BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE ROMA
8
35 M
10
M

B
3 : 5

Pietro Colonna

P. GALATINI DE ARCANIS CATHOLICÆ VERITATIS,

LIBRI XII.

QVIBVS PLERAQVE RELIGIONIS CHRISTIANÆ CAPITA CONTRA IVDÆOS, TAM EX SCRIPTVRIS veteris Teſtamenti authenticis, quam ex Talmudicorum commentariis, confirmare & illuſtrare conatus eſt.

ITEM,

JOHANNIS REVCHLINI PHORCENSIS, DE CABALA, SEV DE SYMBOLICA RECEPTIONE,

Dialogus tribus libris abſolutus.

Poſtrema hæc editio mendis innumeris expurgata mentem authoris planius exhibet.

Pertinet ad Bibliothecam S. Petri in monte aureo

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FRANCOFVRTI,

Impenſis Claudii Marnii hæredum, Ioannis & Andreæ Marnii & Conſort.

M. DC. XII.

Pertinet ad Bibliothecam S. Francisci Transtyberim 1715.

AD LECTOREM.

NOSTRO ſæculo cum iniquo, tum ſceleribus non dicendis polluto, non mirum omnes hęreſes, iam olim ſopitas, & ab Eccleſia Catholica, in qua ſolummodo Noui & Veteris Teſtamenti ſcripta in precio habentur, damnatas, iure repullulare: quum omnibus ferme permiſſum ſit, quicquid ſomniarunt noctu, vel interdiu cogitarūt, ex Satanicis ſuggeſtionibus, aliis proponere. Et hoc ſtupendum, hæreſes ſemper inueniunt ſectatores, approbatoreſq;, tam audaces, tam friuolos, tamque effrontes, vt quicquid in buccam venerit, pro oraculo Diuino ſimplicibus, ad ſeductionē aptis, obtrudere audeāt. Incauti decipiuntur, & pulchre verborum lenocinio perſuadentur: vt putent, omnia quæ iſti effutiunt, veluti ex tripode Apollinis prolata, aut à CHRISTO ipſo Filio Dei, dicta. Idcirco non fruſtra admonemur à CHRISTO ipſo, vt non credamus omnibus, qui dicunt, Ecce hic eſt CHRISTVS, ecce illic. Sunt ſeducti, & alios ſeducunt, ne ſoli videantur errare. Hæc eſt autem Eccleſiæ conſolatio, quod Deus ſemper aliquos ex electis ſuſcitat, qui ſeſe impiis iſtis ſeductoribus opponant, falſa dogmata ſparſa refellant, Veritatem ex panoplia diuinarum Scripturarum proferant, quo nullum aufugiū ſit falſis prophetis vel reſpondendi, vel ſua defendendi. Impiorum hominum cohortem Theologiæ profeſſores è latebris extrahere per ſanam doctrinam ſedulo debent. Nonne Arii Satanica progenies multum negotii piis fecit, & tandem deleta per CHRISTI verbū? Nōne Samoſatenꝰ proprio cultro ſeipſū perdidit? An nō & Anabaptiſtæ, Storkius, Seruetus, & innumeri alii ludibrio expoſiti ſunt toti mundo, ob furores excogitatos ſine verbi Dei autoritate? Idem euenit omnibus hæreticis. Quum autem PETRVS GALATINVS Iudæorum faſtum, ſuperbiam & inſolentiam erga religionem Chriſtianam animaduerteret, ſui officii eſſe duxit, quum Hebraicis in literis non mediocriter profeciſſet, tandem aliquid in medium adferre (ac feliciter quidem admolitus eſt manum) hoſque Duodecim Libros, eruditione & doctrina omnigena refertos, in Eccleſiæ CHRISTI variis opinionibus fluctuantis vtilitatem conſcripſit, contra perfidam turbā, quæ CHRISTI & diuinitatem & humanitatem non ſolum perneget, etſi Scripturis conuincatur, ſed etiam omnes Scripturas, præcipue Moſis & Prophetarum inuertat, falſas interpretationes effingat, tam contra genuinum Scripturæ ſenſum, quā contra Rabbinos, quos ſummo in pretio habet: quique CHRISTI tempora ita dilucide deſcripſere: vt apud ſanæ mentis homines, irrefragabilia ſint teſtimonia, quæ Talmudiſtæ de regno CHRISTI, de paſſione & Re-

ſurrectione proferunt. GALATINVS certe vir prudens, in Hebraicis, Chaldaicis, Græcis & Latinis literis abſolute doctus, ad vnicum ſcopum ſua ſcripta collimat (relinquens Iudæorum vitam, auariciæ deditam, deceptricem, & ſceleribus variis contaminatam, Deo iudici.) Neque clarius quis poſſet, promiſſiones Patribus factas de CHRISTO, nempe Adæ, Noæ, Abrahæ, Iſaac & Iacob, Moſi, Prophetis, Dauidi, & aliis innumeris fidelibus Dei miniſtris tradere. Ad hæc, tempora deſcribit, in quibus ſceptrum à Iudæis ablatum, Iudices vel profligati, vel occiſi, (quos *Sanhedrin* vocarunt) Sacrificiorum vſum amiſerunt: ſunt ſine Sacerdotio, ſine Leuitarum multitudine, & ſine Rege, poſtquam Templum deſtructum, & in deſolationem omnia ſunt redacta. Miracula quæ olim fiebant tam in Templo, quam extra, euanuerunt: ac miſeri, eiecti ſunt in omnem terræ angulum. Quæ certa indicia ſunt, CHRISTVM quem expectarunt ſancti Patres, veniſſe, mundumque à peccatis purgaſſe. Præterea Rabbini illorum, quos negare non audent, tempora illa vltima pulchris verbis deſcripſerunt: vt facile, ſi non inſani eſſent contra CHRISTI religionem, apprehendere Veritatem poſſent. Attamen obcæcata gens obſtinato animo pergit, ſua repugnante conſcientia defendere, falſas interpretationes excogitare, Regnum externum CHRISTI, & pompam ſplendidiſſimã, qua ingreſſurus ſit ipſorum Meſſias, effingere. Ea dico tibi, Lector candide, omnia ita dextre tractat Autor noſter, dialogetico more, vt hac in re nihil deſiderare queas. Et qui hunc Librum legerit attento animo, ſentiet ſibi magnam accreuiſſe vtilitatem, quum Biblia euoluere voluerit: præcipue autem in obſcuris locis, & paucis cognitis Autor omnem operam intendit, vt ſine ſcrupulo percurrere Vetus Teſtamentum poſſit. Diſtincta ſunt omnia in Capita. Scripturæ loca paſſim adſcripta: ne diu Lectoris animus in locis adductis quærendis, fluctuet. Inſuper, quicquid de CHRISTO dictum eſt vſquam, producit, cum interpretatione non ex triuio collecta, ſed ex Rabbinis Iudaicis, qui ante CHRISTVM natum ſcripſerunt de Meſſiæ regno, ac etiam ex Doctoribus Chriſtianis. Habes hic (vt paucis multa comprehendam) Commentarium in omnia difficilia loca totius Veteris Teſtamenti. Nonne magnus hic ſeſe offert theſaurus, quo Theologiæ ſtudioſus carere non poteſt, ſine maximo ſuo damno? Quam autem diligentiam, D. Franciſcus Stancarus Hebraicæ literaturæ callentiſſimus, in emendandis iſtis libris adhibuerit: Candidus Lector facile, ſi veterem editionem cum noua iſta contulerit, deprehendet. Nemo credit, quam facile exemplaria etiam probe deſcripta, deprauentur. Adiecta etiam ſunt Capnionis Cabaliſtica, conueniens materia huic Operi, in qua multa de antiquis Patribus fit mentio, qui CHRISTVM redemtorem ſummo deſiderio expectarunt, optimeque norunt, in ligno ſalutem amiſſam recuperandam. Verum vino vendibili non opus eſt ſuſpenſa hedera Omnia autem eo ſpectant, vt Eccleſia ab Apoſtolis fundata, reædificetur, ſepoſitis ſectis & opinionibus, quæ nunquam non mare malorum inuexerunt, & omnes Reſpublicas bene inſtitutas, aut mutarunt aut funditus euerterunt. Iudæi ſunt nobis exemplum quotidianum, ne incidamus in iram Dei per impœnitentiam, poſt agnitam Veritatem. Vale.

AD IN-

AD INVICTISSIMVM

MAXIMILIANVM CÆSAREM ROMANORVM IMPERATOREM SEMPER AVGVSTVM, PETRI GALATINI ordinis Minorum Epiſtola.

NON parua animi ſollicitudine iam pridem angebar, Maximiliane Cæſar Auguſte, quum multiplicem eximiamque Capnionis doctrinã peſtiferis, ac venenatis inuidentium morſibus indigne adeo lacerari viderem: vt quam plurima eius dicta, Orthodoxæ fidei maxime congruentia, nonnulli hæreſeos nota falſo calumniari auderent. Et quanquam id malo, vel potius peſſimo, in doctos omneis exemplo fieri animaduertebam, ſi tot exhauſtis laboribus atque vigiliis, tam iniqua rependeretur gratia: haud tamen quicquam ſcribere, ac ne hiſcere quidem audebam: quo hominem tam doctum atque omni virtutum genere præſtantem, aduerſus temerariã improborum inſcitiam defendere tentarem, ne temeritatis, & arrogantiæ vitio mihi daretur, ſi ego vix mediocri ingenio præditus, nec ſatis multa eruditione inſtructus, adeo perito, ac triplici linguarum doctrina excellenti viro, proptereaque ad ſe vna cum veritate ipſa defenſandum, ſupra quam dici poſſit idoneo, vltro ac non vocatus patrocinari vellem. Verum enimuero quum Reuerendiſſimus Dominus meus, Dominus L. Puccius Sanctorum quatuor Cardinalis, Chriſtianæ fidei indagator acerrimus, ac Maieſtatis tuæ (prout debet) obſeruantiſſimus, ad defenſionẽ huiuſmodi alacri animo ſuſcipiendam, eo acrius me hortatus fuiſſet, quia Maieſtatis etiam tuæ honorem in eo agi putaret, ſi conſiliarium ſuum vel ſola criminis obiecti ſuſpicio attingeret, vt graue, ac humeris meis impar, prouinciæ onus neceſſario ſubirem, coegit. Acceſſit præterea & Sanctiſſimi Leonis decimi Pontificis maximi voluntas, quæ me ad hoc vel maxime impulit. Quandoquidem non ignorabam, Pontificẽ ipſum tanquam vnicum veritatis ac ſapientiæ cultorem, ſummopere cupere, & Capnionem ab huiuſmodi calumniis liberari, & Maieſtati tuæ eo magis in hoc morem gerendum eſſe, quo vehementius votis eius ſatisfactum iri optabat. Cui quidem rei quum vnice intentus eſſem, ac in eruendis arcanis in Talmud inuentis, tam ad Catholicæ fidei

confirmationem, quam ad Capnionis cauſam tutandam, mirum in modum facientibus, pro viribus inſudarem, Maieſtatis ſubinde tuæ literæ, quæ me ad opus id quam celerrime perficiendum, humaniſſime hortabantur, ſuperuenerunt: vna cum pluribus aliis ad Pontificem Max. Regemque catholicum, & aliquot Reipublicæ Chriſtianæ Patres Cardinales, in mei commendationem benigniſſime ſcriptis. Qua ego eximia ac pene incredibili benignitate permotus, inchoatas vigilias non modo inſtantius, ardentiuſque, vt ad finem properarent, vrgere cœpi: ſed etiam qualeſcunque futuras tuo numini conſecrare ſtatui, vt auſpicatius in lucem prodeant, ac excuſſis errorum tenebris, Veritatis lumen multo confidentius adaperiant. Neque enim decebat, Opus DE ARCANIS CATHOLICÆ VERITATIS *ad Chriſtianæ Reipublicæ vtilitatem conficiendum, alij dicari, quam & ipſius Catholicæ Veritatis, & totius Reipublicæ Chriſtianæ optimo conſeruatori, defenſori, adauctori. Quæ quidem mea dedicatio, ſi Maieſtatis tuæ Celſitudini haudquaquam reſpondebit: quia tamen ab optimo animo profectam intelligere poterit, ipſam boni conſulere, ac placido (vt ſemper conſueuit) vultu accipere dignabitur. Accipe igitur nunc eam, Sacratiſſime Imperator: meq; aſſidue in vinea Domini laborantem, inter poſtremos Maieſtatis tuæ ſeruos (licet indignum) pro tua clementia ſuſcipe, tuere, foue.*

PETRI

PETRI GALATINI

OPVS DE ARCANIS CATHOLICÆ VERITATIS.

Colloquutores totius operis.

GALATINVS, CAPNIO, HOGOSTRATVS.

GALATINVS.

QVANTVM ex his quæ hactenus à vobis coram me vltro citroque dicta ſunt, percipere valeo: de Talmud, ex quo controuerſia omnis veſtra ortum habet, non parua inter vos agitur diſceptatio. Nam alter quidem veſtrum, Talmud tanquam omnino malum, Chriſtianæque religioni penitus repugnantem, damnare conatur: idque articulis plurimis, contra alterius libellum, OCVLARE SPECVLVM nuncupatum, formatis, probare contendit. Alter vero, Talmud ipſum, veluti in multis bonum, atque Catholicæ veritati ad conterendam duriſſimam Iudæorum ceruicem maxime proficuum, commodum, ac neceſſarium, ſummo ſtudio tutari nititur. Quum igitur & vterque veſtrum aliud demum quam veritatem, nihil quærere videatur: neque enim aliam ob rem (vt ipſe opinor) me ambo conueniſtis, niſi Veritatis ipſius gratia perquirendæ: & ego quoque, non niſi ea quæ veritatem Chriſtianam ſapiant, pro articulorum diſcutiendorum definitione, dicturus ſim, ea propter me operæpretium Chriſtianæ Reipublicæ facturum arbitror, ſi antequam ad articulos ipſos deueniamus, tum pro veſtræ diſputationis fundamento, tum pro Veritatis indagandæ intellectu, ipſius Catholicæ fidei arcana, in ipſo Talmud latitantia; quibus quam maxime Iudæorum noſtri temporis conuincitur perfidia; reſerare non prætermittam. Per Talmudicas namque Iudæorum veterum ſcripturas, non ſolum recentiorum, qui omni conatu Prophetarum vaticinia peruertere ſtudent, cauillationes prorſus omnes refelluntur, verum Orthodoxi quoque dogmatis Veritas clariſsime clucceſcit.

CAPNIO. Optime quidem facies, mi Galatine. Sic enim & potiſsimum Iudæorum noſtri ſeculi refellentur errores, & Chriſtianæ veritati, quam illi impugnare nunquam deſinunt, validiſsima aduerſus eos, ex eorummet ſcripturis teſtimonia afferentur. Sed quo minus tantæ veritati obſiſtere queant, ipſa ſiue ſanctorum vatum oracula, ſiue priſcorum Talmudiſtarum dicta, quæ in Iudæos ipſos inducturus es perinde ac ſcripta ſunt, Chaldaice ſcilicet, atque Hebraice referas, opus eſt.

GALATINVS. Faciam equidem quam libentiſsime, mi Capnio, quod hortaris: cum ob ea quæ dixiſti, tum præſertim, vt dum ſe Iudæi ipſi armis ſuis victos viderint, veritatem quam negare nunquam deſiſtunt, agnoſcere cogantur: eamque agnitam & fateri & cuſtodire non negligant, ſi ſibi conſulere voluerint: ne tandem Cœleſti de regno ad exteriores eiecti tenebras, mala patiantur æterna. Sed quum id in omnibus ſeruari, & perdifficile & iniucundum ſit, ea duntaxat aut Hebraice aut Chaldaice, vt ipſi habenr, recenſere curabo, quæ præ cæteris contra eos, veritatem & exprimunt & atteſtãtur. Omnia vero quæ me ex eorum Scripturis adducere oportebit, ita fideliter (quantum Latina patitur lingua) in noſtrum transferre conabor

ſermonem, vt neque veritatem inficiari poſſint, neque non ſic apud ſe eſſe, dicere auſint. Quare ipſius ſacræ paginæ traducendo dicta, vbicunque in noſtris codicibus ab Hebraicis deuiatum eſſe inueniam, neque Septuaginta, neque alium quemuis ſequar interpretem; ſed ea ſic omnino, vt Hebraica veritas habet, in noſtrum vertam eloquium. Hinc enim & Iudæis falſiloquis omnis ſubterfugiendi præcludetur via: & plurima, ac prope infinita Sacræ Scripturæ loca, quæ partim temporum longitudine, partim Scriptorum vitio, tam apud Latinos quam apud Græcos, viciata & corrupta comperiuntur, vere atque perbelle pro noſtra fide caſtigabuntur. In quibus longe planius, longeque perfectius apud Hebræos, quam in noſtra ſiue Latina, ſiue Græca editione, fulget Chriſtiana veritas. Quocirca me à multis carptum iri, haudquaquam dubito: & ab his præſertim, qui quicquid ipſi non fecerint, arguere ſolent: & omnia vituperant, quæ ignorant. Multos quippe habet Veritas inimicos, eamque conſtanter profitentibus nunquam defuerunt æmuli. Eos enim & Athanaſius, & Chryſoſtomus apud Græcos perpeſſi ſunt: & Auguſtinus, atque Hieronymus, apud Latinos: & omnes denique, qui ipſam vnice ſunt amplexati. Contra quos ego nihil aliud quam Veritatem ipſam inuoco, quam ſpero (Diuina fauente ope) vndique mihi clypeum fore: quandoquidem LEONIS Decimi Pontificis, ipſius Veritatis optimi cultoris, atque ſacroſanctæ Romanæ eccleſiæ determinationi, me omneſque aſſertiones meas, tam in his, quam in cæteris omnibus ſubdo atque ſubmitto.

HOGOSTRATVS. Quia mira atque inaudita ad retegendam Veritatem te dicturum video, ideo vt veritatem ipſam quam tantopere quærimus, citius ac facilius nanciſci (te referante) poſſimus, vellem ipſe inſuper, vt niſi moleſtum fuerit, ſi quid dubij mentem meam ſubierit, inquiſitioni meæ ſatisfacias.

GALATINVS. Id profecto periucundum mihi erit, nedum minime ingratum. Eam ob rem, tam abs te qui non mediocri Diuinæ humanæque Philoſophiæ peritia polles, quam à Capnione ipſo, qui non modo omni literarum genere apprime præditus eſt, ſed trium etiam linguarum, quibus Diuina panduntur arcana, diſertiſſimus Interpres, hoc in primis exoratum velim, Vt quæcunque occurrerint dubia, nequaquam indiſcuſſa prætereant, quin potius à nobis viciſſim perſcrutanda, in medium prodeant. Nam & ego quoque quicquid eiſdem in dubiis pro mei ingenioli captu, mea tulerit opinio, haudquaquam ſubticebo. Sed quia valde difficile eſt, & quaſi impoſſibile; imbecillem hominem, qualem me eſſe non ignoro, per iter illud confidenter incedere, in quo vel fortiſſimos quoſdam ceſpitare oportuit (Fateor enim, me quamplurima viribus meis imparia, ac longe maiora, ad Veritatem huiuſmodi indagandam, neceſſario aggreſſurum) Idcirco Diuinam mihi opem primum implorandam duxi, vt dum ipſa ad Deum oratio pro baculo mihi fuerit, verbumque eius lucerna pedibus meis, ac lumen ſemitis meis extiterit, ipſe ſecurus ac tutus inter hoſtium cuneos gradiens, ipſoſque armis eorum deuincens, veritatem quam apud ſe habentes neſciunt, negligunt, & impugnant, ab eis tanquam ab iniuſtis poſſeſſoribus auferre valeam. Vt tandem ipſa veritate in Talmudicis Libris inuenta, luce clarius conſtet, quid de ipſo Talmud, de quo inter vos bellum eſt, recte ſentiendum ſit. Quod vt rectius ac melius fieri queat: ſermonem totum noſtrum, circa duodecim præcipue verſari, neceſſe erit. De quibus, Duodecim particulares confici debeant Libri: in quorum vnoquoque myſteria noſtræ fidei plurima reſerari valeant.

Index

Index Librorum.

IN PRIMO LIBRO TRACTATVR.

¶ De Talmud deque ad ipſum pertinentibus.

IN II.

De diuinarum perſonarum Trinitate, deque diuinæ eſſentiæ vnitate, ac de diuinis nominibus, per quæ & ipſa diuina Trinitas cum indiuidua naturæ vnitate, & ipſius perfectiones optime inſinuantur.

IN III.

De Filij Dei incarnatione, de Meſſiæ diuinitate, & eius nominibus diuinam ipſius naturam deſignantibus, deque Dei & hominis conſortio, participatione & coæquatione.

IN IIII.

De primo Meſsiæ aduentu.

IN V.

Argumentorum Iudæorum noſtri temporis, Meſſiam nondum veniſſe, probare connitentium, confutatio.

IN VI.

De humani generis redemtione & ſalute, propter quam Meſſias venturus erat.

IN VII.

De ſanctiſſima matre Meſſiæ.

IN VIII.

De Meſsiæ myſteriis, quæ omnia prorſus in Domino noſtro Ieſu Chriſto conſummata ſunt.

IN IX.

De Iudæorum reprobatione, & de Gentilium vocatione, ac ſaluatione.

IN X.

De nouæ legis diuinæ inſtitutione, quæ per Meſsiam condenda erat.

IN XI.

De veteris legis diuinæ ceſſatione in aduentu Nouę.

IN XII.

De ſecundo Meſsiæ aduentu, deque in eo futuris.

HÆc autem omnia ſtatim Index Capitum particulatim oſtendet. Tametſi vnumquodque Caput, multa Catholicę veritatis contenturum ſit arcana, prout paſsim propoſito noſtro ex Hebraicis codicibus carpenda, ſe obtulerint: vna cum textibus Sacrę Scripturæ Veteris inſtrumenti, qui nobis ad Orthodoxæ fidei confirmationem, iuxta Hebraicam veritatem, corrigendi exponendique occurrent.

Index Capitum.

PRIMI LIBRI CAPITA.

DE antiquis & authenticis Iudæorum ſcripturis. *Cap.j.*

De priſcis Iudæorum ſapientibus, viris magnæ ſynagogæ nuncupatis. ij

De authenticis Iudæorum ſcriptoribus, qui Chriſti anteceſſerunt aduentum: ex quorum potiſſimum ſcriptis compactus eſt Talmud. iij

De Iudæorum ſcriptoribus, quos paulo poſt Chriſtum paſſum eſſe contigit, & quid de ipſo ſenſerint. iiij

Quis fuerit ipſius Talmud autor: quando editus ſit: in quot partes diuidatur, & quibus de rebus præcipue tractet. v

Quod Talmudiſtæ ad arcana legis perquirenda, allegoricum ſenſum maxime ſecuti fuerint, Cabaliſtæ vero anagogicum: & quid ſit Cabala, & quare veteres noſtri de Cabala non meminerint. vj

An Talmud à Chriſtianis recipi debeat. vij

Quod per Talmudicas traditiones ſacrę ſcripturę dapravationes optime corriguntur, quę tam in noſtra ſiue Gręca ſiue Latina editione, quam in textu Hebraico paſſim inueniuntur. viij

Quomodo ſit contra Iudæos per eorum ſcripturas procedendum. ix

SECVNDI LIBRI CAPITA.

QVod Deus ſit trinus, & vnus. j

Quod perſonarum trinitas vnitati diuinæ eſſentię non derogat, per rationē ſuper Iudęorū ſcripturas fundatā. ij

De diuinarum perſonarū diſtinctione, & de Deo mittente, & de Deo miſſo. iij

De diuinarum perſonarum diſtinctione & numero, per earum proprietates. iiij

De Patre & Filio in diuinis. v

De Spiritu ſancto. vj

Quod tres perſonę ſint vna eſſentia, ſitque vnaquęque earum in alia per circumincęſsionem. vij

Quod diuinę trinitatis myſteriū per Dei imaginem ad quā factus eſt homo optime atque diſtincte innuitur. viij

De nomine Dei אלהים *elohim*, & quomodo per illud diuina trinitas inſinuatur. ix

De nomine Dei quatuor litterarum, quod Gręce τετραγράμματον dicitur,

eſtque יהוה quod Hebræi שם המפורש *Sêhammephoras*, hoc eſt, nomen expoſitum vocant. x
Quomodo diuinæ trinitatis myſterium per Dei tetragrammaton diſtinčte exprimatur. xi
De nomine Dei duodecim literarum, & quomodo per illud antiqui Iudæorum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum explicabant. xii
De nomine Dei duarum & quadraginta literarum, per quod priſci Iudæorum diuinæ trinitatis & vnitatis arcanum apertiſſime exponebant. xiii
De nomine Dei אהיה *ehie*, per quod diuinæ trinitatis æterna ſtabilitas optime inſinuatur. xiiii
De nomine Dei אגלא *agla*, per quod diuinæ trinitatis infinita potentia exprimitur xv
De nomine Dei שדי *Sadai*, per quod diuinæ Trinitatis omnimoda ſufficientia, qua ſolus Deus ſibi ſufficiens eſt, optime deſignatur. xvi
De duobus & ſeptuaginta Dei nominibus, per quæ diuinæ Trinitatis atque vnitatis perfectiones aptiſsime inſinuantur. xvii

TERTII LIBRI CAPITA.

QVod Filius Dei incarnandus erat, ex fœmina corpus ſumendo. Caput i
Quid per nomen Meſsias importetur, & de duabus naturis & vna perſona Meſſiæ. ii
Quid ſit verbũ Dei ſecundum Hebræos, & quod verbum Dei ſit Deo ὁμοούσιον id eſt, conſubſtantiale. iii
Quod Deus ſit verbum, & verbum Dei ſit ipſe Deus. iiii
Quod Meſsias ſit Verbũ Dei, quod Deus miſſurus erat, vt ſanaret vniuerſum humanum genus. v
Quod Dominus noſter Ieſus Chriſtus ſit Verbum Dei, à Patre æterno pro hominum ſalute miſſum. vi
Quod Meſsias ſit Filius Dei. vii
Quod Meſsias ſit nomen Dei, & quod nomen Dei ſit ipſe Deus. viii
Quod Meſsias nomine Dei tetragrammato vocandus erat. ix
Quod Meſsias ſit nomen Dei tetragrammaton. x
Quod nomen Dei tetragrammaton ſecundum totum Meſsiæ eſſe, illi conueniat. xi
Quod Meſsias eſt facies Dei. xii
Quod Meſsias ſit lumen, ſiue lux, quæ Deus eſt. xiii
Quod nomen Dei שדי *Sadai*, Meſsiæ proprie competat. xiiii
Quod nomen Meſsiæ ינון *Iinnon*, ſecundum Diuinitatem illi congruat. xv
Quod Meſsias in ſacra Scriptura plerunque vocatus eſt Germen, ad deſignandum, quod potius incarnari decebat Filium, quam Patrem ſiue Spiritum ſanctum. xvi
Quod Meſsias dictus eſt Ros, ad ſignificandum Filii Dei in vterum Virginis deſcenſum. xvii
Quod Meſsias Emmanuel vocandus erat, & quod nomen hoc ſoli Meſsiæ congruat. xviii
De quibuſdam Meſsiæ nominibus, ab effectu illi impoſitis, ex quibus eius diuinitas aperte oſtenditur. xix
Quod proprium Meſsiæ nomen debebat eſſe Ieſus, & de huius nominis excellentia. xx
Quod Meſsias dictus eſt Petra, ſiue Lapis, multiplici ratione. xxi
Quod Meſsias dictus eſt Tener, ad inſinuandam immenſam eius pietatẽ. xxii
Quod Meſsias antonomaſtice atque per excellentiam Iuſtus appelletur. xxiii
Quod Meſsias Vir pugnæ nũcupatus eſt, ſicut, & Deus eo nomine vocatus eſt, ob victoriam quam contra diabolum obtenturus erat. xxiiii
Quod Meſsias non abs re plerunque in ſacra pagina vocatus eſt Dauid. xxv
Quod Meſsias multoties in ſacris literis Selomo dictus eſt, ad inſinuandam Filii Dei incarnationem, quæ de ſemine Dauid futura erat. xxvi
De diuinitatis humanitatiſque conſortio, & de Dei æqualitate & participatione cum homine. xxvii
Quod Deus dictus fuit frater Iſrael, & Meſsias eſt ille, ad deſignandum, quod Deus per noſtræ naturæ aſſumtionem frater noſter fieri debebat. xxviii
Quod Deus ipſe ore proprio docturus erat homines, & Meſsias ſit ille. xxix
Quod Deus coæquandus eſſet Eccleſiæ, & quod Meſsias caput Eccleſiæ futurus eſſet. xxx

QVARTI LIBRI CAPITA.

QVod duplex ſit Meſsiæ aduentus, vnus cum humilitate, alter cum maieſtate. Caput i

De duobus Meſsiis, quos Iudæi recentiores falſo venturos expectant. II
Quod primus Meſsiæ aduentus iam præterierit, & quibus potiſſimum rationibus ſuper prophetarum Talmudiſtarumque teſtimonia fundatis, id probetur. III
Prima ratio, qua tempus primi aduentus Meſsię iã prçteriiſſe probatur, ſumitur ex Iudaici ſceptri defectione: pro qua primo demõſtratur, quod circa primũ Meſsiæ aduẽtum, ſceptrũ regni Iudaici penitus deficere debebat. IIII
Quod iudiciaria quoque poteſtas in aduentu Meſsiæ penitus ab Iudæis auferenda erat: & de Iudçorum iudicibus. V
Quando, quomodo & quare Iudæorum regnum & eorum iudiciaria poteſtas defecerint. VI
Concluſio rationis, quod Meſsias iam venerit. VII
Quod deficiente Iudæorum ſceptro, & miracula quoque templi pariter defecerint. VIII
Secunda ratio, ſumta ex templi ſecundi deſitione: quod primi aduẽtus Meſsiæ tempus iam præterierit, & quod Meſſias ipſe ante templi ſecundi euerſionem, venturus erat. IX
Obiectionis Iudæorũ confutatio, & prophetiæ ipſius Haggæi catholica explanatio, iuxta ipſorũmet gloſſas, ac rationis ſupradictæ cõfirmatio per Ierem. X
Quod prope finem ſecundi templi natus eſt Meſsias. XI
Oppoſitionis Iudæorum improbatio, inſaniæque ipſorũ redargutio, qui Meſſiam diu iam natum fuiſſe, fatẽtur: ſed nondum veniſſe aiunt. XII
Tertia ratio, qua probatur primi aduentus Meſsiæ tempus iã præteriiſſe, ſumta ex loci aſsignati vaſtatione. XIII
Quarta ratio, efficaciter demõſtrans primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriiſſe, ſumta ex determinati temporis præteritione, per Danielis vaticinium, ſecundum Talmudiſtarum expoſitiones: & primo quomodo accipiendæ ſint ſeptuaginta Danielis hebdomades tempus Meſsiæ præfixum continentes. XIIII
Quod præfixũ ſeptuaginta harũ hebdomadũ tẽpus ſecundum Hebrçorũ computationem, in Domino noſtro Ieſu Chriſto prçciſe impletum ſit. XV
Quod ſecundum noſtras quoque hiſtorias tam Grçcas quam Latinas, prçfixũ Meſsię tempus in ſeptuaginta his hebdomadibus contentum, prçciſe in Chriſti morte conſummatum ſit. XVI
Contra obſtinatam Rabbi Selomonis, & Rabbi Leui, aliorumque iuniorum Iudçorum temeritatem & inſaniam, impudentiſſime Danielis verba peruertere conantium. XVIJ
Vera atque catholica ipſius prophetię Danielis explanatio, per Iudæorum ſcripturas. XVIII
Quod tempus determinatum aduentus Meſsiæ ab Eſaia inſinuatum, iam præterierit, & in Domino noſtro Ieſu Chriſto completum ſit. XIX
Quod tempus quoque aduentus Meſsiæ præfixum, à priſcis Talmudiſtis traditum, iam tranſierit, ac in Domino noſtro Ieſu Chriſto conſummatum ſit. XX
De duobus falſis Meſsiis, quos Iudæi ob temporis præfixi aduentus Meſsiæ præteritionem, poſt Chriſtum paſſum receperunt: & quam ob rem primum à Veſpaſiano & Tito, deinde ab Hadriano tam acriter puniti fuerint. XXI
Quinta ratio, qua oſtenditur primi aduẽtus Meſsiæ tempus iam præteriiſſe, accepta ex Iſraelitici populi punitione: & quod Iudæi in aduentu Meſsiæ ob mortem quam ei illaturi erant, multiplici pœna mulctandi erant. XXII
De peccatis Iudæorũ tẽpore primi & vltimi tẽpli cõmiſsis, & de morte Zacharię & Eſaiæ prophetę: & quę fuerit huius nouiſsimæ captiuitatis eorũ cauſa: deque odio gratis, quo Chriſtum proſequuti ſunt. XXIII
Confirmatio prçmiſſorum, ex Meſsię venditione, & mercatione. XXIIII
Sexta ratio, oſtendens primi aduentus Meſsię tempus iã prçteriiſſe, fundata ſuper Romani Imperii ſubiectione: & primum, quod Meſsias Romanorum Imperium ſibi ſubacturus erat. XXV
Quod Meſsias vniuerſo orbi dominaturus erat, & de vniuerſali Domini noſtri Ieſu Chriſti regno XXVI
Quod Chriſtus vere ſibi Romanorũ ſubegit imperium, & de Romani Pontificis atque Imperatoris vniuerſali dominio. XXVII
Iudaicæ oppoſitionis improbatio. XXVIII
Septima ratio, qua primi aduẽtus Meſsię tempus prçteriiſſe demonſtratur, ſumitur ex idololatrici cultus ceſſatione, & quod in aduentu Meſsię idololatria penitus ceſſatura erat. XXIX

QVINTI LIBRI CAPITA.

IVniorum Iudæorum obiecta, quod Ieſus Nazarenus Meſsias non fuerit, quum Meſsias ipſe nondum venerit. Caput I
Ad primum Iudæorum obiectum: quod Meſsias in fine dierum venturus erat. II
Ad ſecũdum Iudæorum obiectum, quod nondum venerit Meſsias, quia nondum mons domus Domini ſuper montes & colles eleuatus eſt. III
Ad tertium Iudæorum obiectum, quod Ieſus Nazarenus non fuerit Meſsias: quia ad eum omnes gentes non fluxerunt. IIII
Ad quartum Iudæorum obiectum, quod Meſsias nondum venerit, quia Gentes nondum dixerunt, Venite, aſcendamus ad domum Dei Iacob. V
Ad quintum Iudæorum obiectum, quod Meſsias nondum venerit, quia nondum arma bellica in agriculturæ inſtrumenta ſunt conuerſa. VI
Ad ſextum Iudæorum obiectum, quod Meſsias nondum venerit, quia nondum pax ſine fine venit. VII
Ad ſeptimum Iudæorũ obiectum, quod Meſsias adhuc non venerit, quia nondum feræ eſum carnium deſerentes, ac omni feritate depoſita, cum animãtibus manſuetis accubuerunt. VIII
Ad octauum Iudæorum obiectum, quod Meſsias adhuc non venerit, quia nondum ipſi in terram ſuam congregati ſunt. IX
Ad nonum Iudæorum obiectum, quod Meſsias nondum venerit, quia tertium templum non eſt adhuc ædificatum. X
Ad decimum Iudęorum obiectum, quod Meſsias nondum venerit, quia adhuc ipſi non ſunt ſaluati. XI
Ad vndecimum Iudæorum obiectum, quod Meſsias adhuc non venerit, quia nondum Gog interemtus eſt, neque Magog expugnatus. XII
Ad duodecimum Iudæorum obiectum, quod Ieſus Nazarenus non fuerit verus Meſsias, quia non reliquit poſt ſe ſemen, nec habuit filios. XIII

SEXTI LIBRI CAPITA.

QVod nullus futurus erat ſaluator & redemtor niſi Deus, qui ſe ipſum humanæ redemtionis precium daturus erat. I
Quod iſte ſaluator & redemtor debebat eſſe Meſſias. II
Quod redemtor vt eſſet perfectus redemtor, Deus & homo eſſe debebat. III
Quod ſaluatio atque redemtio per Meſſiã facienda, ſpiritualis futura erat. IIII
De peccato originali, quo propter peccatum primorum parentum, totum humanum genus corruptum fuit, & quid eſt peccatum originale ſecũdum Hebræos, & quo nomine ipſum appellant. V
Quod omnes patres veteris inſtrumenti quantumcunque ſancti, propter originale peccatum vſque ad Meſsiæ aduentum, rei atque Deo culpabiles fuerint. VI
Quod propter peccatum originale ante Meſsiæ aduentum omnes homines ad infernum deſcenderint, & quibus nominibus apud Hebræos infernus nuncupetur. VII
Quod Patriarchæ quoque ac Prophetæ, cæterique ſancti patres veteris inſtrumenti, vſque ad Meſsiæ mortem, omnes ad infernum deſcenderint. VIII
Quod ſancti patres in inferno à diabolo, Deo permittente, propter Adæ peccatum detinebantur: & de limbo ad quem deſcendebant. IX
Quod animæ electorum non poterant, nec debebant niſi à Meſsia Deo & homine ex inferno liberari. X
Quod per Meſsiam & vniuerſum reparandum erat, & mors ipſa deſtruẽda. XI
Quod Angelorum quoque ruina per Meſsiam inſtaurari debebat. XII
Quod ſummo deſiderio ſancti Patres Meſsiæ deſiderarint aduentum. XIIJ
Quod non Iudæi tantum, ſed Gentiles quoque per Meſsiam redimendi atque ſaluandi erant: nec tamen omnes ſiue Iudæi, ſiue Gentiles, ſed ij duntaxat ex vtriſque, qui ipſum & recepturi & confeſſuri eſſent. XIIIJ
Quod ad deſignandam tum Iudæorum tum Gentilium ſaluationem per Meſſiam futuram, ex vtriſque Meſsias ipſe prodire voluit. XV
Quod mundus per peccatorum remiſſionem ſaluandus erat, & de generali peccatorum remiſſione, quę per Meſſiam fieri debebat. XVJ

Quod

Quod per lignũ crucis, mundi ſiue humani generis ſaluatio fieri debebat. xvij

SEPTIMI LIBRI CAPITA.

QVod mater Meſsiæ ab æterno fuerit à Deo præuiſa Filium eius conceptura, atque Meſsiam verum Deum & hominem paritura. Caput j

Quod amore matris regis Meſſiæ & filii eius, Deus mundum creauerit, quia præuiderat ipſos à peccato Adæ immunes futuros. ij

Quod mater Meſsiæ non fuit in peccato originali concepta, & quod ipſa fuit ante peccatum Adæ ſecundum materiam creata, & caro ipſius ſemper ab omni macula peccati præſeruata. iij

Ad primam Hogoſtrati obiectionem, & quod mater Meſsiæ fuit prima in genere humano creatura, eſtque omniũ hominum mater, atque cunctis Angelis ſuperior, ſecundum priſcorum Talmudiſtarum ſententiam. iiij

Ad ſecundam Hogoſtrati obiectionẽ, & quod opinio de immaculata glorioſæ virginis cõceptione vetuſtiſsima eſt. v

Ad tertiam Hogoſtrati obiectionem, vbi quod mater Meſsię abſque originali peccato concipienda eſſet, naturalibus rationibus probatur. vj

Ad quartam Hogoſtrati obiectionẽ, vbi concluſio de immaculata virginis conceptione, ſeptem theologicis ſimul ac naturalibus cõfirmatur rationibus. vij

Ad quintam Hogoſtrati obiectionem, & quod intemerata mater Meſsiæ abſque libidine & concupiſcentia genita ſit. viij

Ad ſextã Hogoſtrati obiectionẽ, & quod merito paſsionis Chriſti exhibendæ, fuerit virgo glorioſa à peccato originali modo nobiliſsimo redemta. ix

Ad ſeptimam Hogoſtrati obiectionem, & quod virgo glorioſa nunquã ægrotauerit: nec vnquam menſtrua paſſa fuerit: & quam ob rem obierit, & quod mortua ſtatim reſurrexerit. x

Quod propter matrem Meſsiæ vocatus fuerit Iſrael populus Dei peculiaris. xj

Quod mater Meſsiæ ex ſtirpe regia Dauid, & tribu Iuda proditura erat: vbi Matthæus & Lucas Chriſti genealogiã deſcribentes, optime cõcordantur. xij

Quod mater Meſsiæ Maria vocari debebat. xiij

Quod mater Meſsiæ virgo futura erat, & de omnimoda eius virginitate videlicet ante partum, in partu, & poſt partum. xiiij

Oppoſitionis recentiorum Iudæorũ matris Meſsiæ virginitatem impugnantium, confutatio. xv

Quod mater Meſsiæ Spiritu ſancto cooperante Dei Filiũ conceptura erat xvj

Quod mater Meſsiæ propheti ſſa eſſe debebat prophetas omnes excellẽs. xvij

Quod mater Meſsiæ ſedes Dei futura erat, ſuper quam diuina maieſtas ſedere debebat. xviij

OCTAVI LIBRI CAPITA.

QVod Meſsias ſecundum carnem ex Iacob & cæteris patribus per lineam rectam deſcenſurus erat. Caput I

Quod Meſsias nouo modo naſciturus erat, hoc eſt abſque viri ſemine, ſiue de matre abſque patre. II.

Quod reges gentiũ ad Meſsiã adorãdum venturi erant ei munera deferẽtes. III

Quod Meſsias ex Ægypto reuocandus erat, quo poſt natiuitatem ſuam Herodem fugiens profecturus fuerat. IIII

Quod Meſsias miracula propria virtute facturus erat & de miraculis Domini noſtri Ieſu Chriſti, & diſcipulorum eius ex Talmud. V

Quod miracula Domini noſtri Ieſu Chriſti diſcipulorumque eius nullatenus negari poſſunt. VI

Quod Meſsias propheta eſſe debebat. VII

Quod Meſsias pœnitentiam docturus erat. VIII

Quod Meſsias pauper & humilis eſſe debebat. IX

Quod Meſsias paſsiones multas ſubiturus erat, ac Deus quoque multa paſſurus. X

Quod Meſsias tormenta acerbiſsima volũtarie propter humanum genus ſuſcipere debebat. XI

Quod Deus percuſsiones, opprobria, contumelias, ac etiam mortem paſſurus erat. XII

Quod Meſsias in ſua paſsione vendẽdus, exprobrandus, flagellis colaphiſque cædendus, probris contumeliiſque innumeris afficiendus, ac purpura induẽdus, ſpiniſque coronãdus erat. XIII

Quod paſsionis Meſsiæ myſterium expreſſe atque diſtincte ab Eſaia prænũciatum fuerit. XIIII

Obiectionis recentiorum Iudæorum, Eſaiæ verba falſo exponentium confutatio, per veterum Talmudiſtarum expoſitiones. XV

Confutationis prædictę confirmatio, per

Chaldaicam Rabbi Ionathę paraphraſin in eadem Eſaiæ verba. xvj
Quod Deus in cruce ſuſpendendus erat, crucique affigendus, & ille eſt Meſſias, qui morte crucis moriturus fuerat. xvij
Ad Iudæorum obiectum reſponſio, qui ideo Chriſtum Deum non fuiſſe aſſerunt, propterea quod in cruce ſe à Deo derelictum clamauerit. xviij
Quod Meſsias in ſua morte felle & aceto potandus erat, eoque moriente tenebræ ſuper omnem terram fieri debebant. xix
De merito effuſionis ſanguinis & mortis Meſſiæ. xx
Quod Meſſias ad infernum deſcenſurus eſſet, omneſque electos inde educturus. xxj
Quod Meſsias tertio die à mortuis reſurgere debebat. xxij
Quod Meſsias in cœlum aſcenſurus erat, ducens ſecum eos, quos de inferno liberare debebat. xxiij
Quod Meſſias ad dexteram Dei patris ſeſſurus eſſet. xxiiij
Quod Meſſias Spiritum ſanctum ſuper Apoſtolos, ac alios in ſe credentes, miſſurus erat. xxv.

NONI LIBRI CAPITA.

QVod omnes Dei promiſſiones cum conditione Iudæis factę fuerint: videlicet, ſi Meſſiam reciperent, eique obtemperarent. Caput j
Quod valde pauci ex Iudæis ſaluandi erant, reliqui vero occidendi, deſtruendi, atque diſſipandi. ij
Quod Iudæi qui Meſsiam non erant recepturi, ſcripturarum intelligentiam perdere debebant. iij
De perpetua Iudæorum reprobatione, & quod tanquam Dei inimici, de domo Dei expellendi erant. iiij
Quod Iudæi nunquam amplius in terram ſuam regreſſuri ſunt, neque eam poſſeſſuri. v
Quod Iudæi abſque principe, abſque ſacrificio, & abſque Deo, eorum exigente perfidia, vſque ad mundi finem eſſe debebant. vj
Quod ſicuti Hebræi in Iſrael & Iuda diuiſi fuerunt, ita tempore Meſsiæ, fieri debebat eorum in Iudæos perfidos & veros Chriſtianos diuiſio. vij
Quod Iudæi ideo deſtruendi erant, quia Deum verum eſſent prodituri, ac negaturi. viij
Quod ideo Iudæi, perdi, in æternumque damnari debebant, quia legem Meſſiæ non eſſent recepturi. ix
Quod idcirco quoque reprobandi, atque in perpetuo Dei odio permanſuri erant, quia Ieſum verum Meſsiam, & Mariam matrem eius iugiter negaturi, ac blaſphematuri eſſent. x
Quod ſi Iudæi de peccato ſuo pœnitentiam agere vellent, perfidiamque deponere, ilico redemti eſſent, atque à captiuitate liberati, ac Meſsiam ſaluatorem haberent. xi
Quod Gentiles Meſsiæ adhærere debebant. xij
Quod Gentiles Meſsiam recipientes, à Deo diligendi erant, ac populus Dei electus eſſe debebant. xiij
Quod omnes dignitates olim Iudæis conceſſæ, ab eis auferendæ erant, & Gentilibus Meſsiam recepturis, tanquam vero & electo Dei populo, concedendæ. xiiii

DECIMI LIBRI CAPITA.

QVod Meſsias legem diuinam nouam perfectiorem quam veterem, inſtituturus erat, quam Gentiles ſuſcipere debebant. Cap. j
Quod Meſsias ſacramentum baptiſmi inſtituere debebat, per quod circumciſio euacuanda erat. ij
De pœnitentiæ ſacramento, quod Meſſias per vocalem confeſſionem in remiſsionem peccatorum inſtituturus erat. iij
Quod Meſsias nouum ſacrificium inſtituturus erat, in quo ipſe panis & cibus eſſe debebat. iiij
Quod ſacrificium hoc non in pane ſolo, ſed in vino quoque inſtituendum erat, per quod omnia ſacrificia veteris Legis ceſſare debebant. v
Quod Meſsias in hoc ſacrificio panem in corpus ſuum, & vinum in ſanguinē ſuum tranſſubſtantiare debebat. vj
Quanta futura eſſet huius ſacrificii efficacia, & quanta ſacerdotum illud pertractantium dignitas, qualiſque vita. vij

VNDECIMI LIBRI CAPITA.

QVod lege Meſsiæ adueniente, lex Moſaica in cunctis cæremonialibus ceſſatura erat. Cap. j

Quod

Quomodo & quare Chriſtus legem veterem impleuerit. ij
Rationum Iudęorũ confutatio, & quod lex Moſaica mutabilis erat. iij
Quod lex Iudæorum ſæpenumero mutata ſit. iiij
Refelluntur Iudæorum obiecta, legem veterem etiam quoad cæremonialia permanſuram fuiſſe, per ipſius legis teſtimonia probare conantium. v
Quod cæremonialia omnia veteris legis præcepta erant non bona, non tamen mala. vj
Quod circumciſio tempore Meſſię non carnalis, ſed ſpiritualis ſeruanda erat. vij
Quod ſabbatum quoq; in diebus Meſſiæ ſpiritualiter tantum ſeruari debebat. viij
Obiectionum Iudæorum ſolutio, quibus oſtendere conantur ſabbatum à Chriſtianis quoque, atque à cæteris omnibus, nedum ab ipſis Iudæis literaliter ſeruari debere. ix
Quod ſabbatum apud Iudæos multoties diſſolutum fuerit. x
Quod Iudæorum etiam ſacrificia tempore Meſſiæ ſpiritualiter tantum ſeruanda erant. xj
Quod omnia quæ ſecundum veterem legem immunda erãt, tempore Meſſiæ munda eſſe debebant, & carnes porcinæ licite comedi poſſent. xij
Quod veteris legis literalis obſeruatio fuit Iudæis per Romanos prohibita, & poſtea per diabolum eis reſtituta. xiij

DVODECIMI LIBRI CAPITA.

QVOD ſecundus Meſſiæ aduentus, circa mundi finem erit. i
Quod futura ſit generalis mortuorum reſurrectio. ij
Quod generalis mortuorum reſurrectio in fine mundi futura, per Meſſiam fiet. iij
Quod poſt generalem reſurrectionem, omnes homines vno linguæ loquentur idiomate, & quod erit illud. iiij
Quod generale iudicium per Meſſiam fiet, qui in forma humana glorioſa iudicaturus eſt. v
De æterno præmio, quod iuſti poſt vniuerſale iudicium ſunt habituri. vj
Quod ipſemet Meſſias poſt vniuerſale iudicium erit ęterna merces & pręmium iuſtorum. vij

Indicis Capitum Finis.

LIBER PRIMVS

DE TALMVD.

CAPVT PRIMVM.

De antiquis & authenticis Iudæorum ſcripturis.

GALATINVS.

A D Iudæorum perfidiam. A
per Talmudicas eorum
ſcripturas conuincēdam,
ante omnia ſcire opus eſt
duplex apud eos eſſe do-
gmatum genus, quibus
& nunc & olim ipſorum
Synagoga inniti nunquā
deſtitit. Quorum alterum quidem תורה שבכתב
tora ſcebichetab, hoc eſt, legē quæ in ſcripto eſt, vel
quæ ſcripto tradita eſt, vocant. Alterum autem
תורה שבעל פה *tora ſcebeal pe*, id eſt, legē quę in ore B
eſt, ſiue quæ ore tradita eſt, appellant. Quam qui-
dem nihil aliud eſſe aiunt, quam ipſius legis ex-
planationem, quam Moſi vnà cum lege traditam
fuiſſe aſſerunt. Nam vt priſci Talmudiſtæ teſtā-
tur, in primo eius libri capite, qui ברכות *berach-
oth*, id eſt, benedictionum dicitur, eodem ſpiritu
Moſes & legem, & ipſius legis expoſitionem in
monte Sinai accepit. Ipſa autem legis explana-
tio ad geminum tendit ſenſum: literalem ſcili- C
cet, & ſpiritalem ſiue myſticum: quorum neu-
trum Moſem ſcripſiſſe affirmant, ſed vtrunque
verbo tradidiſſe. Et hanc legem eam eſſe dicunt,
de qua בפרקי אבות *bepirke aboth*, id eſt, in capi-
tulis patrum, ita legitur, משה קבל תורה מסיני
ומסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנביאים
ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. Quod eſt,
Moſes accepit legē de Sinai, & eam tradidit Ieho-
ſuæ: Iehoſuas autem ſenioribus: Seniores autem
prophetis: Prophetæ verò viris Synagogæ ma- D
gnæ. Huiuſmodi autem traditio (vt ex variis
Talmudiſtarum colligitur voluminibus, vtque
à Rabbi Moſe Ægyptio in ſui Deuteronomii
initio fertur) hoc ordine fieri contigit. Iehoſuas
enim cum hanc legis expoſitionem à Moſe ac-
cepiſſet, eam Pinhæ Eleazari filio tradidit, qui &
Aharon ex filio nepos erat: & à nobis corrupto
nomine, Phinees dicitur. Phinhas autem Heli
ſacerdoti. Heli autem Semueli prophetæ ac ſa- E
cerdoti. Semuel autem Dauid Regi. Dauid au-
tem Achiæ prophetæ. Achias autem Eliæ pro-
phetæ. Elias autem Eliſæo prophetæ. Eliſæus
autem Ioiadæ Pontifici. Ioiadas autem Zacha-
riæ prophetæ. Zacharias autem Hoſeæ prophe-
tæ. Hoſeas autem Hamos prophetæ. Hamos
autem Eſaiæ prophetæ. Eſaias autem Micheæ
prophetæ. Micheas autem Ioeli prophetæ. Ioel
autem Nahum prophetæ. Nahum autem Ha-
bacuc prophetæ. Habacuc autem Sephoniæ
prophetæ. Sephonias autem Ieremiæ prophe-
tæ. Ieremias autem Baruch ſcribæ. Baruch au-
tem Ezræ ſacerdoti, ac ſcribæ. Hucuſque præter
Bibliam, quam מקדשיה *Macdeſciya*, hoc eſt,
rem ſanctam Dei vocant, ſcripturam aliam Iu-
dæos habuiſſe non legimus: cum ad ea vſque
tempora, nemo quicquam de legis expoſitione
literis commendaſſe compertus ſit. CAP. Vt
autem neminem ex noſtris lateat, quos libros
Iudæi tanquam ſacros ac diuinos recipiunt, dic
obſecro, quonam pacto מקדשיה *Macdeſcyia*,
id eſt, biblia ipſa, apud eos diſtinguatur? GAL. *Biblia diuiſio ſecundum Hebræos.*
Bibliam Iudæi (vt ipſe noſti) ארבעה ועשרים &
Arbaa veeſrim, id eſt, quatuor & viginti, eò
quod tot contineat libros, appellant. Eam nam-
que in quatuor diuidunt partes. Quarum prima,
quam ipſi תורה *Tora*, id eſt legem, ſiue חומש
Humas, id eſt, quinarium vocant, Græci verò *Humas.*
Pentateuchon nuncupant, quinque continet li-
bros, quos ab ipſorum principiis denominant.
Nam librum quidem Geneſeos בראשית *bere- Bereſcith.*
ſcith, quod idem eſt quod In principio, appel-
lant. Exodum ואלה שמות *Veelle ſcemoth*, id eſt,
Et hæc ſunt nomina. Leuiticum ויקרא *Vaicra*,
id eſt, Et vocauit. Numeros במדבר סיני *Bemid-
bar Sinai*, id eſt, In deſerto Sinai. Deuterono-
mium verò אלההדברים *Elle hadeuarim*, id eſt,
Hæc ſunt verba. Secunda verò pars libros com-
prehendit quatuor, quos נביאים ראשונים *Ne- Secunda pars.*
uiim riſſonim, id eſt, prophetas primos, nuncu-
pant. Qui quidem ſunt יהושע *Iehoſuas*, qui apud
nos Ioſue dicitur, שופטים *Sophtim*, id eſt, Iudi-
cum, שמואל *Semuel*, qui apud nos primum & ſe-
cundum librum Regum continet, מלכים *Me-
lachim*, id eſt, Regum, qui apud nos tertium &
quartum Regum libros complectitur. Tertia *Tertia pars.*
autem pars, quatuor quoque continet libros.
Quos & נביאים אחרונים *Neuiim Aharonim*, id eſt,
Prophetas poſtremos dicunt. Hi autem ſunt,
Eſaias, Ieremias, Iehezkel, qui à nobis Ezechiel

dicitur: & liber xij. Prophetarum, quos nos minores dicimus. Quarta denique pars, quam ipſi כתובים *Chetuuim*, id eſt, hagiographorum vocant: vndecim continet libros. Quorum primus דברי הימים *Dibre haiamim*, id eſt, verba dierum prænotatur: quem nos Græco verbo Paralipomenon appellamus. Secundus eſt תהלות *Tehilloth*, ſiue תהילים *tehillim*, vel per ſyncopam תלים *Tillim*, id eſt, hymnorum: tametſi *tillim* aceruos quoque ſignificet, cuius ſingulare eſt תל *tel*, quod idem eſt quod aceruus. Quod neque etiam à propoſito vacat, quum Pſalmi ſint quaſi quidam ſententiarum aceruí. Quem quidem librum, nos Græca voce Pſalterium dicimus. Tertius eſt משלי שלמה *Mile Scelomo*, id eſt Prouerbiorum, ſeu potius Parabolarum Selomonis. Quartus איוב *Iiob*, quem nos corrupto vocabulo Iob nuncupamus. Quintus רות *Ruth*. Sextus קהלת *Coheleth*, id eſt, concio, ſeu concionatio: quem nos Eccleſiaſtem vocamus. Septimus איכה *Echa*, id eſt, Quomodo: quià nobis Lamentationum, vel Threnorum liber inſcribitur. Octauus שיר השירים *Scir haſcirim*, id eſt Canticum canticorum. Nonus אסתר *Eſter*. Decimus דניאל *Daniel*. Vndecimus poſtremò עזרא *Ezras*, quem cum Nehumia vnum computant librum. Hos igitur duntaxat quatuor & viginti, quos enumerauimus libros, Iudæi tanquam ſacros & diuinos habent. Librum enim Iehoſuæ Syrach, & Iudith, & Tobiam, primumque Machabæorum licet habeant, non tamen inter viginti quatuor connumerant. Tertium & quartum Ezræ Hebraicos adhuc ipſe non vidi: quidam tamen ex ipſis aiunt, eos nuper inuentos Conſtantinopoli reperiri. Secundum verò Machabæorum, & Philonis Hebræi librum, qui ſapientia Selomonis dicitur, nuſquam apud Hebræos reperi, ſed tantum Græcos vidi. Hymnum præterea trium puerorum, & Suſannæ, ac Belis, draconiſque hiſtorias, quæ nos apud Danielem habemus, ipſi nuſquam habent. Hæc ideo dixi, vt ſcire valeamus, quos libros Iudæi tanquam authenticos approbent. Præter prædictos igitur quatuor & viginti libros, nihil ſcripturæ apud Iudæos vſque ad Ezræ tempora extitiſſe, certum eſt. Ipſa enim legis commentaria tam literalia, quàm ſpiritalia, ſiue myſtica ab ipſo Moſe legiſlatore, ad Babylonicam vſque transmigrationem, ſolo ſuccidaneo quodam ordine (vt dictum eſt) inter prophetas & ſapientes pandebantur. Poſt Babylonicam verò captiuitatem, ipſo Ezra legem quæ in vrbis Ieroſolymæ, templique euerſione combuſta fuerat, reſcribente: cæteri ſapientes, ipſius legis expoſitionem ſcribere cœperunt. Ne ſi fortè aliud eiuſdem vrbis excidium fore contingeret, in quo ſapientes omnes perituri eſſent, vnà cum eis & ipſa legis explanatio periret. Quo profectò factum eſt, vt omnes illi ſapientes, quos à Babylonica tranſmigratione vſque ad primam Talmudici codicis ſcriptionem eſſe contigit (qui & in ipſis פרקי אובת *pirke auoth*, id eſt capitulis patrum viri magnæ Synagogæ appellantur) legemque docuiſſe conſtat, verbo pariter & ſcripto eiuſdem legis expoſitionem auditoribus

Quarta pars.

A ſuis tradiderint. Quorum tanta eſt apud Iudæos autoritas, vt eorum ſcripta ex quibus poſtmodum confectus eſt Talmud, primum poſt prophetas locum obtineant. Neque tamen immeritò, cùm eorum doctrina à prophetis ipſis, quorum ipſi & diſcipuli & ſucceſſores fuerunt, eis immediatè tradita fuerit. Quare neque mirum eſt, ſi ex ipſis ij qui Chriſti præceſſerunt aduentum legem prophetaſq; exponentes, infinita penè ac admodum mira de Chriſto, deque Chriſtianæ fidei veritatibus ſcripto tradiderint, quæ
B omnia Talmudicis libris ſparſim inſeruntur.

CAP. II.

De Priſcis Iudæorum ſapientibus, viris magnæ Synagogæ nuncupatis.

CAPNIO.

C VElim & horum quoque ordinem quo alter alteri in docenda lege ſuccedebant, patefaceres. GAL. Quemadmodum & in multis ipſius Talmud locis liquidò patet, & Rabbi Moſes Ægyptius in ſui Deuteronomii principio refert, Ezras ipſe legis doctor, ipſius legis expoſitionem Simoni Pontifici, qui & Iaddus dictus eſt, tradidit. Hic ille
D Iaddus eſt, qui cùm audiſſet Alexandrum Macedonem capta Gazà, Ieroſolymam verſus iter arripuiſſe, non paruo pauore ac timore corripi cœpit. Propter priorem enim contumaciam, ipſius regis indignationem pertimeſcebat. Quocirca per viſionem nocturnam diuino monitus eſt oraculo, vt alii quidem veſte alba, ipſe verò, ac reliqui ſacerdotes legitimis induti ſtolis, indignanti Imperatori cùm non longè ab vrbe ipſa eſſet, occurrerent. Quod cùm feciſſent, Alexander vt
E vidit ipſum principem ſacerdotum hyacinthina atque aurea ornatum ſtola, ac ſuper caput & cydarim, & auream laminam, in qua nomen Dei τετραγράμματον ſcriptum erat, geſtantem: cum ilicò ſolus adiit, ac nomen Dei adorauit, ipſumque Pontificem primum veneratus eſt. Quod cùm vidiſſent reges Syriæ, cæterique omnes qui cum eo erant, vehementer obſtupuere. Nemo tamen niſi Parmenio auſus eſt eum interrogare, cur cæteris omnibus eum adorantibus, ſolum Principem ſacerdotum ipſe adoraſſet. Cui
F reſpondens: Non (inquit) hunc, ſed Deum cuius principatu ſacerdotii fungitur, adoraui. Hunc enim per ſomnum, quum adhuc in Macedonia eſſem, mecumque quemadmodum Aſiam vincere poſſem, cogitarem, huiuſmodi cum habitu conſpexi. Qui & me vt nequaquam negligerem, ſed confidenter tranſirem, monuit: ſeque eo exercitum perducturum, Perſarumque potentiam mihi traditurum, pollicitus eſt. Ideo ipſum pronus adoraui. Exinde enim me diuino iuuamine
G directum, Dariumque viciſſe, Perſarum quoque virtutem ſoluiſſe, arbitror. Propterea & omnia etiam quæ meo in corde verſantur, quæque à me ſperantur, prouentura confido. Is autem Iaddus ſiue Simon (vt eò vnde digreſſus ſum,

Alexander Magnus Iudæorum Pontificem adorauit.

ſum, redeam) ipſam legis explanationem Antigono patria Sichæo tradidit. Antigonus autem Ioſepho Ioannis filio, & Ioſepho Iohezeris filio. Hi autem Nitæo Arbolenſi, & Iehoſuæ filio Perahiæ, cuius auditorem Ieſum noſtrum redemptorem fuiſſe, Iudæi iuniores falſo affirmant. Sed eos apertè mentiri (vt alibi latiùs dicemus) ex eo palàm oſtenditur, quod ab Hircano primo, cuius temporibus Iehoſuas iſte claruit, vſque ad Pilatum ſub quo Chriſtus paſſus eſt, c x. fluxere anni. Hi rurſus Nitæus & Iehoſuas legis expoſitionem Iudæ filio Tibæi, & Simoni Satæ filio tradiderunt. Hi autem Semaiæ & Abatalioni. Hi verò Hilleli & Samæo, de quibus multa præclara in libro Antiquitatum refert Ioſephus. Floruit autem Hillel, vt in libri שבת *Sabbath* initio dicitur, anno ante templi ſecundi euerſionem centeſimo, & vt in בבא בתרא *Baua bathra* legitur, lxxx. habuit diſcipulos, omnes excellenti ingenio, ac doctrina præditos. Qui omnes ratione diſciplinæ filii eius ſunt nuncupati. Adeoque præſtantes fuerunt, quòd (ſicuti ibidem legitur) eorum xxx. quidem, vt diuinitas ſuper eos deſcenderet, digni erant, quemadmodum Moſes ipſe fuerat. xxx. verò, vt pro eis ſol immobilis ſtaret, vti Iehoſuas fuit. Cæteri autem viginti mediocres ſunt appellati. Quorum maximus quidem Ionathas Vzielis filius extitit. Minimus verò omnium Iohannes Zachæi filius, quem Iudæi Raban Iohanan ben Zaccai vocant. Qui tamen (vt priſci Talmudiſtæ dixerunt) neque ſcripturam, neque Talmud, neque cætera omnia vſque ad vulpium exempla, ac dæmonum narrationes, ſcire prætermiſit. Si igitur iſte, qui omnium diſcipulorum Hillelis minimus fuiſſe memoratur, tam magnus euaſit ſapiens, quid de cæteris cenſendum eſt? Hillel autem & Samæus legis expoſitionem eidem Ioanni Zachæi filio, & Simeoni iuſto ipſius Hillelis filio tradiderunt. Ordo iſte hactenus deductus ex patrum capitulis פרקי אבות *Pirke auoth* nuncupatis, elicitus eſt, vbi poſtremus omnium Simeon Iuſtus, qui Chriſtum ſuſcepit in vlnis, ponitur. Ex quo palàm profectò oſtenditur, in eo Iudaicæ Academię ſceptrum penitus defeciſſe. Rabbi tamen Moſes Ægyptius hunc docendi ordinem vlterius proſequutus, ait eundem Simeonem Iuſtum Gamlielem cognomento ſenem, ad cuius pedes Paulus Apoſtolus legem didicit, auditorem habuiſſe. Is itaque Gamliel fuit ille legis doctor, vniuerſæ Iudaicæ plebi obſeruandiſſimus, qui Petrũ cum reliquis Apoſtolis, cum eos Princeps ſacerdotũ, & vniuerſa concio interficere vellet, & excuſare, & à nece liberare omni conatu ſtuduit; dum pro eis orationem in concilio habens, hæc inter cætera dixit:

Hillel.

Simeon Iuſtus.

Gamliel cognomento ſenex.

Gamlielis oratio pro liberandis Apoſtolis.

אנשי ישראל שמרו מה תעשו על אלו האנשים כי
קודם אלו הימים היה טאודש שהיה אומר דבר מה
ואליו נגרדו מספר אנשים קרוב לארבע מאות
ונהרג הוא וכל המאמינים בו נאבדו והיו לכלום:
אחר זה היה יהודה הגלילי בימי ההוראה והסית
את העם אחריו והוא נאבד וכל הנגררים אחריו
נתפרשו ועתה לכן אני אומר לכם הבדלו
מאלו האנשים ועזבו אותם כי אם מאנשים
העצה הזאת או המעשה יבטל אבל אם מהאל
הוא לא תוכלו פן תראו מקבילים לאל:

Hoc eſt, Viri Iſraelitæ, attendite vobis, quid acturi ſitis ſuper hominibus iſtis. Ante enim hos dies extitit Theodas, dicens ſe aliquid eſſe: cui conſenſit numerus hominum circiter quadringẽtorum. Et interfectus eſt, & omnes qui ei credebant perditi ſunt, atque ad nihilum redacti. Poſt hunc fuit Iudas Galilæus in diebus profeſſionis, & auertit populum poſt ſe, & ipſe periit, & omnes quotquot conſentiebant ei, diſperſi ſunt. Et nunc propterea ego dico vobis: Diſcedite ab hominibus his, & ſinite eos. Quoniam ſi ex hominibus eſt conſilium hoc, aut opus, diſſoluetur. Si verò ex Deo eſt, non poteritis diſſoluere illud, ne fortè & Deo repugnare videamini. Hæc Gamliel ille. Cuius deinde Raban Simeon eius filius, qui poſtea ab Hadriano Cęſare occiſus eſt, auditor fuit. Qui poſtremò & filium ſuum nomine Iudam auditorem habuit. Quẽ Iudæi pro eius doctrinæ probitatiſq; excellẽtia, Rabbenu Haccados, id eſt, magiſtrum noſtrum ſanctum cognominant. Fuit tamen & alius Rabbenu Haccados, qui tempore Romanorum conſulum, & doctrina & ſpiritu prophetiæ claruit, ac multa & quidem miranda de Chriſto ſcripſit. Quãobrem Iudęi recentiores nominis ſimilitudine decepti, illum hunc fuiſſe exiſtimant. Quo fit, vt hac vſi cautela, quæcunque ille futura de Chriſto prędixit, negare contendant. Hi igitur ferè omnes, quos poſt Ezram Iudaicæ Academiæ prefuiſſe cõmemorauimus, ac alii ex eorum auditoribus penè innumeri, multa de legis explanatione ſcriptis reliquerunt. Ex quibus poſtmodum Talmud confectus eſt. Cap. Rabbi Moſes Ægyptius in ſui Deuteronomii exordio refert. Vſque ad R. Iudam Simeonis filium, qui fuit anno poſt templi ſecundi incendium cxx. neminem quicquam de legis enucleatione ſcriptis tradidiſſe: ſed inter ſapientes ſibi inuicem ſuccedentes, ipſam oretenus duntaxat reuelatam fuiſſe. Gal. Verum quidem eſt, Rabbi Moſem Ægyptium id aſſerere. Quod duas potiſſimum ob cauſas ipſum feciſſe, putãdum eſt. Tum quidem, vt Meſſiæ arcana quæ in legis, prophetarumque expoſitionibus ante Chriſti natiuitatem detecta fuerant, Chriſtianos laterent. Tum etiam, vt ſcripta poſteriorum magis ex hoc authẽtica redderentur. Sed falſum eum dixiſſe, ex eo manifeſtè videri poteſt, quòd multa de expoſitione tam legis, quàm prophetarũ ante Chriſti ortũ ſcripta comperiuntur: vti in multis ipſius Talmud locis luculenter apparet. Quod Iehoſuas quoque Syrach qui temporib. Ptolomæi Euergetis primi floruit, clarè teſtatur, dum in eius libri proœmio, qui apud nos Eccleſiaſticus, apud Hebræos verò Miſſe, i. Prouerbia prænotatur, ſic inter cætera ait: Multorum nobis & magnorum per legem & prophetas, aliosq; qui eos ſecuti ſunt, ſapientia demõſtrata eſt: in quibus laudare oportet Iſraelem doctrinæ & ſapientię cauſa. Quoniam non ſolũ ipſos loquẽtes neceſſe eſt eſſe peritos, verum etiã extraneos poſſe & diſcentes, & ſcribentes doctiſſimos fieri. Et poſt pauca: Sed ipſa, inquit, lex & prophetę cęteraq; aliorum librorum, non paruã habent differentiam, quando inter ſe dicuntur. Nam in octauo & xxx. anno temporibus Ptolomæi Euergetis Regis, poſtquã in Ægyptum perueni, & cum multum temporis ibi fuiſſem, inueni ibi libros relictos non paruæ neq; contemnẽdæ doctrinæ. Qui-

Rabbi Iudas, qui & Rabbenu Haccados.

Iehoſuas Syrach.

bus ex verbis apertè colligitur, præter legem & prophetas, alios etiam libros apud Hebræos longè ante Chriſti aduentum ſcriptos fuiſſe. Cum Ptolomæus ipſe Euergetes primus, cuius temporibus eiuſmodi libros ſe Iehoſuas iſte apud Ægyptum comperiſſe refert, per ducentos & nouem fermè annos ante Chriſti natalem, diem clauſerit extremum.

Cap. III.

De authenticis Iudæorum ſcriptoribus, qui Chriſti anteceſſerunt aduentum, ex quorum potiſſimum ſcriptis compactus eſt Talmud.

CAPNIO.

Ex iis igitur, qui Chriſti præceſſerunt aduentum, quinam præ cæteris legem prophetaſque enucleantes, ipſius Meſſiæ arcana ſcriptis reſerarunt? Gal. Etſi quàm plurimi huius generis ſapientes extiterint, ne tamen tædio ſim, paucos quoſdam in medium afferam. Et primum quidem (vt eos qui anteceſſerant, omittam) duos & ſeptuaginta interpretes illos adducam, qui non ſolum Hebraica, Chaldæa, Græcaque lingua, ac omni diſciplinarum genere, verum Spiritu ſancto quoque inter cæteros claruerunt. Nam cum anno ante Chriſti natiuitatem circiter ccl. rogatu Ptolomæi Philadelphi Alexandriam ab Eleazaro Pontifice totam Bibliam in Græcum eloquium traducturi, miſſi fuiſſent, volens Ptolomæus ipſe de æditionis eorum puritate periculum facere, eos (vt non Talmudiſtæ modò, ac Philo Hebræorum diſertiſſimus, ſed Auguſtinus quoque, ac alii quidam ex noſtris teſtantur) per duas & lxx. ſegregauit cellulas. Ipſi tamen adeò in ſcribendo concordes fuerunt, vt nec in verbo quidem diſcreparint, ſed vna ſcribendi ſerie, vno verborum literarumque contextu, eodemque temporis momento, vniuerſum diuinum volumen illud in Græcum ſermonem commutarint. Quod vtique non humanæ, ſed diuinæ aſcribendum eſt virtuti. Quare neque dubium eſt, eos alia quoque Spiritu ſancto inſpirante, ad legis prophetarumque explanationem, literis mandaſſe, in quibus multa eos de Chriſto dicere contigerit. Quod etiam pleroſque alios tunc facere potuiſſe, ex eo clarum eſt. Quod ſi ſeni duntaxat de vnaquaque tribu illi delecti fuerunt, rationi profectò congruum eſt, & alios plurimos eiuſdem generis viros apud Hebræos tunc fuiſſe, qui legis prophetarumq; expoſitiones ſcriptis tradere potuiſſent. Quorum libros Iehoſuas Syrach (vt dictum eſt) ſe apud Ægyptum inueniſſe refert. De quibus Iehoſuas eius auus vnus extitit. Qui eo tempore florens, imò (vt nonnulli exiſtimant) è ſeptuaginta duobus interpretibus vnus exiſtens, multa memoratu digniſſima ſcripſit, quemadmodum Iehoſuas ipſe Syrach eius nepos atteſtatur, dicens: Auus meus Iehoſuas poſtquam ſe amplius dedit ad diligentiam lectionis legis & prophetarum, aliorumq; librorum, qui nobis à parentibus noſtris traditi ſunt, voluit & ipſe aliquid horum

Septuaginta interpretes.

Iehoſuas Iehoſua Syrach auus.

A quæ ad doctrinam & ſapientiam pertinent, ſcribere, vt ea diſcere, eorumque periti fieri cupientes, magis magiſque animo attendant, & ad legitimam vitam confirmentur. Quem & ipſe Iehoſuas Syrach poſtea imitatus, inter alia præclarum librum illum ædidit, quem nos Eccleſiaſticum appellamus: Hebræi verò משלי *Misle*, id eſt, Parabolas denominant. Qui licet non ſit de xxiiij. Sacræ ſcripturæ libris, magna tamen apud eos ipſius eſt autoritas. In quo quamuis de ſubditorum obedientia, de bonorum morum inſtitutione, B deque ſanctorum Patrum laudibus præcipuè agatur, plerumque tamen de Meſſiæ diuinitate, ac diuini verbi incarnatione in eo fit mentio. Anno poſtmodum ante Chriſti ortum clx. Ariſtobulus ille peripateticæ ſectæ Philoſophus inſignis, cum natione Iudæus eſſet, Ptolomæi Philometoris hortatu, in Moſem commentarios ſcripſit, vbi multa de Meſſia pulchrè diſſeruit. Rabbi autem Iodam, & Rabbi Ibba, non multo poſt multa C ſcriptis de Meſſia tradiderunt. Poſt quos Rabbi Simeon filius Iohai permulta quoque de Meſſia, deque eius diuinitate egregiè ſcripſit. Cuius dicta Talmudica volumina voluentibus, frequentiùs occurrunt. Librum quoque confecit, quem מחקר הסורות *Mechkar haſſodoth*, id eſt, de inueſtigatione ſecretorum inſcripſit, in quo multa de Meſſia (vt in ſequentibus patebit) retexit arcana. Is inſuper Commentariorum libri Geneſeos, qui Hieroſolymorum ſecretiore lingua conſcripti leguntur, autor fuiſſe creditur: vbi D quàm plurima Chriſtianæ fidei myſteria lucidè panduntur. In iis præterea quæ in Cabaliſtica facultate, cuius præ cæteris principatum meruit, ſcripto ædidit: inter cætera diuinitatis arcana, diuinæ trinitatis myſterium diſtinctè atque clariſſimè inſinuat, ſæpenumero Patrem & Filium & Spiritum ſanctum expreſsè nominans. Poſt quem Rabbenu Haccados, qui Latinè Doctor noſter ſanctus interpretatur, librum ſcripſit, quem E גלי רזירה *Gale raZeya*, id eſt, reuelatorem ſecretorum nuncupauit, qui certè non ab re doctor ſanctus dictus eſt, cùm Spiritu ſancto afflatus, ita planè eo in libro cuncta Domini noſtri Ieſu Chriſti myſteria aperuerit, vt non futura prædixiſſe, ſed res geſtas tanquam Euangeliſta narraſſe, videatur. Quem paulo poſt rabbi Nehumias Haccanæ filius, ſecutus, non ea tantum quæ à Prophetis de Meſſia occultè tradita fuerant, lympidiſſimè patefecit, verùm etiam ſe ab eius aduentu F per quinquaginta tantum annos procul eſſe aſſeruit. Vnde Haccanæ filio ſuo, quem Meſſiam ipſum viſum viſurum & ſperabat & gaudebat, vt eum de Meſſiæ myſteriis certiorem faceret, epiſtolam ſcripſit, quam אגרת הסורות *Iggereth haſſodoth*, id eſt, Epiſtolam ſecretorum appellari voluit. Per idem fermè tempus (anno ſcilicet ante Chriſti natalem circiter ſecundo & quadrageſimo) Ionathas Vzielis filius, Hilleliſque auditor, atque Simeonis iuſti, qui Chriſtum infantulum G ſuſcepit in brachiis, condiſcipulus, totum vetus Inſtrumentum, in Chaldæam vertit linguam, atque expoſuit, ita ſenſum è ſenſu traducens, & ita obſcuriſſima quæque exponens vocabula: vt quæcunque de Meſſia dubia & latenter ſcripta erant, certa

Iehoſuas Syrach.

Liber Eccleſiaſticus.

Ariſtobulus Philoſophus Hebræus.

Rabbi Simeon ben Iohai.

Rabbenu Haccados.

Rabbi Nehumia ben Haccana.

Ionathan ben Vziel.

A certa atque clariſſima reddiderit: adeò vt eius æditio non tam interpretatio, quàm gloſſa atque expoſitio videatur, quam Hebræi תרגום *Targum*, id eſt, translationem nuncupant. Tantæque apud eos eſt autoritatis, vt non ſolùm ei contradicere nemo audeat, ſed non minus quoque fidei, quàm ipſi textui paſſim omnes eidem adhibeant: tum ob viri ſanctitatem ac peritiam, tum maximè ob ipſius interpretationis expoſitioniſque veritatem. Ideo quotieſcunque aliquid ambiguum, aut difficile intellectu in textu ſacrorum librorum B inueniunt, ſemper ad eandem translationem atque enucleationem recurrunt. Vnde de eodem Ionatha, (vt in בבא בתרא *baua bathra* legitur) dixerunt Magiſtri, quòd in hora qua eidem æditioni & expoſitioni vacabat, ſi muſca aut quodcunque volatile ſuper eum, vel ſuper chartam volaſſet, ilico abſque vlla eius aut chartæ læſione, cœlitus exurebatur. CAP. Negant plerique, Ionathan Pentateuchum in Chaldæum traduxiſſe: C ipſum enim ab Ankelos proſelyto traductum aiunt, quem Hebræi ſororis Titi Imper. filium fuiſſe aſſerunt: vt habetur in מסכת גטין *maſſe. beth gbitin*, id eſt in tractatu libellorum repudii, in פרק *perec*, id eſt in capitulo, quod incipit הנזקין *hannizakin*, id eſt damnificati. Alii Ionathan ipſum nequaquam Pſalterium traduxiſſe dicunt, ſed potius illud à R. Akilas, & à R. Ioſeph cæco, in Chaldæum verſum affirmant: vnde Chald. Pſalterii æditionem, quam nunc Iudæi frequentius præ manibus habent, quamque Nebienſis Præſul in Pſalteriis D poſuit, ipſi Rabbi Ioſeph cæco plurimi eorum aſcribunt. Ex quo inferunt, Ionathan totam Bibliam Chaldæam non feciſſe. GAL. Totam proculdubio Bibliam Ionathas in Chaldæum (vt prædixi, & te non latere arbitror) tranſtulit. Sed translatio eius in Pentateuchum rariſſima eſt, idcirco ab iis qui eam non viderunt, negatur. Ego verò ipſam ſemel vidi. Quæ ſic incipit,

Targum quid ſit.

Ankelos.

Maſe beth.

מן אולא ברא יי ית שמיא וית ארעא׃

E Ea autem quæ Ankelos eſt, ſic,

בקדמין ברא יי ית שמיא וית ארעא׃

Hic etiam Ankelos totam Bibliam in Chaldæum vertit atque expoſuit. Cuius æditio atque expoſitio, quamuis nunc (præterquam in Pentateuchum) vix alicubi reperiatur, non minoris tamen apud Iudæos eſt pretii, quàm illa de qua nunc meminimus, Ionathæ. Quam etiam Targum appellant, quod Chaldaica quoque ſit, ſicut & illa: & ſi vtraque Hebraicis ſcripta ſit elementis. Æditio F quoque ipſius Ionathæ in Pſalterium penes pauciſſimos eſt. Quam qui habent, pro viribus occulunt, propter myſteria Chriſtianæ fidei quæ continet. Simeon poſtremò Hillelis filius, quem ob eius præcipuam ſanctitatem, Talmudiſtæ צדיק *tſadic*, id eſt iuſtum cognominant, in quo (vt in פרקי אבות *pirke auoth*, id eſt, capitulis patrum dicitur) academiæ magnæ Synagogæ ſceptrum defecit, multa de Meſſia dixit. Et tandem cum in vltima ſenectute à Spiritu ſancto reſponſum accepiſſet, non viſurum ſe mortem, niſi oculis Meſſiam G Dei filium videret, Chriſtum ipſum in vlnis ſuſcipiens, quæ de eo à Spiritu ſancto edoctus, docuerat, ipſo præſente confirmauit. Cuius egregia dicta Talmudicis in libris ſparſim reperiuntur. Ex

Simeon Iuſtus.

horum igitur omnium dictis, atq; aliorum quàm plurimorum, qui eiſdem temporibus ſuper legem & prophetas ſcribentes palàm oſtenderunt Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & vnicum omnipotentis Dei filium, & verum fore Meſſiam, totus ferè Talmud compactus eſt.

CAP. IV.

De Iudæorum ſcriptoribus, quos paulò poſt Chriſtum paſſum eſſe contigit, & quid de ipſo ſenſerint.

HOGOSTRATVS.

CVM hi omnes quos enumeraſti, Chriſti anteceſſerint aduentum, ac plerique eorum Spiritu ſancto afflati fuerint, nemo prorſus negandum duceret, quòd legem propheta ſque exponendo, rectè de Meſſia ſcripſerint. Sed de iis quos poſt Chriſtum paſſum ſcribere contigit, quique obſtinatis animis in Iudaiſmo permanſerunt, neminem vnquam ſiue legem, ſiue prophetas de Meſſia loquentes, rectè expoſuiſſe, ſed potius ad falſum ſenſum pro ſua perfidia extorſiſſe, clarum profectò eſt. GAL. Quanquam id de Iudæis noſtri temporis, qui ſunt omnium gentis ſuæ immundiſſima fex, rectè dicatur, de priſcis tamen vniuerſaliter locum non habet. Ex quibus nonnulli quidem iuxta verum ſenſum prophetias de Chriſto loquentes, rectè enucleare videntur: nonnulli verò de ipſo Domino Ieſu, deque Chriſtianis bene ſenſerunt, vt in vtrorumque ſcripturis liquidò patet. Et vt cæteros nunc taceam, duos duntaxat, quorum apud Iudæos plurimum valet autoritas, Philonem ſcilicet ſacerdotali ex genere progenitum, & Ioſephum Matathiæ filium, exempli gratia adducam. Qui ſuis in codicibus Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum non modò confitentur, verùm miris quoque ac diuinis exornant laudibus, eiuſque ſectatores maxima proſequuntur laude. Nam Philo quidem eo in libro, quem de vita noſtrorum, hoc eſt de viris Apoſtolicis ſcripſit, primam ſub Marco Euangeliſta apud Alexandriam Eccleſiam deſcribens, Chriſti ſequaces mirum in modum honeſtauit, eos non ibi tantum, ſed in multis quoque prouinciis eſſe memorans, eorumque habitacula monaſteria dicens. Edidit inſuper egregium, ac certè diuinum volumen illud, quod Sapientiæ Salomonis librum vocauit. HOG. Quamobrem librum hunc huiuſmodi titulo inſcribi voluit? GAL. Non ab re profectò. Quod enim Selomo in Prouerbiorum libro ænigmaticè, ac parabolicè, & quaſi in vniuerſali de Dei Filio qui patris ſapientia eſt, quandoque futurum prædixit: Philo hoc in libro per eaſdem obſcuritatis & cælationis artes, id idem de eodem iam impletum docet. Etſi plerumque non in vniuerſalitate (vt Selomo facit) maneat, ſed ad ipſam quam intendit particularitatem accedat, ſe (vt opinor) temperare non valens, quo minus veritatē quam proſequitur, pandat. Hoc autem exempli cauſa ex eo inter cætera manifeſtiſſimè oſtenditur, quod Se-

Philo Iudæorum diſertiſſimus.

Liber qui Sapientia Salomonis inſcribitur.

lomo cauendum præcipit, cùm ait, Filii mi ſi te lactauerint peccatores, ne acquieſcas eis. Deinde ſequitur: Si dixerint, Veni nobiſcum, inſidiemur ſanguini: cum reliquis quæ ſequuntur. Quod totum quid aliud eſt, quàm id quod Philo tempore ſuo factum refert, dicens, Dixerunt impii apud ſe non rectè cogitantes? cum cæteris quæ ſequuntur. Et magis adhuc ad particularitatem deſcendens: Mittamus, inquit, lignum in panem eius. Vbi per lignum, crucem deſignauit: per panem verò, ipſum Ieſum Dominum noſtrum: panis parabolam ſumens ex parabola tunc (vt arbitror) ex ore ipſius Domini vulgata, dicentis, Panis quem ego dedero, caro mea eſt pro mundi vita. Ex quo per verba eiuſdem Domini docet, in eo fuiſſe completum, quod Selomo de eodem Domino dixerat quandoque futurum. Cum ergo tam res vtrique ſubiecta, quàm ars obſcuritatis & cælationis ſit eadem, & alia quàm futuri & præteriti temporis differentia nulla accidat, eas ob res liber iſte Philonis, ſapientia Selomonis rectè appellatur: cum & in eo ipſius Chriſti, qui & Patris ſapientia eſt, & Rex pacificus dicitur, diuinitatem, innocentiam, ac paſſionem optimè inſinuet. Vnde ad increpandam Iudæorum ingratitudinem, atque impietatem, hæc in perſona eorum, quos vel impios nuncupat, Græcè ait, ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν, καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου, καὶ ἐπιφημίζει ἡμῖν τὰ ἁμαρτήματα παιδείας ἡμῶν, ἐπαγγέλλεται γνῶσιν ἔχειν θεοῦ, καὶ παῖδα κυρίου ἑαυτὸν ὀνομάζει. Hoc eſt, Circumueniamus iuſtum, quoniam inutilis eſt nobis, & aduerſatur operibus noſtris, & improperat nobis peccata legis, ac diffamat nobis delicta diſciplinæ noſtræ. Pollicetur ſe ſcientiam habere Dei, & Filium Domini ſeipſum nominat. Et poſt pauca infert, Εἰ γάρ ἐστιν ὁ δίκαιος υἱὸς θεοῦ, ἀντιλήψεται αὐτοῦ, καὶ ῥύσεται αὐτὸν ἐκ χειρὸς ἀνθεστηκότων. Id eſt, Si enim eſt iuſtus Filius Dei, ſuſcipiet ipſum, & liberabit eum de manu contrariantium. Et demum concludens ait, θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτόν, Hoc eſt, Morte turpi condemnemus eum. Iſta quidem & alia quæ Iudæi in Chriſtum geſſerant, in ſecundo huiuſce libri capite refert. In ſequentibus verò eiuſdem libri capitibus, multa de martyrum victoria, de animorum immortalitate, de cœleſti gloria, de Eccleſiæ Chriſti ſtatu, deque vniuerſali iudicio prædicit. Quapropter ſancta Nicena Synodus librum hunc tanquam Sancti ſpiritus dictamine ſcriptum meritò recepit, ac inter ſacros diuinoſque codices retulit. Ioſephus autem (vt ea quæ de Iohanne Baptiſta, & de Iacobo Apoſtolo, cognomento Iuſto, magna cum eorum laude narrat, omittam) in xviij. Antiquitatum libro, Tiberii Cæſaris, ſub quo Chriſtus paſſus eſt, tempora deſcribens, hæc de Chriſto ipſo Græcè refert, Τοῦτον τὸν χρόνον Ἰησοῦς σοφὸς ἀνήρ, εἴγε ἄνδρα αὐτὸν λέγειν χρή, ἦν γὰρ παραδόξων ἔργων ποιητής, διδάσκαλος ἀνθρώπων τῶν ἡδονῇ τἀληθῆ δεχομένων, καὶ πολλοὺς μὲν Ἰουδαίους, πολλοὺς δὲ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπηγάγετο. χριστὸς οὗτος ἦν, καὶ αὐτὸν ἐνδείξει τῶν πρώτων ἀνδρῶν παρ' ἡμῖν, σταυρῷ ἐπιτεθεικότος Πιλάτου, οὐκ ἐπαύσαντο οἱ τὸ πρῶτον ἀγαπήσαντες·

Ioſephus.

ἐφάνη γὰρ αὐτοῖς τρίτην ἔχων ἡμέραν πάλιν ζῶν, τῶν θείων προφητῶν ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία θαυμάσια περὶ αὐτοῦ εἰρηκότων. Id eſt, Hoc tempore Ieſus ſapiens vir (ſi virum eum dicere fas eſt: erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum hominum, qui cum voluptate quæ vera ſunt, recipiunt) multos quidem Iudæos, multos verò ex Gentili cultu aggregauit. Chriſtus hic erat. Hunc accuſatione primorum ex noſtris virorum, cùm Pilatus cruci affigendum decreuiſſet, non ceſſauerunt, qui primò eum dilexerant. Apparuit enim eis tertium diem habens, iterum viuens, diuinis Prophetis hæc & alia innumera mirabilia de eo prædicentibus. Hæc Ioſephus ille, quem Iudæi vel maximum putant. Hi igitur viri tam excellentes, Philo, & Ioſephus, qui etſi Græcè ſcripſerint, Iudæi tamen ambo fuerunt, paternarumque traditionum acerrimi æmulatores, niſi ea quæ per Prophetas de Meſſia prænunciata fuerant, rectè intellexiſſent, neque de Chriſto tam benè opinati fuiſſent, neque quæ de ipſo dixerunt, tam veridicè retuliſſent. Quare neque dubium eſt, quòd ſi hæc de eo Græcè ſcripſerint, alia quoque longè plura, legem & Prophetas exponentes, Hebraicè ſcripſerint. Cùm ambo & vtramque linguam optimè calluerint, & ſacris literis ab ipſis cunabulis initiati fuerint. Vnde & credi quoque par eſt, alios præter eos, eiſdem temporibus permultos extitiſſe, qui & de Domino Ieſu Chriſto rectè ſenſerint, & prophetarum vaticinia explanantes, vera de eo ſcripſerint. Hog. Si ergo iſti veritatem agnouerunt, quare ipſam amplecti neglexerunt? Conſtat enim (vt alios prætermittam) & Philonem, & Ioſephum, quos exempli gratia attuliſti, haudquaquam Chriſto adhæſiſſe, ſed vſque ad obitum in Iudaiſmo permanſiſſe. Gal. Id quidem verum eſt, & de Ioſepho præſertim: ne de Philone dicam, qui cum gentis ſuæ legatus ad Caium Caligulam Romam veniſſet, admodum familiarem cum Petro Apoſtolorum principe conſuetudinem duxit. Te tamen non ignorare velim, poſt Domini reſurrectionem in triplex Iudæos diuiſos fuiſſe genus. Quidam enim videntes prophetarum dicta in eo conſummata, & fide & opere illi adhæſerunt, vt Gamliel ille ſenex fecit, cuius dicta apud Talmudiſtas maximæ ſunt autoritatis. Quod & alii penè infiniti fecerunt, non de plebeis, aut ignaris tantùm, ſed de nobilioribus atque ſapientioribus. Nam vt in Actibus Apoſtolicis ſcribitur, Maxima pars ſacerdotum obtemperabat fidei. Et horum nonnulli multa de Chriſto miranda ſcripſerunt. Quorum opuſcula aliqua adhuc extant apud Iudæos: quamuis ea ne ad manus noſtras perueniant, pro viribus occulere nitantur. Et inter cætera ſunt ea, quæ literis mandauit Rabbi ille Haccanas Nehumiæ filius, qui cùm omnia Redemptoris noſtri geſta, ac miracula, prout oculis viderat, ſcripſiſſet, ſic deniq; dixit, אני הקנה
אחד מן המאמינים בו ושבלתי במים הקדושים
ובדרכיו הישרים אני הולך Hoc eſt, Ego Haccanas ſum vnus ex illis, qui credunt in eum, & ablui me aquis ſanctis, in eiuſque viis rectis incedo. Quidam verò eorum credebant quidem ipſum Dominum Ieſum fuiſſe Meſſiam illum, de quo Prophetæ locuti fuerant, Moſaicas tamen obſeruantias deſerere

Triplex Iudæorum genus.

Gamliel ſenex.

Rabbi Haccanas.

rere nolebant. Hi fide tantùm & non opere Chriſto adhæſerunt. Quia Chriſtum quidem confitebantur, in Iudaiſmo tamen perſeuerabant. Qualis (vt arbitror) Ioſephus fuit, ac alii fere innumeri. De quibus Actuum Apoſtolorum liber meminit xv. & xxj. cap. vbi ſic dicitur, Vides frater quot milia ſunt in Iudæis qui crediderunt, & omnes æmulatores ſunt legis? In hoc tamen maximè errabant. Omnes namque veteris legis cæremonias, cùm Chriſti geſtorumque eius figuræ extiterint, in ipſo omnino finem habuiſſe, clarum eſt. Horum etiam quàm plurimi & vera nonnulla de Chriſto ſcripſerunt, & prophetias in multis rectè expoſuerunt. Alii denique Iudæorum, nec fide, nec opere Chriſto adhærere volentes, in perfidia ſibi pertinaciter permanendum, tanquam cæci elegerunt. Qui neque tamen veritatem (vide quanta veritatis ſit vis) omnino negare valuerunt. Nam legem prophetaſque explanantes, ſola veritate compulſi, ipſam in multis penitus tacere nequiuerunt. Quod abſque diuina diſpoſitione factum fuiſſe putandum non eſt, vt contra veritatis inimicos, eamque negantes, ab eiſdem ipſius veritatis teſtimonia haberemus. Nec tamen id veritati præiudicat, quia ipſi non crediderunt: ſed plus teſtimonio addit, quia nec increduli, & inuiti ipſam negauerint. Ex horum quoque dictis atque ſcripturis, cæterorumque omnium, qui poſt Babylonicam captiuitatem ſcriptis aliquid tradiderunt, Talmudicus codex congeſtus eſt, atque compactus.

CAPVT V.

Quis fuerit ipſius Talmud autor, quando editus ſit, in quot partes diuidatur, & quibus de rebus præcipuè tractet.

CAPNIO.

QVONIAM varias de ipſius Talmud autore, deque tempore quo editus fuerit, inueni opiniones: quidam enim ſcribunt, anno poſt Chriſti ortum circiter CCC. ipſum confectum: Iohannes autem Picus in Apologia, illum non niſi anno virginei partus CL. compactum eſſe ait: ego verò in Hebraicis reperi literis, Talmud ipſum à pluribus Doctoribus fuiſſe collectum, & per Rabbi Aſſe in vnum, inſtar Decreti, reductum: idcirco tuam quoque in hoc ſententiam audire velim. GAL. Anno à templi ſecundi incendio cxx. Rabbi Iudas Simonis filius, quem ob doctrinæ probitatiſque excellentiam Sanctum vocant, totius Iudaicæ ſapientum Synodi decreto, legis prophetarumque explanationes, ac ſcripta omnia quæ cæteri Doctores tam ante, quàm poſt Chriſti aduentum eatenus ſcripſerant, in vnum complexus eſt volumen, quod משנה *Miſna*, id eſt, iteratam lectionem nuncupauit. Anno verò ab eiuſdem templi vaſtatione circiter ccc. Rabbi Iohanan aſſumptis ſibi collegis Rab & Semuele, ipſum Miſna & quæcunque alia ſcripta habere potuit, in vnum colligens, Talmud Hieroſolymitanum confecit. Anno denique cccccxxxvj. R. Aſſe vnà cum Rabina omnes ſuperiorum ſcripturas in vnum

Miſna.

Talmud Hieroſolymitanum.

redigens, ipſum quo nunc tota Iudæorum regitur Synagoga, Babylonicum contexuit Talmud. Quem tamen morte præuentus, perficere nequiuit. Mor autem eius filius vnà cum Maremar operi complementum dedit. Eſt autem Talmud idem quod Doctrina, ſiue Diſciplinatio, commentaria priora omnia, ac ſtatuta, & quaſdam temporum hiſtorias complectens, opus profectò tam diuina ac naturali, quàm politica ac legali ſapientia vndique plenum. CAP. Ad clariorem igitur ipſius Talmud intelligentiam, quibus præcipuè de rebus in eo agatur, ſcire quoque exopto. Nam quidam in quatuor ipſum diuiſum partes aiunt. In quarum prima de rebus ſanctis, de feſtis, ac cerimoniis. In ſecunda verò de plantis & ſeminibus. In tertia autem de matrimonio & vxoribus. In quarta demum de iudiciis, ac iuribus abundè tractatur. Petrus verò Niger in ſex illum diuidit partes. GAL. Talmud proculdubio (vt ipſe noſti) in ſex primarias diſtinguitur partes, quas סדרים *ſedarim*, id eſt, ordines, vel ordinationes, ſeu directiones vocant, quod in totidem atque eaſdem Miſna prius diuiſa fuiſſet: cum Talmud aliud ferè non ſit, quàm commentum quoddam ipſius Miſna. Quarum quidē partium prima סדר זרעים *ſeder zeraim*, id eſt ordo ſeminum dicitur. Secunda סדר מועד *ſeder moed*, id eſt ordo feſtorum. Tertia סדר נשים *ſeder naſcim*, id eſt ordo mulierum. Quarta סדר נזיקין *ſeder nezikin*, id eſt ordo damnorum, ſiue nocumentorum. Quinta סדר קדשים *ſeder cadaſcim*, id eſt, ordo ſanctificationum. Sexta סדר טהרות *ſeder Teharoth*, id eſt, ordo purificationum. Harum autem vnaquæque partium in plures diuiditur מסכתות *maſſachtoth*, hoc eſt tractatus ſeu libros, & quælibet מסכת *maſſecheth*, id eſt, quilibet liber in plures פרקים *perakim*, hoc eſt diſtinctiones ſiue capita. Nam prima pars in vndecim diſtinguitur libros. Quorum primus qui מסכת ברכות *maſſecheth berachoth*, id eſt, tractatus benedictionum appellatur, nouem habet capita, in quibus præcipuè agitur de benedictionibus, de gratiis Deo agendis, de orationibus, & diuinis laudibus. Secundus מסכת פאה *maſſecheth pea*, id eſt tractatus anguli, vel partis angularis nuncupatur, decem continet capita, in quibus tractatur de parte angulari ſegetum ſiue frugum, quæ pauperibus relinqui debebat. Tertius מסכת דמאי *maſſecheth demai*, id eſt tractatus dubitationis denominatur, in decem diſtinguitur capita, in quibus agitur de dandis decimis rerum dubiarum. Quartus qui מסכת תרומות *maſſecheth terumoth*, id eſt tractatus duorum ex centum dicitur, in vndecim diuiditur capita, in quibus tractatur de duorum ſeparatione ex vnoquoque fructuum centenario, quæ ſacerdotibus dari debebant. Quintus qui מסכת שביעית *maſſecheth ſceuiith*, id eſt tractatus ſeptimi appellatur, in decem partitur capita, in quibus agitur de ſeptimo anno, in quo nihil prorſus ſeminandum erat, neque terra colenda. Quo tempore & fructus arborum, & quæcunque ſponte terra ferebat, omnibus communia erant. Sextus qui מסכת כלאים *maſſecheth belaim*, id eſt tractatus commixtionum nuncupatur, nouem habet capita, in quibus tractatur de cunctis rerum generibus, quæ

Talmud Babylonicum.

Talmud quid ſit.

Diuiſio totius Talmud.

Prima pars Talmud ordo ſeminum appellata.

commiſceri prohibeantur. Septimus qui מסכת מעשר ראשון *maſſecheth maaſcer riſſon*, id eſt tractatus decimationis primæ vocatur, nouem continet capita, in quibus agitur de primis decimis, quæ debebantur Leuitis, ex quibus & Leuitæ ipſi tenebantur decimas Sacerdotibus impertiri. Octauus qui מסכת מעשר שני *maſſecheth maaſcer ſceni*, id eſt tractatus decimationis ſecundæ denominatur, in quinque diſtinguitur capita, in quibus tractatur de decimis ſecundis, quæ poſt decimas Leuitis exhibendas, extrahi debebant, atque in Hieruſalem comedi & conſumi. Nonus qui מסכת חלא *maſſecheth halla*, id eſt tractatus placentæ dicitur, in quatuor diſtinguitur capita, in quibus agitur de placenta panis, vel torta vel collyrida, quæ ſemper ex maſſa accipi debebat, & Sacerdotibus dari. Decimus qui מסכת ערלה *maſſecheth orla*, id eſt tractatus clauſuræ appellatur, in tria diuiditur capita, in quibus tractatur de arborum clauſura, quæ fiebat dum plantarentur, in ſignum, quod per triennium nemini ex earum fructibus comedere licebat. Vndecimus qui מסכת בכורים *maſſecheth biccurim*, id eſt tractatus primitiarum appellatur, quatuor habet capita, in quibus agitur de primitiis in templo offerendis, quas de ſeptem duntaxat rebus offerre tenebantur, videlicet de frumento, de hordeo, de vuis, de ficis, de malis punicis, de oliuis, & dactylis.

Secunda pars Talmud, ordo feſtorum nuncupata.

Secunda pars duodecim complectitur libros. Quorum primus qui מסכת שבת *maſſecheth Sabbath*, id eſt tractatus Sabbati nuncupatur, quatuor & viginti continet capita, in quibus tractatur de Sabbato, & de iis, quæ licebant, & prohibebantur in die Sabbati. Secundus qui מסכת ערבין *maſſecheth eruuin*, id eſt tractatus conuerſationum vocatur, in decem diſtinctus eſt capita, in quibus agitur de conuerſationibus, quæ inuicem Iudæis in Sabbato licebant. Tertius qui מסכת פסחים *maſſecheth peſahim*, id eſt tractatus paſchatum vocatur, in duas diuiſus eſt partes: in quarum prima de azymis, deque iis quæ pro paſchæ ſolennitate præparanda erant, ſpecialiter agitur, in ſecunda verò de agno paſchali. Totus autem liber in decem diſtinguitur capita. Quartus qui מסכת שקלים *maſſecheth ſecalim*, id eſt tractatus ſiclorum denominatur, in octo partitus eſt capita: in quibus tractatur de ſiclorum exactione, quæ pro emptione duorum agnorum fieri debebat, qui quotidie in ſacrificio offerebantur, vnus manè, alter veſperi.

Siclus quid ſit.

Siclus autem quamuis propriè ſit quædam ponderis menſura, iuxta illud Leuitici xxvij. שקל *ſcekel*, id eſt ſiclus viginti obolos habet, cum à verbo Hebraico שקל *ſacal*, quod ponderare ſignificat, deducatur, hoc loco tamen eſt genus monetæ, pendentis obolos viginti. Tenebatur enim vnuſquiſque poſtquam vigeſimum ætatis egiſſet annum, ſingulis annis dimidium ſicli iuxta ponderis templi menſuram ſoluere, pro emendis duobus agnis prædictis, in iugi ſacrificio in redemptionem animarum offerendis. Quintus qui מסכת יומא *maſſecheth Ioma*, id eſt tractatus dierum dicitur, octo continet capita, in quibus de die propiciatio-

A num agitur, ac de iis quæ in huiuſmodi die fieri debebant. Sextus qui מסכת סוכה *maſſecheth ſucca*, id eſt tractatus caſulæ ſiue tabernaculi appellatur, quinque habet capita, in quibus agitur de feſto caſularum ſiue tabernaculorum. Septimus qui מסכת יום טוב *maſſecheth iom tob*, id eſt tractatus diei boni nuncupatur, in quinque diſtinguitur capita, in quibus tractatur de omnibus quæ licebant, quæve prohibebantur in quolibet die feſto, præterquam in Sabbato, & in die propiciationis. Octauus qui מסכת ראש
B השנה *maſſecheth ros haſſana*, id eſt, tractatus capitis anni vocatur, in quinque diuiditur capita, in quibus agitur de omnibus ad ſolennitatem capitis anni ſpectantibus. Nonus qui מסכת תענית *maſſecheth taanith*, id eſt tractatus ieiunii denominatur, in quatuor partitur capita, in quibus de ieiunio quod quater in anno fieri debebat, deque aliis tractatur ieiuniis. Decimus qui מסכת מגלה *maſſecheth meghilla*, id eſt tractatus
C hiſtoriæ dicitur, quatuor continet capita, in quibus agitur de hiſtoria Eſter, quæ in illa ſolennitate legenda erat, deque pertinentibus ad eam ſolennitatem. Vndecimus, qui מסכת מועד קטן *maſſecheth moed catun*, id eſt tractatus feſti parui appellatur, tria habet capita, in quibus tractatur de diebus feſtis minoribus, qui inter primum & vltimum diem Paſchæ & Tabernaculorum mediabant. Earum enim ſolennitatum primus & poſtremus dies erant cæteris intermediis ſo-
D lenniores. Duodecimus qui מסכת חגיגה *maſſecheth haghiga*, id eſt tractatus ſolennitatis nuncupatur, in tria diſtinguitur capita, in quibus agitur de præcepto, quo omnes maſculi in Hieruſalem ter in anno ire tenebantur, in feſto ſcilicet Paſchæ, Pentecoſtes, & Tabernaculorum.

Tertia pars Talmud, ordo mulierum dicta.

Tertia pars ſeptem continet libros. Quorum primus qui מסכת יבמות *maſſecheth ieuamoth*, id eſt tractatus fratriarum dicitur, in ſexdecim diſtinguitur ca-
E pita, in quibus agitur de præcepto de accipienda fratris ſine liberis defuncti vxore, ad ſuſcitandum eius ſemen. Secundus qui מסכת כתובות *maſſecheth chethuboth*, id eſt tractatus contractuum appellatur, in tredecim diuiditur capita, in quibus agitur de contractibus dotium & obligationum quas & vir erga vxorem, & vxor in virum ſeruare debebant. Tertius qui מסכת נדרים *maſſecheth nedarim*, id eſt tractatus votorum nuncupatur, in vndecim partitur capita, in quibus tractatur de votis mulierum. Quartus qui מסכת נזיר
F *maſſecheth nazir*, id eſt tractatus Nazarei vocatur, nouem continet capita, in quibus tractatur de voto Nazareorum, hoc eſt à vanitatibus mundi ſeparatorum: quibus durante voto, non licebat inter alia vinum bibere, neque aliquid quod ex vite producitur, guſtare, neque capillum tondere, neque cadauer aliquod tangere. Quintus qui מסכת סוטה *maſſecheth ſota*, id eſt tractatus diuerſionis denominatur, nouem habet capita, in quibus agitur de diuerſione quam facit vxor à viro, adhæren-
G do alteri. Sextus qui מסכת גטין *maſſecheth ghittin*, id eſt tractatus libellorum repudii dicitur, in nouem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de libellis repudii, ac matrimonii diuortio. Septimus qui מסכת קדושין *maſſecheth kiduſcin*, id eſt tractatus ſpon-

ſponſaliciorum appellatur, in quatuor diuiditur capita, in quibus agitur de ſponſaliciis & ſponſalibus, deque ad ea pertinentibus. Quarta pars in ſeptem quoque diuiſa eſt libros. Quorum primus qui מסכת נזקין *maſſechetb nezikin*, id eſt tractatus damnorum vel nocumentorum (ſicut & ipſa pars) nuncupatur, in tres diſtinctus eſt בבות *bauoth*, id eſt, poſitiones. Quarum prima quæ בבא קמא *baua kama*, id eſt poſitio prima dicitur, in decem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de cunctis damnis, ac nocumentis, quæ tam ab hominibus, quàm à brutis fieri ſolent. Secunda quæ בבא מציעא *baua mazya*, id eſt poſitio media appellatur, in decem quoque diuiditur capita, in quibus agitur de litibus, de iuribus, de vſuris, & de locationibus. Tertia autem quæ בבא בתרא *baua bathra*, id eſt poſitio poſtrema nuncupatur, in decem ſimiliter capita, diuiſa eſt, in quibus tractatur de venditionibus & emptionibus, de ſocietatibus, & de hæredibus atque hæreditatibus. Secundus liber qui מסכת סנהדרין *maſſechetb ſanhedrin*, id eſt, tractatus Iudicum ordinariorum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus de iudicibus ordinariis, de iudiciis, deque omnibus ad iudicium pertinentibus, abundè agitur. Item & de iis qui partem in futuro ſæculo habent, ac de Meſſia, & præſertim in פרק חלק *perec helec*, id eſt in capite, quod incipit Helec, id eſt pars. Tertius qui מסכת שבועות *maſſechetb ſceuuoth*, id eſt tractatus iuramentorum appellatur, octo continet capita, in quibus de iuramentis, deque rerum cuſtodibus præcipuè tractatur. Quartus qui מסכת עדיות *maſſechetb edujoth*, id eſt tractatus teſtificationum nuncupatur, in octo diſtinguitur capita: in quibus agitur de determinationibus, quæ fiebant ex prædeceſſorum teſtificationibus, qui extiterant magnæ autoritatis viri. Quintus qui מסכת עבודה זרה *maſſechetb auoda zara*, id eſt tractatus ſeruitutis alienæ nuncupatur, in quinque diuiditur capita, in quibus tractatur de idololatria, deque iis in quibus Iudæi tam quoad conuerſionem, quàm quoad cibum & potum cum cæteris gentibus communicare non debebant. Sextus qui מסכת אבות *maſſechetb auoth*, id eſt tractatus patrum vocatur, in quinque partitur capita, quæ פרקי אבות *pirke auoth*, id eſt capitula patrum ab omnibus ferè dicuntur, in quibus agitur de patribus priſcis, qui à Moſe vſque ad Simeonem iuſtum tum doctrina, tum ſanctitate præ cæteris claruerunt. Septimus qui מסכת הוריות *maſſechetb horaioth*, id eſt tractatus ſententiarum denominatur, tria habet capita, in quibus de ſententiis per ſanhedrin, id eſt per iudices ordinarios determinatis, & de pœnis contrafacientium ſpecialiter tractatur. Alium præter hos huic parti librum aliqui addunt, quem מסכת מכות *maſſechetb maccoth*, id eſt tractatum percuſſionum vocant, ac tertio loco collocant: in quo agitur de percuſſionibus, quibus rei pro Iudicum ſententia animaduertendi erant. Qui autem ſeptem duntaxat huic parti tribuunt libros, hunc à ſecundo non diſtinguunt, ſed ex ambobus libris, vnum efficiunt. Quinta pars vndecim continet libros. Quorum primus qui מסכת זבחים *maſſechetb zeuahim*, id eſt tractatus im-

Quarta pars Talmud, ordo damnorum vocata.

Quinta pars Talmud, ordo ſanctificationum vocata.

A molationum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus de immolationibus ſacrificiorum, & de modo ac loco ſacrificandi copioſè agitur. Secundus qui מסכת חולין *maſſechetb holin*, id eſt tractatus occiſionum appellatur, in duodecim diuiditur capita, in quibus tractatur de animalium mundorum immolationibus & occiſionibus, non pro ſacrificiis, ſed pro communi hominum vſu. Tertius qui מסכת מנחות *maſſechetb menahoth*, id eſt tractatus farinarum nuncupatur, in B tredecim diſtinguitur capita, in quibus agitur de farinis frumenti, quæ Sacerdotibus in templo offerri debebant. Quartus qui מסכת בכורות *maſſechetb bechoroth*, id eſt tractatus primogenitorum vocatur, in nouem partitur capita, in quibus tractatur de animalium primogenitis, tam de iis quæ offerri debebant, quàm de iis quæ redimi. Quintus qui מסכת ערכין *maſſechetb erachin*, id eſt tractatus pretiorum denominatur, nouem habet capita, in quibus agitur de pretiis earum C rerum, quæ ſe quis Deo daturum promiſiſſet. Sextus qui מסכת תמורה *maſſechetb temura*, id eſt tractatus permutationis dicitur, in ſeptem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de permutatione in ſacrificiis nullatenus facienda. Septimus qui מסכת מעילה *maſſechetb meila*, id eſt, tractatus trangreſſionis appellatur, in ſex diuiditur capita, in quibus de eorum tranſgreſſione agitur, qui rebus ſacrificatis ſibi minimè licitis, vſi fuiſſent. Octauus qui מסכת כרתות *maſſechetb* D *caretboth*, id eſt tractatus perditionum nuncupatur, in ſex partitur capita, in quibus tractatur de animarum perditione in futuro ſæculo, ſiue poſt hanc vitam propter earum peccata, & de peccatis ob quæ animæ perduntur. Nonus qui מסכת תמיד *maſſechetb tamid*, id eſt tractatus continui, ſupple ſacrificii vocatur, ſex habet capita, in quibus agitur de continuo duorum agnorum ſacrificio, quod quotidie in templo fiebat. Decimus qui מסכת מדות *maſſechetb middoth*, id eſt tracta- E tus dimenſionum dicitur, quinque continet capita, in quibus tractatur de dimenſionibus & menſuris templi. Vndecimus qui מסכת קנין *maſſechetb kinnin*, id eſt tractatus nidorum appellatur, in quinque diſtinguitur capita, in quibus agitur de oblationibus pullorum columbarum & turturum, quæ pauperes in templo offerre tenebantur. Sexta pars duodecim complectitur libros, quorum primus qui מסכת כלים *maſſechetb chelim*, id eſt tractatus vaſorum nuncupatur, in F triginta diuiditur capita, in quibus tractatur de purificatione vaſorum cuiuſcunque generis, ac materiæ, pannorumque atque indumentorum, quæ contaminatione aliqua pollui potuiſſent. Secundus qui מסכת אהלות *maſſechetb ahaloth*, id eſt tractatus habitationum denominatur, in duodeuiginti partitur capita, in quibus agitur de domorum, aliarumque rerum purificatione, ab immundicia ratione corporis hominis mortui contracta. Tertius qui מסכת נגעים *maſſechetb ne-* G *gaim*, id eſt tractatus plagarum ſiue percuſſionum dicitur, quatuordecim habet capita, in quibus tractatur de purificatione tam humanorum corporum ab immunditia ratione lepræ, aliarumque plagarum contracta, quàm cæterarum

Sexta pars Talmud, ordo purificationum denominata.

rerum humano vſui deputatarum, ex percuſſionibus aduenientе. Quartus qui מסכת פרה *maſſecheth para*, tractatus vitulæ, ſiue vaccæ appellatur, duodecim continet capita, in quibus agitur de cineribus vaccæ ſeu vitulæ rubræ, vt eorum aſperſione purificari potuiſſent tam homines, quàm alia, quæ ratione cadaueris humani polluta fuiſſent. Quintus qui מסכת טהרות *maſſecheth taharoth*, id eſt tractatus purificationum nuncupatur, in decem diſtinguitur capita, in quibus tractatur de purificatione ab immunditia, quæ aliunde quàm ab humano corpore mortuo contrahebatur. Sextus qui מסכת מקואות *maſſecheth mikuroth*, id eſt tractatus congregationum, vel collectionum aquarum denominatur, in decem diuiditur capita, in quibus agitur de fonte atque aquis, in quibus baptizabantur homines vtriuſque ſexus, vt ab immunditiis ſpiritalibus purificarentur. Septimus qui מסכת נדה *maſſecheth nidda*, id eſt tractatus menſtruatæ vocatur, in decem partitur capita: in quibus tractatur de mulierum purificatione, ab immunditia tam ratione menſtruorum, quàm ratione partus contracta. Octauus qui מסכת זבין *maſſecheth Zauin*, id eſt tractatus ſpermatum dicitur, decem habet capita, in quibus agitur de virorum purificatione, ab immunditia ex putrefactione ſpermatis per membrum virile defluentis, prouenientе. Nonus qui מסכת משקין *maſſecheth maskin*, id eſt tractatus irrigatorum appellatur, in ſex diſtinguitur capita, in quibus tractatur de irrigatorum purificatione, ab immunditia per contaminationem contracta. Decimus qui מסכת טבול יום *maſſecheth tebul iom*, id eſt tractatus baptizati diei nuncupatur, in quatuor diuiditur capita: in quibus agitur de baptizato eiuſdem diei, qui licèt per lotionem illius aquæ eſſet ab immunditia ſpirituali purificatus, non tamen perfectè, donec die ſequenti oblationem in templo faceret pro immunditia, à qua per aquam purificatus fuerat. Vndecimus qui מסכת ידים *maſſecheth iadaim*, id eſt tractatus manuum denominatur, in quatuor partitur capita: in quibus tractatur de lauandis manibus volentium ſacra contingere, aut de conſecratis comedere, & de vaſe & aquis quibus lauandæ erant eorum manus. Duodecimus qui מסכת עוקצין *maſſecheth okazin*, id eſt tractatus pedunculorum fructuum dicitur, tria habet capita: in quibus declaratur, quando pedunculi quibus poma & reliqui fructus adhærent, contaminari dicebantur ex fructuum immundorum contactu. Totius igitur Talmud (vt ex præmiſſis conſtat) partes quidem primordiales ſunt ſex, libri verò ſexaginta, capita autem quingenta triginta duo. In quibus multæ, ac penè infinitæ ſparſim inueniuntur גמרות *ghemaroth*, id eſt traditiones concluſæ, ſeu concluſiones determinatæ, innumerabilia ferè de Meſſia, ac noſtræ fidei admodum conſentanea arcana continentes, per multa annorum curricula, longè antequam Talmud confectus eſſet, à priſcis Iudæorum traditæ atque conſcriptæ. Nam vix ferè in ipſo Talmud contingit, aliquam reperiri גמרא *ghemara*, id eſt traditionem ſeu concluſionem, ab antiquis illis patribus traditam, concluſam, ac determinatam, quæ aliquod Catholicæ veritatis arcanum, aut explicitè & apertè, aut implicitè & per figuras non exprimat. Vt in ſequentibus latiſſimè patebit.

Cap. VI.

Quòd Talmudiſtæ ad arcana Legis perquirenda, allegoricum ſenſum maximè ſecuti fuerint. Cabaliſtæ verò anagogicum, & quid ſit Cabala, & quare veteres noſtri de Cabala non meminerint.

HOGOSTRATVS.

SI Iudæi literaliter tantùm omnia intelligunt, non enim (vt dici ſolet) niſi corticem ſcripturæ conſiderant. Quomodo verum eſt, Talmudiſtas ſpiritalem ac myſticum ſenſum ſecutos fuiſſe? GAL. Id quidem de Iudæis noſtri temporis rectè dici poteſt, qui vt veritatem effugiât, non niſi circa literalem legis corticem verſantur, omnes prorſus allegorias figuraſque reſpuentes. Nam vniuerſus recentiorum magiſtrorum & iuniorum Talmudiſtarum cœtus, tanquam animo obcæcati, mentiſque lumen penitus negligentes, diuinorum eloquiorum non niſi hiſtoricum, literalemque amplectuntur ſenſum. Veteres autem legis arcana, non niſi per ſpiritalem ac myſticum ſenſum exquirere ſoliti fuerunt. Quantum verò ſpiritalis ſenſus ad legis arcana indaganda, literalem excedat, Talmudiſtæ ſæpiſſimè oſtendunt, qui literalem quidem ſenſum דבר קטן *Dauar catan*, id eſt rem paruam, ſpiritalem verò, ſiue myſticum דבר גדול *Dauar gadol*, id eſt rem magnam eſſe, aiunt. Appellantque literalem ſenſum משל *Maſſal*, id eſt exemplum, vt refert Rabbi Moſes in primo tractatu libri More. Ipſum præterea literalem ſenſum candelæ comparant, quæ minimo quadrante emitur. Allegoricum verò ſiue figuratiuum quem בוריה שלתורה *Buria ſceltora*, id eſt certitudinem legis vocant, margaritæ obſcuris in ædibus latenti, aſſimilant, quæ tandem per huiuſmodi candelam, hoc eſt per literalem ſenſum, ſiue exemplum, à quærentibus inuenitur. Quod idem Rabbi Moſes circa initium eiuſdem libri optimè atque pulcherrimè quoque declarat, dicens: Scito, quod clauis intelligentiæ vniuerſorum quæ Prophetæ dixerunt, eſt intelligere parabolas, & metaphoras, ac ſimilitudines, atque ænigmata. Scis enim & apud Hoſeam. xij. cap. dictum eſſe, וביד הנביאים אדמה Hoc eſt, in manu prophetarum aſſimilabo. Et iterum apud Ezechielem. xvij. capit. בן אדם חוד חידה ומשול משל אל בית ישראל Id eſt, Fili Adam ænigmatiza ænigma, & paraboliza parabolam ad domum Iſrael. Aquila magna alis. Et poſt pauca, ויהי דבר יהוה אלי לאמר: אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה אמור הנה בא מלך בבל ירושלם ויקח את מלכה:

Senſus ſpiritalis & literalis.

Hoc

Hoc eſt, Et factum eſt verbum Domini ad me, dicens: Dic quæſo ad domum rebellem, nonne noſtis quid iſta? Dic, ecce venit Rex Babylonis Hieroſolymam, & capiet Regem eius. Et reliqua. Scis rurſus quòd dixit ſapiens Prouerbiorum xxv. cap. תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבר על אפניו. Id eſt, Poma aurea in cancellaturis argenteis, verbum dictum ſecundum ambas facies ſuas. Audi quæſo huiuſce ſententiæ expoſitionem. Cancellaturæ argenteæ ſunt retiacula argentea, in quibus oculi ſunt minutiſſimi, penetrabiles tamen viſu. Eſt ergo ſenſus: Quod verbum dictum ſecundum ambas facies ſuas, id eſt ſecundum interiorem & exteriorem ſenſum, eſt ſicut pomum in retiaculo argenteo. Ac ſi dicat neceſſarium eſſe, vt ſit ſenſus exterior precioſus & bonus, velut argentum. Interior verò multò melior, ſicut aurum, donec ſe habeat exterior ad interiorem, ſicuti ſe habet argentum comparatum ad aurum. Neceſſe quoque eſt, vt ſit aliquid in exteriori ſenſu, quod ducat ac trahat conſiderautem ad interiorem. Quemadmodum pomum aureum veſtitum retiaculo argenteo, cum procul reſpicitur, vel abſque multo intuitu, totum videtur argenteum. Cùm verò ob valorem argenti, atque decorem, habens viſum acutum, prouocatus acceſſerit, videbit profectò aureum pomum intus latere. Sic igitur ſunt verba prophetarum. Frequenter enim ea quæ exterius ſunt, ſapientia ſunt vtilis ad multa: vt ad compoſitionem morum, ac ſtatus congregationis hominum. Sicut patet in ſuperficie Prouerbiorum Selomonis. Quæ autem interius ſunt, ſapientia eſt perutilis in credendis ſecundum veritatem. Hæc Rabbi Moſes ille Ægyptius. Ex his igitur patet, non niſi per ſpiritalem, ac myſticum ſenſum legis arcana Talmudiſtas conſideraſſe. Sed longè magis in ſequentibus hoc patebit. Omitto autem cabaliſtas, & in ipſa cabala verſatos, qui non niſi per anagogicum intellectum arcana legis conſiderant. Hog. Nomen hoc cabala, neque apud ſanctos patres, neque apud Eccleſiæ Doctores, neque apud magiſtros noſtros, vſquam inuenitur. Ex quo huiuſmodi nomen plurimum ſuſpectum redditur. Gal. Facultatem hanc quam Cabalam appellant, priſcis quidem temporibus nefas erat cuiquam niſi eruditiſſimo, ſenioque confecto tradi. Quamobrem neque vllam eius particulam ſcripturæ mandari licebat. Vnde præter ea quæ à Rabbi Simeone filio Iohai tradita aſſeruntur, alia à veteribus ſcripta vel pauca vel nulla comperiuntur. Quoniam vt in libro חגיגה *Hagbiga*, id eſt ſolennitatis in cap. אין דורשין *En dorſin*, id eſt; Non prædicantur, dicitur, nemini quicquam de Cabala ſcribere licebat, ſed eam ore tantum tradebant. Inde non ineptè ipſam קבלה *Cabalam*, quod receptio Latinè interpretatur, vocitarunt. Recentiorum autem Iudæorum Doctores, ne paternum illud dogma euaneſceret, de huiuſmodi facultate aliquid ſcripto in lucem ediderunt; ſparſim tamen, ac nonnullis velaminibus obumbratum. Quo profectò fit, vt pauciſſimi rectam eius intelligentiam capere valeant. Si qui tamen aliquid inde ſe conſecutos opinantur, mox illud in corde, tanquam arcanum nemini reuelandum, reponunt, ne propter ſanctam diuinarum perſonarum trinitatem, aliaque Catholicæ veritatis myſteria ibi refulgentia, aliquos Iudæorum ſcandalo inde affici contingat. Quocirca neque mirum eſt, ſi nomen hoc Cabala, ſiue facultas eo nomine deſignata, raro hucuſque in ore ſanctorum, cæterorumque ſapientum habita ſit, & ſi de ipſa veteres noſtri non meminerint.

Cabala quid ſit, & quare veteres noſtri de ipſa non meminerint.

Ex iunioribus tamen quidam Hebraicam linguam callentes, ſolertique ingenio, ac diuina Philoſophia præ cæteris præſtantes, huiuſce ſcientiæ vtilitatem, excellentiam, ac ſublimitatem attendentes, de ipſa non ſolum meminerunt, verum etiam multa ſcripſerunt. Nam Iohannes quidem Picus primus de ea quaſi è longinquo aliqua ſuſpicari cœpit. Deinde Paulus Iſraelita initia quædam tradidit. Poſtmodum Auguſtinus Iuſtinianus Nebienſis Epiſcopus in Pſalterii ſcholiis nonnulla latius retexit. Capnio quoque noſter in tribus libris quos de arte Cabaliſtica ad Leonem hodiernum Pontificem Maximum elegantiſſimè inſcripſit, plurima admodum præclara produxit in lucem. Ægidius etiam ille Viterbienſis, vir vtique eloquentiſſimus, ac diſertiſſimus, omnique literarum genere apprimè eruditus, quem Leo hodiernus Pontifex Maximus, ob eius multiplices virtutes, ac merita, ad Cardinalatus dignitatem nuper ſublimauit, ab initio rem orſus, in libello de literis ſanctis, elegantiſſimo quodam ſtylo, mirifica huiuſce diuinæ ſapientiæ fundamenta iecit, vt palàm oſtenderet, à ſe longè plura, longeque altiora, quàm cæteri omnes hactenus hac de re ſcripſerint, citò eſſe proditura, quæ rei tam obſcuræ clariſſimam afferant lucem. Poſtremus omnium ego, quaſi poſt vindemias racemos colligens, ea duntaxat de hac ſapientia cabaliſtica his quæ dicturus ſum, ſparſim vbi opus fuerit, interſerenda duxi, quæ ad referenda Catholicæ veritatis arcana, neceſſaria videbuntur.

Qui ex noſtris iunioribus de Cabala ſcripſerint.

non è longinquo sed ex vicinioribus Cabalae fonte. Sic [illegible] etiam [illegible] omnibus incognitam hausit, ut eius [illegible] Conclusiones

Cap. VII.

An Talmud à Chriſtianis recipi debeat.

CAPNIO.

VNum eſt inter cætera, quod maximè abs te ſcire cupio. An Talmud ſit à Chriſtianis recipiendus? Gal. Eſt vtique. Hog. Miror te religioſum virum, Theologicis diſciplinis apprimè imbutum, hoc aſſerere. Gal. Quamobrem. Hog. Primùm quidem quia in Talmud innumeræ penè falſitates, innumeræque abſurditates, quæ vel Deo imperfectionem maximam imponunt palàm continentur. Multa quoque mendacia quæ Domino noſtro Ieſu Chriſto, & contumeliam & blaſphemiam inferunt, in eodem leguntur. Puta quòd de adultera, ac polluta natus fuerit, & magus, ac idololatra, legiſque ſubuerſor extiterit, & tandem ſua ob ſcelera, ſit meritò ſuſpenſus. Et tamen quæ in ipſo Talmud ſcripta ſunt, Moſi in monte Sinai primum à Deo reuelata fuiſſe, &

Hogoſtrati obiecta contra Talmud.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

deinde ab ipſo Moſe maioribus eorum ſuccedaneo ordine tradita, Iudæi referunt. Quapropter turpe eſt Chriſtianis Talmud ipſum vel nominare. *Galatini reſponſio.* G AL. Tria Hogoſtratę paucis tetigiſti. Sed nimium profectò (quod pace tua dixerim) falleris. Cùm ergo fidei noſtræ admodum vtile ſit, veritatem hoc loco prout ſentio, retegere, idcirco ipſius veritatis manifeſtandæ gratia, ad ea quæ dixiſti reſpondebo. *Ad primum.* Et ad primum quidem, fateor abſurda multa ibi poni, non tamen omnia quæ abſurda videntur, verè abſurda ſunt. *Veteres Talmudiſtæ legis arcana ſub figuris & ænigmatibus tradiderũt.* Veteres enim illi Talmudiſtæ infinita prope arcana figuris & ænigmatibus tradiderunt, quæ iis qui ea non intelligunt, fatuitates atque abſurditates videntur. Cum tamen reuera innumerabilia arcana ad Meſſiam, & ad veritatem Catholicam ſpectantia, in ipſis lateant. Hinc iuniorum Iudæorum inoleuit error, qui dum antiquorum Theologizandi, ac philoſophandi morem ignorant, multa Talmudiſtici negotii arcana, in ludibria & blaſphemias conuertunt. Hinc & plerique ex noſtris, dum huiuſmodi myſteria intelligere nequeunt, ea vituperare, ac damnare præſumunt. Vnde vt cæteros taceam, vir quidam non parua diuinarum humanarumque literarum peritia præditus, contra Iudæos ſcribens, multa eiuſdem generis commemorat, quæ ipſe minus bene intelligens, ſtultitias atque inconuenientias vocat. Et inter cætera, quæ contra diuinam perfectionem in Talmud ſcripta reperiri dicit, id pręcipue refert, Quod cum Deus firmamentum conſtitueret, ipſum perficere non valens, foramen quoddam in eo ex ſeptentrionali parte reliquit. Quod eam ob rem (vt ipſe Doctor ait) eum effeciſſe, Iudæi aſſerunt, vt ſi quis aliquando exurgeret ſe Deo æqualem facere volens, Deus foraminis illius conſummationem opponens, illi diceret: Si Deus es, ſicuti ego ſum, locum illum quem apertum reliqui, ſi potes, claude. Hoc autem quam patens ſit mendacium, neminem profectò latet. Septentrionalis namque poli axem altiſſimum ſemper ſuper nos, nec vnquam occultari conſpicimus, ipſumque totum integrum perfectumque videmus. Ex quo huius erroris fatuitas manifeſtè patet. Hæc omnia in ſententia Doctor ille. Qui etſi hæc atque alia omnia bono animo, & Chriſtianæ fidei zelo dixerit, non parum tamen (vt verum fatear) deceptus eſt. Nec Deus qui ſumma veritas eſt, pro ſuæ fidei exaltatione, mendacio noſtro indiget. Et præſertim cum pleraque eorum, quæ ipſe tanquam omnino erronea reprobat, ſi rectè (vt decet) intelligantur, magis nobis ad veritatem Catholicę fidei contra Iudæos proſint, quàm ſi (vt ipſe ait) tanquam à veritate, ac ratione penitus aliena, dicta ęſtimentur. Nam vt cætera miſſa faciam, exemplum hoc de firmamenti foramine in ſeptentrionis parte relicto, quod ipſe pro maximo inconuenienti inducit, ſi rectè intelligatur, non ſolum inconueniens nullum eſſe videbitur, ſed noſtræ quoque fidei maximè conſentaneum. Quare vt ipſius Catholicæ fidei veritas ad confundendam Iudæorum perfidiam, magis appareat, primum eiuſdem exempli verba ita prorſus, vt in Talmud ſcripta ſunt, Hebraicè referam. Deinde myſteriũ quod

A cõtra Iudæos noſtri ſæculi pro noſtræ fidei veritate in eodẽ exemplo latet, reſerabo. Rabbi itaq; Eleazar veterum Talmudiſtarũ non infimus, ſuis in capitulis ita exẽplũ ipſum ponit in libro Zoar. רוח פנת צפון ברא הקדוש ברוך הוא ולא גמרה לפי שאמר הקדוש ברוך הוא כל מי שיאמר שהוא אלוה יבא ויגמור את הפנה העאת שהנחתי ידועו הכל שהוא אלוה: Id eſt, Latus partis aquilonis creauit Deus, & eam non compleuit, quoniam dixit Deus, quiſquis dicet ſe eſſe Deum, veniat & B perficiat hanc partem, quam reliqui, & ſcient omnes ipſum eſſe Deũ. Magna certe in his verbis abſcõdita ſunt myſteria. Primo enim oſtenditur, poſſibile eſſe, aliquem hominem Deum eſſe. Deinde diuinitatis eius ſignũ eſſe, ipſum ſeptentrionalem partẽ poſſe perficere. Ad quorum rectam intelligentiam, ſciendum eſt, quòd hominũ malitiam dæmonumque prauitatem; ſiniſtrum, ſiue ſeptentrionem antiqui allegoricè ſoliti ſunt vocare, iuxta illud Ieremiæ primo capite, Ab Aquilone pandetur omne malum ſuper omnes habi- C tatores terræ: & Eccleſiaſtis x. Cor ſtulti in ſiniſtra illius. Nulla autem hominum malitia, nullave dæmonum tentatio maior ea eſt; quæ ad idolorum cultum ducit. Ideo idolorum cultura Aquiloni potiſſimum tribuitur, vt in Ezech. viij. cap. facile patet. Quid igitur aliud per foramen hoc, quàm dęmonum tentatio, ſiue poteſtas, quę potiſſimum idololatriæ cultum reſpicit, deſignatur? Cur quoq; foramen illud à Deo derelictum D dicitur, niſi quia ipſo permittente, ipſe idololatriæ cultus à libero arbitrio, quod Deus ipſe homini dederat, mala electione proceſſit? Iuxta igitur Talmudiſtarum veterum in hoc exemplo doctrinam, ſignum diuinitatis eſt, poſſe dæmonum poteſtatẽ omnino ſuperare, idololatriamque explodere. Quod per illud quoque quod in libro זוהר *Zoar* ſcribitur, plane comprobatur. Vbi Rabbi Racanad ſuper Geneſeos iiij. cap. ſic ait. שכינה הנקראת אתה חמשול במלאך המות. E Hoc eſt, Præſentia Dei vocata אתה *Atta*, dominabitur angelo mortis, id eſt diabolo. Et ibidem מלת אתה רומז חכמת אלהים. Id eſt, Dictio אתה *Atta* innuit ſapientiam Dei. Ex quo manifeſtè habetur, quod per Dei ſapientiam quæ in diuinis filio attribuitur, humanæ naturæ vnitam, diabolica poteſtas deuincenda erat. In hoc ergo exemplo priſci Talmudiſtæ Meſſiæ diuinitatem myſticè tradiderunt, quæ in hoc potiſſimum ſigno cognoſcenda erat. Quod Meſſias ipſam aquilo- F nis partem completurus eſſet: hoc eſt, diabolum victurus, humanum genus ab eius poteſtate liberando, ipſiuſque cultum, id eſt, idololatriam à mundo explodendo. Quod Chriſtum feciſſe, nemo rectè ire poſſet inficias, ob id maximè quod per Apoſtolos eius penitus idololatria exploſa fuerit. Vnde clarum eſt, quod per hoc Talmudiſticum exemplum, quod Doctor ille noſter pro maximo inconuenienti contra Dei perfectionem inducit, non ſolum Iudæorum prauitas G confunditur, qui Meſſiam non Deum, ſed purum hominem fore credunt: verùm ipſum quoque Dominum noſtrum Ieſum verum fuiſſe Meſſiam, optimè probatur.

Ad ſecundum. Ad ſecundum verò dico, concedendum vtique

que eſſe, multa mala atque turpia in Talmud de Ieſu Nazareno dici. Non tamen ea de Ieſu noſtro Saluatore, ſed de alio quodam referri. Nam vt Talmudiſticæ narrant hiſtoriæ in capit. חלק *Helec*, ſtante templo ſecundo, regnante Hircano Machabæo, Simonis Machabæi filio, quidam Rabbi Iehoſuas filius Perahiæ, eo itinere quo ex Alexandria Hieruſalem repetebat, hoſpitium vnà cum diſcipulis ingreſſus, domumque intuens, Quàm pulchra eſt, inquit: quidam autem ex eius diſcipulis Ieſus nomine, qui & Nazarenus erat, credens verbum illud de hoſpitis vxore præceptorem ſuum protuliſſe, reſpondens ait, Verè pulchra eſt, ni oculos profundos haberet. Rabbi ergo rapida in eum ira accenſus, Impie, inquit, de huiuſmodine tam nefario facinore cogitas? Quo dicto, ilicò eum à ſuo ſuorumque conſortio anathemate deiecit. Quare Ieſus ipſe ſe huiuſcemodi contemptu, atque opprobrio affectum conſpiciens, lapidem erexit, ipſumque pronus adorauit, ac plurimos Iudæorum ad ipſius idoli cultum adduxit: hic & magus erat, & tandem ſua ob ſcelera ſuſpenſus fuit. Vnde ſic de eo in cap. Sata legitur, ולא כרבי יהושע בן פרחיה שהיה דוחה ישו הנצרי בשתי ידים Hoc eſt, Non ſicut Rabbi Iehoſuas, qui repulit Ieſum Nazarenum duabus manibus. Quia igitur in variis ipſius Talmud locis, Ieſus iſte Nazarenus de adultera ac polluta natus, idololatra, magus, legiſque ſubuerſor, & tandem ſuſpenſus magno cum vilipendio memoratur: quàm plurimi, ac penè innumerabiles propter hiſtoriæ ignorantiam, & fortè Rabbinorum recentiorum prauitate decepti, turpia omnia illa de Ieſu glorioſiſſimo Saluatore noſtro dici putant. Sed huius erroris falſitas ex eo maximè conuinci poteſt, quòd vt in Talmudicis quoque patet hiſtoriis, Hircanus ille Machabæus ſub quo fuit Ieſus iſte Nazarenus, de quo turpia omnia illa referuntur, ante Pontium Pilatum ſub quo Ieſus Chriſtus paſſus eſt, anno circiter cx. regnauit.

De quodam Ieſu nugone loquitur, non de Chriſto, vt in Seder Holam legitur.

Ad tertium

Ad illud poſtremò, quòd Iudæi Talmudicas traditiones à Deo Moſi ſimul cum lege in monte Sinai traditas fuiſſe, deinde à Moſe priſcis patribus ſuccedaneo ordine reuelatas, & demum per antiquos eorum Doctores conſcriptas in Talmud, aſſerunt: dico, quod id de omnibus quæ ſunt in Talmud credere, nihil aliud eſt, quàm præcipitatæ mentis inſania. De iis verò quæ veritatem Catholicam ſapiunt, ac redolent, & prophetarum ſanctorumque patrum dicta prætendunt, atque Chriſtianam fidem (vt in ſequentibus Deo duce latiſſimè dicemus) miro quodam atque incredibili modo exprimunt, recentiorumque Iudæorum perfidiam & confundunt & deſtruunt, hoc idem prorſus negandum non arbitror: cùm huiuſmodi traditiones iis quæ Iudæi noſtri temporis de Meſſia, deque aliis quàm plurimis errantes ſentiunt, omnino contrariæ ſint. Quo profectò fit, vt talia minimè reſpuenda ſint, etſi apud tam perfidos comperiantur: quemadmodum nemo niſi mente omnino captus legem ac prophetas, eo quòd apud eos inuenerit, contemneret. Nemo etiam niſi ratione

A carens, lapillum precioſum, eo quòd in draconis, aut bufonis capite inuentus fuerit, deſpiceret. Nemo quoque niſi ſtultus & amens, mel, eo quòd apum ſputum ſit, aut quid aliud minus fortaſſe dignum, eo quòd apud ea animalia ſit, quæ venenoſum habent aculeum, reſpuendum duceret, qui illud in ſuos ſuorumve vtiles vſus conuertere ſciret, aculeique nocumentum deuitare non ignoraret. Nequaquam igitur huiuſmodi traditiones reſpuendæ ſunt: tum quia à Moſe & Prophetis B cæteriſque patribus ad eos vſque qui ea ſcripſerunt ſuccedaneo ordine peruenire potuerunt; imò ipſas haudquaquam aliunde, quàm à prophetis & ſanctis illis patribus deueniſſe, cogitare poſſumus: tum maximè quia nihil ad confutandam Iudæorum impudentiam tam validum, nihil ad conuincendam eorum nequitiam tam efficax, inueniri poteſt. Quid denique Chriſtiano iucundius, quàm de manibus hoſtium gladium arripere, & caput infidelium aut exemplo Dauid, proprio C mucrone abſcindere, aut inſtar Iudith, ipſorum pugione amputare? Quapropter non niſi diuina prouidentia factum eſt, vt Clemens quintus Pontifex Maximus, ſacroſancto approbante concilio, inſtitueret, Talmudicos Iudæorum libros per fideles Hebraicam linguam callentes, in Latinum ſermonem traducendos, atque Chriſtianis publice legendos eſſe: vt habetur in Clemen. De Magiſtris: vbi ſic inter cætera dicitur: Hoc ſacro approbante concilio, D ſcholas ſubſcriptarum linguarum generibus vbicunque Romanam curiam reſidere continget, necnon in Pariſienſi, & Oxonienſi, Bononienſi, & Salamantino ſtudiis prouidimus erigendas, ſtatuentes, vt in quolibet locorum ipſorum teneantur viri Catholici, ſufficientem habentes Hebraicæ, Græcæ, Arabicæ, & Chaldææ linguarum noticiam, duo videlicet vniuſcuiuſque linguæ periti, qui ſcholas regant inibi, & libros de linguis ipſis in Latinum fideliter transferentes, E alios linguas ipſas ſolicitè doceant, earumque peritiam ſtudioſa in illos inſtructione transfundant, vt inſtructi & edocti ſufficienter in linguis huiuſmodi, fructum ſperatum poſſint Deo autore producere, fidem propagaturi ſalubriter in ipſos populos infideles. Hæc ibi. Vbi quod de traducendis ac publicè legendis Iudæorum libris dicitur, non de Bi intelligendum eſt, cum ipſa toties traducta fuerit: nec Iudæorum ſit, ſed potius noſtra, vel F ſaltem communis, ſed de aliis Iudæorum libris intelligi debet, & præcipuè de Talmudicis, in quibus tot Catholicæ veritates continentur, vt in ſequentibus latiſſimè patebit. Ex his igitur omnibus quæ dicta ſunt, luce meridiana clarius conſtat, Talmud ipſum à Chriſtianis recipiendum eſſe, non tamen in omnibus, niſi in iis tantummodo quæ bona ſunt. Quod ipſimet veteres Talmudiſtæ fatentur, vt in libro חגיגה *Haghiga* apertè patet: vbi ſic G inter cætera legitur: Quid eſt quod ſcriptum eſt Malach. ij. Quia labia ſacerdotis ſeruant ſcientiam, & legem requirunt ex ore eius, quoniam Angelus Domini exercituum eſt? Si magiſter fuit ſimilis Angelo Domini exercituum,

Conſtitutio Clementis V.

requirant legem ex ore eius. Dixit Rabbi Meir: Scriptum eſt Prouerb. xxij. Inclina aurem tuam, & audi verba ſapientum, & cor tuum pone ad cognitionem meam. Non eſt dictum ad cognitionem ipſorum, ſed ad cognitionem meam. Dixit Rabbi Hannina: Hinc eſt quod ſcriptum eſt Pſalm. xlv. Audi filia (Glo. Rabbi Selomonis, Audi Eccleſia Iſrael) & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui. Dixerunt in occidente, Comede dactylos, & proiice duriciem eorum foràs. Dixit Rabbi Meir: Malogranatum inueni, quod intus eſt comedi, corticem verò eius proieci. Ac ſi apertè dicat: Fac tu ſimiliter de dictis magiſtrorum. Hæc omnia Talmudiſtica traditio vbi ſuprà. Quæ quidem optima eſt contra eos Iudæos, qui ſæpe aſſerunt, quòd ſi aliquid de Talmud recipimus, totum debemus recipere: cùm nihil nos de Talmud recipiamus, quia ibi eſt, ſed quia verum eſt, & præſertim vbi ſacræ ſcripturæ deprauationes verè caſtigantur.

Capvt VIII.

Quòd per Talmudicas traditiones ſacræ ſcripturæ deprauationes optimè corriguntur, quæ tam in noſtra ſiue Græca ſiue Latina editione, quàm in textu Hebraico paſſim inueniuntur.

CAPNIO.

Harvm igitur deprauationum quas per Talmudicas traditiones corrigi aſſeris, quis fuit autor? & quando eas fieri contigit? ante ſcilicet Chriſti paſſionem, an poſt? Gal. Tanta eſt quorundam Iudæorum iuniorum impudentia, vt eas ſancto Ezræ imponere non erubeſcant. Sed eos impiè mentiri, ex eo facilè conuincimus: quia ſi Ezras (vt ipſi falsò aiunt) id egiſſet, certè huiuſmodi deprauationes & corruptiones non תקון סופרים *Ticcun ſophrim*, id eſt Aptationes ſiue correctiones ſcribarum vel ſapientum, ſed תקון עורא *Ticcun Ezra*, id eſt Aptationes vel correctiones Ezræ, apud eos dictæ fuiſſent. Ex quo manifeſtè patet, autorem earum non Ezram, ſed ipſos ſcribas, qui poſt Ezram fuerunt, extitiſſe. Ipſas tamen longè ante Chriſtum natum fieri contigiſſe, inde colligi poteſt, quòd Rabbi Ionathas Vzielis filius, ipſius diuinæ ſcripturæ interpres Chaldaicus, atque Rabbi Hillelis, qui Chriſtum per centum ferè annos anteceſſit, auditor, has Ticcun Sophrim, hoc eſt aptationes ſiue correctiones ſcribarum, in multis in ſua translatione ſecutus fuerit. Capnio. Si igitur ii, qui huiuſmodi deprauationes in ſacris literis fecerunt Chriſti præceſſerunt aduentum, dicendum procùldubiò videtur, eos nullo odio motos id egiſſe. Quamobrem ergo tantum nefas auſi ſunt, vt quæ Deus dictauerat, ipſi mutarent? Gal. Innumera profectò in ſacra pagina erant myſteria admodum inclyta, atque Chriſtianæ fidei

A plurimùm conſentanea, quæ veteres Iudæorum gentilibus omni ſtudio occulere nitebantur. Hinc ſeptuaginta interpretes (vt de eis primùm dicam) multa, teſte Talmud, Ptolomæo regi transferre omiſerunt, & plurima mutauerunt, ne diuina arcana gentilibus tunc indignis, nota fieri contingeret. Hinc etiam & ipſi סופרים *ſophrim*, id eſt, ſcribæ ſiue ſapientes, multa tanquam abſurda, & tanquam ea quæ apud gentium nationes, nefas erat vel ſomniare, de diuinis ſcripturis abraſerunt, tanquam ii, qui adhuc di-
B uini conſilii celſitudinem ſuper humani generis ſalute, plenè non perpendebant: aut quia timebant diuinas ſcripturas propter talia à ſuis & ab aliis infidelibus irriſum iri: aut quia ſuſpicati ſunt, Iudæis ignaris atque ſimplicibus ex huiuſmodi, impiæ credulitatis ſcandalum generari. Eapropter non veritatis occultandæ gratia, aut alio quouis malo animo, eas mutationes quibus ſcripturam ſacram de-
C prauari contigit, eos feciſſe conſtat: cùm & in his, & aliis in locis penè infinitis, ſibi inuicem veritatem referare non prætermiſerint, vt in Talmudicis libris liquidò patet. Sed peſſimè eos id egiſſe, ex eo palàm liquet, quòd contra præceptum Dei facere auſi ſunt, qui ita per Moſem dixit Deuteron. 4. לא תוסיפו על הדנר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו Hoc eſt, Non addetis ſuper verbo, quod ego præcipio vobis, nec minuetis ex eo. Et rurſus per Selomonem Prouerbiorum
D xxx. c. dicitur, אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת Id eſt, Non addas ſuper verbis illius, ne arguat te, & dementiaris. Eam ob rem Ieremias more prophetico, de futuro tanquam de præterito loquens, horum ſcribarum qui talia perpetraturi erant tam audax facinus his verbis increpat vij. capite, איכה תאמרו חכמים אנחנו ותורת יהוה אתנו אכן הנה לשקר עשה עט שקר סופרים Hoc eſt, Quomodo dicitis, ſapientes nos ſumus, & lex
E Dei nobiſcum eſt. Sed ecce ad mendacium egit ſtylus falſus Sophrim, id eſt ſcribarum. Quale autem mendacium, qualemve falſitatem acturus eſſet mendax ſcribarum ſtylus, ſiue calamus, idem Propheta 23. capit. exprimit: dicens, והפכתם את דברי אלהים חיים יהוה צבאות אלהינו id eſt, Et peruertiſtis verba Deorum viuentium, Domini exercituum Dei noſtri. Et iterum ix. cap. dicit, ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו Id eſt, Et veritatem non loquentur, docuerunt linguam ſuam loqui mendacium, ini-
F queagendo, laſſati ſunt. Capnio. Vt Chriſtianis igitur veritas pateſiat, ipſorumque ſcribarum impudentiſſima opera in publicam deueniant notionem, rem non inutilem facies, ſi nefandiſſima eorum ſacrilegia de diuinis literis tam temerè facta, in lucem prodideris. Gal. Quæ olim in ſacris literis ſancti Patres, & Prophetæ Spiritu ſancto dictante ſcripſerant, ipſi סופרים *ſophrim*, id eſt ſcribæ multifariam, ac perperam deprauare non ſunt veriti. Et primùm quidem *Primus deprauandæ ſcripturæ modus.*
G literas mutantes. Cuius quidem generis vnum illud eſt, quod apud Malachiam prophetam in primo capite ita ſcribitur, והפחתם אתו אמר יהוה צבאות Hoc eſt: Et dixiſtis, Ecce qualis

qualis vilitas, & expirare feciſtis, vel afflixiſtis eum, ait Deus exercituum. Ibi enim והפחתם אתי *vehippachtem othi*, id eſt, Et afflixiſtis me, ſcriptum erat. Ipſi verò והפחתם אותו *vehippachtem otho*, id eſt, Et afflixiſtis eum ſcripſerunt. Nam אתי *othi* quod ibi erat, me ſignificat: אתו *otho* autem quod ipſi poſuerunt, iod in vau mutantes, eum deſignat. Quod apertè R. Selomo in gloſſa affirmat, ita dicens, Et feciſtis expirare eum, vel afflixiſtis eum. Hæc eſt vna de quindecim dictionibus, שלתקון סופרים *ſcelticcun ſophrim*, id eſt correctionis ſcribarum: quia והפחתם אתי *vehippachtem othi*, id eſt, Et expirare feciſtis me, vel afflixiſtis me, vel vexaſtis me, ſcriptum erat. Scriptura verò ſcribarum pro אתי *othi*, id eſt, me, poſuit אתו *otho*, id eſt eum: והפחתם *vehippachtem* autem afflictionem animæ ſignificat. Sicut illud Iob 11. cap. ותקותם מפח נפש, id eſt, Et ſpes eorum afflictio animæ. Hæc R. Selomo. Quòd autem hæc dictio והפחתם *vehippachtem* expirationem, vel afflictionem, ſeu vexationem ſignificet, R. Kimhi optimè oſtendit, eum ita dicit, Illud quod in Iob 31. cap. legitur, Et animam dominorum eius הפחתי *hippachti*, id èſt afflixi: illud quoque apud Malachiam 1. capit. והפחתם *vehippachtem*, ſignificat laborem, & vexationem, ſiue afflictionem, & vexationem animæ. Qui enim habet afflictionem vel vexationem animæ, perinde eſt, ac ſi anima eius expiretur, & ab ipſo egrediatur. Hæc ille. Ex quibus clarum eſt, quòd illud apud Malachiam 1. capit. quod noſtra editio habet, Ecce de labore, & exſufflatis illud ait Dominus exercituum, omnino corruptum eſt. Quare iuxta Hebraicam veritatem ita corrigi debet. Ecce qualis vilitas, & afflixiſtis me, vel expirare feciſtis me, ait Deus exercituum. Multa alia id genus Rabbi Rahmon ponit, cum ait: Illud quod ſcriptum eſt 3. capit. planctus Ieremiæ, Memoria memor eris, & tabeſcet ſuper me anima mea: Super te anima tua, ſcriptum fuit. Illud enim quod modò ſcriptum eſt, Super me anima mea, eſt de multis Ticcun ſophrim, id eſt correctionibus ſcribarum, quas in Bereſcith rabba inuenies. Hæc ille. Ex quibus patet, illud quod noſtra editio in 3. Threnorum ſic habet, Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea, tam apud Hebræos, quàm apud nos vitiatum eſſe. Sic enim iuxta Talmudicam hanc traditionem caſtigari debet, Memoria memor eris, & tabeſcet ſuper te anima tua. Rabbi verò Moſes hadarſan ſuper illud Geneſ. 15. cap. Et Abraham adhuc ſtabat coram Deo, & multis aliis in locis, ſic dicit: Et hæc eſt תקון סופרים *ticcun ſophrim*, id eſt correctio ſcribarum. Ibi enim erat ſcriptum: Et Deus ſtabat adhuc coram Abraham. Et hoc eſt quod magiſtri dixerunt in מדרש תלים *midras tillim*, id eſt in expoſitione Pſalterii ſuper illud Pſalm. 18. Et dabis mihi ſcutum ſaluationem tuam: ibi enim ſic dicitur, ר"א ותתן לי מגן ישעך מדבר מאברהם אבינו ע"ה שהיה אברהם יושב והשכינה עומדת לו ר" ברביה בשם "רלוי אמר בקש אברהם לעמוד אמר לי הקדוש

A ברוך הוא שב ואתה סימן לבניך שהיו יושבין ואני עימד שנאמר אלהים נצב בעדת אל: Id eſt, Sermo alius: Et dabis mihi clypeum ſalutem tuam. De Abraham patre noſtro loquitur, de quo ſcriptum eſt, Et erat Abraham ſedens, & diuinitas aſtabat ei. R. Berachias in nomine R. Leui dixit: Quæſiuit Abraham pater noſter, vt ſtaret. Dixit autem ei Deus ſanctus & benedictus, Sede, optimum quippe ſignum eſt hoc filiis tuis, qui ſedentes erunt, ego verò ſtans coram eis: ſicut dictum eſt, Deus ſtetit
B in congregatione vel cœtu Dei. Hæc ibi. Hoc tunc impletum fuiſſe conſtat, cùm Apoſtoli qui filii Abraham erant ſecundùm carnem, & cœtus atque congregatio Dei, ſedebant, & Chriſtus verus Deus coram eis ſtabat, pedes eorum lauans, & abſtergens linteo, quo præcinctus erat. Deinde (vt ad Talmudiſticam traditionem redeam) ita prædicta midras tillim ibidem proſequitur, dicens, ר" שמואל בר
C חייא ור' יודן בשם ר" חנינא אמר ר' סימון תקון סופרים הוא זה שהשכינה עומרת וממתנת לי והניו וענותך תרבני: Hoc eſt, Rabbi Semuel filius Hiya, & Rabbi Iodan in nomine R. Hannina, dixerunt, quòd dixit R. Simon, Apiatio vel correctio ſcribarum eſt hoc (quod ſcilicet legitur: Abraham ſtabat coram Deo) Nam diuinitas ſtabat, & confortabat eum. Iuxta illud Pſalm. 18. Et humilitas tua, vel manſuetudo tua confortabit me. Deinde idem R. Moſes hadarſan pro-
D ſequitur ibidem, ſic dicens: Huic ſimile eſt illud, quod Numer. 11. ſcribitur, Si inueni gratiam coram oculis tuis, non videam malum meum. Ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarum eſt. Nam malum tuum, ibi ſcriptum erat. Et ſic illud Iob. 7. capit. Quid faciam tibi o cuſtos hominis? quare poſuiſti me obuium tibi, & ero ſuper me ad onus? Hoc enim quod ibi ſcriptum eſt, ſuper me, eſt vna de Ticcun ſophrim, id eſt de corre-
E ctionibus ſapientum. Prius enim, ſuper te, ſcriptum erat. Sic etiam & illud aliud Iob 32. Et condemnabunt Deum, vel impiè agent cum Deo, loco Dei poſuerunt Iob. Et illud quoque Ezechiel. 8. Num leue eſt domui Iuda, feciſſe abominationes, quas fecerunt hic? Impleuerunt enim terram iniquitate, & iterabunt ad prouocandum me, & ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum ſuum: Ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarum eſt. Quod enim ibi eſt אל אפם *el apam*, id eſt ad naſum ſuum, אל אפי
F *el api*, hoc eſt, ad naſum meum, ſcriptum erat. Illud præterea Hoſeæ 4. Sicut eſt multitudo eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo: Ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarum quoque eſt. Vbi enim כבודם *cheuodam*, id eſt gloriam eorum, ſcriptum eſt, כבודי *cheuodi*, id eſt gloriam meam, ſcriptum erat. Illud denique Ierem. 2. Et populus meus mutauit gloriam ſuam, pro eo quod non proderit: Ticcun ſophrim, id eſt correctio ſcribarum
G etiam eſt. Ibi enim כבודי *cheuodi*, id eſt gloriam meam, & non כבודו *cheuodo*, id eſt gloriam ſuam, prius ſcriptum fuit. Hæc & alia permulta huius generis in Bereſcit Rabba, id eſt in expoſitione magna Geneſcos comperiuntur. Quod non ſo-

ſum ipſi Sophrim, id eſt ſcribæ faciebant, ſed ſuos quoque diſcipulos facere docebant. Vt enim habetur in libro יבמות *ieuamoth*, id eſt fratriarum, in calce capituli הערל *haerel*, ſic dixit R. Iohanan ex nomine R. Simeonis: Bonum eſt, vt auferas literam vnam de lege, & ſanctificetur nomen Cœli in publico. In his itaque quæ in prædicta traditione proponuntur, optimè ſubſcripti textus corriguntur, qui tam apud nos, quàm apud Hebræos vitiati atque corrupti leguntur. Et primùm quidem illud Geneſ. 18. quod apud nos ſic habetur, Abraham verò adhuc ſtabat coram Domino, ita corrigi debet, Deus autem adhuc ſtabat coram Abraham. Illud deinde quod in Pſalm. 17. noſtra editio ſic habet, Et dediſti mihi protectionem ſalutis tuæ, & dextera tua ſuſcepit me, & diſciplina tua correxit me in finem, & diſciplina tua ipſa me docebit, ita quoque corrigi debet, Et dabis mihi clypeum ſaluationem tuam, & dextera tua confortabit me, & humilitas tua, vel paupertas tua, vel manſuetudo tua multiplicabit me, vel nutriet me. Illud etiam quod Numer. 11. ſic apud nos legitur, Et inueniam gratiam in oculis tuis, ne tantis affliciar malis, ita caſtigari debet, Si inueni gratiam coram oculis tuis, & non videam malum tuum. Illud quoque quod Iob 7. ſic nos habemus, Quid faciam tibi o cuſtos hominum? quare me poſuiſti contrarium tibi, & factus ſum mihimet ipſi grauis? ita corrigi debet, Quid faciam tibi ó cuſtos hominis? quare poſuiſti me obuium tibi, & ero ſuper te ad onus? Item illud quod Iob 32. apud nos ſic legitur, Sed tantummodo condemnaſſent Iob, ita correctè legendum eſt, Et condemnabunt Deum, vel impiè agent cum Deo. Illud adhuc quod Ezechiel. 8. ſic apud nos habetur, Nunquid leue eſt hoc domui Iuda, vt facerent abominationes iſtas, quas fecerunt hic? quia replentes terram iniquitate, conuerſi ſunt ad irritandum me: & ecce applicant ramum ad nares meas, ita caſtigandum eſt, Num leue eſt domui Iuda, feciſſe abominationes, quas fecerunt hic? Impleuerunt enim terram iniquitate, & iterabunt ad prouocandum me, & ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum meum. Illud præterea quod Hoſeæ 4. ſic apud nos eſt, Secundùm multitudinem eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriam eorum in ignominiam commutabo, ita corrigendum eſt, Sicut eſt multitudo eorum, ſic peccauerunt mihi, gloriam meam in ignominiam commutabo. Illud demum quod Ieremiæ ſecundo ita noſtra editio habet, Populus verò meus mutauit gloriam ſuam in idolum, ſic prorſus caſtigari debet, Populus verò meus mutauit gloriam meam pro eo quod non proderit. Alter deinde Ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarum modus (vt in quibuſdam ſacræ ſcripturæ locis reperitur) eſt, vbi id quod Prophetæ ſcripſerant dimittentes, non literas quidem mutauerunt, ſed aliter quàm ſcriptura naturaliter exigebat, punctare præſumpſerunt: Hebræi enim vocales non habent, ſed quibuſdam punctis loco vocalium vtuntur. Quare ex illa punctorum variatione, longè aliter quàm ſcriptum erat, legitur, ſenſuſque alius longè diuerſus redditur. CAPNIO: Quis Biblia punctauit?

Secundus deprauationis ſacræ ſcripturæ modus.

A GAL. Moſes (vt ipſe optimè noſti) legem non punctauit: vnde eam quam Iudæi in Synagogis cum veneratione tenent, ſine punctis ſcriptam habent. Nec aliquis etiam ex prophetis librum ſuum punctauit. Sed poſteriores & Legem, & Prophetas, & Agiographa punctauerunt. Quidam igitur aiunt Ezram codices ſacros primùm punctaſſe. Alij verò non Ezram, ſed alios quoſdam duos, qui poſt Ezram fuerunt, quorum alter Ben-Nephtali, alter Ben-Aſſer appellatus eſt, primos literis B ſacris puncta appoſuiſſe affirmant. Quorum quidem opinio communior eſt. CAP. Nunc aliqua eorum quæ Sophrim, id eſt ſcribæ mutatione huiuſmodi punctorum in ſacris literis deprauarunt, exempli gratia, referas. GAL. Ex his vnum illud eſt, quod in ſecundo libro Reg. 16. capit. legitur. Ibi enim apud eos ſic ſcriptum erat, Forſitan reſpiciet Dominus in humilitatem, vel afflictionem, vel paupertatem, vel manſuetudinem ſuam, & C reddet mihi Dominus bonum pro maledictione ſua. Sophrim autem, id eſt ſcribæ id corrigere volentes, dictionem בעניו, *beonjo*, quæ ſic naturaliter punctari debebat, & ſic punctata humilitatem ſuam, vel afflictionem ſuam, vel paupertatem ſuam, vel manſuetudinem ſuam ſignificat, בעיני *beeni* quod in oculum meum ſignificat, punctauerunt. Vnde gloſſa Rabbi Selomonis dictionem hanc בעיני D *beeni*, id eſt, in oculum meum, in lachrymas oculi mei exponit. Huic etiam illud Micheæ primo perſimile eſt: Omnia idola eius ponam in deſolationem, vel deſtructionem. Et poſt pauca, Super hoc vlulabo & plangam: vadam expoliatus & nudus. Et paulò poſt, Quia doloroſa & deſperabilis plaga eius. Venit enim vſque ad Iudam, applicuit vſque ad portas populi mei, vſque in Hieruſalem. In Geth non annuncietis, ploratu non ploretis. In domo E ad puluerem pulueris התפלשי *bithpallaſti*, id eſt inuolutus, vel circumdatus ſum, ſiue inuolui vel circumdedi me. Sic eſt & fuit ſcriptum: Scribæ autem volentes corrigere illud, ſic punctauerunt, התפלשי *bithpállaſti*, id eſt inuolue te (fœminei generis) ad loquendum. Ex his Micheæ verbis apertè habetur quòd Deus humo vel puluere inuoluendus erat: non obſtante quòd Propheta התפלשי *bithpallaſti*, id eſt inuolui me (in præterito) poſuerit, mo- F re vtique prophetarum, qui ad maiorem futuri euentus certitudinem inſinuandam, præterito pro futuro quàm ſæpiſſimè vti ſolent. Vnde ſuper illud Eſaiæ 42. Iſta verba feci eis: Rabbi Selomo in gloſſa ita dicit: Feci eis, id eſt faciam eis: omnis enim lingua prophetica loquitur de futuro, ac ſi iam factum ſit. Hæc Rabbi Selomo. Non eſt autem hic ignorandum, quòd hoc verbo עפר *haphar*, quod eſt humus, vel puluis humectatus, vſus eſt etiam G Abraham, quando cum Domino loquens, humanique corporis conditionem, vilitatemque exprimere volens, dixit Geneſ. 18. Ecce obſecro, affectaui loqui ad Dominum, ego עפר *aphar*, id eſt humus, vel puluis humectatus, ואפר *veepher*, id eſt

id eſt & cinis. Dixit, humus & cinis, vt in humo, vel in puluere humectato exprimeret hominis materiale principium, & in cinere finalem ipſius reſolutionem. Quid igitur ſibi vult hoc Domini apud Micheam dictum, dum ait: In domo ad humum, vel de humo pulueris humectati inuolui me? Niſi quòd in corpore terreno vel carneo vnius virginis inuolui, pro inuoluam me, hoc eſt, veſtiam me. Ex his quæ in hoc ſecundo modo Ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarum dicta ſunt, duo textus præcipuè corriguntur, qui tam apud nos, quàm apud Hebræos corrupti habentur. Et primus quidem eſt, qui 2.Reg.16.cap, ſic in noſtra editione habetur. Si fortè reſpiciat Dominus afflictionem meam, & reddat mihi Dominus bonum pro maledictione hac hodierna. Hic autem textus ita omnino corrigendus eſt: Forſitan reſpiciet Dominus in afflictionem ſuam, vel in humilitatem ſuam, vel in paupertatem ſuam, vel in manſuetudinem ſuam, & reddet mihi Dominus bonum pro maledictione ſua. Secundus verò textus eſt, qui Michææ primo ſic apud nos legitur: In domo pulueris, puluere vos conſpergite. Hic etiam textus ita prorſus caſtigari debet, In domo ad humum, vel de humo pulueris inuolui me, vel circumdedi me.

Tertius deprauationis ſcripturæ modus.

Tertius poſtremò Ticcun Sophrim, id eſt, correctionis ſcribarum modus, quo Scripturam ſacram vitiari contigit, eſt, cum quod Moſes & Prophetæ ſcripſerunt, ipſi in textu dimittentes, aliud in margine foris poſuerunt, quod קרי *cheri*, id eſt legendum vocant, & quod intus in textu eſt כתיב *chetib*, id eſt ſcribendum appellant. Hoc autem ex verbis Rabbi Selomonis apertè colligitur, ſuper illud Deuteronom. 28. Vxorem deſponſabis, & vir alius conſtuprabit eam. Ibi enim gloſſa Rabbi Selomonis ſic ait, ישגלנו *iſgalenna*, verbum eſt coitus concubinæ. Et Targum cauſa curialitatis loco eius poſuit ישכבנה *Iſcauenna*, id eſt iacebit cum ea. Et hæc eſt Ticcun Sophrim, id eſt correctio ſcribarum. Hæc Rabbi Selomo. Item ipſe idem Rabbi ſuper illud Eſa.36. Et dixit Rabſaces: Num ad dominum tuum, & ad te miſit me Dominus meus ad loquendum verba hæc? Nonne magis ad homines ſedentes ſuper murum, ad comedendum ſtercus ſuum, & ad bibendum vrinam ſuam. Gloſſa autem Rabbi Selomonis ſic ibi dicit, חוריהם *Horehem*, id eſt ſtercus ſuum, qui eſt fimus egrediens de foramine quod inferius habetur: lingua verò pulchra & curiali correxerunt hoc Sophrim, id eſt ſcribæ, volueruntque vt צואתם *tſoatham*, id eſt egeſtionem ſuam legeretur. Ita enim decreuerunt magiſtri, quòd ſcripturæ ad vituperium incurialiter ſcriptæ, curialiter & vrbanè legerentur. Quemadmodum illud Deuteronomii cap. xxviij. quod ſcriptum eſt בעפולים *baapholim*, id eſt cum tenaſmis, poſuerunt extra in margine legendum, בטחורים *battehorim*, id eſt cum hæmorrhoidis, vel dyſenteriis. Item ibidem vbi Moſes ſcripſit ישגלנה *iſgalenna*, id eſt conſtuprabit eam, exterius poſuerunt ישכבנה *iſcauenna*, id eſt iacebit, vel dormiet cum ea. In Eſaiæ inſuper xxxvj. cap. vbi ſcriptum eſt, חוריהם *Horehem*, id eſt ſtercora ſua poſuerunt. extra צואתם *tſoatham*, id eſt egeſtionem ſuam

A Ibidem quoque vbi Propheta poſuit שתנהם *ſethnehem*, id eſt vrinam ſuam, ſcribæ poſuerunt מימי רגליהם *meme raglehem*, id eſt aquas pedum ſuorum. Et reliqua multa his ſimilia. Hæc omnia Rabbi Selomo. Apud Hoſeam quoq; prophetam ix.cap. ſic eſt, & erat ſcriptum בי גם אוי להם בשרי מהם hoc eſt, quia etiam veh eis, incarnatio mea ex eis. Scribæ autem dictionem בשרי *beſari*, id eſt incarnatio mea, vel caro mea, contra naturam ipſius dictionis punctauerunt בשרי *beſuri*, quod B in receſſu meo ſignificat. Contra naturam ipſius dictionis ideo dixi, quia בשרי *beſuri* quod intus in textu eſt, cum litera ש *ſcin*, quemadmodum Hoſeas Propheta ſcripſerat, ſcriptum eſt. Idcirco בשרי *beſari*, id eſt incarnatio mea, vel caro mea, punctari debuit cum a, dicens בשר *baſar*, id eſt caro veniat. בסרי *beſuri* autem quod exterius poſuerunt, & in receſſu meo ſignificat, cum litera ס *ſamech* ſcriptum eſt. Vnde locum hunc Rabbi Selomo exponens, ita ait: Quia etiam veh eis ſcili- C cet patribus בשרי *beſuri* quaſi בסרי *beſuri*, id eſt in receſſu meo ab eis. Et eſt vnum ex illis in quibus ſcribitur ש *ſcin*, & legitur ס *ſamech*. Rabbi etiam Chimhi in libro Seraſcim dicit, Quod etiam veh eis בשרי *beſuri*, ſcribitur cum litera ש *ſcin*, & legitur cum ס *Samech*. Hæc omnia Rabbi Selomo. Ex his quoque quæ hic de tertio modo Ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarum diximus, tres inter cæteros caſtigantur textus. Quorum primus eſt, qui Deuteronomii xxviij.cap. D ita apud nos habetur: Vxorem accipias, & alius dormiat cum ea. Hic autem textus ita iuxta Hebraicam veritatem corrigendus eſt: Vxorem deſponſabis, & vir alius conſtuprabit eam. Secundus verò textus eſt, qui apud Eſaiam xxxvj. cap. ſic apud nos legitur, Et dixit Rabſaces: Nunquid ad dominum tuum, & ad te miſit me dominus meus, vt loquerer omnia verba iſta? & non potius ad viros qui ſedent in muro, vt comedant ſtercora ſua, & bibant vrinam pedum ſuorum E vobiſcum? Hic etiam textus ſic caſtigari debet: Et dixit Rabſaces, Num ad dominum tuum, & ad te miſit me Dominus meus ad loquendum verba hæc? Nonne magis ad homines ſedentes ſuper murum, ad comedendum ſtercus ſuum, & ad bibendam vrinam ſuam? Tertius demum textus eſt Hoſeæ ix. quem noſtræ editionis autor Ticcun Sophrim, id eſt correctionis ſcribarum errorem ſecutus, ita tranſtulit: Sed & veh eis cum receſſero ab eis. Hic autem textus ita prorſus caſtigan- F dus eſt: Quia etiam veh eis incarnatio mea, vel caro mea ex eis. CAPNIO. Dic obſecro & reliqua, ſi qua ſunt, horum generum alia apud eos. GAL. Tam multa profectò ſunt, vt omnia dici, ſit ferè impoſſibile. Dicam igitur & ex multis alia quædam. Velim tamen, vt ſi aliqua ex his quæ dicta ſunt, replicari contigerit, ad nugationem id mihi non aſcribatur. Fieri quippe minimè poteſt, eorum quos eadem dixiſſe contingit, ſeorſum, ac præciſè verba referre (prout nos G contra Iudæos agentes, facere oportet, ne quod dicimus, ipſi negent) & idem pluries non repetere. In libro itaque Siphre qui valde apud eos authenticus eſt, ſic inter cætera habetur, ſuper illud Numer.x. cap. Surge Domine, & diſſipentur

inimici tui,& fugiant odientes te. Nunquid habet A odientes ſe, qui dixit, & factus eſt mundus? Annunciat autem & docet ſcriptura, quòd omnis qui odit Iſrael, perinde eſt ac ſi oderit eum, qui verbo condidit mundum. Et ſic ipſe dicit apud Zachariam ij.cap. Qui enim tangit vos,tangit pupillam oculi ſui. Vbi Rabbi Iudas ait: Pupillam oculi ſui non fuit dictum, ſed pupillam oculi mei. Ex quo autem in lege dictum ita eſt, dici poteſt: Contra ſurſum, id eſt contra Deum loquens erat ſcriptura, ſed ſcriptura recens pronominauit, hoc B eſt pro eo quod ſcriptum erat, aliud dixit. Quaſi hoc idem eſt illud Iob vij. cap. Quare poſuiſti me obuium tibi? & ero ſuper te ad onus? Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt: contra ſurſum,id eſt contra Deum loquebatur ſcriptura,ſed pronominauit ſcriptura recens,id eſt pro eo quod ſcriptum erat, aliud nominauit: Simile eſt etiam huic illud apud Ezech.viij. cap. Et ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum meum. Ex quo in lege ſcriptum eſt,dici poteſt.Simile quoque huic habetur in Habac.i. cap. C Nunquid tu ab antiquo Domine Deus meus, ſancte meus, non morieris? Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt: Contra Deum loquitur ſcriptura,ſed pro eo dixit ſcriptura recens, moriemur. Simile huic eſt illud Pſalm. cvj. Et mutauerunt gloriam meam. Pro eo autem dixit ſcriptura recens, gloriam ſuam. Simile adhuc eſt illud Num.xi. cap. Et ſi ſic tu facis mihi, interfice me quæſo interfectione, ſi inueni gratiam in oculis tuis, & non videbo malum tuum. Ex quo in lege D ſcriptum eſt, dici poteſt: Contra ſurſum ſcriptura locuta eſt, ſed pro eo aliud ſcriptura recens dixit. Simile inſuper huic eſt illud Numer. xij. cap. Qui eſt in exitu ſuo de matrice matris noſtræ,& comeditur medium carnis noſtræ. Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt: Contra ſurſum loquebatur ſcriptura, ſed pronominauit ſcriptura recens, quam correxerunt ſcribæ, matris ſuæ & carnis ſuæ ponendo. Hæc omnia ex libro Siphre. In pleriſque quoque aliis libris multa id genus comperiuntur, E & præſertim in commentariis Rab. Moſis hadarſan in Geneſin, ſuper illud Geneſ.xviij. cap. Et Abraham adhuc ſtabat coram Deo. Et in Midras tillim, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſalmi xviij. Et dediſti mihi ſcutum ſaluationem tuam. Atque in calce libri Ben-aſſer, qui Dieduc nuncupatur, & in aliis quàm plurimis locis, in quibus & ea quæ retulimus, & alia non pauca huius generis ponuntur, diuerſimodè tamen, prout ipſis Iudæorum Doctoribus exponenda occurrunt. F Sed aliis omiſſis,pauca quædam ex his quæ in prædictis commentariis eiuſdem Rabbi Moſis hadarſan loco præmemorato ponuntur, adducam, præter ea quæ inde adducta ſunt. Ibi enim inter cætera ponitur illud Pſalmi xxij. Circumdederunt me canes, ſynagoga vel concilium malignantium obſederunt me, כרו *caru*, id eſt foderunt manus meas & pedes meos. Remouerunt inde כרו *caru*, quod foderunt ſignificat, & כארי *caari* ſcripſerunt, quod idem eſt quod G ſicut leo. Item in eo quod ſcribitur in libro iij. Regum xij.cap.Non eſt nobis pars in Dauid,nec hæreditas in filio Iſai: Reuertere לאלהיך *leelohécha*, id eſt ad deos tuos Iſrael. Remouerunt inde לאלהיך *leelohecha*, id eſt ad deos tuos,& poſuerunt לאהליך *leohohecha*, quod ad tabernacula tua ſignificat. Et quibuſdam aliis huiuſmodi interiectis, ita idem Rabbi proſequitur: Ex hoc autem patet cur vocati ſint viri Synagogæ magnæ Sophrim, id eſt numerantes, quia ipſi numerauerunt literas omnes,quæ in lege ſunt,& eas inquiſierunt, atque expoſuerunt. Hæc omnia in expoſitione in Geneſin Rabbi Moſis hadarſan: vbi & quàm plurima quoque alia huius generis ponuntur,quæ ne prolixior æquo fierem,omittenda duxi. Per ea autem quæ in duabus ſupradictis traditionibus nunc adduximus, tres adhuc præter cæteros corriguntur textus,qui tam apud nos,quàm apud Hebræos vitiati atque corrupti leguntur. Et primus quidem textus eſt, qui Numer xij. cap. ſic apud nos habetur: Quod proiicitur de vulua matris ſuæ, ecce iam medium carnis eius deuoratum eſt. Hic autem textus ita caſtigandus eſt: Quod eſt in exitu ſuo de matrice matris noſtræ, & comeditur medium carnis noſtræ. Secundus verò textus eſt qui ij. libro Reg. xij. cap. ſic apud nos legitur: Non eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſai, reuertere in tabernacula tua Iſrael. Hic etiam textus ſic corrigi debet: Non eſt nobis pars in Dauid, nec hæreditas in filio Iſai, reuertere ad Deos tuos Iſrael. Tertius demum textus eſt, quem Habacuc primo cap. ſic editio noſtra habet: Nunquid non tu à principio Domine Deus meus, ſancte meus, & non moriemur? Hunc & ſic quoque caſtigari oportet: Nunquid tu ab antiquo Domine Deus meus,ſancte meus,non morieris? Ex his igitur omnibus(vt palàm viſum eſt,) non tantùm ſacrilega ſcribarum audacia deprehenditur, verùm ipſius quoque ſacræ ſcripturæ textus optimè caſtigantur: non apud eos modo, ſed etiam apud nos, qui in noſtris editionibus tam Græcis quàm Latinis ipſorum ſcribarum deprauationes hactenus ſecuti ſumus. CAPNIO. Miror diuum Hieronymum (vt cæteros diuinæ paginæ taceam interpretes) qui præ cæteris noſtris tam Græcis quàm Latinis, Hebraicarum literarum ſtudioſus extitit, has deprauationes non deprehendiſſe. GAL. Id tibi nequaquam mirum videri debet, cum hæ quidem deprauationes non niſi per Talmudiſtarum traditiones, in Talmud, antedictiſque codicibus contentas,deprehendi queant,quæ ad Hieronymi noticiam nunquam deuenerunt, vt facilè ex verbis eius elici poteſt.Ipſe enim ad Oceanum ſcribens: Labore inquit,precii Baraniam Iudæum nocturnum habui præceptorem: timebat enim Iudæos, & exhibebat ſe mihi alterum Nicodemum. Quemadmodum igitur Iudaicorum magiſtrorum penuriam habuit, ita fortè & librorum, & præſertim ipſius Talmud, quem Iudæi propter Meſſiæ arcana fidei noſtræ conſentanea, in eo contenta pro viribus occultare nitebantur. Quare mirandum minimè eſt,ſi iſta non inuenerit. Nam ſi inueniſſet, ſilentio præteriri tam grandia fidei noſtræ myſteria, nefas profectò cenſuiſſet, ac veritatem quam Moſes cæterique Prophetæ in antedictis locis poſuerant, rectè tranſtuliſſet.

CAPVT IX.

Quomodo ſit contra Iudæos per eorum ſcripturas procedendum.

CAPNIO.

POSTQVAM te adire meruimus, qui diuino numine inſpiratus, arcana hæc tam mirifica ac diuina, in Talmudicis Iudæorum libris latitantia retegere potis es, abs te omni contentione petimus ne quid eorum nobis occultandum ducas: quin potius ad ipſius omnipotentis Dei honorem, ad ſacroſanctæ Chriſtianæ Eccleſiæ decus, ad Orthodoxæ fidei confirmationem, ad animarumque ſalutem, atque ad Catholicæ veritatis manifeſtationem, vnumquodque eorum prout interrogauerimus, nobis reſerare non prætermittas. GAL. Ego quidem quoad potero, ſatis veſtris votis facere conabor: vos autem ſi quid boni dixero, id non mihi, ſed Deo attribuite, à quo (vt Polycrates ait) πάντα τὰ ἀγαθὰ προέρχονται: & rectè quidem. Nam Platone atteſtante, ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ἀγαθοῦ πάντα τὰ ἀγαθά. Mala verò quæcunque, inſcitiæ meæ aſcribite. In primis itaque ſcire oportet, quòd ſacra vetus ſcriptura omnes fidei Catholicæ articulos figuris variis & ænigmatibus obuolutos, & quaſi velaminibus circumtectos, ac ſigillis quibuſdam obſignatos, continebat: vt Chriſto adueniente, per ipſum velaminibus & ſigillis amotis, clarè reuelarentur, atque palàm fierent, quatenus veritate præſente figuræ ceſſarent, & luce apparente, tenebræ depellerentur, & ſole iam orto, quæcunque obſcura erant, clara ac lucida redderentur: cum ipſe Chriſtus ſit veritas, lux, & ſol iuſticiæ, qui (Iohanne Euangeliſta autore) illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quamobrem & ipſemet dixit Ioan. 8. ἐγώ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· ὁ ἀκολουθῶν ἐμοὶ οὐ μὴ περιπατήσει ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἀλλ' ἕξει τὸ φῶς τῆς ζωῆς. Iuniores autem Iudæorum cùm ſint perfidiæ impietate prorſus obcæcati, rectum diuinæ ſcripturæ ſenſum contra nos retorquent, nobiſque bellum ingerunt: ſed nos per priſcorum Talmudiſtarum traditiones, qui legis prophetarumque dicta explanantes, clariùs de ipſis articulis loquuntur, eos facile conuincimus. Quare vt magis eorum falſitas deprehendatur, magiſque ipſa Catholica veritas eluceſcat, in vnoquoque ipſorum arcanorum duo faciam. Primùm enim ipſa Legis ac Prophetarum dicta, quæ ipſi falſis expoſitionibus peruertere, atque contra nos retorquere nituntur, adducam, ac rectè ad propoſitum noſtrum per ipſorummet ſcripturas exponam, ipſas eorum falſas expoſitiones, per Talmudiſticas authoritates refellendo. Deinde verò aduerſus eos ipſum Catholicæ veritatis arcanum, Talmudiſtarum teſtimoniis comprobabo. Sic enim Talmudiſtæ per Talmudiſtas facilè conuincentur. HOG. Si Talmudiſtæ per Talmudiſtas circa perfidiæ errorem conuinci poſſent, profectò circa huiuſmodi errorem inter ſe diuiſi eſſent, ſibique inuicem aduerſarentur. Sed cum omnes ſemper in eodem perfidiæ errore obſtinati, & fuerint & perſiſtant, ſequitur ſanè, eos circa huiuſce generis errorem, neque inter ſe diuiſos eſſe, neque ſibi inuicem aduerſari. Talmudiſtas igitur per Talmudiſtas minimè conuinci poſſe clarum eſt. GAL. Etſi Babylonicus Talmud (vt de eo qui poſtremò editus eſt, dicam) anno poſt Chriſtum natum 477. compactus ſit, Talmudiſtarum tamen tria ſunt genera. Quidam enim Chriſti præceſſerunt aduentum, quidam verò ſubſecuti ſunt vſque ad tempus illud, quo idem Talmud confectus eſt. Quorum vtrique ideo Talmudiſtæ vocantur, quia ex eorum ſcripturis (vt alibi diximus) Talmud ipſe congeſtus eſt. Vnde & veteres Talmudiſtæ non ab re vtrique dicuntur. Recentiores autem ſeu iuniores Talmudiſtæ ij appellati ſunt, qui longè poſt ſuccedentes, vt Legis ac Prophetarum de Meſſia teſtimonia aduerſus Chriſtianum dogma retorquerent, ipſa contra priſcorum Talmudiſtarum ſententias peruertere conati ſunt. Quòd iſti ergo Talmudiſtæ per antiquos illos qui Chriſti natalem anteceſſerunt conuinci valeant, nemini dubium eſt, vt latiſſimè in ſequentibus patebit. Quòd autem per eos conuinci quoque poſſint, quos poſt Chriſtum vſque ad ipſius Talmud editionem fuiſſe contigit, nemo etiam dubitandum duceret, qui vtrorumque ſcripta rectè perpenderet, cum illorum præterea maxima pars Chriſti fidem ſuſceperit, etſi legalium æmulatores extiterint, vt ſuprà oſtendimus. Iſti autem cum nunquam Chriſti receperint fidem, quinimò eam omni conatu impugnare non deſiſtant, conſtat planè, illos & iſtos circa eundem fidei errorem non verſari. Illi enim etſi in eo errarint quòd legalia ſeruarent, Chriſto tamen adhærebant, ipſumque confitebantur. Hi verò & legalia ſeruant, & Chriſtum pertinaciter negant, atque perſequuntur. Iſti inſuper cum illorum Philoſophandi ac Theologizandi morem, artemque penitus ignorent, multa myſteria atque arcana quæ illi ænigmaticè ac parabolicè tradiderunt, in ludibria & blaſphemias conuertunt. Quas ob res cum per illorum dicta, iſtorum improbabimus errores, iſtos per illos optimè ſuperabimus. Et ſic (vt dixi) Talmudiſtæ per Talmudiſtas conuincentur. Quare nunc ad ipſa Catholicæ veritatis arcana accedamus.

Talmudiſtarum triplex genus.

LIBER SECVNDVS.

DE DIVINA TRINITATE ET DE DIVINIS NOMINIBVS PER QVÆ ET IPSA DEI TRINITAS CVM INdiuidua eſſentiæ vnitate, & ipſius perfectiones optimè inſinuantur.

CAPVT PRIMVM.

Quòd Deus ſit trinus & vnus.

CAPNIO. ID inter cætera recentiores Iudæorum maximè nobis obiiciunt, Quòd cùm Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum nos confiteri audiunt, tres Deos colere, pluralitatemque Deorum nos ponere, aiunt. Quod profectò longè magis quam ipſi, abhorremus. Eam ob rem Deum eſſe trinum & vnum, ex Prophetarum dictis, priſcorumque Talmudiſtarum teſtimoniis, primùm te probare oportet. GAL. Vnum quidem eſſe Deum ſubſtantiæ, ac naturæ ſimplicitate, Chriſtiana credit religio. Tres verò perſonas, quæ ſunt Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, quarum proprietates ſunt paternitas, generatio, atque proceſſio: non eſſentia, neque natura tres, ſed merè vnum eſſe, confitetur. Deus igitur in perſonis quidem trinus eſt, in eſſentia verò vnus. Deum autem vnum eſſe, non opus eſt multis probare verbis, neque ad id probandum diutius immorari: cum ipſa Dei vnitas ſit firmiſſima, ac tam fixa mentis conceptio, vt naturaliter eſſe non poſſit, niſi vnus Deus. Et Iudæi quoque, & quicunque legem credunt, hoc omnes fatentur, & clamitant. CAPNIO. Satis eſt igitur hic ſi circa diuinæ trinitatis ſacramentum, per vetuſtorum Iudæorum ſententias, iuniorum refellatur error. GAL. In re tam ardua & perdifficili, prius quidem eorum prorſus delendum eſt fundamentum, deinde verò expoſitionum, quibus ſacras peruertunt literas, falſitas improbanda. Nos autem prolixitatem vitare volentes, tam hac in re, quàm in aliis multis, ſimul vtrunque faciemus. Ratio igitur ſuper quam huiuſce erroris iaciunt fundamentum, ea potiſſima eſt, quòd malè intelligant, ac falsò exponant illud Deuter. 6. cap. ſcri-

A ptum, שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד Hoc eſt, Audi Iſrael, Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt. Quæ licet verba ex ſe clara ſint, ob dictionem tamen vnus quæ ibi ponitur, Iudæi noſtri ſeculi mentis cæcitate perculſi, inde potiſſimum erroris cauſam ſumunt, vt diuinæ trinitatis myſterium negent, vnde maximè ipſius notionem nanciſci deberent. Ex hoc enim ita Deum vnum eſſe putant, vt ab eo perſonarum pluralitatem omnino excludant. HOG. Hæc quidem verba ſecus quàm tu tranſtuleris, textus noſter habet. Sic enim di-
B cit: Audi Iſrael, Dominus Deus tuus, Deus vnus eſt. GAL. Fateor equidem ita eſſe. Sic enim & Græcus, quem noſter in omnibus penè ſequitur, textus habet. Ait enim ſic, ἄκουε Ἰσραὴλ, κύριος ὁ θεός σου κύριος εἷς ἐστιν. Sed clarum profectò eſt, Hebraicum textum longè melius, quàm noſter, ſiue Græcus ſiue Latinus exprimat, contra Hebræos ipſos veritatem exprimere. Ratio autem quare vbi noſtra tam Græca quàm Latina editio, hoc in loco Dominus habet, (Deus, ego traduxi)
C ea quidem eſt, quòd ibidem Hebraicus textus habet יהוה, quod eſt nomen Dei illud tetragrammaton, quod Deum non per effectum, ſed per eſſentiam deſignat. Sed quoniam diuina eſſentia ſecundum proprium eius eſſe, mente nullatenus excogitari poteſt, idcirco apud Iudæos nefas eſſe cenſetur, nomen ipſum ore pronunciari, vti literæ ipſæ ſonant, ex quibus componitur. Quare vbicunque hoc nomen comperiunt, illud haudquaquam proferre audent, ſed loco eius hoc no-
D men אדני *Adonai* proferunt, quod idem eſt quòd Dominus: literæ verò ipſius nominis non Dominum, ſed Deum per eſſentiam ſignificant. Autor igitur tam Græcæ quàm Latinæ editionis, nomen ipſum iuxta prolationis ſignificatum tranſtulit, ſcripturæ verò ſignificatum quod potius eſt, omiſit. Ego autem cui vel maximè cordi

eſt, veri-

eſt, veritatem quam Iudæi negant, per eorum ſcripturas patefacere, illud ſecundùm proprium eius ſignificatum traduxi, vt Deum trinum & vnum in ſupradictis verbis deſignari clariùs oſtenderem. Neque enim aliam ob cauſam, Moſes ille magnus ter Dei nomen ibi poſuit, niſi vt diuinarum perſonarum trinitatem diſtinctè inſinuaret. In dictione autem vnus, quam immediatè ſubiecit, innuit tres perſonas diuinas, non tres Deos, ſed vnum eſſe Deum: hoc eſt (vt Damaſcenus ait) *μία ὐσία, μία φύσις, μία θεότης*: id eſt vna eſſentia, vna natura, vna deitas. Quare perſonarum trinitas diuinæ naturæ vnitati nequaquam derogat. Quòd autem in eiſdem verbis per triplicatum Dei nomen, tres diuinæ deſignentur perſonæ, Pater videlicet, Filius, & Spiritus Sanctus, hoc Iudæi minimè negare poſſunt, cùm R. Simeon Iohai filius, in libro qui זוהר *zohar* dicitur, ſuper textum hunc ita dicat: Audi Iſrael: Ait R. Ibba, Hic eſt o Iſrael antiquus יהוה, id eſt Deus, qui eſt principium omnium rerum, antiquus antiquorum, hortus radicum, & omnium rerum perfectio, & dicitur Pater אלהינו *Elohenu*, id eſt Deus noſter, profunditas fluminum, & fons ſcientiarum, quæ procedunt ab illo Patre: & Filius vocatur, יהוה, id eſt Deus: hic eſt Spiritus ſanctus, qui à duobus procedit, & vocatur menſura vocis. Vnus eſt, vt vnum cum alio concludat, & colligat. Neque enim alius ab alio diuidi poteſt. Et propterea ait, שמע *Scema*, id eſt congrega Iſrael hunc Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, eumque fac vnam eſſentiam, vnamque ſubſtantiam, quia quicquid eſt in vno, eſt in alio. Totus fuit, & totus eſt, totuſque erit. Hæc ille. Ait etiam ibi idem R. Simeon: Hoc arcanum Filii non reuelabitur vnicuique, quouſque venerit Meſſias. Quia tunc (vt dicit Eſaias) repleta erit terra ſcientia Dei, ſicut aquæ mare operiunt. Hæc ille. Multi etiam alii per nomen Dei ter in eodem textu poſitum, ipſam diuinarum perſonarum trinitatem ſignificari voluerunt, ſed quia tantum myſterium à ſolo Meſſia reuelandum erat, illud explicare ſibi non licere dixerunt: vt per R. Menahem Rakenad in libro Zohar ſuper eodem Deuteronomii textu, liquidò patet. Quamobrem Talmudiſtæ non ita expreſsè de myſterio trinitatis locuti ſunt, ſicut Cabaliſtæ: qui non ſolùm ſuper eundem textum, ſed etiam multis aliis in locis, Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum explicitè proferunt.

R. Simeon ben Iohai.

Expoſitio R. Ibba.

CAP. Cur Deus in vetere Teſtamento non ita explicitè trinitatis myſterium tradi voluit, ſicut illud in futurum per Meſſiam reuelandum reſeruauit? GAL. Iudæorum populus (vt te ſcire non dubito) maximè ad idololatriam pronus erat, ad quam euitandam vniuerſa lex vetus illa condita fuit. Ne igitur in eorum qui plures Deos colebant, errorem inciderent, cautè à diuina prouidentia factum eſt, vt ipſum diuinæ trinitatis arcanum non explicitè, ſed implicitè eis traderetur. Sed quoniam idololatria per Meſſiam penitus explodenda erat, vniuerſuſque orbis ad vnius Dei cultum reducendus, idcirco Sacramentum illud trinitatis explicitè atque apertè reuelandum, ad dies Meſſiæ reſeruatum fuit: quod omnis quoque Cabaliſtarum ſchola planè teſtatur, aſſerens ipſius diuinæ trinitatis arcana tantummodo vſque ad Meſſiæ tempus recondita latere debuiſſe. Tunc autem cùm omnis idololatrici erroris ſuſpicio auferenda eſſet, & arcana etiam ipſa trinitatis diuinæ palàm retegenda fuiſſe.

Quare myſterium trinitatis non fuit ſub veteri lege explicitè traditum. Trinitatis myſterium explicitè per Meſſiam reuelandum erat.

HOG. Cùm in præmemoratis verbis: Audi Iſrael, Deus Deus noſter, Deus vnus eſt: ter nomen Dei ponatur, quid eſt, quòd ſecundo tantùm nomini additur Noſter, & non primo, aut tertio? GAL. Id non ab re profectò factum eſt. Ex hoc enim manifeſtè innuitur, quòd neque Pater, qui prima eſt in trinitate perſona, neque Spiritus ſanctus, qui tertia in eadem trinitate perſona eſt, ſed ſolus Filius, qui ſecunda eſt eiuſdem trinitatis perſona, per noſtræ humanitatis participationem, noſter futurus erat. Cui illud quoque quod in Pſalm. 67. ſcribitur, ſimile eſt: Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ. Vbi in eo quòd ter ponitur Deus, trium perſonarum diuinarum deſignatur diſtinctio. In eo autem quòd ſecundo tantum loco adiungitur Noſter, ſolum Filium per noſtræ naturæ aſſumptionem, noſtrum fore inſinuabatur. In eo verò quòd poſtremo, metuant eum, & non eos, dicitur, ipſarum perſonarum vnitas, quoad naturam, atque identitas oſtenditur. Vt palàm demonſtretur, tres perſonas diuinas, non tres Deos eſſe, ſed vnum ſolum Deum. Quod Eſaias quoque apertè monſtrauit, cùm 6. cap. dixit, קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו Hoc eſt, Sanctus, ſanctus, ſanctus, Deus exercituum, plena eſt omnis terra gloria eius. In eo enim quòd ter dicit Sanctus, tres perſonas diuinas expreſsè deſignat. Quod per R. Simeonem Iohai filium, & per R. Ionathan Vzielis filium ſuper textum hunc apertè probatur. Nam R. quidem Simeon ſic Hebraicè ait, קדוש זה אב קדוש זה בן קדוש זה רוח הקדש Id eſt, Sanctus, hic eſt Pater: Sanctus, hic eſt Filius: Sanctus, hic eſt Spiritus Sanctus. R. verò Ionathas ita Chaldaicè inquit, קדיש אבא קדיש ברא קדיש רוחא קדישא Id eſt, Sanctus Pater, Sanctus Filius, ſanctus Spiritus ſanctus.

Cur ſecundo nomini Deus, additur noſter, & non primo, aut tertio.

CAP. Iudæorum iuniores hic dicerent, hoc minimè in Ionatha haberi. GAL. Verum quidem eſt in his Ionathæ libris quos nunc ipſi frequentiùs præ manibus habent, (vt hoc ipſe noſti) non haberi, cùm illud inde maiores eorum deleuerint, eoque in loco ita ſcripſerint, vti libri quos poſtmodum ſcribi contigit, continent. In vetuſtiſſimis tamen libris, qui rariſſimi ſunt, ita prorſus habetur, vt ego retuli. Quorum ipſe vnum vidi, cum eſſem Licii, qua tempeſtate Iudæi ex toto Regno Neapolitano, iuſſu Regis Catholici expellerentur. Et ille quidem hoc loco ſic omnino habebat, vti ipſe retuli. In eo autem (vt ad verba Eſaiæ redeam) quòd poſt tria illa nomina ſanctus, ſanctus, ſanctus immediatè, ſemel duntaxat ponitur nomen Dei *τετραγράμματον*, quod eſt, יהוה, id eſt Deus, per quod diuina eſſentia importatur, clarè innuitur, tres illas perſonas non tres Deos, ſed vnum Deum eſſe. Eas ob res veteres illi Talmudiſtæ, qui huius arcani non omnino ignari erant, ſtatuerunt, quòd tam iſta

Eſaiæ verba, quàm illa Deuteronomii, Audi Iſrael, Deus, Deus noſter, Deus vnus eſt, ab vnoquoque Iudæorum bis ſaltem in die, manè ſcilicet & veſpere, dicerentur. Quod apud eos hucuſque ſeruatur: vt dum Iudæi ipſi hæc eadem verba ore pronunciant, & diuinarum perſonarum trinitatem, & diuinæ eſſentiæ vnitatem, ſicut verba illa deſignant, ita ſe corde quoque credere proteſtentur.

CAP. II.

Quòd perſonarum trinitas vnitati diuinæ eſſentiæ non derogat, per rationem ſuper Iudæorum ſcripturas fundatam.

CAPNIO.

Etsi cùm Iudæis noſtri temporis ratione pugnandum non ſit, quia cum mentis oculos errore perfidię perturbatos habeant, rationis lumine, quo veritatem perſpicere queant, penitus carent. Verumtamen quia rationem quæ ſuper eorum fundatur ſcripturas, haudquaquam negare poſſunt, idcirco ad maiorem erroris eorum confutationem, & ad clariorem Catholicæ veritatis expreſſionem, benè quidem mi Galatine ageres, ſi ratione quoque Hebraicis teſtimoniis roborata, perſonarum trinitatem cum diuinæ eſſentiæ vnitate, abſque vlla eiuſdem vnitatis derogatione, eſſe poſſe probares. GAL. Faciam equidem, & profectò quàm breuiſſimè. Nonne igitur ipſi concedendum ducerent Deum in diuerſis eſſe locis? CAP. Ita prorſus. Hoc enim & Talmudiſtæ paſſim affirmant, & ſcriptura ſacra aſſerit: quæ præſertim Pſalmo apud eos 139. ita ait, אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים: גם ידך תנחני ותאחזני ימינך. Hoc eſt, Si ſcandero cœlos, illic tu es, & ſi iacuero in inferno, ades. Si portauero alas auroræ, ſi habitauero in extremo maris, etiam illuc manus tua deducet me, & tenebit me dextera tua. Quibus ex verbis apertè liquet Deum vbique eſſe. GAL. Id autem ſecundùm diuerſas partes verificari nequit. Quia cùm Deus ſpiritus ſit, ac ſummè ſimplex, vt ipſi etiam aiunt, omni prorſus partium diuerſitate, atque compoſitione caret. In libro enim Formationis, quem ipſi כפר יצירה Sepher ietſira vocant, eo in loco vbi ponuntur decem ſephiroth, id eſt decem incorporei, abſtractique numeri, ſeu potius decem incorporeæ ſecretæque vnitates, quarum prima tanquam omnium abſtractiſſima ponitur Deus ipſe, ſic habetur, רוח אלהים ברך ומבורך שמו של חי העולמים קול ורוח ודבר זה רוח הקדש Id eſt, Spiritus Dei, ſiue Spiritus Deus, benedicens & benedictum nomen eius, qui eſt vita ſæculorum, vox, ſpiritus, & verbum: hic eſt Spiritus ſanctus, cuius (vt habent alii libri) principium perſcrutari nequit, & cuius finis nullus eſt terminus. Hæc ibi. Neque etiam eum ſucceſſiuè diuerſis in locis eſſe dicerent. Quia tunc ſecundùm locum mutabilis eſſet, quod ipſi omnino negant, cùm Deo nequaquam conuenire poſſit. Quoniam cùm æternus ſit, & im-

A menſus atque ſummè ſimplex, neque ſecundùm tempus, neque ſecundùm locum, neque ſecundùm formam mutari poteſt. Quare ipſi quoque quemadmodum & nos, eum omnino immutabilem aſſeuerant: cùm Deus ipſemet apud Malachiam 3. cap. dicat, אני יהוה לא שניתי Hoc eſt, Ego Deus non mutor. Ea propter fateri eos oportet, Deum (etſi vnus ſit) totum cum ſuæ vnitatis veritate, ſimul & ſemel in diuerſis locis eſſe. Quocirca ita quoque eos concedere neceſſe eſt, ipſam diuinitatem (& ſi vna tantum numero exiſtat) totam,
B ſimul in pluribus eſſe poſſe perſonis. Quòd ſi illud primum concedunt, cur hoc ſecundum negant, cùm non magis vnum quàm alterum concedendum ſit? Sed hoc minimè certè negare poſſunt, cùm paſſim illud non modò priſci Talmudiſtæ, atque Cabaliſtæ (vt iam oſtenſum eſt) fateantur, verumetiam diuina quoque atteſtentur eloquia. Nam vbicunque in ſacris veteris inſtrumenti literis, vnius Dei eſſentia inſinuatur, ſemper ferè ibidem & trium perſonarum plura-
C litas innuitur. Et econtra, quocunque in loco perſonarum trinitas exprimitur, ſemper penè eodem quoque in loco & diuinæ ſubſtantiæ vnitas explicatur, ne aut propter ſingularis Dei vnitatem, perſonarum trinitas à diuina natura excludatur, aut propter perſonarum trinitatem, plures Dij eſſe credantur: ſed ſic in altero tres ipſæ diuinæ hypoſtaſes abſque confuſione ab inuicem diſtinctæ credantur, vt in altero ipſius Dei
D vnitas omnino ſaluetur. Quod in cantico quoque Moſis liquidò patet: in quo eo in loco vbi nos habemus, Videte, quòd ego ſim ſolus, & non ſit Deus præter me: Hebraicus textus ſic habet, ראו עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי Id eſt, Videte nunc, quia ego, ego, ipſe, & non ſunt Dii mecum: Vbi apud Hebræos hæc tria ponuntur nomina, quæ apud eos diuina ſunt, אני אני הוא *Ani, Ani, Hu*: quæ ego, ego, ipſe,
E apud nos interpretantur. Quid igitur ibi per tria hæc diuina nomina, niſi trium diuinarum perſonarum pluralitas, ac diſtinctio deſignatur? Et quid per illud, quod ibidem immediatè ſubiicitur, Et non ſunt Dii mecum, inſinuatur, niſi quòd tres illæ diuinæ hypoſtaſes, per tria illa diuina nomina deſignatæ, non ſunt tres Dii, ſed vnus Deus? Nam etſi tota diuina eſſentia ſit in Patre, tota in Filio, tota in Spiritu ſancto: quum Pater ſit verus & perfectus Deus, à quo omnia, & Filius verus & perfectus Deus, per quem omnia,
F & Spiritus ſanctus verus & perfectus Deus, in quo omnia: quia tamen ipſa diuina natura vna omnino eſt in tribus, ideo Pater, & Filius & Spiritus ſanctus non ſunt tres Dii, ſed vnus Deus, qui fecit omnia, & à quo, per quem, & in quo omnia proueniunt, ſubſiſtunt, & viuificantur, & ad quem tandem omnia reducuntur. Nam vt Gregorius ille Nazianzenus Græcorum Theologorum facilè princeps ait, Εἷς ἐστιν ὁ θεὸς, ὁ πατὴρ ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ὁ υἱὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ τὸ πνεῦ-
G μα τὸ ἅγιον ἐν ᾧ τὰ πάντα. αὗται γὰρ ἀφορίσεις, τὸ ἐξ οὗ, καὶ δι' οὗ, καὶ ἐν ᾧ οὐ μὴν τὴν φύσιν τέμνουσιν, ἀλλὰ τὰς τῆς μιᾶς καὶ ἀσυγχύτου φύσεως ἰδιότητας χαρακτηρίζουσιν. Hoc eſt, Vnus Deus eſt Pater à quo omnia, & Filius per quem omnia, & Spiritus ſan-

tus ſanctus in quo omnia. Hæ enim præpoſitiones à quo, per quem, & in quo, non naturam quidem diuidunt, ſed vnius atque inconfuſæ naturæ proprietates characterizant. Quæ quomodo fiant, Iohannes Damaſcenus oſtendit, qui hoc myſterium non minùs eleganter, quàm ſubtiliter eo in libro, quem de Diuina traditione inſcripſit, explanare conatus eſt, ita cap. 49. inter cætera dicens, ἐπὶ τῆς θεότητος μίαν φύσιν ὁμολογοῦμεν, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις κατ' ἀλήθειαν οὔσας φαμὲν, καὶ πάντα μὲν τὰ φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, ἁπλᾶ φαμὲν, τὴν δὲ διαφορὰν τῶν ὑποστάσεων ἐν μόναις ταῖς τρισὶν ἰδιότησι τῇ ἀναιτίῳ καὶ πατρικῇ, καὶ τῇ αἰτιατῇ καὶ υἱικῇ, καὶ αἰτιατῇ καὶ ἐκπορευτῇ ἐπιγινώσκομεν, ἀνεκφοιτήτους δὲ αὐτὰς καὶ ἀδιαστάτους ἀλλήλων, καὶ ἡνωμένας καὶ ἐν ἀλλήλαις ἀσυγχύτως περιχωρούσας ἐπιστάμεθα, καὶ ἡνωμένας μὲν ἀσυγχύτως (τρεῖς γάρ εἰσιν, εἰ καὶ ἥνωνται) διαιρουμένας δὲ ἀδιαστάτως, εἰ γὰρ καὶ ἑκάστη καθ' ἑαυτὴν ὑφέστηκεν, ἤγουν τελεία ἐστὶν ὑπόστασις, καὶ τὴν οἰκείαν ἰδιότητα, ἤτοι τὸν τῆς ὑποστάσεως τρόπον διάφορον κέκτηται, ἀλλ' ἥνωνται τῇ τε οὐσίᾳ, καὶ τοῖς φυσικοῖς ἰδιώμασι, καὶ τῷ μὴ διΐστασθαι, μηδὲ ἐκφοιτᾶν τῆς πατρικῆς ὑποστάσεως, καὶ εἷς θεὸς εἰσί τε καὶ λέγονται. Id eſt, In diuinitate vnam confitemur naturam, tres autem hypoſtaſes, ſecundùm veritatem eſſe dicimus. Et omnia quidem naturalia atque eſſentialia, ſimplicia dicimus. Hypoſtaſeō verò differentiam in tribus ſolis proprietatibus, in inproducta ſcilicet ac paterna, & producta ac filiali, & producta atque procedente, nouimus. Inſeparabiles autem ipſas, indiſtabileſque ab inuicem, & vnitas atque in inuicem inconfuſè circumincidentes, ſcimus. Et vnitas quidem inconfuſè, (tres enim ſunt, etſi vniuntur:) diſtinctas autem indiſtanter. Licet enim vnaquæque per ſeipſam ſubſiſtat, hoc eſt, perfecta ſit hypoſtaſis, ſuamque proprietatem, id eſt differentem ſubſiſtentiæ modum poſſideat: attamen vniuntur eſſentia, naturalibuſque proprietatibus, & eo quod minimè diſtant à paterna hypoſtaſi, ac vnus Deus & ſunt, & dicuntur.

Cap. III.

De diuinarum perſonarum diſtinctione. Et de Deo mittente, & Deo miſſo.

CAPNIO.

QVoniam cum Iudæis noſtri ſeculi, qui ſcripturas noſtras non recipiunt, nobis bellum eſt: idcirco vellem, per eorum duntaxat ſcripturas, myſteria fidei noſtræ oſtenderes. Quare omiſſis noſtrorum tam Græcorum, quàm Latinorum doctorum dictis, ſcripturis Hebraicis perſonarum diuinarum proba diſtinctionem. Gal. Libenti animo id faciam, & quidem in cæteris omnibus, ne dum hac in re. Cum validius ſit teſtimonium, quod ab aduerſariis ſumitur. Primùm itaque Zachariam prophetam audi, de diuinarum perſonarum diſtinctione, deque Deo mittente, & Deo miſſo, ita ſecundo capit. dicentem, *Zacharias.* רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה : ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם ושכנתי בתוכך וידעת כי יהוה צבאות שלחני אליך: id eſt, Canta & lætare filia Sion: quia ecce ego veniam, & habitabo in medio tui, ait Deus. (tetragrammaton) Et applicabuntur gentes multæ ad Deum (tetragrammaton) in die illa: & erunt mihi in populum: & habitabo in medio tui: & ſcies quòd Deus (tetragrammaton) miſerit me ad te. Vbi Rabbi Ionathas in Targum ſic Chaldaicè ait, בועי וחדא כנישתא רציון ארי הא אנא מתגלי ואש שכינתי בגיוך אמר יי ויתוספון עממים סגיאין על עמיה דיי בערנא ההיא : ויהון קדמי לעם ואשרי שכינתי בגויך ותדעי ארי יי צבאות שלחני לאתנבאה ליך: Id eſt Gaude & lætare Eccleſia Sion. Quia ego reuelabor, & ponam diuinitatem meam in medio tui, ait Deus. (tetragrammaton) Et applicabunt ſe populi multi ad populum Dei (tetragrammaton) in tempore illo. Et erunt coram me in populum. Et ponam diuinitatem meam in medio, tui. Et ſcies, quia Deus (tetragrammaton) exercituum miſerit me ad prophetandum tibi. Hucuſque Targum. Illud autem quod poſtremò dicit: Et ſcies quia Deus (tetragrammaton) exercituum miſerit me ad prophetandum tibi, non eſt referendum, niſi ad Deum miſſum, id eſt ad Meſſiam, qui à Deo patre mittendus erat. Satis ergo clarè patet, & per Prophetiam hanc, & per ipſius prophetiæ Chaldaicam translationem, eſſe & Deum mittentem, & Deum miſſum. Hunc enim quem mittendum ad prophetandum dicit, ex eo Deum eſſe euidenter oſtendit, quòd immediatè in perſona eius inquit, Et ponam diuinitatem meam in medio tui. Et ſcies, quia Deus (tetragrammaton) miſerit me ad prophetandum tibi. Id ipſum etiam ex eo apertè manifeſtatur, quòd in Prophetia prædicta, Deus ille miſſus quem oportet eſſe Meſſiam, ſanctiſſimo illo nomine Dei (tetragrammato) יהוה quod Deo ſoli conuenit, vocatur. Ad probandum quoque Meſſiam Deum eſſe miſſum, מדרש שיר השירים *midras ſcir haſcirim*, id eſt expoſitionem Cantici canticorum veterum magiſtrorum adducimus: vbi ita ad verbum legitur: Exultabimus, & lætabimur in te. Rabbi Aben expoſuit id quod dictum eſt in Pſalmo, Hic eſt dies quem fecit Deus, exultemus & lætemur in eo. Dixit Rabbi Aben, Non erant ſcientes in quo eſſet lætandum, vtrum de die an de Deo, donec venit Selomo, & expoſuit dicens, Exultabimus & lætabimur in te. In te, id eſt in Deo ſancto & benedicto. In te, id eſt in ſaluatione tua. Simile autem eſt hoc cuidam matronæ, cuius Rex maritus eius, & filii eius, & generi eius, profecti ſunt ad ciuitatem maris. Venerunt ergo nuncii, & dixerunt ei, Venerunt filii tui: quæ ait, Quid ad me? vel quæ inde vtilitas mihi? lætentur nurus meæ. Rurſus dixerunt ei, Venerunt generi tui: quæ ait, Quid ad me? lætentur filiæ meæ. Quando autem dixerunt ei, Venit vir tuus Rex: ait, Ecce certè hæc eſt mihi ſufficiens, & perfecta læticia. Sic futurum fuit, vt eſſent Prophetæ venientes, & dicentes ad Hieruſalem, Filii tui de longè venient, Eſa. 60. capit. Et ipſa dixit eis, Quid ad me? Exultent filiæ Iudæ, Pſalm. 97. Et, Filiæ tuæ ſuper latus nutrientur, vel fouebuntur. Eſa. 60. At ipſa dixit, Quid ad me? lætetur mons Sion, Pſalm. 97. Cùm autem dixe-

runt ei, Ecce Rex tuus venit tibi iuſtus & ſaluatus A ipſe, Zach. 9. ſicut ſcriptum eſt Zacha. 2. Canta & lætare filia Sion, quia ecce ego veniam, & habitabo in medio tui: ait Deus (tetragrammaton) Et congregabuntur gentes multæ ad Deum (tetragrammaton) in die illa, & erunt mihi in populum, & habitabo in medio tui, & ſcies quia Deus (tetragrammaton) exercituum miſerit me ad te. In illa hora ipſa dixit: Gaudens gaudebo in Deo (tetragrammaton) & exultabit anima mea in Deo meo, Eſa. 61. Et hoc eſt, Exultabimus & lætabimur in te: Cantici canticorum primo. B Hactenus traditio, in qua elegantiſſime atq; euidentiſſime Iudæis perfidis noſtri temporis Meſſiam Deum eſſe, fidelis eorum tradidit antiquitas. Cum enim poſt parabolam in applicatione ad propoſitum, Dei aduentum probant per illud Zach. 9. Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe, cum cæteris quæ ſubiiciuntur, prudentibus ac ſcripturam ſacram ſcientibus, Meſſiam Deum eſſe, euidenter priſci Talmudiſtæ tradiderunt. Hæc C enim Zachariæ verba (vt gloſſa R. Selomonis ibidem ait) non poſſunt niſi de Rege Meſſia exponi. Quod mirabili quoq; modo confirmarunt, cum poſt prædicta verba, aliud eiuſdem Prophetæ teſtimonium protinus ſubdiderunt, in quo & Deus mittens, & Deus miſſus optime exprimuntur: qui quidem duo non ſunt duo Dij, ſed vnus tantum Deus: quoniam etſi in מדות *middoth*, id eſt in proprietatibus ſiue perſonis, duo ſint, Deus mittens & Deus miſſus, in הייה *haiuya* D tamen, id eſt in eſſentia, vnum tantummodo ſunt. Quare Pater & Filius, ſeu Deus & Verbum eius, non duo Dij ſunt, ſed vnus Deus. Quod autem Pater ſit Deus mittens, & Verbum ipſius ſiue Filius Dei ſit Deus miſſus, ex verbis R. Simeonis filii Iohai aperte colligitur, cum in principio libri תענית *tahanith*, id eſt de ieiunio, Hieroſolymitani, ſic ait, Migrauit Iſrael in Babyloniam, & migrauit שכינה *ſechina*; id eſt Dei præſentia cum eo. Vnde probatio? Ex eo quod Eſaias dicit E 43. cap. Propter vos miſſus ſum in Babyloniam. Ita quoque in Pſal. 107. dicitur, Mittet verbum ſuum, & medebitur eis, vel ſanabit eos; & eripiet eos à miſeriis, vel corruptelis, vel diſſipationib. eorum. Et apud Hoſe. 1. ita etiam legitur; Et domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Deo (tetragrãmaton) quod ſic Ionathas Chaldaice tranſtulit, ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימראדיי Hoc eſt, Et domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in verbo F Domini Dei eorum. Illud quoq; Danielis nequaquam alienum eſt à propoſito, cum 9. c. ait, ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנוניו והאר פניך על מקדשך השמם למען יהוה Id eſt, Et nunc audi Deus noſter orationem ſerui tui, & oſtende faciem tuam ſuper ſanctuarium tuum deſolatum, vel in ſanctuario tuo deſolato propter Dominum. Vbi habetur argumentum Meſſiam eſſe אדני *Adonai*, id eſt Dominum. Illud poſtremo maxime notandum eſt, quod apud Eſa. 48. cap. ſic legitur, קרבו אלי שמעו זאת לא G מראש בסתר דברתי מעת היותה שם אני ועתה אדני יהוה שלחני ורוחו: hoc eſt, Appropinquamini mihi, audite hoc: non à capite, id eſt à principio, in occulto locutus ſum. Ex tempore, vel ex hora ſui eſſe, ibi ego eram, Et nunc Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius. In quibus quidem verbis, non ſolum Deus mittens, & Deus miſſus oſtenditur, ſed tota quoque trinitas aperte atque diſtincte inſinuatur.

Rabbi Selomonis heretica expoſitio.

CAP. Rabbi Selomo vt trinitatis myſterium extingueret, ait Eſaiam hæc verba de ſeipſo protuliſſe, qui tempore dationis legis vna cum aliis Prophetis fuit in monte Sinai. Vnde in gloſſa ſuper hunc locum ita dicit: Rabbi תנחומא *Tanhuma* inquit quod ex hoc loco habetur omnes Prophetas in monte Sinai aſtitiſſe. Et hinc eſt quod Propheta de ſeipſo loquitur, quum ait, A tempore ſui eſſe, illius ſcilicet ſermonis qui manifeſte, & non in abſcondito dictus eſt, qui legis dator eſt, ibi ego eram: quod idem Rabbi Selomo quoque affirmat, ſuper illud Malach. 1. cap. Onus verbi Domini in manu Malachiæ, ita dicens, Iam multis ante diebus fuerat hoc in manibus eius traditum. Hinc declarauerunt magiſtri noſtri in extrauaganti מכילתא *Mechilta*, omnes Prophetas in monte Sinai aſtitiſſe, cum lex Moſi data fuit, ibique eis prophetias traditas fuiſſe. Eam ob rem dicit Eſaias, à tempore ſui eſſe, ibi ego eram. Et nunc Dominus Deus miſit me, & Spiritus eius. Quare vt huius Rabbi cæterorumque iuniorum ipſum ſequentium confundatur nequitia, puerile hoc figmentum per veterum Talmudiſtarum dicta, refellas opus eſt.

Prædicta heretica expoſitionis confutatio.

GAL. Illud inter cætera R. Selomo, eiuſque ſectatores audiant, quod in libro מכילתא *Mechilta* ſcribitur, cui apud eos contradicere nefas eſt: cum ſuper illud Exod. 19. cap. Et venerunt in deſertum Sinai, & quieuerunt, atque caſtrametati ſunt in deſerto, hoc modo dicitur: Data eſt lex publice, in loco expoſito. Nam ſi in terra Iſrael lex data fuiſſet, dixiſſent gentibus ſeculi Iudæi, non eſt vobis pars in ea: ſed data eſt in deſerto reptabili, publice atque in loco patenti, vt quicunque eam recipere voluerit, veniat, & recipiat. Poteſtne dici eam in nocte datam fuiſſe? Docet quod non illud quod in Exod. 19. dicitur, Et fuit in die tertio facto mane. Poteſt etiam dici, quod in ſilentio data fuerit? Docet quod non quod ibidem dictum eſt, Et fuerunt voces & fulgura: Cum cæteris. Poteſt adhuc dici quod vocem non audierint? Quid ad hoc dicendum ſit, illud Pſalmi inſinuat, Vox Domini in fortitudine, vox Domini in magnificentia, vox Domini confringentis cedros Libani. Cum reliquis. R. Ioſes dixit: Et ecce ipſe Deus ſanctus & benedictus dicit Eſaiæ 48. Non à principio in abſcondito loquutus ſum, à tempore ſui eſſe, ibi ego eram. Item eodem in libro ſuper illud Exodi 20. Ego Dominus Deus tuus, dixit R. Nathan, Si dixeris in ſecreto fuit ſermo Dei, nonne ipſe apud Eſaiam ait? Non à principio in occulto locutus ſum, à tempore ſui eſſe, ibi ego eram? Ecce quam manifeſte aſſerunt hi duo ex priſcis Iudæorum Doctoribus, verba illa antedicta, A tempore ſui eſſe, ibi ego eram, Deum dixiſſe. Non ergo illa Eſaias de ſeipſo protulit, vt R. Selomo falſo aſſeruit. Ex quibus etiam traditionibus palam liquet, abſurdum atque

quòd Prophetæ omnes in monte Sinai affuerint, cum lex Moſi data fuit. Cuius etiam figmenti abſurditas atque falſitas ex eo potiſſimùm patet, quòd nec Moſes, nec aliquis prophetarum inueniatur, qui de hoc aliquando apertè meminerit. Neque etiamſi dixerint, prophetarum animas abſque corporibus dationi legis interfuiſſe, (quod eorum errorem ſapere videtur, qui omnes animas ſimul fuiſſe productas aiunt) hoc eorum inſaniam palliare poterit: cùm & ſacræ ſcripturæ, & Doctorum ſuorum veterum iudicio apertè repugnet. Si quidem in Bereſcith rabba eo in loco vbi Geneſ. 5. dicitur, Hic liber generationis Adam: ſic legitur: Scriptum eſt Eſa. 57. Quia non in ſempiternum litigabo cum Adam primo, neque in finem iraſcar cum generationibus eius: quoniam ſpiritus à facie mea amiciet, vel induet. R. Tanhum dixit, Non veniet Rex Meſſias (in ſecundo ſcilicet aduentu) quouſque creentur omnes animæ, quæ aſcenderunt in cogitationem Dei, vt crearentur. Vnde probatio? Ex eo quòd dictum eſt, Eſa. 57. Et animas ego feci: id eſt, propter animas ego feci, ſupple, mundum. Quibus ex verbis palàm oſtenditur, animas vſque ad mundi finem quotidie creari. Quod longè expreſſius habetur ex eo, quod R. Chimhi in libro *Seraſim* dicit, cùm exponens illud Zachar. 12. capit. Et formans ſpiritum hominis in medio eius, ita inquit, Expoſuit hoc רבנו סעדיה Hoc eſt, Magiſter noſter Seadias, quòd ex eo quod ait, In medio eius, vult dicere, quòd creator creat animam cum perfectione humani corporis. Et hoc eſt quod dicit, In medio eius. Hæc R. ille Chimhi. Ex his igitur apertè liquet, à veritate longè alienos eſſe, qui prophetarum animas quas multo poſt creari contigit, in monte Sinai cùm lex Moſi traderetur, affuiſſe dicunt. CAP. R. Selomo adhuc erubeſcens ſupradictæ expoſitionis inſaniam, antedicta Eſaiæ verba longè ſecus exponit, dicens dictum ipſius Prophetæ mixturas continere verborum. Quare vocem Dei eſſe ait, cùm dicitur, Non à principio in abſcondito locutus ſum. Quod verò ſequitur, Et nunc Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius, ipſius Prophetæ vocem eſſe inquit. GAL. Iſte R. quaſi iunior, non valens negare Meſſiam ſecundùm eius diuinitatem ſemper in Deo fuiſſe, & ante mundi creationem extitiſſe, loco veritatis ſemper mendacium ponit, quærens omni conatu fidem noſtram ſubuertere, ne diuinæ trinitatis myſterium, ac Meſſiæ diuinitas in dictis Prophetarum, atque in veterum Doctorum traditionibus reuelata, appareat. Idcirco tanquam callidiſſima vulpecula, quæ non rectis itineribus, ſed tortuoſis ſemper anfractibus graditur, hanc Eſaiæ ſcripturam, vbi & perſonarum diſtinctio, & Deus mittens, ac Deus miſſus manifeſtè exprimuntur, contra vetuſtorum Talmudiſtarum expoſitiones peruertere nititur, volens verba illa, Et nunc Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius, ad Eſaiam referri. Sed cum falſiloquum omnino eſſe, non ſolùm demonſtrant duæ illæ traditiones paulò antè adductæ, & ex authenticis eorum libris exceptæ, præſertim vbi dicitur, Ecce ipſe Deus ſanctus & benedictus dicit in Eſaia, Non

Alia R. Selomonis falſa expoſitio.

Eiuſdem falſæ expoſitionis confutatio.

A à principio in occulto locutus ſum, à tempore ſui eſſe, ibi ego eram cum cæteris: ſed verba etiam quæ immediatè in eadem prophetia ſubſequuntur, dum mox idem Propheta ſubdit, כה אמר יהוה גואלך קדוש ישראל Hoc eſt, Sic dixit Deus Redemptor tuus ſanctus Iſraël. Ex quo palam profectò oſtenditur, quòd antecedens illud, Et nunc Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius, non ſit vox ipſius Prophetæ, ſed Filii Dei, à Patre & Spiritu ſancto ad redimendum genus humanum miſſi. B Sic ergo verba illa exponenda ſunt, dum Eſaias ore Meſſiæ ſecundum eius diuinitatem loquitur, dicens, Appropinquamini, ſiue accedite ad me, audite hoc, Non à principio in abſcondito locutus ſum: à tempore ſui eſſe, ibi ego eram. Senſus eſt: Appropinquamini mihi per fidem, & audite quod dico. Cum primùm enim locutus ſum Adæ, eique dixi, De ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas, non in abſcondito, neque obſcurè locutus ſum. Nonnulli au- C tem non ex Hebræis tantùm, ſed etiam ex noſtris, interpretantur hoc, à principio, id eſt, cùm Deus legem Moſi dedit. Quod falſum eſſe, non ſolùm ex his quæ dicta ſunt, ſed ex eo quoque maximè patet, quòd non tunc primùm Deus humano generi locutus eſt, ſed cùm præcepit Adæ ne peccaret: Sequitur, A tempore ſui eſſe, ibi ego eram: Id eſt, cùm ex tempore fieret Adam, ibi ego eram: Ibi, id eſt in ipſo Adam, ſecundum carnis humanæ ſubſtantiam. HOC. Noſtra D editio hoc in loco ita habet, Ex tempore antequam fierent, ibi eram. GAL. Autor noſtræ editionis totum ſermonem pro diuinitate Chriſti accepit: eam ob rem totum ad ipſius diuinitatem retulit. Nos autem Hebraicam veritatem ſequentes, partim pro diuinitate, partim pro humanitate, ex quibus Chriſtus conſtat, accipimus. Quod magis veritati congruit, tum quia Hebraica litera non dicit antequam, ſed מעת היו׳ הה, id eſt, ab hora qua fuit ipſa, demonſtratione fœminina, vt E patet Hebraicas literas ſcienti. Quare ſic textus exponendus eſt, Ab hora ſui eſſe, id eſt, Ab hora creationis carnis matris meæ in formatione corporis Adæ. Ibi ergo non de diuinitate, ſed de humanitate Meſſiæ textus loquitur. Nam ſi de diuinitate loqueretur, antequam fieret, dixiſſet: tum etiam, quia cum ſecundùm Cabaliſtas nomen Dei tetragrammaton יהוה loco cuius אדני *Adonai* proferunt, quod nos Dominus interpretamur, Patrem propriè ſignificet, eò quòd cùm no- F men illud propriè diuinam eſſentiam importet, & Pater ſit totius diuinitatis principium & origo, אלהים *Elohim* autem quod Deus interpretatur, Filium propriè deſignet: textus verò dicat, Et nunc יהוה אלהים, id eſt Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius, qui eſt Spiritus ſanctus, euidentiſſimè profectò oſtenditur, non de diuinitate Meſſiæ, ſed de eius humanitate hic ſermonem fieri. Nam ſi iuxta Theologorum doctrinam, & præſertim Doctoris ſubtilis diſt. 15. pri- G mi, ac Bonauenturæ eadem diſt. quæſt. iij. mittim diuinis non ſit niſi manifeſtari, procedere, atque ab alio eſſe cognoſci, & quandam ſubautoritatem importet, conſequens eſt, Filium ſecundum diuinitatem, neque à ſe ipſo, neque à Spiritu S. mitti

Catholica eorundem verborum Eſaiæ expoſitio.

Cabaliſtæ de nomine Dei tetragrammaton & Elohim.

Mitti quid ſit in diuinis.

poſſe, ſed ſolùm à Patre: cum neque à ſe ipſo, neque à Spiritu ſancto eſſe habeat, ſed tantum à Patre. Quare neceſſe eſt, tam ſecundum Hebræorum Cabaliſtas, quàm ſecundum Theologos noſtros dicere, dictum illud, A tempore ſui eſſe, id eſt, cum ex tempore fieret, non de Meſſiæ diuinitate, ſed de eius humanitate intelligendum eſſe. Cum igitur dicit. Et nunc Dominus Deus, vel Deus Deus miſit me, & ſpiritus eius, ſic ſecundum Cabaliſtas exponenda ſunt verba, Dominus vel Deus (tetragrammaton) id eſt, Pater, Deus, id eſt, Filius, & Spiritus eius, id eſt, Spiritus ſanctus miſit me, vt eſſem Redemptor Iſrael. Vbi tria ſunt notanda. Primum quidem, quòd volunt Cabaliſtæ nomen Dei יהוה tetragrammaton, Dei miſericordiam eſſe: אלהים *Elohim* autem, quod idem eſt quod Deus, Dei eſſe iuſticiam. Idcirco hic cum dicit, Dominus Deus, ſiue Deus (tetragrammaton) Deus, non cadit copula: ad deſignandum in miſſione humanitatis Meſſiæ, Dei miſericordiam atque iuſticiam ad redemptionem humani generis vniendas fuiſſe. Iuxta illud Pſalm. 85. Miſericordia & veritas inuicem obuiauerunt, iuſticia & pax oſculatæ ſunt. Secundum verò eſt, quòd non dicit Spiritus eorum, ſcilicet Patris & Filii, ſed Spiritus eius: ad denotandum, Patrem & Filium, à quibus Spiritus ſanctus procedit, non duos eſſe ſpiratores, ſed ambos vnum tantum eſſe ipſius Spiritus ſancti ſpiratorem eiuſque principium. Tertium poſtremò eſt, quòd non dicit, Miſerunt me, ſed miſit me: vt vnitatem diuinæ eſſentiæ inſinuaret, quia Pater, Filius, & Spiritus ſanctus ſunt vnus Deus.

Eorundem verborum Eſaiæ expoſitio ſecundum Cabaliſtas.

Capvt IV.

De diuinarum perſonarum diſtinctione & numero per earum proprietates.

CAPNIO.

NON parum profuturum puto, tum ad clariorem veritatis manifeſtationem, tum ad maiorem Iudæorum recentiorum confuſionem, ſi diuinarum perſonarum diſtinctionem & numerum per earum proprietates, apud eos quoque haberi oſtenderis. GAL. Id quoque libenter faciam. Quod igitur diuinarum perſonarum tam numerum, quàm diſtinctionem etiam ipſi per earum proprietates apertè demonſtrent, primùm ex iis facilè patet, quæ in מדרש תלים *Midras tillim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum habentur, eo in loco vbi Pſalm. 50. ſic dicitur, אל אלהים יהוה דבר ויקרא ארץ Hoc eſt, Deus, Deus, Deus locutus eſt, & vocauit terram. Ibi enim ita legitur, למה הזכיר שמו של המדוש ברוך הוא שלשה פעמים ללמוד שבלשה שמות הללו ברא הקדוש ברוך הוא העולם בנגד שלש מדות שבהם נברא העולם ואלו הן החכמה הדעת והתבונה חכמה מניין: שנ׳ ה׳ בחכמה יסד ארץ: הדעת מניין: שנ׳ בדעתו תהומות מבקעו: תבונה מניין: שנ׳ כונן שמים בתבונה: וכן הוא אומר כי אנכי ה׳ אלהיך אל קנא: הרי שלש מדות שבהם

A נברא העולם וכן בני גד ובני ראובן אומרים אל אלהי ה׳ אל אלהי ה׳ הוא יודע: ומה ראו לומר שני פעמים אל אלהי ה׳: שבהם נברא העולם: אל אלהי ה׳ שבהם נתנה התורה: יכול אחד לעצמו לא אלא שניהם ביחד נבראו: וכן הוא אומר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים: Hoc eſt, Quamobrem memoratur nomen Dei ſancti & benedicti tribus vicibus? Vt doceceris, quòd his tribus nominibus Deus ſanctus & benedictus mundum creauit, iuxta tres מדות *Middoth*, id
B eſt proprietates, quibus mundus creatus eſt: quæ ſunt, Sapientia, Scientia vel Noticia, & Prudentia. Sapientia vnde, ſupple, probatur? ex eo quod dictum eſt Prouerb. 3. Dominus in ſapientia fundauit terram. Scientia vel Noticia vnde? ex eo quod dictum eſt ibidem, In noticia vel ſcientia abyſſi eruperunt. Prudentia vnde? ex eo quod dictum eſt, Aptauit vel ornauit cœlos prudentia. Et propter hoc ipſe inquit Exod. 20. כי אנכי יהוה אלהיך אל קנא Hoc eſt, Quoniam ego Deus, Deus tu-
C us, Deus zelator: Ecce tres proprietates loco trium quibus creatus eſt mundus. Sic etiam filii Gad & filii Ruben dixerunt, Ieſoſ. 22. Deus, Deus, Deus: Deus, Deus, Deus, ipſe ſcit. Quidnam viderunt, vt hoc idem repeterent duabus vicibus? dixerunt primò, Deus, Deus, Deus, quia his creatus eſt mundus: & deinde dixerunt, Deus, Deus, Deus, quia in his quoque tribus data eſt lex. Sed nunquid potuiſſet vnus eorum ſe ſolo ſeparatímque, ſupple, creare mundum? Nequaquam:
D ſed duo alii vniti cum eo, neceſſariò creauerunt. Hæc in Talmud. Quæ eiſdem ferè verbis ponuntur in commentariis Rabbi Moſis hadarſan ſuper illud Geneſ. 1. In principio creauit אלהים *Elohim*, cœlum & terram. Quæ quidem omnia ſatis fidei Chriſtianæ congruunt, hoc duntaxat excepto, quòd has tres diuinas מדות *Middoth*, id eſt, proprietates, quibus mundum creatum aſſerunt, dicunt eſſe Sapientiam, Noticiam, atque Prudentiam: Hæ namque etſi plures
E proprietates nomine videantur, re tamen non ſunt niſi vna. Verumtamen alibi tres apud eos proprietates comperiuntur, quæ ſecundum fidem orthodoxam ſunt vnus Deus. In expoſitione ſiquidem R. Moſis hadarſan in librum Geneſeos, ſuper illud 42. caput. Ioſeph ipſe potens ſuper terram, ita legitur R. Elazar dixiſſe, Non eſt creatus mundus, niſi verbo Dei ſancti & benedicti, ſicut dictum eſt in Pſalm. 33. בדבר יהוה שמים נעשו Id eſt, Verbo Dei cœli facti ſunt. Vbi
F & R. Simeon dicit, Spirauit Deus ſpiritum oris ſui, & creatus eſt mundus, ſicut dictum eſt Pſalm. 33. וברוח פיו כל צבאם Hoc eſt, Et ſpiritu oris eius omnis exercitus eorum: Hæc traditio. In quibus tria hæc, Deus, Verbum eius, & Spiritus, diſtinctè & apertè in mundi productione concurriſſe ponuntur. Hæc autem tria, quid aliud ſunt, quàm Pater, Filius & Spiritus ſanctus? Verbum enim realiter diſtinguitur à proferente, & ſpiritus à ſpirante. Ergo inter Deum mundi crea-
G torem, & Verbum eius per quod mundus creatus eſt, & Deum ſpirantem, & ſpiritum eius in quo mundum produxit, realem oportet eſſe diſtinctionem. Cùm igitur in Deo nullum ſit accidens, vt ipſi etiam concedunt, cum omne acci-

accidens imperfectionem dicat, & in Deo nulla
poſſit eſſe imperfectio, ſequitur ſanè, quòd neque
Verbum Dei, neque Spiritus eius, ſit accidens. Er-
go ſunt hypoſtaſes, ſiue ſuppoſita, vel perſonæ re-
aliter diſtinctæ : & per conſequens iuxta vete-
rum Talmudiſtarum dogma, neceſſariò fatren-
dum eſt tres in Deo eſſe perſonas, quibus tres
מדות *Middoth*, id eſt proprietates attribuun-
tur, Patrem ſcilicet, Filium, & Spiritum ſanctum:
qui non tres Dii ſunt, neque tres creatores, ſed
vnus Deus, vnuſque creator. Quod ex eo quo-
que oſtenditur, quod mox ibidem ſubſequitur,
כנם כנר מי הים נתן באצרות תהומות Hoc eſt,
Congregans velut in vtre aquas maris, dans in cel-
lariis abyſſos. In eo enim quod ſingulariter dicit,
congregans & dans, manifeſtè inſinuat, tres per-
ſonas diuinas, quas per tria nomina prædicta de-
dit intelligi, vnum eſſe tantummodo Deum,
mundi vniuerſi creatorem. Quod illi Ioan.1.cap.
5. valdè conſonat, Tres ſunt qui teſtimonium dant
in cœlo, Pater, Verbum, & Spiritus ſanctus. Et hi
tres vnum ſunt. Ad id quoque pertinere videtur,
quod in Midras Coheleth, id eſt in expoſitione Ec-
cleſiaſtis, ſuper illud, quod in quarto capite ſic He-
braicè habetur, והחוט המשלש לא במהרה ינתק
id eſt, Et filum trinum non citò rumpitur. Ibi e-
nim dicitur R. Iohanan dixiſſe: Meliores ſunt duo
(vir ſcilicet, & mulier) quàm vnus, hic ſcilicet per
ſe, & illa per ſe, & filum trinum iſtud eſt Deus
ſanctus & benedictus, qui viſitat vtrunque in fi-
liis, hoc eſt, dando eis filios. Quod autem ſubiun-
ctum eſt: Non citò rumpitur, ſenſus eius eſſe vi-
detur, quòd myſterium trini & vnius Dei, non fa-
cilè, nec citò diſcutitur.

CAP. V.

De Patre & Filio in diuinis.

CAPNIO.

BENE adhuc faceres, ſi per eorum
quoque ſcripturas, has tres perſo-
nas diuinas apertiùs atque diſtin-
ctiùs patefaceres, ac Deum habere
Filium, ipſumq; Dei Filium Deum
eſſe, euidentiùs oſtenderes. GAL. Id potiſſimùm
inde in primis habetur, quod in commentariis R.
Moſis hadarſan in Geneſin legitur, ſuper dictum
illud quod Iudas fratri ſuo Ioſeph retulit, dicens
44. cap. ונאמר אל אדני יש לנו אב זקן וילד זקנים
Hoc eſt: Et diximus Domino meo, Eſt nobis pa-
ter ſenex, & infans ſenectutũ. Ibi enim ſic dicitur:
Scriptum eſt Prou. 30. מי עלה שמים וירד מי אסף
רוח בחפניו מי צרר מים בשמלה מי הקים כל אפסי
ארץ מה שמו ומה שם בנו id eſt, Quis aſcendit in
cœlos, & deſcendit? Quis collegit ſpiritum in pal-
mis ſuis? Quis ligauit aquas in panno? Quis con-
ſtituit omnes terminos terræ? Quod nomen eius?
& quod nomen filii eius, ſi noſti? Quis aſcendit in
cœlos, & deſcendit? Deus ſanctus & benedictus a-
ſcendit in cœlum, atq; deſcendit: ſicut dictum eſt
Pſal. 56. Ligans aquas in nubibus ſuis: Et iterum
Iob. 28. Et aquas ordinat, & aptat in menſura. Et i-
A pſe ſtatuit omnes terminos terræ: ſicut dictum eſt
Pſalm. 104. Fundauit terram ſuper columnas, non
commouebitur in ſeculum & vltra. Quod nomen
eius? & quod nomen Filii eius ſi noſti? Docet di-
cere ſcriptura, Pater ſenex eſt nomen eius, & in-
fans ſenectutum eſt nomen Filii eius. Hactenus
traditio. In qua idcirco Deus Pater ſenex voca-
tur, quia nec principium habuit, nec finem ha-
bebit vnquam: Filius verò Dei ideo infans ſene-
ctutum dicitur, quia ab æterno ex ipſo genitus
B eſt, & in æternum generabitur. In hac igitur tra-
ditione habent Iudæi, quod eorum iuniores ne-
gant, Deum ſcilicet Patrem, & Deum Filium,
qui ex Deo ab æterno natus eſt, & in æternum
nunquam naſci deſinet. Ad id quoque plurimùm
facit illud Selomonis Prouerb. 4. cap. dictum, כי
לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזבו כי בן הייתי
לאבי רך ויחיד לפני אמי; Hoc eſt, Quoniam do-
cumentum bonum dedi vobis: Legem meam
non derelinquatis: quia filius fui patri meo, tener,
C & ſolus vel vnicus filius, vel filiorum matris meæ.
Quę quidem verba expreſsè de Dei Filio loquun-
tur, qui in monte Sinai legem dedit: Quòd autem
ita ſit, ex eo facile patet, quod in libro ברכות *bera-
choth*, id eſt benedictionum, in capit. quod incipit
מאימתי קורין *meemathai corin*, id eſt, ex quo tem-
pore legent, hoc modo habetur, Non eſt bonum
niſi lex: ſicut dictum eſt Prouer. 4. Audite filii diſ-
ciplinam patris: quia documentum bonum dedi
vobis: Legem meam non derelinquatis. Dixit R.
D filius חנא *Hana*, Veni & vide quòd non eſt mos
Dei ſancti & benedicti, ſicut mos carnis & ſangui-
nis. Mos quippe carnis & ſanguinis eſt, quòd cùm
aliquod deſiderabile vel precioſum vendit, ven-
dens quidem triſtetur, recipiens verò lætetur: ſed
Deus ſanctus & benedictus Iſraeli legem dedit, &
lætatus eſt: ſicut dictum eſt Prouerb. 4. Docu-
mentum bonum dedi vobis: Legem meam non
derelinquatis. Hæc omnia Talmud. Quæ id vtili-
tatis videntur Iudæis afferre, quòd is qui per Mo-
E ſem eis legem dedit, non eſt niſi Deus ſanctus &
benedictus, qui per Selomonem hic ait, Docu-
mentum bonum dedi vobis, Legem meam non
derelinquatis. Nam dictio לקח *lecah*, quæ propriè
documentum, vel doctrinam, ſeu præceptum ſi-
gnificat, pro lege accipi ſolet. Sic enim accipitur
apud Eſaiam 29. Et muſſitatores diſcent doctri-
nam: pro quo autor noſtræ editionis, Legem
tranſtulit. Sic & Deuteronom. 32. Corruat vel prę-
cipitetur, vt imber, vel vt nimbus doctrina mea, id
F eſt, lex mea, ſecundùm omnium expoſitorum
Hebræorum gloſſas. Sic denique & aliis ferè o-
mnibus in locis. Quare & hic etiam dictio hæc
non niſi pro lege accipi debet. Textus igitur qui
mox immediatè ſubiicitur, videlicet, Quia filius
fui patri meo, cùm à præcedenti nullatenus ſepa-
retur, quod prima eius dictio ſcilicet כי *chi*, id eſt,
quia, quæ apud eos & cauſam reddat, & ſequentia
præcedentib. annectere ſolet, apertè inſinuat Deũ
ſanctum & benedictum qui Hebræis per Moſem
G legem dedit, fuiſſe Dei Filium. Rurſus quod hæc
eadem verba de Filio Dei, & non de Selomone in-
telligenda ſint, per id quoque probatur quod in
מדרש תלים *midras tillim*, id eſt, in gloſſa Pſalterii

A legitur ſuper illud Pſalm. 21. למנצח מזמור לדוד יהוה בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאר Id eſt, Victori, vel Ad victoriam, Pſalmus Dauid. Deus, in fortitudine tua lætabitur rex, & in ſaluatione tua quàm exultabit vehementer? Ibi enim ſic ad verbum dicitur, Hoc eſt ac ſi ſcriptura dicat Eſa. 11. Et erit in die illa radix Iſai, qui erit ſtans in ſignum populorum: Et ſubditur, Et dabit virtutem vel fortitudinem Regi ſuo, & exaltabit cornu Meſſiæ ſui. Sequitur B in eodem Pſalm. תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו בל מנעת סלה Id eſt, Deſiderium cordis eius tribuiſti ei, & prolationem, ſeu ſententiam labiorum eius non prohibuiſti in perpetuum. Quid eſt hæc ſententia labiorum eius, niſi facultas, ſiue ſcientia, quæ erit in labijs eius? quia cum ipſe decreuerit, verba ſua permanentia erunt. Sequitur כי תקדמנו ברכות טוב Hoc eſt, Quoniam præficient vel præuenient eum benedictiones boni, vel bonitatis. C Rabbi Iudas dixit, כי תקדמנו ברכות טוב רבי אומר ברכות משה שנקרא טוב שנ׳ ותרא אותו כי טוב הוא רבנן אמרו ברכותיה של תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתי אל תעזובו כי בן הייתי לאבי רך ויחיד לבני אמי Id eſt, Quoniam præuenient eum benedictiones boni: R. dixit, Benedictiones Moſis, qui appellatus eſt bonus. Sicut dictum eſt Exod. 2. Et vidit eum, quoniam bonus eſſet ipſe. Magiſtri dixerunt, quoniam benedictiones legis: ſcilicet, præuenient Regem Meſſiam. Vt D dictum eſt Prouerb. 4. Quoniam documentum bonum dedi vobis: legem meam ne derelinquatis, quoniam filius fui patri meo, tener, & vnicus filiorum matris meæ. Hæc omnia traditio. Ex quibus liquidò patet, hæc omnia Selomonis verba non de ipſo Selomone, ſed de Filio Dei ſancti & benedicti debere intelligi. CAP.

Iudæorum iuniorum obiectio.

Iudæi noſtri temporis licèt huic traditioni contradicere non valeant, quæ verba iſta de Filio Dei ſancti & benedicti, & non de Selomone E manifeſtè exponit, hæc tamen verba, quæ eidem clauſulæ connectuntur, Solus vel vnicus filiorum matris meæ, Deo nullatenus congruere poſſe aiunt. Quare Selomoni illa tribuentes, totum textum de ipſo Selomone conſequenter exponunt. GAL. Verba hæc de Selomone rectè nullo modo verificari poſſunt, qui nec patri fuit ſolus, cùm ipſe Dauid alios multos habuerit filios: vt habetur 1. libri Paralip. 4. capit. nec vnicus filiorum matris ſuæ: quum Bethſeba mater F eius, alium præter ipſum filium non haberet. Nam etſi alium ante eum habuerit, ille tamen antequam Selomo ipſe genitus eſſet, infantulus obierat: vt patet 2. libri Regum 12. cap. Hæc igitur verba, Solus vel vnicus filiorum matris meæ, quum non poſſint de Selomone intelligi, de ſolo Dei Filio iuxta præmiſſam traditionem, intelligi oportet: qui non ſolùm ſecundum diuinitatem erat Dei filius, ab æterno genitus, verum ſecundum humanitatem quoque ſolus vel vnicus filiorum G matris ſuæ, hoc eſt, ex omnibus filiis Synagogæ (quæ ob diuinam incarnationem, mater Dei dici debebat) ipſi Deo Patri Filius per diuinæ naturæ vnionem futurus erat. Cum enim iuxta Iohannis Damaſceni ſententiam, ipſe Dei Filius in ἀτόμῳ, id eſt in indiuiduo, humanam naturam aſſumpturus eſſet, ſolus ipſe, vt homo ex omnibus humani generis indiuiduis, propter diuinitatis hypoſtaticam vnionem, Filius Dei prædeſtinatus fuit: iuxta illud Pauli ad Romanos 1. cap. dictum, Qui factus eſt ex ſemine Dauid ſecundum carnem, qui prædeſtinatus eſt Filius Dei. Quamobrem aptiſſimè hic per Selomonem ipſe ait, Filius fui Patri meo, quoad diuinitatem: ſolus vel vnicus filiorum matris meæ, id eſt Synagogæ, quoad humanitatem. Quòd autem Synagoga ratione diuinæ incarnationis ex ipſa futuræ, mater Dei dicenda eſſet, probatur per veterum Talmudiſtarum dicta in Midras ſcir haſcirim, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud 3. capit. eiuſdem libri dictum, Egredimini, & videte filiæ Sion Regem Selomonem cum corona, qua coronauit eum mater ſua: vt in 25. capit. tertij libri abundè videbimus. CAPNIO.

Synagoga mater Dei dicta fuit.

Alia Iudæorum obiectio.

Quamuis quæ dixeris, tam vera ſint tamque clara, vt ea Iudæi noſtri ſæculi nulla calumnia negare queant, ipſi tamen tanquam in errore perfidiæ obſtinatiſſimi, vt veritatem effugere valeant, ad aliam falſitatem refugiunt, dicentes, Cùm poſt verba hæc Legem meam non derelinquatis, quia filius fui patri meo, tener & vnicus filiorum matris meæ, ſtatim hæc alia ſubdantur, וירני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמר מצותי וחיה Id eſt, Et docebat me, & dicebat mihi, Suſcipiat verba mea cor tuum, cuſtodi præcepta mea, & viue: cum cæteris quæ ibi ſequuntur, quæ Deo minimè conuenire poſſunt, quare neque illa præcedentia ad Deum referri debent, ſed ad Selomonem, ſicuti & ſequentia iſta referuntur. GAL. Facilè eſt his reſpondere, quandoquidem Filius Dei duplicem in Meſſia habiturus erat naturam, diuinam ſcilicèt, qua ab æterno fuit Deo Patri ſuo Filius, ante ſecula abſque matre genitus; & humanam, ſecundum quam Filius hominis dictus eſt, in ſeculo ex matre ſine patre natus. Sicut igitur in Meſſia duplex natura eſſe debebat, ſic & gemina in eo ſapientia futura erat, à Deo Patre vtraque originem habens. Quamuis enim ſapientia Filij in diuinis vna ſit, atque omnino eadem cum ſapientia Patris, quia tamen Filius à Patre genitus eſt, ideo ſicut eſſe à Patre æternaliter habuit, ita quoque & ſapientiam ipſam & omnia quæ ſecundùm diuinitatem habet, ab æterno à Patre ſuſcepit. Sapientia etiam, quam ſecundum humanitatem habiturus erat, ab ipſo Deo ortum habere debebat, qui animam ipſius ab inſtanti creationis eius ſumma gratia atque omnibus habitibus præ cæteris imbuere debebat. Cum itaque Selomo hoc in libro de Filio Dei, qui homo ſicut vnuſquiſque noſtrum futurus erat, parabolicè atque ænigmaticè loquatur, idcirco vt per parabolas atque ænigmata inſinuaret, non modo ſapientiam, quam ipſe Filius ſecundum humanam naturam ſuſcepturus erat, à Deo Patre emanaturam fuiſſe, verum etiam ſapientiam, quam ſecundum diuinitatem æternaliter habuit, à Patre æterno prodiiſſe, per

Reſponſio.

erudi-

eruditiones, monitiones, atque correctiones, quibus inter homines pater filium ſapientem atque prudentem reddere nititur, ipſum Dei Filium Patri comparat, quoad fieri poteſt huiuſmodi eruditiones, monitiones, & correctiones ſapientiæ eius accommodando. Quæ igitur in verbis paulò ante dictis dicuntur, quædam ad diuinam Filii Dei naturam, quædam ad humanam, quam aſſumpturus erat, referuntur. Horum autem vtrumque verba ipſa manifeſtè indicant. Quod enim dicit, Audite filij diſciplinam patris, & attendite ad cognoſcendam prudentiam: quia doctrinam vel documentum bonum, id eſt, legem bonam tribui vobis: de Selomone nequaquam intelligi poteſt. Nam ſi Selomo de ſua ſapientia hic locutus fuiſſet, tribuam dixiſſet, non tribui, præſertim cùm dixerit, Audite filij diſciplinam patris. Neceſſe eſt ergo, vt nomine illius ſit hæc locutio facta, qui legem quandoque Hebræis antea dederit: hic autem ſolus Deus eſt. Non igitur ad Selomonem, ſed ad Deum referenda eſt locutio iſta: ac etiam illud, quod ſtatim ſequitur, videlicet, Legem meam non derelinquatis, quia filius fui patri meo, tener, ſolus, vel vnicus filiorum matris meæ: cùm enim dictio, quia, cauſalis ſit, oportet quòd præcedentis clauſulæ cauſam reddat: ac ſi apertè diceret, Hæc eſt ratio, quare legem meam derelinquere non debetis, quia filius fui patri meo. Sed ſi de Selomone ſermo fieret, nulla legis eius non derelinquendæ reddetur cauſa. Non enim propterea legem eius non debuiſſent homines derelinquere, quia ipſe filius Dauidis fuerat. Quòd ſi enim dixiſſet, legem meam non derelinquatis, quia à patre meo Dauide illam accepi, tunc vtique legis ſuæ non derelinquendæ cauſam reddidiſſet: ſed per ſe notum eſſe oportuiſſet, omnia ab ipſo Dauide tradita, recta atque ſeruanda fuiſſe: quod tamen manifeſtum non erat. Conſtat ergo Selomonem hic non de ſe, ſed in perſona Filii Dei locutum fuiſſe, cuius lex ideo

Quare Filius Dei dicatur tener.

ſeruari debebat, quia Filius Dei erat: qui tenerum ſe etiam propterea dicit, vt non ſolùm immenſæ pietatis ſuæ teneritudinem inſinuaret, ſed vt ſuæ quoque infinitæ ſapientiæ capacitatem innueret. Cùm enim iuxta Ariſtotelicum dictum in libro 2. de Anima, textu co. 49. Duri carne ſecundùm intellectum ſint inepti, molles verò, id eſt teneri benè apti: idcirco ad oſtendendam diſpoſitionem hanc ſuam optimam, ad recipienda patris documenta, tenerum ſe eſſe dixit, id eſt benè diſciplinabilem, & rectæ atque infinitæ ſapientiæ capaciſſimum. Sed cui tener? Patri meo, inquit. De tali ergò patre loquatur neceſſe eſt, qui non niſi recta docere poteſt: hic autem ſolus Deus eſt. Sic igitur exponenda ſunt verba, Legem meam ne derelinquatis, quia filius fui Patri meo, tener: hoc eſt, Quia illa à patre meo accepi, qui errare non poteſt in docendo, nec etiam ego errare potui in diſcendo, quia fui tener, id eſt optimæ & infinitæ capacitatis ad eam recipiendam. Et ſolus vel vnicus filiorum matris meæ, id eſt Synagogæ, vt ſuprà expoſuimus. Hoc. Vbi filiis vel filiorum matris meæ tu interpretatus es, Coràm matre mea, litera noſtra habet: quod alii quidam, ante ma-

A trem meam, tranſtulerunt. Gal. Dictio לבני *libne*, quæ hic ponitur, & per ב *beth* literam ſcribitur, neque coram, neque ante ſignificat, ſed propriè idem eſt quòd filiis, vel filiorum. Nam ante & coram per dictionem לפני *liphne*, per פ *pe* ſcriptam, ſignificantur. Ex quo manifeſtè patet, eos qui hoc loco, coram matre mea, vel ante matrem meam, traduxerunt, dictionum ſimilitudine deceptos fuiſſe atque לפני *liphne*, pro לבני *libne* legiſſe. Quæ autem ſequuntur, Et ipſe docebat me, cum cæteris, Chri-

B ſtus de ſe ipſo memorauit, dum Iohan. 8. capit. ait, Sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et iterum, Ego, inquit, quæ placita ſunt ei, facio ſemper. Et alia quædam ibidem dicit, quæ in eandem ferè ſententiam conueniunt. In quibus ſe ipſum & à Patre edoctum fuiſſe, & mandata eorum, quæ in mundo facturus erat, ab eo accepiſſe, palàm oſtendit. Quod etiam hic dicitur, Cuſtodi præcepta mea, ipſe ſe adimpleſſe retulit, Iohan.

C 15. dicens, Ego Patris mei præcepta ſeruaui, & maneo in eius dilectione. Illud quoque quòd poſtremò ſubiicitur, Et viue, ipſe idem de ſe expoſuit, dum ait, Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo, ſic dedit & Filio vitam habere in ſemetipſo. Viue igitur, inquit, id eſt Habe in poteſtate tua vitam. Hinc ipſemet ait, Poteſtatem habeo ponendi animam meam, & poteſtatem habeo iterum ſumendi eam.

D

Capvt VI.

De Spiritu Sancto.

CAPNIO.

E QVONIAM ſatis in præcedentibus de Patre & Filio dixiſti, euidenter probans, Deum in ſcriptura ſacra Patrem dici, eiuſque genitam ſapientiam Filium vocari, reliquum nunc eſt, vt aliquid de Spiritu ſancto quoque particulatim diſſeras. Gal. Sæpenumero Spiritum ſanctum bonitatem, ſeu bonam voluntatem, charitatemque, ſeu dilectionem ſiue amorem à priſcis Iudæorum nuncupatum inuenio: ipſumque à Patre & Filio, tanquam ab vno principio procedentem, atque vnà cum Pa-

Spiritus ſanctus quomodo nuncupatur ab Hebræis.

tre & Filio mundum produxiſſe, & per Prophetas

F locutum, ac ſuper Meſſiam venturum, perfecteque permanſurum fuiſſe. De Dei namque bonitate ſeu bona eius voluntate habetur in Pſalm. 143. vbi Dauid preces ad Dominum fund[e]ns, ait, למדני לעשות רצונך כי אתה אלהי רוחך טובה תנחני בארץ מישור Hoc eſt, Doce me, vt faciam voluntatem tuam: quia tu es Deus meus, Spiritus tuus bonus, vel bonitatis deducet me per viam rectam. Hunc autem Spiritum bonum vel bonitatem, Spiritum ſanctum vocari, oſtendit idem

G Propheta Pſalm. 50. dicens, השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני Id eſt, Redde mihi lætitiam ſaluationis tuæ, & Spiritu liberali, vel liberalitatis fulci, vel ſuſtine, vel confirma me. Hunc etiam Spiritum ſanctum cum Patre pariter, ac

Filio mundi fuiſſe autorem, hominumq́ue opificem, inde inſtruimur, quòd apud Iob 33. cap. ab Elihu dictum eſt, רוח אל עשתני ונשמת שדי תחיני Hoc eſt, Spiritus Dei fecit me, & ſpiramen omnipotentis viuificauit me: & apud Pſalmographum Pſalm. 103. תשלח רוחך יבראון ותחדש פני אדמה Id eſt, Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. Et rurſus Pſalm. 33. בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם Hoc eſt, Verbo Dei cœli facti ſunt, & ſpiritu oris eius omnis exercitus eorum. Exercitus autem cœlorum apud Hebræos ſunt Sol, Luna, Stellæ, & quotquot ſunt ibi virtutes, ac vniuerſi angeli. Ideo non abs re à ſancto Iob dictum eſt 26. capit. ברוחו שמים שפרה Hoc eſt, In ſpiritu eius cœlos ornauit. Hunc inſuper Spiritum ſanctum ſuper Meſſiam fuiſſe venturum, quietemq́ue perfectam habiturum, Eſaias optimè oſtendit, dum 11. cap. inquit, ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרח ונחה עליו רוח יהוה Id eſt, Egredietur virgula de ſtipite Iiſſai, & virgultum de radicibus eius fructificabit, & requieſcet ſuper eum Spiritus Dei, vel Spiritus Deus, id eſt, Spiritus qui eſt Deus. Quæ quidem verba ab Hebræis etiam ad literam nonniſi de Meſſia exponuntur: vt in locis innumeris ipſius Talmud manifeſtè patet: & præſertim in בראשיא רבא וזעירא *bereſchit rabba vezehira*, Hoc eſt, in expoſitione Geneſis maiori & minori: vbi ſuper illud Geneſ. 1. capit. Terra autem erat inanis & vacua: ſic ad literam legitur, Rabbi Simeon ſcripturam hanc de quatuor regnis expoſuit, dicens, Terra autem erat inanis: Hoc eſt Regnum Babyloniæ, de quo apud Ierem. 4. capit. dictum eſt, Vidi terram, & ecce inanis erat. Et vacua: Iſtud eſt Regnum Medorum: ſicut dictum eſt Eſter 6. capit. Feſtinauerunt adducere Aman. Et tenebræ erant: Hoc eſt Regnum Græcorum, quod ſuis ſtatutis oculos Iudæorum contenebrauit. Super faciem abyſſi, Hoc eſt Regnum nequam, id eſt, Romanum. Quemadmodum enim abyſſus hæc inſcrutabilis eſt, ac fundo caret, ita Regnum nequam iſtud inueſtigabile eſt, & fundum non habet. Et Spiritus אלהים *Elohim*, id eſt, Deorum volitans erat ſuper aquas: Hic eſt Spiritus Meſſiæ, de quo dictum eſt Eſa. 11. capit. Et requieſcet ſuper eum Spiritus Dei. Et propter cuius meritum ſeruiet Spiritus; & veniet volitans ſuper faciem aquarum? Ob meritum pœnitentiæ, quæ aquæ aſſimilatur: ſicut dictum eſt Threnorum 2. capit. Effunde ſicut aquam cor tuum coram facie Domini. Hæc omnia traditio. Quibus addendum videtur quod R. Selomo dixit, exponens illud Exod. 15. capit. וברוח אפיך נערמו מים Hoc eſt, Et per ſpiritum naſi tui coaceruatæ ſunt aquæ. Vbi inquit, Per Spiritum naſi tui, id eſt, Per ſpiritum egredientem de naribus naſi tui: & locuta eſt ſcriptura de שכינה *Sechina*, id eſt, de diuinitate. Sic etiam dicit Iob 4. Et à ſpiritu naſi eius conſumentur. Hæc R. Selomo. Præmiſſis etiam non inepte conuenire videtur, quod in Midras tillim, id eſt in gloſſa Pſalmorum dicitur, ſuper illud Pſalm. 18. ויראו אפיקי מים ויגלו מוסדות תבל מגערתך יהוה מנשמת רוח אפך Id eſt, Et apparuerunt impetus, vel vehementiæ, vel abundantiæ aquarum, & reuelata ſunt fundamenta orbis, ab increpatione tua, Deus, à ſpiratione ſpiritus naſi tui. Ibi enim ſic legitur R. Hannina dixiſſe, Ab increpatione, non eſt accipiendum ad literam, ſed à ſpiratione ſpiritus naſi tui: ſicut dictum eſt Exod. 15. cap. Spiraſti ſpiritum tuum, & operuit eos mare. Ad horum igitur intellectum notandum eſt, quòd ex eo quod paulò ante inductum eſt, Et Spiritus אלהים *Elohim*, id eſt Deorum (quem de Deo loquendi modum cautela Catholica non admittit) ſatis apertè innuitur, Spiritum ſanctum ex Patre & Filio æqualiter procedere: maximè autem propter hoc, quod in eadem traditione dicitur, Spiritum illum אלהים *Elohim*, id eſt Deorum, ſeu Dei, ſi plurale pro ſingulari accipimus, eſſe Meſſiæ Spiritum. Ad cuius quidem rei veritatem neceſſariò ſequitur, Meſſiam ſecundùm diuinitatem tunc iam fuiſſe. Quòd autem duæ nares diuinæ, id eſt duæ מדות *middoth*, ſiue duæ perſonæ, Pater ſcilicet & Filius, ſint vnus naſus, id eſt, vnum tantum principium ſpirans Spiritum ſanctum, ex eo euidenter patet quod antedictæ traditioni conſequenter adiungitur. Quod etiam hæc Spiritus ſancti ex naribus diuinis proceſſio, ſit ad literam de Spiritu Dei, & non de aliquo alio intelligenda, per id manifeſtè oſtenditur, quod poſtremò de Pſalmo & eius gloſſa inductum eſt. Hunc præterea Spiritum ſanctum ſimul cum Patre & Filio verum ac perfectum eſſe Deum, ex eo potiſſimùm demonſtratur, quod eum Pſalmographus vbique, non localiter quidem, ſed repletiuè, quod ſoli Deo conuenit, adeſſe affirmat, dum Pſal. 139. ait, אנא אלך מרוחך ואנה מפניך אברח אם אסק שמים שם אתה ואציעה שאול הנך אשא כנפי שחר אשכנה באחרית ים גם שם ידך תנחני ותאחזני ימינך: Hoc eſt, Quo ibo à Spiritu tuo? & quo à facie tua fugiam? Si ſcandero cœlos, illic tu es: & ſi ſubſtrauero me in inferno, ecce ades. Si portauero alas auroræ, & habitauero in nouiſſimo maris, etiam illuc manus tua deducet me, & apprehendet me dextera tua. Quod autem dicit, Si portauero alas auroræ, ſenſus eius eſt, Si portarem modum auroræ, quæ ab oriente in momento apparet. Quòd autem in Deo ſit aliqua מדה *midda*, id eſt proprietas, quæ dilectio ſeu charitas dicatur, ex eo maximè innuitur, quod in מדרש שיר השירים *midras ſcir haſcirim*, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum legitur ſuper ea verba 3. cap. אפריון עשה לו המלך שלמה מעצי הלבנון עמודיו עשה כסף רפידתו זהב מרכבו ארגמן תוכו רצוף אהבה: Id eſt, Papilionem portatilem fecit ſibi Rex Selomo de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, ſtramentum vel fulcimentum eius aureum, ſellam eius coccineam, medium eius ſtratum, vel accenſum dilectione ſeu charitate. Hæc ita ibi exponuntur, Papilionem portatilem: hic eſt thronus gloriæ. Fecit ſibi Rex Selomo: Rex qui eſt ſua pax, Deus ſcilicet. De lignis Libani: hæc eſt domus ſancti ſanctorum. Columnas eius fecit argenteas: ecce de quibus dictum eſt Iob 26. cap. Columnæ cœli confringentur, vel commouebuntur. Stramen-

Spiritus ſanctus à Patre & Filio procedit.

Spiritus ſanctus eſt Deus.

mentum vel fulcimentum eius aureum : iſtud A ſunt verba legis, de quibus dictum eſt Pſalm. 18. Deſiderabilia ſuper aurum, vel pluſquam aurum. Sellam eius coccineam: ecce quod dixit Pſalm. 77. Equitanti in cœlis cœlorum קדם *Kedem*, id eſt, antiquitatis vel orientis. Medium eius ſtratum vel accenſum dilectione vel charitate: R. Azarias dixit hanc dilectionem ſeu charitatem eſſe שכינה *ſechina*, id eſt ipſam diuinitatem; vel gloriam Dei. Hæc in Midras ſupradicta. Ex quibus apertè oſtenditur, neminem melius per Selomonem, quàm Meſſiam hoc in loco debere intelligi. Hic B ergo Selomo, id eſt Meſſias, fecit ſibi אפריון *appirion*, id eſt thalamum, vel papilionem portatilem, corpus videlicet ſuum: quod eſt thronus gloriæ, vt in principio huius Midras dictum eſt. Quod quidem fecit de lignis Libani, quæ ſunt domus ſancti ſanctorum, ſecundum expoſitionem eorum: quod optimè congruit partibus illis matris ſuæ, de quibus corpus ſuum virtute ſuæ diuinitatis ipſemet ſibi formauit. Cuius colum- C næ argenteæ propter mundiciam, quatuor videlicet humores, ex quibus & ſuum & omne corpus humanum conſtat, concuſſæ ſunt, atque confractæ: dum ipſo in cruce pendente, totus eius ſanguis in quo ſimul omnes humores exiſtunt, effuſus eſt. Fulcimentum aureum fuit ipſius anima precioſa. Sella vel cathedra coccinea, caro eius tota illo precioſo ſanguine rubrefacta. Medium verò eius, cor ſcilicet fuit רצופה *ratſuph*, id eſt ſtratum: vel iuxta aliud ſignificatiuum, accen- D ſum quaſi prunis, dilectione vel charitate. Quæ quoniam eſt שכינה *ſechina*, id eſt diuinitas, vt per traditionem Iudaicam oſtenſum eſt, conſequens eſt Meſſiam ſecundum humanitatem Spiritu ſancto replendum fuiſſe. Quod optimè Eſaias inſinuat, dum 61. cap. in perſona eius inquit, רוח אדני יהוה עלי יען משח יהוה אתי Id eſt, Spiritus Domini Dei ſuper me: quia vnxit Deus me. Vbi Propheta (vt ait R. Dauid Chimhi in libro E Seraſcim) in perſona Meſſiæ locutus eſt. Perinde videlicet, ac ſi Meſſias ita dixerit, Quia Deus vnxit me, ad annunciandum pauperibus vel humilibus miſit me. Ex quibus patet, Spiritum ſanctum amorem, ſeu charitatem dici, non ſolùm quia à Patre & Filio per modum voluntatis procedit, verùm etiam quia eſt amor, quo Pater & Filius ſe mutuò amant. Quocirca vt ex his quæ dicta ſunt, colligitur, patres illi antiqui atque veteres Iudæorum per Spiritum ſanctum nihil aliud F intelligebant, quàm tertiam in diuinis perſonam, à Patre & Filio vnica ſpiratione per modum voluntatis ab æterno productam, realiter quidem ab ipſis diſtinctam, eſſentialiter autem eandem cum ipſis. Quoniam vt dictum eſt, etſi tres perſonæ diuinæ realiter ab inuicem diſtinguantur, eſſentialiter tamen idem omninò ſunt.

Spiritus ſanctus quid eſt ſecundum priſcos Hebræorum.

CAPVT VII.

Quod tres perſonæ diuinæ ſint vna eſſentia, ſitque vnaquæq; earum in alia per circuminceſſionem.

CAPNIO.

VELIM ad clariorem huiuſce Catholicæ veritatis expreſſionem, ad maioremque iuniorum Iudæorum confuſionem, per aliquem eorum doctorem probares, tres perſonas diuinas vnam eſſe eſſentiam, vnamque naturam, ac vnam eſſe in alia per circuminceſſionem. GAL. Quamquam ad id probandum plures ex eis poſſem producere teſtes, ne tamen tædio ſim, vnum, cui Iudæi recentiores minimè contradicere poſſint, ſatis ſit ex omnibus adducere, Rabbi ſcilicet Iſhac ben Schola, magnæ apud eos autoritatis virum, qui in commentariis ſuper Pſalterium id ipſum ſæpe aſſerit, & præſertim ſuper illud Pſalmi 111. ראשית חכמה יראת יהוה שכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד Hoc eſt, Principium ſapientiæ, timor Dei, intellectus bonus omnibus facientibus ea: laus eius permanet in æternum: cum ſic dicit, החכמה אשר רמז אליה בפסוק הזה כי היה החכמה אשר מאין תמצא והיא הנרמזת במלת בראשית רוצה לומר באות הבית ואמרו אל תקרא בית אלא בית שנאמר בחכמה יבנה בית והמדה הזאת מכוסה ונעלמה בחותם התעלומות נחתמת בענין שנאמר ונעלמה מעיני כל חי ומעוף השמים נסתרה ואומר אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה רוצה לומר שאין אחר זולתו יודע נתיבות החקוקות בה ובכל מקום שמנו חכמים המדות מנו החכמה כאלו היה ראשונה מפני שהיא נמשכת ממקור חיים והיא התחלת המנין ומנו המדה הפנימית שהיא המוצא והניקור בה נרמז כענין כי יש לכסף מוצא ואומר כי כצל החכמה כצל הכסף ובעלי החכמה מכנים המדה הפנימית הזאת בשמות הרבה מהן פי שמכנה אותה כתר מפני שכל המדות מוכתרות בה והיא בהם ומי שמכנה אותה בלשון אין כי אין המחשבה תופשת בה ונסמכו כזה הלשון בכתוב שאמר מאין יבוא עזרי ואם תזכה במאמר זה עוד תדע סוד החרים הרמים ותשתמר ותשחית תמים אמנם שאר השמות המכוונים אל המדה הזאת כולם מכוונים לזה הדרך ישכין אור ובפסוק הזה רמז אל המדה הזאת במלת ראשית ונגללה החכמה ואמרו רבותינו ז״ל כל הנביאים כולם נתנבאו באספקלריא שאינה מאירה ומשה רבינו עליו השלום הסתכל באספקלריא אחת המאירה שנאמר וירא ראשית לו ועוד הוסיף בזה הפסוק יראת ה׳ הוא באור אל הראשית כמו והאלהים עשה שייראו מלפניו ובהוות שלש המדות שזכרנו נקראות פנים כללן זו בזו ואמר ראשית חכמה יראת ה׳ ואמר החכם הן יראת ה׳ היא חכמה ואמר קנה חכמה קנה בינה הא למדת כי אלו השלש עטרות לכתר יחיד שלהם נבחרות והם שלש אמות לעולם מתאימות ונוררת העולות אחריהם רואות על ידיהם והם אמרות אמרות טהורות החשובות שבע שבולים בקנה אחד מלאות וטובות ובהיותם קשר אמיץ וחזק בללם כולם כיחד באימו שכל טוב לכל עושיהם רוצה לומר המכוונים בהם והוא מי שאמר כי אם אלהים עשה היום. ואמר תהלתו עומדת לעד על המדה הפנימית שזכרנו ובן הוא אומר יראת ה׳ טהורה עומדת לעד ואמר הוא תהלתך והוא אלהיך והבן Id eſt, Sapiĉtia de qua intelligitur in hoc textu, eſt ſa-

Sapientia in diuinis.

pientia quæ egreditur מאין *meain*, id eſt, intellectu ſupremo, & abſtractiſſimo Dei, & reperitur in dictione בראשית *bereſcit*, id eſt, in principio, hoc eſt in litera *beth*. Et propterea dixerunt, Ne voces illam *beth*, ſed *baith*, id eſt domum. Sicut dictum eſt, Sapientia ædificabitur domus. Et proprietas hæc eſt cooperta, & occulta, atque ſigillata, ſigillo ſcilicet ſecretorum. Sicut dictum eſt, cooperta eſt, & occulta ab oculis omnium viuentium, & ab auibus cœlorum abſcondita. Et dicit, Deus intelligit vias eius, & ipſe ſcit locum eius: ac ſi dicat, nullus præter eum ſcit ſemitas, quæ ſculptæ ſunt in eà. Et vbicunque enumerauerunt ſapientes proprietates Dei, poſuerunt ſapientiam tanquam principium, quoniam extrahitur de fonte vitæ, & eſt principium omnis numeri. Et dixerunt illam proprietatem intrinſecam, quæ eſt exuberantiſſima æris vena, quam vulgus mineram vocat, & fons ſiue emanatio in ea deprehenſa eſt, ſiquidem & argenti profluentes venæ ſunt. Et dicitur, quòd qualis vmbra ſapientiæ, talis & vmbra argenti. Autores autem ſapientiæ denominauerunt hanc intrinſecam proprietatem multis nominibus: Alii enim nominauerunt eam coronam, quòd ſingulæ proprietates coronentur ab illa, & illa à ſingulis. Alii verò nominauerunt ipſam אין *ain*, eò quòd nullus ſit, qui imaginatione eam deprehendere poſſit, (eſt enim ſolo intellectu attingibilis.) Et huic alludit quod dictum eſt, *Meain*, id eſt vnde veniet auxilium meum? (*Meain* ſiquidem ſignificare videtur quid incorporeum, abſtractum, ſecretum & intellectuale.) Et ſi fueris fortunatus in dictis meis, ſcies ſecreta montium altiſſimorum, quoniam hæc proprietas eſt veluti lux qua coronantur cæteræ omnes proprietates in via lucis. Itaque in hoc textu aduerte proprietatem hanc in dictione Principium, in qua continetur ſapientia. Dixerunt igitur doctores, quòd omnes prophetæ prophetarunt in viſione non lucida: Moſes autem prophetauit in viſione lucida & clara: Sicut dictum eſt, Et viſum eſt Principium ei. Sequitur autem, Timor Dei. Et hoc inſuper declaratiuum eſt Principii. Sicut dictum eſt, Deus fecit, quòd timerem à facie eius. Et ſunt iſtæ tres proprietates vocatæ Facies, continenturque inuicem vna in alia. Et ideo dictum eſt Principium ſapientiæ, timor Dei. Et dicit ſapiens, Profectò timor Dei eſt ſapientia. Dictum quoque eſt, Poſſide ſapientiam, poſſide prudentiam. Ecce didiciſti, quòd tres iſtæ coronæ ſunt vna corona, vnitæ vnitate admodum perfecta. Et ſunt quid electiſſimum, treſque firmitates mundi æquales (id eſt, quibus firmatur mundus.) Suntque luminaria aſcendentia, & ſupereminentia quod reliquum eſt, in tantum quòd luce eorum cuncta illuminantur. Et ſunt verba Dei verba munda & precioſa, ſignificatio ſeptem ſpicarum in canna vna, quæ plenæ ſunt & optimæ. Et quoniam ſunt ligamen vnum forte atque inſeparabile, omnes comprehenduntur in vnum. Sicut dictum eſt, Intellectus bonus omnibus facientibus ea, id eſt, illis qui intendunt in ea. Sicut etiam alibi dicitur, Certè Deus fecit hodie. Dixit autem, Laus eius permanet in æternum, propter proprietatem intrinſecam, quam

A memorauimus. Et etiam dicit, Timor Dei mundus permanet iugiter. Et dixit, Ipſe laus tua, & ipſe Deus tuus. Et intellige. Hæc omnia R. prædictus. Ex quibus multa præclara, & fidei noſtræ admodum conſentanea contra Iudæos noſtri temporis habentur, & præcipuè ſeptem. Et primum eſt, quòd tres proprietates quibus tres perſonæ diuinę diſtinguuntur, dicit ex verbis Pſalmiſtæ, eſſe Principium, Sapientiam & Timorem Dei. Et rectè quidem. Nam per Principium Patrem intelligit, tum quia Pater eſt prima in trinitate perſona; tum
B etiam, quia eſt principium & origo totius diuinitatis. Per Sapientiam verò Filium inſinuat, qui eſt ſapientia Patris. Per Timorem autem Dei, Spiritum ſanctum innuit, qui haud incongruè Timor Dei ab effectu dicitur: cùm cordibus fidelium quibus illabitur, timorem Dei ingerat, ne ſcil. per peccatum ab eo ſeparentur, cui per gratiam coniunguntur, & ne per peccatum Deum ipſum perdant, quem per gratiam in ſe habitantem habent. Quod per dictum illud etiam probat, Deus fecit
C vt timerem à facie eius. Secundum eſt, quòd hanc Sapientiam proficiſci ait מאין *meain*, id eſt ab intellectu ſupremo & abſtractiſſimo, qui Deus eſt: hæc enim omnia præ ſe fert dictio iſta Hebraica מאין *meain*: per hoc oſtendere volens, Filium in diuinis ab intellectu diuino produci. Nam memoria fœcunda, quæ non eſt niſi intellectus habens obiectum præſens, diuinam ſcilicet eſſentiam, producit Verbum, id eſt, Filium, qui eſt noticia
D genita & ſapientia Patris. Tertium eſt, quòd Sapientiam hanc dicit eſſe abundantiſſimam æris venam, in qua fons ſiue emanatio deprehenſa eſt: per hoc volens apertè innuere, Filium Dei eſſe artem Patris, & verbum per quod facta ſunt omnia. Quartum eſt, quòd ait hanc Sapientiam eſſe tanquam lucem, qua coronantur omnes aliæ proprietates in via lucis. Per quod palàm inſinuat, Filium eſſe lumen de lumine, ſiue lucem mundi, vt ipſe
E Filius ait Iohan. 8. quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, Ioan. 1. Quintum eſt, quod tres iſtas proprietates dicit vocari facies, id eſt perſonas, more vtique Græcorum, qui perſonas πρόσωπα, id eſt facies vocant. Sextum eſt, quod has tres perſonas dicit vnam in alia inuicem contineri: demonſtrans Patrem eſſe in Filio & Spiritu ſancto, & Filium in Patre & Spiritu ſancto, & Spiritum ſanctum in Patre & Filio per circumineceſſionem, quam Græci περιχώρησιν vocant. Septimum eſt, quòd dicit tres iſtas coronas vnam
F eſſe coronam vnitas vnitate admodum perfecta. Per quod manifeſtè oſtendit, tres perſonas diuinas vnam omnino eſſe eſſentiam, vnamque naturam: quod in expoſitione quoque ſequentis Pſalmi expreſsè affirmat, dum ſuper illud Pſalm. 112. רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס תאות רשעים תאבד Id eſt, Impius videbit, & iraſcetur, dentibus ſuis frendebit, & tabeſcet, deſiderium impiorum peribit. Hæc inter cætera ait, הפסוק הזה רומז למדרת הדין שלמטה כי הרשע בועט ביסורין וחורק שניו
G כלפי שכינה ומפני זה תאות רשעים תאבד ועל כיוצא בזה נאמר כי ה׳ אלהיך אש אוכלת הוא ואומר אש לפניו תאכל וסביביו נבערה מאד חרי חתם בדמיון בה שפתח במזמור הראשון להודיע כי הכל אחר נחמרות

A והמדות האלה הנזכרו הם שמו של הקדוש ברוך הוא ושמו הוא יתברך ומפני זה הוא פועל בחיות במדה הצריכה להם כפי כחם נכלל במדות ונמנה עם הם אבל מצד עצמו הכל הולך אל מקום אחד והכל הוא ייחוד שלם והמדות האלה אינן מוגבלות לא נפרדות והמגביל או מפריד מזה אחת מהם או המוסיף עליהם או הגורע מהם נקרא קוצץ בנטיעות ועונשו גדול כאלישע אחר אמנם מן המדות האלה ולמטה עולם הנפרדים אף אל פי שאין ראיה לדבר הזה בדלגדו ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן ומשם יפרד ואם תתבונן במה שרמזתי לך תזכה לסוד הפסוק הזה:

Id eſt, Textus iſte ſignificatiuus eſt proprietatis infernalis ſententiæ. Quoniam impius pedibus calcitrabit, & mouebit dentes ſuos contra diuinitatem. Et propter hoc deſiderium impiorum peribit: Vnde dictum eſt, Quoniam Deus Deus tuus ignis ardens eſt. Et inſuper, Ignis coram eo exardeſcet, & ea quæ in circuitu eius ſunt, comburet penitus. Ecce expreſſit ſignificatum eius quod habetur in præcedenti Pſalmo, vt doceret, quòd omnes vnum ſunt: Et proprietates iſtæ quas commemorauimus, ſunt nomen Dei, & nomen eius eſt exaltatum. Et quoniam operantur circa creaturas ſuas, ſecundùm proprietatem eis congruentem iuxta virtutem earum, ideo ipſe continetur in illis proprietatibus, & numeratur cum eis. Verùm ſi conſideres ipſum, qua ſubſtantia eſt, omnia tendunt ad locum vnum, & omnia ſunt vnitas vna vndiquaque perfecta. Et proprietates iſtæ non ſunt definitæ, nec ſeparatæ. Quòd ſiquis aut definiret, aut ſepararet, aut adderet, aut diminueret vnam dictarum proprietatum, iure appellaretur plantæ abſciſſor, & punitio eius magna eſſet, ſicut Eliſæi poſtremi. Ab iſtis autem proprietatibus infra, conſiſtit mundus rerum quæ definitæ & ſeparatæ ſunt: quamuis huius rei autoritatem non habeamus, niſi illam tantummodo, qua dicitur, Et fluuius egreditur de paradiſo, vt irriget hortum, & inde diuiditur. Et ſi aduerteris ea de quibus te admonui, fortunatus eris ad intelligendum ſacramentum textus huius. Hactenus ille idem Rabbi Iſhac ben Schola. Ex cuius duabus prædictis expoſitionibus, palàm oſtenditur, tres perſonas diuinas vnam eſſe eſſentiam, vnamque naturam, & vnamquamque earum in reliquis duabus eſſe per circuminceſſionem: quod erat probandum.

CAPVT VIII.

Quòd diuinæ trinitatis myſterium per Dei imaginem, ad quam factus eſt homo, optimè atque diſtinctè innuitur.

CAPNIO.

QVIA Iudæi noſtri temporis tanta contradicendi nobis cupiditate feruntur, vt hominem, quem ſcriptura ſacra ad imaginem Dei effectum manifeſtè aſſerit, non ad imaginem Dei conditum fuiſſe affirment, ſcripturam ipſam ad aliter ſignificandum trahere conantes, vt ipſum diuinæ trinitatis myſterium in hominis creatione patefactum, effugere valeant, idcirco & hominem ad imaginem Dei factum, & per ipſam Dei imaginem in eo relucentem, ipſum diuinæ trinitatis arcanum inſinuari, te per veterum ſuorum ſcripturas nunc probare oportet. GAL. Sanctam Dei trinitatem, indiuiduamque eius vnitatem, hominem ad ſuam imaginem & ſimilitudinem feciſſe, inficiari minimè certè poſſunt, cùm textus ipſe

B clarus ſit, qui primo Geneſis ait, ויאמו אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Hoc eſt, Et dixit אלהים *Elohim*, id eſt, Dii, faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram. Et poſt pauca, ויברא אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אתו Id eſt, Et creauit אלהים *Elohim*, id eſt Dij, hominem ad imaginem ſuam, ad imaginem אלהים *Elohim*, id eſt Deorum, creauit ipſum,

C maſculum & fœminam creauit eos. CAP. Quare prius verbum quod facere ſignificat, poſuit, dicens, Faciamus hominem: deinde verbo creationem ſignificante vſus eſt, dicens, Et creauit אלהים *Elohim*, id eſt Dij, hominem? cum cæteris quæ ſequuntur. GAL. Quia corpora Adæ & Heuæ ex materia compacta fuerunt, animæ verò ex nihilo creatæ. Ideo primò verbum quod facere ſignificat, poſuit: deinde verbo creationis vſus eſt. Hominem igitur ad imaginem Dei factum perfidia Iu-

D dæorum noſtri ſæculi haudquaquam negare poteſt, cùm priſci eorum id paſſim fateantur. Nam vt primum ipſius Abrahæ teſtimonium afferam, ita legitur in Midras tillim ſuper illud Pſalm. 37. אל תתחר במרעים אל תקנא בעשי עולה Hoc eſt, Non ſocieris cum malignantibus, vel non iraſcaris, vel non indigneris propter malignantes: neque zelaueris vel imiteris facientes iniquitatem: Dixit Abraham pater noſter ad

E Melchiſedech, qui fuit Sem filius Noæ, qui eo quòd obtulit ſacrificium vocatus eſt ſacerdos Dei altiſſimi, Per quem modum, vel quamobrem egreſſi eſtis de arca? Reſpondit ille, Propter צדקה *tſedaca*, id eſt eleemoſynam quam ibi faciebamus. Ait ei, Et cuiuſmodi eleemoſynam poteratis ibi facere, cum ibi non eſſet, niſi Noas & filii eius? Cui ergo faciebatis eleemoſynam? Reſpondit ei, Feris, & beſtiis, atque volucribus. Non enim tota

F nocte dormiebamus, ſed modo huic, modo illi tribuebamus. Dixit ergo Abraham, Si iſti qui feris & beſtiis atque volatilibus eleemoſynam fecerunt, mercedem receperunt, quanto magis ſi fecero eleemoſynam filiis Adæ qui ſunt ad imaginem Dei ſancti & benedicti, mercedem recipiam, atque ab obuiantibus liberabor? Et ſtatim in illa hora fecit, ſupple, eleemoſynam: ſicut ſcriptum eſt Geneſ. 18. capit. Et plantauit אשל *eſel*, id eſt pomarium vel hoſpi-

G tium, ad recipiendum hoſpites. Deinde, id quod in בראשית קטנה *Bereſcith ketanna*, id eſt, in expoſitione Gen. minori, ſcriptum eſt, adducam. Ibi enim ſic ad verbum legitur: In die quo creauit

אלהים *Elohim*, id eſt Dij, Adam, ad ſimilitudinem אלהים *Elohim*, id eſt Deorum fecit eum: Dixit Rabbi Akibas. Scriptum eſt Leuitici 19. capit. Et diliges proximum tuum ſicut teipſum. Pars magna huius rei eſt, quòd non dicas, Poſtquam ego vituperor, vituperetur proximus meus. Dixit Rabbi תנחומא *Tanhuma*, Si autem ita feceris, ſcito quòd vituperabis: ſiquidem vilipendes eum, de quo ſcriptum eſt; Ad ſimilitudinem אלהים *Elohim*, id eſt Deorum fecit eum. Hactenus traditio. Illud etiam Iudæi recentiores audiant, quod in libro מכילתא *Mechilta* legitur, ſuper illud Exod. 20. ולא תעלה במעלות על מזבחי אשר לא תגלה ערותך עליו: Id eſt, Ne aſcendas per gradum ſuper altare meum, ne reuelet ſe confuſio, vel pudenda tua ſuper ipſum: Sic enim ibi dicitur, Ecce hic argumentum קל וחומר *kal vahomer*, id eſt minoris vel maioris: Nam ſi de lapidibus in quibus non eſt cognitio mali & boni, dixit ipſe מקום *Makom*, id eſt locus, hoc eſt Deus (Nam Iudæi Deum locum vocare ſolent, quòd vbique & in omni loco ſit præſens) vt non ambules in eis deſpectiuè, vel ignominioſè, quantò magis exigit ratio, vt cum proximo, qui eſt ad ſimilitudinem illius, qui dixit, & factus eſt mundus, non ambules contemptibiliter & contumelioſe. Hæc traditio. Neque hic prætermittendum eſt; quod in *Bereſſith Rabba* ſuper illud Geneſis primo capit. Et creauit אלהים *Elohim*; id eſt, Dii hominem ad ſimilitudinem ſuam, hoc modo legitur; Interrogauerunt hæretici R. שמלאי *Semlai*, Quid eſt quod ſcriptum eſt; Et dixit אלהים *Elohim*, id eſt Dii, faciamus hominem ad imaginem noſtram tanquam ſimilitudinem noſtram? Dixit eis, Legite quod ſequitur, Et creauerunt אלהים *Elohim*, id eſt Dii, hominem. Non ſic ſcriptum eſt, ſed creauit אלהים id eſt Dii. Dixit Rab. הושעיה *hoſſahaja*, In hora quà Deus ſanctus & benedictus creauit hominem primum ad imaginem ſuam, errauerunt in eo Angeli miniſterii, volueruntque dicere coram eo, Sanctus, ſanctus, ſanctus, Dominus Deus exercituum. Sed quid fecit Deus Sanctus & benedictus? Fecit cadere ſuper eum ſoporem: & mox cognouerunt, quòd ipſe erat homo. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt, Cauete vobis ab homine, qui habet ſpiraculum in naſo ſuo, qui reputatus eſt, Ipſe, id eſt, Deus, propter Dei ſcilicet ſimilitudinem, quam gerit. Hucuſque traditio: quæ ſiue verum id fuerit, ſiue non, optimè tamen probat, antiquos Iudæorum doctores tenuiſſe, hominem ad imaginem Dei, eique ſimillimum fuiſſe conditum. CAP. Qualiter priſci Iudæorum tenebant hominem ad Dei imaginem, Deoque ſimillimum fuiſſe effectum? GAL. Secundùm animam vtique, in qua imago ipſa diuinæ trinitatis optimè atque expreſsè relucet. Quare notanda ſunt quæ hac de re Rabbi Moſes Ægyptius in libro, qui Director nutantium nuncupatur, hoc modo aſſerit: Ex hoc, inquiens, quòd Deus dixerit, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, inducuntur homines ad credendum, Deum eſſe corporeum, vnà cum lineamentis omnibus ac membris, ſimul & ſpiritum. Quo tandem reprobato, ait (& rectè quidem) quòd non quantum ad corpus, ſed quantum ad intellectum homo ad imaginem ſui conditoris conditus fuerit. Et de hac imagine dictum eſſe affirmat, illud Pſalm. 39. ארני בעיר צלמם תבזה Hoc eſt, Domine in ciuitate imaginem ipſorum vilificabis, vel deſpicies. Deſpicitur quidem peccatorum imago, ſed ad nihilum nequaquam redigitur: ſicut dictum eſt Pſalm. 39. אך בצלם יתהלך איש Id eſt, Verumtamen cum imagine deambulabit vir, id eſt, quilibet in hoc mundo exiſtens. Ex quo apertè liquet, noſtræ editionis autorem non rectè antedicta verba traduxiſſe, dum ait, Domine in ciuitate tua imaginem ipſorum ad nihilum rediges. Cùm ergo dicitur Geneſis 1. Dixit אלהים *Elohim*, id eſt, Dii, faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram, ſicut per אלהים *Elohim*, iuxtà antiquorum Iudæorum expoſitionem, intelliguntur tres מדות *Middoth*, per quas dixerunt mundum fuiſſe creatum, id eſt tres perſonæ diuinæ, Pater videlicet, & Filius, & Spiritus ſanctus: ita per imaginem אלהים *Elohim*, id eſt Deorum, tres animæ potentias, memoriam ſcilicet, intelligentiam, & voluntatem, in quibus diuinæ trinitatis imago conſiſtit, intelligi oportet. Ex memoria namque formatur intelligentia. Neque enim eſt ex quo formetur intelligentia ipſa, niſi ex memoria, ſecundùm quod memoria eſt notitiam rei apud ſe habere. Niſi igitur apud animam ſit noticia, non eſt quo formetur intelligentia. Intelligentia autem extendente ſe & noticia, & accipiente id quod verum eſt in ratione boni & conuenientis, ſtatim ex memoria & intelligentia formatur appetitus, qui eſt voluntas. Sicut igitur ex memoria formatur intelligentia, ſic ex Patre in diuinis generatur Filius. Et quemadmodum ex memoria & intelligentia extenſis, & quaſi ſpirantibus bonum, formatur voluntas, ſic ex Patre & Filio tanquam ex vno ſpirandi principio, ſpiratur bonum, quod eſt Spiritus ſanctus: Et ſicut tres potentiæ iſtæ, memoria, intelligentia, & voluntas ſunt vna anima, ita Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus ſunt vnus Deus: Et hæc eſt Dei imago ad quam homo creatus eſt, iuxta veterum Hebræorum ſententiam: quamuis neque alias Dei ſimilitudines eſſe in anima tacuerint. Nam & in מדרש תלים *Midras tillim*, ſuper illud Pſal. 103. ברכי נפשי את יהוה וכל קרבי את שם קדשו Id eſt, Benedic anima mea Deum, & omnia viſcera mea nomen ſanctum eius. Et in *Vaikra Rabba* ſuper illud Leuitici 4. capite, Anima cum peccauerit, ipſa morietur, ita ad literam legitur, רבנן אמרו מה הנפש ממלאה את הגוף כך הקדוש ברוך הוא ממלא את עולמו מה הנפש סובלת את הגוף כך הקדוש ברוך הוא סובל את העולם מה הנפש יחידה בגוף כך הקדוש ברוך הוא יחיד בעולמו ומה הנפש אינה אוכלה ואינה שותה כך הקדוש ברוך הוא אינו אוכל ואינו שותה ומה הנפש טהורה בגוף כך הקדוש ברוך הוא שהוא למעלה מעולמו מה הנפש רואה ואינה נראית כך הקדוש ברוך הוא ראה ואינו נראה אמר דוד תבא הנפש שיש בו כל המדות הללו ותחלל להקדוש ברוך הוא שיש בו כל המדות הללו

Quid eſt Dei imago in homine.

Dei ſimilitudines in anima.

A הללו ותהלל לחקדוש ברוך הוא שיש בו כל המדות חללו: id eſt, Magiſtri dixerunt, Vt anima replet corpus, ſic Deus ſanctus & benedictus replet mundum ſuum. Vt anima regit corpus, ſic Deus ſanctus & benedictus regit mundum. Vt anima eſt vna in corpore, ſic Deus ſanctus & benedictus eſt vnus in mundo ſuo. Vt anima non manducat, neque bibit, ſic Deus ſanctus & benedictus nec manducat, nec bibit. Vt anima habitat in corpore, ſic Deus ſanctus & benedictus habitat in ſuperiori mundo. Vt anima videt & non videtur, ſic Deus ſanctus & benedictus videt & non videtur. Dixit ergo Dauid, Accedat anima cui inſunt omnes iſtæ proprietates, & laudet Deum ſanctum & benedictum, cui etiam inſunt omnes iſtæ proprietates. Hæc omnia traditiones præmiſſæ. In his autem licèt anima quodammodo Deo perſimilis cenſeatur, hæc tamen ſimilitudo, quia accidentalis eſt, cum nonniſi circa ipſius animæ accidentia conſiſtat, non poteſt eſſe ipſa Dei imago, ad quam anima ipſa creata eſt. Hanc enim imaginem in iis naturalibus proprietatibus, atque potentiis animæ conſiſtere oportet, quibus anima ipſa, ipſius Dei, per cognitionem & amorem capax efficitur.

Imago Dei in anima vbi conſiſtit.

Hæ autem potentiæ non ſunt niſi memoria, intelligentia, & voluntas. In his igitur ipſam Dei imaginem, ad quam homo factus eſt, conſiſtere neceſſe eſt. Quemadmodum enim in Deo tres ſunt perſonæ, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ita in anima tres ſunt potentiæ, memoria, intelligentia, & voluntas. Nam in memoria quidem imago Patris relucet, quia memoria fœcunda cum actu dicendi producit verbum. In intelligentia verò imago exprimitur Filii, quia Filius per modum intellectus & naturæ gignitur. Vnde Filius in diuinis eſt notitia genita, qua ſe Pater cognoſcit.

Filius in diuinis quid eſt.

In voluntate autem imago Spiritus ſancti inſinuatur, quia Spiritus ſanctus per modum voluntatis à Patre & Filio, tanquam ab vno principio, & vno ſpiratore procedit. Quare Spiritus ſanctus non eſt niſi amor, quo Pater & Filius ſe mutuò amant: Et ſicut Filius gignitur à Patre, & Spiritus ſanctus ab vtroque procedit, ſic intelligentia oritur à memoria: (intelligentiam pro potentia & actu accipiendo) & voluntas ab vtroque, hoc eſt, à memoria & intelligentia originem habet (voluntatem tam pro ipſa potentia, quàm pro eius actu ſumendo.) Ipſa quippe diuinæ trinitatis imago (vt Theologis noſtris placet) & præſertim Scoto in 1.lib.diſt.3.q.vlt. non in ſolis primis animæ actibus conſiſtit, ſed in primis & ſecundis ſimul ſumptis. Ibi enim non tantum diuinarum perſonarum diſtinctio, origo, atque productio (vt dictum eſt) optimè refulgent, verùm ipſarum quoque identitas, ac diuinæ eſſentiæ vnitas expreſsè repræſentantur. Sicuti enim Pater, Filius, & Spiritus ſanctus non ſunt tres Dii, ſed vnus Deus, ita memoria, intelligentia, & voluntas, non ſunt tres animæ, ſed vna ſolum anima, cum non ſit niſi vna eius ſubſtantia.

Spiritus ſanctus quid eſt.

Capvt IX.

De nomine Dei אלהים *Elohim, & quomodo per illud diuina trinitas inſinuatur.*

CAPNIO.

CVM ad comprobandum diuinæ trinitatis myſterium nihil ſit contra Iudæos iuniores aptius, nihil validius, quàm diuinorum nominum explanatio, idcirco te idem myſterium, ipſa Dei nomina exponendo, nunc probare opus eſt. Et primùm per אלהים *Elohim*, quod communius eſt cæteris, id te facere oportet. GAL. אלהים *Elohim*, (vt ipſe noſti) plurale eſt nomen, & id
B quod Dii apud nos, ſignificat. Cuius ſingulare eſt אל *el*, id eſt Deus, vel potius אלוה *Eloah*, quod etiam idem eſt quod Deus. Hoc igitur nomen אלהים *Elohim*, etſi pluralitatem deſignet, cum verbo tamen ſingularis numeri iungi ſolet, quoties in ſcriptura ſacra pro Deo vero accipitur: vt eſt illud in libri Geneſeos principio, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Hoc eſt, In principio creauit Dii cœlum & terram. Vbi igitur noſtra tam
C Græca quàm Latina editio Deus habet, Hebraica veritas, Dii, dicit. Quod quidem abſque grandi myſterio factum non eſt. Quia enim iuxta D. Auguſtini ſententiam, opera trinitatis indiuiſa ſunt ad extra, idcirco Moſes ille magnus ad inſinuandum omnes tres perſonas diuinas, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum ſimul ad mundi creationem concurriſſe, אלהים *Elohim*, id eſt, Dii in plurali, dixit, & non אלוה *Eloah*, ſiue אל *el*, id eſt Deus, in ſingulari: ad oſtendendum autem tres illas perſo-
D nas eſſentialiter non diſtingui, ſed idem omnino eſſe, hoc eſt vnum Deum eſſe, & non tres Deos, ברא *bara*, id eſt, Creauit, in ſingulari dixit, & non בראו *bareu*, id eſt creauerunt, in plurali. Conſtat igitur per nomen אלהים *Elohim* cum verbo ſingularis numeri iunctum, & perſonarum trinitatem, & eſſentiæ diuinæ vnitatem optimè deſignari. Iudæi autem recentiores cùm textum hunc minimè negare poſſint, ipſum falſa quadam expoſitione
E peruertere conantur. Dicunt enim, quòd etſi nomen hoc אלהים *Elohim* plurale ſit, indifferenter tamen & ſingulariter & pluraliter accipi ſolet, & quando pro vero Deo accipitur, ſemper ſingulariter & non pluraliter tenetur. Et ſic illud hîc teneri aiunt, cum dicitur, In principio creauit אלהים *Elohim*. Vnde concludunt, quòd cum אלהים *Elohim* hoc loco non pluraliter, ſed ſingulariter teneatur, haudquaquam nos inde inferre poſſumus, per ipſum perſonarum trinitatem inſinuari. Sed hæc fortaſſe Hebraicarum literarum ignaris dicere
F poſſent, non autem iis qui earum penitus non carent cognitione. Nos igitur qui illarum non ſumus omnino expertes, & per Hebraicos ſacræ ſcripturæ textus, & per eorum Doctores, falsò textum hunc eos exponere probabimus. Nam in *Bereſcith* קטנה *ketanna*, id eſt in expoſitione Geneſeos minori ſuper hunc textum, legitur R. הונא *huna* ita dixiſſe, Niſi hic ſermo ſcriptus fuiſſet, non licuiſſet dicere, Et creauit אלהים *Elohim*, id eſt Dii, cœlum & terram. Super illud quoque Geneſ.1. ויברא
G אלהים את האדם בצלמו בצלם אלהים ברא אותו Id eſt, Et creauit Dii Adam ad imaginem ſuam, ad imaginem Deorum creauit eum, ita ſcriptum legitur: Interrogauerunt hæretici R. Semlai,

Iudæorum iuniorum falſa expoſitio.

Confutatio.

Quot Dii creauerunt mundum? Ait illis, Ego & vos quæramus à diebus antiquis. In commentariis autem R. Moſis Hadarſan in librum Geneſcos habetur, quòd ſic eis reſponderit, Ego & vos quæramus à lege. Nam non eſt ſcriptum, Creauerunt Dii Adam; ſed creauit Dii Adam. Rurſus interrogauerunt eum; Quid eſt quod ſcriptum eſt; In principio creauit Dii cœlum & terram. Nam non eſt ſcriptum, in principio creauerunt Dii, ſed, In principio creauit Dii. Dixit R. Semlai, In omni loco in quo inuenis pro hæreticis obiectionem; inuenis quoque medicamentum illius in latere eius. Huic ſimile eſt illud quod habetur in libro סנהדרין *Sanhedrin*, in capit. quod incipit אחר דיני ממונות *Ehad dine mamonoth*, id eſt; vnum iudiciorum diuitiarum; circa finem, cùm dicitur R. Iohanan ſic dixiſſe, Omnis locus vnde Epicurei facti ſunt hæretici, reſponſionem habet in latere. Vbi enim dicitur, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, ibi quoque ſubditur, Et creauit אלהים *Elohim*, id eſt, Dii hominem ad imaginem ſuam. Et cum dicitur Geneſ. 11. Deſcendamus, & confundamus labia eorum, tunc etiam dicitur ibidem, Et deſcendit Dominus ad videndum ciuitatem & turrim. Et vbi ſcriptum eſt, Geneſ. 35. Quia ibi apparuerunt ei Dii, ibidem quoque legitur. Et fac ibi altare Deo, qui apparuit tibi. Item eodem in loco: Et ſurgamus & aſcendamus ad domum Dei, & faciam ibi altare Deo exaudienti me in die tribulationis meæ. Hactenus traditio. Alia quoque multa præter iſta, in ſacris literis comperiuntur loca, in quibus & nomen אלהים *Elohim*, & alia quædam nomina de Deo dicta, pluraliter ponuntur: quem quidem de Deo loquendi modum, nemo interpretum tranſtulit, cùm valdè incongruus videretur. Idcirco tamen (vt arbitror) illa priſcorum ſcriptura admiſit; vt recentiorum Iudæorum, pluralitatem diuinarum perſonarum negantium, fortiùs conuinceretur impietas. De quibus nonnulla in expoſitione Geneſ. quæ R. Moſi Hadarſan aſcribitur, inſeruntur, vbi ſuper illud, In principio creauit אלהים *Elohim*; id eſt, Dii cœlum & terram. Sic ad verbum dicitur; Quæſierunt hæretici à R. שמלאי *Semlai* dicentes; Quot Dii creauerunt mundum? Reſpondit, Ego & vos quæramus hoc à lege. Dixerunt ei; Ecce ſcriptum eſt Deuteronom. 4. cap. Quæ eſt gens magna; quæ habeat Deos propinquantes ſibi: Ecce duo רשויות *reſſuioth*, id eſt, principia. Dixit eis, Legite finem verſus: Sicut Dominus Deus noſter in omni inuocatione noſtra ad eum: non enim ſcriptum eſt, ad eos, ſed, ad eum. Aiunt illi, Ecce adhuc ſcriptum eſt Ieho ſ. vltim. ca. לא תוכלו לעבד את יהוה כי אלהים קדשים הוא Hoc eſt, Non poteritis ſeruire Deo, quia Dii ſancti ipſe: Dixit eis; Legite finem textus; non enim dicit, Quia Dii ſancti ipſi, ſed quia Dii ſancti ipſe. Dixerunt iterum ei: Ecce ſcriptum eſt. 2. Reg. 7. capit. ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ אשר הלכו אלהים לפדות id eſt, Et quis vt populus tuus, ſicut Iſrael gens vna in terra, propter quam iuerunt Dii ad redimendum: Ait eis, Legite quod conſequenter ſcriptum eſt: non enim להם *lahem*, id eſt ſibi, pluraliter ſcriptum eſt, ſed ad redimendum, לו *lo*, id eſt ſibi, ſingulariter. Rurſum quoque dixerunt ei, Ecce ſcriptum eſt apud Ierem. 23. capit. והפכתם את דברי אלהים חיים id eſt, Et peruertiſtis verba Deorum viuentium! Ait illis, Legite finem literæ: non enim ſcriptum eſt, Dominorum exercituum, ſed יהוה צבאות אלהינו Domini exercituum Dei noſtri. Hæc traditio: vbi hoc nomen אלהים *Elohim*, pro Deo vero accipitur, & tamen cum adiectiuo pluralis numeri coniungitur: quod fieri minimè contingeret, ſi illud (vt ipſi aiunt) pro Deo vero acceptum, ſemper ſingulariter teneretur. Huic præterea loquendi de Deo modo ſimile eſt, quod apud Hoſeam 11. capit. ita ſcriptum legimus, סבבני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל ועם קדשים נאמן Hoc eſt, Circumdederunt me cum negatione, vel mendacio Ephraim, & cum dolo domus Iſrael: Iuda verò adhuc erit dominans cum Deo, & cum ſanctis fideli. Vbi gloſſa R. Selomonis ait; Cum ſanctis fideli; id eſt cum Deo ſancto & benedicto. Neque hic prætereundum puto quod in *midras coheleth*, id eſt in expoſitione Eccleſiaſt. legitur, ſuper illud 5. capit. אם עשק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה אל תתמה על החפץ כי גבה מעל גבה שמר וגבהים עליהם Id eſt, Si oppreſſionem egeni, & ablationem iudicii & iuſtitiæ videris in ciuitate; non mireris ſuper huiuſcemodi voluntate: Nam excelſus ſuper excelſum cuſtodiens eſt, & excelſi ſuper eos. Ibi enim ſic dicitur, Si videris oppreſſores pauperum & egenorum, & iuſticiam, id eſt iuſtum viuentem; in æternum multiplicantem ſibi bonitatem & pacem, timeas iudicium gehennæ. Quia excelſus ſuper excelſum cuſtodiens eſt: hi ſunt Angeli: Et excelſi ſunt ſuper eos: Hic eſt Deus ſanctus & benedictus. Plurimis præterea in locis, nomen hoc אלהים *Elohim*, cùm pro vero Deo ſumitur, cum verbo pluralis numeri copulari comperimus, quod nequaquam fieret ſi pro vero Deo acceptum ſemper ſingulariter teneretur. Et vt cætera id genus penè infinita prætermittam, illud vnum quod maximè ad propoſitum facit, exempli gratia adducam. Sic enim in 1. capit. Geneſ. ſcribitur; ויאמר אלהים נעשה אדם בצלמנו כדמותינו: Id eſt, Et dixit אלהים *Elohim* id eſt; Dii, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram. Si igitur hoc in loco אלהים *Elohim* ſingulariter teneretur, non faciamus, ſed faciam, dixiſſet. Neque ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram, ſed ad imaginem meam, tanquam ſimilitudinem meam, protuliſſet. Dixit autem, ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram, & non ad imagines noſtras, tanquam ſimilitudines noſtras; vt perſonarum identitatem, ac diuinæ eſſentiæ vnitatem indicaret. Nam etſi tres diuinæ hypoſtaſes perſonaliter ab inuicem diſtinguantur, cùm alia ſit perſona Patris, alia Filii, alia Spiritus ſancti, eſſentialiter tamen non diſtinguuntur, ſed idem omnino ſunt. Cùm igitur nomen hoc אלהים *Elohim*, pro Deo verò hic accipiatur, atque cum verbo faciamus; quod pluraliter profertur,

fertur, coniungatur, clarum profectò eſt, illud hic pro Deo vero ſumtum, non ſingulariter, ſed pluraliter, ad pluralitatem diuinarum perſonarum inſinuandam teneri. Iuniores tamen Iudæorum textus huius veritatem quibuſdam irrationabilibus, nedum falſis expoſitionibus peruertere conantur. Quidam enim dicunt, ideo Deum, cùm hominem conditurus eſſet, pluraliter locutum fuiſſe, quia cœleſtem familiam conſuluit. Quorum certè dictum inane atque nullum eſſe, ex eo maximè patet, quòd cœleſtia omnia Deo ſeruiant, & eorum conſilio ipſe non egeat. Quidam verò, vt R. Dauid, & R. Moſes Gerundenſis, hoc in loco aiunt, propterea Deum hoc loquendi modo vſum fuiſſe, quia cum terra tunc locutus eſt, eo quod homo quem facturus erat, ex diuina & terrena re conſtare debebat. Sed hoc profectò dictum tam ſtultum ac ridiculum eſt, vt confutatione non egeat. Fatuitas quippe ridicula eſt, dicere, Deum ad hominis creationem terram ſibi adiutricem aduocaſſe. Quidam denique dicunt, quòd Grammaticè loquendo, hoc loco nomen hoc אלהים *Elohim* non coniungitur cum verbo pluralis numeri Faciamus, ſed cum verbo Dixit, quod ſingulare eſt. Ita enim dicit textus, Et dixit אלהים *Elohim*. Et poſtea ſequitur, Faciamus hominem. Hoc etiam nihil eſt. Nam etſi *Elohim* immediatè non connectatur cum verbo Faciamus, connectitur tamen mediatè, quod idem prorſus eſt. Neque enim alius quàm אלהים *Elohim* dixit, Faciamus hominem. Quamuis autem hic nomen אלהים *Elohim* pro Deo vero captum, non immediatè, ſed mediatè cum verbo pluralis numeri copuletur, alijs tamen quàm plurimis in locis immediatè copulatur, ſicuti Biblia Hebraicis characteribus ſcripta legentibus facilè patet. Hi tamen, cæterique omnes qui huius textus ſententiam deprauare nituntur, per illud facilè conuincuntur, quod in *Midras cobeleth*, id eſt in expoſitione Eccleſiaſtis, ſuper illud quod in 2. cap. habetur, כימה האדם שיבוא אחרי המלך את אשר כבר עשוהו Id eſt, Quis eſt homo, qui veniat, vel intret poſt Regem, qui iam fecerunt eum? Sic enim ibi dicitur, Poſt Regem, videlicet aliorum Regum Regem, Deum ſanctum & benedictum, tunc valebis ſtare? Docet autem per hoc, dicendum, quòd non eſt ſcriptum qui fecit eum, ſed qui fecerunt eum. Quod ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt: Deus enim ſanctus & benedictus, & domus iudicij eius, fecerunt eum. Si autem ex hoc dixeris, Duo ergo ſunt principia, non ſequitur. Nonne enim iam dictum erat, Deuteronom. 32. cap. Ipſe fecit te, & aptauit, vel parauit, vel ornauit te? Huc uſque traditio. In qua tria notátu admodum digna, atque ad rem propoſitam aptiſſima ponuntur. Primum quidem eſt, quod verbum pluralis numeri, Fecerunt, propterea cum nomine ſingularis numeri, Rex, in creatione hominis iungitur, quia Deus cum hominem conderet, pluraliter locutus eſt, dicens, Faciamus hominem ad imaginem noſtram. Hinc Pſalmographus dixit Pſal. 149. ישמח ישראל בעשיו בני ציון יגילו במלכם Hoc eſt, Lætetur Iſrael in factoribus ſuis, filij Sion exultent in rege ſuo. Hinc quoque & Eſaias ait 54. capit. כי בעליך עשיך יהוה צבאות שמו Id eſt, Quia dominatores tui, factores tui, Deus (tetragrammaton) exercituum nomen eius. Secundum verò eſt, cum in hac traditione dicitur, Quod Deus ſanctus & benedictus, & Domus iudicij eius fecerunt hominem. Vbi per Deum ſanctum & benedictum, naturæ diuinæ vnitas oſtenditur: per domum verò iudicii eius, perſonarum trinitas innuitur. Nam domus iudicij apud Iudæos dicebatur, cùm tres ad minimum ſimul ſententiam aliquam ferebant, quæ etſi plurium eſſe poterat, non tamen pauciorum, dummodo impares numero ſemper eſſent. Domus igitur iudicij Dei non eſt niſi Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus. Eapropter in *Bereſith Rabba*, id eſt, in expoſitione libri Geneſ. ſuper illud 19. capit. dictum ויהוה המטיר על סדם ועל עמרה גפרית ואש Hoc eſt, Et Deus pluit ſuper Sedom & ſuper Amora ſulfur & ignem, Dixit R. Elazar, In omni loco, vbi in ſcriptura ponitur Deus (tetragrammaton) ſemper intelligitur ipſe, & domus iudicij eius. Hoc etiam idem R. affirmat in Midras שיר השירים *Sir haſſirim*, id eſt in expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud 1. capit. לססתי ברכבי פרעה דמיתיך רעיתי Id eſt, Equæ meæ in curribus, vel in equitaturis Pharaonis aſſimilaui te amica mea. Tertium autem eſt, cùm in eadem traditione ſubinfertur, quod Deus & domus iudicij eius, non ſunt duo rerum omnium creatarum principia, ſed vnum duntaxat principium. Ex quo patet, quòd priſci Iudæorum Doctores non negabant diuinæ trinitatis myſterium, ſed tantum plura principia, ſiue plures Deos: quod non minus Chriſtiana religio deteſtatur. Quæ cum ita ſint, luce clariùs conſtat, per nomen אלהים *Elohim*, tres diuinas perſonas intelligi debere, quæ tanquam vnicum principium ad rerum omnium productionem ſimul concurrerunt.

Iuniorum Iudæorum falſa expoſitiones.

Confutationes.

CAP. X.

De nomine Dei quatuor literarum, quod eſt τετραγράμματον, eſtque יהוה, *quod Hebrei* שם המפורש Sem hammephoras, *hoc eſt nomen expoſitum vocant.*

CAPNIO.

QVONIAM inter cætera diuina nomina, per nomen Dei τετραγράμματον diuinæ trinitatis myſterium maximè inſinuatur, eam ob rem ad Iudæorum ceruicem magis conterendam, vellem abs te ſcire, quid de hoc nomine Talmudiſtæ atque Cabaliſtæ ſenſerint. GAL. Admodum profectò miranda vtrique ſenſerunt. Quare ne ipſe plura dicam, ea duntaxat referam quæ & R. Haccados, & R. Moſes filius Maimonis dicunt. Nam R. quidem Haccados, qui Latinè, Doctor noſter ſanctus, interpretatur, in libro quem גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, reuelatorem ſecretorum

nuncupauit, interrogatus ab Antonino Conſule Vrbis Romæ de huiuſce nominis ſignificatu, multa valde mira detexit. Cuius verba refert Rabbi Nehumias Haccanæ filius, in epiſtola ſecretorum ad filium ſuum Haccanam ſcripta, quam Hebræi אגרת הסודות *iggbereth baſſodoth* vocant: ſic dicens,

בקש פעם אחת אנטונינוס נגיד על
עיר רומה מרבינו הקדוש שילמדהו אמתות הד מות
שם ד אותיות ושם יב אותיות ושם מב אותיותי
תש וכה בעבור שתשאל איות נלסד מהאמת רוצת
לומר מהוראת שם בן ד אותיות ושם יב אותיות ושם
ארבעים אותיות אני מודיע לך אותם היות הסודות
אלחים אשר ראוי חיותם נסתרות מכל איש אבל
בעבור שאני מכיר היותך מהתלמידים המאושרים
והוא דבר קרוב אל הסברה לגלות לחם אלו הדברים
לפי שאנשי אותח חמדינה אין ראוי לחסתיר דברים
כאלו לפיכך אודיעך שאין לאל שם אשר אנו נוכל
לחשיג הכרח לפי שעצמותו הוא שמו ושמו עצמותו
וכמו שמעצמותו לא נוכל לחשיג שום הכרח לפי
שעם אותח הידיעה חיינו דומים לו כך משמו לא נוכח
לחשיג ידיעה עם כל זה כל שמותיו יש לחם הוראה
לפי ששם ארבע אותיות הוא יותר עצמי לפעולותיו
ומראה ידיעה יותר שלמה ויותר עצמית כפי מה
שאנו יוכלין לקבל ומזה מצטרפים כל שמותיו ולפי
זה השם נקרא שם המפורש לא שהוא יהוה שמו
העצמי אבל אנו אומרים אותו לפי שוה הוא כל מה
שכחנו יוכל לחשיג ויותר גבוה לא נוכל לעלות
ותדע משם יב אותיות ושם מב שאינם שמות אשר
תיבה אחת תהיה נעשה משני עשר אותיות או
מארבעים ושתים אותיות אבל באי זה שם שתהיה
יש רוב מלות שונות שהוראתם אחה.

Hoc eſt, Quæſiuit aliquando Antoninus Conſul Vrbis Romæ à Rabbeno haccados, vt eum de veritate inſtrueret, eius videlicet quod ſignat nomen quatuor literarum, & nomen duodecim literarum, ac nomen quadraginta duarum literarum. Reſponſio. Quod petis te de veritate informari, eius ſcilicet quod demonſtrat nomen quatuor, nomen duodecim, & nomen quadraginta duarum literarum: notum tibi facio, hæc eſſe arcana diuina, quæ omnes homines clam eſſe debent. Verumtamen quia te ex ſcholaſticis benemeritum eſſe cognoſco, conſentaneumque rationi eſt, detegere huiuſce generis hominibus huiuſmodi res, quoniam illis haudquaquam occultanda ſunt talia, idcirco notum tibi facio, Deum non habere nomen, cuius nos cognitionem habere poſſimus; quandoquidem eius ſubſtantia eſt nomen ipſius, & econtra. Et quemadmodum eius ſubſtantiæ notitiam nullam habere poſſumus, quoniam ea cognita, ei ſimiles efficeremur, ita nominis ipſius cognitionem habere nequimus. Nihilominus omnia eius nomina ſunt attributa. Et quia nomen quatuor literarum operationibus eius peculiarius eſt, oſtenditque eius notitiam perfectiorem, & illi accommodatiorem, prout nobis eſt poſſibile captu, & ex hoc nomine procedunt omnia eius nomina, ideo hoc nomen dictum eſt שם המפורש *ſem bammephoras*, non quod ipſum ſit eius nomen ſubſtantiale: ſed nos id dicimus, quoniam hoc eſt quantum noſtra facultas comprehendere poteſt, & altius aſcendere non poſſumus. Notare autem debes, nomen duodecim, nomenque quadraginta duarum literarum non eſſe nomina,

Deus propriè non habet nomen.

A quorum vnumquodque verbum duodecim literis conſtet, aut quadraginta duabus, ſed quodlibet eorum ſunt verba diuerſa, quæ vnum oſtendunt. Hæc ille. Rabbi autem Moſes Ægyptius in libro *More*, in ſexageſimo primæ partis capite, ſic ad verbum ait: Omnia nomina creatoris in libris omnibus inuenta, ab effectibus deriuata ſunt præter vnum nomen, quod eſt יהוה Et eſt nomen appropriatum creatori altiſſimo. Et propter hoc vocatur שם המפורש *ſem bammephoras*, id eſt nomen expoſitum.
B Vult autem dicere, quòd ipſum eſt ſignificans & oſtendens creatoris ſubſtantiam, ac eius quidditatem, oſtenſione & ſignificatione perfecta, ac manifeſta, in qua non eſt æquiuocatio, neque mixtura: id eſt, Nihil eſt quod commune ſit Deo & creaturæ in hoc nomine: reliqua autem ipſius glorioſa nomina ſignificant æquiuocè, & cum mixtura: eo quod ſunt ab operibus ſimilibus iis quæ ſunt in nobis, deriuata: vt
C etiam nomen illud quod loco יהוה id eſt, (quatuor literarum) quod eſt ארני *Adonai* ab hoc verbo ארני *Adon*, quod eſt Dominus, deriuatum eſt. Et inde eſt, quod Angelus quoque dictus eſt ארני *Adonai*: ſicut dictum eſt Geneſ. 18. capit. ארני *Adonai* quæſo ſi inueni gratiam in oculis tuis. Manifeſtaui autem tibi hoc in verbo ארני *Adonai*, quo nomen creatoris pronominatur: quia magis appropriatum eſt Deo altiſſimo, quàm alia omnia nomina creatorem notificantia. Cæ-
D tera verò, vt דיין *Daiian* iudex, & צדיק *tſadik*, id eſt iuſtus, & הנון *Hannun*, id eſt gratioſus, vel pius, & miſericors, manifeſtum eſt, quòd communia ſunt, atque deriuata. Nominis autem quod ſcribitur quatuor literis הוהי, neſcitur deriuatio nota, nec ipſum cum alio participat. Et non eſt dubium, quin hoc nomen glorioſum, quod non profertur, neque pronunciatur, neque dicebatur niſi in ſanctuario à ſacerdotibus Domini ſanctificatis, & ſo-
E lum in benedictione ſacerdotum, & tunc etiam à ſacerdote magno, & in die ieiunii glorioſæ ſanctificationis, eſt nomen illud, in quo non eſt participatio inter creatorem, & aliquid aliud. Breuiter autem dico, quod celſitudo & excellentia huius nominis idcirco tanta reputatur, & cauetur ne loquatur aliquis per ipſum cautela magna & terribili, quia ſignificat creatoris ſubſtantiam: ita quod nulla creatura communicat cum eo in
F ſignificatione illa. Quemadmodum aſſeuerant magiſtri noſtri, in perſona Dei dicentes, Nomen meum eſt vnicum, vel appropriatum mihi. Cætera verò omnia Dei nomina, qualitates & reliqua ſignificant. Cumque multiplicata fuiſſent huiuſmodi creatoris nomina, ab eius operibus deriuata, tranſire fecerunt ſuper cor nonnullorum filiorum Adam, quod multas ipſe habeat qualitates, ſecundum multitudinem operum à quibus nomina illa de-
G riuantur. Et eam ob rem promiſit dare hominibus intellectum, qui ab eis huiuſmodi errorem amoueret. Dixit enim Zachar. 14. ca. In die illa erit Dominus vnus, & nomen eius vnum. Vult dicere, quod ſicuti ipſe Dominus vnus eſt, ita tunc

vno

vno duntaxat vocabitur nomine, quod eius ſubſtantiam, vel eſſentiam abſque deriuatione ab aliqua actione, ſignificat. Dictum eſt autem in פרקי *pirke*, id eſt, capitulis Rabbi Eliezer, quòd cùm adhuc mundus non eſſet creatus, erat Deus ſanctus & benedictus, & nomen eius tantùm. Animaduerte quàm euidenter oſtendat, quòd omnia hæc Dei nomina deriuata ſint nouiter poſt mundi creationem inuenta. Et hoc quidem certum eſt, quòd omnia ab aliquibus operibus in mundo inuentis denominantur. Sed cum conſideras Dei eſſentiam ab omni operatione denudatam; nequaquam erit ei nomen deriuatum, ſed vnum tantummodo, ad eius eſſentiam deſignandam. Nullum autem eſt apud nos nomen, quod non ſit deriuatum, præter τετραγράμματον יהוה, quod eſt שם המפורש *ſem hammephoras*, id eſt, nomen expoſitum abſolutè. Nec aliud eſſe credas, quàm iſtud. Neque pertranſeant cor tuum ſcribentium breuia, vanitates, & ea quæ fortè ab eis audiſti, vel in eorum libris vaniſſimis inueniſti, delirantium nomina quædam, ab eis compoſita, & nihil penitus ſignificantia, quæ diuina nomina vocant; dicuntque, quòd magna ſanctitas atque mundicia ſit ad effectum conſequendum neceſſaria, & quòd poſſibile ſit homini cum huiuſmodi nominibus miracula facere. Non enim decet prudentem hominem has vanitates atque inſanias audire, nedum credere. Nec eſt aliquod aliud nomen quod המפורש *hammephoras*, id eſt expoſitum, vocetur, niſi hoc glorioſum quatuor literarum nomen, quod cùm literis ſuis minimè legitur. Manifeſtè autem cum expoſitione dixerunt in libro, qui dicitur ספרי *ſiphre*, ſuper illud Numer. 6. capit. Sic benedicetis filiis Iſrael. Sic, hoc eſt, In lingua iſta. Sic, id eſt, cum שם המפורש *ſem hammephoras*, Dicebatur autem in ſanctuario, ſicut ſcriptum eſt: in ciuitate verò ſecundum quod pronunciatur, hoc eſt, pro eo dicebatur אדני *Adonai*. Dictum eſt quoque in Talmud ſuper illud Numer. 6. capit. Sic benedicetis filiis Iſrael. Sic, id eſt, cum שם המפורש *ſem hammephoras*, vel cum eius pronunciatione. Docet autem quid ſit dicendum, cùm ait: Et ponite, vel nominate nomen meum vnicum, ſcilicet mihi. Ecce expoſitum eſt ibi, quòd שם המפורש *ſem hammephoras* ſit nomen quatuor literarum, & quòd ipſum ſolum creatoris ſubſtantiam abſque mixtura & ſignificatione alia ſignificet atque oſtendat. Eapropter dixerunt magiſtri in perſona Dei, Nomen meum eſt vnicum mihi. Hæc omnia prædicta Rabbi Moſes ben Maimon. Cap. Dic obſecro, hoc nomen quatuor literarum, vt ſcriptum eſt, ſiue vt literæ ipſæ ſonant, quomodo proferatur. Gal. Quidam ex noſtris aiunt, hoc nomen in noſtris literis ſonare Ioua. A quo dicunt fortè apud antiquos nomen Iouis irrepſiſſe. Sed maximè profectò errant, huiuſmodi gentilitatis blaſphemiam ex tam ſancto nomine inferentes. Non enim hæ quatuor literæ יהוה ſi, vt punctatæ ſunt, legantur, Ioua reddunt: ſed (vt ipſe optimè noſti) Iehoua efficiunt: quamuis Iudæi illud pronun-

Amuleta blaſphema.

A ciare vt ſcriptum eſt, non audeant: ſed loco eius אדני *Adonai*, quod idem eſt quod Dominus, proferant. Qui autem illud in noſtris literis Ioua ſonare contendunt, id ex eo potiſſimum probare conantur, quòd Hebræorum Grammatici dicunt, cùm *ſceua* aliqua literarum gutturis ſequitur, plerunque & *ſceua* ipſum & gutturis literam ſimul per ſyncopam auferri. Nam exempli gratia, יהודה *Iehuda*, nonnunquam יודה *Iuda* & ſcribitur & pronun- B ciatur, & יהושע *Iehoſua* יושע *Ioſua*, & יהויכין *Iehoiachin* יויכין *Ioiachin*, & תהלים *tehillim* תלים *tillim*: & reliqua multa id genus. Quod ſimiliter quoque in hoc nomine Dei magno fieri volunt. Qua ex re illud Ioua apud nos ſonare inferunt, cùm in eo *ſceua*, *he* literam gutturis præcedat. Quod ſi verum eſſet, ipſum nomen non יהוה ſed יוה ſine *ſceua* & *he* litera ſcriberetur. Et ſic non tetragrammaton, ſiue quatuor literarum eſſet, ſed trium C duntaxat, quod nec cogitare quidem licet. Nefas enim eſt, eo in nomine quicquam vel addi, vel minui. Sed ſic omnino debet & ſcribi & pronunciari (ſi tamen pronunciandum eſt) ſicut Deus ipſe Moſi illud ſcribi debere mandauit. Quocirca Grammaticorum Hebræorum regula, quam inducunt, in eo locum nullum habet, quamuis & in reliquis ſacris viginti quatuor libris nuſquam vel rariſſimè ſeruata reperiatur, ſed in aliis tantùm codi- D cibus, & præcipuè apud Talmudiſtas. Ipſum igitur nomen Dei tetragrammaton cum *ſceua* & *he* litera, quæ lenem habet aſpirationem, & ſcribi & pronunciari, neceſſe eſt. Quare caueant qui illud apud nos Ioua ſonare affirmant. Non enim Ioua, nec Ieoua, ſed Iehoua cum leni aſpiratione, ſicut ſcribitur, pronunciandum eſt. Cap. Quomodo Hebræi nomen hoc interpretantur? Gal. Illud alii quidem ex ipſis, Generans, interpretantur: alii verò, Qui eſſentiat, ſi- E ue, Qui dat omnibus eſſe: alii autem, Vnus & omnia, ſiue, omnia vniter vt cauſa, ſiue, Vnus omnia eminenter continens. Cap. Cur nomen hoc Iudæi pronunciare non audent? Gal. Propter ea quæ habentur in libro קדושין *chiddusim*, id eſt ſanctificationum, in capit. עשרה יוחסין *Haſſara iohaſin*, id eſt decem nobiles, ſuper illud Exod. 3. capit. Hoc eſt nomen meum in æternum. Ibi enim legitur, quod dixit quidam ſenior non eſſe ſcriptum לעולם *leolam*, F id eſt, in æternum, ſed לעלם *lealam*, id eſt, vt celetur. Rabbi autem Abina obiecit, dicens: Scriptum eſt, Hoc eſt nomen meum. Et iterum ſcriptum eſt ibidem, Hoc eſt memoriale meum. Dixit Deus ſanctus & benedictus, Non legor ſicut ſcribor: Scribor enim cum *iod*, *he*, *vau*, *he*, videlicet יהוה quod eſt nomen tetragrammaton: & legor, cum *aleph*, *daleth*, *nun*, *iod*, quæ literæ אדני *Adonai* efficiunt, quod idem eſt quod Dominus. Quare G præceperunt magiſtri loco eius *Adonai* debere legi. Hæc ibi. Quocirca, vt legitur in libro *Sanhedrin* in capit. Helec, dixit Abba Saul, Qui pronunciat ipſum nomen quatuor literarum, vt ſcilicet literæ eius ſonant, non

habebit partem in ſeculo venturo. Eapropter vbicunque nomen illud reperiebant, ipſum minimè proferre audebant, ſed loco eius *Adonai* pronunciabant. Sacerdotes tamen illud vt ſcriptum eſt, proferebant, dum populo in ſanctuario benedicebant. Non enim extra ſanctuarium (vt ipſe ſcribis in pulcherrima illa epiſtola, quam ſecundò abs te accepi) ineffabile effari licebat. Quod Rabbi Moſes filius Maimonis in primo & ſexageſimo capit. primæ partis libri *More* affirmat, Mandatum (inquiens) eſt nobis Numer. 6. capit. à ſacerdotibus benedici. Et ibi eſt nomen Domini ſecundùm propriam eius ſcripturam: & ipſum eſt, שם המפורש *ſem hammephoras*, id eſt, nomen Dei expoſitum. Hæc ille. Hæc autem benedictio cum nomine Dei quatuor literarum, quæ cum tribus digitis ambarum palmarum erectis, & duobus depreſſis fiebat, ad deſignandam diuinarum perſonarum trinitatem per ipſum nomen ſignificatam, in Simeone Iuſto, qui Chriſtum infantulum C ſuſcepit in vlnis, penitus defecit: vt idem Rabbi Moſes eodem in loco atteſtatur, his verbis, Ex quo mortuus fuit Simeon Iuſtus, ceſſauerunt fratres eius ſacerdotes, ſcilicet cum nomine Dei quatuor literarum, populo benedicere: erant autem poſt ipſum cum nomine duodecim literarum benedicentes. Hæc ille: qui ibidem quoque ſic ait, Cùm hoc nomen in ſanctuario, & populi benedictione proferretur, non erat omni homini notum quonam pacto pronunciaretur, aut cum qua D vocali vnaquæque eius litera ſonum redderet, & vtrum oporteret aliquas earum duplicari, an ſimpliciter, ſiue leniter proferri. Erant autem viri ſapientes, ſignificationem ipſius nominis, modumque prolationis ab inuicem recipientes: quæ neminem docebant, niſi diſcipulum ipſis dignum, & ſemel duntaxat in hebdomada. Ego autem opinor, quòd cum nomen quatuor literarum ſapientes filios ſuos docerent, & non-niſi ſemel in hebdomada, hoc non erat ſolum- E modo docere qualiter proferretur, ſed eius quoque ſignificationem, propter quam huiuſmodi nomen inuentum fuit, atque impoſitum. In eo quippe diuinum eſt myſterium. Hactenus Rabbi ille. CAP. Si hoc nomen apud eos (vt optimè probaſti) aliquando proferebatur, quamobrem igitur ineffabile dicebatur? GAL. Hoc magno abſque myſterio eſſe non poteſt. Non enim hoc nomen quoad vocem ipſam nominis, ineffabile dicitur, cùm & ipſi illud (vt dictum eſt) F quandoque pronunciarint, & æquè vt ſcriptum eſt, facilè proferri poſſit, ſi literæ ipſæ cum apicibus & punctis legantur: ex ipſis enim (vt dictum eſt) hæc vox Iehoua redditur: ſed quoad myſterij ſignificatum omnino ineffabile eſt. Ita enim diſtinctè diuinam eſſentiam ſignificat, vt cum ſimpliciſſima ipſius vnitate, & diuinarum perſonarum trinitatem, & æternam earum diſtinctionem, originem, productionemque apertè inſinuet. Quia igitur Deus trinus & vnus, qui omni- G no ineffabilis eſt, atque incomprehenſibilis, per hoc nomen ſignificatur, idcirco nomen ipſum ineffabile dicitur. Eam ob rem antiqui Iudæorum à Moſe illo magno edocti, ad deſignandam hanc

A diuinæ trinitatis & vnitatis ineffabilitatem, ſtatuerunt hoc nomen minimè proferri: ſed vbicunque inueniretur, loco eius, nomen hoc ארני *Adonai*, quod Dominus interpretatur, pronunciari debere. Quam ob rem vbicunque hoc nomen nobis interpretandum occurrit, ipſum quandoque quidem Deus, ſecundum eius ſignificatum, quandoque verò Dominus, iuxta ipſius pronunciationem, nos in Latinum vertere ſolemus, prout magis congruum eſſe videtur. Ob B hanc etiam Dei ineffabilitatem, dixit Rabbenu Haccados (vt paulò ſuperiùs memorauimus) Deum ipſum non habere nomen, cuius nos cognitionem habere poſſimus. Quod Mercurius quoque ille Triſmegiſtus ſentire videtur, dum ait, ἔστι γὰρ ὁ ὢν ἀνώνυμος: id eſt, Eſt enim qui eſt abſque nomine. Et rurſus de huiuſce nominis ineffabilitate inquit, οὗ τὸ ὄνομα οὐ δύναται ἀνθρωπίνῳ στόματι λαληθῆναι. hoc eſt, Cuius nomen non poteſt humano ore effari. Quod neque cacodæmon tacere potuit. Nam Apollo Delphicus quærenti cuidam quid Deus eſſet, ita inter cætera reſpondit, οὗ τὸ ὄνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον. id eſt, Cuius nomen nec verbo capiendum.

CAP. X.

Quomodo diuinæ trinitatis myſterium per nomen Dei tetragrammaton diſtinctè exprimatur.

CAPNIO.

VELIS nunc obſecro, quonam pacto hoc nomen Dei tetragrammaton diuinæ trinitatis vnitatiſque arcanum diſtinctè inſinuet, reſerare. GAL. Si nomen hoc quatuor literarum diligentiùs inſpicias (quod tamen non eſt niſi trium, cum tribus enim tantum literis ſcribitur; quia tamen vna earum geminatur, ideo quatuor literarum ſeu tetragrammaton dicitur) videbis idem nomen & vnum eſſe, & tria. Sed quòd vnum eſt, ad eſſentiæ vnitatem: quòd vero tria, ad trinitatem reſpicit perſonarum. CAP. Clariùs quæſo hæc ediſſeras. GAL. Rabbenum Haccados audi, in prima petitione eius libri qui גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, reuelator arcanorum inſcribitur, optimè & clarè hac de re loquentem: cuius verba hæc ſunt, ואחר שפתחתי לך זה הבט ששם בן ארבע אותיות כפי תואר כתבו אשר הוא בלשוננו העברית הוא זה יהוה הוא אלוה מגליר ולפי שלא יוכל להיות מוליד בלא מיולד ראוי הוא להשתעפ האהבה מן המוליד למיולד ולהפך מן המיולד למוליד לפי שאם לא היה זה לא היה מוליד ואם לא היה משתעפ אהבה ממיולד למוליד היה המוליד נפרד מהמיולד והיו שני עצמיים אבל אנחנו ברצה המוליד והמיולד היות עצם אחד ולפיכך הוא צריך מאחד לאחר תשתעפ האהבה ולפיכך מזה השם המפורש הוא נגזר שם שנים עשר אותיות כי הוא אב בן ורוח הקדש אשר בלשונינו העברית שם שנים עשר אותיות נכתב כך בלעיל ולפי שאינו נמצא שום דבר באל אשר לא יהיה אל משם שנים עשר

A עשר אותיות משתעף שם ארבעים ושתים אותיות אשר הוא אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה אשר בעברית הם ארבעים ושתים אותיות מראית השם הנזכר ודע אלו השמות היות מהסודות האלהיים אשר ראוי להסתירם מכל אחד עד שיבא משיח צדקנו ואני גליתים לך ואתה הזקם בסוד: Id eſt, Poſtquàm autem hoc tibi aperui, animaduerte nomen quatuor literarum, prout ſcriptio eius eſt (ſic enim ſcribitur in lingua noſtra Hebraica, יהוה) ipſum Deum generantem ſignificare. Et quia non poteſt eſſe B generans abſque generato, neceſſariò amor à generante in generatum, & è conuerſo procedere debet: quoniam ſi hoc non eſſet, non generaret. Et ſi non procederet amor à generato in generantem, diuideretur generatus à generante, & duæ ſubſtantiæ eſſent. Propterea nos volumus, generantem & generatum vnam eſſe ſubſtantiam. Idcirco neceſſe eſt, ex altero in alterum procedere amorem. Eapropter ex hoc C *Sem hammephoras*, deriuatum eſt nomen duodecim literarum. Eſtque Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Quæ in lingua noſtra Hebraica duodecim literis ſcribuntur. Quoniam autem non inuenitur aliquid in Deo, quod non ſit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadraginta duarum literarum, quod eſt Pater Deus, Filius Deus, Spiritus ſanctus Deus, trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate. Quæ in Hebraico ſunt quadraginta duæ literæ. Notare autem debebis, hæc nomina D eſſe ex diuinis arcanis, quæ à quocunque occultari debent, quouſque veniat Meſſias iuſtus noſter. Illa tibi patefeci, tu autem ea fortiter occule. Hæc Rabbenu ille Haccados. Cap. Quanquam Rabbi iſte, quem meritò ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, magiſtrum noſtrum ſanctum vocant, per nomen Dei tetragrammaton, & diuinarum perſonarum trinitatem, & diuinæ eſſentiæ vnitatem, ac Filium à Patre generari, & Spiritum ſanctum E quem ipſe rectè Amorem appellat, ab vtroque procedere, ac vnumquemque verum Deum eſſe, treſque vnam eſſe eſſentiam, vnumque Deum, optimè probauit: quia tamen liber eius *Gale razeia* rariſſimus eſt, & qui eum habent, propter myſteria Chriſtianæ fidei in eo contenta, ipſum penitus occultant, vnde quidam eorum illum à nobis confictum eſſe, dicere audent, ideo vt & veritas ipſa clariùs innoteſcat, & iuniorum Iudæorum cæcitas magis F appareat, optimè quidem facies, ſi iuxta aliorum quoque veterum tam Talmudiſtarum, quàm Cabaliſtarum ſententias, per hoc ſanctiſſimum nomen, diuinæ trinitatis arcana, prout te interrogauero, detexeris. Primùm itaque quid ſibi velint huius nominis literæ, refera. Gal. Literæ huiuſce nominis etſi (vt dixi) quoad numerum quidem quatuor ſint, vnde & Græcè haud ineptè τετραγράμματον dicitur, in veritate tamen non ſunt niſi tres, ſcilicet י *iod*, ה *he*, ו *vau*. G Ex eo autem quòd ſecunda bis ponitur, ſecundo ſcilicet loco & quarto, quatuor eſſe cenſentur. Tres igitur huius nominis literæ, tres diuinas deſignant hypoſtaſes. Nam prima quidem ſcilicet *iod* quæ principium interpretatur, eò quòd omnium aliarum principium ſit, cùm ab ea vnaquæque originem ſcripturæ habeat, ipſaque à nulla originem ſumat, rectiſſimè Patrem in diuinis inſinuat, qui cùm à nullo ſit, aliæque perſonæ ab eo emanent, principium ſine principio dicitur. Secunda verò ſcilicet ה *he*, quæ eſſe vel viuere ſignificat, Filium in diuinis aptiſsimè innuit, per quem omnia quæ facta ſunt, eſſe cœperunt, & quicquid factum eſt, in ipſo vita erat. Tertia autem ſcilicet ו *vau*, quæ copulatiuam dictionem, Et, denotat, Spiritum ſanctum optimè exprimit, qui cùm ſit amor Patris & Filij, quo ſe viciſsim amant, rectè copula, id eſt, nexus vtriuſque nuncupatur. Cap. Cur harum literarum ſola ſecunda geminatur? Gal. Ad inſinuandum ſolum Filium, qui ſecunda eſt in trinitate perſona, duplicem habere reſpectum. Nam Pater quidem, qui prima perſona eſt, cùm ſit ſolum producens, & non productus, vnum tantum quoad hoc habet reſpectum. Spiritus ſanctus quoque qui tertia perſona eſt, cùm ſolùm productus ſit, & non producens, vnum etiam duntaxat reſpectum habet. Ipſe autem Filius, qui ſecunda perſona eſt, cùm productus ſit, & producens, duos habet reſpectus: nam & à Patre productus eſt, & vnà cum Patre Spiritum ſanctum producit. Cap. Quamobrem in antiquis Hebræorum codicibus, hoc nomen tetragrammaton per tres *iod* literas ſcriptum reperitur, quæ & circulo clauduntur, & eis *camez* punctus ſupponitur, hoc modo (ײְ)? Gal. Duo in hoc inſinuantur arcana: quorum vnum quidem eſt, quia (vt diximus) *iod* idem eſt quod principium. Etſi igitur principium in operibus trinitatis intrinſecis ſoli Patri conueniat, in operationibus tamen extrinſecis, tribus perſonis commune eſt. Tres ergo *iod*, tres ſunt diuinæ hypoſtaſes: vnica verò *camez* tribus *iod* ſuppoſita, diuina natura eſt, quæ vnicuique hypoſtaſi tota impartibiliter communicatur. Circulus autem quo tres *iod* includuntur, eſt ipſa diuinæ eſſentiæ identitas, qua ſimul ipſæ diuinæ hypoſtaſes tanquam vnicum principium, & vna prima cauſa, ad omnium rerum actiones concurrunt. Alterum verò arcanum eſt, quòd tres *iod* æquales, trium perſonarum æqualitatem ſignificant: *camez* autem vnam diuinam eſſentiam deſignat in tribus ipſis diuinis eſſe perſonis. Circulus verò ipſius eſſentiæ denotat identitatem, qua vnaquæque perſona per circumince ſsionem dicitur eſſe in aliis. Cap. Quid tres huius nominis ſyllabæ ſignificant? Gal. Tres vtique perſonas diuinas. Quemadmodum enim vnaquæque huius nominis ſyllaba (vt aiunt Cabaliſtæ) id totum ſignificat, quòd totum nomen ipſum importat, ita quælibet diuina perſona, cùm perfectus Deus ſit, totam in ſe continet diuinitatem: nec diuinitas ipſa magis eſt in tribus perſonis ſimul, quàm ſit in vnaquaque, ſed tota eſt in vnaquaque, & tota in tribus. Tres igitur huius nominis ſyllabæ, tres diuinas deſignant perſonas, quarum vnaquæque eſt verus & perfectus Deus. Nam Pater eſt verus & perfectus Deus; & Filius eſt verus

Nomen duodecim literarum.

Nomen quadraginta duarum literarum.

Litera huius nominis quid ſignificent.

Cur ſecunda litera huius nominis geminatur.

Cur Chaldei ײַ ſcribunt.

Quid ſyllabæ huius nominis ſignificant.

& perfectus Deus, & Spiritus ſanctus verus & perfectus Deus. Et ſicut tres huiuſce nominis ſyllabæ ſimul ſumptæ vnum nomen efficiunt, ita tres perſonæ diuinæ ſunt vnus Deus. CAP. Quæ ſunt illa tria diuina nomina, quæ veteres Hebræorum ex quatuor literis huius nominis componi aſſeruerunt? GAL. Hæc ſcilicet, יה *iah* הו *hu* והו *vehu*. Primum enim ex prima & ſecunda componitur litera, ſcilicet ex *iod* & *he*, hoc modo יה *iah*, quod idem eſt quod Deus, & Patrem deſignat, qui totius diuinitatis fons eſt. Secundum verò nomen ex ſecunda & tertia conſtat litera ſic, הו *hu*, quod, Ipſe, interpretatur, & Filium ſignificat: quia ipſe profectò eſt, quem Prophetæ ad ſaluandum genus humanum venturum prædixerunt, & digito quandoque monſtrarunt, iuxta illud Eſa. 35. capit. אלהים הוא יבא וישעכם hoc eſt, Deus ipſe veniet, & ſaluabit vos. Tertium denique nomen ex tertia & quarta conſtituitur litera, ſcilicet ex *vau* & *he*, ſic, והו *Vehu*, & idem ſonat quod, Et ipſe, & Spiritum ſanctum denotat: quia & ipſe quoque poſt Filium viſibiliter mitti debebat, licèt non eodem modo: Filius enim in humana natura ſibi hypoſtaticè vnita, mittendus erat. Spiritus ſanctus verò in columbæ ſpecie, & in linguis igneis non ſibi hypoſtaticè vnitis, ſed tanquam ſub ſigno. In hoc autem quòd ſecundum nomen deſcendit à primo, & tertium à ſecundo (nam litera ה *he* communis eſt primo & ſecundo nomini, ו *vau* verò communis eſt ſecundo & tertio) oſtenditur planè, Filium conſubſtantialem eſſe Patri, à quo genitus eſt, & Spiritum ſanctum conſubſtantialem eſſe Filio, qui conſubſtantialis eſt Patri: vt palàm liqueat, & Filium eſſe in Patre, & Patrem in Filio, ac Spiritum ſanctum in vtroque. CAP. Id quoque neque grandi abſque myſterio factum eſſe arbitror, quod omnes huius nominis literæ illæ eadem ſint, ex quibus tria tempora, præteritum ſcilicet, præſens, & futurum verbi ſubſtantiui indicatiui modi apud Hebræos conſtant. GAL. Ita profectò eſt, vt ais. In hoc enim duo reuelantur arcana. Primum quidem eſt, Quòd vt ſolum verbum ſubſtantiuum ſubſtantiam ſignificet, vnde & ſubſtantiuum dicitur, cætera verò accidens, quare & adiectiua nuncupantur, ita ſolum verbum ſubſtantiuum indicatiui modi ſtabilitatem deſignat, cætera autem fluxibilitatem. In hoc igitur, quòd omnes huius nominis literæ ex verbo ſubſtantiuo indicatiui modi accipiuntur, ipſa diuinarum perſonarum omnimodà, ac ſempiterna ſtabilitas denotatur. Alterum verò arcanum eſt, quòd nomen hoc ex eiſdem literis conſtat, ex quibus tria tempora eiuſdem verbi componuntur, quæ ſunt præteritum, præſens, & futurum: & ſic apud eos ſonant היה *haiah*, id eſt, fuit, הוה *hove*, quod, eſt, ſignificat, יהיה *ihie*, id eſt erit: vt ex hoc earundem perſonarum æternitas apertiſſimè pateat, Patrem ſcilicet & Filium & Spiritum ſanctum ſemper fuiſſe, eſſe, & fore. CAP. Quare hoc nomen apud Hebræos dicitur שם המפורש *Sem hammephoras*, quod idem eſt apud nos quod expoſitum, ſiue declaratum? GAL. Nomen Dei tetragrammaton, quamuis diſtinctè (vt patuit) diuinæ trinitatis myſterium cum vnitate eſſentiæ inſinuaret, quia tamen huius myſterij declaratio Meſſiæ ſeruata fuerat, non fuit in veteri teſtamento explicitè expoſitum, ne populus ille rudis & carnalis in errorem pluralitatem deorum colentium incideret: vnde Moſes velata facie eos alloquebatur: vt inde innueretur, huiuſmodi arcana non niſi figuris & ænigmatibus tradi eis debuiſſe. Qui autem Spiritus ſancti gratia afflati, huiuſce nominis ſignificatum intelligebant, illud non niſi pauciſſimis & dignis tradebant: nomenque ipſum priùs per nomen duodecim literarum, demum per nomen duarum & quadraginta literarum expoſuerunt. Attamen, vt ait R. Moſes ben Maimon in libro *More* in 40. primæ partis capit. Neque nomen duodecim literarum, neque nomen quadraginta duarum affirmabant eſſe שם המפורש *Sem hammephoras*, id eſt nomen expoſitum: cùm *Sem hammephoras* non ſit niſi vnicum Deo ſancto & benedicto, quod eſt nomen quatuor literarum, ſicut paulò ſuperiùs oſtendimus. Hæc autem alia duo nomina neceſſariò Dei cognitionem atque noticiam homini tribuebant, quia per ea ipſum nomen quatuor literarum exponebatur. Nomen igitur hoc tetragrammaton idcirco שם המפורש *Sem hammephoras*, id eſt, expoſitum, vocauerunt, quia illud veteres Hebræorum per nomina duodecim, & quadraginta duarum literarum expoſuerunt, & meliùs adhuc atque diſtinctiùs & lucidiùs à Meſſia exponendum fuerat.

Tria diuina nomina ex literis huius nominis compoſita.

Cur hoc nomen dicitur Sem hammephoras.

CAPVT XI.

De nomine Dei duodecim literarum: Et quomodo per illud antiqui Iudæorum Patrem & Filium & Spiritum ſanctum explicabant.

CAPNIO.

VT clarior adhuc atque perfectior de nomine quatuor literarum habeatur noticia, de nominibus nunc dicendum eſt, per quæ à priſcis Iudæorum ſapientibus ipſum expoſitum fuiſſe, aſſeruiſti. His enim cognitis, facilè eius expoſitio atque ſignificatio cognoſci poterit. Quare primùm de nomine duodecim literarum ediſſere, quidnam fuerit, quomodove per illud ab illis patribus nomen tetragrammaton exponi contigerit. GAL. Ad maiorem eorum intellectum, quæ tam de hoc nomine duodecim literarum, quàm de altero duarum & quadraginta dicturus ſum Rabbeni Haccados notanda ſunt verba. Is enim in prima petitione eius libri quem גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, reuelatorem arcanorum appellauit, ſic ait (vt ſupra iam vidimus) Nomen duodecim literarum nomenque quadraginta duarum, non ſunt verè nomina, quorum alterum ex duodecim, alterum ex quadraginta duabus literis conſtet, ſed vnumquodque eorum verba diuerſa continet, quæ vnum oſten-

oſtendunt. Vt igitur de nomine duodecim literarum nihil ipſe dicam, ea tantummodo quæ de ipſo Rabbi Moſes Ægyptius in ſexageſimo primo capit. primæ partis libri *More* dicit, adducam. Ibi enim ita ad verbum ait: Erat adhuc apud eos nomen, quod duodecim literarum filium dicebant: quod vtique in ſanctitate quoque, ac reuerentia erat, citra tamen nomen quatuor literarum. Eſt autem in promptu quantùm ad me eſt, id quod ipſe vehementer opinor, ipſum non vnum fuiſſe nomen: ſed duo, vel tria nomina aggregata, quorum literæ duodecim erant. Et priores illi ſancti patres quotieſcunque in Sacra ſcriptura nomen quatuor literarum occurrebat, videlicet יהוה, ipſum cum duodecim illis literis pronunciabant, atque exponebant: quemadmodum illud hodie cum his quatuor *aleph*, *daleth*, *nun*, *iod*, hoc eſt, cum אדני *Adonai* pronunciamus. Illud tamen nomen duodecim literarum maioris proculdubio vnitatis ſignificationem importabat, quàm id quod hoc nomen אדני *Adonai* ſignificat: neque illud quempiam ſcire prohibebant, quin potiùs quemcunque volentem illud diſcere, docebant. Non ſic autem faciebant de nomine quatuor literarum: neminem enim illud docebant, qui ſciebant, niſi filios ſuos, atque diſcipulos, quique tales eſſent, qui illud ſcire mererentur, & hoc ſemel duntaxat in hebdomada. Cùm autem multiplicati eſſent in mundo homines ſchiſmatici, atque inſolentes, nomenque duodecim literarum didiciſſent, cum eo credulitatem corruperunt: ſicut accidit ei, qui imperfectus eſt, cùm percipit rem non ſic ſe habere, vt ſibi à principio viſum fuit. Quamobrem patres illi occuluerunt nomen iſtud duodecim literarum, neminemque vlteriùs illud docuerunt, niſi honeſtos & pudicos qui erant in ſacerdotio, vt cum eo populo in ſanctuario benedicerent, poſtquàm prohibuerunt de ſanctuario memoriam nominis expoſiti, propter maliciam filiorum Adám. Quod (vt iſtemet Rabbi aſſerit) immediatè poſt Simeonis Iuſti obitum accidit, qui vltimus omnium cum nomine quatuor literarum populo benedixit. Hæc omnia Rabbi ille Moſes Ægyptius filius Maimon. Cùm igitur Rabbi iſte dicat, quòd nomen duodecim literarum non erat vnum nomen, ſed duo vel tria nomina ex duodecim literis conſtantia, per quæ veteres illi patres nomen tetragrammaton, quod diuinæ trinitatis myſterium diſtinctè inſinuat, pronunciabant, atque exponebant, conſtat abſque dubio, nomen hoc duodecim literarum aliud non fuiſſe, quàm tria hæc nomina, אב בן ורוח הקדש Id eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus. Huius autem mirabilis expoſitionis fidem Iudæis faciunt eorum literæ. Nam ſi nomina hæc Hebraicis ſcribantur literis, ſic, אב *ab*, id eſt, Pater, בן *ben*, id eſt, Filius, ורוח הקדש *veruah haccados*, id eſt, & Spiritus ſanctus: ſiue etiam Spiritum ſanctum vocauerimus, ſicut ipſi frequentiùs vocant, רוח הקדש *Ruah haccodes*, id eſt Spiritum ſanctitatis, ſeu ſanctuarij: & tunc ſic dixerimus, אב בן ורוח הקודש Hoc eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctitatis, vel ſanctuarij: vtroque modo hæc nomina ex duode-

Nomen duodecim literarum.

A cim conſtant literis. Primum enim, ſcilicet אב *ab*, quod eſt Pater, ex duabus componitur literis. Secundùm verò, ſcilicet בן *ben*, quod idem eſt quod Filius, duabus quoque ſcribitur literis. Tertium autem copula *vau* & nomine רוח הקדוש *ruah haccados*, quod eſt, Spiritus ſanctus, vel vt ipſi dicunt, רוח הקודש *ruah haccodes*, id eſt, Spiritus ſanctitatis, vel ſanctuarij, vtroque modo apud eos non niſi octo ſcribitur literis, quæ cum prædictis quatuor, duodenarium complent numerum. Patet igitur quòd nomen Dei duode-
B cim literarum, per quod nomen Dei tetragrammaton exponebatur, aliud non erat, niſi hæc tria nomina, אב בן ורוח הקדש Hoc eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, quæ apud Hebræos duodecim literis ſcribuntur. Quod Rabbenus Haccados in ſupradicto libro ac loco (vt viſum eſt ſuprà) affirmat, dicens, Ex hoc nomine expoſito deriuatum eſt nomen duodecim literarum, quod eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctitatis. Hæc autem tria nomina
C dicebantur vnum nomen, ad innuendum quòd tres perſonæ diuinæ per tria illa nomina expreſſæ, ſunt vnum ſecundùm naturam, id eſt vnus Deus.

Capvt XII.

De nomine duarum & quadraginta literarum, per
D *quod Priſci Iudæorum diuinæ trinitatis & vnitatis arcanum apertiſſimè exponebant.*

CAPNIO.

NVNC reliquum eſt, vt dicas quid ſit nomen Dei quadraginta duarum literarum, & quomodo per illud, nomen Dei tetragramma-
E ton ab antiquis Iudæorum exponeretur. GAL. Per nomen Dei duarum & quadraginta literarum antiqui Hebræorum, nomen Dei duodecim literarum explanabant. Quare ſicut nomen duodecim literarum à nomine quatuor literarum deriuari aſſerebant, ita & à nomine duodecim literarum nomen quadraginta duarum emanare aiebant. Vt igitur de hoc nomine ſicut in cæteris feci, nihil ex me dicam (ſed ea duntaxat quæ ipſimet aſſeuerant, referam) primùm
F audi quæ ipſe Rabbi Moſes filius Maimon in libro *More*, ſexageſimo ſecundo capite primæ partis dicit: Sic enim ait: אמר רבי טרפון פעם אחרת עליתי אחר אבי אימא לדוכן והסיתי אזני אצל כהן ושמעתי שבעו בעיי פזה אהיו הכהנים והיה אצלם גם שם בן ארבעים ושתים אותיות וידוע אצל כל אדם בעל ציור שאי אפשר בשום פנים שיהיו ארבעים ושתים אותיות מזה אחת אמנם היו אלו רבות בללי אותיותיהם ארבעים ושתים ואין ספק שהכל הם מורים על ענינים נהכרת הענינים ההם יקרבו
G לאמתרת ציור עצמו יתברך בפנים אשר אמרנו ואמנם נקראו אלו המלות הרבורת האותיות שם להיותם מורים על ענין אחד לכד בשאר השמורת המיוחדים ואמנם רבו המלות ההם להכנרת הענין כי ענין האחד אי אפשר שיובן אלא במלות רבורת

A הבן זה ודע שזה הדבר אשר ילומר הידה מן העניני׳ שמורי עליהם השמות ההם לא הדבור לבר באותיות הרשומות מכל ציור ולא נקרא כלל שם בן שתים עשרה אותיות ולא שם בן ארבעים ושתים. אותיות זה שם המפורש אבל שם המפורש הוא השם המיוחד לו כמו שבארנו אמנם אלו השנים האחרים הם מלמדים קצת חכמה האלהים כהכרח והתראה על היותו מלמד חכמם אמרו עליו שם בן ארבעים ושתים אותיות קדוש ומקודש ואין מוסרין אותו אלא לפי שצנוע ועומד בחצי ימיו ואינו כועס ואינו משתכר ואינו מעמי על מדותיו ודבורו בנחת עם B הבריות וכל היודעו וזהיר בו ומשמרו בטהרה אהוב מלמעלה ונחמד מלמטה ואימתו מוטלת על הבריות ותלמודו מתקיים בידו ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא זהו כתוב בתלמוד ומה מאד רחוק מה שיובן מזה המאמר מכונת אמרו וזה כי הרוב יחשבו שהם אותיות שידובר בהם דבר אחר ולא יפורש להם ענין שיגיעו בהם אל אלו הענינים העצומים וצריך להם מי שירצה ללמדן להכנת המלות האלו אשר זכר ומבואר הוא שזה כולו C אינו רק הודעת ענינים אלהים מכלל הענינים שהם סתרי תורה כמו שבארנו וככר התבאר בספרים המחוברים בחכמה האלהית שזאת החכמה אי אפשר לשכחה רוצה לומר השגת השכל הפועל וזהו ענין אוסרו ותלמודו מתקיים בידו

Hoc eſt: Dixit Rabbi Tarphon, Aſcendi aliquando poſt patrem matris meæ in templum, & adhibui aurem meam ſacerdoti: & percepi, quòd quærerent quæſtiones ab eo fratres eius ſacerdotes. Erat autem apud illos nomen quadraginta duarum literarum. D Nouit autem quicunque intellectu viget, non poſſe aliquo modo fieri, vt verbum vnum conſtet quadraginta duabus literis: verùm erant multa verba compoſita ex literis quadraginta duabus. Nec dubium, quin illa omnia ſignificarent aliquas rationes perducentes hominem ad veritatem ſubſtantiæ creatoris, eo modo quem diximus. Dicebantur verò iſta verba multarum literarum, vnum nomen, propter vnam rem quam ſignificabant: E ſicut alia nomina ab operibus ſumpta. Sed erat illorum verborum multitudo: vt intelligeretur ratio, quæ fortaſſis non poterat intelligi, niſi per multa verba. Itaque notato hæc, & aduertas, quòd res quam demonſtrat ſcientia rationum, quas illa nomina ſignificant, non erat ſimplicis ſermonis literarum: nunquam enim dictum eſt nomen duodecim, & nomen quadraginta duarum literarum eſſe *ſem hammephorus*, id eſt nomen expoſitum. Nam nomen expoſitum eſt illi appropriatum, ſicut iam declarauimus. F Hæc autem duo nomina magno adiumento erant homini, ad cognoſcendum creatorem. Cuius rei argumentum eſt, quòd, vt dicunt ſapientes, nomen quadraginta duarum literarum eſt ſanctum, & ſanctificatum, & non panditur niſi humili, & qui proceſſit vltra dimidium ætatis ſuæ, minimè iracundo, aut ebrioſo, vel peruerſis moribus, ſed affabili. Quicunque verò eius nominis ſcientiam habet, & cauet ſibi in G illo, cuſtoditque illud cum mundicia, diligitur à ſuperis, & deſideratur ab inferis, & timetur à creatura, & diſciplina eius eſt perpetua in manu ipſius, & obtinebit duos mundos, præſentem & futurum. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt in Talmud, O quantum diſtat quod intelligunt homines ex his, ab eo quod fuit in mente dicentis! Nam multi arbitrantur, quòd ſint ſolùm literæ de quibus loquantur: & etiam quòd non ſit in eis ratio, qua acquirantur dicti gradus ſublimes, quodque ſint neceſſariæ ad componendos modos illos, de quibus ſapiens, quem ſuprà nominauimus, mentionem fecit. Clarum autem eſt, quòd hoc totum non eſt niſi ſcientia diuinarum rationum, numero rationum quæ ſunt arcana legis, ſicut expoſuimus. Iam verò monſtratum eſt in libris compoſitionis ſapientiæ ſpiritalis, quòd illius ſcientiæ non poteſt obliuiſci, qui peritus in ea fuerit: quoniam eſt apprehenſio intelligentiæ agentis. Et propter hoc dictum eſt, Scientia huius perpetua in manu ipſius. Hæc ille. Qui ibidem quoque ſic ait: Cùm autem homines quidam huiuſcemodi verba inueniſſent, facilitatem ſumpſerunt mentiendi, atque dicendi, quòd cum aliquæ literæ (vt ipſi volunt) coniunguntur, talem vel talem habent effectum: puta, ſi tali vel tali modo ſcribantur. Poſt hæc ſcripta ſunt mendacia illa, quæ homines illi impij de corde ſuo adinuenerunt, perueneruntque ſcripta illa ad inſipientium manus, qui ratione qua poſſent verum à falſo diſcernere, prorſus carebant: & fidem ſcripturis illis adhibuerunt, confiſi quòd veræ eſſent. Nam ſicut ſcriptum eſt Prouerb. 14. capit. פתי *Pethi*, id eſt ſtolidus, credit omni verbo. Hæc Rabbi ille Moſes Maimonis filius. Nomen igitur duarum & quadraginta literarum (ſicut de nomine quoque duodecim dictum eſt) non eſt vnum nomen, cùm impoſſibile quodammodo ſit, nomen vnum tot literis ſcribi, atque proferri, ſed (vt ait Rabbenu Haccados) diuerſa continet verba, quæ vnum nomen, quatuor ſcilicet literarum, oſtendunt, & manifeſtant: vel quæ nomen vnum tetragrammaton perfectè exponunt, vt idem Rabbi Moſes affirmat: hæc autem verba ex duabus & quadraginta literis conſtantia, per quæ diſtincta atque perfecta nominis quatuor literarum habebatur expoſitio, apud vetuſtiſſimos Hebræorum hæc erant, אב אל בן אל ורוח *Nomen*
הקדש אל אבל לא שלשה אלהים כי אם אלוה אחד *quadraginta duarum*
Id eſt, Pater Deus, Filius Deus, & Spiritus ſanctus *literarum.*
Deus: verumtamen non tres Dij, ſed vnus Deus. Horum autem verborum literæ in Hebraico duæ & quadraginta ſunt: ſiue רוח הקדש id eſt, Spiritus ſanctus, vt nos dicimus, ponatur: ſiue רוח הקודש id eſt Spiritus ſanctitatis, vt ipſi dicunt: cùm vtrobique eædem ſint literæ, etſi diuerſa punctatio. C A P. Si Iudæi recentiores nobis obiicerent, cur tam in hoc nomine quadraginta duarum, quàm in nomine duodecim literarum cum רוח הקדש id eſt, Spiritu ſancto, ponimus *vau* literam, quæ Et, dictionem copulatiuam efficit; & non ſic eam ponimus, cum בן *ben*, id eſt, Filio, quid eis reſpondebimus? G A L. Primùm quidem quòd huiuſmodi ſcribendi modus in ſcripturis Hebraicis ſæpiſſimè (vt ipſe noſti) vſitatus inuenitur

venitur, vt cum plura in eadem clauſula verba, ſiue nomina concurrunt, ſemper cum vltimo ו *vau* litera, quæ copulatiuam dictionem reddit, poſita reperiatur. Et vt cætera huius generis omittam, exempli gratia illud Exod. 3. capit. adducam, יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם Id eſt, Dominus patrum veſtrorum, Deus Deus Abraham, Deus Iſhac, & Deus Iacob miſit me ad vos. Vides ו *vau* literam, quæ copulam efficit, non niſi cum poſtremo poni? Et ita in conſimilibus quoque inuenies. Deinde verò dicimus, quòd quidam ex veteribus eorum, quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, magiſtrum noſtrum ſanctum vocant, cui contradicere apud eos nefas eſt, in prima petitione libri גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt reuelatoris arcanorum, alio modo nomen Dei quatuor literarum per quadraginta duas literas exponens, hanc ו *vau* literam nullibi ponit. Sic enim ait (vt ſupra diximus) Quia verò non inuenitur aliquid in Deo, quod non ſit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadraginta duarum, quod eſt, אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה Hoc eſt, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus ſanctus Deus: Tres in vno, & vnus in tribus: vel trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate: vbi duæ & quadraginta ſunt literæ. In quibus licet expoſitio ipſa varietur, ſenſus tamen expoſitionis haudquaquam variatur: ſed idem prorſus eſt vtrobique. Priſci enim illi patres qui prophetarum diſcipuli, & ſucceſſores fuerunt, cum nomen Dei tetragrammaton, aut per nomen duodecim literarum, aut per nomen quadragintaduarum exponerent, etſi diuerſimode exponebant, omnes tamen ad vnum eundemque ſenſum conueniebant. Tres perſonas diuinas, ſcilicet Patrem, Filium, & Spiritum ſanctum, eiſdem nominibus quibus nos exprimimus, omnino exprimentes: quarum vnamquamque Deum eſſe aſſerebant, eaſque non tres Deos, ſed vnum Deum eſſe aiebant. Et ſic diuinarum perſonarum trinitatem, cum diuinæ eſſentiæ vnitate, expreſsè per duas & quadraginta literas exponebant. Et hæc erat vera atque perfecta nominis Dei quatuor literarum expoſitio, quam antiqui Hebræorum per nomen quadraginta duarum literarum faciebant. Recentiores autem ipſam prorſus ignorant, ideoque orationes eorum minimè exaudiuntur: vt dicitur in Midras tehilim, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalm. 91. dictum, אשגבהו כי ידע שמי יקראני ואענהו Id eſt, Exaltabo eum, quoniam cognouit nomen meum: inuocabit me, & reſpondebo ei. Ibi enim ſic legitur, אמר רבי יהושע בן לוי בשם רבי פנחס בן יאיר מפני מה מתפללין ישראל בעולם הזה ואינן נענין על ידי שאינן יודעים בשם המפורש אבל לעתיד לבא הקדוש ברוך הוא מודיען שנ׳ כי ידע שמי באותה שעה הן מתפללין ומיד נענין שנ׳ יקראני ואענהו: Id eſt, Dixit Rabbi Iehoſuas filius Leui in nomine Rabbi Pinhas filii Iair, Quamobrem orationem fundunt Iſraelitæ in mundo iſto, & nequaquam exaudiuntur? Propterea nimirum, quòd neſciunt nomen *hammephoras*, ſiue nomen tetragrammaton. Futurum eſt autem, vt Deus ſanctus & benedictus doceat eos illud, ſicut dictum eſt Eſa. 52. Sciet populus meus nomen meum. Tunc verè orabunt, & exaudientur. Sicut dictu m eſt, Inuocabit me, & reſpondebo ei. Hæc traditio. Quoniam igitur iuxta hanc traditionem hoc benedictum nomen Deus ipſe docturus erat homines, per veram ipſius expoſitionem diuinæ trinitatis myſterium manifeſtè reſerando, quod tempore Meſſiæ futurum erat, vt in præcedentibus Rabbenu Haccados teſtatus eſt, idcirco nomen hoc Dominus Ieſus, verus Meſſias, veruſque Dei Filius, diſcipulos ſuos qui Iſraelitæ erant, perfectiſſimè docuit, diuinæ trinitatis myſterium apertiſſimè reuelando, dum Matth. 28. capit. Data eſt (inquit) mihi omnis poteſtas in cœlo & in terra: Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis. In hac igitur forma, in qua baptizare iuſſit inſtructos, cùm poſuit Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, manifeſtè inſinuauit, ſciam diſcipulos ſuos arcanum trinitatis & vnitatis diuinæ perdocuiſſe. Tria quippe nomina hæc, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, diuinarum perſonarum exprimunt trinitatem. In eo autem, quòd in nomine, & non in nominibus, dixit, euidenter oſtendit, Patris & Filij & Spiritus ſancti vnam eſſentiam eſſe, atque naturam. Et hæc proculdubio eſt veriſſima atque diſtincta nominis Dei quatuor literarum expoſitio, quæ & in nomine duodecim literarum, & in nomine quadraginta duarum, explicitè continebatur. Cum his igitur nominibus, duodecim ſcilicet, & quadraginta duarum literarum, Dominus noſter Ieſus Chriſtus nomen Dei tetragrammaton diſcipulis ſuis perfectiſſimè expoſuit. Quare & Patrem alloquens (vt Ioann. 17. capit. habetur) Pater, inquit, manifeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi. Et iterum ait: Hi cognouerunt quia tu me miſiſti, & notum feci eis nomen tuum. Diſcipulorum verò Chriſti doctrinam Athanaſius ſecutus, ipſum nomen Dei tetragrammaton primum per nomen duodecim literarum, quod eſt (vt paulò ſuperiùs patuit) Pater, Filius, & Spiritus ſanctus: deinde per nomen quadraginta duarum optimè atque perfectè expoſuit, dicens, Deus Pater, Deus Filius, Deus Spiritus ſanctus, & tamen non tres Dij, ſed vnus eſt Deus. Ex quibus manifeſtè patet, vnam atque eandem fuiſſe veterum Hebræorum fidem atque noſtram.

CAPVT XIII.

De nomine Dei ארני *Adonai, per quod diuinæ trinitatis vniuerſale dominium ſignificatur.*

CAPNIO.

QVVM & alia apud Hebræos comperiantur Dei nomina, quatuor ſcripta literis, vt ſunt ארני *Adonai*, אהיה *Ehie*, אגלא *Agla*, & cætera id genus, ſi qua ſunt, quid eſt, quòd ſolū no-

men hoc יהוה de quo paulò ante meminimus, ארבע אותיות *Arbah othioth*, id eſt, quatuor literarum, ſeu tetragrammaton, dicitur? Gal. Quia nullius alterius nominis literæ ita diſtinctè diuinitatis arcana intrinſeca indicant. Nam hoc nomen יהוה, de quo paulò ſuperiùs diximus quòd Deo proprium ſit, diſtinctiuſque cæteris diuinam naturam ſignificet, dubium nullum eſt, quin præ cæteris quoque omnibus diuinæ trinitatis atque vnitatis arcana deſignet. Cætera autem Dei nomina, cum non ſint Deo propria, ſed ab operibus ſimilibus iis quæ ſunt in nobis, deriuata, non ita diſtinctè (ſicut illud) diuinæ trinitatis & vnitatis ſacramenta inſinuant. Quare ſolum illud inter cætera per excellentiam tetragrammaton appellatur, etſi alia quædam Dei nomina quatuor ſcripta literis apud eos inueniantur. Cap. Ad maiorem itaque veritatis Catholicæ expreſſionem, vellem, vt de vnoquoque eorum quæ gratia exempli adduxi, aliquid diceres. Et primum quidem quonam pacto per nomen ארני *Adonai*, quod loco nominis quatuor literarum proferunt, diuinarum perſonarum trinitas inſinuetur. Gal. Nimis certè confuſè per hoc nomen ארני *Adonai*, quod Dominus, interpretatur, diuinarum perſonarum trinitas deſignatur. Quemadmodum enim nomen אלהים *Elohim*, pluralitatem (vt ſuprà oſtendimus) importat, ita quoque ארני *Adonai*, plurale eſt nomen. Nam ab hoc nomine ארון *Adon*, quod ſingulare eſt, & id quod, Dominus, ſignificat, fit hoc plurale ארונים *Adonim*, quod idem eſt quod, Domini: à nomine autem ſingulari ארון *Adon*, fit ארוני *Adoni*, quod, Dominus meus, interpretatur: à plurali autem ארונים *Adonim*, fit ארני *Adonai*, quòd diuinum eſt nomen, & propriè idem quod, Domini mei, ſignificat. Idcirco igitur priſci illi patres à Moſe edocti, Deum, Dominos in plurali numero nuncupari ſanxerunt, vt ex hoc palam oſtenderetur vniuerſale rerum dominium tribus diuinis perſonis commune eſſe. Nam Dominus eſt Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus ſanctus. Vt autem innueretur, Patrem, Filium & Spiritum ſanctum non tres Dominos eſſe, ſed vnum Dominum, decretum fuit, vt nomen ipſum ארני *Adonai*, etſi plurale ſit, nonniſi cum verbo ſingularis numeri, vel cum nomine adiectiuo itidem ſingularis numeri coniungeretur.

Capvt XIV.

De nomine Dei אהיה Ehie, *per quod diuinæ trinitatis æternæ ſtabilitas optimè inſinuatur.*

GALATINVS.

Qvvm autem Moſes Deo, à quo ad liberandos filios Iſrael de pudenda Pharaonis ſeruitute mittendus erat, dixiſſet, Ecce ego vadam ad filios Iſrael, & dicam eis,

A Deus patrum veſtrorum miſit me ad vos: ſi dixerint mihi, Quod eſt nomen eius? quid dicam eis? Deus igitur nomen ſuum ei reuelare volens, reſpondit (vt habetur Exodi 3. capit.) אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם Hoc eſt, אהיה *Ehie*, id eſt, fui, ſum, & ero, אשר אהיה *Aſſer Ehie*, id eſt, qui fui, ſum, & ero: Et ait: Sic dices filiis Iſrael: אהיה *Ehie*, id eſt, qui fuit, eſt, & erit, miſit me ad vos. Hic ergo ponitur nomen Dei אהיה *Ehie*, quod trium tempo-

B. rum verbi ſubſtantiui indicatiui modi differentias complectitur: præteriti ſcilicet, præſentis, & futuri, quæ ſunt fui, ſum, & ero. Ideo nomen ipſum אהיה *Ehie*, fui, ſum, & ero, interpretatur. Nam ſecunda & tertia litera ipſius nominis, ſcilicet *he* & *iod*, primam perſonam, quæ eſt tertia apud eos vox præteriti temporis eiuſdem verbi, deſignat, quæ eſt הייתי *haithi*, id eſt, fui: quarta verò eius nominis li-

C tera ſcilicet *he*, primam præſentis temporis indicat perſonam, quæ eſt הוה *houe* id eſt, ſum: prima autem litera, ſcilicet *aleph*, quæ principio primæ perſonæ futuri temporis cuiuſcunque verbi apponi ſolet, primam futuri temporis eiuſdem verbi denotat perſonam. Ex his ergo manifeſtum eſt, hoc nomen אהיה *Ehie*, differentias trium temporum indicatiui modi verbi ſubſtantiui in ſe continere. Quocirca, fui, ſum, & ero, aptiſſimè interpreta-

D tur, ad inſinuandam ſummam & omnimodam ac ſempiternam Dei ſtabilitatem, qui ſemper fuit, eſt & erit. Deinde vt oſtenderet perſonarum trinitatem, eſſentiæque vnitatem, ita Deus ipſe Moſem alloquens ſubiecit Exodi tertio capit. כה תאמר אל בני ישראל יהוה אלהי אבתיכם אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם Id eſt, Ita dices filiis Iſrael, Dominus Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham, Deus Iſhac, & Deus Iacob miſit me ad vos.

E In eo enim quòd ter dixit Deus, perſonarum trinitatem expreſsè inſinuauit: in eo autem quòd ſemel dixit Dominus, nec miſerunt inquit, ſed, miſit, diuinæ naturæ vnitatem demonſtrauit. Poſtremò verò vt nomen hoc אהיה *Ehie*, ſuum eſſe innueret, per quod diuinæ trinitatis & vnitatis æterna & omnimoda ſtabilitas importatur, immediatè ſubdidit, זה שמי לעולם Id eſt, Hoc eſt nomen meum in æternum. Hog. Quum hæc i-

F ta ſint, vt ais, miror admodum noſtræ æditionis autorem non ita (vt tu traduxiſti) locum hunc transtuliſſe. Ait enim ſic Deum Moſi dixiſſe, Ego ſum, qui ſum. Sic dices filiis Iſrael, Qui eſt, miſit me ad vos. Gal. Id tibi mirum videri non debet, quum hoc nomen אהיה *Ehie*, vt ſonat minimè traduci poſſit, niſi per quandam circumlocutionem. Multa enim ſunt in legis prophetarumque arcanis, quæ Hebraicus ſcribendi legendique modus inſinuat,

G quæ tamen in aliam transferri linguam non poſſunt: quod potiſſimùm in ipſis diuinis nominibus apparet, in quibus plerunque tam Græca quàm Latina deficit editio. Hoc pulchrè Origenes teſtatur, dum contra Celſum ait, in quibuſdam

buſdam ſacris nominibus mirandam latere virtutem: ideoque hæc ipſa nomina ex Hebraica in aliam non poſſe traduci linguam. CAP. Quamuis ea quæ de nomine אהיה *Ehie* dixiſti, tam vera ſint, vt negari nullatenus poſſint, vnum tamen eſt, quod ſummopere miror: cùm enim Deus de hoc nomine loqueretur, dixit זה שמי לעלם quod omnes interpretes noſtri (vt tu quoque interpretatus es) ſic interpretantur, Hoc eſt nomen meum in æternum: quæ quidem interpretatio vera eſſet, ſi dictio לעלם *Leolam* cum litera *vau* ſcripta eſſet, ſed cum ſine *vau* ſcripta ſit, non לעלם *leolam*, ſed לעלם *leallem*, punctanda eſſet, & tunc cum à verbo עלם *alam*, quod occultare ſiue celare ſignificat, huiuſmodi dictio deueniat, non pro eo quod eſt, In æternum, ſed pro eo quod eſt, Ad occultandum, accipi deberet. Quare dictum illud Dei ſic rectè traducendum eſſet, Hoc eſt nomen meum ad occultandum, ſiue ad celandum. Quo apertè datur intelligi, alia præter illa quæ dixiſti, in nomine אהיה *Ehie*, latere arcana, quæ Cabaliſtis diſcutienda relinquuntur. Scire igitur abs te velim, quæ ſint arcana iſta, in hoc diuino nomine latitantia. GAL. Hæc ego magis abs te diſcere cuperem, qui non literarum Hebraicarum tantùm optimam notitiam habes, verùm Cabaliſticæ quoque ſapientiæ peritia præ cæteris polles. Attamen vt petitioni tuæ ſatisfaciam, verba Rabbi Abraham Pici adducam, qui in libello quem de ſignificatione *taghin*, id eſt, apicum qui literis legis ſuperſcribuntur, edidit, ſic ait, והנה אני מעוררך על עניין סוד זה הסימן
הגדול משבעה אותיות ועיין בהם וחמצאי עליהם
כא כתרים והוא סוד אהיה והסימן זה כלול עם
השם הגדול ועל זה רמז ויאמר אלהים אל משה
אהיה אשר אהיה והותם הפסוק אהיה שלחני אליכם
רוצא לומר ג פעמים אהיה בנגד ג תררים על כל
אות ואות וכדי שתצטרף בכל הסימן סוד חשבונו
דבר אחד שלשה כתרים על כל אות כנגד שלשה
אבות אברהם יצחק ויעקב הנזכרים מיד שנאמר
ויאמר אלהים אל משה אהיה אשר אהיה כה תאמר
לבית יעקב יהוה אלהי אבותיכם אלהי אברהם
אלהי יצחק ואלהי יעקב שלחני אליכם זה שמי
לעלם וזה זכרי לדור ודור ועיין באותיות שמות
האבות ותבין סוד שלש עשרה מדות כמו שפירשנו
גם כשתדקדק תבין סוד יה כי תמצא חמש עשרה
כתרים למעלה משמות האבות הרי לך סוד
שלש עשרה מדות וסוד אהיה וסוד שם הגדול
המפורש ואמנם על שם ושם מן האבות זכר
האלהות שאמר אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי
יעקב וכשתדקדק שם אלהי תמצא השם רמוז בו
שני פעמים והמבין יבין וזה מה שאמר זה שמי
לעלם כתיב רוצה לומר זה שמי לעלם שאין לגלות
אלא לאדם צנוע ומבין בקבלה ועוד זה רמוז
בנביאים ויהוה בהכל קרשו הם מפניו כל הארץ
ובכן רמז סוד יהוה וסוד ארני ומלבד בשם הגדול
ואמנם כן תמצא רמוז שם הגדול בזה הפסוק ואמרו
לי מה שמו מה ונראה על דרך פסוקים אלו של שם
אהיה נאמר זה שמי לעלם כמו אהיה שלחני אליכם
Id eſt, Ecce doceo te quid ſecreti contineatur
G in ſigno magno ſeptem literarum (quæ ſunt שׁ ע ט נ ז ג צ) Tu verò aduerte, & re-

A peries ſuper eas viginti & vnam coronam. Et eſt ſecretum nominis אהיה *Ehie*: cuius nimirum literarum numerus conſurgit in vnum & viginti. Et hoc quidem ſignum comprehenſum eſt cum nomine magno, ſcilicet, tetragrammato. Et propterea aduerte, quod dixerit Deus Moſi אהיה אשר אהיה & terminatur verſus ſcripturæ in verbo אהיה, miſit me ad vos. Ter autem dictum eſt אהיה *Ehie*, è regione trium coronarum, quæ inſunt ſingulis ſeptem ſupraſcriptis literis, &
B iam edoctus es rationem numeri earum. Et rurſum, tres coronæ in ſingulis ſeptem literis, è regione trium patrum, Abraham, Ishac, & Iacob: quemadmodum dictum eſt, Et rurſum dixit Deus Moſi, Sic dices domui Iacob, Deus, (Dij) patrum veſtrorum, Dij Abraham, Dij Ishac, & Dij Iacob, miſit me ad vos. Hoc eſt nomen meum in æternum, & hæc nominatio mea in omnem generationem & generationem. Si autem conſideraueris literas nominum patrum, percipies ſecre-
C tum tredecim proprietatum, ſicut declarauimus. Percipies inſuper ſecretum nominis יה *iah*, quoniam inuenies coronas quindecim ſuper nominibus patrum. Ecce habes ſacramentum tredecim proprietatum, ſacramentum אהיה *Ehie*, & ſacramentum nominis magni *hammephoras*, id eſt, declarati: in quibus quidem nominibus, & in nominibus patrum fit mentio diuinitatis, quoniam dicit, Dij Abraham, Dij Ishac, & Dij Iacob. Et quando ſpeculatus fueris, in nomine אלהי *Elohe* inuenies diuinitatem pluraliter ſignatam, & qui intel-
D ligit intelligat. Et hoc eſt quod dicit, Hoc eſt nomen meum in æternum: & ſcriptum eſt ſic לעלם (hoc eſt ſine vau litera,) quod occultum ſignificat. Non enim licet hoc ſacramentum patefacere niſi homini miti, & qui incumbat doctrinæ Cabalæ. Et ſignatur hoc in prophetis quando dicitur, Deus in tabernaculo ſanctitatis eius, ſileat à facie eius omnis terra. Et hic ſignatur ſecretum יהוה nominis quatuor literarum, & quæ ſecre-
E tum ארני *Adonai* & comprehenduntur in illo nomine. Et quidem ſic inuenies nomen magnum in hoc verſiculo, ואמרו לי מה שמו מה Id eſt, Si dixerint mihi, quod eſt nomen eius? quid? (Nam in litera י *iod* dictionis לי, & in litera ה *he* dictionis מה, & in litera ו *vau* dictionis שמו, & in litera ה *he* dictionis מה, detegitur nomen Dei magnum tetragrammaton) Apparet autem per viam horum textuum, quòd propter nomen אהיה *Ehie*, dictum eſt hoc, Hoc eſt nomen meum ad oc-
F cultandum (quaſi dicat, quod occultandum eſt) Sicut ſcriptum eſt אהיה *Ebie* miſit me ad vos. Hæc omnia ille. Ex quibus non ſolum arcana in hoc nomine אהיה *Ebie* latitantia, literas Hebraicas non ignorantibus patent: ſed etiam perſonarum pluralitatem cum vnitate eſſentiæ in Deo eſſe, apertè oſtenditur. Verùm hæc eſt Cabaliſtarum expoſitio. Quæ autem priùs poſita eſt, ex Talmudiſtarum dictis ſumitur.

verſus accipiunt literam, quæ eſt י *iod:* deinde penultimam ſecundi, quæ eſt ל *lamed:* poſtremò ſecundam vltimi, quæ eſt י *iod.* Et ſic ſecundum nomen conſtituunt, quod eſt ילי Et ita hunc ſeruantes ordinem continuè procedunt, quouſque totus literarum numerus abſumatur. Quod facilè patet nomina ipſa primi modi conſpicienti.

Regula nominum ſecundi modi. Secundi verò modi nomina ex eiſdem literis ſic ſecundùm eos formantur. Primò igitur primam primi verſus ſiue textus accipe literam, quæ eſt ו *vau:* & primam ſecundi, quæ eſt etiam ו *vau:* ac primam tertij, quæ itidem eſt ו *vau.* Et ſic primum ſecundi modi nomen formabis, quod eſt ווו Deinde ſi ſecundam primi textus acceperis literam, quæ eſt י *iod.* & ſecundam ſecundi, quæ ſimiliter eſt י *iod:* ac ſecundam tertij, quæ י *iod* quoque eſt, ſecundum ſecundi modi conſtitues no- A men, quod eſt ייי Item ex tertia primi textus litera, quæ eſt ס *ſamech:* & ex tertia ſecundi, eſt ב *beth:* atque ex tertia tertij, quæ eſt ט *teth*, tertium ſecundi modi conficitur nomen, quod eſt סבט. Et ita hoc ordine procedendo, quouſque omnes eorundem textuum abſumantur literæ, duo & ſeptuaginta ſecundi modi efficiuntur nomina: vt videri poteſt, eadem ipſa ſecundi modi nomina conſpiciendo. Reliquorum autem octo modorum nomina, quomodo ex eiſdem ipſis literis componantur, regulas ipſe euitandæ B prolixitatis gratia, nunc non trado, ſed ſtudioſis inueſtigandas relinquo. Sat enim me feciſſe vnuſquiſque (vt opinor) arbitrabitur, quum me conficiendorum primi ac ſecundi modi nomina ipſa omnia decem modorum (prout ea in Cabaliſtarum libris reperi) retuliſſe, viderit. Quæ hæc ſunt,

DECEM MODI LXXII. NOMINVM.

Septuaginta duo nomina diuina primi modi,

ההע	לאו	אלד	הזי	כהת	אכא	ללה	מהש	עלם	סיט	ילי	והו
ההו	מלה	ייי	נלכ	פהל	לוו	כלי	לאו	הקם	הרי	מבה	יזל
מנד	בוק	להח	יחו	ושר	לכב	אום	ריי	שאה	ירת	האא	נתה
מיה	עשל	ערי	סאל	ילה	וול	מיכ	ההה	ייז	רהע	חעם	אני
מצר	הרח	ייל	נמם	פוי	מבה	נית	ננא	עמם	החש	דני	והו
מום	היי	יבמ	ראה	חבו	איע	מנק	דמב	מחי	ענו	יהה	ומב

Septuaginta duo nomina diuina ſecundi modi,

המע	להו	אנד	ההי	במת	אנא	ליה	מבש	עאם	סבט	ייי	ווו
ההי	מנה	יחי	נמב	פנל	ליו	בכי	לוו	חמם	היי	מוה	יצל
הנד	בעק	לחח	ייו	והר	ליב	אום	רלי	שאה	ירת	השא	גיה
מתת	עאל	עוי	סאל	ייה	וול	מכב	השה	יחז	רהע	חום	אני
מוד	הכח	ירל	נקם	פאי	מלה	נות	נהא	עלם	היש	רלי	והו
מהם	הלי	יים	רלה	ההו	אלע	מבק	דהב	מזי	עלו	יאה	יהב

Septuaginta duo nomina diuina tertii modi,

העל	ולי	ילי	והו	הכח	המל	ללב	להו	מעל	וטל	כלל	האל
זקה	דאת	מיה	שמנ	הפה	אסו	ארי	יוו	המת	אני	ייה	ילב
הלש	ווק	האת	תהי	השך	בלב	אחד	אני	הנא	כתר	בהי	הכח
יוי	שרה	עמו	דלי	דים	ולי	מלא	הוח	ימז	עלע	עמי	אסי
מכר	עהא	מני	אוב	ממח	נוכ	חבי	ארנ	עצם	אחה	דינ	ומנ
פינ	איה	מיה	ואה	והם	ריש	קלי	דמם	יום	עיה	גיה	מטב

Septuaginta duo nomina diuina quarti modi,

לשנ	לדי	כחר	והם	ושם	ירד	זיב	חמו	וזת	לינ	אום	ביט
יעה	לפה	ויע	לעה	טפה	זוא	אני	דלל	אבק	יעי	ללנ	יעם
האם	פוח	היו	לאר	עסב	הים	לרם	עלצ	מיע	ואש	סחי	ארד
בוי	ללב	לית	נהה	מנא	שאו	כחב	ללם	ישם	זדנ	היה	לפא
יהת	באי	אהע	לבב	מרו	האם	הבה	יתי	מרם	חות	יוי	יקנ
ההו	קני	וחב	תתם	מהו	היי	תהא	כום	החם	הבת	אחי	רים

Septuaginta duo nomina diuina quinti modi,

למת	ירד	בהי	פהל	שמו	ירד	זיו	עיל	זות	ולא	אית	הור
עקב	מעל	עלי	הים	שטנ	נלי	דום	ליו	אחי	יחי	לבנ	העם
ממי	יאי	אחה	לבנ	שיו	ללב	רתי	עלה	מהם	אשו	בחי	דקל
נעי	נפה	תות	נדל	סבב	הזר	חלל	נאצ	להם	קנא	בחא	תמי
ניע	אפא	רמה	כהי	עיח	יפק	גרל	יפב	ימע	מני	ימר	לפת
הות	ינת	יחי	התי	הזה	הית	יהו	ומב	ופה	ההב	פהח	רים

Verus, Regnator, Æternus, Erector, Protector, Animus, Oriens, Iuſtus: Benedictus, Amabilis, Laudabilis, Miſerator, Deprecabilis, Aſſiſtens, Dator, Bonus, Præmium, Deus, Multus, Requies.

Hæc autem ſeptuaginta duo nomina ſic interpretata, duobus & ſeptuaginta Pſalmorum verſibus infraſcriptis applicant. Videlicet,

Exaltator. Et tu Deus clypeus circa me, gloria mea, & exaltans caput meum. *Auxiliator.* Et tu Deus ne longè fias, fortitudo mea in auxilium meum feſtina. *Spes.* Dicens, Deus ſpes mea, & fortitudo mea, Deus meus confidam in eo. *Salus.* Reuertere Deus, erue animam meam, ſalua me propter miſericordiam tuam. *Quaſitus.* Quæſiui Deum, & exaudiuit me, & de omnibus anguſtiis meis liberauit me. *Annunciatus.* Cantate Deo habitatori Sion, annunciate in populis cogitationes eius. *Longanimis.* Clemens & miſericors Deus, longanimis & multæ miſerationis. *Adorandus.* Venite adoremus, & procidamus, & flectamus genua ante faciem Dei factoris noſtri. *Recordabilis.* Recordare miſerationum tuarum Deus, & miſericordiarum tuarum, quia à ſeculo ſunt. *Tu.* Sit miſericordia tua, Deus, ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te. *Exaltandus.* Viuit Deus, & benedictus Deus meus, & exaltabitur Deus ſalutis meæ. *Opportunus.* Quare Deus ſtas longè, deſpicis in tempore anguſtiæ? *Decantatus.* Iubilate Deo omnis terra, vociferate & canite. *Subleuator.* Et erit Deus eleuatio oppreſſo, eleuatio opportuna in anguſtia.

Ens. Et erit Deus mihi in refrigerium, & Deus meus in auxilium ſpei meæ. *Aduocatus.* Deus Deus ſalutis meæ, per diem clamaui & nocte coram te. *Dominator.* Deus dominator noſter, quàm grande eſt nomen tuum in vniuerſa terra. *Iuſtitia.* Iudica me ſecundum iuſticiam meam Deus meus, & ne inſultent mihi. *Exauditor.* Expectans expectaui Deum, & inclinauit ad me aurem, & exaudiuit clamorem meum.

Eruens. Et in nomine Dei inuocabo, obſecro, Deus, erue animam meam. *Fortis.* Et ego in te ſperaui Deus: dixi, Deus meus es tu.

Dexter. Deus cuſtodiat te, Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam. *Cuſtos.* Deus cuſtodiat exitum tuum, & introitum tuum ex nunc, & vſque in æternum. *Expectandus.* Placet Deo in iis qui timent eum, & expectant miſericordiam eius. *Mirabilis.* Confitebor Deo in toto corde meo, narrabo omnia mirabilia tua. *Inuocandus.* Clamaui in toto corde, exaudi me Deus, præcepta tua cuſtodiam. *Saluator.* Eripe me Deus ab homine malo, à viris iniquis ſalua me. *Feſtinus.* Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxilium meum feſtina. *Sanator.* Deus miſerere mei, ſana animam meam quia peccaui tibi. *Ab adoleſcentia.* Quoniam tu es expectatio mea Deus, Deus fiducia mea ab adoleſcentia mea. *Solus.* Ingrediar in fortitudine Dei, Deus recordabor iuſtitiæ tuæ ſolius. *Rectus.* Quoniam rectum eſt verbum Dei, & omne opus eius in fide. *Cogitabundus.* Deus ſcit cogitationes hominum, quoniam vanæ ſunt. *Expectatio.* Expectet Iſraël Deum ex nunc, & vſque in æternum. *Deprecatio.*

A Dilexi quoniam exaudiet Deus vocem deprecationis meæ. *Gloria.* Deus, dilexi habitaculum domus tuæ, & locum tabernaculi gloriæ tuæ. *Facies.* Deus, Deus exercituum conuerte nos, oſtende faciem tuam, & ſalui erimus. *Refugium.* Quoniam tu Deus ſpes mea, altiſſimum poſuiſti refugium tuum. *Adiutor.* Audi Deus & miſerere mei, Deus eſto adiutorium meum. *Propulſator.* Propter quid Deus repelles animam meam, auertes faciem tuam à me? *Liberator.* Deus, libera animam meam à labiò mendacii, & à lingua doloſa. B *Cuſtos.* Deus cuſtodiat te ab omni malo, cuſtodiat animam tuam. *Matutinus.* Et ego ad te, Deus, clamaui, & manè oratio mea præueniet te. *Doctor.* Voluntaria oris mei complaceant, obſecro Deus, & ſecundùm iudicia tua doce me. *Compatiens.* Si dixi, motus eſt pes meus, miſericordia tua Deus adiuuabit me. *Operator.* Bonus eſt Deus in omnibus, & miſericordiæ eius ſuper omnia opera eius. *Magnificus.* Quàm magnificata ſunt opera tua, Deus, multum profundæ ſunt cogitationes C tuæ. *Reuelator.* Notum fecit Deus ſalutare ſuum, in conſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam. *Maximus.* Magnus Deus & laudabilis valde, & magnificentiæ eius non eſt inuentio. *Clemens.* Miſericors & clemens Deus, longanimis, patiens, & multæ miſerationis. *Lætabundus.* Sit gloria Dei in ſempiternum, lætabitur Deus in operibus ſuis. *Altiſſimus.* Confitebor Deo ſecundùm iuſticiam eius, & cantabo nomen D Dei altiſſimi. *Verus.* Sciui, Deus, quoniam iuſtum eſt iudicium tuum, & verè afflixiſti me. *Regnator.* Deus in cœlo ſtabiliuit thronum ſuum, & regnum illius omnibus dominabitur. *Æternus.* Et tu, Deus, in æternum permanes, & memoriale tuum in generationem & generationem. *Erector.* Suſtentat Deus omnes corruentes, & erigit omnes iacentes. *Protector.* Timentes Deum confidite in Deo, auxiliator eo-E rum, & protector eorum ipſe.

Animus. Et anima mea turbata eſt valde, & tu vſquequo? *Oriens.* Ab ortu ſolis vſque ad occaſum eius, laudabile nomen Dei. *Iuſtus.* Iuſtus Deus in omnibus viis ſuis, & miſericors in omnibus operibus ſuis. *Benedictus.* Sit nomen Dei benedictum, ex nunc & vſque in æternum.

Amabilis. Vide quoniam præcepta tua dilexi, Deus, iuxta miſericordiam tuam viuifica me.

Laudabilis. Seruite Deo in lætitia, ingredimini F coram eo in laude. *Miſerator.* Ecce oculi Dei ſuper timentes eum, & expectantes miſericordiam eius. *Deprecabilis.* Conuertere Deus, vſquequo? deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos. *Aſſiſtens.* Ne derelinquas me Deus, Deus meus ne diſceſſeris à me. *Dator.* Delectare in Deo, & dabit tibi petitiones cordis tui. *Bonus.* Confitemini Deo, quoniam bonus, quoniam in ſeculum miſericordia eius. *Præmium.* Deus pars hæreditatis meæ, & calicis mei, tu poſſeſſor ſortis meæ. *Deus.* Confitemini Deo, inuocate G in nomine eius, annunciate in populis virtutes eius. *Multus.* Confitebor Deo nimis in ore meo, in medio multorum laudabo eum. *Requies.* Reuertere anima mea in requiem tuam, quia Deus reddidit tibi.

His prædictis duobus & ſeptuaginta verſiculis A qui ex diuerſis Pſalmis ſumuntur, duas & ſeptuaginta interpretationes præmiſſas applicant, quas duorum & ſeptuaginta illorum Dei nominum eſſe aiunt, quæ ex trium antedictorum textuum literis in primo modo formantur. Sed nimiùm profectò falluntur. Quandoquidem hæ interpretationes non ipſorum nominum, ſed potiùs verſuum, quibus applicantur, eſſe planè dignoſcuntur. Iudæi namque iuxta horum ſeptuaginta duorum B verſiculorum ſenſum, has ſeptuaginta duas interpretationes inſtar ipſorum ſeptuaginta duorum Dei nominum adinuenerunt, vt eſſent eorundem verſuum quaſi iudices quidam. Quod ex eo manifeſtè patet, quòd interpretationes iſtæ non ipſis Dei nominibus, ſed verſibus quibus applicantur, correſpondent. Hoc enim nomen Exaltator, conuenientiam nullam habet cum nomine hoc והו, ſed solùm verſui, cui applicatur, competit: ſcilicet, Et tu Deus clypeus circa me, gloria mea, & exal- C tans caput meum. Similiter Auxiliator, nullatenus nomini huic יל congruit, ſed huic tantummodo verſui, cui applicatur, Et tu Deus ne longè fias, fortitudo mea in auxilium meum feſtina. Id idem & in reliquis omnibus, ſi diligenter inſpexeris, inuenies. CAP. Quomodo ergo hæc Dei nomina rectè interpretanda ſunt? GAL. Nullam ego adhuc horum nominum apud Hebræos inueni interpretationem. Nam etſi aliqui Cabaliſtarum de his duobus & ſeptuaginta Dei nominibus nonnunquam mentionem faciant, perfectioneſque diuinas per ipſa deſignari dicant, nemo tamen eorum, quorum libros videre potui, nomina ipſa auſus eſt adhuc interpretari. Hoc tamen in eis (quod maximè contra Iudæos noſtri temporis ad noſtrum propoſitum facit) præcipuè notandum eſt, quòd vnumquodque ipſorum nominum ad deſignandam diuinarum perſonarum trinitatem, atque diuinæ eſſentiæ vnitatem, ex tribus conficitur literis, tribuſque ſyllabis conſtat: vt in illis præſertim apparet, quæ ſuprà in primo & ſecundo modo locauimus.

LIBER TERTIVS

DE MESSIÆ DIVINITATE ET DE EIVS NOMINIBVS DIVINAM IPSIVS NATVRAM deſignantibus.

CAPVT PRIMVM.

Quod Filius Dei incarnandus erat, ex fœmina corpus ſumendo.

CAPNIO.

QVVM ſatis per Iudæorum ſcripturas Deum trinum & vnum eſſe probaueris, nunc de iis quæ de Filii Dei incarnatione in eorum libris continentur, te aliqua dicere decet. GAL. Oportet certe, nedum decet, cùm de iis quæ ad Meſſiam ſpectant, contra eorum perfi- E diam maximè nobis dicendum ſit. Quem dum ipſi Deum & hominem futurum fuiſſe negant, diuinæ incarnationis opus minimè credere volunt. De quorum incredulitate Habacuc Propheta benè prophetauit, primo capite, dicens, כי פועל פועל בימיכם לא תאמינו כי יסופר Hoc eſt, Quia opus fiet in diebus veſtris, quod non credetis, cùm narrabitur. Vbi de diuinæ incarnationis opere, quod maxima Iudæorum pars pro ſua obſtinatione D haudquaquam creditura erat, Prophetam locutum fuiſſe, certum eſt. HOG. Editio noſtra hoc loco aliter habet. Sic enim dicit, Quia opus factum eſt in diebus veſtris, quod nemo credet cùm narrabitur. GAL. Hebraica veritas quam hic ipſe traduxi, longè meliùs habet, quàm noſtræ editionis autor traduxerit. Opus enim hoc, ſiue ad literam de Nabuchodonoſor, ſiue myſticè de Meſſiæ incarnatione intelligendum ſit, vtvt ſit, ſi vim in verbo facere velimus, neque noſtra neque Græ- E ca editio (cùm inquit, Nemo credet veritati) conſentanea videtur. Primum namque, vt videlicet de Nabuchodonoſor intelligatur, omnes Iudæi credunt. Secundum verò, quòd ſcilicet de Chriſti incarnatione exponi debeat, & Gentiles innumeri, & Iudæorum quàmplurimi crediderunt. Quamobrem noſtra tranſlatio in hoc Hebraicæ veritatis ſenſum minimè ſecuta, iſtiuſmodi recipiendo calumniam, Nemo, id eſt rarus credet, nos exponere cogit. Hebraica verò litera nullam in hoc admittit

mittit calumniam: imò (quod nobis admodum iucundum eſſe debet) vt de diuinæ incarnationis mirando atque ſtupendo opere, quod in diebus Iudæorum, hoc eſt, dum adhuc ipſi terram promiſſionis tenebant, factum eſt, intelligendum ſit, euidentem neceſſitatem importat. Nulla quippe opera ſunt in diebus Iudæorum facta, quæ, cum eis narrantur, ab eis non credantur, ſolo incarnationis opere excepto, & iis quæ ex ipſo ſequuntur. Quapropter Paulus dum (teſte Luca in decimotertio Apoſtolicorum actuum capite) eis Ieſum noſtrum redemptorem, Meſſiam eſſe affirmare vellet, non noſtram, ſed Hebraicam literam ſecutus eſt, dicens, Quia opus operor (id eſt, Chriſti incarnationem, dicit gloſſa) quod non credetis, ſi quis narrauerit vobis. Cap. Vt igitur eorum obſtinata conuincatur perfidia, vnigenitum Dei Filium incarnandum fuiſſe, per aliquem eorum doctorem, cui ipſi contradicere nequeant, obſecro proba. Gal. Ex plurimis quos ad id probandum nunc adducere poſſem, Rabbi illum Simeonem filium Iohai maximæ apud eos autoritatis virum, ſatis ſit adducere. Hic in commentariis in librum Geneſeos, ſecretiore Ieroſolymorum lingua ſcriptis, quorum ipſe autor creditur, ipſum diuinæ incarnationis myſterium ſæpiſſimè ac apertiſſimè commemorat: nam ſuper illud libri Geneſeos 17. dictum: Ambula coram me, & eſto perfectus, ita dicit, וכיון דאתפשט אמה דא אתפשט סטר גבורת מאינון גבוראן בשמאלא דנקבה ואשתקע בנקבה באתר חד ורשין בעוריתא כסותא דכל גופא דנקבה וכה הוא אתר איתקרא עדוה דכלא דאיצנעא אתר ההוא לכולא ואיתכסה ערוה דא באמה דא דאתקרא חסד בגין לאתבסמא גבורא דא דכליל חמש גבוראן והאי חסד כליל בחמש חסד חסד ימינא גבורה שמאלא אתי דא בדא ואיקרא אדם כליל מחדין סטרוי ובגין כך בכולהו כתרין עד לא זמן תקונא מלכא עתיקא דעתיקין ובנא עלמין ואתקין תקונין לאתק ייכא חתיא נוקבה לאתבסמא ולא אתקיימין עד דנחית חסד עילאה ואיתקיימין ואתבסמו תיקונין נקבה בהאי אמה דאיקרא חסד Hoc eſt, Et quoniam declaratum eſt, quidnam eſſet timor iſte, declaratum eſt ratione fortitudinis, illarum ſcilicet fortitudinum quæ venerunt in latus ſiniſtrum fœminæ, & coniunctus eſt fœminæ in loco vno. Signauit autem, ſiue potius reſedit primo in membro illo occulto, quod eſt in cunctis fœminarum corporibus. Locus verò ille appellatus eſt matrix, eſtque apud omnes occultus. Eſt autem matrix hæc fabrefacta, vt incorporetur in ea timor hic, qui etiam appellatus eſt miſericordia, coniungereturque fortitudini illi, quæ comprehendit quinque fortitudines. Sed & miſericordia hæc quinque complectitur miſericordias. Miſericordia à dextris, fortitudo à ſiniſtris. Veniet hæc in hanc, & vocabitur homo qui complectitur ſingulas partes, id eſt cuncta attributa. Quapropter omnibus coronabitur in perpetuum, donec permaneat Rex antiquus antiquorum. Ædificabit autem mundos, & concinnabit adornatus, vt reſideat fœmina pro incorporatione. Nec perfecti erunt donec quieſcat in illa miſericordia altiſſima. Firmus verò erit, & incorporabitur concinnè in fœmina hic timor, qui etiam miſericordia vocatus eſt. Hæc ille: vbi per timorem,

A morem, Deum intelligit: quandoquidem Deus ipſe inter cætera eius nomina, etiam timor non incongruè appellatur; quòd dignum ſit, vt ab omnibus timeatur. Deus igitur eſt ille timor, qui (vt hic Rabbi in præmiſſis verbis ait) pro ſalute timentium ſe, non horruit fœminæ corpus. Ex quo diuinæ incarnationis myſterium liquidò patet. Cap. Vellem id ipſum diuinæ incarnationis myſterium per hunc eundem Rabbi apertiùs oſtenderes. Gal. Faciam quàm libentiſſimè. Audi igitur quid de hoc ipſe dicat in eiſdem commentariis
B libri Geneſeos ſuper illud, נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id eſt, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram. Ibi enim ſic ait, ותאנא בצניעותא דספרא כיון דאתבסמא לעילא כללא דאדם גופא קדישא ונקבה אתחברו זמנא תליתאה ונפקאית בסומותא דכלא ואיתבסמו עלמין עלאין ותתאין ומכאן אשתכלל עלמא דלעילא ודלתתאה מסטרא דגופא קדישא ומתבחאן עלמין ומדאחרן דא בדא ואתעבידו גופא חד ובגין
C דלהן חד גופא שכנתא לעילא שכנתא לתתא קבה לעילא וקבה לתתא ומשלפא רוחא ועייל בחד גופא וכולהו לא אתחזו אלא חד קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות מלא כל הארץ כבודו וכל איהו חד גופא.
תאנא כיון דאתבסמו בדא דכתיב תורי זהב נעשה לך עם נקודות הכסף אתקשרת דינא ורחמי ואיתבסמת ברבורא ובגין לא סלקא דא בלא דא ועל האי תנינן מאי דאפיק גרמיה מהאי עלמא בכללא דאדם לבתר כדנפקן מהאי עלמא לא עייל בכל לא דאדם דאיקרי גופא קדישא אלא באידין דלא
D איתקרי אדם ונפקין מכללא דגופא תניא תורי זהב ונקודות כסף דאיתיב במורני ורחמי דלית דינא דלא הוו ביה רחמי ועל דא כתיב נאוו לחייך בתורית צוארך בחרוזי בתורים תורי זהב בחרוזים וכתיב נקודות הכסף צוארך דכללא ונקובה דסטרוניתא אשתכח בה מקדשא דל עילא ירושלם ומקדשא וכל דא מתבסימת בדבירא ואיעביד כלא אדם כללא מתמנותא האי מתמנותא הבנויה אשרו הכל מתמנתא Id eſt, Traditum eſt in libro *Senioth a deſitra*, id eſt, pudoris & occultationis: Poſtquàm in
E ſupernis determinatum eſt in vniuerſum de hominis formatione, ſanctum corpus & fœmina incorporata ſunt. In tempore autem tertio (quod videlicet conſequitur primum ſanctorum patrum tempus, & ſecundum tempus prophetarum) completa eſt hæc maxima copula, & coniuncti ſunt atque incorporati mundi ſuperiores & mundi inferiores. Ab hinc verò incorporatus eſt mundus ſuperior mundo inferiori, mediante corpore
F ſancto. Quodammodo verò ridebant & congratulabantur ſimul, efficiebanturque vnum corpus: quoniam quod erat ſuperiùs, erat & inferiùs. Deus ſanctus & benedictus ſuperiùs, & Deus ſanctus & benedictus inferiùs. Et proſiliens ſpiritus de vagina, venit in vnum corpus, & in his omnibus vnus tantùm videbatur, ille nimirum cui dicitur, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Deus exercituum, implet terram totam gloria ſua. Et hoc totum vnum eſt corpus. Traditum item eſt: Poſt-
G modum coniunxerunt ſe veluti duo corpora, quando vnum penetrat aliud. Sicut ſcriptum eſt, Torquem auream faciemus tibi cum notis argenteis. Colligatæ ſunt iuſtitia & miſericordia, & vnitæ ſunt verbo, nec altera ſine altera diſce-

Deus timor dictus.

dit. Quapropter ſic nobis traditum eſt, Quando diuiditur corpus à mundo hoc, id eſt, quando in vniuerſum moriuntur homines, totum quod eſt hominis, nequaquam ſuperiùs aſcendit, quemadmodum aſcendit hoc quod ſanctum vocamus corpus, tantæ certè dignitatis, quòd non vocatur Adam, id eſt, homo terreſtris, & in hoc vtique differt à cunctis aliis corporibus. Legimus quoque, Torquem aureum & notas argenteas. Quoniam vnum ſunt iuſticia & miſericordia. Non enim eſt iuſticia ſine miſericordia. Et propterea ſequitur, Pulchra facta eſt gena tua propter torquem, & collum tuum pulchrum factum eſt propter margaritas. Torquem. Sicut dictum eſt, Torquem auream cum margaritis ; Etiam ſcriptum eſt, Notæ argenteæ collum tuum. Quoniam inter cunctas fœminas in matrona hac reperitur ſanctitas, imò diuinitas; quæ conſueuerat deſcendere ſuper Ieruſalem, ſuperque ſanctuarium. Et omnia hæc poſtquam verbum in ea corpus aſſumpſit, factumque eſt de hominum vniuerſitate, id eſt, homo plenus fide. Et quid eſt plenus fide ? quoniam ſcilicet in illo inuenitur tota fides. Hæc omnia idem Rabbi, In quibus inter cætera miranda quæ dicit, palàm oſtendit, ipſum Dei Verbum, ſiue Dei Filium, verum Deum, verumque hominem eſſe, eò quòd de cœlis deſcenderit, ſumſeritque corpus de fœmina, cuius ſanctitas comparationem non admittit. Quid igitur clarius, quid lucidius, quid manifeſtius hic Rabbi, qui multis annis Chriſti natiuitatem præceſſit, ad innuendum diuinæ incarnationis myſterium, dicere potuiſſet ? Viſne, mi Capnio, ipſum adhuc eandem Meſſiæ incarnationem claris verbis detegentem audire ? Audi quæſo, quid in prædictis commentariis de eodem myſterio proferat: ſuper illud Geneſis, Hæ ſunt generationes Noæ. Ibi enim exponens illud Iob decimo nono capite dictum ומבשרי אחזה אלוה Hoc eſt, Et ex carne mea videbo Deum: ſic ait, מאי ומבשרי ומעצמי מיבעי ליה אלא ומבשרי ממש ומאי היא דכתיב ובשר קדש יעברו מעליך וכתיב והיתה בריתי בבשרכם ותניא בכל זימנא דאיתרשים בר נש בהאי רשומא דהאי אית מיניה חמי לקדוש ברוך הוא ממש ונשמתא קדישא אתאחר ביה וכי דלא נטיר האי ביה כתיב מנשמת אלוה יאבדו דהאי רישומא דקדוש ברוך הוא לא איתנטירו וכי נטיר ליה שכנתא לא איתפרשא מיניה אימתי את קודשא ביה כדאיתנסיב והאי ארת עייל באתריה דאזדמין בתריה ותניא מאי טעמא אזלין כחדא אלאחד דכר וחד נקבה אשתתפו בחדא ואיתקרי חד שמא בריך חסד עילאה שריאו עילויהו בן אחר הוא שריא בסטרא דדבורדה ומאן חסד אלא דאתי ונפיק מחכמה עילאה ואעטר סן דבורא וכגין כך איבססת נקבא דיתנינן אלות הרי הוא אל ניהירי דלית דכר הא נקבה אשתתפו בחדא אלוה איתקרי ונשמתא קדישא מהא אתר אתאחדא ודלא תליא בהאי ועל זה כתיב ומבשרי אחזה אלוה דהא שלמותא דכלא מבשרי ממש ועל דא זכיאן אינון ישראל קדישין דאמרין ביה דהקדוש ברוך הוא זכאין בעלמא הדין ובעלמא דאתי עליהו כתיב דנטירית ליה מינן אוליפנא מאן דנטיר לחא אתקיימא מלכו אתנטרית ליה מנאלן מבועז דכתיב הי יהוה שכבי עד הבוקר דהוה מקרג בו יצריה עד דא מי אוסאה ונטר להאי ברית בניני כך זכה דנפקו מיניה מלכין שליטין על כל שאר מלכין ומלכא משיחא דאיתקרי בשמיה דהקדוש ברוך הוא Id eſt, Quidnam ſibi vult, Ex carne mea ? Conueniens enim magis erat dicere, Ex ſubſtantia mea. Tamen dixit, Ex carne mea propria. Hoc autem eſt quod ſcriptum eſt, Et caro ſancta tranſibit ſuper te. Et inſuper ſcriptum eſt, Et erit fœdus meum in carne veſtra. Quod ſignificat ſignum, quod datum eſt nobis. Quotieſcunque enim ſignatus erit homo hoc ſigno, quod procedit ab illo, videbit Deum ipſum, & anima ipſius ſancta vnum fiet cum illo. Quoties verò non ſeruabit fœdus hoc, in eum ſcriptum eſt, Ab anima Dei peribunt. Siquidem ſignum iſtud Dei eſt, & non obſeruant illud. Quòd ſi fueris de eo ſigno benemeritus, & cuſtodieris illud, diuinitas nequaquam à te recc•et, & in tempore colligaberis ſanctitati, & aſcendes in præparatum locum. Sed quænam eſt ratio eius quod legimus ſupra de vnione animæ ſanctæ, hoc eſt, Dei ad hominem ? Non alia certè, niſi quòd mas vnus & fœmina vna iungentur in vnum, quod vocabitur nomine vno: veluti iuſticia procedens à ſuperna miſericordia, quæ requieſcet ſuper eos. In hoc verbo eſt requies claritatis ſiue ſplendoris maſculi. Et quænam eſt miſericordia? Miſericordia inquam, quæ veniet à ſapientia altiſſima, & coronabitur à verbo, & propterea incorporabitur fœminæ. Sed & ſic nobis traditum eſt. Deus, ecce Deus illuminator fortis. Litera ד *daleth* maſculina, litera ה *he* fœminina iunctæ ſunt in vnum, quod vocatur Deus. Et anima eius ſanctiſſima in hoc loco poſita eſt, non tamen alligata in eo. Et propterea ſcriptum eſt, Et ex carne mea videbo Deum. Quandoquidem felicitas hæc vniuerſalis cenſetur. Sequitur, Et ex carne mea: ac ſi dicat, Ex hac ipſa mea carne propria. Propter hoc autem benemeriti erunt illi de populo Iſrael, ſancti duntaxat, qui dicent hunc eſſe Deum, benemeriti erunt tum in mundo hoc, tum in mundo venturo. Et huius rei gratia ſcriptum eſt, Qui cuſtodiet fœdus hoc. Et hinc didicimus, quòd qui cuſtodiet pactum iſtud, Deus cuſtodiet illum. Sed quæ huius rei probatio ? Liquet hoc in Boaz, qui dixit Moabitidi mulieri, Viuit Deus, iaceas vſque manè. Et cùm eſſet pellectus à concupiſcentia, tamen cuſtodiuit fœdus iſtud. Quapropter meruit, vt de illo egrederentur Reges potentiſſimi reliquorum Regum omnium, & Rex inſuper Meſſias, qui vocatus eſt nomine Dei ſancti & benedicti. Hactenus Rabbi ille Simeon ben Iohai. Ex cuius dictis, clarius luce meridiana conſtat, Deum ipſum ex fœmina incarnandum fuiſſe, ipſumque Meſſiam verum Deum, verumque hominem futurum fuiſſe.

Quid

Capvt II.

Quid per nomen, Meſſias, importetur, & de duabus naturis, & vna perſona Meſſiæ.

CAPNIO.

HOc eſt vnum inter cætera, quod contra Iudæos recentiores per priſcas eorum ſcripturas probare maximè tibi connitendum eſt, Meſſiam ſcilicet verum Deum, nedum verum hominem futurum fuiſſe. Gal. Id pro viribus facere conabor, & eo quidem efficaciùs, quòd illud ipſi obſtinatiùs negant. Hog. Vt meliùs igitur quæ de Meſſiæ diuinitate dicturus es, percipi valeant, quid per nomen, Meſſias, importetur, primùm ediſſeras opus eſt. Gal. Quemadmodum tres ſunt (vt dictum eſt) in diuinitate perſonæ, quæ licèt à ſe inuicem abſque ſeparatione diſtinguantur, ſibi tamen inuicem per circumincesſionem, quam Græci περιχώρησιν vocant, abſque confuſione vniuntur, ita in vno Chriſto tres confitemur eſſe ſubſtantias, diuinitatem ſcilicet, animam rationalem, & corpus humanum: quæ ita inconfuſe vniuntur, vt inſeparabiliter diſtinguantur. Et ſicut tres diuinæ hypoſtaſes ſunt vnus Deus, ita tria hæc, diuinitas, anima, & corpus conſtituunt vnum Meſſiam, in lege promiſſum, qui aliud non eſt, quàm iſta tria. Nam & perfectus Deus eſt, & perfectus homo ex anima rationali & humana carne ſubſiſtens. Non tamen dicimus ipſum ex his compoſitum eſſe, veluti homo ex anima & corpore componitur, aut ex quatuor elementis, corpus. Quod enim componitur, aliud quidem eſt ab iis, ex quibus componitur. Chriſtus autem ſiue Meſſias, neque alterum eſt ab iis ex quibus conſtat: neque aliud, quàm ea ipſa quæ in eo vniuntur. Nam vt ait Damaſcenus in libro de Orthodoxæ fidei traditione, capite quadrageſimo ſeptimo, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος θεὸν τέλειον, καὶ (εἶ) καὶ λέγεσθαι ἐκ δύο τε καὶ ἐν δυσὶ φύσεσιν ὁμολογοῦμεν. Id eſt, Ex diuinitate & humanitate Deum perfectum, & hominem perfectum eundem & eſſe, & dici, ex duabus & in duabus naturis confitemur. Is igitur idem qui & perfectus Deus eſt, & perfectus homo, Hebraicè quidem משיח *Maſsiah*; Chaldaicè verò משיחא *Meſicha*, Græcè autem χριστὸς, Latinè quoque Vnctus dici poteſt. Quòd idem Ioannes Damaſcen. ibidem pulcherrimè probat, dicens: τὸ χριστὸς ὄνομα τῆς ὑποστάσεως λέγομεν, οὐ μονοτρόπως μὲν, ἀλλὰ τῆς δύο φύσεων ὑπάρχον σημαντικόν, αὐτὸς γὰρ ἑαυτὸν ἔχρισεν. χρίων μὲν ὡς θεὸς, ὃς ἔχρισε τὸ σῶμα τῇ θεότητι αὐτοῦ, χριόμενος δὲ ὡς ἄνθρωπος, αὐτὸς γὰρ ἐστι τοῦτο κἀκεῖνο; χρίσις δὲ ἡ θεότης τῆς ἀνθρωπότητος. Hoc eſt, Chriſtus nomen ſuppoſiti dicimus, non ſolitariè quidem, ſed duarum naturarum ſignificatiuum exiſtens: ipſe enim ſe ipſum vnxit: vngens quidem vt Deus, qui corpus diuinitate ſua vnxit: vnctus verò vt homo; ipſe enim eſt hoc & illud. Vnctio autem humanitatis diuinitas eſt.

A Cap. Iſta quidem pulchra ſunt: ſed quoniam Iudæi noſtri ſeculi, qui Meſſiam purum hominem futurum putant, ipſa negarent; idcirco te per authenticas eorum ſcripturas ea oſtendere neceſſe eſt. Gal. Dauid in primis audiant, Pſalm. iuxta Hebraicam veritatem quadrageſimo quinto, ita de Meſſia loquentem, כסאך אלהים עולם ועד שבט מישר שבט מלכותך׃ אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחברך׃ Id eſt, Thronus tuus, Deus, perpetuus & æternus, ſceptrum æquitatis,

B ſceptrum regni tui: Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti impietatem, propterea vnxit te, Deus, Deus tuus oleo exultationis præ participibus tuis. Quæ quidem verba Chaldaicus interpres, quem nunc Iudæi frequentiùs præ manibus habent, ita Chaldaicè tranſtulit, Thronus tuus, Deus, in cœlis in ſecula ſeculorum, Regnum forte ſceptrum regni tui. Et tu Rex Meſſias quoniam dilexiſti iuſtitiam, & odiſti malitiam, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo, vel vnguento lætitiæ pluſquàm

C ſocios, vel amicos tuos. Ex hac igitur Chaldaica tranſlatione apertè patet, Prophetam de Meſſia hic fuiſſe locutum. Cuius verbis non ſolùm hoc nomen, Meſſias; quod idem eſt quod vnctus, clarè exprimitur: ſiquidem ab vnctione Meſſias ſiue Chriſtus dictus eſt: qui quoad humanitatem, tum vt Rex, tum vt ſacerdos, oleo lætitiæ, id eſt, vnctione diuinitatis vngendus erat, præ participibus ſiue conſortibus ſuis, id eſt, præ

D cæteris hominibus, vnius & eiuſdem humanæ naturæ conditione vna cum eo participantibus: verùm & duæ quoque naturæ, diuina ſcilicet & humana, quæ in eo hypoſtaticè vniendæ erant, apertiſſimè inſinuantur. Cùm enim ait, Thronus tuus, Deus, perpetuus & æternus, ſceptrum æquitatis, ſceptrum Regni tui: eum profectò quem alloquitur Deum eſſe clarè innuit, quare & eius diuinitatem palàm fatetur. Cùm

E verò eidem immediatè inquit, Dilexiſti iuſtitiam, & odiſti impietatem, propterea vnxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ participibus, ſeu conſortibus tuis, eundem proculdubio hominem quoque profitetur, eius humanitatem apertè manifeſtans. Nam cùm Deus non ſit niſi vnus, dicere certè nefas eſſet, eum vel Deum, vel conſortem habere. Quòd ſi recentiores Iudæorum Prophetam hunc, hæc de nomine hoc, Meſſias, deque duplici natura, diuina ſcilicet & humana, per illud importata, dixiſſe

F non credunt, dicta priſcorum Doctorum ſuorum audiant, qui de duabus naturis & vnica perſona Meſſiæ apertiùs locuti ſunt. Et primum quidem ea quæ leguntur in *Bereſith* קטנה *Ketanna*, id eſt, in expoſitione Geneſ. minori, ſuper illud vigeſimo octauo capite eiuſdem libri dictum, Et accepit de lapidibus loci illius. Et in *Midras tillim* ſuper illud Pſalmo nonageſimo. Quoniam angelis ſuis mandauit de te. Vbi ſic ad literam legitur, רבי

G נחמיה אומר שלשה אבנים היו ואמר אם אלהים מיחד שמו עלי כשם שייחד על אבותי יעשו כולם אחד עמד ומצאם כולם רהא שנאמר ויקה את האבן מלמד שנעשו כולם אחד ורבנן אמרו פחות כי שני אבנים Id eſt, Rabbi Nechemia ait,

Tres lapides accepit, ſcilicet Iacob, & dixit, Si Deus vnit nomen ſuum ſuper me, quemadmodum vniuit ſuper patres meos, fiant omnes vnus. Stetit, & inuenit omnes vnum effectos, Sicut dictum eſt, Geneſ. vigeſimo octauo, Et accepit lapidem. Hoc enim verbo docet, quòd omnes facti ſunt vnus. Magiſtri verò dixerunt minùs, quia duos lapides. Hæc Midras. Siue ergo tres lapides acceperit, ſiue duos, aut primò forſitan tres, & poſtea duos, vtrobique Meſſiæ optimè ſignificatur vnio. Duorum quippe lapidum vnio, duarum naturarum, diuinitatis ſcilicet, & humanitatis vnionem in Chriſto ſignificauit. Trium verò, trium ſubſtantiarum, Verbi ſcilicet, & animæ corporiſque in vna Chriſti perſona deſignauit vnionem. Hanc etiam vnionem optimè atteſtatur id quod in libro *Sanhedrin* in capite *Helec*, dicitur; ſuper illud Eſaiæ 23. capit. dictum, Et erit in die illa, & oblita erit צור *Tſor*, ſeptuaginta annis, ſicut dies (vel ſicut diebus Regis) vniti. Quis eſt iſte Rex vnitus? Eſto dicens, Quòd hic eſt Rex Meſſias. Rabbi autem dixit, Hic eſt, duæ, ſcilicet naturæ, & tres generationes, id eſt, ſubſtantiæ. Sicut dictum eſt Pſalmo ſeptuageſimo primo, Timebunt te cum ſole & ante lunam, generationem & generationis. Gloſſa Rabbi Selomonis, Ac ſi ita dicat, Meſſias, de quo ſcriptum eſt, Ante ſolem ינון *innon*, id eſt, Filius ſiue genitus nomen eius, timebunt te Iſraelitæ, & ante lunam, id eſt, ante Regnum domus Dauid, quod aſſimilatur lunæ, ſicut ſcriptum eſt Pſalmo 88. Sicut luna ſtabilietur perpetuò. Item alia gloſſa eiuſdem ſuper illud Eſaiæ, Sicut dies Regis vniti. Dies, inquit, Dauidis ſeptuaginta anni fuerunt, & neſcio quid ſibi vult hoc ſignum, quod hic datum eſt. Quæ cùm ita ſint, diligenter animaduertendum eſt, quomodo Talmud in hac antedicta traditione dicit Meſſiam Regem eſſe vnitum. Deinde, quod magis mirandum eſt, qualiter iſte Rabbi qui & antonomaſticè Rabbi dicitur, & ſolus ſanctus habetur, inſinuat quod à Patribus acceperat, materiam & formam vnionis Meſſiæ, cùm dicit quod זה *Ze*, id eſt iſte, ſcilicet, Meſſias, de quo ibi fit ſermo præcedens, vel *Ze*, id eſt, hoc, quod ad vnionem Regis Meſſiæ refertur, eſt duo, Deus, ſcilicet & homo, vel duæ naturæ in Meſſia vnitæ; diuina ſcilicet & humana: & tres generationes tres harum naturarum ſubſtantiæ, Verbum ſcilicet Dei, anima rationalis, & corpus humanum. Probat autem hoc per Prophetam; qui Meſſiam in Spiritu alloquens dicit Pſalmo ſeptuageſimo primo, Timebunt te, ſcilicet Iſraelitæ, vt ipſi exponunt, vel alij quicunque, cùm ſole, illo videlicet de quo Pſalmo octuageſimo tertio dicitur שמש ומגן יהוה אלהים חן וכבוד יתן Id eſt, Sol & ſcutum eſt Dominus Deus, gratiam & gloriam dabit. In hoc etiam quod dicit, Timebunt te cum ſole, coniunctionem diuinitatis & humanitatis Meſſiæ inſinuat. Quod verò ſubdit, Et ante lunam, id eſt ante Regnum Dauid (vt exponit Rabbi Selomo) vel ante Eccleſiam, quæ lunæ comparatur, iuxta

A illud Cantici canticorum ſexto capite ſcriptum, מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה, Id eſt, Quæ eſt iſta quæ apparet tanquam aurora, pulchra vt luna, lucida vt ſol? Rabbenu deinde Haccados de hac etiam re palàm differentem videant: qui in libro quem גלי רזיא *Gale razaia*, id eſt, reuelatorem arcanorum denominauit, ſuper illud Eſaiæ nono, למרבה המשרה Id eſt, Ad multiplicandum eius imperium, ſic inter cætera ait: Quemadmodum litera ה *he*, componitur

B ex ד *daleth*, & ו *vau*, ita Rex Meſſias componitur ex diuinitate & humanitate. Et ſicut hæc duo הה *he he* ſunt duo *daleth*, & ab his procedunt duo *vau*; tanquam duo filij, qui ab ipſis oriuntur, ita in ſubſtantia Regis Meſſiæ inueniuntur duæ filiationes, quarum vna eſt diuinitatis, qua Dei filius eſt: altera erit humanitatis, qua erit filius propheti ſſæ, de qua dixit Eſaias octauo capite, Et acceſſi ad propheti ſſam, & concepit & peperit filium. Et ſicut harum literarum ד

C *daleth*, & ו *vau*, quæ conficiunt ה *he*, vnaquæque diſtincta eſt ab altera, quanquam ambæ ſint vna litera, ita in Meſſia, ſubſtantia diuinitatis diſtincta erit à ſubſtantia humanitatis, & econtra. Quæ duo ſimul iuncta, ſunt Meſſias. Hæc ille; quem Iudæi magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Ex his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt, quòd nomen hoc Meſſias duas naturas importat, diuinam ſcilicet & humanam, ac tria in vna perſona complectitur; corpus ſcilicet humanum, animam rationalem, &

D Verbum Dei.

CAPVT III.

Quid ſit Verbum Dei ſecundum Hebræos, & quod Verbum Dei ſit Deo ὁμοούσιον, id eſt, conſubſtantiale.

E CAPNIO.

AD probandum Meſſiæ diuinitatem, ante omnia dicere neceſſe eſt, quid de hoc Verbo Dei, priſci Iudæorum ſenſerint. GAL. Itaque neceſſariò notandum eſt, quòd quemadmodum homo triplex verbum habet, quod ſcilicet in charta ſcriptum eſt, quod ore profertur, & quod in mente latet, (& huic poſtre- *Verbum triplex.*

F mo magis verbi competit nomen, cùm ſit aliorum cauſa, atque principium: actiones enim hominum nullæ profectò eſſent, niſi priùs in mente dicerentur: quare neque illud cuiuſdam poetæ Arabis dictum omnino contemnendum eſt, dum ait, Verbum quidem in corde eſt, lingua autem facta eſt, vt ſit cordis interpres:) ita quoque ſecundùm Hebræos, Deus ipſe, ad cuius imaginem factus eſt homo, triplex dicitur habere Verbum. Habet enim verbum in libris Pro-

G phetarum ſcriptum: habet & Verbum, quod ore ſanctorum atque doctorum profertur: de quo ipſe apud Ierem. 1. capit. inquit, הנה נתתי דברי בפיך Id eſt, Ecce dedi verba mea in ore tuo. Habet quoque verbum in ſeipſo, ex ſeipſo, & non aliun-

aliunde. De quo ſic Pſalmographus Pſal.33. dicit, כי ישר דבר יהוה וכל מעשהו באמונה : אהב צדקה ומשפט חסד יהוה מלאה הארץ : בדבר יהוה שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם : Hoc eſt, Quia rectum eſt verbum Dei, & omnia opera eius in fide, amans iuſtitiam & iudicium: miſericordia Dei plena eſt terra. Verbo Dei cœli facti ſunt, & ſpiritu oris eius omnis exercitus eorum. Hoc igitur Verbum Dei, per quod non modò quatuor elementa, ſed ipſi quoque cœli facti ſunt, aliud non eſt, quàm illud ראשית *Reſcith*, id eſt, principium, de quo Geneſ. primo capit. ſcriptum eſt, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ Id eſt, In principio creauit Deus cœlum & terram. Nam principium hoc non eſſe niſi ſapientiam Dei genitam, ex eo conſtat, quod in perſona ipſius diuinæ Sapientiæ apud Selomonem Prouerbiorum octauo capite dicitur יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז Hoc eſt, Deus poſſedit me principium viæ ſuæ, ante opera ſua, ex tunc, vel ante tunc. Ex quo patet idem re omnino eſſe, licèt nominibus differant, Principium, quo mundus creatus eſt, & Sapientiam, quam Deus poſſedit. Quandoquidem quod hic principium viæ, id eſt, creaturæ ſuæ dicitur, eſt illud ipſum Dei Verbum, quo (vt dictum eſt) cœli facti ſunt. De quo vniuerſa Dei opera, quæ ſcriptura ſacra per diuerſa nomina diuerſis partitur in locis, in vnam virtutis appellationem complectens, Pſalm. 104. ait, מה רבו מעשיך יהוה כלם בחכמה עשית Id eſt, Quàm multiplicata ſunt opera tua Deus, omnia in Sapientia, vel per Sapientiam feciſti. Vides ergo quòd ſiue principium, ſiue Verbum, ſiue manus, ſiue brachium Dei, ſiue aliquid aliud huiuſmodi dixeris, non rerum diuerſitatem, ſed vnam tantùm indicas Dei virtutem & ſapientiam, qua fecit omnia. Diligenter quoque animaduertendum eſt, quòd cùm in verbis paulò antè dictis dicitur, Quia rectum eſt verbum Dei, & omnia opera eius in fide, mox de eodem verbo ſubiicitur, Amans iuſtitiam & iudicium: vt palàm innuatur, verbum de quo hic agimus, rationalem ſubſtantiam eſſe, atque Deo *ὁμούσιον*, ſiue conſubſtantialem. Si quidem amare iuſtitiam & iudicium, rationalis atque intellectualis ſubſtantiæ proprium eſt. Eam ob rem ipſum Dei verbum oculus ſiue oculi Dei ſæpenumero dicitur. Vbi enim de Iudæis apud Ezechiel. ſeptimo capite Dominus dicit, ולא תחום עיני עליך Hoc eſt, Et non miſerebitur oculus meus ſuper te: ita Ionathas in translatione Chaldaica ait, ולא ארחמא מימרי עלוהי Id eſt, Et non miſericordiam habebit verbum meum ſuper te. Ecce vbi Propheta in perſona Dei loquens, oculum meum, poſuit, ibi Chaldaicus interpres, verbum meum dixit. In eo autem quod dicit, Et miſericordiam habuit verbum meum ſuper eos: manifeſtè oſtendit, verbum Dei vitam habere, cùm miſericordiam habere rei viuentis ſit proprium. Et hoc eſt quod Ioann. 1. capit. dicitur, Quod factum eſt, in ipſo vita erat. Illud quoque quod ita apud Ieremiam 24. capit. ſcribitur, ושמתי עיני עליהם לטובה Hoc eſt, Et ponam oculos meos ſuper eos ad bo-

A num, ſic idem Ionathas Chaldaicè tranſtulit, ואישוי מימרי עליהון לטבתא Id eſt, Et ponam verbum meum ſuper eos ad bonum. Illud etiam quod èconuerſo contra eos apud Amos Dominus ait, nono capite, ושמתי עיני עליהם לרעה ולא לטובה Hoc eſt, Et ponam oculos meos ſuper eos ad malum, & non ad bonum; ita Ionathas ipſe Chaldaicè expoſuit, ואישוי מימרי אליהון לבישא ולא לטבא Id eſt, Et ponam verbum meum ſuper eos ad malum, & non ad bonum. Ad inſinuandam quoque

B huius verbi cum Deo conſubſtantialitatem, ipſum Dei verbum in ſacris literis quandoque facies Dei, quandoque os Dei, quandoque manus Dei appellatur. Et facies quidem Dei apud Ieremiam quinto capite nuncupatur, cùm dicitur, אם מפני לא תחילו אשר שמתי חול גבול לים חק עולם ולא יעברנהו Id eſt, An à facie mea non formidabitis, qui poſui arenam terminum mari, præceptum æternum, quod non præteribit? Quod ipſe Ionathas ita Chal-

C daicè traduxit, An coram verbo meo non formidabitis, qui poſui arenam terminum mari? Quòd autem os Dei dicatur, ex eo habetur, quod Eſaias 48. capite Dei voce protulit, dicens, הראשונות מאז הגדתי ומפי יצאו Id eſt, Priora ex tunc annunciaui, & de ore meo exierunt: quod ſic Ionathas in Chaldæum vertit, קדמיתא מבכין חויתי וממרי נפקא Hoc eſt, Antiqua ex tunc annunciaui, & ex verbo

D meo prodierunt. Huic ſimile eſt, quod Ieremiæ decimoquinto legitur, לכן כה אמר יהוה אם תשוב ואשיבך לפני תעמד ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה Id eſt, Propter hoc ſic ait Deus, Si conuerteris conuertam te, vel requieſcere te faciam, faciei meæ aſtabis, vel coram me aſtabis: & ſi eduxeris, vel extraxeris precioſum à vili, ſicut os meum eris. Id quoque ſic idem Ionathas Chaldaicè tranſtulit, בכין כדנן אמר יהוה

E אם תתוב ואתיבנך קדמי תשמש ואם תתיב רשיעיא לפתגמי צדיקיא רעות ממרי תקיים Hoc eſt, Propter hoc ſic ait Deus, Si conuerteris conuertam te, coram me miniſtrabis. Et ſi conuertes impios, vt fiant iuſti, beneplacitum verbi mei complebis. Vbi quod Propheta precioſum & vile poſuit, hic, iuſtos & impios expoſuit. Et quod ille os Dei dixit, iſte, verbum eius tranſtulit. Quòd demum verbum Dei manus Dei dicatur, ex eo potiſſimùm patet quod apud Eſaiam quadrageſimo octauo

F capite, legitur, אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים Id eſt, Manus quoque mea fundauit terram, & dextera mea palmo menſurauit cœlos. Hoc enim Ionathas ita in Targum exponit, אנא במימרי שכלילית ארעא ובגבורתי תלית שמיא Id eſt, Verbo quoque meo fundaui terram, & in virtute mea vel fortitudine mea, menſuraui cœlos. Rurſus quod apud eundem Prophetam quadrageſimo quinto capite dicitur, אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי אני ידי נטו

G שמים וכל צבאם צויתי Id eſt, Ego feci terram, & Adam ſuper eam creaui: Manus meæ extenderunt cœlos, & omni exercitui eorum præcepi: idem interpres ita Chaldaicè expoſuit, אנא במימרי עבדית ארעא ואנשא עלה בריתי אנא בגבורתי

תלית שמיא וכל חיליהון שכליליה Id eſt, Ego verbo meo, vel, per verbum meum feci terram, & homines ſuper eam creaui. Ego in fortitudine mea extendi cœlos, & omnes virtutes eorum confirmaui. Ex his omnibus quæ nunc dicta ſunt, manifeſtè liquet, verbum Dei, quod idem eſt quod ſapientia Dei, qua mundum è nihilo creauit, atque perfecit, eiuſdem prorſus ſubſtantiæ cum ipſo Deo eſſe. CAP. Recentiores Iudæorum ſuper illud Prouerb. 8. capit. Dominus poſſedit me principium viæ ſuæ: quod tu de ſapientia Dei increata, quæ eſt verbum, per quod Deus omnia fecit, expoſuiſti, aſſerunt ſapientiam hanc, Moſaicam eſſe legem: aiuntque ipſam ſic ibidem de ſe dicere, Ego diligentes me diligo. Cùm hoc igitur omnino contra Catholicam veritatem ſit, atque hæreticum, illud per authenticas eorum ſcripturas te refellere oportet. GAL. Id profectò tantæ abſurditatis eſt, vt confutatione non egeat. Si enim lex Moſis nec dilectionis nec odij capax eſt, niſi velut cætera huiuſmodi inanimata, quæ in membranis ſcribuntur, quomodo dicere poſſunt quòd ipſa de ſe dicat, Ego diligentes me diligo? Diligere enim rationalis naturæ proprium eſt. Si præterea lex ipſa Moſis in tempore illo eſſe cœpit, quo ſibi principium eſſendi in monte Sinai ſumſit, quonam pacto ante rerum omnium initium cum Deo eſſe potuit? vt de ſe dicere poſſit, Deus poſſedit me principium viæ ſuæ, antequam quicquam faceret: cum reliquis quæ ſequuntur. Item ipſi dicunt hoc in loco, quòd verbum hoc קנה *Kana* æquiuocum ſit, & quandoque emere, quandoque poſſidere ſignificet: Et poſſidere quidem ibi illud ſignificare dicunt, vbi Melchiſedech Abrahamo benedicens dixit Geneſ. 14. ברוך אברם לאל עליון קונה שמים וארץ Id eſt, Benedictus Abram Deo altiſſimo poſſeſſori cœli & terræ. Hic autem verbum ipſum קנה *Kana* aiunt idem eſſe quod emere. Quare ab eis quærendum eſt, Si Deus cœlum & terram atque legem ipſam emit, quis fuit harum rerum venditor? neminem certè aſſignare poſſunt. Quare turpe eſt, hæc vel ſomniare, nedum dicere. Deſinant ergo talia vel cogitare, & iuxta priſcas Doctorum ſuorum traditiones credant Selomonem hoc in loco non de lege Moſaica, ſed de ipſa Dei ſapientia, per quam Deus mundum fabricauit, meminiſſe: legant etiam quod in libro Sanhedrin in capit. quod דיני ממונות *Dine mamonoth*, id eſt, iudicia diuitiarum, ſcribitur ſuper illud Prouerb. 9. cap. חכמות בנתה ביתה חצבה עמודיה שבעה: טבחה טבחה מסכה יינה אף ערכה שלחנה: שלחה נערותיה תקרא ערל גפי מרמי קרת: Hoc eſt, Sapientia ædificauit domum ſuam, dolauit columnas eius ſeptem, immolauit victimam ſuam, miſcuit vinum ſuum, etiam inſtruxit menſam ſuam, miſit puellas ſuas, vt vocarent de faſtigiis ciuitatis. Ibi enim ſic iſta exponuntur, Sapientia ædificauit domum ſuam. Hæc eſt מדתו *Middatho*, id eſt, proprietas ipſius Dei ſancti & benedicti, qui vniuerſum mundum in ſapientia, vel per ſapientiam creauit: ſicut dictum eſt Pſalmi. 104. Quàm multiplicata ſunt opera tua Deus, omnia in ſapientia feciſti. Dolauit columnas eius ſeptem, id eſt, ſeptem dies בראשית *Bereſith*, hoc eſt, creationis libri Gen. Immolauit victimam ſuam, vel coxit victimam ſuam. Per hoc intelliguntur maris, flumina, & omnia mundi neceſſaria. Miſit puellas ſuas, vt vocarent. Hi ſunt, Adam primus & Heua. Hæc omnia traditio. Ex quibus euidentiſſimè patet, ſapientiam quæ domum ſuam, id eſt, mundum, conſtruxit, eſſe vnam de tribus מדות *Middoth*, id eſt, proprietatibus Dei ſancti & benedicti, per quas aiunt (vt ſupra oſtendimus) mundum conditum fuiſſe, quamuis ipſi longè largiùs quàm nos, proprietatem ſumant. Hanc autem Dei proprietatem, ſapientiam ſcilicet, per quam Deus mundum creauit, idem omnino eſſe, quod verbum Dei eſt, nos iam probauimus.

Hæretica Iudæorum iuniorum expoſitio.

CAPVT IV.

Quòd Deus ſit Verbum, & Verbum Dei ſit ipſe Deus.

CAPNIO.

ETSI in præmiſſis Verbum Dei eiuſdem cum Deo eſſe ſubſtantiæ, ſatis abundè probaueris: ex quo, & Deum Verbum eſſe, & Verbum Dei ipſum eſſe Deum neceſſariò ſequitur, vt tamen magis iuniorum Iudæorum ceruix duriſſima contundatur, velis obſecro Deum eſſe Verbum, & Verbum Dei eſſe Deum, apertiùs nunc oſtendere. GAL. Quod quidem Deus verbum ſit, ex eo potiſſimùm patet, quòd vbi Eſaias 45. cap. ait ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים Id eſt, Iſrael ſaluatus erit in Deo (tetragrammaton) ſaluatione ſeculorum vel ſempiterna, ſic Targũ Ionathæ dicit ישראל במימרא דיי פורקן עלמיא אתפריק Iſrael ſaluatus erit in verbo vel per verbum Dei, ſaluatione ſempiterna. Vbi ergo Eſaias dixit, In Deo (tetragrammaton) quod nomen nulli niſi Deo attribuitur, ibi Chaldaicus interpres, in verbo Dei, tranſtulit. Per quod Deum eſſe verbum, palàm oſtendit. Item vbi apud Hoſ. 1. cap. dicitur ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם Id eſt, Et domus Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo, ſic idem interpres in Chaldæum vertit, ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיי אלוהחן Hoc eſt, Et ſuper domum Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in verbo Domini Dei eorum. Illud etiam quod Eſaias 8. capit. dicit, ויוסף יהוה דבר אלי עוד Id eſt, Et addidit Deus (tetragrammaton) loqui ad me adhuc: ita Ionathas ipſe Chaldaicè traduxit, ואוסיף מימרא דיי למללי עוד Hoc eſt, Et adiecit verbum Dei loqui ad me adhuc. Item quod idem Propheta 41. capit. dixit, אל תירא כי עמך אני Id eſt, Ne timeas, quia tecum ego: ſic ille tranſtulit, Ne timeas, quia in auxilium tuum verbum meum. Item quod ibidem dicitur, אל תיראי תולעת יעקב מתי ישראל אני עזרתך נאם יהוה וגאלך קדושי ישראל Hoc eſt, Ne timeas, vermis, vel tinea Iacob, homines Iſrael, vel qui eſtis ex Iſrael: Ego auxilium tuum ſum, ait Deus, & redemptor tuus ſanctus Iſrael: ita ille Chaldaicè expo-

expoſuit, Ne timeas tribus domus Iacob, ſemen domus Iſraël, verbum meum in auxilio veſtro, dixit Deus & redemptor veſter ſanctus Iſrael. Illud prætereà eiuſdem Prophetæ 44. capit. Sic ait Dominus redemptor tuus ex vtero, ego Dominus faciens omnia, extendo cœlos לבדי *leuaddi*, id eſt per me ſolum, firmans terram מאתי *meitti*, id eſt per eum qui eſt apud me: ſic ille in Targum explanat: Sic ait Dominus qui redemit te, & qui formauit te ex viſceribus. Ego Dominus autor omnium, extendi cœlos verbo meo, vel per verbum meum. Fundaui terram in virtute vel fortitudine mea. Quod valde dicto illi Euangeliſtæ conſonat: In principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil. Illud quoque Hoſeæ nono capite dictum, Reprobabit vel abiiciet eos Deus meus, quia non audierunt eum, & erunt vagi in gentibus: ſic Ionathas in Targum exponit, Abiiciet eos Deus meus, quia non receperunt verbum eius, & erunt vagi in gentibus. Cùm igitur in omnibus his, ac aliis permultis, in quibus Prophetæ Dominum vel Deum (tetragrammaton) poſuerunt, Rabbi Ionathas prædictus vir apud eos maximæ autoritatis, verbum Dei Chaldaicè tranſtulerit, ac expoſuerit, conſequens planè eſt, Deum ipſum Verbum eſſe, ac Verbum Dei, Deum, quod erat probandum.

CAPVT V.

Quòd Meßias ſit Verbum Dei, quod Deus miſſurus erat vt ſanaret vniuerſum humanum genus.

CAPNIO.

NVNC reliquum eſt, vt ad pleniorem huiuſce rei notitiam, Meſſiam eſſe Verbum Dei oſtendas, quod Deus ad ſanandum vniuerſum miſſurus erat. GAL. Meſſiam Verbum Dei eſſe, ex eo maximè patet, quòd, vbi Dauid Pſalmo centeſimo decimo, Meſſiam Dominum ſuum vocat, dicens, נאם יהוה לארני שב לימיני Hoc eſt, Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meam: ibi Rabbi Ionathas in tranſlatione Chaldaica, ſic ait, אמר יהוה למימריה תב לימיני Id eſt, Dixit Deus verbo ſuo, ſede ad dexteram meam. Quidam mihi hoc loco obiiciunt, dicentes non ſic haberi in tranſlatione Chaldæa, quam etiam negant eſſe Ionathæ. Quibus ego reſpondeo: verum quidem eſſe, in tranſlatione Chaldaica quam ipſi viderunt, non ita haberi, & eam non eſſe Ionathæ, eſt enim (vt pleriſque placet) Rabbi Ioſeph cæci, ſiue (vt alij volunt) Rab-

A bi Akilas: Quæ ita hic habet, אמר יהוה במימריה למיתן לי רבנותא חלף דיתיבית לאולפן אוריתא ימיני אוריך Hoc eſt, Dixit Deus in verbo ſuo, vt daret mihi dominationem, eò quòd ſederim ad diſcendam legem, dextera mea expecta. Tranſlatio autem Ionathæ, quam nondum ipſi viderunt, ita prorſus habet, vt ipſe retuli. Quod בספר קבוצים *beſepher kibutſim*, id eſt, in libro collectionum, ſententiarum ſcilicet ſapientum, manifeſtè patet, eo in loco vbi ad probandum quòd Meſſias ſit ille, quem dixit Dauid Do-
B minum ſuum ad dexteram Dei ſeſſurum, ſic dicitur זה יתבאר מאותה שאמרו בסדרש תלים ותתן לי מגן ישעך וימינך תסעדני: אמר רבי יודן בשם ר׳ חמה לעתיד לבא הקבה מושיב מלך המשיח לימינו שני נאם יהוה לארני שב לימיני ותרגום יונתן בן עוזיאל אמר יהוה למימריה Id eſt, Hoc patet ex eo, quod dixerunt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. Et dabis mihi ſcutum ſaluationem tuam, & dextera tua confortabit, vel fulciet me: Dixit Rabbi Iodan, in nomine Rabbi Hama, In
C tempore futuro Deus ſanctus & benedictus ſedere faciet Regem Meſſiam ad dexteram ſuam: ſicut dictum eſt Pſalm. 110. Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meam. Quod Targum, id eſt, Chaldaica tranſlatio Ionathan ben Vziel ſic exponit, Dixit Deus verbo ſuo, ſede ad dexteram meam. Hactenus traditio. Idem quoque confirmatur in eadem Midras tillim ſuper illud Pſalm. 2. אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני אתה אני
D היום ילדתיך Id eſt, Narrabo præceptum, Deus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Sic enim ibi dicitur, ספרים הם בחוקה של תורה ובחוקה של נביאים וכתובים בתוקה של תורה בני בכורי ישראל בחקה של נביאים הנה ישכיל עבדי ירום בכתובים נאם יהוה לארוני id eſt, Narrata ſunt myſteria eius, ſcilicet Regis Meſſiæ in ſcriptura legis, Prophetarum, & hagiographorum. In ſcriptura legis, Exod. 4. Filius meus primo-
E genitus Iſrael. In ſcriptura Prophetarum, Eſaiæ 52. Ecce intelligit ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur. In ſcriptura hagiographorum, Pſalm. 110. Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meam. Ex quibus quidem traditionibus palàm oſtenditur, eum abſque dubio Meſſiam eſſe, quem prædixit Dauid ad dexteram Dei ſeſſurum. Ex quo per Ionathæ Targum manifeſtè concluditur, Meſsiam eſſe Verbum Dei. Quare neque mirum eſt, ſi Dauid Meſsiam ipſum Dominum ſuum nuncupauit. CAP. Nunc igitur
F Deum hoc Verbum ſuum ad ſanandum vniuerſum orbem miſſurum fuiſſe, reliquum eſt probare. GAL. Id ex eo potiſsimum videri poteſt, quod in commentariis Rabbi Ishac Arama in librum Geneſeos in expoſitione capitis quadrageſimi ſeptimi, vel circa, vbi agitur de loco qui datus eſt Iacob, in quo commodè habitare poſſet, hoc modo legitur, ישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם רבי שמואל הלוי
G אמר דבר יהוה הוא שלוחו דכתיב הלא כה דברי

A כאש נאם יהוה וזה הוא שאמר יבא רברך וכברנוך
כשיבא דבר אלהים אשר הוא שלוחו אכבדהו אמר
ר׳ שאול וכי לא באו הנביאים והרגנום ושפכנו דמם
איך נקבל עתה מדברו או במה נאמין אמר ליה
שירפאם וימלט משחיתותם ועם המופתים נאמינהו
ונכבדהו אמר ליה למה לא אמר ישלח דברו
וירפיאכם אלא ירפאם בעבור כי נראה לי כי היה
מדבר פרטי ענה לו אמת דברתה כי הדברו בא לרפא
כולם אבל לא קבלוהו כי אם הפרטים אשר היו
היותר גסי שכל מן הכללות דייגים עברי הים וזה הוא
שאמר יורדי הים באוניות עושה מלאכה במים רבים
המה ראו מעשה יהוה אותם שמן הראוי לא היו בכח
לקבל שום דבר שכלי לצד גסותם קבלו אמיתות
הנבואה והמראה מצד שהאמינו לדברו וזה הוא
שאמר והאמין ביי ויחשבהו לו צדקה Hoc eſt, Mittet verbum ſuum & ſanabit eos, & eripiet eos de plagis eorum. Rabbi Semuel Leuita ait, Verbum Dei eſt nuncius eius: de quo ſcriptum eſt, Profectò tale eſt verbum meum, qualis eſt ignis, dixit Deus. Et hoc eſt quod dictum eſt, Veniet verbum tuum, & honorificabimus te. Vtique cùm venerit verbum Dei, quod eſt nuncius eius, tunc honorabimus eum. Dixit Rabbi Saul, Nonne venerunt Prophetæ, & occidimus illos, fudimuſque ſanguinem eorum? quomodo ergo nunc recipiemus verbum eius? aut quamobrem credemus ei? Reſpondit ei R. Semuel, Quoniam ſanabit eos, & eripiet eos à plagis eorum, propter hæc inquam ſigna credemus ei, & honori eum habebimus. Dixit tunc illi, Quare non dixit, Mittet verbum ſuum & ſanabit nos: ſed dixit, & ſanabit eos? Reſpondit: Hoc ideo eſt (vt ego ſentio) quoniam loquebatur de parte, deque aliquibus duntaxat, non autem de omnibus (quod ſignatur ſcilicet ſecundùm proprietatem Hebræi ſermonis, in dictione, Eos) Dixit illi. Verum certè dicis: Nam verbum eius venit ſanare omnes in vniuerſum, non tantùm aliquos, & in parte: verùm non fuit receptum niſi ab aliquibus particularibus, qui cenſebantur inter omnes craſſioris ingenij, viri piſcatores, exercenteſque ſe in mari. Et hoc eſt quod dictum eſt, Conſcendentes in mare nauibus, facientes opera in aquis magnis, ipſi viderunt opus Dei. Illi profectò, ſi rectè conſideres, non videbantur apti poſſe admittere quicquam intellectiuum, ſiue quod ad intellectum pertinet, ob ruditatem ſenſus ſui. Illi, inquam, receperunt veritatem prophetiæ & viſionis, quoniam crediderunt verbo eius. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt, Credidit Deo, & reputatum eſt illi ad iuſticiam. Ex quibus patet, Deum miſſurum fuiſſe verbum ſuum, id eſt, Filium ſuum verum Meſſiam, vt ſanaret vniuerſum genus humanum. Neque tamen omnes ſanandos fuiſſe, ſed eos tantummodo, qui eum recepturi, ac ei credituri eſſent, & præcipuè viri idiotæ & piſcatores, vt fuerunt Apoſtoli. Ex quo apertè concluditur, Ieſum Dominum noſtrum verum fuiſſe Verbum Dei, verumque Meſſiam à Patre æterno pro hominum ſalute miſſum.

CAPVT VI.

Quod Ieſus Nazarenus Meſſias verus, ſit Verbum Dei, à Patre æterno pro hominum ſalute miſſum.

CAPNIO.

B CONCLVSIONEM hanc velim probares, Dominum ſcilicet noſtrum Ieſum Nazarenum verum fuiſſe Verbum Dei, & conſequenter verum Meſſiam, à Patre æterno in mundum pro hominum ſalute miſſum. GAL. Vt hoc in loco nihil ipſe dicam, Libertatis (ſic enim eſt vito nomē) Cominecti Hiſpani, nuper à Iudaiſmo ad fidem conuerſi, viri vtique non ſolum diuinarum literarũ apprimè docti, verùm etiã quatuordecim linguarũ periti, verba audi. Is enim exponens illud Pſal. centeſimi quadrageſimiſeptimi, ישלח דברו
וימסם ישב רוחו יזלו מים i. Mittet verbum ſuum, &
C liquefaciet ea, flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ, ſic ait, ישלח דברו וימסם היה לו לומר יד בר
דברו ולא ישלח דברו כי ברבור הוא יותר נאות
אמירה משליחות כמו שנאמר ויאמר אלהים יהי אור
ויהי אור ולא אמר וישלח אלהים דברו לעשות או
לברוא את האור לפי שאינו נופל לשון שליחות
בלתי שליח כמו שאמר הנני שולח לכם את אליהו
הנביא רוצה לומר כי האלהים היה שולח הנביאים
להגיד דברו ולהראות נפלאותיו ואנחנו רואין זה גם
D בן מנחש הנחשת שצוה האלהים לעשותו על יד
משה נביאו כדי לרפאות את ישראל בהביטם אליו
כי מן הראוי היה יותר ראוי כאותם הזמנים שירפאם
בדבור לבד כדי שיראו העם נפלאותיו ויאמינוהו ולא
עם אותו הנחש אשר היה משים חשש בלב העם
היותו מעשה כישוף הנקראת היום מגיצי האמת שאם
היה מרפאם בדביר לבד היה מסיר כל החששים
מלבם אבל מה שנראה לי מזה הפסוק כי דוד נבא
ביאת ישוע משיח צדקנו באמרו דברו כי האמת הוא
E שיהיה דברו ומגיד דבריו וכמו שהדיבור אינו דבר
נפרד מעצמותו כך הוא אינו נפרד מהאל וזה הוא
שאמר יבא דברך וכברנך כי היה לו לומר יבא דברך
וכברנוהו אלא שמראה היותו הוא יתעלה ודבורו
דבר אחד כי מכבדים הדיבור מכבדים אותו ומכבדים
אותו מכבדים הדיבור והם בלתי נפרדים בעצמותם
וזה הוא הדבור אשר נתנבא לבא לרפאות חולים
ולהחיות מתים בדיבור והיה עצמו הדיבור כמו
שנראה בישוע משיח צדקנו שרפא כמה וכמה חולים
והחיה את אלעזר אר בערה ימים אחרי מותו ואלו
הדברים אינם נאותים כי אם לאל וסמוך לזה ישב
F רוחו יזלו מים ונראה שאין קישור רפואת הגופים עם
נזילת המים כלל אבל תבין איך נביא דוד האמיתות
באומרו ישב ולא אמר ישיב שרוצה לומר שהאל
יושיב את רוחו הקודש אצלו ולימינו אחר זה יזלו
מים רוצה לומר שישארו חמים הקדושים כדי
להושיע ארת עמו והם סבת ישועתינו כמו שנאמר
ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה אשר
באמצעיותם האל נדבק בנו כמו שאמר כי תעבור
כמים אתך אני ולא אמר במים אלא במים שרוצה
לומר מים הקדושים: Hoc eſt, Mittet verbum ſu-
G um, & liquefaciet ea. Videtur dicendum fuiſſe, Loquetur verbum ſuum, non autem, Mittet verbum ſuum. Verbo ſiquidem magis conuenit pronunciari & proferri, quàm mitti, quod videtur eſſe nuncij. Et huic rei congruit ſcriptura, quæ dicit: Dixit

Dixit Deus, Sit lux: & fuit lux. Non autem dixit, A Miſit Deus verbum ſuum ad creandam lucem: quoniam miſſio ſine miſſo impleri non poteſt. Quapropter dictum eſt, Ecce mitto ad vos Eliam Prophetam: quo innuitur Deum mittere Prophetas ad annunciandum verbum ſuum, & ad manifeſtandum mirabilia ſua. Propterea auget dubium æneus ſerpens, quem præcepit Deus fieri per manum Moſis Prophetæ ſui, quo ſanaretur populus Iſrael, cùm proſpexiſſent in eum. Rationabilius enim apparet, & conuenientius, B præcipuè illis temporibus, debuiſſe Deum verbo curare populum, quàm ſerpentis aſpectu, quæ res inducere poterat in ſuſpicionem incantationis magicæ. Et nihilominus tunc non ſanauit verbo. Quomodo igitur quadrat, quod dicit Propheta, Mittet verbum ſuum, & ſanabit eos? ſoluitur hoc, Nam quantum ipſe ſentio, Dauid eo loco vaticinatus eſt aduentum Ieſu Meſſiæ iuſti noſtri, qui rectè dictus eſt Verbum eius. Sed veritas eſt Ieſum eſſe Verbum C Dei, eſſeque nuncium verborum Dei. Et ſicut Dei Verbum non eſt quid diſtinctum ab eſſentia Dei, ſic & Meſſias non eſt penitus diſtinctus à diuina ſubſtantia. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt, Veniet verbum tuum, & honorificabimus te. Quòd ſi eſſet ab eo penitùs diuiſum, dixiſſet, Et honorificabimus illud. Quibus verbis apertè monſtratur, vnum & idem eſſe Deum, & Verbum Dei, quando pro eodem habetur, honorare Deum, & Verbum Dei, vtpote nequaquam D in eſſentia diſtinctos. Et hoc eſt Verbum, de quo prophetatum fuit, quòd venturum eſſet ad curandum infirmos, & ad ſuſcitandum mortuos verbo, & ipſum Verbum quo curati ſunt, fuit idem Verbum quod curauit. Quæ omnia completa ſunt in Ieſu Meſſia iuſto noſtro: cuius opera penè innumerabiles infirmi curati ſunt: & Lazarus à mortuis ſuſcitatus, etiam poſt quartum diem mortis ſuæ. Et hæc ſoli Deo conueniunt. E Congruit noſtræ expoſitioni quod immediatè ſequitur, Flabit ſpiritus eius, & fluent aquæ. Etſi enim nullam videantur habere conuenientiam, ſanare infirmos ſcilicet, & fluere aquas: eſt tamen veriſſimus Prophetæ ſenſus, qui etiam non abſque myſterio dixit, Flabit ſpiritus eius: & non dixit, Reuertetur ſpiritus eius: demonſtrans quòd Deus flare facere deberet Spiritum ſanctum ſuum apud ſe, & ſubiunxit, Et fluent aquæ: ſignificans, F quòd remanſuræ erant aquæ ſanctæ ad ſaluandum populum ſuum. Quæ quidem aquæ, ſunt cauſæ ſalutis noſtræ: quemadmodum ſcriptum eſt, Haurietis aquas de fonte ſalutis cum gaudio. Interuentu enim aquarum ſanctarum, Deus nobiſcum coniungitur: ſicut ſcriptum eſt, Cùm tranſieris per aquas illas, ego tecum ſum. Et non dixit, per aquas tantùm, ſed per aquas illas: demonſtrans ſe locutum non de quibuſcunque aquis, ſed de aquis ſanctis, quæ ſunt aquæ baptiſ- G matis. Hæc omnia Doctor prædictus, Hebræorum doctiſſimus, nuper ad veritatem Chriſtianæ fidei conuerſus, quibus optimè probat, Ieſum Nazarenum Dominum noſtrum fuiſſe verum Dei Verbum, & ex conſequenti, verum Meſſiam, à Patre æterno pro hominum ſalute miſſum: quod certè probandum erat.

CAPVT VI.

Quòd Meſſias ſit Filius Dei, necnon de dictione בר bar: *& quid Primogenitus ſit, ſecundùm ipſos Hebræos.*

CAPNIO.

QVANQVAM ex his quæ dixiſti, Meſſiam Filium Dei eſſe conſequens eſt: nam ſi Meſſias ipſe Verbum Dei eſt, eundem proculdubio & Filium Dei eſſe, neceſſe eſt: vt tamen Iudæorũ noſtri ſeculi perfidia magis magiſq; armis ſuis deuincatur, Meſſiam ipſum Dei Filium eſſe, expreſſiùs per eorum ſcripturas demonſtrare debes. GAL. Primùm ipſis Pſalmus ille qui incipit, Quare fremuerunt gentes, obiiciatur, qui a priſcis Iudæorum de Meſſia exponitur, Rabbi Selomone atteſtante, qui ſic de illo ait, Magiſtri noſtri hunc Pſalmum de Meſſia expoſuerunt. In calce itaque eiuſdem Pſalm. ita legitur, נשקו בר פן יאנף ותאבדו דרך כי יבער כמעט אפו אשרי כל חוסי בו Hoc eſt, Oſculamini Filium, ne iraſcatur, & perdatis viam: Quoniam exardeſcet quaſi modicum ira eius: Beati omnes ſperantes in eo. Ad hoc igitur oſculum Filij Dei ſuſcipiendum, Iudices terræ Dauid hortabatur, vt à Rabbi Abraham Aben Ezra oſtenditur, qui hoc exponens, ita ait: נשקו בר *Naſſecu bar*, id eſt, oſculamini Filium, Ecce ſeruite Domino, ex aduerſo eius quod ſuprà dixerat, ſcilicet, aduerſus Meſſiam eius. Expoſitio verò huius dictionis בר *Bar*, talis eſt qualis eius quæ eſt in prouerbiis, trigeſimo primo capite, cùm dicitur מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי Id eſt, Quid fili mi? quid fili vteri mei, quid fili votorum meorum? Et ſic ſcriptum eſt in hoc eodem Pſalm. בני אתה id eſt, Filius meus es tu. Hæc idem Rabbi Abraham. In *Midras* quoque *tillim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſuper eiſdem verbis ſic dicitur, נשקו בר הוא מה דכתיב חסד ואמת נפגשו צדק ושלום נשקו. אמר רב משל למלך שכעס על בני המדינה והלכו בני המדינה ופייסו את בן המלך שיפייס את המלך והלך את הבן ופיים את אביו כיון שנתפיים לבנו הלכו בני המדינה לומר הימנון למלך אמר להם לי אתם הומנת לכו ואמרוהו לבני שבלא הוא כבר אבדתי את המדינה והו נשקו בר Id eſt, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalm. 85. Miſericordia & veritas inuicem obuiauerunt, iuſticia & pax oſculatæ ſunt. Dixit Rab, Simile eſt hoc Regi, qui filiis ciuitatis iratus eſt. Iuerunt ergo filij ciuitatis, & ſupplicauerunt filio Regis, vt Regem placaret. Iuit filius & placauit patrem ſuum. Quumque Rex per filium placatus fuiſſet, iuerunt filij ciuitatis ad agendas gratias Regi. Rex autem dixit eis: Mihi vos gratias agitis? Ite & filio meo gratias agite. Nam niſi ipſe fuiſſet, iam ciuitatem deſtruxiſſem. Et hoc eſt, quod dictum eſt, Oſculamini Filium. Huculque traditio. HOC. Editio noſtra appre-

hendite diſciplinam,hic habet. G A L. Autor no-
ſtræ editionis æquiuocatione vocabulorum de-
ceptus, multa longè aliter tranſlulit, quàm veri-
tas Hebraica habeat. Licèt enim hæc dictio בר
Bar quandoque filium, quandoque diſciplinam
ſiue doctrinam, quandoque frumentum, quan-
doque purum ſiue mundum, quandoque ele-
ctum ſignificet, vt Diuus quoque Hieronymus
ſentire videtur, dum in apologetico contra Rufi-
num Pammachio ſic ſcribit, *Bar* apud Hebræos
diuerſa ſignificat: dicitur enim *Bar* filius, vt illud,
Bar iona, id eſt, filius columbæ, & Bartholomæus,
id eſt, filius Ptolomæi, & Barnabas, id eſt, filius
Prophetæ, & Barchinæus, & Barchiſæus, & Barra-
bas. Triticum quoque, & ſpinarum faſciculus,
& electus, ac purus (hæc idem Hieronymus:) hoc
tamen loco *Bar*, non accipitur niſi pro filio, vt
Rabbi Abraham prædictus in huius textus expo-
ſitione accipit. Et licèt Chaldæus interpres, quem
nunc Iudæi frequentiùs præ manibus habent, ſi-
ue ſit Rabbi Ioſeph cæcus, vt aliquibus placet, ſi-
ue Rabbi Akilas, vt quidam alij volunt, *bar* hoc lo-
cò pro doctrina acceperit, dicens, קבילו אולפנא
Hoc eſt, Recipite doctrinam: rectiùs tamen at-
que conuenientiùs pro filio (vt diximus) hic acci-
pitur. Sic enim & fidei noſtræ (vt viſum eſt) ma-
gis fauet, & veterum expoſitioni (vt in traditioni-
bus ſupradictis patuit) magis conuenit, ac verita-
ti literæ magis congruit. Quod namque ſequitur,
Ne iraſcatur: cum cæteris; non poteſt niſi ſoli Dei
Filio conuenire. Ex quo etiam patet, neque eo-
rum interpretationem veram eſſe, qui vt verita-
tem effugiant, Meſſiæque diuinitatem negent,
hæc eadem verba, נשקו בר *naſſecu bar*, adorate pu-
rè, interpretantur. Oſculum autem iſtud, quo an-
tiquorum Eccleſia oſculando Dei Filium & ipſa
ab eo oſculari poſcebat, non erat niſi eruditio at-
que doctrina ex proprio ore Dei proferenda, qui
eis per manum Moſis legem dederat. Quamob-
rem (vt veteres Talmudiſtæ expoſuerunt) illud
Cantici canticorum primo capite dictum, ישקני
מנשיקות פיהו Id eſt, Oſculetur me oſculis oris
ſui, ſignificat, Oſculetur me Meſſias Filius Dei o-
ſculis oris ſui, id eſt, Ipſe ore proprio inſtruat & e-
rudiat me, atque oris mei tactum, cùm eum de via
ſalutis interrogauero, non contemnat. Non iam
Moſem mittat, qui linguam impeditam habebat:
non Eſaiam, qui ſe labiis pollutum aiebat: Non
Ieremiam, qui ſe loqui neſcire dicebat, eo quòd
puer eſſet: ſed ipſe Dei Filius qui Patris Sapientia,
& Virtus eſt, veniat, & ore ſuo me doceat. Per il-
lud quoque probatur Meſſiam eſſe Dei Filium,
quod Deus ipſe ſic de eo in Pſalmo 89. ait: הוא
יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי אף אני בכור
אתנהו עליון למלכי ארץ; Id eſt, Ipſe vocabit me,
Pater meus tu, Deus meus & fortitudo ſalutis
meæ. Ego quoque primogenitum dabo eum, al-
tiſſimum Regibus, vel Regum terræ. Quod de
Meſſia intelligendum eſſe, inficiari minimè po-
teſt Iudaica prauitas: cùm in gloſſa ſuper illud Ex-
od. 13. capit. Sanctifica mihi omne primogenitum,
ſic ſcriptum ſit Rabbi Nathan dixiſſe; Dixit Mo-
ſi Deus ſanctus & benedictus, Quemadmodum
feci Iacob בכור *Bechor*, id eſt primogenitum, ſicut

A dictum eſt Exod. 3. Filius meus, primogenitus
meus Iſrael, ita ego faciam Regem Meſſiam pri-
mogenitum: ſicut dictum eſt Pſalm. 89. Ego pri-
mogenitum dabo eum, altiſſimum Regum terræ.
Hæc gloſſa prædicta. Ex cuius fine manifeſtè li-
quet de Meſſia debere intelligi dictum illud Pſal-
mographi, quod nunc præmiſimus. Ipſe vocabit
me Pater meus tu: cum cæteris quæ dicta ſunt. Ad
cuius intelligentiam, notandum eſt, quòd dictio
iſta בכור *Bechor*, quæ primogenitus interpretatur,
nullam apud Hebræos habet relationem ad ali-
B um, ſed eſt nomen illi impoſitum, ante quem nul-
lus de eodem patre, deque eadem matre natus eſt.
Meſſias itaque in aliquo primogenitus, vt Iacob
iam fuerat, ſecundum carnem futurus erat; id eſt,
ante quem nullus natus prius eſſet, hominibus
datus ſecundùm diuinitatem, quam in ipſo eſſe, &
ipſum Deum eſſe, neceſſe ſit. Quare benè ait, Ego
primogenitum dabo eum. In *Midras* quoque *tillim*,
id eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal.
ſecundi, יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתך
C Hoc eſt, Deus dixit ad me, Filius meus es tu, ego
hodie genui te, id idem probatur.

CAPVT VI.

Quod Meſſias ſit nomen Dei, & quod nomen Dei ſit ipſe Deus.

CAPNIO.

D QVONIAM Meſſiæ diuinitas ma-
ximè per eius nomina patet, quæ
in ſacris literis ipſi impoſita repe-
riuntur, idcirco eum verum De-
um eſſe, per ipſa eadem nomina
præcipuè probandum eſt. G A L. Ante omnia igi-
tur ſciendum eſt, Meſſiam ipſum eſſe Dei nomen,
E nomenque Dei eſſe Deum. Quòd autem nomen
Dei ſit Deus, in *Midras tillim* clarè habetur ſu-
per illud Pſalm. 24. qui ſic incipit, ליהוה הארץ
ומלואה Id eſt, Dei eſt terra & plenitudo eius. Ibi
enim ſic ad literam dicitur, Scriptum eſt, Ego
Deus facio omnia, extendo cœlos per me, fir-
mo, vel ſterno terram per eum qui mecum
eſt. Nam מאתי *meitti* eſt ibi ſcriptum, id eſt, per
eum qui mecum, vel apud me eſt. Scriptum quo-
que eſt apud Eſaiam 44. cap. Quis ergo fuit אתי
itti, id eſt mecum? Nomen meum vnà mecum
F mixtum fuit in ſeculi creatione. Dixit igitur Da-
uid coram Deo ſancto & benedicto, Ex eo quòd
tu cum nomine tuo creaſti cœlos & terram, no-
mini tuo ego illa attribuam, dicens, Dei (tetra-
grammaton) eſt terra & plenitudo eius. Hucuſ-
que traditio. Vbi, inter cætera, valdè conſenta-
neum noſtræ fidei eſt id quod de ipſo nomine di-
citur, quòd ſcilicet cum Deo in mundi creatio-
ne fuerit. Ipſum enim nomen Dei vna de pro-
prietatibus Dei eſt, cum qua Deus ipſe mundum
G creauit. Neque enim aliud eſt nomen hoc, quàm
Dei Filius, ſiue Verbum, quo, vel per quod Deus
ipſe mundum è nihilo condidit. Quod in Chal-
daica Rabbi Ionathæ traductione clarius expri-
mitur

mitur. Sic enim ipſe eadem Eſaiæ verba Chaldaicè expoſuit ,, אנא יהוה עביד כולא תלית שמיא במימרי, שכלילית ארעא בגבורתי Id eſt, Ego Deus faciens omnia, extendi cœlos verbo meo, fundaui terram in fortitudinē mea. Quòd autem nomen Dei dicatur Meſſias; in *Midras tillim* limpidiſſimè oſtenditur, cùm ſuper illud Pſalm.18. מגדיל ישועות מלכו ועשה חסד למשיחו לדוד Id eſt, Magnificans ſaluationes Regis ſui, & faciens miſericordiam Meſſiæ ſuo Dauidi, ita dicitur, כתוב אחד אמר מגדל והאחר אומר מגדול רמהו מגדול שנעשה להם מלך המשיח כמגדול שנאמו מגדול ישועות וכתיב מגדול עוז שם יהוה בו ירוץ צדיק ונשגב Id eſt, Vna ſcriptura dicit Pſalm.18. מגדיל *magdil*, id eſt, magnificans: Et alia ſcriptura ait 2. Reg.22. מגדול *Migdol*, id eſt, turris vel caſtrum. Et quod caſtrum, aut quæ turris facta eſt eis ? Rex Meſſias, qui tanquam turris, vel caſtrum ſaluationum erit: Sicut dictum eſt Prouerb.18. Turris vel caſtrum fortitudinis nomen Dei, (tetragrammaton) ad ipſum recurrit iuſtus, & ſubleuatur. Hactenus traditio. Ex qua ſatis apertè colligitur, nomen Dei eſſe Meſſiam. Quod in commentariis in Geneſin Rabbi Moſis Hadarſan liquidiùs adhuc patet, ſuper illud capit.41. Et dixit Pharao ad Ioſeph, Et abſque te non eleuabit vir, vel aliquis, manum ſuam: vbi cùm inducitur illud Sophoniæ, Ad inuocandum nomen Dei, cum cæteris, ſic dicitur; Non eſt autem nomen Dei (tetragrammaton) hic dictum, niſi rex Meſſias. Sicut dictum eſt Eſaiæ 30. capit. Ecce nomen Dei (tetragrammaton) veniens de longinquo: Et reliqua. Idem docet de Patribus vel de Deo ſancto & benedicto: ſicut dictum eſt Ieremiæ 31. capite, A longè Deus (tetragrammaton) apparuit mihi. Hucuſque traditio. Ad hoc etiam facit quod in libro *Sanhedrin* in capite *Helec*, hoc modo legitur. Dixit Rabbi Iohanan, Si videris generationem ſe modicam facientem, ac procedentem, expecta Meſſiam: ſicut dictum eſt Pſalm.18. Quia tu populum humilem ſaluabis & oculos ſublimes deiicies, vel humiliabis. Dixit quoque Rabbi Iohanan, Si videris generationem, ſuper quam multæ tribulationes ſint venientes, expecta Meſſiam, de quo dictum eſt Eſaiæ nono capit. Et timebunt ab occidente nomen Dei (tetragrammaton.) & ab ortu ſolis honorem, vel gloriam eius: Quia veniet ſicut fluuius tribulans. Deinde ſequitur, Et veniet ad Sion גואל *Goel*, id eſt, redemptor, & conuerſis ab iniquitate in Iacob, dixit Dominus. Hæc omnia traditio. Cùm igitur non ſit redemptor niſi Deus, & Meſſias ſit ille redemptor, vt in ſequentibus dicetur, ſatis (vt arbitror) abundè & in hac, & in præcedentibus traditionibus probatum eſt, Meſſiam eſſe nomen Dei, nomenque Dei eſſe Deum, & conſequenter Meſſiam ipſum eſſe Deum.

Cap. IX.

Quòd Meſſias nomine Dei (tetragrammaton) vocandus erat.

A

CAPNIO.

Hic vellem probares, Meſſiam nomine Dei (tetragrammaton) per quod ipſa diuina eſſentia deſignatur, vocandum fuiſſe. Gal. Ad hoc igitur probandum, primò Ieremiæ afferam verba; ſic vigeſimo tertio capite dicentis; הנה ימים באים נאם יהוה והקימותי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ: בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח: וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו: B Hoc eſt; Ecce dies venient, dicit Deus, & ſuſcitabo Dauidi germen iuſtum: & regnabit Rex, & intelliget, & faciet iudicium & iuſticiam in terra. In diebus eius ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit ad fiduciam. Et hoc eſt nomen eius, quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. Hanc prophetiam de Meſſia intelligi, Iudæi negare non poſſunt: tum, quia Talmudiſtæ ipſam de Meſſia exponunt: tum etiam propter C Chaldaicam translationem; quæ patenter de Meſſia loquitur. In qua quidem prophetia non ſolùm duplex Meſſiæ natura exprimitur, diuina & humana: verùm ipſum quoque Meſſiam nomine Dei (tetragrammaton) vocandum fuiſſe, apertè oſtenditur, cùm dicitur, Et hoc eſt nomen eius quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. Cap. Iudæi noſtri temporis aiunt, D Ieremiam hic non vocabunt, vt nos habemus, ſed vocabit, dixiſſe. Quare ſenſum horum verborum hunc eſſe aſſerunt, Hoc eſt nomen eius, qui vocabit eum, ſcilicet Meſſiam; Deus iuſtus noſter. Gal. Mentiuntur planè, & falsò punctando, literam corrumpere nituntur. Nam de יקראו *iicreu*, quod vocabunt, ſignificat, facere volunt יקרא *iicra*, quod idem eſt, quòd vocabit. Sed eos manifeſtè falſarios eſſe, per omnes penè priſcorum ſuorum ſcripturas euidentiſſimè patet. Et E primùm per ſeptuaginta interpretes, qui hunc locum ita prorſus traduxerunt, vt editio noſtra habet. Deinde per Targum Rabbi Ionathæ, qui ſic eadem verba in Chaldæum vertit, הא יומין אתן אלר יהוה ואקים לדוד משיח דצדקא Id eſt, Ecce dies venient, dicit Deus, & ſtatuam Dauidi Meſſiam iuſtum. Et poſtea ſubdit דין שמיה דיהון קרן ליה & hoc eſt nomen quo ipſi vocabunt eum, &c. Eorum quoque falſitatem non parum refellit idem Propheta, cùm rurſus capite trigeſimo tertio ait, הנה ימים באים נאם יהוה והקימתי F את הדבר הטוב אשר דברתי אל בית ישראל ועל בית יהודה בימים ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימים ההם תושע יהודה וירשלם תשכן לבטח וזה אשר יקרא לה יהוה צדקנו Hoc eſt, Ecce dies venient, dicit Deus, & ſtatuam verbum bonum, quod locutus ſum ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Iuda. In diebus illis, & in tempore illo germinare faciam Dauidi germen iuſticiæ: G & regnabit Rex, & intelliget, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus illis ſaluabitur Iuda, & Ieruſalem habitabit ad fiduciam. Et

hic eſt qui vocabit eam, Deus(tetragrammaton) A
iuſtus noſter. Quæ Rabbi Ionathas Vzielis filius
ita Chaldaicè exponit, ביומיא האינון ובעידנא
ההיא אקים לדוד משיח רצידקא Id eſt, In diebus
illis & in tempore illo ſtatuam Dauidi Meſſiam
iuſtum: Deinde ſubiungit, ודין שמה דיהון קרן לה
Id eſt, Et hoc eſt nomen eius quod ipſi dicent ei,
vel quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton)
Iuſtus noſter. Cùm ergo ipſa eadem verba (vt per
Targum oſtenſum eſt) de Meſſia dicta ſint, de i-
pſo quoque & illud intelligi oportet, Et hic eſt, B
qui vocabit eam, Deus iuſtus noſter. CAP. Ad
quid igitur refertur pronomen illud fœmini-
num לה id eſt, eam, quod ibi interponitur? Sic e-
nim dicitur, Et hic eſt qui vocabit eam, Deus iu-
ſtus noſter. GAL. Ad illud in eiſdem verbis præ-
cedens, ad domum ſcilicet Iuda & ad domum
Iſrael, hoc eſt, ad gentem Iudaicam, ad quam
Meſſias primùm mittendus erat: iuxta illud Eſaiæ
quadrageſimo primo capite, ראשון לציון הנה
הנם ולירושלם מבשר אתן Hoc eſt, Primus ad C
Sion, ecce ècce ad eos, & ad Ieruſalem annuncia-
tionem dabo. Gloſſa Rabbi Selomonis, Dixit
Ionathan, Verba conſolationis quæ ad Sion Pro-
phetæ antiquitus prophetarunt, ècce venerunt.
Et propter Targum iſtud, id eſt, Chaldaicam
translationem tota hæc materia de Meſſia loqui-
tur. Hæc Rabbi Selomo. Per cæteros denique
veteres Iudæorum Doctores patet quoque pro-
poſitum. Legitur enim hoc modo in איכה רבתי
Echa rabbethi, id eſt, in expoſitione ſuper plan- D
ctum Ieremiæ, ſuper illud Threnorum primo,
Quia elongatus eſt à me conſolator, conuertens
animam meam, Quod eſt nomen Meſſiæ? Rab-
bi Abba dixit, Deus(tetragrammaton) eſt nomen
eius: ſicut dictum eſt Ieremiæ vigeſimo tertio
capite, Hoc eſt nomen eius, quo vocabunt eum,
Deus(tetragrammaton) iuſtus noſter. Dixit nam-
que Rabbi Leui, Fœlix ciuitas, cuius nomen eſt,
ſicut nomen Regis ſui: ſicut ſcriptum eſt Eze-
chielis vltimo capite, Et nomen ciuitatis ex die E
illa, Deus (tetragrammaton) ibi. Et nomen regis
ſui, ſicut nomen Dei ſui. Vt dictum eſt, Et hoc
eſt nomen eius, quo vocabunt eum, Deus iuſtus
noſter. Hæc traditio. Id idem etiam per illud re-
latu digniſſimum efficaciſſimè oſtenditur, quod
in *Midras tillim* ſuper Pſalmum vigeſimum hoc
modo legitur: למנצח מזמור לדוד: יהוה בעזך ישמח
מלך ובישועתך מה יגל מאד: Hoc eſt, Victori, vel
Ad victoriam, Pſalm. Dauid. Deus, in fortitudine
tua lætabitur Rex, & in ſaluatione tua quàm ve- F
hementer exultabit? זה שאמר הכתוב והיה ביום
ההוא שורש ישי אשר עומד לנס עמים אליו גוים
ידרושו: אמר רבי חנינא אין מלך המשיח בא אלא
ליתן לאומות העולם מצוות כגון סוכה ולולב ותפילין
ולמה בשביל אליו גוים ידרושו אבל ישראל למדין
תורה מן הקדוש ברוך הוא שנאמר כל בניך למודי
יהוה רבי חנינא בשם רבי אחא אמר מהו והיתה
מנוחתו כבוד שהוא נותן למלך המשיח מן הכבוד של
מעלה הוי בעזך ישמח מלך דבר אחר יהוה בעזך
ישמח מלך אמר רבי הימן מי הוא זה מלך הכבוד G
יהוה צבאות הוא מלך הכבוד סלה שנו רבותינו מלך
בשר ודם אין רוכבין על סוסו ואין יושבין על כסאו

ואין משתמשין בשרביטו ומשה רבינו נשתמש
בשרביטו של הקדוש ברוך הוא שנאמר ויקח משה
את מטה האלהים ואליהו רכב על סוסו ומה הוא סוסו
של הקדוש ברוך הוא סופה וסער וכתיב באליהו ויעל
אליהו בסערה השמים מלך בשר ודם אין לובשין
עטרה שלו והקדוש ברוך הוא נתנה למלך המשיח
שנאמר תשית לראשו עטרת פז מלך בשר ודם אין
לובשין פרפיריא שלו והקדוש ברוך הוא נתן
פורפירא שלו למלך המשיח ומה הוא הוד והדר
לבשת ובמלך המשיח כתוב הוד והדר תשוה עליו
מלך בשר ודם אין יושבין על כסאו ושלמה ישב על
כסאו ושלמה ישב אל שנאמר וישב שלמה על כסא
יהוה מלך בשר ודם אין קוראין לסגנין שלו בשמו
והקדוש ברוך הוא קרא למשה בשמו שנאמר ראה
נתתיך אלהים לפרעה וכן ישראל אני אמרתי
אלהים אתם וקראן קדושים שנאמר קדושים תהיו
כי קדוש אני יהוה וכתיב כי עם קדוש אתה וקורא
למלך המשיח על שמו ומה שמו יהוה איש מלחמה
ובמלך המשיח וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקנו
ירושלים נקראת על שמו שנאמר ושם העיר יהוה
שמה Id eſt, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Eſaiæ 11.
capit. Et erit in die illa radix Iſſai, quæ ſtabit in ſi-
gnum populorum. Dixit Rabbi Hanina, Non eſt
Rex Meſſias venturus, niſi ad dandum præcepta
gentibus: vt ſunt caſula, palma & phylacteria. Et
quare? Quia propterea dictum eſt Eſaiæ 11. Ad
eum gentes ſtudebunt. Iſrael autem addiſcet le-
gem à Deo ſancto & benedicto: ſicut dictum eſt
Eſaiæ 54. cap. Et omnes filij tui erunt docti à Deo.
Rabbi Hanina in nomine Rabbi Aha dixit, Quid
eſt quod ſtatim ſequitur והיתה מנחתו כבוד Id eſt,
Et erit requies eius honor vel gloria? Quia ipſe
Deus ſanctus & benedictus tribuet Regi Meſſiæ
de gloria vel honore ſuperno. Et hoc eſt quod
dicitur Deus, in virtute tua lætabitur Rex. Alia
expoſitio, Dixit Rabbi Haman, Quis eſt i-
ſte Rex gloriæ? Deus exercituum ipſe eſt
Rex gloriæ, סלה *Sela*, id eſt, iugiter, vel in æ-
ternum. Tradiderunt magiſtri noſtri, quòd Re-
gis carnis & ſanguinis currum nullus aſcendit, &
nullus inſuper ſedet ſuper ſellam eius, nec aliquis
vtitur ſceptro eius. Moſes autem magiſter noſter
vſus eſt ſceptro Dei ſancti & benedicti: ſicut ſcri-
ptum eſt, Et accepit Moſes virgam Dei. Elias
quoque curru eius vectus eſt: Et quis eſt currus
Dei ſancti & benedicti? Ventus nimirum & tur-
bo. De Elia namque ſcriptum eſt, Et aſcendit E-
lias per turbinem in cœlum. Regis carnis & ſan-
guinis corona nullus vtitur, Deus autem ſanctus
& benedictus dedit eam Regi Meſſiæ, ſicut di-
ctum eſt; Pones capiti eius coronam auri & gem-
marum. Regis carnis & ſanguinis purpura
nemo veſtitur. Et quæ eſt illa? Confeſ-
ſio, ſeu autoritas, ſeu reuerentia, ſeu laus
& decor: ſicut dictum eſt Pſalm. 104. Confeſ-
ſionem & decorem induiſti. Et de rege Meſ-
ſia ſcriptum eſt Pſalm. 20. Laudem vel con-
feſſionem, & decorem pones ſuper eum. Super
thronum Regis carnis & ſanguinis nullus
ſedet. Selomo autem ſedit ſuper thronum eius:
ſicut ſcriptum eſt; Et ſedit Selomo ſuper
thronum Dei. Regis carnis & ſanguinis
ſubditorum nullus vocatur nomine ipſius.

Deus

Deus autem ſanctus & benedictus vocauit Moſem nomine ſuo: ſicut dictum eſt Exod. 7. Vide, dedi te Deum Pharaoni. Et ſimiliter Iſraelem: ſicut dictum eſt Pſalm. 82. Ego dixi, Dij eſtis vos; Et vocabimini ſancti: ſicut dictum eſt, Sancti eritis, quoniam ſanctus ſum ego Deus. Et ſcriptum eſt, Quoniam populus ſanctus eſt. Vocauit autem Regem Meſſiam nomine ſuo. Et quod nomen eius? Deus (tetragrammaton) vir pugnæ. Et de rege Meſſia ſcriptum eſt Ierem. 23. Et hoc eſt nomen eius quo vocabunt eum, Deus (tetragrammaton) iuſtus noſter. Et Ieruſalem quoque vocata eſt nomine eius: ſicut dictum eſt Ezechiel. vltimo, Et nomen ciuitatis à die illa, Deus (tetragrammaton) ibi. Hactenus traditio. Ex qua non ſolum abundè & clarè habetur, Meſſiam nomine Dei (tetragrammaton) vocandum fuiſſe, ſed multa etiam admodum pulchra colliguntur. Cùm nemo igitur niſi Deus nomine Dei (tetragrammaton) vocari poſſit, & Meſſias ipſe hoc nomine ab ipſo Deo vocatus ſit, vt hic patuit, conſequens eſt, Meſſiam ipſum Deum eſſe: alioqui falsò eum hoc nomine Deus vocaſſet, aut vocari mandaſſet, quod nefas eſt vel cogitare. CAP. Iudæi noſtri ſeculi conſequentiam hanc irritam facere conantur, dicentes, non Meſſiam tantummodo, verùm etiam Moſem, & Iſrael, ac Vrbem Ieroſolymam nomine Dei vocatam inueniri, vt ipſemet traditiones per te nunc inductæ apertè oſtendunt. Qua ex re inferunt, non propterea Meſſiam Deum eſſe probari poſſe, quòd nomine Dei (tetragrammaton) appellatus reperiatur: cùm nec Moſem, nec Iſrael, nec ipſam Ieruſalem Deos quiſquam ideo diceret, quia nomine Dei nuncupari inuenirent. GAL. Nolunt rectè attendere (tantùm enim fallere cupiunt) quòd, vt in iiſdem traditionibus patet, nec Moſes, nec Iſrael vocati ſunt hoc nomine Dei (tetragrammaton) quo ſolus Deus, ac Meſſias duntaxat vocati ſunt: nec aliquis vſquam inuenitur ſub ea forma hoc nomine vocatus, qua Deus ipſe, & Meſſias vocantur, ſed alio quodam nomine quod אלהים *Elohim* dicitur, quodque non modò ad Moſem, & ad cæteros Iſraelitas, ſed etiam ad Angelos, imò & ad dæmones, & ad idola ſæpenumero extenſum reperitur: vt eſt illud Pſalm. 96. כל אלהי העמים אלילים Hoc eſt, Omnes *Elohe*, id eſt, dij populorum dæmonia, vel idola. Legitur quoque in Geneſ. 35. capit. Iacob domui ſuæ & omnibus qui cum eo erant dixiſſe, Auferte אלהים *Elohim*, id eſt, deos alienos, qui ſunt in medio veſtri. Alia huius generis penè innumera in veteri teſtamento comperiuntur. De Ieruſalem autem, quam ex iunioribus Rabbi Iudas nomine Dei (tetragrammaton) ſicut Meſſiam eius Regem, vocari aſſerit, dico, Ieruſalem quidem non terrenam, ſed cœleſtem; & longè aliter quàm Meſſiam, hoc nomine nuncupari: Cùm enim de Meſſia nomen hoc dicitur, cum תואר *toar*, id eſt, cum adiectiuo, iuſtus, dicitur, eoque modo ac forma qua frequentiùs de Deo dicitur. Vt in eo Pſalm. 129. dicto יהוה צדיק קצץ עבות רשעים Id eſt, Deus (tetragrammaton) iuſtus abſcindet vincula impiorum. Item in primo Threnor. capit. צדיק הוא יהוה כי

A פיהו מריתי Hoc eſt, Iuſtus Deus (tetragrammaton) quia os eius amaricaui. Et hic loquendi modus propriè eius eſt, qui vult cuiuſcunque rei eſſentiam, qualitatem, ac veritatem dare intelligi, cùm nomina rebus conſona eſſe debeant. Cùm autem de Ieruſalem ſuperna dicitur, non cum תואר *toar*, id eſt, adiectiuo, ſed cum aduerbio locali שמה *ſamma*, id eſt, ibi, dicitur: per quod quidem apertè demonſtratur, non ipſam ciuitatem Deum eſſe, ſed in ea Deum ipſum per gloriam exiſtere. Et ſic patet tunc, no- B men ipſum rei conſonum eſſe. Qui quidem loquendi modus apud eos eſſe conſueuit, qui filios ſuos, Deus dedit, Deus ſaluet, & cætera huius generis vocare ſolent: nemo tamen eſſet adeo demens, qui filium ſuum Deum cum תואר *toar*, id eſt, cum adiectiuo vocaret, vt, Deum iuſtum, vel Deum ſanctum, vel Deum ſuum, & alia huiuſmodi. Per hunc enim modum ipſum Deum eſſe manifeſtè prætenderet: quod C valde impium eſſe, nemo ambigit. Cùm igitur Deus Meſſiam nomine ſuo hoc modo vocauerit, ac ipſum ſic nominandum eſſe decreuerit, vt iam probatum eſt, Meſſiam proculdubio Deum eſſe, neceſſariò conſequens eſt. Alioqui cùm nomina conſona rebus eſſe debeant, falsò eum nomine ſibi proprio vocandum iuſsiſſet: quod de Deo nefandiſsimum eſt cogitare, nedum dicere. CAP. In libro בבא בתרא *Baua Bathra*, in capit. quod incipit המוכר את הספינה *Hammocher eth haſſefina*, Id eſt, Vendens nauem; ſic D memini me legiſſe: Dixit Rabbi Ionathan, Tres vocati ſunt nomine Dei ſancti & benedicti. Hi autem ſunt, Iuſti, Meſsias, & Ieruſalem. Et Iuſti quidem, ſicut dicuntur: hoc eſt, Sicut Deus dicitur iuſtus, ita & ipſi iuſti dicuntur, ac ſic nomine Dei vocantur. Meſsias verò nomine Dei appellatur: ſicut dictum eſt Ieremiæ 23. capit. Et hoc eſt nomen eius quo vocabunt eum, Deus iuſtus noſter. Ieruſalem autem nomine Dei quoque voca- E ta eſt: ſicut ſcriptum eſt Ezechielis vltimo capite, Et nomen ciuitatis ex die illa, Deus (tetragrammaton) שמה *ſamma*. Nec legas שמה *ſamma*, id eſt, ibi: ſed שמה *ſema*, quod, nomen eius, ſignificat. GAL. Rabbi iſte, vt lumen diuinitatis Meſsiæ extingueret, ſacræ ſcripturæ textum falſificare non horruit. Sed tanta eſt falſitatis eius impudentia, vt in hoc Iudæi ei obtemperare penitus abnuant: cùm nemo prorſus eo in loco שמה *ſema*, id eſt, nomen eius, legat, vt ipſe legen- F dum dicit, ſed שמה *ſamma*, id eſt, ibi, vt ſcriptum eſt) omnes ferè legant. Sic enim in Ezechielis vltimo capit. hactenus ſcriptum reperitur ושם העיר מיום יהוה שמה Id eſt, Et nomen ciuitatis ex die illa, Deus (tetragrammaton) שמה *ſamma*, id eſt, ibi. Ex quo patet שמה *ſamma*, quod, ibi, ſignificat, & non שמה *ſema*, id eſt, nomen eius, ibidem ſcriptum eſſe: quod in translatione Chaldaica Ionathæ manifeſtè oſtenditur, quæ ſic ait, ושמא דקרתא דמתפרש מיומא די ישרי G שכינתיה יהוה תמן Hoc eſt, Et nomen ciuitatis exponent à die, quo poſuit Deus diuinitatem ſuam ibi. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ſic ait: Quaſi dicat, Non vocabitur, vel, non dicetur ei nomen, niſi nomen primum, quod

fuit ei ex die, quo Abraham filium ſuum Iſhac ligauit. Nomen enim quo eam vocauit fuit יראה *iireeh*, id eſt, videbit, & ipſa vocabatur שלם *Salem*: Ecce Ieruſalem. Hæc Rabbi Selomo. Ex quo palàm liquet, quòd Ieruſalem nunquam vocata eſt, nec vnquam vocabitur nomine Dei (tetragrammaton.) Ad huius autem confirmationem id quod in *Midras tillim* ſuper Pſalm. 76. ſcriptum eſt, adducam. Ibi enim ſic ad verbum legitur ſuper illud, Et fuit Salem tabernaculum eius: Tu reperis domum ſanctuarij vocatam fuiſſe Salem, ſicut ſcriptum eſt Geneſ. 14. capit. Melchiſedech rex Salem: protulit panem & vinum: Et ipſe ſacerdos Dei altiſſimi. Et ipſe eſt Sem filius Noæ: Et rurſus Geneſ. 9. Dilatet Deus Iapheth, & habitet in tabernaculis Sem. Habitauit enim Deus in tabernaculo eius, in quo miniſtrabat ei. Ecce hic eſt Sem. Abraham autem vocauit domum ſanctuarij יראה *iireeh*, id eſt, videat, vel, videbit: ſicut dictum eſt Geneſ. 22. cap. Quid eſt, Dominus videat? Dixit Abraham, Domine ſeculi, ſit dies iſte memorabilis coram te: habeo enim quod poſſem tibi reſpondere. Heri enim vel nuper dixiſti mihi, In Iſhac vocabitur tibi ſemen, Geneſ. 21. capit. Et nunc dicis, Accipe filium tuum? Geneſ. 22. Cùm ergo filij mei ad hanc ſententiam venerint, memorare obſecro eis diem hunc, & illumina ſuper eos faciem tuam. Dixit Deus ſanctus & benedictus, Quomodo ergo vocabo ipſum locum? Si enim vocauero eum, ſicut ille qui dixit, Salem, delebo verba amici mei Abrahæ, qui illum יראה *iireeh*, id eſt videat, vel, videbit, vocauit. Si autem vocauero ipſum יראה, caſſabo nomen iuſti. Quid ergo fecit Deus ſanctus & benedictus? Miſcuit ea, quibus ambo locum illum vocauerant, & ipſum Ieruſalem vocauit. Hucuſque traditio. Ex qua patet propoſitum.

CAP. Recentiores Iudæorum his non contenti (adhuc enim in ſua perfidia obſtinatiùs ſolito perſiſtunt) aiunt, alia multa præter Meſſiam nomine Dei (tetragrammaton) vocata in ſacris literis inueniri. De quibus vnum illud eſſe dicunt, de quo in lib. Geneſ. 22. ויקרא אברהם שם המקום ההוא יהוה יראה Id eſt, Et vocauit Abraham nomen loci illius, Deus (tetragrammaton) videat, vel, videbit. Alterum verò eſt altare, de quo Exod. 17. cap. ſic legitur, ויבן משה מזבח ויקרא שמו יהוה ניסי Hoc eſt, Et ædificauit Moſes altare, & vocauit nomen eius, Deus (tetragrammaton) ſignum meum. Altare præterea quod Gedeon extruxit, Deum (tetragrammaton) pacis appellauit, vt habetur Iudicum 6. capit. Ex omnibus his Iudæi iuniores aſtruere conantur, non Meſſiam tantum, ſed aras etiam, quæ ſunt res inanimatæ, nomine Dei (tetragrammaton) vocari. GAL. Si diligenter ea quæ paulò antè diximus, animaduertere vellent, nugas iſtas minimè dicerent: ex ipſis enim ſufficientem ad hæc omnia, atque ad alia, ſi qua ſunt huius generis, reſponſionem haberent. Sed cùm iam vlteriùs, quò erumpant, non habeant, inſtar vulpium, ad foueam, de qua expulſi fuerunt, iterum fugiunt. Vt igitur glorioſior de eis habeatur triumphus, ſcripturis eorum, quaſi proprio gladio de ipſorum manibus violenter arrepto, eo-

A rum nequitias iugulantes, ad vniuerſa hæc particulatim reſpondebimus. Ad primum itaque etſi per ea, quæ paulò ſuperiùs de Ieruſalem dicta ſunt, ſatis reſponderi poſſit, vt tamen ſpecialis detur reſponſio, expoſitionem Chaldaicam Rabbi Ankelos adducam, quæ ſuper illud Geneſeos vigeſimo ſecundo capite, Et vocauit Abraham nomen loci illius, Deus videat, vel, videbit, ſic ait ופלח וצלי אברהם תמן באתרא ההוא אמר קדם יי הכא יהון פלחין דריא Id eſt, Et coluit, atque adorauit Abraham in loco illo, & ait coram Deo, Hic B erunt colentes te, vel ſeruientes tibi generationes. Ex hoc ergo Targum, manifeſtè apparet, nequaquam Abraham locum illum nomine Dei (tetragrammaton) vocaſſe. Ad ſecundum autem, primò itidem per Targum reſpondetur: nam verba illa Exod. decimo ſeptimo capit. Et ædificauit Moſes altare, & vocauit nomen eius, Deus (tetragrammaton) ſignum meum; ſic idem Rabbi Ankelos exponit, ובנא משה מדבחא ופלח C עלוהי קדם יהוה על דעבד ליה ניסין Hoc eſt, Et ædificauit Moſes, & coluit, vel ſeruiuit, id eſt, ſacrificauit ſuper illud coram Deo, qui fecit ei ſigna. Ex hac ergo Chaldaica expoſitione liquidò patet, altare illud minimè à Moſe nomine Dei (tetragrammaton) nuncupatum fuiſſe. Deinde id ipſum per gloſſam quæ in libro מכילתא *Mechilta*, ſuper eadem verba ponitur, apertè probatur. Sic enim ait, Et ædificauit Moſes altare, & vocauit nomen eius, Deus ſignum meum: Dixit Rab- D bi אלעאי המקום *Elai Hammakom*, Hæc verba ſignificant quòd Deus vocauit illud, ſcilicet altare, ניסי *Niſi*, id eſt, ſignum meum. Hac huius Rabbi expoſitione, nihil apud eos inuenitur efficacius ad refellenda eorum dicta, qui altaria prædicta, ac alia loca volunt in nomine Dei (tetragrammaton) cum Meſſia inuoluere. Et ſi ſit qui intelligat, modus quo Rabbi iſte verba ipſa punctat, ad vniuerſa alia eorum obiecta euidens E poteſt eſſe reſponſio. Ad tertium denique poteſt per Targum etiam reſponderi, quod verba illa Iudicum 6. Et ædificauit ibi Gedeon altare Domino, & vocauit illud, Deum (tetragrammaton) pacis, ita Chaldaicè traducit, atque exponit, Et ædificauit ibi Gedeon altare Domino, & ſeruiuit, id eſt, ſacrificauit ſuper illud coram Deo (tetragrammaton) qui fecit ei pacem. Targum igitur iſtud palàm oſtendit altare illud nomine Dei (tetragrammaton) minimè fuiſſe vocatum. Quod non minùs manifeſtè videtur ex eo quod habe- F tur in proœmio expoſitionis planctus Ieremiæ, quæ איכה רבתי *Echa rabbethi* dicitur. Ibi enim legitur Rabbi חייא *Hiia* ita dixiſſe, illicitum eſt homini interrogare proximum, vel amicum ſuum in loco immundo, quando ſcilicet perſoluit quæ natura requirit. Non enim tunc ſalutandus eſt, neque ab eo quærendum quomodo ſit ipſi, & vtrum pacem habeat. Et vnde probatio? Ex eo quod ſcriptum eſt Iudicum ſexto, Et ædificauit ibi Gedeon altare Domino, & vocauit illud, Deus G pacem. Si ergo altare quod neque comedit, neque bibit, neque odorat, neque loquitur, neque fuit extructum niſi ad propitiandum Iſraeli, vocatum eſt pax, quanto magis ille qui pacem diligit,

diligit, & pacem mittit inter Iſrael & patrem eorum, qui eſt in cœlis. Hæc ibi. Quòd autem Meſſias qui pacem inter Deum & homines poſiturus erat, pax vocandus eſſet, habetur in eodem procemio planctus Ieremiæ ex verbis Rabbi Ioſæ Galilæi ſic dicentis, Etiam nomen Meſſiæ vocatum eſt שלום *Salom*, id eſt, pax: ſicut dictum eſt Eſaiæ nono capite, Pater æternus, vel æternitatis, Princeps, Pax. Hæc ille. Textus ergo ille prædictus libri Iudicum, vt ex præmiſſis patuit, non eſt interpretandus, vt in Iudæorum obiectione interpretatus eſt, ſed altero horum modorum: aut ſcilicet ſic, Et ædificauit ibi Gedeon altare Domino, & vocauit illud Deus pacem, vt in antedicta traditione apparuit. Aut ſic, Et appellauit illud, Domini pacem, vt noſtra editio habet. Vterque enim modus magis veritati conſonat, iuxta præmiſſas veterum Talmudiſtarum expoſitiones. Ex dictis igitur clariſſimè conſtat, quòd [illegible]bſtantibus Iudæorum recentiorum calum[illegible] nihil præter Deum ipſum, & Meſſiam, nomine Dei (tetragrammaton) vocatum inueniri. Ex quo Meſſiam ipſum Deum eſſe manifeſtè patet, cùm huiuſmodi nomen ſoli Deo conueniat. Hinc neque mirum eſt, ſi Meſſiam ipſum nomen Dei (tetragrammaton) eſſe, nonnunquam ſacræ literæ enunciant.

CAPVT X.

Quòd Meſſias ſit nomen Dei tetragrammaton.

CAPNIO.

ID quod poſtremò dixiſti, Meſſiam ſcilicet nomen ipſum Dei tetragrammaton, ſiue quatuor literarum eſſe, vellem ego autoritate diuinæ ſcripturæ, iuxta priſcorum Talmudiſtarum expoſitiones, nunc probares. GAL. Quòd igitur nomen Dei tetragrammaton ſit ipſe Meſſias, per illud euidentiſſimè oſtenditur quod Eſaiæ vigeſimo octauo capite dicitur, ביום ההוא יהיה יהוה צבאות לעטרת צבי ולצפירת תפארה לשאר עמו Hoc eſt, In die illa erit Deus (tetragrammaton) exercituum in diadema gaudij, vel honoris, vel decoris, & in ſertum ornatus, vel exultationis reſiduo populi ſui. Hæc enim verba Rabbi Ionathan Vzielis filius in Chaldæum vertens, ita expoſuit, בעידנא ההיא יהי משיחא דיי צבאות לכליל דחדות ולכהרא דתושבחתא לשארה דעמיה Id eſt, In tempore illo erit Meſſias Deus (tetragrammaton) exercituum in diadema gaudij, & in ſertum exultationis, vel laudis, reſiduo populi ſui. Vbi ergò Eſaias poſuit nomen Dei tetragrammaton, quod eſt יהוה, ibi Rabbi Ionathan משיחא *meſſiha*, quod eſt Meſſias, tranſtulit, Quare Meſſiam eſſe nomen Dei tetragrammaton, palàm eſt. In *Bereſith* quoque קצרה *ketſara*, id eſt, in expoſitione abbreuiata ſuper Geneſim, ſuper illud Geneſ. 49. capite, לא יסור שבט מיהודה

A ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה Hoc eſt, Non recedet ſceptrum de Iuda, & legislator de medio pedum eius, donec veniat שילה *Silo*, id eſt, Meſſias; ita dicitur, Hi ſunt ſedentes יעבץ *Iabbets*, docentes, הלכות *halachoth* id eſt, ſententias in *Sanhedrin* magna, quæ ſedet in לשכת הגזית *liſchath hagazith*, id eſt, in conſiſtorio dolato in parte Iudæ. De quibus dictum eſt primo libro Paralipomenon ſecundo capite, Et familiæ ſcribarum ſedentes יעבץ *Iabbets*: donec veniat Silo, id eſt, Meſſias. Quia futurum eſt, vt gentes ſeculi deferant munus Meſſiæ filio Dauid: ſicut dictum eſt Eſaiæ

B decimo octauo capite, In tempore illo deferetur munus Deo (tetragrammaton) exercituum. Hucuſque *Bereſith* prædicta. Cùm igitur munus quod Deo nomine tetragrammaton ſcripto, deferendum Eſaias prædixit, traditio iſta Meſſiæ filio Dauid offerendum expoſuerit, ſequitur planè ex hoc, Meſſiam ipſum nomen Dei tetragrammaton eſſe: quod erat probandum. Hoc idem prætereà per illud Eſaiæ octauo capi-

C te, optimè probatur; ſic dicentis את יהוה צבאות אותו תקדישו והוא מוראכם והוא מעריצכם והיה למקדש ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלם: וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונקשו ונלכדו: צור תעודה חתום תורה בלמדי וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו: Hoc eſt, Deum (tetragrammaton) exercituum ipſum ſanctificate. Et ipſe pauor veſter, & ipſe terror veſter. Et erit ad ſanctificationem,

D vel præparationem, & ad lapidem offenſionis, & ad petram ruinæ duabus domibus Iſrael, in laqueum & illaqueationem habitanti Ieruſalem. Et offendent in eis multi, & cadent, & conterentur, & illaqueabuntur, & capientur. Liga teſtificationem, ſigilla legem in doctis meis. Et expectabo Deum occultantem faciem ſuam à domo, vel familia Iacob: & ſperabo in eum. Super quibus quidem verbis filij Rabbi חייא *Hiia* ita dixerunt (vt

E legitur in libro *Sanhedrin*, in capite quod incipit אחד דיני ממונות Id eſt, Vnum iudiciorum diuitiarum) Non veniet filius Dauid, id eſt, Meſſias, donec finiatur, vel deleantur duæ domus patrum de Iſrael, quæ ſunt caput captiuitatis Babylonis, & נשיא *Naſi*, id eſt, princeps qui eſt in terra Iſrael: ſicut dictum eſt Eſa. 8. capite, Et erit in ſanctificationem, & in lapidem offenſionis, & in petram ruinæ duabus domibus Iſrael. Si igitur verba illa Eſaiæ, Deum (tetragrammaton) exercituum ipſum ſanctificate, cum reliquis, traditio iſta de

F Meſſia, quem Iudæi filium Dauid vocant, intelligenda aſſerit, vbi & Rabbi Selomo, Saluator Iſrael ponit, conſequens profectò eſt, Meſſiam ipſum nomen Dei (tetragrammaton) eſſe, verumque Deum ac ſaluatorem Iſrael, cùm nomen iſtud tetragrammaton nulli puræ creaturæ competere poſsit. Si quidem de eo nomine ſic Deum dixiſſe Exodi 6. cap. legimus, וידבר אלהים אל משה ויאמר אליו אני יהוה: וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי ושמי יהוה לא נודעתי להם

G Hoc eſt, Et locutus eſt Deus ad Moſem, & dixit ad eum, Ego יהוה id eſt, Deus (tetragrammaton) & apparui Abrahæ, Iſhac & Iacob in Deo שדי *Saddai*, id eſt, omnipotente, & nomen יהוה id eſt, Deus (tetragrammaton) non notifica-

ui eis. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait, Non notificaui eis, in proprietate ſcilicet vera quæ in me eſt. Per ea igitur quæ in iſto capite dicta ſunt, habes, mi Capnio, ſatis (vt arbitror) abundè atque apertè, ex ſacræ veteris paginæ teſtimoniis, ſecundùm doctorum Hebræorum gloſſas atque expoſitiones, Meſſiam eſſe ipſum nomen Dei (tetragrammaton.)

CAPVT XI.

Quod nomen Dei tetragrammaton ſecundum totum Meſſiæ eſſe, illi conueniat.

CAPNIO.

MEſſiam nomine Dei (tetragrammaton) vocandum fuiſſe, cumque nomen ipſum eſſe, ac idem nomen ſecundùm diuinitatem illi conuenire, optimè probaſti. Quia igitur Meſſias non eſt niſi quoddam ex Filij Dei perſona, & vtraque natura aggregatum, ideo nunc abs te ſcire velim, an nomen hoc tetragrammaton ipſi Meſſiæ ſecundùm totum ſuum eſſe conueniat, tam ſcilicet ſecundùm ambas naturas, diuinam, inquam, & humanam, quæ ab vna ipſius Meſſiæ ſuſtentantur perſona, quàm ſecundum tres ſubſtantias, quas vnus & idem Meſſias in ſe ipſo abſque confuſione vnitas continet, Verbum videlicet Dei, animam rationalem, & corpus humanum. GAL. Ita prorſus. Quemadmodum enim tres huius nominis literæ, priores ſcilicet י *iod*, ה *he*, ו *vau*, tres in Deo מדות *middoth*, id eſt, proprietates, ſiue perſonas ab inuicem diſtinctas, eſſe deſignant ex ſua diuerſitate, quam tam in figura, quàm in nomine habent: vna verò earum ſcilicet ה *he*, quæ eſt in calce eiuſdem nominis, ac in principio & fine huius nominis הויה *Haiuia*, quod idem eſt, quod eſſentia, indicat tres perſonas diuinas vnam eſſe eſſentiam: quare non ſunt tres Dij, ſed vnus Deus, vt ſuprà latiſſimè oſtenſum eſt: ita quoque haud inconuenienter dici poteſt, quòd ex eo quòd hoc in nomine tres ſunt literæ, tam in ſono quàm in figura ab inuicem differentes, ſcilicet י *iod*, ה *he*, ו *vau*, deinde vna earum ſcilicet ה *he*. denuo in fine ipſius nominis ponitur, quæ ipſum conſummat & perficit, apertè innuitur, quòd cùm nomen ipſum de Meſſia dicitur, tres ſubſtantiæ quæ in eo ſunt ab inuicem differentes, corpus ſcilicet humanum, anima rationalis, & diuinitas ipſa, ita ſunt adinuicem copulatæ atque vnitæ, vt licèt duæ earum priores ipſi tertiæ vniantur, non tamen in Meſſia Deus & homo ſunt duæ perſonæ, ſed vna tantùm: nec duo Meſſiæ, ſed vnus duntaxat. Sicut enim tres diuerſæ literæ ſupradictæ vnum glorioſum Dei nomen efficiunt, ſic tria hæc, corpus, anima, & Verbum Dei, vnum faciunt Meſſiam ſiue Chriſtum. Nam etſi duæ ſint in Chriſto naturæ, quarum vna quidem diuina eſt, qua Patri conſubſtantialis eſt, & coæternus, atque in omnibus æqualis, præterquàm in genitura: altera verò humana, qua matri conſubſtantialis eſt, atque in natura omnino ſimilis, perſona tamen in eo non eſt niſi vna, quæ diuina

Litera nominis Dei tetragrammaton quid ſignificant.

A eſt, & vtranque ſuſtentat naturam. Quæ optimè Pſellus in libro De differentibus quæſtionibus & teſtatur & explanat, ita capite tertio dicens, ἡ ἁγία καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ ἐκκλησία ἐπὶ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ, μίαν ὑπόστασιν δογματίζει, καὶ δύο φύσεις ὑπόστασιν, τὸν σαρκωθέντα υἱόν, φύσεις δὲ, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα. Τὸ δὲ σῶμα τὸ ἔμψυχον καὶ ἔννουν ὃ προσελάβετο, οὐ καλεῖ ὑπόστασιν, ἵνα μὴ εὑρεθῇ λέγων, δύο ὑποστάσεις, ὅπερ ἐφλυάρει νεστόριος ὁ αἱρετικός· ἀλλ᾽ ὀνομάζει ἐνυπόστατον, ὡς ἐν τῇ τοῦ υἱοῦ ὑποστάσει τὸ εἶναι λαβόν· αὐτὸς γὰρ ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ μία ὢν ὑπό-
B στασις τῆς ἁγίας τριάδος, γέγονε καὶ τοῦ σώματος ὃ προσελάβετο ὑπόστασις. ὥστε τὸ σῶμα τοῦ κυρίου ἐνυπόστατον μὲν, οὐχ ὑπόστασις δέ. Hoc eſt, vt verbum verbo reddam, Sancta Catholica & Apoſtolica Eccleſia, in Domino noſtro Ieſu Chriſto vnam hypoſtaſim dogmatizat, & duas naturas: hypoſtaſim, incarnatum Filium: naturas, diuinitatem & humanitatem. Corpus igitur animatum & intellectum quod aſſumpſit, non vocat hypoſta-
C ſim, ne inueniantur, inquam, duæ hypoſtaſes, quod mentitus eſt Neſtorius hæreticus, ſed nominat *enypoſtaton*, tanquam in Filij hypoſtaſi eſſe accipiens. Ipſe enim Filius Dei vna exiſtens ſanctæ trinitatis hypoſtaſis, factus eſt & corpori quod aſſumpſit, hypoſtaſis. Quare corpus Domini *enypoſtaton* quidem eſt, non autem hypoſtaſis. Et ſicuti nomen Dei tetragrammaton quando de Deo dicitur, exponitur per nomen Dei duodecim literarum, quod eſt אב בן ורוח הקדש
D Id eſt, Pater, Filius, & Spiritus ſanctus, ita idem nomen, cùm de Meſſia dicitur, per nomen duodecim literarum etiam explanatur, quod eſt גוף נשמה ובן אל Hoc eſt, Corpus, anima, & Filius Dei. Siquidem גוף *Guph*, Id eſt, corpus, tribus apud eos ſcribitur literis, נשמה *neſſama* verò, id eſt, anima, quatuor, ובן אל *vben el*, id eſt, & Filius Dei, quinque. Quæ omnes duodecim numero ſunt. Et quemadmodum nomen duodecim literarum cùm de Deo dicitur, per nomen
E duarum & quadraginta exponitur, quod eſt ſecundum Rabbenu Haccados אב אלהים בן אלהים רוח הקודש אלהים שלשה באחר אחד בשלשה Hoc eſt, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus ſanctus Deus, tres in vno, & vnus in tribus: vel tres in vnitate & vnitas in trinitate. Vel ſecundùm alios אב אל בן אל ורוח הקדש אל אבל לא שלשה אלהים כי אם אלוה אחד Id eſt, Pater Deus, Filius Deus, & Spiritus ſanctus Deus, attamen non tres Dij, ſed vnus Deus: quæ literæ in Hebrai-
F co omnes vtrobique quadraginta duæ ſunt numero: ita cùm de Meſſia dicitur, per nomen itidem quadraginta duarum literarum exponitur, quod eſt, כאשר הנפש המשכלת והבשר אדם אחד כך האל והאדם משיח אחד Hoc eſt, Sicut anima rationalis & caro homo vnus, ita Deus & homo Meſſias vnus: quæ quidem literæ in Hebraico duæ & quadraginta exiſtunt. Nam כאשר *caaſſer*, id eſt, ſicut, quatuor ſcribitur literis; הנפש *hannephes*, id eſt, anima, ſimiliter quatuor; המשכלת
G *hammaſchleth*, id eſt, rationalis, ſex; והבשר *vehabaſar*, id eſt, & caro, quinque; אדם *Adam*, id eſt, homo, tribus; אחד *ehad*, id eſt, vnus, ſimiliter tribus; כך *cach*, id eſt, ita duabus; האל *hael*, id eſt, Deus, tribus; והאדם *vehaadam*, id eſt, & ho-

mo;quinque; משיח *Maſſiah*, id eſt, Chriſtus, quatuor; אחד *ehad*, id eſt, vnus, tribus: quæ omnes ſimul iunctæ, duæ & quadraginta ſunt literæ: per quas ſubſtantiarum trinitas quæ eſt in Chriſto cum vnitate perſonæ optimè exponitur: iuxta illud Athanaſij, Sicut anima rationalis & caro vnus eſt homo, ita Deus & homo vnus eſt Chriſtus. Ex quibus omnibus manifeſtè concluditur, quòd nomen Dei tetragrammaton, cùm de Meſſia dicitur, ei ſecundùm totum eius eſſe, aptiſſimè conueniat.

CAPVT XII.

Quòd Meſſias eſt facies Dei.

CAPNIO.

NVNC de reliquis Meſſiæ n[...]minibus diuinitatem eius inſinuantibus, tibi dicendum eſt. GAL. Primùm itaque Meſſiam faciem Dei dici, oſtendam: quod per illud Malachiæ apertiſſimè liquet, dum ſic tertio capite ait, הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו הארון אשר אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא יהוה צבאות ומי מכלכל את יום באו ומי העמד בהראותו כי הוא כאש מצרף וכבורית מכבסים Hoc eſt, Ecce ego mitto Angelum meum, & parabit viam faciei meæ. Et ſtatim veniet ad templum ſuum Dominus, quem vos quæritis, & Angelus fœderis, quem vos vultis. Ecce veniet, dixit Deus exercituum. Et quis menſurabit diem aduentus eius? & quis ſtabit in oſtenſione eius, vel cùm ſe oſtendet? Quoniam ipſe erit tanquam ignis conflans, & velut herba fullonum. Hæc ille. Herba fullonum eſt, qua fullones pannos lauant, quæ Arabicè *gazul* dicitur. Quòd autem prophetia hæc de Meſſia loquatur, per Rabbi Moſem Maimonis filium liquidò oſtenditur, in הלכות מלכים *Hilchoth Melachim*, id eſt, in ſententiis Regum, ſic dicentem, In diebus Regis Meſſiæ per Spiritum ſanctum qui ſuper eum requieſcet, genealogizabitur Iſrael per os eius: ſicut dictum eſt Malach. 3. capit. Ecce mitto Angelum meum, & parabit viam faciei meæ. Negare igitur Iudæi iuniores minimè poſſunt, præmiſſa Malachiæ verba de Meſſia dicta fuiſſe. Angelus ergo iſte de quo primùm Propheta loquitur, Ioannes Baptiſta fuit, qui à Deo miſſus eſt, vt viam faciei Dei, id eſt, Meſsiæ pararet. Quòd autem Meſsias ſit facies Dei, habetur adhuc per Rabbi Moſem Hadarſan ſuper illud Geneſ. 22. capit. In die tertio leuauit Abraham oculos ſuos: cùm ſic ait, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Hoſeæ 6. capit. Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertio ſuſcitabit, vel eriget nos, & viuemus ante faciem eius: & ſciemus, vt ſequamur ad cognoſcendum Deum. Poſtea ſubdit, Viuificabit nos poſt duos dies, & viuemus ante faciem eius, quæ eſt Rex Meſsias: ſicut dictum eſt Pſalm. 80. Domine Deus exercituum conuerte nos, & oſtende nobis faciem tuam, id eſt Meſsiam tuum, & ſaluabimur. Et hoc eſt, in

A die tertio viuificabit nos. Hæc traditio. De hac inſuper Dei facie dicitur in *Bereſſith* קטנה *ketanna* id eſt, in expoſitione Geneſis parua: vbi ſuper illud Geneſ. 3. capit. Et emiſit eum Dominus Deus de horto, vel paradiſo voluptatis, ſic ait Rabbi Nahmija, Emiſſus fuit Adam de paradiſo in ſeculo iſto, ſed in futuro ſeculo non emittetur. Iuuatur autem huiuſmodi dictum per id quod ſcriptum eſt in Pſalm. 17. Ego in iuſtitia, vel per iuſtitiam contemplabor faciem tuam, id eſt, Meſsiam tuum, ſatiabor cùm reſurrexerit תמונתך *Temuna-* B *thecha*, id eſt, forma tua, vel figura tua, vel imago tua, vel ſimilitudo tua. Dixit Deus ſanctus & benedictus, In hora illa ego iuſtificabo eum, ſcilicet Adam ab illa ſententia. Dixit Dauid Deo ſancto & benedicto, Et in illa hora in qua euigilabit, vel reſurget is qui eſt in ſimilitudine tua, ſatiabor, & in iuſtitia contemplabor faciem tuam, id eſt, Meſsiam tuum. Gloſſa Rabbi Selomonis, Contemplabor faciem tuam: ſicut dictum eſt Eſaiæ quinquageſimo ſecundo capite, Quia oculo ad oculum C videbunt, cùm inhabitauerit Deus Sion: Quæ ſic Ionathas Chaldaicè tranſtulit. ארי בעיניהון יחזון גבורן די עבד יהוה כד יתיב שכנתיה לציון Id eſt, Quia oculis ſuis videbunt virtutem, vel fortitudinem eius, quam faciet Deus cùm ſedebit, vel morabitur diuinitas eius in Sion. Ex his igitur manifeſtum eſt, Meſsiam faciem Dei & dici & eſſe. Et hoc nonniſi propter eius diuinitatem, propter quam omnia nomina quæ de Deo dicuntur, ipſi D aptiſsimè conueniunt.

CAP. XIII.

Quòd Meſſias ſit lumen ſiue lux, qua Deus eſt.

CAPNIO.

E SI omnia nomina quæ Deo attribuuntur, de Meſsia (vt ais) ob eius diuinitatem rectiſsimè dicuntur, conſequens profectò eſt, vt ſicut dicitur lux per eſſentiam, ita quoque Meſsias ipſe lux per eſſentiam dicatur. Quare id etiam probare velis, obſecro. GAL. Quòd Deus itaque ſit lumen, ſiue lux, & Meſsias ſit cum Deo lumen, ſiue lux ante mundi conſtitutionem, per id quod in *Midras tillim* ſcriptum eſt, optimè probatur. Ibi namque ſuper illud Pſalmi 36. F כי עמך מקור חיים באורך נראה אור משוך חסדך ליודעך Hoc eſt, Quoniam tecum eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen, Extende miſericordiam tuam cognoſcentibus te: ſic dixit Rabbi Iohanan, Factum accidit in quodam homine, vt cùm in nocte lucernam accenderet, extingueretur: & cùm iterum atque iterum eam accendiſſet, dixit, Quouſque laborabo ambulans? ſuſtinebo donec ſol oriatur: ſic Iſrael cùm in Ægypto ſerui facti fuiſſent, ſteterunt Moſes G & Aharon, & redemerunt eos. Rurſus in ſeruitutem redacti ſunt in diebus Siſræ, & eos redemit Barac & Debora. A Madianitis verò Gedeon. Et ſic per manus Samgar. Sic etiam per manus cuiuslibet Iudicum à ſeruitute redempti

ſunt. Iterùm ſerui facti in Babylonia, per manus Ananiæ, Miſſaelis & Azariæ redempti fuerunt. Et demum per Edom reducti ſunt in ſeruitutem. Dixerunt ergo Iſrael, Ecce laſſati ſumus in ſubiugationibus, & redemptionibus, modò ſubiugati, modò redempti. Iam non quærimus vlteriùs vt illuceſcat nobis caro & ſanguis: ſed Deus ſanctus & benedictus ipſe in ſubſtantia: ſicut dictum eſt Pſalmo centeſimo decimo octauo, Deus Dominus, & illuxit, vel illuceſcet nobis. Et iterum Eſaias ait quadrageſimo quinto capite, Iſrael ſaluatus erit in Deo, vel per Deum (tetragrammaton) ſaluatione æterna. Hucuſque traditio. Gloſſa Rabbi Sclomonis: Iſrael ſaluatus erit ſaluatione æterna per Regem Meſſiam. In *Esba* autem *rabbethi*, id eſt, in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ, ſuper illud Threnorum primo, Elongatus eſt à me conſolator, conuertens animam meam, ſic dicitur, Quod eſt nomen Meſſiæ? Qui de domo Rabbi Hanina erant, dixerunt, חנינא *Hanina*, id eſt, pietas, vel miſericordia eſt nomen eius: ſicut dictum eſt Ierem. 16. capite, Propterea non dabo vobis חנינא *Hanina*, id eſt, miſericordiam. Qui verò de domo Rabbi ינאי *Iannai* erant, dixerunt ינין *Iinnon* id eſt, filius, vel genitus, ſiue natus, eſt nomen eius: ſicut dictum eſt Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo, Ante ſolem ינין *iinnon* nomen eius. Rabbi autem ביבא *Bibba* dixit נהירא *Nehira* id eſt, lumen, eſt nomen eius: ſicut dictum eſt Danielis 2. capit. Et lux cum eo eſt. Scriptum eſt autem in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione Geneſis minori ſuper illud Geneſ. 1. capite, Sit lux, hoc modo, Hoc eſt quod dictum eſt Pſalmo 97. Lux ſeminata, vel orta eſt iuſto. Dixit autem Rabbi Abba, Hæc lux eſt Regis Meſſiæ, iuxta illud Pſalmi 36. Quoniam tecum eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen: hoc eſt lumen Meſſiæ: quod ideo ait, quia vidit Deus ſanctus & benedictus Meſſiam & generationem eius, ſeruauitque eum ſub throno gloriæ ſuæ. Hæc traditio. Ex qua valdè notandum eſt, quòd antequam Meſſias eſſet ſecundùm humanitatem, iam erat ſecundùm diuinitatem lux & lumen cum Deo, & principium quo creauit Deus mundum. Quibus plurimùm conſonat dictum illud dominicum, Antequàm Abraham fieret, ego ſum. Et ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat, Ioan. 13. Vide quàm digna ſint hæc contra Iudæos noſtri temporis, qui Meſſiæ diuinitatem negantes, eum ex ſemine duntaxat hominis naſci debere aſſerunt: quibus dicendum eſt, Quòd lux ſub throno Dei repoſita, Filius Dei eſt, Verbum & Sapientia Patris, & thronus ac poteſtas eius.

Capvt XV.

Quod nomen Dei שדי Saddai, *Meſſiæ propriè competat.*

Capnio.

MEMINI me audiſſe, cum in ſuperioribus de diuinis nominibus diſſereres, nomen שדי *Saddai* ſoli Deo conuenire. Quia enim nomen

A hoc, omnipotens, vel qui ſufficiens eſt, interpretatur, & ſolus Deus eſt omnipotens, ſibique ſolus ſufficiens, nullo enim alio indiget, idcirco nomen hoc שדי *Saddai* ipſi ſoli conuenit. Etſi igitur minimè dubitem, omnia nomina quæ de Deo dicuntur, de Meſſia itidem ſecundum eius diuinitatem aptiſsimè dici, vellem tamen ad maiorem diuinitatis Meſsiæ manifeſtationem, quamobrem hoc nomen שדי *Saddai* propriè ipſi Meſsiæ congruat, rationem redderes, illudque ei propriè conuenire,
B per Hebraica teſtimonia probares. Gal. Si igitur audire vis, vnde nomen hoc diuinum שדי *Saddai*, quod (vt alibi diximus) idem eſt quod אשר די *aſſer dai*, id eſt, qui ſufficit, vel qui ſufficiens eſt, vel qui ſufficientia eſt, propriè ſoli Meſsiæ ſit congruum, ſanctum Iob audi, ita 33. capit. dicentem שדי תחייני רוח אל עשני ונשמת Hoc eſt, Spiritus Dei fecit me, & anima *Saddai* viuiſicauit me. Anima *Saddai*, inquit, id eſt, eius qui ſufficit, vel qui ſufficientia eſt. Cùm igitur nec Pater, nec Spiritus
C ſanctus animam habeat, ſed ſolus Dei Filius, qui eſt virtus & ſapientia Patris, qui animam illam habet, quam ſibi in Meſsia vniuit, ſequitur planè, de ſolo Dei Filio Iob fuiſſe locutum cum dixit, Et anima שדי *Saddai* viuificabit, pro viuiſicauit me: Anima ſcilicet illius qui ſolus ad humanum genus redimendum, atque ſaluandum, ſatis eſt. Ipſe ſiquidem in forma Dei ſolus eſt, qui naturam aſſumendo humanam, venturus erat, non vtique miniſtrari, ſed miniſtrare, & animam ſuam dare re-
D demptionem pro multis: vt ipſemet dixit Matth. 20. iuxta illud Eſaiæ 53. הערה למות נפשו Hoc eſt, Expoſuit vel effudit morti animam ſuam. Meſsiæ quoque Deo, ac Dei Filio propriè congruit, & non Deo Patri, nec Spiritui ſancto illud Cantici canticorum primo capite dictum הגידה לי שאהבה נפשי Id eſt, Nũcia mihi, quam diligit anima mea, plebem vel gentem videlicet (vt veteres Talmudiſtæ exponunt) pro qua dedi נפשי *naphſci*, id eſt, animam meam. Decebat quippe fieri, quod
E in libro יומא *ioma* in cap. quod incipit טרף *Tereph* legitur, cum ſic ad verbum dicitur, Traditum eſt à domo Rabbi Iſmael, quòd ſic eſt menſura iudicij ambulans: expedit enim, vt veniat innocens, & ſatisfaciat pro reo, & non veniat reus, ad ſatisfaciendum pro reo. Hæc traditio. Et optimè quidem. Nam ſordes tergere non poſſunt manus quæ lutum tenent, & cum is qui diſplicet ad intercedendum mittitur, animus irati ad deteriora prouocatur. Ex his igitur quæ dicta ſunt, ſatis (vt arbitror)
F manifeſtum eſt, ſoli Meſsiæ qui ſolus ad humanum genus redimendum ſufficiens erat, nomen שדי *Saddai* propriè conuenire. De quo ſic Pſal. 91. ſcribitur יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן Hoc eſt, Habitans in velamento Altiſsimus, in vmbra *Saddai* morabitur, vel hoſpitabitur. Quæ quidem verba ita aptiſsimè exponi poſſunt, Habitans erit in velamento, id eſt, in ſacratiſsimo corpore ſuo, Altiſsimus, hoc eſt, Dei Filius: In vmbra, id eſt, in beatiſsimæ atque puriſsimæ virginis vtero שדי
G *Saddai*, id eſt, ille qui ſolus pro humano genere ſatisfacere ſufficit, hoſpitabitur, id eſt, nouem tantùm menſibus commorabitur.

Capvt XV.

Quod nomen Meſſiæ ינון Iinnon *ſecundùm diuinitatem illi congruat.*

CAPNIO.

QVVM vnum de propriis Meſſiæ nominibus ſit ינון *iinnon* iuxta illud 72. שמו יהי שמו לעולם לפני שמש ינון Hoc eſt, Erit nomen eius in æternum, ante ſolem ינון *iinnon* nomen eius: ſcire abs te velim, quonam pacto, quave ratione hoc nomen ipſi Meſſiæ congruat. Gal. Hoc nomen ינון *iinnon*, à dictione Hebraica נין *nin*, quod idem eſt quod filius, ſiue natus, ſiue genitus deriuatur. Eam ob rem hoc nomen propriè ſoli Meſſiæ conuenit, qui ſecundùm diuinitatem ſolus ante ſolem, id eſt, ante mundi conditionem ſiue ab æterno, à Patre æterno natus, ſeu genitus eſt. Nam cùm ינון *iinnon* (vt diximus) filius ſiue natus, ſiue genitus interpretatur, neque Patri in diuinis, neque Spiritui ſancto conuenire poteſt. Pater enim à nullo eſt factus, nec creatus, nec genitus, nec procedens: & Spiritus ſanctus neque natus neque genitus eſt, ſed à Patre & Filio tanquàm ab vnico principio ſpiratus, & procedens. Neque vlli quoque creaturæ hoc nomen congruere poteſt. Nulla enim creatura ante ſolem, id eſt, ante ſecula, nata ſeu producta fuit. Quare palàm liquet, dictum illud Pſalmographi abs te inductum, ante ſolem ינון *iinnon* nomen eius, de nulla re creata dici poſſe, ſed de ſolo Dei Filio, qui æternaliter à Patre æterno natus eſt: quo fit, vt nulli niſi ſoli Meſſiæ hoc nomen ינון *iinnon* conuenire valeat. Præterea hoc nomen ינון *iinnon*, idem quod filiabit ſiue naſci faciet, in noſtram vertitur linguam: quod neque à myſterio Meſſiæ vacat. Ipſe enim omnes mortuos quaſi iterum filiaturus, naſci faciet, cùm eos de terræ puluere ſuſcitabit. Quod ei ſecundum diuinitatem propriè conuenit. Quomodo enim mortuos omnes ex terræ puluere reſuſcitare poſſet, ſi verus Dei Filius non eſſet? Quòd autem Meſſias ינון *iinnon*, ante ſolem hac ratione vocatus ſit, habetur in *Midras tehillim* ſuper illud Pſalm. 93. נכון כסאך מאז מעולם אתה Id eſt, Parata ſedes tua ex tunc, à ſeculo tu es: vbi ſic dicitur, Rex Meſſias eſt vna de ſeptem rebus, quæ aſcenderunt ſuper propoſitum ante ſeculi creationem, ſicut dictum eſt Pſalm. 72. Ante

Oppoſitio. ſolem ינון *iinnon* fuit nomen eius. Quia futurum eſt, vt ipſe ינין *iannin*, id eſt, iterum naſci faciat omnes in puluere dormientes. Hæc traditio. Cap. Iudæi noſtri ſæculi cùm ſint omnium peſſimi, cupientes Meſſiæ diuinitatem omnino ſupprimere, aiunt, quòd non propterea Meſſiam Filium Dei ab æterno genitum dicere poſſumus, quia nomen eius ינון *iinnon* ante ſolem fuerit, cùm ſeptem res (vt ferunt) per duo millia annorum ante mundi conſtitutionem creatæ fuerint. Colligunt autem huiuſce figmenti fatuitatem ex eo quod habetur in libro פסח שני *Peſah ſeni*, id eſt, Paſcha ſecundum, in *Pereck*, id eſt, in capite in quo ſic legitur, Traditum eſt ſeptem res creatas fuiſſe, antequam mun-

A dus crearetur: Hæc ſunt lex, pœnitentia, gehenna, domus ſanctuarij, thronus gloriæ, hortus voluptatis, & nomen Meſſiæ. Id idem habetur & in *Midras Bemidbar Sinai*, id eſt, in Gloſſa libri Numer. 7. cap. Gal. Mirum non eſt, ſi inſania & cæcitate meritò à Deo perculſi, tam ſtulta & abſurda loquantur. *Confutationes.* Quis enim figmentum hoc niſi à ratione prorſus carentibus dictum exiſtimaret? Nam licèt quilibet numerus, ſiue quæuis multitudo partium motus ſecundum prius & poſterius, ſit

B tempus, cuiuſcunque motus ſit: attamen hora, dies, menſis, & annus, adhuc etiam ver, æſtas, autumnus, hyems, quæ anni partes ſunt, impoſſibile eſt, quòd non ſint partes motus cœli. Quomodo ergo mundum præceſſit tanta annorum multitudo, duorum ſcilicet millium? Et partes anni quonam pacto fuerunt, cum nec motus cœli eſſet, nec ipſum omnino cœlum? Quomodo etiam credere poſſunt, legem quæ præcipit dentem pro dente, oculum pro oculo, manum pro manu puniri, an-

C te mundi conditionem creatam fuiſſe, cùm nondum dens, neque oculus, neque manus fuerint? Quod de omnibus quoque iudicialibus dici poteſt. Lex etiam mandat ſabbatum cuſtodiri, ſacrificia & circumciſionem fieri: quæ nec erant ante mundi conſtitutionem, nec aliquis extabat, cui talia iniungi poſſent. Par quoque reſponſio de cæteris cæremonialibus dari poteſt. Lex præterea præcipit non occidendum, non furandum, non mœchandum: quomodo ergo ſuſtineri poteſt, le-

D gem hanc ante hominum mundique creationem conditam fuiſſe, cum horum neque agens, neque patiens quiſquam eſſet? quod de cæteris etiam moralibus dici poteſt. Quomodo inſuper dicere poſſunt, pœnitentiam quæ naturaliter peccatum ſubſequitur, peccatum ipſum atque peccatores præceſſiſſe? Et gehennam qua ratione ante mundum conditum creatam aſſerunt, cùm ſuum Talmud apertè contra ſeipſos habeant, etiam eo in libro quem pro ſe alligant? Legant igitur eiuſdem

E libri פסח *Peſah*, caput quod מקום *Macom* incipit. Ibi enim Rabbi Ioſes ita dixiſſe fertur, Ignis quem Deus ſanctus & benedictus in ſecunda ſabbati, id eſt, feria ſecunda creauit, non extinguetur in æternum: ſicut dictum eſt Eſaiæ vltimo, Et egredientur & videbunt cadauera virorum reorum in me: quia vermis eorum non morietur, & ignis eorum non extinguetur. Et erunt ſcatebra vermium vniuerſæ carni. Traditio quoque eſt, quòd dixerit Rabbi Babas quem ipſi בבא *Baua* vocant,

F Cur non fuit dictum in ſecunda ſabbati, Et vidit Deus quòd eſſet bonum? Propterea, quia in ea creatus eſt ignis gehennæ. Hæc omnia ibi. Vbi duos habemus teſtes maximæ apud eos autoritatis, quòd ignis gehennæ in ſecunda die creationis mundi creatus fuerit. Cum igitur in Deuteronomio decimo nono capite ſcriptum ſit, על פי שנים עדים או על פי שלשה עדים יקום דבר Hoc eſt, Ex ore vel ſuper os duorum teſtium, aut ex ore vel ſuper os trium teſtium ſtabit verbum,

G eos concedere oportet, magiſtros iſtos verum dixiſſe. Ex cuius rei veritate planè ſequitur, falſum prorſus eſſe, ignem gehennæ ante mundi creationem productum fuiſſe. Templum præterea quod fuit manu factum, atque de rebus crea-

tis extructum, quomodo ante ipſa ex quibus con-
ſtitit, extare potuit? Demum qui ex ſemine A-
dam natus eſt, quomodo antè Adam creatus fuit?
Quæ igitur maior dementia eſſe poteſt, quàm ta-
lia credere, nedum dicere? Palpant ergo vt cæci
parietem, iuxta illud Eſaiæ, quinquageſimo no-
no cap. in perſona eorum dicentis נגששה כעורים
קיר וכאין עינים נגששה Hoc eſt, Palpamus vt cæ-
ci parietem, & quaſi abſque oculis palpamus. No-
men igitur Meſſiæ non eam ob rem ante ſecula
eſſe dicitur, vt tunc creatum fuiſſe inſinuetur,
cùm ante ſecula nihil omnino creatum fuerit: ſed
vt Meſſias ipſe ſecundùm diuinitatem ab æter-
no à Patre genitus oſtendatur. Et ideo Prophe-
tá dixit, Ante ſolem ינון *iinnon* fuit nomen eius:
ינון *iinnon* enim (vt prædiximus) & natum ſigni-
ficat, & naſci facientem: vt duo in verbo vno in-
nuantur, & æterna ſcilicet Meſſiæ natiuitas, qua æ-
ternaliter à Patre natus eſt, & mortuorum reſur-
rectio, quos ipſe in fine mundi reſuſcitans, quaſi
denuo naſci faciet.

CAPVT XVI.

Quòd Meſſias in ſacra ſcriptura plerunque vocatus eſt Germen, ad deſignandum, quod potius incarnari decebat Filium, quàm Patrem, ſiue Spiritum ſanctum.

CAPNIO.

INTER cætera Meſſiæ nomina,
Germen cum ſæpiſſimè vocatum
inuenio, & præſertim apud Zacha-
riam, cùm ſexto capite ait הנה איש
צמח שמו. Hoc eſt, Ecce vir, Ger-
men nomen eius: Rationem igitur audire velim,
quamobrem Prophetæ ipſum hoc nomine appel-
landum duxerint. GAL. Non abs re profectò
Meſſias vocatus eſt Germen. In hoc enim palàm
oſtenditur, diuinam incarnationem, ac naturæ
humanæ aſſumptionem perſonæ Filij Dei conue-
nientem fuiſſe, & non perſonæ Patris, aut Spiritus
ſancti: vt non eſſet Adæ, & Abrahæ atque Dauid
in humanitate Filius, niſi illa מדה *midda*, id eſt, per-
ſona ſeu proprietas, quæ erat in diuinitate Filius,
neque eſſet alius in humanitate, alius in diuinita-
te Filius. Quod quidem in vna Meſſiæ perſona
complendum fuiſſe, Eſaias & Ieremias, ſecundùm
Targum, hoc eſt, ſecundum Chaldaicam transla-
tionem euidentiſſimè inſinuant. Nam Eſaias qui-
dem quarto capite, ſic ait, ביום ההוא יהיה צמח
יהוה לצבי ולכבוד ופרי הארץ לגאון ולתפארת
לפליטת ישראל Id eſt, in die illa erit Germen Dei
in decorem, vel gaudium, & in gloriam, vel hono-
rem: & fructus terræ in ſublimitatem, vel nobili-
tatem, & in ornatum reliquis Iſrael: vbi Targum
ſic dicit, בעידנא ההיא יהי משיחא דיי לחדוא וליקר
Hoc eſt, In tempore illo erit Meſſias Dei in gaudi-
um & honorem. Ieremias autem ſic inquit, בימים
ההם ובעת ההיא אצמיח לדוד צמח צדקה Id eſt, In
diebus illis, & in tempore illo germinare faciam
Dauidi germen iuſtitiæ: vbi & Targum ita dicit,
ביומיא האינון ובעידנא ההיא אקים לדוד משיח
A צדקא Hoc eſt, In diebus illis & in tempore il-
lo ſtatuam Dauidi Meſſiam iuſtitiæ. Cùm igitur
vbi vterque Propheta Germen dicit, ibi Targum
Meſſiam ponat, hinc palàm omnibus datur in-
telligi, qui cordis oculos erroris caligine obcæ-
catos non habent, quòd ſicut Meſſias erat verè
Germen Dei, id eſt, Filius Dei ſecundùm diuini-
tatem; vt Eſaias ait, ita futurus erat Germen Da-
uid, id eſt, Filius Dauid ſecundùm humanitatem,
vti Ieremias dicit. Ex quibus duobus manifeſtè
B reſultat, Meſſiam in vnitate perſonæ, & Filium
Dei, & Filium Dauid ſimul eſſe, quanquam ali-
ter & aliter. Filius namque Dei eſt ante omnia
tempora. In tempore verò Filius Dauid. Filius
quoque Dei eſt immediatè, & abſque matre. Fi-
lius verò Dauid poſt multa iuſtorum & iniuſto-
rum media, ex ſola matre abſque patre. Quod
quidem per nomen Germen, & verbum germi-
nare, ſatis apertè Ieremias indicat. Id idem quo-
que Eſaias in præmiſſis verbis oſtendit, cùm Ger-
C men Dei primùm dicit, & mox ei fructum terræ
ſubiungit. Quis enim eſt hic terræ fructus, niſi
Meſſias de Virgine natus? de quo Pſalmo ſexa-
geſimo ſeptimo ita ſcriptum eſt, יודוך עמים
אלהים יודוך עמים כלם ארץ נתנה יבולה Id eſt,
Confitebuntur te populi, Deus, confitebuntur te
populi omnes, terra dedit fructum ſuum. De hac
etiam beatiſsima Filij Dei incarnatione Pſalmo
octuageſimo quinto ſic dicitur, Veritas de terra
germinabit, & iuſtitia de cœlo reſpicietur, vel
D protendetur: cùm enim dicitur, Veritas de terra
germinabit, veritas pro Filio Dei accipitur, qui
tanquam germen de terra, id eſt, de puriſsima
virgine per carnis aſſumptionem naſciturus erat.
Quòd inſuper Meſsias ſit Germen, habetur per
id quod in *Echarabbethi*, id eſt, in expoſitione ſu-
per Ieremiæ planctum legitur, ſuper illud Thre-
norum primo capite dictum, Quia elongatus eſt
à me conſolator, conuertens animam meam: ibi
enim ſic dicitur, Quod eſt nomen Meſsiæ? Dixit
E Rabbi Iehoſuas filius Leui צמח *tſemah*; id eſt,
Germen eſt nomen eius; ſicut dictum eſt Zacha-
riæ ſexto capite, Ecce vir צמח *tſemah*, id eſt, Ger-
men nomen eius. In libro quoque qui apud eos
Tanhuma dicitur, & magna ex parte eſt libri
Numerorum expoſitio, ſuper illud Numer. pri-
mo capite dictum, Et locutus eſt Dominus ad
Moſem in deſerto Sinai, ita dicitur, Quid dixit
ei? Id quod ſcriptum eſt Numer. primo capite,
Leuate caput totius congregationis filiorum
F Iſrael: Dixit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli,
propter hoc dedi vobis capitis ſuſpendium vel
ſuſpenſionem: quemadmodum enim ego ſuſpen-
ſus ſum vniuerſo mundo, ſicut dictum eſt primo
libro Paralipomen. vltimo capite, Tibi Domi-
ne magnitudo, & fortitudo, & gloria, & victoria
vel æternitas, & tibi laus vel confeſsio: Omne e-
nim in cœlis & in terra tuum, Domine, eſt Re-
gnum, & tu eleuas te omnibus in caput: ita quo-
que dedi ego vobis capitis ſuſpendium: ſicut di-
G ctum eſt Numer. primo capite, Leuate caput: vt
impleatur quod dictum eſt Pſalmo centeſimo
quadrageſimo ſeptimo, Et exaltauit cornu popu-
li ſui. Et ſic ipſe ait Numer. primo capite, Vir ca-
put domui patrum ſuorum, ipſe ſcilicet Deus.

Dixit

Dixit Rabbi Rahmon, Non eſt vir Deus in loco iſto niſi Meſſias filius Dauid, de quo dictum eſt Zachariæ ſexto capite, Ecce vir Germen nomen eius. Tranſtulit hoc Ionathan ſic dicens, Ecce vir Meſſias nomen eius. De quo & Eſaias ait quinquageſimo tertio capite, Vir dolorum & ſciens infirmitatem, vel notus infirmitate. Hactenus traditio. Ex qua patet propoſitum.

Cap. XVII.

Quòd Meſſias dictus eſt Ros, ad ſignificandum Filii Dei in vterum virginis deſcenſum.

CAPNIO.

CVm iam de Filij Dei incarnatione loqui cœperis, ideo de nominibus Meſſiæ diuinam incarnationem inſinuantibus, nunc tibi dicendum eſt. GAL. Faciam libenter quod hortaris. Et primùm quidem Meſſiam ipſum ad deſignandum eius ſecundùm diuinitatem in vterum virginis deſcenſum, haud ineptè Rorem dici probabo. Quòd igitur Meſſias Ros dicatur, id plurimis ex locis compertum habemus: & præſertim apud Hoſeam, cùm Deus ipſe 14. cap. ita per os eius loquitur, אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה, Hoc eſt, Ero quaſi Ros Iſraeli, & germinabit vel florebit ſicut lilium. Hæc Ionathas Vzielis filius in Chaldæum vertens ſic expoſuit, אהי ממרי כטלא לישראל יזהרון כששוניא Id eſt, Erit verbum meum velut ros Iſraeli & pulchreſcent vt lilium. Quòd autem hoc loco Ros Meſſias ſit, in *Midras tillim* apertè oſtenditur, cùm ſuper Pſalm. 45. titulum, qui talis eſt, למנצח על שושנים Hoc eſt, Victori, vel, Ad victoriam ſuper liliis, ſic dicitur, Dixit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli, Totum pendet in vobis: quemadmodum enim huiuſmodi lilium germinat vel floret, & nihilominus cor eius ſurſum eſt, ita quoque vos agite תשובה *teſuba*, id eſt, pœnitentiam coram me, & cor veſtrum ſit rectum, vel ordinatum ſurſum, ſicut cor huiuſmodi lilij. Et tunc adducam גואל *Goel*, id eſt, redemptorem: ſicut dictum eſt Hoſeæ 14. cap. Ero ſicut ros Iſraeli. Et quando? Cùm germinabit vel florebit ſicut lilium. Et propter hoc dicitur, Victori ſuper lilijs. Hucuſque traditio. Ex qua clarè patet, quòd ros in prædictis Hoſeæ verbis eſt Meſſias, & quòd Meſſias eſt Verbum Dei, vt Rabbi Ionathas in Targum exponit; & quòd etiam eſt Deus, vt ſermo ipſius Prophetæ inſinuat, in perſona Dei de eodem rore ſic dicentis, Ero quaſi ros Iſraeli. De quo etiam rore ſic in libro תענית *Taanith*, id eſt, de ieiunio legitur: Dixit Rabbi Berachias, Eccleſia Iſrael petiuit indiſcretè, cùm dixit Hoſeæ 6. cap. Et veniat ſicut imber nobis, ſicut temporaneus & ſerotinus terræ: Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Filia mea tu petis rem, quæ aliquando quæritur, & aliquando non quæritur: ego autem ero tibi res quæ ſemper quæritur: ſicut ſcriptum eſt Hoſeæ decimoquarto capite, Ero ſicut ros Iſraeli, & germinabit vel florebit vt lilium. De eodem quoque rore Dauid Pſalmo ſecundùm Hebræos 110. ſic ait, מרחם משחר לך טל ילדתך, Hoc eſt, De matrice auroræ vel ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ. Quòd aurora hic pro matre Meſsiæ aptiſsimè accipiatur, alibi cùm de nouo modo naſcendi Meſsiæ, nobis agendum erit, dicemus. Nunc autem hoc per illud quod Rabbi Iſhac Arama in commentariis in librum Geneſeos dicit, probari ſufficit, cùm in expoſitione cap. 47. vel circa, vbi fit ſermo de loco, qui datus eſt Iacob, in quo commodè habitare poſſet, ſic ait, מרחם משחר לך טל ילדותיך לא מצינו אדם ונביא שיתנבא ילידתו קודם ילידת אביו ואמו כי אם משיח צדקנו ולזה, רמז מרחם משחר לך קודם שיברא רחם יולדתך נתנבא יולדתך ולזה רמז לפני שמש ינין שמו כי אפילו קודם בריאת השמש היה חזק וקיים שמו של משיחנו והיה יושב בימין האל וזה הוא שאמר שב לימיני ואמר גם כן והוכן בחסד כסא וישב עליו באמונה Id eſt, Auulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ. Non inuenimns hominem etſi prophetam, cuius prophetata ſit natiuitas, ante natiuitatem patris & matris, niſi tantummodo Meſſiam iuſtum noſtrum, & propterea dicit, Auulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ. Hoc eſt, antequàm crearetur vulua genetricis tuæ prophetata fuit natiuitas tua. Et huic congruit illud, Ante ſolem genitus vel filius nomen eius. Cuius ſenſus eſt, Quòd antequam crearetur ſol, ſubſiſtens ac firmum erat nomen Meſsiæ noſtri, & ſedebat ad dexteram Dei. Et hoc eſt quod dicit, Sede ad dexteram meam. Et alibi, Concinnabit miſericordia ſolium, & ſedebit ſuper illud in veritate. Hæc ille. Quòd autem Ros hoc in loco de matrice auroræ prodiens, ſit Meſsias, per illud quod in commentariis Moſis Hadarſan in librum Geneſeos ſcribitur, probabimus. Ibi enim ſuper illud Geneſis, Et dixit eis Ruben, ſic dicitur, Redemptor quem ego ſuſcitaturus ſum ex nobis, ſine patre erit. Et ſubditur poſt pauca: De eo quoque ait Dauid Pſalm. 110. De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Meſſias igitur non incongruè Ros appellatur. Primùm quidem, propter deſcenſionis ſimilitudinem. Ros enim de alto deſcendit, eiuſque deſcenſus noſtris aſpectibus eſt occultus. Noctu namque deſcendit, & præſertim veris tempore, terramque reficit, & fœcundat. Ita virtus diuina nocturno tempore beatiſſimam virginem fœcundauit. Nam quemadmodum oſtrea nocte & verno tempore rorem recipiens, in interioribus ſuis margaritam gemmam precioſiſsimam generat, ita glorioſa virgo Spiritu ſancto ſuperueniente Filium Dei concipiens, Meſſiam precioſam margaritam generauit. Sicut etiam ros per herbarum ſuperficiem ſe ſuauiter diffundens, herbis & plantis virorem vigoremque tribuit, & quod æſtu diurno deſiccatum & conſumtum declinauerat, ros nocturnus humectat, fouet & erigit: ſic verus noſter Meſſias in ſe credentibus, at in bono perſeuerantibus, virorem atque vigorem tribuit, eoſque regit, atque ad vitam æternam erigit. Præterea ſicut ros ſe in herbarum ſummitatibus colligit, ſuamque originem repetit, ita Meſsias redemptor noſter ſeſe in crucis altitudinem erexit, & inde ad gloriam ſuam remeauit. Quas ob res Meſsias non ineptè à patribus antiquis Ros vocatus eſt: vt ex hoc, occulta

& incomprehenſibilis Filij Dei incarnatio atoue natiuitas deſignaretur. Quocirca non abs re Eſa. 45. cap. dicitur הרעיפו שמים ממעל ושחקים יזלו צדק תפתח ארץ ויפרו ישע וצדקה תצמיח יחד אני יהוה בראתיו Hoc eſt, Rorate vel ſtillate cœli deſuper, & nubes pluant iuſtitiam, aperiatur terra, & fructificent ſaluationem, & iuſticiam germinet ipſa pariter. Ego Deus creaui eum. Vbi per cœlos, intelliguntur Pater, Filius & Spiritus ſanctus: de quibus Lucifer cùm in cœlo empyreo eſſet, ſic dixiſſe apud Eſa. 14. cap. legitur, השמים אעלה ממעל לכוכבי אל ארים כסאי Id eſt, Ad cœlos aſcendam, ſuper ſtellas Dei exaltabo ſolium meum: cum cæteris vſque ad illa, Et ſimilis ero Altiſſimo. Nubes autem fuerunt prophetæ: Terra, beata virgo aperiens conſenſum ſuum: & ſic fructificauerunt Spiritus ſanctus & ipſa ſaluationem, id eſt, Ieſum, qui idem eſt quod ſaluatio. Et ipſa germinauit Iuſtitiam, hoc eſt, Meſſiam, Deum pariter & hominem.

CAPVT XVIII.

Quòd Meßias Emmanuel vocandus eſſet: & quod nomen hoc ſoli Meßiæ congruat.

CAPNIO.

QVVM Eſaias Meſſiam Emmanuel vocandum dixerit (ſic enim ſeptimo ca. ait, הנה העלמה הרה וילדת בן וקראת שמו עמנו-אל Hoc eſt, Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabit ipſa nomen eius Emmanuel) dic obſecro qua ratione nomen hoc ipſi Meſſiæ conueniat. GAL. Emmanuel (vt optimè noſti) Nobiſcum Deus, Latinè interpretatur. Ipſa igitur beatiſſima virgo ab Angelo Gabriele præmonita & inſtructa, Meſſiam ipſum Emmanuelem vocatura erat, vt ex hoc diuinæ atque humanæ naturæ in vna Meſſiæ perſona coniunctio atque vnio apertè demonſtraretur. Meſſias quippe Deus & homo futurus erat. Quare ipſi ſoli nomen hoc Emmanuel, quod Nobiſcum Deus, Latinè ſonat, meritò conuenit. HOC. Et vocabitur nomen eius Emmanuel, noſtra editio habet. GAL. Ita profectò eſt. Sed Hebraica litera ſic prorſus (vt ipſe tranſtulit) dicit. Quod longè melius veritati fidei noſtræ congruit. Nam ex eo quòd, Vocabit ipſa nomen eius Emmanuel, Propheta dixit, Meſſiam ipſum non habiturum hominem patrem oſtendit, qui ei nomen imponeret. Patres enim apud Hebræos ferè ſemper, & non matres filiis nomina imponere ſolebant: vt & ex veteri teſtamento multis in locis apparet, & ex natiuitate Ioannis Baptiſtæ manifeſtè colligitur. Ex hoc igitur quòd nominis impoſitionem, quæ ad patrem pertinebat, ad ſolam matrem Propheta retulit, apertè innuere voluit, Meſſiam patrem in terris non habiturum fuiſſe, qui ei nomen imponere poſſet. Quod etiam Angelus videtur inſinuaſſe, in eo quod Mariæ dixit, Vocabis nomen eius Ieſum. Vocabis, ergo dixit, & non Vocabitur: vt cum Propheta ſe conueniſſe, palàm oſtenderet. Vel aliter quoque dici poteſt, & non ineptè quidem, quòd quum Propheta dixit, Et vocabit ipſa nomen eius Emmanuel, quod eſt, Nobiſcum Deus, per hoc planè inſinuauerit, quòd

A ipſa ſola certò ſcire debebat, Meſſiam filium ſuum Deum & hominem eſſe: quandoquidem ipſa ſola eum Emmanuel vocatura eſſet. Nam licèt alio nomine nuncupandus erat, ipſa tamen ſola certò de eo dicere poterat, Emmanuel, id eſt, Nobiſcum Deus. Quocirca non abs re dixit, Et vocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Ac ſi apertè diceret, Et vocabit apud ſemetipſam eum, Nobiſcum Deum. quia ipſa ſola hoc certò dicere poterat. Quod Lucas quoque innuere videtur; cùm ait, Maria autem
B conſeruabat omnia verba hæc, conferens in corde ſuo. Igitur & in corde ſuo, hoc eſt, apud ſemetipſam, vocatura erat eum Emmanuel. Quod per illud etiam confirmatur, quod nuptiarum miniſtris dixit, Quodcunque dixerit vobis, facite: quaſi intra ſe ipſam reſeruans, quòd filius ſuus Deus eſſet, qui poſſet vinum vndequaque producere. Ex his ergo perſpicuum eſt, rectiùs pro fide noſtra Hebraicum textum habere quàm noſter habeat. CAP. Optimè quidem dicta ſunt hæc. Ex his enim *Obiectio falſa.*
C facilè Iudęorum noſtri temporis prauitati reſpondetur, qui aiunt, Meſſiam Dei Filium nequaquam à matre ſua Emmanuel fuiſſe vocatum, ſed ישוע *Ieſuah* hoc eſt, Ieſum: vnde & poſtmodū ab omnibus Chriſtianis eum (vt aſſerunt) Ieſum vocari contigit: quamobrem velim per eorum ſcripturas perfidiam eorum conuinceres: qui verba hæc, Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabit ipſa nomen eius Emmanuel, vxori Eſaiæ, & eius filio tribuentes, dicunt ipſum à matre ſua vel à Spiritu
D ſancto Emmanuel fuiſſe vocatum: quod R. Selomonis teſtimonio probant, qui locum hunc ita exponit, Ecce העלמה *haalma*, id eſt, vxor mea, concipiet hoc anno, qui eſt quartus Regis Achaz: & pariet filium, & vocabit ipſa ſcilicet *alma*, vel Spiritus ſanctus, (eſt enim ſpiritus apud Hebræos fœminini generis) qui erit vel deſcendet ſuper ipſam, nomen eius Emmanuel: quaſi dicatur, Quòd conditor noſter erit nobiſcum. Hæc R. Selomo. GAL. Concedamus eis expoſitionem hanc veram eſſe, *Confutatio.*
E atque bonam, hoc ſolo excepto, quòd ait Eſaiam hic עלמה *alma* pro vxore ſua poſuiſſe: & per conſequens filium ipſius Eſaiæ Emmanuel vocandum fuiſſe. Quòd autem hic עלמה *alma*, non pro Eſaiæ vxore, ſed pro matre Meſſiæ intelligi oporteat, in ſubſequentibus, cùm de virginitate eiuſdem matris Meſſiæ dicendum occurrerit, latiſſimè probabimus. Nunc verò ſatis nobis ſit, oſtendere hunc Emmanuelem non fuiſſe, neq; eſſe potuiſſe Eſaiæ atq; eius vxoris filium. Quod primum ex eo patet,
F quòd apud eundem Prophetam 8. cap. ſic dicitur, ולכן הנה אדני מעלה עליכם את מי הנהר העצומים והרבים את מלך אשור ואת כל כבודו i. Et propter hoc, Ecce Dominus aſcendere faciet ſuper vos aquas fluminis fortes & multas, Regem Aſſur & grauitatem, vel gloriam eius. Et reliqua vſque ad והיה מטות כנפיו מלא רחב ארצך עמנו-אל i. Et erit extenſio alarum ſuarum impletio latitudinis terræ tuę, o Emmanuel: hoc autem filio Eſaię haudquaquā cōpetere pōt: quia perſona priuata fuit, & terrā nullā vnquā habuit ſuo dominio ſubiectā. Qua-
G re alij quidā prophetiā hanc de Ezechia filio regis Achaz exponentes, aiunt ipſum vocatum fuiſſe Emmanuel: Quorum opinio primùm per R. Selomonem refellitur: qui locum hunc exponēs, ſic *Alia obiectio.*

dicit,

A dicit, Et vocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Sunt nonnulli hoc exponentes de Ezechia dictum eſſe. Sed hoc non eſt poſſibile. Si enim annos eius numeraueris, inuenies ipſum ante regnum patris annos nouem natum fuiſſe. Hæc R. Selomo: cuius quidem aſſertio ſic probari poteſt: Achaz pater Ezechiæ ſexdecim regnauit annis: vt habetur 3. Regum capit. 16. Huic ſucceſſit in regno Ezechias filius cùm quintum & vigeſimum ætatis ageret annum, vt colligitur ex 4. Reg. cap. 18. Ex quo liquet, in primo anno regni Achaz Ezechiam ipſum nouem B fuiſſe annorum. Cùm igitur prophetia hæc (vt ait R. Selomo) in quarto anno regni Achaz facta fuerit, clarum eſt, tunc Ezechiam tredecim fuiſſe annorum. Ex his igitur manifeſtè patet, prophetiam hanc nonniſi de Meſſia exponi poſſe, cùm ipſe ſolus ſit verè Emmanuel. CAP. Chriſtus veſter (Iudæi inquiunt) Ieſus vocatus eſt, & non Emmanuel. Quare dicere non poteſtis, eum Emmanuelem illum fuiſſe, de quo Propheta loquitur. GAL. Aliud eſt C naturæ nomen, aliud impoſitionis. Conſtat enim naturam ipſam quæ dat rei formam, nomen quoque idem rei dare: ſicut dat homini & humanitatem, & nomen, quòd eſt homo. Non enim homo nominatur aliquis, niſi propter hominis naturam, cuius eſt particeps. Ita quoque Meſſias noſter, Emmanuel, quod interpretatum eſt, nobiſcum Deus, hoc eſt, Deus & homo, & à Spiritu ſancto & à matre dictus eſt: & talis D etiam à Chriſtianis omnibus & creditur & vocatur, cùm duabus participet naturis, diuinæ ſcilicet & humanæ. Iuxta quem modum à Spiritu ſancto per Prophetas pluribus ac diuerſis appellatus eſt nominibus, diuinam, aut humanam, aut vtramque ſimul eius naturam importantibus. Emmanuel igitur nomen eſt naturæ, vtriuſque naturæ vnionem, quæ in vtero virginis fieri debebat, deſignans. Ieſus verò impoſitionis eſt no- E men, quod Saluator, vel Salus, ſiue Saluatio interpretatur. CAP. Iudæi adhuc inſtant, eò quòd de hoc Emmanuele ſtatim Propheta ſubiecerit חמאה ודבש יאכל לדעתו מאום ברע ובחור בטוב Hoc eſt, Butyrum & mel comedet, vt ſciat reprobationem mali, & electionem boni: hoc Chriſto verò (aiunt) ſecundùm vos minimè congruit, quem dicitis ab inſtanti ſuæ conceptionis, ſcientiæ plenitudinem habuiſſe. Ex quo inferunt, non eſſe illum hunc Emmanuelem, de quo F Propheta meminit. GAL. Negare nequaquam poſſunt, ſæpenumero in ſacra ſcriptura ſpiritualia per corporalia ſignificari. Idcirco igitur Propheta Emmanuelem noſtrum, butyrum & mel comeſturum prædixit, vt ex hoc innueret, ipſum non ſolùm humanitatis, ſed etiam diuinitatis naturam & veritatem in ſe habiturum fuiſſe. Butyrum enim quod ex lacte animalium fit, humanitatem conuenienter deſignat. Mel verò propter ſummam eius dulcedinem, & quià ſæ- G pius inuiſibiliter vt ros de cœlis aereis venit, ſatis congruè diuinitatem ſignificat. De quo vtroque dixit Ishac ad Eſau, inſtanter ab eo benedici petentem, Gen. 27. הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל Id eſt, Ecce à pinguedine terræ erit conuerſio, vel requies, vel habitatio tua, & à rore cœli deſuper: Quaſi diceret, Ab humanitate & diuinitate Meſſiæ venturi. CAP. Iudæi rurſus obiiciunt: id quod de ipſo Emmanuele apud Eſaiam ibidem hoc modo ſequitur, כי בטרם ידע הנער מאום ברע ובחור בטוב תעזב האדמה Id eſt, Quoniam antequam nouerit puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra: cum reliquis, quæ ſequuntur. Dicunt igitur, Si Chriſtus veſter Emmanuel iſte fuit, non valetis eum ab ignorantia excuſare. Cùm igitur nullam in eo ignorantiam fuiſſe aſſeratis, Emmanuelem iſtum eum fuiſſe, minimè dicere poteſtis. GAL. Dictum hoc Eſaiæ de ſcientia Chriſti humana intelligi debet. Quamuis ergo in eo nulla fuerit ignorantia, quia tamen in tempore homo factus eſt, ſcientiam quoque humanam in tempore habuit: & antequàm illam haberet, liberatio illius terræ & populi per Eſaiam prænunciata, completa fuit. Sic igitur exponendum eſt Prophetæ dictum, Antequàm nouerit puer reprobare malum, & eligere bonum, derelinquetur terra: cum cæteris: Hoc eſt, Antequàm fiat homo, vel, Antequàm de virgine ſupradicta concipiatur, & naſcatur, derelinquetur terra: cum reliquis. Eodem quoque modo dicendum eſt ad id, quod de eodem puero in ſequenti capite ita dicitur, כי בטרם ידע הנער קרא אבי ואמי Id eſt, Antequàm ipſe puer ſciat vocare, vel dicere Pater mi, & mater mea, hoc eſt, Antequàm fiat homo, vel ante quàm oriatur, vt homo. Quòd autem puer ille de quo Eſaias loquitur, ſit Deus & homo, & per conſequens verè vocandus Emmanuel, ex eo potiſſimùm apparet, quòd Eſaias ibidem ponit, dicens, ויאמר יהוה אלי קח לך גליון גדול וכתוב עליו בחרט אנוש למהר שלל חש בז Hoc eſt: Et dixit Deus ad me, Sume tibi volumen magnum, & ſcribe in eo ſtylo hominis, Expedito, ſpoliatori, feſtino, prædatori. Quæ ſic à R. Selomone exponuntur, Sume tibi volumen magnum, id eſt, rotulum chartæ, vel tabulam ſcribendi. Et ſcribe in eo ſtylo hominis, id eſt, tali ſcriptura, talique modo vt eam percurrere poſſit omnis homo, quicunque eam legerit, quamuis non ſit ſapiens. Sic autem tranſtulit hoc Ionathan, Scribe מפורש *mephoras*, id eſt, expoſitè. Et cur dixit, Magnum, cùm non mandauerit in eo ſcribi niſi quatuor hæc nomina? Sunt aliqui, qui exponunt, ſubſtantiam ſcripturæ eſſe quatuor iſta: multò verò plura fuiſſe in eo volumine ſcripta. Hæc R. Selomo. Rabbi autem Khimchi maiori cum expoſitione dicit hæc eadem in dictione חרט *Heret*. Multò igitur plura, quàm quatuor hæc verba in volumine illo ſcripta fuerunt de puero hoc Emmanuel vocando, vt R. Selomo ait; Hæc autem quatuor ſunt quaſi ſequentium tituli, videlicet, Expedito, Spoliatori, Feſtino, Prædatori: quæ optimè Meſſiæ conueniunt. Ipſe enim futurus erat expeditus ſpoliator inferni, atque feſtinus prædator. Alia autem plura quæ in eodem volumine de illo Eſaias ſcripſit, quædam ad eius diuinitatem, quædam ad ipſius humanitatem ſimul & diuinitatem ſpectant. Vt ex iis palàm innueretur,

ipſum meritò Emmanuel vocandum fuiſſe. Scripſit namque ibi de eo id quod mox ibidem poſt pauca ſequitur, את יהוה צבאות אותו תקדישו Id eſt, Deum (tetragrammaton) exercituúm ipſum ſanctificate: cum reliquis: quod de Meſſia dictum fuiſſe ſuprà per Talmud probauimus. Ex quo euidentiſſimè ſequitur, & Meſſiam Deum eſſe, & puerum hunc eſſe Meſſiam. Scripſit quoque in prædicto magno volumine illud quod ſtatim poſt hæc ita ſequitur ילד ילד לנו בן נתן לנו Hoc eſt, Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis: cum cæteris: quod ſimiliter de Meſſia Deo & homine dictum fuiſſe, alibi latiùs per eorum ſcripturas oſtendemus. Clarum eſt igitur tam per hæc, quàm per alia quæ de eodem puero Emmanuel vocando, in eodem volumine ab Eſaia diuino iuſſu ſcripta ſunt, neminem niſi ſolum Meſſiam qui de virgine Deus homo naſciturus erat, Emmanuel vocandum fuiſſe: cùm Emmanuel (vt dictum eſt) nobiſcum Deus, id eſt, Deus & homo interpretetur.

CAPVT XIX.

De quibuſdam Meſſiæ nominibus ab effectu illi impoſitis, ex quibus eius diuinitas apertè oſtenditur.

CAPNIO.

QVVM alia plura Meſſiæ nomina præter Emmanuel, apud Eſaiam eiſdem in locis per te nunc inductis inueniantur, per quæ eius diuinitas manifeſtè oſtenditur, idcirco ſi de Emmanuel tot dixiſti, de ipſis quoque aliquid te dicere par eſt. GAL. Ne igitur ea prætermittam primò Eſaiam ipſum inducam ſic 9. cap. dicentem, ולד ילד לנו בן נתן לנו ותהי המשרה על שכמו ויקרא שמו פלא יועץ אל גבור אבי ער שר שלום: למרבה המשרה ולשלום אין קץ Hoc eſt, Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Et erit principatus ſuper humerum eius. Et vocabitur nomen eius, Admirabilis, Conſiliarius, Deus, Fortis, Pater ſempiternus, vel, Pater ſempiternitatis, Princeps, Pax, ad multiplicandum principatum. Et pacis non erit finis. Cùm hæc nomina nulli alij niſi Deo competere poſſint, ex ipſis Meſſiam Deum eſſe, neceſſariò conſequens eſt. CAP. Rabbi Selomo nomina hæc non de Meſſia, ſed de Rege Ezechia exponit. Sic enim ait, Et vocauit nomen eius, ſcilicet, Ezechiæ Deus ſanctus & benedictus, qui eſt admirabilis, conſiliarius, Deus, fortis, pater ſempiternus, principem, pacem. GAL. Apud Iudæos & Chaldæos atque Arabes non eſt (vt ipſe noſti) caſuum diuerſitas, cùm apud eos omnia nomina ſint indeclinabilia, etſi ſingulare & plurale habeant: ideo R. ipſe Selomo quem alij Iudæorum iuniores ferè omnes ſequuntur, vt noſtræ fidei huiuſce prophetiæ teſtimonium ſubtraheret, nomina hæc contra omnium veterum expoſitiones, de Ezechia Rege conatus eſt exponere, faciens ſex prima eorum nominum nominati-

Falſa expoſitio.

Confutatio.

A ui caſus, quæ Deo attribuit; duo verò vltima accuſatiui, quæ Ezechiæ imponit. Nos autem nihil in verbis Prophetæ addentes, nihilque ibi mutantes, vt ipſe facit; qui vt ſenſum Prophetiæ peruertat, multa ibi addit, multaque mutat, infantem hunc nobis natum, ac nobis datum, ſecundùm priſcorum Talmudiſtarum gloſſas, Meſſiam eſſe dicimus: qui ſecundùm humanitatem ex Maria virgine nobis naſciturus erat, & ſecundùm diuinitatem nobis à Patre æterno dandus: cuiuſque nomen
B Spiritus ſanctus ille, de quo ait Dauid 2. Regum vigeſimo tertio capite, Spiritus Dei locutus eſt in me; per Eſaiam vocauit Admirabilem, Conſiliarium, Deum, Fortem, Patrem ſempiternum, Principem, Pacem. Hoc autem veterum Talmudiſtarum autoritate optimè fulcitur, per quos & ipſius Rabbi Selomonis fraudulentia vehementer exploditur. Nam in איכה רבתי *Echa rabbethi*, id eſt, in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ, dicitur vnum de Meſiæ nominibus eſſe Pacem. Sic enim
C ibi Rabbi Ioſes Galilæus dicit, Nomen quoque Meſiæ vocatum eſt שלום *Salom*; id eſt, Pax, ſicut dictum eſt Eſaiæ nono capite, Pater ſempiternus, Princeps, Pax. Hæc traditio. Ex qua manifeſtè habetur, quòd non ſolum duo vltima nomina, quæ in prædicta Prophetia ponuntur, Princeps ſcilicet, & Pax, quæ Rabbi Selomo Ezechiæ tribuit, verum etiam Pater ſempiternus, & alia quoque omnia, quæ ipſe Deo attribuit, de Meſia dicta intelliguntur. In *Bereſith* quoque *rabba*, ſuper illud
D Gen. Et dixit Pharao ad Ioſeph, ſic dicitur, Scriptum eſt Sephoniæ tertio capite, Quoniam tunc conuertam ad populos labium electum, vel mundatum, vt inuocent omnes nomen Domini, & colant eum humero vno: Non eſt autem nomen Domini hic, niſi Rex Meſias: ſicut dictum eſt Eſaiæ 30. cap. Ecce nomen Domini veniet de longinquo. Et cur dictum eſt, Et colant eum humero vno? Ideo certe, quia erit principatus ſuper humerum eius. Hactenus traditio. Ex qua manifeſtè o-
E ſtenditur, antedicta Eſaiæ verba de Meſia, & non de Ezechia dicta fuiſſe. Id idem quoque per Chaldaicam expoſitionem liquidò patet. Sic enim eadem verba Rabbi Ionathas Vzielis filius Chaldaicè tranſtulit atque expoſuit, אמר נביא לבית דוד ארי רביא אתיליד לנא בר אתיהיב לנא וקבל אוריתא עלוהי למטרא ואתקרי שמיה מן קדם מפליא עצה אלהא גברא קיים לעלמין משיחא דשלמא יסגא עלנא ביומוהי Hoc eſt, Dixit Propheta domui Dauid, Quia infans eſt nobis, filius datus eſt nobis, &
F recipiet ſuper ſe legem, ad ſeruandum eam. Et vocabitur nomen eius מן קדם *Min kodam*, i. ex parte, vel de ante, Mirabilis conſilio, Deus, fortis, permanens in ſecula ſeculorum Meſias. In cuius diebus pax multiplicabitur ſuper nos. Hucuſq; Targum. CAP. Cùm dicit hæc Targum, Et vocabitur nomen eius ex parte, vel de ante, ex cuius parte, vel ante quid, nomen Meſiæ vocandum erat? GAL. Diximus iam, quòd ex parte Spiritus ſancti, qui per hunc Prophetam, ſicuti & per alios, loquebatur,
G vocatum eſt Meſię nomen, & quòd etiam antequam naſceretur, vocatum ſit: iuxta illud Pſalmi Ante ſolem ינון *iinnon*, fuit nomen eius. Ex his igitur patet, nomina ipſa quæ in præmiſſa Eſaiæ prophetia ponuntur, non niſi de Meſia intelligi poſſe: qui

ſe: qui futurus erat Mirabilis in natiuitate, Conſiliarius in legis Euangelicæ latione, Deus in miraculorum operatione, Fortis in paſſionis toleratione, Pater in redemptionis dilectione, Sempiternus in reſurrectione, Princeps in aſcenſione, Pax in Spiritus ſancti miſſione. CAP. Cùm tam iſta, quàm alia Meſsiæ nomina quæ ante idem Propheta præmiſerat, ab effectu ipſi Meſsiæ impoſita fuerint, dic obſecro, à quo effectu huiuſmodi nomina impoſita dicantur. GAL. Ab effectu vtique ſaluationis, quam humano generi allaturus erat: vti Rabbenu Haccados quem Iudæi magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupant, in libro quem גלי רזיא *Gale razeia*, id eſt, reuelatorem arcanorum denominauit, optimè declarat: cuius ego ne plura dicam, verba referam. Sic enim de Meſſiæ nominibus loquens, ait, Quia Meſſias Deus & homo futurus eſt, vocatum eſt nomen eius Emmanuel, quod interpretatur, Nobiſcum Deus, in corpore ſcilicet & carne noſtra. Quemadmodum Iob teſtatur 19. cap. dicens, Et ex carne mea videbo Deum. Item quia Deus eſt, Mirabilis conſiliarius dicitur. Excogitauit enim mirabile conſilium ſaluandi omnes animas, quæ propter Adæ peccatum condemnatæ ſunt, nec poſſunt vllo pacto ſaluari, niſi Rex Meſſias mortem acerbiſſimam, multaque tormenta ſubeat. Idcirco dictus eſt & גבר *Gheuer*, id eſt, vir. Et quia ipſius eſt omnis fortitudo, Deus fortis vocatur. Item quia ipſe eſt æternus, Pater ſempiternus dicitur. Item quia in diebus eius pax multiplicabitur, Princeps ac Pax appellatur. Item quia ipſe feſtinabit, vt auferat animarum ſpolia, quæ in inferno torquentur, vocatur Expeditus, ſpoliator, feſtinus, prædator. Quia autem eos ſaluabit, & ad Paradiſum adducet, vocatur Ieſus, quod idem eſt quod ſaluator. Hæc ille.

CAPVT XX.

Quòd proprium Meſſiæ nomen debebat eſſe Ieſus. Et de huius nominis excellentia.

CAPNIO.

INTER cætera quæ maximè abs te audire cupio, eſt huius ſanctiſſimi nominis Ieſus excellentia. Cùm enim illud pronuncio, totum os meum mira quadam ſuauitate repletur. Quamobrem ad maiorem Iudæorum noſtri ſeculi confuſionem, qui Ieſum ipſum blaſphemare non horrent, aliquid de huius glorioſiſſimi nominis ſublimitate retegas, obſecro: & præſertim an hoc nomen ſit inter alia omnia Meſſiæ nomina, magis ei proprium, magiſque illi conueniat. GAL. Quoniam Meſſias & perfectus Deus, & perfectus homo futurus erat, idcirco Prophetæ ad inſinuandam vtriuſque naturæ ipſius veritatem, cùm quandoque Deum, nomine tetragrammato, ſiue alio diuino nomine; quandoque hominem, ſeu aliis nominibus humanam naturam deſignantibus, appellant. Sed quia ſalus humani generis nonniſi per Deum humanitati hypoſtaticè vnitum, fieri debebat, ideo hoc nomen IESVS quod Saluator interpretatur, inter cætera nomina ipſi Meſſiæ attributa, eſt illi magis proprium, magiſque conueniens: cùm non ſolùm vtramque naturam, diuinam ſcilicet & humanam, quæ in Meſſia ipſo hypoſtaticè vniendæ erant, importet, verùm ipſam quoque humani generis ſalutem, quam ipſe operaturus erat, apertiſſimè inſinuet. Quod quidem nomen ab æterno per æternam prædeſtinationem à Patre æterno illi impoſitum fuit, & poſtmodum ab eodem Prophetis reuelatum. Vnde Habacuc quaſi Deo gratias agens ita cap. 3. dicebat, ואני ביהוה אעלוזה אגילה באלהי ישעי Hoc eſt, Ego autem in Deo gaudebo, exultabo in Deo Ieſu meo. Ezras autem in 3. tertij libri capite in perſona Dei Patris loquens, ſic aiebat, יגלה בני ישוע עם אותם שישמחו עמו Id eſt, Reuelabitur Filius meus Ieſus, cum iis qui cum eo lætabuntur. Et rurſus ibidem ſic etiam inquit, ימות בני ישוע וישוב אלי העולם Hoc eſt, Morietur Filius meus Ieſus, & conuertetur ad me ſeculum. Rabbenu etiam Haccados in libro גלי רזיא *Gale razeia*, Antoninum Conſulem alloquens, hæc de ipſo nomine inter cætera, dicit, Quia Meſſias homines ſaluabit, vocabitur ישוע *Ieſuah*. Gentes autem alterius nationis, quæ fidem eius ſectabuntur, vocabunt eum Ieſum. Et propterea inuenies hoc nomen Ieſus, deſignatum in textu Geneſ. 49. capit. Non recedet ſceptrum de Iuda, in primis literis horum verborum יבא שילה ולו *Iauo ſilo velo*. Si enim acceperis primas literas harum dictionum, ישו *Ieſu* eædem literæ conficient. Hæc Rabbenu ille, quem Iudæi Magiſtrum noſtrum ſanctum vocant. Quia igitur Gentiles quoque qui in eum credituri erant, per ipſum ſaluari debebant, idcirco nomen hoc non ſolùm Prophetis & priſcis Iudæorum, ſed ad clariorem veritatis expreſſionem, quibuſdam etiam ex Gentilibus reuelatum fuit. Nam Sibylla Erythræa (vt alias taceam) quædam de fine mundi carmina fecit, ex quorum primis literis, ſi ritè legantur, huiuſmodi verba reſultant, Ἰησοῦς χριστὸς θεοῦ υἱός, σωτὴρ, σταυρός. Id eſt, Ieſus Chriſtus Dei Filius, Saluator, Crux. CAP. Quoniam & aliis quoque nominibus Meſſiam vocandum Prophetæ prædixerunt, eam ob rem recentiores Iudæorum penitus negant, quòd proprium Meſſiæ nomen Ieſus eſſe debuerit. GAL. Id certè minimè negare poſſunt: tum quia (vt oſtendimus) non ſolùm Prophetæ, ſed eorum quoque veteres doctores hoc aſſerunt: tum etiam, quia ratione quoque probatur. Si enim non niſi per Meſſiam humanum genus ſaluandum fuerat, nomenque Ieſus, Saluator interpretetur, conſequens planè eſt, nemini alij propriè niſi Meſſiæ hoc nomen conuenire poſſe. Quare eos concedere neceſſe eſt, hoc ſolum eſſe debuiſſe proprium ipſius Meſſiæ nomen. Alia autem nomina quibus etiam ab ipſis Prophetis appellatus eſt, ab ipſius ſaluationis (vt diximus) ſumuntur effectu, cùm ſolum aut principium, aut medium, aut finem noſtræ ſaluationis concernant. Sed hoc nomen Ieſus totum noſtræ ſalutis proceſſum, principium ſcil. medium, ac finem ſufficienter continet.

Quare & cætera omnia nomina in ſe includit. Ideo magis hoc nomine quàm alio aliquo Meſſias nominari debuit. CAP. Hoc igitur nomen illud mihi eſſe videtur, de quo Eſaias capite 61. loquitur, dicens, ויקרא לך שם חדש אשר פי יהוה יקבנו Id eſt, Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os Dei nominabit. Cur igitur nouum illud fore dixit? GAL. Quia nemini illud ante Meſſiam imponendum erat. Nullus enim vnquam extitiſſe in ſacris literis legitur, qui hoc nomine vocatus fuerit. Quod ideo potiſſimùm factum fuit vt inde palàm oſtenderetur, nemini illud, niſi Meſſiæ vero Saluatori rectè atque propriè competere potuiſſe. HOG. Imò tres alios in ſacra ſcriptura hoc nomine appellatos fuiſſe legimus. GAL. Quinam ſunt obſecro? HOG. Ieſus Naue, Ieſus Sirach, & Ieſus Ioſedec: quos Doctores noſtri figuram veri Ieſu extitiſſe aiunt. Quemadmodum enim Ieſus Naue vir fortiſſimus, hoſtibus deuictis, filios Iſrael in terram promiſſionis introduxit, & Ieſus Sirach doctor ſapientiſſimus, ſuis (vt legitur) temporibus ſapientiam renouauit, ac Ieſus Ioſedec ſacerdos ſanctiſſimus, templum Domino ædificauit; ita Chriſtus verus Ieſus ſua quidem fortitudine hoſtibus humani generis ſuperatis, fideles ſuos ad patriam cœleſtem introduxit: ſua verò ſapientia ac veridica doctrina mundum illuminauit, ipſum ab erroribus expurgans. Sua autem ſanctitate, ſacerdos in æternum ipſe exiſtens, ſpiritale templum, hoc eſt, Eccleſiam fidelium, ex viuis & electis lapidibus conſtruxit. GAL. Figuras quidem veri Ieſu eos geſſiſſe concedo, ſed nomine Ieſu vocatos fuiſſe, omnino nego. In hoc enim (vt verum fatear) quàm plurimi ex noſtris plurimùm falluntur, putantes eos hoc nomine fuiſſe nuncupatos. Quod ex Hebraicarum literarum ignorantia proueniſſe, certum eſt. Vnuſquiſque enim eorum quos hoc nomine Ieſu appellatos aſſerunt, non ישוע *Ieſua*, id eſt, Ieſus vocatus eſt, ſed יהושע *Iehoſua*, quod non eſt idem nomen atque ישוע *Ieſua*, id eſt, Ieſus, ſed longè aliud ab illo, aliudque ſignificans. Nam ישוע *Ieſua*, ſiue Ieſus, idem eſt quod Saluator, ſiue ſalus, ſeu ſaluatio: יהושע *Iehoſua* verò, Deus ſaluabit interpretatur: vt ex ipſo nomine clarè pateſceret, ſaluare nullius eorum eſſe, ſed ſolius Dei: qui humanæ naturæ hypoſtaticè vnitus, eſſet humani generis verus ישוע *Ieſua* ſiue Ieſus, hoc eſt ſaluator. Quare ipſi non ישועות *Ieſuoth* ſeu Ieſus, id eſt, ſaluatores vel ſaluationes appellati ſunt, ſed יהושע *Iehoſua*, hoc eſt, Deus ſaluabit: vt inde palàm innueretur, vnum tantùm venturum fuiſſe ſaluatorem, qui Deus & homo futurus eſſet. Deus quidem, vt ſaluare poſſet: Homo verò, vt pro humani generis ſalute mortem obeundo, diuinæ iuſtitiæ ſatisfaceret, quæ ipſum ſatisfactorem eiuſdem generis cum præuaricatore eſſe requirebat. HOG. Ideo non abs re quidam ex noſtris dicunt, hoc nomen Ieſus aliud non eſſe, quàm ipſum nomen Dei tetragrammaton. Nam principales ipſius nominis (tetragrammaton) literas (vt abs te optimè declaratum eſt) tres eſſe conſtat: videlicet, *iod, he, vau*: cùm quarta non ſit niſi ſecunda, quæ bis in eodem nomine ponitur, ſecundo ſcilicet & quarto loco. Quæ quidem tres literæ his noſtris correſpondere videntur, i, h, v. Hæ autem ſimul iunctæ, hoc modo Ihu, hoc benedictum nomen efficiunt. Titulus autem ſuperponitur, vt crux per quam ſaluati ſumus, deſignetur. Ex quo manifeſtum eſt hoc nomen Ieſus aliud non eſſe quàm nomen Dei tetragrammaton. GAL. Id profectò pulchrum eſſet, ſi in omni lingua verificari poſſet. Tres enim iſtæ nominis Dei (tetragrammaton) literæ, nonniſi cum nomine Ieſus Latinis literis ſic ſcripto, hanc habere videntur conformitatem. Nam Hebraicis quidem literis ſic ſcribitur ישוע Græcis autem ſic Ἰησοῦς. Ex quibus omnibus præter primam, nulla alia ponitur litera earum ex quibus nomen Dei tetragrammaton conficitur. Quare cùm hæc literarum ſimilitudo in lingua Hebraica (vt de aliis taceam) non ſeruetur, in qua potiſſimùm ſeruari deberet, cùm vtrumque nomen Hebraicum ſit, minimè dicendum videtur hoc nomen Ieſus, nomen Dei tetragrammaton omnino eſſe. Nam etſi Chriſtus nomine Dei (tetragrammaton) propriè ac directè tanquam verus Deus (vt ſuprà oſtendimus) vocandus ſit, nomen tamen illud cùm ſecundùm diuinam naturam duntaxat ei conueniat, hoc autem nomen Ieſus ſecundùm vtranque naturam & diuinam & humanam illi competat, conſequens proculdubio eſt, hoc non eſſe illud, nec idem vtriuſque ſignificatum, vt in præcedentibus ſatis (vt arbitror) abundè patuit. Multa præterea huius ſanctiſsimi nominis Ieſus reſeranda eſſent arcana, quæ alio loco opportuniùs dicenda ſeruantur. Nunc autem ſatis ſit, vt quantum ad propoſitum noſtrum ſpectat, aliquid de iis Meſsiæ nominibus dicamus, quæ de ipſo in ſacra pagina metaphoricè, aut antonomaſticè dicuntur.

CAPVT XXI.

Quod Meſsias dictus eſt Petra, ſiue Lapis, multiplici ratione.

CAPNIO.

QVAMOBREM igitur Meſsias dictus eſt Lapis? GAL. Non abs re quidem. Audi quæſo quid de hac re ſcriptum ſit in *Bereſith rabba*, id eſt, in commentariis libri Geneſeos ſuper illud 28. capit. dictum, Egreſſus eſt Iacob. Sic enim ibi ad verbum legitur, Poſt quàm Rex Meſsias vindictam fecerit de Eſau, ipſe fiet Rex magnus. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Dan. 2. cap. Lapis qui percuſsit ſtatuam, factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram. Quòd autem Meſsias ſit lapis angularis, ab Iudæis reprobatus, habetur apud Eſaiam cap. 28. ſic dicentem, לכן כה אמר אדני יהוה הנני יסר בציון אבן אבן כחן פנת יקרת מוסר מוסר המאמין לא יחיש ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת: Hoc eſt: Propterea ſic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundaui in Sion lapidem probatum, vel fortem, angularem, precioſum, fundamētum fundamenti. Qui credit, non feſtinet. Et ponam iudiciū ad li-

A ad lineam, vel ad menſuram, & iuſtitiam ad pondus. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ſic dicit, Fundaui, verbum præteritum eſt: vnde de præterito exponendum eſt ſic, Ecce ego ſum qui fundaui iam in Sion lapidem, id eſt, iam definitum & decretum eſt coram me, & conſtitui Regem Meſſiam, qui eſt lapis בחן *bohan*, quod ſonat fortitudinem, vel munitionem. Quod autem dicitur fundamentum fundamenti, id eſt fundamentorum, ſic intelligi debet, ac ſi dicatur fundamentum perfectiſſimum. Hæc Rabbi Selomo. Ionathan autem hæc B ita Chaldaicè tranſtulit הא אנא ממני בציון מלכא משיחא מלכא תקיף גיבר ואימתן Id eſt, Dixit Dominus Deus, Ecce ego conſtituo in Sion Regem Meſſiam, Regem potentem, robuſtum, & fortem. De hoc etiam lapide hæc Pſalmographus ait Pſalmo 118. אודך כי עניתני ותהי לי לישועה: אבן מאסו הבונים היתה לראש פנה: מאת יהוה היתה זאת היא נפלאת בעינינו: זה היום עשה יהוה נגילה ונשמחה בו Id eſt, Confitebor tibi, quoniam exaudiſti me, C & fuiſti mihi in ſalutem. Lapidem reprobauerunt ædificantes, qui factus eſt in caput anguli. A Deo fuit hæc res, & ipſa mirabilis in oculis noſtris. Hic eſt ipſe dies quem fecit Dominus, exultabimus & lætabimur in eo. Quòd autem hæc de Meſſia intelligantur, patet per Rabbi Selomonis gloſſam, ſuper illud Michcæ 5. cap. dictum ממך לי יצא להיות מושל בישראל Id eſt, Ex te mihi egredietur, qui ſit Dominator in Iſrael: ſic enim ibi ait, זה משיח בן דוד וכן נאמר אבן מאסו הבונים וגו׳ Id eſt, Hic eſt Meſſias filius Dauid. Sicut dictum eſt Pſal. 118. La-D pidem reprobauerunt ædificantes, &c. De hoc etiam lapide apud Zachar. 3. capit. ita legitur, הנני מביא את עבדי צמח כי הנה האבן אשר נתתי לפני יהושע על אבן אחת שבעה עינים הנני מפתח פתחה נאם יהוה צבאות ומשתי את עון הארץ ההיא ביום אחד Hoc eſt, Ecce ego adduco ſeruum meum Germen. Quia ecce lapis quem dedi coram Iehoſua. Super lapidem vnum ſeptem oculi. Ecce ego aperiam aperturam, dixit Deus exercituum, & au-E feram peccatum ipſius terræ in die vna. Quæ Rabbi Ionathan hoc modo in Chaldæum vertit אנא מייתי ית עבדי משיחא ויתגלי ארי הא אבנא די הבית קדם יהושע על אבנא חדא שבעא חזיאן לה הא אנא גלי חזייתהא אמר יהוה צבאות ואעדי ית חוב ארעא ההיא ביומא חד Id eſt, Ecce adducam ſeruum meum Meſſiam, & reuelabitur. Ecce lapis quem dedi coram Iehoſua, ſuper lapidem vnum ſeptem viſiones ſunt. Ecce ego reuelabo viſiones eius: dixit Deus exercituum: & auferam culpam F terræ ipſius in vna die. De lapide quoque hoc in *Bereſith Rabba*, id eſt, in commentariis libri Geneſeos, ſuper illud vigeſimo octauo capite eiuſdem libri dictum, Et exiuit Iacob de Berſaba; ſic ait R. Moſes Hadarſan, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 121. Leuabo oculos meos ad montes, vnde veniet adiutor meus, vel auxilium meum. Et ſic Zach. dicit 4. cap. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iſte eſt Meſſias: de quo Eſaias inquit 11. cap. Iudicabit in iuſtitia pauperes, & ar-G guet in æquitate manſuetos, vel humiles, vel pauperes terræ: & educet lapidem capitalem. Hic eſt lapis Iacob: ſicut dictum eſt Gen. 28. cap. Et accepit lapidem quem poſuerat capitalia ſua, vel pro capitalibus ſuis. Ex omnibus his quæ dicta ſunt, aperte liquet, Meſſiam non abs re dici lapidem, ſe ipſum de monte abſque manibus abſcindentem, vt habetur Dan. 2. cap. Et lapidem ad offenſionem & ſcandalum deuiantium Iudæorum, ſanctificationemque electorum, vt dicitur apud Eſaiam cap. 8. Nec non lapidem angularem & capitalem ab Iudæis reprobatum: vt nunc probauimus. Quapropter Petrus ille Apoſtolorum princeps de lapide iſto hæc non immeritò in primæ epiſtolæ 2. cap. dicit, Ad quem accedentes lapidem viuum, ab hominibus quidem reprobatum, à Deo autem electum & honorificatum, & ipſi tanquam lapides viui ſuperædificamini in domum ſpiritualem, in ſacerdotium ſanctum, offerentes ſpirituales hoſtias, acceptabiles Deo, per Ieſum Chriſtum. Propter quod continet ſcriptura, Ecce pono in Sion lapidem ſummum, angularem, probatum, electum, precioſum, & qui crediderit in eum, non confundetur.

Capvt XXII.

Quod Meſsias dictus eſt Tener, ad inſinuandam immenſam eius pietatem.

CAPNIO.

Reperio Meſſiam quandoque רך *Rach*, id eſt, Tenerum in ſacris literis dici, vt eſt illud Selomonis Prouerb. 4. capite dictum, בן הייתי לאבי רך ויחיד לבני אמי Hoc eſt, Filius fui patri meo, tener & ſolus, vel vnicus filiis vel filiorum matris meæ: quæ quomodo intelligenda ſint, in quinto cap. ſuperioris libri, ſatis abundè diſſeruiſti. Nunc igitur dicas, quamobrem tener appellatus ſit. Gal. Potiſſimùm ob immenſam pietatis ſuæ teneritudinem. Quod ex eo maximè patet, quod apud Ezech. 17. cap. ita dicitur, כה אמר אדני יהוה ולקחתי אני מצמרת הארז הרמה ונתתי מראש יונקותיו רך אקטוף ושתלתי אני על הר גבוה ותלול Id eſt, Sic ait Dominus Deus; Et aſſumam ego de ſummitate cedri ſublimis, & dabo de capite virgultorum eius. Tenerum carpam, & plantabo eum ego ſuper montem altum, & prominentem: Vbi gloſſa R. Selomonis ſic dicit, Et aſſumam ego ſummitatem cedri, Regem ſ. Meſſiam. Tenerum carpam. Non enim eſt via ad miſcendum niſi per tenerum, qui eſt creſcens & conglutinans atque conſtrictus. Hæc R. Selomo. In quibus euidentiſsimè tangitur diuinæ pietatis teneritudo, & in trunco humanitatis clementiſſimæ diuinitatis inſertio, ac fructuoſa plantatio. Quas ob res verba illa R. Ionathas ita Chaldaicè tranſtulit, ואקריב אנא ממלכותא דבית דוד דמתיל בארזא רמא ואקימינה Hoc eſt, Et applicabo ego de Regno domus Dauid, quod aſsimilatum eſt cedro excellæ, & erigam illud. Denique ſequitur in eadem prophetia, והיה לארז אדיר ושכנו תחתיו כל צפור i. Et erit in cedrum inclytam, & habitabit ſub ea omnis paſſer, & omne alatum ſub vmbra ramorũ eius cõmorabitur. Quæ Ionathas ipſe ita Chaldaicè traduxit, atq; expoſuit, Et erit in Regẽ robuſtũ, & recũbent ſuper eũ omnes iuſti, & omnes hu-

miles in vmbra Regni eius requieſcent. Ex quibus ſatis patet, Meſſiam ob ſuæ pietatis atque clementiæ immenſam teneritudinem haud ineptè tenerum nuncupari.

Cap. XXIII.

Quod Meſsias antonomaſticè atque per excellentiam Iuſtus appelletur.

CAPNIO.

IVSTVM quoque Meſſiam dici tam apud Prophetas, quàm apud Talmudiſtas ſæpenumero legi. Et licèt ipſum antonomaſticè atque per excellentiam ſic denominari non ignorem, ad maiorem tamen huius veritatis expreſſionem, vellem aliquid abs te hac de re audire. GAL. Meſſiam antonomaſticè & per excellentiam צדיק *tſadic*, id eſt, iuſtum dici, non opus eſt verbis multis probare, cùm id tam Sacræ ſcripturæ, quàm ipſius Talmud innumeris locis pateat. Vt tamen petitioni tuæ ſatisfaciam, qui me de hoc aliquid dicere hortaris, ne illud ſilentio omnino præteriiſſe videamur, pauca duntaxat hac de re dicam. Et primùm Zachariam adducam, ſic 9. c. dicentem, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירו שלם הנה מלכך יבו לך צדיק ונושע הוא עני ורכב על חמיר ועל עיר בן אהונות Hoc eſt, Exulta valdè filia Sion, iubila filia Ieruſalem: Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe, pauper & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Per quam quidem prophetiam non ſolùm Meſſias antonomaſticè & per excellentiam Iuſtus denominatur, verùm ipſius quoque & diuinitas & humanitas apertè exprimitur. Et diuinitas quidem in ea eius particula, quæ ait, Iuſtus & ſaluator ipſe. Hæc enim Hebraica dictio הוא *hu*, quæ Latinè idem eſt quod Ipſe, apud Hebræos diuinum eſt nomen, & Deum propriè ſignificat. Quod apud Eſa. 42. cap. liquidò patet, dum ipſemet Deus ait, אני יהוה הוא שמי id eſt, Ego Deus, Ipſe eſt nomen meum. Cum igitur Zach. dixit, Veniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe, quid aliud exprimere voluit, quàm id quod Eſa. clarè expreſſit 35. cap. dicens, אלהים הוא יבא ויושעכם Hoc eſt, Deus ipſe veniet & ſaluabit vos. Saluare enim propriè ſolius Dei eſt. Cætera autem quæ in eadem Zachariæ prophetia ſubiiciuntur, Meſſiæ humanitatem explicant, ſecundùm quam & pauper futurus erat, & tandem imminente eius paſſione, ſedens ſuper aſinam & ſuper pullum eius, Ieroſolymam gratia ſaluandi humani generis, petiturus fuerat. Ex quo maximè falſa Iudæorum refellitur opinio, qui Meſſiam in toto mundo temporaliter regnaturum putant. Nam cùm temporale mundi regnum & paupertas minimè conueniant, nec ſimul eſſe poſſint, neceſſariò concedendum eſt, ipſius Meſſiæ Regnum iuxta huius Prophetæ vaticinium, non temporale, ſed ſpirituale futurum fuiſſe. Quare ipſe dixit, Regnum meum non eſt de hoc mundo. CAP. Recentiores Iudæorum cùm ſint obſtinatiſſimi, vt Meſſiæ diuinitatem per Prophetam hunc expreſſam negare valeant, aiunt in textu Hebraico ſcriptum eſſe, נושע *noſa*, quod ſaluatus, & non, ſaluator interpretatur: quod nequaquam Deo conuenire poteſt. Nam etſi Dei proprium ſit ſaluare, ſaluari tamen ei haudquaquam competere poteſt. Vnde concludunt, quòd cùm Meſſias in hac prophetia ſaluatus & non ſaluator dicatur, ipſum Deum eſſe, minimè ex ea inferre poſſumus. Ideoque Prophetam hunc Meſſiam iuſtum & ſaluatum dixiſſe, dicunt, quia Meſſias ipſe ſuam ob iuſtitiam de gladio Gog & Magog ſaluandus eſt. GAL. Eis hoc in loco aliud quàm quod veteres Talmudiſtæ dicunt, non reſpondebimus. Quare R. Berachię verba adducam, quæ R. Menahem Rakenad refert ſuper Geneſ. 3. cap. ita dicens, Salus Iſrael eſt ſalus Dei ſancti & benedicti: vt dixit R. Berachias ſacerdos. Quia ſcriptum eſt Zach. 9. cap. Iuſtus & ſaluatus, & non iuſtus ſaluator ipſe. Vbi ſenex iſte ſacerdos oſtendere conatur quòd Deus ſaluando Iſrael id eſt, fideles, ſaluatus dicatur, ex eo quod Propheta iſte, Iuſtus & Saluatus, dicat. Per Iuſtum namque (vt eius verba planè ſonant) Deum intelligit. Et ratio ſuper quam eius dictum fundari videtur, eſt, Quia quemadmodum operis perfectio in operantem redundare ſolet, ſic humani generis ſaluatio in Deum quodammodo reſultat. Idcirco igitur Propheta iuxta huius boni Talmudiſtę expoſitionem, Meſſiam ſaluatum dixit, quia cùm ipſe tanquam Deus humanum genus ſaluaturus eſſet, ipſius humani generis ſaluatio in eum, tanquam in ſalutis autorem redundatura erat. Quamobrem non ineptè hoc in loco 70. interpretes ſenſum magis quàm verba ſecuti, δίκαιος καὶ σωτήρ, tranſtulerunt: quos autor noſtræ editionis imitatus, Iuſtus & Saluator, rectè traduxit. Per illud quoque probatur, Meſsiam antonomaſticè & per excellentiam, Iuſtum nuncupari, quod in libro יומא *Ioma* in cap. אמר להם *Amar lahem*, hoc modo legitur; Dixit R. Eliezer, Etiam propter iuſtum vnum creatus eſt mundus. Sicut dictum eſt Gen. 1. cap. Et vidit Deus lucem, quòd eſſet bonum. Non eſt autem bonum, niſi צדיק *tſadic* id eſt, iuſtus, hoc eſt, Meſsias. Sicut dictum eſt Eſa. 3. cap. אמרו צדיק כי טוב id eſt, Dicite iuſtum, quia bonus eſt. Quòd autem propter Meſsiam creatus ſit mundus, in libr. etiam *Sanhedrin* in cap. *Helec* habetur, vbi legitur R. Iohanan ſic dixiſſe, Non eſt creatus mundus niſi propter Meſsiam. Neque etiam hoc in loco quod in libro הגיגה *Haghiga* in cap. אין דורשין *En dorſin* dicitur, omittendum eſt. Ibi enim ſic ad literam legitur; Traditio eſt, Rabbi Ioſen dixiſſe, Veh creaturis quæ vident, & ignorant quod vident: quæ ſtant, & neſciunt ſuper quo ſtant. Terra enim ſuper quo ſtat? Super columnis: ſicut dictum eſt Iob 9. cap. Qui concutit terram, vel contremiſcere facit de loco eius, & columnæ eius concutientur. Dixerunt ſapientes, quòd ſuper 12. columnis ſtat terra. Sicut dictum eſt Deuteron. 32. cap. Cùm hæreditaret Altiſsimus gentes, cùm ſepararet filios Adam, conſtituit terminos populorum, id eſt, gentium, iuxta numerum filiorum Iſrael. Rabbi verò Eliezer dixit ſuper vnam columnam ſtare terram, & צדיק *tſadic*, id eſt, Iuſtus eſt nomen eius. Hactenus traditio. In qua valdè notanda eſt priſcorum ſapientum Iudæorum ſententia,

Hu, nomen diuinum.

Obiectio iuniorum Iudæorum.

Notanda.

tentia, dicentium terram ſuper 12. ſtare columnas, quam Rabbi Eliezer dixit ſuper vnam ſtare columnam, cuius Iuſtus eſt nomen, & quòd Iuſtus ille mundi eſſet fundamentum. Hæc certè fidei noſtræ plurimùm conſentanea ſunt: cùm hæ duodecim columnæ, duodecim fuerint Apoſtoli. Columna quoque vna quæ terram ſuſtinet, cuiuſque nomen Iuſtus eſt, qui & mundi fundamentum eſt non ſit niſi Meſsias, qui & Iuſtus antonomaſticè dicitur, vt nunc probatum eſt, & fundamentum fundamenti, id eſt fundamentorum, vt ait Eſaias 28. cap. Quibus ex omnibus liquidò conſtat, Meſſiam à patribus antiquis Iuſtum antonomaſticè & per excellentiam appellatum fuiſſe.

CAPVT XXIV.

Quòd Meſsias, Vir pugnæ nuncupatus eſt (ſicut & Deus eo nomine vocatus eſt) ob victoriam quam contra diabolum obtenturus erat.

CAPNIO.

INTER cætera nomina quæ de Meſsia aut antonomaſticè aut metaphoricè dicuntur, nullum ita expreſsè eius diuinitatem inſinuat, ſicut nomen hoc Vir pugnæ, quod propriè ſoli Deo conuenit. Quare de ipſo quoque aliquid te dicere oportet. GAL. Primùm itaque probandum eſt, quòd nomen hoc Vir pugnæ, propriè ſoli Deo congruat. Deinde verò Meſſiam Virum pugnæ propriè dici, & per conſequens ipſum Deum eſſe, oſtendendum eſt. Pro primo igitur illud quod in libro qui מכילתא *Mechiltha* dicitur, ſcriptum eſt, adduco. Ibi enim ſuper illud Exod. 15. יהוה איש מלחמה יהוה שמו Hoc eſt, Deus vir pugnæ, יהוה id eſt, Deus (tetragrammaton) nomen eius, ſic inter cætera legitur, Quomodo poteſt hoc dici? Nonne enim ſcriptum eſt Ierem. 23. Numquid non cœlos & terram ego impleo, ait Dominus? Quid igitur docet dicendum, cùm ait; Dominus Vir pugnæ? Sed hoc ideo dictum eſt, Quia dixit Deus ſanctus & benedictus, Propter reatum veſtrum, & propter ſanctificationem veſtram, ſanctificabo vel præparabo nomen meum in vobis. Sequitur יהוה id eſt, Deus (tetragrammaton) nomē eius. In nomine enim ſuo ipſe pugnat, & non eſt id conueniens alicui alteri ממדותיו *mimmiddothau* id eſt, de proprietatibus eius. Et hanc ob rem dixit Dauid 1. Reg. 17. cap. Tu venis ad me cum lancea, & gladio, & clypeo, ego autem venio in nomine Dei, vel cum nomine Dei exercituum. Hæc omnia traditio. Ex quibus tria digniſſima colliguntur. Primum quidem eſt, quòd Deus ſic erat nomen ſuum in Iudæis ſanctificaturus, vel præparaturus, vt non modò vir, ſed vir quoque pugnæ ipſe foret. Secundùm verò eſt, quòd Deus propterea hoc facturus erat, vt eos à reatu vel peccato eorum ſanctificaret, ſiue mundaret. Tertium autem eſt, quòd Deum virum pugnæ fieri, nulli de proprietatibus Dei, ſed ſoli proprietati nominis eius conueniat. Quartum poſtre-

A mò poteſt addi prædictis, quòd admodum difficile ſit Iudæis infidelibus talia credere: cùm enim Deus cœlum & terram impleat, vt per Ieremiam hic probatum eſt, imò quod maius eſt, cùm, teſte Selomone, cœli & cœli cœlorum ipſum capere nequeant, vt 2. Paral. 2. dicitur, quomodo credibile eſſet, niſi Deus dixiſſet, Deum ipſum Virum fieri poſſe? Sed nimis profectò ſtultus ac impius eſt, qui ea quæ Deus ipſe aſtruit, impoſſibilia ſuſpicatur, vel in eis autorem alium quærit. Ex his igitur quæ
B in hac traditione dicta ſunt, concluditur, quòd nomen hoc Vir pugnæ, ſoli Deo ratione proprietatis nominis eius (tetragrammaton) conueniat. Reliquum nunc eſt, vt Meſsiam Virum pugnæ eſſe oſtendamus. Quare admodum notanda ſunt ea quæ R. Iohanan in c. *Helec* dixit ſuper illud Zach. 1. cap. dictum, ראיתי הלילה והנה איש רכב על סוס אדם והוא עומד בין ההדסים אשר במצלה ואחריו סוסים אדמים שרקים ולבנים: Hoc eſt. Vidi noctem, & ecce vir equitans ſuper equum rufum, vel
C ſanguineum: & ſtans erat inter myrtos, quæ erant in conualle: & poſt eum equi rubri, varij, & albi: ibi ergo ſic idem R. dicit, Vidi, inquit, noctem: Voluit enim Deus ſanctus & benedictus conuertere totum mundum in noctem: Et ecce vir equitans ſuper equum rufum: Non eſt vir hic niſi Deus ſanctus & benedictus: Et ſtans erat inter myrtos: Non ſunt myrti, niſi iuſti: ſicut dictum eſt Eſter 2. cap. Et erat nutritius הדסה *hadaſſa*, ipſa eſt Eſter, הדס *Hadas* enim Hebraicè myrtus Latinè di-
D citur: Hactenus traditio. Ad cuius intellectum notandum eſt, quod in *Midras tehilim* ſuper Pſalm. 20. hoc modò legitur, Deus ſanctus & benedictus vocat Meſsiam nomine ſuo. Et quod eſt nomen eius? יהוה id eſt, Deus (tetragrammaton) eſt nomen eius. Cùm igitur in antedicta traditione habita in c. *Helec*, libri *Sanhedrin* dicatur, quòd Deus Vir pugnæ (vt dicitur Exod. 15.) ſit Deus ſanctus & benedictus, equitans ſuper equum rufum, in altera autem præmiſſa traditione quæ habetur in
E *Midras tehilim* dicatur, quòd Deus vocat Meſsiam nomine ſuo (tetragrammaton) & quòd Deus vir pugnæ eſt ipſe Meſsias, cuius nomen eſt יהוה id eſt, Deus (tetragrammaton) conſequens neceſſe eſt, Meſsiam ipſum eſſe Deum. Nemo enim in hoc glorioſiſsimo nomine (vt in præcedentibus demonſtratum eſt) cum Deo participat. Equus autem rufus, ſuper quem Propheta Deum ſanctum & benedictum equitantem vidit, non eſt niſi Meſsiæ corpus ſuo precioſiſsimo
F ſanguine rubrefactum in ſuæ paſsionis pugna, qua diabolum victurus erat. Quare non ineptè Vir pugnæ hoc in loco vocatur. Porrò neque incongruè per myrtos hic viros iuſtos ac mulieres iuſtas priſci Talmudiſtæ ſignificari voluerunt: cùm Propheta Deum ipſum ſuper equum rufum equitantem inter myrtos quæ erant in conualle, per quam humilitas deſignatur, ſtare dixit. Quod tunc profectò impletum eſt, cùm, (vt dicitur Iohann. 19. cap.) ſtarent iuxta crucem
G Ieſu mater eius, & ſoror matris eius, Maria Cleophæ, & Maria Magdalene, necnon & Iohannes Apoſtolus: cui ipſe ſtans in cruce extenſus, matrem ſuam virginem virgini commendauit. Equi denique rubri poſt eum egreſſi, nulli me-

lius ſunt quàm Apoſtoli cæteriq́ue martyres, martyrij ſanguine rubrefacti. Equi verò varij, qui rectius quàm doctores & prædicatores dicuntur, qui variis doctrinarum documentis, ac virtutibus prædit, modò huc, modò illuc ſcribendo & docendo, tanquam equi diſcurrunt? Equi inſuper albi non ſunt niſi virgines tam viri quàm mulieres, qui niueæ virginitatis candore decorantur. Hi autem omnes non abs re per equos deſignantur, cùm cæteris animalibus equi ſint pugnæ aptiores. Et Martyres quidem, mundum, Doctores verò, ſiue Prædicatores, diabolum; Virgines autem carnem propriam, pugnando vincant. Quo fit, vt hi duntaxat præ cæteris hominum generibus, aureola pro victoriæ præmio in patria donentur.

Cap. XXIII.

Quòd Meßias non abs re plerumque in ſacra pagina vocatus eſt Dauid.

CAPNIO.

MESSIAM multoties Dauid ac Selomonem nuncupatum reperio, quod maximè ad propoſitum noſtrum contra Iudæorum noſtri ſeculi perfidiam facit. Quocirca primò Meſſiam ipſum Dauidem; deinde Selomonem rectè à Prophetis atque à Talmudiſtis appellatum fuiſſe, proba. GAL. Primùm itaque audi quod in libr. *Sanhedrin* in capit. *Helec*, ita ad verbum legitur: Dixit R. Iehuda, Futurum eſt, vt Deus ſanctus & benedictus ipſe ſuſcitet, vel ſtatuat Iſraeli alterum Dauid: ſicut dictum eſt Ierem. 30. cap. ועבדו את יהוה אלהיהם את דוד מלכם אשר אקים להם Hoc eſt, Et ſeruient Domino Deo ſuo, & Dauidi Regi ſuo, quem ſuſcitabo, vel ſtatuam eis. Non enim dicit ſtatui, ſed ſtatuam. Hæc traditio. Item in lib. ברכות *Berachoth* Ieroſolymitano in cap. היה קורא *Haia kore* id eſt, Erat legens, ſic dicitur, Scriptum eſt Hoſeæ 3. cap. אחר ישבו בני ישראל ובקשו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יהוה ואל טובו באחרית הימים Id eſt, Poſtea conuertentur filij Iſrael, & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum: & pauebunt ad Deum, & ad bonum eius in fine dierum. Rabbanan, id eſt, Magiſtri dixerunt, Iſte rex Meſſias ſi de viuis eſt, Dauid eſt nomen eius: ſi verò de occiſis, Dauid eſt nomen eius. Hæc traditio. Ex qua ſatis clarè propoſitum liquet. Rabbi autem Ionathan antedicta verba Hoſeæ hoc modo Chaldaicè interpretatus eſt, בתר כן יתובון בני ישראל ויתבעון ית פולחנא דיהוה אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכהון Hoc eſt, Et poſt hæc conuertentur filij Iſrael, & quærent cultum Domini Dei ſui, & obedient Meſſiæ filio Dauid Regi ſuo. In libro demum *Sanhedrin* in cap. *Helec*, ita legitur: Dixit R. Iehuda de domo R. Simon in nomine R. Semuelis, Iſte Rex Meſſias ſi de viuis eſt, Dauid eſt nomen eius, ſi verò de mortuis eſt, Dauid eſt nomen eius. Ex præmiſſis ſatis apertè oſtendi-

A tur, quòd Pſal. 89. de Meſſia loquatur. Quod ſi de Meſſia loquitur: quare & de Meſſia quoque intelligi oportet illud eiuſdem Pſalm. dictum, cùm ait, כרתי ברית לבחירי נשבעתי לדוד עבדי עד עלם אכין זרעך ובניתי לדור ודור כסאך : ויודו שמים פלאך יהוה אף אמונתך בקהל קדשים Hoc eſt, Percuſſi fœdus electo meo, iuraui Dauid ſeruo meo, vſque in æternum præparabo ſemen tuum, & ædificabo in generationem & generationem thronum tuum. Et confitebuntur, vel laudabunt cœ-
B li mirabile tuum, Deus (tetragrammaton) etiam fidem tuam in Eccleſia ſanctorum. Ex horum verborum concurſu manifeſtè demonſtratur, Meſſiam Deum eſſe. Nam Deus in hoc loco Dauid alloquitur, quem per ea quæ dicta ſunt, conſtat eſſe Meſſiam. Cùm igitur eum nomine quatuor literarum vocet, quod eſt יהוה, quodque nulli, niſi Deo conuenire poteſt, palàm abſque dubio oſtenditur; Meſſiam ipſum Deum eſſe, non ſolùm hominem. Quod ex eo etiam potiſſimùm
C patere poteſt, quòd ea quæ ibi dicuntur, magis Meſſiæ quàm ipſi Dauid conueniant. In perſona ſiquidem Dei Patris id quod præmiſſum eſt, conuenientiſſimè dicitur: videlicet, Percuſſi fœdus electo meo: quod de Meſsia ſecundùm humanitatem intelligendum eſt, iuxta illud Eſaiæ quadrageſimo ſecundo capite dictum, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי Id eſt, Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, Electus meus, in quo habuit complacentiam anima mea, vel perſona mea.
D Quod autem hoc de Meſsia intelligendum ſit, patet per Rabbi Ionathan in Targum ſic dicentem, הא עבדי משיחא אקרב ביניה Hoc eſt, Ecce ſeruus meus Meſsias, applicabo eum. Deinde ſequitur eodem in Pſalmo, Iuraui Dauidi ſeruo meo, id eſt Meſsiæ, qui mihi ſeruiet, oues perditas ad paradiſi caulas deducendo. Quòd Meſsias præterea Dauid dicatur, habetur in איכה רבתי *Echa rabbethi* id eſt, in expoſitione ſuper planctum Ieremiæ ſuper illud Threnorum primo
E capite dictum, Quia elongatus eſt à me conſolator. Ibi enim ſic dicitur, Rabbi Iehuda dixit in nomine Rabbi Semuelis; Iſte Rex Meſsias ſi de viuis eſt, Dauid eſt nomen eius: ſi autem de mortuis, Dauid eſt nomen eius. Dixit Rabbi Tanhuma, Ego dico ad huius probationem, illud quod ſcriptum eſt Pſalmo 18. מגדיל ישועות מלכו ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו עד עולם Id eſt, Magnificans ſaluationes Regis ſui, & faciens miſericordiam Meſsiæ ſuo Dauidi, & ſemini eius in æ-
F ternum. Hæc traditio. Præterea docet R. Ionathan de iſto etiam Dauide, id eſt, Meſsia intelligendum eſſe, illud apud Ierem. 30. cap. dictum, Et ſeruient Domino Deo ſuo, & Dauidi Regi ſuo, quem ſtatuam eis. Hoc enim Ionathan ipſe ita Chaldaicè traduxit, ויפלחון קדם יהוה אלההון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכיהון דאקים להון Hoc eſt, Et colent coram Domino Deo ſuo, & obedient Meſsiæ filio Dauid Regi ſuo, quem ſtatuam eis. Ex quo patet, de Meſsia quoque accipi-
G endum eſſe illud Ezech. 34. cap. dictum, והושעתי לצאני ולא תהיינה עוד לבז ושפטתי בין שה לשה Id eſt, Et ſaluabo oues meas, & non erunt vltera in prædam: & iudicabo inter pecus & pecus. Quod Ionathas ita Chaldaicè expoſuit, ואפרוק לעמי

A לעמי ולא יתמסרון עוד לביזה ואידון בינ גבר לגבר ואקים עלהון פרנסא חד ,דפרנס יתחון ית עבדי דוד הוא יפרנס יתחון והוא יהי להון לפרנם Id eſt, Et ſaluabo populum meum, & non diripientur vltra. Et iudicabo inter virum & virum. Et ſtatuam ſuper eos paſtorem vnum, & paſcet eos ſeruus meus Dauid. Ipſe paſcet eos, & ipſe erit eis in paſtorem. Bene igitur in Pſalmo prædicto dicitur, Iuraui Dauid ſeruo meo, id eſt, Meſſiæ. Quid autem ei iurauerit, oſtendit, cùm ilico ſubdit, Vſque in æternum aptabo , vel præparabo ſemen B tuum: id eſt, diſcipulos tuos, alioſque in te credentes. Diſcipuli enim ac alij ab aliquo inſtructi, eius à quo edocti ſunt, rectè & filij & ſemen (vt alibi oſtendemus) dicuntur. Sequitur, Et ædificabo in generationem & generationem (Iudaicam ſcilicet ac Gentilem) thronum tuum, id eſt fideles tuos סלה *ſela*, id eſt, perpetuò vel ſemper. Cùm igitur סלה *Sela* Hebraica dictio , quæ ibi ponitur, neque intermiſſionem, neque terminum habeat, ideoque in ſempiternum, vel in ſe C cula ſeculorum, vel ſemper, vel perpetuò traduci poſſit: clarum profectò eſt dictum illud, Et ædificabo in generationem & generationem thronum tuum סלה *ſela*, id eſt perpetuò, neque Dauidi quondam Regi, neque cuiquam de filijs eius conuenire poſſe, ſed ſoli Domino Ieſu vero Meſſiæ: cuius thronus eſt populus Chriſtianus, ex duabus generationibus, Iudæorum ſcilicet & Gentilium virtute diuina conſtitutus: cùm plures mille & quadringentis annis iam D prætererint, ex quo thronus ipſius Dauid, ſiue regnum Iudæorum penitus deſtructum eſt atque deletum. Nec valet hoc Iudaica prauitas inficiari: cum in libro סוטה *Sota* in cap. עגלה ערופה *Egla arupha* id eſt, vitula cæſa, hoc modo ſcriptum ſit, Ex quo prima domus deſtructa fuit, ceſſauerunt ciuitates refugij, & abſceſſerunt אורים ותומים *Vrim vethumim* id eſt, lumina & ſimplicitates, & ea quibus conſulebant Deum , & ablatus E eſt Rex de domo Dauid. Cap. Vellem probares per eorum quoque ſcripturas , cætera quæ de Meſſia eodem in Pſalm. ſubnectuntur, magis Domino noſtro Ieſu Chriſto, quàm ipſi Dauidi conuenire. Gal. Id certè lucidiùs patebit, ſi verba ipſa Pſaltis priùs adduxerimus, & ea iuxta Hebraicam veritatem traduxerimus. Sic ergo quibuſdam interiectis , eodem in Pſalmo ſubiungitur, אז דברת בחזון לחסידיך ותאמר שויתי עזר על גבור הרימותי בחור מעם: מצאתי F דוד עבדי בשמן קדשי משחתיו: אשר ידי תכון עמו אף זרועי תאמצנו: לא ישיא אויב בו ובן עולה לא יעננו: וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף: ואמונתי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו: ושמתי בים ידו ובנהרות ימינו: הוא יקראני אבי אתה אלי וצור ישועתי: אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ: לעולם אשמור לו חסדי ובריתי נאמנת לו: ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים: אם יעזבו בניו תורתי ובמשפטי לא ילכון: אם חקתי יחללו ומצותי לא ישמרו: ופקדתי בשבט G פשעם ובנגעים עונם: וחסדי לא אפיר מעמו ולא אשקר באמונתי: לא אחלל בריתי ומוצא שפתי לא אשנה: אחת נשבעת בקדשי אם לדוד אכזב: זרעו לעולם יהיה וכסאו כשמש נגדי: כירח יכון עולם ועד בשחק נאמן סלה: Id eſt, Tunc locutus es in viſione ſanctis tuis, & dixiſti, Poſui fortitudinem vel auxilium ſuper potentem, & exaltaui electum de populo. Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſanctuarij mei vnxi eum. Quoniam manus mea aptabit, vel præparabit, vel diſponet , vel rectificabit cum eo, brachium quoque meum roborabit eum. Non exiget inimicus ab eo, filius iniquitatis non affliget, vel non depauperabit eum. Et conteram à facie ipſius tribulatores eius, & oſores eius percutiam, vel allidam. Et fides mea & miſericordia mea cum ipſo, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manum eius, & in fluminibus dexteram eius. Ipſe vocabit me, Pater meus tu, Deus meus, & fortitudo ſaluationis meæ. Ego quoque primogenitum dabo eum, altiſſimum Regibus, vel Regum terræ. In æternum ſeruabo ei miſericordiam meam, & pactum meum fidele ipſi. Et ponam in perpetuum ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli. Si dereliquerint filij eius legem meam, & in iudiciis meis non ambulauerint. Si præcepta mea prophanauerint, & mandata mea non ſeruauerint. Viſitabo vtique in virga ſcelus eorum, & in plagis peccatum eorum. Miſericordiam autem meam non auferam ab eo, neque fruſtrabo fidem meam. Non profanabo pactum meum, & quod egreſſum eſt ex labiis meis, non mutabo. Semel iuraui per ſanctitatem meam, ſi Dauidi mentiar, ſemen eius in æternum erit , & thronus eius ſicut Sol coram me. Velut luna ſtabilietur in ſempiternum, & teſtis fidelis in cœlo ſemper. Illud igitur , Tunc locutus es in viſione ſanctis tuis, optimè Meſſiæ, & conſequenter Domino noſtro Ieſu Chriſto conuenit. Scriptum eſt enim in libr. *Sanhedrin* in capit. *Helec*, Rabbi Iohanan ſic dixiſſe, Omnes Prophetæ prophetarunt tantùm vſque ad dies Meſſiæ: de diebus autem ſeculi venturi, oculus non vidit. Quod Rabbi Selomo affirmat, dum ſuper illud Zachar. 9. cap. dictum, Onus verbi Domini in terra הדרך *Hadrach*, ita ait, Dixit Mor, Omnes Prophetæ prophetarunt tantùm de annis redemptionis & diebus Meſſiæ: quemadmodum traditum atque ſcriptum eſt in libro ספרי *Siphre.* Hæc Rabbi Selomo. Ea etiam quæ deinde mox ſubnectuntur, Poſui auxilium ſuper potentem , cum cæteris, conuenientiſsimè Meſsiæ congruunt, & in Chriſto Domino noſtro adimpleta eſſe, nemo eſt qui ambigat. Illud præterea quod immediatè ſubditur, Ipſe vocabit me, Pater meus tu, Deus meus, & fortitudo ſaluationis meæ: Ego quoque primogenitum dabo eum, altiſsimum Regibus, vel Regum terræ, nemini niſi Meſsiæ conuenire poteſt. Quod per illud quod in *Midras* ſuper illud Exodi decimotertio capite dictum , Sanctifica mihi omne primogenitum, ſcribitur, quàm optimè probatur: ibi enim ſic ad verbum dicitur, Rabbi Nathan ait, Dixit Deus ſanctus & benedictus Moſi , Quemadmodum feci Iacob primogenitum: ſicut dictum eſt Exodi quarto capite, Filius meus, primogenitus meus Iſrael, ita ego facio Regem Meſsiam primogenitum: ſicut dictum eſt (hoc ſcilicet in Pſalm.) Ego primogenitum dabo eum, altiſsimum Regibus vel Regum terræ. Illud inſuper quod ili-

cò ſequitur, In æternum ſeruabo illi miſericordiam meam, & pactum meum fidele ipſi. Et ponam in perpetuum ſemen eius, & thronum eius ſicut dies cœli, Dauidi filio Iſſai nullatenus adaptari poteſt: cuius throni atque Regni deſtructio tamdiu euidenter patuit. Quare nonniſi Meſſiæ illud congruere poteſt, quem Deum & hominem eſſe, clariſſimè conſtat. Quæ etiam ſtatim ſubiiciuntur, quàm aptiſſimè Chriſtianis competunt, videlicet, Si dereliquerint filij eius legem meam, cum reliquis: Fœlices igitur Chriſtiani, quibus Deus aliam punitionem quàm paternam non comminatur. In virga enim, inquit, & ferula, atque verberibus, quæ plagas appellat, ſe eorum peccata viſitaturum, & non ſe eos perditurum, atque per orbem diſperſurum, quin potiùs miſericordiam ſuam nunquam ab eis ablaturum, pollicetur. Quamobrem optimè demum ſequitur, Semel iuraui per ſanctitatem meam cum cæteris: quæ non de Dauid filio Iſſai, ſed de Dauid verò Meſſia intelligi oportet. Quod ex eo quoque maximè liquet, quod in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione minori ſuper Geneſ. ſcriptum eſt: Ibi enim ſuper illud Geneſeos quadrageſimo nono capite dictum, Iuda, te confitebuntur, vel laudabunt fratres tui: ſic dicitur, Iudas quartus natus eſt in tribubus, & in die quarta creata fuerunt luminaria. Scriptum eſt enim de Meſſia (in præſenti ſcilicet Pſal.) Thronus eius ſicut ſol coram me, & ſicut luna ſtabilietur in æternum. Hæc ibi. Ex his igitur quæ præmiſſa ſunt, euidenter liquet, Meſſiam in ſacra pagina, Iudæorumque traditionibus, Dauid non abſque myſterio nuncupari.

CAPVT XXVI.

Quod Meſſias multoties in ſacris literis Selomo dictus eſt, ad inſinuandam Filii Dei incarnationem, quæ de ſemine Dauid futura erat.

CAPNIO.

NVNC Meſſiam in Iudæorum ſcriptis non abs re Selomonem dici, reliquum eſt vt ediſſeras. GAL. Multis in locis in quibus Meſſiæ diuinitas, incarnatio, ac redemptio exprimuntur, Selomonem eum vocari contingit. In primis itaque quod in *Midras* שיר השירים *Sir haſſirim*, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum dicitur, audi, ſuper illud 3. cap. eiuſdem libri dictum צאנה וראנה בנות ציון במלך שלמה בעטרה שעטרה לו אמו Hoc eſt, Egredimini & videte filiæ Sion Regem Selomonem cum corona, qua coronauit eum mater ipſius. Ibi enim ſic ad literam dicitur, Egredimini & videte filiæ Sion, id eſt, filij ſignati mihi cum raſura, & circumciſione ac fimbriis, Regem Selomonem, id eſt, Regem perfectiuum, qui creauit omnes creaturas ſuas שלמות *ſelemoth*, id eſt perfectas. Creauit namque ſolem & lunam cum plenitudine eorum. Adam quoque & Heua ſicut filij viginti annorum creati ſunt. Item aliter, Regem Selomonem, id eſt, Regem cuius pax eſt pax. Item aliter Regem Selomonem, id eſt, Regem pacificum, qui pacificauit creaturis ſuis opera ſua. Quemadmodum pacauit ignem patri noſtro Abrahæ, & tribus pueris Sadrach, Meſach, & Abednego. Pacauit quoque gladium Iſhach. Rurſus etiam pacauit Angelum Iacob. Iterum aliter, Regem Selomonem, id eſt, Regem qui fecit pacem inter creaturas ſuas. Hinc dixit R. Iohanan, Scriptum eſt Iob 25. Fecit pacem in ſublimibus ſuis. Firmamentum enim eſt de aqua, & ſtellæ de igne, non tamen dirumpunt ſe alterutrum, Sequitur in Cantico, Cum corona qua coronauit eum mater ipſius: Dixit R. Iohanan quòd interrogauit R. Simon R. Eleazar filium R. Ioſe, & dixit ei, Poteſt eſſe quòd audieris à patre tuo quid ſit dictum, Cum corona qua coronauit eum mater ipſius? Reſpondit ei, Etiam. Ait illi, Quomodo? Dixit ei, In principio dilexit Deus ſanctus & benedictus Iſraelem, & vocauit eos בתי *Bitti*, id eſt, filia mea. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalm. 45. Audi filia, & vide. Non autem ceſſauit diligere eos, donec vocauit eos אחותי *Abothi*, id eſt, ſoror mea: ſicut dictum eſt Cant. 5. Aperi mihi ſoror mea, amica mea, columba mea, perfecta mea. Iterum adhuc non ceſſauit eos diligere, quouſque vocauit eos אמי *immi*, id eſt, mater mea: ſicut dictum eſt Eſa. 51. הקשיבו אלי עמי ואמי אלי האזינו Hoc eſt, Attendite ad me popule meus & mater mea mihi intendite. Non enim אמי *Vmmi*, id eſt, plebs mea, ibi ſcriptum fuit, ſed אמי *immi*, id eſt, mater mea. Surrexit Rabbi Simon, & oſculatus eſt eum in capite, dixitque, Si non veniſſem, niſi ad audiendum verbum hoc ex ore tuo, די *dai*, id eſt, ſatis mihi eſſet. Dixit R. Hanina, Diſcurrimus per vniuerſas ſcripturas, & non reperimus, quòd בת-שבע *Bathſeba* fecerit coronam Selomoni filio ſuo. Hæc omnia ibi. Ex quibus habetur, quòd Synagoga ſiue plebs Iudaica mater Selomonis, id eſt, Dei dicatur. Quod per Hoſeam quoque dictum eſt, licet à ſcribis Iudæorum poſtea mutatum ſit: vt ex hoc palàm oſtenderetur, quòd Dei incarnatio ex Iudæis futura erat: quod ipſi minimè negare poſſunt, cùm in principio huius præmiſſæ *Midras* id eſt, expoſitionis; Selomo rerum creator deſcribatur: quod nec Selomoni filio Dauid, nec vlli puro homini congruere poteſt. Huius quoque Selomonis, id eſt, Filij Dei incarnatio in *Midras tillim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum apertè innuitur: cùm ſuper illud Pſalm. 4. בקראי ענני אלהי צדקי בצר הרחבת לי Hoc eſt, Cùm inuocauero, reſponde mihi, vel exaudi me Deus iuſtitiæ meæ, in anguſtia dilataſti mihi? ita ad verbum dicitur, Fuit Dauid tribulatus & anguſtiatus de vxore Vriæ. Erant namque Iſraelitæ detrahentes ei, & obloquentes poſt eum, atque dicentes, Numquid ei qui prædatus eſt ouem, & paſtorem interfecit, poterit eſſe ſalutatio? Deus ſanctus & benedictus dilatauit ei: ſicut dictum eſt 2. Reg. 12. cap. Et dixit Nathan ad Dauid, Etiam Dominus tranſtulit peccatum tuum, non morieris. Et iterum ait 1. Par. 22. Ecce filius natus eſt tibi: Ipſe quietus erit, & ego quietabo eum ab omnibus inimicis eius per circuitum: quia Selomo erit nomen eius Et quid? An cæteri omnes filij Dauid non fuerint ei nati? Et quid eſt dictum נולד לך *Nolad lach*, id eſt,

Synagoga Dei mater.

id eſt, Natus eſt tibi? Tibi, id eſt, ad curam vel ad medicinam tuam, id eſt ad medicinam peccatorum tuorum, quæ inſunt tibi. Et per cuius manus? Per manus Nathan: ſicut dictum eſt 2. Regum 12. Et miſit per manum Nathan Prophetæ, & vocauit nomen eius ידיד-יה *Iedidia*, id eſt, Dilectum Dei, בעבור יהוה *babauur*, id eſt, propter nomen Dei quatuor literarum. Hæc omnia traditio. Ex qua manifeſtè apparet, quòd cùm ſcriptura dicit, Filius natus eſt tibi: cum cæteris quæ ſequuntur: ea omnia ſub velamine nominis Selomonis, de Meſſia intelligenda ſint, quamuis ſuperficialiter de Selomone dici videantur. Ea enim quæ in hac expoſitione ponuntur (quod ſcilicet filius naſciturus erat Dauidi ad medendum ei, & ad ſanandum eum à peccatis eius) Selomoni filio ipſius nullatenus conuenire poſſunt: cùm ipſe ad medendum propriis peccatis, vel ad ſananda ſua delicta valde impar fuerit, ſi parumper eius opera conſiderentur. Sic enim 3. Regum 9. cap. inter cætera de eo ſcribitur: Rex autem Selomo dilexit mulieres extraneas multas, & filiam Pharaonis, Moabitidas, Ammonitidas, Idumæas, Sidonias, & cæteras de gentibus, de quibus dixerat Dominus filiis Iſrael, Non ingrediemini ad eas, & ipſæ non ingredientur ad vos: quia verè inclinabunt cor veſtrum poſt deos ſuos. Cum eis copulatus eſt Selomo per amorem. Fueruntque ei fœminæ primariæ ſeptingentæ, concubinæ vero trecentæ. Et inclinauerunt fœminæ eius cor ipſius. Et fuit in tempore ſenectutis Selomo, cùm mulieres eius inclinauerunt cor ipſius poſt deos alienos, & non fuit cor eius perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris ſui. Et ambulauit Selomo poſt עשתרות *Aſtaroth* deam Sidoniorum, & poſt מילכום *Milcom* idolum Ammonitarum. Fecitque Selomo malum in oculis Domini. Et non perfecit vel non compleuit poſt Dominum, ſicut Dauid pater eius. Tunc ædificauit Selomo altare כמוש *Chemos* idolo Moab, in monte qui eſt contra faciem Ieruſalem, & מלך *Molech* idolo filiorum Ammon. Et ita fecit omnibus fœminis extraneis adolentibus thura, & ſacrificantibus diis ſuis. Hæc omnia ibi; quæ ne prolixitas faſtidium afferret, Hebraicè adducere non curaui. Ea tamen iuxta Hebraicam veritatem ad verbum traducere ſtudui. Si igitur manus quæ lutum tenent, ſicut nec ſordes proprias, ita nec alienas tergere valent: magnæ certè fatuitatis eſt, credere Selomonem ipſum hic tam fœdè deſcriptum, propriiſque culpis ſic infectum, ad curandas patris ſui culpas ſufficientem fuiſſe, & ita ſuis ſpurcitiis fœdatum, ad diluenda paterna crimina idoneum extitiſſe. Quapropter cùm in hac antedicta traditione dicatur, quòd Dauid per filium ſibi naſciturum, cui nomen Selomo eſſet, à peccatis ſuis curandus erat, id haudquaquam poteſt de tam turpi Selomone intelligi, ſed de illo potiùs ſub nominis huius velamine, qui non ſolùm eſt Selomo, id eſt, perfectiuus, atque pacificus (vt paulò ante in alia traditione dictum eſt) verùm etiam שלום *Salom*, id eſt, pax. Quemadmodum in פתיחתא רבתי *Pethihath rabbethi*, id eſt, in proœmio planctus Ieremiæ dicitur, vbi ſic ſcriptum le-

A gitur; Rabbi Ioſes Galilæus dixit, Nomen quoque Meſſiæ vocatum eſt שלום Id eſt, Pax: ſicut dictum eſt Eſaiæ nono capite, Pater æternus, Princeps, שלום *Salom*, id eſt, pax. Huic ergo Selomoni filio Dauid, hoc eſt, ipſi Meſſiæ, non ſolùm Dauid patri ſuo, ſed omnibus quoque ſaluandis mederi conuenit, eoſque ab omnibus eorum peccatis paſſionis ſuæ merito ſanare; iuxta illud Eſaiæ quinquageſimo tertio capite, מוסר שלומנו עליו ובחברתו נרפא לנו כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו Hoc eſt vt verbum verbo reddam, Diſciplina pacis noſtræ ſuper
B eum, & in vulnere eius medicatum eſt nobis. Omnes nos velut oues errauimus, quilibet ad viam ſuam faciem dedimus. Et Deus obuiare fecit in eo peccatum vel iniquitatem omnium noſtrum. Finis præterea ſupradictorum verborum in vigeſimo ſecundo capite primi libri Paralipomenon ſcriptorum, apertè demonſtrat, verba illa de Meſſia vero Selomone intelligi debere, cùm ſic voce
C Dei dicitur, והוא יהיה לי לבן ואני לו לאב והכינותי את כסא מלכותו על ישראל עד עולם Id eſt, Et ipſe erit mihi in filium, & ego illi in patrem. Et præparabo thronum Regni eius ſuper Iſrael vſque in ſempiternum. Quod nequaquam Selomoni Bathſebæ filio conuenire poteſt, cuius thronus ſuper Iſrael tempore Roboam filij ſui defecit, cùm Ieroboam ſuper Iſrael regnare cœpit. Sic enim in primi libri Regum duodecimo capite ſcribitur, Et rebellauerunt Iſrael in domum Dauid
D vſque ad diem hanc. Et fuit cùm audiuit omnis Iſrael, quòd reuerſus eſſet Ieroboam, miſerunt & vocauerunt ipſum ad vniuerſum cœtum, feceruntque ipſum Regem ſuper vniuerſum Iſrael. Et non fuit poſt domum Dauid niſi tribus Iuda ſolùm. Hæc ibi. Hanc etiam tribum Iuda domus Dauid, & per conſequens domus Selomonis tempore Græcorum perdidit, cùm Machabæi quos Iudæi חשמונאי *baſmonai* vocant, eam obtinuerunt. CAP. Quoniam ibidem primùm di-
Obiectio Iudæorum recentiorum.
E citur, Ipſe ædificabit domum nomini meo, & poſtea ſubditur, Et ipſe erit mihi in filium, cum cæteris quæ induxiſti, hinc Iudæi nobis obiiciunt, ea verba ad literam de Selomone, qui templum Deo conſtruxit, & non de Meſſia intelligi oportere. Et ſi de Meſſia quidem intelligenda eſſent, non tamen de Domino noſtro Ieſu Chriſto, qui templum nullum materiale Deo erexit, intelligi poſſe. GALAT. Quemadmodum domus
Reſponſio.
F Iſrael, & domus Dauid, & huiuſmodi in quamplurimis ſacræ ſcripturæ locis, non eſt lapidum lignorumque congeries, ſed ipſa hominum congregatio; ita & hic per domum Dei à ſpirituali Selomone, hoc eſt, à Meſſia ædificandam, non materialis ſtructura, ſed ſpiritalis, quæ Græcè ἐκκλησία dicitur, intelligi debet. Quanquam igitur materialis Selomo materialem Deo extruxerit domum; ſpiritalis tamen Selomo, id eſt, Meſſias, ſpiritalem ei domum quæ longè excellentior, longeque perfectior eſt, de viuis & electis lapi-
G dibus, hoc eſt, de Iudæis & Gentilibus qui in eum credituri erant, ædificare debebat. Sicut igitur hic per Selomonem iuxta veterum Talmudiſtarum expoſitionem, myſticè Meſſias intelligitur,

ita quoque hic per materialem Dei domum, quæ à materiali Selomone ædificanda erat, fidelium Eccleſia quæ per Meſſiam congreganda erat, intelligenda eſt. Hæc autem omnia magis manifeſta fient, ſi verba illa antecedentia rectè inſpiciantur, cùm Dauidi domum Domino conſtruere cogitanti, dicit Nathan Propheta in perſona Domini loquens, vt habetur primi libri Paralipomenon decimo ſeptimo capite, והיה כי מלאו ימיך ללכת עם אבתיך והקימותי את זרעך אחריך אשר יהיה מבניך והכינותי את מלכותו׃ הוא יבנה לי בית וכננתי את כסאו אני אהוה לו לאב והוא יהיה לי לבן וחסדי לא אסיר מעמו כאשר הסירותי מאשר היה לפניך׃ והעמדתיהו בביתי ובמלכותי עד העולם וכסאו נכון עד עולם׃ Hoc eſt, Cùm compleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te: quod erit de filiis tuis. Et ſtabiliam Regnum eius. Ipſe ædificabit mihi domum, & firmabo ſolium eius in æternum. Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium. Et miſericordiam meam non auferam ab eo, ſicut abſtuli ab eo qui ante te fuit. Et ſtatuam eum in domo mea, & in Regno meo vſque in æternum. Et thronus eius firmiſſimus erit in ſempiternum. Hæc ibi: quæ de Selomone haudquaquam intelligi poſſunt: quod facilè ac liquidò patet, ſi verba ipſa rectè (vt decet) conſiderentur. Quod enim ait, Cùm compleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos: id eſt, cùm mortuus fueris, ſuſcitabo ſemen tuum poſt te: patet, quòd de Selomone non eſt dictum, cùm Selomo ipſe adhuc patre ſuo viuente, Rex creatus fuerit. Quòd ſi de Selomone dicere voluiſſet, non vtique quod erit de filiis tuis, ſed quod erit de te, dixiſſet. Quod etiam ſequitur, Et ſtatuam eum in domo mea, & in Regno meo vſque in æternum: Et thronus eius firmiſſimus erit in ſempiternum, palàm cognoſcitur, non de Selomone eſſe dictum: Selomo namque nec in Dei domo ſiue Regno, ſtatutus eſt, nec thronus eius firmiſſimus fuit. Et cùm id ſoli Deo conueniat, conſequens planè eſt, illum de quo agebatur, Deum & hominem futurum fuiſſe. Quapropter per domum quoque illam quam ædificaturus erat, ſanctam Eccleſiam, quæ ſuper ſolidiſſimam atque firmiſſimam petram ædificanda erat, intelligimus. De qua ſcriptum eſt Pſalmo nonageſimo tertio לביתך נאוה קדש יהוה לאורך ימים Id eſt, Domui tuæ pulchritudo ſanctitatis, Deus, in longitudinem dierum. Ex prædictis igitur liquidò patuit, quòd iuxta diuinas ſcripturas, Talmudiſticaſque traditiones, Meſſias Selomo dictus fuerit, ad inſinuandam eius incarnationem, quæ ex ſemine Dauid futura erat. Quamobrem Dauid quoque appellatus eſt, vt latiùs in præcedenti capite viſum eſt.

CAP. XXVII.

De diuinitatis humanitatiſque conſortio. Et de Dei æqualitate & participatione cum homine.

CAPNIO.

Qvia ſatis abundè in præcedentibus de Meſſiæ nominibus dixiſti, quibus & Filij Dei incarnatio, & ipſius Meſſiæ gemina natura; diuina ſcilicet & humana optimè innuuntur, ea propter nunc de iis quoque, quæ eandem Filii Dei incarnationem exprimunt, aliquid te dicere oportet: vt cùm Meſſiam ipſum, quem iuniores Iudæorum purum hominem fore aſſerunt, Deum ſimul & hominem ex vtroque genere permixtum, futurum fuiſſe comprobaueris, euidentius eorum perfidia conuincatur. Quare primùm diuinitatis humanitatiſque conſortium, ac Dei æqualitatem & participationem cum homine futuram fuiſſe, oſtende. GAL. De Dei conſortio & participatione atque coæquatione cum homine, per quam & noſtræ fidei firmitas plurimùm roboratur, & prauitati Iudæorum noſtri temporis, incarnationem Filij Dei negantium, multipliciter obuiatur, multa certè in eorum libris à priſcis ipſorum comperiuntur dicta. Primum itaque audiendum eſt quod Eſa. 35. cap. ait his verbis גמול אלהים הוא יבא וישעכם Hoc eſt, Retributio Dei, vel Retributio, ſiue merces, vel præmium Deus, ipſe veniet & ſaluabit vos. Quod R. Ionathas in Targum ita expoſuit, יהוה אנריהן אלהים הוא יתגלי ויפרוק להון id eſt, Deus retributionum, Deus ipſe reuelabit ſe, & ſaluabit vos. Vbi ex eo quòd R. Ionathas, Deus ipſe reuelabit ſe, expoſuit, vbi Propheta, Deus ipſe veniet, dixit, apertè oſtenditur, quòd venire Dei non eſt niſi ſeipſum reuelare, ſecundum antiquorum Iudæorum expoſitionem. *Venire Dei.* Nam cum Deus per ſuam immenſitatem vbique ſit præſens, nulloque contineatur loco, planè cõſtat, quòd Filius Dei non ſecundum id quod Deus eſt, venturus erat: ſed ſecundum hoc, quòd humana carne aſſumpta viſibilis factus, homo apparere debebat. Si enim ſic venturus eſſet, vt Deus, non venturus fuiſſet eis, qui ipſum videre nõ poſſent. Talis ergo ad nos Deus venturus erat, qualem nos videre poſſumus. Niſi igitur viſibilis naturæ formam aſſumpturus fuiſſet, ad nos venturus minimè dictus fuiſſet. Quod optimè priſci illi patres intellexerunt, ſuper illud Eſa. 25. c. dictum, ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו יושיענו זה יהוה קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו Hoc eſt: Et dicent in die illa, Ecce Deus noſter iſte, ſperauimus in eo, vel expectauimus eum, & ſaluabit nos. Iſte eſt Deus, ſperauimus in illo, vel expectauimus illum, & lętabimur in ſaluatione eius. Hęc enim verba haud ſecus exponenda ſunt, quàm veteres ipſi Talmudiſtæ expoſuerunt: qui per ipſa docuerunt, futurum fuiſſe quandoque tempus, quo Deum mundus oculis viſurus eſſet, & populi digito ſibi inuicem illum oſtenſuri. Nam in *Midras tehilim* ſuper illud Pſ. 40. קוה קויתי Id eſt, Expectando expectaui, ſic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Eſa. 25. c. Et dicet in die illa, Ecce Deus noſter iſte, expectauimus eũ, & ſaluabit nos. Et ſic etiam dicitur Thren. 3. c. Bonus eſt Deus expectantibus eum: Propterea enim quia non ceſſant gentes ſeculi dicere, Vbi eſt Deus eorum? futurũ eſt, Vt Deus ſanctus & benedictus ſedeat in medio iuſtorum, & ipſi ſint ipſum digito oſtenſuri: ſicut dictum eſt Pſalm. 48. כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות Hoc eſt, Quo-

niam

niam hic eſt Deus Deus noſter in ſeculum & vltra, ipſe deducet, vel gubernabit nos vſque ad mortem. Et rurſus Pſalm. 4. Confortamini, & roboretur cor veſtrum omnes ſperantes in Domino. Hæc traditio. Item in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt in expoſitione Gen. minori, ſuper illud Geneſ. 18. cap. Et apparuit ei Dominus in conualle Mamre: & ipſe erat ſedens in oſtio tabernaculi ipſius diei: ſic ad verbum legitur, Scriptum eſt Iob 19. cap. Et rurſum, vel poſtea pelle mea circundabuntur iſta: & ex carne mea videbo Deum. Hactenus traditio. Ecce quàm admirabili modo Iudæi antiqui duo hæc ſacræ ſcripturæ teſtimonia hoc in loco coniungentes, diuinæ incarnationis myſterium docuerunt. Præſertim ſi ipſius Iob verba attendamus, textum hunc immediatè præcedentia: ואני ידעתי גאלי חי ואחרון על עפר יקום ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה Id eſt, Et ego noui redemptorem meum viuum eſſe. Et nouiſſimus ſuper humum ſurget, & poſtea pelle mea inuoluentur iſta. Et ex carne mea videbo Deum. In quo autem ſenſu iſte Deus ex carne nouiſſimus dicatur, & quis qualiſque ſit, Eſaias palàm oſtendit 44. cap. dicens, כה אמר יהוה מלך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון Hoc eſt, Dicit Deus (tetragrammaton) Rex Iſrael & redemptor eius, Deus exercituum, ego primus & ego nouiſſimus. In libro quoque qui dicitur, ספרי *Siphre*, ſuper illud Leuitici vigeſimo ſexto capite dictum, והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם Hoc eſt, Et ambulabo in medio veſtri, & ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: hoc modo legitur, Exemplificauerunt exemplo, quòd hæc res ſimilis eſt Regi, qui egreſſus eſt ad deambulandum cum hortulano ſuo in pomœrio, illeque hortulanus à facie Regis reſiliebat. Ait igitur ei Rex, Cur ita à facie mea reſilis. Ecce ego talis ſum, qualis tu es. Sic futurum eſt, vt Deus ſanctus & benedictus deambulet cum iuſtis in tempore venturo in paradiſo voluptatis. Iuſti autem videntes eum à facie eius contremiſcent. Dicet ergo illis Deus ſanctus & benedictus, Quamobrem à facie mea contremiſcitis? Ecce ego conformis ſum vobis, & talis, quales vos eſtis, ac ſimilis vobis ſum. Numquid autem quia dixi vobis, Ecce talis ſum, quales vos eſtis, poſſibile erit, vt non ſit reuerentia mea ſuper vos? Docet quid ad hoc dicendum ſit, quod ſequitur Leuitici vigeſimo ſexto capite, Et ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: Si verò non credideritis mihi ex omnibus verbis iſtis, credatis, quia ego ſum Deus veſter, qui extraxi vos de terra Ægypti. Hæc Talmud. Id idem ferè ſcribitur in libro תענית *Taanith*, id eſt, de ieiunio, in calce capituli quod incipit בשלשה פרקים *Bisloſa perakim*: vbi ſic dicitur, Dixit R. Eleazar, quòd dixit R. Halabu, Futurum eſt, vt Deus ſanctus & benedictus chorum faciat circularem iuſtis in horto voluptatis. Et ipſe in medio eorum ſtabit, & vnuſquiſque eorum digito ſuo illum oſtendent: ſicut dictum eſt Eſa. 25. Et dicent in illa die, Ecce Deus noſter iſte, expectauimus eum, & ipſe ſaluabit nos. Iſte eſt Deus, expectauimus eum, & lætabimur & exultabimus in ſalutatione eius. Hæc traditio. Si igitur (vt ipſi aiunt) huiuſmodi traditiones atque explanationes magiſtrorum ſuorum fuerunt à Deo Moſi in monte Sinai traditæ, neceſſariò concedere debent, niſi nimium obcæcatum habeant intellectum, tam per textus in traditionibus inductos, quàm per ea quæ priſci eorum magiſtri circa eoſdem textus dixerunt, Deum hominem fuiſſe futurum, ſalua ſemper in omnibus diuinitatis ſuæ gloria. HOG. Deambulare Deo nullatenus conuenire poteſt, ſiquidem ambulare ſit de loco ad locum moueri. Quod ita apud omnes ſapientes, iuxta diuinitatis naturam Deo creatori impoſſibile eſt, atque omnino incongruum, quemadmodum poſſe corrumpi. Hoc enim creaturæ, corpus & pedes habentis, dicitur eſſe proprium. Præterea, Deus eſt in omni loco, licèt non localiter, totumque replet mundum: vt ex Ieremia colligitur, ita dicente, Nunquid non cœlum & terram ego impleo, ait Dominus. Cùm igitur Deus vbique ſit, & nuſquàm eſſentialiter abſit, conſequens eſt, ipſum non poſſe vnum locum deſerere, & ad alium ire, quod eſt deambulare. Id enim contra diuinitatis naturam omnino eſt. GAL. Ad promiſſionis itaque Dei impletionem, qui Leuit. 26. cap. dixit, Ambulabo in medio veſtri, vt iamiam retulimus, & ad ſacræ ſcripturæ veritatem, quæ multa huiuſmodi de Deo aſſerit, necnon ad traditionum præmiſſarum confirmationem, quæ eius generis ſcripturas pro noſtræ fidei veritate exponere videntur, dicimus quàm breuiſſimè, idcirco Deum per Prophetas ita locutum fuiſſe, vt apertè inſinuaret, quòd hominem quandoque tam vera, tamque vehementi vnione ſibi vniturus erat, vt viſo homine ſibi vnito, ipſe videri diceretur: & homine illo inter cæteros homines ambulante, verè Deus ipſe ambulare dici poſſet, atque eundem hominem nos digito monſtrantes, Hic eſt Deus noſter, verè dicere poſſemus. Quod Baruch etiam optimè affirmat, dum cap. 3. ita ait, זה אלהינו ולא יחשב אחר לפניו זה מצא כל דרך חכמה ונתנה ליעקב נערו ולישראל חמודו ואחרי זה בארץ נראה ובאנשים הרגיל Id eſt, Hic eſt Deus noſter, & non æſtimabitur alius in conſpectu eius. Hic adinuenit omnem viam ſapientiæ, & tradidit eam Iacob puero ſuo, & Iſrael dilecto ſuo. Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus conuerſatus eſt. Quid clariùs his verbis? quid planiùs? quid euidentiùs? quid manifeſtiùs dici poteſt? Si enim certum eſt, Deum ſecundùm diuinitatem, neque oculis videri, neque cum hominibus conuerſari poſſe, cùm colores tantummodo videantur, & conuerſatio inter ὁμογενεῖς propriè ſit, Iudæos neceſſariò concedere oportet, futurum vtique fuiſſe, Deum hominem aliquando fieri, vt ſecundùm humanitatem & oculis conſpici poſſet, & cum hominibus conuerſari. Quapropter & frater Iſrael, & propinquus eius, ſæpenumero in ſacris literis dicitur.

Caput XXVIII.

Quod Deus dictus fuit frater Iſrael, & Meſſias eſt ille ad deſignandum quod Deus per noſtra naturæ aſſumptionem, frater noſter fieri debebat.

CAPNIO.

Hoc eſt quod potiſſimum hic patefacere debes, quòd ſcilicet ad ſignificandam futuram Filij Dei incarnationem, Deus ipſe frater Iſraelis à priſcis Iudæorum dictus fuerit.

Gal. Id in primis in libro *Mechilta*, id eſt, in expoſitione Exodi, facilè patet, cùm ſuper illud Exod. 14. cap. dictum, Quid clamas ad me? ita legitur; Dixit R. Halcuſi, Et nonne iam ſcriptura dicit Prou. 17. cap. בכל עת אהב הרע ואח לצרה יולד Hoc eſt, In omni tempore eſt amans amicus, & frater ad anguſtiam, vel ad tribulationem naſcetur. Hic eſt Deus ſanctus & benedictus, qui dixit, Frater ego ero Iſraeli, in hora tribulationis vel anguſtiæ eius: ſicut dictum eſt Pſal. 122. למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך Id eſt, Propter fratres meos, & amicos, vel propinquos, vel ſocios meos, loquar nunc pacem in te. Hactenus traditio. Ex qua clarè habetur, Deum amicum & fratrem Iſraelis dici, qui fuerat ſecundùm humanitatem ad anguſtiam naſciturus. Ad præmiſſæ autem traditionis veritatem, maximè facit quod in *Midras tehilim*, i. in expoſitione Pſalmorum ſcriptum eſt, ſuper illud Pſalm. 4. In inuocatione mea exaudi me Deus iuſtitiæ meæ. Ibi enim ſic ad literam legitur, Dixit R. Iodan, Qui declinat, vel currit poſt carnem & ſanguinem, habet patronum. Sed cùm adeſt tempus anguſtiæ aut tribulationis, non ſtatim ingreditur apud eum. Venit enim & ſtat ante ianuam patroni ſui, vocatque ſeruum eius, & ſeruus quidem ait, En ille ante ianuam manet. Deus autem ſanctus & benedictus non ita facit. Cùm enim acceſſerit tempus tribulationis, vel anguſtiæ Iſraeli, non vocabit Michaelem, aut Gabrielem, ſed Deum ipſum inuocabit, ipſeque eum exaudiet. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Ioelis 3. cap. והיה כל אשר יקרא בשם יהוה ימלט Hoc eſt, Et erit vt omnis qui inuocauerit in nomine Dei (tetragrammaton) liberetur. Et infrà; Dixit R. Simeon; Caro & ſanguis habet קרוב *karob*, id eſt conſanguineum, vel propinquum, & ſi fuerit diues, confitebitur eum: Deus autem ſanctus & benedictus non ita agit. Nam cùm Iſrael in humilitate eſt, tunc eos fratres & propinquos vocat: ſicut dictum eſt Pſal. 122. Propter fratres meos, & propinquos meos, loquar nunc pacem in te. Item infrà: R. Aben in nomine R. אחא *Aha* ait, Caro & ſanguis habens קרוב *karob*, id eſt propinquum captiuum, & deprædatum, erubeſcit fateri illum propinquum ſuum eſſe: ſed Deus ſanctus & benedictus educi fecit Iſrael captiuos, & deprædatos, & tamen eos קרובים *kerouim*, id eſt, propinquos vel conſanguineos expreſsè vocat: ſicut dictum eſt Pſalm. 148. לבני ישראל עם קרובו הללויה Id eſt, Filiis Iſrael populo propinquo, vel conſanguineo ſuo, Laudate Deum. Et rurſus infrà, Dixit Deus ſanctus &

A benedictus Eſa. 65. Et erit, antequàm inuocent, ego reſpondebo, & exaudiam. Quamuis autem ita ſit, neceſſe tamen eſt, vt eorum inuocatio in veritate fiat: vt dictum eſt Pſalm. 145. קרוב יהוה לכל קראיו לכל אשר יקראהו באמת Hoc eſt, Propinquus eſt Deus omnibus inuocantibus eum, omnibus qui inuocabunt illum in veritate. Eſt-ne poſſibile, eum propinquum eſſe omnibus inuocantibus eum? Docet quid ad hoc dicendum ſit quod ſequitur, Omnibus qui inuocabunt illum in B veritate. Hucuſque traditio. Ex qua manifeſtè apparet, Deum eſſe fratrem, propinquum, & patronum Iſrael, & omnes qui eum in veritate inuocabunt, à ſuis aduerſitatibus ab ipſo liberandos eſſe.

Cap. Nunc igitur hunc Deum ſanctum & benedictum Iſraelis fratrem, conſanguineum, & propinquum toties appellatum, Meſſiam eſſe proba.

Gal. Id & *Midras* & *Targum* שיר השירים *Sir haſirim*, id eſt, Expoſitio ſiue gloſſa, & Caldaica tranſlatio Cantici canticorum apertè oſtendunt, ſuper C illud Cant. 8. cap. dictum מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי אמצאך בחוץ אשקך גם לא יבוזו לי: אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני Id eſt, Quis dabit te ſicut fratrem mihi, lactentem vbera matris meæ, Inueniam te foris, oſculabor te, etiam non deſpicient me. Deducam te, & inducam in domum matris meæ, & docebis me: *Midras* enim, id eſt, gloſſa ibi ſic ait, Hæc verba dixit Eccleſia Iſraelis Deo ſancto & benedicto. Ipſe autem dixit ei, Vt qualis frater ero tibi? Numquid vt fuit Cain Habeli? Cain D enim interfecit Habel: ſicut dictum eſt Gen. 4. cap. Et inſurrexit Cain contra Habel fratrem ſuum & occidit eum. An vt fuit Iſmael ipſi Iſhac? An vt Eſau ipſi Iacob? An vt fratres Ioſeph, ipſi Ioſeph, odientes eum? ſicut dictum eſt Gen. 37. Et oderunt eum, nec poterant eum quicquam ad pacem alloqui. Et iterum, Et inuidebant ei fratres eius. Vt qualis ergo frater ero tibi? Ecce dicendum, Vt fuit Ioſeph ipſi Beniamin, qui dilexit eum quaſi cor ſuum: ſicut dictum eſt Gen. 43. cap. Et vidit E Ioſeph Beniamin fratrem ſuum, filium matris ſuæ, & feſtinauit Ioſeph, quia commotæ fuerunt commiſerationes eius in fratrem ſuum, & voluit flere. Sequitur, Deducam te, & inducam te. Deducam te à ſuperioribus ad inferiora. Inducam te in domum matris meæ, hoc eſt, in Sinai: Dixit R. Berachias, Quare vocatur Sinai domus matris meæ? Quia inde factus eſt Iſrael ſicut lactens, vel infans filius vnius diei. Hæc traditio. Targum autem, id eſt Chaldaica R. Ionathæ editio, verba illa prædi-F cta Cantici canticorum, Quis dabit te ſicut fratrem mihi? cum reliquis, ita Caldaicè exponit, Cùm reuelabit ſe Rex Meſſias Eccleſiæ Iſrael, dicent ei filii Iſrael, Tu eris nobis in fratrem. Item Targum Ieroſolymitanum, quod alias vulgata Editio dicitur, ſic eadem verba Chaldaicè traducit, atq; exponit, In illo tempore reuelabitur Rex Meſſias Eccleſiæ Iſrael, & dicent ei filii Iſrael, Veni, eris nobis vt frater, & aſcendemus Ieroſolymam, eritmuſq; lactentes tecum ſententias legis, ſicut lactet G infans ex mammillis matris ſuæ. Sequitur in textu, Deducam te, & introducam in domum matris meæ: Docebis me. Targum Rabbi Ionathæ ita hæc exponit: Deducam te Regem Meſſiam: introducam te in domum ſanctuarii mei. Et docebis

bis me timere Deum, & ambulare in viis eius. Targum autem Ieroſolymitanum ſic: Deducam te Regem Meſſiam, Inducam te in domum ſanctuarij. Docebis me timere à facie Dei, & ambulare in viis eius, & ibi cœnabimus cœnam *Leuiathan.* Ex iſtis igitur Targum, id eſt, ex his Chaldaicis antiquorum expoſitionibus euidentiſſimè patet, Regem Meſſiam eſſe illum Eccleſiæ fratrem, quem præcedens *Midras*, id eſt, expoſitio Deum ſanctum & benedictum ex ſuperioribus ad infima deducendum aſſeruit. Hoc idem etiam in *Bereſſith Rabba*, id eſt, in expoſitione magna Gen. optimè oſtenditur: vbi etſi plura eorum quæ præmiſſa ſunt, repetantur, ad maiorem tamen Iudæorum recentiorum confuſionem, eadem bis terque referre, prout in diuerſis eorum libris leguntur, non eſt inutile. Prædicta igitur *Bereſſith Rabba*, ſuper illud Geneſ. 28. cap. dictum, Et egreſſus eſt Iacob, ita omnino dicit, Scriptum eſt Zachar. 4. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iſte Meſſias eſt. Et cur eum montem magnum appellat? Quia maior eſt quàm patres: ſicut dictum eſt Eſa. 52. cap. Ecce intelliget ſeruus meus, id eſt Meſſias: qui leuabitur pluſquàm Abraham: de quo ſcriptum eſt Geneſ. 14. Leuo manus meas ad Dominum: & exaltabitur pluſquam Moſes: de quo dictum eſt Numer. 11. Quia dicis mihi, Exalta eum in ſinum tuum, ſicut exaltat nutricius infantem. Et ſublimis erit valde pluſquàm Angeli miniſterij: de quibus dictum eſt Ezech. 1. Et ſublimitas eorum & ſublimitas eis. Eapropter dictum eſt, Quis tu mons magne? Alia expoſitio; Quamobrem dicitur Meſſias mons? Quia per viam montium venturus erat. Sicut dictum eſt Nahum. 1. cap. Ecce ſuper montes pedes annunciantis, & audire facientis pacem. In illa hora Iſrael ad montes intendens erit. Sicut dictum eſt Pſalm. 121. Leuabo oculos meos ad montem vnde veniet adiutor meus. Hic eſt Meſſias, qui vocatus eſt adiutor. Sicut dictum eſt Pſalm. 20. Mittet adiutorem tuum de ſanctuario. Et vnde ipſe veniet? A Deo ſancto & benedicto. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalm. 121. Adiutor meus à Domino factore cœli & terræ. Porrò de eo ſcriptura dixit Pſalm. 146. Beatus cuius Deus Iacob in adiutorem eius. Simile eſt hoc hominibus ad iudicium venientibus, ac iudicem timentibus. Quibus dicitur, Nolite timere à iudicio. Iudex enim amicus veſter eſt. Sic futurum eſt, vt Iſrael ſtent in iudicio coram Deo ſancto & benedicto: Quibus formidantibus, Angeli miniſterij dicent, Ne timeatis à iudicio. Iudex enim ciuis veſter eſt: ſicut dictum eſt Eſaiæ quadrageſimo quinto capite, Ipſe ædificabit ciuitatem meam, & captiuitatem ſoluet. Nonne cognoſcitis ipſum? Propinquus enim, vel conſanguineus veſter eſt: ſicut dictum eſt Pſalm. 148. Filiis Iſrael populo propinquo vel conſanguineo ſuo, Laudate Deum. Iterum quoque dicent eis, Ne timeatis à iudicio. Frater enim veſter eſt iudex: ſicut dictum eſt Pſalm. 122. Propter fratres meos, & propinquos, vel amicos, vel ſocios meos, loquar nunc pacem in te. Præſertim autem, quia pater veſter eſt: ſicut dictum eſt Deuteronom. 32. cap. Nonne ipſe eſt pa-

Mons, Meſſias.

Adiutor, Meſſias.

De iudicio Dei.

A ter tuus, poſſeſſor tuus, vel emptor tuus? Eam ob rem dixit Selomo in perſona Eccleſiæ Iſrael Cantic. 8. capit. Quis dabit te vt fratrem mihi? Vt qualem verò fratrem? Non talem, qualis fuit Cain fratri ſuo Habel, neque vt Iſmael fuit fratri ſuo Ishac, neque vt Eſau fratri ſuo Iacob, neque vt fratres Ioſeph ipſi Ioſeph: ſed ſicut fuit ſugens vbera matris ſuæ: hoc eſt, qualis fuit Ioſeph fratri ſuo Beniamin, quem dilexit vt cor ſuum. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Cantic. 8. capit. Sugentem vbera matris meæ: Inueniam te

B foris, hoc eſt in deſerto, quod eſt extra populatum. Oſculabor te: & non deſpicient me. Hæc omnia traditio. In qua multa ponuntur pro noſtra fide relatu digniſſima. Videlicet quòd Meſſias dicitur mons magnus, maior ſcilicet quàm patres, ac Angeli miniſterij diuini, qui cæteris omnibus ſunt excellentiores, ſecundùm antiquorum Talmudiſtarum traditiones. Et quòd ipſe eſt adiutor veniens à Deo. Et quòd Deus Iacob eſt in eo.

C Et quòd Deus ſit eius, propinquus, ſiue conſanguineus, & frater Iſrael. Ad quod probandum, inducitur præmiſſa Cantici canticorum autoritas, videlicet, Quis dabit te vt fratrem mihi? Quam Targum (vt viſum eſt) de Meſſia exponit. His conſentaneum eſt, valdeque mirabile, quod in libro תנחומא *Tanhuma* ſcribitur ſuper illud Leuit. 25. cap. כי ימוך אחיך ומכר מאחזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל Id eſt, Quando pauper factus fuerit frater tuus, ac vendiderit de poſſeſſione ſua, & veniet

D redemptor eius, proximus, vel propinquus ei, & redimet: Ibi enim ſic dicitur, Et veniet redemptor eius, Hic eſt Deus ſanctus & benedictus: ſicut dictum Ierem. 50. cap. גאלם חזק יהוה צבאות שמו ריב יריב את ריבם קרוב לו Hoc eſt, Redemptor eorum fortis, Deus (tetragrammaton) exercituum nomen eius. Diſceptans diſceptabit cauſam eorum, vel bellans bellabit bellum eorum: Propinquus vel conſanguineus ei. Hic eſt Deus ſan-

E ctus & benedictus; ſicut dictum eſt Pſalm. 148. Et exaltabit cornu populi ſui, laus vel gaudium omnibus piis, vel benignis eius, filiis Iſrael, populo propinquo, vel conſanguineo ſuo הללויה *halleluiah*, id eſt, Laudate Deum. Hæc traditio: circa quam tria à Iudæis quærere placet; Quomodo ſcilicet Deus ſanctus & benedictus factus ſit Iſrael conſanguineus, vel propinquus? De quo carcere, de quaue captiuitate erat hominem redempturus? Et quærerat eorum cauſa, quam ipſe diſceptaturus erat, ſiue quod erat eorum bellum, quod ipſe bel-

F laturus fuerat? CAP. Quia ſcio, Iudæos nequaquam ad hæc rationabiliter & rectè reſpondere poſſe: (ſunt enim à Deo inſania, cæcitate ac ſtupore perculſi) ideo ipſe ad ea ſecundum Chriſtianam veritatem reſpondeas. GAL. Tunc itaque Deus ſanctus & benedictus factus eſt Iſraeli conſanguineus & propinquus, cùm ab anima Dei quæ Verbum & Sapientia, & Filius Dei eſt (vt paulò inferius probabitur) anima & corpus Meſſiæ aſſumpta

G ſunt. Tunc enim illud ipſius Dei apud Eſaiam quadrageſimo ſecundo capite dictum, impletum eſt, הן עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא Id eſt, Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, vel innitar eo. Electus meus in quo ſibi complacuit anima mea. Dedi Spiri-

Tria à Iudæis quærenda.

Deus vt eſt Iſraelis propinquus.

tum meum ſuper eum: Iudicium gentibus profe-ret. Quæ quidem verba ſic R. Ionathas Chaldaicè traducens expoſuit, הא עברי משיחא פקר ביניה בחירי דאתרעי בה ממרי אתן רוח קודשא עלוהי דיני לעממיא יגלי׃ Hoc eſt, Ecce ſeruus meus Meſſias, applicabo eum: electus meus, in quo ſibi complacuit verbum meum. Dabo Spiritum ſanctum ſuper eum, vel per eum. Iudicium gentibus reuelabit. Et poſt pauca apud Eſaiam ita ſubiicitur, ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו Id eſt, Ponet in terra iudicium. Et legem eius **B** inſulæ expectabunt. Hæc & idem Ionathas ita in Chaldæum verſa explanauit, יתקן בארעא דינא ובאוריתיה נגוון יכתרון Hoc eſt, Ordinabit in terra iudicium, & in lege eius gentes ſperabunt. Hæc ſatis ad primum quæſitum. Ad reliqua verò duo, patebit in ſequentibus reſponſio. CAP. Cùm Propheta in præmiſſis in perſona Dei dixit, Electus meus in quo ſibi complacuit anima mea, quid ibi per animam meam Dei intelligitur? GAL. Vbi Propheta in perſona Dei **C** loquens, Anima mea, dixit, ibi Ionathas, Verbum meum, tranſtulit. Sic enim (vt audiſti) voce Dei ait, Electus meus, in quo ſibi complacuit verbum meum. Quare dicere audeo, animam Dei ibi non eſſe, niſi Filium Dei, qui & Verbum Dei, & Sapientia Dei, & Virtus Dei dicitur. Ex præmiſſis igitur omnibus abundè patuit, quòd ad inſinuandam Filij Dei incarnationem, ac diuinæ & humanæ naturæ cognationem in Chriſto futuram, Deus multoties à priſcis Iudæorum propinquus ſiue conſanguineus, & frater Iſrael dictus fuerit.

Anima Dei.

CAP. XXIX.

Quod Deus ipſe ore proprio docturus eſſet homines, & Meſſias ſit ille.

CAPNIO.

IN plerisque Iudæorum libris memini me legiſſe, futurum quandoque fuiſſe, vt Deus ipſe cum hominibus conſuetudinem ducens, ore proprio ipſos doceret: ex quo maximè ipſa diuina inſinuatur incarnatio. GAL. Ita profectò eſt, vt ais. Legitur enim hoc modo in מדרש מדבר סיני *Midras Midbar Sinai*, id eſt, in expoſitione ſuper librum Numerorum 23. capit. eo in loco, vbi ſcriptum eſt, Sicut in tempore dicetur Iacob & Iſraeli, Quid fecit Deus? Vidit oculus Balaam, quòd Iſrael eſſent ſedentes coram Domino in futurum, quemadmodum ſedet diſcipulus coram magiſtro, quærentes ab eo ſuper qualibet פרשה *paraſa*, id eſt, de vnoquoque capitulo, quam ob rem ſcriptum fuerit: ſicut dictum eſt Eſa. 23. cap. כי ליושבים לפני יהוה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק Hoc eſt, Quoniam ſedentibus coram Deo erit negociatio, vt comedant ad ſatietatem, & vt induant precioſo, vel forti. Et iterum 30. capit. ait, ולא יכנף עוד מוריך והיו עיניך ראות את מוריך׃ Id eſt, Et non auolabit vltra doctor tuus. Et erunt oculi tui videntes do-

A ctorem tuum. Et Angeli miniſterij interrogabunt eos, dicentes, Quid docuit vos Deus ſanctus & benedictus? Hoc autem dicturi ſunt, quia non habebunt facultatem intrandi in medium eorum: ſicut dictum eſt Numer. 23. cap. Sicut in tempore dicetur Iacob & Iſraeli, Quid fecit Deus? Hactenus traditio: quam Rabbi Selomo in diebus Meſſiæ complendam fuiſſe oſtendit, cùm verba Eſaiæ primùm in eadem traditione inducta, cum quibuſdam præcedentibus exponit. Vbi **B** enim Eſa. 23. capit. ait, והיה סחרה ואתננה קודש להיהו Id eſt, Et erit negotiatio eius, & merces eius ſanctuarium, vel ſanctitas Deo: gloſſa eiuſdem R. ſic dicit, Futurum eſt, vt iuſti talia contemnant cùm venerit Rex Meſſias. Et hoc eſt quod apud eundem Prophetam conſequenter ſcriptum eſt, לא יאצר ולא יחסן כי ליושבים לפני יהוה יהיה סחרה לאכל לשבעה ולמכסה עתיק Id eſt, Non reponetur in horreo, neque theſaurizabitur: quoniam ſedentibus, vel habitantibus coram Deo erit nego- **C** ciatio, vt comedant ad ſaturitatem, & veſtiantur pretioſo, vel forti: Quæ R. Ionathas ita Chaldaicè tranſtulit, Et erit negociatio eius ſancta coram Deo. Non congregabitur in horreum, neque theſaurizabitur, quia miniſtrantibus coram Deo erit merces, vt comedant ad ſaturitatem, & induantur precioſo. Optimè quoque ad propoſitum facit quod in libro סיפרי *Siphre* legitur, cùm ſuper illud Deuteronom. 33. cap. dictum, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור Id eſt, Memorare dies ſeculi, **D** animaduertere annos generationis & generationis, ita dicitur, Dixit eis Moſes, In tempore quo ipſe locus, id eſt, Deus inducet tribulationes ſuper vos in mundo iſto, mementote quot bona, & quot conſolationes ſit vobis daturus in ſeculo futuro. Sequitur, Animaduerte annos generationis & generationis: Hæc eſt generatio Meſſiæ, in quo ſunt tres generationes, ſicut dictum eſt Pſal. 72. ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים׃ Hoc eſt, Timebunt te cum ſole & ante lunam genera- **E** tionem generationis. Sequitur Deut. 32. cap. שאל אביך ויגדך Id eſt, interroga patrem tuum, & annunciabit tibi: futurum eſt enim, vt ſint Iſrael videntes & audientes, tanquam qui audiunt ex ore Dei ſancti & benedicti, ſecundum ſenſum quo dictum eſt Eſa. 30. cap. Hæc eſt via, ambulate in ea, ſiue ad dexteram ſiue ad ſiniſtrã. Et rurſus dicitur apud eundẽ Prophetã ibidem, Et dabit vobis Deus panẽ anguſtiæ, & aquam contritionis, vel panẽ anguſtum & aquam compreſſam: Sed non auolabit **F** vltra doctor tuus, vel, non operiet ſe ala vltra doctor tuus. Et erunt oculi tui videntes doctorem tuum. Hæc omnia traditio. Rabbi vero Ionathas Vzielis filius hæc poſtrema Eſaiæ verba ita Chaldaicè traduxit, ולא יסלק עוד שכינתה ויהוין אינך חזיין ית שכינתי Hoc eſt, Et non recedet vltra diuinitas eius. Et erunt oculi tui vidẽtes diuinitatẽ eius. Vbi igitur Propheta primò doctor tuus, deinde doctorẽ tuum, dixit, vtrobiq; Ionathas in Targum (vt nunc viſum eſt) diuinitatẽ eius poſuit. Ex quo **G** profectò liquet, futurum fuiſſe vt homines Deum doctorem haberent, quem oculis viderent, & à quo veritatis viã diſcerẽt. Quod profectò haudquaquam fieri potuiſſet, niſi futurum fuiſſet Deum hominem fieri ex vtroque genere, diuino ſci-

licet

licet & humano permixtum. Super verbum autem illud, Panem anguſtum & aquam compreſſam, ſic ait gloſſa R. Selomonis; Non erit vobis facultas eundi poſt voluptates, vt hactenus feciſtis: ſicut dictum eſt Amos 6. capit. השותים במזרקי יין Id eſt, Bibentes in phialis vinum. Cùm enim eſſetis poſt voluptates euntes, videre nequiuiſtis Deum ſanctum & benedictum. Quemadmodum dictum eſt Eſa. 6. השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע Hoc eſt, Impingua cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Cùm verò parum comederis, erunt oculi tui videntes doctorem tuum, ולא יכנף *Velo iccaneph*, id eſt, Et non ſe operiet abs te ala pallii ſui: quaſi dicat, non abſcondet vultum ſuum abs te מוריך *Morecha*, id eſt, doctor tuus, hoc eſt Deus ſanctus & benedictus, qui docebit te, להועיל *Lehoil*, id eſt, vt valeas, vel aſcendas. Hæc R. Selomo. Ex quibus patet quorundam ex noſtris non paruus error: vbi enim Iudaica prauitas doctorem hunc iuxta literalem ſenſum Deum eſſe aſſerit audibilem atque viſibilem, quod Meſſiæ Deo & homini valde congruit: illi hunc eundem doctorem iuxta literam, Ezram fuiſſe affirmant: quod prorſus falſum eſſe, ex eo facilè videri poteſt, quòd dictum illud Eſaiæ, Et non auolabit abs te doctor tuus, neque Ezræ, neque cuiquam puro homini conuenire poteſt, niſi ſoli illi, qui demum in ſe credentibus, atque credituris dixit Matth. vltimo, Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi. Nam etſi in humanitate ad Patrem ierit, in forma tamen qua Patri æqualis eſt, nunquam à fidelibus ſuis diſcedit. Valde quoque notandum eſt, quòd præmiſſa hæc traditio exponens illud Deuteronom. 32. Animaduertite annos generationis & generationis, hoc modo ait, Hæc eſt generatio Meſſiæ, in quo ſunt tres generationes. Vbi nihil aliud dictum eſſe cenſendum eſt, generationem Meſſiæ eſſe generationem & generationem, & rurſus in eo nihilominus tres eſſe generationes, quàm geminam eſſe Meſſiæ generationem; diuinam ſcilicet qua à Patre ante ſecula genitus eſt, & humanam, qua ex matre in ſeculo natus eſt: & conſequenter tres in eo ſequitur eſſe generationes, tres videlicet ſubſtantias, id eſt corpus, animam & diuinitatem. Et iterum hæc duo & tria vnum eſſe Meſſiam. Prædictis etiam non incongruè annectitur, quod in procemio *Midras*, id eſt, expoſitionis Lamentationum Ieremiæ his verbis legitur, In futuro Deus ſanctus & benedictus erit ſedens, & exponens coram iuſtis ſenſum legis, & reuelans eis per manus Meſſiæ: ſicut dictum eſt Prouerb. 2. יצפן לישרים תושיה מגן להלכי תם Hoc eſt, Reſeruat, vel occultat rectis legem, clypeus ambulantibus ſimpliciter, vel perfectè. Dixit R. Abraham Auen Ezra, Cælat regis legem: quia occultat ab eis verbum ſapientiæ, donec veniat tempus eius, & exponat eam ore ſuo coram magiſtris. Et ſuper hoc dictum eſt Prouerb. 15. ודבר בעתו מה טוב Id eſt, Et verbum in tempore ſuo quàm bonum eſt? Hucuſque traditio. Ex his igitur omnibus quæ dicta ſunt, palàm patet, Deum ore ſuo docturum fuiſſe homines, viſibilem atque audibilem factum: quod tunc proculdubio impletum eſt, cùm Dei Filius carne humana aſſumpta, viſibilis atque audibilis effectus, & habitu inuentus vt homo, diſcipulos ſuos, hominumque turbas docebat, atque à Scribis & Phariſæis interrogatus, eorum quæſtionibus reſpondebat.

Capvt XXX.

Quod Deus coæquandus eſſet Eccleſiæ, & quòd Meſſias caput Eccleſiæ futurus erat.

Capnio.

Ad hanc etiam Filij Dei incarnationem (vt arbitror) inſinuandam Deus ipſe Eccleſiam ſororem ac ſociam ſuam vocauit: ita Cantici canticorum 5. cap. dicens, פתחי לי אחותי יונתי תמתי Hoc eſt, Aperi mihi ſoror mea, vel ſocia mea, columba mea, perfecta mea. Gal. Ita certè eſt, vt ais. Sed aliud maius latitat myſterium in verbis iſtis, quod maximè ad propoſitum noſtrum facit. Nam vbi nunc תמתי *tammathi*, id eſt perfecta mea ſcriptum eſt, תאומתי *teumathi*, id eſt gemella mea, Selomo ſcripſit. Sic enim ſcriptum fuiſſe priſci Talmudiſtæ teſtantur. Legitur enim in *Midras Sir haſsirim*, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum, ſuper hunc textum ſic R. Immai dixiſſe, quòd תאומתי *teumathi*, id eſt, gemella mea ſcriptum fuit. Ex quo igitur in lege ſcriptum eſt, dici poteſt. Dixit ibidem R. Iudas in nomine R. Leui *teumathi*, id eſt, gemella mea, ideo dictum eſt, à Deo ſcilicet, quoniam ſicut huiuſmodi gemellis contingit, vt ſi aliquid ſenſerit corpus alterius, mox ſocius eius turbetur, atque tumultuetur: ita ex quo in lege dictum eſt, dici poteſt, eò quòd Deus dixerit Pſalm. 91. Cùm ipſo ſum ego in tribulatione, eruam eum, & honorabo eum, & oſtendam illi ſalutationem meam. Hæc traditio. Ex qua apertè oſtenditur, quòd Deus & Eccleſia velut duo gemelli futuri erant. Et tunc Deus cum homine pariter exiſtendo, & conuerſando ipſum honoraturus, & à tribulatione erepturus. Quod non poteſt niſi de incarnatione intelligi. Ex quo planè infertur, Meſſiam geminam habiturum fuiſſe naturam, diuinam ſcilicet & humanam: vt in altera verus & perfectus Deus eſſet, in altera verus & perfectus homo. Cap. Secundùm quam naturam Meſſias caput Eccleſiæ eſſe debebat, vtrùm ſcil. ſecundum diuinam naturam, an ſecundum humanam, an ſecundùm vtramq; ſimul? Gal. Secundum vtramque ſimul, inquam, quamuis ſecundùm humanam longè magis, quàm ſecundùm diuinam. Nam ſecundùm eam naturam magis propriè caput Eccleſiæ eſſe debebat, ſecundùm quam ipſi Eccleſiæ corpus ipſius myſticum eſſe magis conueniebat: ſed ſecundùm naturam ipſius humanam, multò magis conuenit vniuerſæ Chriſti Eccleſiæ, corpus eius myſticum eſſe, quàm ſecundùm naturam eius diuinam, cùm ipſe ſecundùm naturam humanam, & non ſecundùm naturam diuinam, membra propriè habeat: Meſſias igitur etſi ſecundùm vtramque naturam caput Eccleſiæ futurus erat, ſecundùm humanam tamen longè magis propriè. Cap.

Meſſias caput Eccleſiæ futurus.

Vt magis Iudæorum perfidia conuincatur, hoc loco Meſſiam vniuerſæ Eccleſiæ, quæ ex Iudæis & Gentilibus congreganda erat, futurum fuiſſe caput, probandum eſt. GAL. Primum igitur Hoſeam in medium afferam, ſic de iſto capite & corpore primo capite apertè loquentem, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל Quæ verba ſic interpretantur, Et congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael ſimul, & ponent ſibi caput vnum. Et aſcendent de terra: quoniam magna dies Izreel. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic ait, Et ponent ſibi caput vnum, Dauid ſcilicet Regem ſuum. Quoniam magna erit dies יזרעאל *izreel*, dies videlicet congregationis ſeminis eorum. Hæc R. Selomo. Hoc autem totum tunc impletum eſt, cùm Apoſtoli & cæteri Chriſti diſcipuli (quorum aliqui fuerunt de tribu Iuda, vt Iacobus, & Iohannes, & alius Iacobus, & fratres eius; & aliqui de ſingulis aliis tribubus) ſimul cum conuerſis ex Gentibus in vnam Chriſti fidem congregati ſunt, & caput vnum, Dauid Regem ſuum, id eſt Meſſiam ſibi poſuerunt. Quòd autem Dauid pro Meſſia accipiatur, in præcedentibus latiſſime patuit: vbi inter cætera dictum eſt, quòd ſiue de viuis, ſiue de mortuis Meſſias ſit, Dauid eſt nomen eius. Sequitur in prophetia, Et aſcendent de terra, id eſt, de ſenſu & conuerſatione terrena, & de humilitate literæ, ad ſpiritalis intelligentiæ altitudinem. Quoniam magna dies יזרעאל *izreel*, quod ſeminabit Deus, Latinè ſonat. Magna enim fuit dies illa, non ſolùm duratione, verùm etiam miraculis, multiſque aliis, quam Deus per Apoſtolos cæteroſque Chriſti diſcipulos ac eorum ſucceſſores per orbem ſeminauit, vt prædicationis fructum afferrent. Hanc & hactenus ſeminare non deſtitit, neque ad mundi vſque finem vnquam ſeminare ceſſabit. Quare factum eſt, vt Gentiles qui populus Dei non erant, populus Dei eſſent. Quod bene Hoſeas ipſe voce Dei prædixit 2. cap. dicens, וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלהי id eſt, Et ſeminabo eam mihi in terra: & miſerebor eius, cuius non fui miſertus: & dicam non populo meo, populus meus tu. Et ipſe dicet, Deus meus. Deinde Micheam audi, ſic 2. cap. dicentem, ויעבר מלכם לפניהם ויהוה בראשם Id eſt, Et tranſibit Rex eorum ante eos. Et Deus in caput ipſorum. Quod autem Meſſiæ caput Eccleſiæ Iſraelis futurus erat, habetur in libro *Sanhedrin* in cap. *Helec*: vbi ita ad verbum legitur, In *Bereſith Rabba* R. Moſis Hadarſan ſuper illud Gen. 49. Lauabit in vino indumentum ſuum, ſic dicitur, Quando veniet Rex Meſſias, indutus erit purpura pulchra viſu. Et poſt pauca: Et ipſe erit caput Iſrael. Quod haud incongruè cum ea Pauli ſententia conuenit, cum ad Philippenſes ſcribens 1. cap. ait, Ipſum dedit caput ſuper omnem Eccleſiam, quæ eſt corpus ipſius, & plenitudo eius. Et rurſus ad Coloſſ. 1. cap. dicit, Et omnia in ipſo conſtant, & ipſe caput corporis Eccleſiæ. Hæc ſatis de tertio libro, vbi abundè Meſſiam Deum & hominem ſimul futurum fuiſſe, probatum eſt. Alia permulta præter illa, quæ dicta ſunt, tam de diuina trinitate in ſecundo libro, quàm de Meſſiç diuinitate in hoc tertio, opportunè dicenda occurrere potuiſſent: quæ ne præſens opus prolixius quàm decet, redderetur, omittere placuit. Ea enim duntaxat his in libris (quod & in cæteris faciam) afferre curaui, quæ ad reſeranda catholicæ veritatis arcana in Hebraicis codicibus inuenta, neceſſaria viſa ſunt. Quare Theologorum difficultatum ſubtilitates, quæ ad detegenda huiuſmodi arcana, neceſſariæ non ſunt, prætermittendas duxi: præſertim cùm de ipſis abundè pertractet Georgius Benignus de Saluiatis Archiepiſcopus Nazarenus, vir vtique præſtanti ingenio præditus, ac in omni diſciplinarum genere maximè eruditus, in præclaro illo opere, quod de vexillo victoriæ Chriſtianæ, Chriſtianiſſimo Gallorum Regi Franciſco huius nominis primo, dedicandum, nunc non minus eleganter quàm ſubtiliter conficit. In eo ſiquidem opere, ad probandum victoriam Chriſtianam eſſe fidem noſtram, qua credimus, tres eſſe qui teſtimonium perhibent in cœlo, & Ieſum eſſe Filium Dei, circa diuinam trinitatem, ac diuini verbi incarnationem, tres & ſexaginta ponuntur contemplationes.

Quarum vnaquæque incipit, Lux deitatis, vt ipſe oculis vidi.

LIBER

LIBER QVARTVS

DE PRIMO MESSIÆ ADVENTV.

CAPVT PRIMVM.

Quòd duplex ſit Meſsiæ aduentus, vnus cum humilitate, ad redimendum humanum genus: alter cum gloria & maieſtate ad iudicandum vniuerſum orbem.

CAPNIO.

QVONIAM duo potiſſimum inter cætera de Meſſia Iudæi noſtri ſeculi negant, eius ſcilicet diuinitatem, & eum iam veniſſe (ipſum enim & purum hominem aſſerunt, & venturum adhuc expectant) eapropter ſicuti Meſſiam ipſum & Deum & hominem futurum fuiſſe, per B eorum ſcripturas abundè probaſti, ita quoque cum iam veniſſe oſtendere debes: vt cùm illum eundem, quem adhuc ſummo cum deſiderio expectant, per ſuas ſcripturas, quæ hac de re clariſſimè loquuntur, iam veniſſe cognouerint, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum verum eſſe Meſſiam, ac mundi ſaluatorem, fateri cogantur. GAL. Oſtendam vtique. Sed vnum prius, quod nemo veſtrum quærit, declarari opus eſt. HOG. Quid illud eſt? GAL. Dicam ſtatim. Quia igitur non ſo- C lum eorum perfidiam veritate conuincere nobis in animo eſſe debet, verum illos quoque ad veritatis agnitionem reducere nobis pro viribus connitendum eſt: idcirco vnde tanti erroris occaſionem ſumant, vt quem veniſſe conſtat, præſtolari nunquam deſinant, nobis certè referendum eſt: vt ſemota huiuſce erroris cauſa ipſius quoque effectus, hoc eſt, infidelitas ipſa, quæ ab eiuſmodi errore ortum habet, ſemoueatur, niſi in perfidiæ cæcitate obſtinati permanere velint. Neceſſariò itaque D ſciendum eſt, duplicem Meſſiæ eſſe aduentum, de quibus paſſim Prophetæ fuere locuti. Alterum quidem cum humilitate, ad redimendum, ſiue ad ſaluandum. Alterum verò cum gloria & maieſtate, ad iudicandum. Iuniores tamen Iudæorum tanquam omnino obcæcati, geminum hunc Meſſiæ aduentum diſtinguere neſcientes, Prophetarum vaticinia confundunt, ſeſeque variis E implicant erroribus, atque infinita penè mendacia circa Meſſiæ myſteria componunt. Alij namque Meſſiam ipſum mox in ſuo aduentu in tanta virtute ac poteſtate apparìturum expectant, vt eum

A omnia mundi regna ſibi ſubiecturum, Iudæiſque liberatis, ac regno Iſrael reſtituto, temporaliter regnaturum affirment. Quo in errore aliquando & Chriſti diſcipuli fuerunt, credentes ipſum ilico poſt reſurrectionem terreni regni ſceptro potiturum. Vnde & quidam eorum ſuper cæteros primatum ambientes, ad eius dexteram & ſiniſtram ſedere petebant. Quidam verò poſt mortem eius, ac ſi ſua ſpe defraudati eſſent, aiebant, Nos ſperabamus, quòd ipſe redempturus eſſet Iſrael. Quidam denique an eo tempore regnum Iſrael reſtituturus eſſet, ab eo quærebant. Alij autem Iudæorum (vt eò vnde digreſſus ſum redeam) primi atque ſecundi aduentus prophetias confundentes, ipſaſque vno eodemque tempore conſummandas aſſerentes, Meſſiam nondum veniſſe dicunt. Alij demum & ob ea quæ de Meſſiæ humilitate, ac paſſione in primo eius aduentu ſubeunda, Prophetæ prædixerunt, & ob ea quæ de eius maieſtate & gloria in ſecundo ipſius aduentu manifeſtanda, Prophetæ ipſi prænunciarunt, duos affirmant venturos eſſe Meſſias: Primumque, filium Ioſeph appellant, quem in certamine Gog & Magog interficiendum dicunt, Alterum filium Dauid vocant, quem & primum Meſſiam reſuſcitaturum, & Iſrael redempturum, ipſiuſque Iſrael regnum reſtituturum, aiunt. Sed ſi Prophetarum dicta, vetuſtorumque Talmudiſtarum expoſitiones rectè intelligere vellent, non ſolùm in tot errores non inciderent, verùm etiam veritatem ipſam facilè agnoſcere poſſent. Nam vt primùm de Prophetis dicam, ſi varios veniendi modos quos Meſſiæ ipſi aſsignant, animaduerterent, eos de vno eodemque aduentu verificari non poſſe, inuenirent: quin potiùs ex diuerſis ipſis veniendi modis, duos eſſe Meſsiæ aduentus, & ipſi quoque concederent: quod ſi facerent, facilè ad veritatis agnitionem peruenire poſſent. CAP. Vellem aliquod huius gemini aduentus exemplum adduceres. GAL. Nonne Zachariam Meſsiam ipſum in forma pauperis ſuper aſinam & eius pullum equitantem, venturum prædixiſſe legiſti? Sic enim 9. capite ait, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך

A יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור ועל עיר בן אתונות Hoc eſt, Exulta valde filia Sion, iubila filia Ieruſalem, Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe, pauper, & aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Nonne etiam in Daniele eundem Meſſiam in nubibus cœli, quaſi filium hominis venturum eſſe reperiſti? cum ſic Propheta ipſe capite ſeptimo Chaldaicè inquit, חזה הוית בחזוי ליליא וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה Id eſt, Aſpiciebam ego in viſione noctis, & vidi cum nubibus cœli quaſi filium hominis ve- B
nientem. Cùm enim te vtramque linguam & Hebraicæ & Chaldaicæ non mediocriter callentem ſciam ſacrarumque literarum ſtudioſiſſimum eſſe non ignorem, hæc te frequentiùs legiſſe arbitror. CAP. Legi vtique quàm ſæpiſſimè hæc. GAL. Certum eſt igitur, vtrumque Prophetam de vno eodémque Meſſia his in locis locutum fuiſſe: cui tamen longè diuerſos veniendi modos tribuunt. Nam alter quidem ipſum pauperem & aſinæ inſidentem venturum dicit: alter verò cum cum C
nubibus cœli quaſi è cœlo cum gloria deſcenſurum ait. Qua de re & Talmudiſtæ non parum admirantur. Nam vt legitur in libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec* R. Iehoſuas filius Leui quæſiuit quidnam eſſet, quòd Meſſias apud Danielem quidem cum nubibus cœli venturus deſcribitur, apud Zachariam verò pauper & ſuper aſinam ſedens? Quia igitur hi duo veniendi modi qui à Prophetis illis Meſſiæ aſſignantur, ſimul eſſe non poſſunt, cùm incompaſſibiles ſint, duos eſſe Meſſiæ aduentus D
dicere oportet: alterum cum humilitate, ad redimendum: alterum cum maieſtate, ad iudicandum. De primo locutus eſt Zacharias: de ſecundo Daniel. Quod ex iis quoque quæ ibidem adiiciunt, facilè videri poteſt. Nam Zacharias quidem ibi non modò Meſsiam ipſum, pauperem & humilem ac ſaluatorem nuncupat, eo quod per humilitatem & paupertatem humano generi ſalutem allaturus eſſet: ſed redemptionis quoque opus exprimit, quod per Meſsiam ipſum fieri debebat, cùm ibi- E
dem ait, גם את בדם בריתך שלחת אסיריך מבור Hoc eſt, Etiam tu in ſanguine fœderis tui, emiſiſti vinctos tuos de lacu. Inſuper & paulò ante ſic, ודבר שלום לגיים id eſt, Et loquetur pacem gentibus. Quæ omnia redemptionis myſterium apertè innuunt. Daniel autem eodem in capite hæc etiam inter cætera dicit, דינא יתיב וספרין פתיחו Hoc eſt, Iudicium ſedit, & libri aperti ſunt. Ex quibus liquidò patet, ipſum de ſecundo Meſsiæ aduentu fuiſſe locutum. Ex horum igitur prophetarum a- F
liorumque dictis manifeſtè colligitur duplicem eſſe Meſsiæ aduentum. Quod ſi Iudæi negare audent, eis priſcorum Talmudiſtarum dicta obiicimus, qui neque veritatem hanc tacuerunt. Nam in מדרש קוהלת *Midras Coheleth* id eſt, in expoſitione Eccleſiaſtis, ſuper illud, Nihil eſt recens ſub Sole, legitur R. Berachias dixiſſe, הגואל האחרון נגלה וחוזר שנתכסה Id eſt, Redemptor vltimus reuelatus eſt, & reuertetur qui occultatus eſt. Vbi veteres ferè omnes Meſsiam redemptorem bis apparitu- G
rum eſſe aiunt. Quantum autem temporis ſpacium inter primam & ſecundam eius apparitionem futurum ſit, nulla apud eos fit determinatio. Id ipſum etiam ex libro תנחומא *Tanhuma* clarius habetur, vbi ſic dicitur, תנא בשוב יהוה את שיבת ציון היינו כחולמים: אז ימלא שחוק פינו ולשונינו רינה: מאי בשוב יהוה, מאי היינו כחולמים אמר ליה זאת היא במלחמת משיח בן אפרים כי בשיסתלק מעזרת בני ישראל יהיו כולם כחולמים לא ישנים ולא מתעוררים וכשישוב המשיח להראות להם אז ימלא שחוק פיהם וישמחו ויתאמתו של יהותו הראשון בסבת הראוהו שנית ויאמרו הגדיל יהוה לעשות עמנו: id eſt, Legimus in Pſal. 126. Dum conuerteret Deus captiuitatem Sion, eramus tanquam ſomniantes: tunc implebitur riſu os noſtrum, & lingua noſtra cantu. Quid eſt, Dum conuerteret Deus captiuitatem Sion, eramus tanquam ſomniantes? Reſponſum eſt ei, Hoc erit in bello Meſsiæ filii Ephraim, qui dum ſubtrahet ſe, ne ſit in auxilium filiorum Iſrael, erimus omnes veluti ſomniantes, non dormientes nec vigilantes. Quando verò reuertetur Meſsias, oſtendetque ſe ipſum eis, tunc implebitur riſu os eorum, eruntque gaudentes, & verificabunt primum aduentum, ratione huius ſecundæ oſtenſionis: & dicent, Magnificauit Deus facere pro nobis. Hæc traditio. Quæ quamuis iuniores Iudæorum in alienum ſenſum retorqueant, & quidam ex noſtris morti & reſurrectioni Chriſti piè applicent, ipſa tamen traditio de duobus Meſsiæ aduentibus expreſſe loquitur: nam ſequentia verba Pſalmi quem inducit, & conuerſionem Iudæorum quæ circa mundi finem fiet, & præmium bonorum operum quod vnuſquiſque in ſecundo Meſſiæ aduentu reportabit, palàm inſinuant. Sic enim eodem in Pſalm. ſequitur, אז יאמרו בגוים הגדיל יהוה לעשות עם אלה, הגדיל יהוה לעשות עמנו היינו שמחים שובה יהוה את שביתנו כאפיקים בנגא Id eſt, Tunc dicent in gentibus, Magnificauit Deus vt faceret cum iſtis (ſcilicet benignè, vt ait tranſlatio Chaldaica) Magnificauit Deus vt faceret nobiſcum (benignè ſupple, vt eadem dicit) fuimus lætantes. Conuerte Deus captiuitatem noſtram, ſicut riuulos in Auſtro. Qui ſeminant in lachrymis, in exultatione metent. Ambulans ambulabit & flebit, ferens charum ſemen. Veniens veniet in exultatione, reportans manipulos ſuos. Hunc etiam geminum Meſſiæ aduentum allegoricè tradiderunt, per Meſſiam ſcilicet filium Ioſeph, & per Meſſiam filium Dauid. Nam per Meſſiam filium Ioſeph, quem paſſurum, occidendum, reſurrecturumque dixerunt, primum aduentum inſinuarunt: per Meſſiam verò filium Dauid, ſecundum ſignificauerunt, eo quòd Meſſias ipſe in ſecundo aduentu, tanquam Rex mundi vniuerſi, cum maieſtatis gloria venturus ſit. Et quamuis antiqui Talmudiſtæ & per filium Ioſeph, & per filium Dauid, non duos Meſſias, ſed vnius & eiuſdem Meſſiæ duos admodum differentes deſignarint aduentus, vt ex eorum verbis perſpicuè patet, nonnulli tamen recentiorum Iudæorum dicta veterum malè intelligentes, immò peruertere conantes, inde occaſionem ſumunt dicendi duos venturos eſſe Meſſias, quos fruſtra expectant. De duplici igitur Meſſiæ aduentu apud priſcos Talmudiſtas nullum eſt dubium: Licet iuniores id negent, ne à Chriſtianis confiteri cogantur primum eius aduentum iam præteriiſſe.

CAPVT II.

De duobus Meſſiis, quos Iudæi recentiores fruſtra venturos expectant.

CAPNIO.

VNDE deliramentum hoc de duobus Meſſiis quos Iudæi noſtri temporis venturos præſtolantur, ortum habuit? GAL. Ex mala ſcripturarum intelligentia. In *Bereſſith* enim *Rabba* ſuper illud Gen. 49. cap. dictum, ישׂשכר חמור גרם id eſt, Iſachar aſinus fortis, vel oſſeus, hoc modo legitur; Scriptum eſt Eſa. 32. Beati vos ſeminantes ſuper omnes aquas. Non eſt iſtud ſeminare niſi eleemoſynam, & opera miſericordiæ facere: ſicut dictum eſt Eſa. 55. Eia omnes ſitientes venite ad aquas. Si quis autem ita fecerit, merebitur Eliam & duos Meſſias. Hoc eſt autem quod ſcriptum eſt Eſa. 32. Mittentes pedem bouis & aſini. Mittentes, iſte eſt Elias, de quo ſcriptum eſt Malach. vlt. cap. Ecce ego mitto vobis Eliam prophetam. Pedem bouis, hic eſt Meſſias filius Ioſeph. Sicut dictum eſt Deut. 33. Primogenitus bos eius decor eius. Et aſini, hic eſt, Meſſias filius Dauid, de quo ſcriptum eſt Zach. 9. c. Pauper & equitans ſuper aſinam. Hæc omnia ibi. Ex his igitur & aliis huiuſmodi ſacræ ſcripturæ verbis, aſtruunt Iudæi iuniores, duos Meſſias ſibi eſſe mittendos. In libro quoque סכה *Succa* in c. *Habelil bannisa* ita ad verbum dicitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt, Magiſtri, quòd Meſſias filius Dauid qui redempturus eſt, citò redimet in diebus noſtris, dicetque ei Deus ſanctus & benedictus, Pete à me aliquid, & dabo tibi: ſicut dictum eſt Pſal. 2. Narrabo præceptum, Deus dixit ad me, Filius meus es tu, ego hodie genui te. Poſtula à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & poſſeſsionem tuam fines, vel terminos terræ. Cumque viderit Meſſiam filium Ioſeph interfectum, dicet coram eo, ſcilicet Deo: Domine ſeculi non ego peto à te niſi vitam. Dicet ei Deus ſanctus & benedictus, Vitam petis ſcilicet à me? Cùm enim tu adhuc non dixeris, hoc iam prophetauit ſuper te Dauid pater tuus: ſicut dictum eſt Pſal. 21. Vitam petiit à te, & dediſti ei longitudinem dierum in ſeculum & vltra. Hæc Talmud. Quæ quidem nihil continent, quod ſit Domino noſtro Ieſu Chriſto contrarium. Ad illud autem quod ſequitur, Meſſiam filium Dauid non fuiſſe moriturum, dici congruè poteſt, Dominum Ieſum etſi ſecundùm humanitatem paſſum & mortuum vt hominem, tamen ipſum vitam petiiſſe, ac ei longitudinem dierum in ſeculum & vltra datam fuiſſe, cùm eum tertia die poſt mortem eius Deus ſuſcitauit nunquam vlteriùs moriturum. Ex hac preterea traditione plura quoque alia contra Iudæos habentur. Et primò quidem, quòd Meſſias filius Dauid citò redempturus eſſet: & per conſequens, quòd in diebus eorum, i. cùm adhuc ipſi in terra ſua domini & potentes eſſent, Meſſias ipſe filius Dauid venturus eſſet. Dies enim vniuſcuiuſque gentis & regis ii dicuntur, quibus dominatur & viget. Deinde quòd Pſal. 2.

A de Meſſia loquitur. Ex quo profectò Meſſiam eſſe Dei Filium conſequens eſt, eò quòd eodem in Pſalmo dicitur, Deus dixit ad me, Filius meus es tu. Et non adoptiuum quidem, propter id quod immediatè ſubiicitur, Ego hodie genui te: cui tanquam vero Filio dedit gentes in hæreditatem, & orbem vniuerſum in poſſeſsionem: quod in Chriſtianis conſtat fuiſſe completum. Demum quòd Pſalm. 21. videlicet, Deus in fortitudine tua lætabitur Rex, totus de Meſsia intelligitur. Eodem
B quoque in lib. & cap. ſic præterea legitur, Et planget terra, familiæ, & familiæ ſeorſum. Hic planctus cur fiet? Dixit Rab: Diſcordes ſunt in hoc R. דוסא *Doſſa* & Magiſtri: Vnus enim dixit, propter Meſsiam filium Ioſeph, qui interfectus erit. Alius verò ait, propter fomitem malum, vel propter ſenſualitatem quæ occiſa erit. Pax ſit illi, qui dixit ſuper Meſsiam filium Ioſeph occidendum, planctum illum futurum. Hoc eſt enim quod de illo ſcriptum eſt Zach. 12. c. והביטו אלי את אשר דקרו
C Hoc eſt, Et reſpicient ad me, quem confixerunt. Hactenus traditio. Ex qua maximum contra Iudæos ſumitur argumentum. Nam cum Deum eſſe oporteat eum, qui apud eundem Prophetam immediatè ante prædicta verba ſic ait, ושפכתי על בית דוד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים Id eſt, Et effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum: (hoc enim facere ſolius Dei eſt) cumque ille idem immediatè ſubiungat, quod nunc dictum eſt, vi-
D delicet, Et reſpicient ad me quem confixerunt, quod Magiſtri Iudæorum de Meſsia filio Ioſeph interficiendo, dictum fuiſſe expoſuerunt, vt in hac traditione liquidò patet: conſequens profectò eſt, Meſsiam filium Ioſeph Deum ſimul & hominem eſſe oportere. Quatenus, inquantum Deus, ſpiritum gratiæ & deuotionum ſuper credentes in ſe effundere valeret, & inquantum homo, clauis in cruce configi poſſet. Ex his igitur traditionibus non rectè intellectis, Iudæorum noſtri ſeculi ſtul-
E titia duos Meſsias expectat venturos; alterum filium Dauid, alterum filium Ioſeph. Sed eos turpiſsimè decipi, dupliciter patet. Primò quidem per Sacram ſcripturam. Nam etſi Saul, Dauid & alij quidam Meſsiæ vocati ſunt, nuſquam tamen in omnibus 24. Sacræ paginæ libris oſtendi poteſt, ſcripturam aliquam niſi de vno duntaxat Meſsia ad ſaluandum venturo, mentionem feciſſe. Deinde id quoque per priſcas eorum traditiones euidentiſsimè demonſtratur. Nam apud antiquos Iu-
F dæorum & Meſsias filius Ioſeph, & Meſsias filius Dauid vnus & idem habitus eſt. CAP. Vnde probas? GAL. Primum quod in *Bereſsith rabba* dicitur, audi. Ibi enim ſuper Gen. 28. c. dictum, Et egreſſus eſt Iacob de Berſaba, id eſt, de puteo ſeptem, ita ad literam legitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalm. 121. Leuabo oculos meos ad montes, vnde veniet adiutor meus. Quis tu mons magne coram Zorobabel? Mons magnus iſte Meſsias eſt filius Dauid. Et poſt pauca ſubditur: Gratiam ei, ideo ſci-
G licet dictum eſt, quia ipſe erit donans gratiam & deuotiones Iſraeli. Sicut dictum eſt Zachar. 12. Et effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum. Hæc omnia traditio. In cuius calce

dicitur, quòd Meſſias filius Dauid gratiam & deuotiones Iſraeli daturus erat. Ad cuius probationem hæc Zachariæ autoritas inducitur, Et effundam ſuper domum Dauid & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum. Quæ tamen autoritas in antecedenti traditione de Meſſia filio Ioſeph inducta eſt. Ex quo manifeſtum abſque dubio eſt, Meſſiam filium Dauid eundem omnino eſſe. Quare ſicut ibi Meſſiam filium Ioſeph Deum & hominem neceſſariò eſſe, oſtenſum eſt, ita quoque hic Meſſiam filium Dauid Deum & hominem fore, neceſſariò ſequitur. Cùm enim hic in perſona Meſſiæ filij Dauid dicatur, Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum gratiæ & deuotionum, quòd ſoli Deo conuenit; atque immediatè ſequatur, Et aſpicient ad me quem confixerunt, quod Deo nullatenus competere poteſt: clarum profectò, atque perſpicuum eſt, Meſſiam filium Dauid Deum & hominem neceſſariò futurum fuiſſe: vt tanquam Deus ſpiritum gratiæ & deuotionum ſuper homines effundere poſſet, & tanquam verus homo abſque diuinitatis detrimento, configi ac mori. In *Midras* quoque *tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum alia quædam ponitur traditio, ex qua manifeſtè colligitur Meſſiam filium Ioſeph & Meſſiam filium Dauid eundem proculdubio eſſe. Ibi enim ſuper illud Pſalm. 92. ואתה מרום לעולם יהוה Hoc eſt, Tu autem excelſus in æternum Deus; ſic habetur, Dixit R. Berachias, In æternum manus tua Domine deſuper exaltabitur quaſi monocerotis cornu meum. Sicuti enim vnicornis cornua altiora ſunt, quàm cornua omnium beſtiarum, ipſe quoque ventilans eſt ad quatuor ventos cœli: ſic Meſſias filius Dauid ventilans erit ad omnem ventum. Et de eo dixit Moſes Deuter. 33. Primogenitus bos eius, decor ei. Et cornua monocerotis cornua eius. Ipſis populos ventilabit ſimul. Et ipſa mille millia Ephraim. Et ipſa millenaria Manaſſe. Targum verò dicit ואינון ריבבתא דבית אפרים ובינון אלפיא דבית מנשה Id eſt, Et iſti erunt mille millia domus Ephraim: & iſti erunt millenaria domus Manaſſe. Et contra eum conſurgent Reges ad occidendum eum: ſicuti dictum eſt Pſalm. ſecundo, יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על יהוה ועל משיחו Id eſt, Conſurgent Reges terræ & principes tractabunt vnà aduerſus Deum, & aduerſus Meſſiam eius. Iſraelitæ autem qui tunc temporis in terra fuerint, in tribulatione magna erunt: verumtamen in tribulatione ſua erunt, quaſi oliua vberrima: ſicut dictum eſt, Et vetuſtas mea in oleo vberi. F Et Iſraelitæ videntes erunt ruinam ſuam. Sicut dictum eſt Pſalm. 92. ותבט עיני בשורי בקמים עלי מרעים תשמענה אזני Id eſt, Et intuebitur oculus meus obſeruatores meos, vel inimicos meos, inſurgentes aduerſum me malignantes audient aures meæ. Deinde ſequitur, ſcilicet ibidem: צדיק כתמר יפרח כארז בלבנון ישגה Hoc eſt, Iuſtus vt palma florebit, ſicut cedrus in Libano multiplicabitur. Iuſtus iſte eſt Meſſias filius Dauid, qui palmæ aſſimilatur. Sicut enim palma eſt pulchra viſu, omneſque fructus eius dulces, ac boni, ſic Meſſias filius Dauid ſpecioſus aſpectu ſuo erit, omneſque actus eius dulces, ac boni coram Deo ſancto & benedicto. Dixit

A Rabbi Iſhac, Quemadmodum vmbra palmæ longè eſt ab ipſa, ita largitio præmij iuſtorum, quod ſcilicet per Meſſiam dabitur, longè eſt ab eis vſque ad ſeculum venturum: ſicut dictum eſt Deuter. 7. Et erit poſtquam audieritis iſta, & cuſtodieritis atque feceritis ea, ſeruabit Dominus Deus tuus tibi pactum, & miſericordiam, quam iurauit patribus tuis. Scriptum quoque eſt Deuter. 5. cap. Faciens miſericordiam ad millia diligentibus eum, & ſeruantibus mandata eius. Ad millia, id eſt poſt mul-
B ta tempora, & non ſtatim in hac vita. Hæc omnia traditio. Quæ etſi multa quidem contra Iudæos contineat, maximè tamen quod ad propoſitum facit, Meſſiam filium Ioſeph & Meſſiam filium Dauid eundem eſſe oſtendit. Cùm illud Deuteronom. in benedictione Ioſeph dictum, Primogenitus bos eius decor ei, de Meſſia filio Dauid intelligendum eſſe tradit. Non abs re autem priſci illi patres per Meſſiam filium Ioſeph & per Meſ-
C ſiam filium Dauid, vnum & eundem verum Meſſiam ſignificarunt. In hoc enim non ſolùm duos eius aduentus (vt dictum eſt) deſignarunt, verùm etiam in Meſſia quidem filio Ioſeph eius humilitatem ac manſuetudinem, in Meſſia verò filio Dauid ipſius nobilitatem ac regnum inſinuarunt. Quapropter Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum vtrunque Meſſiam extitiſſe clariſſimè conſtat. Fuit enim filius putatiuus Ioſeph ſponſi matris ſuæ, non quidem carne, ſed educatione ac nutritione. Fuit quoque filius Dauid ſecundùm car-
D nem, vt alibi abundè probabitur: quare ei regnum iuſtè debebatur. Quod ipſi etiam Iudæi fatentur. Nam in libro *Sanhedrin* in capite נגמר הדין *Nigmar hadin*, id eſt, concluſa eſt ſententia, vel determinatum eſt iudicium, ita legitur, Dixit R. עלא *Vla*, Quòd Ieſus Nazarenus propinquus erat regni, Dauidici ſcilicet, Et ſuſpenderunt eum in veſpera Paſchæ. Quas ob res haud ineptè veteres Iudæorum ipſum Dominum Ieſum per duos præmiſſos Meſſias, per Meſſiam ſcilicet filium Ioſeph, & per
E Meſſiam filium Dauid deſignarunt.

CAPVT III.

Quod primus Meſſiæ aduentus iam præterierit. Et quibus potiſſimum rationibus ſuper Prophetarum Talmudiſtarumque teſtimoniis fundatis id probetur.

CAPNIO.

PRIMI nunc aduentus Meſſiæ tempus iam prætериiſſe per propheticas Talmudicaſque ſcripturas (vt pollicitus es) abs te probandum eſt. GAL. Faciam equidem, & eo certè accuratiùs, quo rem magis profuturam me facturum ſpero. Cùm enim totius ferè belli
G quod inter nos & Iudæos geritur, in eo vel maximè ratio conſiſtat, quòd nos quidem dicimus, Meſſiam in lege & Prophetis promiſſum, iam veniſſe, eumque Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum fuiſſe, cùm in ipſo omnia prorſus Prophe-

tarum

tarum oracula conueniſſe, atque conſummata fuiſſe, conſtet: Ipſi verò econtra id penitus negantes, eum quem Prophetæ prædixerunt quandoq; venturum, nondum veniſſe, ſed venturum eſſe, aſſeuerant: eam ob rem vtilitatem non paruam me Chriſtianæ religioni allaturum confido, ſi quibuſcunq; potero modis, primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriiſſe probauero. Ex hoc enim facilè poterimus, & ipſum Dominum noſtrum Ieſum verum fuiſſe Meſſiam concludere, & Iudæos ipſos ad veritatis notionem reducere. Quod vt diſtinctiùs, planiùs, atque efficaciùs facere valeamus, ſeptem potiſſimas rationes adducemus: quæ ita ſuper Prophetarum vaticiniis fundatæ erunt, adeoq; Talmudiſtarum teſtimoniis roboratæ, vt Iudæi ipſi haudquaquā eis contradicere poſſint. Quarum

- Prima quidem, ex Iudaici ſceptri ablatione ſumenda eſt. Cap. 4
- Secunda verò, ex templi ſecundi deſitione. 9
- Tertia autem, ex loci aſſignati vaſtatione. 13
- Quarta deinde, ex temporis determinati præteritione. 14
- Quinta inſuper, ex Iſraelitici populi punitione. 22
- Sexta prætereа, ex Romani Imperij ſubiectione. 25
- Septima demum, ex idololatrici cultus ceſſatione. 29

CAP. Age quæſo, mi Galatine, per vnamquamque harum rationum, primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriiſſe oſtendito. GAL. Ego equidem prout mea feret facultas, omni contentione id agere curabo: modò vterque veſtrum & patientes iis quę dicturus ſum, aures accommodet, & quodcunq; dubitandum duxerit, ſciſcitari non omittat.

CAPVT IV.

Prima ratio qua tempus primi aduentus Meſſiæ iam præteriiſſe probatur, ſumitur ex Iudaici ſceptri defectione. Pro qua primò demonſtratur, quod circa primum Meſſiæ aduentum, ſceptrum Regni Iudaici penitus deficere debebat.

GALATINVS.

PRo primæ itaque rationis fundamento, Iacob patriarchæ referenda ſunt verba: qui filiorum ſalutem cupiens, eis in ſuo teſtamento inter cætera futurorum arcana, Meſſiæ myſterium explicare decreuit. Quare vt cautiores eos redderet, tempus aduentus eius determinatum (vt Gen. 49. cap. legitur) his verbis aſſignauit, לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים: Hoc eſt, Non recedet ſceptrum de Iuda, & ſcriba ſiue legumlator de medio pedum eius, donec veniat *Silo*, id eſt Meſſias. Et illi erit congregatio populorum, id eſt, gentium. HOC. Hæc verba longè ſecus, quàm noſtra editio habeat, adduxiſti. Sic enim (vt noſti) habet, Non auferetur ſceptrum de Iuda, neque Dux de fœmore eius, donec veniat qui mittendus eſt, & ipſe erit expectatio gentium. GAL. Ita prorſus eſt, vt ais. Sed multò meliùs pro noſtra fide, Hebraica veritas habet. Iſta namque noſtra expoſitio magis iuxta ſenſum eſt, quàm literalis. Vnde Iudæi noſtri temporis latam habent viam fugiendi, negandæque veritatis. Obiicere etenim facilè poſſunt, prophetiam hanc non de Meſſia, ſed de aliquo alio intelligendam eſſe. Et præſertim de Nabuchodonoſor Babylonis rege, qui ad innumera eorum, patrumque peccata punienda, & ad vrbem Ieruſalem templumque deſtruendum, atque ad populum captiuandum, mittendus erat. Quemadmodum & à Prophetis multipliciter prænunciatum fuerat, & tempore Sedechiæ regis adimpletum eſt. Tunc enim (vt aiunt) per Nabuchodonoſor fuit ſceptrum de Iuda ablatum, cùm ciuitas eorum diruta eſt, templumque exuſtum, & qui in cæde non corruerant, in Babyloniam captiui ducti ſunt: vt Ieremiæ vltimo cap. dicitur. Exinde (inquiunt) neque Regem, neque Ducem de domo Iuda habuimus vnquam. Quod etiam ſequitur, Et erit expectatio gentium, de ipſo Nabuchodonoſor intelligi volunt: cùm eius dominium in omnibus gentibus fuerit, ipſeque vt Dan. 2. cap. dicitur, caput aureum extiterit. Vnde ſuper omnia alia gentium Regna quæ ſecutura erant, regni eius denotatur excellentia. Hæc & alia multa ſecundum noſtram translationem, Iudæi nobis opponere ſolent, quæ iuxta textus Hebraici veritatem, minimè obiicere poſſunt. CAP. Imò & ſic etiam ſæpenumero nobis obſiſtunt. Cùm enim Prophetia iſta non loquatur apertè de Chriſto ſub nomine Meſſiæ, ſed obſcurè ſub nomine שילה *Silo*, (Vbi enim noſtra editio habet, Donec veniat qui mittendus eſt, Hebraicus textus dicit, Donec veniat שילה *Silo*, quod quidem verbum apud Hebræos æquiuocum eſt: poteſt enim שילה *Silo*, proprium loci cuiuſdam ſic nuncupati eſſe nomen, & miſſionem ſiue miſſum ſignificare, à verbo שלח *Salach* tractum, quod mittere apud eos ſignificat) eam ob rem quidam recentiorum Iudæorum, verum huius Prophetiæ ſenſum ſubuertere conantes, ac *Silo* pro loco accipientes, ipſam non de Meſſia, ſed de Saul intelligi debere, aiunt. Qui quidem Saul in Regem electus, venit vngendus in Silo, vbi Domini erat arca, in qua ſeruabatur vnctio. Et tunc ſceptrum quod pro quodam primatu accipitur, & eatenus in tribu Iuda fuerat, ex ipſa tribu amotum fuiſſe, dicunt, atque ad tribum Beniamin de qua erat ipſe Saul, translatum. GAL. Hæc eorum expoſitio falſa omnino eſt. Tum, quia ante Saulis electionem arca Domini in qua vnctio ſeruabatur, iam à *Silo* in *Cariathiarim* tranſportata fuerat: vt patet primi Regum cap. 7. Et ex conſequenti Saul non in *Silo*, ſed in *Cariathiarim* vnctus fuit. Tum etiam, quia immediatè poſt Saulem, imò ipſo Saule adhuc regnante, Dauid qui primus ex tribu Iuda regnauit, fuit Rex inſtitutus, atque à Semuele Propheta vnctus. Quare minimè veriſimile videtur, vt tunc ſceptrum de tribu Iuda ablatum fuerit, quando eadem tribus ad regni perfectionem propinquiſſima erat. CAP. Sunt & alij quidam, qui *Silo* pro loco etiam accipientes, dicunt prophetiam hanc de Ieroboam, qui de tribu Ephraim oriundus fuit, intelligendam

Altera obiectio.

eſſe. Nam cùm decem tribus ob duram reſponſionem à Roboam rege Selomonis filio populo datam, à regno Iuda diſceſſiſſent, ipſum Ieroboam ſibi Regem delegerunt. Et tunc aiunt à tribu Iuda ſceptrum ablatum fuiſſe, atque ad tribum Ephraim translatum: vnde ſic exponunt Prophetæ dictum illud, Donec veniat *Silo*, id eſt, Donec veniat Ieroboam coronandus in *Silo*.

Confutatio. GAL. Iſta quoque expoſitio falſiſſima eſt: tum quidem, quia illa decem tribuum congregatio, quæ Ieroboam ſibi Regem conſtituit, non in *Silo*, ſed in Sichem facta fuit: vt ex tertij libri Regum capit. 12. apertè colligitur: tum quoque, quia non fuit tunc regnum à domo Iuda amotum: quod ex eo potiſſimùm patet, quòd ex ea tribu Reges per hæreditariam ſucceſſionem vſque ad Babylonicam captiuitatem per annos fermè 492. ſine intermiſſione fuerunt: & illi ſoli veri Reges cenſebantur, cùm & in regia vrbe Ieruſalem regnarent, & per vnctionem quæ in templo erat, inſtituerentur.

Tertia obiectio. CAP. Sunt poſtremò & alij nonnulli, qui dictionem hanc שילה *Silo*, prout quandam miſſionem ſignificat, accipientes, Prophetiam hanc de Nabuchodonoſor (vt ante dixiſti) exponunt: qui propter peccata populi ad totius terræ illius perditionem, atque ad regni ablationem à Deo miſſus fuit. Vnde ita exponunt illud Prophetæ dictum, Donec veniat *Silo*, id eſt, Donec veniat qui mittendus eſt Nabuchodonoſor. Tunc enim (vt aiunt) interfecto Sedechia Rege, qui de tribu Iuda erat, ac filiis eius, regnum Iuda omnino defecit: cùm ex eo tempore nullus vnquam ex ea tribu regnauerit. Quare & hos quoque mentitos eſſe, palàm oſtende.

Confutatio. GAL. Id igitur tripliciter oſtendam. Et primò quidem, quia vt etiam R. Selomo hoc in loco ait, ſceptrum de domo Iuda per Babylonicam captiuitatem ablatum non fuit: quod ex eo quoque maximè probatur, quia tunc non omnes *Sanhedrin*, qui capita Iudæorum erant, à Nabuchodonoſor interfecti fuerunt: quandoquidem multi eorum in Babyloniam deſcenderunt, ibique iuxta eorum legem, ac mores, ex Regis conſenſu, Iudæorum cauſas determinabant, atque iudicabant. Quòd autem in Babyloniam deſcenderint, hoc *Midras Sir haſſirim*, id eſt, expoſitio Cantici canticorum manifeſtè teſtatur, ſuper dictum illud, Dilectus meus deſcendit ad hortum ſuum, ad areolam aromatis: vbi & Targum ſic dicit, Dominus ſeculi ſuſcepit orationem eorum cum complacentia, deſcenditque in Babyloniam ad ſapientes *Sanhedrin*, & dedit odorem populo ſuo. Cùm igitur *Sanhedrin*, id eſt, iudices ordinarij in quorum manu ſceptrum erat, tempore captiuitatis Babylonicæ non defecerint, conſequens planè eſt, tunc ſceptrum minimè defeciſſe. Deinde verò hoc ex eo probatur, quòd poſt captiuitatem illam Babylonicam, per eos qui ex tribu Iuda prodierant, vſque ad Herodem Aſcalonitam Iudæorum populus gubernatus fuit. Nam Zorobabel qui populi in eiuſdem captiuitatis reditu, princeps extitit, de tribu Iuda fuit, vt legitur apud Zachar. cap. 4. & apud Haggæum cap. 1. Similiter & alij omnes, penes quos vſque ad Machabæos regimen populi perſeuerauit, de

A tribu Iuda fuerunt: vt ipſi etiam Talmudiſtæ tradunt. Machabæi quoque qui poſtea vſque ad Herodem Aſcalonitam, Iudæorum principatum obtinuerunt, de tribu Iuda cenſebantur, quia tribus regia & tribus ſacerdotalis commixtæ erant: vt patet libri 4. Reg. cap. 11. Vnde & ipſi Machabæi ſecundùm genus maternum ex tribu Iuda proceſſerant. Quæ omnia in libro *Sanhedrin* in capit. דיני ממונות *Dine mamonoth*, id eſt, de iudiciis diuitiarum, optimè confirmantur. Ibi enim ſic dicitur, Non recedet ſceptrum de Iuda; Hæc ſunt B capita captiuitatum, quæ regebant Iſrael virga & ſceptro. Et ſcriba de medio pedum eius; Hi ſunt filij filiorum *Hillel*. Vbi gloſſa, Capita (inquit) captiuitatum Babyloniæ fuerunt Zorobabel, & ſui, ac Princeps qui fuit in terra Iſrael, qui fuit Mathathias, & ſui, ſcilicet חשמונאי *Haſmonai*, hoc eſt, Machabæi, & cæteri ab ipſis deſcendentes. Filij verò filiorum *Hillel* fuerunt *Sanhedrin*, id eſt, iudices prædicti à diſcipulis Hillelis edocti: C quam ob rem ratione doctrinæ filij filiorum eius ſunt nuncupati. Ex quibus manifeſtum eſt, vſque ad ipſius Herodis Aſcalonitæ tempora, ſceptrum de tribu Iuda non receſſiſſe. Tertiò demum id potiſſimùm patet per Targum, id eſt, per Chaldaicam Rabbi Ankelos translationem, quæ hoc in loco ſic dicit, לא יעירי עבר שולטן מרבית יהורה וספרא מבני בנוהי עד עלמא עד דייתי משיחא דדי ליה היא מלכותא וליה ישתמשון עממיא Hoc eſt, Non præteribit autor vel factor poteſtatis, ſiue dominij regij de domo Iudæ, & ſcriba D de filiis filiorum eius vſque in ſeculum, quouſque veniat Meſſias, cuius eſt regnum. Et ei obedient, vel congregabunt ſe populi, ſiue nationes gentium ad eum. Ex iſta Chaldaica traductione & expoſitione, ſi diligenter perſpiciatur, multa ad propoſitum noſtrum habentur. Quorum primum quidem eſt, quòd per verbum Hebraicum שבט *ſceuet*, quod virga vel ſceptrum interpretatur, factum quoddam regium atque dominium E intelligitur: cui illud Pſalm. 45. congruit, שבט מישור שבט מלכותך Id eſt, Sceptrum directionis, ſceptrum regni tui. Secundum verò eſt, quòd per verbum מחוקק *Mehokek*, quod idem eſt quod ſcriba, magnus legumlator intelligi debet. Vnde Deuteron. 33. cap. in benedictione Gad, vbi Latinè dicitur Doctor, in Hebraico habetur מחוקק *Mehokek*: quod Ankelos de Moſe Chaldaicè expoſuit, באחסנתיה משה ספרא רבא דישראל קביר Hoc eſt, In poſſeſſione Moſes ſcriba magnus, hoc eſt, legiſlator magnus, ſepultus eſt. In eo etiam F quod nos apud Eſaiam 33. ſic habemus, Dominus legiſlator noſter, in Hebraico ponitur dictio hæc יהוה מחקקנו *Mehokek*: ſic enim ibi dicitur, id eſt, Deus legumlator noſter. Tertium autem eſt, quòd dictio iſta שילה *Silo* Meſſiam ſignificat: quod in antiqua quoque *Bereſith Rabba* optimè probatur, cum ſuper hunc locum, Donec veniat שילה *Silo*, ſic dicitur, Donec veniat *Silo*; iſte eſt Meſſias: & ad eum congregabunt ſe gentes: quia G ipſe iudicabit totum orbem. Et hoc eſt quod dictum eſt Mich. 4. capit. Et iudicabit inter gentes, & arguet populos multos. Et iterum Eſa. 11. capit. Et iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate manſuetos terræ. Et percutiet terram

ram virga oris ſui, & in ſpiritu labiorum ſuorum
interficiet impium. Hæc omnia ibi: quibus ſatis
conuenienter connectitur, quod in איכה רבתי
Echa rabbethi, id eſt, in expoſitione planctus Iere-
miæ legitur: vbi ſuper illud Thren.1.cap. Quia e-
longatus eſt à me conſolator, conuertens animam
meam, ſic dicitur, Quod eſt nomen Meſſiæ? Qui
de domo R. Sela erant, dixerunt שילה *Silo* eſt
nomen eius: ſicut dictum eſt Geneſ.49. cap. Do-
nec veniat *Silo*, id eſt, Meſſias. CAP. Si igitur in hac

Quare Meſſias dictus eſt Silo.

B Prophetia, *Silo* nonniſi Meſſias intelligi poteſt,
quamobrem Propheta non dixit, Donec veniat
Meſſias, ſed, Donec veniat *Silo*? GAL. Non abs re
profectò ſic locutus eſt. In hoc enim apertè innue-
re voluit, Meſſiam à matre abſque patre naſcitu-
rum, ſiue de matris materia ſine viri ſemine conci-
piendum fuiſſe: quod R. Kimhi in libro *Seraſim*
manifeſtè teſtatur, dum ita de eo ait, Vocatur Meſ-
ſias, Princeps & Dominator: Mos enim Domi-
nantis eſt, vt ſit virga in manu eius. Et quia virga
C diſciplinæ plebis in manu ipſius erit, ideo מחקק
Mehokek etiam dicitur, quod ſcribam ſignificat.

Silo, etymon & interpretatio.

Porrò, Donec veniat Silo, id eſt, filius eius fœmini-
ni generis exponitur. Et eſt Prophetia de Meſſia.
Deriuaturque שילה *Silo* à vocabulo שיליה *Silja*,
quod eſt ſacculus quidam in quo manet infans in
vtero matris, qui aliquando in ſcriptura pro em-
bryone in matrice ſumitur. Hæc omnia Rabbi
Kimhi. Ex quibus apertiſſimè liquet, quòd *Silo* in
antedicta Prophetia idem eſt quod filius mulieris.
D Ex quo palàm eſt, ideo Prophetam dixiſſe, Donec
veniat *Silo*, vt oſtenderet Meſſiam ipſum de matre
abſque patre naſciturum fuiſſe. Ex quibus omni-
bus manifeſtè patet contra Iudæorum noſtri tem-
poris perfidiam, quòd iuxta veterum Talmudiſta-
rum expoſitiones, præmiſſa Prophetia de nullo a-
lio rectè intelligi poteſt, niſi de Meſſia. Et per con-
ſequens ſecundùm dicta antiquorum concludi-
tur, quòd in aduentu ipſius Meſſiæ, Regni Iudaici
ſceptrum penitus deficere debebat.

E

CAPVT V.

*Quod iudiciaria quoque poteſtas in aduentu Meſ-
ſiæ penitus à Iudæis auferenda erat. Et de
Iudæorum iudicibus.*

GALATINVS.

F VBI præterea noſtra editio in præ-
dicta Prophetia, Neque Dux de
fœmore eius, habet, Hebraicus
textus, Scriba, eo in loco habet,
quod magis veritati conſonat, ex-
preſſiuſque de Chriſto teſtimonium perhibet.
Non enim tantùm Dominationis poteſtas in Meſ-
ſiæ aduentu à Iudæis auferenda erat, ſed iudiciaria
quoque ſapientum, qui *Sanhedrin* dicebantur, au-
toritas. Quod R. Moſes Hadarſan apertè affirmat,
G in commentariis ſuis in librum Geneſeos, ſuper
illud eiuſdem Prophetiæ verbum, Et ſcriba de fœ-
more eius: Hi ſunt *Sanhedrin*, ſedentes in conſiſto-
rio *Gazith*, ad iudicandum iudicia animarum. Hi
nunquam de terra Iuda auferentur, quouſque ve-

A niat *Silo*, qui eſt Meſſias. Hæc ille. In *Bereſith* quo-
que קצרה *ketſara*, id eſt, in expoſitione Gen. ab-
breuiata hoc modo legitur, Non recedet ſce-
ptrum de Iuda, & legumlator de medio pedum e-
ius. Hi ſunt ſedentes יעבץ *iabbez*, docentes הלכות
hallacoth, id eſt, ſententias, in *Sanhedrin* magna, quæ
ſedet in conſiſtorio *Gazith*, in parte Iudæ. De qui-
bus dictum eſt 1. Paralip. 2. cap. Et familiæ ſcriba-
rum ſedentes יעבץ *Iabbez*. Donec veniat Silio, id
eſt, Meſſias. Quia futurum eſt, vt gentes ſeculi de-
B ferant munera Meſsiæ filio Dauid. Sicut dictum
eſt Eſa. 18. בעת ההיא יובל שי ליהוה צבאות Id eſt,
In tempore illo deferetur munus Deo exercitu-
um. Hæc omnia traditio. Ex qua non ſolùm pa-
tet propoſitum, ſed argumentum quoque ſumi-
tur, quòd Meſsias eſt Deus exercituum, cui gentes
per magos munera allaturæ erant. HOG. Quid per
nomen *Sanhedrin* importatur? Et quòd eorum
fuit munus, quamve poteſtatem habebant? GAL.
Quemadmodum in 11. Numer. cap. legitur, tem-
C pore Moſis Dei iuſſu 70. Seniores ætate prouecti,
ac ſcientia probati, delecti fuerunt: qui ipſius Mo-
ſis in populi regimine coadiutores eſſent: ad quos
omnes legis ac fidei difficultates, ſeu dubia decla-
rare, ac definire, & in rebus grauibus atque cauſis
arduis iudicare pertinebat. De quibus illud Deu-
teronom. 17. cap. ſcriptum intelligitur; Si difficile
& ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris,
inter ſanguinem & ſanguinem, crimen & crimen:
& poſt pauca, Surge, inquit, & aſcende ad locum
D quem elegit Dominus, & ſequaris ſententiam eo-
rum, nec declinabis ad dexteram, nec ad ſini-
ſtram. Hi autem *Sanhedrin* vocabantur, quos nos
Iudices ordinarios appellare poſſumus, dice-
bantur quoque מחוקקים *Mehokekim*, id eſt
Scribæ ſiue legumlatores: eò quòd quidquid tra-
debant, & ſcribebant, tanquam lex ab aliis ha-
bebatur. Horum collegium ſceptrum datum
à Spiritu ſancto per Iacob domui Iudæ repræ-
ſentabat, & in ipſis ſceptrum ipſum pendebat.
E Quare non ſolùm ſub regibus & ducibus reſi-
dentes, iudicandi poteſtatem exercebant, ve-
rùm nullo etiam Rege, aut Duce in Iudæis
exiſtente, eorum nihilominus adhuc dura-
bat autoritas. De quorum qualitate in libro
Sanhedrin in capite דיני ממונות *Dine mamo-
noth*, id eſt iudicia diuitiarum, ſic legitur;
Dixit Rabbi Iohanan, Non erant conſti-
tuentes in *Sanhedrin*, niſi dominos ſapientiæ,
ſtaturæ, & apparentiæ, ac ſenectutis, & dominos
F incantationum, nec non & ſcientes 70. linguas,
ne oporteret eos interpretes alios audire. Vbi
gloſſa R. Selomonis ſic ait, Statura & appa-
rentia in eis requirebatur, vt in reuerentia
haberentur. Quòd autem eſſent incantationum
Domini, ideo exigebatur, vt incantatores & ma-
leficos in ſuis maleficiis & incantationibus con-
fidentes, conuincerent, & occiderent. Hæc R.
Selomo. De eorum autem iudicandi poteſtate
& modo, in libro *Sanhedrin* Babylonico in cap.
G ארבע מיתות *Arba mittoth*, id eſt, Quatuor mor-
tes, ſic habetur, Quatuor mortes, id eſt, qua-
tuor occidendi modi traditi ſunt domui iudi-
cij, id eſt, ipſis *Sanhedrin*: videlicet, סקילה שרפה
הרג וחנק Hoc eſt, Lapidare, comburere, occi-

dere,& ſtrangulare. Dixit R. Akiba, Vnde habe- A
bant *Sanhedrin*, quòd quando interfeciſſent ani-
mam, id eſt, cùm aliquem occidendum iudicaſ-
ſent, tota die illa nihil guſtarent? Inde vbi dictum
eſt, Non comedetis ſuper ſanguinem. Legitur
quoque in libro *Sanhedrin*, in cap. דיני ממונות *Dine*
mamonoth. Id eſt, Iudicia diuitiarum, quòd iudicia
diuitiarum ſiue pecuniarum & bonorum mobili-
um per tres iudices fiebant: iudicia verò anima
rum per viginti tres. Hoc eſt, viginti tres de 70. iu-
dicibus ordinariis, & non pauciores poterant ho-
minem mortis reum, ſiue morti obnoxium iudi- B
care. Non erant autem iudicantes tribum, vel ſce-
ptrum, neque pſeudoprophetam, neque ſacerdo-
tem magnum, niſi domus iudicij ſeptuaginta vni-
us iudicum. Nec erant egredientes ad licitum bel-
lum, niſi ſecundùm os domus iudicij ſeptuaginta
vnius iudicum. Nec addebant ciuitati, nec ſalariis
templi, niſi per os domus iudicij ſeptuaginta vnius
iudicum. Nec faciebant סנהדריות *ſanhedrioth*, id
eſt conuentus iudicum ordinariorum tribubus, C
niſi per domum iudicij ſeptuaginta vnius iudi-
cum: quod per manuum impoſitionem in tribum
fiebat: vt dicit R. Iſmael. R. verò Iudas dixit, quòd
quinque erant neceſſarij in manuum impoſitio-
ne. Lupus autem, & leo, vrſus, pardus, & ſerpens
per viginti tres iudices interficiendi erant. Colle-
gium quoque magnum quod סנהדרי גדולה *San-*
hedre ghedola dicebatur, ſeptuaginta vnius iudicum
erat. Minus verò viginti trium. Vnde habetur,
quòd concilium magnum *Sanhedrin* erat 71. iudi- D
cum? Ex eo quod dictum eſt Num. 11. cap. Con-
grega mihi 70. viros de Senioribus Iſrael. Moſes
autem fuit ſuper eos. Sic ergo fuerunt 71. Hucuſ-
que Talmud. Vnde habetur argumentum, quòd
tota domus iudicij 71. iudicum ad iudicandum
Chriſtum ſimul conuenit, eò quòd vt dictum eſt,
non iudicabat tribum, neque ſceptrum, neque
pſeudoprophetam, neque Sacerdotem magnum,
niſi domus iudicij 71. iudicum. Eſt autem ſcien- E
dum, quòd minor ipſorum *Sanhedrin* conuentus
non poterat, niſi à 70. maiorum conuentu ordi-
nari, vt ibidem dicitur. Ipſi namque 70. iudices or-
dinabant aliorum iudicum conuentus, qui in aliis
ciuitatibus & locis circumquaque populum rege-
bant. Hac tamen conditione, vt vnuſquiſque cu-
iuſcunque regionis conuentus, magno maiorum
conuentui in Ieruſalem, & in loco *Gazith* vocato,
exiſtenti, ſubeſſet. In eodem quoque libro *Sanhe-*
drin, in cap. ואלוהן *Veellu hen*, id eſt, Et iſti ſunt, ſic
ad verbum dicitur; Traditio eſt R. Ioſe dixiſſe, F
quòd in principio non erat controuerſia in Iſrael,
ſed domus iudicij ſeptuaginta vnius Iudicum ſe-
dens erat in conſiſtorio *Gazith*, id eſt, dolato. Et a-
liæ domus iudicij viginti trium in diuerſis locis ſe-
dentes erant. Vna enim earum ſedebat in porta
montis domus, id eſt, templi. Altera verò in porta
atrij. Reliquæ autem domus iudiciorum viginti
trium Iudicum, ſedentes erant in ſingulis ciuitati-
bus Iſrael. Cum verò aliquid quærendum erat, à
domo iudicij quæ erat in ciuitate propria quære- G
batur. Si audiebant, dicebant. Sin autem, ad illum
ordinem veniebant, qui in propinquiori ciuitate
erant. Qui ſi audiebant, dicebant eis. Sin autem,
ad illum ordinem ibant, qui in porta montis do-

mus Domini erant: dicebantque, Sic expoſui, & ſic ſocij mei expoſuerunt: ſic docui, & ſic ſocij mei docuerunt. Qui ſi audiebant, dicebant eis: ſin minùs, ad eum ordinem veniebant, qui in porta atrij domus Domini erat dicebantque, Sic expoſui, & ſic ſocij mei expoſuerunt: ſic docui, & ſic ſocij mei docuerunt. Qui ſi audiebant, dicebant eis. Sin minus, & iſti & illi ibant ad conſiſtorium *Gazith*, id eſt, dolatum vel politum, in quo *Sanhedrin* à manè vſque ad veſperam ſedentes erant. In ſabbatis autem, & diebus ſolennibus in muro ſedebant. Ex quo verò multiplicati ſunt diſcipuli *Sammai* & *Hillel*, qui non miniſtrauerunt vt expediebat, creuerunt ſchiſmata in Iſrael, & lex facta eſt ſicut duæ leges.

Capvt VI.

Quando, quomodo, & quare Iudæorum regnum, & eorum iudiciaria poteſtas defecerint.

CAPNIO.

NVnc reliquum eſt, vt pro huiuſce rationis concluſione ediſſeras, quo tempore, quo pacto, & quam ob rem Iudæorum tum regnum, tum iudiciaria poteſtas finem habuerint. Gal. Vtrumque Herode Aſcalonita regnante, defecit: qui non modo alienigena, verùm ſeruus quoque Machabæorum extitit. Ad huius autem rei clariorem intellectum, ſciendum eſt tres fuiſſe Herodes: quorum primus dictus eſt Aſcalonita, Antipatri filius quem Iudæi הורודיס בן אנטיפטר *Horodos ben antiphtar* vocant. Hic primus alienigena, poſt Hircanum in Iudæa regnauit. Sub hoc Chriſtus natus eſt, anno ſcilicet regni eius triceſimo primo. Siquidem omnes anni regni eius triginta ſeptem fuerunt. Hic & infantes Bethlehemitas à bimatu & infrà, Chriſto nato, interemit. Secundus verò Herodes cognominatus eſt Antipater, ſuperioris Herodis filius: qui adiudicante Cæſare, in Galilæa patri ſucceſſit. Archelaus verò frater eius in Iudæa. Hic autem Herodes Ioannem Baptiſtam decollauit: eiuſque tempore Chriſtus paſſus eſt. Tertius autem Herodes vocatus eſt Agrippa, huius Herodis filius, atque primi nepos. De quo ſic ſcriptum eſt in *Midras*, id eſt, in expoſitione ſuper illud Deut. 17. dictum, De medio fratrum tuorum pones ſuper te Regem: nec poteris dare ſuper te extraneum, qui non eſt frater tuus; Cùm perueniſſet Agrippas ad פסוק *paſuc*, id eſt, verſiculum iſtum, fleuit, adeo vt oculi eius emiſerint lachrymas. Omnis autem Iſrael dixit ei, Ne timeas Agrippa, frater enim noſter es tu. Legitur autem de eo in *Baua bathra*, in cap. השותפין *Haſſuttaphin*, Quòd Romani ſic inter cætera ſcripſerunt ei, Si autem diruiſti & ædificaſti, ſeruus es nequam, ſucceſſor ſeruorum reges ſe facientium. Nam ſi generis tui librum relegeris, non inuenies te nobilem, nec filium nobilis, ſed Herodis Aſcalonitæ poſſeſſi in ſeruum. Hæc omnia Talmud. Herodes igitur Aſcalonita primus alienigena regnum Iudæorum dolo obtinuit. Nam vt & Ioſephus, *Herodis Aſcalonitæ genus.*

& alij

& alij hiſtoriographi tradunt, ex patre Antipatro Aſcalonita, & matre Cypride Arabica genitus; paterno quidem genere Idumæus, materno verò Arabs fuit. Hic à Romanis Iudæorum regnum ſuſcepit, vt tributis præeſſet, & Romano pareret imperio; neptemque Hircani Sacerdotis magni & Principis Iudæorum, qui Alexandræ Iudæorum Reginæ filius fuit, & ex Machabæis originem traxit, duxit vxorem. Et circumcidens ſe, ob regni & eius amorem, factus eſt proſelytus. Et tandem eundem Hircanum dolo occidit, eo quòd diceret Regnum ſibi deberi. Nam cùm Hircano ipſo Pontifice à Parthis capto, Iudæam nihil ad ſe pertinentem, ab Auguſto & Senatu accepiſſet, regreſſum poſtea de captiuitate Parthica eundem Hircanum, vnà cum Antigono eius filio, qui patri in Pontificatu & Regno ſucceſſerat, interfecit. Quotquot etiam regia de ſtirpe prodierant, pariter interemit, propter illud Deuteronom. 17. ſcriptum, De medio fratrum tuorum pones ſuper te Regem: omneſque libros qui de regum genealogia inſcripti erant, exuri fecit, ne ipſe aut filij eius alieni à regno cenſerentur. Et inter alia quæ crudeliter geſſit, virum quoque ſororis ſuæ Salomæ occidit. Et cùm eam alij tradidiſſet vxorem, etiam & hunc necauit. Scribas quoque & diuinæ legis doctores, ſimili ſcelere interfecit, vt omnem a Iudæis recuperandi regni modum ſpemque auferret. Quare tunc propriè & verè de tribu Iuda regni ſceptrum ablatum fuit; cùm nemo de regio genere remanſiſſe crederetur. Tunc etiam Iudiciaria poteſtas ab eis amota eſt, cùm omnes *Sanhedrin* Herodes ipſe interimi fecit. Quæ omnia Talmudiſtæ referunt. Nam quòd Herodes ipſe & capita captiuitatum Babyloniæ, & *Sanhedrin* ipſos deſtruxerit, habetur in בבא בתרא *Baua bathra.* in capit. השותפין *Haſſuttaphin*, Id eſt, Socij in negociatione; vbi ſic ad verbum dicitur, Herodes ſeruus fuit domus *Haſmonai*, id eſt, Machabæorum: coniecitque oculos in quandam puellam de eadem domo & familia, quæ מירימי *Merime* vocabatur. Die igitur quodam audiuit filiam vocis, id eſt, reuelationem de cœlo dicentem, Omnis ſeruus qui hoc tempore inſurrexerit, proſperabitur. Inſurrexit ergo & interfecit omnes dominos ſuos, omneſque filios dominorum, puella ſupradicta duntaxat reſeruata, vt ea mediante affinitatem contraheret. Ipſa verò aſcendit in turrim, eleuauitque vocem, & dixit, Omnis qui dixerit De domo *Haſmonai*, id eſt, Machabæorum procedimus, ſeruus eſt. Nemo enim inde remanſit præter me. His dictis præcipitauit ſe, & mortua eſt. Ipſe verò balſamo condiuit eam annis ſeptem. Fuerunt autem qui dicerent, quòd cognoſcebat eam; & fuerunt qui dicerent, quòd non. Qui autem dixerunt quòd cognouit eam, cauſam hanc aſſignabant, vt concupiſcentiam ſuam expleret atque libidinem: qui verò dixerunt, quòd non cognouit eam, rationem hanc reddebant, vt ſic tenendo eam, diceretur affinis Machabæorum, quia filiam haberet regis. Dixerunt igitur *Rabbanan*, id eſt Magiſtri, Scriptum eſt Deuteronom. 17. cap. De medio fratrum tuorum pones ſuper te Regem. Sur-

A rexit ergo & occidit vniuerſos *Rabbanan*, id eſt, Magiſtros, reſeruato ſibi ſolo *Baba* filio *Bota*, vt conſuleret eum. Quodam verò die iuſſit eum accerſiri ad ſe & eruit eius oculos. Et poſt pauca, Homo iſte extinxit lumen mundi, id eſt, *Rabbanan*: ſicut ſcriptum eſt Prouerb. 6. cap. Quia lucerna eſt mandatum, & lex lux. Hæc omnia traditio. Ex qua ſatis apertè liquet, tempore huius Herodis, qui & capita Babylonis, id eſt, Machabæos, & Iudices ordinarios interfecit, ſceptrum de Iuda B receſſiſſe, ac penitus defeciſſe. CAP. Si Iudæus obijceret, ſceptrum de Iuda tempore Herodis non receſſiſſe, cùm prædictus *Baba* filius *Bota*, ex ipſis *Sanhedrin* reſeruatus alios adhuc *Sanhedrin* inſtituere potuiſſet, quid reſpondendum eſſet? GAL. Id falſum prorſus eſſe: Cùm neque eum id feciſſe vllibi ſcriptum inueniatur, neque de iure facere potuiſſet: quod ex eo facilè videri poteſt, quod ſcriptum eſt in libro *Sanhedrin* in cap. דיני ממונות *Dine mamonoth*, id eſt iudicia diuitiarum. Ibi enim ſic C inter cætera dicitur; Dixit *Rabba* filius *Rab Aſſe*, Quòd confirmatio, vel inſtitutio ſupra dictorum Iudicum, aut manu fiebat, aut nomine tantùm. Aut enim manum capiti eius imponebant, & confirmabant eum: aut nomine inſtituebant, vocantes eum *Rabbi*: vnus autem non inſtituebat. Hæc ille. Et ratio quare vnus non poterat Iudicem inſtituere, eſt (vt ibidem dicitur) quia huiuſmodi inſtitutio per manuum impoſitionem fieri non poterat, niſi per tres: vt dixit R. Iſmael: aut D per quinque, vt dixit R. Iudas. Tot enim erant neceſſarij. Quamuis autem Herode permittente, alij poſtea huiuſmodi collegij Iudices inſtituti fuerint, qui ſub ipſo rege eſſent, ſicuti & antea ſub aliis extiterant, quia tamen non erant veri Iudices, nullam in rebus grauibus aut criminalibus iudicandi poteſtatem habebant: vt inde planè oſtenderetur, ſub ipſo Herode hanc iudicandi autoritatem vnà cum dominandi ſceptro in Iudæis penitus defeciſſe. Eam ob rem Dominus noſter Ieſus Chri-E ſtus dum de his Iudicibus loquebatur, qui ea tempeſtate de Scribis & Phariſæis eligi ſolebant, Super cathedram (inquit) Moſis ſederunt Scribæ & Phariſæi, Matth. 23. Sederunt, dixit, & non ſedent: vt manifeſtè demonſtraret, quòd eorum tunc iam ceſſauerat poteſtas. Quod etiam ipſimet confitebantur. Nam & Pilato dixerunt, Nobis non licet interficere quemquam: cùm à nobis ſcilicet ſanguinis ablatum ſit iudicium. Et tunc ob falſum iudicium in ſanguinem ipſius iuſti F Chriſti prolatum, de conſiſtorio *Gazith* expulſi fuerunt, anno ante vltimi templi excidium 40. & poſtea iuſſu Romanorum cœleſtis quoque vocis perſuaſu, omnes denuo interfecti: vt in Talmud latiùs continetur. Nam in libro *Sanhedrin* Ieroſolymitano ſic inter cætera dicitur, Legunt Magiſtri, quòd per annos 40 ante templi deſtructionem, expulſi fuerunt Iudices de conſiſtorio *Gazith*, & habitauerunt in *Hanith*. Quod exponens R. *Salomon*, ait *Gazith* & *Hanith* loca fuiſſe Ie-G roſolymis. Et ſtatim ex eo tempore (vt inquit ibidem R. *Abdimi*) nunquam amplius criminale iudicauerunt iudicium, cùm huiuſmodi iudicium non liceret niſi in *Gazith* fieri. In *Bereſith* verò

rabba, id eſt, in expoſitione magna libri Gen. ſuper illud Geneſ. 49. cap. dictum, Non recedet ſceptrum de Iuda; cum cæteris, quæ ſequuntur; ita legitur, Non recedet ſceptrum de Iuda; Iſtud eſt לישכת *liſcath*, id eſt, camera vel conſiſtorium הגזית *Haggazith*, id eſt, dolatum ſeu politum, quod datum eſt in parte Iudæ: ſicut dictum eſt Pſalm. 78. Et repulit tabernaculum Ioſeph, & tribum Ephraim non elegit: ſed elegit tribum Iuda, montem Sion quem dilexit. Montem, inquam, ſpeculatiuum per legem. Et ſic ait Pſalm. 87. Diligit Dominus portas Sion, id eſt, portas ſpeculatiuas in ſententia. Et ſcriba de medio pedum eius; Iſti ſunt ſedentes, & dantes ſententias in Iſrael in *Sanhedrin* magna, quæ ſedet בלשכת הגזית *belſcath haggazith*, id eſt, in conſiſtorio vel camera dolata ſeu polita in parte Iudæ; ſicut dictum eſt primi libri Paralipom. 2. cap. Et familiæ ſcribarum ſedentes Iahbez ianitores vel cantores. Et quid eſt, Non recedet ſceptrum de Iuda? Nonne iam receſſerunt *Sanhedrin* de conſiſtorio *Gazith*? Sed dicitur ibi, quòd non fuit data poteſtas *Sanhedrin*, id eſt, ipſis iudicibus ordinariis iudicandi animarum iudicia, niſi omni tempore quo erant ſedentes in conſiſtorio *Gazith*. Cùm enim ad alium locum migrauerunt, deleta ſunt animarum iudicia: ſicut ſcriptum eſt Deuteronom. 17. cap. Et facies ſecundum verbum oris quod nunciabunt tibi de loco illo. Hinc docetur quòd locus erat neceſſarius. Donec veniat *Silo*, id eſt, Meſſias. Legitur quoque in libro עבודה זרה *Auoda zara*, id eſt, Cultus alienus in capit. לפני אידהן *Liphne edehen*, id eſt, ante feſta eorum: & in libro *Sanhedrin*, in capit. היו בודקין *Halu bodkin*, id eſt, Erant quærentes; quod per 40. annos antequam deſtructa eſſet domus Domini, migrauit *Sanhedrin*, id eſt, collegium 70. Iudicum de *Gazith*, & ſedit in *Hanuth*. Et quare inde receſſit? Dixit R. *Iſhac* filius *Abudma*; Eo quòd non iudicauerunt iudicia pœnarum. Ergo propter iudicia pœnarum videtur tibi? Imò quia non iudicabant iudicia animarum? Hæc traditio. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic dicit, Et numquid לשכת הגזית *Liſcath haggazith*, id eſt, camera dolata vel polita ad iudicia pœnarum neceſſaria erat? Nequaquam, ſed ad iudicia animarum, quando ſcilicet aliquis ad mortem iudicabatur. Non enim iudicia animarum in omni loco iudicabantur: ſed quamdiu *Sanhedrin*, id eſt, collegium Iudicum ordinariorum in conſiſtorio *Gazith* exiſtebat: ſicut dictum eſt Deuteronom. 17. cap. Et ſurges & aſcendes ad locum. Per hoc docetur, quòd locus ad huiuſmodi iudicia erat neceſſarius. Migrauerunt igitur inde, & non iudicauerunt amplius iudicia animarum, quoniam per 40. annos ante deſtructionem domus, id eſt, templi, deleta ſunt. Hæc omnia ad literam R. Selomo. Legitur præterea in libro *Sanhedrin* Ieroſolymitano R. Rahamon dixiſſe, quòd cùm *Sanhedrin* migraſſent de conſiſtorio *Gazith*, & ab eis ablata fuiſſent iudicia animarum, conſuerunt ſuper pellem ſuam cilicium, depilaueruntque ſibi caluitium, plorantes & dicentes, אוי לנו כי סר שבט מיהודה ובן דוד לא בא Hoc eſt, Veh nobis, quia receſſit ſceptrum de Iuda, & nondum venit filius Dauid, id eſt Meſſias. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Amos 8. capit. והעליתי על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר id eſt, Et aſcendere faciam ſuper omne dorſum ſaccum, vel cilicium; & ſuper omne caput depilationem, vel caluitium. Et ponam eam vt planctum vnici, & nouiſſimum eius vt diem amarum. Hæc omnia idem Rabbi ibidem. Ex his omnibus manifeſtum eſt, quando, quomodo, & quare ſceptrum Iudæorum penitus defecerit. CAP. Quorundam nihilominus Iudæorum nequitia adhuc dicere præſumit, ſe in Babylonia ſceptrum ſupradictum ac iudices habere: vbi ראשי גליות *Raſſe galioth*, id eſt, capita captiuitatum huc vſque eſſe aiunt. GAL. Horum perfida audacia facilè conuincitur, ſi Iſaiæ verba inſpiciantur 13. cap. ſic dicentis, Et erit Babylonia gloria regnorum, decus nobilitatis Chaldæorum, ſicut ſubuerſio Dei Sodomæ & Amoræ, non habitabitur in ſempiternum: Et reliqua. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic dicit, Duæ vindictæ venerunt ei in duobus annis. Darius enim occidit Balthaſar, & regnauit anno vno. In ſecundo verò anno ſubuerſa eſt Babylonia, ad inſtar ſubuerſionis Sodomæ & Amoræ, quæ cœlitus facta eſt. Legimus autem hoc in Talmud, in libro qui dicitur סדר עולם *Seder holam*, id eſt, ordo mundi. Sequitur in Iſaia, Hirci ſaltabunt ibi. Quod interpretatus eſt Ionathan, Et dæmones ludent ibi. Dixit autem R. Kimhi in vocabulo שעיר שעירים *Seir Seirim*, id eſt, Dæmon, dæmones; Hirci ſunt dæmones. Vocauit autem eos ſic, quia in forma hircorum apparent iis qui credunt in eos. Hæc Rabbi Selomo. Ex quibus apertè colligitur Babyloniam Chaldæorum de qua ſuperiùs loquitur Talmud, deſertam eſſe, ac fore in ſempiternum, neque inhabitandam eſſe niſi à draconibus & feris ac dæmonibus: quos ראשי גליות *raſſe galioth*, id eſt, capita captiuitatum omnium Iudæorum, qui à Chriſto hucuſque in perfidia permanſerunt, eſſe concedimus. CAPNIO. Sunt & alij ex Iudæis, qui ſceptrum ſuum alicubi eſſe delirantes aiunt, locum tamen nullum in quo ſit, determinatè affirmant. GAL. Horum deliramentum etſi confutatione non egeat, contra illud tamen, præter ea quæ dicta ſunt, Talmudiſticam illam traditionem ſatis eſt adducere; Quòd extra terram Iſrael *Sanhedrin* inſtitui nequeant: vt in libro *Sanhedrin* clarè habetur. Vbi inter cætera legitur Rabbi Iuda dixiſſe, Quòd non poterat eſſe ordinatio, ſiue manuum impoſitio, qua *Sanhedrin* inſtitui ſolebant, niſi in terra Iſrael. His igitur Iudæorum deliramentis non obſtantibus, per ea quæ præmiſimus, ſatis abundè patuit, regnum quidem Iudæorum tempore Herodis Aſcalonitæ ſub quo Chriſtus natus eſt, ab eis ablatum fuiſſe, iudiciariam verò eorum poteſtatem ac Iudices tunc amoueri quidem cœpiſſe, ſed per quadraginta annos ante templi ſecundi incendium, tempore ſcilicet quo Chriſtus paſſus eſt omnino defeciſſe; neque aliam ob cauſam, niſi quia Chriſtum ipſum neci condemnaſſent.

Obiect. inmorum Iudæorum.

Confutatio.

CAPVT

CAPVT VII.

Concluſio rationis, quod Meſſias iam venerit.

CAPNIO.

OMNIBVS his ita deductis, nunc ratio ipſa formanda eſt, atq; Meſſiam ipſum tunc veniſſe concludendum. GAL. Si igitur eo tempore Meſſias omnino venturus erat, cùm duo hæc, & dominandi poteſtas, & iudicandi autoritas penitus in Iudæis deficerent (hæc autem Herodis Aſcalonitæ tempore, ſub quo Chriſtus natus eſt, ab Iudæis prorſus ablata fuiſſe, per eorum ſcripturas probatum eſt) aduentus ergo Meſſiæ tempus iam præteriiſſe, Meſſiamque ipſum iam veniſſe, certum eſt. Maior huius rationis propoſitio per ea quæ dicta ſunt, liquidò patet. Cùm enim Iacob per Spiritum ſanctum in benedictione Iudæ dixerit, Moſeſque eodem Spiritu plenus, in lege ſcripſerit, Quòd ſceptrum & ſcriba de Iuda non receſſura erant, donec *Silo* veniret, ſceptrumque & ſcriba ſecundùm veterum Talmudiſtarum expoſitiones, ſit collegium *Sanhedrin*, id eſt, ſeptuaginta vnius Iudicum, ac ipſum conſiſtorium *Gazith*, id eſt, dolatum, de lapidibus ſcilicet politis conſtructum; *Silo* autem non ſit niſi Meſſias, vt per eorundem ſcripturas iam probatum eſt: Cumque ipſorum *Sanhedrin* collegium ac iudicandi poteſtas per quadraginta fermè annos ante templi ſecundi euerſionem (vt oſtenſum eſt) perdita fuerint; neceſſariò profectò ſequitur, apud omnes qui rationum conſequentias non prorſus ignorant, aut Meſſiam circa tempus illud omnino veniſſe, aut Iacob & Moſem penitus mentitos fuiſſe. Sed cùm poſtremum nemo vel eorum vel noſtrum conceſſerit, primum concedant neceſſe eſt. Nam cum Prophetia dicit, Non recedet ſceptrum de Iuda, & ſcriba de medio pedum eius, donec veniat *Silo*, id eſt, Meſſias: perinde certè eſt, ac ſi diceret, Quando recedent ſceptrum & ſcriba de Iuda, tunc veniet *Silo* שילה hoc eſt, Meſſias, ponitur enim *he*, loco *vau*. Hoc enim frequens eſt in ſcriptura Hebraica, & שיל propriè Filium ſignificat, & eſt ſenſus, Donec veniat filius eius, ſcilicet Iudah. Hæc Rabbi Dauid Kimhi. Hæc autem propoſitio cùm conditionalis propoſitionis vim habeat, ex cuius antecedentis poſitione, ſequitur neceſſariò conſequentis poſitio, conſequens neceſſariò eſt, eo tempore quo ſceptrum & ſcriba à Iudæis receſſerunt, ipſum *Silo*, id eſt, Meſſiam, veniſſe.

CAPVT VIII.

Quod deficiente Iudæorum ſceptro, & miracula quoq; templi pariter defecerint.

CAPNIO.

HAC igitur de cauſa arbitror & miracula templi vnà cum ſceptro defeciſſe. GAL. Rectè quidem arbitraris. Quemadmodum enim Iudæi anno ante templi ſecundi excidium 40. vt multifariam iam probatum eſt, ſceptrum omnino amiſerunt, ita eodem quoq; tem-

A pore miracula templi vnà cum ſceptro perdiderunt: vt multis in locis ipſius Talmud manifeſtè habetur. Sed in primis in libro qui dicitur יומא *ioma*, id eſt, dierum, in capite quod incipit טרף בקלפי *Tereph bekalpi*: vbi ita legitur, Tradiderunt *Rabbanan*, id eſt, Magiſtri, quòd quadraginta annis in quibus Simeon Iuſtus miniſtrauit, fuit ſors nominis Domini aſcendens in dexteram. Ab illo autem tempore quandoque in dexteram, quandoque in ſiniſtram aſcendebat. Erat quoque לשון של זהורית מלבין id eſt, lingua ſplendoris albeſcens. B Ex eo autem tempore quandoque lingua illa albeſcebat, quandoque non. Lumen etiam veſpertinum ſemper ardebat. Ex tunc autem aliquando ardebat, aliquando extinguebatur. Ignis quoque præparationis, id eſt, qui in altari Domini ſemper ardere debebat, ſemper validus erat, nec oportebat ligna ibi apponere, exceptis duabus aſſellis, ad complendum appoſitionis mandatum. Ex tunc verò quandoq; validus erat, quandoq; non, & tamen ſacerdotes nunquam ceſſabant tota die C ligna apponere. Immiſſa adhuc erat benedictio in manipulum, & in duos panes, & in panes facierum. Ita vt cuicunque ſacerdoti proueniret quantum oliua, comederet & ſaturaretur, & eſſent quibus ſupereſſet. Ex eo autem tempore immiſſa fuit maledictio in manipulum, & in duos panes, & in panes facierum, & omnibus ſacerdotibus inde proueniebat quantum vna faba. Honeſti verò retrahebant ab eo manus ſuas, & guloſi tolerabant. D Hæc ibi: vbi ſic etiam immediatè ſequitur, Tradiderunt *Rabbanan*, id eſt, Magiſtri, Quòd eo anno quo mortuus eſt Simeon Iuſtus, dixit eis, In anno illo ego moriar. Dixerunt ei, Vnde hoc ſcis? Ait eis, Omni tempore quo intrabam in ſancta ſanctorum, aſſimilabatur mihi ſenex albis indutus, qui mecum intrabat, mecumque exibat. Hodie autem apparuit mihi ſenex vnus nigris amictus, qui ingreſſus eſt mecum. Poſtea infirmatus diebus ſe- E ptem, mortuus eſt: ceſſaueruntque fratres eius ſacerdotes ex illa hora benedicere in nomine Domini. Hæc traditio. Ex qua magnum ſumitur veritatis argumentum, quòd Simeon Iuſtus præſciuerit ſe moriturum (vt refert Euangelium) quia vidit Chriſtum Domini. Hoc autem iſti in figmentum quoddam mendacij (ſicut dictum eſt) commutarunt. Ibidē præterea ſic legitur, Tradiderunt *Rabbanan*, quòd quadraginta annis ante deſtructionem domus, id eſt, templi, non fuit ſors in dextera aſcendens, nec fuit lingua ſplendoris in albedinem F conuerſa, nec lumen veſpertinum fuit ardens. Erantque portæ templi aperientes ſe ipſas, donec increpauit eas Rabban Iohanan filius Zaccai, & dixit, Templum, templum, cur deſtruis te ipſum? Scio enim de te, quòd finis tuus erit deſtructio. Nam ſuper te prophetauit Zach. 11. פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך Hoc eſt, Aperi Libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. In Talmud inſuper Ieroſolymitano ſic ad verbū dicitur, G Omnibus diebus quibus fuit Simeon Iuſtus miniſtrans, erat ſors nominis Dei aſcendens in dexterā, & lingua ſplendoris albeſcens, lumenque veſpertinum ſemper ardens. Quadraginta verò annis antequam domus Domini deſtructa eſſet, extinguebatur lumen veſpertinū, & lingua ſplendoris rube-

ſcebat vt ſanguis, & ſors nominis Dei in ſiniſtra aſcendebat, portæque templi cùm veſpere clauderentur, de nocte ſeipſas aperiebant, venienteſque manè apertas inueniebant: dixitque Rabban Iohanan filius Zaccai, היכל היכל למה אתה מבדילנו יודעין אנו שסופך ליחרב ועליך נתנבא זכריה פתח לבנון דלתיך ותאכל אש בארזיך Id eſt, Templum, templum cur tu ſeparaſti nos, ſcilicet à te? Scimus nos, quòd finis tuus ad vaſtationem erit, & quòd ſuper te prophetauit Zacharias 11. c. dicens, Aperi Libane portas tuas, & deuoret ignis cedros tuos. In Talmud denique Babylonico, in cap. שבעת ימים Id eſt, ſeptem dies, ita legitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt, Magiſtri, quòd decem ſigna facta ſunt in domo ſanctuarij. Non enim abortiuit mulier propter nidorem carnium ſanctuarij. Neque carnes ſanctuarij fœtebant vnquam. Neque viſa fuit muſca in macello templi. Neque contigit accidens ſacerdoti magno in die propitiationis. Neque inuenta eſt corruptio in manipulo, aut in duobus panibus, aut in panibus facierum. Stantes anguſti erant, procidentes verò vt adorarent ſpacioſi erant, licèt à domo propitiatorij per vndecim vlnas remoti eſſent. Nunquam nocuit ſerpens neque ſcorpius in Ieruſalem. Nec vnquam dixit homo proximo ſuo, anguſtus eſt mihi locus manendi in Ieruſalem. Nunquam pluuiæ extinxerunt ignem lignorum præparationis. Neque ventus vnquam vicit columnam fumi. Quamuis enim omnes venti qui ſunt in mundo in eam flarent, non tamen poterant eam deuiare, ne rectè ſurſum aſcenderet. Traditio etiam eſt, quòd Rab. שמעיה *Semata* dixit, quòd fragmenta vaſorum fictilium à locis ſuis abſorbebantur. Cineres quoque altaris interioris & candelabri à loco ſuo abſorbebantur, כל אלה בטלו ארבעים שנה קודם חרבן הבית שנאמר אותותינו לא ראינו ואין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה Hoc eſt, Omnia verò hæc ceſſauerunt per annos quadraginta ante deſtructionem templi. Sicut dictum eſt Pſalmo ſeptuageſimo quarto, Signa noſtra non vidimus, non eſt vltra Propheta, neque nobiſcum qui ſciat: vſque quo? Hactenus traditio. Ex his igitur quæ dicta ſunt, aperte patet, quòd deficiente Iudæorum ſceptro, miracula quoq; templi pariter defecerunt, tempore ſcilicet quo Chriſtus paſſus eſt. Nam vt præmiſſæ traditiones referunt, anno ante ipſius templi euerſionem quadrágeſimo miracula eiuſdem templi ceſſauerunt, eò quòd tunc ob Chriſti mortem templum illud ſanctitatem ſuam perdiderat. In cuius rei ſignum, ipſo Domino Ieſu moriente, velum ipſius templi in duas partes ſciſſum eſt.

Miracula templi.

CAP. IX.

Secunda ratio ſumpta ex templi ſecundi deſitione. Quòd primi aduentus Meſsiæ tempus iam præterierit: eò quòd Meſsias ipſe ante templi ſecundi euerſionem venturus erat.

CAPNIO.

SECVNDAM nunc adducas rationem, qua primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriiſſe probatur. GALAT. Quoniam ratio hæc tota ſuper Haggæi Prophetæ verba fundabitur, idcirco Haggæus ipſe primùm audiatur, ita 2. cap. dicens, ורוחי עומדת בתוככם אל תיראו: כי כה אמר יהוה צבאות עוד אחת מעט היא ואני מרעיש את השמים ואת הארץ ואת הים ואת החרבה: והרעשתי את כל הגוים ובאו חמדת כל הגוים ומלאתי את הבית הזה כבוד אמר יהוה צבאות: לי הכסף ולי הזהב נאם יהוה צבאות: גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון אמר יהוה צבאות ובמקום הזה אתן שלום נאם יהוה צבאות: Hoc eſt, Et Spiritus meus erit ſtans in medio veſtri. Ne timeatis, Quoniam ſic dicit Deus exercituum; Adhuc modicum vnum eſt, & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, vel deſertum, & commouebo omnes gentes. Et venient cum deſiderio omnes gentes. Et replebo domum iſtam gloria. Dixit Deus exercituum, Meum eſt argentum, & meum eſt aurum: dixit Deus exercituum, Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, magis quam primæ, dixit Deus exercituum: Et in loco iſto dabo pacem, dixit Deus exercituum. Hanc Prophetiam ſicut & cæteras quæ aduentus Meſſiæ tempus determinatè prænunciabant, recentiores Iudæorum multifariam corrumpere nituntur, ipſam oſtendere volentes de Meſſia minimè intelligendam eſſe. Sed facilè eorum calumniæ per Talmudiſtarum expoſitiones redarguuntur, qui in ea de Meſſia ſermonem fieri expreſsè aiunt. Nam in libro *Sanhedrin*, in capite *Helec*, ſic ad verbum dicitur, Rabbi Akiba exponebat, Adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo cœlum & terram, & adducam deſiderium cunctarum gentium, de diebus Meſſiæ & de Rege Meſſia, & de tempore quod fuit poſt deſtructionem primæ domus. Alia expoſitio. Adhuc vnum modicum eſt: Modicum, ſcilicet regni venturi Iſrael poſt deſtructionem prioris domus. Et poſt illud regnum, Ecce ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam & omnes gentes: & poſteà veniet Meſſias. Hæc omnia ibi. Vbi per duas veterum Talmudiſtarum expoſitiones, palàm oſtenditur, Prophetiam hanc de Meſſia debere intelligi. Quemadmodum & nos ipſam intelligendam eſſe ducimus. Quod neque mirandum eſt: nam ſi alia non ſit fides noſtra, quàm Prophetarum, neceſſarium certè fuit, priſcos Hebræorum Doctores, Prophetias quæ de Meſſia loquuntur, rectè exponere volentes, in earum expoſitionibus nobiſcum conuenire. Quæ quidem expoſitiones etſi à Rabbi Selomone improbentur, ambæ tamen veræ ſunt. Quandoquidem Meſſias ipſe venit poſt modicum illud regni Macchabæorum, Herodis Aſcalonitæ tempore, vt in ſuperiori ratione latiſſimè patuit. Omiſſis igitur iuniorum Iudæorum calumniis, Prophetiam iſtam iuxta priſcorum ſententiam explanantes, per tria potiſſimum quæ in ea ponuntur, aduentus Meſſiæ tempus iam præteriiſſe, probabimus. Et primum quidem, quia dicit, Adhuc modicum vnum eſt, id eſt, iuxta Rab-

Rationes.

ta Rabbi Akibæ gloſſam, Adhuc vſque ad Meſſiæ reuelationem modicum tempus reſtat. Si igitur iuxta Iudæorum noſtri ſeculi errorem, primus Meſſiæ aduentus adhuc expectandus eſſet, ſequeretur ſanè quòd falſum Propheta inſinuauerit, cùm dixit, Quòd tunc vſque ad Meſſiæ aduentum modicum temporis reliquum eſſet. Ab eo enim tempore quo hæc Prophetia prolata fuit, plures quàm bis mille tranſierunt anni. Quare ex prima huiuſce Prophetiæ particula neceſſariò infertur, primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriiſſe: id deinde ex eo quoque oſtenditur quod ait, Et replebo domum iſtam gloria. De ſecunda etenim Dei domo, quæ poſt Babylonicæ captiuitatis reditum erigenda erat, Prophetam locutum fuiſſe, nemini dubium eſt. Quæ gloria præſentiæ Meſſiæ replenda erat. Ergo domo illa adhuc ſtante, Meſſias venturus erat. Sed cùm ea domus anno poſt Chriſtum paſſum 42. funditus à Tito Romani exercitus Duce diruta ſit, conſtat certè aduentus Meſſiæ tempus iam præteriiſſe. Id ipſum demum & per ea quæ his in eadem Prophetia ſubiiciuntur, apertiùs patet. Cùm enim inquit, Magna erit gloria domus iſtius nouiſſimæ, magis quàm primæ, de ſecunda Dei domo (vt dictum eſt) Propheta loquebatur, ad cuius ædificationem populum inducere volebat. Videns namque Deus eos qui eiuſdem templi ſtructuræ incumbebant, adeo remiſſe procedere, vt aut opus inchoare non auderent, aut ab incœpto deſiſtere vellent, ad illos Haggæum Prophetam miſit: qui vt eos ad operis inchoationem atque perfectionem induceret, myſterium eodem in templo conſummandum, illis prædixit. Et inter cætera prophetauit, quòd domus illa Dei vltima quæ conſtruenda erat, maiorem habitura eſſet gloriam, quàm prima illa quæ à Selomone erecta fuerat. Dicant igitur Iudæi, in quo huiuſce gloriæ præſtantia quam domus hæc vltima habitura erat, conſtiterit? Reſpondet Rabbi Selomo, Quòd ſecundùm quoſdam quidem in ædificij magnitudine: ſecundùm quoſdam verò in temporis duratione præſtantia huius gloriæ conſtiterit. Ipſe tamen in vtroque eam conſtitiſſe aſſerit. Nam & Herodis ædificio qui templum illud vltimum inſtaurauit, nullum vnquam ſimile viſum fuit, & templum ipſum ſecundum, decem pluſquam primum durauit annos: cùm primum quidem quadringentis & decem, ſecundum autem quadringentis & viginti (vt ipſe dicit) perſtiterit annis. Sed hoc profectò poſtremum nullius eſſe momenti, ex his maximè apparet: tum quia ſi templum ſecundum (vt ipſe ait) decem duntaxat annis primum ſuperaſſet, valde abſurdum videretur, Prophetam de tam paruo tempore mentionem feciſſe, cùm præſertim verba quibus vſus eſt, magnam præ ſe ferre excellentiam videantur: tum etiam quia etſi pluribus quàm decem permanſiſſet annis, cùm tamen pluries violatum fuerit, illa maior temporis duratio, non illi ad honorem & gloriam, ſed magis ad dedecus acceſſiſſet. Nam primò quidem ab Antiocho profanatum fuit, qui & vaſa Dei quæ in miniſterio erant, vaſtauit, & Iouis Olympij ſimulachrum eodem in templo poſuit. Deinde verò

Gloria ſecunda domus.

Duratio templi 1. & 2.

Templum quoties profanatum.

A à Pompeio, qui Hircano & Ariſtobulo Alexandræ Iudæorum Reginæ filiis, de Imperio dimicantibus, Ieroſolymam veniens, capta vrbe, & eodem templo reſerato, vſque ad ſancta ſanctorum acceſſit. Caſſius præterea anno ſeptimo Cleopatræ Iudæa capta, templum ipſum ſpoliauit. Quare temporis illa duratio qua ſecundum templum dicitur exceſſiſſe primum, non ei in gloriam, ſed potiùs in opprobrium attribuenda eſt. Nec de ædificij amplitudine aut pulchritudine dictum R. Selomonis verificari poteſt: cùm B inter templum primum & ſecundum, nulla potuerit eſſe comparatio. Nam de primo quidem in 2. libro Paralip. cap. 3. ita ſcribitur, הגדול הבית עליו חפה עץ ברושים ויחפהו זהב טוב ויעל עליו תמרים ושרשרות: ויצף את הבית אבן יקרה לתפארת והזהב זהב פרוים ויחף את הבית הקורות הספים וקירותיו ודלתותיו זהב ופתח כרובים על הקירות Quæ verba ſic interpretantur, Et domus magna tecta fuit ligno abiegno. Texitque illud auro optimo, & C eleuauit vel ſculpſit ſuper illud palmas & catenulas. Et operuit domum lapide precioſo ad decorem. Porrò ipſum aurum, aurum puriſſimum. Texit etiam domum, trabes, poſtes, & parietes eius, ac oſtia eius auro. Et ſculpſit Cherubim in parietibus. Item de eodem templo in 3. Reg. 6. ſic dicitur, ואת כל הבית צפה זהב עד תם כל הבית וכל המזבח אשר לדביר צפה זהב Id eſt, Et totam domum operuit auro, vſque ad conſummationem totius domus. Et totum altare oraculi texit auro. Et poſt pauca ita ſubiungitur, ואת קרקע D הבית צפה זהב לפנימה ולחיצון Hoc eſt, Pauimentum domus operuit auro intus & foris. Adhuc de ipſius primi templi gloria in libro יומא *ioma*, id eſt, Dierum, in capite שבעת ימים Id eſt, ſeptem dies, fertur Rabbi הסיא *Haſſaia* ita dixiſſe, Cùm ædificaret Selomo domum ſanctuarij, plantauit in ea omnia genera fructuum ex auro, producebanturque fructus tempore ſuo. Cumque ventus flaret in eos, defluebant. Sicut dictum E eſt Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo, Contremiſcet vt Libanus fructus eius. Et de ipſis erat procuratio ſacerdotibus. Quando autem intrauerunt Gentiles in templum, ſiccæ factæ ſunt arbores, ſcilicet aureæ. Sicut dictum eſt Nahum primo capite, Et flos vel germen Libani elanguit, vel emarcuit. Hæc ibi. Quæ etſi metaphoricè dicta ſint, maximè tamen ad propoſitum faciunt. Ex his igitur colligi poteſt, quanta fuerit primi templi gloria. Quare vt in primo Ezræ libro, capite F quarto legitur, expleto templi ſecundi opere, plurimi ſacerdotum atque aliorum, qui primum templum viderant, cæteris exultantibus, lachrymabantur, quòd templum illud ſecundum reſpectu primi, nihil penè eſſet. Vaſa quoque ferè omnia quæ in primo templo aurea fuerant, in ſecundo facta ſunt ænea: vt Talmudiſtæ referunt. Nec de Herodis ædificio, etſi (vt Ioſephus ait) ingens fuerit, dictum ipſius Rabbi Selomonis veritatem habet: cum Herodes neque in diuitiis, neque in G poteſtate, neque vlla in re cum Selomone conferri valuerit. Nec etiam dici poteſt, quòd illa gloriæ præſtantia, qua ſecunda Dei domus primam excedere debebat, ipſius loci ſanctitas fuerit: cùm, vt aiunt Talmudiſtæ, inter cætera ſanctitatis

primi templi indicia, quæ in ſecundo defuerunt, nec ignis qui in primo templo de cœlo deſcendens, holocauſta comburebat, in ſecundo vnquam deſcendere viſus ſit: nec gloria Dei quæ in primo templo in ſanctis ſanctorum inter Cherubim apparere ſolebat, in ſecundo vnquam apparuerit: nec Spiritus ſanctus qui in primo templo ad loquendum cum Prophetis ſæpiſſimè veniebat, in ſecundo venire ſolitus fuerit. Quæ omnia per Talmud optimè probantur. Nam in libro *Sanhedrin* Ieroſolymitano in cap. אלו הן הגולין *Ellu hen baggolim* id eſt, iſti ſunt captiui, ſic dicitur, Ait Rabbi Semuel, Quinque res defuerunt in vltimo templo, quæ in primo fuerunt. Et vnde probatur? Ex eo quod dictum eſt Haggæi primo capite, עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבר אמר יהוה Hoc eſt, Aſcendite in montem, & afferte lignum, & ædificate domum & delectabor in ea, & honorabor, dixit Deus. ואכבד *Veeccabda*, id eſt, & honorabor, vel honorabo ſcilicet eam, diminutè ſcriptum eſt, ſine litera ה *he*, quæ quinque deſignat, ad ſignificandum quinque res, in quibus ſanctuarium vltimum fuit à primo diminutum: videlicet ignem, arcam, אורים ותומים *vrim vethumim*, id eſt lumina & ſimplicitates, hoc eſt, rationale iudicij, oleum vnctionis, & Spiritum ſanctum. Gloſſa autem Rabbi Selomonis ſuper verbo ואכבר *Veeccabda*, id eſt, & honorabo eam, ſic dicit, Deeſt hic litera ה *he*, quæ quinque ſignificat, ob quinque res quæ in ſecundo templo defuerunt, & in primo fuerant, videlicet אורים ותומים *Vrim vethumim*, id eſt, lumina & ſimplicitates, hoc eſt rationale iudicij, & arca, & ignis, & diuinitas, & Spiritus. Item in libro יומא *ioma*, id eſt, Dierum, ſic legitur, Dixit Rabbi אחא *Aha*, Quid eſt quòd in verbo ואכבר *Veeccabda* deeſt litera ה *he*? Quia per ipſam deſignantur quinque res, quę fuerunt in primo templo, & defuerunt in vltimo. Hæ autem ſunt, Arca cum propitiatorio; Cherub, Ignis, שכינה *ſechina*, id eſt, Diuinitas ſiue Dei gloria, Spiritus ſanctus, & *vrim vethumim*, hoc eſt, Lumina & ſimplicitates, id eſt, rationale iudicij. In *Midras* quoque *Sir haſsirim*, id eſt in expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud octauo capite dictum אחות לנו קטנה ושרים אין לה Id eſt, Soror nobis parua, & vbera non ſunt ei, ita dicitur, Soror nobis; Iſti fuerunt aſcendentes de captiuitate. Parua, quia fuerunt inopes in exercitibus. Et vbera non ſunt ei; Hæc ſunt quinque res, in quibus vltima domus extitit à prima diminuta. In libro inſuper יומא *ioma* ſic dicitur, In ſanctuario ſecundo non fuit arca. Traditio enim eſt, quòd ex quo abſciſſa eſt arca, abſciſſa eſt cum ea vrna mannæ, & lenticula olei vnctionis, & virga Aharon, & amigdalæ eius, & flores eius, & capſula quam miſerunt Philiſtęi munus Deo Iſrael. Sicut dictum eſt 1. Reg. 6. Et omnia vaſa quę reddidiſtis ei pro delicto, ponite in capſula ad latus eius. Cùm igitur Haggæus Propheta dixerit, gloriam domus Dei vltimæ maiorem quàm primæ futuram fuiſſe, domuſque prima tanta gloriæ copia fulſerit, vt nec in vna quidem re domus ſecunda illi comparari potuiſſet, neceſſariò dicendum eſt, maiorem hanc gloriam, quam domus Dei vltima præ prima habitura erat, aliam non fuiſſe, quàm Meſſiæ præſentia, qua ipſa domus vltima

Quinq; res defuerunt in templo ſecundo.

A plusquam prima honorari debebat. Nam ſi præſtantia hæc gloriæ, neque de temporis duratione, neque de ædificij excellentia, neque dè diuitiis, neque de ſanctitate (vt probatum eſt) intelligi poteſt, de Meſsiæ præſentia intelligatur, neceſſe eſt: cùm nulla alia aſsignari poſsit. Quare alterum de duobus concedi oportet, aut Meſsiam templo ſecundo adhuc ſtante, veniſſe, aut Prophetam falſa vaticinatum fuiſſe: ſed cùm vltimum abſurdum omnino ſit, primum neceſſariò concedendum eſt. Ex huius igitur Prophetiæ verbis palàm eſt, primi adB uentus Meſsiæ tempus iam præteriiſſe. Quoniam templo ſecundo adhuc ſtante venturus erat, quod tamen ita in vrbis Ieroſolymæ excidio, per Titum Veſpaſiani filium euerſum fuit, vt ne lapis quidem ſuper lapidem in eo remanſerit.

CAPVT X.

C *Obiectionis Iudæorum confutatio, & Prophetia ipſius Haggæi catholica explanatio, iuxta ipſorummet gloſſas: ac rationis ſupradictæ confirmatio per Ieremiam.*

CAPNIO.

IVDÆI noſtri temporis cum ſint duriſsimæ ceruicis, omniumque obſtinatiſsimi, contra ea quæ dixiD ſti, ſeſe opponentes aiunt, Cùm Propheta dicat, Adhuc vnum modicum eſt, & ego commouebo omnes gentes, & poſtea ſubdat verba, quibus Meſsię aduentum iam præteriiſſe oſtendere conatus es, ex ipſis eiuſdem Prophetæ verbis, ſatis apertè apparet, quòd omnes commotiones iſtæ aut Meſsiæ aduentum præceſſuræ erant, aut circa eius natiuitatem fieri debeE bant: ſed cùm notum ſit huiuſmodi commotiones nondum factas fuiſſe, conſequens planè eſt, nec Prophetiam hanc adhuc impletam eſſe, necdum Meſsiam ipſum adueniſſe. Quare per eorum ſcripturas ipſos in hoc falſiloquos omnino eſſe, oſtende. GAL. Has igitur omnes de quibus Propheta loquitur commotiones, circa Ieſu Nazareni ortum, etiam ſecundùm eos, fieri contigiſſe, probabimus. Nam ſi Prophetiam hanc etiam iuxta eorum expoſitiones, explanare voluerimus, ipſam totam tempore Domini noſtri Ieſu Chriſti adimF pletam fuiſſe, comperiemus. Quamobrem notandum eſt, quòd cùm paulò antè Haggæus ipſe Zorobabeli Iudæorum principi, & Iehoſuæ filio Iehoſedec Pōtifici, hæc inter cætera dixiſſet, Et nunc confortare Zorobabel, dicit Deus, confortare & Iehoſua fili Iehoſedec Sacerdos magne: poſtea quaſi rationem reddens, huiuſce Prophetiæ verba ſubiecit, dicens, Spiritus meus erit ſtans in medio veſtri, id eſt ſecundùm gloſſam Rabbi Selomonis, Ego ponam, vel deſcendere faciam Spiritum meG um ſuper Prophetas veſtros: ne timeatis: quoniam ſic dicit Deus exercituum, Adhuc vnum modicum eſt, id eſt ſecundùm expoſitionem Rabbi Akibæ, quem עקיבא *Akiua* vocant, Adhuc breue tēpus reſtat vſq; ad Meſsiæ aduentum: & ego cōmouebo

uebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & commouebo omnes gentes, R. Selomo & R. Dauid, quamuis Prophetiam hanc modis quibuſcunque poſſunt à vero ſenſu extorquere contendant, vt ipſam de Meſſia non intelligi oſtendant, veritatem tamen non omnino tacere potuerunt. Nam Rabbi quidem Selomo dixit, cœlum & terram & reliqua miraculis commouenda fuiſſe, quibus Deum ipſum in templo illo ſecundo eſſe, omnes intelligerent. R. verò Dauid etſi commotiones illas metaphoricè intelligendas eſſe dicat (quod quidem falſum eſſe, ex eo vel maximè patet, quòd Propheta in tota hac Prophetia non metaphoricè, neque parabolicè, ſed aperto ſermone loquatur) ait tamen ſe in libro Ioſephi ſcriptum inueniſſe, maximum terræmotum tempore Herodis Aſcalonitæ in Iudæa factum fuiſſe. Gentes quoque commotas fuiſſe, ſic intelligendum eſſe inquit, Quòd Deus eorum corda commouerit, vt à locis ſuis mouerentur, & ad videndam huius templi gloriam venirent, & non quidem manibus vacuis, ſed cum ſuis deſideratis rebus. Quæ quidem omnia neque à veritate prorſus aliena putanda ſunt, vt mox in noſtra expoſitione videbitur. Dicimus ergo, cœlum & terram, miraculis ac prodigiis (vti R. Selomo exponit) circa Chriſti natiuitatem commota fuiſſe, dum & in cœlo & in terra plurima ac maxima viſa fuere miracula. Nam in cœlo quidem (vt omittam tres ſoles, qui circa Auguſti tempora, ſub quo Chriſtus natus eſt, Romæ ſimul exorti, paulatim in eundem orbem coierunt) mox Chriſto nato, noua ac mirabilis ſtella illa apparuit, quæ ab extremis regionibus ad eius ortum tribus Regibus ducatum præbuit. De qua Chalcidius ſuper Timæum Platonis, Stella illa (inquit) non fuit morbos aut mortem denuncians, ſed aduentum venerabilis Dei. Quam cùm Chaldæorum quidam, viri profectò excellentes, & in rerum cœleſtium ſcientia admodum experti, inſpexiſſent, recentis Dei ortum quæſiſſe dicuntur. Terra quoque tunc mota fuit, non ſolùm portentis, quæ eiſdem fermè temporibus toto orbe facta ſunt, bobus ſcilicet loquentibus, ſerpentibus per aera volantibus, pueris ex matrum vteris verba quædam proclamantibus, fœminiſque in maſculinum ſexum mutatis: ac Romæ eodem die quo Chriſtus ipſe natus eſt, fonte olei è terra abundè emanante: atque in Iudæa, de cuius terra ſpecialiter Propheta loquitur, ingenti terræmotu facto: verùm ob victoriam quoque quam Romani vbique terrarum obtinuerunt. Tunc igitur terra, tunc mare, hoc eſt, maris inſulæ, tunc & omnes gentes commotæ ſunt, quando Chriſto naſcente, edicto à Cæſare Auguſto egreſſo, vt vniuerſus deſcriberetur orbis, ſinguli in ciuitatem ſuam proficiſcebantur. Deinde Propheta ſubdit, Et venient cum deſiderio cunctæ gentes, id eſt, iuxta R. Dauidis gloſſam, Et venient ad adorandum cum deſideratis rebus ſuis. Quòd nunquam in ſecundo templo factum legitur. Id ergo de tribus illis regibus magis intelligi oportet, qui ab Oriente cum muneribus Chriſtum adoratum venerunt: quemadmodum prænunciauerat Eſaias 60. capite dicens, כלם משבא יבאו זהב ולבונה

Portenta circa Chriſti ortum contingentia.

A ישאו ותהלות יהוה יבשרו Hoc eſt, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferent, & laudes Dei nunciabunt. De quibus alibi latiùs dicemus. Poſt hæc ſequitur in Prophetia, Et replebo domum iſtam gloria. Quod, vt Rabbi Akiba exponit, de Meſſia intelligitur, cuius præſentia templum ſecundum illuſtrandum erat. Hoc & Malachias quoque apertiùs eodem tempore prædixit, dum ita capite tertio Hebraicè ait, הנני שולח מלאכי ופנה דרך לפני ופתאום יבא אל היכלו האדון אשר
B אתם מבקשים ומלאך הברית אשר אתם חפצים הנה בא אמר יהוה צבאות: Id eſt, Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam. Et ſtatim veniet ad templum ſuum Dominus, quem vos quæritis, & Angelus fœderis, quem vos vultis. Ecce venit, ait Deus exercituum: vbi Malachias de ſecundo quoque templo locutus eſt. Per tria ergo quæ ponit, Meſſiæ aduentum parum tunc diſtaſſe, ſignificauit. In eo enim quòd, Ecce, dicit, rem quaſi præſentem oſtendit. In eo
C verò quòd, Statim, ait, tempus admodum propinquum innuit. In eo autem quòd poſtremò, Ecce venit, replicauit, tempus aduentus eius quàm breuiſſimum aſſignauit. Dixit autem ad templum ſuum, vt duo ſimul quæ Iudæi negaturi erant, oſtenderet. In hoc enim & eius diuinitatem inſinuauit. Niſi enim Meſſias Deus futurus fuiſſet, fruſtra eum ad templum ſuum venturum, dixiſſet. Et aduentus eius tempus præfixit, cùm ſtante templo illo, ipſum aduenturum prædixit. Vbi Iu-
D dæorum noſtri temporis refellitur error, qui aſſerunt Meſſiam cùm venerit, & templum deſolatum, & eos in captiuitate diſperſos inuenturum. Sed ad Haggæum reuertamur: qui ne de temporali gloria quam templum illud ſecundum habiturum erat, ſe locutum crederent, hæc ſubiecit, Meum eſt argentum, & meum eſt aurum, dixit Deus exercituum: quaſi diceret, Non argenti & auri copiam me in gloriam æſtimare putetis, cùm hæc vbicunque ſint, mea ſint. Non ergo de
E temporali gloria Propheta loquebatur, ſed de ſpirituali, qua ob ipſius Meſſiæ præſentiam, templum illud replendum erat. Quare & ſubdidit, Magna erit gloria domus huius nouiſſimæ, magis quàm primæ. Quod de miraculis quoque quæ Meſſias ſua diuina virtute in templo illo ſecundo facturus erat, nedum de ipſius præſentia intelligendum eſt. In hoc enim vel maximè ſecundi templi gloriam longè maiorem, quàm primi extitiſſe, conſtat, quòd Deus in primo quidem
F templo per Prophetas populo loquebatur; in ſecundo verò per ſeipſum locutus eſt, per ſe ipſum turbas docuit, per ſe ipſum miracula fecit. Et notanter domus huius nouiſsimæ dixit, & non ſecundæ; vt inde palàm innoteſceret, tertium templum ædificandum non fuiſſe, templumque quod per Meſiam conſtruendum erat, non materiale iuxta iuniorum Iudæorum errorem, ſed ſpiritale futurum fuiſſe. Illud quoque quod poſtremò addidit, Et in loco iſto dabo pacem; de temporali
G pace intelligi non poteſt, cùm ab ipſius templi initio, vſque ad finem, variis ſemper bellorum ærumnis Iudæi ab aliis gentibus affecti fuerint. Quare de ſpiritali pace, quam Meſsias daturus erat, intelligendum eſt. Hoc Rabbi quoque Aki-

ba ſentit, vt in libro *Sanhedrin*, capite *Helec*, liqui- A dò patet. Quæ cùm ita ſint, ſatis clarum, atque perſpicuum eſt, quòd non obſtante Iudæorum obiectione, Meſſias ante ſecundi templi excidium venturus erat: quod ex eo quoque neceſſariò elicitur, quod Ierem. 30. cap. legitur, ſi Targum, id eſt translatiò Chaldaica quæ eo in loco habetur, diligenter inſpiciatur. Ieremias igitur ſic ibi ait, הנני שב שבות אהלי יעקב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תילה וארמון על משפטו ישב ויצא מהם תורה וקול משחקים והרביתים ולא ימעטו והכברתים ולא B יצערו והיו בניו כקהם ועדתו לפני תכון ופקדתי על כל לוחציו והיה אדירו ממנו ומושלו מקרבו יצא והקרבתיו ונגש אלי כי מי הוא זה ערב את לבו לגשת אלי נאם יהוה Hoc eſt, Ecce ego conuerto captiuitatem tabernaculorum Iacob (quod ſub Zorobabel impletum eſt) & tabernaculorum ipſius miſerebor. Et ædificabitur ciuitas ſuper excelſo ſuo, vel ſuper aggere ſuo. Et *armon*, id eſt, baſilica, ſiue templum, ſecundùm normam ſuam ſtatuetur. Et exibit ex eis laus, vel confeſſio, & vox ludentium. C Et multiplicabo eos, & non diminuentur. Eruntque filij eius, ſicut antiquitus, & cœtus eius coràm me permanebit. Et viſitabo ſuper omnes oppreſſores eius. Et erit Dux eius ex eo, & Dominator eius de medio eius egredietur. Et appropinquabo, vel applicabo eum, & appropinquabit, vel adhærebit, vel coniungetur mihi. Quis enim eſt iſte obligans cor ſuum, vt adhæreat, vel coniungatur mihi, dixit Deus? Hæc omnia idem Propheta. Ea autem verba, Et erit Dux eius ex eo, & Dominator D eius de medio eius egredietur, Rabbi Ionathas ita in Chaldæum vertit, ויתרבא מלכיהין פנהון ומשיחיהון מבניהון יתגלי Id eſt, Et nutriet ſe, vel vngetur Rex eorum ex eis, & Meſſias eorum de medio eorum reuelabit ſe. Ex prædictis igitur Ieremiæ verbis, ſi quis diligenter attendat, apertè datur intelligi, quòd quando filiorum Iudæorum qui à captiuitate Babylonica reuerſuri erant, templumque ac ciuitatem condituri, ſtatus futurus eſſet, ſicut antiquitus fuerat, quod Machabæorum E tempore fuit, tunc naſciturus ac reuelandus eſſet Meſſias. Quod Targum manifeſtè oſtendit, cùm inquit, Et Meſſias eorum de medio eorum reuelabit ſe. Quod quidem poſt diuinæ & humanæ naturæ vnionem, quæ in Meſſia fieri debebat, futurum fuiſſe, Propheta manifeſtat, cùm in perſona Dei dicit, Et applicabo eum, & adhærebit, vel coniunget ſe mihi. Ex quibus aduentus eius tempus iam præteriiſſe, certum eſt.

CAPVT XL.

Quòd prope finem ſecundi templi natus eſt Meſſias.

CAPNIO.

ETsi optimè quidem per Iudæorum ſcripturas, Meſſiam templo ſecundo adhuc ſtante, quod Titus funditus euertit, venturum fuiſſe oſtenderis; quia tamen quo tempore, templo illo durante, venturus fuerat, nihil determinatè dixiſti (cùm neque Prophetæ quos induxiſti, neque Iudæorum expoſitiones, quas attuliſti, id præcisè aſſerant) ideo rem perutilem facies, ſi ad planiorem huiuſce veritatis expreſſionem, tum per Prophetarum, tum per Talmudiſtarum teſtimonia, quonam tempore templo ſecundo adhuc perſiſtente, Meſſias ipſe venturus erat, aperueris. GAL. Certum eſt, mi Capnio, Meſſiam ipſum etiam ſecundùm eos, prope finem templi ſecundi non modò venturum fuiſſe, verùm etiam veniſſe. CAP. O rem ad conterendam Iudæorum noſtri temporis duriciem maximè opportunam! B Poteſt-ne igitur quod ais, per eorum probari ſcripturas? GAL. Poteſt vtique, & per Propheticas & per Talmudiſticas. Et primùm quidem per propheticas. Iſaiam igitur audiamus ita capite vltimo dicentem, כטרם תחיל ילדה בטרם יבא חבל לה והמליטה וכר: מי שמע כזאת ומי ראה כאלה Hoc eſt, Antequàm parturiat, pariet: antequam veniant dolores partus ei, iam peperit maſculum. Quis audiuit ſicut hoc? Quis vidit ſicut iſta? Quam quidem Prophetiam haud ſecus ac Iudæorum do- C ctores exponant, exponendam duco. Rabbi namque Moſes Hadarſan in פירוש *Perus*, id eſt, in gloſſa Hebraica ſic eam exponit, קודם שנולד מוליך ישראל בגלות האחרון נולד הגואל Id eſt, Antequàm natus eſſet qui redegit Iſrael in nouiſſimam ſeruitutem, natus eſt redemptor. Per hanc igitur gloſſam manifeſtum eſt, ante Titi natiuitatem, qui Iudæos in hanc vltimam reduxit captiuitatem, templumque atque vrbem Ieroſolymam ſo- D lo æquauit, natum fuiſſe Meſſiam. Rabbi autem Ionathas Vzielis filius, in Targum, id eſt, in Chaldaica translatione ita eandem Prophetiam exponit, עד לא יתילה עקא תתפריק ועד לא ייתי לדה זיעא בחבלין על ילירה יתגלי מלכה Hoc eſt, Antequam veniat ei anguſtia, ſaluabitur, & antequam veniant ei dolores partus, reuelabitur Rex ipſius. Ex quibus liquet, quòd Iſaias in præmiſſa prophetia iuxta huius Chaldaici Doctoris expoſi- E tionem, mulieri parturienti Iudæos comparat, ob vehementem anguſtiam, quam in vrbis eorum templique excidio à Romanis paſſuri erant. Quoniam vt ait Rabbi Semuel in *Bereſith Rabba* ſuper illud Geneſis trigeſimo capite dictum, In omni feruore ouium: In ea hora qua deſtructa eſt domus ſanctuarii, clamauerunt Iudæi vt mulier parturiens. Sicut dictum eſt Ieremiæ 4. capit. קול כחולה שמעתו צרה כמבכירה Id eſt, Vocem tanquam parturientis audiui, anguſtiam vt primò parientis. Sed ante anguſtiam illam (vt expo- F nit Rabbi Ionathas) naſciturus erat Meſſias, ac per eius mortem humanum genus ſaluandum. Prophetico igitur teſtimonio oſtenſum eſt, circa finem templi ſecundi natum fuiſſe Meſſiam. Nunc per Talmudiſtas id ipſum probabimus. Legitur namque in *Bereſith Rabba*, id eſt, in expoſitione magna libri Geneſis, Quòd dum Iudæus quidam ad excolendam terram boues arantes ſequeretur, bos magnum dedit mugitum. Quem vt audiuit Arabs quidam, G illac tranſiens dixit Iudæo, התר שוריך ואת כליו ואל תאחר כי הכלכם ואת קרשוכם חריב Hoc eſt, Solue boues tuos, & apparatum eorum, & ne tardes, quoniam templi veſtri, & ſanctuarij veſtri venit finis. Quo dicto, altero que boue mugiente

gicnte, ait iterum Arabs, אסור שוריך ואת כליו והכן עצמך כי נולד מלך משיח Id eſt, Liga boues tuos, & apparatum eorum, & præpara te ipſum: quia natus eſt Rex Meſſias. Quod cùm Iudæus audiſſet, miratus eſt, & dixit, משיח נולד ומה שמו Hoc eſt, Meſſias natus eſt? & quod eſt nomen eius? Reſpondit Arabs, מנחם *Menahem*, id eſt, conſolator. Iudæus iterum inquit, ומה שם אביו Id eſt, Et quod eſt nomen patris eius? חזקיה Hoc eſt, *Hezechias*: Dixit Iudæus, באי זה מקום Id eſt, Et in quo loco? Reſpondit Arabs, בבית-לחם יהודה Hoc eſt, in Bethlehem Iudæ. Hactenus traditio. Cui ſimile ferè habetur in libro *Beracboth*, id eſt, benedictionum Ieroſolymitano, in cap. היה קורא *Haia kore*, id eſt, Erat legens, ſiue clamans. Et in *Echa rabbeti*, id eſt, in expoſitione planctus Ieremiæ, ſuper illud, Quia elongatus eſt à me conſolator: vbi dixit R. אבון *Abon* מה לנו ללמד מן הערבים והלא מקרא מלא הוא דכתיב והלבנון באדיר יפול מה כתיב בתריה ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה Id eſt, Quid nobis neceſſe eſt diſcere hoc ab Arabibus? quandoquidem iam textus clarus eſt: hoc eſt enim quod ſcriptum eſt Iſa. 11. Et Libanus in robuſto, vel per robuſtum cadet. Quid autem ſcriptum eſt immediatè poſtea? Et egredietur virga de ſtipite Iſſai, & plantula de radicibus eius germinabit, vel fructificabit. Hæc ibi. Vbi per Libanum in verbis Iſaiæ templum intelligitur, quod per robuſtum, id eſt, per Nabuchodonoſor caſurum erat. Quamuis autem hæc quæ in traditionibus præmiſſis recitantur, literaliter intellecta, fabuloſa videantur, ex ipſis tamen quatuor contra Iudæos noſtri temporis eliciuntur concluſiones: quarum prima quidem eſt, Quòd Meſſias natus eſt paulò ante templi ſecundi euerſionem: ſecunda verò, Quòd nomen Meſſiæ eſt מנחם *Menahem*, id eſt, conſolator, eo quòd humano generi conſolationem attulerit: tertia autem, Quòd Meſſias ſit Dei Filius, eo quòd dicit nomen Patris eius eſſe Hezechiam, quod Dei fortitudo interpretatur: quarta poſtremò, Quòd natus eſt in Bethlehem Iudæ. Ex quibus omnibus concluditur, Meſſiam circa finem ſecundi templi natum fuiſſe: quod erat probandum.

CAPVT XII.

Oppoſitionis Iudæorum improbatio, inſaniaq; ipſorum redargutio, qui Meſſiam diu iam natum fuiſſe fatentur, ſed nondum veniſſe aiunt.

CAPNIO.

Recentiores Iudæorum his autoritatibus conuicti, fatentur quidem Meſſiam diu iam natum fuiſſe, eo quòd Talmudica teſtimonia per te nunc inducta, ipſum die illa qua templum dirutum fuit, natum aſſerant, ſed eum nondum veniſſe aiunt. Hanc autem ſuam inſaniam per ea etiam Iſaiæ verba, quibus Meſſiam ante templi vrbiſque Ieroſolymæ deſtructionem natum fuiſſe, optimè probaſti, veram

A eſſe oſtendere conantur. Et ex eo potiſſimum, quòd in *Bereſith Rabba*, id eſt, in expoſitione magna libri Geneſis ſuper illud Geneſ. trigeſimo capite dictum, In omni feruore ouium, legitur Rabbi Semuelem dixiſſe, Vnde probas, quòd ipſa die natus eſt Meſſias, qua deſtructa eſt domus ſanctuarij? Ex eo quod dictum eſt Iſaiæ ſexageſimo ſexto capite, Dum parturiret peperit, dum veniret dolor ei, emiſit maſculum. Quis audiuit ſicut hoc? Quis vidit ſicut iſta? In hora enim qua domus ſanctuarij deſtructa fuit, clama-
B uit Iſrael vt parturiens. Et per hanc igitur Iſaiæ autoritatem, & Talmudicas traditiones quas in præcedenti capite induxiſti, iuniores Iudæorum probare nituntur, ea die natum fuiſſe Meſſiam, qua templum euerſum fuit per Titum Veſpaſiani filium. Qua ex re inferunt, nos per eaſdem ſcripturas minimè oſtendere poſſe, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum Meſſiam fuiſſe, cùm non ea ipſa die, qua templum corruit, natus fue-
C rit, ſed longè ante. GALAT. Adhæc reſpondentes, primò quidem concedimus Meſſiam in præmiſſis Iſaiæ verbis ob omnimodam eius perfectionem maſculum dici: & quòd gens Iudaica eum peperit, cùm de tribu Iuda ſecundùm carnem natus ſit. Sed die quo templum corruit, ipſum natum fuiſſe, omnino negamus, cùm per annos circiter ſeptuaginta quinque ante natus fuerit. Verbum enim illud טרם *terem*, in verbis Iſaiæ poſitum, non Dum, vti recentiores Iudæorum accipiunt, ſed Ante ſignificat. Ex quo
D patet, quòd cùm non Dum gens Iudaica parturiret, hoc eſt, de templi deſtructione doleret, natus eſt Meſſias, ſed Antequam parturiret. Quòd triplici ratione conſtat: quarum prima quidem eſt Prophetæ ipſius admiratio, ſic dicentis, Quis audiuit ſicut hoc? Quis vidit ſicut iſta? Si enim dum parturiret, peperiſſet, nihil mirabile extitiſſet, cùm omnes fœminæ dum parturiunt, pariant. Vt ergo non ſit fruſtra pro-
E phetæ admiratio, neque incongrua comparatio, concedere Iudæos oportet, ante templi ipſius euerſionem Meſſiam fuiſſe natum. Secunda verò ratio eſt, quòd dictio hæc Hebraica טרם *terem*, tam in eiſdem Iſaiæ verbis, quàm omnibus ferè aliis in locis, ſemper pro קודם *kodem* quod antequam ſignificat accipitur. Quod per Rabbi Kimhi excellentiſſimum apud eos vocabulorum expoſitorem, optimè patet: ſic enim in libro *Seraſim* inquit, *Beterem* parturiret, peperit, Senſus huius dictionis טרם *terem* eſt קודם
F *kodem*, id eſt antequam. Vt eſt illud in Sam. tertio capit. טרם ידע את יהוה וטרם יגלה אליו דבר יהוה Hoc eſt, Antequàm cognoſceret Deum, & antequàm reuelaretur ei verbum Dei. Ibi enim טרם *terem*, pro קודם *Kodem*, quod idem eſt quod antequàm, ſumitur. Alias quoque multas Rabbi Kimhi adducit authoritates, in quibus ponitur hæc dictio טרם *terem*, & ſemper in calce cuiuſlibet ait, quòd *terem* non ſignificat niſi *ko-*
G *dem*, quod idem omnino eſt quod antequam. Tertia demum ratio omnium fortiſſima eſt quòd tam gloſſa Hebraica R. Moſis Haddarſan, quàm Targum, hoc eſt, Chaldaica translatio, dictionem hanc טרם *terem*,

non pro num, ſed pro Antequàm (vt ſupra viſum eſt) accipiunt. Ex quibus ſequitur, quòd non in die deſtructionis templi, vt Iudæi delirant, ſed ante (vt Chriſtiani aſſerunt) natus eſt Meſsias. Deinde pro Talmudiſtarum traditionibus, qui ea die natum fuiſſe Meſſiam dicunt, qua templum dirutum fuit, dicimus, Quòd tripliciter dies accipi ſolet: Primò quidem pro tempore, quo ſol eſt ſuper horizontem, quem aſtronomi diem artificialem vocant. Secundò verò pro 24. horarum capitur ſpacio, quem & naturalem diem appellant. Tertiò denique pro aliquo indeterminato tempore. Et tunc in fœminino duntaxat ponitur genere. Quo quidem modo ſæpiſſimè in ſacra ſcriptura reperimus. Et præſertim apud Iſaiam innumeris penè in locis dicentem ביום ההוא id eſt, in die illa, id eſt, in tempore illo: quod nonniſi pro aliquo annorum curriculo accipi poſſe, certum eſt. Et ſic diem accipiunt Talmudiſtæ, cùm aiunt ea die natum fuiſſe Meſſiam, qua templum corruit. Nam etſi templum illud quoad ſtructuram quidem, poſt Chriſtum paſſum 42. permanſerit annis, quoad ſanctitatem tamen eadem hora qua paſſus eſt, deſtructum fuit. Tunc enim (vt alibi diximus) ſanctitatem omnem ſuam perdidit. Idcirco ipſo Chriſto moriente ſtatim in huius ſignum, velum eius ſciſſum eſt à ſummo vſque deorſum. Cuius quoque rei ipſa miraculorum ceſſatio potiſſimum fuit indicium. Nam vt alibi per eorum ſcripturas oſtendimus, miracula quæ in templo fiebant, per quadraginta annos ante ipſius ruinam penitus defecerunt. Ex his igitur dictis clarum eſt, non eodem die (vt Iudæi noſtri temporis mentiuntur) quo templum euerſum fuit, Meſſiam natum fuiſſe, ſed ante ipſius templi euerſionem, vt iam probauimus. CAP. Si Meſſias (vt aiunt) eodem die quo templum deſtructum fuit, in Bethlehem natus eſt, cùm nullibi adhuc apparuerit, vbi igitur eum tamdiu latitaſſe dicunt? GAL. Audi quæſo ridicula quæ fabulantur. In *Bereſith* enim *Rabba*, id eſt, in expoſitione magna libri Geneſeos, ſuper illud trigeſimo capite dictum, Et factum eſt in omni feruore ouium, ſic ad verbum legitur, Dixit Rabbi Semuel, Quòd cùm ſemel Elias bonæ memoriæ per viam ambularet, in ipſa die qua domus ſanctuarij deſtructa fuit, audiuit filiam vocis, id eſt, vocem de cœlis clamantem, & dicentem, Domus ſanctuarij ſancta vadit ad deſtructionem: quòd cùm audiſſet Elias bonæ memoriæ, opinatus eſt totum mundum fuiſſe deſtruendum. Iuit igitur, & inuenit filios hominum arantes, & ſeminantes, aitque illis, Deus ſanctus & benedictus contra mundum ſuum iratus eſt, vultque domum ſuam deſtruere, atque filios ſuos inter gentes ſeculi captiuare. Et vos de vita temporali curatis, & ſoliciti eſtis? Egreſſa eſt autem filia vocis, hoc eſt, vox cœleſtis, dixitque ei, הנח להם שבכר נולד לישראל מושיע Id eſt, Dimitte eos, quia iam natus eſt Iſraeli ſaluator. Dixit Elias, Et vbi eſt? Ait vox, בבית לחם יהודה Hoc eſt, In Bethlehem Iudæ. Iuit ergo, & inuenit mulierem quandam, quæ in oſtio domus ſuæ ſedebat, filiumque eius ſanguine cruentatum coram ea iacentem. Et dixit ei, Filia mea filium peperiſti? Quæ ait, Etiam. Et dixit ei, Quid ſibi vult, quòd iacet ita ſanguine cruentatus? At illa dixit, Malum eſt maximum: ipſa namque die qua natus eſt, domus ſanctuarij deſtructa fuit. Qui dixit ei, Filia mea conſtans eſto, & curam illius habeto. Magna enim erit ſalus Iſraeli per manum eius. Et mox illa animata eſt, & curam illius egit. Elias autem dimiſit eam, atque abſceſſit. Poſt quintum verò annum, dixit, Vadam & videbo ſaluatorem Iſraelis, vtrum nutriatur in forma Regum, an in forma Angelorum miniſterij Dei. Iuit itaque, inuenitque mulierem in oſtio domus ſuæ ſtantem. Dixitque ei, Filia mea, in quo ſtatu eſt puer ille? Quæ reſpondens ait, Rabbi, nonne dixi tibi, quòd malum erat nutrire ipſum? In die enim qua natus eſt, deſtructa eſt domus ſanctuarij. Neque hoc ſolùm, ſed pedes habet, & non ambulat: oculos habet, & non videt: aures habet, & non audit: os habet, & minimè loquitur, & ecce quaſi lapis iacet. Adhuc Elia loquente, flauerunt ſuper eum venti à quatuor mundi angulis, duxeruntque ipſum ad mare magnum. Elias autem ſcidit veſtimenta ſua, depilauitque ſibi capillos, & clamauit, ac dixit, Heu perdita eſt ſalus Iſrael. Et egreſſa eſt filia vocis, id eſt, reuelatio, dixitque ei, Elia non eſt ita, vt ais: ſed quadringentis annis morabitur in mari magno: 80. in aſcenſu fumi apud filios Koræ, & octuaginta annis in porta Romæ, & reſiduo annorum reuertetur ſuper omnes ciuitates magnas vſque ad temporis finem. Hæc omnia ibi. In libro *Sanhedrin*, in capit. *Helec*, ita quoque ſcriptum eſt, R. Iehoſuas filius Leui inuenit Eliam, & Rabbi Simeonem in horto voluptatis, id eſt, in paradiſo ſtantes, & ait eis, Venimuſ-ne ad ſeculum venturum? Dixerunt ei, Etiam, ſi iſte dominus vult. Dixit eis, Duos vidi & vocem trium audiui. Gloſſa Rabbi Selomonis, Diuinitas (inquit) erat cum eis. Dixit quoque eis, Quando veniet Meſſias? Dixerunt ei, Vade & quære ab ipſo. Ait eis, Vbi moratur? Dixerunt ei, In porta Romæ. Et quod eſt ſignum eius? Sedet inter pauperes patientes infirmitates. Gloſſa Rabbi Selomonis, id eſt, inter leproſos. Nam & ipſe quoque leproſus eſt: iuxta illud quod ſcriptum eſt Iſaiæ quinquageſimo tertio, Et ipſe plagatus eſt propter culpas noſtras. Et iterum, Verè infirmitates noſtras ipſe tulit, & dolores noſtros ipſe portauit. Et nos reputauimus eum leproſum. Leproſi ſoluunt vnum vulnus, & ligant aliud. Ipſe autem deligat plagam vnam, & religat aliam, nec vult aliter, ne retrahatur. Gloſſa Rabbi Selomonis, Meſſias autem vnam plagam ſoluit, & abſtergit, ac eam ſtatim ligat. Et ſic de aliis facit, & non ſoluit omnes ſimul. Veretur enim ne tardetur in ligando plagas omnes ſuas, ſi diceretur ei, vt liberaret Iſrael. Iuit ergo ad eum (ſcilicet Rabbi Iehoſuas ad Meſſiam) & ait ei, Salus ſuper te Rabbi & Domine mi. Dixit ei, ſuper te quoque ſit pax fili Leui. At ille dixit ei, Quando venies Domine? Reſpondit ei, Hodie. Venit igitur ad Eliam, & dixit illi, Mentiens mentitus eſt. Dixit enim mihi, hodie ſe venturum. Reſpondit ei

Elias

Elias, Hodie, ſcilicet ſi vocem eius audieritis. Hæc omnia ibi. Quæ quamuis vera non ſint, niſi fortè metaphoricè ac ſpiritualiter intellecta, contra Iudæos tamen optima ſunt. Per ea namque conuinci poſſunt, & Meſſiam iam diu natum fuiſſe, & eum olim Romæ fuiſſe. Ea quoque Iſaiæ verba, Ecce intelliget ſeruus meus: cum reliquis, vſque ad quinquageſimi tertij capitis finem, de Meſſia R. Selomonem intellexiſſe, licèt alibi ipſa ad populum Iudaicum retorquere nixus ſit. Et quòd iuxta Eliæ verbum de Meſſia quoque intelligendum ſit illud Pſalm. 95. כי הוא אלחינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו היום אם בקולו תשמעו אל תקשו לבבכם Hoc eſt, vt verbum verbo reddam, Quoniam ipſe eſt Deus noſter, nos autem populus paſcui eius, & oues manus eius. Hodie ſi vocem eius audieritis, ne obduretis corda veſtra. Quod clariſſimum teſtimonium eſt, Meſſiam eſſe Deum: & quòd hodie miſeri Iudæi Meſſiam haberent, Dominum noſtrum ſcilicet Ieſum Chriſtum, ſi vocem eius, obediendo, atque credendo, audire vellent, & corda ſua non obdurarent.

CAPVT XIII.

Tertia ratio qua probatur primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriiſſe, ſumpta ex loci aſſignati vaſtatione.

CAPNIO.

SI Talmudiſtæ Meſſiam (vt in præmiſſis patuit) in Bethlehem Iuda natum ſiue naſciturum dixerunt, ideo non abs re quæritur, an ex aſſignato natiuitati Meſſiæ loco, tempus aduentus eius iam præteriiſſe, probari poſſit. GAL. Poteſt vtique. Nam Micheas quidem, quem (vt paulò antè viſum eſt) veteres Talmudiſtæ ſequuntur, ipſum in Bethlehem naſciturum prædixit, dum ita capite quinto ait, ואתה בית-לחם אפרתה צעיר לחיות באלפי יהודה ממך לי יצא להיות מושל בישראל ומוצאותיו מקדם מימי עולם Quæ verba ſic Latinè ſonant, Et tu Bethlehem Ephratha, paruula es in millibus Iuda. Ex te mihi egredietur qui ſit dominator in Iſrael. Et egreſſus eius ex ante, à diebus ſeculi, id eſt, ſecundùm Rabbenu Haccados expoſitionem, ab æterno, & à diebus ſeculi. Quæ quidem Prophetia non poteſt niſi de Meſſia intelligi: tum propter Targum Rabbi Ionathæ, quæ verba illa, Ex te mihi egredietur qui ſit dominator, ita Chaldaicè exponit, מנך קדמי יפוק משיחא Id eſt, Ex te coram me vel ex parte mea egredietur Meſſias: tum etiam ob Rabbi Selomonis gloſſam, quæ hanc Prophetiam ita explanat, Et tu Bethlehem Ephratha de qua egreſſus eſt Dauid: ſicut dictum eſt primi libri Regum capite decimo ſeptimo, Filius ipſius ſerui tui Iſſai Bethlehemitis. Bethlehem quoque vocata eſt Ephratha: ſicut dictum eſt Geneſ. quadrageſimo octauo cap. In via Ephrata, ipſa eſt Bethlehem. Paruula es in millibus Iuda. Propter ſtatunculum Ruth Moabitis, quæ fuit in te. Ex te mihi egredietur Meſſias

A filius Dauid: ſicut ipſe dicit, Lapidem quem reprobauerunt ædificantes, fuit in caput anguli. Hoc autem ſic tranſtulit Ionathas, Ex te mihi, id eſt, ex parte mea egredietur Meſſias. Et egreſſus eius ante dies ſeculi: ſicut dictum eſt Pſal. 72. Ante ſolem, ינון *iinnon*, id eſt, natus vel genitus vel filius nomen eius: quod ſic tranſtulit R. Ionathas, ושמיה אמר מלך רמין מקמי עלמא Hoc eſt, Et nomen eius dictum eſt Rex ante dies ſeculi. Sequitur in Prophetia, לכן יתנם עד עת יולדה ילדה Id eſt, Propter hoc dabit eos vſque ad tempus quo par-
B turiens pariet. Magiſtri noſtri dixerunt, Hinc habetur filium Dauid, id eſt, Meſſiam non fuiſſe venturum, donec Regnum nequam, id eſt, Romanum ſuper totum orbem nouem menſibus imperaſſet. Scriptura autem hæc myſtica eſt. Hæc Rabbi Selomo. Qui ſatis bene ac fideliter (vt verum fatear) hæc verba de Meſſia (quod rariſſimè facit) expoſuit, hoc duntaxat excepto, quod vbi de Meſſia dictum eſt, Et egreſſus eius ex ante, à diebus ſeculi, ſiue ab æterno & diebus ſeculi, videtur ipſe de
C ſolo Meſſiæ nomine velle intelligi, cùm ait, Et nomen eius dictum eſt ante dies ſeculi. Nos autem à textus veritate nullatenus recedentes, non abnuimus nomen Meſſiæ ינין *iinnon* ante ſolem, & ante dies ſeculi fuiſſe: quod haud aliud eſt, quàm Meſſiam ab æterno filium Dei extitiſſe: ſiquidem ינין *iinnon* (vt alibi diximus) idem omnino Latinè eſt, quod natus ſiue genitus vel filius. Cùm igitur Prophetia iſta de Meſſia loquatur, clarum
D profectò eſt ſecundùm eam, Meſſiam ipſum in Bethlehem Iuda fuiſſe naſciturum, tempore quo Iudæi adhuc in ea regione regnarent. Quare cùm ipſa Bethlehem & omnis Iudæa deſolata fuerit, Iudæique per orbem captiui permaneant, eos alterum de duobus concedere oportet, aut ante deſolationem illam, Meſſiam natum fuiſſe, aut ipſos priùs ad terram ſuam redituros eſſe. Sed cùm ſecundùm minimè cum eorum expectatione ſtare
E poſſit, primum concedant neceſſe eſt. Quod per priſcos quoque Talmudiſtas probatur. Sic enim legitur in libro *Sanhedrin*, capite *Helec*, אמר רבי יהודה דור שבן דוד בא בית מועד יהיה לזונות והגליל יחרב Hoc eſt, Dixit magiſter Iudas, Seculo quo veniet filius Dauid, domus collegij erit meretricum, & Galilæa vaſtabitur. Cùm autem à templi vrbiſque Ieroſolymæ incendio hucuſque nullum fuerit iudicum collegium, imò vt alibi oſtendimus, collegium ipſorum *Sanhedrin*, ſiue iudicum per annos quadraginta ante ipſius tem-
F pli euerſionem penitus defecerit, & Galilæa cum vniuerſa Iudæorum regione iamdiu vaſtata ſit, conſtat planè, filium Dauid ſiue Meſſiam iam diu veniſſe: cùm tempus aduentus eius (vt nunc probatum eſt) iam diu præterierit. CAP. Quanquam omnes Iudæorum doctores Prophetiam hanc de Meſſia exponant, quia tamen iuniores eorum ipſam non exponendo, ſed magis peruertendo, duo omni conatu negare contendunt, quæ in ea maximè inſinuantur, Meſſiæ ſcilicet diuini-
G tatem, & Dominum noſtrum Ieſum verum fuiſſe Meſſiam, eapropter vellem, per veterum Talmudiſtarum ſententias, recentiorum in hoc refelleres errores. GAL. Rabbi Dauid inter cæteros ſic eam deprauare nititur; Et tu (inquiens) Beth-

lehem, etſi minima ſis in millibus Iuda, ex te tamen egredietur mihi qui ſit Dominator in Iſrael. Et hic eſt Rex Meſſias, qui de ſemine Dauid natus egreſſurus eſt, pro quo dixit, Et egreſſus eius ab initio à diebus ſeculi. Egreſſus enim Meſſiæ à tempore Dauid fuerunt. Dixit autem ab initio à diebus ſeculi, propter temporis longitudinem, quod inter Dauid & Meſſiam eſſe debebat. Chriſtianis autem qui Ieſu Nazareno hanc Prophetiæ partem attribuentes, ipſum & in Bethlehem natum eſſe,& Deum ab initio & diebus ſeculi fuiſſe, affirmant, ex eo reſponſum datur, Quòd ipſe in Iſrael dominator non fuit, ſed magis Iſraelitæ dominati ſunt ei. Et cùm Meſſiam Deum eſſe probant, eò quòd à diebus ſeculi fuiſſe dicatur, reſponde, eos in hoc falſò argumentari, cùm ante mundi initium Deus fuerit,& per eos tunc ipſum creatum fuiſſe ſequeretur,quod abſurdum eſt dicere. Quòd ſi eam autoritatem inducant, A ſeculo & vſque in ſeculum tu es Deus;& illam,A ſeculó vnxi Regem meum; dicas illas non à ſeculó, ſed ante ſeculum intelligi debere. Hæc omnia perfidus ille Rabbi Dauid. Ad quorum confutationem, priùs Prophetiam hanc iuxta vetuſtorum Talmudiſtarum gloſſas explanabimus. Deinde eius extortam, atque falſam expoſitionem refellemus. Exponimus igitur eam ſic, Et tu Bethlehem Ephrata etſi in millibus Iuda minima ſis, quia tamen primus Rex Iuda,id eſt,Dauid ex te ortus eſt,Meſſias etiam qui vltimus erit,ex te mihi egredietur. Et rectè, egredietur inquit, vt ipſum ex humano ſemine generari non debere oſtenderet. In hoc etiam geminam eius naturam diuinam ſcilicet & humanam mira breuitate inſinuauit. Cùm enim dixit,ex te, eius humanitatem demonſtrauit. Cùm verò ait, mihi, ipſius diuinitatem innuit. Mihi enim, inquit: ac ſi diceret, Is homo qui ex te egredietur, mihi,hoc eſt diuinitati meæ vniri,dignus erit.Hoc manifeſtiùs deinde expreſsit, dicens, Et egreſſus eius ab æterno, & à diebus ſeculi. Egreſſus quippe hoc in loco in lingua Hebraica, ſicuti & Latina pluralis eſt numeri. Senſus ergò eſt, Egreſſus, id eſt, proceſſus huius dominatoris ſiue Meſsiæ duo ſunt. Vnus ab æternitate, quo ſecundùm diuinitatem à Patre proceſsit. Alter à diebus ſeculi, quo ſecundùm humanitatem à matre prodiit. Quod vtique cum illo Athanaſij dicto optimè conuenit, Deus eſt ex ſubſtantia Patris ante ſecula genitus, & homo eſt ex ſubſtantia matris in ſeculo natus. Verumtamen Athanaſius quidem, In ſeculo dicit, quia natiuitatem ipſam accepit, Propheta verò, A diebus ſeculi ait, quia cùm materia Adæ formata fuit, mox eidem materiæ infuit virginis glorioſæ materia, & ipſius virginis precioſiſſimo ſanguini infuit Chriſti benedicti humanitas. Quæ quidem omnia Iudæi noſtri temporis haudquaquam negare poſſunt; cùm ipſa ferè eadem Rabbenu Haccados dicat, in libro גלי רזייא *Galerazeia* eandem Prophetiam exponens, Et egreſſus eius ab æterno, & à diebus ſeculi, Dicit Propheta, egreſſus, numero multitudinis, quia duo ſunt Meſsiæ egreſſus. Vnus diuinitatis, quæ eſt æterna, & ideò dicit ab æterno. Alter humanitatis, quæ in ſuæ matris ſubſtantia extat, quæ ab hora creationis mundi creata eſt. Et idcirco ait,

A A diebus ſeculi. Nam vt ibidem paulò ſuperiùs idem dicit, mater Regis Meſsiæ, quia à Deo creata eſt, vt in ea ſedeat ipſe Meſsias, ad oſtendendam gloriam maieſtatis ſuæ cunctis mortalibus, ideò ipſa oſtenditur eſſe prima creatura Dei in genere humano. Hæc Rabbenu ille Haccados, quem ipſi magiſtrum noſtrum ſanctum vocant. Ex his igitur quæ dicta ſunt, facilè Rabbi Dauid peruerſitas improbatur. Nam Meſsiæ quidem egreſſus quos ab æterno & à diebus ſeculi fuiſſe, Propheta

B aſſerit, à diebus Dauid Regis (vt ipſe R. Dauid vult)fuiſſe dicere, & prauum & impium eſt. Eſto enim quòd ab initio, vt R. Dauid ipſe falsò exponit, & non ab æterno Propheta dicat, adhuc tempus illud quod inter Dauid & Meſsiam eſſe dicit, minimè ab initio & à diebus ſeculi fuit. Quam quidem prauitatem etiam autoritates (vide quanta eius ſit cæcitas) quas Chriſtianorum nomine adducit, clariùs oſtendunt. Nam altera quidem Meſsiam Deum eſſe affirmat: altera verò egreſ-

C ſum eius ſecundùm humanitatem ſimul cum mundi creatione fuiſſe, quemadmodum ex ſententia Rabbenu Haccados expoſitum eſt. Cùm autem ait, Chriſtum Dominum noſtrum ſuper Iſrael non habuiſſe dominium, ſed potiùs eos qui de Iſrael erant, ei dominatos fuiſſe, nimis certè longè à veritate aberrat. Nam ſicut frequentiùs ſacræ literæ prænunciant, Meſsias ſuper Iſrael, id eſt, ſuper bonos & fideles ſuos ipſum recipientes, in primo aduentu dominaturus erat. Quamuis &

D circa mundi finem ſuper Iudæorum quoque reliquias, quæ ad ipſum conuertentur, dominium ſit habiturus.

CAPVT XIV.

Quarta ratio efficaciter demonſtrans primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriiſſe, ſumpta ex determinati temporis præteritione, per Danielis vaticinium ſecundum Talmu-

E *diſtarum expoſitiones. Et quomodo accipiendæ ſint 70. Danielis hebdomades, tempus Meſsiæ præfixum continentes.*

CAPNIO.

TOTI Chriſtianæ reipublicæ operæprecium te facturum arbitror, ſi ad iuniorum Iudæorum perfidiam magis conuincendam,

F determinatum veniendi tempus à Prophetis Meſsiæ aſsignatum, iam præteriiſſe per eorum ſcripturas oſtenderis. GAL. Inter cæteros igitur qui præfixum Meſsiæ venturi deſcripſere tempus, Danielem id præcipuè feciſſe, te (vt puto) minimè latet. Is namque ita ait cap. nono,

ועוד אני מדבר בתפלה והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלת מועף ביעף נוגע אלי כעת מנחת ערב ׃ ויבן וידבר עמי ויאמר דניאל עתה יצאתי להשכילך בינה ׃ בתחלת תחנוניך יצא דבר ואני

G באתי להגיד כי חמודות אתה ובין בדבר והבן במראה ׃ שבעים שבעים נחתך על עמך ועל עיר קדשך לכלא הפשע ולחתם חטאות ולכפר עון ולהביא צדק עלמים ולחתם חזון ונביא ולמשח קדש קדשים

קדשים: ותדע ותשכל מן מצא דבר להשיב ולבנות ירושלם עד משיח נגיד שבעים שבעה ושבעים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב וחרוץ ובצוק העתים: ואחרי השבעים ששים ושנים יכרת משיח ואין לו והעיר והקודש ישחית עם נגיד הבא וקצו בשטף ועד קץ מלחמה נחרצת שממות: והגביר ברית לרבים שבוע אחד וחצי השבוע ישבית זבח ומנחה ועל כנף שקוצים משומם ועד כלה ונחרצה תתך על שומם:

Hoc eſt, vt verbum verbo reddam, Et dum ego loquerer in oratione, vir Gabriel, quem videram in viſione à principio, citò volans tetigit me in tempore ſacrificij veſpertini, & docuit me, & locutus eſt mihi, dixitque: Daniel nunc egreſſus ſum, vt docerem te intellectionem. Ab exordio precum tuarum egreſſum eſt verbum. Et ego veni, vt indicarem, quia vir deſideriorum tu es. Animaduerte autem ſermonem, & intellige viſionem. Hebdomades 70. præciſum eſt (tempus ſcilicet) ſuper populum tuum, & ſuper Vrbem ſanctuarij tui, ad conſummandam præuaricationem & ad finiendum peccatum, & ad delendam iniquitatem, & ad adducendam iuſtitiam ſeculorum, & ad complendam viſionem & Prophetiam, & ad vngendum ſanctuarium ſanctuariorum. Scito autem & animaduerte, Ab exitu verbi ad reuertendum, & ad ædificandum Ieruſalem, vel ab egreſſu verbi, vt iterum ædificetur Ieruſalem, vſque ad Meſſiam Ducem, vel Principem, vel principalem, hebdomades ſeptem, & hebdomades ſexaginta & duæ. Reuertetur ipſa, & ædificabitur platea & foſſatum, ſed in anguſtia temporum. Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas, occidetur Meſſias, & non ei. Et ciuitatem & ſanctuarium diſſipabit populus Ducis venturi: & finis eius in impetu, vel raptu. Et vſque ad finem belli præciſi, deſolationes. Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna: & medium ipſius hebdomadæ deficere faciet decollationem, & oblationem: & ſuper abominationes deſolatio. Et vſque ad finem & præfinitionem perſeuerabit, vel conflabitur, vel liquefiet ipſa ſuper deſolationem.

CAP. Quoniam vt video, Prophetia hæc multa ac magna continet myſteria, eamque recentiores Iudæorum vt contra veritatem ſibi fugam parent, multimodis extorſionibus peruertere conantur, eapropter præ cæteris ipſam diligentiùs diſcutias, oportet. Et primò quidem quonam pacto hebdomades iſtæ accipiendæ ſint.

GAL. Faciam equidem, cum primùm cuiuſdam Iudæi ex Sadducæorum genere, nomine Porphyrij perfidam refellero impudentiam: qui ne cogeretur per hanc Danielis Prophetiam veritatem fateri, contra omnium ſententiam dicere auſus eſt, de Danielis huiuſmodi verbis non eſſe curandum, cùm Propheta non fuerit, nec inter Prophetas numeretur. Contra quem nos dicimus, Danielem ipſum non modò Prophetam fuiſſe, ſed maiorem quoque quàm multi ex Prophetis apud Hebræos ferè omnes haberi. Prophetam namque eum extitiſſe in libro מגילה *Meghila*, in capite מגילה נקראת *Meghila nikreth*, id eſt, Hiſtoria legitur, manifeſtè oſtenditur: vbi ſic ad verbum dicitur, Baruch filius Neriæ, & Sarias Mahaſiæ, & Ieremias filius Hilchiæ, & Daniel vir deſideriorum, & Mardochæus, & Haggæus, & Zacha-

Porphyrius Iudaeus contra Danielem.

A rias, & Malachias omnes prophetauerunt anno ſecundo Darij. Hæc ibi. Cùm igitur Daniel hic prophetaſſe dicatur, atque inter Prophetas connumeretur, ipſum Prophetam fuiſſe, minimè negari poteſt. Liber quoque ipſius apud Hebræos inter viginti quatuor Sacræ ſcripturæ libros, vnum per ſe obtinet gradum, ſemperque apud eos inter veraces habitus eſt veraciſſimus, Suſannæ duntaxat, ac Belis, draconiſque hiſtoriis exceptis, quas ſecundùm Hebræos Danielis volumen reſpuit. Neque apud eos quiſquam inuentus eſt vnquàm tam vehementer inſulſus, qui

Liber Danielis quanta ſit autoritatis.

B Danielis ſanctitati & veritati derogare præſumpſerit, præter nequiſſimum hunc Porphyrium Sadducæum, qui maluit conſcientia reluctante, Danielis autoritatem denigrare, quàm Dominum Ieſum Chriſtum tam claro eiuſdem Danielis teſtimonio conuictus, confiteri. Eius tamen temeritatem non homo, ſed Deus ipſe confutat: dum apud Ezechielem 24. capit. ait, Fili Adam terra cùm peccauerit: & infrà, Fuerintque

C tres viri iſti in medio eius, Noas, Daniel, & Iob, ipſi in iuſtitia ſua liberabunt animam ſuam, dicit Dominus Deus. Et rurſus 28. cap. Fili Adam (inquit) dic Principi Tyri (ironicè ſcilicet) Ecce ſapientior es tu Daniele, nullum myſterium latuit te. Ex his igitur aliiſque quàm plurimis, ſatis liquet ad huius impiiſſimi Sadducæi impudentiam improbandam, quanta apud homines eſſe debeat Danielis autoritas, cuius talis ac tanta eſt

D apud Deum. Nunc autem quomodò in hac Danielis Prophetia accipiendæ ſint hebdomades, videndum eſt. Quod vt paucis abſoluam, dico, quòd hic omnes tam Chriſtiani, quàm Hebræi expoſitores in modo accipiendi hebdomades conueniunt. Accipiunt enim illi hebdomadem hic prò ſeptem annorum ſpacio, quemadmodum & nos. Quamuis quidam ex noſtri ſeculi Iudæis ſi quando eos his Danielis ſermonibus ad veritatem confitendam concuti, atque

E coartari contingat, hebdomadam hoc loco non ſeptem annorum, ſed ſeptem iubileorum, vel centenariorum, ſeu decadum ſpacium intelligi debere aſſerunt: quòd nemo eorum quantumcunque peruerſus, ſiue in Talmud, ſiue alibi ſcripſiſſe hucuſque compertus eſt. Horum autem impudentiam Gabriel ipſe Angelus obtundit, cùm in præmiſſis ait, Et medium ipſius hebdomadis, vltimæ ſcilicet, deficere faciet decollationem, ſacrificiorum ſcilicet, & oblationem, cæte-

F rorum videlicet omnium. Cùm enim hæc ſacrificiorum defectio ſiue ceſſatio, ante templi deſtructionem tam per Dominum Ieſum Chriſtum, quàm per Romanos facta reperiatur, ipſaque ſacrificiorum decollatio nunquam ac nuſquam à Iudæis (vt ipſi fatentur) ex eo tempore facta fuerit, liquidò profectò conſtat ſeptuaginta has hebdomades ante templi euerſionem omnino completas fuiſſe. Hanc enim hebdomadem, in cuius medio erat ſacrificio-

G rum ſanguinolenta congeries ceſſatura, nouiſſimus locus quem tenet, poſtremam omnium eſſe demonſtrat. Ex quo neceſſariò ſequitur, hebdomades iſtas non quidem iubileorum, nec centenariorum, nec decadum, nec alterius cu-

iuſuis numeri, ſed annorum tantùm eſſe ſpacia, alioquin minimè tunc temporis completæ fuiſſent: (A) cùm à prioris templi incendio, vſque ad nouiſſimi excidium, non fuerint ſecundùm eos, niſi ſeptuaginta captiuitatis Babylonicæ anni, atque quadringenti & viginti quibus vltimum templum in ſua perfectione permanſiſſe aiunt. Ex quibus omnibus ſeptuaginta has Danielis hebdomadas Iudæi conſtituunt, vt in ſequentibus latiùs patebit. Quòd autem prædictæ Danielis hebdomadæ annorum ſint, primò ex modis quibus ſacra ſcriptura hebdomadas accipit, oſtenditur. (B) Non enim eas niſi dupliciter accipere ſolet. Nam vno quidem modo hebdomadam accipit pro ſeptem dierum ſpacio, vt patet Leuit. 23. cap. vbi dicitur, quòd ſeptem hebdomadæ ſunt à feſto Paſchæ accipiendæ, quæ 49. dies faciunt, & quinquageſima die feſtum eſt Pentecoſtes. Altero verò modo ſumit hebdomadem pro ſeptem annorum curriculo: vt eſt illud Leuit. 25. dictum, Numerabitis ſeptem hebdomadas annorum, quæ faciunt annos 49. (C) Et quinquageſimus annus immediatè ſequens, Iubileus eſſe præcipitur, qui apud Iudæos remiſſionis erat annus. Cùm igitur alius ab his duobus non inueniatur modus, quo hebdomada accipiatur in ſacris literis, nec poſſit in prædictis Danielis verbis hebdomada pro ſeptem dierum ſpacio accipi, quia ſic tota Danielis Prophetia infra annum & dimidium completa fuiſſet, pro ſeptem igitur annorum curriculo accipiatur, neceſſariò conſequens eſt. Hoc deinde per R. Abraham (D) magnum apud eos gloſſatorem ac Doctorem, hoc modo probatur, cùm ait, Dixit venerabilis Magiſter noſter סעדיה *Seadias*, quòd iſtæ ſeptuaginta hebdomades annorum ſunt. Teſtis autem huius rei eſt illud Dan. 10. dictum, Poſt hoc ego Daniel fui lugens tribus hebdomadibus dierum, panem deſiderabilem non comedi: & reliqua vſque ad complementum trium hebdomadum dierum. Non autem numerauit cum ſeptuaginta hebdomadibus dies. Medium namque hebdomadis (E) præmemoratum ſunt mille ducenti & viginti dies: ſicut probatione ſufficienti probabo. Porrò medium poſſibile eſt, quòd non ſit medium perfectum, non habens minus nec plus, vt illud Numer. 32. Et dimidium tribus Manaſſe. Et multa huiuſmodi. Scito autem quòd dies ſemper ſunt dies, & non anni in ſacra ſcilicet ſcriptura. Verumtamen poſſibile eſt, quòd cùm dicitur dies, ſit annus perfectus, redeunte anno in iteratione dierum, vt cùm dicitur Exod. 13. מימים ימימה (F) Id eſt, A diebus in dies, hoc eſt, ab anno in annum, qui ſunt annus perfectus. Cùm verò dies dicitur cum numero, vt duo dies, aut tres, non poſſunt dies eſſe anni, ſed oportet quòd ſint dies, quemadmodum dicuntur. Et propter hoc dictum eſt Leuit. 24. Et numerabis tibi ſeptem hebdomadas annorum. Et idcirco dixi, quòd dies mille ducenti & nonaginta ſunt medietas ſeu medium hebdomadis ſupradictæ. Et hoc eſt illud Dan. 12. אשרי המחכה ויגיע לימים אלף שלש מאות שלשים (G) וחמשה Hoc eſt, Beatus qui expectat & peruenit ad dies mille trecentos triginta quinque. Si enim hic dies dicantur eſſe anni, quomodo verum eſſe poterit, quòd homo expectet mille annos & perueniat? maximè cùm ſcriptum ſit Pſalm. 90. Dies annorum noſtrorum in eis ſeptuaginta anni. Hæc R. Abraham ſuper Danielem. Ex quibus tria ſumuntur argumenta. Primum quidem eſt, quòd prædictæ Danielis hebdomadæ ſunt omnino annorum. Secundum verò eſt, contra Iudæos noſtri temporis frequentiùs dicentes, Quòd dies mille trecenti triginta quinque de quibus meminit Dan. 12. ſunt anni, quibus viſitari debent, & Meſſiam habere, quos quidem annos ab vltimi templi deſtructione computant. Quod falſum eſſe, ex præmiſſa R. Abraham expoſitione, manifeſtè patet. Tertium demum eſt, quòd hi præmemorati dies ſunt dimidium vltimæ hebdomadum Danielis. Quo ſcilicet tempore Chriſtus venit ad baptiſmum, & prædicauit, ac diſcipulos ad ſe vocauit. Ex his omnibus clarum eſt, quòd in hac Danielis Prophetia hebdomada non accipitur niſi pro ſeptem annorum ſpacio. Quare ſeptuaginta hebdomadæ illæ quadringentos & nonaginta continent annos. Hog. Quomodo accipiendi ſunt harum hebdomadum anni? Nam Beda quidem, & alij quidam ex noſtris eos lunares eſſe aiunt, duplici potiſſimùm ratione moti: tum quia in textu hebdomadæ iſtæ abbreuiatæ dicantur: quare cùm anni lunares vndecim diebus breuiores ſint quàm ſolares, (annus enim ſolaris dies 365. & quadrantem vnum, ac minutas 5. continet, Lunaris verò ex 354. conſtat diebus) ſequitur planè harum hebdomadum annos non ſolares, ſed lunares eſſe debere: tum etiam quia cùm Angelus Danieli loqueretur qui Hebræus erat, Hebræi autem per annos lunares computarent, ipſum non de ſolaribus, ſed de lunaribus locutum fuiſſe annis, credere par eſt. Gal. Qui hoc dicunt, non parum errant. Non enim textus ipſe (vt eorum reſpondeam rationibus) hebdomadas iſtas abbreuiatas dicit: nam vbi noſtra editio, abbreuiatæ ſunt, habet, Hebraica litera dicit, נחתך *Nehtach*, quod idem eſt, quod præciſum, cum à verbo Hebraico חתך *hatach* veniat, quod propriè incidere, ſeu præcidere, ac determinare, & ſtatuere ſignificat. Quamobrem hebdomadæ iſtæ iuxta Hebraicam veritatem non abbreuiatæ dici debent, ſed potiùs præciſæ, præfinitæ, vel prædeſtinatæ: quia per 70. annos prædeſtinatæ fuerunt antequam per Gabrielem Danieli nunciatæ fuiſſent. Quod in libro qui סדר עולם *Seder holam*, id eſt, ordo mundi appellatur, optimè oſtenditur, cùm in calce eiuſdem libri ſcriptum eſt, ita R. Ioſe dixiſſe, Quid eſt hebdomadæ ſeptuaginta præciſæ ſunt? Per hoc docetur, quòd fuerunt præciſione præciſæ ante per ſeptuaginta annos. Si prætereà Iudæi annum vndecim diebus breuiorem quam ſit ſolaris haberent, cùm ſecundùm eorum legem 14. die primi menſis cuiuslibet anni Paſcha celebrare teneantur, ſequeretur profectò, quòd celebrando Paſcha, ſemper in vnoquoque anno celebrationem Paſchæ alterius anni per dies vndecim anticiparent. Quod ſi eſſet, infra breue tempus Paſcha ſuum in vnoquoque menſe celebrarent, neque nobiſcum in tempore celebrandi conuenirent. Quod falſum eſſe ex eorum vſu liquidò patet, cùm ſemper eodem fermè tempore ipſum Paſcha celebrent. Quare manifeſtum eſt, eos per annos

Anni harum hebdomadum an ſint ſolares vel lunares.

annos ſolares ſicuti & nos tempora computare. Nam etſi menſes lunares habeant, tertius tamen quiſque annus apud eos tredecim menſes ſiue lunationes habet, cæterorum verò vnuſquiſque duodecim duntaxat continet menſes. Ita vt per emboliſmos temporum adæquationes ipſi facientes, per annos ſolares, quemadmodum & nos, tempora metiantur. Habent enim & ipſi duodecim menſes quos tam primo quàm ſecundo anno tribuunt, incipiuntque annum à menſe Martio, quem ניסן *Niſan* vocant. Sed vltimo menſi tertij anni, hoc eſt Februario, quem אדר *Adar* nuncupant, alium addunt menſem quem ואדר *Veadar*, id eſt, Et Februarium appellant. Eam ob rem & nos & illi in annorum computatione conuenimus.

CAPVT XV.

Quòd præfixum 70. harum hebdomadum tempus ſecundum Hebræorum computationem in Domino noſtro Ieſu Chriſto præcisè impletum ſit.

CAPNIO.

Falſa Iudæorum opinio.

QVONAM tempore hæ annorum hebdomadæ connumerari cœperint, & quouſque peruenerint, nunc te dicere opus eſt. GAL. A quo termino hebdomadæ iſtæ inchoari debuerint, non eſt paucis abſoluendum, cùm quicquid hic intenditur, ab eo maximè pendere videatur, ac inter nos & Iudæos circa hoc diuerſa ſit opinio. Ipſi namque harum hebdomadum numerum ab eo tempore inchoant, quo Ieruſalem per Nabuchodonoſor Regem Babylonis, vt 4.Reg.23. & Ierem. 52. legitur, diruta fuit: ex eo ſuam fulcientes ſententiam, quòd Dan. 9. cap. ita dictum ſit, In anno vno Darij filij Aſſueri de ſemine Madai, qui Rex effectus eſt ſuper Regnum Chaldæorum, in anno vno Regni eius, ego Daniel intellexi in libris numerum annorum, quorum factus eſt ſermo ad Ieremiam Prophetam, vt complerentur deſertis vel dirutis Ieruſalem ſeptuaginta anni. Ex horum igitur verborum fine aſtruere nituntur, quòd 70. anni per Ieremiam dicti inter ipſas hebdomadas computari debeant. Nam ſi ipſis addantur 420. anni illi quibus vltimum templum duraſſe aiunt, 70. iſtæ Danielis hebdomadæ, hoc eſt, anni 490. perficiuntur. Quod ex libro qui

Confutatio.

apud eos סדר עולם *Seder holam*, id eſt, ordo mundi dicitur, probare nituntur. Sed facilè eſt oſtendere ipſos in hoc inſania nimia laborare: non ſolùm ex eo, quòd in antedictis Danielis verbis, ſuper quæ ſupputationis ſuæ fundamenta inſipienter iaciunt, de his hebdomadibus nulla facta ſit mentio, ſed de complendis tantummodo captiuitatis Babylonicæ annis: quod in primo Cyri Regis anno completum fuiſſe, in ſui libri principio Ezras docet: verùm ex eo quoque, quòd Gabriel Angelus in ſuis verbis, in quibus ipſi impudenter proteruiunt, cùm Danieli dixit, Scito autem & intellige; Ab exitu verbi ad reuertendum, & ædificandum Ieruſalem, vſque ad Meſſiam Ducem, hebdomadæ ſeptem, & hebdomadæ ſeptuaginta & duæ, non dixit ab exitu verbi deſtructionis Ieruſalem, ſed ab exitu verbi ad reuertendum & ædificandum Ieruſalem. Quibus ex verbis manifeſtè patet Iudæorum inſania: qui dum à primi templi excidio harum hebdomadum ſupputationem incipientes, ſeptuaginta annos quibus primi templi deſtructio durauit, & 420. quibus ſecundum templum conſtructum permanſit, computant: nulla temporis quo ipſum templum ſecundum ædificatum eſt, mentione facta, & à verbis ipſius Angeli diſſentanea, & à veritate prorſus aliena aſſerunt: non animaduertentes miſeri (vide quanta contradicendi Chriſto cupiditate excæcantur) quàm repugnantia quamque impoſſibilia ſint, quæ loquuntur. Quod R. Abraham Auen Ezra aduertens, ſic ſuper Danielem ait, Miror ſuper verbis expoſitorum, quomodo connectatur templi deſolatio, & ſtatus eius perfectio in numero vno. Hæc expoſitio neque ſaporem habet neque odorem. Hæc R. Abraham, qui magnæ apud eos eſt autoritatis, contra ipſorum computationem quam à primi templi euerſione inchoant. Neque tamen propterea ab obſtinata fatuitate diſcedunt. CAP. Cùm igitur in hoc lacertæ ſimillimi fiant, quæ ab eo quod momorderit, niſi cum pane miliaceo, nunquam recedit, Velis obſecro eos in hac eorum ſupputatione falſiloquos ac fures arguere, ori eorum ſcripturas ipſorum, velut quendam panem miliaceum calidum apponendo. GAL. Illud itaque in primis loco panis miliacei afferam, quod in libro מגילה *Meghila*, in cap. מגילה נקראת *Meghila nikreth* id eſt, Hiſtoria legitur, hoc modo ſcriptum eſt, Et vnde habetur, quòd Nabuchodonoſor regnauit 45. annis? Ex eo habetur, quòd in captione Iehoiachin Regis Iuda, erat octauus annus Nabuchodonoſor: iuxta illud 4.Reg. 24. dictum, Et ingreſſus eſt Iehoiachin Rex Iuda. Et poſt pauca, Et cœpit eum Rex Babel anno 8. regni ſui. Scriptum quoq; eſt Ierem. vlt. & 4.Reg. vlt. Factum eſt autem, 38. anno captiuitatis Iehoiachin Regis Iuda duodecimo menſe vigeſima quinta menſis, & eleuauit Euilmerodach Rex Babel anno primo Regni ſui caput Iehoiachin. Si iſtis triginta ſeptem annis addas octo paulo ante dictos, habebis 45. annos, quibus Nabuchodonoſor regnauit. Habetur quoque per גמרא *ghemara*. i. per traditionem in Talmud, Euilmerodach eius filium triginta trib. regnaſſe annis. Quod ita neceſſariò fuiſſe, per ea quæ Ierem. 27. cap. dicta ſunt, liquidò patet. Sic enim ibi dicitur, Ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchodonoſor Regis Babylonis ſerui mei. Et paulò poſt, Et ſeruient ei omnes gentes, & filio eius & filio filij eius. Quanto autem tempore id durare debuerit, oſtenditur Ierem. 25. c. Et ſeruient omnes gentes iſtæ Regi Babylonis ſeptuaginta annis. Quod, niſi Euilmerodach viginti tribus (vt dictum eſt) regnaſſet annis, verum haudquaquam eſſe potuiſſet. Poſtea ita in eadem traditione ſubditur, Balthaſar eius filius tribus regnauit annis. Anno enim, inquit Dan. 8. ca. tertio Regni Balthaſar: Darius autem qui ipſum occidit, duobus regnauit annis. Cyrus verò nepos eius ſecundùm eos tribus regnauit annis. Aſſuerus autem qui & Artaxaſta, annis

regnauit 14. De quibus duo quidem per traditionem habentur: duodecim verò ex libri Eſter 3. capit. Denique anno ſexto Darij ſecundi Regis, domus Dei ſecunda conſummata eſt, atque perfecta: vt legitur in libro ערכין *Arachin*, id eſt, preciorum, in capit. אין נערכין *En naarachin*, id eſt, Non ordinabunt, vbi ſic dicitur, בית שני כמה עמד ארבע מאות ועשרים שנה Hoc eſt, Domus ſecunda quantum ſtetit? quadringentis viginti annis. In libro quoque עבודה זרה *Auoda zara*, id eſt, cultus alienus, in cap. לפני אידיהן *liphne edehen*, id eſt, ante eorum feſta, ſiue ſolennitates, legitur R. Ioſe ita dixiſſe, Regnum Perſidis durauit domo Dei durante, annis 33. Regnum verò Græcorum permanente eadem domo durauit annis 180. Regnum autem Machabæorum 103. Regnum poſtremò Herodis ſimiliter 103. Gloſſa R. Selomonis, Cum annis (inquit) ſcilicet 30. quibus Barcozba cum Agrippa regnauit. Ex quibus omnibus 420. quibus domus Dei ſecunda durauit, habentur anni. Hæc omnia ex præmemoratis Iudæorum libris. Ex quibus hos annorum numeros quàm breuiſſimè potuimus, excepimus, ſuperfluis quibuſdam quæ ad rem nihil pertinent, omiſſis. CAP. Quantum video, nemo Chriſtianorum numeros iſtos tam ſacræ ſcripturæ teſtimoniis, quàm Talmudicis traditionibus roboratos, contemnere debet: quinimò ſuper aurum, & topacium, omnemque lapidem precioſum eos amplecti, atque diligere: cùm nihil compendioſius, nihil efficacius, nihilque magis neceſſarium inueniri poſſit, ad demonſtrandum contra Iudæos 70. has Danielis hebdomadas in morte Chriſti fuiſſe completas. In his namque numeris neque ſolaris & lunaris nimium Iudæis ridicula requiritur collatio, neque alia plurima, quibus peritus etiam Theologus ſæpè confunditur: per eos quoque Iudæorum iuniorum obſtinata impietas tum de mendacio, tum de furto criminaliter conuincitur. Et vſque adeo quidem, vt nulla ſe tergiuerſatione defendere queant. Quamobrem quod cœpiſti clariùs quæſo proſequere. GAL. Didicimus itaque ex ſacræ ſcripturæ verbis, ex Ierem. ſcilicet 52. c. & 4. Reg. 25. anno regni Nabuchodonoſor 19. primum templum dirutum atque ſolo æquatum fuiſſe. Cùm igitur Nabuchodonoſor ipſe 45. regnauerit annos, vt iam dudum probatum eſt, ipſum profectò poſt eiuſdem templi euerſionem 27. ſuperregnaſſe annos, conſequens eſt. Nec obſtat quòd primus annus imperfectus fuerit. Moris etenim ſcripturæ fuiſſe docet Talmud, non ſolum 7. menſes abſque 10. diebus, quos annus ille habuit, pro anno vno ſupputare, ſed etiam diem vnum quandoque pro anno ponere, vt in libro ראש השנה *ros haſſana*, id eſt, capitis anni, capit. ארבעה ראשי השנה הן Id eſt, Quatuor principia anni ſunt. Ibi enim ſic legitur, אמר מר יום אחד בשנה נחשב לפעמים לשנה Hoc eſt: Dixit Mor, Dies vna in anno computata eſt quandoque pro anno. Si his igitur 27. annis, quibus Nabuchodonoſor poſt primi templi excidium regnaſſe oſtenſum eſt 23. anni illi quibus Euilmerodach filius eius poſt eum regnauit (vt per Talmudiſticam eorum traditionem probatum eſt) addantur, 50. præciſè habentur anni. Si hoc etiam modo reliquos prædictæ traditionis proſecutus fueris annos; tres videlicet quibus Balthaſar poſtmodum regnauit, ac duos Darij: tres quoque ſecundum eos Cyri, quem ipſi Cores vocant, atque 14. Aſſueri, & ſex Darij, ſub quo ſecundum templum completum eſt, cum quinquaginta antedictis connectantur, à primi templi ſubuerſione vſque ad ſecundi conſummationem, 78. computabuntur anni. Ex quo eos 8. nobis ſecundùm eorum ſupputationem furari annos, adeo manifeſtum eſt, vt nulla valeant excuſatione negare. Et quemadmodum 8. antedictos in oculis hominum inſenſibiliter ſurripere nituntur annos: ita quoque de 30. quibus Cyrus regnauit annis, furtim nobis 27. ſubtrahere conantur, tribus duntaxat cum regnaſſe aſſerentes. Nam cùm Euſebius Cæſarienſis, Paulus Oroſius, Hieronymus, & Beda, ac alij quoque omnes hiſtorici tam Græci quàm Latini, Cyrum ipſum triginta regnaſſe annis dixerint, liquet planè, Iudæos ipſos falſiloquos, atque fures eſſe, & fruſtra ante pennatorum ac videntium oculos, falſitatis ſuæ iacere retiacula. CAP. Vt magis igitur huius furti rei deprehendantur, vellem per eorum quoque hiſtoriographos, Cyrum ipſum probares triginta regnaſſe annis. GAL. Ioſephus, quem ipſi Ioſeph ben Gorion appellant, id ipſum apud eos apertè aſſerit. Idem quoque & Ioſephon ipſius Ioſephi abbreuiator, manifeſtè oſtendit, dum ita Hebraicè loquitur, Tunc vt Cyrus audiuit, quòd eunuchus quidam interfecerat Balthaſar Babylonis Regem, votum vouit ædificare templum Domini in Ieruſalem, ac vaſa templi remittere. Et poſt pauca, Factum eſt inquit, vt Darius Medorum Rex ægrotaret ad mortem. Vocauitque Cyrum generum atque propinquum ſuum, & eum Regem pro ſe conſtituit. Sicque factum eſt vnum Perſarum atque Medorum Regnum. Et infrà, Pugnauit autem Cyrus in Oriente, & cepit eos qui ſunt vltra Indiam, & in Auſtrali plaga, omnemque terram Æthiopiæ, & omnes habitantes in finibus Auſtri, ac in Occidente etiam vſque ad terram ספרד *Sepharad*, id eſt, Hiſpaniæ. Et in Aquilone omnem terram Macedoniæ, & Cappadociæ, & Scythiæ, omnemque terram Elam, & Elazar, ac montes Eltahu, & Hazar, vſque ad montes niuis, qui tranſiri non poſſunt. Reliqua verò geſta Cyri nonne ſcripta ſunt in libro Regum Medorum atque Perſarum? Et in libro Ioſephi filij Gorionis, quem Titus Veſpaſiani filius captiuauit? Et paulò poſt, Pugnauit adhuc Cyrus cõtra Regẽ Setim .i. Scythiæ. Verteruntq; terga viri Setim, & cecidit Rex eorum omneſq; fortes eorũ. Cæteri autẽ ad ciuitates cõfugerunt, cũ Tamyra Regina & eius filio: quod cùm Cyrus vidiſſet, fugam ſimulauit: quod videntes viri Setim, poſt eũ exierunt ad planiciẽ. Cyrus autem in eos reuerſus, plurimos ex ipſis interfecit. Fugerunt itaq; reliqui viri Setim cũ Regina ad mõtes. Cũq; vidiſſet Tamyra quòd filius ſuus mortuus eſſet, vehementer doluit, occupariq; fecit montium tranſitus. Cũq; Cyrus nullũ iam timens aduerſariũ, ſecurus & confidenter de finibus terræ Setim egrederetur, exiuit omnis exercitus. Ipſe autẽ cum paucis remanens, nocte illa inter duos mõtes commoratus eſt. Tamyra igitur morti ſe exponens, ſubitò in caſtra Cyri irruit, percuſſitq; ducenta millia virorũ for-

Cyri regnum & victoria.

Cyri mors.

ſortium Perſarum ; cepitque Regem Cyrum.
Succinxit autem ſe Regina , & quaſi fera raptis
ſibi catulis venit ad cadauer Cyri : abſciſſumque
caput eius proiecit in puteum occiſorum ſanguine
plenum, dicens, Bibe Cyre, & ſatiare, atque
inebriare ſanguine quem ſitiſti. Triginta etenim
annis ſanguinem abſque menſura fudiſti.
Rex igitur Cyrus inuenit vitæ ſuæ terminum in
terra Setim, & regnauit Cambyſes filius eius pro
eo. Hæc omnia Ioſephon Hebræus. Ex quibus
apertè patet, Cyrum poſt Darium triginta regnaſſe
annis, in quibus iuxta Tamyræ Reginæ dictum,
ſanguinis effuſioni operam dedit. Neque
enim poſsibile, neque veriſimile eſt, in trium
annorum ſpacio , quo ipſum Iudæi regnaſſe aiunt,
tot Orientis, & Occidentis, & Auſtri, atque
Aquiſonis Regna ſibi ſubiicere potuiſſe. CAP.
Vnde igitur Iudæi tanti erroris accipiunt occaſionem
, vt tres tantum annos ipſi Cyro tribuant?
GAL. Quemadmodum Dan. 11. cap. ſcribitur
, In primo Darij anno eidem Danieli Gabriel
Angelus huiuſmodi verba dixit , Adhuc
tres Reges ſtabunt in Perſide, & quartus ditabitur
opibus nimiis ſuper omnes: & reliqua. Horum
ergo trium Regum , ſecundum Hebræos *Cyrus, Artaxerſes dictus & Darius.*
primus Cyrus fuit, qui & Darius, & Artaxerſes
dictus eſt, vt dicitur in libro ראש השנה *Ros
haſſana*, id eſt, capitis anni, in capite quod incipit,
ארבעה ראשי השנה הן, Id eſt, Quatuor capita
anni ſunt hæc : vbi ſic ad verbum legitur, Cyrus
ipſe eſt Artaxerſes, ipſe eſt & Darius. Cyrus autem
dictus eſt, quia Rex rectus fuit. Artaxerſes verò
appellatus eſt, propter eius Regnum. Et quod
erat nomen eius, proprium ſcilicet ? Darius erat
nomen eius. Secundus verò horum Regum
fuit Aſſuerus maritus Eſther : qui etiam & Artaxerſes *Aſſuerus, Artaxerſes dictus & Cambyſes.*
& Cambyſes nuncupatus eſt. Tertius autem
Darius extitit : qui Artaxerſes etiam dictus
eſt, quemadmodum plures alij Perſarum Reges
Artaxerſes ſunt appellati. Iudæi ergò idcirco
Cyrum nonniſi tribus annis regnaſſe aiunt, quia
pluribus ipſum regnaſſe in Danielis libro non
inuenerunt. Quare piſcatori perſimiles cenſendi
ſunt , qui in mari tribus piſcibus hamo captis,
plures in mari piſces non eſſe aſſerebat , atque
contendebat , eò quòd plures ibi ipſe inuenire
neſciuerit. Concedant igitur Cyrum triginta
regnaſſe annos, etſi omnes in textu ſcripturæ non
habeantur, ſicuti Aſſuerum eius filium quatuordecim
regnaſſe affirmant, quanquam duodecim
tantum ex eis in textu comperiant. CAP.
Optimè quidem demonſtraſti , Iudæos ſeptuaginta
harum hebdomadum numerum malè
inchoaſſe, peius deduxiſſe, ac peſsimè conſummaſſe,
perparum tamen (mihi parce) te feciſſe
dixerim, niſi numerum ipſum & bene incipere,
& melius proſequi , & optimè finire , per eorum
ſcripturas docueris. GAL. Neceſſarium igitur
eſt 70. harum hebdomadum Danielis numerum,
abſque Iudæorum calumnia bene inchoare
cupienti, diligentius attendere, quid ipſius Danielis
auribus ex ore Gabrielis Angeli verbum
Dei perſonuerit, dum dixit, Scito autem & animaduerte,
ab egreſſu verbi ad redeundum, vel de reditu,
& ad ædificandam, vel de ædificanda Ieruſa-

A lem, vſque ad Meſsiam Principem hebdomadæ ſeptem
& hebdomadæ ſexaginta & duæ : Vbi valde
notandum eſt, quàm diligenter Gabriel Danielem
hortetur, ſcire atque animaduertere tempus
egreſſionis verbi de reditu populi Dei ex Babylonica
captiuitate , ab eoque tempore earundem
hebdomadum numerum incipere. Nuſquam
autem huius verbi egreſſus inuenitur expreſſius,
imò nuſquam tam euidenter reperiri poterit,
quàm apud Ieremiam 29. cap. ſic dicentem , כי כה
B אמר יהוה כי לפי מלאת לבבל שבעים שנה אפקד
אתכם והקימתי עליכם את דברי הטוב להשיב אתכם
אל המקום הזה Id eſt, Sic dicit Deus, Cùm fuerint
completi in Babylonia 70. anni , viſitabo
vos, & ſtatuam , vel erigam ſuper vos verbum
meum bonum , & reuerti faciam vos ad locum
iſtum. Et rurſus poſt pauca, וקבצתי אתכם מכל
הגוים ומכל המקומות אשר הדחתי אתכם שם נאם
יהוה והשבותי אתכם אל המקום אשר הגליתי אתכם
משם id eſt, Et congregabo vos de vniuerſis gen-
C tibus, & de cunctis locis, ad quæ expuli vos , dicit
Deus. Et reuerti faciam vos ad locum ex quo vos
tranſmigrare feci. Et tandem poſt multa ſic 30.
cap. inquit , כה אמר יהוה הנני שב שבות אהלי
יעקוב ומשכנותיו ארחם ונבנתה עיר על תלה וארמון
על משפטו ישב Hoc eſt, Sic dicit Deus, Ecce ego
conuertam captiuitatem tabernaculorum Iacob,
& habitaculorum ipſius miſerebor. Et ædificabitur
ciuitas ſuper excelſo vel aggere ſuo, &
templum iuxta normam ſuam conſtituetur. Si
D quis aduerterit has tres autoritates , atque Gabrielis
verba paulò ſuperius dicta , iſtaque cum
illis contulerit, negare minimè poterit, egreſſum
verbi ex ore Ieremiæ de populi reuerſione , deque
Ieruſalem & templi reædificatione ibi fuiſſe.
A quo quidem verbi egreſſu 70. harum hebdomadum
numerum inchoandum fuiſſe oſtendit.
Quòd ſi quis negare vellet, non ſatis video
quomodo poſſit ſui eſſe defenſor , quin ſit vel
mentis inops, vel mentis inopis impudens imita-
E tor. Qui verò ſcire voluerit , quonam tempore
hoc verbum fuerit ex ore Ieremiæ egreſſum, 28.
libri eiuſdem Prophetæ caput legat, quod ita incipit,
ויהי בשנה ההיא בראשית ממלכת צדקיה מלך
יהודה בשנה הרביעית בחדש החמישי Hoc eſt, Et
factum eſt in anno illo, in principio Regni Sedechiæ
Regis Iudæ in anno 4. in menſe 5. Cumque
alium nullum annorum numerum propinquiorem
quàm iſtum in ſupradictis inuenire poſſit,
perſpicuè ipſi patebit, in quarto regis Sedechiæ
F anno, verbum hoc de populi reditu, deque Ieruſalem
& templi reædificatione , ex ore Ieremiæ
fuiſſe egreſſum. Quartus autem Sedechiæ annus
fuit 12. Nabuchodonoſor. Sedechias quippe 11. regnauit
annis, vt habetur 4. Reg. 24. & Ierem. 52.
cum capta atque combuſta fuerit vrbs Ieroſolyma,
& templum, anno Nabuchodonoſor (vt patet
eiſdem locis) 19. Si ergo Talmudiſticam traditionem
ſequamur, quæ in libro מגילה *Meghila*,
cap. 1. ex Sacræ ſcripturæ verbis colligit, Nabucho-
G donoſor annis regnaſſe 45. cuius anno 29. ac menſe
5. (vt dictum eſt) templum dirutum fuit, habebimus
ſanè, Nabuchodonoſor ipſum ab eo tempore
quo verbum de populi regreſſu, & Ieruſalem
ac templi reædificatione ab ore Ieremiæ

egreſſum eſt, triginta quatuor regnaſſe annis:
quorum etſi vnus imperfectus ſit, cùm tamen ma-
iorem anni partem habuerit, pro integro compu-
tatur. Deinde verò prædictam traditionem dili-
gentiùs proſequentes, his 34. annis ipſius Nabu-
chodonoſor, 23. addamus, quibus Euilmerodach
filius eius regnauit: & 57. habebimus annos. Qui-
bus ſi tres ipſius Balthaſar filij Euilmerodach iun-
gantur, 60. habentur anni. His quoque ſi duo an-
ni Darij, & 30. quibus Cyrus nepos eius regnauit,
accedant, anni erunt 92. Porrò ſi iſtis & anni 14.
Aſſueri, & ſex Darij, ſub quo templi ſtructura
conſummata eſt, adiungantur, clarum eſt quòd ab
egreſſu verbi ſæpius dicti, vſque ad templi ſecun-
di completionem, ſecundùm Iudæorum ſcriptu-
ras, 112. fluxerunt anni. Quibus ſi addantur anni
420. quibus templum ſecundum conſtitiſſe indu-
bitanter ab eis aſſeritur, habebuntur ab egreſſu
verbi ex ore Ieremiæ de populi reditu & de Ieruſa-
lem templique reædificatione, vſque ad eiuſdem
vrbis templique excidium anni 532. De quibus ſi
42. qui poſt Chriſtum paſſum præterierunt, ſub-
traxeris, anni 490. remanebunt, qui 70. Danielis
hebdomadas perficiunt. Quæ cum ita ſint, ſatis, vt
arbitror, abundè per Iudæorum ſcripturas patuit,
has 70. Danielis hebdomadas in Domino noſtro
Ieſu Chriſto præcisè completas fuiſſe: vt longè cla-
riùs in ſequentibus patebit.

CAPVT XVI.

Quòd ſecundum noſtras quoque hiſtorias tam Græcas quàm Latinas, præfixum Meſsiæ tempus in 70. his hebdomadibus contentum, præcisè in Chriſti morte conſummatum ſit.

CAPNIO.

FATEOR quidem quòd Talmudi-
ſtarum ſequentes computum, per
eorum ſcripturas contra recentio-
res Iudæos propoſitum noſtrum
concludimus, quòd ſcilicet harum
hebdomadum tempus in Chriſti morte (vt iam
probaſti) completum fuerit. Sed minimè tamen
(vt arbitror) hoc aſſequi valebimus, ſi noſtras hi-
ſtorias tam Græcas, quàm Latinas in harum heb-
domadum ſupputatione ſequi voluerimus. Sumus
enim nos & illi, circa Medorum & Perſarum, Græ-
corumque atque Romanorum hiſtorias, admo-
dum diuerſi. Quare non parum te feciſſe exiſtima-
bo, ſi per noſtras quoque hiſtorias, præfixum Meſ-
ſiæ tempus in 70. his hebdomadibus contentum,
in Chriſti paſſione conſummatum fuiſſe, oſtende-
ris. GAL. Sumus profectò nos & Talmudiſtæ in
annorum computatione (vt ais) longè diuerſi.
Nam à quarto Sedechiæ anno, vſque ad Chriſtum
paſſum, ſecundùm eorum quidem hiſtorias anni
486. ac menſes ſex (vt oſtendimus) fluxerunt: qui
hebdomadas 69. cum dimidia perficiunt. Secun-
dùm noſtras verò tam Græcas quàm Latinas, an-
ni 125. plures decurrerunt. Item iuxta eorum
computationes templum ſecundum ab eo tem-
A pore quo perfectum fuit, vſque ad ſui ruinam, an-
nis 420. permanſiſſe reperitur. Iuxta noſtras au-
tem temporum ſupputationes, templum illud an-
nos circiter 559. perdurauit. Quapropter qui vo-
lunt Iudæos per eorum ſcripturas conuincere, ab
eo tempore quo verbum Dei, regreſſum populi
pollicentis, ex ore Ieremiæ egreſſum eſt, à quarto
ſcilicet anno Sedechiæ, harum hebdomadum
computationem inchoare debent: vt in præmiſſis
latiſſimè oſtendimus. Qui verò per noſtras quo-
que hiſtorias veritatem hanc nanciſci cupiunt, ab
B alio eos tempore computationem hanc incipere
oportet. Quod faciliùs facere poterunt, ſi verba i-
pſa Angeli diligentiùs diſcuſſerint, cùm ait, Ab e-
greſſu verbi, vt iterum ædificetur Ieruſalem, vſque
ad Meſsiam Ducem: quaſi dicere vellet, Eo qui-
dem tempore erit harum hebdomadum inceptio,
quo verbum de vrbe Ieruſalem iterum ædifican-
da egredietur, & vſque ad Meſsiam peruenient.
Cùm igitur in his verbis de vrbis Ieruſalem reædi-
C ficatione mentio fiat, ab eo prorſus tempore 70.
iſtæ hebdomadæ inchoari debent, quo verbum de
vrbe Ieruſalem iterum ædificanda egreſſum eſt.
Quod anno 20. Regni Artaxerxis Longimani
Perſarum Regis, qui facultatem & libertatem reæ-
dificandæ Ieruſalem Iudæis dedit, factum fuiſſe
conſtat. Sic enim 2. cap. libri Nehemiæ ad verbum
legitur, Factum eſt in menſe, ניסן *Niſan*, id eſt, Mar-
tio, anno 20. Artaxerxis Regis: & vinum erat ante
eum, & ego, ſcilicet Nehemias, leuaui manum, &
dedi Regi. Eram autem quaſi languidus ante fa-
D ciem eius, dixitque mihi Rex, Quare vultus tuus
triſtis eſt, cùm te ægrotum non videam? Non eſt
hoc fruſtra, ſed malum neſcio quod in corde tuo
eſt. Et timui valde, ac nimis, dixique Regi, Rex in
æternum viue. Quare non mœreat vultus meus,
cùm ciuitas domus ſepulchrorum patris mei de-
ſerta ſit, portæque eius combuſtæ igni? Et dixit
mihi Rex, Pro qua re poſtulas? Et oraui Domi-
num cœli, & dixi ad Regem, Si videtur Regi bo-
E num, & placet ſeruus tuus in conſpectu tuo, obſe-
cro vt mittas me in Iudæam, ad ciuitatem ſepul-
chri patris mei, & ædificabo eam. Dixeruntque
mihi Rex, & Regina, quæ iuxta eum ſedebat, Vſ-
que ad quod tempus erit iter tuum? & quando re-
uerteris? Et placui ante faciem Regis, & miſit me.
Hæc ibi. Et tunc primùm data fuit Iudæis liber-
tas & facultas ædificandæ iterum vrbis Ieruſa-
lem. Nam etſi prius à Cyro & redeundi à capti-
uitate, & conſtruendi templi libertatem accepiſ-
ſent, adhuc tamen neque facultatem condendæ
F denuo Vrbis prædictæ acceperant, neque tem-
plum, quod Zorobabele Principe erigere cœpe-
rant, perficere potuerant. Ex quo manifeſtè pa-
tet, quòd iuxta Angeli inſtructionem à 20. anno
Artaxerxis Longimani, à quo primum exiit ver-
bum, vt Ieruſalem iterum ædificaretur, harum
hebdomadum connumeratio inchoari debuit.
Quòd autem hebdomades iſtæ vſque ad Chri-
ſtum paſſum peruenerint, ex Græcarum Latina-
G rumque hiſtoriarum concordantia atque con-
nexu, facilè videri poteſt. CAP. Hoc eſt quod te
maximè facere velim. GAL. Artaxerſes itaque
iſte poſtquàm ad reædificandam Ieruſalem miſit
Nehemiam, regnauit adhuc annis viginti. Poſt
quem

quem Xerſes ſecundus menſibus duobus. Deinde Sogdianus menſibus ſeptem. Deinde Darius ſecundus, qui dictus eſt Nothus, id eſt, ſpurius, annis 29. Deinde Artaxerſes Mnemon, qui & Aſſuerus & Arphaxad appellatus eſt, annis quadraginta. Poſtea Artaxerſes Ochus, eius ex Eſter Hebræa filius, annis 27. Poſt quem Arſanus eius filius annis quatuor. Darius demum tertius, Arſani filius, in quo defecit Perſarum Regnum, annis 6. & ſic ab egreſſu verbi, vt iterum ædificaretur Ieruſalem hucuſque, Perſarum Regum tempora connumerando, habentur anni 126. minùs tribus menſibus. Poſt Darij verò mortem Alexander Macedo cognomento Magnus in regno Græcorum ſex regnauit annis. Poſt quem Ptolomæus Lagi filius, annis quadraginta. Deinde Ptolomæus Philadelphus annis triginta octo. Deinde Ptolomæus Euergetes primus, annis viginti quinque. Deinde Ptolomæus Philopator, annis ſedecim. Deinde Ptolomæus Epiphanes, annis vigintiquatuor. Deinde Ptolomæus Philometor, annis trigintaquinque. Deinde Ptolomæus Euergetes ſecundus, annis vigintinouem. Deinde Ptolomæus Phyſcon, annis decem & ſeptem. Deinde Ptolomæus Alexander, annis decem. Deinde Ptolomæus Soter, annis octo. Deinde Ptolomæus Dionyſius, annis triginta. Denique Cleopatra, in qua Græcorum Regnum finem accepit, annis vigintiduobus. A morte igitur Darij tertij hactenus trecenti colliguntur anni minùs vno, quibus Græcorum Regnum perduraſſe conſtat. Octauianus verò Auguſtus poſt mortem Cleopatræ in Romanorum Regno annis imperauit quadraginta tribus: cui Tyberius ſucceſſit: & eius anno decimo octauo paſſus eſt Chriſtus. Ab obitu ergo Cleopatræ vſque ad Chriſtum paſſum habentur anni ſexaginta vnus. Quibus ſi addantur anni quos Perſarum Græcorumque Regum tempora ſupputando, collegimus, habebuntur ab egreſſu verbi, vt iterum ædificaretur Ieruſalem, id eſt, à vigeſimo Artaxerſis Longimani anno, vſque ad Chriſtum paſſum, anni quadringenti octuaginta ſeptem, minus tribus menſibus, qui ſeptuaginta complent hebdomadas minùs tribus annis tribuſque menſibus. Si quidem in dimidio vltimæ hebdomadis Meſſias occidendus erat. Ex quibus profectò palàm oſtenſum eſt, determinatum Meſſiæ tempus ab Angelo Danieli retectum, in Domino noſtro Ieſu Chriſto præciſè impletum fuiſſe.

Cap. XVII.

Contra obſtinatam R. Selomonis, & R. Leui, aliorumq; iuniorum temeritatem & inſaniam, impudentiſſimè Danielis verba peruertere conantium.

CAPNIO.

QVANQVAM ob ea quę dicta ſunt, Iudæi recentiores ſcripturis ſuis quaſi armis propriis deuicti, negare haudquaquam valeant, Meſſiam iam veniſſe, ipſumque Dominum
A noſtrum Ieſum fuiſſe, tanta tamen calumniandi atque contradicendi cupiditate obcæcantur, vt minimè animaduertant, quàm abſurda, quàm impoſſibilia, quamque diuinæ ſcripturæ diſſentanea ſint, quæ contra hanc Danielis Prophetiam diuerſimodè garriunt, pro viribus oſtendere conantes, ea quæ Gabriel de Meſſia Danieli dixit, non de vero Meſſia in lege & Prophetis promiſſo, ſed de alio aliquo intelligi debere. Nam alij quidem Meſſiam in Gabrielis primo eloquio expreſſum, cùm dicitur, Vſque ad Meſſiam ducem, Cyrum fuiſſe aiunt: inter quos eſt Rabbi Selomo in expoſitione quam
B ſuper Danielem edidit. Alij verò Meſsiam ipſum Nehemiam extitiſſe dicunt: inter quos R. Abraham Auen Ezra, vt eius expoſitio ſuper Danielem oſtendit. Alij autem Meſsiam ipſum Iehoſuam Sacerdotem magnum fuiſſe, aſſerunt: inter quos eſt Rabbi Leui, vt eius ſcripta ſuper Danielem indicant. Alij inſuper Meſsiam ipſum Zorobabelem fuiſſe affirmant: quorum opinionem multi hodie
C ſectantur. Alij rurſus Meſsiam ſecundò ibi poſitum, vbi ſcilicet dictum eſt, Et poſt hebdomadas ſexaginta & duas occidetur Meſsias, ipſum Meſsiam Agrippam fuiſſe exponunt: quos Rabbi Selomo etiam ſecutus eſt. Vt igitur magis eorum appareat inſania, velim ſingulorum deliramenta reſponſione veridica confutares. GAL. Rectè eos in hoc, vti & in cæteris inſanire exiſtimas. Quid enim aliud in contradicendo tam euidenti Gabrielis teſtimonio, tam abſurda eorum diuerſitas o-
D ſtendit, quàm triſte illud Moſis præſagium eis eueniſſe Deuteronom. 28. cap. de eis prophetatum,
יכך יהוה בשגעון ובעורון ובתמהון לבב והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה ולא תצליח את דרכיך Hoc eſt, Percutiet te Deus inſania, & cæcitate, ac ſtupore cordis. Et eris palpans in meridie, quemadmodum palpat cæcus in obſcuritate. Et non diriges vias tuas. Vbi igitur ab Angelo Danieli dictum eſt, Vſque ad Meſsiam Ducem,
E hebdomadæ 7. & hebdomadæ 62. quicunque ibi per Meſsiam, alium quàm verum Meſsiam in lege & Prophetis promiſſum, eſſe aſſeuerant, ipſos & inſaniam & alias maledictiones paulò ante dictas incurriſſe, manifeſtum eſt: cùm nullus vnquam in Sacra ſcriptura inueniatur Meſsias appellatus, qui vel ſacro illo corporali oleo, quo Reges & ſacerdotes vngebantur, vel ſpiritali, id eſt, Spiritus ſancti gratia (quod ſanctus Dauid Pſalm. 45. oleum lætitiæ vocat) vnctus fuerit. Corporali autem oleo ſupradicto, neque Cyrus, neque Nehemias, neque
F Iehoſuas ipſe Pontifex, neque Zorobabel, neque Agrippa, neque alius illius temporis quiſquam vnctus dici potuit: cùm oleum illud in vltimo templo nunquam fuerit. Quod optimè in libro *Sanhedrin* Ieroſolymitano probatur, dum in capite אלו הן הגולים *Ellu hen haggolim*, id eſt, Iſti ſunt captiui, ita ait Rabbi Semuel, Quinque res defuerunt in vltimo templo, quæ in primo fuerunt. Et vnde probatur? Ex eo quod dictum eſt Haggæi 1. capit. עלו ההר והבאתם עץ ובנו הבית וארצה בו ואכבר
G i. Aſcendite in montē, & afferte lignū, & ædificate domum, & delectabor in ea, & honorabor. Hic enim ואכבר *veeccabda* diminutè ſcriptum eſt, abſque litera ה *he*, quæ quinque ſignificat, ad deſignādum quinque res in quibus ſanctuarium vltimum fuit

Varius Iudæorum error circa Meſſiæ acceptionem.

Confutatio.

à primo diminutum, videlicet ignem, arcam, אורים ותומים *vrim vethummim*, id eſt, lumina & ſimplicitates, hoc eſt rationale iudicij, oleum vnctionis, & Spiritum ſanctum. Idem quoque in *Midras Sir haſsirim*, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum apertè oſtenditur, ſuper illud 8. capit. dictum, אחות לנו קטנה ושדים אין לה Hoc eſt, Soror nobis parua, & vbera non ſunt ei: ibi enim ſic dicitur, Soror nobis; Iſti fuerunt de captiuitate aſcendentes. Parua, quia pauperes in exercitibus fuerunt. Et vbera non ſunt ei; Hæc ſunt quinque res, in quibus vltima domus ſancta à prima eſt diminuta, videlicet ignis, arca אורים ותומים *vrim vethummim*, id eſt, lumina & ſimplicitates, in quibus futura videbantur, oleum vnctionis, & Spiritus ſanctus. Ex horum itaque duorum teſtium ore palàm liquet, ſacræ vnctionis oleum tam corporale quàm ſpiritale in templo nouiſſimo defuiſſe; cùm neque Spiritum ſanctum, neque oleum vnctionis in eo tunc temporis fuiſſe dicant. Ex quo concluditur, neque Cyrum, neque Nehemiam, neque Iehoſuam Sacerdotem magnum, neque Zorobabelem, neque Agrippam, neque alium quempiam illius temporis, præter Ieſum Nazarenum, qui, vt ait Pſalmographus, oleo lætitiæ vnctus fuit, ſecundùm veritatem Meſſiam dici potuiſſe: cùm Meſsiam oleo vnctionis, aut corporali, aut ſpiritali, aut vtroque ſimul, vnctum eſſe oporteat. CAP. Hic Iudæi nobis poſſent obiicere, neutro oleo inunctos nonnunquam in ſacris literis Meſsias vocatos fuiſſe. Dicitur enim Pſalmo 105. אל תגעו במשיחי Id eſt, Nolite tangere Meſsias meos. Cyrum quoque ipſum ab Iſaia Meſsiam appellatum legimus, cum 45. capit. ait, כה אמר יהוה למשיחו לכורש אשר החזקתי בימינו Hoc eſt, Sic dicit Deus Meſsiæ ſuo Cyro, cuius fortificaui dexteram.

Iudæorum iuniorum obiectio.

Confutatio.

GAL. Veteres Talmudiſtæ eis reſpondeant, ipſoſque in hoc, ſicut & in cæteris, falſidicos eſſe, oſtendant. Nam *Midras tillim*, id eſt, expoſitio Pſalmorum ſuper dictum illud, Nolite tangere Meſsias meos, dicit per Meſsias eo in loco patres priſcos intelligi: Abraham ſcilicet, Ishac & Iacob, quos ſpiritali oleo, hoc eſt, Prophetiæ ſpiritu vnctos fuiſſe, nemo it inficias. Cùm verò Iſaias dixit, Sic dicit Deus Meſsiæ ſuo Cyro, cuius fortificaui dexteram, vt arbitror catholicè aſſeuerandum exiſtimo, Deum ibi non Cyro quidem Perſarum Regi, ſed vero Meſsiæ fuiſſe locutum, prout in Talmud dicitur, eo in libro qui מגילה *Meghila* nuncupatur, vbi ſic ad verbum legitur, Quid eſt quod ſcriptum eſt apud Iſaiam, Sic dicit Deus Meſsiæ ſuo Cyro, Numquid Cyrus Meſsias eſt? Non: ſed Deus ſanctus & benedictus dixit Meſsiæ, Oppono ego te Cyro, cuius fortificaui dexteram: Et reliqua, quæ in eodem capite Iſaiæ ſequuntur. Rabbi quoque Selomo hunc Iſaiæ locum exponens ita ait, Dixerunt magiſtri, quòd Regi Meſsiæ dixit Deus ſanctus & benedictus, קובל *kobel*, id eſt, oppono ego te contra Cyrum, ſicut dicitur in libro מגילה *Meghilla*. Rabbi etiam Abraham in expoſitione Danielis, ſuper illud, Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, ſic dicit, Opinio eius qui dixit, Cyrum eſſe Meſsiam Domini, non eſt congrua. Ex his igitur clarum eſt, ſecundùm veteres Iudæorum, Cyrum in Iſaia Meſsiam non eſſe vocatum. Quare quicunque ex Iudæis contrarium dicit, tanquam inſanus in eorum autoritatem proteruit, quos veridicos eſſe contendit. CAP. Etſi omnes ferè Iudæorum iuniores hanc Danielis Prophetiam diuerſimodè deprauare conentur, vt in libro qui apud eos עבודה זרה *Hauoda zara*, id eſt, cultus alienus, & in libro qui סדר עולם *Seder holam*, id eſt, ordo mundi appellatur, liquidò apparet; quia tamen Rabbi Selomonis prauitas hoc in loco ſuper cæterorum ſententias penitus fundatur, ideo ad maiorem clarioremque veritatis expreſsionem, vellem ipſius Rabbi Selomonis expoſitionem præ cæteris peruerſam fideliter referres, ipſamque veraciter improbares, vt vno deuicto, cæteri omnes pariter deuincantur. GAL. Sic igitur ipſe hanc ipſam Danielis viſionem ſiue Prophetiam exponens, peruertere nititur. Et ecce, inquiens, vir Gabriel citò volans tetigit me, & docuit me, dixitque, Daniel ab exordio precum tuarum egreſſum eſt Dei verbum ad me, vt venirem ad indicandum tibi ipſum. Tu autem animaduerte verbum, & intellige viſionem. Nam ſeptuaginta hebdomadas eſſe præciſum eſt, id eſt, conſtitutum eſt, ſuper Ieruſalem à primi templi ruina, quæ Sedechiæ tempore fuit, vſque ad deſtructionem ſecundam per Titum faciendam. Quæ quidem erit, vt in ea captiuitate Iudæorum præuaricatio conſummetur, & perſecutionibus mediantibus, eorum peccatum ita finem accipiat, vt mundati ab iniquitatibus mereantur, vt adducam eis iuſtitiam ſempiternam, & inungatur ſanctuarium ſanctuariorum, id eſt altaria, & arca, aliaque ſanctuarij vaſa. Quæ omnia per Regis Meſsiæ manus ipſis fient. Dicit præterea has ſeptuaginta hebdomadas quadringentorum & nonaginta annorum tempus continere. Quod à Babylonica tranſmigratione computare incipit, atque in ſecundi templi deſtructione terminari dicit. Deinde ſuam peruerſiſsimam expoſitionem exequens ait, Scito ergo & animaduerte, Ab egreſſu verbi; quaſi diceret Danieli Angelus, Quòd per virtutem verbi quod ab exordio precum eius à Deo egreſſum fuerat, vt illud ei nunciaret, id quod per dictum verbum importatur, ipſe ſcire & animaduertere poterat. Nam tempus quo à ſui deſtructione Ieruſalem iterum ædificabitur, vſque ad Meſsiam Ducem, hoc eſt, vſque ad Cyrum Perſarum Regem, qui Meſsias Iſaiæ 45. capite dictus eſt, hebdomadæ ſeptem annorum erunt: quæ quidem ſeptem annorum hebdomadæ, numerum 49. annorum faciunt. Verumtamen tres anni ſuperſunt, quos Angelus non enumerauit, quia nonniſi de hebdomadis completis mentionem fecit. Et ſic annos duos & quinquaginta habemus. Et deinde hebdomadæ 62. quibus platea, id eſt, ciuitas & foſſatum rurſus ædificabuntur, quæ tantum temporis permanebunt. In quibus 70. hebdomadum numerus reperitur. Sed hæc ciuitatis & foſſati, id eſt, muri duratio in anguſtia temporum erit: quia aut à Perſis, aut à Græcis, aut

R. Selomonis falſa expoſitio.

aut à Romanis, aut ab aliis gentibus Iudæi continuè vexabuntur. Et poſt hebdomadas 62. occidetur Meſſias, id eſt, Agrippa, qui in Veſpaſiani bello & templi excidio, Iudæorum rex erit. Et non illi; hoc eſt, ipſe Agrippa amplius non erit, per mortem enim de medio tolletur. Fuit autem hic Agrippa Meſſię nomine appellatus, quia idem quod princeps ſeu magnus, per hanc dictionem Meſſias denotatur. Et ciuitatem, ſcilicet Ieruſalem, & ſanctuarium diſſipabit populus Ducis venturi, id eſt, Titi Veſpaſiani filij, & finis eius in impetu vel raptu, populi ſcilicet Romani. Et vſque ad finem belli Gog & Magog hæ deſolationes perdurabunt. Et confirmabit pactum multis hebdomada vna, Titus ſcilicet Veſpaſiani filius ad pactum & inducias cum Principibus Iudæorum veniet. Quas ob res infra illud ſeptem annorum tempus, eis pacti ſpem dabit, & tamen in medio hebdomadis pactum ſuum irritum faciet, adeo vt ciuitatem & templum diſſipando, decollationem & oblationem ſacrificiorum deficere faciat. Et vltra hoc deſolans iſte, loco ſanctuarij abominationem, id eſt, ſtatuam idoli in templo ponet, & vſque ad conſummationem & conſtitutionem ipſius deſolantis, per Meſſiæ manus faciendam, perſeuerabit deſolatio. Tempus enim idoli deſolationis & illi ſeruientium tunc erit. Hæc ſunt quæ perfidus ille R. Selomo ſuper hanc Danielis viſionem ſeu Prophetiam dicit: quæ quantum veritati conſentanea ſint, per ea quæ eius peruerſitatem refellendo, dicturus ſum, facilè vnuſquiſque iudicare poterit. Multa enim dicit, quæ vt videbitur, ipſius Angeli dictis manifeſtè repugnant. Error autem quem in annorum computatione committit, per ea quæ paulò ſuperiùs diximus, improbatur. Nunc eos duntaxat errores qui ipſius Propheticæ viſionis partes tangunt, ſatis ſit confutare. Quorum primus quidem eſt, Quòd ea omnia quæ in prima Angeli propoſitione continentur, præuaricationis ſcilicet conſummatio, peccati deletio, iuſtitiæ ſempiternæ adductio, & reliqua, poſt ſeptuaginta illas hebdomadas verificanda fuiſſe affirmat, poſt ſcilicet templi excidium. Quod eſt manifeſtè falſum. Nam cum textus his omnibus ſeptuaginta hebdomadum tempus conſtituat, ea omnia infra ſeptuaginta annorum hebdomadas neceſſariò adimplenda erant. Dicit enim hebdomadum ſeptuaginta tempus præciſum, id eſt, prædeſtinatum fuiſſe, ſcilicet ad conſummandam præuaricationem. Et poſtea hebdomadibus illis iuxta opera quæ in eis futura erant diuiſis, tandem ad hebdomadam vltimam deueniens, ait, Et poſt hebdomadas ſeptuaginta & duas, occidetur Meſſias; cum cæteris, quæ ſequuntur. Non obſtante, quòd maledictus iſte Rabbi ad ſui propoſiti accommodationem, dictiones multas textui addere coactus fuerit. Secundus error eſt, cùm ait dictum illud Angeli, Ad conſummandam præuaricationem, & ad finiendum peccatum, ſic intelligendum eſſe, Quòd in ea captiuitate in qua ſunt, Iudæorum præuaricatio conſummanda ſit, peccatumque eorum perſecutionibus mediantibus, finem habiturum. Ab eo igitur quæro, de qua præuaricatione, de quove peccato intelligat? Nam ſi de iis præuaricationibus & peccatis ſe intelligere

Expoſitionis confutatio.

R. Selomonis errores.

A dicat, quæ Iudæi tempore primi templi commiſerunt, nihil profectò dicit, cùm eorum pœnas Iudæi ſecundi templi portare non debuerint. Quia iuxta veterum Talmudiſtarum ſententiam, filij patrum iniquitates ferre non debent, niſi cùm patrum vitam ſequuntur. Si verò de peccatis, quæ Iudæi tempore ſecundi templi admiſerunt ſe intelligere ait, certè ſic dicendo, Deum iniuſtum eſſe aſſerit: cùm peccata illa grauiſſima & intolerabilia, quæ à Iudæis tempore primi templi commiſſa
B fuerunt, puta idololatriam, tot Prophetarum cædes, totque nefanda ſcelera, ſola ſeptuaginta annorum captiuitate Babylonica deleuerit, qua in captiuitate & multa eis beneficia contulit, Prophetas ſcilicet, miracula, aliaſque dignitates. Et peccata tempore ſecundi templi commiſſa, quæ reſpectu illorum leuia erant, tam diuturna captiuitate, totque calamitatibus adhuc non deleuerit, nec aliquod beneficiorum, quæ in Babylonica captiuitate eis conceſſerat, in hac vnquam conceſſerit.
C Quapropter neceſſariò concludendum eſt, de alio peccato, quàm de iis quæ R. perfidus iſte dixerit, Angelum Danieli locutum fuiſſe. Tertius error eſt, cùm arcam, aliaque ſanctuarij vaſa per ſanctuarium ſanctuariorum, vel per ſanctum ſanctorum intelligi debere, affirmat. Quod expreſsè eſt contra ſacræ ſcripturæ ſententiam, quæ apud Ieremiam, dum de Iudæorum redemptione loquitur, ita cap. 3. ait, בימים ההם נאם יהוה לא יאמרו עוד ארון ברית יהוה ולא יעלה על לב ולא יזכרו בו ולא יפקדו
D ולא יעשה עוד id eſt, In diebus illis, ait Deus, non dicent vltrà, Arca teſtamenti Dei, neque aſcendet ſuper cor, neque illius recordabuntur, neque viſitabitur, neque fiet vltra. Quia ſcil. vt alio in loco dicemus, omnes veteris teſtamenti ceremoniæ poſt Meſſiæ paſſionem, omnino ceſſaturæ erant. Ex quo liquidò patet, quòd particula illa Sanctuarium ſanctuariorum, ſiue, ſanctus ſanctorum, neque de arca, neque de aliis ſanctuarij vaſis, intelligi poteſt. Quartus error eſt, dum ſuper particulam il-
E lam, Scito ergo, & animaduerte, ab egreſſu verbi, vult quod hæc propoſitio, מן *min*, i. ab, pro Per præpoſitione ponatur. Non enim vult ipſum terminum A quo ſignificare. Verùm oppoſitum per ipſius Angeli verba apertè videmus, qui terminum etiam Ad quem ſubſequenter poſuit, cùm vſque ad Meſſiam Ducem, ſubiecit. Quintus error eſt, cum per hunc Meſſiam Ducem, Cyrum Regem Perſarum intelligendum eſſe dixit. Quod quidem falſum eſſe ratione multiplici manifeſtum eſt. Pri-
F mò quidem, quia cum Angelus vſque ad Meſſiam נגיד *Naghid*, id eſt, principalem, dixit, & Cyrum, & omnem alium præter principalem Meſſiam, excluſit. Secundò verò, quia non ſeptem tantùm hebdomadas vſque ad Meſſiam principalem futuras dixit, ſed ſeptem & ſexaginta duas. Tertiò autem, quia iuxta eorum etiam ſupputationem, hebdomadas illas ſeptem, annos quadraginta nouem continentes, non vſque ad Cyrum, ſed vſque ad Balthaſar completas fuiſſe conſtat, vt ſuprà per
G Talmudiſticam traditionem oſtenſum eſt: ſecundum quam dictum eſt, quod poſt primi templi euerſionem, vnde ipſi hebdomadas iſtas numerare incipiunt, Nabuchodonoſor viginti ſeptem regnauit annis. Euilmerodach verò eius filius viginti

tribus: qui omnes quinquaginta ſunt. Ex quo patet quòd antequam Balthaſar regnare cœpiſſet, ipſæ ſeptem annorum hebdomadæ completæ fuerant. Deinde Balthaſar ipſe annis regnauit tribus: poſt quem Darius duobus: deinde Cyrus ipſe regnare cœpit. Quare perſpicuum eſt, ſecundùm Talmudiſtarum computationem, Angelum haudquaquam de Cyro locutum fuiſſe, cùm vſque ad Meſſiam Ducem dixit. Sextus error eſt, cùm Meſſiam hunc occidendum, Agrippam fuiſſe dicit, quem in ſecundi templi excidio per Romanos interfectum fuiſſe, aſſerit. Cuius contrarium in lib. de bello Iudaico Ioſephus refert: cùm ait Agrippam ipſum ſe Romam contuliſſe, & bello illo durante, cum Romanis fœdus pepigiſſe. Septimus denique error eſt, cum dicit particulam illam, Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, & dimidio hebdomadæ deficere faciet decollationem & oblationem ſacrificiorum, de Tito Veſpaſiani filio intelligendam eſſe: quia ſcilicet Titus ipſe fœdus cum Iudæorum Principibus percuſſum, in dimidio ipſius hebdomadæ ſoluere atque delere debebat. Quod veritati omnino repugnat. Nam vt Ioſephus eodem in libro inquit, Titus ipſe ad vrbis Ieroſolymæ ac templi excidium non libens, ſed inuitus accedebat. Quamobrem pluries nunc per ſe, nunc per alios, Iudęis perſuadere nitebatur, ne vellent loci illius deſtructionis cauſa eſſe. CAP. Optimè mi Galatine Rabbi Selomonis peruerſæ expoſitionis, cui cæteri Iudæorum recentiores maximè adhærent, per antiquorum ſuorum ſcripturas errores detexiſti. Sed quia Rabbi quoque Leui expoſitio non minoris apud eos eſt autoritatis, eam ob rem vt magis adhuc ipſorũ perfida cæcitas omnibus pateat, hanc etiam te confutare opus eſt. GAL. Et hoc mi Capnio, libenter faciam. Sed quò meliùs fiat, priùs eius verba referã, quę hæc ipſa ſunt; Hebdomadas (inquit) 70. præciſum eſſe, id eſt, conſtitutum eſt fore ſuper populum tuum. Et reliqua. Imaginabile autem eſt, quòd ideo hæc Angelus Danieli dixerit, quia cogitabat ipſe Daniel ad hoc ſua oratione preces ſuas accommodare, vt reuerſio illa Iſrael talis eſſet, vt templum nunquam amplius deſtrueretur. Putabat enim idcirco poſſe id licitè fieri, quòd eorum peccata punitionibus iam habitis deleta eſſent. Angelus autem nõ ſecundùm cogitationem eius rem proceſſuram fuiſſe, ei notificauit. Non enim templum illud permanere debebat, niſi hebdomadibus 70. à primi templi deſtructione incipientibus, quæ ſunt anni 490. Vel fortè in hoc Angelus ſignificare voluit, quòd non propterea ad tempus longum ſua oratione Daniel ſe extenderat, vt ſciret, quòd ſecundi templi ſtructura vltra conſtitutum 70. hebdomadum tempus excedere non deberet, eò quòd ſic apud Deum ordinatum eſſet: ſed vt hac diuturna captiuitate peccatum Iſrael finem acciperet, in tantum quòd iuſtitiam ſempiternam, quæ per quintum Regnum à Daniele Nabuchodonoſori interpretata fuit, recipere mereretur, quæ quidem iuſtitia ſempiterna ipſe Meſſias eſt, per cuius aduentum viſio & Prophetia omnis implebitur. Et ad vngendum ſanctuariũ ſanctuariorum. Tunc enim ſancta oleo quod abſcõditum in templo ſecundo fuit, inungentur. Fuit autem id à Deo factum propter breuem ſecundi templi durationem. Scito ergo & animaduerte, ab

R. Leui falſa expoſitio.

A egreſſu verbi, quod vt Iſrael reuerteretur, & Ieruſalẽ & templum iterum ædificaretur, egreſſum eſt, vſq; ad Meſſiam Ducẽ, i. vſq; ad tempus quo Meſſias, qui eſt dux, hoc eſt, ſacerdos magnus, cum eis erit (quod quidem erit poſt completum ædificiũ) hebdomadę ſeptem erunt. Hi enim ſunt anni qui à templi primi deſtructione fluxerunt. Vbi de annis qui his ſuperſunt, Angelus non curauit, quia hoc Danieli notum facere non oportebat, cum id totum illi iam notum eſſet. Hic autem ſacerdos magnus Iehoſuas Sedechiæ filius fuit. Et hebdomadæ B 62. & reliqua: id eſt, hebdomadis 62. Ieruſalem in ſua ſtructura cum platea & muro à principio ædificij perſeuerabit. Sed hoc in anguſtia temporum. Nam Iudęi à pluribus vexabuntur. Et poſt hebdomadas 62. occidetur Meſſias, hoc eſt truncabitur, quia magni ſacerdotis officio finis dabitur. Et ciuitatem & ſanctuariũ diſſipabit populus Ducis venturi. i. Titi filij Veſpaſiani. Dixit autem populus Ducis, quia Titus, vt narrant hiſtoriæ, deſtructioni ciuitatis & ſanctuarij non aſſentiebatur. Et finis eius C in impetu, vel raptu, eius ſcilicet ciuitatis. Et vſque ad finẽ belli deſolationes erunt, & nõ paucæ quidẽ. Durãte enim bello, intra Ieruſalem factiones exortæ ſunt, quã ob rem inter ſe infiniti ſunt interfecti. Cõfirmabit autẽ pactum multis hebdomada vna. Titus ſcil. qui pacem eis prædicabat, ſuadebatque, ne ruinæ ciuitatis & templi cauſa exiſterent, ſed tãtum tributũ Romanę genti redderẽt. Quod quidẽ hebdomada vna durauit. In dimidio autem nouiſ- D ſimæ hebdomadæ ſacrificiũ & oblationẽ à templo deficere fecit. Et propter abominationes quas Manaſſes & alij Reges ei ſimiles, in templo poſuerunt, Dux iſte iſtud deſolans erit, quouſq; Iſrael, qui deſolatus erit, deſolatione vltima deſolabitur. Hæc ſunt quæ & perfidus iſte R. Leui ſuper hanc Danielis viſionem perfidè dicit. Quæ ſi rectè inſpiciantur, duo potiſſimùm contra eum in ipſis comperiuntur. Primum quidem eſt, quòd inter cætera quæ E de Angelo & de Daniele vaniloqua aſſerit, ipſius Prophetiæ vel viſionis intellectum, quem fugere credit, præter ſuum propoſitum concludit. Alterum verò eſt, quòd dum inconueniens approbat, quod euitare nititur, in plura alia incidit inconuenientia. Dum ea igitur quæ in prima Angeli propoſitione continentur myſteria, infra ſeptuaginta hebdomadum tempus implenda fuiſſe ait, veritati quidem adhæſiſſe videtur. Sed cùm videret id falſo ſuo propoſito contraire, ad ipſorum myſteriorum enucleationem praua cautela deſcendere noluit: F & pro vulgi ſatisfactione, omiſſa prima expoſitione ad ſecundam deuenit. In qua quidem cum Rabbi Selomone conuenit, paucis duntaxat demptis. Nam clauſulam illam, Ad adducendam iuſtitiam ſempiternam, vero & proprio Meſſiæ aſſignat, dicens myſterium hoc in ſomnio Nabuchodonoſor à Daniele interpretato, figuratum fuiſſe. Ex quo quintum illud Meſſiæ Regnum infra harum 70. hebdomadum tempus oriturum fuiſſe, neceſſariò conſequens eſt. Nam ſi infra tempus illud omnia myſteria hic contenta, conſummanda erant, G & per iuſtitiam ſempiternam quintum Meſſiæ regnum (vt ipſe ait) intelligitur, Meſſiam igitur infra tempus illud venturum fuiſſe, abſque dubio ex verbis eius ſequitur. Cùm autem in hebdomadum diuiſione, de annorum ſuperabundantia dummodo

Prædictæ expoſitionis confutatio.

modo

modo myſteria verificarentur, Angelum non curaſſe ait, ridiculum proculdubio eſt. Quorſum enim Angelus tempus illud in partes diuiſiſſet, ac myſteria in vnaquaque parte conſummanda ab inuicem diſtinxiſſet, ſi abſque temporis delectu, omnia in quocunque indeterminato tempore contingere potuiſſent. Cùm præterea per Meſsiam ducem, ſacerdotem magnum intelligendum dicit, qua ratione moueatur, non ſatis ipſemet intelligit: cùm duæ hæ dignitates, regia & ſacerdotalis nemini in ſacra ſcriptura, niſi Meſsiæ attribui ſoleant.
B Nam & illud Dauid in Pſalm. 110. dictum, אתה כהן לעולם hoc eſt, Tu es ſacerdos in æternum; & illud Iſa. 55. ſcriptum, הן עד לאומים נתתיו נגיד ומצוה לעמים Id eſt, Ecce teſtem populis dedi eum, Ducem & præceptorem gentibus; vtrumque de Meſſia dicitur. Quare de Iehoſua ſacerdote magno (vt ipſe affirmat) Angelum locutum fuiſſe, dici minimè poteſt. Præſertim cùm has ambas dignitates illum habuiſſe, nuſquam legamus. Id denique quod ſuper eam clauſulam, Occidetur Meſsias, & non erit ei, dicit, directè contra ipſum venit. Illam enim de Regni truncatione & fine loqui vult. Ex quo ſacerdotale officium tunc finem habuiſſe, neceſſariò ſequitur: cùm per Meſsiam ducem, ſacerdotem magnum intelligat. Quod per vltimam quoque Prophetiæ particulam confirmat, cum ait, Iudaicum populum per Titum vltima deſolatione deſolari debuiſſe. Quæ cùm ita ſint, facilè poterit vnuſquiſque iudicare, quanta ſit iuniorum Iudæorum perfidia atque peruerſitas, qui ne veritatem fateantur, tot ſe contradictionibus implicant.

CAPVT XVIII.

Vera atque catholica ipſius Prophetiæ Danielis explanatio, per Iudæorum ſcripturas.

CAPNIO.

RELIQVVM nunc eſt, vt huius viſionis ſiue Prophetiæ iuxta ipſorummet ſententias, veram, atque catholicam expoſitionem aggrediaris. GAL. Priùs itaque animaduertendum duco, quòd cùm Danieli quintum Regnum Meſsiæ quod finem nunquam habiturum erat, & per ſomnium Nabuchodonoſor, & per viſiones quas ipſemet viderat, reuelatum fuiſſet, cumque ipſe Daniel bella Gog & Magog, id eſt, Antichriſti, poſt quæ Iſraelis ſaluandæ ſunt reliquiæ, præuidiſſet, atque ipſius Dei verba apud Ieremiam 29. & 30. capite, reuerſionem Iſrael ex Babylonica captiuitate pollicentis, ſecum mente voluaret, horum myſteriorum proceſſus intelligere ſummopere cupiebat. Quamobrem ſeſe orationi dedit, Deum toto corde deprecans, vt pro ſua clementia, deſiderio ſuo dignaretur facere ſatis. Quod vtique in hac viſione exorare meruit. Non enim ſolùm pro populi reditu, proque Ieruſalem templique reædificatione (vt recentiores Iudæorum aſſerunt) orabat: cùm ad altiora quoque myſteria, atque ad longiora tempora (vt ait Rabbi Leui) ſe
A eius oratio extenderet. Quod ipſe quoque Daniel in huiuſce capitis principio innuit, dum inquit, Ego Daniel intellexi in libris, hoc eſt meditatus ſum myſteria, quæ in libris continentur. Et hanc ob rem dixit ad eum Angelus, Daniel nunc egreſſus ſum, à Dei ſcilicet conſpectu, vt docerem te intellectionem, myſteriorum ſcilicet, quæ tantopere ſcire optas. Ab exordio precum tuarum egreſſum eſt verbum, hoc eſt, ſententia definitiua à Deo exiit. Et ego veni, vt indicarem, tibi ſcilicet illam,
B quia vir deſideriorum tu es. Animaduerte autem verbum, quòd ſcilicet à Deo egreſſum eſt, & intellige viſionem, hanc ſcilicet quæ magna complectitur myſteria, Hebdomades ſeptuaginta, hoc eſt 490. annos præciſum eſt tempus, id eſt, præfinitum vel prædeſtinatum (à Deo ſcilicet) ſuper populum tuum, & ſuper vrbem ſanctuarij tui, ad conſummandam præuaricationem, & ad finiendum peccatum, & ad delendam iniquitatem. Hoc autem cùm (vt paulò ſuperiùs R. Selomo-
C nis improbando errores, viſum eſt) de peccatis tempore primi templi ſiue ſecundi commiſsis verificari nullatenus poſſit, de primorum parentum præuaricatione, deque originali peccato, atque totius humani generis iniquitate, quæ per Meſſiæ mortem delenda erant, neceſſariò intelligi debet. Quod etiam ex modo loquendi ipſius Angeli manifeſtè inſinuatur, dum non peccata, ſed peccatum ſingulariter dicit: Nam vt Rabbenu Haccados, in libro qui גלי רזייא
D *Gale razia*, id eſt, Reuelator arcanorum dicitur optimè teſtatur, Meſſias ad relaxandum originale peccatum, & ad inferendas animas in paradiſum, venturus erat. Deinde ſubdit Angelus, Et ad adducendam iuſtitiam ſeculorum, id eſt, Legem Euangelicam, quæ omnium ſeculorum iuſtitiam contentura erat, & à Meſſia dari debebat. Imò vt Rabbi Moſes Hadarſan, & *Lex Euangelica.* Rabbi Leui hoc in loco exponunt, iuſtitia ſeculorum vel ſempiterna, non eſt niſi Meſſias, de
E quo ſcriptum eſt Iſaiæ 56. capit. שמרו משפט ועשו צדקה כי קרובה ישועתי לבוא וצדקתי להגלות Hoc eſt, Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam, quia proxima eſt ſaluatio mea, vt veniat, & iuſtitia mea, vt reueletur. Vbi ſic ait Rabbi Berachias, Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam. Hæc ſunt mandata & opera bona. Quia proxima eſt ſaluatio mea, vt veniat, & iuſtitia mea, vt reueletur. Iſte eſt Meſſias, de quo ſcriptum eſt Dan. 9. cap. Et ad adducendam iuſtitiam ſeculorum, id
F eſt, Meſſiam. Hæc ille. Et ad complendam viſionem, & Prophetiam, quæ ſcilicet de Meſſia loquebantur, per cuius aduentum, iuxta Rabbi Leui gloſſam, omnis viſio & Prophetia implenda erat. Et ad vngendum ſanctuarium ſanctuariorum, quod ſecundùm veterum Talmudiſtarum ſententiam, non eſt niſi Meſſias ſanctificatus. Quos Rabbi Moſes filius Nahman Gerundenſis ſecutus, ſic hoc in loco inquit, קדש קדשים הוא המשיח מקודש מבני דוד Id eſt, Sanctuarium ſanctuario-
G rum eſt ipſe Meſſias ſanctificatus de filiis Dauid. *Meſſias dicitur ſanctuarium ſanctuariorum.* Neque tamen abs re hoc in loco Meſſias ſanctuarium ſanctuariorum appellatus eſt; cum futurum eſſet, vt in eo ſecundum humanitatem omnes theſauri ſapientiæ & ſcientiæ Dei recon-

diti requieſcerent. Eratque ſuper omnem creaturam oleo gratiæ, ac beneplaciti Dei vngendus. Vnde & meritò dictus eſt Meſsias Hebraicè, quod idem eſt quod χριστὸς Græcè, & Vnctus Latinè, vt alibi latiùs diximus. Deinde volens Angelus Danielem certum reddere, ex quonam tempore harum hebdomadum initium accipiendum eſſet, & quouſque peruenturæ eſſent. Scito (inquit) & animaduerte, ab egreſſu verbi ad reuertendum, & ad ædificandum Ieruſalem, vel de reditu, populi ſcilicet, & de reædificanda Ieruſalem, hoc eſt, Ab eo tempore hæ annorum hebdomadæ inchoari debent, quo ex ore Ieremiæ (vt ſuprà oſtenſum eſt) egreſſum eſt Dei verbum, de reditu populi ex Babylonica captiuitate, & de reædificanda vrbe Ieruſalem. Quod quidem (vt in præcedentibus latiùs probauimus) anno quarto Regni Sedechiæ Regis, Regni verò Nabuchodonoſor Regis Babylonis duodecimo fuit. Tunc enim ex ore Ieremiæ (vt in ſuperioribus diximus) exiit Dei verbum, quòd completis ſeptuaginta Babylonicæ captiuitatis annis, Iſraeliticus populus ex captiuitate illa reuerſurus eſſet, ac vrbs Ieroſolyma reædificanda. Ab illo ergo tempore, id eſt, à quarto Sedechiæ Regis & duodecimo Nabuchodonoſor, iuxta angelicum documentum, harum hebdomadum computatio inchoanda erat, & tempore Meſſiæ terminanda. Ideo ſubiecit, Vſque ad Meſſiam נגיד *Naghid*, id eſt, Ducem, vel Principem, vel Principalem. Hæc enim Hebraica dictio נגיד *Naghid* (vt ait Rabbi Kimhi in libro *Seraſsim*) à נגד *neghed*, quod propriè coram ſignificat, deriuatur. Et inde dictum eſt primi Regum 16. capite, Numquid נגד *neghed*, id eſt, coram Domino Meſſias eius. Et inde dictus eſt Princeps נגיד *Naghid*, iuxta illud 2. Reg. 5. capite dictum, ואתה תהיה לנגיד Hoc eſt, Et tu eris in Principem. Hinc etiam nobilia & precioſa dicuntur נגידים *Neghidim*, id eſt, principalia, vt illud Prouerb. cap. 8. שמעו כי נגידים אדבר Id eſt, Audite quia principalia loquar. Ex quibus patet, quòd נגיד *Naghid*, idem eſt quod Dux, Princeps, Principalis. Poſtea Angelus has hebdomadas in tres diuidit partes, in ſeptem ſcilicet hebdomadas, in ſexaginta duo, & in vnam, quæ poſtremò remanet, propter ſpecialia opera quæ in vnaquaque harum partium fieri debebant; dicens, Hebdomadæ ſeptem, & hebdomadæ ſexaginta & duæ. Septem enim hebdomadæ priores quadraginta nouem efficiunt annos. Sexaginta autem & duæ quæ ſequuntur, quadringentos triginta quatuor annos reddunt, quibus ſi ſeptem priores addantur quadringentos octuaginta tres annos conſtituunt. Omnes verò ſeptuaginta hebdomadæ quadringentos nonaginta (vt alibi diximus) continent annos. Deinde ea quæ in primis ſeptem hebdomadibus futura erant, inſinuare volens, ait, Reuertetur ipſa, & ædificabitur platea, id eſt, vrbs Ieroſolyma, quam ob amplitudinem, plateam vocauit, & foſſatum, id eſt, murus, ſcilicet eius. Vt Rabbi Selomo, & Rabbi Leui, ac cæteri pene omnes exponunt. Sed in

Hebdomadarum termini.

Naghid dictio.

A anguſtia temporum inquit, finitimas ſcilicet ob gentes, à quibus Iudæi aſſiduis bellis vexandi erant, vt Ezras, & Nehemias teſtantur. Sequitur in Prophetia, Et poſt ſexaginta & duas hebdomadas, occidetur Meſſias. CAP. Hic Iudæi noſtri temporis obſtant, quia verbum יכרת *iccareth*, quod hic ponitur, venit à verbo כרת *carath*, quod non occidere, ſed propriè abſcindere ſignificat. Quare (vt aiunt) textus hoc in loco non dicit, occidetur Meſſias, ſed abſcindetur Meſſias. GAL. Quamuis verbum יכרת *iccareth*, primariò abſcindere ſignificet, frequentiùs B tamen in ſacra ſcriptura pro occidere ponitur: vt Geneſ. 9. והקימותי את בריתי אתכם ולא יכרת כל בשר עוד בימי המבול Id eſt, Et ſtatuam pactum meum vobiſcum, & non *iccareth*, id eſt, non occidetur omnis caro vltra ab aquis diluuij. Item apud Ezech. 21. capit. והכרתי ממך צדיק ורשע Id eſt, Et occidam ex te iuſtum & impium. In tertio quoque libro Regum capit. 18. ita legitur. ויהי בהכרית איזבל את נביאי יהוה Id eſt, Et fa- C ctum eſt, dum occideret Izebel Prophetas Domini. Quòd autem hoc ſenſu verbum hoc ibi ſumatur, per id quod ſtatim ſubiicitur manifeſtè patet, ſequitur enim ſic, הלא הגד לאדני את אשר עשיתי בהרג איזבל את נביאי יהוה Id eſt, Numquid (ait Abdias Eliæ) non eſt annunciatum Domino meo id quod feci, cùm occideret Izebel Prophetas Dei? Ex quibus clarum eſt verbum hoc יכרת *iccareth*, pro eo quod eſt, occidetur, D hoc loco accipi. Quod autem ipſi occiſuri eſſent Meſſiam, in ſequentibus vbi de morte Meſſiæ agetur, per veteres eorum Doctores latiſſimè patebit. Nunc verba Rabbi Simeonis filij Iohai in libro מחקר הסודות *Mehkar hoſſodoth*, ſatis ſit audire. Ibi enim Hoſeyas flens dicebat, Veh illis, veh illis impiis, iniquis, homicidis Iſrael, ob quorum amorem vt peccatum eis dimittat, Deus mittet Filium ſanctum ſuum, & carne humana E ſe induet. Veh illis, quia propter ſuas prauas actiones, rebelles erunt huic Meſſiæ, nec reſpicient dicta, quibus imperabit vt mundificentur aqua mundificationis, ad expianda peccata ſua, nec incedent in viis Deo gratis, nec facient eius voluntatem; ſed ingenti iracundia perciti, ipſum occident. Subinde cùm dixiſſet Angelus, occidetur Meſſias, protinus ſubiunxit, ואין לו *Veen lo*, id eſt, Et non ei. Quod autor noſtræ æditionis tranſtulit, Et non erit eius populus qui eum negaturus eſt. Textus tamen dicit, F ואין לו *veen lo*, id eſt, Et non ei: Hoc eſt, non erit ei, quod Iudæi perfidi autumabunt; vt videlicet crucifixus occumbat, & poſtmodum non reſurgat. Quin potius licèt Meſſias occidatur, reſurget tamen tertia die, ad cœloſque aſcendet, ac Spiritum ſanctum ſuper credentes mittet. Deinde exequitur Angelus, Et ciuitatem ſcilicet Ieruſalem, & ſanctuarium diſſipabit populus Ducis venturi, id eſt, Titi filij Veſpaſiani. Et finis eius in impetu vel raptu, populi ſcilicet G Romani. Hoc autem infrà hebdomadas iſtas non accidit, ſed annis quadraginta poſt elapſis. Sed ideo Angelus mox vt de Meſſiæ nece locutus eſt, illud adiecit, vt in mortis Meſſiæ pœnam

Iudæi Meſſiam occiſuri.

Iudæis

Iudæis id euenturum oſtenderet. Dixit autem populum Ducis venturi, & non ipſum Ducem, ciuitatem & ſanctuarium diſſipaturum: vt apertè innueret, Titum, iuxta Rabbi Leui gloſſam, ad id non libenter, ſed inuitum deuenturum: ipſe enim (vt ait Ioſephus in libro de bello Iudaico) ne vrbis & templi deletio fieret, & cum Iudæis primum, & demum cum militibus maximam adhibuit operam. Quod minimè tamen obtinere valuit, cùm ob Chriſti cædem vaſtitas illa ſubſecutura fuerit. Et vſque ad finem belli præciſi, id eſt ſtatuti vel prædeſtinati, Gog & Magog ſcilicet, hoc eſt, Antichriſti, deſolationes (ſupple) perdurabunt. Poſt hæc reuertitur Angelus ad vltimam hebdomadam, vt quæ in ea fieri debebant, referaret, dicens, Confirmabit autem, Meſſias ſcilicet pactum, id eſt, legem ſuam Euangelicam. Legem enim ſacræ literæ plerumque pactum vocant. Multis, qui ſcilicet in eum credituri erant, legemque eius recepturi. Hebdomada vna, id eſt, ſeptem annis. Tres enim anni illi cum dimidio quibus Chriſtus docuit, & tres alij cum dimidio quibus poſt eum Apoſtoli in Iudæa prædicarunt, hebdomadam vnam perficiunt, in qua Meſſias & per ſe primùm, & deinde per diſcipulos ſuos legem ſuam opere & verbo confirmaturus erat. De qua quidem lege ſic apud Ieremiam 31. prædictum fuit, הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהורה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם: Quæ quidem verba ſic in Latinum vertuntur, Ecce dies veniunt, dicit Deus, & feriam cum domo Iſrael, & cum domo Iuda pactum nouum, id eſt legem nouam. Non ſicut pactum quod ferij cum patribus eorum, id eſt, non ſicut legem quam dedi patribus eorum in die, qua confortaui manum eorum, vt ducerem eos de terra Ægypti, qui irritum fecerunt pactum meum, & ego reprobaui, vel neglexi, vel dereliqui eos. Quare cùm dicitur hic, Confirmabit autem pactum multis hebdomada vna, pactum pro lege capitur. Quamuis enim ברית *Berith*, ſit fœdus vel pactum, in pleriſque tamen Sacræ ſcripturæ locis pro lege accipitur: vt in præmiſſis Ierem. verbis manifeſtè patet. Quod etiam in libro מכילתא *Mechilta*, ſuper illud Exod. 12. dictum, In decimo menſis huius, apertè probatur, cùm dicitur, אינו ברית אלא תורה כמו שכתוב באלה הדברים אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אותם בחורב Hoc eſt, Non eſt *berith* niſi lex, ſicut ſcriptum eſt Deuteronom. 29. Iſta ſunt verba *berith*, id eſt, pacti, hoc eſt, legis, quod mandauit Deus Moſi, vt feriret cum filiis Iſrael in terra Moab, præter pactum quod feriit cum eis in Horeb. Hæc ibi. Ex quibus palàm liquet, pactum pro lege accipi. Quòd autem proprio ore tribus annis cum dimidio Meſſias docere debebat, per Talmudiſtas liquidò patet: Legitur enim in *Midras tillim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſic R. Iohanan dixiſſe, שלשה שנים ומחצה היתה שכינה עומדת בהר הזתים דרשו את יהוה כהמצאו קראוהו בהיותו קרוב Id eſt, Tribus annis cum dimidio ſtetit præſentia Dei in monte Oliueti, dans voces, ac dicens, Quærite

Tribus annis cum dimidio Meſſias docturus.

A Deum, dum inueniri poteſt, inuocate eum, dum prope eſt. Quod etiam in *bereſſith rabba*, id eſt, in expoſitione libri Gen. confirmatur: vbi R. Moſes Hadarſan ſic dicit, Quid dicere voluit Selomo in cantico canticorum, cùm ait, Exultabimus & lætabimur in te? אימתי אנו שמחים כשעמדו רגלי שכינה על הר הזתים Hoc eſt, Quando lætabimur? Quando ſtabunt pedes Dei in monte Oliueti. Et ſunt verba R. Iohanan filij Zaccai. Ex quibus manifeſtè apparet, hos tres annos cum dimidio, eos eſſe, in quibus iuxta verbum Angeli Meſſias per ſe
B ipſum opere & verbo ac miraculis legem ſuam confirmaturus erat. Ita enim omnino factum fuiſſe, certum eſt. Saluator namque ipſe 30. annos natus, baptiſmum ſuſcepit, & inde vſque ad eius paſſionem tres anni ferè cum dimidio præterierunt: in quibus & Galilæam & Iudæam perambulans, ac ſæpenumero ſuper montem Oliueti commorans, atque docens, opere & verbo legem ſuam confirmauit. Meritò igitur Angelus hebdoma-
C dam iſtam in qua hæc & alia quàm plurima diuina opera futura erant, tanquam omnium complementum, poſtremo loco collocauit. Et quia in dimidio huius nouiſſimæ hebdomadæ Meſſias diuino decreto mortem obiturus erat, per quam omnia veteris legis ſacrificia finem habitura erant, eò quòd verum illud ſacrificium quod Meſſias ipſe ſuum ſanctiſſimum corpus in ara crucis Patri offerens, pro peccatorum humani generis remiſſione, facturus erat, præfiguraſſent; idcirco Angelus ſubiecit, Et in dimidio hebdomadæ deficere
D faciet decollationem (ſacrificiorum ſcilicet) & oblationem (cæterorum videlicet omnium quæ in templo offerebantur) quæ omnia in morte Meſſiæ quoad ſignificatum ceſſare debebant. In cuius rei ſignum, in ipſa mortis Chriſti hora, & velum templi à ſummo vſque ad imum ſciſſum eſt, & cuncta quæ in templo fiebant miracula, finem acceperunt, prout ſuprà abundè diſſeruimus. Et tandem concludens ait, Et ſuper abominationes, id eſt,
E propter abominationes, quæ contra Meſſiam fient, deſolatio erit. Et vſque ad conſummationem & præfinitionem perſeuerabit, ſcilicet deſolatio ſuper deſolationem. Ex quo patet, Iudæos nunquam Ieroſolymam ex captiuitate hac nouiſſima eſſe redituros, niſi fortè poſt Antichriſti bellum, cùm fidem Chriſti receperint. Omnia igitur quæ in hanc Danielis Prophetiam in quinque præmiſſis capitibus latiſſimè diximus, in rationis formam reducentes, ſic denique concludimus, Cùm Angelus Gabriel Danieli dixerit, quòd ab egreſſu
F verbi de populi reditu, vſque ad Meſſiam principalem, hebdomadæ 7. & 62. futuræ erant, ac numerus iſte anno ante templi ſecundi incendium 40. completus fuerit; nullusque præter Dominum Ieſum, tunc, ſiue poſtea hucuſque extiterit, qui principalis, ac veri Meſſiæ ſigna habuerit (vt etiam ab ipſis aduerſariis conceditur) quique poſt ipſas 7. & 62. hebdomadas tam docendo, quàm opera ſoli Deo poſſibilia, faciendo, occiſus fuerit:
G illum profectò principalem, ac verum fuiſſe Meſſiam, apud omnes qui rationis non ſunt expertes, neceſſariò conſequens eſt.

Rationis concluſio.

Capvt XIX.

Quòd tempus determinatum aduentus Meſsiæ ab Iſaia inſinuatum iam præterierit, & in Domino noſtro Ieſu Chriſto completum ſit.

CAPNIO.

HÆc quidem omnia quæ dixiſti optima ſunt, ac talia, vt minimè à Iudæis noſtri temporis negari poſſint: vt tamen magis adhuc eorum perfidia conuincatur, velim & per aliquem alium Prophetarum confirmares, præfixum aduentus Meſſiæ tempus iam præteriiſſe, & in Domino noſtro Ieſu conſummatum fuiſſe, ſicuti per Danielem efficaciſſimè nunc oſtendiſti. Gal. Id etiam per Iſaiam optimè probatur. Et primum quidem ex eo quòd 9.c. poſitis octo Meſſiæ nominibus, quæ ſunt, Admirabilis, Conſiliarius, Deus, Fortis, Pater, Sempiternus, Princeps, Pax, in fine omnium vbi dicit, לםרבה המשרה *lemarbe hamiſra*, id eſt, ad multiplicandum eius principatum, in medio dictionis לםרבה *lemarbe*, contra naturam ſcribendi, contraque orthographiæ legem, ponitur *mem* clauſa, cùm aperta ponenda eſſet. Hoc. Hæc ego niſi declares, intelligere nequeo. Gal. Duplicem *mém* literam Hebræi habent. Alteram quidem apertam, cuius hic eſt character מ, quæ nuſquam in calce dictionis, ſed ſemper in principio, & in medio ponitur. Alteram verò clauſam, quam ſic figurant ם, & nonniſi in fine dictionis ſcribere ſolent. In hac igitur dictione לםרבה *lemarbe*, cùm ſit in medio, non clauſa, ſed aperta eſſe deberet, & tamen clauſa ibi præter morem ponitur. Quod alibi profectò nuſquam inuenitur. Idcirco abſque myſterio hoc factum fuiſſe, haudquaquàm credendum eſt. Vt enim in libro שבת *Sabbath*, id eſt, de ſabbato, in cap. הבונה *Habbone*, id eſt, Ædificans, dicitur, מם סתומה דבר סתום רומז Hoc eſt, *Mem* clauſa, verbum clauſum, vel rem clauſam, id eſt, occultam ſignificat. Voluit enim per hoc Iſaias ipſe à prudentibus intelligi, impiis verò occultum fieri. Eam ob rem in libro *Sanhedrin* in cap. כל ישראל *Col Iſrael*, id eſt, Totus Iſrael, fertur, Quòd cùm R. Tanhuma quæreret, quænam eſſet ratio, quòd cùm omnis *mem* in medio vocabuli poſita, aperta ſit, hæc ſola inueniatur clauſa, ſtatim in illa hora exiuit filia vocis, id eſt, reuelatio, ſiue vox de cœlo, dicens, רזי לי רזי לי Id eſt, Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi. Quod exponens R. Selomo ait, Deum dixiſſe, Hoc ſecretum de Meſſiæ aduentu meum eſt. Attamen, vt priſci Iudæorum Spiritu ſancto illuſtrati dixerunt, per *mem* hoc in loco clauſam, multa deſignantur arcana, & præſertim, vt alibi probabimus, quòd ipſe Meſſias de virgine clauſa, quæ Maria vocanda erat, præter comunem naſcendi modum, præterque naturæ ordinem, naſciturus erat. Nunc autem per ipſam *mem* clauſam tempus aduentus Meſſiæ præfixum ſignificari oſtendemus. Per hoc enim quod *mem* huiuſmodi clauſa apud Iudæos in numeris ſexcentenarium deſignat, oſtenditur proculdubio, quòd ab huius Prophetiæ tempore vſ-

A que ad Meſſiæ natiuitatem ſexcenti anni futuri erant. Quod rei poſtmodum probauit euentus. Hoc autem ſic probatur: Prophetia namque iſta eodem tempore ex ore Iſaiæ egreſſa eſt, quo idem Propheta prophetauit, dicens; Ecce virgo concipiet; cum reliquis. Sunt enim ambæ hæ Prophetiæ in vno eodemque contextu. Anno igitur 4. regni Achaz Regis Prophetia hæc facta eſt, vt ait R. Selomo. Quod hoc modo ſuper 4. Reg. 15. probat, Cùm ſcriptum eſt (inquit) in anno 20. Iotham filij
B Oziæ, dicendum erat in anno 4. Achaz. Ecce enim omnes dies Regis Iotham ſexdecim anni ſunt. Sicut enim dictum eſt 4. Reg. 15. Iotham filius Oziæ Regis Iuda 25. annorum erat, cùm regnare cœpit, & ſexdecim annis regnauit. Sed quoniam Achaz impius fuit, placuit ſcripturæ 4. annos computare in annis Iotham in ſepulchro exiſtentis, & non in annis Achaz exiſtentis viui: vt dicitur in libro qui appellatur סדר עולם *Seder holam*, id eſt, ordo mundi. Hæc R. Selomo. Quòd au-
C tem ab eiuſdem Prophetiæ egreſſu vſque ad Chriſti ortum anni ſexcenti tranſierint, ſic oſtenditur; Si enim Achaz 16. regnauit annis, vt habetur 4. Reg. 15. & 4. anno Regni eius hæc Prophetia (vt R. Selomo inquit) facta fuit, ſequitur quòd poſt Prophetiam iſtam Achaz ipſe 12. regnauerit annis, poſt quem Hezechias filius eius annis regnauit 29. vt legitur 4. Reg. 16. Manaſſes autem annis regnauit 55. vt habetur ex 4. Reg. 18. Ammon verò regnauit annis duobus, vt dicitur 4. Reg. 21. capit.
D Ioſias autem annis triginta vno, vt patet 4. Reg. 21. cap. Ioachaz verò menſibus tribus, vt fertur 4. Reg. 22. Iehoiakim autem annis vndecim, vt ex 4. Reg. 23. cap. colligitur. Iehoiachin verò menſibus tribus, vt habetur ibidem. Sedechias demum vndecim regnauit annis, vt patet 4. Regum vigeſimoquarto cap. Horum annorum ſumma annos continet 151. & dimidium. A quinto enim Regni Regis Achaz anno, vſque ad vndecimum Sedechiæ, Iudæorum Reges regnauerunt annis 151.
E Deinde ab vndecimo Sedechiæ anno, qui fuit 19. Nabuchodonoſor, vt ex Ierem. vltimo cap. & ex 4. Reg. 25. apertè colligitur, Nabuchodonoſor ipſe annis regnauit 26. Euilmerodach verò filius eius annis viginti tribus, vt ſupra oſtenſum eſt. Balthaſar autem annis tribus. Darius duobus. Cyrus triginta. Aſſuerus quatuordecim. Poſt quem ſucceſſit Darius: cuius Regni anno ſexto templum conſummatum, atque perfectum eſt. His additis ſupradictis 151. annis cum dimidio, qui-
F bus Reges regnauerunt, inſuper & quadringentis & viginti, quibus templum ſecundum duraſſe aiunt, habentur à quarto anno Regis Achaz vſque ad templi ſecundi excidium anni ſexcenti ſeptuaginta quinque, & dimidius: ex quibus ſi quadraginta duo demantur anni, qui à Chriſti paſſione vſque ad vrbis Ieruſalem templique euerſionem fluxerunt, & 33. ferè cum dimidio, quibus Chriſtus ipſe inter homines vixit, habebuntur ab eo tempore quo Iſaias de Meſſiæ conceptu & ortu
G vaticinatus eſt, vſque ad ipſius Chriſti natiuitatem, anni præcisè ſexcenti, quos prædicta *mem* clauſa deſignat. Ad quod etiam probandum, valde ad propoſitum facit illud eiuſdem Prophetæ quinquageſimo quarto capite dictum, כי סי נחזאת לי

אשר

אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער בך Hoc eſt, Sicut dies Noæ iſtud mihi: nam iuraui non tranſituras ampliùs aquas Noæ ſuper terram: ſic iuraui fore vt non iraſcar tibi, & non increpem te. Quæ quidem Rabbi Ionathas ſic in Chaldæum vertit, ארי כיומי נח דא קדמי דקיימית בממרי דלא יעדון מי טופנא די הוו ביומו נח עוד על ארעא כן קיימית בממרי דלא ייחול רוגזי עלך Id eſt, Quoniam ſicut dies Noæ coram me, cùm ſtatui in verbo meo, quòd non tranſirent aquæ diluuij, quæ fuerunt in diebus Noæ vltrà ſuper terram, ſic ſtatui in verbo meo vt non deſcendat furor meus ſuper te. Hæc ille. Vbi omni animi diligentia animaduertendum eſt, quòd iuxta expoſitionem R. Nahman in libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec*, dies Noæ ad dies Meſſiæ referendi ſunt. Idcirco cùm Propheta ait, Sicut dies Noæ iſtud mihi, hoc pronomen iſtud, ad illud quod in præcedentibus dixit, referri debet: ad totum illud ſcilicet, quod à quinquageſimo ſecundo capite, cùm inquit, Ecce intelliget ſeruus meus, hucuſque Propheta dixerat. Quod ferè totum ab antiquis Iudæorum de Meſſia dictum accipitur. Nam verba illa eiuſdem capitis, Ecce intelliget ſeruus meus, ſic R. Ionathas Chaldaicè traduxit, atque expoſuit, הא יצלח עבדי משיחא Hoc eſt, Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſias. Quod Rabbi quoque Selomo teſtatur, dum locum hunc exponens, ità haud ineptè ait, Magiſtri noſtri affirmant hæc de Meſſia dici. Dies autem Noæ cùm diluuium ceſſaſſet, ſexcenti anni erant. Ab eo ergo tempore quo Iſaias hoc verbum protulit, vſque ad Meſſiæ aduentum, ſexcenti anni futuri erant. Quæ omnia per Hebræorum ſcripturas optimè probantur. Quòd enim Noas ſexcentorum eſſet annorum cum diluuium ceſſaſſet, primùm patet per id quod in *Bereſith Rabba* dicitur, ſuper illud, Noas filius ſexcentorum annorum erat cùm diluuium aquæ erat ſuper terram. Vbi Rabbi נחמירה *Nehumia* ſic dicit, Annus diluuij aſcendens eſt de numero, id eſt, de numero eſt cum emboliſmis & computis. Deinde ex eo hoc idem oſtenditur, quòd Geneſ. nono capite ſic ſcriptum eſt, ויחי נח אחר המבול שלש מאות שנה וחמשים שנה: ויהיו כל ימי נח תשע מאות שנה וחמשים שנה וימת Id eſt, Et vixit Noas poſt diluuium trecentis & quinquaginta annis. Fuerunt autem omnes dies eius nongenti & quinquaginta anni, & mortuus eſt. Si igitur omnes dies vitæ Noæ fuerunt anni nongenti & quinquaginta anni, & poſt diluuium vixit annis trecentis quinquaginta, neceſſariò certè ſequitur, quòd annus ipſe diluuij fuerit prædictorum 600. vltimus. Quare palàm profectò oſtenſum eſt, dies Noæ cùm diluuium ceſſaſſet, ſexcentos annos fuiſſe. Quòd autem & totidem anni fuerint ab eo tempore quo Iſaias verba illa protulit, vſque ad Meſſiæ aduentum, per ea quæ nunc dicta ſunt in expoſitione *mem* clauſæ in dictione למרבה *Lemarbe* poſitæ, clarè patuit. Iſaias enim (vt oſtenſum eſt) in fine quarti anni, vel in principio quinti Regni Achaz, de Meſſiæ conceptione ac natiuitate prophetare cœpit, dicens, Ecce virgo concipiet, & pariet filium, cum cæteris. Ab illo autem tempore vſque ad Chriſti natiuitatem (vt probatum eſt ibidem) ſexcenti præcisè fluxe-

A runt anni. Et totidem (vt oſtendimus) ceſſante diluuio, fuerunt dies Noæ. Quare Meſſiam iam veniſſe, ipſumque Dominum noſtrum Ieſum fuiſſe (cùm talis nemo alius, qualis per Prophetas Meſſias deſcriptus eſt, tunc natus fuerit) concedatur neceſſe eſt.

CAPVT XX.

B *Quòd tempus quoque aduentus Meſsiæ præfixum, à priſcis Talmudiſtis traditum, iam tranſierit, ac in Domino noſtro Ieſu Chriſto conſummatum ſit.*

CAPNIO.

QVANQVAM in præcedentibus per tempus determinatum à Prophetis aduentus Meſſiæ, Meſſiam ipſum iam veniſſe ſecundùm C Hebræorum expoſitiones, ſatis abundè probaueris, vt tamen magis Iudæorum noſtri temporis obſtinata prauitas deprehendatur, ac magis magiſque Catholicæ fidei veritas innoteſcat, haud inutile quidem eſſet, ſi hoc ipſum per præfixum quoque tempus quod aduentui Meſſiæ à veteribus Talmudiſtis aſſignatum legitur, euidentiùs oſtenderes. GAL. Hoc etiam lubens faciam. Illud itaque in primis, quod in libro *Traditio diſcipulorum Eliæ.* D *Sanhedrin*, in capite *Helec* ſcribitur, adducam תנא רבי אליהו שתא אלפי שני הוי עלמה וחד חריב ב׳ אלפי תוהו ב״ אלפי תורה ב״ אלפי ימות המשיח Id eſt, Sententia domus Heliæ. Sex millia annorum erit mundus, & iterum deſtruetur. Duo millia inanitatis, duo millia legis, duo millia dierum Meſſiæ: vnde contra iuniorum Iudæorum perfidiam, duo quæ maximè negant, colligi poſſunt. Vnum quidem eſt, quòd lex Moſaica non erat niſi vſque E ad dies Meſſiæ permanſura. Alterum verò eſt, quòd aduentus Meſſiæ tempus iam præteriit. Ad quod probandum antequam aliquid dicam, Rabbi Selomonis gloſſam afferam, quæ ſic eadem verba exponit. Sex millia annorum erit mundus, id eſt, tantùm durabit. Horum verò duo millia fuerunt inanitatis. Quomodo autem ab Adam vſque ad quinquageſimum ſecundum annum Abrahæ duo millia annorum fuerint, ſcriptura inſtruit. Poſtquàm enim hęc duo millia annorum completa ſunt, ſtuduit Abraham in lege: ſicut ſcriptum eſt F Geneſ. duodecimo capite, Et animam quam fecerunt in Arã: quod interpretati ſunt, Et animã quã fecerunt cum lege in Aram. Dixerunt autem magiſtri, in libro עבודה זרה *Hauoda zara*, quòd tunc temporis Abraham duorum & quinquaginta erat annorum. Duo millia verò legis vſque ad aduentum Meſſiæ hoc modo habentur. Quadraginta & octo anni fuerunt vſque quo natus eſt Iſhac. Sexaginta verò anni à natiuitate Iſhac, vſque ad natiuitatem Iacob: qui centum & octo annos efG ficiunt. Deinde centum & triginta anni qui fuerunt Iacob, quando ingreſſus eſt Ægyptum. Ecce anni ducenti triginta octo. Et ducenti decem quibus morati ſunt filij Iſrael in Ægypto. Ecce 448. anni. Porrò ab egreſſu ex Ægypto donec

ædificata eſt domus ſancta prima, fluxerunt anni 480. ſicut ſcriptum eſt in libro vltimo Regum ſexto capite, Fuit autem in anno quadringenteſimo octogeſimo: & reliqua: & ædificata eſt domus Domini. Ecce igitur nongenti & viginti octo anni. Rurſum quadringenti & decem anni quibus domus prima durauit, vt probatur per ſcripturas annorum Regum, & ſeptuaginta anni captiuitatis Babylonicæ: & quadringenti viginti quibus domus ſecunda permanſit. Ecce habes ex vna parte annos nongentos, & ex altera parte, nongentos viginti octo. Et ſic habentur duo millia annorum; minùs centum ſeptuaginta duo. Per centum ſeptuaginta duo igitur annos ante conſummationem quatuor millium annorum ab initio mundi deſtructa eſt domus Dei. Et in fine prædictorum 172. annorum, completa fuerunt duo millia annorum legis. Non tamen tunc euacuanda erat lex, vt dicebat Magiſter meus. Sequitur, Et duo millia annorum dies Meſſiæ. Nam poſt duo millia legis, erit iudicium eius, vt veniat Meſſias, & euacuetur Regnum nequam, id eſt, Regnum Romanorum. Hucuſque gloſſa Rabbi Selomonis. Qui etſi in annorum computatione etiam ſecundùm Talmudiſtas non parum errauerit, vt per ea quæ in præcedentibus dicta ſunt, facilè patet, ex dictis tamen eius Meſſiam iam veniſſe neceſſariò ſequitur. Nam ſi iuxta eius expoſitionem ex ſententia ſiue traditione Eliæ ac diſcipulorum eius, in fine quatuor millium annorum mundi Meſſias venturus erat, & ſecundùm Iudæorum computationem à mundi initio vſque ad præſentem annum, qui eſt annus Chriſti milleſimus quingenteſimus decimus ſextus, quinque millia ducenti ac ſeptuaginta ſex tranſierunt anni (tametſi ſecundùm noſtram multò plures, vt paulò inferiùs probabitur) neceſſariò certè concluditur Meſſiæ aduentum per annos ſecundùm eos mille ducentos & ſeptuaginta duos iam præteriiſſe. CAP. Iuniores Iudæorum fatentur quidem, quòd ſecundùm Talmudiſticam hanc traditionem, Meſſias in fine quarti millenarij venturus erat, ſed propter eorum ſcelera ipſum nondum veniſſe, aiunt. Quod per eandem quoque traditionem probare nituntur, eò quòd in calce eiuſdem traditionis ſic immediatè ſequatur,

Obiectio Iudæorum iuniorum.

ובעונותינו שרבו יצאו מהם מה שיצאו Hoc eſt, Propter peccata autem noſtra, quæ creuerunt, exierunt ex eis, ſcilicet annis, qui exierunt. Vbi gloſſa R. Selomonis ita dicit, Verumtamen propter peccata noſtra quæ multiplicata ſunt, non venit Meſſias in fine quatuor millium annorum. GAL. Mentiuntur planè. Quare vt mendacij arguantur, duplicem eis damus reſponſionem. Et primùm quidem dicimus, verba hæc eiuſdem traditionis non eſſe, cùm neque Eliæ, neque diſcipulorum eius fuerint. Quod ſatis ex ipſorum verborum natura patere poteſt: ſed ab aliquo R. Iudaicam perfidiam protegere volente eidem traditioni verba ipſa addita fuiſſe: cuius rei maximum eſt indicium, quod in libro עבודה זרה *Hauoda Zara*, id eſt, ſeruitus aliena, vbi hæc eadem traditio ponitur, non eiſdem omninò verbis huiuſmodi cauda ipſi traditioni inſeritur. Ibi enim in capit. לפני

A אידיהן *Liphnune edehen*, id eſt, ante feſta eorum, legitur, Tradidit domus Eliæ, Sex millium annorum durationem fore mundi. Horumque duo millia eſſe vanitatis vel inanitatis, duo millia legis, & duo millia dierum Meſſiæ. Propter peccata verò noſtra, quæ multiplicata ſunt, egreſſi ſunt ex eis ſeptingenti & quatuordecim. Hæc ad verbum traditio ipſa. Per ſe igitur patet, quòd poſtrema hæc verba, quibus Iudæi recentiores ſuam conantur velare perfidiam, non ſunt eadem hic & ibi, ſed
B longè diuerſa. Ibi enim nullum certum ponitur tempus, hic verò annorum qui iam præterierant, certus apponitur numerus. Quod eſt falſitatis Iudaicæ efficax argumentum. Deinde eis obiicimus, quòd aduentus Meſſiæ accelerari quidem potuit, retardari verò minimè. Quod in libro *Sanhedrin* capit. *Helec*, optimè probatur: vbi ſic legitur, אמר רבי אליכסנדרי אשר רבי יהושע בן לוי הרי כתיב אני יהוה בעתה אחישנה זכו אחישנה לא זכו בעתה Id eſt, Dixit R. Alexandri, Dixit R. Iehoſuas filius
C Leui, Scriptum eſt Iſaiæ ſexageſimo capit. (de ſaluatione ſcilicet quæ per Meſsiæ aduentum futura erat) Ego Deus in tempore ſuo accelerabo eam. Si meruerint, accelerabo eam; ſi non meruerint, in tempore ſuo, ſupple faciam eam. Ex his Iudæi dicunt, quòd Meſsiæ aduentus minimè retardari poterat, quin in tempore ſuo eſſet, ſed accelerari quidem bene potuiſſet, dummodo exiſterent qui illum mererentur. Item ſuper eadem verba Iſaiæ, אני יהוה בעתה אחישנה Hoc eſt, Ego Deus in
D tempore ſuo accelerabo eam, פירוש *Perus*, id eſt, gloſſa ita dicit, אם יהיו טובים בפני זמנו ואם לא בזמנו Id eſt, ſi fuerint boni, ante tempus eius. Sin autem, in tempore ſuo. Sed gloſſa iſta ſecundum Hebræorum Doctores de Saluatione per Meſsiam facienda loquitur. Ergo ſi Iudæi boni erant, propter eorum bonitatem Deus aduentum Meſſiæ accelerare debuit. Si autem mali erant propter eorum peccata, prætermittere non debebat, ipſum tempore ſuo determinato mittere. Quare
E neceſſariò Iudæi concedere debent, eorum peccatis non obſtantibus, cum ſaltem tempore determinato iam veniſſe. CAP. Adhuc Iudaica prauitas obiicit, ſi Meſsias in fine quatuor millium annorum mundi venturus fuerat, minimè nos ex hoc inferre poſſe, Dominum noſtrum Ieſum verum fuiſſe Meſsiam; cùm quatuor hæc annorum millia, anno poſt templi vltimi excidium, ſecundùm R. Selomonem 172. ſecundùm verò alios, centeſimo trigeſimo ſexto completa fuerint: vt ex
F temporum ſupputatione, quam per Hebræorum ſcripturas paulò ſuperiùs feciſti, colligi poteſt: ipſe verò Dominus Ieſus anno ante eiuſdem templi euerſionem quadrageſimo ſecundo paſſus fuerit. GAL. Hæc eorum fuga nihil eis ſuffragari poteſt. Primò, quia vt nunc diximus, aduentus quidem Meſsiæ etſi non retardari, accelerari tamen potuiſſet, ac debuiſſet, dummodo eſſent, qui illum mererentur. Quare haud incongruè dicere poſſumus, quòd aduentus Meſsiæ accelerationem
G multa meruerint: videlicet ſanctorum Patrum in inferno exiſtentium miſeranda captiuitas, ac Apoſtolorum, aliorumq; Chriſti diſcipulorum bonitas iam præuiſa. Sed maximè Mariæ virginis ſanctitas, atq; humilitas, necnon ſanctiſsimum ac ſingulare virgi-

virginitatis ſeruandæ propoſitum : quæ præcedentium omnium ſanctitatis humilitatiſque ſuppleuere defectum. Tum deinde, quia dato quod mors Meſsiæ circa quam dies Regni eius incipere debebant, eo tempore præciſè non fuerit, quo à mundi conditione annorum quatuor millia defluxerant, id eis minimè mirum videri debet: quandoquidem in ſacris literis longè maior quam hæc inueniatur temporis varietas. Scimus enim Deum (vt cætera omittam) Abrahæ prædixiſſe, ſemen eius quadringentis annis captiuum in terra aliena futurum: & tamen omne tempus quo filij Iſrael fuerunt in Ægypto, de cuius captiuitate Deus locutus fuerat; non fuit niſi annorum ducentorum & decem, ab eo ſcilicet anno, quo Iacob deſcendit in Ægyptum, vſque ad liberationem per Moſem factam: vt ex ſacræ ſcripturæ textu clarè habetur, & R. Selomo etiam teſtatur. Quocirca mirandum non eſt, ſi diſcipuli Eliæ poſt quartum mundi millenarium completum, Meſsiam regnaturum prædixerint: & tamen Chriſtus anno 136. ante euiſdem millenarij completionem, iuxta Hebræorum ſupputationem, mortuus fuerit. Tum denique, quia ſi veritatem iuxta hiſtoriarum fidem ſequi voluerimus, inueniemus Chriſtum in fine quarti millenarij, ſiue completis quatuor annorum millibus à mundo condito, paſſum fuiſſe. CAP. Id retegas obſecro. GAL. Faciam. Anno igitur 15. mundi, Adam genuit Cain, & 30. Habel. Anno vero 100. mundi, Cain occidit Habel, & tunc natus eſt Seth. Seth autem anno 105. ætatis ſuæ genuit Enos, qui nomen Dei inuocare cœpit. Enos anno 90. genuit Kenan, qui noſtra editione Caina dicitur. Kenan anno 70. genuit Mahallalel. Mahallalel anno 65. genuit Iared. Iared anno 162. genuit Hanoch: qui translatus eſt, & à noſtris Enoch appellatur. Hanoch anno 65. genuit Methuſelam, quem nos corrupto vocabulo Mathuſalem dicimus. Methuſelas (qui plus cæteris vixit, annos ſcilicet 969.) anno ætatis ſuæ 187. genuit Lamech. Lamech anno 182. genuit Noam: cujus anno 600. factus eſt cataclyſmus, vt per Talmudiſticam traditionem in 19. huius libri capit. probatum eſt. Ex quibus omnibus ſecundum Hebræos à mundi creatione vſque ad tempus illud, quo diluuium ceſſauit, colliguntur anni 1656. Sem deinde anno ſecundo poſt diluuium genuit Arpaxad. Arpaxad anno ætatis ſuæ 35. genuit Sale. Sale anno trigeſimo genuit Heber, à quo Hebræi. Heber anno trigeſimo quarto genuit Paleg. Tunc Nemrod filius Cus filij Ham, Aſſur de terra Senaar expulſo, primus regnare cœpit. A quo & Babylon vrbs & Turris in campo Senaar ædificatur, & tunc ſeptuaginta duarum linguarum facta eſt diuiſio, vt Abidenus quoque & Eſtiæus hiſtorici teſtantur, tunc etiam idololatria incepit, cùm Nemrod homines ignem adorare cogebat: Paleg anno trigeſimo genuit Reu: Reu anno vigeſimo quinto genuit Serug: Serug anno trigeſimo genuit Nahor: Nahor anno 29. genuit Taram: Taras anno ſeptuageſimo genuit Abraham, anno ſcilicet regni Nini filij Beli ſecundi quadrageſimotertio. Hoc tempore Niniue à Nino conditur, & Belus ſecundus ab Aſſy-

Reſponſio ſecunda.

Reſponſio tertia.

Diſcurſus temporum à mundi initio vſque ad Chriſti paſſionem.

A riis pro Deo colitur: Abrahàm anno quinquageſimo ſecundo (vt ait R. Selomo) in lege ſtudere cœpit. Et tunc ſecundùm ipſum completa ſunt à mundi principio, duo annorum millia. Nam à diluuio hucuſque 344. colliguntur anni. Sed ſupputatis annis mille ſexcentis quinquaginta ſex ante diluuium tranſactis, habentur à mundi initio hucuſque duo millia annorum præciſè. Quæ quidem diſcipuli Eliæ in traditione præmiſſa inanitatis, ſiue vacuitatis tempora appellant, eo quòd humanum genus nullam aliam præter B naturæ legem habens, inane & vacuum ab omni alia lege per ea tempora vixit. Alia autem duo annorum millia legis nuncuparunt: tum, quia in principio eorum Abraham (vt dixit R. Selomo) legis ſtudio vacare cœpit: tum quia Abraham ipſe eo ferè tempore circumciſionis legem accepit: tum etiam quia infra illa tempora lex data fuit. Terminari autem debebant duo hæc annorum millia in legis antiquæ defitione, atque in nouæ, quam Meſsias laturus erat, promulgatione. Pro- C batur autem horum duorum millium annorum diſcurſus, hoc modo; Ab eo tempore quo Abraham ſecundùm R. Selomonis expoſitionem, legi ſtudere cœpit vſque ad natiuitatem Iſhac, anni fluxerunt 48. Iſhac autem cùm eſſet annos ſexaginta natus, genuit Iacob. Iacob autem cùm eſſet annorum centum & triginta, ingreſſus eſt Ægyptum. Filij verò Iſrael commorati ſunt in Ægypto annis 210. Moſes rexit populum annis 40. Ie- D hoſuas annis 27. Iudices gubernauerunt annis 299. Sacerdotes autem annis octoginta, computatis iis, quibus Saul vna cum Semuele regnauit. Reges verò annis regnauerunt 492. à Dauid incipiendo, vſque ad vndecimum Sedechiæ annum, qua tempeſtate templi primi, & vrbis Ieruſalem excidium fuit. Nabuchodonoſor autem poſt Ieroſolymorum euerſionem, regnauit annis (ſecundùm Talmudiſtas) 27. in quo defecit regnum E Chaldæorum. Poſt quem Regnum Perſarum durauit annis 241. Nam à ſui principio vſque ad vigeſimum Artaxerſis Longimani annum, fluxerunt anni 115. Et deinde vſque ad ſextum Darij tertij annum, vt in præcedentibus viſum eſt, decurrerunt anni 126. Regnum verò Græcorum ab Alexandro magno, vſque ad 22. Cleopatræ annum (vt in præmiſſis patuit) perſtitit annis 300. minùs vno, vt in ſuperioribus probauimus. Octauianus autem poſt mortem Cleopatræ, imperauit annis 43. Chriſtus tandem anno Tiberij 18. paſſus eſt. F Ex quibus omnibus colligitur, ab eo tempore quo Abraham iuxta R. Selomonem in lege ſtudere cœpit, hoc eſt à 52. anno Abrahæ, vſque ad Chriſti paſſionem, duo millia annorum & quindecim annos præciſè decurriſſe. Et tunc dies Meſſiæ, hoc eſt duo millia annorum quibus Meſſias regnaturus erat, incipere debebant per legis ipſius Meſſiæ promulgationem. Quibus ex omnibus palàm oſtenſum eſt ſecundùm veras temporum ſupputationes, Dominum noſtrum Ieſum G Chriſtum quatuor millibus annorum poſt mundi creationem completis, paſſum fuiſſe. Et tunc propriè inceperunt dies Regni eius, cùm lex Euangelica ab Apoſtolis circumquaque per orbem prædicari cœpit, mundúſque ad ipſum conuerti.

Digitized by Google

Vtrum autem mundus per duo alia duntaxat annorum millia, qui dies Meſſiæ in traditione antedicta dicuntur, duraturus ſit, id ego nolo diſcutere. Non enim propterea traditionem hanc Talmudiſticam induxi, vt per eam mundi finem determinarem, aut vt ipſam approbarem: ſed vt potius per approbatas eorum ſcripturas, Iudæorum noſtri ſeculi perfidiam conuincerem, qui tam pertinaciter Meſſiam veniſſe negant. Ad quorum etiam duritiem couterendam, illud Eliæ teſtimonium adducam, quod in eodem libro *Sanhedrin*, B capite *Helec*, hoc modo ponitur, אמר אליהו לרב יהודה אין העולם פוחת משמונים וחמשה יובלות וביובל אחרון בן דוד בא. Id eſt, Dixit Elias Magiſtro Iudæ, Non erit, id eſt, non durabit mundus minus quàm octogintaquinque Iubileis, & in vltimo Iubileo filius Dauid veniet. Vbi R. Selomonis gloſſa ait, והיינו ד׳ אלפים ומאתים וחמשים שנה Hoc eſt, Hi Iubilei continent annos quater mille ducentos & quinquaginta. Si igitur iuxta C hanc Eliæ traditionem Meſſias anno ab orbe condito quater milleſimo ducenteſimo quinquageſimo, hoc eſt, anno poſt Chriſtum paſſum circiter ducenteſimo quinquageſimo, quo tempore gratia eius per mundi conuerſionem in plenitudinem vergere cœpit, venturus erat, ipſum iam veniſſe, nemo niſi ratione prorſus carens, negare poſſit. Hoc idem per illud quoque quod in *Midras tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſuper titulum Pſalmi vigeſimi ſecundi legitur, manifeſtè oſtenditur: vbi ſic ad verbum dicitur, D למנצח על אילת השחר Id eſt, Victori ſuper ceruа auroræ; Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalmo quinquageſimo ſeptimo, עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר Hoc eſt, Surge gloria mea, ſurge pſalterium & cithara, ſurgam manè vel diluculo. Et iterum Pſalmo centeſimo octauo עורה הנבל וכנור אעירה שחר Id eſt, Surge pſalterium & cithara, ſurgam manè vel diluculo. Loquar de quatuor Regnis: Surge in Babel, vbi ſuſcitaſti nobis Miſael, Ananiam, & Azariam. Surge in Media, quia ibi aſtare feciſti no- E bis Mardochæum, & Eſter. Surge in Græcia, quia ibi aſtare feciſti nobis חשמונאי *Haſmonai*, id eſt, Machabæos, Mathathiam ſcilicet & filios eius. Surge in Edom, id eſt, in Romanis, cùm futurum eſt, vt aſtare nobis facias Regem Meſſiam, de quo ſcriptum eſt, Surgam diluculo. Hæc omnia traditio. Ex qua luculentiſſimè patet, quòd tempore quarti Regni, id eſt Romanorum, cùm ſcilicet vniuerſo orbi dominaturi erant, Meſſias venturus erat. Quod in libro quoque *Sanhedrin*, F capit. *Helec*, optimè confirmatur, dum ita legitur, Dixit Rabbi, Non veniet filius Dauid, donec dominetur Regnum nequam (Gloſſa R. Selomonis, id eſt Romanum) ſuper Iſrael nouem menſibus; ſicut dictum eſt Micheæ 5. capit. Propterea dabit eos (Gloſſa R. Selomonis, eos, id eſt Iſrael) vſque ad tempus quo parturiens pariet. Gloſſa R. Selomonis, Et hi ſunt nouem menſes. Idem in libro etiam qui יומא *Ioma*, id eſt dierum appellatur, hoc modo habetur, Non erit filius Da- G uid veniens, donec dominetur Regnum nequam, id eſt Romanum vniuerſo orbi nouem menſibus: ſicut ſcriptum eſt Micheæ quinto cap. לכן יתנם עד עת יולדה ילדה ויתר אחיו ישובון על

Meſſias venturus Romanis dominantibus.

A בני ישראל Hoc eſt, Propterea dabit eos vſque ad tempus, quo parturiens pariet. Et reſiduum fratrum ſuorum conuertetur ad domum Iſrael. Quòd autem Romani ſuper Iudæos regnarint, habetur in libro qui עבודה זרה *Auoda zara* dicitur, in capite לפני אידהן *liphne edehen*, id eſt, Ante eorum feſta: vbi ſic ſcriptum eſt, Dixit Abba, Per 180. annos ante deſtructionem domus ſanctæ dominatum eſt regnum nequam, id eſt Romanum ſuper Iſrael, hoc eſt ſuper Iudæos. Cùm igitur B Meſſias tunc venire debuerit, cùm Romani nouem menſibus ſuper Iudæos, vniuerſúmque orbem dominati fuiſſent, Romani autem cùm maximè temporibus Cæſaris Auguſti, ſub quo Chriſtus natus eſt, & Iudæis & vniuerſo orbi imperauerint, Meſſiam tunc veniſſe, manifeſtum & certum eſt. Cùm igitur nemo alius (vt omnia præmiſſa concludamus) præter Ieſum Dominum noſtrum, aut in fine quarti millenarij mundi apparuerit, aut ſub Cæſare Auguſto natus fuerit, qui C veri Meſſiæ ſigna habuerit, cuique Prophetarum oracula, & præſertim aduentus ipſius tempus determinantia, ipſúmque ac geſta eius deſcribentia, rectè congruant, ipſum procul dubio Dominum Ieſum verum fuiſſe Meſſiam, apud omnes quos perfidia, vel odium non obcæcat, neceſſariò conſequens eſt.

CAPVT XXI.

De duobus falſis Meſſiis, quos Iudæi ob temporis præfixi aduentus Meſſiæ præteritionem, poſt Chriſtum paſſum receperunt. Et quam ob rem primum à Veſpaſiano & Tito, deinde ab Hadriano tam acriter puniti fuerint.

CAPNIO.

HANC ob cauſam arbitror, Iudæos poſt Chriſtum paſſum duos vnum poſt alium falſos recepiſſe Meſſias: quia ſcilicet determinatum aduentus Meſſiæ tempus, tum à Prophetis, tum à priſcis Talmudiſtis traditum, iam præteriiſſe videbant. Quare non parum vtilitatis afferes, ſi iniquam eorum ſemitam, qua poſt noſtri Saluatoris aſcenſum, præuaricati ſunt, cunctis detegas, quonam pacto falſos ipſos Meſſias receperint, referendo. GAL. Ipſi igitur F cùm viderent tempus aduentus veri Meſſiæ in ſcripturis deſignatum, iam præteriiſſe, Chriſtique fidem miraculis in eius nomine crebreſcentibus, in dies augeri, duos ſibi vnum poſt alterum falſos aſſumpſere Meſſias. Nam paulò poſt Chriſti paſſionem, ſurrexit quidam Iudæus, cui nomen erat ſecundùm quoſdam בר כוזיבא *Bar cozba*, ſecundùm alios verò בן כוזיבא *Ben cozba*: quæ quidem nomina idem omnino ſunt. Nam בר *Bar*, quidem Chaldaicum nomen, & בן *Ben* Hebraicum, idem ſunt quod apud nos filius. כזב *Cazab* autem mendacium interpretatur. Ideo *Barcozba*, vel *Bencozba* idem prorſus eſt, quod mendacij, vel falſitatis filius. Hic ergo pro Meſſia ſe ingerens, à Iudæis ſuſceptus eſt: vt legitur in li-

Bencozba falſus Meſſias à Iudæis receptus.

in libro *Sanhedrin* capite *Helec*: vbi ſic de eo inter cætera dicitur, *Barcozba* annis 30. cum dimidio regnauit. Dixit enim לרבנן *Lerabbanan*, id eſt Magiſtris אנא משיחא *Ana Meſſiha*, hoc eſt, Ego ſum Meſſias. Et ſecundùm R. Selomonis gloſſam ibidem, fuit cum Herodis Agrippæ Regno. Quare verbum illud dominicum Iohannis 5. capit. dictum, tunc impletum eſt; Ego veni in nomine Patris mei, & non recepiſtis me. Si alius in nomine ſuo veniet, recipietis eum. Venit igitur in nomine ſuo *Barcozba* mendacij filius, & ab eis receptus eſt. Etſi ex ipſo nomine ſaltem eum (ſi ſenſum habuiſſent) cognoſcere certè debuerant. Neque enim ſolum vulgus ipſum recepit, ſed ſapientum quoque eorum maxima pars. Inter quos R. Akiba vnus fuit, qui de ſapientioribus Talmud habitus eſt. Neque ſignum ab ipſo falſo Meſſia fieri vllum quæſierunt, quemadmodum à Chriſto & quæſierant, & viderant: vt in eorum ſcripturis latiſſimè legitur. Nam R. Moſes בן מימון *ben Maimon*, id eſt, filius Maimonis, ſic in ſententiis Regum refert. R. Akiba ſapiens fuit, & quidem de ſapientioribus Talmud. Ipſeque ferebat arma *Barcozba regis*, & dicebat ipſum eſſe Meſſiam. Ipſe enim ſic arbitratus eſt, omneſque ſapientes generationis ſuæ putabant eum eſſe Meſſiam, quouſque ob ſcelera ſua fuit interfectus. Et non petierunt ab eo ſapientes ſignum, neque miraculum. Hæc R. Moſes ille. R. igitur Akiba vt plebi ſuggereret ipſum *Bencozbam* Meſſiam eſſe, de eo dicta Prophetarum exponebat, & præſertim illud Haggæi 2. capit. dictum, Adhuc modicum vnum eſt, & ego commouebo cœlum, & terram, & mare, & aridam, & commouebo omnes gentes, & venient cum deſiderio cunctæ gentes: vt habetur in libro *Sanhedrin* cap. *Helec*. Sed in eo quidem, quòd R. iſte Akiba prædicta Haggæi Prophetæ verba de Meſſiæ diebus exponebat, optimè quidem faciebat: cùm de nullo alio, quàm de Meſſia conuenientiùs exponi poſſint. In eo verò quòd ad *Bencozbam* falſum Meſſiam ea referebat, peſſimè certè agebat. Huius itaque cæterorumque magiſtrorum ſuaſionibus, Iudæi prædictum falſum Meſſiam recipientes, à Romano defecerunt imperio. Quapropter Veſpaſianus cum filio Tito contra eos miſſus eſt: vt ſicuti Dei Filium vnà cum Patre negauerant, dicentes, Non habemus Regem niſi Cæſarem, ita pátri & filio, Veſpaſiano ſcilicet & Tito, meritò exterminandi traderentur. Qui in feſto azymorum, in quo Iudæi ipſi perfidi Chriſti mortem perpetrauerant, innumeros ferè eorum populos qui Ieroſolymam ad ipſum feſtum celebrandum conuenerant, concluſerunt. Et ſicut tribus annis cum dimidio quibus Saluator mundi docuerat, Dei gratiam contempſerant, ita tribus annis cum dimidio eos Romani ipſi Principes obſidione atroci atque duriſsima afflixerunt.

Veſpaſianus & Titus quare venerunt contra Iudæos.

Cumque obſiderentur tunc primùm à *Bencozba* eorum falſo Meſsia, ob cuius amorem aduerſus Romanos inſurrexerant, liberationis ſuæ ſignum fieri petierunt. Videntes tandem quòd miraculum nullum ad eorum liberationem facere poterat, eum neci tradiderunt. De cuius morte in libro *Sanhedrin*, in capite *Helec*, legitur, quòd ita demum dixerunt ei Magiſtri, Scriptum eſt Iſa. 11. cap. de Meſsia, Quòd odorans erit & iudicans, hoc eſt, odoratu ſentiet, quis innocens, quiſve reus erit: videamus igitur an odorando id iudicare valeas. Qui cum vidiſſent, quòd non eſſet odorans, & iudicans, ipſum interfecerunt. Hæc Talmud.

Mors prædicti falſi Meſſiæ.

Quibus tandem captis, Deo proculdubio diſponente, eadem menſura qua Chriſto menſi fuerant, eis remenſum fuit. Quemadmodum apud eos in libro expoſitionis planctus Ieremiæ, qui איכה רבתי *Echa Rabbethi* dicitur, latiùs continetur, cùm ſuper illud primo cap. dictum, היו צריה לראש אויביה שלו Hoc eſt, Facti ſunt hoſtes eius in capite, inimici eius tranquillè egerunt, ſic inter cætera legitur, Facti ſunt hoſtes eius in caput, Hic eſt Veſpaſianus Cæſar: Inimici tranquillè egerunt, Iſte eſt Titus nequam filius eius. Tribus enim annis cum dimidio obſedit Veſpaſianus Ieruſalem: erantque cum eo quatuor Duces, Dux Arabiæ, Dux Phœnicis, Dux Alexandriæ, & Dux Paleſtinæ. Erant & quatuor baiuli, quorum quilibet armatis ciuitatis decem annis prouidere poterat. Hæc in *Echa rabbethi*. Tanta autem fuit teſte Ioſepho qui aderat, proſtratorum multitudo, vt vndecies centena millia perempta fuiſſe dicantur, adeo vt mortuorum corpora muris ciuitatis coæquarentur. Alios autem ad luſum reſeruatos fuiſſe ait, adiunctis eorum ducentis millibus qui in captiuitatem ducti ſunt. Tanta quoque eodem in populo vilitas fuiſſe dicitur, vt quis vno argenteo dato triginta ſibi emeret Iudæos. Quod nutu Dei factum eſſe, nemo eſt qui ambigat: vt qui Deum ac Dominum ſuum quaſi vile mancipium vili precio vendiderant, viliori precio & ipſi venderentur. Verùm enimuero Veſpaſianus dum acriter Iudæos obſidione premeret, in tantum Deo agente, Romanis placuit, vt mortuo Othone, ipſum abſentem communi conſenſu Imperatorem deligerent. Voluit quippe Deus, vt pro labore quo perfidos ſacrilegoſque Iudæos deuaſtando, ſibi ſeruierat, hoc illi præmium redderetur. Quamobrem Tito filio in eadem obſidione relicto, Romam rediit. Titus autem quinto Idus Iulij, capta ac ſolo æquata ciuitate, & templo, atque pace cum iis qui in Iudæa remanſerant, firmata, decreuit, vt nullus Iudæorum deinceps ſabbatum ſeruaret, nullus à menſtruata contineret: vt in Talmud, eo in libro qui מגילה *Meghila*, id eſt hiſtoria appellatur, abundè continetur.

Deſtructio Ieroſolymæ.

Anno autem ab vrbis Ieroſolymæ excidio 48. cum dimidio tranſacto, Iudæi ciuitatem nomine *Bitter* ſibi metropolim fecerunt, ibique alium falſum Meſſiam ſibi præfecerunt, non animaduertentes inſani, ac mente capti, quòd *Bencozba* vel *Barcozba* quoque ſicut & ille quem prædeceſſores eorum in Ieruſalem receperant, propter quem & deſtructi fuerant, vocaretur. Adeo vt ipſe quoque R. Akiba non obſtante quòd ab antedicto falſo Meſſia Ieroſolymis turpiter deluſus fuerat, hunc imprudenter recipere non horruerit, quin potiùs cum verum eſſe Meſsiam, autoritate ſacræ ſcripturæ populis perſuadere conatus ſit. Nam vt legitur in Talmud Ieroſolymitano, in libro qui תענית *Taanith*, id eſt, de ieiunio nuncupatur,

De ſecundo falſo Meſſia.

A in cap. quod incipit בשלשה פרקים *Bisloſa perakim*, id eſt in tribus capitulis, R. Akiba ſcripturam illam Numer. 23. מיעקב דרך כוכב Id eſt, Orietur ſtella ex Iacob, ita exponebat, Orietur *Barcozba* ex Iacob. Et cum videret ipſum *Barcozbam*, dicebat; En hic eſt Rex Meſſias. Id idem quoque in expoſitione planctus Ieremiæ, quæ איכה רבתו *Echa rabbethi* appellatur, clarè habetur, ſuper illud Thren. 2. dictum, Diſſipauit Dominus, & non eſt miſertus: ibi enim dicitur R. Iudam filium Elai dixiſſe, quòd R. Akiba exponens dictum illud, Orietur ſtella ex Iacob, dicebat, Non eſſe legendum כוכב

B *cochab*, id eſt, ſtella, ſed כוזב *cozab* id eſt mendacium, quod ſui falſi Meſſiæ nomen erat. Quapropter cùm Iudæi aduerſus Romanum Imperium cum eo rebellaſſent, Hadrianus Cæſar transfretauit, & eos cum eodem falſo Meſſia acriter obſedit in ipſa ciuitate *Bitter*, in qua innumerabilis Iudæorum erat multitudo. Nam in *Bereſith rabba*, id eſt, in expoſitione magna libri Geneſ. eo in loco, vbi dicitur, Vox quidem, vox Iacob eſt, manus autem,

Iudæi ab Hadriano obſeſſi.

C manus ſunt Eſau, ſic ad verbum legitur, Dixit R. Iohanan, Octoginta millia parium canentium tuba erant in *Bitter*, & vnuſquiſque eorum multis præerat exercitibus, qui ibi cum *Barcozba* erant. Cui & ducenta millia eorum erant, qui abſciſſum digitum habebant: qui ſcilicet vnum de digitis ſibimet quando probabantur, abſciderant, volentes hoc indicio ſuam audaciam animoſitatemque oſtendere.

D Quare ad ipſum *Barcozbam* ſapientes miſerunt, dicentes, Quouſque filios Iſrael mutilatos facies? Qui reſpondens ait, Et quonam pacto periculum de eis faciam? Dixerunt ei, Quicunque ſuper equum ſuum inſidens, cedrum de Libano non euulſerit, tyrocinio tuo non aſcribatur. Fuerunt igitur ei & ducenta alia millia ſic probatorum. Cumque ad pugnam egrederetur, dicebat, Domine mundi, non fulcias nos, neque præſtes audaciam nobis. Nonne enim tu Deus repuliſti nos?

E Non ergo egrediaris in exercitibus noſtris. Hæc omnia ibi. Ex quibus non ſolùm Iudæorum ingens, ac penè infinitus patet exercitus; verùm etiam qualem ſibi Meſſiam elegerant, qui Deum contemnebat. Tertio denique obſidionis anno menſe 6. Hadrianus ciuitatem cepit cum maxima Iudæorum ſtrage. Vbi & ipſe quoque *Barcozba* falſus eorum Meſſias occiſus eſt: vt eodem in libro *Echa rabbethi*, vocato, eodemque in loco latiſſimè dicitur: vbi hæc inter cætera leguntur, Tribus an-

Vrbis Bitter captio, eiuſdemq; falſi Meſſiæ interfectio.

F nis cum dimidio obſedit Hadrianus *Bitter*. Et poſt pauca ſubditur, Capta autem ciuitate, interfectus eſt *Barcozba*. Et allato capite eius coram Hadriano, dixit Hadrianus, Quis hunc occidit? Ait miles quidam, Ego eum occidi. Dixit ei Hadrianus, Vade & adduc ad me eius truncum. Iuit ille, & ſerpentem collo eius inuolutum inuenit. Quo allato, ait Hadrianus, Niſi Deus ſuus hunc occidiſſet, quis aliquid contra eum potuiſſet? Legitur enim de eis Deut. 32. אם לא כי צורם מכרם ויהוה הסגירם Hoc

G eſt, Nonne quia Deus eorum vendidit eos, & Dominus concluſit illos? Neque interficientes ceſſabant, quouſque equus vſque ad os per ſanguinem iret. Sanguiſque tantus erat, vt lapides maximos voluens, duceret. Fluebatque vſque ad mare, quod

Maxima Iudæorum ſtrages.

A quatuor paſſuum millibus ab vrbe *Bitter* diſtabat. Eratque Hadriano vinea duodeviginti millia paſſuum habens longitudinis, totidemque latitudinis, quam ſepiuit ex cadaueribus in *Bitter* occiſorum. Sepis autem altitudo, hominis ſtatura erat, quantum pedibus manibuſq; ſe poterat attollere. Durauit autem *Bitter* poſt domus ſecundæ ſanctæ deſtructionem, annis 52. & deſtructa eſt. In libro quoque qui מסכת גטין *Maſſecheth ghittin*, id eſt tractatus diuortiorum dicitur, in capite המזיקין *Hammazikin*, id eſt, Damna, ita ad verbum legitur, Tra-

B didit R. Eliezer, duo flumina eſſe in regione Ierico, quorum vnum hinc, & alterum inde protenditur. Æſtimauerunt autem illa ſapientes, & erat tertia pars eorum ſanguis effuſus. Per ſeptem quoque annos populi gentium vindemiauerunt vineas ſuas, ex fimo ſanguinis Iudæorum fimantes eas, abſque alio fimo. Habetur prætereа ibidem, Quòd Hadrianus interfecit ex Iudæis in Alexandria quidem Ægyptiorum ſeptuagies decem mil-

C lia, id eſt, duplo plures iis qui tempore Moſis de Ægypto egreſſi ſunt. In *Bitter* verò 45000.

Quidam tamen aiunt, quater millesies decem millia interfectorum in *Bitter* fuiſſe. Hæc ego an vera ſint, non affirmo. Satis tamen ſit, per eorum ſcripturas probaſſe, infinitam penè eorum ſtragem ab Hadriano Dei iudicio factam fuiſſe. Ad cuius confirmationem, Ezechielem Prophetam adduco, qui deſtructionem hanc *Bitter* futuram præſignans, ita cap. 5. ait ואתה בן אדם קח לך חרב

D חדה תער הגלבים תקחנה לך והעברת על ראשך ועל זקניך ולקחת לך מאזני משקל וחלקתם שלישית באור תבעיר בתוך העיר במלאת ימי המצור ולקחת את השלשית תכה בחרב סביבותיה והשלשית תזרה לרוח וחרב אריק אחריהם: ולקחת משם מעט במספר וצרת אותם בכנפיך: ומהם עוד תקח והשלכת אותם אל תוך האש ושרפת אתם באש ממנו תצא אש אל כל בית ישראל: Id eſt, Et tu fili hominis ſume tibi cultrum acutum, radentem pi-

E los. Et aſſumes eum tibi, & duces per caput tuum, & barbam tuam. Et aſſumes tibi ſtateram ponderis, & diuides eos. Tertiam ſcilicet partem combuſtione combures in medio ciuitatis, iuxta completionem dierum obſidionis. Et aſſumes tertiam, & percuties gladio in circuitu eius. Et tertiam ſparges ad ventum, & gladium euaginabo poſt eos. Et aſſumes inde modicum in numero, & ligabis eos in alis tuis. Et ex eis adhuc tolles, & mittes eos in medium ignis, & combures eos igni. Et ex eis egredietur ignis in omnem domum Iſrael. Hæc il-

F le. Per tertiam igitur partem quam in ignem proiecit, eos qui de illo populo incendio vaſtati ſunt, intelligere debemus. Per tertiam verò quam gladio feriri iuſſit, eos qui ferro interempti ſunt, intelligimus. Per tertiam autem quam ad ventum diſperſit, illi qui in captiuitatem ducti fuerunt, intelliguntur. Per reliquam verò, quam in ſummitatibus pallij ligari præcepit, eos qui vt conuertantur in fine reſtant, deſignauit.

De quibus Apoſtolus ad Romanos ſcribens 11.

G cap. ſic ait, Cæcitas ex parte contigit in Iſrael donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret. Ex his præmiſſis palàm eſt, nullam aliam ob cauſam Iudæos tam per Veſpaſianum & Titum, quàm per Hadrianum tam multiplici ac ſæuiſ-

ſæuiſſima animaduerſione percuſſos fuiſſe, niſi quia vero Meſſia reprobato, atque atroci morte perempto, falſos Meſſias receperunt.

CAPVT XXII.

Quinta ratio qua oſtenditur primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriiſſe, ex Iſraelitici populi punitione. Et quòd Iudæi in aduentu Meſsiæ ob mortem quam ei illaturi erant, multiplici pœna multandi eſſent.

CAPNIO.

QVIA ad probandum Meſſiam iam veniſſe nullum aduerſus Iudaicam perfidiam tam efficax argumentum eſſe poteſt, quàm per eorum ſcripturas oſtendere, captiuitatem hanc nouiſſimam in qua ſunt, in mortis Chriſti pœnam eis contigiſſe, eam ob rem haud incongruè nunc probandum eſſet, & ſtrages iſtas quas tum per Veſpaſianum & Titum, tum per Hadrianum ex ipſis factas fuiſſe commemoraſti, & ærumnoſas clades, quibus per orbem diſperſi, crudeliùs in dies affligi nunquam deſinunt, eos propter Meſſiæ mortem, quam iniquè atque crudeliter patraturi erant, perpeſſuros fuiſſe. GAL. Omnia hæc longè ante per Prophetas prænunciata fuerunt. D Quòd enim Iudæi in primo Meſſiæ aduentu, ob mortem quam ei illaturi erant, multis pœnis, multiſque flagellis puniendi eſſent, hoc non modò Angelus Danieli retexit, vt ſuperiùs in 70. hebdomadum expoſitione dictum eſt, ſed plerique etiam Prophetarum prædixerunt. Et præſertim Iſaias hæc 28. dicens, לכן שמעו דבר יהוה אנשי לצון מושלי העם הזה אשר בירושלם: כי אמרתם כרתנו ברית את מות ועם שאול עשינו חוזה שוט שוטף כי E יעבור לא יבואנו כי שמנו כזב מחסנו ובשקר נסתרנו. לכן כה אמר אדני יהוה הנני יסד בציון אבן אבן בחן פנת יקרת מוסד מוסד המאמין לא יחיש: ושמתי משפט לקו וצדקה למשקלת ויעה ברד מחסה כזב וסתר מים ישטפו: ובפר בריתכם את מות וחזותכם את שאול לא תקום שוט שוטף כי יעבר והייתם לו למרמס: פרי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבר ביום ובלילה והיה רק זועה הבין שמועה: כי קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה כהתכנס: כי בהר פרצים יקום יהוה בעמק בגבעון ירגז לעשות מעשהו זר מעשהו ולעבד עבדתו נכריה עבדתו: ועתה אל F תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי מאת אדני יהוה צבאות על כל הארץ: Hoc eſt, Propter hoc, audite verbum Dei homines illuſores, dominantes populo huic, qui eſt in Ieruſalem. Quoniam dixiſtis, Percuſſimus fœdus cum morte, & cum ſepulchro fecimus pacem, flagellum inundans cùm pertranſierit, non veniet ſuper nos. Quia poſuimus mendacium ſpem noſtram, & falſitate protecti ſumus. Eapropter ſic dicit Dominus Deus, Ecce ego fundabo in Sion lapidem, lapidem fortem, angularem, pretioſum, fundamentum G fundamenti. Qui crediderit, non feſtinet. Et ponam iudicium in menſura, & iuſtitiam in pondere. Et ſubuertet grando ſpem mendacij, & protectionem aquæ obruent, & delebitur fœdus veſtrum

A cum morte, & pax veſtra cum ſepulchro non ſtabit. Flagellum inundans cùm pertranſierit, eritis ei in conculcationem. Quandocunque pertranſierit, tollet vos. Quoniam manè diluculo pertranſibit, die noctuque. Et erit tantummodo commotio & tremor, intelligere auditum. Coanguſtatum eſt enim ſtratum, vt extendatur, & cooperimentum abbreuiatum eſt, vt dorſo adhæreat. Nam ſicut in monte diuiſionum, ſurget Deus, ſicut in valle quæ eſt in Gabaon, iraſcetur: vt faciat opus ſuum: alienum eſt opus eius: vt operetur o- B pus ſuum; extraneum eſt opus eius. Nunc autem nolite illudere, ne fortè flagella veſtra fortiora efficiantur. Deſtructionem vltimam audiui à Domino Deo exercituum ſuper omni terra. Et reliqua vſque ad vigeſimi noni capitis finem. Super hanc Prophetiam quicquid iuniores Iudæorum dicant, dempto Rabbi Selomone, omnes delirant: cùm rectè nonniſi Domino noſtro Ieſu aptari poſſit. Quamuis enim ſi vt decet intelligatur, C per illa, Ecce ego fundabo in Sion lapidem, lapidem fortem, angularem, precioſum, fundamentum fundamenti, reliqua tota Prophetia facilè ex ſeipſa pateat, R. tamen Dauid tanquam is qui dummodo Chriſti myſterium, veritatemque fugiat, Prophetias omnes à vero ſenſu peruertere non curat, partem hanc Hezekiæ Regi tribuit, ſic dicens, Ecce ego fundabo in Sion lapidem, id eſt Regem bonum, Hezekiam ſcilicet, quem lapidi forti, qui in anguli fundamento ponitur, aſſimi- D lauit: per cuius manus populus ab hoſte, & ab inimico liberabitur, propterea quia populum ipſum ad bonum reducet, & impios maloſque perdet. Clauſulam quoque illam, Qui crediderit non feſtinet, ſic accommodat, atque exponit: Cùm enim (inquit) maior eorum pars diebus Achaz verbis Prophetæ non adhiberet fidem, idcirco his vti voluit verbis: ac ſi diceret, Siquis in vobis eſt, qui Prophetiam hanc verificatam videre cupiat, E non feſtinet, id eſt non putet ipſam ſic de proximo venturam, etſi eam omnino adimpletam videat. Hæc R. Dauid ille perfidus. Cuius quidem expoſitionis falſitas ex ipſius Prophetiæ proceſſu manifeſtè apparet: ex ea enim colligitur Iudæos per hunc regem mala innumera paſſuros fuiſſe: per Hezekiam autem, ſicut etiam ipſe aſſerit, non tantùm eos nulla pati mala contigit, verùm ab hoſte quoque Sennacherib liberati fuerunt. Quamobrem Prophetiam hanc de ipſo Hezekia loqui, dici minimè poteſt. Cùm etiam ex ea clauſula, F Qui crediderit, non feſtinet, Prophetiam de proximo verificandam non fuiſſe, dicit, apertè ſibi ipſi contradicere videtur. Nam ſi in diebus Achaz (vt ipſe ait) dicta fuit, poſt quem Hezekias ipſe immediatè ſucceſſit, nonne ſatis citò conſummanda erat? Conſtat igitur hanc Prophetiæ partem non de Hezekia, ſed de Meſſia neceſſariò intelligi debere. Quod primò per Targum Rabbi Ionathæ liquidò patet, qui ſic locum hunc Chaldaicè traduxit, atque expoſuit, G אמר יהוה אלהים הא אנא ממני בציון מלכא משיחא מלכא תקיף וגיבר Id eſt, Dixit Dominus Deus, Ecce ego conſtituo in Sion Regem Meſſiam, Regem potentem, robuſtum & fortem. Deinde per R. Selomonem, qui Prophetiam ipſam de Meſſia expo-

R. Dauid falſa expoſitio.

Confutatio.

R. Selomonis expoſitio.

nens,ita inquit,Ecce ego ſum qui in Sion,id eſt,in A
mente mea fundaui,id eſt,decreui,Meſſiam regem
conſtituere, qui lapis fortis, fundamentumque
fundamentorum erit. Ita vt qui crediderit Pro-
phetiam hanc venturam eſſe,non feſtinet,hoc eſt,
aduentum eius non deſideret. Hæc ille. Qua qui-
dem expoſitione ſtante, ex Meſſiæ aduentu vlti-
mam hanc Iudæorum deſtructionem ſecuturam,
per hanc Prophetiam prænunciatum fuiſſe, abſ-
que dubio videmus. Quare neque Prophetia ipſa
de Meſſia, quem Iudæi falsò venturum expectant B
verificari poteſt: cùm ab eo infinita bona ſe rece-
pturos ſperent. Vt autem R. Dauid aliorumque
recentiorum, qui Prophetiam hanc ſubuertere
contendunt,peruerſitas clariùs videatur, in vera i-
pſius Prophetiæ expoſitione, quam nunc aggre-
diar,ſparſim eorum opiniones confutandæ recita-
buntur. Dico igitur per Prophetiam hanc, totum

Vera & Catholica huius Prophetiæ expoſitio.

Ieſu Chriſti myſterium ſummatim prænarratum
fuiſſe. Cùm enim Iudæorum temporibus Achaz
exiſtentium opera praua Propheta reprehenderet, C
myſterium hoc eis prædicere volens, vt eis oſten-
deret, quò eorum ſucceſſores vitam ipſorum ſe-
quentes,tandem peruenturi eſſent,Audite,inquit,
verbum Dei homines illuſores, dominantes po-
pulo huic, qui eſt in Ieruſalem, Quoniam dixiſtis,
Percuſſimus fœdus cum morte, & cum ſepulchro
fecimus pacem: Hoc eſt, Propterea quòd vos ma-
iores aliis cauſa mali eſtis, nolentes Dei mandata
ſeruare, neque Prophetarum eius monitis obtem-
perare,dicentes, Percuſſimus fœdus cum morte,& D
cum ſepulchro fecimus pacem, ita vt de nullo cu-
remus, idcirco ſic dicit Dominus Deus, Ecce ego
fundabo in Sion lapidem, id eſt Regem Meſſiam,
(vt R.Ionathas ex priſcis, & R.Selomo ex iuniori-
bus exponunt) qui quidem Meſſias erit lapis an-
gularis, precioſus, atque fundamentum funda-
menti,id eſt fundamentorum. Qui crediderit non
feſtinet: id eſt, iuxta eiuſdem R. Selomonis gloſ-
ſam, qui crediderit Prophetiam hanc venturam
eſſe,non feſtinabit, id eſt, aduentum eius non de- E
ſiderabit. Hoc eſt, Qui de Iudæis Meſſiam ventu-
rum crediderit, intelligens mala, quæ in eius ad-
uentu ſuper eos oritura ſunt, aduentum ipſius fe-
ſtinare non deſiderabit, quin potius Deum, vt i-
pſum differat, rogabit. Quæ quidem mala, Pro-
pheta ſtatim enumerat, dicens, Et ponam iudi-
cium in menſura,& iuſtitiam in pondere: cum cæ-
teris quæ ſequuntur. Quæ ideo dicit, vt ſalutis ſi-
ue damnationis eorum terminum tunc ponen-
dum fuiſſe denotaret, eo ſcilicet modo, vt ſpes F
mendacij eos falleret. Vnicuique enim in aduen-
tu Meſſiæ pro meritis ſiue gratia ſiue pœna retri-
buenda erat. Et cum eos pro maiori parte in dete-
riùs declinaturos Propheta videret, antequam ad
malorum quæ paſſuri erant, expreſſionem veni-
ret, cauſam ipſorum quæ non alia quàm mors
Meſſiæ futura erat,aſſignare volens,ita ſubiecit; Et
delebitur fœdus veſtrum cum morte, & pax ve-
ſtra cum ſepulchro non ſtabit. Quaſi diceret, Fœ-
dus quod cum patribus veſtris, Abraham, Iſhac,& G
Iacob,eorumque ſemine iniui, cum morte, ſcili-
cet Meſſiæ, quæ per vos perpetranda erit, delebi-
tur, ſolueturque. Vos enim per mortem quam i-
pſi Meſſiæ illaturi eſtis, fœdus illud irritum facie-

tis. Simili quoque modo & pax veſtra à me vobis
promiſſa, cum ſepulchro, ſcilicet ipſius Meſſiæ,
non ſtabit. Ex eo enim infinitas perpeſſuri eſtis
calamitates, vobiſque continuè bellum geram.
Cuius quidem expoſitionis veritas ex eo maximè
confirmatur, Quia ſi ſecus Prophetia exponere-
tur, nequaquam ita bene coaptari poſſet, quin
plura inconuenientia, pluresque contradictiones
inde ſequerentur. Idcirco autem hoc loquendi
modo vſus eſt, vt oſtenderet, ipſos myſterium hoc
ſuis verbis quodammodo prophetaſſe. Perinde
ac diceret, Quoniam dixiſtis, Percuſſimus fœdus
cum morte, & cum ſepulchro fecimus pacem; &
reliqua, Ideo vos rectè locutos eſſe aio. Nam ſic
dicit Dominus Deus, Ecce ego fundabo in Sion
lapidem, id eſt conſtituam Meſsiam, per quem e-
loquia veſtra verificabuntur. Eius enim cauſa paſ-
ſuri eſtis mala cuncta,atque flagella,quæ ſuper vos
venire non poſſe dixiſtis, necnon & alia infinita.
Quare immediatè ſubdidit, Flagellum inundans
cùm tranſierit, ei in conculcationem eritis; cum
reliquis quæ ſubiiciuntur.Huius autem expoſitio-
nis veritas ex eo potiſsimùm patet quod dicitur,
Sicut in monte diuiſionum ſurget Deus; ſicut in
valle quæ eſt in Gabaon iraſcetur, vt faciat opus
ſuum, alienum eſt opus eius: vt operetur opus ſu-
um: extraneum eſt opus eius. Quibus ex verbis a-
pertè colligitur, quòd, vt R. Dauid ex patris ſui
ſententia teſtatur, opus illud quod contra Iſrael
facturus erat, ideo extraneum atque alienum à
Deo eſſe dicitur, quia Deus ipſe ſua voluntate ad
illud venire non debebat, cùm eius propoſitum
eò maximè tenderet, vt lapidem illum pro bono
eorum, & non pro malo fundaret. Quod ſi con-
trarius ſecutus ſit effectus, non Deo,ſed ipſis aſcri-
benda eſt cauſa. Et ne tanquam illuſores quo no-
mine ipſos meritò nuncupauerat, verba hæc nul-
la eſſe putarent,ſubſequenter adiecit; Nunc autem
nolite illudere, ne fortè flagella veſtra fortiora ef-
ficiantur. Deſtructionem enim vltimam, ſcilicet
veſtram, audiui à Domino Deo exercituum ſuper
vniuerſa terra. Ac ſi apertè diceret, Nolite verba
mea ad maiorem veſtri pœnam illudere,atque irri-
dere. Fateor enim vobis atque polliceor nouiſsi-
mam veſtri perniciem à Deo hac de cauſa me au-
diuiſſe, neque in Ieruſalem, vel in Iudæa tantùm,
ſed in vniuerſa quoque terra. Neque enim vos in
vniuerſum terrarum orbem diſperſos, flagella vn-
quam quieſcere ſinent. Quod cum illo Moſis di-
cto Deut. 2, conuenit, ובגוים ההם לא תרגיע ולא
יהיה מנוח לכף רגלך Id eſt, In Gentibus quoque
illis non quieſces, neque erit requies veſtigio pe-
dis tui. Per hanc igitur Prophetiam clarum eſt,
tam ex his quæ iuxta Hebræorum gloſſas expoſita
ſunt, quàm ex reliquis quæ in ea vſque ad 29. ca-
pitis finem inſeruntur, Iudæos ob necem quam
Meſsiæ illaturi erant, multiplici pœna plectendos
fuiſſe, atque per orbem vltima deſtructione diſ-
pergendos. Cùm igitur Propheta de hac nouiſsi-
ma captiuitate, quam ob Ieſu Nazareni mortem
eis accidiſſe conſtat,locutus fuerit,neceſſariò con-
cluditur, non ſolùm aduentus Meſsiæ tempus iam
præteriiſſe, verùm ipſum quoque Ieſum
Nazarenum verum fuiſſe
Meſsiam.

CAPVT

CAPVT XXIII.

De peccatis Iudæorum tempore primi & vltimi templi commiſſis. Et de morte Zachariæ & Iſaiæ Prophetæ. Et quæ fuerit huius nouiſſimæ captiuitatis eorum cauſa. Deq; odio gratis, quo Chriſtum perſecuti ſunt.

CAPNIO.

IVDÆI noſtri ſeculi id penitus negantes, aiunt captiuitatem hanc nouiſſimam non in pœnam mortis Ieſu Nazareni, ſed propter peccata patrum ſuorum ſibi eueniſſe. GAL. Facilè eſt in hoc eos conuincere, atque falſiloquos eſſe oſtendere, ſi ſcelera eorum primi & vltimi templi temporibus perpetrata, conſiderantur. Quare in primis ea quæ in Talmud Ieroſolymitano, in libro יומא *Ioma*, id eſt Dierum, in capite שבעת ימים *Sibbat iamin*, id eſt ſeptem dies, ſcribuntur, referam. Ibi enim Rabbi Iohanan ita dixiſſe legitur; Inuenimus Silo (quod eſt proprium loci nomen prope Iordanem fluuium) non fuiſſe deſtructum, niſi propterea, quia prophanauerunt ſanctuaria, & ſpreuerunt ſolennitates. Et inuenimus hoc non fuiſſe, niſi quia coluerunt idola, & reuelauerunt pudenda, effuderuntque ſanguinem. In ſecunda autem domo ſancta, nouimus omnes eos fuiſſe laborantes in lege, monenteſque ſeruari præcepta, ac decimationes. Omniſque mos & habitus bonus fuit in eis, niſi quòd erant amatores pecuniarum, & odientes alij alios odio gratis. O quàm graue eſt odium gratis, quod præponderat reuelationi pudendorum, & idololatriæ, ac ſanguinis effuſioni! Dicitur præterea, quòd R. Ezra, & R. Iacob, ac Rab Huna erant ſedentes, ac dicentes, Quod fuit primò, fuit reædificatum: quod verò ſecundo fuit, non eſt reædificatum: quia primi quidem egerunt pœnitentiam, ſecundi verò non egerunt. Dixit R. Eleazar, Priores pœnitentiam egerunt, ideo & peccatum eorum reuelatum fuit, & finis captiuitatis eorum reuelatus quoque fuit. Nouiſſimi pœnitentiam non egerunt, idcirco neque peccatum eorum reuelatum, neque finis captiuitatis eorum reuelatus eſt. Quæſierunt à R. Eleazar, an generationes poſteriorum Iudæorum digniores eſſent, quàm priorum. Et dixit eis, Teſtimonium eorum in domo electionis. Ipſa enim domus arguit hoc. Nam patres noſtri abſtulerunt inde tectum, nos autem parietes funditus euulſimus. Sicut dictum eſt Pſalm. 137. ערו ערו עד היסוד בה Id eſt, Diruite, diruite vſque ad fundamentum in ea. Hæc omnia traditio. In eodem quoque libro יומא *Ioma*, in cap. שבעת ימים לפני יום הכפורים id eſt, Septem dies ante diem propiciationis, ita dicitur, Sanctuarium primum quamobrem deſtructum fuit? Ob tria, quæ ibi fuerunt. Fuit enim ibi idololatria, reuelatio pudendorum, id eſt, luxuria, & effuſio ſanguinis. Fuit inquam ibi idololatria: ſicut ſcriptum eſt Iſaiæ 28. קצר המצע מהשתרע והמסכה צרה בהתכנס Hoc eſt, Coanguſtatum eſt ſtratum ab extenſione, & coopérimentum abbreuiatum eſt, vt dorſo adhæreat. Dixit Rabbi Ionathan, Coanguſtatum

Peccata Iudæorum primi templi. Idololatria.

A eſt ſtratum, ſic ſcilicet, vt non valeant ſe ibi duo ſocij ſimul extendere. Et coopertorium abbreuiatum eſt, ita vt cooperire non poſſit. Illi ergo de quo ſcriptum eſt Pſalmo trigeſimo tertio, Congregans ſicut in vtre aquas maris; vos facitis coopertorium breue? Et de ipſis quoque apud Ezechielem vigeſimo tertio capite dicitur, Filios etiam ſuos quos genuerunt mihi, aſſauerunt ſibi ad comedendum. Adhuc hoc fecerunt mihi, Polluerunt ſanctuarium meum in die illa. Gloſſa R. Selomonis, id eſt, In die
B in qua immolabant filios ſuos idolis. Et hoc eſt etiam quod dicitur apud Ierem. 7. Et ædificauerunt aras תופת *Topheth* quæ ſunt in valle filij הינום *Hinno* ad aſſandum filios ſuos, & filias ſuas igne. Quod non præcepi, nec aſcendit ſuper cor meum. Fuit quoque ibi reuelatio pudendorum, id eſt luxuria: ſicut dictum eſt Iſa. 3. cap. Et dixit Dominus, eò quòd eleuatæ ſunt filiæ Sion, & ambulauerunt extento collo, & annuerunt oculis: cum reliquis. Dixit R. Iehoſuas, Di-
C ctum eſt de tribu Iuda & Beniamin, quòd non fuit dictum de Sodomitis. De Sodomitis quippe ſcriptum eſt Gen. 18. cap. Et peccatum eorum aggrauatum eſt valde. De tribu autem Iuda & Beniamin ſcriptum eſt Ezech. 9. cap. Et dixit ad me, Peccatum domus Iſrael & Iuda magnum nimis valde. Dixit R. Tanhuma, Aliam quoque ſcripturam habemus, quæ dicit Thren. 4. cap. Et magnificatum eſt peccatum filiæ populi mei, pluſquàm
D peccatum Sodomæ ſubuerſæ, quaſi in momento, & non deſcenderunt in eam manus. Vbi dicit Targum, id eſt, Chaldaica tranſlatio, Et non deſcenderunt in eam ad prophetandum Prophetæ, qui eam reducerent per pœnitentiam. Fuit denique in primo ſanctuario effuſio ſanguinis: ſicut ſcriptum eſt 4. Reg. 21. cap. Et ſanguinem innoxium effudit Manaſſes multum valde. Et Ieremias etiam dicit 2. cap. Deuorauit enſis veſter Prophe-
E tas veſtros, vt leo dirumpens. Hæc omnia ad verbum, ac alia multa ad propoſitum ſpectantia ponit ibidem traditio prædicta. De ſanguinis etiam Prophetarum effuſione, in 4. Reg. libro legitur. Quod impleuerunt Ieruſalem ſanguine Prophetarum vſque ad os. Et inter cæteros Zachariam & Iſaiam ſanctiſſimos Dei Prophetas, crudeli morte necauerunt. HOG. Dic obſecro quonam pacto hos Prophetas occiderunt. Nam de Iſaia quidem quòd medius ſectus fuerit, ſæpè legi. Zachariam verò inter templum & altare in-
F terfectum fuiſſe apud Matth. 23. cap. à Domino noſtro Ieſu Chriſto dictum, inuenio. Verumtamen neque quomodo Iſaias ſectus fuerit, neque quomodo Zacharias interfectus ſit, hactenus inuenire potui. Nam etſi Hieronymus multa de hoc Zacharia dicat, quis tamen fuerit non aſſerit, ſed dubius tandem remanet. De vtriuſque igitur morte, ſi quid certi in vetuſtis Iudæorum libris inueniſti, illud quæſo patefacito. GAL. Referam igitur quæ de horum Prophetarum mor-
G te apud veteres Hebræorum inueni. De morte igitur Zachariæ dicam quæ variis in libris legi, & præſertim in Talmud Ieroſolymitano in libro תענית *Taanith*, id eſt de Ieiunio. Et ſuper planctum Ieremiæ, ſuper illud 2. cap. dictum,

Luxuria.

Sanguinis effuſio.

Zachariæ mors.

Deſtruxit Dominus, & non pepercit omnibus precioſis Iacob. Et in *Midras coheleth*, id eſt, in expoſitione Eccleſiaſtis, ſuper illud 10. capit. ſcriptum, Si Spiritus dominantis aſcenderit ſuper te; cum cæteris. His omnibus in locis ita legitur, Scriptum eſt, Si Spiritus dominantis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimittas. Si datum fuerit tibi dominium deſuper, ne derelinquas morem humilitatis tuæ: vt docearis, quòd omnis qui dimittit humilitatem ſuam, inducit ſibi mortem, & peccatum generi ſuo. Et à quo hoc diſcis? A Zacharia, de quo dictum eſt 2. Paralipom. 24. cap. Et Spiritus Dei induit Zachariam filium Iehoiadæ ſacerdotis: ſtetitque deſuper populo. Et quid? Ambulabatne ſuper capita populi? Non, ſed quia videbat ſe maiorem omni populo. Erat enim gener Regis, & Sacerdos, & Propheta, & Iudex. Cœpit igitur loqui grandia dicens, Sic ait Dominus, Cur vos tranſgredimini præcepta Domini? Idcirco non proſperabimini: dereliquiſtis enim Dominum, & ipſe derelinquet vos. Quare ilico interfecerunt eum: ſicut dictum eſt 2. Parap. 24. cap. Et conglobati ſunt ſuper eum, & lapidauerunt eum lapidibus ad imperium regis, in ambitu domus Domini. Non autem occiderunt eum in atrio Iſrael, neque in atrio mulierum, ſed in atrio ſacerdotum. Et non ſeruauerunt in ſanguine eius ritum ſanguinis damulæ, neque ritum ſanguinis cerui. De ceruo ſiquidem & damula ſcriptum eſt Leuit. 17. cap. Et effundet ſanguinem eius, & operiet ipſum humo. De ſanguine autem huius ſcriptum eſt apud Ezechielem 24. Sanguis enim eius fuit in medio eius, ſuper limpidiſſimam petram poſuit ipſum. Non effudit eum ſuper terram, vt operiretur humo. Et hoc totum quare? Ad ſuperinducendam indignationem, & ad vlciſcendam vltionem, dedit ſanguinem ſuper limpidiſſimum lapidem, ne operiretur. Septem tranſgreſſiones fecit Iſrael in die illo. Interfecit ſacerdotem, & Prophetam, & legalem iudicem, effuditque ſanguinem innocentem, ac polluit atrium domus Domini, atque ſabbatum, & dies propitiationis erat. Hactenus traditio. De morte verò Iſaiæ in libro יבמות *ieuamoth*, id eſt Fratriarum, in capit. quod incipit החולץ *Hacholez*, id eſt Diſcalcians, ita ad verbum ſcriptum reperi; Dixit Rabba, Manaſſes Iſaiam iudicans iudicauit. Sic autem occidit eum: Dixit enim ei, Moſes Magiſter tuus ait de Deo Exod. 31. Non videbit me homo, & viuet: tu autem dixiſti 6. cap. Vidi Dominum. Item Moſes Magiſter tuus dixit Deuteronom. 4. capit. Quænam eſt gens magna, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Dominus Deus noſter omnibus inuocantibus eum? tu verò dixiſti 55. cap. Quærite Dominum, dum inueniri poteſt: inuocate eum, dum propè eſt. Præterea Moſes Magiſter tuus dixit Exod. 23. capit. in perſona Dei, Numerum dierum tuorum complebo; tu autem dixiſti 4. Regum 20. cap. Et addam ſuper dies tuos quindecim annos. Dixit ergo Iſaias, Scio ipſum talem eſſe, vt non audiat, ſi quid ei dixero. Quare inuocauit nomen Domini, & à quadam cedro deglutitus eſt. Adduxerunt igitur cedrum, & ſimul cum ea ſecuerunt ipſum. Cumque ſerra ad os eius perueniſſet,

Mors Iſaiæ Prophetæ.

A emiſit animam: eò quòd dixerat ſexto capite, In medio populi polluti ego habito. Hæc ibi. CAP. Perſequere nunc quæ de ſceleribus Iudæorum tempore primi templi perpetratis adhuc dicenda ſunt. GAL. De auaritia igitur, deque alijs innumeris quibus Iudæi primi templi fuerunt immerſi criminibus, in *Echa rabbethi*, id eſt, in expoſitione planctus Ieremiæ, ſuper dictum illud, Completa eſt iniquitas tua filia Sion, ſic inter cætera dicitur; Rabbi Simon dixit, Melior fuit terror ſigilli Aſſueri in Media, quàm 60. millium Prophetarum prædicatio, qui prophetauerunt in diebus Eliæ, auaritiam ſcilicet ac cætera facinora Iudæorum reprehendentes. Abiecerant enim legem Dei, iuxta illud Iſa. 5. capit. dictum, Abiecerunt legem Dei exercituum, & verbum ſancti Iſrael contempſerunt. Propter hoc aucta eſt indignatio Domini in populum. Pauperibus quoque nihil erogabant, quin potiùs ab eis propria auferebant: iuxta illud Iſa. 3. capite dictum, Rapina pauperis in domibus veſtris. Quid vobis, quòd atteritis populum meum, & faciem pauperis commolitis? Quod autem pecuniam nimis amarent, habetur apud Ieremiam 6. capit. ita dicentem, A paruo vſque ad magnum eorum, omnis theſaurizans theſaurizauit, & à Propheta vſque ad ſacerdotem, vniuerſus facit dolum. Et alia infinita de ſceleribus Iudæorum primi templi in libris Prophetarum inueniuntur. Sed ne plura ipſe dicam, Ezechielem in medium afferam 22. capit. hæc de eorum flagitiis promentem, Ecce prælati Iſrael quilibet ad brachium ſuum fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem, patrem & matrem vilipenderunt in te, aduenæ fecerunt violentiam in medio tui, pupillum & viduam ſeduxerunt in te, Sanctuaria mea ſpreuiſti, & ſabbata mea violaſti. Viri detractores fuerunt in te, ad effundendum ſanguinem, fœditatem fecerunt in medio tui. Pudor patris reuelatus eſt in te, immunditiam menſtruatæ humiliauerunt in te, vnuſquiſque cum vxore proximi ſui fecit abominationem. Et quilibet nurum ſuam polluit nefariè. Quilibet etiam ſororem filiam patris ſui humiliauit in te. Munus clandeſtinum acceperunt in te, ad effundendum ſanguinem. Vſuram & ſuperabundantiam accepiſti, auarè proximos tuos calumniabaris, meique oblita es, ait Dominus Deus. Et poſt pauca, Congregatio, inquit, Prophetarum eius, in medio eius, tanquam leo rugiens, capiens prædam. Animam comederunt, facultates & precium acceperunt, viduas eius multiplicauerunt in medio eius. Sacerdotes iniquam fecerunt legem meam, & prophanauerunt ſanctuaria mea, inter ſanctum & prophanum non fecerunt diſtinguere, & inter pollutum & mundum non præbuerunt noticiam. Principes eius in medio eius, velut lupi prædantes prædam, ad effundendum ſanguinem, & ad perdendas animas, vt theſaurizaretur auaritia. Et rurſus paucis interiectis, ait; Populi terræ calumniati ſunt calumniam & rapuerunt rapinam, & pauperem ac mendicum ſeduxerunt, vel afflixerunt, & aduenam calumniati ſunt abſque iudicio. Et quæſiui ex eis virum ſepientem ſepem, & ſtantem in labe muri, ad faciem meam pro terra, vt non diſper-

De auaritia aliiſq; ſceleribus Iudæorum primi templi.

ſperderetur, & non inueni. Hæc omnia ibi, ad verbum ex Hebraico traducta. Vbi ſuper illud: Animam comederunt, gloſſa R. Selomonis ait, Quia recipiebant clandeſtinum munus, confortantes manus malignorum ad occidendum, ſpoliandum, & diripiendum. Illud autem, Vt theſaurizaretur auaritia, R. Ionathas ita Chaldaicè traduxit, atque expoſuit, Vt acciperent auidè ac fraudulenter diuitias. Ex his omnibus apertè liquet, quàm multiplicia, quàm magna, quamque enormia fuerint Iudæorum ſcelera, tempore primi templi admiſſa. Pro quibus omnibus non fuerunt niſi 70. annis in captiuitate Babylonica puniti. Iudæi autem ſecundi templi qui tot & tanta facinora non commiſerunt (quia vt dicitur in libro יומא *ioma*, id eſt, Dierum in capit. Septem dies, erant in lege, in mandatis Dei, ac in operibus miſericordiæ ſtudioſi) longiſſima hac & diuturna captiuitate abſque miſericordia animaduerſi ſunt. Quare cùm apud Deum qui iuſtiſſimus eſt, pœna peccato correſpondere debeat, huius nouiſſimæ eorum captiuitatis aliam cauſam, quàm peccata patrum ſuorum Iudæi noſtri temporis neceſſariò aſſignare debent. Nam ſi Iudæi priores, quorum flagitia fuerunt deſtructionis primi templi cauſa, in ſummo gradu (vt dictum eſt) extiterunt idololatræ, Prophetarum occiſores, legis diuinæ contemptores, atque abiectores, luxuria, auaritia, odio, aliiſque ſceleribus innumeris pleni, ac pietatis operibus, aliiſque bonis actionibus vacui, (vt nunc per eorum ſcripturas probatum eſt) poſteriores autem qui tempore ſecundi templi extiterunt, conſtat neque idololatras fuiſſe, neque Prophetarum homicidas, neque adeo luxurioſos, neque ita auaros, neque tantis facinoribus infectos, quin imò in lege ſtudioſiſſimos, virtutibus præditos, cunctiſque bonis moribus adornatos, vt eorum atteſtantur ſcripturæ: idcirco aliam euerſionis ſecundi templi cauſam, quàm poſteriorum Iudæorum ſcelera, eos reddere oportet: præſertim cùm diuina iuſtitia vnicuique iuxta opera ſua retribuat, & captiuitas hæc nouiſſima, reſpectu illius Babylonicæ, infinita penè ſit. Illa enim propter omnia illa priorum flagitia 70. duntaxat durauit annos: hæc autem hucuſque ſupra 1460. neque vllum adhuc finis, vel conſummationis eius ſignum apparet. Quamobrem rationabiliter aliam nullam ipſius poſſunt aſſignare cauſam, quàm Ieſu Nazareni veri Meſſiæ mortem; qui Deus & homo erat. Nam ſi purus homo fuiſſet, propter eius mortem, tam magna ac diuturna animaduerſione percuſſi non fuiſſent. Quod Moſes Ægyptius apertè fatetur, ita in libro *ſophrim* dicens, ישו הנוצרי נראה משיח ונהרג מבית הדין והיה סבה שישראל נחרב בחרב. Id eſt, Ieſus Nazarenus viſus eſt eſſe Meſſias, & interfectus eſt à domo iudicij, & fuit cauſa, vt Iſrael deſtrueretur gladio.

Quæ fuit huius nouiſſimæ captiuitatis cauſa.

C A P. Contra hæc Iudæi obiiciunt, dicentes huius eorum deſtructionis captiuitatiſque nouiſſimæ cauſam, non fuiſſe Ieſu Nazareni mortem, ſed odium gratis, hoc eſt ſine cauſa, quod inter eos erat, quodque ſupradictis omnibus priorum flagitiis præponderabat: ad quod probandum Talmudiſticam autoritatem adducunt. In libro enim יומא *ioma*, id eſt Dierum, in capit. quod incipit, שבעת ימים לפני יום הכפורים Id eſt, ſeptem dies ante diem propitiationis, ita inter cætera legitur, Sanctuarium ſecundum de quo certi ſumus, quòd erant ſtudioſi in lege, & in mandatis, ac in operibus miſericordiæ, quamobrem deſtructum eſt? בסבת שנאת חנם Id eſt, propter odium gratis. Vt doceaaris, quòd odium gratis quod fuit inter eos, præponderat tribus ſceleribus prædictis: quæ fuerunt idololatria, reuelatio pudendorum, & effuſio ſanguinis.

Obiectio Iudæorum iuniorum.

G A L. Hæc eorum obiectio nihil certè eis prodeſſe poteſt: cùm odium gratis inter priores illos etiam fuerit, quo tam maiores, quàm minores ſe inuicem petebant, inuicemque interficiebant. Nam eodem in libro, eodemque capit. ſic immediatè ſequitur, Et in ſanctuario primo nonne fuit odium gratis? Ecce enim ſcriptum eſt Ezech. 21. cap. Proſtrati gladio fuerunt populus meus. Dixit R. Eleazar, Hi fuerunt filij Adam, qui inuicem comedebant, & bibebant: & alter alterum gladiis linguarum ſuarum transfigebat. Et fortaſſis dices, Numquid hoc erat in Principibus Iſrael? Etiam. Scriptum eſt enim (vbi ſuprà, ſcilicet) Clama & vlula fili hominis, quia ipſa quæ fuit in populo meo, ipſa eſt in omnibus Principibus Iſrael. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Ipſa ſcilicet romphæa vel gladius qui fuit in populo, modò eſt & in omnibus Principibus eius. Ex quibus manifeſtè patet, odium gratis in Iudæis quoque prioribus tempore primi templi exiſtentibus, acriter fuiſſe. Nullum præterea odium gratis quod in puros homines fieri ſolet, cum illo odio gratis conferri poteſt, quo Iudæi priores (vt dictum eſt) & Zachariam Prophetam lapidauerunt, & Iſaiam non obſtante arboris ipſum ſuſcipientis miraculo, medium ſecuerunt, & Ieremiam crudeliter afflixerunt, alioſque innumeros Dei Prophetas gladio peremerunt. Quapropter aliud odium gratis propter quod vltimum templum euerſum fuit, ac Iudæi in nouiſſimam hanc captiuitatem diſperſi ſunt, in poſterioribus Iudæis fuiſſe, dici neceſſe eſt, quod & antedicto duplici odio gratis, & cæteris omnibus priorum flagitiis præponderare potuerit. Siquidem vltionis grauitas, offenſionis arguit grauitatem. Impoſſibile eſt autem (vti ex prædictis innotuit) huiuſmodi odium gratis aliud in vltimis Iudæis fuiſſe, quàm illud, quo (vt præmemorata teſtatur traditio, in principio huius capitis inducta) hi iſtos, hoc eſt, Iudæi nouiſſimi Saluatorem noſtrum eiuſque diſcipulos gratis, id eſt, ſine cauſa & perſecuti ſunt, & perſequuntur. Meſſias quippe quem ipſi occiderunt, Deus & homo fuit. Quare odium quo eum gratis & affecerunt, & adhuc afficiunt, meritò omnibus priorum Iudæorum odiis, vniuerſiſque ſceleribus præponderat. De quo cùm pœnitentiam agere nolint, quamdiu in perfidia obſtinati permanſerint, nunquam eorum miſerebitur Deus. Quocirca conſtat planè impletum eſſe quod atteſtante Chryſoſtomo, Deus per Prophetam ſuum protulit, cum ait, Pſalm. 35. אל ישמחו לי איבי שקר שנאי חנם יקרצו עין: כי לא שלום ידברו ועל רגעי ארץ דברי מרמות יחשבון וירחיבו עלי פיהם: Id eſt, Nō exultēt mihi inimici mei mendaciter, odientes me gratis

Confutatio.

Odium gratis, quo Chriſtum Iudæi perſecuti ſunt.

frangent oculum, id eſt annuent oculo. Non enim pacem loquentur, ſed ſuper minutiis terræ verba fraudium cogitabunt. Et dilatabunt contra me os ſuum: cum cæteris quæ ſequuntur. Et rurſus Pſalm. 68. רבו משערות ראשי שנאי חנם Id eſt, Multiplicati ſunt ſuper capillos capitis mei odientes me gratis. Quæ redemptor noſter de ſe dicta fuiſſe, manifeſtè oſtendit, dum dixit, Vt impleatur ſermo qui in lege eorum ſcriptus eſt, Quia odio habuerunt me gratis. Quod autem Pſalterium, & cæteri 24. ſacræ ſcripturæ libri, nedum Pentateuchus ipſe, lex apud eos dicantur, ſatis Talmudiſtæ diuerſis in locis teſtantur.

CAPVT XXIV.

Confirmatio præmiſſorum ex Meſſiæ venditione & mercatione.

GALATINVS.

PROPTER Meſſiæ quoque veri Dei & hominis venditionem ac mercationem, Iudæos nouiſſimam hanc ſubiiſſe captiuitatem ex verbis Amos Prophetæ optimè probatur, ita cap. 2. dicentis, כה אמר יהוה על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק ואביון בעבור נעלים Hoc eſt, Ita dixit Deus, Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum, vel non reducam eum; vel non transferam eum, eo quòd vendiderit, vel mercatus fuerit pro argento iuſtum, & pauperem pro calceis.

Iudæorum obiecta.

CAP. Iudæi noſtri temporis quoniam per hanc Prophetiam fateri veritatem maximè coguntur, ideo vt veritatem ipſam effugiant, verum ipſius Prophetiæ intellectum multis cauillationibus peruertere nituntur. Quare vellem falſas eorum obiectiones veridicis (vt ſoles) reſponſionibus refelleres. GAL. Faciam equidem quàm libentiſſimè. Vt igitur meliùs eorum arguantur calumniæ, tu quidem eorum obiecta ſingillatim referes. Ego autem vnumquodque eorum, priſcorum gentis ſuæ ſententiis, confutare conabor.

Primum obiectum.

CAP. Primùm itaque ſic obiiciunt, Cùm Propheta priùs de ſceleribus Iudæ meminerit, deinde de ſceleribus Iſraelis loquatur, ſcelus autem in Ieſum Nazarenum commiſſum, non ab Iſrael, ſed à Iuda patratum fuerit, ſanè ex hoc textu nihil contra ſe inferri poſſe aiunt.

Reſponſio.

GAL. Hæc obiectio nulla profectò eſt. Nam etſi tempore primi templi Iſrael à Iuda ſeparatus fuerit, tempore tamen ſecundi templi ambo inter ſe vniti fuerunt, ſimulque congregati: quoniam omnibus tam de Iſrael, quàm de Iuda à Cyro Perſarum rege redeundi facultas è Babylonica captiuitate data fuerat: vt patet Nehemiæ 7. & 8. cap. Omneſque regreſſi, tempore ſecundi templi in ſuis ciuitatibus habitauerunt, atque omnes Iſrael vocati ſunt: vt habetur in calce ſecundi capitis, & in principio tertij libri Ezræ. Quod ergo in Prophetiæ textu de ſceleribus Iuda præmittitur, ad Iudæos qui ante primi templi deſtructionem erant, refertur, cùm illi de Iſrael tunc non eſſent. Quod autem de ſceleribus Iſrael ſubiungitur, ſecundi templi tempora atque excidium reſpicit, cùm omnes de Iſrael & de Iuda tunc ibi exiſterent, omneſque vno nomine Iſrael appellarentur.] Peccatum præterea quod Iuda tantummodo fecit, peccatum Iuda dicitur: quod autem Iuda & Iſrael commiſerunt ſimul, peccatum Iſrael appellatur. Cùm igitur tunc Ieroſolymis cùm Iuda magna pars filiorum Beniamin & Leui fuerit, imò ex omni Iſrael qui ad Paſchæ celebrationem confluxerat, iure pars debuit totius ſuſcipere nomen. Quare cùm omnes ferè morti Chriſti conſenſerint, non abs re huiuſce ſceleris perpetratio toti Iſraeli attribuitur, totuſque Iſrael deſtruitur, atque totus per orbem nunquam reuerſurus, diſpergitur.

Secundum obiectum.

CAP. Cùm Iſrael Chriſtum non vendiderit, ſed ipſum à Iuda Iſcarioth ſolummodo emiſſe legatur, non rectè nos Chriſtianos ſentire aiunt, cùm propter iuſti Ieſu venditionem, captiuitatem hanc nouiſſimam eis accidiſſe dicimus: quia ipſi (vt dictum eſt) iuſtum hunc non vendiderunt, ſed mercati fuerunt.

Reſponſio.

GAL. Ad hoc primùm dicimus, quòd מיכרם *Michram* Hebraicum verbum, quod in hac Prophetia ponitur, æquiuocum eſt, & tam mercationem, quàm venditionem ſignificat. Si ergo illud in ſenſu mercationis (vt quibuſdam placet) hic accipitur, dicimus meritò eis captiuitatem hanc eueniſſe, eò quòd mercati fuerint argento iuſtum. Sin autem in ſenſu venditionis (vt frequentiùs ſumitur) accipiatur, tunc dicimus, quòd cùm Iſrael, vt Chriſtus venderetur, conſenſum, auxilium, conſiliumque pro viribus adhibuerit, omnes de Iſrael non minus quàm ſi ipſi vendidiſſent, ſcelus hoc admiſerunt. Neque enim idola vnquam Selomo effinxit, ſed quia vxoribus & concubinis effingentibus aſſenſum præbuit, eum effinxiſſe ſcriptura tradit.

Tertium obiectum.

CAP. Iudæorum recentiorum pars maxima ſcelus hoc propter quod captiuitas hæc vltima Iſraeli contigit, Ioſeph iuſti venditionem fuiſſe aſſerit, qui à fratribus argento venundatus eſt.

Reſponſio.

GAL. Hanc fugam nihil eis ſuffragari poſſe, ex eo potiſſimùm patet, quòd vbicunque primum, ſecundum, tertium, & quartum memoratur ſcelus, inter ipſa profectò ſcelera ordinem ſecundum prius & poſteriùs eſſe oportet.

Quatuor Iudæorum ſcelera.

Ordine igitur quo ſcelera Iſrael patrata fuerunt procedendo, conſtat quòd primum eorum ſcelus fuit, cum Ioſeph fratrem ſuum 20. argenteis vendiderunt. Ob quod in Ægypto annis 210. captiui fuerunt. Poſt quos ducibus Moſe & Iehoſua, ad terram eorum ipſos Dominus reduxit. Secundum ſcelus fuit, cùm promiſſionem de Meſſia ſub nomine Dauid patribus factam, deſpexerunt, dicentes, Non eſt nobis pars in Dauid. Et cùm duos ſibi vitulos formantes, atque adorantes, dixerunt, Hi ſunt dij tui Iſrael; & reliqua. Et ob hoc ſcelus captiuauit eos Dominus per Regem Aſſyriorum. Tertium ſcelus fuit, cùm varia colentes idola, ipſis non ſolùm beſtias, verùm proprios quoque filios immolabant, & cùm Prophetas qui eos de hoc aliiſque vitiis arguebant, occiderunt. Propter quod ſcelus à rege Babylonis 70. annis captiuati ſunt. De vtraque autem captiuitate iſta prædicta, reduxit eos Dominus tempore Ezræ. Quartum denique ſcelus fuit, quando, vt ait Prophetia iſta, Iuſtum, hoc eſt Meſſiam, ar-

gento

gento vendiderunt, vel potius mercati ſunt, & morti tradiderunt. Propter quod ſcelus à Romanis hac nouiſſima captiuitate captiuati ſunt, à qua nunquam eos Dominus reducet, quamdiu ſcilicet tales fuerint. Cum igitur venditio Ioſeph primum in ordine ſcelus fuerit, ob quod duriſſimam poſtmodum Pharaonis ſeruitutem ſubierunt, quartum propter quod hanc tam diuturnam ſuſtinent captiuitatem, minimè dici poteſt; maximè cùm diuina iuſtitia nunquam pro eodem crimine bis puniat. *Quartum obiectum.* CAP. Quidam hac moti ratione, iuſtum illum ob cuius venditionem captiuitatem hanc irreuocabilem ſubeunt, concedunt quidem Ioſeph non fuiſſe, non tamen propterea veritatem fatentur, ſed longè magis negant. Non enim iuſtum iſtum Ieſum Nazarenum extitiſſe aiunt, ſed alium quendam iuſtum cuius nomen ignoratur. *Reſponſio.* GAL. Hoc certè dictum quàm inane irrationabileque ſit, ex eo maximè apparet, Quòd cùm crimen illud tam graue, tamque Deo præ cæteris abominabile fuerit, vt adhuc & nulla ipſum ſecuta ſit remiſſio, & diuina indignatio propter ipſum in totum Iſrael tam diu impacata ſæuiat, tamen is in quem commiſſum fuit, mortales omnes lateat. *Quintum obiectum.* CAP. Alij etiam nonnulli dicunt, pro iuſto iſto, iuſtitiam hoc loco intelligi debere. Tunc enim iudices ac iuſtitiæ miniſtri, pecunia (vt aiunt) corrupti, pauperum hominum iuſticiam paſſim paruo precio vendebant. *Reſponſio.* GAL. Peruerſa quoque eſt expoſitio iſta: tum quia iuſtus & iuſtitia apud Hebræos diuerſa ſunt nomina. Nam iuſtus quidem צדיק *tſadic*, iuſtitia verò צדק *tſedec* vocatur. Et textus non *tſedec*, id eſt, iuſtitiam, ſed צדיק *tſadic*, id eſt, iuſtum dicit: tum etiam quia de iuſti huius venditione, ſiue mercatione & de pauperum oppreſſione, ſeorſum Propheta meminit. Præmiſit autem iuſti venditionem ſeu mercationem, vt ex hoc apertè inſinuaret, ideo Iudæos captiuitatem hanc vltimam paſſuros fuiſſe, quia iuſtum illum eſſent vendituri, vel potius mercaturi. Si præterea pro iuſto hoc vendendo, pauperum iuſticia, quæ venalis futura erat, intelligenda eſſet, nequaquam in huius ſceleris punitionem tanta vltio ſubſecuta fuiſſet. Nam ſi pro delicti menſura pœna infligenda eſt, grauiora crimina grauiùs puniri debent: leuiora autem leuiori ſunt pœna afficienda. Conſtat autem fratris venditionem, idololatriam, atque Prophetarum cædem, grauiora fuiſſe ſcelera, quàm iuſticiæ pauperum venditionem. Si igitur quartum ſcelus fuit (vt aſſerunt) iuſticiæ pauperum venditio, grauiùs primis tribus puniri non debuit; præſertim à Deo, qui ſuapte natura pronior ac facilior eſt ad miſerendum, quàm ad puniendum. Si ergo Iſraelitæ ob quarti ſceleris patrationem longè grauiùs, longè acerbiùs, longeque diutiùs, quàm propter trium præcedentium commiſſionem, puniti fuerunt, neceſſariò profectò ſequitur, quartum ſcelus aliud quàm iuſtitiæ pauperum venditionem, multoque grauius fuiſſe, cùm eius pœna cæterorum pœnas quaſi in infinitum exceſſerit. Nam etſi iure humano minora peccata grauiùs quandoque puniantur, in lege tamen diuina pro peccati menſura eſt plagarum modus, vt Deuteronom. 24. dicitur. Sed quod peccatum, aut fraterna venditione, aut idololatria, aut Prophetarum

A necatione, maius eſſe potuit? Certè aliud nullum, quàm ipſius Meſſiæ qui Deus & homo erat, ad mortem venditio, ſeu mercatio. Quod ex eo quoque patet, quia in Hebraico ſermone huiuſmodi reatus tali deſcribitur vocabulo, quale ei qui Deum negauerit, imponitur: puri autem hominis ad mortem venditio, ſeu mercatio, Dei negationi æquari non poteſt. Quare iuſtum hunc ob cuius venditionem vel mercationem pœnam hanc pœnarum omnium maximam incurſuri erant, Deum

B quoque, nedum hominem futurum fuiſſe, neceſſariò conſequens eſt. CAP. Quærunt denique, ſi per iuſtum hic argento vendendum, Meſſias intelligitur, quis igitur fuit pauper ille, quem Propheta ibidem pro calceis venundandum dicit, cùm ilicò ſubiecit, ואביון בעבור נעלים Id eſt, Et pauperem pro calceis? *Sextum obiectum.* GAL. Vterque non alius, quàm vnus & idem verus Meſſias, quem Prophetæ & iuſtum & pauperem in primo aduentu venturum, prædixerant, & præſertim Zacharias ſic 9. capit. dicens, *Reſponſio.*

C הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על חמור. Hoc eſt, Ecce Rex tuus veniet tibi, iuſtus & ſaluator ipſe, pauper ſedens ſuper aſinam. Nequis ergo argentum illud, quo iuſtus ille vendendus erat, magni æſtimaret, idcirco ſtatim Propheta ſubdidit, Et pauperem pro calceis: ac ſi diceret, Argentum quo iuſtum & pauperem illum vendituri, vel mercaturi ſunt, tanti erit, vt precio calceorum æſtimari poſſit. Quod autem euidentius teſtimonium quærimus, Iudæos propter Meſſiæ veri Dei *Confirmatio.*

D & hominis venditionem, ſeu mercationem, & mortem, hanc ſubiiſſe captiuitatem, quàm id, quod ipſimet apud ſe legunt? Nam vt in Talmud legitur, in ipſo captiuitatis exordio, Hadrianus Cæſar decem ex Iſrael viros, qui doctrina, dignitate, ac genere cæteros excellebant, captos in carcerem miſit, ſciſcitans nunquid iuſtum vendidiſſent? Lex enim veſtra (inquit) decreuit, Vt mortis ſententia multetur, quicunque Iudæum vendiderit. Et vos igitur ſecundùm legis veſtræ iudicium, mo-

E ri debetis. Quare eiuſdem legis decreto variis ſupplicijs eos interfici iuſſit. Non enim omnes vna coercuit pœna, ſed ſingulis ſingula ſunt mortis genera propoſita. Alius enim viuus decoriatus eſt, alius ferrei pectinis vnguibus laceratus, alius igni crematus, reliquos verò mors quæuis diuerſa conſumpſit. Quemadmodum mortes illas & Talmudicus codex exponit, & liber מחזור *Machazor* teſtatur, in orationibus quas faciunt בצום כפור *becſom chippur*, id eſt, in ieiunio propitiationis, quod

F luna decima menſis Septembris, quem תשרי *Tiſri* vocant, ſolenniter celebrant, על עשרה הרוגי מלכות מקיסר Hoc eſt, Super decem interfectos regni à Cæſare: vnde hæc excerpſi, בתחלת גלות ישראל מקיסר לקח עשרה מגדולי ישראל שהיו רבי ישמעאל בן אלישע כהן גדול: רבן שמעון בן גמליאל הנשיא. רבי עקיבא. רבי חנינא בן תרדיון רבי חוצפית התורגמן רבי יהודה בן חבינאי. רבי יהודה בן דמה. רבי ישבב הסופר. רבי אלעזר בן שמוע. רבי יהודה

G בן בבא ואמר להם דינו משפט צדק לאשורו כי ימצא איש גונב נפש מאחיו מבני ישראל והתעמר בו ומכרו מת יהודה ; הם השיבוהו ומת הגנב ההוא השיב ואמר איה אבותיכם אשר אחיהם מכרו ואתם קבלו דין שמים עליכם ואם היו חיים הבאתי דינם לפניכם

Interfecti ab Hadriano Cæſare, ob iuſti venditionem.

ואתם תשאו עון אבותיכם: Id eſt, In principio captiuitatis Iſrael, Cæſar cepit decem de maioribus: qui fuerunt R. Iſmael filius Eliſæi, ſacerdos magnus; Rabban Simeon filius Gamlielis, Princeps; R. Akiba; R. Hanina filius Teradionis; R. Huſpith interpres; R. Elazar filius Samua; R. Iudas filius Dama; R. Ieſſebab ſcriba; R. Iudas filius Hachinai; R. Iudas filius Baba. Et dixit eis, Iudicate iudicium iuſtitiæ rectè. Si inuentus fuerit vir, qui furatus animam fratris ſui ex filijs Iſrael, prodiderit eam, atque vendiderit, quid erit? Reſponderunt autem dicentes, Morietur fur ille. Reſpondit, & ait Cæſar, Et vbi ſunt patres veſtri, qui fratrem ſuum vendiderunt? Et vos ergo recipite iudicium cœli ſuper vos. Si autem ipſi viuerent, ducerem eorum iudicium coram vobis. Vos igitur iniquitatem patrum veſtrorum portabitis. Hæc omnia ibi. Et ſic ob ſcelus in venditionem iuſti à patribus eorum commiſſum, diuerſis eos fecit interire ſupplicijs, vt latiùs ibidem continetur. Vbi valde animaduertendum eſt, quòd volens Cæſar eos per legem eorum conuincere, verba Deuteronomij capite vigeſimoquarto ſcripta, eis propoſuit, dicens, Si inuentus fuerit vir, qui furatus animam ex filijs Iſrael, eam cum proditione vendiderit, quid erit? Illi autem proprio ore ſe ipſos condemnantes, verba etiam Deuteronomij eodem in loco immediatè ſequentia reſponderunt, dicentes, Morietur fur ille. Quoniam autem ibi iuſti huius, ob quem illi ſunt ita puniti, non ponitur nomen: tum quia illud fortè Talmudiſtæ tacuerunt: tum quia recentiores Iudæorum, quod verius eſt, illud inde deleuerunt: eam ob rem iuniorum ipſorum gloſſæ dicunt ibidem, iuſtum illum Ioſeph filium Iacob fuiſſe, quem fratres in Ægypto vendiderunt. Et propterea Cæſarem ſanguinem eius ab illis repetiiſſe, eoſque huiuſmodi pœnis affeciſſe aiunt. Quare ne veritatem fateantur, in nefandiſsimam hæreſim incidere compulſi ſunt. Nam dum inter ſe quærunt, Cur potiùs iſti, quàm alij peccati fratrum Ioſeph tulere pœnam? aliam rationem reddere neſcientes, גילגול נפשות *gilgul nephaſoth*, id eſt reuolutionem animarum fuiſſe, dicunt: aſſerentes eam ob rem eos pro ſcelere fratrum Ioſeph pœnas dediſſe, quia illorum animæ in eis erant. Quod profectò tam abſurdum eſt, vt confutatione non egeat. Eſt enim non ſolùm contra fidem rectam, ac ſacram ſcripturam, ſed contra rationem quoque naturalem. Rationi etiam minimè congruit, Cæſarem ab eis exegiſſe quod ad minimum mille quingentis annis antè factum fuiſſet, maximè cùm ea tempeſtate, qua venundatus fuit Ioſeph, nulla lex eſſet, qua eos Cæſar mortis reos conuincere potuiſſet. Quocircà concludere neceſſe eſt, iuſtum hunc ob cuius venditionem & mortem, iſti tam crudeli nece multati fuerunt, alium neminem, quàm Ieſum Nazarenum verum Meſsiam verumque Deum & hominem fuiſſe, in cuius vltionem poſt eius mortem annis fermè 40. tranſactis, & Ieruſalem funditus euerſa eſt, & captiuitas hæc nouiſsima Iudæorum ſubſecuta. CAP. Quam ob rem non ſtatim poſt Meſsiæ necem ſecuta fuit vltio, ſed annis 40. poſt elapſis? GAL. Non abs re profectò id factum fuiſſe cenſendum eſt. Deus enim pa-

Quare Iudæi non ſtatim poſt Chriſti mortem puniti ſunt, ſed poſt annos 40

A tienter agit, nolens aliquem perire, ſed omnes ad pœnitentiam reuerti, vt demum ſalui fiant. Quare vt Iudæi poſt tantum commiſſum ſcelus, pœnitentiæ tempus haberent, vindictam hanc per annos 40. differre voluit. Quod veteres quoque Talmudiſtæ qui Chriſti anteceſſerunt aduentum, & ſenſerunt, & Spiritu ſancto illuſtrati prædixerunt. Nam Rabbenu Haccados, in libro quem גלי רזייא *Galerazeia*, id eſt, reuelatorem arcanorum nuncupauit, petitione 8. ſic ait, Quadraginta annis poſt paſsionem ſuam Deus deſtructionem
B prorogabit, vt videat an ad eum conuertantur. Et poſt pauca, cauſam reddere volens, cur Deus magis quadragenarium, quàm alium accepturus eſſet numerum ad prorogandum punitionis tempus, hæc eadem verba ſubiecit; Accipiet autem Deus numerum quadragenarium, ratione illorum 40. dierum, quibus factus homo, in peccato originali in vtero matris ad membrorum compoſitionem moratur. Et quia Rex Meſsias venturus eſt, ad relaxandum hoc delictum, ad inferendaſque animas
C in paradiſum, ideo 40. annos expectabit, vnum annum pro vnoquoque die. Quemadmodum exploratores quos miſit Iſrael ad inquirendam terram promiſsionis, & ad veritatem indagandam 40. dies in itinere morati ſunt, dicentes, quicquid Deus dixerat, falſum eſſe, ideoque in eam ingredi nolebant. Omne id de Iſrael figuratum eſt, qui obloquetur Regi Meſsiæ, dicetque falſas eſſe pollicitationes eius de ipſis in paradiſum inferendis. Et
D idcirco expectabit annos 40. ſicut alios 40. præſtolatus eſt Iſrael in deſerto, ne in Ieruſalem ingrederetur, annum vnum pro quolibet die. Verumtamen ſicut qui poſt illos venerunt, ingreſsi ſunt Ieruſalem inferiorem, qui corda non indurauerunt, vt patres eorum: ità & illi qui ſeſe nece Regis Meſsiæ inficient, Ieruſalem ſupernam non ingredientur, his exceptis, qui ſubſequentur, ſi ad eum ſe conuertent, expectabuntque annos quadraginta.
E Hæc omnia ad verbum Rabbenu ille Haccados, quem Iudæi Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Si igitur Iudæi in mortis Meſsiæ punitionem, captiuitatem hanc nouiſsimam in qua ſunt (vt in præmiſsis tribus capitibus abundè probatum eſt) ſubituri erant, neceſſariò profectò ex his quæ dicta ſunt, concluditur, non ſolùm primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriiſſe, verum etiam Meſsiam ipſum iam veniſſe, eumque non alium quàm Ieſum Nazarenum fuiſſe.

F

CAPVT XXV.

Sexta ratio oſtendens primi aduentus Meſsiæ tempus iam præteriiſſe, fundata ſuper Romani imperii ſubiectionem. Et primùm quod Meſsias Romanorum imperium ſibi ſubacturus erat.

CAPNIO.

G PEr ſextam nunc rationem temporis aduentus Meſsiæ præteritionem tibi probare volenti, in primis Meſsiam ipſum Romanorum imperium ſibi ſubiugaturũ fuiſſe, oſten-

oſtendere opus eſt. GAL. Id primò per viſionem A Nabuchodonoſor Chaldæorum Regis pulcherrimè probatur. Hic namque Rex (vt Danielis 2. capit. ſcribitur) quandam pergrandem vidit ſtatuam, quæ ex variis compacta erat metallis. Eius enim caput ex optimo conſtabat auro, pectus & brachia ex argento, venter & fœmora ex ære, tibiæ ex ferro, pedes autem partim ferrei, partim fictiles erant. Exinde verò Daniel ſomniorum Regis & index & interpres, ita Chaldaicè proſequitur, הזה הוית עד די התגזרת אבן די לא בידין B
ומחת לצלמא על רגלוהי די פרזלא וחספא והדקת
המון Hoc eſt, Videns eras, donec abſciſſus eſt lapis de monte ſine manibus, & percuſſit ſtatuam ſuper pedes eius ferreos & fictiles, & comminuit eos. Poſtea volens Daniel ipſe eidem regi quid ſtatua ipſa deſignaret, exponere, hæc inter cætera ſubiecit, אנת הוא ראשה די דהבא: ובתרך תקום
מלכו אחרי ארעא מנך ומלכו תליתיא אחרי די נחשא
די תשלט בכל ארעא: ומלכו רביעיא תהוא תקופה
כפרזלא כל קבל די פרזלא מהדק וחשל כלא C
ובפרזלא די מרע ע כל אלן תדק ותרוע: ודי חזיתה
רגליא ואצבעתא מנהון חסף די פחר ומנהון פרזל
מלכו פליגא תהוה ומן נצבתא די פרזלא להוא בה כל
קבל די חזיתה פרזלא מערב בחסף טינא: ואצבעת
רגליא מנהון פרזל ומנהון חסף מן קצת מלכותא
תהוה תקיפא ומנה תהוא תבירא: די חזית פרזלא
מערב בחסף טינא מתערבין להון בזרע אנשא ולא
להון דבקין דנה עם דנה הא כדי פרזלא לא מתערב
עם חספא: וביומיהון די מלכיא אנין יקים אלה שמיא
מלכו די לעלמין לא תתחבל ומלכותא לעם אחרן לא D
תשתבק תדק ותסף כל אלן מלכותא והיא תקום
לעלמיא Id eſt, Tu es caput aureum. Et poſt te ſurget regnum argenteum aliud minus te. Regnum aliud tertium æneum, quod imperabit in vniuerſa terra. Regnum verò quartum erit robuſtum velut ferrum. Quemadmodum ferrum comminuit, & conterit ac domat omnia, ita omnia hæc conteret & domabit. Et quòd vidiſti pedes & digitos partim teſtam figuli, & partim ferrum, regnum diuiſum erit: & de robore ferri erit in eo, E ſicut vidiſti ferrum mixtum cum teſta luti. Porrò digiti pedum partim ferrei, & partim teſtacei, ex parte regnum erit ſolidum, & ex parte erit fragile. Quòd autem vidiſti ferrum mixtum cum teſta luti, commiſcebunt ſe inuicem ſemine hominis, ſed nequaquam erunt ſibi adhærentia iſtud cum illo, ſicuti ferrum non ſe miſcet cum teſta. Et in diebus regum illorum ſuſcitabit, vel ſtatuet Deus cœli Regnum quod in ſecula non diſſipabitur. Et regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet & conſumet omnia iſta Regna, & ipſum F ſtabit in ſecula. In præmiſſis Deus magnus Regi Nabuchodonoſor per Danielem quatuor Regna ſibi inuicem in mundo ſucceſſura, indicauit. Nam caput quidem aureum ſtatuæ quam viderat, ipſum ac regnum eius, hoc eſt, Chaldæorum Regnum ſignificabat. Pectus verò & brachia ex argento, Perſarum atque Medorum regnum. Venter autem & fœmora ex ære, Græcorum Monarchiam. Porrò tibiæ ferreæ, Romanorum deſignabant imperium. Deinde ferri & teſtæ in pe- G dibus ac digitis ſtatuæ mixtura, duorum regnorum, fortis ſcilicet & imbecillis, hoc eſt Romani

ac Iudaici, orti ex ferri plantario, id eſt ex Romani imperij permiſſione, ſocietatem inſinuabat. Per lapidem poſtremò de monte abſque manibus abſciſſum, qui percutiens pedes ſtatuæ ferreos atque fictiles, ipſam comminuit, ac in puluerem redegit, Meſſiam qui Romanorum imperium ſibi ſubacturus erat, deſignari oſtendit. Mons autem de quo lapis iſte abſciſſus eſt, ipſius Meſſiæ matrem figurabat, quæ ob virtutum ipſius excellentiam, monti non ineptè comparatur. Sed quia Meſſias ex matre virgine naſciturus erat, ideo lapidem hunc per ſe ſine manibus, id eſt, abſque humanis amplexibus, de monte abſciſſum dixit, ad deſignandum Meſſiæ corpus abſque virili ſemine, ſola Spiritus ſancti operatione, de puriſſimis virginis ſanguinibus formandum fuiſſe. Cuius quidem Meſſiæ ortum atque aduentum commixtione ferri & teſtæ durante, hoc eſt, ſocietate Romanæ atque Iudaicæ poteſtatis manente, futurum fuiſſe, oſtendit, cùm ait, Et in diebus Regum illorum ſuſcitabit, vel ſtatuet Deus cœli Regnum, quod in ſecula, id eſt in æternùm non diſſipabitur. Et regnum eius populo alteri non tradetur. Comminuet & conſumet omnia iſta Regna, & ipſum ſtabit, id eſt, durabit in ſecula, hoc eſt, in æternum. Gloſſa R. Abraham; Hoc eſt regnum Meſſiæ. Denique Daniel concludens ait, כל קבל די חזית די מטורא
אתגזרת אבן די לא בידין והדקת פרזלא נחשא חספא
ודהבא אלה רב הודע למלכא מה די להוא אחרי
דנה ויציב חלמא ומהימן פשרה: Id eſt, Quemadmodum vidiſti, quòd de monte abſciſſus eſt lapis abſque manibus, & comminuit ferrum, æs, teſtam, argentum, & aurum, Deus magnus notificauit Regi quod futurum eſt poſt hæc. Et verum eſt ſomnium, & fidelis interpretatio eius. Quæ ex prædictorum explanatione manifeſtè patent. Hæc autem per id quod in *Midras tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſuper titulum Pſalmi 17. optimè confirmantur: vbi ſic dicitur, Quando Meſſias cum velocitate veniet, non erunt dicentes canticum. Et infrà, Donec cadat coram ipſo habens digitos, ſcilicet Regnum nequam, id eſt Romanum, de quo dictum eſt Dan. 2. Et digiti pedum ex parte ferrei & ex parte teſtacei, & ex parte regnum erit ſolidum & ex parte fragile. Et in diebus Regum illorum ſuſcitabit vel ſtatuet Deus cœli regnum, quod in æternum non diſſipabitur. Conteret & conſumet omnia iſta Regna, & ipſum ſtabit in æternum. Quemadmodum vidiſti, quòd de monte abſcidit ſe lapis abſque manibus, & contriuit ferrum, teſtam, æs, argentum, & aurum. Iſte eſt Rex Meſſias: ſicut dictum eſt in *bereſith rabba*. Hæc omnia traditio. Quæ etiam R. Selomonis ſententia approbantur, ſuper illud Iſaiæ 8. dictum, Et erit ad ſanctificationem, & ad lapidem offenſionis: cùm ſic ait, Erit ſaluator Iſraeli ad præparationem & ad lapidem offenſionis. Et offendent in eum pedes ſtatuæ ferrei & teſtacei, hoc eſt, Regnum Romanorum & Iudæorum. Si ergo in diebus horum Regum, Romanorum ſcilicet & Iudæorum, Deus cœli ſuſcitare debebat Meſſiæ Regnum, ſequitur planè, quòd in diebus Iudæorum, ipſis

ſcilicet in terra ſua exiſtentibus, & poteſtatem ha- A
bentibus, Meſſias venturus erat. Quod autem il-
lud, Et digiti pedum partim ferrei & partim teſta-
cei: &. ex parte regnum erit ſolidum, & ex parte
fragile: intelligendum ſit de Romanorum Regno
& Iudæorum, qui ſocietatem inuicem inierunt,
poſtquam Machabæi Regnum Iudæorum de
manu Græcorum extorſerunt, patet per id quod
in libro עבודה זרה *Hauoda Zara*, in capite לפני
אידיהן *Liphne edehen*, id eſt, Ante eorum feſta dici-
tur, vbi ita legitur, R. דימי *Dimi* dixit, Triginta
B & duobus annis bellum geſſerunt Romani cum
Græcis, & non præualuerunt aduerſus eos, quo-
uſq; aſſociauerunt ſe Iſraeli, eo pacto, vt quando
eſſent Reges de illis, eſſent comites de iſtis, & quã-
do eſſent Reges de his ſuper Iudæos ſcilicet, eſſent
comites de illis. Dixit R. כהנא *Cahana*, Cum ęgro-
taret R. Iſmael miſerunt ad eum, dicentes, Rabbi
expone nobis duo vel tria verba, quæ dixiſti nobis
in nomine patris tui. Qui remiſit ad eos, ita di-
cens, Dixit pater meus, quod per centum & 80.
C annos ante deſtructionem domus ſanctæ pote-
ſtatem habuit Regnum nequam ſuper Iſrael. Hęc
ibi. Regnum autem nequam in Talmud, Roma-
norum imperium intelligitur. De hac autem Ro-
manorum Iudæorumque ſocietate primus Ma-
chab. lib. 8. latius meminit. Et ſicut dies Regum
iſtorum tunc eſſe cœperunt, cum primum facta
eſt Romanorum Iudæorumque ſocietas, & po-
ſtea quando coniuncta fuit viri ſemine, ſed non
D fœminæ, quod fuit cũ Herodes cum puella mor-
tua de genere Machabęorum flagitium perpetra-
uit (vt ſupra in 6. huius lib. cap. dictum eſt) & ideo
non cohæſerunt. Ita tunc dies eorundem Regum
eſſe deſierunt, quando Iudæi cum ſuo falſo Meſ-
ſia in Romanum imperium inſurrexerunt. Vt in
21. huius quoque lib. capite late patuit. Quod ve-
ro Romanorum imperium per ferrum deſigne-
tur, nullum eſt dubium. Quia vt prædictum fuit
E à Daniele in viſionis declaratione, quemadmo-
dum ferrum omnia metalla domat: ita Romano-
rum imperium omnia domuit regna. Quod au-
tem Iudæi teſta figuli vocentur, Chron. 4. habe-
tur: vbi ſic dicitur, בני ציון היקרים המסלאים בפז
איכה נחשבו לנבלי חרש מעשה ידי יוצר Id eſt Fi-
lij Sion precioſi, amicti auro, quomodo putati
ſunt vaſa teſtæ, opus manuum figuli? Id quoque
apud Iſa. 45. aperte patet, dum ſic ait, הוי רב את
יוצרו חרש את חרשי ארמה Id eſt, Veh contradi-
centi fictori ſuo, vel formatori ſuo, teſta de teſtis
F terræ. Ex his omnibus palam oſtenſum eſt, quam
eleganter Nabuchodonoſor regi reuelatum fue-
rit, non ſolum quod Meſſias Romanorum impe-
rium ſibi ſubiecturus erat: verum etiam & quo-
nam pacto Meſſias ipſe ſecundum carnem de
matre abſq; patre generandus eſſet, ſub figura la-
pidis ſe ipſum de monte ſine manibus abſcinden-
tis, & quo tempore naſciturus erat, & quæ & qua-
lia facturus. Si igitur Meſſias Romanorum impe-
rium ſibi ſubacturus erat, & Ieſus Nazarenus illud
G ſibi ſubiecit, neceſſario profecto ſequitur, Meſ-
ſiam iam veniſſe, ipſumque Ieſum Nazare-
num fuiſſe: cui hucuſq; Roma-
norum ſubiectum eſt
imperium.

Romanorum fœdus cum Iudæis.

Iudæi teſta dicti.

CAPVT XXVI.

Quòd Meſſias vniuerſo orbi dominaturus erat, & de vniuerſali Domini noſtri Ieſu Chriſti Regno.

CAPNIO.

QVAMVIS Meſſiam vniuerſo or-
bi dominaturum fuiſſe, ſatis ex his
quæ nunc dicta ſunt, inſinuetur;
Vt tamen hoc in Domino noſtro
Ieſu Chriſto adimpletum eſſe cla-
rius conſtet, id idem apertius probandum eſt.
GAL. Hoc primò probatur ex commentariis R.
Moſis Hadarſan, in lib. Gen. ſuper illud 49. c. eiuſ-
dem lib. dictum, לא יסור שבט מיהודה ומחוקק מבין
רגליו עד כי יבא שילה ולו יקהת עמים: Id eſt, Non
recedet ſceptrum de Iuda, & ſcriba de medio pe-
C dum eius, donec veniat Silo, id eſt, Meſſias. Et ei
aggregabuntur populi. Ibi enim idem Rabbi ſic
ait, אמר שבט ולא אמר מלך כי גלוי וידוע לפניו
שלא יעמדו המלכים תמיד עד כי יבא שילה והוא
הבן הקטן העתיד להיות לו באחרית ימים רבים כמו
שתרגם אונקלוס ובטילותה ובזעירותה כי אשר
יקהלו אליו כל הגוים וים ליך עליהם מלכות שלמה
כמו שנאמר וישתחוו לו כל מלכים כל גוים יעבדוהו
ומשם ואילך ר״א יוסיף לכרוע לפניו זולתו אבל כולם
לפניו יכרעו ויפולו שנאמר לפניו יכרעו ציים ואויביו
D עפר ילחכו: Hoc eſt, Dixit ſceptrum, & non regem.
Quoniam notum, & manifeſtum eſt apud eum,
quòd reges eius non ſunt ſemper manſuri, ſed ſo-
lum quouſque veniat Silo, id eſt Meſſias, qui eſt fi-
lius paruulus, qui erit ei poſt multos dies, vti expo-
ſuit Ankelos de infantia & de paruitate eius. Quo-
niam is eſt cui aggregabuntur omnes gentes, & re-
gnabit ſuper illas regno Selomonis, id eſt regno
pacis: Sicut ſcriptum eſt Pſalm. 72. Et humilia-
E buntur ei omnes reges, cunctæ gentes ſeruient ei.
Et poſtea, Ipſe nemini humiliabitur, imò coram
eo procident & proſternentur omnes. Et hoc eſt
quod ſcriptum eſt eodem in Pſalm. Coram eo pro-
cident Æthiopes, & inimici eius puluerem lingent.
Hæc R. ille Moſes Hadarſan. Ex quibus patet pro-
poſitum. Id ipſum deinde per illud clariſſimè quo-
que oſtenditur quod in præmiſſa viſione Nabu-
chodonoſor ſubiicitur Dan. 2. cap. Sic enim ibi ſe-
quitur, ואבנא די מחת לצלמא הות לטור רב ומלת
כל ארעא Id eſt, Et lapis qui percuſſit ſtatuam, fa-
F ctus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam ter-
ram. Quod de vniuerſali Meſſiæ dominio priſci
Talmudiſtæ intelligi voluerunt. Nam in *Bereſith
rabba*, id eſt, in expoſitione libri Geneſ. ſuper illud
Gen. 42. cap. dictum, Et Ioſeph ipſe potens factus
eſt ſuper terram, ita ad verbum legitur, Tradide-
runt Magiſtri, decem Reges dominatos eſſe à
mundi initio, vſque ad finem eius. Horum autem
primus eſt Deus ſanctus & benedictus, qui dixit
& fuit mundus, hoc eſt, qui imperio verbi ſui
G mundum creauit. Secundus autem Rex fuit נמרוד
Nemrod impius. Rex tertius fuit Ioſeph. Rex
quartus fuit Selomo, Rex Iſrael. Rex quintus fuit
Nabuchodonoſor Rex Babylonis. Rex ſextus fuit
Darius, qui ſuper Regnum Chaldæorum regna-
uit:

Reges decem.

uit. Rex ſeptimus fuit Cyrus, qui à fine orbis vſ- A que ad finem eius dominatus eſt: ſicut dictum eſt Ezræ 1. cap. & Paralip. vltimo, Dixit Cyrus Rex פרם *Paras*, id eſt Perſidis, Omnia Regna terræ dedit mihi Dominus. Rex octauus fuit Alexander Macedo, qui ſuper vniuerſum orbem dominatus eſt: ſicut dictum eſt Dan. 8. cap. Et ego fui intelligens, Et ecce hœdus caprarum, veniens ab occidente, ſuper faciem totius terræ. Rex verò nonus eſt ipſe Cæſar Auguſtus, qui vniuerſo orbi imperauit: ſicut dictum eſt Dan. 2. Et Regnum quartum B erit forte ſicut ferrum: quia ſicut ferrum vniuerſa hæc comminuet, & conteret. Rex autem decimus eſt Rex Meſsias, qui regnabit à fine mundi, vſque ad finem eius, ſicut dictum eſt Pſal. 72. Et dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos terræ. Item alia ſcriptura dicit Dan. 2. ca. Et lapis qui percuſsit ſtatuam, factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram. Et rurſus ibidem, Et in diebus Regum illorum ſuſcitabit, vel C ſtatuet Deus cœli Regnum, quod in æternum non diſsipabitur, & populo alteri non tradetur. Et comminuet & conteret omnia hæc Regna, & ipſum ſtabit in æternum. Et per Regnum hoc decimum, reuertetur Regnum ad Dominum ſuum. Atque ita qui fuit primus Rex, erit vltimus Rex: ſicut ſcriptum eſt Iſa. 44. cap. כה אמר יהוה מלך ישראל וגאלו יהוה צבאות אני ראשון ואני אחרון Id eſt, Sic dicit Deus Rex Iſrael, & redemptor eius, Deus exercituum; Ego primus & ego nouiſsimus, ſcilicet Rex: Et iterum Zachariæ illud והיה יהוה D למלך על כל הארץ Id eſt, erit Deus Rex ſuper omnem terram. Hæc omnia traditio: paucis quibuſdam quæ ad rem non pertinent, omiſsis. Cùm igitur in hac traditione dicatur, Rex decimus eſſe Meſsias, qui à fine mundi vſque ad finem eius regnaturus erat: idcirco Iudæis dicamus, Chriſtum Dominum noſtrum non ſolùm à fine mundi vſque ad finem eius, verùm in Regno quoque cœlorum in quantum ipſe Deus eſt, dominari: cùm ſubſequenter ibi Dauidicum illud Pſal. 72. dictum E ponatur, וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ Hoc eſt, Et dominabitur à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos terræ, id etiam ad literam de Chriſtianorum Regno intelligendum eſt: quod non ſolùm olim per vniuerſum orbem terrarum fuiſſe, conſtat: ſed hodie quoque à mari vſque ad mare, & à flumine vſque ad terminos terræ eſſe, rectè dici poteſt. Quandoquidem illud etiam hodie ſit à mari vſque ad mare, hoc eſt à mari mediterraneo vſque ad mare Oceanum, ſaltem Anglicum. F Et à flumine, id eſt, à Danubio qui inter cæteros fluuios maximus eſt, & vltra Græciam in mare Ponticum deſcendit, vſque ad caput terræ, id eſt vſque ad Hiſpaniam quæ eſt caput terræ. Et licèt Sarraceni ſiue Mahumetani multa ac penè infinita Chriſtianorum loca occupent, in eiſdem tamen locis Chriſtus adhuc regnare non deſinit: cum cum ipſi Meſsiam eſſe fateantur ac Spiritu Dei conceptum, & de virgine ſine virili ſemine natum: etſi diuinitatem eius negent. Quòd verò dicitur G in eadem traditione iuxta Danielis vaticinium, Et lapis qui percuſsit ſtatuam factus eſt mons magnus, & impleuit vniuerſam terram: tunc certè adimpletum eſt, cùm Apoſtolorum, aliorumque ſanctorum ipſorum veſtigia imitantium, prædicatione ac doctrina, idola Romanorum atque Græcorum, aliarumque quàm-plurimarum gentium per orbem vniuerſum exploſa fuerunt. Quare tunc proculdubio lapis iſte, id eſt Meſsias mons magnus factus eſt. Non quidem, quòd maior fuerit quàm antea fuit, ſed quia Gentibus ad ipſum conuerſis magis fuit cognitus.

CAPVT XXVII.

Quòd Chriſtus verè ſibi Romanorum ſubegit imperium. Et de Romani Pontificis atque Imperatoris vniuerſali dominio.

CAPNIO.

ETSI omnia hæc tam verá ſint, vt à Iudæis minimè negari poſsint, ad maiorem tamen eorum confuſionem, aliquo Prophetarum teſtimonio probandum eſt ipſum Romanorum Imperium Domino noſtro Ieſu Chriſto ſubiiciendum fuiſſe. GAL. Et Romam ipſam, & Romanorum imperium Domino Ieſu vero Meſſiæ ſubiici debuiſſe, Iſaias longè ante prædixit, cùm vigeſimo ſexto capit. ait, עיר עז לנו ישועה ישית חומות וחל: פתחו שערים ויבא גוי צדיק שמר אמנים: יצר סמוך תצר שלום כי בך בטוח: בטחו ביהוה עדי עד כי ביהוה צור עולמים: כי השח ישבי מרום קריה נשגבה ישפילנה ישפילה עד ארץ יגיענה עד עפר: תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים: Hoc eſt, Vrbs fortitudinis nobis Ieſus, ponet muros & antemurale. Aperite portas, & ingredietur gens iuſta, cuſtodiens fidelitates. Creatura coniuncta ſeruabit pacem, quia in te eſt ſpes. Sperate in Deo in æternum, quoniam in Domino Deo eſt fortitudo ſeculorum. Quia incuruabit habitantes in excelſo. Vrbem ſublimem humiliabit, humiliabit eam vſque ad terram, deducet eam vſque ad puluerem, calcabit eam pes pedum pauperis, greſſus egenorum. Horum verborum expoſitionem aliam quàm R. Selomonis non quæramus. Sic enim eam ipſe exponit, Vrbs fortitudinis erit nobis ישו *Ieſus*. i. Saluator ſiue ſaluatio. Et infrà, Vrbem ſublimem humiliabit. i. Romam & Italiam: humiliabit, inquam, eam vſque ad terram; calcabit eam pes pedum pauperis id eſt, regis Meſſię, de quo dictum eſt Zach. 9. Pauper & equitans ſuper aſinam. Greſſus egenorum. i. Iſrael. Hæc gloſſa R. Selomonis fidei noſtræ multum roboris affert. Tunc enim pes pedum pauperis. i. regis Meſſiæ Romam atq; Italiam vſq; ad terram humiliauit, cùm ſublimitas Romani imperij cœlum penè tangens, iugo Chriſtianæ fidei humiliter collum ſubmiſit, vſq; ad pauperum & humilium vices Chriſti gerentium pedum oſcula. Tunc autem greſſus egenorum, i. Iſrael, iuxta R. Selomonis gloſſam, Romam ipſam calcauit, cùm ad prædicationem Apoſtolorum Chriſti & Petri & Pauli, idololatriæ cultum, voluptateſques, ac delicias quas Chriſtiana religio reſpuit, prorſus dimittendo, ſeſe Chriſto ſubiecit. CAP. Quando quæſo Chriſtus Romanum ſibi ſubegit imperium? GAL. Tunc certè potiſſimùm cùm Conſtantinus Romanorum Imperator, orbiſq; Monarcha baptiſmi

Conſtantinus Imperator ſe ac Romanorum imperium Chriſto ſubiecit. Eiuſdem donatio Chriſti vicario facta.

ſacramento ſuſcepto, à lepra mundatus, ſanitateque diuinitus recuperata, ipſum Ieſum Chriſtum mundi redemptorem, ac ſaluatorem, verum regem regum, atque vnicum cœli & terræ Dominum eſſe cognoſcens, ſponte ſeipſum, vniuerſumque Romanum imperium eidem ſubiecit. In cuius quidem ſubiectionis ſignum, Lateranenſe imperiale palatium, capitis ſui coronam ex auro puriſſimo & lapillis precioſis ac margaritis conſtructam, phrygium, id eſt, mitram, ſuperhumerale, hoc eſt lorum, quod imperiale collum circumdare conſueuit, purpuream chlamydem, coccineam tunicam, & imperialia omnia indumenta, imperialiumque præſidentium equitum dignitatem, ac imperialia ſceptra, ſimulque cuncta ſigna, atque banna, diuerſaque imperatoria ornamenta, & omnem in proceſſionibus imperatorij culminis gloriam, ac poteſtatem, beato Syluestro tunc Chriſti vicario, cunctiſque eius ſucceſſoribus, dono contulit. Eiuſque ſacratiſſimo vertici propriis manibus Phrygium imponens, atque equi cui Pontifex ipſe inſidebat, frena detinens, ſtratoris officium illi exhibuit. Et ne ſacer Chriſti Senatus minori fulgeret gloria, quàm imperialis, præcelſis patribus ſacroſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalibus, multas ac maximas inſtituit dignitates. Et tandem tam Roma Vrbe, quæ & mundi caput, & imperij ſedes erat; quàm multis occidentalium regionum prouinciis, ciuitatibus, ac locis, Syluestro Pontifici maximo tanquam Chriſti vicario, & beatiſſimo Petro ſucceſſori, eiuſque ſucceſſoribus perpetuò conceſſis, ſe Byzantium conferens, Romanum imperium, quod Chriſto ſubiugauerat, ad orientales tranſtulit regiones, prout in eius imperiali edicto hæc omnia, ac alia permulta latiſſimè continentur. Si igitur Romanorum Imperator qui ſuper omnes reges eſt, ſuper omneſque nationes 7.q.1.c. In apibus, Et 11.q.1.§. Hadrianus. Eſt enim mundi princeps ac dominus. ff. ad legem Rhodiam. L. Deprecatus: vnde & Græci ipſum αὐτοκράτορα aptiſsimè vocant, quòd per ſe dominetur, eiuſque dominium à nullo dependeat, Domino noſtro Ieſu vero Meſsiæ verè ſubiicitur; quis rectè ire poterit inficias, ipſum Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, qui & eidem Imperatori, & vniuerſo Romano imperio præeſt, ſuper vniuerſa regna, vniuerſaſque gentes, ac prouincias, principatum habere, verumque totius orbis monarcham eſſe, ac regem regum, & dominum dominantium, verè & dici & eſſe? Verùmenimuero œcumenicum hoc totius orbis dominium, Romanorum Imperator in temporalibus habet, & Romanus Pontifex in ſpiritualibus. Quocirca de vtroque haud incongruè dictum arbitror illud Gen. 1. cap. ſcriptum, Fecit Deus duo magna luminaria: luminare maius vt præeſſet diei, & luminare minus vt præeſſet nocti. Quid enim aliud per duo hæc magna luminaria myſticè deſignatur, quàm ſummus ipſe Pontifex atque imperator? Quorum alter tanquam ſol, diei, id eſt ſpiritualibus, alter velut luna, nocti, hoc eſt temporalibus præeſt, imperat, moderatur. Vnde palàm oſtenditur, vtriuſque ſuper vniuerſum orbem vniuerſale dominium. Si ergo Romanorum imperium nonniſi à Meſsia ſubiugari debebat, & ipſum Domino noſtro Ieſu Chriſto diu ſubditum fuiſſe conſtat, vt iam probatum eſt, conſequens profectò eſt, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum verum eſſe Meſsiam.

Romanorum Imperator ſuper vniuerſum orbem dominium habet.

Concluſio.

Cap. XXVIII.

Iudaicæ oppoſitionis improbatio.

CAPNIO.

QVANQVAM Iudæi tam manifeſtæ veritati haudquaquam contradicere poſsint, ipſam tamen impugnare non deſiſtunt. Nam fatentur quidem quartum illud regnum per ferrum deſignatum, Romanorum eſſe imperium, in cuius fine Meſsiam venturum atque regnaturum aſſerunt: ſed ipſum Romanorum regnum adhuc defeciſſe omnino negant. Cùm enim Roma ipſa eiuſdem regni caput ſit, & Papæ ſedes, atque Eccleſiæ Chriſtianæ caput, ideò & nos Chriſtianos ex ipſius vrbis nomine, Romanos nuncupant, & ipſum Romanorum regnum quamdiu in vrbe Roma regnauerint Chriſtiani, ſtabile fore aiunt. Creduntque Romanorum gentem eſſe Edom. Quia cùm Iulium Cæſarem de Edom eſſe putent, tam eos qui Romæ poſt eum regnauerunt, quàm Romanos ipſos de Edom eſſe dicunt. Quare cùm Chriſtianos (vt dixi) Romanos vocent, ipſos etiam de Edom eſſe aſſerunt. Et ad ſui erroris confirmationem, illud Ieremiæ Thren. 4. dictum adducunt, שישי ושמחי בת ארום ישבת בארץ עוץ גם עליך תעבור כוס תשכרי ותתערי: תם עונך בת ציון לא יוסיף להגלותך פקד עונך בת ארום גלה על חטאתיך Id eſt, Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus, ſuper te quoque tranſibit calix, inebriaberis, & nudaberis. Completa eſt iniquitas tua filia Sion. Non addet, vt deportet te. Viſitabit iniquitatem tuam filia Edom, diſcooperiet peccata tua. Ex quibus inferunt, quòd ab hac nouiſsima captiuitate per Meſsiam redimi non debent, niſi illorum de Edom, quos Romanos qui Ieſu Nazareni legem ſeruant, eſſe aiunt, contritio, ac deſtructio priùs fiat. Vnde ſuper prædicta Ieremiæ verba, Rabbi Selomo dicit, quòd Ieremias ibi Romani Imperij deſtructionem prædixit, quæ idcirco Romanis accidere debet, quia ipſi tempore Titi templum vrbemque Ieruſalem euerterunt, atque Iudæos per orbem captiuos diſperſerunt. Et ſic per filiam Edom Romam ſeu populum Romanum intelligentes, ita eadem verba exponunt, Gaude & lætare filia Edom: ac ſi diceret, Gaudium illud quod in vrbis Ieruſalem templique ſubuerſione habuiſti, tibi in triſtitiam conuertetur. Quia ſuper te quoque tranſibit diuinæ vindictæ calix. Ex quo cùm Romanum imperium nondum deſtructum arbitrentur, idcirco Meſsiam necdum veniſſe, opinantur. Et hoc argumentum inter cætera eos in perfidiæ errore maximè roborat. Quo fit, vt eò magis Romani imperij deſtructionem in dies expectent, ac deſiderent, quò magis ex hoc argumento ſe certos reddi opinantur, quòd ſtatim poſt ipſius Romani imperij defectionem, & Meſsias venturus ſit, & ipſi à captiuitate liberandi. Eapropter, mi Galatine, maximè hoc in loco

Iudæorum iuniorum falſa expoſitio.

loco tibi connitendum eſt, vt hæc eorum ratio funditus euertatur. GAL. Hoc facile, mi Capnio, profectò fiet, ſi primum per filiam Edom, hoc in loco Romam, ſiue populum Romanum intelligi, falſum prorſus eſſe oſtẽderimus.

Prima ratio. Falſum quippe eſt, Romanos Edom eſſe gentem, quia homo qui fuit de Edom, ſuper eos regnauerit. Sicut nec ipſi Iudæi appellantur Romani, aut Edomitæ, eo quod Herodes qui fuit de gente Edom, eis dominatus ſit.

Secunda ratio. Edom præterea alio nomine Eſau dictus fuit, vt habetur Geneſ. 25. Ex quo patet Edom ipſum de Sem filio Noæ, per Iſhac cuius filius fuit Eſau, deſcendiſſe. Cum tota igitur Europa in qua vrbs Roma ſita eſt, à filiis Iapheth primum habitata fuiſſe dicatur, nulla ratione dici poteſt, per Edom Romanum imperium ſignificari.

Tertia ratio. Certum quoque eſt, terram Edom eam eſſe regionem, quam Græci Idumæam denominarunt: ad quam filij Iſrael ex Ægypto egreſſi, ac per deſertum trãſeuntes, deuenerunt: in qua montes Sinai & Hor eſſe referuntur: vbi & Aharon diem clauſit extremum. Ex his igitur clarum eſt, filiam Edom Romam, ſiue populũ Romanum dici falſum omnino eſſe. CAP. Quare ergo Talmudiſtę Romanos filios Edom & Eſau ſæpiſſime vocant? GAL. Verum quidem eſt in Talmud locis pene innumeris, Romanos ipſos, quandoque Edom, quandoque Eſau, quandoque Seir, quandoque etiam filios Edom, ſeu Eſau, myſtice nuncupatos eſſe, & Romam ipſam montem Seir, atq; montem Eſau olim dictam fuiſſe: quod neque abſque fidei noſtræ myſterio, factum eſſe, cenſendum eſt. Ad cuius quidem rei probationem, pauca quædam ſubnectam. Et primo illud apud Abdiam ſcriptum adducam, ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה ליהוה המלוכה Hoc eſt, Et aſcendent ſaluatores (id eſt, Apoſtoli ſecundum gloſſam noſtram) ad montem Sion, ad iudicandum montẽ Eſau, & erit Domino regnum. Gloſſa Rabbi Selomonis: Docet te (inquit) quod non erit regnum eius, ſcilicet, Dei perfectum, vel pacificatum, donec de impio Eſau vindictam fecerit. Montem vero Eſau in prædictis Abdiæ verbis, caſtrum maximum Eſau, R. Ionathas Chaldaice interpretatus eſt. Gloſſa Rab. Selomonis dicit, Et ipſum eſt Roma. In lib. etiam qui פסח שני *Peſa ſeni*, id eſt, Paſcha ſecundum, dicitur, ita ſcriptum eſt, Futurum eſt, vt Ægyptus afferat munus Meſſiæ. Sicut dictum eſt Pſalm. 68. יאתיו חשמנים מני מצרים id eſt, Venient inclyti ex Ægypto. Aſſumet tunc Æthiopia pro ſe argumentum à minori, quod Hebræi קל וחומר *Kal vahomer* vocant, dicens, Si iſti qui ſeruire fecerunt Iſrael, ſic faciunt, & à Meſſia recipiuntur, quanto magis nos, ſupple ſi ſic fecerimus, ab eo recipiemur? Et hoc eſt quod mox ſcriptum eſt eodem in Pſ. כוש תריץ ידיו לאלהים Hoc eſt, Æthiopia currere faciet manus ſuas Deo. Sumet quoq; regnum nequam, id eſt, Romanum, ſecundum R. Selomonis gloſſam, locum vel argumentum à minori pro ſe dicens, Si iſti qui non ſunt fratres, ſic facientes à Meſſia admittuntur, quanto magis nos qui fratres ſumus? Hoc autem eſt quod ſcriptum eſt Micheæ 5. ויתר אחיו ישובון על בני ישראל id eſt, Et reſiduum fratrum eorum reuertentur ſuper fi-

A lios Iſrael. Hæc omnia traditio. Ex cuius fine ſatis habetur Romanos filios Eſau apud Hebræos, myſtice appellatos fuiſſe, eo quod hic fratres Iſrael dicantur, ac tempore Meſſiæ ad eos conuertendi eſſent. Quod tunc proculdubio impletum eſt, cum per Apoſtolorum Petri & Pauli prædicationem, & maxime tempore Sylueſtri, ad Chriſti fidem ſunt conuerſi. In libro quoque qui יומא *ioma*, id eſt. Dictum dicitur, ita ad verbum legitur, Dixit Rabbi, Futurum eſt vt Roma cadat in ma-

B num Perſidis: ſicut ſcriptum eſt Ierem. 49: לכן שמעו עצת יהוה אשר יעץ אל ארום ומחשבותיו אשר חשב אל יושבי תימן אם לא יסחבום צעירי הצאן אם לא ישים עליהם נויהם: Hoc eſt, Idcirco audite conſilium Dei quod iniit de Edom, & cogitationes ei⁹ quas cogitauit de habitatoribus Teman. Niſi traxerint eos minores ouium. Si non diſſipauerit ſuper eos manſiones eorũ. Hæc traditio. Ex qua manifeſte patet Romanos in ſacra ſcriptura Edom interdum vocari.

R. Selomonis expoſitio. Gloſſa autẽ R. Se-

C lomonis dicit, minores ouium in eadem traditione Perſas eſſe, à quibus Romani trahendi erant, quia Perſeus in filiis Iapheth minor fuit.

Vera expoſitio. Sed cum hoc nequaquam verũ fuerit, per minores ouium Apoſtolos cæteroſque Chriſti diſcipulos intelligi oportet: qui ſuæ prædicationis miraculorumque virtute Romanos ad Chriſti fidem traxerunt. Hi enim minores, hoc eſt iuniores ouium Iudæorum fuerunt. Quia Iudæi oues appellati ſunt, iuxtà illud Ezech. 34. cap. dictum, ואתן צאני צאן מרעיתי

D ארם אתם אני אלהיכם נאם ארני יהוה id eſt, Et vos oues meæ, oues paſcui mei, homines vos eſtis, ego Deus veſter, dicit Dominus Deus. Ex his igitur palam liquet, non iniuria Romanos myſticę & metaphorice filios Eſau, & Edom olim nuncupatos fuiſſe. CAP. Quamobrem Romani metaphorice Edom & filij Eſau ſunt olim appellati? GAL. Propter imitationem inquam. Non enim ipſi ſolum, ſed omnes quoq; alij qui populum Dei perſecuti ſunt, & idolis cultum exhibebant, Edom &

E Eſau ſecundum carnem à veteribus Iudęorũ dicti ſunt, quia eorũ imitabantur opera. Quod ſatis ex eo videtur, quod in libro עבודה זרה *Auoda zara*, id eſt cultus alienus, ſiue idololatria, ita legitur, ſuper illud Abdię dictum, ולא יהיה שריד לבית עשו Hoc eſt, Et non erit reſiduum domui Eſau. i. facientibus opera Eſau. Traditum eſt etiam ſic, Et non erit reſiduum domui Eſau. Poteſtne de omni dici? Docet dicendum, Domui Eſau, id eſt, omni operanti opus Eſau. Hæc traditio. Ex quibus ſatis

F manifeſtum eſt, Iudæos noſtri temporis mentiri, qui Chriſtianos Edom, vel filios Eſau vocãt, cum eorũ opera minime imitentur. Imò tunc Romani ipſi Edom, atq; filij Eſau eſſe deſierunt, cum Chriſtiani effecti ſunt. Tunc.n. illud Michęę 5. dictum adimpletum fuit, Et reſiduum fratrum eorũ conuertetur ad domũ Iſrael. Quapropter vt ad præmiſſam Ieremiæ prophetiam redeamus, dicimus in eadem ſecundum veritatem filiam Edom eſſe regnum Idumææ, ab eodẽ Edom ſic denomina-

G tum, & Hus eſſe ciuitatem in eodem regno ſitam. Ideoq; Edom habitare dicitur in terra Hus: q̃a ciuitas illa Hus in toto illo regno celebris erat. CAP. Si Iudęus forte diceret, Ex quo filia Edom eſt proprie Idumææ regnũ, & vos Chriſtiani dicitis, pro-

phetiam hanc completã fuiſſe, quando ergo completa eſt? G A L. Priſci Iudæorum dicunt, prophetiam iſtam tempore regis Hircani Machabæi impletam fuiſſe. Tunc enim tota terra illa deſtructa fuit. Ex qua Hircanus ipſe inter cæteros 4000. captiuorum eduxit, qui muros vrbis Ieruſalem cuſtodirent. Quare vt ait Ioſephus in illa die magna à Iudæis facta fuit lætitia: adeo vt ſicut R. Iehoſuas filius Leui refert, nulla vnquã maior illa fuerit in templo lætitia: eo quod *Bethſean* cæteræque Idumæorũ ciuitates, quæ nec tempore Ieholuæ, nec Iudicum, nec tempore regum Iſrael & Iuda vinci poterant, tempore huius regis Hircani victæ, ac ditioni Iudęorum ſubiugatæ fuerint. Dicit præterea Ioſephus, ꝙ illi de Edom filij Eſau tempore prędicti regis Hircani ad Iudaiſmũ ſunt conuerſi, fueruntq; circumciſi, nec à Iudæis tempore Veſpaſiani & Titi receſſerunt, ſed ſemper deinceps Iudæi permãſerunt. Propterea dicimus, peccatum Iudæorum filiorum Eſau tunc rememoratum fuiſſe, eoſq; in captiuitatem cecidiſſe, quãdo iniquitas filiorum Iuda qui in aduentu Meſſię Ieſu Nazareni iuſti permãſerunt, completa fuit. Ex

Concluſio.

quibus omnibus ſole clarius conſtat, nimis extortam, ac omnino falſam eſſe prophetiæ ſupradictæ expoſitionem, quam iuniores Iudæorum faciunt, expectantes Romani imperij deſtructionem, ac Meſſiæ aduentum: falſum quoq; penitus eſſe, ꝙ Chriſtiani (vt aiunt) de Edom deſcenderint. Quin potiꝰ econtra dicimus, ipſoſmet Iudæos de Edom eſſe, qui ex Edom ad eos conuerſi fuerunt, & qui mali ſunt, & peccatores, ac ſimul cum eis perpetuam receperunt punitionem, in qua nunc ſunt, eruntq; vſq; ad mundi finem. Chriſtianos autem dicimus filios Sion, ac bonos Iudæos eſſe, qui ad Chriſtũ conuerſi ſunt, in quibus & iniquitas completa fuit, hoc eſt, peccatum atq; captiuitas ceſſauit, ipſique perpetuo liberi erunt, vt in prædicta prophetia liquido patet. Illis enim de Edom ad Iudaiſmum conuerſis, cæteriſq; Iudæis Chriſtum negantibus, ait propheta, Ad te quoque perueniet calix, id eſt, pœna diuinæ vltionis. Inebriaberis, id eſt, ad plenum punieris, & nudaberis, hoc eſt honore, dignitatibus aliiſq; bonis priuaberis. Quemadmodum per Titum Romanorum principem factum fuiſſe certum eſt. De bonis autem Iudæis qui Ieſum Nazarenum verum Meſſiam receperunt, quique vere filij Sion dicuntur, ſubdit propheta ipſe, Completa eſt iniquitas tua filia Sion, in aduentu ſcilicet Chriſti. Quia nunquam amplius populus ille Sion credens in Chriſtum, fuit alicui captiuitati ſubiectus, loquendo de populi vniuerſalitate, ſicuti de populo Iudęorum iam factum eſt. Ideo ſubſequenter ait, Non addet vltra, vt deportet te: à libertate ſcilicet in ſeruitutem. Sequitur de malis Iudæis filiis Edom; Viſitabit iniquitatem tuam, filia Edom, eam ſcilicet iuſte puniendo. Diſcooperiet peccata tua, pœnam ſcilicet manifeſtam omnibus inferendo: quia eorum captiuitas & ſeruitus in toto mundo publica eſt. Vbicunque enim Iudæi morantur, ſiue inter Chriſtianos, ſiue inter Sarracenos, ſemper captiui, ſemperq; in abominationem habiti ſunt. Ex his patet ſolutio ad Iudæorum argumentum. C A P.

Iudæorum recẽtiorum obiectio.

Iudæi adhuc inſtant. Quia cum Romanorum re- A gnum inter cætera regna à Daniele prænunciata, quartum ſit, poſt quod regnum Meſſię nunquam fine cariturum ſucceſſurum erat, Romanorumq; imperium adhuc perſeueret, quia nunquam ceſſauerunt Romanorũ imperatores & reges, idcirco nondum Meſſiam veniſſe concludunt. G A L.

Reſponſio.

Quemadmodum intentio Danielis prophetæ regni Chaldæorum deſtructionem prædicẽtis, non fuit, neminem ampliꝰ in Babylonia regnaturum, ſed neminem de genere Nabuchodonoſor, nec B de gente eius ibidem deinceps regnaturum: quare dictum eſt regnum Chaldęorum tunc defeciſſe: ita & in ceſſatione regni Medorũ & Perſarum, intentio ipſius prophetæ non fuit neminẽ in Media & in Perſide deinceps regnaturũ, ſed nullum deinceps de genere vel de gente Darij quo ad regnum Medorum, nec de genere ſiue de gente Cyri quo ad regnum Perſarum, regnaturum: ſic & in defectione regni Græcorum, intentio eiuſdem prophetæ non fuit, nullum deinceps in Græcia C regnaturum, ſed neminem de genere Alexandri, nec de gente eius vltra regem futurum: ita quoq; & in defitione regni Romanorum dicendum eſt, quod intentio prædicti prophetæ non fuerit, neminem amplius Romæ regnaturum, ſed ꝙ nullus deinceps de genere aut de gente Iulij Cæſaris, & Octauiani Auguſti, & Tiberij, ac cæterorum, qui idola colebant regnaturum. Ex quo igitur Romanorum Imperatores & reges in fide Iulij Cæſaris, & cæterorum idola colentium minime credunt, D ſed in fide Ieſu Nazareni veri Meſſiæ: & etiã quia Conſtantinus Cæſar dimiſit Romanorũ regnum ſeruis ipſius Ieſu Nazareni: & Papa qui eſt Dominus vrbis Romæ, non fuit vocatus deinde Cæſar, nec venit de Cæſaris genere, ſiue gente: & Imperator ipſe Romanorum cui vniuerſus orbis iure ſubiicitur, Chriſtianus eſt, atq; Ieſu Chriſto vere ſubiectus, neceſſario dicendum eſt, ꝙ omnia Regna illa in libro Danielis prędicta iam tranſierint, ac defecerint excepto Ieſu Nazareni veri Meſſiæ E regno, quod firmiſſime durat, ac in æternum durabit. Ex quo Meſſiam iam veniſſe, ipſumq; Ieſum Nazarenum verum Meſſiam fuiſſe, concedi neceſſe eſt: vt ex his quæ in quattuor capitibus antecedentibus dicta ſunt, abunde colligitur.

C A P V T XXIX.

Septima ratio qua primi aduentus Meſsiæ tempus præteriſſe demonſtratur, ſumitur ex idololatrici cultus ceſſa- F *tione. Et quod in aduentu Meſsiæ idololatria penitus ceſſatura erat.*

C A P N I O.

SEPTIMAM denique rationem nunc aggreſſurꝰ, quod in aduentu Meſſiæ maxime idolorum cultus auferendus eſſet, probare debes. G A L. Prophetæ certe idololatrici cultus ablationem præcipue ſemper & vbi- G que inculcant, vt patet apud Zach. 13. ſic dicentem, והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד Hoc eſt, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum, & diſperdam omnia nomina idolorum de terra, & non memora-

memorabuntur vltra. Vbi omnium Iudæorum ſententia, textus de Meſſia loquitur: Et Sephonias 3.c.ait, לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד Id eſt, Ad inuocandum omnes nomen Dei, ad ſeruiendum ei humero vno. Vbi quoque de Meſſia agitur. Idem etiã per veteres Talmudiſtas manifeſte patet, & præſertim in Midras שיר השירים *Sir haſſirim*, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum ſuper illud 2.cap.dictum. קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות Id eſt, Vox dilecti mei. Ecce iſte venit ſaliens ſuper montes, & ſaltans ſuper colles. Vbi Rabbi Nathan nomine R. Eliezer filij R. Ioſæ Galilæi, & Rab Hunna nomine R. Elazar dicunt, Hic eſt rex Meſſias, & non eſt mons, ſcilicet hic, aliud quam *auoda zara*, id eſt, cultus alienus, hoc eſt idololatria. Hoc eſt autem quod dicitur apud Hoſeam 4. על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו Id eſt, Super capita montium decollabunt.i. ſacrificabunt, & ſuper colles fumigabunt, id eſt, thurificabunt. Hæc traditio. Ex qua patet, Meſſiam in aduentu ſuo conculcaturum fuiſſe idololatriam. Iam igitur diu eſt, ex quo idololatria ex toto orbe omnino exploſa fuit. Nam ante diſcipulorum Ieſu Nazareni prædicationem vniuerſus orbis idola colebat, exceptis Iudæis, qui ſoli Deum verum cœli & terræ

A creatorem venerabantur: ex quo autem Apoſtoli cæterique ipſius Ieſu Nazareni diſcipuli in vniuerſum mundum ab eo miſſi fuerunt, idololatria vndique exploſa, omnes gentes ad cognitionem vnius & veri Dei peruenerunt. De ipſis namque Ieſu Nazareni diſcipulis Iſaias prophetauerat, ſic vlt.cap. dicens, ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל הגוים תרשיש פול ולוד משכי קשת תבל ויון האיים הרחקים אשר לא שמעו את שמעי ולא ראו את כבודי והגידו את כבודי בגוים : Id eſt,
B Et ponam in eis ſignum, & mittam ex eis, qui euaſi fuerint, ad gentes, in Tarſiam, in Aphricam, in Lydiam, trahentes arcu, in Italiam, & in Græciam, & ad inſulas longinquas, quæ non audierunt auditionem mei, & non viderunt gloriam meam. Et annunciabunt gloriam meam in gentibus. Si ergo idololatria in aduentu Meſſiæ deficere debebat, & per Ieſum Nazarenum (vt probatum eſt) iamdiu eſt, ex quo defecit, quod etiam effectus ipſe manifeſte oſtendit, cum omnes tam Chriſtia-
C ni quam Sarraceni vnum verum Deum colant, rerum omnium opificem: neceſſario profecto ſequitur, non ſolum tempus aduentus Meſſiæ iamdiu præteriiſſe, verum etiam Meſſiam ipſum iam veniſſe, eumque non alium, quam Ieſum Nazarenum fuiſſe.

LIBER QVINTVS.

IN QVO OBIECTA IVDÆORVM NOSTRI TEMPORIS, MESSIAM NONDVM VENISSE PROBARE CONNITENTIUM, OPTIME CONFVTANTUR.

CAPVT PRIMVM.

Iuniorum Iudæorum obiecta. Quod Ieſus Nazarenus Meſſias non fuerit, cum Meſſias ipſe nondum venerit.

CAPNIO.

QVONIAM non ſolum paruam aut nullam Chriſtianę fidei afferũt vtilitatem, verum etiã maximo quandoq; catholicæ veritati ſolent eſſe diſcrimini, qui validis licet rationibus inimicorum fidei refellant errores, eorum tamen falſitates quibus veritatem noſtrę fidei impugnant, penitus ignorant. (Quid enim prodeſt, fortiter hoſtẽ ferire, niſi vires quoque eius, omneſq; nocendi aſtutiæ noſcantur? vt ipſius ictus aut prouide euitari, aut abſq; læſione ſuſcipi valeant) eam ob rem ſi Chriſti ſectatoribus operæ pretium facere cupis, obiecta Iudæorum noſtri temporis, quibus veritatem ſubuertere nituntur, omni ſtudio, omniq; diligentia cõfu-
D tare coneris. GAL. Tu igitur qui eorum linguam optime calles, libros ſæpe legiſti, ac mores ſemper odiſti, quæcunque contra nos facere contendunt argumenta, in medium afferas, ego vero vnumquodq; eorum per ipſorummet ſcripturas ſoluere curabo. CAP. Primum itaq; verba Iſaiæ contra nos obiiciunt, cap.2. ſic dicentis, והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית יהוה בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים : והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר יהוה אל בית אלהי יעקב
E ויורנו מדרכיו ונלכה בארחתיו כי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלם : ושפט בין הגוים והוכיח לעמים רבים וכתתו חרבותם לאתים וחניתותיהם למזמרות ולא ישא גוי חרב ולא ילמדו עוד מלחמה Hoc eſt, Et erit in fine dierum & paratus erit mons domus Dei in capite mõtium, & eleuabitur pluſquam colles. Et fluent ad eum omnes gentes. Et ibunt populi multi, & dicent, Venite & aſcenda-

mus ad montem Domini, & ad domum Dei Ia- A
cob. Et docebit nos vias ſuas, & ambulabimus in
ſemitis eius. Quia de Sion exibit lex, & verbum
Dei de Ieruſalem. Et cõtundent, vel malleabunt,
vel comminuent enſes ſuos in ligones, & iacula
ſua in putatoria, vel in falces. Non leuabit gens
contra gentem gladium, neque diſcent vltra bel-
lum. Totum hoc eiſdem quaſi verbis apud Mi-
cheam quoque ſcribitur. Ex his igitur ſex contra
nos faciunt obiecta, probare volentes, Dominum
noſtrum Ieſum Meſſiam nõ fuiſſe, eo quod Meſ- B
ſias ipſe nondum venerit. Et primo quidem ſic ar-
gumentantur. Cum propheta dicit, Et erit in fine
dierum: dictum eius in diebus Meſſiæ implen-
dum intelligitur. Meſſias ergo in fine dierũ ven-
turus erat. Sed Chriſtus veſter non venit in fine
dierum, cum multi dies poſt eius aduentum tranſ-
acti fuerint. Ergo ipſe non fuit Meſſias. Deinde
vero ſic: Quod propheta ait, Paratus erit mons
domus Dei in capite montium, nondum accidit.
Adhuc enim non vidimus montem templi Do- C
mini ſuper capita montium eleuari. Meſſias igi-
tur nondum venit. Tertio autem ſic: Cum pro-
pheta ait, Et fluent ad Meſſiam, omnes gentes
confluxuras prædixit: cum igitur ad illum, quem
vos Meſſiam fuiſſe dicitis, nõ omnes gentes con-
fluxerint (non enim Sarraceni, non Tartari, non
alij multi ad eum per fidem concurrerunt) ipſum
Meſſiam non fuiſſe, conſequens eſt. Poſtea quod
propheta dicit, Et ibunt populi multi, & dicent,
Venite aſcendamus ad montem Domini, & ad D
domum Dei Iacob, in aduentu Ieſu Nazareni ne-
quaquam impletum fuit: cum aliqui eorum qui
in ipſum credunt, dicant, Eamus ad domum Pe-
tri. Aliqui, eamus ad domum Pauli. Alij, eamus
ad domum Franciſci. Alij, eamus ad domum An-
tonij: & ſic de cæteris. Nemo vero dicit, eamus
ad domum Dei Iacob. Quare ipſum Ieſum Naza-
renum non fuiſſe Meſſiam, clarum eſt. Quinto ex
eo quod inquit, Et contundent, vel malleabunt,
vel comminuent enſes ſuos in ligones; cum reli- E
quis; patet, quod tanta pax in diebus Meſſiæ fu-
tura erat, vt homines arma bellica in agriculturæ
inſtrumẽta conuerſuri eſſent & quod gẽs in gen-
tem non leuatura eſſet vltra gladium: & per con-
ſequens pax illa ſine fine duratura eſſet. Cum igi-
tur nunquam tale aliquid fieri contigerit, imo
poſtquam venit ille quem vos Meſſiam aſſeritis,
ita geſta ſunt bella, ſicut antea geſta fuerant; &
fortaſſe multo plura, multoq; maiora atq; acriora
poſt Ieſum ipſum contigiſſe prælia conſtat, quam F
ante eum fieri contigerit: igitur ipſe non fuit Meſ-
ſias. Demum ex eo, quod dicit. Non leuabit gens
in gentem gladium, neque diſcent vltra bellum,
inferunt Meſſiam nondum veniſſe, quia non-
dum pax ſine fine in mundo facta eſt. Adducunt
præterea contra nos & illa eiuſdem Iſaiæ prophe-
tæ verba, cum vndecimo capite ſic iterum ait,
ויצא חטר מגזע ישי ונצר משרשיו יפרה: ונחה
עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה
רוח דעת ויראת יהוה: והריחו ביראת יהוה ולא G
למראה עיניו ישפוט ולא למשמע אזניו יוכיח:
ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ
והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע:
והיה צדק אזור מתניו והאמונה אזור חלציו וגר
זאב עם כבש ונמר עם גדי ירבץ ועגל וכפיר ומריא
יחדו ונער קטן נהג בם: ופרה ודוב תרעינה יחדו
ירבצו ילדיהן ואריה כבקר יאכל תבן: ושעשע יונק
על חר פתן ועל מארת צפעוני גמול ידו הדה: לא
ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ
דעה את יהוה כמים לים מכסים: Id eſt, Et egredie-
tur virga de ſtipite, vel de trunco Iſſai, & virgul-
tum, vel planta de radicibus eius fructificabit. Et
requieſcet ſuper eum Spirit⁹ Dei. Spiritus ſapien-
tiæ & prudentiæ, Spiritus conſilij & fortitudinis,
Spiritus ſcientiæ & timoris Dei. Et odorari faciet
eum in timore Deus. Non ad viſionem oculorum
ſuorum iudicabit, neque ad auditum aurium ſua-
rum arguet. Sed iudicabit in iuſtitia pauperes, &
arguet in æquitate manſuetos terræ. Et percutiet
terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum
occidet impium. Et erit iuſtitia cingulum lumbo-
rum eius, & fides cinctorium renum eius. Et mo-
rabitur lupus cum ariete, & pardus cum hœdo
accubabit, & vitulus, & leunculus, & bubalus ſi-
mul, & puer paruus minabit eos. Et vacca & vrſus
paſcentur, ſimul accubabunt nati eorum. Et leo
quaſi bos comedet paleam. Et delectabitur in-
fans ſuper foramen aſpidis, & ſuper cauernam ba-
ſiliſci ablactatus manum extendet. Non noce-
bunt, neque diſſipabunt in vniuerſo monte ſan-
ctuatij mei. Quia plena erit terra ſcientia, vel cõ-
gnitione Dei, ſicut aquæ mare operientes. Cum
igitur nondum feræ eſum carnium deſerentes,
omni feritate depoſita, cum domeſticis & man-
ſuetis animantibus accubuerint. Meſſiam non-
dum veniſſe, manifeſtum eſt. Hæc ſunt potiſſima
Iudæorum recentiorum aduerſus nos obiecta,
quæ eorum ſcripturis ſigillatim refelli oportet.

Primum obiectum. *Secundum.* *Tertium.* *Quartum.* *Quintum.* *Sextum.* *Septimum.*

CAPVT II.

Ad primum Iudæorum obiectum, Quod Meſſias in fine dierum venturũ erat.

GALATINVS.

AD primum igitur horum obiecto-
rum, quo iuniores Iudæorũ con-
cludere conantur, Meſſiam non-
dum veniſſe, & per conſequens
Dominum noſtrum Ieſum Meſ-
ſiam non fuiſſe, eo quod iuxta prædicta Iſaiæ &
Micheę vaticinia, Meſſias ipſe in fine vel in noniſ-
ſimo dierum venturus ſit; dicimus, quod nulla
ratio cogit, per finem, vel nouiſſimum dierum in
ſupradictis verbis finem hominum, ſiue mundi
deſignari, ſed potius eorum quibus prophetæ ipſi
loquebantur. Finis namq; dierum dicitur ibi tem-
pus illud quod à tempore Cyri Perſarum regis vſ-
que ad templi ſecundi excidium fuit. Quod ex
eo potiſſimum patet, quod apud Ierem. cap. 49.
ſic legitur, והיה באחרית הימים אשיב את שבות
עילם נאם יהוה Hoc eſt, Et erit vt in fine dierum
reducam captiuitatem Elam, dicit Deus. Elam. n.
Perſidis regio erat, vbi Cyrus qui Iudęis redeundi
indulgentiam conceſſit, habitabat, vt Ezræ 1. cap.
patet. Finis igitur dierum de quo propheta locut⁹
eſt, ſecundi templi tempus & ſtatus fuit. In quo &
omne eorum bonum euanuit, & omne irreuo-
cabile

cabile malum ſuper eos venit: vt in præcedentibus latius oſtenſum eſt. Tunc enim finita die, venit veſperum; quod finis eſt diei, ſolque eorum occidit, & ceciderunt ſuper eos tenebræ, atq; caluities ſuper eorum capita deſcendit, quia Meſſiam Domini negauerunt. Quod autem tunc recedente die, & veſperum & tenebræ ſuper eos venerint, habetur in Commentariis in Geneſin R. Moſis Hadarſan, ſuper illud 30. cap. eiuſdem libri dictum, ויבא יעקב מן השדה בערב ותצא לאה לקראתו id eſt, Et venit Iacob de agro in veſpere, & egreſſa eſt Lia obuiam ei: ſic enim ibi dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalm. 104. תשת חשך ויהי לילה בו תרמש כל חיתו יער הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם: תזרח השמש יאספון Hoc eſt, Pones tenebras, & erit nox: in ipſa repent cuncta animalia ſyluæ. Leunculi rugientes ad rapiendum, & ad quærendum à Deo cibum ſuum. Oriente ſole, congregabuntur: Pones tenebras, id eſt, captiuitatem Iſrael, cum obtenebrauerint opera ſua, iuxta illud Iſa. 29. dictum, והיה במחשך מעשיהם id eſt, Et fuerunt in tenebris opera eorum. Ideo obtenebrabit Deus contra eos mundum. Sicut dictum eſt Ioelis 2. ca. שמש וירח קדרו וכוכבים אספו נגהם Hoc eſt, Sol & Luna obtenebrati ſunt, & ſtellæ retraxerunt ſplendorem ſuum. Sequitur, Et erit nox: Hi ſunt dies captiuitatis, qui ſunt Iſraeli vt nox. In ipſa repent cuncta animalia ſyluæ: Hæ ſunt gentes ſeculi, quæ animalia ſyluæ vocantur, quia repunt conculcando Iſrael: ſicut dictum eſt Pſalm. 80. יכרסמנה חזיר מיער וזיז שדי ירענה .i. Demolietur eam aper de ſylua & animal agreſte depaſcet illam. Sequitur, Leunculi rugientes ad rapiendum: Leunculi iſti ſunt Gentiles, negantes Deum ſanctum & benedictum, ac rugientes ad rapiendum. Dixit R. Hanina, Ipſi ſunt negantes Deum, & rugientes ad rapiendum, & nihilominus requirent à Deo mercedem in futuro. Quia dicitur, Et ad quærendum à Deo cibum ſuum. Et quæ erit eorum merces apud Deum? Hæc, quia vt dicitur in eodem Pſalmo, Oriente ſole, congregabuntur. Orietur enim ſol regis Meſſiæ: ſicut ſcriptum eſt 2. Reg. 23. cap. וכאור בקר יזרח שמש Hoc eſt, Et ſicut lux matutina orietur ſol. In illa hora occidet ſol eorum, ſol videlicet idololatriæ, Hinc ergo dictũ eſt, Et congregabuntur vel adiungentur. Hactenus traditio. In qua ſex notatu digniſſima ponuntur. Quorum primum quidem eſt, quod Iudæi fecerunt opera tenebroſa, & quod eorũ tenebræ & nox eſt ipſorum captiuitas, & quod Deus contra eos obtenebrauerit mundum. Secundum vero eſt, quod à leunculis, id eſt, ab omnibus ſeculi gentibus deleti fuerunt, quæ ibi animalia ſyluæ nuncupantur. Tertium eſt, quod homines quandoque animalium irrationaliũ nominibus appellantur. Quartum, quod valde notandum, eſt quod gentes quæ Iudæos delere debebant, à Deo mercedem ſuam requiſituræ erãt & accepturæ. Quintum eſt quod merces eorum debebat eſſe ſol, id eſt Meſſias, qui eis oriturus erat. Sextum denique eſt, quod in illa hora, quando ſol, id eſt Meſſias, eis oriri debebat, tunc ſol idololatriæ erat eis occaſurus. Quæ omnia adimpleta eſſe, ipſe rerum euentus demonſtrat. Nam Romani qui tum propter eorum robur at-

A que dominium, tum quia Roma ipſa ſub Leone eſt, vere leunculi dici poterant, Deum per idololatriam negantes; quique cunctis orbis gentibus dominabantur, tunc diem Iudæorum obtenebrarunt, cum Titus primo templum eorum, ciuitatemque funditus euertit, & demum Hadrianus eos perdidit. Tunc autem à Deo mercedem quæſierunt, cum tempore Conſtantini & Syluestri veram fidem ſuſceperunt. Et tunc etiam eis verus ſol, id eſt Meſſias, ortus eſt, & ſol idololatriæ occidit,
B vt præcedẽs traditio optime oſtendit. Quamuis autem in his quæ nunc diximus, liquido pateat finem dierum dici omne templi vltimi tempus vſque ad ipſius deſtructionem: hoc tamen ex eo maxime inſinuatur, quod huic dictioni ימים *iamim* præponitur litera ה *he*, cum dicitur הימים *haiamim*, facitque dictionem articulatam, determinateque ſignificantem. Quod perinde eſt, ac ſi Græce diceretur τῶν ἡμερῶν. Quæ quidem litera ideo apud eos הא הידיעה *he haiedia*, id eſt, *he* notitiæ dicitur;
C eo quod notificet dictionem cui præponitur, non de re ignota, ſed de nota dici. Hoc autem ſatis bene oſtenditur, vbi per Moſem Deuter. 31. hoc modo dicitur, ידעתי אחרי מותי כי השחת תשחיתון וסרתם מן הדרך אשר צויתי אתכם וקראת אתכם הרעה באחרית הימים: id eſt, Noui, quod poſt mortem meam corruptione corrumpemini, & deuiabitis à via, quam mandaui vobis. Et obuiabit vobis malum in fine *haiamim*, id eſt, illorum dierum, cum feceritis malum Deo (tetragramma-
D ton) vel Meſſiæ, ad prouocandum eum in opere manuum veſtrarum. Hoc autem malum tunc eis obuiauit, vel occurrit, cum in fine dierum ſuorum reprobato Meſſia Dei Filio, primum per Veſpaſianum & Titum, deinde per Hadrianum fuerunt omnes vel penitus deleti, vel in captiuitatem redacti. Et ſic reſponſum eſt ad primum eorum obiectum.

CAPVT III.

E

Ad ſecundum Iudæorum obiectum, Quod nondum venerit Meſſias, quia nondum mons domus Domini ſuper montes & colles eleuatus eſt.

GALATINVS.

SECVNDVM nunc eorum obiectum refellamus; cum ſcilicet ex
F verbis prophetæ dicentis, Præparatus erit mons domus Dei, cum reliquis, inferunt, Meſſiam nondum veniſſe, quia nondum viderunt ipſum montem domus Domini in vertice montiũ eleuatum. CAP. Dic prius vnde iſta recentiorum Iudæorum fatuitas ortũ habuit. GAL. Ex ſcripturis certe male intellectis ortum habuit. Legitur.n. in libro qui apud eos בבא בתרא *Baba Batbra* dicitur, Quod R. Iohanan ſic dixerit, Futurũ eſt, vt Deus ſanctus
G & benedictus eleuet Ieruſalem tribus leucis ſurſum. Sicut dictũ eſt Zac. 14. וראמה וישבה תחתיה Hoc eſt, Et exaltabitur, & ſedebit ſub ſe. Quemadmodum enim ſub ipſa tres leucæ ſunt, ita ſupra tres leucas habebit. Dixit Rabba, Quidam

ſenex, qui Ieruſalem in ſtatu ſuo viderat, dixit mihi, quod trium leucarum erat. Et forſitan dices, quod difficultas erit in aſcendendo ad eam. Docemur autem quod non, vbi dictum eſt Iſaiæ 60. cap. מי אלה כעב תעופנה וכיונים אל ארבותיהם Id eſt, Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & ſicut columbæ ad feneſtras ſuas? In *Midras* quoque *tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalmi 87. dictum, יסודתו בהררי קדש Hoc eſt, Fundatio eius in montibus ſanctuarij: ita dicitur אמר ר"פנחס בשם ר' ראובן עתיד הקב"ה להביא לתבור ולכרמל וליתן ירושלם כראשן שנ' נכון יהיה הר בית יהוה בראש ההרים Id eſt, Dixit Rabbi Pinhas in nomine R. Ruben, Futurum eſt, vt Deus ſanctus & benedict' adducat Tabor & Carmelum, ponatque Ieruſalem in capitibus eorum. Sicut dictum eſt Iſa. 2. c. Paratus erit mons domus Dei in capite montium. Huiuſmodi igitur ſcripturas iuniores Iudæorum male intelligentes (non enim myſtice, vt intelligi debēt, ſed literaliter eas intelligunt) cum hoc (inquiunt) in aduentu Meſſiæ fieri debuerit, necdum factum eſſe conſtet, Meſſiam ipſum nondum veniſſe, manifeſtum eſt. Quibus nos reſpondemus, Hanc montis domus Domini eleuationem nō literaliter, ſed ſpiritualiter intelligendam fuiſſe. Quod non ſolum per veterum Talmudiſtarum expoſitiones, ſed etiam per Rabbi Selomonis gloſſam aperte oſtenditur. Is enim ſuper Iſaiam, locum hunc exponens, docet ſupradicta Iſaiæ & Micheæ verba ſpiritualiter eſſe ſumenda. Sic enim illa exponit, והיה באחרית הימים לפי שיכלו הפושעים כמו שאמר למעלה נכון יהיה כל הענין עד לכו ונלכה באור יהוה כי נטשת חנני מסב הדיבור אל השכינה כי בל פרת שנטשת את עמך בעונם היה כי מלאו ובל הענין כל הפרשיות מוסבות זו על זו עד אשירה נא כשיכלו הפושעים ההם נכון מתוקן בראש ההרים בהר שהוא ראש לכל ההרים בחשיבות ונשא מגבעות יגדל יהוה נס שעושה בו מניסי סיני וכרמל ותבור וכולי Hoc eſt, Et erit in nouiſſimo vel in fine dierum, id eſt, Poſtquam deficient ſceleſti, vel poſtquam conſumti fuerint peccatores: quemadmodum ſupradictum eſt ab Iſaia 1. cum ait, Et conteret ſceleſtos, & peccatores pariter, & derelinquētes Deum deficient, vel conſumentur: Præparatus erit: Totum eodem modo vſque ibi, Ambulantes ambulabim' in lumine Dei. Hanc ſententiam prophetæ ad diuinitatem referendam cenſeo. Nam quod derelictus ſit populus, in cauſa fuerunt peccata eorum, vſq; ibi, Completi ſunt. Et omnia quæ ibi habentur, omniaq; capitula inuicem coniunguntur: vſq; ibi, Canam nunc. Itaq; in nouiſſimo, ſiue in fine dierum, quando reſpirabunt peccatores, benigne cum illis faciens, præparatus erit mons Dei in capite mōtium, in monte ſcilicet quod eſt caput omniū montium, quantum ad dignitatem, ſiue quantum ad pretium & æſtimationem. Eleuabitur ſuper colles. Quoniam ſcilicet magnificabitur Deus ſigno vel miraculo quod fiet in eo, maiore ſignis vel miraculis montis Sinai, Carmeli, & Tabor. Hæc ille. Deinde idē Rabbi verborum prophetæ expoſitionem proſequēs, ait, Et ibunt populi multi, id eſt, quilibet populus confortabit ſe inuicem multis verbis, atque exhortabitur, dicens, Venite ad atrium magnum, quod eſt in Ieruſalem, quia ibi ſunt iudicia Domini. Quoniam de Sion exibit lex ad omnes gentes. Et iudicabit ipſe mons inter gentes, & arguet controuerſias atq; diſcordias earum. Et dicet, Ad quid indigetis vlterius armis, vt inuicem præliemini? Et fluent, id eſt, congregabunt ſe, & trahent ſe ad eū, velut flumina omnes gentes. Hæc omnia R. Selomo. Vbi manifeſte aſſerit non quantum ad ſitum, montem domus Domini ſuper montes & colles eleuandum fuiſſe, ſed potius quantum ad dignitatem, & quantum ad ſigni vel miraculi ibi faciendi magnitudinem. Demum ſi diligenter inſpiciatur quod dicit, Et iudicabit ipſe mons inter gentes, & arguet controuerſias & diſcordias earū: & dicet, Ad quid indigetis vlterius armis, vt inuicem præliemini? videbitur plane, quod de monte rationali, id eſt, de Meſſia, qui mons dicitur, & non de monte terreſtri & irrationali loquatur. Quod longe clarius R. Abraham Auen Ezra ſuper Micheam 4. affirmat, eundem locum ita exponens, Et fluent ad eum, quaſi dicat, Et current ad eum. Et ab hoc loco vſq; ad finem libri loquitur propheta ſuper materia Meſſiæ, & de impiis qui impie agent in talos Meſſiæ, id eſt, poſt Meſſiam, vel contra ſucceſſores eius, vt dixerunt Magiſtri noſtri. Et iudicabit Meſſias inter populos multos. Hęc ille R. Abraham. Meſſias igitur eſt ille mons de quo prophetæ iſti loquuntur, qui ſuper capita montium, id eſt, ſupra patres ſanctos eleuandus erat. Quod autē Meſſias dicatur mons, ac ſancti patres ex quorum ſemine proditur' erat, montes appellentur, habetur in *Bereſith rabba*, id eſt, in expoſitione libri Geneſis, ſuper illud Gen. 38. dictum, Et egreſſus eſt Iacob de Berſabee: vbi ſic dicitur, Leuabo oculos meos ad montes, vnde veniet auxiliator meus, vel auxilium meum: Hoc eſt quod ſcriptum eſt Zach. 4. Quis tu mons magne corā Zorobabel? Mons magnus iſte eſt Meſſias. Et quare ipſum vocat montē magnum? Quia maior eſt quam patres: ſicut dictum Iſa. 52. Ecce intelliget ſeruus meus. Et eleuabitur & exaltabitur, & ſublimis erit. Hic eſt Meſſias qui eleuabitur pluſquam Abraham, de quo dictum eſt Gen. 14. Leuabo manus meas ad Dominum. Et exaltabitur pluſquam Moſes, de quo dictum eſt Num. 11. Quia dicis mihi, exalta eum in ſinū tuum. Et ſublimis erit, pluſquam Angeli miniſterij, de quibus dictum eſt Ezech. 1. Et ſublimitas eorum & ſublimitas eis. Propter hoc dictum eſt Zach. quarto, Quis tu mons magne coram Zorobabel? Et cur dicit corā Zorobabel? Quia de Zorobabel egreſſurus eſt. Cur autem ait, Ad æquitatem? Quia ipſe futurus eſt ad arguendum cum æquitate. Sicut dictum eſt Iſa. 11. c. Et iudicabit cum iuſtitia pauperes, & arguet cum æquitate manſuetos. Alia expoſitio, Leuabo oculos meos ad montes, vnde veniet auxiliator meus, vel auxilium meum: In die qua ſedebit Deus ſanctus & benedictus in iudicio cum Iſrael, ipſi erunt intendentes ad patres, vt loquantur pro eis: ſed non erit pater qui eruat filium, nec aliquis qui liberet fratrem ſuum. Et hoc eſt, Leuabo oculos meos ad montes. Hi ſunt patres. Sicut dictum eſt Micheæ 6. c. Audite montes diſceptationem Domini. Hucuſque traditio. Ex qua patet, & Meſſiā & ſanctos patres recte montes dici.

Meſſias dicitur mons.

Sancti dicti ſunt montes.

Reges & principes dicuntur montes.

A tes dici. Quod autem & reges etiam ac principes montes nuncupentur, habetur apud Nahum, dum ſic 1.c. ait, הרים רעשו ממנו והגבעות התמוגגו Hoc eſt, Montes contremuerunt ab eo, & colles fluctuauerũt. Vbi gloſſa R. Selomonis dicit Montes.id eſt, reges & principes pauebunt à ſententia eius, ſcilicet Dei. Apud Iſaiam etiam 41.c. ſic dicitur, אל תיראי תולעת יעקב Id eſt, Ne timeas vermis Iacob. Et paulo inferius תדוש הרים ותדק וגבעות כמץ תשים Hoc eſt, Triturabis montes, & B conteres, & colles velut glumam pones. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Triturabis montes, id eſt, reges & principes. Ex his patet ad ſecundum obiectum reſponſio.

CAPVT IV.

Ad tertium Iudæorum obiectum, Quod Ieſus Nazarenus non fuerit Meſſias, quia ad eum omnes gentes non fluxerunt.

GALATINVS.

TERTIO autem eorum obiecto, ex quo inferunt Ieſum Nazarenum Dominum noſtrum non fuiſſe Meſſiam, eo quod ad eum omnes gentes non fluxerint, huiuſmodi datur reſponſio, Quod dictio Hebraica כל *Col*, quæ idem eſt quod omnis, vel cunctus, vel totus, vel vniuerſus; non ita ſtricte ſumitur apud prophetas & Theologos, ſicut apud dialecticos. Qua de re etſi multa in ſacra ſcriptura comperiantur exempla, ſatis tamen ſit pauca quædam adducere. In libro namque Regum ſecundo 16.cap. hoc modo legimus, ויבא אבשלום אל פלגשי אביו לעיני כל ישראל Hoc eſt, Et ingreſſus eſt Abſalom ad concubinas patris ſui, ante oculos omnis vel totius Iſrael. Et rurſus 17. cap. eiuſdem libri ויאמר אבשלום וכל איש ישראל טובה עצת חושי הארכי מעצת אחיתפל i. Et ait Abſalom & omnis vir Iſrael, Bonum, id eſt, melius eſt conſilium Chuſai Architis, quam conſilium Achirophel. Ecce igitur quomodo ſcriptura vtrobiq; hoc nomen omnis ponit. Non ideo tamen tam inſulſus quiſquam fuerit qui dicat, neminem de Iſrael ibi defuiſſe; vel qui Abſalom cum flagitium illud perpetraret, non viderit, vel qui Chuſai Architis conſilium non approbauerit. Licet enim omnis Iſrael, & omnis vir ſcriptura dicat, credi tamen par eſt, multo plures de Iſrael abſentes ibi fuiſſe, quam præſentes, iis cõſideratis qui cum Dauid erant, & qui in cunctis finibus Iſrael remanſerant. Hoc autem & ex ipſi' Chuſai dicto manifeſte patet, cum ibidem ad Abſalom dixit, Cõgrega ad te omnem Iſrael, à Dan vſq; ad Berſabee. In Pſalmo quoque 42. ita dicitur, כל משבריך וגליך עלי עברו Hoc eſt, Omnes confractiones tuæ & fluctus tui ſuper me tranſierunt. Et Pſalm. 118. כל גוים סבבוני בשם יהוה כי אמילם Id eſt, Omnes gentes circundederunt me, in nomine Dei diuidam vel ſcindam eas. Vbi non ſanę (vt arbitror) mentis cenſendus eſſet, qui omnes confractiones & fluctus quos Deus habet, ſiue tribulationum ſiue maris intelligas, ſuper Dauid vel alium quempiam tranſiſſe aſſereret, atq; omnes mundi gentes ipſum (nemine deficiente) circumdediſſe, diceret. Quando igitur

A ſcriptura ſic loquitur, hæc dictio Omnis, ſæpiſſime non pro cunctis & ſingulis, ſed pro multis accipitur. Quod R. Kimhi in libro *Seraſim* optime declarat, dicẽs, כל *col*, id eſt omnis, eſt dictio comprehendens ſingula, & aliquoties partem multitudinis. Vt illud Gen. 41. וכל הארץ באו מצרימה Hoc eſt, & omnis terra venit in Ægyptum. Et iterum 24. cap. וכל טוב ארניו בירו Id eſt, Et omnia bona Domini in manu eius. Item 4. Reg. 8. ויקח מנחה בירו וכל טוב דמשק Hoc eſt, Et accepit mu- B nus in manu ſua, & omnia bona Damaſci. Hæc Rabbi Kimhi. Idem quoque ex *Midras Sir haſſirim*, id eſt, ex expoſitione Cantici canticorum clare patet, cum ſuper illud 2. cap. dictum, Vox dilecti mei. Ecce iſte venit ſaliens ſuper montes, ſaltans ſuper colles; ſic dicitur, Non ſunt montes hic niſi idololatriæ. Hoc eſt autem quod dictum eſt apud Hoſeam 4. c. Super capita montium decollabunt, & ſuper colles fumigabunt. Rabbi Ioden & Rabbi Huna in nomine R. Eliezer dixerunt; C Vox dilecti mei: Ecce iſte venit ſaliẽs ſuper montes, ſaltans ſuper colles: Hic eſt rex Meſſias, In hora enim qua ipſe veniet, dicet Iſraeli, In menſe iſto vos redimemini. Ipſi vero dicent ei, Magiſter noſter rex Meſſia, quando nos erim' redemti? Nonne iurauit Deus ſanctus & benedictus, quod ſeruire nos faceret 70. gentibus? Ipſe autem dabit eis duas reſponſiones, dicens, Vnus ex vobis captiuatus eſt apud Sarmatas, alius vero in Aphrica: quod perinde eſt, ac ſi apud omnes vos capti- D uaſſet. Nec ſolum hoc, ſed etiam regnum hoc nequam, id eſt, Romanum ſcribit in tyrocinio ſuo ex omnibus gentibus orbis, & de vnaquaque earum. Venit ergo Cuthæus vnus, & angariauit vos. Venit vnus Sarchius, & angariauit vos. Venit vnus Æthiops, & angariauit vos. Venit vnus de Perſide, & angariauit vos, donec omnis gens ipſius vos angariauerit, atque ſeruire fecerit. Quare ita eſt, ac ſi 70 gentibus ſeruiſſetis. Et in tempore iſto, ſcilicet Paſchæ vos redimemini. Sicut dictum eſt E Exod. 12. Hæc traditio. Ex his igitur clarum eſt, quod dictio hæc Hebraica כל *col*, id eſt, omnis, ſępenumero non pro omnibus ac ſingulis, ſed pro multis accipitur. Qui quidem loquendi modus à cæteris quoq; omnibus ſeruari ſolet. Cum enim pars hominum magna alicuius ciuitatis ad ſpectaculum aliquod vadit, totam ciuitatem, aut omnes homines ipſius, vel etiam totum mundum eo concurriſſe dicimus. Hunc autem loquendi modum paſſim in Sacra ſcriptura reperiri oſten- F dimus. Quod autem hoc in loco ſic ſumenda ſit, ex ipſius Iſaiæ verbis patenter oſtenditur. Nam cum dixiſſet, Et fluent ad eum omnes gentes: ſtatim ſe ipſum quaſi exponens, ſubiecit, Et ibunt populi multi. Hinc Michæas qui eodem tempore cum Iſaia prophetauit, hæc eadem verba referens, Iſaiam ipſum in hoc ſenſu fuiſſe locutum oſtendit, ita quarto capite dicens, ונהרו עליו עמים והלכו גוים רבים Id eſt, Et fluent ad eum populi, & ibunt gentes multæ. Et nota, quod vbicunque G apud Hebræos ponitur dictio hæc עמים *ammim*, id eſt, populi in plurali numero, ſemper pro gentibus accipitur. Ex his igitur quæ dicta ſunt, aperte liquet, hoc Iſaiæ dictum quod ipſi nobis opponunt, Et fluent ad eum omnes gentes: in

A Saluatore noſtro fuiſſe completum: cùm nullus quantumcunque peruerſus inficiari poſſit, populos multos, genteſque innumeras ad eum greſſibus fidei confluxiſſe, maximè cum in præcedenti traditione dictum ſit, omnes gentes reputari Romanos, qui cunctis gentibus imperabant. Vnde ſecundum hoc, atque iuxta eorum traditionem, rectè dici poteſt, quod ſi nulli alij in Saluatorem noſtrum niſi Romani credidiſſent, omnes gentes ad eum confluxerint. Quare in nullo prorſus hæc fatua Iudæorum obiectio Saluatori noſtro derogat.

CAPVT V.

Ad quartum Iudæorum obiectum, Quod Meſſias nondum venerit, quia gentes nondum dixerunt, Venite aſcendamus ad domum Dei Iacob.

GALATINVS.

NVnc ad quartum eorum obiectum reſpondeamus, quo probare nituntur, Meſſiam adhuc non veniſſe, & ex conſequenti Dominum noſtrum Ieſum Nazarenum Meſſiam non fuiſſe, quia nec in aduentu ipſius, nec adhuc aliquando illud eiuſdem prophetæ verbum adimpletum eſt, Venite aſcendamus ad montem Domini, & ad domum Dei Iacob. Diximus igitur in præmiſſis, Quod mons iſte Meſſias eſt, in quem gentes crediture erant, quem & nunc gentes ipſæ colunt, atque adorant, vna & concordi voce dicentes, Eamus ad montem Domini, id eſt ad Meſſiam filium Dei Saluatorem noſtrum, & ad domum Dei Iacob, hoc eſt, ad domum Dei quem coluit Iacob; & cæteri patres ſancti veteris teſtamenti. Ideo oſtenditur vnum Deum eſſe omnium fidelium, & eorum qui ante legem fuerunt, & eorum qui ſub lege extiterunt, & eorum quoque qui nunc in Chriſtum credunt. Quod autem nos arguunt de eo quod dicimus, Eamus ad domum Petri, ad domum Pauli, ad domum Franciſci, & ſic de reliquis: reſpondemus, quod nullus qui ſane ſapit, dictum hoc ita intelligit. Nullam quippe Petro, neque Paulo, neque Franciſco, neque alij cuiuis ſancto domum facimus. Sed in honorem Petri, atq; memoriam Pauli, eam Deo dedicamus. Quare nec alicui pontificum fas eſt in Eccleſiarum conſecratione dicere, Tibi Petro, aut tibi Paulo, hanc domum dedicamus, ſed Deo duntaxat quodlibet templum conſecrari dicitur. Et quamuis diuerſæ Eccleſiæ Deo conſecrentur; vna tamen eſt domus Dei, vna eſt Dei Eccleſia; omniumque fidelium conuentus. Ad hanc domum Dei accedit, qui de vnitate Eccleſiæ eſt. In hac Chriſtus ipſe mons montium & ſanctus ſanctorum à fidelibus adoratur. In hac & peccata remittuntur.

CAPVT VI.

Ad quintum Iudæorum obiectum, Quod Meſſias nondum venerit, quia nondum arma bellica in agriculturæ inſtrumenta ſunt conuerſa.

GALATINVS.

EOrvm quintum obiectum, cum ex eiuſdem prophetæ verbis concludere contendunt; Meſſiam nondum veniſſe, quia nondum enſes in ligones conuerſi fuerint, nec iacula in falces, per eorum Talmud confutatur. Non enim mundum tam fortiter alterandum fuiſſe, vt ipſi ignoranter, vel potius fraudulenter aſtruunt, oſtendit quædam eorum traditio, B quæ in libro שבת *Sabbath*, id eſt ſabbati hoc modo ait, Tradiderunt magiſtri; ne egrediatur aliquis in die Sabbati cum enſe, & cæteris armis. R. autem Eliezer dicit, quod ornamenta ſunt homini arma. Dixerunt igitur ei, Poſtquam ſunt homini ornamenta, quam ob rem ceſſatura ſunt in diebus Meſſiæ? Reſpondit eis, Quia non erunt neceſſaria. Sicut dictum eſt Iſaiæ 2. cap. Et non leuabit gens gladium contra gentem, nec diſcent vltra bellum. Dixerunt ei, Erunt ſaltem ad ornatum, C vel decorem. Dixit autem R. אביי *Abaia*, Ad quid, ex quo futuri ſunt tanquam lucerna in meridie? Horum autem contrarium opinatus eſt R. Semuel: Ait enim; Non intereſt inter ſeculū hoc; & dies Meſſię, niſi ſeruitus regnorum tantum. Sicut ſcriptum eſt Deuter. 15. Quia deerit pauper de medio terræ. Et paulo poſt ſic ſequitur, Et fuerunt qui dicerent, quod dixerunt ad eum, ad Rabbi ſcilicet Eliezer; Ex quo ſunt homini ornamento arma, cur ergo ceſſabunt in diebus Meſſiæ? Re- D ſpondit eis, Etiam in diebus Meſſiæ non ceſſabunt arma, ſed ceſſabunt in futuro aduentu. Hactenus Talmud. Vbi notandum eſt, quod idem Rabbi qui paulo ante aſſerere videbatur, arma in diebus Meſſię ceſſare debuiſſe, hic ſe ipſum exponens, reuocat quod dixerat; Non ſcilicet in aduentu Meſſiæ primo, ſed in futuro aduentu, hoc eſt in ſecundo eius aduentu, ceſſatura eſſe. Secundum quoq; eſt, quod vbi traditio iſta dicit, Quod non intereſt inter ſeculum hoc & dies Meſſiæ, E niſi regnorum ſeruitus: ſenſus eſt, Quod ſerui Meſſiæ atque in eum credentes, idololatrarum gentium regibus vlterius ſeruituri non erant. Quod tunc profecto vſquequaque completum eſt, cum ſub Conſtantino Cæſare, & Syluestro Pontifice maximo, Romanum imperium ſe Domino Ieſu Chriſto ſponte ſubiecit. Ex his igitur quæ dicta ſunt, ſatis liquido patet, nihil ex his prophetæ verbis à perfidis Iudæis contra Saluatorem noſtrum obiici poſſe, quod facile per eo- F rum ſcripturas ſolui non poſſit. Nam cum dicit, Et contundent, vel malleabunt enſes ſuos in ligones, cum reliquis; ſi velint verba iſta vt litera ſonat, intelligere; ipſa tempore Domini Ieſu Chriſti impleta eſſe, negare non poſſunt, præſertim cum per traditionem nunc dictam patuerit, in diebus Meſſiæ nec arma omnino ceſſatura, nec mundum ipſum alterandum fuiſſe: vt ipſi & hic & alibi ſcripturas peruerſe exponendo; impudentiſſime delirant. Si autem ſpiritualiter eadem G verba intelligenda duxerint, quid vnquam melius, quam hoc in diebus Domini noſtri Ieſu Chriſti poteſt inueniri completum? Cum gentium ſapientes ac philoſophi, vt fuit Clemens ille Romanus Dionyſius Græcus, Cyprianus, & Augu-

ſtinus

ſtinus Aphricani, ac alij pene innumeri, linguas, verba, argumentationumq; verſutias quibus ante eorum cōuerſionem diſputando contra fidem noſtram, acerrime pugnabant, poſtmodum ad ſcelus idololatrię penitus extirpandum, ad hominúmque vitia radicitus euellenda, & ad veri Dei cultum ampliandum, atque ad virtutes tam in Iudæorum, quam in Gentilium cordibus nutriendas, conuerterunt. Quare ſi ſacra ſcriptura ſpiritualiter (vt oportet) hic intelligatur, inueniemus proculdubio in diebus Domini noſtri Ieſu Chriſti. huiuſmodi arma bellica in agriculturæ inſtrumenta optime commutata fuiſſe. Et conſequenter completum autumabimus illud Iſa. 61. cap. dictum, quod Petro & Paulo cæteriſq; ex Iudæis in ipſum Dominum Ieſum verum Meſſiam credentibus longe ante prophetatum fuerat. ועמדו זרים ורעו צאנכם ובני נכר אכריכם וכרמיכם ואתם כהני יהוה תקראו משרתי אלהינו יאמר לכם חיל גויכם תאכלו ובכבודם תתימרו Hoc eſt, Et ſtabunt alieni, & paſcent oues veſtras, & filij extranei erunt agricolæ veſtri. Et vos ſacerdotes Dei vocabimini, miniſtri Dei noſtri dicetur vobis. Fortitudinem gentium comedetis, & in gloria vel honore eorum dominificabimini. Quemadmodum igitur lingua & verba ſæpenumero gladius & lanceæ ac venabula dicuntur, maxime cum quis ipſis ad nocendum vtitur, iuxta illud Pſa. 57. בני אדם שניהם חנית וחצים ולשונם חרב חדה Id eſt, Filij hominum, dentes eorum iacula & ſagittæ, & lingua eorum enſis acutus. Et iterum Pſalmo iuxta Hebraicam veritatem 55. ſecundum vero noſtram æditionem 54. רכו דבריו משמן והמה פתיחות Hoc eſt, Mollia facta ſunt verba eius ſuper oleum, & ipſa ſunt venabula. Item Prou. 25. מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר id eſt, Claua & enſis atq; ſagitta acuta, vir reſpondens in proximum ſuum teſtimonium falſum. Ita quoque lingua ipſa ac verba non abs re vomeres, ligones, ac falces vocari poſſunt, cum quis illis ad aliorum inſtructionem, atque ad Dei cultum vtitur.

CAPVT VII.

Ad ſextum obiectum, Quod Meſſias nondum venerit quia nondum pax ſine fine venit.

GALATINVS.

SEXTVM ipſorum obiectum per eorum quoque ſcripturas facile cōfutatur. Cum enim ex eo quod propheta dicit, Non leuabit gens in gentem gladium, neq; diſcent vltra bellum, Meſſiam nondum veniſſe inferunt, quia nondum pax ſine fine mundo aduenit; cum tamen pacem perpetuo duraturam in dieb⁹ Meſſiæ fieri debere, verba ipſius prophetæ ſonare videantur; reſpondendum eſt eis, prout in Talmud à ſapientibus eorum verba hæc exponuntur. Primum itaque notandum eſt, quod hæc dictio עוד *od*, quam nos vltra interpretamur, etſi quandoq; & raro pro Nunquam aut Vnquam accipiatur, vt eſt illud Geneſ. 8. cap. dictum, לא אסיף לקלל עוד את האדמה Hoc eſt, Non addam vltra maledicere terræ: Et rurſus 9. cap. ולא יהיה עוד המים למבול Id eſt, Non erit vltra diluuium: crebro tamen tempus admodum breue ſignificat, vt docet Rabbi Kimhi in libro *Seraſim*, dicens, Contingit hanc dictionem עוד *od*, id eſt, vltra, paruum tempus ſignificare: vt cum dicitur Prouerb. 31. cap. תני שכר לאובד ויין למרי נפש ישתה וישכח רישו ועמלו לא יזכר עוד Hoc eſt, Date inebriatiuum pereunti, & vinum ei qui amaro eſt animo. Bibet & obliuiſcetur egeſtatis ſuæ, & laboris ſui non recordabitur vltra. Vltra enim ibi non ſignificat vnquam, vel in æternum, ſed quamdiu vinum in eo fuerit. Ita quoque dictum illud 4. Reg. 6. cap. ולא יספו עוד גדודי ארם לבוא בארץ ישראל Id eſt, Et non addiderunt vltra turmæ Aram venire in terram Iſrael, id eſt in illo tempore. Item contingit quandoq; עוד *od*, ſignificare עדן *aden*, id eſt adhuc. Vt illud Pſal. 88. במתים חפשי כמו חללים שוכבי קבר אשר לא זכרתם עוד Hoc eſt, In mortuis liber, ſicut interfecti dormientes in ſepulchro quorum non memor fuiſti *od*, id eſt adhuc. Quaſi dicat: adhuc non fuiſti memor eorum, donec veniat tempus, in quo fiet mortuorum memoria, vt reſurgant. Et ſic etiam eſt illud Iob 2. cap. עודך מחזיק בתמתך Id eſt, Adhuc tu retines perfectionem tuam. Hactenus Rabbi Kimhi. Ex cuius dictis ſatis liquido patet, quod dictio hæc Hebraica *od*, id eſt, vltra, raro quidem pro Vnquam, vel pro Amplius accipitur, frequenter autem pro determinato, vel etiam pro modico tempore ſumitur. Sed quoniam Iudæi, vt moris eorum eſt, non obſtantibus iis quæ circa hoc dicta ſunt adhuc contentioſe obſtant, ideo oportet nos iterum quędam alia ſua in eos ſpicula contorquere. De quibus illud vnum ſit, quod Geneſ. trigeſimo quinto capite habetur, ויאמר לו אלהים שמך יעקב לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל יהיה שמך Id eſt, Et dixit ei Deus, Nomen tuum Iacob, non vocabitur nomen tuum vltra Iacob, ſed erit Iſrael nomen tuum. Hic ergo acutius cernat Iudaica prauitas: quod ſicut dictum eſt apud Iſaiam, Non leuabit gens cōtra gentem gladium, nec diſcent vltra bellum, ita hic dicitur, Non vocabitur vltra nomen tuum Iacob: qui tamen & confeſtim eodem in cap. octies vocatus eſt Iacob, & nonniſi ter Iſrael. Aliud vero ſpiculum eſt illud, quod 1. Reg. 7. ita de Philiſtæis legitur, ולא יספו עוד לבא בגבול ישראל Hoc eſt, Et non addiderunt vltra venire ad terminum Iſrael. Fuitque manus Domini in *Philiſtiim* omnibus diebus Semuel. Quomodo autem iſtud vltra ibi intelligendum ſit, ex eo oſtenditur, quod in eodem libro capite 13. dicitur, Quod mortuo Semuele, & regnante Saul, aſcenderunt Philiſtæi ad terram Iſrael. Sic enim ibi legitur, Et *Philiſtiim* congregati ſunt ad pugnandum cum Iſrael, triginta millia equitantium, & ſex millia equitum ſiue militum, & populus ſicut arena quæ eſt in littore maris. Et aſcenderunt, & caſtrametati ſunt in Michmas coram Bethauen. Ex his igitur omnibus conſtat, quod hæc Hebraica dictio עוד *od*, id eſt, vltra, non ſemper æternitatem (vt Iudæi delirant) importat, ſed aliquando temporis diuturnitatem, & multoties tempus valde exiguum. Ex quo aperte liquet tempore Domini noſtri Ieſu Chriſti impletum fuiſſe hoc Iſaiæ dictum, Non leuabit gens

contra gentem gladium, nec diſcent vltra bellum: Vltra, id eſt, per aliquod tempus. Ipſe ſiquidem natus eſt pacis ſatis longæuæ tempore, Auguſto orbi imperante. Quę quidem pax eo viuente ſemper durauit, & poſtmodum eo mortuo, per annos quadraginta quouſque Iudæi bella volentes, pacem ipſam turbauerunt, contra Romanum imperium, cum ſuo falſo Meſſia nomine *Bencozba* (vt in ſuperioribus dictum eſt) inſurgendo. Romani etenim anno ante Ieruſalem euerſionem à Tito factam 180. Iudęis dominari cœperunt, vt in præcedentibus per Talmud probatum eſt. Denique non multo poſt tantam vniuerſus mundus pacem habuit, vt ſolus vnus homo, hoc eſt, Cæſar Auguſtus vniuerſo orbi pacifice præeſſet. Quod igitur aliud maius pacis indicium Iudæi mente capti quærunt, quam vniuerſum terrarum orbem ſub vnius hominis dominio fuiſſe? Quocirca nemini dubium eſſe debet, quod in tam diuturna pace multa arma bellica in ligones, falces, & vomeres conuerſa fuerint.

Capvt VIII.

Ad ſeptimum obiectum, Quod Meßias adhuc non venerit, quia nondum feræ eſum carnium deſerentes, ac omni feritate depoſita, cum animantibus manſuetis accubuerunt.

GALATINVS.

Illvd quoq; quod ex verbis einſdem prophetæ nobis obiiciunt, Quod ſcilicet nondum feras viderint eſum carnium deſerere, neque cum animantibus domeſticis ac manſuetis, omni feritate depoſita accumbere: ex quo Meſſiam nondum veniſſe concludunt, per eorum etiam ſcripturas refellimus, dicentes, Quod ſacra ſcriptura ſæpenumero myſtice atq; parabolice, ac etiam ſæpiſſime metaphorice & per tranſlationem loquitur, non ſolum res quaslibet aliorum nominibus vocando, atq; etiam homines ſecundum quod eorum exigunt actiones, ſiue mores, vel etiam qualitates, irrationalium vocabulis appellando, verum etiam & Deum ipſum, ad ipſius operationes reſpectum habendo: Quod R. Moſes Ægyptius in libro מורה הנבוכים *More hannebochim* circa eius principium optime declarat: vt in ſexto capite primi libri huius operis latius vidimus. Quod autem aliter intelligenda ſint præmiſſa Iſaiæ verba, quam ipſi intelligenda dicunt, habetur ab ipſo quoque R. Moſe Ægyptio in ſuis הלכות *hallacoth*, id eſt ſententiis, ſuper librum Iudicum ſic dicente; Non aſcendat ſuper cor tuum, quod in diebus Meſſiæ deficere debeat aliquid de via huius mundi, vel quod tunc innouari debeat aliquid de operibus ſex dierum: ſed potius quod mund^9 ire debeat iuxta ſolitam viam ſuam. Quod igitur apud Iſaiam 11. ca. dictum eſt, Et habitabit lupus cum ariete: cum reliquis: ſenſus eſt; quod Iſrael habitaturus ſit confidenter cum impiis ſeculi, qui leonibus, & lupis, ac pardis comparantur: ſicut dictum eſt Ierem. 5. capite, הכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר שקד על A עריהם Hoc eſt, Percuſſit eos leo de ſylua; lupus nemorum, vel vepretorum vaſtabit eos, pardus vigilat vel inſidiatur prope ciuitates eorum. Poſtquam conſumti fuerint peccatores, de quibus dictum eſt Iſaiæ 1. ועזבי יהוה יכלו Id eſt, Et derelinquentes Deum conſumentur: & conuerſi fuerint omnes ad legem veritatis, tunc non diripient, neque deſtruent, ſed comedent licita in tranquillitate cum Iſrael: ſicut dictum eſt ab Iſaia, Et leo ſicut bos comedet paleam. Et ſic in hunc modum B verba ſcripta de Meſſia ſimilitudines ſunt. In tempore autem regis Meſſię ſcietur de omnibus, cuius rei, & quam ob rem fuerint ſimilitudines, & quid per eas ſignificatum ſit. Dixerunt enim ſapientes, quod non intererit inter ſeculum hoc & dies Meſſiæ, niſi ſeruitus duntaxat regnorum. Hæc omnia idem Rabbi. Prædicta quoque non parum ſumunt roboris à translatione Chaldaica R. Ionathę filij Vzielis, cui apud eos nefas eſt contradicere. Nam illud quidem, Et egredietur vir-C ga de ſtipite Iſſai: & virgultum, vel planta, vel ſtirps de radicibus eius fructificabit, vel germinabit, ita Chaldaice traduxit, ויפוק מלכא מבנוהי דישי ומשיחא מבני בנוהי יתרבי Hoc eſt, Et exibit rex de filiis Iſſai & Meſſias de filiis filiorum eius ſe nutriet. Illud autem, Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius, & fides cinctorium, vel lumbare renum eius, ſic interpretatus eſt, ויהון צדקיא סחור סחור ליה ועבדי המנותא יהון קריבין ליה id eſt, Et erunt iuſti circa eum, & fideliter agen-D tes appropinquabunt ei. Illud quoque, Et habitabit lupus cum ariete, cum cæteris, ita expoſuit, ביומוהי דמשיחא דישראל יסגי שלמא בארעא Hoc eſt, In diebus Meſſiæ Iſraelis multiplicabitur pax in terra. Quæ quidem interpretatio duo contra Iudaicam impietatem facit. Primum quidem, quod ipſa Iſaiæ verba de Meſſia dicta ſint. Bis enim ibi eius nomen exprimit. Secundum vero quod ſpiritualiter ſint intelligenda. Cui etiam interpretationi gloſſa Rabbi Solomonis valde aſti-E pulatur, quæ eadem verba hoc modo exponit, Non ad viſionem oculorum iudicabit rex Meſſias, ſed cum ſapientia Dei ſancti & benedicti quę in eo erit, ſciet & intelliget quis reus fuerit, & quis innocens. Et arguet in æquitate, id eſt, cum lingua quieta & tenera. Et percutiet terram virga oris ſui, hoc intelligendum eſt ſecundum Targum, id eſt, ſecundum Chaldaicam editionem quæ talis eſt, ויקטל חייבי ארעא במימר פומיה id eſt, Et delebit reos de terra verbo oris ſui. Et ſpiritu labio-F rum ſuorum mortificabit impium, id eſt, Et ſermone labiorum eius erit mortuus impius. Et erit iuſtitia cingulum lumborum eius, hoc eſt, Et erunt iuſti circa eum, id eſt, adhærentes ei ſicut cingulum. Hæc Rabbi Selomo. Supradicto quoque loquendi modo, appellantur creberrime in ſacra ſcriptura homines ferarum, pecudum, auium atque reptilium nominibus. Nam vt legitur Geneſ. 49. Iacob ille patriarcha filiis ſuis benedicens, Iudam quidem גור אריה id eſt, catulum G leonis vocauit: Iſachar vero חמור גרם Hoc eſt, aſinum oſſeum vel fortem. Dan autem נחש עלי דרך id eſt, ſerpentem ſuper viam, ceraſtem ſuper ſemitam. Nephthali vero אילה שלחה Hoc eſt ceruiam tranſmiſſam. Beniamin autem זאב יטרף Id eſt,

Homines plerumque brutorum nominibus appellantur.

id eſt, lupum rapacem. Sic enim ait de eo, בנימין
זאב יטרף בבקר יאכל עד ולערב יחלק שלל Hoc
eſt. Beniamin lupus rapax, mane comedet ꝑdam,
& ad veſperam diuidet ſpolium. Sic etiam eſt illud
Prou 28 dictum, ארי נהם ודב שוקק מושל רשע
על עם דל id eſt, Leo rugiens, & vrſus circumiens,
dominator impius ſuper populum pauperem. Ad
quod etiam pertinet quod apud Ierem. 50. ſic di-
citur, שה פזורה ישראל אריות הדיחו הראשון
אכלו מלך אשור Hoc eſt, Ouis diſperſa vel diſſi-
pata Iſrael, Leones expulerunt eum. Primus co-
medit eum rex Aſſur. Et ſequitur immediate ibi-
dem, וזה האחרון עצמו נבוכדראצר מלך בבל id eſt,
Et vltimus exoſſauit eum rex Babylonis. Et iterum
ibidem paulo ſuperius, צאן אבדות היה עמי רעיהם
התעום Hoc eſt, Grex vel oues perditæ fuerunt po-
pulus meus. Paſtores earũ errare fecerũt eas Gloſ-
ſa R. Selomonis, Paſtores, inquit, earum, id eſt re-
ges. His ſubnectendum eſt ꝙ in libro חולין *Hullin*,
in cap. הכל שוחטין *Haccol ſohatin* ſcribitur, ſuper
illud Pſ. 36. אדם ובהמה תושיע יהוה id eſt, Homi-
nem & beſtiam ſaluabis Deus. Sic enim ibi ad ver-
bum dicitur, Dixit R. Iudas, quod dixit Rab. Hi
ſunt filij Adæ, qui aſtuti ſunt per ſcientiam, & ſta-
tuunt ſe ipſos velut iumentum, vel beſtiam. Hæc
Talmud. Quaſi dicat, Eos Deus ſaluabit qui pru-
dentes ſunt tanquam homines ad faciendum bo-
num, & ſimplices velut iumenta ad patrandũ ma-
lum, atque patientes ad onus Dei portandum. In
Midras quoque *tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſal-
morum ſuper illud Pſalm. 64. שמע אלהים קולי
בשיחי מפחד אויב תיצור חיי Hoc eſt. Exaudi De⁹
vocem meã, cum deprecor, à timore inimici ſerua
vitam meam, ſic dicitur, Scriptum eſt Danielis 6.
capite, Deus me⁹ miſit Angelum, & clauſit os leo-
num. Venit leo, & liberauit leonem de ore leonis.
Venit leo; Hic eſt Deus ſanctus & benedictus:
ſicut dictum eſt Amos 3. c. אריה שאג מי לא יירא
אדני יהוה דבר מי לא ינבא Id eſt, Leo rugiit, quis
non timebit? Dominus Deus locutus eſt, quis nõ
prophetabit? Et liberauit leonem; Hic eſt Da-
niel, qui venit ex Iuda, ſicut dictum eſt Gen. 49 c.
גור אריה יהודה Hoc eſt, Catulus leonis Iuda. De
ore leonis; Hic eſt Nabuchodonoſor: ſicut dictũ
eſt Ierem. 4. עלה אריה מסבכו Id eſt, Aſcendit leo
de cubili ſuo. Cum ſatis prouide (vt ex prædictis
patuit) cognoſci poſſit, quod nec feræ, nec iumen-
ta, nec cætera id genus, cum irrationalia ſint, diui-
næ legis aut cognitionis poſſint eſſe capacia, ne-
ceſſario profecto conſequens eſt, verba antedicta
Iſaiæ, videlicet; Habitabit lupus cum ariete, cum
reliquis, non de brutis, ſed de hominibus intelle-
ctum habentibus, intelligenda eſſe.

CAPVT IX.

Ad octauum Iudæorum obiectum, Quod Meſſias adhuc non venerit, quia nondum ipſi in terram ſuam congregati ſunt.

CAPNIO.

ASSVMVNT adhuc & aliud ſuæ falſitatis & cæcitatis argumentum, ex eo quod Deut. trigeſimo capite ſic legitur, ושב יהוה אלהיך את

A שבותך ורחמך ושב וקבצך מכל העמים אשר
הפיצך יהוה אלהיך שמה: אם יהיה נדחך בקצה
השמים משם יקבצך יהוה אלהיך ומשם יקחך:
והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך
וירשתה: Hoc eſt, Et conuertet Dominus Deus
tu⁹ captiuitatem tuam, & miſerebitur tui. Et con-
uertet, & congregabit te ex cunctis populis, ad
quos diſperſit te Dominus Deus tuus, vt eſſes ibi.
Si fuerit impulſio tua in extremitates cœli, inde
congregabit te Dominus Deus tuus, & inde aſſu-
B met te, & introducet te Dominus Deus tuus ad
terram, quam hæreditauerunt patres tui, & hære-
ditabis eam. Cum igitur (inquiunt) plures quam
mille & quadringenti fluxerint anni, ex quo per
orbem diſperſi ſumus, & per Meſſiam cum vene-
rit, ſicut à patribus noſtris traditum eſt nobis, ad
terram quam patres noſtri poſſederunt, reducen-
di & congregandi ſimus, quemadmodum & per
Moſem in verbis præmiſſis, & per alios quoque
prophetas ſæpenumero prophetatum eſt, mani-
C feſtum eſt, Meſſiam ipſum nondum veniſſe, &
per conſequens Ieſum veſtrum Meſſiam non fu-
iſſe. Quoniam igitur argumentum hoc ſæpiſſime
contra nos facere ſolent, velim illud penitus ſol-
uas GAL. Iudæi noſtri temporis crebro contra
nos verba iſta impudentiſſime inducunt, omiſſo
fraudulenter eorundem principio (quod in no-
ſtra quoque editione deficit) quo Dominus ipſe
ait, עתה אשיב את שבות יעקב Id eſt, Nunc con-
uertam captiuitatem Iacob. Et reliqua: Quod
D manifeſte falſum eſſet, ſi adhuc totum futurum
eſſet, cum ab eo tempore hucuſque plures duo-
bus millibus tranſierint anni. Quare cum Deum
vel hic vel alibi mentiri, aut falſum dicere, ſit im-
poſſibile, neceſſario profecto ſequitur, quod tunc
cum Deus dixit, Nunc conuertam captiuitatem
Iacob, cum reliquis, fuerint hæc incepta. Deinde
vero ſuis temporibus, prout Deus ipſe prædeſti-
nauerat, vniuerſa completa. Dicimus ergo, quod
de Iudæorum congregatione & reditu ex Baby-
E lonica captiuitate fuerint verba illa Deuterono-
mij dicta. Tempore enim Nehemiæ & Ezræ nu-
tu Dei, Iudæi à Cyro rege Perſarum redeundi fa-
cultate accepta, congregari fuerunt, reuerſiq; ſunt
ad terram ſuam, quicunque reuerti voluerunt;
vt habetur in fine Paralip. & in principio Ezræ.
Quod ex eo maxime patet, ꝙ apud Nehemiam 1.
cap. ita ſcribitur, זכר נא את הדבר אשר צוית את
משה עבדך לאמר אתם תמעלו אני אפיץ אתכם
בעמים: ושבתם אלי ושמרתם מצותי ועשיתם אתם
F אם תהיה נדחכם בקצה השמים משם אקבצכם
והביאותים אל המקום אשר בחרתי לשכן את שמי
שם: Hoc eſt, recordare quæſo (dixit Nehemias
Domino) verbi quod præcepiſti Moſi ſeruo tuo,
dicens, Vos perperam ageris. Ego diſpergam vos
in populis. Et reuertemini ad me, & ſeruabitis
præcepta mea. Si fuerit impulſio veſtra in extre-
mitates cœli, inde congregabo vos, & ducam ad
locum quem elegi, vt habitet nomen meum ibi.
Ex his euidenter liquet, de Iudæorum congrega-
G tione & regreſſu ex Babylonica captiuitate, ſu-
pradicta Deut. verba dicta fuiſſe. De qua etiam
congregatione & reditu apud Ezech. 39. ſic dici-
tur, בית ישראל וקנאתי לשם קדשי כה אמר אדני
יהוה עתה אשיב את שבות יעקב ורחמתי id eſt, Sic

filij mei ſicut agri pleni, cui benedixit Dominus: Hic docet Deum oſtendiſſe ſibi domum ſanctuarij ædificatam & deſtructam. Et ædificatam quidem ibi, Vide odorem filij mei. Sicut ſcriptum eſt Num. 28. Odorem ſuauem ſeruabis. Deſtructam vero ibi, Sicut agri pleni. Sicut ſcriptum eſt Micheæ 3. cap. Propterea cauſa veſtri Sion tanquam ager arabitur. Ædificatam autem & conſummatam in futurum ibi, Cui benedixit Dominus. Sicut ſcriptum eſt Pſal. 132. Quia ibi mandauit Dominus benedictionem & vitam vſq; in ſeculum, vel in æternum. In libro quoq; Succa, id eſt, Tabernaculi ita legitur, Dixit R. Ezra, Scriptum eſt Ioelis 2. cap. ואת הצפוני ארחיק מעליכם והדחתיו אל ארץ ציה ושממה ארת פניו אל הים הקדמוני וסופו אל הים האחרון id eſt, Et aquilonem elongabo à vobis vel deſuper vobis, & impellam eum ad terram aridam, vel deſertam, vel deſolatam. Facies eius ad mare orientale, & finis eius ad mare vltimum. Et aquilonem elongabo à vobis. Hic eſt יצר הרע *Ieiſer hara*, id eſt fomes vel concupiſcentia mala, quæ latitat in corde hominis. Et impellam eum ad terram aridam, id eſt ad locum, vbi filij Adæ nō inueniuntur habitare. Facies eius ad mare Orientale, Quia dedit oculos ſuos in ſanctuarium primum, & deſtruxit illud occiditq; ſapientes, qui ibi erant. Et finis eius ad mare vltimum. Quia dedit oculos ſuos in ſanctuarium ſecundum, & euertit ipſum, interfecitq; ſapientes qui in illo erant. Ex his traditionibus ſatis aperte innuitur, tertium templum non fuiſſe ædificandum. Quod manifeſtius apud Ieremiam habetur, ita 7. cap. dicentem; היטיבו דרכיכם ומעלליכם ואשכנה אתכם במקום הזה: אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל יהוה היכל יהוה היכל יהוה המה Hoc eſt, Bonas facite vias veſtras, & actiones veſtras. Et habitare vos faciam in loco iſto. Ne confidatis in verbis mendacij, vel falſitatis, ad dicendum, Templum Dei, Templum Dei, Templum Dei ſunt. Quia ſcilicet falſum omnino eſt, quod tertium templum Domini ædificetur in terris, cum aliud quam primum & ſecūdum templū Domini eſſe nō debeat. Quod in libro נזירות *Neziruth*, id eſt, Separationis, in capite *Bethſammai* confirmatur, cum ſic ſuper eiſdem Ieremię verbis dicitur, Quid eſt quod ſcriptum eſt, Templum Dei, Templum Dei? Iſtud eſt ſanctuarium primum & ſecundum. Per ea igitur quæ dicta ſunt, palam oſtenditur, quod templum non reædificabitur tertio, neque Iudaica prauitas poteſt aliqua euidenti ratione probare illud tertio reædificandum eſſe: cum, vt ex præmiſſis ſatis manifeſte patuit, nonniſi duo in terra templa eſſe debuerunt. Primum ſcilicet quod à Salomone conſtructum fuit, & à Nabuchodonoſor ſubuerſum: & ſecundum, quod ſub Zorobabel cōditum eſt, & à Tito demum deſtructum. Tertium autem templū non in terra, ſed in cœlo, atque in Ieruſalem ſuperna ponendum eſt: vt priſci Talmudiſtæ tradiderunt. Quod multis in locis ipſius Talmud probatur. Nam in *Bereſith rabba*, id eſt in expoſitione libri Geneſis ſuper illud 28. ca. eiuſdem libri ſcriptum, ויירא ויאמר מה נורא המקום הזה אין זה כי אם בית אלהים וזה שער השמים id eſt, Et expauit ac dixit Quam terribilis eſt locus iſte. Non eſt hic niſi do-

Tertium templū in cœlo ponēdum eſt.

A mus Dei. Et hic eſt porta cœli: ſic legitur, Dixit magiſter noſter Iehoſuas filius Nun, Illa die qua appropinquauit mors Moſi, ſuſtulit eum Dominus ad cœlum altiſſimum, oſtenditq; ei domum præmij ſui, & quid ei venturum eſſet. Aſtititque ei pietas, dixitque: Moſes bonam tibi nunciationē nunciabo, de qua multum lætaberis. Reſpice verſus diuinæ pietatis thronum, & vide. Reſpexitque Moſes, & vidit Deum ſanctum & benedictum domum ſanctuarij ex lapidibus precioſis & mar-

B garitis manu ſua ædificantem. Inter lapidem vero & lapidem diuinitatis gloriam, ſiue decus, vel ornatum, nobiliorem ſcilicet quām margaritas ponebat. Meſſias autem filius Dauid in medio eius ſedebat. Aharon vero frater ipſius Moſis ſuper pedes ſuos ſtabat & pallium eius ſuper eum erat. Tunc locutus eſt Aharon Moſi, dicens, Moſes ne appropinques: timeo enim השכינה *Haſſechina* id eſt diuinitatem tibi. Non enim ingreditur hic homo, niſi prius mortem guſtauerit. Cecidit ergo

C Moſes in faciem ſuam in conſpectu Dei, cum verba Aharon audiſſet, & ait, Domine ſeculi da mihi loquendi cum Meſſia tuo facultatem antequam moriar. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Vade. Docuitq; eum nomen ſuum magnum ne voraret eum diuinitatis ſplendor. Cumque vidiſſent eum Meſſias & Aharon, cognouerunt quod Deus ſanctus & benedictus nomen ſuum magnum eum docuerat. Dixerunt igitur ei Meſſias & Aharon, Benedictus qui venit in nomine

D Domini. Niſi enim Deus ſanctus & benedictus eum nomen ſuum docuiſſet, ad diuinitatem cum eis ingredi non potuiſſet. Rogauit itaque Moſes Meſſiam filium Dauid, dicens, Loquere quæſo mihi. Deus ſanctus & benedictus ædificabit domum ſanctuarij in terra Iſrael? Et ecce ego video eum in cœlo domum ſanctuarij manu ſua ædificantem. Reſpondit Meſſias Moſi, Moſes, Iacob pater tuus vidit domum, quæ ædificabitur in terra. Vidit quoque domum, quam Deus ſanctus &

E benedictus manibus ſuis ædificat in cœlis. Intellexitq; omni vi animi ſui, quod dom⁹ quam Deus ſanctus & benedictus ædificat manibus ſuis in cœlis de lapidibus precioſis & margaritis, cum diuinitatis ornatu, vel ſplendore, eſt domus quæ Iſraeli in ſeculum & in ſecula ſeculorum permanebit. Et ſic locutus eſt in nocte, qua dormiuit ſuper lapidem & vidit Ieruſalem ædificandam in terra, & Ieruſalem ędificandam in cœlis. Cum igitur vidit Iacob pater tuus vtramq; Ieruſalem, vnam in

Duplex Ieruſalem, ſuperna & terreſtris.

F terra, & vnam in cœlis, ait, Non eſt hæc quæ eſt in terra aliquid. Sicut dictum eſt Gen. 28. Et expauit ac dixit, Quam terribilis eſt locus iſte. Non eſt hæc, ſed domus quæ permanet in generationem & generationem. Illa enim eſt domus Dei, quam ipſe manibus ſuis ædificat in cœlis, ſic eam ædificat in terra: iuxta dictum illud Exod. 15. מקדש יהוה כוננו ידיך Hoc eſt, Sanctuarium ô Deus, aptauerunt manus tuæ. Cumque audiſſet Moſes verba hæc ex ore Meſſiæ filij Dauid, gauiſus eſt

G gaudio magno. Sicut dictum eſt Pſal. 122. שמחתי באמרים לי בית יהוה נלך עמדות היו רגלינו בשעריך ירושלם הבנויה כעיר שחברה לה יחדיו id eſt, Lætatus ſum propter dicentes mihi, In domum Dei ibimus. Stantes erant pedes noſtri in

portis tuis, Ieruſalem. Ieruſalem quæ ædificata eſt vt ciuitas, quæ iuncta eſt ei ſimul Hæc omnia traditio. Quę quidem ſex principaliter continet. Primum quidem eſt, quod Moſes cum moriturus eſſet, in cœlum aſcendit, ibiq; vidit Deum, domum ſanctuarij cœleſtis ædificantem. Secundum vero, quod vidit Meſſiam, in medio domus ſeu templi cœleſtis ſedentem. Tertium autem, quod à Deo petierit loquendi cum Meſſia facultatem. Quartum deinde, quod Deus erat domum ſanctuarij ædificaturus in terra, & alterā manu ſua ædificabat in cœlis, quæ de lapidibus precioſis & margaritis erat. Quintum prætetea, quod Iacob vtramque Ieruſalem viderit, cœleſtem ſcilicet, & terrenā, & reſpectu ſuperioris nihil ſit inferior. Sextum denique, quod illud pſalmographi dictum, Ieruſalem quæ ædificatur vt ciuitas, de cœleſti Ieruſalem intelligendum ſit. Quod Targum quoque, id eſt, Chaldaica tranſlatio aperte oſtendit. Sic enim ait, ירושלם דמתבניא ברקיעא הֵיךְ קרתא דמתאברא לה כחרא בארעא Hoc eſt, Ieruſalem quæ ædificata eſt in firmamento vt ciuitas, quæ coniuncta eſt ei ſicut vnum in terra. Hoc & in libro תענית *Taanith*, id eſt, Ieiunij manifeſte patet: vbi legitur R. Iohanan dixiſſe, Non intrabo in Ieruſalem ſuperiam, quouſq; non fuerit Ieruſalem Inferior ædificata. Dixerunt ei, Quomodo eſt Ieruſalem ſuperior? Reſpondit eis, ita vt ſcriptum eſt Pſalm. 122. Ieruſalem ædificata vt ciuitas, quæ participationem habent ſimul. Ex omnibus præmiſſis concludendum eſt, Ieruſalem & templum de quibus loquitur Ezechiel, myſtice intelligenda eſſe. Similiter & templum quod à Meſſia ædificandum Zacharias dixit, ſpiritualiter intelligi debere. Ipſe enim ſpirituale templum ædificaturus erat, hoc eſt, Eccleſiam ex viuis & electis lapidibus, id eſt, ex fidelibus ſuis. Illis igitur qui Dominum Ieſum Chriſtum receperunt, verbum eius, hoc eſt, Euangelium audientes, templum in cœlis ædificatum eſt: iis vero qui eum non recipiunt, non eſt ædificatum.

A B C D E

CAPVT XI.

Ad decimum Iudæorum obiectum, Quod Meſſias nondum venerit, quia adhuc ipſi non ſunt ſaluati.

CAPNIO.

EA etiam contra nos adducunt, quę de Meſſia apud Ieremiam 23. cap. hoc modo dicuntur, הנה ימים באים נאם יהוה והקימתי לדוד צמח צדיק ומלך מלך והשכיל ועשה משפט וצדקה בארץ בימיו תושע יהודה וישראל ישכון לבטח וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקינו Hoc eſt, Ecce dies venient, dicit Deus, & ſuſcitabo Dauidi Germen iuſtum: & regnabit rex, & intelliget, & faciet iudicium & iuſtitiam in terra. In diebus eius ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit ad fiduciam. Et hoc eſt nomen eius, quo vocabunt eum, Deus iuſtus noſter. Hæc (inquiunt) de Meſſia dicta ſunt, vt patet per Targum, id eſt per Chaldaicam editionem, ſic dicentem, הא יומין אתן אמר יהוה ואקים לדוד משיח דצדקא id eſt, Ecce dies venient, dicit Deus, & ſtatuam Dauidi Meſſiam iuſtum. Ex eo igitur quod ait, In diebus eius ſaluabitur Iuda, & Iſrael habitabit ad fiduciam; aperte oſtenditur, nos Iudæos in aduentu Meſſiæ omnes ſaluari debere. Cum igitur in aduentu Ieſu Nazareni minime ſaluati fuerimus, ſed potius perditi, (nunquam enim tot, tamque grauia mala perpeſſi fuimus, qualia in diebus eius nobis euenerunt, cum penitus deſtructi, diſſipati, ac per orbem diſperſi ſimus) manifeſtum ac certum omnino eſt, neq; ipſum Meſſiam fuiſſe, neque verum Meſſiam adhuc veniſſe. GAL. Aliam eis non damus reſpōſionem, quam eam quæ à priſcis eorum datur, qui aiunt, quod hoc in loco Iuda non eſt niſi confeſſio, & quod omnes confitentes ſaluatorem, ſiue Meſſiam per ipſum ſaluandi erant. Ita enim legitur in Commentariis R. Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, ſuper illud eiuſdem libri Gen. 41. dictum, ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו id eſt, Et dixit Pharao ad Ioſeph, Ego Pharao, & abſq; te non eleuabit vir manum ſuam. Dixit R. Aha, Ex, Ego, carnis & ſanguinis, tu diſcis, Ego, Dei ſancti & benedicti. Nā ſi ex eo quod dixit Pharao ad Ioſeph, Ego Pharao, metuit Ioſeph totam hanc benedictionem: cum venerit, Ego, Dei ſancti & benedicti, de quo dictum eſt Iſa. 46. אני עשיתי ואני אשא אני אסבול ואמלט Ego feci, & ego leuabo, ego feram & liberabo: quanto magis admiror? Poteritne dici, quod redemtor erit acceptator perſonarum? Abſit. Omnes enim confitentes eum ore ſuo, & operibus ſuis & corde ſuo, ſaluabit & liberabit, ſicut ſcriptum eſt Ieremiæ 23. cap. In diebus eius ſaluabitur Iudas ac ſi dicat, Confitentes eum. Et iterum ipſe ait Iſa. 45. פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ Hoc eſt, Conuertimini ad me, & ſaluabimini omnes fines terræ. Huc uſq; R. ille Moſes Hadarſan. Ex iſta igitur traditione luculenter apparet, quod in præmiſſis Ieremiæ verbis, cum ait, In diebus eius ſaluabitur Iuda, Iuda non pro Iudæis perfidis verum Meſſiā negantibus, ſed pro omnibus quibuſcunq; ſaluatorem ipſum confitentibus accipitur. Et quod omnes eum corde, ore & opere cōfitentes, ſaluabuntur. Iuda enim Dei confeſſio interpretatur. Nam יה *ia*, idem eſt quod Deus & הודה *huda* confeſſio: vnde componitur יהודה *iehuda*, id eſt Iuda, quod idem eſt, quod Dei confeſſio. Legitur etiam apud Hoſeam 1. cap. ſic, לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם והושעתים ביהוה אלהיהם ולא אושיעם בקשת ובחרב ובמלחמה ובסוסים ובפרשים: i. Non adiiciam vltra, vt miſerear domus Iſrael, quia obliuione obliuiſcar eorū. Sed domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo. Et nō ſaluabo eos in arcu & in bello, neq; in prælio cum equis & equitibus. Quæ R. Ionathas ita Chaldaice tranſtulit, atque expoſuit, לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבק להון ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיהוה אלההין ולא יתפרקון בקשתא ובחרבא ובעבדי קרבא ובסוסון ובפרשין Hoc eſt, Ecce nō addā vltra, vt miſerear ſuper domū Iſrael. Verumtamen ſi eos pœnituerit, parcens parcā eis. Sed dom' Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in verbo Domini Dei eorū. Et non ſaluabo eos in arcu & in bello, neq; in facientib' prœliū cū equis & equi-

Iudæi veri qui ſunt.

Iuda quomodo interpretatur.

F G

Domus Iuda eſt Chriſtianorum Eccleſia.

& equitibus. Quod autem Meſſias ſit verbum Dei, in tertio libro latiſſime viſum eſt. Ex his quoque verbis manifeſtum eſt, quod domus Iuda, cuius Deus miſerturus erat, & quam verbo ſuo, hoc eſt per Meſſiam filium ſuum ſaluare debebat, Eccleſia Chriſti intelligitur, id eſt, congregatio fidelium Chriſtum verum Dei Filium confitentium, & non perfidorum Iudæorum ſynagoga, eum negantium. De quibus Iſaias 59. ait. הן לא קצרה יד יהוה מהושיע ולא כבדה אזנו משמוע׃ B כי אם עונותיכם היו מבדלים בינכם לבין אלהיכם וחטאותיכם הסתירו פנים מכם משמוע׃ Id eſt, Ecce non eſt abbreuiata manus Dei à ſaluando, neq; eſt aggrauata auris eius ab audiendo. Sed peccata veſtra fuerunt diuidentia inter vos & Deum veſtrum. Et culpæ veſtræ operuerunt faciem eius à vobis, ab auditu, id eſt, ne vos audiat. Gloſſa Rabbi Selomonis; Quod non eſtis ſaluati (inquit) non propter breuitatem manus eius contingit. Culpæ veſtræ operuerunt faciem eius à vobis, id eſt, exegerunt vt operiret faciem ſuam à vobis. C

CAPVT XII.

Ad vndecimum Iudæorum obiectum, Quod Meſſias adhuc non venerit, quia nondum Gog interemtus eſt, neq; Magog expugnatus.

CAPNIO.

OBIICIVNT præterea Iudæi contra nos, & contra Dominum noſtrum verum Meſſiam, aliud argumentum, ob ea quæ de Gog & Magog in ſacris literis leguntur, D & præſertim apud Ezechielem 38. cap. ſic dicentem, בן אדם שים פניך אל גוג ארץ המגוג Hoc eſt, Fili hominis pone faciem tuam ad Gog, terram Magog. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Gog eſt nomen regis, Magog nomen gentis. Sicut dictum eſt Gen. 10. cap. גמר ומגוג id eſt, *Gomer & Magog*. Deinde apud eundem prophetam ita paulo inferi⁹ ſequitur, E האתה הוא אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנביאים בימים ההם שנים Id eſt, Num tu es, de quo locutus ſum in diebus antiquis per manum ſeruorum meorum prophetarum Iſrael qui prophetauerunt in diebus illorum *ſanim*, id eſt annorum? Vbi gloſſa R. Selomonis ſic dicit, Dixit Deus ſanctus & benedictus; Num tu es ille, de quo annunciaui in diebus antiquis per manum ſeruorum meorum prophetarum Iſrael? Vt fuit Ezechiel & Zacharias: nam & ipſe Zacharias prophetauit de prælio Gog & Magog. F 14. cap. dicens, ואספתי את כל הגוים אל ירושלם למלחמה ונלכדה העיר ונשסו הבתים והנשים תשגלנה ויצא חצי העיר בגולה ויתר העם לא יכרת מן העיר׃ ויצא יהוה ונלחם בגוים ההם Hoc eſt, Et congregabo omnes gentes in Ieruſalem ad prælium. Et capietur ciuitas, & prædabuntur, vel diripientur domus, & mulieres ſtuprabuntur. Et exibit medietas ciuitatis in captiuitatẽ, & reſiduum populi non abſcindetur de ciuitate. Et egredietur Deus, & pugnabit cum gentibus illis. Magiſtri vero noſtri dixerunt, quod Illad & Midad prophetauerint etiam de bello Gog & Magog. G Quod indicat hæc dictio שנים *ſanim* hic dicta. Tu autem non dicas שנים *ſanim* id eſt annorum, ſed שנים *ſenaim* id eſt duorum. Duo enim prophetæ vnam prænunciarũt prophetiam eodem tempore. Hactenus Rabbi Selomo. Ex his igitur & ex aliis quę Ezechiel ipſe 39. cap. de Gog & Magog meminit, ſumunt iuniores Iudæorum ſuæ nequitiæ argumentum; dicentes, Quod per Meſſiam Deus expugnaturus ſit Gog & Magog, qui & ipſum Gog interfecturus eſt, iuxta illud Eſaiæ, Et Spiritu labiorum ſuorum occidet impium; & nos in terram noſtram reducturus, ſimul cum ipſo in Ieruſalem perpetuo regnaturos. Quod cum adhuc minime fieri contigerit, & Meſſiam nondum veniſſe, & Ieſum veſtrum Meſſiam non fuiſſe, clarum & certum eſt. GAL. Quoniam nec tertium templum ædificandum eſt, vt in præcedentibus latius patuit, nec Iudæi ſunt vnquam terram ſuam poſſeſſuri, neq; decem tribus ſunt vlterius reuerſuræ, vt in ſequentibus latiſſime patebit: idcirco dicimus prædicta Ezechielis verba, & alia quæcunque de Gog & Magog vbiuis leguntur, non iuxta literam, ſed ſpiritualiter intelligenda eſſe. Quod autem decem tribus nunquam ſint reuerſuræ, per illud nunc oſtenditur, quod in libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec*, hoc modo legitur, Decem tribus non ſunt futuræ ad reuertendum: id eſt, nunquã ſunt reuerſurę ad terram Iſrael. Tradiderunt *Rabbanan*, id eſt, Magiſtri, quod decem tribus non habebunt partem in ſeculo futuro: ſicut dictum eſt Deut. 29. ויתשם יהוה מעל אדמתם באף ובחמה ובקצף גדול Id eſt, Et euellet eos Dominus de terra eorũ cum furore, & ira & indignatione magna. Hæc traditio. Quoniam igitur tertium templum non eſt ædificandum, nec Iudæi vnquam amplius in terram ſuam ſunt reuerſuri, nec vlteri⁹ ipſam poſſeſſuri, ſuntq; à Deo in perpetuum reprobati, atq; decem tribus non ſunt vltra ad terram patrũ ſuorum reuerſuræ, vt per præmiſſam traditionem oſtenſum eſt: propterea quicquid in Ezechiele, vel alibi, de Gog & Magog legitur, non literaliter, ſed ſpiritualiter intelligi oportet. Quod quidem ex eo oſtendi poteſt, quod in prædicto cap *Helec*, ita legitur: Dixit R. Abba, Domus quæ eſt corã Deo ſancto & benedicto, decem & octo millium leucarum eſt: ſicut dictum eſt Ezech. vlt. סביב שמנה עשר אלף id eſt, Circuitus decem & octo millia: vbi gloſſa R. Selomonis ait, De Ieruſalem ſuperna locutæ ſunt ſcripturæ in fine Ezechielis. Item in *Midras coheleth* id eſt, in expoſitione libri Eccleſiaſtis ſuper illud 10. c. dictum, Quis vt ſapiens? Sic dicitur, Hic eſt primus Adam, de quo dictum eſt Ezech. 28. בן אדם שא קינה על מלך צר ואמרת לו כה אמר אדני יהוה אתה חותם תכנית מלא חכמה id eſt, Fili Adam leua planctum ſuper regem Tyri, & dices ei, Sic dicit Domin⁹ Deus, Tu ſigillum, vel annulus ſimilationis, plenus ſapiẽtia. In libro quoq; *Baua bathra*, in ca. המוכר את הספינה *Hammocher eth haſſephina*, id eſt, Vendens nauem, ita legitur, Dixit R. Hanina; Decem operimenta fecit Deus ſanctus & benedictus Adæ primo in horto voluptatis: ſicut dictum eſt (apud Ezechielẽ ſcilicet eodẽ in loco, immediate) בעדן גן אלהים היית כל אבן מסכתך אדם פטדה ויהלם תרשיש שהם וישפה ספיר נפך וברקת וזהב מלאכת תפיך ונקביך בך ביום הבראך כוננו Id eſt, In deliciis horti Dei fuiſti. Omnis lapis precioſus operimentum tuum

Sardius, topacius, chryſolithus, onix, iaſpis, ſaphirus, berillus, carbunculus, ſmaragdus, & aurum, opus tympani tui. Et foramina tua in te in die creationis tuæ præparata ſunt. His ita præmiſſis, dicamus Iudæis, Cum ea quæ tam expreſſe de rege Tyri in Ezechiele dicta ſunt, non de ipſo, ſed de Adam intellecta fuerint, vt ex prædictis patet: & cum illa quæ in fine eiuſdem Ezechielis de Ieruſalem & templo ſcripta ſunt, non de terreſtri, ſed de cœleſti Ieruſalem accipienda ſint: Cùm iſta duo (inquam) de quibus nunc meminimus, non vt litera exterius ſonat, ſed longe ſecus à ſapientibus Iudæorum intellecta fuerint, proculdubio id quoq; quod inter hæc duo de Gog & Magog dicitur aliter quam litera extrinſecus oſtendit, intelligantur neceſſe eſt. Præſertim cum (vt ait Rabbi Moſes Ægyptius circa initium libri *More*) clauis intelligentiæ vniuerſorum quæ prophetæ dixerunt, eſt intelligere parabolas, metaphoras, ſimilitudines, atque ænigmata. Hoc etiam euidentius habetur ex eo quod in libro *Sanhedrin*, in cap. *Helec* legitur, ſuper illud Iſaiæ 9. cap. dictum, לםרבה המשרה ולשלום אין קץ Hoc eſt, Vt multiplicetur imperium, & paci non ſit finis: ſic enim ibi dicitur, Dixit Rabbi Tanhuma, Quam ob rem omnis *mem* quæ eſt in medio dictionis eſt aperta, & iſta eſt clauſa? Quia quæſiuit Deus ſanctus & benedictus facere Hezechiam Meſſiam, & Sennacherib Gog & Magog Dixit tunc מדת הדין id eſt, proprietas iudicij coram Deo, Domine mundi quid erit hoc? Dauid qui dixit in conſpectu tuo tot cantica, totque laudes, non feciſti Meſſiam: Hezechiam autem cui feciſti omnia ſigna hæc, & non dixit canticum coram te, facies Meſſiam? Exiuit autem filia vocis, id eſt reuelatio cœleſtis, & ait, רזי לי רזי לי Id eſt, ſecretum meum mihi, ſecretum meum mihi. Hæc traditio. In qua etſi hoc, Deum ſcilicet voluiſſe Hezechiam Meſſiam facere, Sennacherib autem Gog & Magog, fabuloſum ſit, niſi ſpiritualiter intelligatur, habemus tamen intentum de Gog & Magog, quod myſtice intelligi debeant. Ex his igitur quæ dicta ſunt aperte liquet, quod Gog non ſit rex aliquis futurus, nec Magog gens aliqua ſpecialis, vti recentiores Iudæorum ſomniant, atque delirant: ſed quilibet impij qui populum Dei perſequuntur, ac tribulant, ipſi ſunt Gog atque Magog. Non enim vt Iudæi, & quidam etiam ex noſtris Iudaizantes putant, Gog & Magog Scythicæ gentes ſunt innumerabiles, atque immanes, quas trans Caucaſum montem, & Mæotidem paludem, ac prope Caſpium mare ad Indiam vſque protendi aiunt, quaſque poſt mille annorum regnum, à diabolo commouendas aſſerunt, vt veniant in terram Iſrael, & pugnent contra ſanctos gentibus multis aliis ſibi adiunctis. Et primum quidem משך *Meſech*, quos Ioſeph⁹ Cappadoces dicit. Deinde תובל *Tubal*, quos idem Iberos, vel Hiſpanos, Hebræi Italos ſuſpicantur, habentes ſecum Perſas, Æthiopes, Aphros, & reliquos. Quod ex eo potiſſimū probare conantur, quod diuus Iohannes Apocal. 20. cap. ait, Et cum finiti fuerint mille anni, ſoluetur ſatanas, vt ſeducat gentes in quatuor angulis terræ, Gog & Magog. In hunc autem errorem incidunt, quia non animaduertunt, totum Ioannis librum qui reuelationis titulo prænotatur, myſticum eſſe. Cum Iudæis igitur errant, qui Gog & Magog iuxta literam intelligi volunt. Sicut enim propheta præuidit atque prædixit ſanctorum iuſtorumque remunerationem in viſione templi & terræ diſtributione, ita hic præuidit atque prædixit ſub figura Gog & Magog Eccleſiæ Dei atque iuſtorum perſecutionem, quæ facta eſt atque quotidie fit tam per hæreticos, quam per alios ſanctæ fidei & veritatis Catholicæ perſecutores, qui ſunt cacodæmonum tectum & habitaculum. Gog enim à גג *Gag* Hebraico nomine dicitur, quod idem eſt quod tectum. Vt eſt illud Prouerb. 25. capite dictum, טוב שבת על פנת גג מאשת מדונים ובית חבר Id eſt, Melius eſt ſedere in angulo *gag*, id eſt tecti, quam cum muliere litigioſa, & in domo communi. Et inde venit מגוג *Magog*, quod idem eſt, quod de tecto. Quare Magog recte diabolus dicitur, qui de domo procedit. Gog autem maxime in nouiſſimis temporibus Antichriſtus erit, qui tectum & domus erit diaboli, ex quo Magog, id eſt diabolus per apertam perſecutionem exibit. Et idcirco apud Ezechielem ad ipſum Gog dictum eſt, באחרית הימים תהיה Hoc eſt, In nouiſſimo dierum eris.

Per Gog & Magog, qui intelligantur.

Gog & Magog quomodo interpretantur.

CAPVT XIII.

Ad duodecimum Iudæorum obiectum, Quod Ieſus Nazarenus non fuerit verus Meßias, quia non reliquit poſt ſe ſemen, nec habuit filios.

CAPNIO.

His non obſtantibus, Iudaica perfidia oſtendere volens, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum verum non fuiſſe Meſſiam, illud poſtremo nobis opponit, quod apud Iſaiam quinquageſimo tertio capite de Meſſia dicitur, יראת זרע יאריך ימים וחפץ יהוה בידו יצלח Hoc eſt, Videbit ſemen longæuum, & voluntas Dei in manu eius proſperabitur. Et illud quoque quod Pſalmo octuageſimo octauo ſic de eodem ſcribitur, ושמתי לעד זרעו וכסאו כימי שמים Id eſt, Et ponam in æternum ſemen eius, & thronum eius tanquam dies cœli. Cum igitur (inquiunt) Ieſus veſter filios non habuerit, nec ſemen filiorum poſt ſe reliquerit, Meſſias minime eſſe potuit. GAL. Facile in hoc eorum refelli poterit inſania, ſi vel vnum eorum quæ dicam fuerit memoriæ commendatum. Legitur enim ſic in *Bereßith* minori ſuper illud Geneſis vigeſimo quinto capit. dictum, ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה Hoc eſt, Et denuo Abraham accepit vxorem, cuius nomen Ketura. Scriptum eſt Eccleſiaſtis 11. cap. בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך id eſt, Mane ſemina ſemen tuum & ad veſperum non ceſſet manus tua. Non enim tu ſcis quod erit magis idoneū, vel rectum. Vtrum hoc, an illud, vel ſi ambo ſimul bona. R. Akiba ait, Si fuerint tibi diſcipuli in adoleſcentiā tua, inſtrue quoque diſcipulos in ſenectute tua. Neſcis enim quos eorum aſcribet tibi Deus, vel vtrum

vel vtrum omnes erunt ſimul boni. Hæc ibi. Cum hic diſcipuli ab aliquo edocti, ſemen eius vocentur, ſemen ergo Chriſti fuerunt Apoſtoli, cæteriq; eius diſcipuli. In *Bereſith* quoque *rabba*, ſuper illud Gen. 28. Tibi dabo eam & ſemini tuo, ſic dicitur, Semen tuum erunt ſimiles tibi: ſicut dictum eſt Deut. 23 c. Et habitabit Iſrael confidenter, ſolo modo oculus Iacob. Et ſuper hoc Amos propheta poſtulabat miſerationes, dicens 7. ca. Domine Deus parce quæſo, vel parce nunc. Quis ſurget Iacob, id eſt, vt Iacob? Licet paruus ſit ipſe, vel numquid paruus ipſe? Miſertus eſt ſuper hoc. Et reliqua. Hæc traditio. Vbi notandum eſt, quod ſimiles Iacob ſemen eius dicuntur. Legitur etiam hoc modo in מסכת בכורים *Maſſecheth bechorim*, id eſt, in libro primitiarum, Tradiderunt in nomine Rabbi Iuda, quod גר *gher*, id eſt aduena conuerſus, qui de gentilitate venit ad fidem, ipſemet affert primitias, & didicit ſiue legit illud Deuter. 26. Pronuncio hodie Domino tuo, quod intraui in terram, quam iurauit Deus patribus veſtris. Quæ eſt huius rei probatio? Id quod dictum eſt Gen. 17. cap. ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך Hoc eſt, Non vocabitur vltra nomen tuum Abram, ſed erit nomen tuum Abraham: quia patrem multitudinis gentiũ dedi te. In principio enim fuit pater Aram, & ideo vocatus eſt Abram. Demum vero pater totius ſeculi, & idcirco dictus eſt Abraham. Hæc traditio. In libro etiam *Sanhedrin* in ca. דיני ממנות *Dine mamonoth*, id eſt, Iudicia diuitiarum, ſic dicitur, Scriptum eſt Geneſ. 49. cap. Non recedet ſceptrum de Iuda: Hi ſunt qui capita fuerunt captiuitatum Babyloniæ, qui Iſrael ſceptro regebant. Et ſcriba de medio pedum eius. Hi ſunt filij filiorum Hillelis, legem Iſraelem docentes. Hæc ibi. Magiſtri igitur ab Hillele edocti, filij eius ſunt appellati. Vnuſquiſq; enim apud Hebræos, eius filius dictus eſt, à quo edoctus vel nutritus eſt. Vnde eodem in libro in capite כהן גדול *cohen gadol*, id eſt ſacerdos magnus, ſic legitur, Scriptum eſt ſecundi Regum vigeſimo primo, Et quinque filios Micol filiæ Saul. Dixit Rabbi Iehoſuas, Merob peperit, & Micol nutriuit, quæ nunquam habuit filios. Nam vt ſcribitur ſecundi Regum ſexto capite, Micol filiæ Saul non eſt natus filius vſque ad diem mortis ſuæ. Quia igitur nutriuit eos, filij eius ſunt vocati: vt doceret te ſcriptura, quod quicunque nutrit in medio domus ſuæ orphanum, ſiue pupillũ, pater eius reputatur, ac ſi eum genuiſſet. Dixit Rabbi Iohanan, Quicunque docet filium proximi ſui, haud ſecus ipſum ſcriptura reputat, quam ſi eum genuerit: ſicut dictum eſt Num. 3. cap. ואלה תולדת אהרן ומשה Id eſt, Hæ ſunt generationes Aharon & Moſis. Deinde ſequitur ואלה שמות בני אהרן Hoc eſt, Et hæc ſunt nomina filiorum Aharon. Sed Aharon quidem genuit, Moſes autem docuit: & ideo ita filij eius dicuntur, ſicut & Aharon. Hæc omnia Talmud. Ex his igitur omnibus clarum eſt, quod etſi Dominus noſter Ieſus filios carnales non habuerit, habuit tamen infinitos ſpirituales. Non enim ſoli Apoſtoli cæteriq; eius diſcipuli ab ipſo immediate edocti, filij eius ſunt nuncupati, verum etiam & reliqui omnes Chriſtiani, qui eius doctrinam ſequuntur, atque obſeruant. Quare ſemen longæuum, quod poſt ſe reliquit, non corporale, ſed ſpirituale eſt. Quod abſque myſterio factum non eſt. Quemadmodum enim ipſe de ſemine non corporali, ſed ſpirituali deſcẽdit, ita & ſemen non corporale, ſed ſpirituale habere debet. Quod autem Meſſias de ſpirituali ſemine proditurus eſſet, patet ex promiſſione Abrahæ de ipſo Meſſia facta, cum Deus ei Gen. 22. dixit, והתברכו בזרעך כל גויי הארץ Id eſt, Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. Et in antecedenti cap. dicitur, quod ei Dominus dixerit, כי ביצחק יקרא לך זרע Hoc eſt, In Iſhac vocabitur tibi ſemen: Et tamen conſtat, Iſhac ſecundum ſpiritũ conceptum eſſe, & non ſecundum carnem, ſicut Iſmael: vt ait Apoſtolus ad Galatas ſcribens. A fortiori igitur & longe magis Meſſias, qui non ex virili ſemine, ſed ex myſtico ſpiramine (vt in ſequentibus latiſſime probabitur) concipiendus erat, ſecundum ſpiritum conceptus dicitur. Quia ergo Ieſus Nazarenus verus Meſſias totaliter ſecundum ſpiritum de virgine ſine viro natus eſt, filios non carnales ſed ſpiritales habere debuit. Quod ex gloſſa quoque Hebraica aperte oſtenditur, quæ ſuper illud, In Iſhac vocabitur tibi ſemen, dicit duo ſecula ibi notari, vnum legis, alterum Meſſiæ, & in ſeculo legis fuiſſe ſemen & filios carnales: in ſeculo vero Meſſiæ ſemen & filios futuros fuiſſe ſpirituales, quemadmodum Iſhac ſecundum ſpiritum natus eſt. Et de huiuſmodi filiis loquebatur Dauid Pſal. 45. qui ſecundum priſcos Hebræorum de Meſſia exponitur, ſic dicens, תחת אבתיך יהיו בניך Id eſt, Pro patribus tuis erunt tibi filij.

Abram cur vocatus eſt Abraham.

Secula duo.

LIBER SEXTVS.

DE HVMANI GENERIS REDEMTIONE ET SALVTE, PROPTER QVAM MESSIAS VENTVRVS ERAT, ET quæ nonniſi à Deo & homine fieri poterat.

CAPVT PRIMVM.

Quod nullus futurus erat ſaluator & redemtor niſi Deus, qui ſe ipſum humanæ redemtionis pretium daturus erat.

CAPNIO.

OPTIME quidem ac ſatis abunde, mi Galatine, in præcedentibus per authenticas veterum Iudæorum ſcripturas probaſti, non modo præfixum primi aduentus Meſſiæ tempus iam præteriſſe; verum etiam & Meſſiam ipſum iam veniſſe, & eundem Meſſiam alium quam Dominũ noſtrum Ieſum, neminem fuiſſe: eapropter vt magis Iudæorum noſtri ſeculi arguatur impietas, de humani generis redemtione & ſalute, propter quam Meſſias ipſe venturus erat, & quæ per Deum hominem duntaxat fieri poterat, nunc dicendum eſt. Quare in primis vt ordinate procedatur, oſtendendum eſt, nullum futurum fuiſſe ſaluatorẽ & redemtorem, niſi Deum, qui ſe ipſum humanæ redemtionis pretium daturus eſſet. GAL. Ad hoc inſinuandum, & prophetæ primo Deum ſolum eſſe ſaluatorem paſſim prænunciarunt, & deinde antiqui Talmudiſtæ id ipſum diſerte tradiderunt. Iſaiam igitur primum audi, ita 43. cap. in perſona Dei loquentem, אנכי אנכי יהוה ואין מבלעדי מושיע Hoc eſt, Ego, Ego Deus, & non eſt abſq; me ſaluator. Audi deinde & Hoſeam ſic etiam voce Dei decimotertio capite dicentem, ואנכי יהוה אלהיך מארץ מצרים ואלהים זולתי לא תדע ומושיע אין בלתי Id eſt, Et ego Dominus Deus tuus ex terra Ægyptiorum, & Deos vel Deum abſque me neſcies, & ſaluator non eſt præter me. Deinde vt Talmudiſtarum ſententiæ percipiantur, ea quæ in *Midras tehilim* hac de re ſcribuntur, notanda ſunt: & primo ſuper illud Pſalm. 13. ואני בחסדך בטחתי יגל לבי בישועתך Hoc eſt, Ego autem in miſericordia tua confiſus ſum, exultabit cor meum in ſaluatione tua. Ibi enim ſic habetur, אמר הקדוש ברוך הוא לדוד דוד מאי זו טורפוסיא אתה אומר דברים הללו אמר לו שאני בוטח על חסדיך שנאמר ואני בחסדך בטחתי באותי החסד שנאמר

A כך חסד יהוה מלאה הארץ: ואומר אם אמרתי מטה רגלי חסדך יהוה יסעדני דבר אחר ואני בחסדך בטחתי בתורה כמו דאתאמר ותורת חסד על לשונה יגל לבי בישועתך זה אחד מן המקראות הקשין שישועתו של הקדוש ברוך הוא הוא ישועת של ישראל ישועתנו אין כתוב כאן אלא ישועתך אמר דוד ישועתנו היא ישועתך׃ Id eſt, Dixit Deus ſanctus & benedictus Dauidi, Dauid quomodo præſumis tu dicere verba huiuſcemodi? Dixit ei, Quoniam ego confiſus ſum in miſericordia tua. B Sicut dictum eſt, Ego autem in miſericordia tua confiſus ſum. In illa ſcilicet miſericordia, de qua dictum eſt, Miſericordia Dei plena eſt terra. De qua etiam dictum eſt, Si dixi, motus eſt pes meus, miſericordia tua, ô Deus, ſuſtentabit me. Sermo alius: Et ego in miſericordia tua confiſus ſum, in lege ſcilicet: ſicut dictum eſt, Et lex pietatis in lingua eius. Exultabit cor meum in ſaluatione tua. Hæc eſt vna de ſcripturis duriſſimis, Quod ſcilicet ſaluatio Dei ſancti & benedicti, ſit ſaluatio Iſraelis. C Saluatio noſtra, non eſt ſcriptum hic, ſed ſaluatio tua. Dixit ergo Dauid, Saluatio noſtra, ipſa eſt ſaluatio tua. Hæc ibi. Ex quibus aperte colligitur, Deum ipſum, Iſraelis ſaluatorem futurum fuiſſe: qui ipſo Iſraele ſaluato, ſe ipſum ſaluaſſe diceretur, propter naturæ noſtræ aſſumtionem. Quod lucidius liquet in eodẽ libro *Midras tehilim*, ſuper titulum Pſalm. 88. שיר מזמור לבני קרח׃ למנצח על מחלת לענות Hoc eſt, Canticum Pſalmi filiis Koræ, victori ſuper languorem, vel dolorem, ad D clamandum, vel mitigandum, vel manſuefaciendum: vbi ſic dicitur, וכן כתוב מה שכתוב זכור יהוה לדוד את כל ענותו׃ אמרה כנסת ישראל לפני הקדוש ברוך הוא אין לי ישועה אלא בך אמר לה הקדוש ברוך הוא הואיל ובך הוא אני מושיעך שנאמר ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים Id eſt, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 132. Memento Deus Dauidis, & omnis afflictionis eius. Dixit Eccleſia Iſrael coram Deo ſancto & benedicto, Non eſt mihi ſaluatio, niſi in te. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Ex quo ita eſt, ſic ego ſaluabo te, ſicut

te, ſicut dictum eſt Iſaiæ quadrageſimo quinto capite, ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים id eſt, Iſrael ſaluatus erit in Deo, vel per Deum, ſaluatione ſeculorum, vel ſempiterna. Item eodem in lib. ſuper illud Pſalmi, כי עמך מקור חיים באורך נראה אור Hoc eſt, Quoniam in te eſt fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen, ſic legitur, אמר ר״ יוחנן עובדא הוה כהד בר נשא היה מדליק את הנר בלילה והיה כבה ומדליק וכבה אמר עד כתי אחיה מתיינע והולך ממתין אני עד שתזרח השמש ואני אלך לאור חחמה כך ישראל נשתעבדו במצרים עמדו משה ואהרן וגאלום הזרו ונשתעבדו בבבל והזרו ונגאלו על ידי חנניה מישאל ועזריה הזרו ונשתעבדו באדום אמרו ישראל הרו נתייגענו נגאלין ומשתעבדין אין אנו מבקשין שיאיר לנו בשר ודם מעתה אלא הקדוש ברוך הוא בעצמו שנאמר אל יהוה ויאר לנו ועוד בישעיה ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים id eſt, Dixit R. Iohanan, Euenit, vt homo quiſpiam niteretur accendere lucernam nocte: lucerna vero frequenter extinguebatur. Dixit ergo, Quouſq; fatigabor in opere hoc? expectabo ortum ſolis, & ambulabo in lumine ſolis. Ita & Iſrael oppreſſi ſunt ſeruitute in Ægypto, ſurrexerunt Moſes & Aharon, & liberauerunt eos. Oppreſſi ſunt ſeruitute in Babylonia, & liberati ſunt per manus Ananiæ, Miſaelis, & Azariæ. Iterũ oppreſſi ſunt ſeruitute per Edom, & dixerunt, Quouſq; grauamur ſeruitute, & modo ſeruimus, modo liberamur? Non quærimus vlterius, vt illuceſcat nobis caro & ſanguis, ſed Deus ſanctus & benedictus in ſubſtãtia ſua; iuxta illud Pſalmi centeſimi decimi octaui, אל יהוה ויאר לנו Id eſt, Deus Dominus, & illuceſcet nobis. Et rurſus apud Iſaiam 45. cap. Iſrael ſaluatus erit in Deo ſaluatione ſempiterna. Hæc traditio. Ex cuius dictis, quamuis clariſſime contra Iudæos noſtri temporis pateat propoſitum noſtrum, ad magis tamen eorum perfidiam contundendam, atque ad maiorem Catholicæ veritatis expreſſionem, præmiſſis quoq; addendum eſt quod in *Midras* ויקרא *Vaicra*, id eſt, In expoſitione libri Leuitici legitur, ſuper illud, Quilibet de domo Iſrael. Ibi enim ſic dicitur, Scriptum eſt Pſalmo quinquageſimo, זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים Hoc eſt, Qui ſacrificat laudem, vel confeſſionem, honorabit me. Et qui diſponit, vel intelligit, vel leuat viam, oſtẽdam ei ſaluationem Dei. Et quam mercedem ego tribuam ei? Quando ego adducam ſaluatorem Iſraeli, ipſe merebitur videre eum. Sicut dictũ eſt, Et qui leuat viam, oſtendam ei ſaluationem Dei. Dixit Rabbi אבהו *Abhu*, Omnis ſaluatio quæ venit Iſraeli, eſt ſaluatio Dei propter hoc quod dictum eſt Pſal. 91. עמו אנכי בצרה אחלצהו ואכבדהו: ארך ימים אשביעהו ואראהו בישועתי Id eſt, Cum ipſo ero ego in tribulatione, eripiam eum & honorabo eum. Longitudine dierum ſaturabo eum, & oſtendam ei ſaluationem meam. Dixit Iſrael, Domine ſeculi ex quo ita eſt, & tu dixiſti, Cum ipſo ero ego in tribulatione, liberabo eum. Vbi dicitur? Pſ. 108. למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני Hoc eſt, Vt liberentur dilecti tui, ſalua dexteram tuam, & exaudi me. Nam ſi exaudieris nos ſalus ipſa noſtra tua eſt. Sicut dictum eſt in Pſalmo, Et tua ſaluatio noſtra. Ne ſit ipſa dextra tua retrorſum: ſicut di-

A ctum eſt Thren. 2. cap. ימינו השיב אחור Hoc eſt, Conuertit retrorſum dextram ſuam. Dixit Rabbi Berachias Sacerdos filius Rabbi, Vide quid ſcriptum eſt Zachariæ nono capite, Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe: Iuſtus & ſaluator non eſt ſcriptum, ſed Iuſtus & Saluatus. Et ſic etiam Iſaias ait 62. cap. אמרו לבת ציון הנה ישעך בא Id eſt, Dicite filiæ Sion, Ecce Saluatus tuus veniet. Saluator tuus non eſt ſcriptum, ſed Saluatus tuus. Ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt. Dixit

B Rabbi Ammi, Moſes cõmendat Eccleſiam Iſrael, dicens Deuteronomij trigeſimo tertio, אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה Hoc eſt, Beatus tu Iſrael. Quis vt tu, populus ſaluatus erit in Deo, vel per Deum, vel cum Deo? Non eſt ſcriptum, Populus quem ſaluabit Deus, ſed populus ſaluatus in Deo. Simile autem eſt hoc homini cuidam habenti modicum tritici ſecundæ decimæ. Quid ipſe agit? Dat precium, & redimit ipſum. Sic Iſrael in quo erit redemptus? Ex quo in lege ſcriptum

C eſt, dici poteſt; In Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt Deuteronomij trigeſimo tertio capite, Populus ſaluatus erit in Deo, vel per Deum, vel cum Deo. Dixit enim Deus, In ſeculo iſto vos ſaluati fuiſtis per manus filiorum Adæ. Nam ex Ægypto ſaluati eſtis per manus Moſis & Aharon. In diebus vero Siſaræ per manus Barac & Deboræ. A Madianitis autem per manus Samgar filij Anath. Sicut dictum eſt Iudicum tertio capite, Et ſaluauit etiam ipſe Iſrael: ita quoque

D & per manus aliorum iudicum. Et quoniam fuerunt caro & ſanguis, fuiſtis ſemper iterum ſeruituti ſubiecti. Sed in futuro ego in ſubſtantia mea redimam, vel ſaluabo vos. Et rurſus in ſeruitutem non redigemini; ſicut dictum eſt Iſaiæ quadrageſimo quinto capite, Iſrael ſaluatus erit in Deo ſaluatione ſeculorum, vel ſempiterna. Hactenus traditio. In qua ſex admodum mira, ac fidei noſtræ plurimum conſentanea exprimuntur. Primum eſt, cum dicit, Qui ſacrificat confeſ-

E ſionem, videbit Dei ſaluationem. Secundum eſt, quod Deus dixit ſe futurum fuiſſe cum homine in tribulatione. Tertium eſt, quod ſi Deus ſaluaret hominem, ſaluaret ſe ipſum, alioqui impotens dextra eius videretur. Quartum eſt, quod tunc Deus ipſe ſaluatus eſſet, & oſtendit per autoritates quas inducit, quod hoc fieri debuerit in Meſſia. Et ideo Deum in Meſſia ſaluandũ fuiſſe conſequens eſt. Idcirco non abs re multis ex antiquis Hebræorum ſapientibus maxime durum viſum

F fuit, quod in præmiſſis autoritatibus Deus non ſaluator Iſrael, ſed ſaluatus dicatur. Quintum eſt, quod per ſimilitudinem inductam, Deus futurus erat humanæ redemtionis precium. Sextum denique eſt, quod futurum erat, vt Deus in ſua ſubſtantia ſaluaret Iſrael. Quæ pene omnia confirmantur in commentariis Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, ſuper illud quadrageſimum nonum caput eiuſdem libri, Iuda te confitebuntur fratres tui; cum ſic ibi dicitur, Hoc eſt quod

G ſcriptum eſt Pſalmo quinquageſimo, Qui ſacrificat confeſſionem, honorabit me, & qui eleuat viam oſtendam ei ſaluationem Dei. Saluationem ſuam non eſt ſcriptum, ſed ſaluationem Dei. Dixit Rabbi *Abhu*, Hæc eſt vna de grauioribus

ſcripturis, Quod ſaluatio Iſrael; eſt ſaluatio Dei
ſancti & benedicti. Et quare ſic? Quia ſic pollici-
tus eſt ei in Pſalmo nonageſimo, dicens, Cum
ipſo ero ego in tribulatione, liberabo eum, & ho-
norificabo eum, & longitudine dierum ſaturabo
eum, & oſtendam illi ſaluationem meam. Dixit
Eccleſia Iſrael, Domine ſeculi ſalua dexteram
tuam. Ipſa namq; ſaluatio noſtra, ſaluatio tua eſt.
Hinc ſcriptum eſt Pſal. 108. Salua dexteram tuam
& exaudi me. Et ſic idem ait Pſal. 80. עוררה את
גבורתך ולכה לישועתה לנו אלהים השיבנו והאר
פניך ונושעה Id eſt, Suſcita potentiam tuam, &
tua erit ſaluatio noſtra: ô Deus conuerte nos, &
illumina, vel fac lucere faciem tuam ſuper nos, &
ſaluabimur. Dixit Rabbi Berachias ſacerdos filius
Rabbi; Vide id quod ſcriptum eſt Zach. 9. Ecce
Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe: Iuſtus
& Saluator non eſt ſcriptum, ſed iuſtus & ſalua-
tus: & ſic ipſe ait Iſaiæ 62. Dicite filiæ Sion, Ecce
ſaluatus tuus. Ecce ſaluator tuus non eſt ſcriptum,
ſed ecce ſaluatus tuus. Ex quo in lege ſcriptum eſt,
dici poteſt. Iſrael enim ſaluabitur & redimetur. Et
erit ac ſi Deus ipſe ſanctus & benedictus redima-
tur, & ſaluetur. Et hæc eſt vna de durioribus &
grauioribus ſcripturis; Quod ſalus Iſrael eſt ſalus
Dei ſancti & benedicti. Dixit Rabbi אנייה *Enia*;
Moſes dixit Deut. 33. c. Beatus tu Iſrael. Quis vt tu
populus ſaluatus? Non eſt ſic ſcriptum, ſed popu-
lus ſaluatus in Domino. Simile erit hoc homini
cuidam habenti parum decimæ ſecundæ. Quid
ipſe facit? Dat pretium, & redimit. Sic Iſrael in
quo redimetur? eum in lege ſcriptum ſit, dici po-
teſt. Populus ſaluatus ביהוה *badonai*, id eſt in Deo.
Ita ſcilicet vt Deus ſit pretium redemtionis eius.
Scriptum quoque eſt in *Midras tehilim*, ſuper illud
Pſalm. 90. Inuocabit me & ego exaudiam eum,
quod R. Iſhac hoc exponens dixit, Si quæſierint
me in hora, qua tribulatio ad eos acceſſerit, ſtatim
ego exaudiam eos: ſicut ſcriptum eſt (vbi ſupra)
Inuocabit me & ego exaudiam eum. Et infra, Et
oſtendam ei ſaluationem meam; Propterea quia
non erit poſt illam ſaluationem tribulatio: ſicut
dictum eſt Iſaię 45. capite, Iſrael ſaluabitur in Deo
ſaluatione ſempiterna. Dicit autem, Et oſtendam
ei ſaluationem meam: quia ſaluatio Moſis, & De-
boræ, & Dauid, & Ezræ talis fuit, vt venerit tribu-
latio poſt ſaluationem. Et hæc eſt vna de duriori-
bus ſcripturis, quod ſaluatio Iſrael eſt ſaluatio Dei
ſancti & benedicti. Hic non incongrue additur
quod in libro *Siphre* legitur, ſuper illud Pſalmi
quadrageſimi noni, אח לא פדה יפדה איש לא יתן
לאלהים כפרו Id eſt, Frater non redimit, redimet
vir? neq; dabit Deo pretium eius. אני אמית ואחיה
כה אמר יהוה מלך ישראל וגואלו אדני צבאות
שמו אני ראשון ואני אחרון אני אמית ואחיה זה
אחר שנתן להם המן לתחיית המתים אני אמית
ואחיה תמות נפשי במות ישרים יחי ראובן ואל
ימות יחיינו מיומים דבר אחר אני אמית ואחיה
שומע אני מיתה באחד וחיים באחד תלמוד לומר
מחצתי ואני ארפא כך מיתה וחיים באחד ואין מידי
מציל אין אבות מצילין את הבנים לא אברהם מציל
את ישמעאל ולא יצחק מציל את עשו אין לי אלא
אבות שאין מצילין את הבנים אחים את אחין מניין
תלמוד לומר אח לא פדה יפדה איש ולא יצחק
מציל את ישמעאל ולא יעקב מציל את עשו ואפילו

A נותן לו כל ממון שבעולם אין נותנין לו כופרו
שנאמר אח לא פדה יפדה איש ולא יתן לאלהים
כופרו ויקר פדיון נפשם וגומר יקרה היא נפש זו
id eſt, Ego occidam, & ego viuere faciam: & reli-
qua. Hæc ait Deus rex Iſrael, & redemtor eius;
Deus exercituum nomen eius; Ego primus, & ego
nouiſſimus. Ego occidam, & ego viuere faciam.
Hoc quidem poſtquam data eſt eis manna pro vi-
uificatione mortuorum. Ego occidam, & ego vi-
uere faciam. Moriatur anima mea morte iuſto-
B rum. Viuet Ruben, & non morietur. Viuificabit
nos in die dierum. Alius ſermo; Ego occidam, &
ego viuere faciam. Poſſumne ego ex hoc intel-
ligere, mortem eſſe in vno, & vitam in alio? Ne-
quaquam. Quoniam dictum eſt, Ego vulnus in-
feram, & ego medebor. Ita mors & vita in vno. Et
nō eſt qui de manu mea poſſit eruere. Patres non
ſaluabunt filios, Abraham non ſaluabit Iſmael;
neq; Iſhac Eſau. Ex hoc habetur, quod patres non
ſaluabunt filios. Quod autem fratres non ſalua-
C bunt fratres, vnde probatur? Ex eo quod dictum
eſt, frater non redimit; redimet vir? Non enim
Iſhac ſaluabit Iſmaelem, neq; Iacob ſaluabit Eſau.
Et ſi darent pro redemtione eorum omnes mun-
di diuitias, non ſufficiunt ſaluare illos, nec ſunt
dignum animarum eorum pretium. Et hoc eſt
quod ſcriptum eſt, Frater non redimit, redimet
vir? Et non dabit Deo pretium eius. Ex prædictis
igitur euidentiſſime patet, quod ſolus Deus ſalua-
tor & redemtor Iſrael futurus erat, & quod ipſe
D ſeſe humanæ redemtionis pretium daturus eſſet.

CAPVT II.

Quod iſte ſaluator & redemtor debebat eſſe Meſſias.

CAPNIO.

NVNC probandum eſt, ſaluatorem
hunc & redemtorē futurum, non
E fuiſſe niſi Meſſiam. GAL. Multis
in locis id manifeſtū eſt. Primum
igitur ea afferam quæ in Bereſith
Rabba Moſis Hadarſan ſuper illud Gen. 23. cap.
Et introduxit eam Iſhac in tabernaculum Saræ
matris ſuæ, ad propoſitum noſtrum ſcribuntur;
ſic enim ibi dicitur, Hic eſt rex Meſſias, qui fuit in
generatione impiorum: ſicut dictum eſt Iſaię 53. c.
ובחברתו נרפא לנו Hoc eſt, Et in vulnere eius me-
dicatū eſt nobis. Et propter hoc Deus ſeruat eum,
F vt ſaluet Iſrael, & exultet cum eis in reſurrectio-
ne mortuorum: iuxta illud Deut. 33. cap. dictum,
אשריך ישראל מי כמוך עם נושע ביהוה מגן עזרך
id eſt, Beatus tu Iſrael. Quis vt tu populus ſaluatus
in Deo, vel per Deum clypeum ſaluationis tuæ?
Vnde & ſic dicitur Iſaiæ quadrageſimo quinto,
ישראל נושע ביהוה תשועת עולמים לא תבשו ולא
תכלמו עד עולמי עד Hoc eſt, Iſrael ſaluatus erit in
Deo vel per Deum ſaluatione ſeculorum vel ſem-
piterna. Non erubeſcetis, neque confundemini
G vſque in ſecula perpetuitatis. Rabbi autem Iona-
thas filius Vzielis ſic iſta Chaldaice tranſtulit at-
que expoſuit, ישראל אתפריק במימרא דיהוה
פורקן עלמיא id eſt, Iſrael ſaluabitur in verbo Dei,
vel per verbum Dei ſaluatione ſeculorum. Cum

autem

A autem in tertio libro probatum ſit, Meſſiam eſſe verbum Dei, ſaluationem hanc ſeculorum ſiue ſempiternam per Meſſiam faciendam fuiſſe, conſequens eſt. Quod etiam per Rabbi Selomonem confirmatur, qui ſuper Danielem exponens verbum illud, ונצדק קדש Hoc eſt, Et iuſtificatur ſanctuarium: ſic ait, Parcetur peccatum Iſraeli, & redimetur ſaluatione æterna per regem Meſſiam: ſicut dictum eſt Iſaiæ 45. cap. Iſrael ſaluatus erit in Deo, vel per Deum ſaluatione ſeculorum. B Hæc Rabbi Selomo. Quoniam igitur in traditionibus quas in ſuperiori capite ex libris plurimis apud eos authenticis adduximus, probatur per eadem ſæpe dicta Iſaiæ verba, videlicet Iſrael ſaluabitur in Deo, vel per Deum ſaluatione ſempiterna, ſaluatorem hunc non eſſe niſi Deum: & nunc in proxima hac traditione, per ipſa eadem verba, ſaluatio hæc ſempiterna attribuitur Meſſiæ, quod ſimiliter gloſſator Rabbi Selomo facit, & per translationem Chaldaicam hæc eadem ſaluatio verbo Dei tribuitur: C eapropter neceſſario ſequitur, hunc ſaluatorem Deum qui humanum genus ſaluatione ſempiterna ſaluaturus erat, non eſſe niſi Meſſiam Verbum Dei ac Dei Filium. Nam ſi ſolus Deus futurus erat ſaluator ſaluatione ſeculorum, vel æterna, vt in præcedenti capite per prophetarum teſtimonia, ac per veterum traditiones probatum eſt, nunc autem cum eiſdem teſtimoniis in eorundem traditionibus ſaluator ſaluatione ſeculorum ſiue æterna, Meſſias dicatur, vt iamiam oſtenſum eſt, Meſſiam proculdu- D bio non ſolum hominem, ſed etiam Deum eſſe, apud omnes qui rationum conſequentias non ignorant, & quos diabolus culpis eorum exigentibus, non excæcauit, neceſſario conſequens eſt. Si autem aliquid maius adhuc quam quod hic concluſum eſt contra Iudæorum noſtri temporis perfidiam videre cupis, audi quod apud Hoſeam primo capite ſcribitur, לא אוסיף עוד ארחם את בית ישראל כי נשא אשא להם ואת בית יהודה ארחם E Id eſt, non addam vltra, vt miſerear domui Iſrael. Quoniam obliuione obliuiſcar eorum, vel auferendo auferam eos: ſed domui Iuda, id eſt confeſſionis miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo eorum, vel per Dominum Deum eorum. Quod Rabbi Ionathas ita Chaldaice traducens, expoſuit, לא אוסיף עוד לרחמא על בית ישראל ברם אם יתובון משבק אשבק להון ועל דבית יהודה ארחם ואפרקינון במימרא דיוה אלההון Hoc eſt, Non addam vltra miſereri ſuper domum Iſrael. F Tamen ſi eos pœnituerit, ignoſcens ignoſcam eis. Sed domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in verbo Domini Dei eorum. Cum igitur *Targum*, id eſt Chaldaica translatio verbum Dei poſuerit, vbi propheta loco Dei, nomen Dei tetragrammaton quod eſt יהוה poſuit, quod idem eſt quod Dominus Deus, aperte inſinuatur verbum Dei eſſe Deum, & conſequenter Meſſiam eſſe verbum Dei, ac Dominum Deum, in quo & per quem ſempiterna iſta ſaluatio fieri debebat, manifeſte G oſtenditur. Vnde & non abs re ישוע id eſt Ieſus vocatus eſt, vt alibi probauimus, quod ſaluator ſiue ſaluatio interpretatur.

CAPVT III.

Quod redemtor vt eſſet perfectus redemtor, Deus & homo eſſe debebat.

CAPNIO.

Ex his quę dixiſti palam patuit, humani generis redemtorem Deum & hominem futurum fuiſſe. GAL. Ita prorſus, alioqui pro peccato humani generis ſufficienter ſatisfacere non potuiſſet. CAP. Vellem igitur ad iuniorum Iudæorum qui hoc omnino negant, perfidiam magis confundendam, id veterum Talmudiſtarum teſtimoniis apertius probares. GAL. Faciam equidem. Sed primum referam, quæ hac de re leguntur in commentariis R. Abraham Pici, quæ inſcribuntur de ſignificatione apicum, qui literis libri legis ſuperſcribuntur, quos Hebræi תגין *Taghin* vocant. Ibi enim hæc inter cætera habentur. רמז שלמה עליו השלום ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני אשר יעמוד תחתיו ואמנם דרך האדם בו יום שנולד הוא ילד והולך וגדל עד כי גדל מאד ועל זה אמר ראיתי את כל החיים המהלכים תחת השמש עם הילד השני רוצה לומר עם השני שהבנת בעין השכל הילד השני אחר תחתיו משכל הראשון ודי בזה למשכיל ואין לגלותו אלא למבין מדעתו וזה מה שאמר פעמים שלש עם גבר וסמיך ליה להשיב נפשו מני שחת לתת לה גוף אחר לאור באור החיים בעולם הבא ועל כן אומר כי טוב חסדך מחיים Hoc eſt, Tradidit Selomo (ſit pax ſuper eum) dicens, Vidi cunctos viuentes, qui proficiſcuntur ſub ſole, cum adoleſcente ſecundo, qui manebit loco eius: Eccl. 4. Certum eſt, homini proprium eſſe, naſci puerum, & adoleſcētem, & in dies proficere, acciperéq; incrementum, donec veniat ad perfectionē. Et hoc eſt quod dicit, Omnes viuentes proficiſcentes, id eſt proficientes ſub ſole, cum adoleſcente ſecundo. Eſtque huius verbi ſenſus iuxta doctrinam meam, ſecundum quam iubeo re intellectu percipere hoc, quod adoleſcens ſecundus eſt intelligentia prima, id eſt Deus. Nec licet hæc patefacere & reuelare, niſi ei duntaxat, qui per ſe ipſum hæc intelliget. Et hoc eſt quod habet Iob cap. 33. Duabus vicibus, ſcilicet à Deo remiſſio facta eſt. Tertiā vero fecit homo. Et mox ſubiungit, Vt redimeret animas de inferno, daretque eis corpus aliud lucidum, vt luceret in vita. Et vita intelligitur vita æterna Hæc ibi Ex quibus liquido patet, redemtorem Deum & hominem futurum fuiſſe. Deinde ad id clarius probandum, quod in איכה רבתי *Echa rabbethi*, id eſt in expoſitione planctus Ieremiæ dicitur, adducam. Ibi enim ſuper illud Threnorum primo capite dictum, וילכו בלא כח לפני רודף Hoc eſt, Et abierunt abſque fortitudine coram perſequente: ſic legitur Rabbi אחא *Aha* dixiſſe; Quemadmodum non fuit captiuatus Iſrael niſi per רודף מלא *Rodeph male*, id eſt, perſecutorem plenum: ita non redimetur niſi per גואל מלא *Goel male*, id eſt per redemtorem plenum, ſeu perfectum: ſicut ſcriptum eſt apud Iſaiam quinquageſimo nono cap. ובא לציון גואל מלא id eſt, Et venit in Sion redemtor plenus, vel perfectus: גואל מלא *Goel male*, id eſt, redemtor plenus ſiue perfectus eſt ibi ſcriptum,

Hæc traditio. Ex qua patet ratione diuinitatis plena & perfecta ad redimẽdum & ſaluandum Meſſiæ potentia: quam *Midras Sir haſſirim*, id eſt expoſitio Cantici canticorum planius oſtendit. Super illud enim quod noſtra editio primo capite ſic habet, Botrus Cypri dilectus meus mihi in vineis Engadi; Hebraica vero veritas ita, אשכול הכפר דורי לי בכרמי עין גדי Hoc eſt, Vir omnia parcens, vel omnia ſatisfaciens dilectus meus mihi in vineis *ben gedi*, id eſt fontis, vel oculi hœdi: dixit Rabbi Berachias; quod dixerit Eccleſia Iſrael coram Deo ſancto & benedicto; Domine mundi in hora qua tu tribulas me, dilectus meus es tu. Tu enim fies dilectus meus mihi, & prouidens. O qualis ille homo qui in me erit: & dicere poterit proprietati iudicij, ſufficit. Et tu eris aſſumens, vel impignorans, vel tradens eum pro me. Et hoc eſt quod dicitur איש כל הכפר *Is col haccopher*, id eſt vir omnia parcens, vel ſatisfaciens. Et quid eſt vir omnia? Vir in quo omnia ſunt. Et quid eſt parcens, vel ſatisfaciens, niſi quia parcet, vel ſatisfaciet ſuper peccatis, vel pro peccatis Iſrael? Sequitur in vineis *ben gedi*, id eſt fontis vel oculi hœdi. Hi ſunt patres ſeculi, qui trahebantur poſt te velut hœdi, & acceperũt benedictionem, quæ eſt fons & oculus ſeculi, vel fons æternus. R. autem Leui in nomine R. Hanina dixit, Murmur verborum fuit ibi. Et quis murmurauit? Abraham murmurauit dicens, Domine mundi tu percuſſiſti fœdus cum Noa: ſteti ego & theſaurizaui opera bona coram te, pluſquam ille, & excludet eius fœdus meum? Ait ei Deus ſanctus & benedictus, Geneſ. 15. cap. אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד Id eſt, Ne timeas Abraham. Ego clypeus tuus, & merces tua magna nimis. De Noa enim non ſtatui clypeos, vel protectores, neque Principes, neque iuſtos. De te autem ego ſtatuam iuſtos, & Principes protectores. Et non ſolum hoc, ſed etiam filij tui venient ad manum meam cum tranſgreſſionibus & operibus malis: & ego ero prouidens. O qualis ille homo qui erit in eis, & valebit dicere proprietati iudicij, Satis eſt. Et ego ſuſcipiam eum, & impignorabo, vel tradam eum pro eis: ſicut dictum eſt, Cantici canticorum primo capite, Vir omnia parcens, vel ſatisfaciens, dilectus meus mihi. Et quare vir omnia parcens? Quia parcet peccata Iſraeli. Alia expoſitio; Vir omnia parcens vel ſatisfaciens: Dixit בן סירא *Ben Sira*, quod iſte vir eſt Deus ſanctus & benedictus, in quo ſunt omnia. Hactenus traditio. Quod autem dilectus iſte antedictus ſit Meſſias, habetur in prędicta *Midras Sir haſſirim*, vbi ſuper illud Cantici canticorũ ſecundo capite dictum, Vox dilecti mei, ecce iſte venit ſaliens ſuper montes: ait Rabbi Elazar filius Iacob, Vox dilecti mei; ecce iſte venit. Hic eſt Rex Meſſias, & non ſunt montes niſi idololatria. Et hoc eſt quod dictum eſt Hoſeæ 4. cap. Super capita montium mactabunt: Hæc traditio. De hoc etiam dilecto, id eſt Eccleſię ſponſo, habetur in eadem *Midras*, ſuper illud Cantici canticorũ quinto capite dictum, חכו ממתקים וכלו מחמדים Hoc eſt, Palatum eius dulcedines, & totum ipſius deſiderabiles res: ſic enim ibi dicitur, Hic eſt dilectus meus, & hic eſt amicus, vel propinquus meus; filiæ Ieruſalem. Scriptum eſt enim Amos 5. cap. כה אמר יהוה לבית ישראל דרשוני ויחיו Id eſt, Sic ait Deus domui Iſrael, Quærite me & viuetis. Eſtne ibi palatum magis dulce, quam iſtud; de quo dictum eſt Ezech. 33. חי אני נאם אדני יהוה אם אחפוץ במות הרשע כי אם בשוב רשע מדרכו וחיה Id eſt, viuo ego ait Dominus Deus: ſi volo mortem impij, id eſt, nolo mortem impij; ſed vt conuertatur impius à via ſua, & viuat? Et ſubditur; Eſtne tibi palatum magis dulce, quam hoc de quo dictum eſt Ezechielis decimo octauo ca. לא אחפוץ במות המת נאם יהוה id eſt, Non enim volo mortem mortui, ait Deus? Et iterum ibidem paulo ſuperius, ובשוב רשע מרשעתו אשר עשה ויעש משפט וצדקה הוא את נפשו יחיה id eſt, In conuerſione impij ab impietate ſua, vel ſi conuerſus fuerit impius ab impietate ſua, quam fecit, & fecerit iudicium & iuſtitiam, ipſe animam ſuam viuificabit. Habeſne palatum dulcius iſto? Hæc traditio. In qua attribuuntur actiones diuinæ huic dilecto, qui in antecedenti traditione Meſſias eſſe dicitur. Meſſias igitur vt poſſet eſſe redemtor perfectus, vel vir qui omnia peccata parceret, vel pro omnibus ſatisfacere, vt dicit alia præcedens traditio, neceſſario Deus & homo futurus erat. Quod etiam propter meritum huius redemtoris venturi, Deus populum Hebraicum per ſingulas quaſq; generationes ſemper & ab hoſtibus protexerit, & à temporalibus ſeruitutibus redemerit, in ipſius potiſſimæ protectionis ac redemtionis figuram, quæ per hunc perfectum redemtorem venturum fieri debebat, in eadem *Midras Sir haſſirim* optime patet: vbi ſuper illud Cantici canticorum quarto capite dictum, אלף המגן תלוי עליו Hoc eſt, Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum: ſic dicitur, Omnia illa millia, & decem millia eorum qui ſteterunt coram monte Sinai, & protexi eos. Non protexi eos niſi propter meritum illius venturi mille generationibus. Et non ſolum vos eſtis ſuſpenſi in eo, verum etiam omnes potentiæ ſiue poteſtates, vel omnia ſcuta fortium. Item alius ſermo, id eſt, alia expoſitio; Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum: Dixit Rabbi Berachias: Ait Deus ſanct⁹ & benedictus, Mille generationes ſuccedere feci, vt adducam illum clypeum, qui factus eſt deſiderium filiorum veſtrorum. Dixit Rabbi Barachi nomine Rabbi Iſhac, Quod dixerit Abraham coram Deo, Domine mundi, tu mihi factus es clypeus. Nonne filiis meis etiam fies clypeus? Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Tibi fui clypeus vnus: ſicut dictum eſt Geneſis decimoquinto, אנכי מגן לך Id eſt, Ego clypeus tuus. Filiis vero tuis ego fiam multi clypei. Et hoc eſt, quod ſcriptum eſt Cantici canticorum quarto, Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum. Et immediate ſequitur, כל שלטי הגברים Hoc eſt, Omnes clypei fortium, Id eſt Sacerdotum, & Regum. Hæc traditio. Ex qua non ſolum habetur propoſitum, ſed etiam quod Meſſias ſit clypeus ſupradictus. Ipſe enim ſemper fuit omnium iuſtorum deſiderium.

CAPVT IV.

Quod ſaluatio atque redemtio per Meſſiam facienda ſpiritualis futura erat.

CAPNIO.

CAPNIO.

QVANQVAM ex his quæ dixiſti, palam inſinuetur, ſaluationem æternam ſiue redemtionẽ potiſſimam, quæ per Meſſiã fieri debebat, non temporalem, neque corporalem (vt Iudæi noſtri ſeculi fabulantur) ſed ſpiritualem futuram fuiſſe, ad conuincendam tamen magis magiſque eorum perfidiam, id tibi clarius per eorum quoq; ſcripturas probandum eſt. GAL. Primum contra eos illud affero quod Pſal. 72. qui à veruſtis Hebræorum totus de Meſſia exponitur, hoc modo legitur, יחס על דל ואביון ונפשות אביונים יושיע מתוך ומחמס יגאל נפשם ויקר דמם בעיניו Hoc eſt, Parcet pauperi & inopi: vel, Miſerebitur ſuper pauperem & inopem, & animas pauperum ſaluabit. De fraude & iniquitate redimet animam eorum, & precioſus, vel honoratus ſanguis eorum in oculis eius. Per Talmudiſtas quoque id ipſum probatur: & primo quidem ex eo quod aiunt, huiuſce redemtionis credulitatem neceſſariam eſſe ad ſalutem: quod quidem non eſſet, ſi redemtio potiſſima temporalis foret. Præterea multorum antiquorum ſententia eſt, quod bonorum operũ merces in hoc ſeculo expectanda non ſit, vt habetur in *Bereſſith rabbà*, id eſt in expoſitione libri Geneſis ſuper illud Deuteronomij dictum אשר אנכי מצוך היום לעשותם id eſt, Quæ ego mando tibi hodie vt facias. Sic enim ibi dicitur, היום לעשותם ולא לתן שכרם היום Hoc eſt. Hodie vt facias, nõ autem vt adhibeatur merces hodie: vbi omnes fere Talmudiſtę per Hodie, pręſens intelligunt ſeculum: vnde & alibi dicunt, שלר מצוה בהאי עלמא ליכא id eſt, Merces bonorum operum in hoc ſeculo non eſt. Cum igitur omnium conſenſu, Meſſiæ redemtio non ſit, niſi per pœnitentiam, & opera virtutum expectanda, quorum merito ſal⁹ redemtionis ſperatur, & nulla hui⁹ ſeculi ſalus pro merito bonorum operum ſperanda ſit, ſequitur ſane, redemtionem ſeu ſalutem quam Meſſias operaturus erat, quæ & ab eis inter fidei articulos, quos radices fidei appellant, numeratur, nõ temporalem, ſeu huius ſeculi credendam eſſe. Nam cum Meſſiæ redemtio bonorum operum merces ſit, & bonorũ operum merces temporalis non ſit, neceſſario conſequens eſt, Meſſiæ redemtionem non temporalem, ſed ſpiritualem futuram fuiſſe. Quod etiam per R. Ionathan confirmatur, qui fere vbique, & pręſertim in Pſalterio, cum de ſaluatione ſeu redemtione ſit ſermo, eam ſemper expreſſe ſpiritalem exponit. F

Illud quoque Iſa. 12. dictum, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה Hoc eſt, Haurietis aquas cũ gaudio de fontibus ſalutis: quod omnium Hebræorum ſentẽtia, de Meſſia intelligitur, ita ipſe Chaldaice interpretatur, וילפון אולפן חדש מבחירי צדיקיא id eſt, Et diſcent nouam doctrinam ab electo iuſtorum. Priſci etiam Talmudiſtæ per terram promiſſionis, & per Ieruſalem ſeu Sion, ſpiritualem intelligunt ſalutem. In libro quoq; *Sanhedrin* in principio capitis *Helec* ſic dicitur, כל ישראל G יש להם חלק לעולם הבא שנאמר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ Hoc eſt, Omnis Iſrael partem habet in ſeculo venturo. Sicut dictum eſt apud Iſaiam, Et populi tui omnes iuſti in ęternum

Rationes Talmudiſtarum.

A hæreditabunt terram. Hæc ibi: Vbi per terram mundum ſpiritualem intelligunt, quem ſeculum venturum nuncupant. R. inſuper Moſes Ægypti⁹ in הלכות תשובה *bilchoth teſſuba*, id eſt in tractatu pœnitentiæ 8. ſic dicit, החיים הנצחיי מן הנביאי ברמיני נבדלי הם רמחי כמו אלו: הר יהוה מקום קדשו דרך הקדש: חצרות יהוה נעם יהוה אהל יהוה היכל יהוה שער יהוה Vita æterna à prophetis differentibus ſimilitudinibus deſignatur, vt Mons Dei, Locus ſanctitatis eius, Via ſanctitatis, Atria B Dei, Suauitas Dei, Tabernaculum Dei, Templum Dei, Porta Dei. Quibus conſpectis, quis dubitabit, quod Iſrael, id eſt iuſtorum congregatio, templique reædificatio, ſpiritalem quoq; ſenſum poſtulent? Quod de templo quod Ezechiel deſcribit, R. Selomo in cap. *Helec*, expreſſe affirmat. Quibus ex omnibus manifeſte conſtat, ſaluationem ſeculorum, vel ſempiternam ſeu redemtionem potiſſimam atque perfectam, quæ per Meſſiam fieri debebat, non temporalem neque corC porum (vt Iudæi noſtri temporis delirantes autumant) ſed ſpiritalem & animarum futuram fuiſſe: qua Meſſias ipſe & à peccato originali, & à cæteris peccatis, & à diabolica ſeruitute, quam propter primorum parentum peccatum homines incurrerant, humanum genus redemturus, atque ſaluaturus erat, & ad cœleſtem ſempiternamq; beatitudinem, quam propter idem peccatum perdiderant, perducturus. Quod clariſſime R. Nehumias filius Haccanæ, vir probatiſſimus, cuius maD gna apud Hebræos eſt autoritas, exprimit, & fatetur, ita in principio איגרת הסודות *igbereth haſſodoth*, id eſt, epiſtolæ ſecretorum, quam filio ſuo Haccanæ ſcripſit, dicens, Cum conſiderarem humani generis finem & perfectionem, cuius anima noſtra auida eſt, beatitudinem atque felicitatem eſſe, vt ipſa faſciculo vitæ cum Domino Deo noſtro colligetur. Hoc autem in aduentu noſtri Meſſiæ conſiſtit, ſine quo haudquaquam pertenire poſſumus ad illam immenſam & inæſtimaE bilem perfectionem, quæ non poteſt comparari tinctis in die coloribus, nec lapidi ſardonico precioſiſſimo atque ſaphiro.

Concluſio.

CAPVT V.

De peccato originali, quo propter peccatum primorum parentum, totum humanum genus corruptum fuit. Et quid eſt peccatum originale ſecundum Hebræos, & quo nomine ipſum appellant.

CAPNIO.

VT igitur ad contundendam magis duriſſimam Iudæorum ceruicem, ipſa ſempiterna ſaluatio, potiſſimaque ac perfecta redemtio quæ per Meſſiam fieri debebat, magis appareat ſpiritualis atque animarum futura fuiſſe, de ipſo originali peccato, propter quod totum humanum genus corruptum fuit, nunc agendum eſt. Dic igitur obſecro, quid ſit peccatum originale ſecundum Hebræos, & quo nomine ipſum nuncupent. GAL. Quamuis ipſum

Peccatum originale quid ſit.

initiale peccatum proprie loquendo, ſit iuſtitiæ A initialis, ſiue originalis nobis debitæ, ac in primis parentibus amiſſæ carentia, quę ex actuali primorum parentum culpa, ad poſteros omnes naturali propagatione deſcendentes, qui non fuerint ſpecialis gratiæ priuilegio præuenti, emanans, ipſos ad geminam mortem, ſpiritualem ſcilicet & corporalem, ad cæteraſque pœnas, quæ huiuſmodi carentiam ſequuntur, obligat: quandoq; tamen ipſum originale peccatum apud nos ab effectu, fomes peccati, ſcilicet concupiſcentia appellatur. B Quæ quidem peccati concupiſcentia, quandoq; lex membrorum, quandoq; lex carnis, quandoque languor naturæ, quandoque tyrannus qui in membris noſtris eſt, dicitur. Eſt enim in nobis (vt Auguſtinus inquit) concupiſcentia, quæ permittenda non eſt regnare. Sunt & eius deſideria, quæ actuales ſunt concupiſcentiæ, quæ arma ſunt diaboli, quæ ex naturæ languore veniunt. Languor autem iſte tyrannus eſt, qui mala deſideria mouet. Si ergo vis eſſe tyranni victor, inermemque C inimicum diabolum inuenire, malæ non obedias concupiſcentiæ. Hæc ex Auguſtini ſententia in libro de Baptiſmo paruulorum. Ita quoque apud Hebręos ipſum initiale peccatum multiplici nuncupatur vocabulo. Vocant enim ipſum, originale peccatum, ſiue fomitem יצר הרע *ietſer hara*, quod idem eſt quod plaſma, ſiue figmentum malum. Vnde Rabbi Moſes Hadarſan ſuper illud Geneſis octauo capite dictum, יצר לב האדם רע D מנעריו Hoc eſt, Figmentum cordis hominis malum ab adoleſcentia eius, vel à pueritia eius, vel ab excuſſione eius, id eſt, ex quo à viſceribus matris ſuæ excuſſus eſt: ſic ait, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 103. כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו id eſt, Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum, recordatus eſt, quoniam terra ſumus. Dixit Rabbi Ioſes; Triſte vel tenebroſum eſt figmentum, contra quod teſtimonium perhibet qui creauit illud, quod malum ſit. Magiſtri autem dixerunt, E Quod triſtis eſt planta, contra quam plantator ipſius teſtimonium perhibet, quod mala ſit, iuxta illud Ierem. 11. c. dictum ויהוה צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה id eſt, Et Deus exercituũ qui plantauit te, locutus eſt ſuper te, vel de te malum. Interrogauit autem Antonin⁹ Conſul רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum, dicens, Quando יצר הרע *ietſer hara*, id eſt, figmentum malum, hoc eſt fomes, ſiue peccatum originale datur in homine? Reſpondit ei, Ab hora qua formatus eſt. Hæc omnia Rabbi Moſes ille F Hadarſan. In *Midras* quoque *coheleth*, id eſt, in expoſitione Eccleſiaſtis ſic exponuntur verba illa quarto c. eiuſdem libri dicta, טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן וכסיל id eſt, Melior eſt puer pauper & ſapiens, quam rex ſenex & inſipiens, qui neſcit cauere in poſterum. Puer pauper & ſapiens, id eſt, figmentum bonum, vel bonus affectus, vel bona ratio, vel bonus intellectus. Et cur vocatur puer? Quia non adiungitur homini, niſi poſt tertiumdecimum annum. Et quare vocat eum paupe- G rem? Quia non omnes obediunt ei. Quare vero ſapientem? Quia docet creaturas, & inſtruit eas ad viam rectam. Sequitur, Quam rex ſenex, & inſipiens, hic eſt יצר הרע *ietſer hara*, id eſt, figmen-

Fomes peccati ſiue concupiſcentia.

Peccatum originale quomodo ab Hebræis nuncupatur.

A tum malum, vel peccatum originale, vel fomes. Et cur vocat eum regem? Quia omnes fere obediunt ei. Et quam ob rem appellat eum ſenem? Quia copulatur atq; coniungitur homini ab infantia eius, vſq; ad eius ſenectutem. Quare autem vocat eum inſipientem? Quia oſtendit homini viam, quam neſcit. Idem quoque habetur in *Midras tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſal. 9. אודה יהוה בכל לבי Hoc eſt, Confitebor Deum in toto corde meo. Quod ſic ibi ex- B ponitur, id eſt, in figmēto bono & malo, ita quod non ſit in corde meo ſchiſma. Eſt autem hoc quod ſcriptum eſt Eccleſ. 4. Melior eſt puer pauper & ſapiens: cum reliquis. Puer pauper & ſapiens, Hic eſt figmentum bonum, hoc eſt bona ratio, ſiue bonus intellectus. Et cur vocat ipſum puerum? Quia coniungitur homini à 13. anno & ſupra. Cur vero pauperem? Quia non omnis populus obedit ei. Sapientem autem quare? Quia creaturam dirigit ad bonam viam. Sequitur, Quam rex ſe- C nex & inſipiens. Hic eſt figmentum malum, vel fomes. Quam ob rem vocat ipſum regem? Quia cuncta membra obtemperant ei. Et quare ſenem? Quia coniunctus eſt homini ab infantia vſque ad ſenectutem ipſius. In commentariis etiam Rabbi Moſis Hadarſan in Geneſin ſuper illud 21. capi. eiuſdem libri dictũ, ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך id eſt, Et fuit in tempore illo, & dixit Abimelech, ita dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Prouerb. 16. ברצות יהוה דרכי איש גם אויביו ישלים אתו id eſt, D Cum placuerint Deo vię viri, etiam inimicos eius pacificabit cum eo. Dixit Rabbi Iehoſuas, Hoc eſt plaſma, vel figmentum malum. Nam ſecundum mores ſeculi, nutritur homo cum ſocio duobus aut tribus annis, & ex hoc alligatur ei per amorem. Sed יצר הרע *ietſer hara*, id eſt, figmentum malum vel fomes creſcit & nutritur cum homine vſque ad ſenectutem, & nihilominus ſi inuenerit opportunitatem in medio 70. annorum, vel in medio 80. præcipitabit eum. In *Midras* quo- E que *tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 34. פדה יהוה נפש עבדיו id eſt, Redimit Deus animas ſeruorum ſuorum, ita legitur, אתה מוצא וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד והנה טוב יותר מזה אמר רבי שמואל בר נחמני אם רעב שונאך האכילהו לחם ביצר הרע הכתוב מדבר אדם הולך עם חבירו שעה אחת נעשה אוהבו ויצר הרע הולך עם האדם וגדל עמו כל ימיו שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו אם מצא מקום להפילו בן כ׳ בן ל׳ בן מ׳ בן ע׳ בן פ׳ הוא מפילו F יש לך שונא גדול מזה id eſt, Tu inuenis Gen. primo cap. Et vidit Deus totum quod fecerat, & ecce valde bonum. Sed ecce longe melius iſto, Redimit Deus animas ſeruorũ ſuorum. Dixit R. Semuel filius Nachmani; Scriptum eſt Prou. 25. cap. Si eſurierit inimicus tuus, ciba eum pane. De יצר הרע *ietſer hara*, id eſt, de figmento malo, vel fomite ſcriptura loquitur, Homo enim cum ſocio ſuo per vnam horam ambulat, & efficitur ei amicus. Sed יצר הרע *ietſer hara*, id eſt, figmentum malum G natum eſt cum homine, & cum eo creſcit cunctis diebus eius: ſicut ſcriptũ eſt Gen. 8. c. Figmentum cordis hominis malum à pueritia eius. Et tamen ſi inuenerit locum ad præcipitandum eum, cum eſt 20. vel 30. vel 40. vel 70. vel 80. annorũ, præcipitabit

A cipitabit eum. Quis igitur inimicus eſt tibi maior iſto? Id quoque in *Midras coheleth*, id eſt in expoſitione Eccleſiaſtis optimè comprobatur, ſuper verba illa 9. capit. eiuſdem libri ſcripta, עיר קטנה ואנשים בה מעט ובא אליה מלך גרול וסבב אתה ובנה עליה מצורים גדולים: ומצא בה איש מסכן חכם ומלט הוא את העיר בחכמתו Hoc eſt, Ciuitas parua, & viri in ea pauci. Et venit ad eam rex magnus & circumdedit eam, & extruxit contra eam munitiones per gyrum. Et inuentus eſt in ea vir pauper & ſapiens, & liberauit ipſe ciuitatem B per ſapientiam ſuam. Hæc enim ſic ibi exponuntur, Ciuitas parua hæc eſt corpus, vel homo, vt dicitur in *Midras tehilim*. Et viri in ea pauci: Hi ſunt corporis humani membra. Et venit ad eam rex magnus, & circumdedit eam: Hic eſt figmentum malum, vel fomes. Et cur vocat ipſum magnum? Quia 13. annis maior eſt figmento bono. Et extruxit contra eam munitiones magnas: Hæ ſunt inſidiæ & circumuentiones. Et inuentus eſt in ea vir pauper: Hic eſt figmentum bonum. Et cur vocat C eum pauperem? Quia non inuenitur in omnibus creaturis, & plures ex creaturis non obediunt ei. Et liberauit ipſe ciuitatem per ſapientiam ſuam: quia quicunque obedit figmento bono, vel intellectui, ſiue rationi, liberabitur. Dixit enim Dauid, quòd bene illi erit, qui obediens ei fuerit. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalm. 41. אשרי משכיל אל דל ביום רעה ימלטהו יהוה id eſt, Beatus qui intelligit in pauperem, in die mala liberabit eum Deus. Sequitur ibidem Eccleſiaſtis 9. וארם לא זכר את D האיש המסכן ההוא Hoc eſt, Et homo non eſt recordatus viri pauperis illius: Dixit ergo Deus ſanctus & benedictus, Ego recordabor eius: ſicut dictum eſt Ezech. 36. והסרותי את לב האבן מבשרכם id eſt, Et remoueri faciam cor lapideum de carne veſtra. In *Midras* inſuper *tehilim* ſuper illud Pſalm. 78. ויזכר כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב Hoc eſt, Et recordatus eſt quòd ſint caro, ſpiritus vadens & non reuerſurus: ita ſcriptum eſt, סברו דאמרין דלית E מתין חיין רוח הולך ולא ישוב אלא זה יצר הרע שהולך עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעה שיעלו המתים Id eſt, Opinati ſunt aliqui dicentes, quòd mortui non erunt viuentes, eò quòd ſcriptum ſit, Spiritus vadens & non reuerſurus: ſed hic eſt, יצר הרע *ietſer hara*, id eſt figmentum malum, ſiue fomes, qui cum homine vadit in hora mortis, & non reuertetur cum eo in hora qua mortui reſurgent. Item in eadem *Midras* ſuper illud Pſalm. 103. Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum, ſic legitur; Dixit Rabbi חייא *Hiia*, Veh maſſæ cui piſtor F eius perhibet teſtimonium, quòd mala ſit: Quoniam figmentum Adæ malum. Sequitur eodem in Pſalmo, כי רוח עברה בו ואיננו Id eſt, Quoniam ſpiritus pertranſibit in eo, & non erit. Hic dictum eſt à quibuſdam, quòd mortui non erunt viuentes. Sed hic ſpiritus eſt יצר הרע *ietſer hara*, id eſt fomes qui vadit cum eo: ſicut dictum eſt, Spiritus eſt vadens, & non reuerſurus. Hic enim יצר הרע *ietſer hara*, id eſt fomes non reuertetur vltrà cum eo. De- G inde ſequitur, ולא יכירנו עוד מקומו Hoc eſt, Et non cognoſcet eum vlteriùs locus eius. Hæc ibi. Ex quibus omnibus abundè patuit, quid ſit peccatum originale apud Hebræos, & quo nomine ipſum appellent.

Talmudiſtica expoſitio.

CAPVT VI.

Quod omnes patres veteris teſtamenti quantumcunque ſancti, propter originale peccatum, vſque ad Meſſiæ aduentum, rei atque Deo obnoxii fuerunt.

CAPNIO.

NVNC igitur ad probandam redemptionis humanæ per Meſſiam faciendæ neceſſitatem, oſtendendum eſt omnes patres veteris teſtamenti quantumcunque ſanctos, vſque ad Meſſiæ aduentum, reos, atque Deo obnoxios extitiſſe. GAL. Ex innumeris penè locis tam ſacræ ſcripturæ, quàm ipſius Talmud id apertè oſtenditur. Quare illud in primis audi, quod in *Midras tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum hoc modo legitur, ſuper illud Pſalm. 16. dictum, אמרתי ליהוה אדני אתה טובתי בל עליך Hoc eſt, Dixi Deo, Domini mei es tu, bonitas mea non eſt ſuper te, אמר דוד לפני הקבה רבונו של עולם אעפ שהייתי מלך המלכתיך עלי אמר לו הקבה איני מחזיק לך טובה טובתי בל עליך ולמי אני מחזיק טובה לקדושים אשר בארץ המה שאין הקדוש ברוך הוא קורא לצדיקים קדושים עד שיותנו בארץ עד יום מותם למה שיצר הרע מיצר באדם בעולם הזה ואינו מאמין בהם עד יום מותם וכן אמר שלמה כי אדם אין צדיק בארץ לפיכך אינו נקרא קדוש עד שינתן בארץ ואפילו האבות לא נקראו קדושים עד שניתנו בארץ שנאמר הן בקדושיו לא יאמין ואימתי האמין בהם בשעה שאמר למשה לך ואספת את זקני ישראל סמך משה ואמר אל האל זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אמר רבי פנחס אפילו בקשו האבות שתהא דירתן למעלה יבולין היו ואף אל פי כן לא נקראו קדושים עד שנתנו בארץ ובספר תורה הגולל בפניהם אמר רבי אחא בר פפא מאי קראה משך אבירים בכחו זה יצר הרע שמשך אבירים בכחו כגון דור של אנוש ודור המבול ודור הפלגה וסדומים ירבו עצבותם כמו שכתוב בעצבון תאכלנה ואומר הרבה ארבה עצבונך והיה הרבה עצבונות לאומות העולם ושמא הפסידו תלמוד לומר בל אסיך נסכיהם מדם Id eſt, Dixit Dauid coram Deo ſancto & benedicto, Domine orbis, quamuis ego eſſem rex, tamen conſtitui te regem ſuper me. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Nequaquam confirmo tibi bonum. Bonitas mea non eſt ſuper te. Et cuinam ego confirmo bonum? Sanctis qui in terra ſunt; Deus enim ſanctus & benedictus non vocat iuſtos ſanctos, donec terræ tradantur, id eſt vſque ad diem mortis eorum. Et quare? Quoniam יצר הרע *ietſer hara*, id eſt figmentum malum, hoc eſt fomes, vel concupiſcentia mala formatur, vel fingitur, vel innouatur homini in ſeculo iſto, & non eſt ſecurus de ipſo, vſque ad diem mortis ſuæ. Propterea dixit Selomo Eccleſiaſtis octauo capite, אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא Hoc eſt, Non eſt iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Nam etiam Patriarchæ non ſunt vocati ſancti, quamdiu non fuerunt terræ traditi. Idcirco dictum eſt Iob vigeſimo quinto capite, הן בקדושיו לא יאמין Id eſt, Ecce in ſanctis ſuis non

Nemo dicitur ſanctus niſi poſt mortem.

confidit. Quando igitur confidit in eis? In ea hora qua dixit Moſi Exodi trigeſimo ſecundo capite, Vade, deſcende ad ſeniores Iſrael. Reſpondit Moſes, & ait, Memento Abraham, Iſhac, & Iſrael ſeruorum tuorum. Dixit Rabbi Pinhas, Si quæſiſſent patres mundi, vt fuiſſet eorum habitatio ſurſum, obtinuiſſent. Non tamen propter hoc vocati ſunt ſancti, quamdiu non ſunt terræ traditi, & quamdiu non fuerunt ſudario velatæ facies eorum. Dixit Rabbi Abba filius Papa, Quid eſt quod ſcriptum eſt Iob 24. cap. ומשך אבירים בכחו Hoc eſt, Et traxit robuſtos in fortitudine ſua? Hoc eſt יצר הרע *ietſer hara*, id eſt figmentum malum, hoc eſt peccatum originale. Traxit enim ipſum robuſtos in fortitudine ſua, hoc eſt generationem Enos, generationem diuiſionis linguarum turris Babel, & Sodomorum. Sicut de eo ſcriptum eſt Geneſ. 3. cap. בעצבון תאכלנה id eſt, In afflictione, vel in dolore, vel in labore comedes eam. Et iterum ibidem הרבה ארבה עצבונך Hoc eſt, Multiplicans multiplicabo labores tuos. Multiplicaſti o tu Heua labores patribus mundi. Sicut dictum eſt Pſalmo decimo ſexto, ירבו עצבותם אחר מהרו id eſt, Multiplicabuntur labores, vel grauamina eorum, aliam dotauerunt, id eſt, Quia Adam & Heua alium præter Deum, ſcilicet diabolum dotauerunt, tradendo ei ſeipſos per conſenſum. Et numquid ex hoc fortaſſis aliquid perdiderunt? Docet quid dicendum ſit, quod ſequitur, בל אסיך נסכוהם מדם Hoc eſt, Non libabo libamina eorum de ſanguine. Hæc omnia traditio. R. etiam Abraham אבן עזרא *Auen Ezra* exponens illud Pſalm. 51. dictum, הן בעוון חוללתי ובחטא יחמתני אמי id eſt, Ecce in peccato genitus ſum, & in culpa calefecit, vel concepit me mater mea, ſic ait, Hoc eſt ac ſi dixerit, Ecce propter concupiſcentiam complantatam in corde Adæ, quaſi in peccato genitus ſum. Et eſt ſenſus, quòd in hora natiuitatis ipſum figmentum malum plantatum eſt in corde. Quod verò dicit, Et in culpa calefecit me mater mea, eſt modus extraneus loquendi, quaſi dicat, calefacta eſt ex me. Et ſunt qui dicunt, quòd per hoc innuitur, Heuam non peperiſſe, niſi poſtquam peccauit. Sequitur eodem in Pſalmo, לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי Hoc eſt, Cor mundum crea mihi Deus, & ſpiritum rectum, vel ſtabilem, vel aptum innoua in medio mei. Et hoc ideo ait, quia ſe genitum cum peccato memorauerat. Et eſt ſenſus, Quòd concupiſcentia complantata eum ad culpam perduxit, & idcirco orat Deum, vt iuuet eum contra figmentum malum, id eſt fomitem ſuum, ne iterum huiuſmodi peccatum admittat. Quod autem ait, Cor mundum, & ſpiritum rectum, cum cæteris, replicatio eſt eiuſdem. Hæc ille Rabbi Abraham. In commentariis quoque Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, ſic exponitur illud 4. cap. eiuſdem libri dictum, הלא אם תטיב שאת ואם לא תיטיב לפתח הטאת רבץ Id eſt, Nonne ſi bene egeris, recipies? Si autem non bene egeris, ad ianuam peccatum iacens erit? Hoc eſt, Nonne ſi bene egeris, recipies benedictionem. Et ſi non bene feceris, recipies maledictionem? Aliter: Nonne ſi bene egeris, recipies à me veniam? Si autem non bene egeris, coaceruatum iacens erit ad ia-

A nuam: רבצת *rouetſet*, id eſt accubans, vel iacens in fœminino genere, non eſt ſcriptum, ſed רובץ *rouets*, in maſculino. Quia in principio quidem fomes debilis eſt, vt fœmina, deinde verò fortis, vt maſculus. Dixit Rabbi Akiba יצר הרע *ietſer hara*, id eſt figmentum malum vel fomes in principio quidem eſt velut filum bombycis, in nouiſſimo verò fit velut fundis nauis, quæ vulgò dicitur *poggia*. Sicut ſcriptum eſt Iſaiæ quinto capite, Veh trahentibus peccatum: cum reliquis. Dixit Rabbi Iſhac, Figmentum malum, id eſt fo-
B mes in principio quidem fit peregrinus, ſiue aduena, deinde verò viator, demum autem Dominus: ſicut ſcriptum eſt 2. Reg. 12. cap. Et deuenit peregrinus in virum diuitem. Dixit Rabbi Abba, Et de ipſo dicit ſcriptura, Iob 21. cap. מתקו רגבי נחל ואחריו בל ארם ימשך ולפניו אין מספר Hoc eſt, Dulcia fuerunt ei prata vallis, vel ripæ torrentis: Et poſt ſe omnem hominem trahit, & ante ſe abſque numero. Eſt autem hoc ſimile cuidam latroni ſolitario, qui in quodam biuio ſe-
C dens, dicebat omni tranſeunti, Da mihi quod eſt ſuper te. Cumque tranſiret prudens quidam, & videret ipſum neque gladium habentem, neque in quo foret ei ſpes, cœpit conterere. Ita quoque quàm plurimas generationes perdidit figmentum malum, & quàm plurimos fortes ac ſtrenuos. Deiecit enim generationem Enos, generationem diluuij, & generationem diſcordiæ, Samſonem quoque, & Dauid, ac Selomonem. Cùm
D autem venerit Meſſias filius Dauid, incipiet conterere ipſum: ſicut ſcriptum eſt Pſalm. 89. וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף ואמונתי וחסדי עמו ובשמי תרום קרנו ושמתי בים ידו Id eſt, Et conteram à facie ipſius inimicos eius, & odientes eum percutiam, vel allidam. Et fides mea, & miſericordia mea cum ipſo, & in nomine meo exaltabitur cornu eius. Et ponam in mari manum eius: & reliqua: Poſtea ſubditur, Si verò dixeris, quòd non
E eſt ſub arbitrio tuo, docet quid ſit dicendum Iſaias, cùm 26. capit. ait, Quia in te confidit. Et iam ſcriptum eſt Geneſ. 4. ואליך תשוקתו ואתה תמשל בו Hoc eſt, Et ad te concupiſcentia eius, & tu dominaberis illi. Gloſſa R. Selomonis hic ita ait, Et ad te concupiſcentia eius, peccati ſcilicet, quod eſt figmentum malum iugiter concupiſcens, & affectans, vt te ruere faciat. Et tu dominaberis illi, hoc eſt, ſi volueris, præualebis aduerſus eum. Hæc R. Selomo. Quatuor notanda ſunt in traditione iſta: quorum pri-
F mum quidem eſt quòd fomes in principio eſt imbecillis, & velut filum bombycis, poſtea fortis, & velut funis nauis. Secundum verò eſt, quòd Meſſias de quo parabolicè dicit, quòd tanquam vir prudens cœpit in biuio latronem conterere, primus fuit qui figmentum malum contriturus erat. Tertium autem eſt, quòd figmentum malum ſiue fomes multos perdidit fortes. Quartum denique eſt, quòd libero arbitrio ſubiacet. Ita etiam legitur a-
G pud Iſaiam 43. capit. אביך הראשון חטא ומליציך פשעו בי וגומר Id eſt, Pater tuus primus peccauit, & loquaces, vel verboſi, vel interpretes tui peccauerunt in me. Et excommunicaui, vel excluſi, vel repuli Principes ſanctuarij vel ſanctitatis. Et

tis. Et dedi in anathema, vel in prohibitionem Iacob, & Iſrael ad improperia, vel opprobria. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ita dicit, Et interpretes tui culpabiles fuerunt in me: hoc eſt, Non eſt quiſquam in loquacibus, vel interpretibus tuis, quorum meritis tu inniteris, in quo non inuenerim culpam. Abraham quippe dixit, In quo cognoſcam, quòd poſſidebo eam? Geneſ. 15. Iſhac verò dilexit Eſau inimicum meum. Et ſic de reliquis. Hæc R. Selomo. Sunt & qui aliter exponunt hæc Iſaiæ verba, dicentes, Pater tuus primus peccauit: Hic eſt Adam primus. Et verboſi vel loquaces tui: Hi ſunt ipſi ambo, Adam ſcilicet & Heua, propter id quod dictum eſt Geneſ 3. capit. Et dixit Adam, Mulier quam dediſti mihi, ipſa dedit mihi de arbore, & comedi. Ita quoque ibidem ſcriptum eſt, Et dixit mulier, Serpens ſeduxit me, & comedi. Sequitur, Culpabiles fuerunt in me: Hoc eſt, quod dictum eſt Geneſ. 3. Et accepit ipſa de fructu eius, deditque ipſa viro ſuo ſecum, & comedit. Sequitur, Et excommunicaui, vel excluſi: gloſſa R. Selomonis, propter peccata ſcilicet veſtra: Principes ſanctuarij, vel ſanctitatis, hoc eſt, patres. Et dedi in anathema vel prohibitionem Iacob, Hi ſunt Prophetæ. Et Iſrael ad improperia vel opprobria, Hi ſunt omnes iuſti. Ad prædictorum etiam confirmationem, multum facit quod in *Midras Sir haſſirim*, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum legitur, ſuper illud, Trahe me, poſt te curremus: Ibi enim ſic ad verbum dicitur, Dixit Rabbi Meir, In hora qua ſtetit Iſrael ſuper montem Sinai, vt reciperet legem, dixit eis Deus ſanctus & benedictus, Non dabo vobis legem, niſi dederitis mihi fideiuſſores, quòd ſeruabitis eam: & tunc dabo vobis. Dixerunt coram eo, Domine mundi, patres noſtri fideiubebunt pro nobis. Ait Deus ſanctus & benedictus, Patres veſtri tales ſunt, quòd ipſi fideiuſſoribus egent. Abraham enim reus eſt mihi, quia dixit Geneſ. 15. capit. Domine Deus in quo ſciam quòd poſſidebo eam? Iſhac etiam reus eſt mihi, quia dilexit Eſau inimicum meum: ſicut dictum eſt Malachiæ 1. capit. Et Eſau odi. Iacob quoque reus eſt mihi, quoniam dixit Iſaiæ 40. capit. Abſcondita eſt via mea à Domino. Dixerunt ergo in conſpectu eius, Ecce Prophetæ noſtri fideiubebunt pro nobis. Ait illis Deus ſanctus & benedictus; Etiam ipſi culpabiles ſunt mihi: ſicut dictum eſt Ierem. 2. capit. Et paſtores culpabiles, vel rei fuerunt in me. Et rurſus Ezechiel. 13. capit. Sicut vulpes in deſerto Prophetæ tui Iſrael fuerunt. Dixerunt ei, Ecce filij noſtri fideiubebunt pro nobis. Tunc ait illis Deus, Super manum eorum dabo vobis eam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalm. 8. מפיעוללים וינקים יסדת עז Hoc eſt, Ex ore infantium & lactentium fundaſti fortitudinem. In *Midras* quoque אלה הדברים *Elle hadebarim*, id eſt in expoſitione libri Deuteronomij ſuper illud, Et iratus fuit Dominus in me propter vos, & non audiuit me: ſed dixit Dominus ad me, Multum eſt tibi, vel ſufficit tibi. Non addas loqui ad me vlterius in verbo iſto: ita legitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iob 20. cap. אם יעלה לשמים שיאו וראשו לעב יגיע כגללו לנצח יאבד id eſt, Si

A aſcenderit ad cœlos excellentia eius, & caput eius ad nubem acceſſerit, vel tetigerit, velut ſtercus in finem perdetur. Non dixit Iob ſcripturam iſtam niſi reſpectu diei mortis. Licèt namque homo ad cœlum aſcenderit, feceritque ſibi alas, cùm tamen finis eius ad mortem propinquauerit, frangentur eius alæ, ipſeque cum angelo mortis ruens erit. Et ſic inquit eſt Dauid Pſalm. 147. תצא רוחו ישוב לאדמתו Hoc eſt, Exibit ſpiritus eius, reuerſurus in humum ſuam. Si aſcenderit ad cœlos excellentia eius; Hic eſt Moſes qui aſcendit, & B contriuerunt pedes eius caliginem, fuitque tanquam vnus ex Angelis miniſterij, & locutus eſt cum Deo facie ad faciem, accepitque legem de manu ipſius. Et tamen cùm appropinquaret finis eius, dixit ei, Ecce appropinquauerunt dies tui ad mortem. Ille autem ait coram eo, Domine mundi fruſtra, ergo contriuerunt pedes mei caliginem? fruſtra cucurri coram filijs tuis velut equus quandoquidem finis meus erit vermis & tinea? Reſpondit C ei, Iam decreui mortem contra Adam primum, & cæteros omnes. Hæc omnia ibi. Vbi notandum eſt, quòd mors dicitur Angelus mortis, vt habetur in *Midràs* Deut. cùm ſic dicitur, Et hæc eſt benedictio, qua benedixit Moſes vir Dei filios Iſrael coram morte ſua. Fuit enim benedicens Iſrael coram Angelo mortis. Et ideo dictum eſt coram morte ſua. Iſaias etiam ſe ipſum cæteroſque omnes vſque ad Meſſiæ aduentum reos, & iræ Dei filios, propter peccata fuiſſe oſtendit, cùm cap. 64. ita inquit, הן אתה קצפת ונחטא בהם D עולם ונושע ונהי כטמא כלנו וכבגד עדים כל צדקתינו ונבל כעלה כלנו ועונינו כרוח ישאונו: ואין קרא בשמך מתעורר להחזיק בך כי הסתרת פניך ממנו ותמוגנו ביד עונינו id eſt, Ecce tu iratus es, & nos peccauimus in ipſis *holam*, id eſt ſemper, & ſaluabimur. Fuimuſque vt immundus omnes nos, & ſicut pannus vulnerum, vel menſtruorum, vel prædarum, omnes iuſtitiæ noſtræ. Et cecidimus vt folium, & peccata noſtra quaſi ventus tollunt E nos. Et non eſt qui inuocet in nomine tuo, ſe leuans vel conſurgens ad retinendum te. Abſcondiſti faciem tuam à nobis, & laxaſti, vel tabeſcere, vel fluctuare permiſiſti nos in manu peccatorum noſtrorum. Vbi gloſſa R. Selomonis ſic ait, Et non eſt qui inuocet in nomine tuo, ſe leuans, id eſt præualens ſuper figmentum malum, vel fomitem ſuum. Hæc igitur verba poſſunt non incongruè hoc modo exponi; Ecce tu, Deus ſcilicet, ait Propheta in perſona totius generis humani, iratus es, primis ſcilicet parentibus, nec ſo- *Catholica expoſitio.* F lùm eis, verùm etiam omnibus nobis eorum filijs: & quoniam nos peccauimus in ipſis, primis ſcilicet parentibus, non ſolùm vt in exemplo, ſed etiam quantum ad materiam, עולם *holam*, id eſt ſemper, vel à ſeculo, id eſt à mundi initio, cùm Adam peccauit: ideo omnes naſcimur peccatores, ſicut mortales, & iræ Dei filij, excepto Meſſia, & eius matre. Vnde & bene ait hoc loco Propheta, Et omnes peccauimus in G ipſis עולם *holam*, id eſt, ſemper. Omnes enim (vt inquit Paulus) in Adam peccauerunt, & egent gratia Dei, vt ſcilicet ſaluentur. Quamobrem Propheta ſubiungit, Et ſaluabimur: ac ſi dice-

ret, Quamuis hoc ita ſit, ſaluabimur tamen paſſionis Meſſiæ merito. Sicut alibi idem Propheta expreſſius inſinuat 53. capit. ita dicens, כלנו כצאן תעינו איש לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו Id eſt, Omnes nos vt oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam faciem vertit, & Deus obuiare, vel occurrere fecit in eum peccatum omnium noſtrum. Vbi abundè de noſtra omnium curatione per Meſſiæ paſſionem futura locutus eſt, vt latiùs in 8. libro patebit. Sequitur, Et non eſt qui inuocet in nomine tuo ſe eleuans: Hoc eſt, Nemo de inuocantibus nomen tuum eſt ſufficiens ſe eleuare, vel per ſe ſurgere, vel iuxta R. Selomonis expoſitionem, qui ſatis ſit ad præualendum contra fomitem ſuum, id eſt contra originalis peccati culpam. Ad retinendum te, ne ſcilicet mittas ad infernum totum humanum genus. Hoc eſt autem quod dicitur Pſalmo 143. ואל תבא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי: כי רדף אויב נפשי דכא לארץ חיתי הושיבני במחשכים כמתי עולם ותתעטף עלי רוחי id eſt, Et non venias, vel non intres in iudicium cum ſeruo tuo. Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Quoniam perſecutus eſt inimicus animam meam, proſtrauit ad terram vitam meam, collocauit vel morari fecit me in tenebris, ſicut mortuos ſeculi. Et compreſſus eſt ſuper me ſpiritus meus. Vbi gloſſa R. Selomonis dicit, quòd in perſona totius Iſrael dixit Dauid Pſalmum hunc. Sequitur deinde in Iſaia, Fuimuſque vt immundus, qui ſecundùm legem de caſtris excludebatur, omnes nos, nemine excepto vſque ad redemptoris aduentum. Et ſicut pannus vulnerum vel menſtruorum quo nihil immundius, vel ſicut pannus prædarum, ſiue rapinarum quo nihil in domo iuſti magis inuiſum, omnes iuſtitiæ noſtræ tam legales quàm aliæ, ad diuinæ iuſticiæ comparationem. Omnis namque humana iuſticia diuinæ iuſtitiæ comparata, iniuſticia eſt, & ſordet in iudicis iuſti conſpectu, quicquid boni in operantis oculis fulget. Et hoc eſt quod paulò ante Pſalmographus dixit, Quia non iuſtificabitur in conſpectu tuo omnis viuens. Sequitur, Et cecidimus, in paradiſo ſcilicet, cùm materialiter in Adam eſſemus vt folium. Quid enim aliud eſt homo niſi folium, quod in paradiſo ab arbore vitæ cecidit, quodque tentationum vento rapitur, ac deſideriorum flatibus leuatur? Et peccata noſtra, originale ſcilicet & actuale quaſi ventus tollunt nos: & in hoc mundo, ſcilicet per varias affectiones, & poſt mortem, ad inferos per differentes euentuum conditiones. Nam impij quidem ob ſua facinora tollebantur, vt nunc etiam tolluntur, ad æterna ſupplicia: iuſti autem ob originale peccatum ad limbum patrum, qui ſinus Abrahæ dicebatur, & propter diuinæ viſionis carentiam tenebroſus erat. Quare rectè ſubiicitur, Abſcondiſti enim faciem tuam à nobis, in limbo ſcilicet exiſtentibus. Et laxaſti, vel etiam tabeſcere, vel fluctuare nos permiſiſti: quia iuxta illud Prouerbior. 13. תוחלת ממשכה מחלה לב Hoc eſt, Spes prolongata affligit cor. In manu peccatorum noſtrorum, id eſt, in manu inferni, meritis peccatorum noſtrorum, originalis videlicet & actualium: quouſque miſericordiæ tempus adueniat, in quo nos redimemur de manu hac peſſima, iuxta diuinum illud apud Hoſeam Prophetam 13. cap. dictum. מיד שאול אפדם ממות אגאלם id eſt, De manu inferni redimam eos, de morte liberabo illos. Quando autem hoc futurum eſſet, Pſalmographus patefecit 49. Pſalm. dicens, אך אלהים יפדה נפשי מיד שאול Hoc eſt, Verè vel verumtamen Deus redimit animam meam de manu inferni, quia ſuſcipiet, vel aſſumet me perpetuò. Quaſi dicere voluiſſet, ideo liberabit animam meam de inferni poteſtate, quia ex me carnem nunquam ſibi dimittendam, aſſumpturus eſt. Præterea in מסכת קרושין *Maſſecheth kidduſin*, id eſt in libro ſanctificationum, in capit. quod incipit, האשה נקנית *Raiſſa nekneth*, id eſt vxor emitur, ſic legitur, Dictum eſt Eccleſiaſtis 9. capit. וחוטא אחד יאבד טובה הר בה id eſt, Peccans vnum, vel perpetrans peccatum vnum, perdit bonitatem multam. Hoc eſt, Propter peccatum vnius, qui peccauit, perdita eſt ab eo, & ab vniuerſo mundo multa bonitas. Gloſſa R. Selomonis: Ille inquit fuit primus Adam. Hinc ergo manifeſtè patet, quòd propter Adæ peccatum, non ſolùm ipſe priuatus eſt multa bonitate, verum totum quoque genus humanum. Nam perditione bonitatis iuſtitiæ originalis, quam ipſe pro ſe ſuiſque poſteris acceperat, ſibi ac filiis ſuis mortem infernumque lucratus eſt. Quandoquidem originale peccatum (vt diximus) nihil aliud eſt, quàm ipſius originalis iuſticiæ carentia. Quòd autem non propter originale peccatum tantùm, ſed propter actuale quoque omnes homines peccatores fuerint; non modò ex antedictis liquidò apparet, ſed ex Selomonis etiam ſententia, ita Eccleſiaſtis ſeptimo capite dicentis, כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא Hoc eſt, Quoniam non eſt homo iuſtus in terra, qui faciat bonum, & non peccet. Quod alibi etiam affirmat dum 2. Paralip. 6. ait, כי אין אדם אשר לא יחטא id eſt, Non eſt homo, qui non peccet. Et hoc tamen vt alibi probabitur, mater Meſſiæ excluditur, quæ Spiritus ſancti gratia qua plena fuit, præueniente, ab omni peccato præſeruata eſt. Ex præmiſſis igitur latè patuit, omnes patres veteris teſtamenti quantumcunque ſanctos, propter originale peccatum, vſque ad Meſſiæ aduentum reos atque Deo culpabiles fuiſſe.

CAP. VII.

Quod propter peccatum originale, ante Meßiæ aduentum omnes homines ad infernum deſcendebant. Et quibus nominibus apud Hebræos infernus nuncupatur.

CAPNIO.

CONSEQVENTER ex eorum quoque ſcripturis nunc probari opus eſt, omnes homines vſque ad Meſſiæ mortem propter originale peccatum ad infernum deſcendiſſe.

GAL. Ad hoc itaque probandum, primùm quod in *Midras tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum

morum ſuper illud Pſalmi, Cantabo Domino in vita mea, ſcribitur, adducam. Ibi enm & Rabbi Innai, & Rabbi Iudæ ſententiæ hac de re ponuntur. Quorum vnus quidem dixit, ſi homo poneret ſe ipſum ſub cardine portæ, vt libcraretur à morte, non libcraretur. Alter verò ait, Si poneret homo linguam ſuam ſub cardine portæ, vt per hoc poſſet שאול *ſeol*, id eſt infernum euadere, non euaderet. CAP. Quoniam video te ſub hoc nomine שאול *ſeol*, multa de huiuſmodi materia dicturum, nec me fugit, Iudæos noſtri temporis tanta contradicendi nobis ac veritati malignitate ferri, vt veras ſingulorum ferè verborum ſignificationes negare non vereantur: eapropter cùm hæc dictio שאול *ſeol*, æquiuoca ſit, ſignificat enim infernum & foueam, ſiue ſepulchrum: idcirco nequa eis negandæ veritatis detur facultas, oſtende in primis obſecro per eorum ſcripturas, nomine שאול *ſeol*, infernum ſignificari. GAL. Infernus apud eos (vt te minimè latet) multis appellatur nominibus. De quibus vnum

Nomina inferni.

eſt שאול *ſeol*, vt patet in libro, ערובין *Erubin*, in cap. עושין פסין *Oſin paßin*: vbi ſic ad verbum legitur, Dixit R. Iehoſuas filius Leui, Septem ſunt nomina gehennæ: & hæc ſunt, שאול *Seol*, id eſt infernus: אברון *Auadon*, id eſt perditio: בור שחרת *Bor ſahath*, id eſt puteus, vel lacus corruptionis: בור שאון *Bor ſeon*, id eſt puteus tumultus, vel mugitus: טיט היון *tit haiauen*, id eſt lutum fecis: צלמורת *tſalmaueth*, id eſt vmbra mortis: & ארץ תחתירת *erets tachtith*, id eſt, terra contritionis, vel pauoris, vel terra inferior. Et שאול *ſeol*, quidem infernus dicitur, ſicut dictum eſt Pſalm. 16. כי לא תעזב נפשי לשאול Hoc eſt, Quia non derelinques animam meam ad infernum; אברון *Auaddon* verò, id eſt perditio, ſicut ſcriptum eſt Pſalm. 88. היסופר בקבר חסרך אמונתך באברון id eſt, Numquid narrabitur in ſepulchro miſericordia tua, & fides tua in perditione? בור שחרת *Bor ſahath* autem, id eſt puteus vel lacus corruptionis, ſicut ſcriptum eſt Pſalm. 55. ואתה אלהים תורידם לבאר שחרת Hoc eſt, Et tu Deus deſcendere eos facies in puteum, vel lacum corruptionis. בור שאון *Bor ſeon* quoque, id eſt, puteus tumultus vel mugitus, & טיט היון *Tit haiauen*, id eſt lutum fecis, ſicut ſcriptum eſt Pſalm. 40. ויעלני מבור שאון מטיט היון id eſt, Et aſcendere me fecit de puteo tumultus, & de luto fecis: צלמורת *Tſalmaueth* etiam, id eſt vmbra mortis, ſicut ſcriptum eſt Pſalm. 107. ישבי חשך וצלמורת Hoc eſt, Sedentes vel morantes in tenebris & vmbra mortis. Hæc omnia ibi. Dicitur præterea apud eos infernus proprio nomine גיהנם *gehinnam*, id eſt vallis profunda. Item quòd שאול *ſeol* ſit infernus, & quòd omnes homines in infernum deſcenderint, & quod nemo eorum pro redemptionis pretio ſatisfacere potuerit, habetur in *Midras tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſalm. 49. גם בני אדם גם בני איש יחד עשיר ואביון Hoc eſt, Etiam filij Adam, etiam filij viri, ſimul vel pariter diues & pauper: vbi ſic dicitur, Filij Adam: Hic Adam eſt Adam primus. Licet alij dicant, hunc eſſe Abraham, qui vocatus eſt Iehoſuæ 14. capit. Adam magnus in gigantibus. Sequitur, Etiam filij viri: Hi ſunt filij Noæ, qui vir iuſtus appella-

A tus eſt. Sunt autem qui aiunt, hos eſſe 70. gentes, quæ omnes deſcendunt in gehennam. Sequitur, Simul vel pariter diues & pauper. Diues ſcilicet in lege, & pauper in lege, omnes deſcendunt in gehennam, etiamſi fuerint capita, vel Principes, id eſt *Sanhedrin*, hoc eſt Iudices ordinarij, quos Moſes ordinauit. Sequitur infrà הבטחים על חילם וברוב עשרם יתהללו id eſt, Qui confidunt ſuper fortitudine ſua, & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur. Quid poterunt facere? Diuitiæ quippe eorum non remanebunt eis: ſicut dictum

B eſt Sephon. 1. cap. גם כספם גם זהבם לא יוכל להצילם Hoc eſt, Etiam argentum eorum, etiam aurum eorum non valebit liberare eos. Non dicat homo, pater meus diues fuit, in meritorum ſcilicet multitudine, & ideo per meritum eius liberabor. Frater meus fuit iuſtus, idcirco per ipſum liberatus ero. Non enim Abraham liberabit Iſmael filium ſuum, neque Iſhac Eſau fratrem ſuum. Et hoc eſt quod dicit, אח לא פדה יפדה איש id eſt, Frater non redimit, redimet vir, vel aliquis? Gloſ-

C ſa R. Selomonis, Frater inquit non poterit redimere fratrem. Et quid eſt etiam dictu אח *ach*, id eſt, frater, vel heu, niſi quòd iuſti dicant de illa die, Heu quàm grauis eſt? Cur etiam dictum eſt, לא יתן לאלהים כפרו Hoc eſt, Et non dabit Deo ſatisfactionem, vel propitiationem eius? Propter hoc quod ſequitur, ויקר פריון נפשם id eſt, Et precioſa eſt redemptio animarum ipſorum. Et quid quoque eſt, וחדל לעולם Hoc eſt, Et prohibitus in

D æternum? niſi quia qui in illa die prohibitus eſt, in æternum prohibitus erit. Sequitur, ויחי עוד לנצח לא יראה השחרת id eſt, Et viuet adhuc, vel vltrà, in æternum non videbit corruptionem. Et quò vadunt? Dixerunt filij Koræ, Ad infernum. Sicut dictum eſt, כצאן לשאול שרת Hoc eſt, Sicut oues ad infernum poſiti ſunt. Gloſſa R. Selomonis, Sicut oues (inquit) ad ouile congregantur, ita ipſi אל שאול *el ſeol*, id eſt, ad infernum profundati ſunt.

E Sequitur, מות ירעם id eſt; Mors depaſcet eos. Gloſſa R. Selomonis, id eſt, angelus mortis deuorabit eos. Nec mireris de huiuſmodi locutione Simile namque alio in loco inuenimus, illud videlicet Iob 18. cap. dictum, יאכל בדיו בכור מורת Hoc eſt, Comedet propagationes, vel ramos eius, maior vel primogenita mors. Et quid eſt quod dicit, וירדו בם ישרים לבקר id eſt, Et deſcendent in eos recti manè? docet, quòd iuſti quolibet manè viſitant eos, dicentes filijs Koræ, Quid faciunt iuſti? in illa hora dicunt eis illud Pſalmi 46. אלהים

F לנו מחסרה ועוז עזרה בצרות נמצא מאר Hoc eſt, Deus nobis refugium, & fortitudo, adiutorium in tribulationibus inuentus eſt valde. Dicunt etiam illud Nahum primo טוב יהוה למעוז ביום צרה id eſt, Bonus eſt Deus ad confortandum, vel ad adiuuandum in die tribulationis. Et quid eſt in die tribulationis, niſi quòd in qualibet tribulatione, quæ ad nos appropinquat, inuenitur nobis? Sicut ipſe dicit Pſalmo nonageſimo primo, Inuo-

G cabit me, & exaudiam eum, cum ipſo ero ego in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo, vel honorabo eum. Hæc omnia *Midras*, id eſt, expoſitio ſupradicta, exceptis Rabbi Selo-

monis gloſſis. In *Midras* etiam *coheleth*, id eſt, in expoſitione Eccleſiaſtis ſic exponitur illud primi capitis dictum, כל הנחלים הלכים אל הים והים איננו מלא Hoc eſt, Omnia flumina vadunt in mare, & mare non eſt plenum, id eſt, omnes mortui non intrant, niſi in שאול *ſeol*, id eſt, in infernum, & infernus nunquam impletur. Sicut dictum eſt Prouerb. 27. שאול ואבדון לא תשבענה *Seol* & *auadon*, id eſt infernus & perditio non ſatiantur. De hoc etiam in commentariis ſuper Geneſ. Rabbi Moſis Hadarſan ſuper illud 1. cap. dictum, ומלאו את המים בימים Hoc eſt, Replete aquas in maribus: ita habetur, Non ſunt maria hic ſignificantia niſi gehennam. Nam ſicut mare hoc profundùm eſt, iuxta illud Geneſis primo capite dictum, Et congregationem aquarum appellauit maria: ita gehenna appellatur profunda: ſicut dictum eſt Prouerb. 9. cap. בעמקי שאול קראיה id eſt, In profundis *ſeol*, hoc eſt inferni inuitati eius. De hac inſuper materia ita pulchrè Pſalmographus loquitur, Pſalm. 88. כי שבעה ברעות נפשי וחיי לשאול הגיעו נחשבתי עם יורדי בור הייתי כגבר אין איל במתים חפשי כמו חללים שכבי קבר אשר לא זכרתם עוד Hoc eſt, Quoniam ſaturata eſt malis anima mea, & vitæ meæ ad infernum acceſſerunt. Reputatus ſum cum deſcendentibus in puteum, fui ſicut vir non fortis, in mortuis liber. Tanquam interfecti dormientes in ſepulchro, quorum non es recordatus adhuc (vt ſcilicet reſurgant) Item Pſal. 89. ita inquit, מי גבר יחיה ולא יראה מות ימלט נפשו מיד שאול סלה id eſt, Quis vir viuet, & non videbit, vel non timebit mortem? eruat animam ſuam de manu inferni iugiter vel perpetuò. De hoc etiam Iob ita cap. 10. ait, מי יתן בשאול תצפינני תסתירני עד שוב אפך תשית לי חק ותזכרני Hoc eſt, Quis dabit vt in inferno occultes me, & cooperias me, vſque ad auerſionem iræ tuæ, & ponas mihi terminum, & recorderis mei? Dauid præterea in perſona ſanctorum patrum, qui peccatum actuale propter quod irent in infernum nequaquam admiſerant, vel ſi fortè admiſerant iam ſatisfecerant, ſic Pſalm. 44. dicit, לא נסוג אחור לבנו ותט אשורנו מני ארחך כי דכיתנו במקום תנים ותכס עלינו בצלמות id eſt, Non eſt conuerſum retrò cor noſtrum, nec declinauit greſſus noſter à ſemita tua. Quoniam contriuiſti, vel deieciſti, vel humiliaſti nos in loco draconum, & cooperuiſti nos in vmbra, vel cum vmbra mortis. Ex præmiſſis clarum eſt, omnes propter originale peccatum vſque ad Meſſiæ aduentum, ad infernum deſcendiſſe.

CAP. VIII.

Quòd Patriarchæ quoque ac Prophetæ, cæterique ſancti veteris Teſtamenti, vſque ad Meſsiæ mortem omnes ad infernum deſcenderunt.

CAPNIO.

Vt magis igitur conſtet neminem ab hoc diuino decreto exceptum fuiſſe, Patriarchas quoque, ac Prophetas, cæteroſque ſanctos veteris teſtamenti vſque ad Meſ-

A ſiæ mortem omnes ad infernum deſcendiſſe, hic probare haud ineptum eſſet. GAL. Id igitur primò de Patriarchis verum fuiſſe oſtendam. Et de Abraham quidem inde colligitur vbi Geneſ. 15. ita ei à Deo dictum eſt ואתה תבוא אל אבתיך בשלום תקבר בשיבה טובה Hoc eſt, Et Tu ibis, vel intrabis ad patres tuos in pace, ſepelieris in ſenectute bona. Vbi ait Rabbi נחמון *Nahmon*, Ibis ad patres tuos, qui idololatræ fuerunt, ſicut dictum eſt Iehoſuæ 24. capite; Ita dixit Dominus Deus Iſ- B raeli, Trans fluuium habitauerunt patres veſtri à ſeculo. Taras enim pater Abrahæ, & pater Nachor, coluerunt Deos alienos. Si igitur Abrahæ dictum fuit, Ibis ad patres tuos: patres autem ipſius cùm idololatræ fuerint, quòd in inferno eſſent, dubium non eſt: Abraham ipſum ad infernum deſcenſurum fuiſſe, certum eſt. Verumtamen cùm Abraham fideliſſimus eſſet Dei cultor, ac iuſtus, nec igne inferni, nec à dæmonibus infeſtandus erat. Ideo dictus eſt ad patres ſuos in C pace iturus. De Iacob verò ex eo habetur, quod Ge. 37. ita ſcribitur, ויקמו כל בניו וכל בנתיו לנחמו וימאן להתנחם ויאמר כי ארד אל בני אבל שאולה ויבך אתו אביו Id eſt, Et ſurrexerunt omnes filij eius, & omnes filiæ eius ad conſolandum eum. Renuitque conſolari, & ait, Quia deſcendam ad filium meum lugens in infernum. Et fleuit eum pater eius. Gloſſa R. Selomonis, In infernum, inquit, id eſt in ſepulchrum iuxta literæ quidem ſuperficiem, ſed iuxta *Midras*, hoc eſt, ſecundùm gloſ- D ſam eſt, in gehennam. In *Bereſith* autem *Rabba*, id eſt in expoſitione libri Geneſ. ſuper hunc locum, ſic dicitur, Omnes filiæ eius cur dictum eſt, cùm vnam tantùm haberet filiam, ſcilicet Dinam? Quia non eſt prohibitum homini vocare generum filium ſuum, & nurum filiam ſuam. Sequitur, Et fleuit eum pater eius, id eſt, Ishac cum eo flebat. Cùm autem egreſſus eſſet ab eo, lauabat ſe & vngebat, & comedebat ac bibebat. Et quare non reuelabat ei (ſcilicet Ishac ipſi Iacob) E quòd Ioſeph viueret, qui hoc ſpiritu Prophetico ſciebat? Quia dicebat Ishac, Deus non reuelauit ei, & ego reuelabo? Hæc ibi. CAP. Iudæi noſtri ſeculi nequitiam peruertendæ ſcripturæ deponere neſcientes, aiunt hoc in loco שאול *ſeol*, non infernum, ſed foueam vel ſepulchrum ſignificare.

Iudæorum iuniorum obiectio.

GAL. Falſum eos aſſerere, ratio latere non ſinit. Iacob enim filij ſui corpus non opinabatur ſepultum fuiſſe, ſed à fera peſſima deuoratum: vnde dixit Geneſ. 38. חיה רעה אכלתהו טרף טרף יוסף F id eſt, Fera mala comedit ipſum, direptione direptus eſt Ioſeph. Ex quo proculdubio liquet, ipſum nec de ſe nec de filio quantùm ad corpus, ſed quantùm ad animam fuiſſe locutum, neque etiam de tumulo, ſed de inferno, quò animam filij ſui iam præceſſiſſe credebat, ea verba protuliſſe.

Confutatio.

Quod Rabbi Selomo animaduertens, non hanc arripuit falſitatem, ſed aliam, dicens; Quòd cùm dicitur אל בני *el beni*, id eſt ad filium meum, ibi dictio hæc אל *el* non ad, vel G verſus, ſed propter ſignificet. Vnde hunc eſſe ſenſum ait, Deſcendam propter filium meum, lugens in ſepulchrum. Cuius falſitatem, cæterorumque ipſum ſequentium Rabbi Ankelos Chaldaicus inter-

R. Selomonis falſa expoſitio.

interpres, euidenter oſtendit, qui has dictiones
Hebraicas אל בני *el beni*, id eſt, ad filium meum, ita
Chaldaicè tranſtulit, לות ברי *Leuath beri*, id eſt a-
pud filium meum. Ex quo apertè patet, quòd אל
el hoc loco non propter, ſed ad, vel verſus, vel à-
pud ſignificat. Et ſic vbicunque in pentateucho
ponitur, apud Hebræos hæc dictio אל *el*, ipſe eam
Chaldaicè לות *Leuath*, quod idem eſt quod à-
pud, vel ad, vel verſus, interpretatus eſt. Nam il-
lud quod in libro Geneſ. ita Hebraicè ſcribitur,
Et iuit Eſau אל ישמעאל *el Iſmael*, id eſt ad Iſmael,
ipſe Chaldaicè ſic traduxit, לות ישמעאל *Leuat
Iſmael*, id eſt apud, vel verſus, vel ad Iſmael. Illud
etiam quod Geneſ. 18. ſic Hebraicè dicitur, ואל
הבקר רץ אברהם *Veel habakar raz Abraham*, id
eſt & ad boues cucurrit Abraham: ita ille Chal-
daicè tranſtulit, ולות תוריא רהט אברהם *Vluath
tore rahat*, id eſt, verſus, vel apud, vel ad boues cu-
currit Abraham. Si igitur in præmiſſis verbis Ia-
cob, hæc dictio אל *el*, propter ſignificaret, ibi pro
ea non לות *Leuath*, quod apud vel ad, vel verſus
ſignificat, ſed בדיל *Bedil* interpres poſuiſſet. Pro-
priè enim בדיל *Bedil* Chaldaicè, idem eſt quod pro-
pter Latinè. Nam illud quoque Domini verbum
de Sodomitis ad Abraham Geneſ. 18. dictum,
Non delebo propter decem, ita in Chaldaicum
vertit, Non delebo בדיל עשרה *Bedil haſra*, id eſt,
propter decem. Et ſic etiam de aliis quàm pluri-
mis locis. Quæ cùm ita ſint, palam profectò li-
quet, quòd ſciebat Iacob animam ſuam in infer-
num ituram: & per conſequens nec de aliorum o-
mnium animabus dubitabat, cùm ipſe ſanctus eſ-
ſet atque Propheta. Quare & credebat animam
filij ſui quamuis iuſtiſſimi, ob originalis tamen
noxæ contagium, illuc fuiſſe profectam. Quòd
cæteri etiam Patriarchæ, omneſque Prophetæ vſ-
que ad Meſſiæ paſſionem, ad infernum deſcende-
rint, non ſolum ex præcedentibus, ſed etiam ex
Talmud euidentiùs patet. Nam in libro qui הגיגה
Haghiga, id eſt, hiſtoria dicitur, in cap. quod incipit
הכל חייבין *Haccol haiuin*, id eſt, omnes tenentur, ita
legitur, R. Elazar cùm appropinquaret ad ſcriptu-
ram hanc 1. Reg. 28. ſcriptam, ויאמר שמואל אל
שאול למה הרגזתני להעלות אותי id eſt, Et dixit
Semuel ad Saul, Quare turbaſti me faciendo me a-
ſcendere? dicebat, Ex quo Semuel iuſtus de iudi-
cio timebat, quantò magis nos? Et quid eſt quod
ſcriptum eſt ibidem? Et dixit mulier ad Saul
אלהים *Elohim*, id eſt, Deos, vel iudices vidi aſcen-
dentes de terra. Quoniam duo erant, quorum
vnus erat Semuel, alter Moſes. Iuit enim Semuel
& adduxit Moſem ſecum, & ait, Forſitan (quod
abſit, & pax ſit) ad iudicium quæror. Surge ergo
mecum. Nec enim vna quidem dictio eſt in lege
abs te ſcripta, quam ego non compleuerim. CAP.
Vellem hiſtoriam hanc de Semuel, quem, cùm eſ-
ſet mortuus rogatu Saulis regis, pythoniſſa ex in-
ferno aſcendere fecit (vt in 28. capit. primi libri
Regum legitur) ſecundùm Hebræorum Docto-
rum gloſſas expoſitam, abs te audire. GAL. Au-
di igitur quæ hac de re in *Midras* ויקרא *Vaikra*, id
eſt, in expoſitione libri Leuitici leguntur. Ibi e-
nim ſuper illud 20. capit. eiuſdem libri dictum
ואיש או אשה כי יהיה בהם אוב או ידעוני מות יומתו
Id eſt, Vir ſiue mulier in quibus fuerit ſpiritus py-

A thonicus, aut diuinationes, morte morientur: ſic
dicitur (quod ad propoſitum noſtrum optimè
ſpectat) Et venerunt, Saul ſcilicet & duo viri eius
comites, ad mulierem nocte. Et numquid nox e-
rat? Sed illa hora fuit eis obſcura vt nox. Et ait,
ſcilicet Saul mulieri, Diuina quæſo mihi per אוב *ob*,
id eſt per pythonem, & fac aſcendere mihi ex in-
ferno illum quem dixero tibi. Iurauitque ei Saul
in Domino dicens, Viuit Dominus, ſi id eſt, non
accidet tibi peccatum in facto, vel in verbo iſto.
B Dixit autem mulier, Quem faciam tibi aſcende-
re? Ait ei Saul, Semuelem fac mihi aſcendere Ma-
giſtrum omnium Prophetarum, temporis ſcilicet
ſui. Fecit itaque mulier illud quod fecit, fecit-
que eum aſcendere. Sicut dictum eſt primi li-
bri Regum 28. capit. Et vidit mulier Semuelem,
& clamauit, Cur decepiſti me? Nam tu es Saul.
Et vnde cognouit eum? Dixerunt Magiſtri no-
ſtri, Quòd non eodem modo aſcendit mortuus
Regi, & aliis. Quando enim regi aſcendit, faciem
C habet ſurſum, & pedes deorſum. Quando au-
tem ruſtico, faciem habet deorſum, & pedes ſur-
ſum. Dixit ad eam Rex, Ne timeas, ſi quid vidiſti.
Et ait mulier אלהים *Elohim*, id eſt deos vel iudices
vidi aſcendentes de terra: אלהים *Elohim*, id eſt, de-
os vel iudices ideo dixit, quia duo fuerunt. Et qui
fuerunt? Moſes & Semuel. Cùm audiuit hoc Saul,
timuit: quoniam vnum vocauerat, & duo aſcen-
derunt. Sic enim dictum eſt ibidem, Aſcendentes
de terra. Et ait ad eam, Quæ eſt forma eius, Se-
D muelis videlicet? Dixit ipſa, Vir ſenex aſcendens,
& amictus pallio. Et ait Semuel ad Saul, Cur ter-
ruiſti me vel tremere me feciſti, vt faceres me
aſcendere? Ecce verba in quibus eſt ratio à lo-
co maioris & minoris. Nam ſi eximius omnium
Prophetarum, Semuel ſcilicet, iudicium timuit,
quantò magis cæteri omnium? Et quid eſt, quod
ei adiecit? Et cras tu & filij tui mecum eritis. Me-
cum, id eſt in pace mea. Cumque Saul audiret
hoc, feſtinauit, & cecidit iuxta plenitudinem ſta-
E turæ ſuæ in terram. Dixerunt ei Abner & Ama-
ſa, Quid dixit tibi? Ait eis, Tu ibis ad prælium, &
corrues, & filij tui reputabuntur Principes. Di-
xit Rabbi Simeon, Tunc vocauit Deus ſanctus
& benedictus angelos miniſterij, & ait eis, Veni-
te & videte, qualem creaturam creaui in mundo
iſto. In vita enim huius mundi homo qui vadit
ad conuiuium, non facit ſecum ire filios ſuos, ne
faſcinentur. Et ecce hic deſcendit in prælium, &
ſcit ſe occidendum, & nihilominus aſſumit filios
F ſuos ſecum gaudens, applaudendo iuſticiæ diuinæ,
quam imminere ſibi non ignorabat. Tradiderunt
autem Magiſtri, quòd ob quinque peccata iuſtè
occiſus fuit: ſicut dictum eſt primi libri Paralip.
10. capite, Et mortuus eſt Saul propter præuari-
cationem ſuam, qua præuaricatus eſt, in Domi-
num videlicet, eò quòd non ſeruauerit verbum
Domini ſuper eos. Et quòd internecioni dedit
Nob ciuitatem ſacerdotum, vt legitur 1. Paralip.
10. Et quòd non obedierit Semueli, qui dixerat ei,
G Septem diebus expectabis: & reliqua: & ipſe non
fecit ſic, ſed obtulit ſacrificium. Et quòd peperce-
rit Agag, vt habetur 1. Reg. 15. Et quòd conſuluerit
pythoniſſam, & non Dominum. Propterea inter-
fecit eum. Hæc omnia ex prædicta *Midras*. Qui-

Peccata Saul propter quæ occiſus eſt.

bus nihil efficacius, nihil fortius eſſe poteſt, ad
probandum contra Iudæos noſtri temporis, quòd
omnes homines tam boni, quàm mali, vſque ad
Meſſiæ aduentum ad infernum deſcenderint, ibi-
que diuina permiſſione detenti fuerint. Nam ſi
Moſes & Semuel Prophetarum principes, omni-
umque ſanctiſſimi (de quibus Deus ipſe teſtimo-
nium perhibens, apud Ierem. 15. ſic ait, אם יעמד
משה ושמואל לפני אין נפשי לעם הזה id eſt, ſi ſte-
terint Moſes & Semuel in conſpectu meo, non eſt
anima mea ad populum iſtum) in inferno fuerint
propter originale peccatum detenti, vt ex hac tra-
ditione patuit: quantò magis cæteros omnes, qui
nec eis ſimiles erant, nec tanta aut ſanctitate aut di-
gnitate præditi, eò deſcendiſſe, ibique detentos
fuiſſe, vſque ad Meſſiæ redemptionem cenſendum
Obiectio. eſt? CAP. Quidam aiunt, & piè quidem, non
fuiſſe Semuelem, quem pythoniſſa aſcendere fe-
cit, ſed ipſum humani generis hoſtem, qui vt Sau-
lem deciperet, Semuelem ſe eſſe mentitus eſt. Quo-
Prima ratio. modo enim, vt dicitur in Decretis 26. quæſt. 5. cap.
Nec mirum: fieri poterat, vt Semuel & natiuitate
ſanctus, & vitæ operibus iuſtus, arte magica attra-
heretur? At ſi non attractus eſt, conſenſit tamen,
quod vtrumque de viro iuſto credere, aduerſum
eſt. Nullum enim ſuffragium habet Iuſticia. V-
trum attractus, an voluntarius ſpirituale amiſerit
meritum, quod poſitus in carne, quæſierat. Si præ-
Secunda ratio. terea Semuel Sauli verè apparuiſſet, ſe adorari ab
eo vir iuſtus minimè permiſiſſet, qui Deum ſo-
Tertia ratio. lum adorandum eſſe, prædicauerat. Qualiter in-
ſuper homo Dei, qui cum Abraham in refrige-
rio erat, ad virum peſtilentiæ, gehennæ ardore di-
gnum, Cras mecum eris, dixiſſet? Quare mali-
gnus ille ſpiritus duobus his titulis, fallaciæ ſuæ
ſubtilitatem prodidit. Quia & ſub habitu ac no-
mine Semuelis, ſe contra legem adorari permi-
ſit, & virum peccatorum onere preſſum (cum
magna ſit peccatorum atque iuſtorum diſtantia)
cum Semuele iuſtiſſimo futurum, mentitus eſt.
Reſponſio. GAL. Mirantur hi, quonam pacto malignus
ſpiritus animam iuſti, vt videretur, & cum Sau-
le loqueretur, excitare potuerit. Nonne magis
mirandum eſt, quòd ſatanas Dominum ipſum aſ-
ſumpſerit, eumque & ſupra templi pinnaculum
conſtituerit, & in montem excelſum transtule-
rit? Non eſt enim abſurdum, mi Capnio, credere
aliqua diuina diſpenſatione permiſſa fuiſſe. Qua-
tenus non dominante magica arte, ſed Dei di-
ſpoſitione occulta quæ & pythoniſſam & Saulem
latebat, ſe ſpiritus iuſti aſpectibus regis oſtende-
ret, diuina eum ſententia percuſſurus. CAP.
Alia obiectio. Quamobrem ergo Semuel ſe à Saule adorari per-
miſit, cùm adorationis cultus ſoli Deo exhiberi
debeat, iuxta illud Deuteronom. 6. cap. dictum,
Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſer-
Reſponſio. uies? GAL. Primùm in hoc animaduertendum
eſt, quid hoc loco primi libri Reg. 28. capit. ſcri-
ptura dicat. Dicit enim ſic, ויקד אפים ארצה וישתחו
id eſt, Et inclinauit faciem ſuam ad terram, & ado-
rauit. Non igitur dicit, quòd Saul Semuelem ado-
rauerit, ſed quòd adorauerit duntaxat. Quam ob
rem non incongruè dici poteſt, quòd Deum
tunc, & non Semuelem adorauerit. Quicquid e-
nim dubium eſt, debet ſemper humanitas in me-

A lius interpretari. Deinde eſto quòd Semuelem ad-
orauerit, neque ideo Semuel ipſe contra legem e-
giſſe dicendus eſſet, quòd ſe adorari permiſerit.
Cùm verbum hoc וישתחו quod adorare ſignificat,
dupliciter (vt ipſe noſti) apud Hebræos ſumatur,
quemadmodum adorare, colere, venerari, atque
reuereri apud Latinos, pro adoratione ſcilicet *la-
triæ*, quæ ſoli Deo debetur, & pro adoratione *duliæ*
quæ creaturis exhibetur: vt ex multis ſacræ ſcri-
pturæ locis videri poteſt. Si propterea igitur
Saul impius eſſet, quòd Semuelem adoraſſet: &
B Semuel idcirco diabolus cenſendus, quòd adora-
ri ſe permiſiſſet, (cùm de conſimilibus idem de-
beat eſſe iudicium) pari quoque ratione Nathan
Propheta impius dicendus eſſet, & ipſe Dauid
diabolus iudicandus: cùm alter eorum alterum
adorauerit, alterque ab altero ſe adorari permi-
ſerit. Ita enim de ipſis 3. Reg. 1. cap. legitur, ויגידו
למלך לאמר הנה נתן הנביא ויבא לפני המלך
וישתחו למלך אל אפיו ארצה Hoc eſt, Et nun-
C tiauerunt regi, dicentes, Ecce Nathan Propheta.
Et intrauit, vel venit ad faciem regis, adorauitque
regem ſuper faciem ſuam in terra. CAP. Cur
Semuel dixit Sauli, Cras mecum eris? Nam ſi Se-
muel iuſtus erat, & Saul peccatorum pœnis obno-
xius, ſimul in altero ſeculo eſſe non poterant.
GAL. Aiunt quidam ex noſtris, & rectè quidem. *Reſponſio noſtrorum.*
Quòd cùm mortuus tunc viuo mortem prænun-
ciaret, verbum illud, Cras mecum eris, ad parem
non loci, ſed mortis conditionem refertur. He-
bræi tamen Saulem ſaluum fuiſſe, atque poſt mor- *Reſponſio Hebræorum.*
D tem in loco iuſtorum receptum aſſerunt. Nam et-
ſi peccator extiterat, à Semuele tamen, quòd Do-
minum reliquiſſet, & pythoniſſam conſuluiſſet,
reprehenſus, ſufficientem pœnitentiam egit.
Quod quidem inde (vt dicunt) inſinuatur, quòd
tanquam gaudens de diuina iuſtitia, ipſe cum tri-
bus filiis ad ſuam, ipſorumque mortem, cuius præ-
ſcius erat, ob defenſionem populi Dei prudenter
ac ſtudioſè cucurrerit. Nec obſtat (vt aiunt) quòd
E ſe ipſum lethaliter à ſagittariis ſauciatum, occide-
rit: cùm ſe iam neque pugnare valiturum, neque
vlteriùs, niſi modicum, ac in Dei contumeliam, &
in ſui ipſius ludibrium, victurum non ignoraret.
Aiunt quippe peccatum nullum eſſe, quin potiùs
meritum, hominem ſe ipſum perimere, vbi ſe ad
creatoris contumeliam victurum videt. Hinc
Samſonem ſe ipſum occidiſſe dicunt. Hinc & ſibi
ipſi manus inieciſſe venerandum virum illum af-
firmant, de quo 2. Mach. 14. capite ſic legitur, Cum
iam comprehenderetur, gladio ſe petiit, eligens
F potiùs nobiliter mori, quàm fieri peccatoribus
ſubditus, & ſupra natales ſuos indignis iniuriis a-
gi. Cùm igitur Saul & ob pœnitentiam, quam actu-
rus erat, & propter martyrium, quod bellum Do-
mini gerendo, ſubire debebat, iuſtificandus eſ-
ſet, ideo inquiunt, rectè ei Semuel dicere potuit,
Cras tu & filij mecum eritis. Obiectis igitur *Reſponſio autoris.*
antedictis non obſtantibus, dico ſalua ſanctæ Ro-
manæ Eccleſiæ definitione, cui me ſemper in o-
G mnibus ſubmitto, tunc verè Semuelem ipſum,
& non diabolum, Sauli apparuiſſe. Quamuis e-
nim quædam in præmiſſa hiſtoria dicta, & ad vi-
ſum pythoniſſæ, quæ ſe Deos vidiſſe dixit, & ad in-
tellectum Saulis, qui aſcendentem Semuelem eſ-
ſe in-

ſe intellexerat, & non ad veritatis rationem trahi poſſint: ob tria tamen quæ ibi referuntur, ſi verè anima Semuelis tunc ibi non affuiſſet, non videretur ſacræ hiſtoriæ ſcriptor à mendacio excuſari, nec veridicus exiſtimandus eſſet: quod profectò abſurdum eſt dicere. Quorum primum eſt, Et dixit Semuel ad Saul, Cur terruiſti me vel tremere me feciſti, vel inquietaſti me, vt aſcendere me faceres? Secundum verò eſt, cùm ſubditur, Et dixit Semuel, Cur interrogas me? Et Dominus receſſit à te. Tertium demum eſt, cùm ſubinfertur, Et cras tu & filij tui mecum eritis. Et reliqua vſque ad locum illum, Timuit Saul valde propter verba Semuelis, vt legitur primi libri Regum 28. cap. Ex his igitur ſatis (vt arbitror) palam eſt, quod ſi is qui toties Semuel nominatus eſt, diabolus fuiſſet: haudquaquam huius ſacræ hiſtoriæ autor, in non paruam ipſius ſancti viri iniuriam, & in diſcrimen erroris fidelium, atque in autoritatis ſacræ ſcripturæ detrimentum, eum Semuelem tam ſedulò toties nuncupaſſet. Poſtremò licet cacodæmon Semuelem Deo permittente ad Saulem adduxerit, ſiue traxerit, non tamen propter hoc iuſticia, aut ſanctitas in eo penitus ſuffragium perdidit. Sicut nec in ſancto Iob à diabolo tam vehementer afflicto, nec in Paulo colaphis ab eodem affecto, nec in Antonio ab ipſo diris verberibus acto, nec etiam in ipſo Domino Ieſu Chriſto à membris ipſius diaboli patibulo crucis affixo. Maximè cùm per huius rei veritatem, nobis & damni peccati originalis magnitudo oſtenditur, & aduentus; & miſericordiæ, ac gratiæ redemptoris neceſſitas demonſtratur, & tandem Iudæorum recentiorum negantium patrum iuſtorumque antiquorum ad limbum deſcenſum, impudentia efficaciùs confutatur.

CAPVT IX.

Quod ſancti patres in inferno à diabolo Deo permittente, propter Adæ peccatum detinebantur. Et de limbo, ad quem deſcendebant.

CAPNIO.

SANCTI Patres, & Prophetæ, cæterique iuſti qui vſque ad Meſſiæ mortem ad infernum deſcenderunt, detinebantur-ne ibi à diabolo? Dic obſecro, quid de hoc veteres Iudæorum ſenſerint. GAL. Poteſtatem quidem ſanctos & iuſtos in inferno vſque ad Meſſiæ paſſionem detinendi dæmones habebant, facultatem tamen eis vel nocendi, vel mali alicuius inferendi, nullam prorſus habebant. Niſi enim à diabolo, Deo permittente, vſque ad Meſſiæ aduentum detenti fuiſſent, nequaquam verum nec veriſimile eſſe poterat, quòd diabolus ipſe Semuelem omnium Prophetarum ſanctiſſimum, nec non & Moſem cum eo ad pythoniſſæ præceptum traxiſſet. Conſtat enim eam quicquid egit, per dæmones egiſſe. Præbet autem mihi dicendi audaciam, quòd ante Chriſti aduentum ſancti apud inferos propter Adæ peccatum à diabolo permiſſione diuina detinerentur, non ſolùm id quod dictum eſt, verum etiam longè magis Pauli Apoſtoli ſententia, de Domino noſtro Ieſu Chriſto, ad Coloſſenſes ſecundo capite dicentis, Quòd ipſe fuit expolians principatus & poteſtates, infernales videlicet (vt ibi dicit gloſſa) auferendo ab eis Abraham, Iſhac, & Iacob, cæteroſque iuſtos, traduxit eos, id eſt longè à re tenebrarum ad cœlum duxit. HOG. Rectè quidem ais, Galatine. Nam ad huius ſententiæ tuæ confirmationem, ſuper illud Pſalmi illius qui vigeſimus tertius eſt in ordine, Attollite portas, principes, veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ; ita gloſſa dicit, Vox eſt Angelorum, qui Chriſtum ad inferos deſcendentem, præceſſerunt, dicentes, O principes inferni, auferte poteſtatem veſtram, quia hucuſque in inferno iuſtos omnes detinebatis. GAL. Bene quidem, ac piè Hogoſtrate dicis. Sed caue tibi à Iudæis, qui hoc loco ſic habent, שאו שערים ראשיכם והנשאו פתחי עולם ויבא מלך הכבור Hoc eſt, Attollite portas capita veſtra, & eleuamini portæ æternales, & veniet, vel intrabit Rex gloriæ. Patitur tamen Hebraica litera, vt dicatur, Attollite portæ capita veſtra. Sed non attollite portas, principes, veſtras, vt editio noſtra habet. Quòd autem (vt ad quæſitum Capnionis noſtri redeam) nullam ſanctis patribus inibi detentis, nocendi poteſtatem cacodæmones haberent, ex eo quod in *Midras coheleth*, id eſt, in expoſitione Eccleſiaſtis ſcriptum eſt, colligitur: vbi ſuper illud tertij capitis dictum, מי יודע רוח בני האדם העלה היא למעלה id eſt, Quis ſcit, an ſpiritus filiorum Adam aſcendat ſurſum? ſic dicitur, Animę iuſtorum reponuntur in apotheca, vel cellario. Et hoc eſt, quod ait Abigail ad Dauid, per ſpiritum ſanctum dicens primi libri Regum vigeſimo quinto capite, והיתה נפש אדני צרורה בצרור החיים את יהוה אלהיך Hoc eſt, Et erit anima Domini mei ligata in faſciculo viuentium ſiue vitæ, cùm Domino Deo tuo. Poteratne fieri, vt ita eſſent animæ impiorum? Docet hoc nos quod ſequitur, ואת נפש איביך יקלענה בתוך כף הקלע id eſt, Et anima inimicorum tuorum circumuoluetur in medio palmæ fundæ. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, Palma fundæ (inquit) eſt fruſtum corij latum, inſtar palmæ factum, in medio fundę, vbi ponitur lapis. Item gloſſa Rabbi Kimhi ait, Cum dicitur את יהוה *eth Adonai* את *eth*, hic ponitur loco אל *el*, id eſt ad. Sicut in libro Iudicum decimo nono capite, ואת בית יהוה אני הולך *eth beth*, hoc eſt, Ad domum Dei ego vado. Item Iob vigeſimo ſexto capite, את מי הגדת מלין *Eth mi*, id eſt, ad quem annunciaſti verba. Ex his patet, quòd id quod Abigail per Spiritum ſanctum (vt paulò antè ab eis dictum eſt) viuentium faſciculum vocauit, inſtar conſeruatorij gemmarum, vel pecuniæ, quæ in ſacculo, vel in panno ligantur, & ſeruantur, hoc Iudæorum Doctores animarum iuſtorum apothecam ſeu cellarium appellarunt. Et quod in præcedentibus gehenna, alijſque multis nominibus dicitur, hoc ipſi fundæ palmam nuncuparunt. Ex quo apertè liquet, duo olim apud Hebræos animarum receptacula fuiſſe, vnum ſcilicet bonorum, alterum malorum: vtrunque tamen infernus vocabatur. Sed impiorum quidem locus שאול תחתית *ſeol tahtith*, id eſt infernus inferior: iuſtorũ verò locus, infernus ſuperior diceba-

Duo animarum receptacula, ſecundum priſcos Hebræorum.

tur. Sicuti ex eo colligi poteſt, quod Deut. 32. cap. ſcriptum eſt, cùm dicitur, כי אש קדחה באפי ותיקד עד שאול תחתית Id eſt, Quia ignis ſuccenſus eſt in ira mea, & ardebit vſque ad infernum inferiorem. Gloſſa in libro *Tanhuma* dicit, In ira mea, id eſt in medio gehennæ. Sicut conſequenter dicitur, Et ardebit vſque ad infernum inferiorem. Item Prouerbiorum decimo quinto, אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה Id eſt, Semita vitæ ad ſuperna intelligenti, vt declinet ab inferno inferiori. Hæc traditio. In *Midras* quoque *tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalmi octuageſimi quinti, כי חסדך גדול עלי והצלת נפשי משאול תחתיה Id eſt, Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me, & liberaſti animam meam ex inferno inferiore; legitur Rabbi Ioden ſic dixiſſe, Via adulterorum data eſt in profundum inferni. Et hinc eſt, quod dicit, Quia miſericordia tua magna eſt ſuper me, & liberaſti animam meam ex inferno inferiori. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis: Via (inquit) adulterorum eſt, vt ſint in profundo inferni, & inde liberaſti me, cùm dixit mihi Nathan, Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum. Hæc Rabbi Selomo. Quoniam igitur locus inferior non dicitur niſi reſpectu loci ſuperioris (ſunt enim ſuperior & inferior nomina correlatiua, quæ poſita, ſe ponunt, & perempta, ſe perimunt, vt ait Philoſophus in prædicamentis) manifeſtum profectò eſt, quòd cùm Dauid de inferno inferiori meminit, neceſſariò ſuperiorem infernum eſſe inſinuauit. Quod & per eorum expoſitiones euidenter oſtenditur. Hunc autem infernum ſuperiorem portas inferui Hezekias appellauit, cùm apud Iſaiam trigeſimo octauo capite ita dixit, אני אמרתי בדמי ימי אלכה בשערי שאול Hoc eſt, Ego dixi in abſciſſione dierum meorum, vadam ad portas inferni: Id eſt, vadam ad limbum: qui cùm ſit quaſi in principio inferni, non ineptè porta inferni dicitur. Et hunc infernum Chriſtus expoliauit, quùm animas ſanctorum patrum inde eduxit. Quod enim nos limbum id eſt, locum requiei, ſeu ſinum Abrahæ dicimus, hoc priſci Hebræorum צרור *tſeror*, id eſt, faſciculum ſiue conſeruatorium, vel אוצר *otſar*, id eſt, apothecam ſiue cellarium, vel portas inferni, vel infernum ſuperiorem vocabant. Vnde patet, vnam omninò atque eandem fuiſſe fidem eorum, atque noſtram.

Limbum patrum quomodo Hebræi vocabant.

CAPVT X.

Quòd animæ electorum non poterant, nec debebant niſi à Meſſia Deo & homine ex inferno liberari.

CAPNIO.

ANIMAS iuſtorum quæ propter Adæ peccatum in inferno tanquam in carcere detruſæ detinebantur, à ſolo Deo inde liberandas fuiſſe, nunc te oſtendere par eſt. GAL. Ad id probandum, illud in primis adduco, quod in *Midras Sir haſirim*, id eſt in expoſitione Cantici canticorum legitur. Ibi enim ſuper illud 2. c. dictum, אני חבצלת השרון שושנת העמקים Hoc eſt, Ego narciſſus, vel roſa terræ campeſtris pinguiſſimæ, lilium profundorum ſiue conuallium: ita dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 130. ממעמקים קראתיך יהוה. Id eſt, De profundis vocaui te Deus. Dixerunt autem Magiſtri, Quòd Eccleſia Iſrael dixit hoc: quæ ait, Ego ſum dilecta à Deo. Ego quippe data ero in profundis gehennæ, donec rediniat me inde Deus ſanctus & benedictus. Hoc eſt autem quod dictum eſt Pſal. 89. Et ſubire me fecit de puteo tumultus, & de luto fecis, id eſt de inferno. Rabbi Ruben dixit, Niſi ſcriptura dixiſſet Iſa. 66. cap. non licuiſſet dicere: ſed ex quo ſcriptum eſt, dici poteſt כי באש יהוה נשפט Hoc eſt, Quia in igne, vel per ignem Deus iudicatus eſt. Non enim ſcriptum eſt שופט *ſophet*, id eſt iudicans, ſed נשפט *niſpat*, id eſt iudicatus. Et ipſum eſt, quo Dauid per Spiritum ſanctum dixit Pſal. 23. גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי שבטך ומשענתך המה ינחמני Id eſt, Etiam cùm ambulauero in valle vmbræ mortis, id eſt inferni, non timebo malum, quoniam tu mecum eris. Virga tua, id eſt, tormenta tua & baculus tuus, id eſt lex tua, ipſa conſolabuntur me. Erit ne autem hoc poſſibile abſque tormentis? Docet quid ſit ad hoc dicendum, cùm ait ibidem, אך טוב וחסד ירדפוני Hoc eſt, verè, vel ſaltem bonum & miſericordia ſubſequentur me. Et hoc poſſibile-ne eſt in hoc ſeculo? Docet quid dicendum ſit, quod ſequitur, כל ימי חיי Id eſt, Omnibus diebus vitæ meæ. Et quare? ושבתי בבית יהוה לאורך ימים Hoc eſt, Quia habitabo in domo Dei in longitudine dierum. Hæc omnia traditio. Quòd autem Adam, nec non & filij eius propter ipſius peccatum, in carcere inferni vſque ad redemptoris aduentum detruſi fuerint, & quòd per nullum alium niſi per Deum ipſum reparari potuerint, in *Midras koheleth*, id eſt in expoſitione Eccleſiaſtis optimè innuitur: vbi ſuper illud 7. cap. eiuſdem libri dictum, ראה את מעשה האלהים כי מי יוכל לתקן את אשר עותו id eſt, Vide opus Dei. Quis enim poteſt aptare, vel reparare id quod torſerit, vel obliquauerit? ſic ad literam legitur; Dixit R. Azdrias, In hora qua Deus ſanctus & benedictus creauit primum Adam, tulit eum, & duxit, atque reduxit per omnes arbores paradiſi, dixitque ei, Vide opera mea, quàm pulchra, & quam laudabilia ſint, & quicquid creaui, propter te creaui. Præbe mentem tuam, vt non corrumpas, vel deſtruas mundum meum. Si enim deſtruxeris, non erit poſt te qui reparet. Et non ſolùm hoc, ſed etiam ipſi iuſto cauſabis mortem: ſicut ſcriptum eſt Iſa. 57. capite, הצדיק אבד ואין איש שם על לב Hoc eſt, Ipſe iuſtus periit, & non eſt vir, vel aliquis, qui conſideret ſuper cor. Sicut etiam dictum eſt Eccle. 7. capit. יש צדיק אובד בצדקו Id eſt, Eſt iuſtus qui perit in iuſtitia ſua. Cui ſimilis fuit Moſes Magiſter noſter? Similis fuit filio mulieris prægnantis quæ in domo captiuorum tenebatur capta. Quæ ibi peperit, ibi nutriuit, & ibi mortua eſt. Poſt aliquot verò dies tranſiuit rex per oſtium carceris. Cùmque vidiſſet eum tranſeuntem filius illius mulieris, cœpit clamare, ac dicere, Domine mi Rex, hic natus ſum, hic educatus ſum. Et neſcio, ob cuius peccatum hic detentus ſum. Reſpondit ei Rex, Propter peccatum matris tuæ. Hucuſq; traditio. In qua breui & congrua quidem ſimilitudine Iudæis à priſcis corũ Magiſtris euidẽter o-

ter oſtenſum eſt, totum genus humanum fuiſſe olim propter Heuæ atque Adæ peccatum in carcere regis totius mundi non iniuſtè detentum. Nam ſi Moſes Prophetarum omnium apud eos maximus, (iuxta illud Deuteronom. vlt. cap. ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו יהוה פנים אל פנים id eſt, Et non ſurrexit vlterius in Iſrael Propheta ſicut Moſes, quem nouit Deus facie ad faciem. Id eſt (vt R. Ankelos ait in Targum) דאתגלי ליה אפין באפין Cui reuelata eſt facies ad faciem, à detentione carceris regis cœleſtis nequiuit eximi, vt præmiſſa parabola manifeſtè oſtendit, quanto minùs aliquis alius inde eximi valuit? In eo autem quod prædicta traditio refert, Deum Adæ dixiſſe, Quòd ſi peccando mundum ſuum quodammodo corrumperet, vel deſtrueret, non eſſet poſt eum, qui illum reparare poſſet, apertè inſinuatur, vniuerſum propter Adæ peccatum quodammodo corruptum, non potuiſſe niſi à Deo reparari. Cùm enim Adam peccauit, ſuo peccato totum humanum genus infecit, atque corrupit, ſe ſuoſque poſteros duplici morti, atque carceri infernali obligando. Quare totum vniuerſum quod propter hominem creatum fuerat, vt ſupradicta traditio atteſtatur, cùm eſſet à ſuo fine fruſtratum, corruptum quodammodo, atque deſtructum fuit. Quamobrem ad ipſius vniuerſi inſtaurationem, aliquis neceſſarius fuit, qui poſt Adam nec potentia, nec tempore, nec dignitate, nec virtute, nec ſanctitate, ſed omnibus ſimul his modis, ac etiam æternitate ipſum antecelleret. Cùm igitur Adam omnes homines præceſſerit, nullus homo purus potuiſſet ipſum humanum genus, nec per conſequens vniuerſum inſtaurare. Et licèt Angeli Adam ipſum & tempore & dignitate ſecundùm naturam præceſſerint, Angelum tamen ſui reparatorem, atque redemptorem homo habere non debuit: tum quia ad tam magnum negocium nulla poteſtas, niſi diuina ſatis erat: tum etiam, quia ſi Angelus hominem ab æterna damnatione liberaſſet, homo eius obſequio ac ſeruituti videretur aſtrictus. Quare ad eam dignitatem, quam ſi non peccaſſet habiturus erat, haudquaquam inſtauratus eſſet: cùm homo ipſe qui ſolius Dei ſeruus, & Angelis æqualis per gratiam futurus erat, eius ſeruus foret, qui nec Deus eſſet, nec eius ſerui Angeli forent. Quocirca concluditur, hominem modo ſupradicto perditum, non per puram creaturam, ſed per Deum ipſum reparari, atque à damnatione æterna liberari debuiſſe. Solus quippe Deus ad hoc & ſufficiens erat per ſuam omnipotentiam, & ſapiens per ſuam infinitam ſapientiam, & voluntarius per ſuam immenſam clementiam. Non tamen abſque ſuæ iuſticiæ ſatisfactione humanum genus inſtaurare debebat, cùm miſericordia minimè præiudicare poſſit iuſticiæ. Hinc eſt, quòd in ſacris literis quemadmodum miſericors ſæpiſſimè prædicatur, ita quoque & iuſtus frequentiùs dicitur. Nam licèt Deo inſit clementia, ſeu miſericordia, quæ omnem ſuperat offenſionem, ineſt etiam ei & iuſticia, quæ nullum peccatum remanere permittit impunitum. Si enim peccatum per iuſticiam non puniretur, ſed ſemper per ſolam miſericordiam remitteretur, Deus certè eodem modo erga pec-

Homo non poterat humanum genus reparare.

Angelus non debuit humanam naturam inſtaurare.

A cantem, & non peccantem ſe haberet, & impius atque iuſtus æquales in conſpectu eius eſſent. Quod Deo nullatenus conuenire poſſe, ex ſacræ ſcripturæ dictis manifeſtè oſtenditur. Ait enim Pſalmographus Pſalm. 11. יהוה צדיק יבחן ורשע ואהב חמס שנאה נפשו id eſt, Deus iuſtum probat & impium, & diligentem iniquitatem odit anima eius. Sapiens quoque Prouerb. 10. cap. dicit, תוחלת צדיקים שמחה ותקות רשעים תאבד id eſt, expectatio iuſtorum gaudium, & ſpes impiorum peribit. Item Iſa. tertio capite, אמרו צדיק כי טוב

B כי פרי מעלליהם יאכלו׃ אוי לרשע רע כי גמול ידיו יעשה לו id eſt, Dicite iuſto, quoniam bene, vel bonum. Nam fructus operum ſuorum comedent (iuſti ſcilicet) Veh impio nequam, quoniam retributio manuum eius fiet ei. Et vt cætera huius generis omittam, Dauidis poſtremò verba adducam Pſalm. 62. ſic dicentis, ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו Hoc eſt, Et tibi Domine miſericordia, quia tu reddis vnicuique iuxta opera ſua.

C Quamuis igitur Deus ad quem ſolum humani generis ſpectabat reparatio, peccatum primorum parentum per ſolam miſericordiam remittere potuiſſet: quia tamen iuſticia eius ſatisfactionem exigebat, quæ & præuaricatorem & ſatisfactorem eiuſdem generis eſſe requirebat: idcirco Deum & hominem eſſe oportuit, qui ipſum humanum genus reparaturus eſſet. Hic autem eſſe non potuit, niſi Meſſias qui Deus & homo futurus erat. Quòd autem ad ſanandum,

D & inſtaurandum, ac redimendum humanum genus, nulla pura creatura ſufficiens eſſet, ex eo potiſſimùm videri poteſt, quod in *Echa rabbethi*, id eſt, in expoſitione planctus Ieremiæ legitur, ſuper illud ſecundo capite eiuſdem libri dictum, מה אעידך מה אדמה לך הבת ירושלם מה אשוה לך ואנחמך בתולת בת ציון כי גדול כים שברך מי ירפא לך׃ Id eſt, Quid conteſtabor tibi? & quid aſſimilabo tibi filia Ieruſalem? quid adæquabo

Nulla pura creatura ad reparandum humanum genus ſatis erat.

E tibi, & conſolabor te virgo filia Sion? Magna eſt enim velut mare fractura tua. Quis medebitur tibi? Ibi enim hæc verba ſic exponuntur, Quid conteſtabor tibi? Hoc eſt, per quot Prophetas conteſtatus ſum vobiſcum? Id autem eſt quod ſcriptum eſt 4. Regum 17. cap. Et conteſtatus eſt Dominus cum Iſrael & cum Iuda per manum omnium Prophetarum ſuorum. Scriptum eſt etiam Ierem. 44. cap. Et miſi ad vos omnes ſeruos meos Prophetas. Sequitur, Et quid aſſimilabo tibi filia Ieruſalem? id eſt, quæ es filia timens & ob-

F temperans mihi. Sequitur, Quid adæquabo tibi, & conſolabor te? Quando aderit dies illa, de qua ſcriptum eſt Iſa. 2. capit. Et exaltabitur Deus ſolus in die illa, & idola penitus mutabuntur. In illa hora conſolabor te, virgo filia Sion, id eſt, filij ſignati. Magna enim eſt velut mare fractura tua. Quis medebitur tibi? Dixit Rabbi Aben: Ille cui dixiſti canticum ſuper mare, vt habetur Exod. 15. cap. Quia ego Dominus medicus tuus. Hactenus traditio. Ex qua planè colligitur, ſolum Deum

G totum genus humanum quod propter Adæ peccatum ægrotum iacebat, curaturum fuiſſe. Solus ergo Dei Filius verus Meſſias, ſanctos patres cæteroſque electos ex inferni carceribus liberare debebat. Quare vniuerſum quod propter Adæ

peccatum corruptum quodammodo & deſtructum fuerat, conſequenter per Meſſiam ipſum inſtaurandum erat, & mors ipſa deſtruenda, atque angelica ruina reparanda.

Cap. XL

Quod per Meſſiam, & vniuerſum reparandum erat, & mors ipſa deſtruenda.

CAPNIO.

ID conſequens velim ego per eorum ſcripturas probes. Gal. Probabo vtique. Quòd igitur mundus iſte vniuerſus qui propter Adę peccatum corruptus quodammodo fuerat, per Meſſiam reparandus eſſet, in *Bereſith rabba*, id eſt in expoſitione libri Geneſis optimè oſtenditur, ſuper illud 2. cap. eiuſdem libri dictum, אלה תולדות השמים והארץ בהבראם Hoc eſt, Hæ ſunt generationes cœli & terræ in creatione eorum. Ibi enim ita ad verbum legitur, Dixit R. Berachias, Quamuis creatæ fuerint ſecundùm plenitudinem ſuam atque perfectionem: quando tamen Adam primus peccauit, diminutæ ſunt, & corruptæ atque concuſſæ, & vlteriùs ad decentem compoſitionem non reuertentur, donec veniat filius *Peres*, iuxta illud Ruth vlt. cap. ואלה תולדות פרץ Id eſt, Hæ ſunt generationes *Peres*. Quod plenariè ſcriptum eſt, in ſignum ſcilicet quòd omnia quæ propter peccatum diminuta erant, per filium *Peres*, qui à noſtris corrupto vocabulo *Phares* dicitur, perfici atque compleri debebant. Sequitur בהבראם *Behibbaram*, id eſt, in creatione eorum, vel cùm creauit ea. Dixit R. אבהו *Abhu*, Cùm ה *he* litera creauit ea. Mundus igitur iſte cum ה *he* creatus eſt. *He* autem litera, quæ clauſa eſt ab omni ſui parte, & aperta inferiùs, (ſic enim facta eſt ה) index eſt quòd omnes ad infernum deſcendunt. Id verò quod in ea ſurſum tendit, indicium eſt quòd inde aſcenſuri ſunt. Feneſtra autem eius in latere indicat viros pœnitentiæ. Seculum verò futurum creatum eſt cum י *iod*. Quemadmodum enim *iod* ſtaturam habet replicatam, ſic impiorum ſtatura replicabitur, eorumque facies turbulentæ erunt in futuro: ſicut dictum eſt Iſa. 2. ושח גבהות האדם ושפל רום אנשים ונשגב יהוה לבדו ביום ההוא id eſt, Et inclinabitur ſublimitas hominis, & deprimetur celſitudo virorum, & exaltabitur Deus ſolus in die illa. Et quid eſt quod ſequitur, והאלילים כליל יחלף Hoc eſt, Idola vel imagines penitus commutabit? Illud quod ſcriptum eſt Iſa. 26. כי ביה יהוה צור עולמים Id eſt, Quia cum יה *ioth he*, formauit Deus ſecula: cum his enim duabus literis creauit ſecula Deus ſanctus & benedictus. Hæc traditio. Quæ in *Midras tehilim* eodem ferè modo habentur, ſuper Pſal. 113. qui incipit, In exitu Iſrael: vbi ſic dicitur, אמר רבי יהודה הנשיא חבל על דמיברין ולא משתכחין שאלית יתה לרבי אלעזר ולא אמרה ליכן אלא כך אמרה לי ביה שמו בשני אותיות הללו ברא הקדוש ברוך הוא שני עולמים שנאמר כי ביה יהוה צור עולמים ואין אנו יודעין אם העולם הזה נברא בה ואם העולם הבא נברא בי מפה שנאמר אלה תולדות השמים בהבר אם

A העולם הזה נברא בה ולמה לה עיסקא שלה פתיחה למטה וסתומה מכל צדדיה כך העולם הזה כל מה שנברא בו יורדין לשאול ואותה העקיצא שיש בה רמז לתחית המתים והעולם הבא נברא בי למה עיסקא שלי זה כפופה כך פניהם של רשעים עתידין להיות מבורכמות לעתיד לבא דבר אחר מה עיסקא שליקטן בקומתה כך הרשעים לעתיד לבא שנאמר ושח גבהות האדם משראה דוד בן שבשתי אותיות הללו ברא הקדוש ברוך הוא שני עולמות התחיל מקלס בהם הללו יה Hoc eſt, Dixit Rabbi Iudas Hannaſſi,

B Furis ſuper illos qui inquirunt, & non reperiunt. Sciſcitatus ſum quidnam hoc eſſet à Rabbi Elazar: Et non dixit mihi verum. Sed taliter dixit mihi, Quidnam illud *beia*, id eſt in Deo? hoc eſt quòd in יה *iod he*, ſit nomen eius. Quia duabus his literis creauit Deus ſanctus & benedictus duos mundos. Sicut dictum eſt Iſa. 26. Quoniam in יה *iod he*, formauit Deus mundos. Et nos neſcimus, vtrum hic mundus creatus ſit cum ה *he*, & mundus futurus creatus ſit cum *iod*. Et quid fecit nos neſcire hoc?

C Quoniam dictum eſt Gen. 2. c. Hæ ſunt generationes cœli & terræ. Vbi ſecundùm proprietatem Hebraicæ ſcripturæ videtur, quòd cum הי *iod he*, vterque mundus creatus ſit. Verum cum *he*, hic præſens mundus creatus eſt. Quemadmodum enim diſpoſitio huius literæ ה *he*, aperta eſt inferius, & clauſa ex omni eius latere: ſic ſeculum iſtud diſpoſitum eſt. Quicunq; enim creati ſunt in eo, in infernum deſcendunt. Illud verò quod eſt in ea rectum, mortuorum viuificationem ſignificat. Seculum autem

D futurum creatum eſt cum י *iod*. Quare? quia ſicut diſpoſitio literæ י *iod* ſtaturam habet replicatam: ita facies impiorum pallidæ erunt, contrahentur & contriſtabuntur in futuro. Alius ſermo. Quemadmodum diſpoſitio huius literæ י *iod*, modica eſt in ſua ſtatura, ſic impij in futuro: ſicut dictum eſt Iſa. 2. Deprimetur ſublimitas hominis. Cernens autem Dauid duabus literis iſtis creaſſe Deum ſanctum & benedictum mundos duos, cœpit cum eis magnificare & laudare Deum, dixitque הללו יה *hallelu-ia*,

E id eſt laudate Deum. Cuius dictionis duæ vltimæ literæ ſunt יה *iod he*. Hæc ibi. Quòd autem filius *Peres* per quem vniuerſa perfici atque compleri debebant, vt dicit antecedens traditio, ſit ipſe Meſſias, habetur in ואלה שמות רבה *Veelle ſemoth rabba*, id eſt in expoſitione libri Exodi, ſuper illud 21. cap. eiuſdem libri dictum: Et iſta iudicia: Vbi ſic dicitur, Tu inuenis omnes generationes quæ ſunt in ſcriptura, diminutas, præter iſtas duas, videlicet, Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ, Gen. 2. Et hæ ſunt

F generationes *Peres*, Ruth vltimo. Quod quidem magnam habet ſententiam. Cur enim cum dicitur, Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ, generationes plenariè ſcriptæ ſunt, id eſt non carent litera ו *vau*, ſicut aliæ? Quia Deus creauit ſeculum ſuum, & non fuit Angelus mortis in eo. Hac de cauſa ſcripta eſt ſupradicta dictio תולדות *toldoth*, id eſt generationes מלא *male*, id eſt plenariè. Cumque Adam & Heua peccaſſent, diminuit Deus תולדת *toldoth*, id eſt generationes, quæ in ſcriptura ſunt. Cum au-

G tem ſtetit *Peres*, factæ ſunt תולדות *toldoth*, id eſt generationes מלא *male*, id eſt plenariè ſcriptæ ſunt. Non enim ibi deficit ו *vau*. Quia Meſſias de ipſo ſurget, & in diebus eius Deus ſanctus & benedictus deglutiet vel deſtruet mortem: ſicut dictum

eſt

eſt Iſaiæ vigeſimo quinto capite, בלע המות לנצח Hoc eſt, Deglutiuit vel deſtruxit mortem in ſempiternum. Propterea תולדות id eſt, generationes *Peres* מלא *male*, id eſt plenarie ſcriptæ ſunt. Hæc traditio. Hoc idem etiam in *Midras* Ruth, id eſt, in expoſitione libri Ruth confirmatur, ſuper eadem verba, Hæ ſunt generationes *Peres*: cum ſic ibi dicitur, Vbicunque in lege dictum eſt, תולדת *toldoth*, id eſt generationes, diminutæ ſunt, hoc eſt vna litera quæ *vau* dicitur, ibi deeſt, exceptis his duabus, videlicet, Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ, 2. Gen. Et hæ ſunt generationes *Peres* Ruth vltimo. Et quamobrem hoc factum ſit, tandem vtrobiq; eadem ratio redditur, quæ in præcedenti traditione reddita eſt. Ex quibus patet, quod in aduentu Meſſiæ, & vniuerſum quod propter Adæ peccatum pene corruerat, inſtaurandum erat, & mors ipſa deſtruenda.

CAPVT XII.

Quod Angelorum quoque ruina per Meßiam reparanda erat.

CAPNIO.

QVONIAM teſte philoſopho perfectum eſt, cui nihil deeſt, & ad perfectam vniuerſi inſtaurationem, Angelicæ ruinæ reparatio pertinere videtur: eam ob rem ad oſtendēdum, Meſſiam ipſum totius vniuerſi perfectum reparatorem futurum fuiſſe, Angelorum quoque ruinam per ipſum inſtaurandam fuiſſe, probare neceſſarium eſt. GAL. Id potiſſimum ac ſatis clare in *Midras tehilim* habetur, eo in loco vbi ſuper principium Pſal. 89. משכיל לאיתן האזרחי חסדי יהוה עולע אשירה Hoc eſt, Intellectus forti, vel venturo, indigenæ vel illuſtratiuo, vel orientali: Miſericordias Dei ſemper cantabo: hoc modo legitur. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Ierem. 9. ca. כי אם בזארת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי כי אני יהוה עשה חסד משפט וצדקה בארץ Id eſt, Sed in hoc glorietur, qui gloriatur, intelligere & noſſe me, qui ſum Deus faciens miſericordiam & iudicium & iuſtitiam in terra: Hæc ſunt enim quæ volui, dixit Deus Propter hoc dictum eſt Pſalm. 101. חסד ומשפט אשירה Hoc eſt, Miſericordiam & iudicium cantabo. Deinde in eadem *Midras* ſic immediate ſequitur, יאמר להם אני אמרתי עולם חסד יבנה אף שמים תכין ולא השמים בלבד אלא אף הכסא אינו עומר אלא בחסד שנאמר והוכן בחסד כסא למה הדבר דומה לכסא שיש לו יארבע רגלים והיה האחד מתמוטט נטל צרור וסמכו כך היה הכסא של מעלה כביכול שנתמוטט עד שהקדוש ברוך הוא סמכו ובמה סמכו בחסד הוי עולם חסד יבנה אף שמים וכן דוד אמר לעושה השמים בתבונה ועליד מי הם עומדים על החסד שנאמר כי לעולם חסדו לרוקע הארץ על יד מי כי לעולם חסדו Id eſt, Dixit eis, ſcilicet Dauid Iſraeli, Pſalmi octuageſimi noni initio, Quoniam dixi, mundus miſericordia ædificabitur, cœlos reparabis, vel rectificabis, vel aptabis, tu Deus ſupple. Miſericordia, dixit, Quia non cœli ſolum, ſed etiam ipſe thronus nō eſt perſiſtens, niſi per miſericordiam. Sicut dictum eſt per Iſaiam decimoſexto capite, Et præparabitur, vel aptabitur, vel rectificabitur

A in miſericordia, vel per miſericordiam thronus. Simile autem hoc parabolice eſt throno, vel ſolio quatuor pedes habenti, quorum vnus commouerat ſe: accepit ergo glebam, vel fragmentum lapidis quiſpiam, & fulciuit ipſum. Sic thronus ſupernus (ex quo in lege ſcriptum eſt, dici poteſt) commotus, vel agitatus, vel diminutus fuerat, donec fulciuit illum Deus ſanctus & benedictus. Et quo fulciuit illum? Miſericordia. Et hoc eſt quod dictum eſt, Mundus miſericordia ædificabitur,
B cœlos tu reparabis, vel inſtaurabis. Et ſic eſt Dauid dicens Pſalmo centeſimo trigeſimo ſexto, Facienti cœlos cum prudentia. Et ſuper cuius manus ſunt ſtantes? Super miſericordiam. Sicut conſequenter dictum eſt, Quoniam in ſeculum vel in æternum miſericordia eius. Extendit terram. Et per cuius manum? Quoniam in ſeculum miſericordia eius. Propter hoc ait Pſal. 63. Quia melior eſt miſericordia quam vita. Hæc omnia *Midras* prædicta. Hic plurimum conuenit animaduerte-
C re illud Iſa. 16. dictum, quod in præmiſſa traditione inductum eſt, והוכן בחסד כסא וישב עליו באמת באהל דוד שפט ודרש משפט ומהר צדק id eſt, Et præparabitur in miſericordia thronus vel ſolium. Et ſedebit ſuper illud in veritate in tabernaculo Dauid, iudicans & quærens iudicium, & expediens vel accelerans iuſtitiam. Hæc autem Rabbi Ionathas ſic in Chaldæum vertit, בכין משיחא דישראל יתקן בטוב פרסוהי ויתיב עלוהי בקשוט בקרתא דדוד ותבע דין ועביד קשוט Id eſt, In hoc
D vel propter hoc Meſſias Iſrael apponet, vel aptabit in bono thronum ſuum. Et ſedebit ſuper eum intus ciuitatem Dauid, & iudicabit iudicium, & faciet veritatem. Cum igitur in præcedenti traditione per hæc Iſaiæ verba probatum ſit, Quod Deus cum miſericordia thronum ſupernum confirmaturus & inſtauraturus erat, ipſius diminutioni & agitationi, ſiue commotioni glebam vel fragmentum lapidis apponendo: & hic per tranſlationem Chaldaicam aperte oſtendatur, quod
E ipſa eadem Iſaiæ verba de Meſſia loquantur: neceſſario profecto, ac manifeſte conſequens eſt, Meſſiam ipſum Deum eſſe ſuperni throni inſtauratorem. Nemo enim rectius ſupradicti lapidis fragmen poſuiſſe intelligi poteſt, quam Meſſias cœleſtium atq; terreſtrium reparator: qui immenſa ſua miſericordia ac paſſione, peccatores homines liuore ſuæ paſſionis, Iſaia teſte, ſanando, ac in ſupernam Ieruſalem inducendo, ruinæ Angelicæ factus eſt fulcimentum. Et ſic iuſtificatos homi-
F nes Angelis ſociando inſtaurauit, atq; fulciuit ſupernum thronum, hoc eſt Angelorum chorum, qui propter ruinam dæmonum diminutus erat. Qui & ideo ſupernus thronus vocatur, quia ſuper eum Deus quodammodo ſedet, iuxta illud Pſalmographi Pſal. 80. dictum, ישב אל הכרובים Hoc eſt, Sedens ſuper Cherubim. Et rurſus Pſal. 99. ישב הכרובים תנוט הארץ Id eſt, Sedens ſuper Cherubim, moueatur terra. Ex quibus patet quod per Meſſiam non ſolum vniuerſum, quod pro-
G pter primorum parentum peccatum corruptum quodammodo fuerat, reparandum erat, & mors ipſa deſtruenda, vt in præmiſſis oſtenſum eſt, verum Angelica quoque ruina (vt nunc probatum eſt) inſtauranda.

CAPVT XIII.

Quod ſummo deſiderio ſancti patres Meſsiæ deſiderabant aduentum.

CAPNIO.

EApropter ſummo deſiderio ſancti patres Meſſiæ deſiderabant aduentum. GAL Ita prorſus. Idcirco ſanctus Iob ſic 9. c. dicebat, לו יש בינינו מוכיח ישת ידו על שנינו id eſt, Vtinã eſſet inter nos argutor, poneret manum ſuam ſuper nos ambos. Argutorem hunc ſeueritatis diuinæ iuſtitię ſecundum quam infernus erat omnium hominum domus, Meſſiam eſſe Iſaias oſtendit, dum 9. cap. de ipſo loquens, ait, ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ Id eſt, Et iudicabit in iuſtitia pauperes, & arguet in æquitate humiles, vel pauperes, vel manſuetos terræ. Eſt autem notandum, quod in eiſdem verbis Iob apud Hebræos aliqui libri habent לו *lu* cum litera ו *vau*, & tunc idem eſt quod vtinam, & verba eius (vt diximus) ſic interpretantur: Vtinam eſſet inter nos argutor, poneret, id eſt qui poneret manum ſuam inter nos ambos. Alij vero libri habent ibi לא *lo*, cum א *aleph* litera, quod dictionem hanc negatiuam Non ſignificat. Et tunc ſic eadem verba traducuntur, Non eſt inter nos argutor. Hinc noſtra editio habet, Non eſt qui vtrumque valeat arguere, & ponere manum ſuam in ambobus. Vtraque autem bona eſt litera, & in eandem rediens ſententiam. Nam ſecundum primam quidem, quam Talmud ponit, ſanctus Iob cogitans, quam peruerſe atque damnoſe primus homo deliquerat, & quam inexorabiliter conditor hominum iratus fuerat, Meſſiam Dei & hominis mediatorem perquirebat, qui manum in ambobus poneret, hoc eſt, qui vtramq; naturam, Dei ſcilicet & noſtram ſimul amplecteretur, & gereret, quique ſolus inter homines homo innocens appareret, & eſſet, & tamen ad pœnam culpæ portandam ſpontaneus abſq; culpa procederet, atq; ſic exemplo & verbo hominem argueret, ne peccaret, & ignominioſam ipſe innocens pro homine pœnam perferendo, ſeueritati diuinæ iuſtitiæ obſiſteret, ne feriret. Secundum aliam vero literam in Spiritu ſancto præuidens idem ſanctus Iob, neminem ante Meſſiam, neque poſt venturum fuiſſe, qui propriis non grauatus, alienos poſſet ſubire peccatorum reatus, vel qui ſeueritati diuinæ iuſtitiæ ſatisfacere valeret, aduentus ipſius Meſſiæ moræ nimium longæ diſpendium deplorabat, dicens, Non eſt inter nos, id eſt, inter Deum & hominem argutor, qui cum æquitate arguere queat, cum omnes rei ſint, donec veniat ille, qui ſuper nos (vt dictum eſt) manum ſuam ponat, & ſolus cum æquitate arguat humiles terræ, hoc eſt, ad humilium hominum ſalutem. Hunc etiam argutorem & Iſaias flagranti deſiderio quærebat 64. ca. dicens, לוא קרעת שמים וירדתה Hoc eſt, Vtinam dirumperes cœlos, & deſcenderes. CAP.

Iudæorum recentioru͂ obiectio.

Iuniores Iudęorum pręmiſſam ſancti Iob ſcripturam, quemadmodum & alias, perperam intelligentes, aiunt, ipſum aliquem alium præter Deum deſideraſſe iudicem, ſub quo & ipſum Deum iniuſtum, & ſeſe oſtenderet innocentem: vt habe-

A tur in libro בבא בתרא *Baua bathra*, in c. quod incipit השותפין *Haſſuttafin*: vbi ſuper illa eadem verba Iob ſic ait Rabba, Puluis ſit in ore Iob. Nihil enim eſt ſeruus, qui arguit Dominum Deũ ſuum. GAL. Iudaica proculdubio cæcitas virum ſanctum Iob iniuſte atque impie condemnat, verba eius peruerſe intelligendo. Contra quos illius primò teſtimonium afferimus, qui ait 1. ca. בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלהים id eſt, In toto hoc non peccauit Iob, nec attribuit fatuitatem

Confutatio.

B Deo. Et rurſus eiuſdem libri vlt. c. ויאמר יהוה אל אליפז התימני חרה אפי בך ובשני רעיך כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב: Hoc eſt, Et dixit Deus ad Eliphaz Temanitem, Incaluit indignatio mea in te, & in duos amicos tuos: quia non eſtis locuti ad me rectũ, vel conueniens, ſicut ſeruus meus Iob. Pręſtat etiam autoritatem libro Iob non paruam apud Hebræos, quod à Moſe dicatur idem liber ſcriptus, vt habetur in בבא בתרא *Baua bathra*, in cap. השותפין *haſſuttafin*: vbi ſic legitur,

C Tradiderunt Magiſtri, quod Moſes ſcripſit volumen ſuum, & diſtinctionem Balaam, & Iob. Recte igitur & cõuenienter Iob fuiſſe locutum, non ſolum Moſis, ſed etiam Dei teſtimonio comprobatur. Nihil ergo rectius atque conuenientius dicendum eſt hic, ſecundum quod eius verba ſonant, quam quod ſecundum primam literam præſentiam Dei & hominis in Meſſia optauerit, vel quod iuxta alteram literam, ipſius Meſſiæ Dei & hominis moram deplorauerit: qui ponendo ma-

D num ſuam in ambobus, homines iuſtificando, & Angelorum cœtibus aggregando, vtrorumq; ruinas inſtauraret. Ex quo liquet ſummum eius deſiderium erga Meſſiæ aduentum. Id idem Rabbenu Haccados in libro *Gale razeia*, & de reliquis ſanctis patribus, deque omnibus iuſtis affirmat, reſpondens ad quintam Antonini Conſulis vrbis Romæ petitionem. Cum enim idem Antoninus eum interrogaſſet, quodnam ſacrificium facturus eſſet Iſrael poſt ceſſationem ſacrificij quod tunc

E fiebat, ſic ei ille inter cætera reſpondit, Quod petieris tibi notitiam dari de ſacrificio quod Iſrael facturus eſt poſt Meſſię aduentum, dicã tibi quod reperi à Rabbi Simeone filio Iohai ſcriptum in libro qui מחקר הסודות *Machkar haſſodoth*, id eſt, inueſtigatio ſecretorũ inſcribitur; Dum ſemel proficiſcerer ex monte Ebal ad montem Gherizin, vt à Deo peterem gratiam, ipſumq; adorarem, inueni Eliam ſupra montem Gherizin ſtantem, orantemq; atq; plorantem. Cui ego pacem dedi, ipſe

F autem me reſpicere noluit. Quod cum viderem, flere cœpi. Moxq; vertit faciem ad me, dixitque, Fili Iohai non eſt hora conueniens. Et abiit. Iterum reuerſus ſum ad montem Gherizin, ipſumq; inueni orantem laudantemque Dominum orbis. Tunc vidi venientes ſuper montẽ Gherizin octoginta millia legionum Angelorum, & in vnaquaque legione erant octoginta millia acierum, & in vnaquaq; acie octoginta millia Angelorum. Ferebantque coram ſe Abraham, Iſhac, Iacob, Mo-

G ſem, & Aharon, Dauid & Selomonem, omneſq; reges de domo Dauid, atque prophetas & iuſtos, qui in mundo fuerant. Ipſi autẽ Angeli rogabant Deum dicentes, Recordare Abraham, Iſhac, & Iſrael ſeruorum tuorum, quibus iuraſti per temetipſum,

ipſum. Abraham autem, Iſhac, & Iacob orabant, dicentes, Non nobis Domine, non nobis, ſed nomini tuo da gloriam. Reges ex domo Dauid, & prophetæ dicebant illud Iſa. 63. ca. ſcriptum, אתה אבינו כי אברהם לא ידענו וישראל לא יכירנו אתה יהוה אבינו גאלנו מעולם שמך: Hoc eſt, Tu pater noſter, & Abraham neſciuit nos, & Iſrael ignorauit nos. Tu Deus pater noſter redemtor noſter, à ſeculo nomen tuum. Tunc vidi montem Ebal trementem, & ad eum accedentes nonaginta millia dæmonum: qui currentes, ac feſtinantes dicebant, O Domine mundi, recordare quod in hoc monte dederis maledictionem, dicens Deut. 27. ca. ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה תועבת יהוה Id eſt, Maledictus vir, qui fecerit ſculptile & conflatile abominationem Dei. Item ibidem, ארור אשר לא יקים את דברי התורה הזאת לעשות אותם Hoc eſt, Maledictus qui non permanet in verbis legis huius, vt opere perficiat ea. Tunc exiit vox de cœlo, dicens illud Pſal. 103. כרחם אב על בנים רחם יהוה על יראיו Id eſt, Sicut miſeretur pater ſuper filios, miſertus eſt Deus ſuper timentes eum. Extemplo cum ſumma lætitia & gaudio patres, reges, omneſq; prophetæ, & iuſti induerunt ſe ſacerdotis more, acceſſeruntq; ad Eliam, eumque ſecum duxerũt. Elias vero induit ſe tanquam ſummus Pontifex, omneſque Deum laudabant. Elias autem rem ſacram faciebat. At ego ignorabam, quodnam eſſet hoc ſacrificium. Deinde omnes Angeli Eliam comitabantur. Reuertentes autem ad locum vbi morabatur, & poſtea ad patres & reges & iuſtos: Vt autem receſſerunt, vidi Eliam hilarem, ridentemque. Cui pacem dedi, dixique, Pax Domini noſtri ſit ſuper te, & pax tua, Domine, ſit ſuper me. Reddiditque mihi pacem, dicens, Pax Domini mundi ſit ſuper te, & ſuper vniuerſum orbem. Tunc dixi, Dic mihi Domine, quare cum primum inueni dominationem tuam plorantem, dedique tibi pacem, non reſpexiſti, ſed abiiſti? nunc autem video te, domine, ridentem & hilarem. Illi vero Angeli & animæ patrum & iuſtorum cur in monte Gherizin morabantur, & dæmones in monte Ebal? Reſpondit, Fili Iohai, ter in hebdomada conueniunt omnes animæ patrum, Regum, & iuſtorum ſecum adducentes omnes Angelos, qui ſeruiunt eis, aſſiſtuntque rogantes ipſum, vt Filium ſanctum ſuum mittat, & redimat omnem Iſrael, ducatq; ad terram ſanctam. Idcirco orant eum dicentes, Recordare Abraham, Iſhac, & Iſrael ſeruorum tuorum. Diaboli autem veniunt, vt illis obſiſtant & aduerſentur. Ideo Angeli monti Gherizin inſidebant, quia in eo datæ ſunt benedictiones. Diaboli vero in monte Ebal morabãtur, quia in eo dedit Deus maledictiones Iſraeli. Ipſiq; aſſidue in memoriam reuocabant omnia delicta & peccata, quæ ipſe Iſrael fecerat in hoc mundo: vtpote quod adorauerat idola. Ideoq; dicebant, Maledictus homo, qui facit ſculptile, & reliqua. Et maledictus homo qui non permanet in ſermonibus legis huius. Et quia cum primum mihi obuiaſti, non erat placatus Deus, & diaboli efficiebant, quo minus Meſſias veniret: idcirco flebam, & non reſpexi. Nunc autem quia venerunt patres ad Filium ſanctum Dei, ipſumque rogauerunt, vt ipſemet vna cum

A eis Patrem rogaret, vt eum mittat ad redimendum eos: quod factum eſt, Deuſq; preces eorum exaudiuit, neque reſpexit ad dæmonum verba: prodiitq; verbum ab ipſo, ex hac hora ad ducenteſimum annum Deum miſſurum Filiũ ſanctum ſuum regem, vt redimat vniuerſum terrarum orbem: idcirco vox quæ de cœlo prodiit, intonabat, Quomodo miſeretur pater ſuper filios, miſertus eſt Deus ſuper timentes eum: Ideo lætus eram. Hæc omnia in libro *Gale razeia* Rabbenu B haccados, ex Hebraico in Latinum traducta. Ex quibus luce clarius patet flagrantiſſimum deſiderium, quod priſci illi patres erga Meſſiæ aduentum habebant. Quid autem dixerit de ſacrificio quod poſt aduentum Meſſiæ fieri debebat, dicemus in decimo libro, cum de efficacia ſacrificij ab ipſo Meſſia inſtituendi, nobis dicendum occurrerit.

CAPVT XIV.

C *Quod non Iudæi tantum, ſed Gentiles quoq; per Meſſiam redimendi, atque ſaluandi erant. Nec tamen omnes ſiue Iudæi, ſiue Gentiles, ſed ij duntaxat ex vtriſque, qui ipſum & recepturi & confeſſuri eſſent.*

CAPNIO.

QVAMVIS ex his omnibus quæ à quarto cap. hucuſque, tam abun- D de atque veridice dixiſti, aperte colligatur, quod ſempiterna ſalus, perfectaq; redemtio quæ per Meſſiam fieri debebat, non corporalis (vt iuniores Iudæorum delirantes aſſerunt) ſed ſpiritalis futura erat: quia redemtor ipſe Deus & homo humanum gen' ab inferno, & à morte æterna quam propter primorum parentum peccatum, vniuerſi homines incurrerant, redemturus atq; ſaluaturus E erat: quia tamen plerique Iudæorum aiunt, hanc ſiue redemtionem, ſiue ſaluationem ſolius Iſrael, & non Gentilium futuram fuiſſe: idcirco vt magis adhuc eorum perfidia conuincatur, per antiquas eorum ſcripturas probare debes, non ſolum Iudæos qui Meſſiam recepturi erant, verum Gentiles quoque in Meſſiam ipſum credituros, ab eo redimendos ac ſaluandos fuiſſe. GAL. Hoc plurimis ex locis manifeſte habetur. Et primum quidem ex iis quæ in *Bereſith rabba*, id eſt, in expoſi- F tione libri Gen. leguntur, ſuper illud 41. cap. eiuſdem libri dictum, ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירים איש את ידו Hoc eſt, Et dixit Pharao ad Ioſeph, Ego Pharao, & abſque te non eleuabit vir, vel aliquis manum ſuam. Ibi enim ſic inter cætera dicitur, Dixit Rabbi אחא *Aha*, Poteritne dici, quod redemtor ſit acceptor facierum, id eſt perſonarum? Abſit, ſed omnes eum confitentes ore ſuo, & operibus ſuis, & corde ſuo, ſaluabit, atque liberabit: ſicut dictum eſt Iere. 23. c. G בימיו תושע יהודה id eſt, In diebus eius ſaluabitur Iuda, id eſt, confitentes eum ſaluabuntur. Et ſic ipſe ait apud Iſaiam quadrageſimo quinto capite, פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ Hoc eſt, Conuertimini ad me, & ſaluabimini omnes fines terræ. Et

iterum dicit ibidem, כי לי תכרע כל ברך תשבע
כל לשון Id eſt, Quia mihi flectetur omne genu,
& iurabit omnis lingua. Et de ipſo quoque ſcri-
ptum eſt Iſaię quadrageſimo nono capite, ונתתיך
לאור גוים להיות ישועתי עד קצה הארץ Hoc eſt,
Dedi te in lucem gentium, vt ſis ſaluatio mea vſq;
ad fines terræ. Et propter hoc etiam ait Dauid
Pſalmo ſexageſimo ſeptimo יודוך עמים אלהים
יודוך עמים כלם: ישמחו וירננו לאמים כי תשפט
עמים מישור ולאמים בארץ תנחם סלה: יודוך עמים
אלהים יודוך עמים כלם ארץ נתנה יבולה Id eſt,
Confitebuntur te populi, Deus, confitebuntur te
populi omnes. Lætabuntur & exultabunt gentes,
quoniam iudicas populos in æquitate, & gentes
in terra dirigis. Confit. buntur te populi, Deus,
confitebuntur te populi omnes, terra dedit fru-
ctum ſuum. Vbi cum quater commemorauit,
confitebuntur, ita eſt ac ſi dixiſſet, Confitebuntur
te corde ſuo, confitebuntur te ore ſuo, confite-
buntur te operibus ſuis, confitebuntur te pariter
omnibus his: ſicut dictum eſt Sophoniæ tertio
capite כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה לקרא
כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד Hoc eſt, Quia
tunc conuertam ad populos labium electum: vt
inuocent omnes in nomine Dei, & vt ſeruiant ei
humero vno. Non eſt autem nomen Dei dictum
hoc loco, niſi rex Meſſias, de quo dictum eſt Iſa.
30. cap. הנה שם יהוה בא ממרחק id eſt, Ecce no-
men Dei venit de longe. Quod idem docetur de
Deo ſancto & benedicto: ſicut dictum eſt Ierem.
23. cap. האלהים מקרוב אני נאם יהוה ולא אלהי
מרחוק id eſt, Numquid Deus de prope ego, dixit
Deus, & non Deus de longe? Et quare ſeruient ei
humero vno? Propterea, quia factus eſt principa-
tus ſuper humerum eius: ſicut dictum eſt Iſa. 9. c.
ותהי המשרה על שכמו id eſt, Et fuit principatus
ſuper humerum eius. Hactenus traditio. In qua
multa notanda ſunt notatu digniſſima. Primum
quidem eſt, quod redemtor non debebat eſſe
perſonarum acceptor, ſed omnium ipſum confi-
tentium ſaluator. Ideo redemtorem hunc neceſſe
eſt eſſe Meſſiam, propter verba illa Ieremię ibi in-
ducta, In diebus eius ſaluabitur Iuda: quæ in ſcri-
pturis Hebraicis, & in translatione Chaldaica de
Meſſia exponuntur: vt in ſuperioribus probatum
eſt. Secundum vero eſt quod in prædictis Ieremię
verbis per Iuda nō intelliguntur Iudęi, vt ipſi con-
tra nos ſæpenumero argumentantur, ſed omnes
tam de Gentilibus, quam de Iudęis qui corde, ore,
& opere Meſſiam confeſſuri erant. Tertium au-
tem eſt, quod Meſſias dandus erat in lucem gen-
tium, & ſalutem vſq; ad fines terræ. Quartum eſt,
quod Meſſias eſt nomen Dei, cui populi, id eſt,
Gentiles labio electo ſeruire debebant. Quintum
eſt, quod ipſe venturus erat de longe, hoc eſt, de
Deo ſancto & benedicto. Quod ibi per illud Ie-
remiæ probatur, Numquid Deus de prope ego,
& non Deus de longe. Quapropter Meſſiam eſſe
Deum, conſequens eſt. Sextum eſt, quod illa Iſaię
verba 9. cap. ſcripta, Infans natus eſt nobis, filius
datus eſt nobis, & erit principatus ſuper hume-
rum eius, de Meſſia intelliguntur. Quod eſt con-
tra Iudæorum iuniorum deliramenta. Notan-
dum inſuper eſt, Quod ſicut per præmiſſam tra-

A ditionem in verbis illis Ieremiæ, In diebus eius
ſaluabitur Iuda, per Iuda non ipſi Iudæi intelli-
guntur, ſed omnes Meſſiam confitentes: ita in
eiſdem verbis cum immediate ſequitur, וישראל
ישכן לבטח Hoc eſt, Et Iſrael habitabit ad fidu-
ciam: per Iſrael, eadem ratione non homines de
populo Iſraelitico intelligendi ſunt, ſed omnes
Deum videntes, hoc eſt, omnes tam de gente Iſ-
raelitica, quam de cæteris gentibus, qui Meſſiam
ipſum verum Deum & hominem fide & opere
B viſuri erant: vt fuerunt Apoſtoli, & reliqui tam ex
Iudæis, quam ex Gentilibus ad Chriſtum conuer-
ſi, qui Chriſtum videntes, Deum verum viderūt.
Et hæc eſt literalis expoſitio. Nam Iſrael non erat
proprium nomen ipſius Iacob, ſed ei in Angelo-
rum viſione impoſitum fuit. Cum igitur Meſſias,
vt in pręcedentibus latiſſime oſtenſum eſt, ſit ma-
ior Angelis, cum ſit verus Deus, illi ſunt veri Iſrae-
litæ, qui Meſſiam ipſum viderunt, & vident. Huic *Qui ſunt veri Iſraelitæ.*
etiam traditioni addendum eſt, quod in *Midras*
C *tillim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum ſuper illud
Pſalm. 67. לדעת בארץ דרכך בכל גוים ישועתך id
eſt, Ad cognoſcendam in terra viam tuam in o-
mnibus gentibus ſaluationem tuam: ita dicitur,
Non erit Deus ſanctus & benedictus ſaluans Iſ-
rael propter eorum opera, ſed vt notificet poten-
tiam ſuam, & vt notum faciat nomen ſuum gen-
tibus. Aſaph enim ait Pſal. 76. נודע ביהודה אלהים
בישראל גדול שמו id eſt, Notus in Iudęa Deus, in
Iſrael magnum nomen eius. Et rurſus dicit Pſ. 77.
D אתה האל עשה פלא הודעת בעמים עזך id eſt, Tu
es Deus faciens mirabile, notam feciſti in populis
potentiam tuam. Poteruntne dicere eis, Iudæi ſci-
licet Gentilibus, Quod redemtor ſit acceptor fa-
cierum; id eſt perſonarum? Nequaquam, ſed con-
fitentium eum. Sicut dictum eſt Pſal. 67. Confi-
tebuntur te populi Deus, confitebuntur te popu-
li omnes; cum reliquis. Et ſic eſt quod Iſaias ait 61.
cap. כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן
אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים id eſt,
E Nam ſicut terra producit germen ſuum, & ſicut
hortus ſemina ſua germinat, ſic Dominus Deus
germinabit iuſtitiam. & laudem coram cunctis
gentibus. Hæc Talmud. Item in eadem *Midras til-
lim* ſuper illud Pſ. 100. מזמור לתודה הריעו ליהוה
כל הארץ עבדו את יהוה בשמחה בואו לפניו
ברננה id eſt, Pſalmus ad confeſſionem. Iubilate
Deo omnis terra, ſeruite Deo in lætitia, venite co-
ram eo cum cantu: ita ſcriptum eſt, אמר ר״ יעקב
אמר ר״ אבהו בשם רבי אחא מזמור לתודה יודו לי
F כל האומות ואני מקבלן שנא״ כי לי תכרע כל ברך
תשבע כל לשון אני מקבלן וכו״ id eſt, Dixit Rabbi
Iacob, dictum eſt à Rabbi Abhu in nomine Rab-
bi Aha, Pſalmus ad confeſſionem: Confitebun-
tur me omnes gentes, & ego recipiam eas. Sicut
dictum eſt Iſá 65. Quoniam mihi flectetur omne
genu & iurabit omnis lingua, & ego recipiam eos.
Ex his quæ dicta ſunt, palam demonſtratum eſt,
Quod non Iudæi modo, ſed Gentiles etiam per
Meſſiam redimi, atq; ſaluari debebant. Neq; ta-
G men omnes Iudæi, neq; omnes Gentiles tempo-
re Meſſiæ ſaluandi erant, ſed ij duntaxat ex vtriſ-
que, qui Meſſiam ipſum recepturi eſſent, atque
corde, ore, & opere confeſſuri.

CAPVT XV.

Quod ad deſignandam tum Iudæorum, tum Gentilium ſaluationem per Meſsiam futuram, ex vtriſque Meſsias ipſe prodire voluit.

CAPNIO.

HANC (vt puto) ob cauſam Meſſias ex Iudæis & Gentilibus proceſſit, vt ex hoc vtrorumque ſaluatio per ipſum futura, præſignaretur. GAL. Recte ais, mi Capnio. Hoc enim B ex eo maxime patet, quod in commentariis Rabbi Moſis Hadarſan ſcriptum eſt, ſuper illud Gen. 19. cap. dictum, ותאמר הבכירה אל הצעירה הן שכבתי אמש את אבי נשקנו יין גם הלילה ובאי שכבי עמו ונחיה מאבינו זרע׃ Hoc eſt, Et dixit maior ad minorem, Ecce dormiui, vel iacui heri cum patre meo. Potemus eum vino etiam hac nocte, & veni, & iace, & dormi cum eo. Et viuificemus de patre noſtro ſemen. Dixit Rabbi Tanhuma, Et viuificemus de patre noſtro filium, non C eſt ſcriptum, ſed ſemen. Et hic eſt Rex Meſſias qui venit de ambabus. Dauid quippe, proceſſit ex Ruth Moabitide, & Roboam ex Naama Ammonitide. Rex vero Meſſias ex filiis filiorum eius. Et hoc eſt quod dixit Sophar ad Iob vndecimo capite, dicens, החקר אלוה תמצא אם עד תכלית שדי תמצא Id eſt, Numquid profundum, vel inueſtigationem Dei inuenies? Numquid vſque ad conſummationem *Saddai*, id eſt illius qui ſufficit, reperies? Numquid ſuper profunditatem Dei tu qui D quæris aſtare? Si veniſſet coram te iudicium hominis qui iacuit cum nuru ſua, cuiuſmodi ſententiam dediſſes contra eum? Reſpondit ei, Lapidationis. Et ſi veniſſet coram te iudicium hominis q iacuit cum filia ſua, quid iudicaſſes contra eum? Dixit ei, Combuſtionem: Ait ei Sophar. Hæc autem iudicia veneruNt coram Deo ſancto & benedicto. Lot enim concubuit cum filiabus ſuis, & Iudas cum nuru ſua. Et aſſumſit tamen Deus ſanctus & benedictus de vtriſque, & conſtituit de E ipſis reges in hoc ſeculo, & redemtorem in futuro. Et hic eſt rex Meſſias. Hæc traditio. Item in eodem libro legitur, ſic Rabbi Hanina dixiſſe, Quid ſibi vult textus Geneſis decimonono capite, vbi dixerunt filiæ Lot, Vt ſeruare poſſimus ex patre noſtro ſemen? Quia dixerunt ſemen, & non filios, videtur reuelatum fuiſſe eis arcanum de aduentu Meſſiæ, & quod de ſemine Adæ atq; ex eis proditurus eſſet Meſſias: innuentes ſemen illud Meſſiæ de quo dixit Adam, Poſuit mihi Dominus F ſemen aliud pro Habel, ab ipſis fuiſſe proceſſurum. Ideoque voluerunt cum patre concumbere ad huiuſmodi ſemen conſeruandum, non aliqua malicia, aut inhoneſtate ductæ, ſed quia exiſtimabant alium hominem præter patrem in mundo non exiſtere, propter Sodomæ & Amoræ deſtructionem. Ideo ne prætermitteretur Meſſiæ aduentus, quælibet earum vna nocte cum patre iacuit, grauidæque factæ, duos filios pepererunt: G vna Ammon, altera Moab. A quibus duæ maximæ gentes emanarunt quę Ammon & Moab appellatæ ſunt. Ex Moab autē proceſſit Ruth Moabitis, quæ accepit coniugem Boaz. Ex cuius genere prodiit rex Dauid: vt ex eius genealogia appa-A ret. Rex autem Selomo inter alias vxores, habuit Naamam Ammonitidem, & ex ea ortus eſt Roboam Rex Iudæ. Dauid vero inter cæteros filios, habuit Selomonem & Nathan. Ex Nathan autem proceſſit beatiſſima virgo ſecundū Lucæ genealogiam. Ex Selomone vero & Roboam eius filio, prodiit Ioſeph eiuſdem virginis ſponſus, vt latius in ſequenti libro dicemus. Cum igitur filiæ Lot neſcirent, ex quā ipſarū proditurus eſſet Meſſias, & vnaquæque ipſum ex ſe proceſſurum pu-B taret, dixerunt, Vt ſeruare poſſimus ex patre noſtro ſemen, quod abſque magno myſterio factum fuiſſe, cenſendum non eſt. Cum enim Deus præſciret Iudæos magnā ex parte Meſſiam negaturos, eique non credituros; Gentiles vero eum recepturos, ac proinde populum nouum ipſos ſe facturum, iuxta illud Pſalmographi Pſalm. 100. dictum, ועם נברא יהלל יה Hoc eſt, Populus qui creabitur laudabit Deum. Item apud Iſaiam 43. c. עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו Id eſt, Populus iſte C quem creaui mihi, laudem meam narrabit: idcirco diuina prouidentia factum eſt, vt redemtor & verus Meſſias ex Gentilibus & ex Iudæis procederet: vt inde cunctis innoteſceret, quod ad ſaluandos vtroſque venturus erat. Quare Dominus ipſe Gentiles quoque oues ſuas vocauit, dicens, Alias oues habeo, quæ non ſunt ex hoc ouili, illas oportet me adducere, & fiet vnum ouile, & vnus paſtor. Eam ob rem dicebat Rex Dauid, Laudate Dominum omnes gētes: collaudate eum omnes D populi. Quid autem ei dicetis? Quoniam confirmata eſt ſuper nos miſericordia eius, & veritas Domini manet in æternum. Et hanc ob rem quia Meſſias vtroſque, ſcilicet Iudæos & Gentiles ſaluare debebat, recte totius generis humani redemtor dictus eſt, ac mundi vniuerſi ſaluator.

CAPVT XVI.

Quod mundus per peccatorum remiſsionem ſaluandus erat: & de generali peccatorum remiſsione, quæ per Meſsiam fieri debebat.

CAPNIO.

QVOMODO igitur mundus, ſiue humanum gen' per Meſſiam ſaluandum erat? Nam id quoque per eorum ſcripturas te oſtendere oportet. GAL. Per generalem F vtiq; peccatorum remiſſionem mundum ipſum, ſeu humanum genus tempore Meſſię ſaluandum fuiſſe, priſcæ eorum ſcripturæ oſtendunt. Quod enim per Meſſiam futura eſſet peccatorum remiſſio, in libro יומא *ioma*, id eſt Dierum, in capite יום הכפורים *iom hacchippurim*, id eſt, Dies propitiationum, optime probatur: vbi ſic legitur: Traditio eſt, quod Rabbi Meir dicebat, Magna eſt pœnitentia: propter vnum enim qui acturus eſt pœnitentiam, vniuerſum mundum abſoluentes G erunt. (Dicit, abſoluentes erunt, propter diuinarum perſonarum trinitatem in vna eſſentia, quæ ad remiſſionem peccatorum ſimul concurrere debebant) Deinde ſubditur in eadem traditione: ſicut dictum eſt Hoſeæ decimoquarto capite,

ארפא משובתם אהבם נדבה כי שב אפי ממנו Hoc eſt, Sanabo peruerſitatem, vel auerſionẽ eorum, diligam eos gratis vel ſpõte. Quoniam auertetur furor meus ab eo, id eſt, propter eum. Hæc traditio. Verba autem Hoſeæ in hac traditione inducta, R. Ionathas ita Chaldaice traducit, אקבלינון בתיובתון אשבק לחוביהון בד יתובון בנרבתא id eſt, Recipiam pœnitentiam ipſorum, propitius ero reatibus eorum, miſerebor illorum, quando pœnitentiam egerint. Quod autem prædictum vnum, propter cuius pœnitentiam, hoc eſt propter cuius pœnitentiæ pœnam, mundus à peccatis abſoluendus erat, Targum, id eſt Chaldaica translatio oſtẽdat eſſe Meſſiam, ex eo patet, quod idem Hoſeas immediate ſubiecit, dicens, אהיה כטל לישראל Hoc eſt, Ero quaſi ros Iſraeli: ipſe Ionathas ita Chaldaice tranſtulit, אהי ממרי כטלא לישראל id eſt, Erit verbum meum velut ros Iſraeli. Hac igitur Chaldaica traductione aſſumta; quæ verbum Dei quaſi rorem Iſraeli futurũ fuiſſe aſſerit, videamus quid propheta de hoc verbo in textu addat: Dicit enim ſic, יפרח כשושנה ויך שושיו כלבנון Hoc eſt, Florebit ſicut liliũ, & producet radices ſuas ſicut Libanus. Quod gloſſa R. Selomonis ſic exponit, Et producet ipſe ros radices ſuas, & proſperari eas faciet ſicut Libanus, hoc eſt, ſicut radices arborum Libani, quæ maximæ ſunt. Sequitur in prophetia. ילכו ינקתיו ויהי כזית הודו וריח לו כלבנון id eſt, Ibunt propagines eius, & erit ſicut oliuæ ſplendor, vel gloria, vel confeſſio eius, & odor erit eius, vt Libani. Hæc autem ſic & Ionathas in Chaldæum vertit, יסגון בנין ובנן ויהי כזיו מטרת קודשא זיויהון וריחתהון כריח קטרת בוסמיא id eſt, Multiplicabuntur filij & filiæ, quorum ſplendor erit ſicut ſplendor candelabri ſanctuarij, & odor eorum ſicut odor fumi. Sequitur adhuc in prophetia, ישבו ישבי בצלו יחיו דגן ויפרחו כגפן זכרו כיין לבנון id eſt, Conuertentur ſedentes, vel habitantes in vmbra eius, viuificabuntur tritico, & florebunt, vel germinabunt ſicut vitis. Memoriale ipſius, vt vinum Libani. Hæc etiam idem Ionathas ita Chaldaice exponit, Congregabuntur de filiis captiuitatum eorum, habitabunt vel ſedebunt in vmbra Meſſiæ ſui, viuificabuntur mortui, & multiplicabitur bonum in terra. Et erit memoriale ipſorum aſcendens, vel fructuoſum, ſicut memoriale vel recordatio domus buccinæ ſuper vino antiquo, quod miſcebatur in domo ſanctuarij Domini. His ita præmiſſis, quærendum eſt à Iudæis, Cum hic à Propheta dictum ſit, Conuertentur ſedentes vel habitantes in vmbra eius, hoc pronomen *eius* quod ipſi כינוי *Chinnui*, vocant ad quod prædictorum refertur? Natura quippe eiuſmodi כינוים *Chinnuim*, id eſt pronominum eſt, ad antedicta & propinquiora referri: quemadmodum ex innumeris Sacræ ſcripturæ locis haberi poteſt. Nam cum Exod 15. cap. dicitur, יהוה איש מלחמה יהוה שמו id eſt, Deus vir pugnæ, Deus nomen eius: Hoc pronomen *eius*, ad alterum prædictorum, hoc eſt, ad Deum, vel ad virum, vel ad vtrumq; refertur. Ita quoque hic cum dicitur, Habitantes vel ſedentes in vmbra eius, hoc pronomen *Eius*, inſpectis diligenter verborum præmiſſorum circumſtantiis, referri oportet vel ad vnum illum, de quo paulo ante di-

A ctum fuit, quod propter eius pœnitentiam Deus vniuerſum abſoluturus erat mundum, vel ad rorem, quem Chaldaica translatio (vt viſum eſt) Dei verbum eſſe exponit. Quia igitur vbi propheta poſuit, In vmbra eius, R. Ionathas, In vmbra Meſſiæ, Chaldaice interpretatus eſt, palam profecto oſtenditur, alterum iſtorum, vel etiam vtrumque oportere eſſe Meſſiam. De hac autem pœnitentiá quam pro mundi ſaluatione, vel pro ſaluandis hominibus Meſſias Deus & homo acturus erat,
B Pſalmographus aperte meminit Pſalmo octuageſimo quinto, dicens, שובנו אלהי ישענו והפר כעסך עמנו: הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור: הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך Hoc eſt, Conuerte nos Deus ſalus noſtra, auerte irã tuam nobiſcum, id eſt à nobis. Numquid perpetuo iraſceris in nos; extendes iram tuã in generationem & generationem? Nonne tu conuerſus, vel pœnitentiam agens, viuificabis nos, & populus tuus lætabitur in te? Ex his igitur quæ diximus mani-
C feſte patet, quod propter pœnitentiã quam Meſſias acturus erat, humanum genus ſaluari debebat. Hanc enim pœnitentiam non pro ſe acturus erat, cum peccatum nullum habiturus eſſet, propter quod pœnitentiam ipſum agere oporteret: ſicut Iſaias teſtatur, cum de ipſo ita 53. c. ait, על לא חמס עשה ולא למרמה בפיו id eſt, Eo quod iniquitatem non fecerit, neque fuerit dolus in ore eius. Pro humano ergo genere pœnitẽtiam iſtam agere debebat, in quantum pœnam peccatorum
D totius humani generis ſubiturus erat: iuxta illud eiuſdem prophetæ eodem cap. dictum, אכן חלינו הוא נשא ומכאובינו סבלם Hoc eſt, Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit: prout latius in octauo libro videbimus.

CAPVT XVII.

Quod per lignum crucis, mundi ſiue humani generis ſaluatio fieri debebat. Et de myſteriis atque ex-
E *cellentia ipſius crucis.*

CAPNIO.

QVÆNAM igitur erat pœnitentia hæc quam in remiſſionem peccatorum totius mundi Meſſias acturus erat? GAL. Crucis paſſio, quam pro nobis ſubire debebat. Eam ob rem Cabaliſtæ ſummis laudibus ipſam
F efferunt. Ex Cabaliſticis namque fragmentis in illud Pſal. 139. אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה. i. Retro & ante formaſti me, & poſuiſti ſuper me volam tuam, id eſt, manum tuam: ita habetur, ושמע את כל אשר אני דובר אליך דע כי הבורא יתעלה ברא אנשים תחתונים בצלם אנשים עליונים וברא את האדם בשני פרצופים פנים ואחור כמו שאומר אחור וקדם צרתני וכן נמצאים בו יצר טוב ויצר הרע והם שני מלאכים אף על פי שהם שר ומלאך שכל מי שהמציאו האל נקרא
G מלאך ועל כן אמרו ז"ל מלאך טוב ומלאך רע מלאך טוב הוא המנהיג את האדם לעשות טוב בחייו ואם הוא בהפך מתהפך בעצמו והוא גהינם ולכן יקרא חצי כלן חצי עגלה טוב וחציה רע והוא סוד פנים ואחור וממנו מוצא המזון המחיה והממית וממנו הנובע

הנובע הטוב או הפכו וכן אמר האמנם כי הפעלה
בתחתונים היא מן שכל שני נסתר שהוא מנהיג
כל המציאות כאשר אמרנו ומפני זה נשפעו ממנו
שני יצרים וסורו השתי והערב צבאות צבאות כלו
ימין ושמאל והשם עטרו בשמו יתברך ואמר לא
יקרא שמך שמי בקרבו ולפיכך קראוהו אישים
שהוא משפיע על כל האישים ומפני שיצא הרע
בהעדרו הטוב : id eſt, Tu vero aduerte omnia quę ego loquor tibi. Scire te volo, quod creator Deus creauit hominem inferiorem ad imaginē hominum ſuperiorum, creauitque hominem duos vultus habentem, anteriorem ſcilicet & poſteriorem. Sicut dictum eſt, Ante & retro formaſti me. Et inuenitur in illo appetitus bonus, & appetitus malus, & ſunt duo Angeli: licet alter eorum ſit diabolus, & alter Angelus. Atqui intellectus qui dedit eis eſſe, eſt Deus, & vocatur Angelus. Et propterea dictum eſt à ſapientibus, Angelus bonus & Angelus malus. Angelus bonus ille, qui dirigit hominem in bonum in vita eius. Et ſi homo operatur contrarium, vertit ſe in ipſum, & eſt homini inimicus. Et propterea vocatur medium, ſignificans quod medietas ſphæræ eſt bona, & medietas mala. Et hoc eſt ſecretum contentum in eo quod dicitur, Ante & retro, & reliqua. Ab eo autem procedit eſſentia præbens vitam, præbenſq; mortem, & ab eo inſuper eſt natura bona, & natura contraria, id eſt Mala. Et dixerunt, quod opus inferiorum eſt intellectus ſecundi occulti, qui præpoſitus eſt toti vniuerſo, & dirigit illud, ſicut iam prædiximus. Et propterea ab illo facti ſumus habentes duas concupiſcentias, quarum ſecretum eſt crux, & innuit *ſeuaoth ſeuaoth*, ſignificans dextrum & ſiniſtrum; & nomen, id eſt, Deus donauit eam corona, quæ eſt nomen ſuum altiſſimum. Et dixit ei. Vocetur nomen tuum nomine meo. Et hoc eſt quod dictum eſt, Nomen meum eſt in ea. Et propterea vocauit illam hominem, quoniam influit ſuper omnes homines. Et inuentum eſt, quod figmentum malum vel concupiſcentia mala ſiue peccatum originale eſt oppoſitum eius. Quoniam ipſa eſt ſummum bonum. Hæc omnia ibi. Vbi inter cætera miranda crucis myſteria, dicitur quod crux innuit *ſebaoth ſebaoth* ſignificans dextrum & ſiniſtrum. Quod ideo nimirum dicitur, quia computantibus arithmetica ratione literas quibus ſignificant crucem, & literas quibus ſcribitur bis *ſebaoth*, reſultat idem præciſe numerus ex vtraque ſupputatione. Crucem enim ipſi השתי והערב *haſſethi vehaereb*, vocant. Cuius literæ arithmetica ratione 998. apud eos reddunt. Nam litera ה *he*, 5. reddit, *ſin* ש 300. ת *tau* 400. י *iod* 10. ו *vau* 6. ע *ain* 70. ר *res* 200. ב *beth*. 2. Ex quibus ſimul iunctis reſultat numerus prædictus; videlicet 998. Et idem præciſe numerus reſultat ex literis quibus bis ſcribitur צבאות *ſebaoth*. Nam litera צ *ſadi* importat 90. ב *beth* 2. א *aleph* 1. ו *vau* 6. ת *tau* 400. Ex quibus ſimul iunctis fiunt 499. Quibus iterum replicatis pro altera dictione צבאות *ſebaoth*, habetur idem præciſe numerus, qui habetur ex literis, quib⁹ crux apud eos ſcribitur. Quod non abſque grandi myſterio fieri contigit. *Sebaoth* quippe idem eſt, quod apud nos in plurali numero exercitus. Cum igitur dicitur quod crux innuit *ſebaoth ſebaoth*, ſignificans dextrum & ſiniſtrum, quid aliud datur intelligi, niſi crucis victoria & triumphus? Per crucem namque & cœleſtes exercitus per dextrum deſignati, reparati ſunt; & exercitus infernales per ſiniſtrum ſignificati, debellati ac penitus victi fuerunt. Cum vero ibidem dicitur, crucem eſſe ſummum bonum, influereque in omnes homines, donatamque corona, ac in ea eſſe nomen Dei Altiſſimi: quomodo hæc intelligenda ſint, ſpeculantibus humani generis redemtionem, per crucem à Deo factam, arbitror non difficile. Quo autem pacto per crucem ipſam Deus humanum genus redemturus eſſet, Rabbi ille magnus apud eos, quem ob ſingularem vitæ ſanctitatem, ac doctrinæ excellentiam, רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum vocant, annis multis ante Chriſtum natum prædixit, eo in libro quem גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, reuelatorem arcanorum nuncupauit: cum ad quartam Antonini conſulis vrbis Romæ petitionem, qui ipſum interrogauerat, ex qua arbore exciſa eſſet virga, qua Moſes miracula faciebat, atque vnde eam nactus fuerat, ita reſpondit, Quod me rogas de virga Moſis tibi notitiam dare, dicam tibi quod de hoc ſcriptum reperi à Rabbi Simeone filio Iohai in libro, qui מחקר הסודות *Machkar haſſodoth*, id eſt, inueſtigatio ſecretorum dicitur, ſic dicente, Virga illa qua Moſes & Aharon miracula faciebant in terra Ægypti, & poſtea in deſerto floruit, gemmaſque edidit, ab ea arbore exciſa eſt, quam Deus Moſi oſtendit in deſerto, vt aquæ amaræ dulces fierent. Et hæc arbor exciſa fuit ab arbore vitæ, quæ in paradiſo ſita erat Angelorum manibus. Quam quidem miſerunt Adæ, cum ille miſiſſet Seth filium ſuum ad paradiſum, miſericordiam Dei imploraturum de ſuo peccato. Dixeruntque Angeli ad Seth, vt plantaret hanc arborem. Quæ quam primum fructum faceret, miſericordiæ Dei in eum deſcenderent, aperirenturque portæ cœli, quæ obſeratæ ſunt. Hanc autem arborem, ſeu potius ramum accepit Seth, plantauitque in deſerto, quam poſtea Moſes inuenit, & ex ea virgam ſuam excidit. Ideoque virga Dei dicta eſt. Cum autem veniſſet Iſrael ad מרה *Mara*, neque illius aquas (erant enim amaræ) bibere poſſent, Deus oſtendit Moſi hanc arborem, vt aquas illas redderet dulces. Et hæc eſt arbor illa, in qua Moſes ipſe ſerpentem impoſuit, per quam Deus vniuerſum orbem ſaluum facere inſtituit, & mittere miſericordiam ſuam ſuper Adam, cum venerit rex Meſſias. Tunc enim hæc arbor fructus geſtabit, quibus ſecundo aquę amaræ efficientur dulces, purgabuntq; primum peccatum, omniaque delicta, quæ fecerunt, facturiq; ſunt homines: ſicut dictum eſt Zach. 13. cap. ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד וליושבי ירושלם לחטאת ולנדה Hoc eſt, In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in ablutionem peccatorum. Poſtquam autem te docui hoc arcanum, cum contemplaberis arborem ſcientiæ boni & mali, & inſuper arborem vitæ, quæ in paradiſo ſitæ erant, ac etiam ſerpentem qui Heuam tentaturus acceſſit: intelliges quam ob rem virga Moſis in terrā proiecta, ſerpens effecta ſit, moxque per caudam accepta, eleuataq;

à terra virga redierit, vt erat, abſorbueritq; omnes virgas magorum Ægypti, qui idem faciebant, quod Moſes: ſicut dictum eſt Zach. 13. cap. והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד id eſt, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum, diſperdam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra. Item intelliges cur Deus miſerit ſerpentes in Iſrael in deſerto, & tamen præceperit Moſi, eique dixerit, Numer. 21. c. עשה לך שרף ושים אותו על נס והיה כל הנשוך וראה אתו וחי Hoc eſt, Fac tibi ſerpentem æneum, & pone eum ſuper lignum. Et omnis qui percuſſus fuerit, & aſpexerit eum, viuet. Hoc enim ſignificat, quod quicunque morſus fuerit à ſerpente peccatorum, reſpiciens ſerpentem in arbore collocatum, ſemper viuet. Et quoniam ex arbore vitæ hæc arbor exciſa fuerat, fructus eius vitam afferent mundo. Hęc tamen arbor abſcondetur in terra cunctis mortalibus ignota. Cum autem dominabitur in terra ſancta Regina Elena, omnis Iſrael in anguſtiis erit, ac detrimento. Quippe quod ab ea perquiretur hęc arbor, & nulla ipſius apud eos extabit notitia, neque ipſa inuenietur, quouſq; Deus impleatur miſericordia, & ex terra eam prodire faciat. Et reperietur vna de iis arboribus, de quibus dixit Iſaias, Et dedit cum impiis ſepulturam ſuam. Hoc autem erit, vt notum faciat Deus, quam magna ſint ſua miracula,

De ſerpente æneo.

A ac mirabilia ſua quam fortia. Hæc omnia ad verbum ille, quem vel ipſi Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Qui quoniam optime ac palam de myſterio ſanctæ crucis, atque humani generis ſalute quæ per ipſam fieri debebat, locutus eſt, vt nihil ipſe verbis eius addam, duntaxat quæ beatus Andreas Apoſtolus Ægeę Proconſuli eiuſdem ſalutiferæ crucis myſterium exponens dixit, ſubiiciam: vt ex iis clare innoteſcat, vnam prorſus atque eandem fuiſſe veterum Hebræorum, atque
B Apoſtolorum fidem. Ipſe enim Apoſtolus ſic ait, Primus homo per lignum præuaricationis mortem induxit; & neceſſarium hoc erat generi humano, vt per lignum paſſionis mors quæ ingreſſa fuerat, pelleretur. Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum præuaricationis mundo mortem intulerat, neceſſario de immaculata virgine natus eſt perfectus homo, in quo Dei Filius qui primum fecerat hominem, vitam æternam, quam perdiderant per
C Adam homines, repararet, ac per lignum crucis, lignum concupiſcentiæ excluderet, expanderet in cruce immaculatas manus pro manibus incontinenter extenſis, pro ſuaui cibo arboris vetitæ, eſcam fellis acciperet, & in ſe ſuſcipiens mortalitatem noſtram, ſuam nobis immortalitatem offerret.

LIBER SEPTIMVS.

DE SANCTISSIMA MATRE MESSIÆ.

CAPVT PRIMVM.

Quod mater Meſſiæ ab æterno fuerit à Deo præuiſa Filium eius conceptura, atque Meſſiam verum Deum & hominem paritura.

CAPNIO.

CVM tot & tanta in præcedentibus de Meſſia dixeris, decet nunc vt de eius ſanctiſſima genitrice aliquid dicas. Quare primum ipſam ab æterno à Deo præuiſam fuiſſe, Filium ipſius Dei concepturam, atque verum Meſſiam Deum & hominem parituram, per veteres Iudæorum ſcripturas oſtende. GAL. Si (vt in ſequenti capite latius dicemus) iuxta *Rab-*
D *benu Haccados* ſententiam, ideo Deus mundum creauit, quia viderat ex Iſrael excidendam fuiſſe petram ſine manibus, quæ eſt petra primaria, hoc eſt beatiſſima virgo, ex qua Meſſias proditurus erat: conſequens profecto eſt, iuxta priſcorum ſententiam, matrem Meſſiæ ante mundi conſtitutionem à Deo præuiſam fuiſſe, Meſſiam ipſum concepturam, & parituram. Deus namque qui omnia præuidet, antequam fiant, & futura tanquam præſentia intuetur,
E cum, antequam mundum creaſſet, Adam peccaturum præſciſſet, totumque humanum genus ob ipſius peccatum condemnatum iri: voluit tanquam

A tanquam optimus medicus, optimam atque efficaciſſimam toti generi humano præparare medicinam. Nullum autem efficacius remedium, nec vllam tanto vulneri meliorem putauit medelam, quam Filij ſui incarnationem & paſſionem: vt ex eo oſtenderet amoris ſui erga genus humanum immenſitatem. Igitur antequam mundum produceret, præuidit virginem glorioſam Filium ſuum concepturam, ac matrem Meſſiæ futuram. Et ſic iam in mẽte eius creata erat, iuxta illud ſapientis ita in perſona ipſius matris Meſſiæ Prou. octa- B uo capite Hebraice dicentis, יהוה קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז׃ מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ׃ באין תהומות חוללתי Hoc eſt. Deus poſſedit me principium viæ ſuæ, initium ab operibus eius ex tunc. Ab æterno ordinata ſum ex capite, & ex antiquis terræ, antequam eſſent abyſſi, genita ſum. Item Eccleſiaſtici 24. ca. Iehoſuas Syrach ſic ait, Ab initio & ante ſecula creata ſum. Veruntamen iuniores Iudæorum ſeſe nobis opponunt, aſſerentes, Sapientem verba prædicta C non de matre Meſſiæ dixiſſe, ſed de lege Dei, quam ante mundi conditionem creatam fuiſſe: ac literis igneis nigris in dorſo ignis candidi ſcriptam, eamque duobus annorum millibus mundum præceſſiſſe, aiunt. Quibus nos reſpondemus, ſomnia vaniſſima eos narrare. Primo quidem, quia nullum annorũ numerum antẽ mundi conſtitutionem colligere poſſunt. Quod duplici ratione probatur. Quarum prima eſt, quod Deus non ſubiicitur tempori. Secunda vero, quia D tempus ſequitur orbium cœleſtium motum, illique coniungitur. Nam horam facit planeta, qui horam vnam gubernat. Et diem facit motus ſolis, qui 24. horis moratur, ex quo aſcendit, & iterum aſcendere incipit in oriente. Hebdomadam autem faciunt ſeptem planetæ, quorum quilibet diem vnum gubernat. Dominicum enim diem gubernat Sol. Hinc quidam voluerunt diem dominicum à Solis dominio dici, qui rex eſt planetarum. Lunæ vero diem Luna ipſa gubernat. Martis E aurem diem Mars; Et ſic de reliquis. Menſem lunarem curſus conficit lunæ. Solarem vero curſus ſigni, quia vnumquodque zodiaci ſignum ſuo menſi dominatur. Annum perficit ſol, qui anno integro peragrat 12. zodaici ſigna. Quamobrem ſi cœli non erant creati, non erat tempus. Tempore igitur non exiſtente, duo millia annorum ante mundi creationem falſo à Iudæis adducũtur. Hæreticam quoque illorum eſſe opinionem, ex eo conſtat; Quod ignis eſt ex quatuor elementis v- F num. Elementa autem creata non fuerunt, niſi in mundi creatione. Si ergo vera eſſet eorum opinio, duo contra legem ipſorum ſequerentur inconuenientia. Primum quidem, quod mundus ab æterno fuiſſet, ex quo erat iam ignis. Secundum vero, quod Deus non creauit ex nihilo mundum, ſed ex aliquo fecit. Quod vtrumq; etiam ſecundum eos hæreſis eſt maxima, cum ſit contra illud Gen. 1. c. dictum, בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ id eſt, In principio creauit G Deus cœlum & terram. Et reliqua. Supradicta igitur Sapientis verba de lege minime intelligi poſſunt. Quare de virgine matre Meſſiæ intelligenda ſunt. Neque enim illorum ſententiam appro-

Falſa Iudæorum opinio, dicentium legem ante mundi productionem fuiſſe conditam Cõfutatio. Prima ratio.

Secunda ratio.

A bandam duco, qui non de beatiſſima virgine, ſed de ſapientia diuina duntaxat eadem verba dici affirmant. Quod (pace eorũ dixerim) falſum omnino eſt. Nam etſi præmiſſa Prouerb. verba, Deus poſſedit me; cum cæteris; de ſapientia diuina quę ab æterno genita fuit, recte dicantur, prout nos etiam illa de eadem ſapientia in tertio libro expoſuimus: ea tamen verba Eccleſiaſtici, Ab initio & ante ſecula creata ſum, eidem ſapientiæ diuinæ minime conuenire poſſunt. Cuius ratio eſt; Quia B cum iuxta ſacrorum Theologorum ſententiam, nihil ſit in Deo quod non ſit ipſe Deus: quod priſci quoq; Talmudiſtæ ſenſerunt, vt patet per *Rabbenu Haccados* in prima petitione libri גלי רזייא *Gale razeia*, ſic dicentem, לא נמצא שום דבר באל אשר לא יהיה אל Hoc eſt, Non inuenitur aliquid in Deo, quod non ſit Deus: idcirco ſapientiam quę in Deo eſt, Deum eſſe, neceſſario conſequens eſt. Quare & ipſam increatam eſſe oportet. Verba igitur illa, Ab initio & ante ſecula creata ſum, cum C non poſſint de diuina ſapientia intelligi, de ſanctiſſima matre Meſſiæ intelligi oportet.

CAPVT II.

Quod amore matris Regis Meſsiæ & Filij eius Deus mundum creauerit; quia viderat ipſos à peccato Adæ immunes futuros.

CAPNIO.

D SI Deus præſciuit Adam peccaturum, propter cuius peccatum totus mundus quodammodo corrumpendus, atque deſtruendus erat, vt in antedictis optime probaſti: quamobrem igitur mundum ipſum creauit? GAL. Vt hac de re nihil ipſe dicam, ſolum ea quæ veteres Iudæorum dicunt, referam. Nam inter cæteros Rabbi ille, cuius apud eos tanta eſt E autoritas, vt ipſum רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum vocent, in libro quem גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, Reuelatorem arcanorũ nuncupauit, reſpondens ad ſextam Antonini conſulis vrbis Romæ petitionem, hæc inter cętera ait, Quoniã ante mundi creationem, præuiderat Deus ſanctus & benedictus Adã peccaturũ, mandatumq; ſuum tranſgreſſurum, & ob id vniuerſum orbẽ ſe cõdemnaturum, propterea Deus ipſe dicebat ſe nolle mundum creare. Ver- F bum autem eius inſtabat, mundum eſſe creandum. Videns autem Deus ſanctus & benedictus, ex Iſrael excidendam eſſe petrã ſine manibus (& hæc eſt petra primaria, ex qua Meſſias futurus eſt, qui miſericordias ſuas extendet ſuper totum orbem: & ob hoc vocatus eſt Iſrael pater totius orbis, & populus peculiaris) huius petræ dilectione, & Meſſiæ filij Dauid Regis eorum, creauit Deus ſanctus & benedictus hunc mundum, ob quod quidem arcanum dictum eſt apud Ierem. 33. cap. G אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי Hoc eſt, Niſi pactum meum (ſupple eſſet) diem ac noctem, leges cœlo & terræ non poſuiſſem. Hæc *Rabbenu* ille *Haccados*. Pro verborum autem Ieremiæ declaratione, quę ipſe inducit, no-

Ratio Cabaliſtica.

tandum eſt, quod hæc nomina Hebraica ישו ומרים id eſt, Ieſus & Maria ratione arithmetica aſcendunt ad numerum ברית *berith*, quod idem eſt quod pactum. Nam ישו ומרים id eſt, Ieſus & Maria apud Hebræos 612. ratione arithmetica continent, י *ioth* enim continent 10. ש *ſin* 300. ו *vau* 6. Et ſic ישו id eſt *Ieſus* continet 316. Iterum ו *vau* continet 6. מ *mem* 40. ר *res* 200. י *ioth* 10. ם *mem* 40. Et ſic ומרים id eſt, Et Maria 296. continet. Quare ישו ומרים id eſt, Ieſus & Maria apud Hebræos continent 612. Nunc eundem etiam numerum continet apud eos ברית *berith*, id eſt pactum. Nam ב *beth* continet 2. ר *res* 200. י *ioth* 10. ת *tau* 400. Ex quo patet, quod Ieſus & Maria apud Hebræos ratione arithmetica aſcendunt ad numerum *Berith*, id eſt pactum, hoc eſt ad numerum 612. cuius quidem numeri mentio fit non vulgaris in Cabala, quæ quotieſcunque huiuſmodi numeros nanciſci poteſt, eos plurimi facit, eiſq; non mediocrem adhibet fidem. Quamobrem verba ipſa Ieremiæ ita interpretantur, Niſi pactũ meum eſſet, id eſt, niſi amore mei Ieſu & Mariæ, diem & noctem leges cœlo & terræ non poſuiſſem: hoc eſt mundum nõ creaſſem. Cuius rei ratio eſt, propter Adæ peccatum. Hoc autẽ eſt, quia finis propter quem Deus mundum creauit, eſt homo. Finis vero hominis, eſt ſalus & beatitudo. Peccatum autem Adæ totum orbem quodammodo corrupit. Ideo Deus dicebat, ſe mundum nolle creare. Verbum vero eius, hoc eſt, Filius Dei mundum ipſum creandum eſſe cõtendebat. Quippe quod accepta humana carne, ipſe pro Adæ peccato ſatisfacturus eſſet. Et ideo amore Ieſu & Mariæ Deus mundum creauit. Quod etiam Rabbi Ankelos confirmat, dum in gloſſa Chaldaica ſuper illud Gen. 1. cap dictum, In principio creauit Deus cœlum & terram, ſic ait; בחוכמא ברא יהוה ירת שמיא וית ארעא id eſt, Propter ſapientiam Deus creauit cœlum & terram. Hoc eſt, Amore intemeratæ virginis, quæ eſt mundi ſapientia, creauit Deus cœlum & terram: Vel amore Meſſiæ Filij ſui, cui in diuinis ſapientia attribuitur. Non ſolum autem totus mundus amore beatiſſimæ virginis conditus eſt, ſed etiam ſuſtentatur. Mundus enim ipſe ob noſtras prauas actiones, nullo pacto conſiſtere poſſet, niſi ipſa glorioſa virgo eum ſua miſericordia & clementia, pro nobis orando ſuſtineret. Ex his etiam ſequitur, ipſam, & Filium eius ab Adæ peccato omnino immunes fuiſſe.

CAPVT III.

Quod mater Meſſiæ non fuerit in peccato originali concipienda. Et quod ipſa fuit ante peccatum Adæ ſecundum materiam creata & caro ipſius ſemper ab omni macula peccati preſeruata.

CAPNIO.

VELLEM expreſſius audire an veteres Hebræorum ſenſerint matrem Meſſiæ in peccato originali concipiendam non fuiſſe. GAL. Quamuis ex his quæ diximus ſatis (vt arbitror) aperte colligatur, hanc priſcorum Iudæorum fuiſſe fidem, nedum opinionem: hoc tamen manifeſtius ex verbis prędicti *Rabbenu haccados* habetur: qui eodem in libro גלי רזייא *Gale razeia*, cum ad ſeptimam Antonini Conſulis vrbis Romæ petitionem inter cætera dixiſſet, Propter matrem vero eius, ſcilicet Meſſiæ, ait Dauid Pſalmo 80. וכנה אשר נטעה ימינך Hoc eſt, Et abacum quam plantauit dextera tua: Dixiſſetq; ei Antoninus, Cur mater Dei comparatur abaco, curue dicit, eam à dextera Dei plantatam? Reſpondit ſic ille, Similis facta eſt abaco mater Dei. Quandoquidem ſicut abacꝰ eſt armarium, quod principes conficiunt, ad collocanda vaſcula auri & argenti, vt gloriam ſuam atque opes omnibus oſtendant: ita mater Regis Meſſię erit armarium, quod Deus conſtruxit, vt in eo ſedeat ipſe Meſſias, ad oſtendendam gloriam maieſtatis ſuæ cunctis mortalibus. Per id autem quod ait plantatam eſſe à dextera Dei, oſtendit eam primam eſſe creaturam Dei in genere humano: ſicut dictum eſt Micheæ 5. c. ומצאותיו מקדם מימי עולם Id eſt, Et egreſſus eius ab æternitate, & à diebus ſeculi. Dicit enim egreſſus numero multitudinis. Quia ſunt duo Meſſiæ egreſſus. Vnus diuinitatis, quæ eſt æterna, ideoq; dicit ab æternitate. Alter humanitatis, quæ in ſuæ matris extat ſubſtantia, quæ creata eſt ab hora creationis mundi. Hæc ille, quem Iudæi Magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupant. Ad quorum declarationem notandum eſt, Quod opinio quorundam veterum Iudæorum fuit, matrem Meſſiæ non ſolum in mente Dei ab initio & ante ſecula creatam fuiſſe, vt paulo ſuperius dictum eſt: verum etiam materiam eius in materia Adæ fuiſſe productam, ipſamq; glorioſam Meſſię matrem principalem extitiſſe: cum eius amore (vt dictũ eſt) mundus creatus ſit. Nam cum Deus Adam pſalmaret, fecit quaſi maſſam, ex cuiꝰ parte nobiliori accepit intemeratæ matris Meſſiæ materiam, ex reſiduo vero eius, & ſuperfluitate Adam formauit. Ex materia autem immaculatæ matris Meſſiæ facta eſt virtus quæ in nobiliori loco & membro corporis Adæ conſeruata fuit. Quę poſteà emanauit ad Seth, deinde ad Enos, deinde ſuccedaneo ordine ad reliquos, vſq; ad ſanctum Iehoiakim. Ex hac demum virtute beatiſſima mater Meſſiæ formata fuit. Et idcirco eam Zach. 4. cap. ſuæ prophetiæ את האבן הראשה Hoc eſt, Petram primariam, recte appellauit. Ex qua, vt antiqui Iudæorum expoſuerunt, excidendus erat Meſſias. Neq; quidem abs re, cum tempore, gradu, & excellentia primaria futura eſſet. Ex qua quidem opinione aperte concluditur, carnem glorioſæ matris Meſſiæ non fuiſſe peccato originali infectam, ſed puriſſimam à diuina prouidentia præſeruatam. Quocirca nec anima eius huiuſmodi peccatum in conceptione contractura erat.

Mater Meſſiæ aſſimilatur abaco.

CAPVT IV.

Ad primam Hogoſtrati obiectionem. Et quod mater Meſſiæ fuit prima in genere humano creatura, eſtq; omnium hominum mater, atq; cunctis Angelis ſuperior, ſecundum Talmudiſtarum ſententiam.

HOGO-

HOGOSTRATVS.

DATA huius opinionis veritate, ſequeretur glorioſam matrem Meſſię non vere ex Dauidica ſtirpe deſcendiſſe, neq; vere ſancti Ioakim (quem tu præter communem ſcribendi morem, Iehoiakim vocaſti) filiam fuiſſe. Ait enim ſic ſanctus Thomas in 3. diſtinct, 3. quęſt. quæ incipit, *Verum caro Chriſti infecta non fuerit:* Alius error fuit dicentium, quod caro Chriſti ſecundum quod à parentibus erat, infecta non fuit. Dicunt enim quod peccante Adam, Dominus aliquid incorruptum, & non infectum in Adam conſeruauit, per quod natura humana ſeruari poſſet: & quod hoc idem transfuſum eſt ſine aliqua infectione ad beatam virginem, & exinde formatum eſt corpus Chriſti. Hoc autem erroneum reputatur propter duo. Primo, quia ſecundum hanc poſitionem Chriſtus non vere filius virginis eſſet, nec vere ex ſtirpe alicuius progenitus niſi ſolum ex Adam. Illa enim pars, quia incorrupta in humana natura remanſit, in omnibus aliis ab Adam fuiſſet quaſi quid extraneum ab eis, & ſoli Adæ connaturalis quantum ad primum ſtatum. Secundo autem, quia tollitur congruus ſatisfactionis ordo. Sicut enim non erat decens, vt pro Adam & eius ſucceſſione corrupta aliquis ſatisfaceret, qui ex illo genere non eſſet: ita etiam non fuiſſet congruum, vt naturam infectam ſatisfaciendo ſanaret Dei Filius, niſi hoc ipſum quod prius infectum erat, aſſumeret. Et ideo dicendum eſt, quod caro Chriſti ſecundum quod fuit in parentibus, & etiam in ipſa beata virgine, peccato infecta fuit, antequam aſſumeretur. Sed in ipſa aſſumtione ab omni infectione peccati purgata eſt: vt ſecundum quod actu eſt caro Chriſti, nihil in ea maculæ inueniretur. Hæc beatus Thomas. Ex quibus liquido patet, beatiſſimæ virginis carnem peccato Adæ fuiſſe infectam. GAL. Quoniam per hæc eadem argumenta, quæ ſanctus Thomas affert, probari poſſet intemeratam virginem beati Iehoiakim non fuiſſe filiam, neque ex tribu Iuda & regia progenie prodiiſſe: ſi horum veterum Iudæorum ſententiam ſequi voluerimus, qui aiunt, portiunculam quandam carnis in Adam puriſſimam ab omni labe præſeruatam fuiſſe, eamque à generatione in generationem vſque ad ipſam immaculatam virginem deſcendiſſe: eam ob rem opinionem hanc teſtimoniis tam Sacræ ſcripturæ & veteris & noui Teſtamenti, quam Doctorum veterum Hebræorum, veram eſſe probabimus. Ex vetere namque teſtamento illud Geneſ. 4. cap. dictum adducimus, ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר Hoc eſt, Et vocauit nomen eius Seth, dicens, Quia poſuit mihi Deus ſemen aliud. Videns enim Adam omnes animas propter peccatum ſuum perditū iri (ideoque iuxta 70. interpretum editionem 130. annis poſtquam genuit Habel, ab vxoris cognitione abſtinuit, ne filios qui damnarentur generaret) verumtamen poſtquam vaticinatus eſt Meſſiæ aduentum, per quem mundus ſaluandus erat, vxorem cognouit, genuitque Seth. Et quia cognouit eam virtutem in ſe eſſe, ex qua mater Meſſiæ generanda erat, cuius precioſiſſimo ſanguini

A Meſſias ipſe inerat, ideo vocauit nomen filij ſui Seth, quod à verbo שת *ſath*. quod ponere ſignificat, deriuatur, dicens, Quia poſuit mihi Dominus ſemen aliud. Senſus eſt, In me repertum eſt ſemen alienum, & virtus quædam ex qua generandus eſt Meſſias. Ex nouo autem Teſtamento habemus inter alia Ioannis Baptiſtæ teſtimonium, ita Ioann. 1. capite dicentis, In medio autem veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis. Ipſe eſt. Et rurſus ibidem, Ecce (inquit) agnus Dei, ecce qui tollit
B peccata mundi. Hic eſt de quo dixi, Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt. Ex his igitur liquet, opinionem præmiſſam veram eſſe. Nam ſi quidem dixerimus, id quod dixit, Qui ante me factus eſt, de diuinitate intelligendum eſſe, falſum omnino erit: cum Filius in diuinis non ſit creatus, nec factus, ſed à patre genitus. Si vero dicere voluerimus, eum de aduentu ipſius in hunc mundum fuiſſe locutum, falſum prorſus quoque erit, cum Ioannes Baptiſta ante Chriſti natiuitatem men-
C ſes ſex natus ſit. Ex his igitur neceſſario ſequitur, prædictam veterum Hebræorum opinionem veram eſſe, dicentium, Matrem Meſſiæ ex nobiliori parte maſſæ Adæ factam fuiſſe, atque ideo abſq; originali peccato conceptam. Et licet eius materia ſimul cum materia Adæ creata fuerit, prima tamen fuit in cauſa excellentia, & dignitate. Propter quod priſci quidam Iudæorum ipſam matrem Meſſiæ petram primariam, ac primam creaturarum in genere humano, primumque homi-
D nem vocauerunt. Vnde in *Bereſith Rabba*, id eſt in expoſitione libri Gen. antiqua, ſuper illud Gen. 1. cap. dictum, נעשה אדם בצלמנו כדמותינו Id eſt, Faciamus hominem ad imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem noſtram: ſic ad verbum legitur. Dixit Rabbi Simeon, Quid ſibi vult quod ſcriptum eſt Prou. 18. capite, צדיק הראשון בריבו יבא רעהו וחקרו Hoc eſt, Iuſtus primus in lite ſua, venit amicus eius, & inueſtigauit eum? Senſus eſt, Quando veniet Deus ſanctus & benedictus
E ad iudicandum orbem in die iudicij, totus mundus expaueſcet, & timebit diem illum terribilem, dicentque, O Dauid Rex noſter, ora Deum pro nobis, quoniam ex te proceſſit Meſſias. Ipſe autem reſpondebit eis, Propter hoc ipſum quod dicitis, non ſufficio. Nam ex me multi reges prodierunt, qui in multis Deum offenderunt. Præterea ego ſum inuiſus Deo propter peccatum Bathſebæ & Vriæ. Tunc accedēt ad Moſem, dicentque, O Moſes magiſter noſter, tu qui dediſti nobis le-
F gem, fuiſtiq; fidelis Dei ſeruus, ora Deum pro nobis: Reſpondebit illis, Non ſufficio, quandoquidem Deum rogaui, vt me ſineret in terram promiſſionis introire, & oratio mea non fuit exaudita. Quod ſi pro me exorare non potui, quomodo pro aliis potero? Illi autem ad Iacob ſe conferent, dicentes, O Iacob pater noſter, tu qui duodecim trib⁹ Iſrael genuiſti, rogato Deū pro nobis. Ipſe reſpondebit, Non valeo, quia duas ſorores vxores duxi, vtraq; viuente. Accedēt poſtea ad Iſhac ro-
G gātes, O Iſhac pater noſter, tu qui amore Dei immolatus fuiſti, ora ꝓ nobis. Ipſe vero reſpondebit, Non ſufficio quoniam ex me natus eſt Edom, qui fuit idololatra, & templū Dei deſtruxit. Tandem Abraham adibunt, dicentes, Tu qui voluiſti ſi-

lium tuum amore Dei immolare, ora Deum pro nobis. Ipſe itidem reſpondebit, ſe non ſufficere, eo quod Iſmaelem genuerit. Cum ergo neminẽ inuenerint, qui pro ipſis precetur, dicent, Eamus ad primum hominem, vt oret pro nobis, qui eſt abſq; peccato & macula. Et hoc eſt quod dictum eſt Prou. 18. ca. Iuſtus primus in lite ſua. Et dicent, O homo prime cum nos omnes emanemus à te, qui es à peccato immunis, ora Deum pro nobis. Ipſe autem reſpondebit, Pro quibus rogaturus ſum? Si pro filiis iuſtis, non eſt neceſſe. Si pro iniquis, & iis qui quantum in ipſis fuit, Deum offenderunt, falſo iurantes nomen eius, & pecuniam ad vſuram mutuantes, peierantesque, ac blaſphemantes legem eius, & ſanctos (de quibus dictum eſt Iere. 5. c. Negauerunt Deum, & dixerunt, non eſt ipſe) pro eis nolo effundere preces, cum omni beneficio careant, ſintque omnino damnati. Sed orabo pro iis qui nec omni ex parte ſunt iuſti, nec penitus impij, cum & hi quoque filij mei ſint, licet propter merita ſua id aſſequi non debeant. Tunc venient omnes ſancti patres, reges, & iuſti ad primum hominem, dicentes, O prime homo, & prime parens noſter, tu qui manu Dei creatus es, & à peccato immunis extitiſti, precare pro nobis Deum, quia nos non ſufficimus. Tunc veniet primus homo, & rogabit Deum pro eis. Deus autem iudicabit bonos & iuſtos ob eorum bonas & mediocres operationes, ac propter preces primi hominis vitæ æternæ adiudicabit. Malos autem & impios perditioni æternæ condemnabit. Hoc eſt autem quod dictum eſt Prouerb. 18. Et venit amicus eius, & inueſtigauit eum. Iuxta illud quod dictum eſt Cantici canticorum 4 cap. Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Hæc omnia ad verbum traditio prædicta. Ex quibus colligitur, traditionem præmiſſam de matre Meſſiæ loqui, cum ait, Omnes ſanctos patres ad rogandum primum hominem acceſſuros, ipſumque omnis peccati expertẽ eſſe, teſtaturos. Quod in Adam minime cadere poteſt, qui ſuo peccato vniuerſum mundum infecit. Autoritas igitur Prouerb. quam inducit, videlicet Iuſtus primus in lite ſua, & venit amicus eius, & inueſtigauit eum, ſic exponenda eſt, Hic primus homo, qui eſt mater Meſſiæ, ob quam Meſſias ipſe ſiue Chriſtus, filius hominis dicitur, iuſtus eſt in lite ſua, quia ipſa in peccato originali concepta fuiſſe, ab aduerſariis accuſata eſt. Et venit amicus eius, hoc eſt Deus, & hanc litem inueſtigauit, tulitque ſententiam, dicens, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Quam quidem autoritatem priſci Hebræorum doctores, ad immaculatæ conceptionis matris Meſſiæ confirmationem adduxiſſe videntur. Quæ ideo primus homo, vel prima creatura in genere humano dicitur, quia prima omnium quoad materiam producta eſt. Vnde corollarium ſequitur, Quod omnes homines ſint eius filij. Si enim mater Meſſiæ prima in cauſa Adæ extitit, Adamque ipſe ab ea proceſſit, quanquam eodem in tempore fuerint (veluti ſol, qui licet prior ſit in cauſa claritate, ſintque ſimul in eodem inſtanti, claritas tamen ſolem præcedit) ita mater Meſſiæ, etſi quoad materiam ſimul cum Adam producta fuerit, quia

Catholica expoſitio.

Quare mater Meſſiæ dicitur primus homo.

A tamen Adam ab ea proceſſit (ideo enim ipſa primus homo dicitur) & ab Adam vniuerſum genus humanum, haud inepte omnes homines ipſius matris Meſſiæ filij dici quodammodo poſſunt. Verumtamen verus & naturalis ac primogenitus filius eius eſt ipſe Meſſias, qui ex eius puriſſimis ſanguinibus formatus, ab ipſa genitus eſt: iuxta illud Lucæ 1. cap. dictum, Peperit filium ſuum primogenitum. Legitur quoque in commentariis Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, B ſuper illud eiuſdem libri 5. cap. dictum, ויהיו כל ימי אדם אשר חי Hoc eſt, Et fuit omne tempus quo vixit Adam: ita ad verbum Rabbi Iehoſuam filium Leui dixiſſe, Cum vidiſſet Deus Adam formatum, vocauit omnes Angelos, eiſque dixit, Humiliamini, & eſtote obedientes huic homini. Magna eorum pars imperium recepit, & illi ſeſe flexit, iuxta Dei voluntatem. Satanas vero, hoc eſt, lucifer omnium excellentiſſimus, cum ſua ſecta dixit Deo ſancto & benedi- C cto, O Domine mundi tu creaſti nos ex claritate gloriæ tuæ, & nunc imperas nobis, vt inclinemur homini, quem ex terra formaſti? Reſpondit ei Deus ſanctus & benedictus, In hoc homine qui ex puluere terræ creatus eſt, plus ſapientiæ & intelligentiæ eſt, quam in te. Videns autem Deus ſanctus & benedictus ſatanam cum ſua ſecta nolle flecti, nec obedire huic homini, illum è cœlo expulit, & effectus eſt diabolus. Et idcirco dixit Iſaias 14. cap. Quomodo cecidiſti lucifer de D cœlo, qui mane oriebaris? Hæc traditio. Quæ nonniſi de glorioſa Meſſiæ matre loquitur. Cuius materia ſimul cum materia Adæ producta fuit, etſi prior in cauſa & excellentia extiterit, propter quam Chriſtus ipſe filius hominis appellatur. Non enim de Adam loqui poteſt, duplici ratione. Tum quia Deus Angelis non præcepiſſet, vt Adæ inclinarentur. quem cito in peccatum caſurum ſciebat. Tum etiam, quia etſi Adam intelligens & ſapiens eſſet, plus tamen ſcientiæ in An- E gelis erat, quam in eo. Traditio autem dicit, quod plus ſcientiæ in illo primo homine fuerit, quam in Angelis. Quapropter de matre Meſſiæ loquatur, neceſſe eſt, quæ omni ſapientia & ſcientia plena eſſe debebat, ac poſt Deum ſuperior omnibus. Ex hac igitur traditione non ſolum habetur propoſitum: verum etiam ipſam matrem Meſſiæ ſuperiorem Angelis futuram fuiſſe. Nunc ad argumenta beati Thomæ reſpondeamus. Ad primum igitur, cum ait, Quod ſi ita eſſet, ſeque- F tur, Chriſtum non fuiſſe beatę virginis filium, nec ex vera patrum ſtirpe proceſſiſſe: dicimus nos Ariſtotelis & Plinij autoritate ſatisfacturos. Nam Ariſtoteles quidem in decimo octauo libro de Animalibus, ita ait, In Socrate eſt virtus Socratis propria, ac etiam parentum, & auorum, cæterorumque prædeceſſorum, tam paternorum quam maternorum, & hoc vſque ad vltimum. Eſtque etiam in eo virtus hominis, & deinde virtus animalis. Cum ergo virtus Socratis fortis eſt, gene- G ratur maſculus, quum vero debilis, generatur fœmina. Si autem vincit virtus propria Socratis, aſſimilatur filius Socrati, ſiue mas ſiue fœmina ſit. Si vero vincit virtus patris Socratis, generatur filius ſimilis non Socratis patri, ſed auo. Ita dein-

Reſponſio ad argumenta beati Thomæ.

deinceps aſcendendo. Et ſi deficit virtus cognationis, generatur homo nulli de parentela ſimilis. Si autem deficit virtus hominis, vbi deficit motus omnium, manet virtus generationis monſtroſa. Et ſic etiam procedit ex parte matris. Idem quoq; philoſophus in ſeptimo de Hiſtoria animalium libro ſic inquit, Similes etiam aliqui parentibus, aut auis, ſuiſque maioribus generantur. Aliqui ſimilitudinis nihil referunt: vt in Sicilia eius quæ adulterium cum Æthiope commiſerat, filia, non colorem patris Æthiopis retulit, ſed qui natus ex hac eſt. Is autem Æthiopem auum regenerauit. Fœminæ magna ex parte matri, mares patri proueniunt ſimiles. Sed fit etiam è diuerſo, vt fœminæ patri, mares matri ſimiles procreentur. Hæc ille. Ex quibus palam liquet, ſiue filius parentibus ſit ſimilis, ſiue non, ſiue perfectus ſit partus, ſiue monſtroſus fœtum ſemper generantis eſſe filium: cum vt dictum eſt, Æthiopes filios albos genuerint. Virgo igitur intemerata quamuis progenitoribus non fuerit in culpa ſimilis, non tamen propter hoc eorũ filia dicenda non eſt. Et ſic reſponſum eſt ad primum ſancti Thomæ argumentum. Ad ſecundum vero dicimus. Quod quemadmodum (antiquis Talmudiſtis atteſtantibus) eo genus humanum fortius emanauit, quia materia intemeratæ matris Meſſiæ vna cum materia Adæ fuerit, atq; ipſa prima in cauſa eidem Adæ extiterit: eodem quoq; modo dicimus, ex eo ſatisfactionis ordinem magis congruum fuiſſe. Nam precioſiſſimo ſanguini beatiſſimæ virginis cum Chriſti corpus ineſſet, congruum fuit, vt ad purgandum peccatum veniret. Sicut enim cum aliquis puer forte domum fœdat, vocamus eius matrem, vt filij ſordes tergat, domumque mundet; ita etiam cõgruum fuit, vt ad diluendas immundicias, quas Adam fecerat, Chriſti humanitas veniret. Non obſtantibus igitur Doctoris ſancti argumentis, remanet in ſuo robore concluſionis priſcorum Talmudiſtarum veritas, de immaculata beatiſſimæ matris Meſſiæ conceptione.

CAPVT V.

Ad ſecundam Hogoſtrati obiectionem. Et quod opinio de immaculata glorioſæ Virginis conceptione vetuſtiſſima ſit.

HOGOSTRATVS.

OPINIO hæc de virginis Deiparæ conceptione, quæ nunc præualere videtur, admodum recens eſt. Nam licet antiquorum Iudæorum quos induxiſti, teſtimoniis fulciatur: quia tamen nec ſacræ ſcripturæ, nec vetuſtorum ſanctorum, quos Eccleſia approbauit, autoritate roboratur, firmitatem nullam obtinet. GAL. Imo opinio hæc vetuſtiſſima eſt. Nam primum quidem ſacræ paginæ ſcriptores Spiritu ſancto afflati, ipſam tenuerunt. Sic enim *Autores ſacræ paginæ veteris inſtrumenti.* inter alios Selomo Cantici canticorum cap. 4. ait, כלך יפה רעיתי ומום אין בך Hoc eſt, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. CAP. Recentiores Iudæorum aiunt, textum hunc de *Iuniorum Iudæorum obiectio.* filiis Iſrael, qui ſecundo circumciſi ſunt in deſerto, omneſque mundi erant, intelligi. Defunctis

A enim cunctis peccatoribus qui ex Ægypto exierant, & quos ad explorandam terram miſerant, ſoli illi remanſerunt, qui in deſerto nati fuerant, qui omnes iuſti erant. Et propter eos (vt dicunt) ait textus iſte, Tota pulchra es amica mea: cum cæteris. GAL. Hanc eorum rationem ex eo falſam eſſe conſtat, quòd textus dicit, Et macula non eſt in te: quod illis minimè congruit, cùm à peccato originali immunes non fuerint. CAP. *Eorundem obiectio.* Ad hoc ipſi reſpondent, circumciſionem eos à

B peccato originali mundaſſe, eiſq; ianuam paradiſi ſufficienter aperuiſſe. GAL. Id quoque falſum *Reſponſio.* eſt. Nam etſi circumciſio contra originale peccatum remediũ eſſet, non tamen ad aperiendam cœli ianuam ſatis erat. Quod ex eo potiſſimùm patet, quòd Moſes, & Semuel, & maximi quique Prophetarum, cum cæteris omnibus, ad inferos (vt in præcedenti libro oſtenſum eſt) deſcendebant. Si igitur circumciſio ianuam Regni cœleſtis eis reſeraſſet, certe non ad inferos, ſed ad cœ-

C lum emigraſſent. HOG. Ego autem dico, textum *Hogoſtrati obiectio.* hunc iuxta quorundam expoſitionem, non de virgine intemerata, ſed de Dei Eccleſia loqui. GAL. Hoc etiam (pace eorum dixerim) falſum omnino eſt. *Cõfutatio.* Tum quia omnia quæ mater Eccleſia canit, à Spiritu ſancto inſtituta ſunt, quem mendacem eſſe impoſſibile eſt. Sancta autem Eccleſia dictum hoc ſapientis matri Dei tribuit. Ergo illud de ipſa loqui, neceſſariò dicendum eſt. Tum etiam, quia laudes glorioſiſſimæ ipſius virginis

D immenſæ ſunt, atque incomprehenſibiles. Si nos igitur eam laudare volentes, alienas ei tribueremus laudes, oſtenderemus procul dubio, eas laudes in ipſa non eſſe, ſed ab alio mutuari. Hoc autem falſum penitus eſt, cùm ipſa aliis mutuet de laudibus ſuis, & non ab aliis accipiat, ſitque omni laude digniſſima. Ex his igitur manifeſtum eſt, textum hunc de nullo alio, quàm de matre Meſſiæ conuenienter intelligi poſſe. Quod aliis quoq; multis in locis aperte oſtenditur. Eodem

E enim in libro Sapiens ipſe cap. primo ita quoq; ait, נאוו לחייך בתורים Hoc eſt, Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turturis. Vbi matrẽ Meſſiæ eam ob rem turturi cõparat, vt oſtẽdat quòd quẽadmodũ turtur felle caret, & à principio ſine eo creata eſt, ita matri Meſſiæ nec originale, nec actuale, nec etiã mẽtale peccatũ attribuendũ erat. Idcirco 2. c. eiuſdẽ libri eam colũbæ, quæ etiã felle caret, aſſimilauit, dicẽs קומי לכי רעיתי יפתי ולכי לך יונתי בחגוי הסלע בסתר המדרגה הראיני את

F מראיך Id eſt, Surge propera amica mea, ſpecioſa mea, & veni colũba mea, in foraminib. petræ, in cauerna maceriæ oſtende mihi faciẽ tuã. Ex quo colligitur, matrẽ Meſſiæ nõ ſolùm colũbæ cõparari ratione prædictã, verùm etiam ipſius fundamentũ & principiũ abſq; peccato originali futurũ fuiſſe. Et quia petra principium eſt & fundamentum, ſuper quod ædificium ſuſtentatur: ideo in foraminibus petræ inquit, hoc eſt, in embryone, vbi cõcepta fuit, in quo eſt foramẽ, vbi fuit æ-

G dificata, illic fuit colũba, abſq; felle peccati originalis mundiſſima. Quòd autẽ principiũ aſſimiletur petræ, patet per Iſa. 55. c. dicentem, Attendite ad petram vnde exciſi eſtis. Hinc Chriſtus ait, Et ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam.

Cantici canticorum 4. cap. ſic ſcribitur, הנך יפה רעיתי הנך יפה עיניך יונים מבעד לצמתך Hoc eſt, Quam pulchra es amica mea, quam pulchra, oculi tui columbarum, abſque eo quod intrinſecus latet: vbi veritas hæc melius exprimitur. Diſtinguuntur enim perfectiones eius ſeparatæ ab iis quę in ea ſunt occultæ. Ex quo oſtenditur, abſque peccato originali eam concipiendam fuiſſe. Et rurſus ibidem, פתחי לי אחותי רעיתי יונתי תמתי id eſt, Aperi mihi, ſoror mea, amica mea, columba mea, perfecta mea, vel immaculata mea. Dicit autem immaculata mea, vt magis atq; magis veritas iſta confirmetur. Item ibidem, אחת היא יונתי תמתי אחת היא לאמה ברה היא ליולדתה Hoc eſt, Vna eſt columba mea, vna eſt perfecta mea, vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ: ac ſi diceret, vna ſola ex omnibus fœminis, abſq; originali peccato concepta eſt, quemadmodum Chriſtus ſolus ex omnibus viris. Ideo vt dicitur 1. cap. eiuſdem libri, ſic ipſe ait, הנך יפה רעיתי הנך יפה id eſt, Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. Duplicauit autem ſermonem, vt oſtenderet, ipſam pulchram, id eſt puram & in conceptione, & in vita futuram fuiſſe. Cui ipſa reſpondit, הנך יפה דודי אף נעים אף ערשינו רעננה: קרות בתינו ארזים רהיטינו ברותים: Hoc eſt, Ecce tu pulcher es dilecte mi, & decorus, lectulus noſter floridus, tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina. Senſus eſt. Certe quemadmodum ego abſq; originali labe concepta ſum ita tu quoq; amicus meus. Et idcirco pulcher es & formoſus, & lectulus noſter, hoc eſt conceptio noſtra eſt florida, & odorifera, abſque peccati corruptione. Trabes enim domus noſtræ ſunt ex cedro, & laquearia ex cypreſſo, quæ corruptionem aliquam non patiuntur. Item 2. cap. ſic ipſe dicit, כשושנה בין החוחים כן רעיתי בין הבנות Id eſt, Sicut roſa inter ſpinas, ſic amica mea inter filias. Senſus eſt, Quemadmodum roſa ſpecioſa & odorifera, ex qua multa conficiuntur aromatica, naſcitur inter ſpinas, ipſa tamen ſpinis carens: ita amica mea nata eſt inter fœminas, originali peccato conceptas, tanquam roſa inter ſpinas, ipſa tamen eiuſdem peccati omnino expers fuit. Dixit autem filias, propter matris Meſſiæ dignitatem, pro omnibus tamen tam maribus quam fœminis textus intelligitur. Ipſa vero reſpondit, כתפוח בעצי היער כן דודי בין הבנים Hoc eſt, Sicut malus inter ligna ſyluarum, ſic dilectus meus inter filios. Omnium autem rationum concluſio de Meſſia & matre eius tangitur 6. c. eiuſdem libri, cum dicitur, אני לדודי ודודי לי Id eſt, Ego dilecto meo, & dilectus meus mihi. Senſus eſt. Vt ego abſque originali peccato concepta ſum, ita amicus quoq; meus. Item 1. cap עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו Hoc eſt, Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum. Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, hoc eſt in incarnatione ſua, nardus mea, id eſt, conceptio mea, abſque peccato originali effecta, dedit odorem ſuum, puritatis ſcilicet & innocentiæ. Item 2. cap. שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני id eſt, Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me. Si Chriſtus igitur læuam ſub capite virginis tenebat, & dexterâ illius eam amplexabatur, impoſſibile eſt illum eam in

A peccatum originale cadere permiſiſſe. Item tertio capite, עד שמצאתי את שאהבה נפשי אחזתיו ולא ארפנו עד שהבאתיו אל בית אמי ואל חדר הורתי Hoc eſt, Inueni quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, donec introducam illum in domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ. Senſus eſt, Quando inueni amicum meum in eius incarnatione, apprehendi eum, nec dimiſi, quouſq; eum adduxerim in domum & cameram matris meæ. Quaſi aperte diceret,
B Sicuti ego in embryone matris meæ ſine peccato originali cõcepta fui, ita quoq; ipſum genui. Item 6. cap. מי זאת הנשקפה כמו שחר יפה כלבנה ברה כחמה id eſt, Quæ eſt iſta quæ progreditur, quaſi aurora conſurgens, pulchra vt luna, electa vt ſol? Senſus eſt, Quæ eſt iſta quæ oſtendit ſe venire, vt aurora? Quemadmodum enim aurora diei claritatẽ inchoat, ita certe glorioſa mater Meſſiæ mox veniens, totum mundum illuminare cœpit. Atq; vt luna à ſole recipit claritatem, ita mater Meſſiæ
C omnia ſua priuilegia, & gratias à filio recepit. Eſtque perinde clara, vt ſol, qui in ſuæ creationis inſtanti, ſuam omnem adeptus eſt claritatem. Ipſius namque virginis immaculatæ mater a in ſuæ conceptionis inſtanti, omnes materiales aſſecuta eſt perfectiones, atq; ipſa ſine peccato originali concepta. Hoc quidem & per Iſaiam patet, ita in perſona matris Meſſiæ 61. cap. dicentem, שוש אשיש ביהוה תגל נפשי באלהי כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני כחתן פאר וככלה תעדה כליה:
D Hoc eſt, Gaudens gaudebo in Deo, & exultabit anima mea in Deo meo. Quia induit me veſtimẽtis Ieſu, & chlamyde iuſtitiæ circũdedit me, quaſi ſpõſus decorauit gloria, vel corona, & quaſi ſponſam ornauit monilib' eius. Propheta enim videns in ſpiritu matrem Meſſiæ dicturam, Magnificat anima mea Dominum: Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo: antedicta verba in perſona eius protulit, dicens, Gaudens gaudebo ביהוה *baadonai*, id eſt, in Deo (tetragrammaton) qui vt
E ait R. Hibba, Deum Patrem ſignificat. Et exultauit anima mea באלהי *beelohai*, id eſt, in Deo meo, qui vt idem dicit, Deum Filiũ deſignat. Ait igitur, Gaudens gaudebo in Deo, qui eſt Pater. Et exultabit anima in Deo meo, qui eſt Filius. Quoniam duplicẽ gratiam mihi fecit. Vnam quidẽ, quia induit me veſtimentis Ieſu, q eſt, me abſq; originali peccato conceptã fuiſſe. Alteram vero, quia chlamyde iuſtitiæ, ſcilicet originalis circumdedit me. Dicit autem circumdedit, quia omnia ipſi' virgi-
F nis mẽbra à vertice capitis ad vngues vſq; pedum, omneſq; ſenſus, & cogitationes, animæ imperio abſq; vlla repugnãtia obtemperabant. Vſq; adeo quidem, vt eius oculi nihil inhoneſti, nihil illiciti vnquam aſpexerint. Imo vt nunquam vel oculos eleuauerit, ſicut cæteri homines facere ſolent, ſed ſemper humi defixos tenuerit, niſi dum Deum oraret. A quo inter cæteras perfectiones eo ſpiritu propheticæ donata eſt: vt ſi forte aliquod inconceſſum, ſeu illicitum, vel auditura, vel viſura eſ-
G ſet, ilico eius aures & oculi clauderentur: ita vt nonniſi voluntati diuinæ deſeruire viderentur. Quocirca ait, Et chlamyde iuſtitiæ circumdedit me: id eſt vndique & omni ex parte vallauit me. Poſtea cum ſubdit, Quaſi ſponſus decorauit corona,

rona, vel gloria, & quaſi ſponſam ornauit monilibus eius, his verbis duo complectitur, ob duas gratias ſibi factas. Duo enim ſunt ſponſæ neceſſaria. Vnum, vt ſponſus det ei monilia gratis. Alterum vt iis ſponſa bene vtatur, ſeſeque ornet. Primum quidem ad ſponſum attinet. Secundum vero ad ſponſam. Propter primum dicit, Quaſi ſponſus decorauit, me ſcilicet gloria, vel corona, hoc eſt, Quemadmodum ſponſus ſponſæ monilia donat, ita Deus hanc mihi contulit gratiam, vt eſſem abſque originali peccato concepta. Propter ſecundum vero ait, Et quaſi ſponſam ornauit monilibus eius. Ac ſi diceret, Sicuti ſponſæ intereſt ſe bene ornare, ita quoque quod ego ſim iuſtitia originali circumdata, ex bona gubernatione, & ſenſibus meis ex libero arbitrio animæ obedientibus, mihi peruenit: tametſi Deus me in gratia confirmauerit. Sequitur, כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח כן אדני יהוה יצמיח צדקה ותהלה נגד כל הגוים: id eſt, Sicut enim terra profert germen ſuum, & ſicut hortus ſemina ſua germinat: ſic Dominus Deus germinabit iuſtitiam, & laudem coram vniuerſis gentibus. Quibus quidem verbis, Cur Deus (inquit) me ſponſam acceperit, haſque gratias conceſſerit, cauſa eſt, quia in me incarnandus eſt Meſſias qui futurus eſt vt germen, quod patre caret, ſolamq; terram matrem habet. Ita enim Deus germinare faciet in me Meſſiam, qui iuſtitia & laus in omnibus gentibus erit, nec alium quoad humanitatem patrem habebit, præter me matrem ſuam. Dicit autem iuſtitiam, Quia propter hanc Deus paſſurus erat. Laudem vero ait, Quia gratia & non merito vllo hoc fiebat. Ex quo igitur beatiſſima virgo has gratias ſortita eſt, recte veſtibus Ieſu, & chlamyde iuſtitiæ indui dicitur, quas nemo vnquam alius ex viro & muliere genitus aſſecutus eſt, & præſertim veſtimenta Ieſu, qui eſt totius orbis ſalus. Quapropter ipſam abſque originali peccato conceptam fuiſſe, neceſſe eſt dicere. Hog. Editio noſtra non habet, Quia induit me veſtimentis Ieſu: ſed, Quia induit me veſtimentis ſalutis. Gal. Vbi noſtra editio hoc loco veſtimentis ſalutis habet, Hebraica veritas veſtimentis ישוע *Ieſua* dicit. Dictio autem hæc ישוע *Ieſua*, duplicem habet ſignificationem: ſignificat enim Ieſum, & ſalutem. Hic autem ſecundum primum ſignificatum accipitur, cum dicit, Quia induit me veſtimentis Ieſu: quod perinde eſt, ac ſi diceret, Quemadmodum Ieſus ſecundum humanitatem abſque originali peccato concipietur, ita quoque ego abſque eo concipiar. Quare eius veſtibus, quæ ſunt puritas & innocentia, induta ero. Verumtamen noſtræ editionis autor Iudæis blandiens, ne ipſum carpere poſſent, ſalutis tranſtulit, & non Ieſu. Quod etiam aliis in locis pene infinitis facit. Vbicumque enim ſenſus duplicitatem habet, ſemper fere eum qui pro illis eſt, accipit. Nam ita hic dicere poterat, & recte quidem, Quia induit me veſtimentis Ieſu. Quemadmodum Habacuc 3. cap. dixit, Ego autem in Domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo: cum idem nomen, hoc eſt ישוע *Ieſua* vtrobique Hebraicus textus habeat. Ex his igitur manifeſtum eſt, priſcos ſacræ ſcripturæ autores, firmiter tenuiſſe, immaculatam matrem Meſſiæ ſine originali peccato concipiendam fuiſſe. Quod idem noui teſtamenti quoq; ſcriptores tenuerunt. Legitur quippe in Euangelio Matthæi capite vndecimo, Saluatorem noſtrum ita de Ioanne Baptiſta dixiſſe, Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Cum igitur ſanctus Ioannes Baptiſta ipſo Chriſto qui de muliere natus eſt, maior non fuerit: dicatque textus, Surrexit: quod dici non poteſt, niſi de eo qui prius cecidit, & poſtea ſurgit: ita hoc ſaluatoris dictum interpretari neceſſario cogimur, Inter natos mulierum, id eſt, inter eos qui in originali peccato concepti ſunt, non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta. Chriſtus autem in peccatum non cecidit, ergo ipſo Ioannes maior non eſt. Cum igitur beatiſſima virgo eodem Ioanne Baptiſta maior quoque ſit, ipſam in peccatum originale non cecidiſſe, neceſſario conſequens eſt. Quod ſi non concederetur, ſequeretur plane, Ioannem Baptiſtam maiorem ea extitiſſe, quod omnino falſum eſt. Ex Euangelio igitur, ac Saluatoris noſtri ſententia ipſam abſq; originali peccato conceptam fuiſſe, neceſſario concluditur. Hog. Id quidem verum eſſet, ſi Euangelium inter natos & natas diceret: cum igitur inter natos ſolum dicat, palam oſtendit, Saluatoris noſtri dictum non de mulieribus, ſed de ſolis viris intelligi. Ex eo igitur beatiſſimam virginem in peccatum originale non cecidiſſe, inferri non poteſt. Gal. Obiectio tua nulla eſt, cum ſecundum grammaticos maſculinum genus fœmininum concipiat. Quare cum inter natos dixit, tam de viris, quam de mulieribus intellexit. Hanc etiam de immaculata virginis conceptione opinionem, & Apoſtoli tenuerunt. Sicuti ex beati Andreæ Apoſtoli dictis aperte liquet: qui cum Ægeæ Proconſuli myſterium crucis exponeret, ita inter cætera dixit, Et quoniam de immaculata terra factus fuerat homo primus, qui per lignum præuaricationis mundo mortem intulerat, neceſſario de immaculata virgine natus eſt perfectus homo, in quo Dei Filius, qui primum fecerat hominem, vitam æternam, quam perdiderant per Adam homines, repararet. Quam quidem ſententiam beatus Dominicus ordinis prædicatorum fundator & Dux, poſtea ſecutus, ita in tractatu corporis Chriſti ait, Sicut primus Adam fuit ex terra virgine & nunquam maledicta formatus, ita decuit in ſecundo Adam fieri. Hanc prætetea opinionem tanquam veriſſimã & indubitatam veteres quoque Eccleſiæ Doctores tam Græci quam Latini firmiter tenuerunt. Et Græci quidem vt Gregorius Nazianzenus, Gregorius Niſſenus, Baſilius, Ioannes Chryſoſtomus, & cæteri omnes, vt codices eorum legentibus perſpicue patet. In cuius rei ſignum feſtum de ipſa immaculata virginis conceptione per annos fere mille celebrarunt. Et in martyrologio quod in craſtino ipſius feſti legitur, quodq; à ſancto Ioanne Damaſceno editum fuit, inter cætera quæ de ipſa beatiſſima virgine pronunciantur, ipſa πρὸ συλλήψεως ἁγνή, id eſt, ante conceptionem pura, dicitur. Ex quo ſancti ac veteres Græcorum patres, Spiritu ſancto illuſtrati, videntur antiquorum Hebræorum opinionem tenuiſſe: qui vt in præcedentibus viſum eſt,

Autores ſacræ ſcripturæ noui inſtrumenti.

Obiectio.

Reſponſio.

Antiqui Eccleſiæ Doctores.

matris Meſſiæ materiam in materia Adæ fuiſſe productam voluerunt, ipſamque primam in cauſa & excellentia extitiſſe, atque puriſſimam vſque ad actualem ipſius virginis formationem præſeruatam fuiſſe. Vnde & ipſe diuus Ioannes Damaſcenus, in ſermone de eiuſdem virginis natiuitate, de beato Iehoiakim ipſius virginis patre loquens, eam ob rem dixiſſe videtur, O beati lumbi, ex quibus immaculatiſſimum ſemen fluxit. Priſci quoque ac ſancti Latinorum Doctores id idem abſque dubitatione ſenſerunt: vt Hieronymus, Auguſtinus, Ambroſius, Gregorius, ac cæteri pen. omnes. Quorum dicta nunc adducere & longum & ſuperfluum eſſet, cum ſacri concionatores noſtri temporis verbum Dei in Eccleſiis ꝓponentes, paſſim ea atteſtantur. Quid mirum ſi ſancti viri opinionem hanc renuerunt, cum Mahmedus veritatis catholicæ inimicus, ipſam tenuerit, vt in authenticis Saracenorum libris legitur? Quorum vnus *Albokari*: Alter vero *Mezlim* vocantur. In his enim ſic ad verbum dicitur, Dixit *Eb horayra* ſocius ſcilicet Mahmedi, Quod audiuit nuncium Dei, id eſt *Mahmedum* dicentem, Nullus naſcitur de filiis Adam, quem non tangat ſatan quando naſcitur, & ideo plorat vociferans, ex tactu ſatanę, præter Mariam & filium eius. Clamor enim infantis cum cadit de ventre matris, propter percuſſionem ſatan contingit. Item dixit *Ebumue*, Prophetam id eſt *Mahmed* dixiſſe, Multi perfecti fuerunt ex viris, nulla vero perfecta fuit vnquam ex mulieribus, niſi Maria mater Ieſu. Ex his igitur quæ dicta ſunt liquido conſtat, opinionem de immaculata virginis conceptione, non recentem, ſed antiquiſſimam eſſe. Quin potius oppoſitam opinionem quam aduerſarij pertinaciter tenent, recentiorem dicimus. Quam ideo Deus aliquo tempore pullulare permiſit, vt videretur quantam gratiam matri ſuæ contulerat: eam à peccato originali, quod naturaliter niſi præſeruata fuiſſet, contrahere debebat, immunem atque immaculatam præſeruando.

CAPVT VI.

Ad tertiam Hogoſtrati obiectionem: vbi quod mater Meſſiæ abſque originali peccato concipienda eſſet, naturalibus rationibus probatur.

HOGOSTRATVS.

HOc ſi verum eſſet, verbum Pauli Apoſtoli falſum prorſus eſſet, qui ad Romanos ſcribens 3. cap. ait, Omnes in Adam peccauerunt, & egent gratia Dei. Neceſſario igitur dicendum eſt, glorioſam virginem in Adam peccaſſe; & conſequenter & eius materiam peccato Adæ infectam, & ipſam in peccato originali conceptam fuiſſe. Qui in omnes dicit, neminem excludit. GALI. Vt te, quod pace tua dixerim, minus quam decet vere locutum oſtendam, duo faciam. Primum enim ſeptem naturalibus probabo rationibus, & materiam intemeratæ matris Meſſiæ mundam atq; immaculatam in Adam pręſeruari debuiſſe, & conſequenter ipſam matrem Meſſiæ abſq; initiali peccato conceptam fuiſſe. Deinde vero ad Pauli Apoſtoli autoritatem reſpondebo. Pro primæ igitur rationis fundamento, duo præmittam. Primum quidem eſt, *Prima ratio.* quod in vnoquoq; ſubiecto quatuor debent reperiri cauſæ, videlicet materialis, efficiens, formalis, & finalis: quarum finalis ſublimior eſt cæteris, atq; præſtantior. Secundum vero eſt quod cauſa finalis & opinio naturæ ſemper permanent, neq; vnquam ceſſant ſuo ſubiecto & indiuiduo perfectiorem tradere formam, ſi materiam aptam ad recipiendam huiuſmodi formam inuenerint. Quare neceſſe eſt omni efficienti, tam naturali, quam voluntario, & artificiali habiliorem quam poſſit materiam cuilibet ſubiecto diſponere, vt finis peculiaris ei adueniat, iuxta cogitationem & finem ab ipſo excogitatum. Exempli gratia, piper cuius finis eſt caliditas & ſiccitas, naturaliter facit ignis operationem. Econtrario vero viola, quam natura ad aquæ qualitatem diſponit, vtpote rem frigiditati conuenientem, quæ eſt finis ei peculiaris. Eadem ratione ſaphirus, adamas, & reliqui lapilli precioſi, quos natura & cauſa finalis ad materiam quandam ſublimem, lucidam, & diaphanam ex quatuor elementis diſponit, vt formam propriam ſibi ac peculiarem recipiant, non obſtante, quod ex terreſtri ſint elemento, quod eſt obſcurum ac tenebroſum. Quod cum ita ſit naturalibus in rebus, conſequens profecto eſt, glorioſam virginem ex quo erat ſubiectum, in quo Dei Filius incarnari debebat, perfectius ac ſublimius omni humana creatura, imo omni ente creato diſpoſitam fuiſſe. Quemadmodum finis peculiaris propter quem creata fuit, cæteris cunctis perfectior, & ſublimior erat, cum illa ſola creata fuerit, vt ex ea Filius Dei naſceretur. Sed ſi eius materia immunda fuiſſet, ipſaque in peccato originali concepta, nequaquam perfectius ac ſublimius omni ente creato diſpoſita fuiſſet. Igitur & ipſius materiam puram & immaculatam præſeruari, & ipſam abſque originali peccato concipi, oportuit. Item vnicuique enti cui deeſt aliqua perfectio, inſitus eſt naturalis appetitus, *Secunda ratio.* aſſimilandi ſe enti perfectiori, oditque res ſibi infimas. Natura autem, ſi diſpoſitio ſubiecti ad recipiendum habilis ſit, eo maiorem dat ei perfectionem, quo capacior eſt: idcirco ſaphirus, cuius materia ex terra eſt, in gradum claritatis quæ eſt in elemento aereo, naturaliter aſcendere cupit, ab ipſoque claritatem accipiens, lucidum fit, atq; diaphanum. Minerale autem fieri cupit vegetatiuum, etſi animam vegetatiuam non habeat. Natura enim dat ei creſcendi perfectionem, cum materiam ad creſcendum aptam habeat. Vegetatiuum vero fieri appetit animal. Ideo mandragoræ ob materiæ diſpoſitionem, quam habet, natura dedit hominis figuram, etſi anima ſenſitiua careat. Animal præterea fieri cupit homo, ob quod ſimia hominis habet effigiem, effingitque ea quæ homo ipſe facit: licet anima rationali careat. Ex quo igitur appetitus materiæ matris Meſſiæ erat abſque originali peccato concipi, eiuſque materiæ diſpoſitio ad recipiendam huiuſ-

dam huiuſmodi perfectionem habilis erat: neceſſario ſequitur, longe rationabilius eſſe, ipſam abſque originali peccato cõceptam, quam poſt conceptum purgatam fuiſſe. *Tertia ratio.* Item materia, forma, & cauſa efficiens quanto perfectior eſt earum finis, tãto altiores ſunt. Quemadmodum quatuor elementa cum primum animam ſenſitiuam nanciſcuntur, ſublimiora ſunt, quam cum ſolũ animam vegetatiuam habebant. Mineralia quoque cum primum lapilli precioſi efficiũtur, nobiliora ſunt. Nam ſaphirus & adamas nobiliores ſunt hiaſpide & porphyrite. Hiaſpis autem & porphyrites excellentiores ſunt lapidibus, quibus domus conſtruuntur. Eadem etiam ratione ex herbis honorabilius eſt frumentum, & ex architectis, præſtantior qui regiã conſtruit. Hac inſuper ratione ſublimius eſt baſilicas erigere, quam Regum palatia ædificare. Atque præſtantius eſt amore Deo ſeruire, quam neceſſitate. Conſequens igitur eſt, vt quo ſublimior eſt cauſa finalis, eo plures ab ipſa in ſubiectum emanent perfectiones, vt excellentior ſit futura. Quod cum ita ſit, neceſſe erat intemeratam virginem Meſſiæ matrem, quæ ſubiectum & tabernaculum in quo Dei Filius incarnandus eſſet, futura erat, ſublimiori gradu concipi, quam ſubiecta minora, quæ cum originali peccato concipiũntur: vtpote quæ perfectionis exceſſum ſuper cætera omnia haberet. Igitur abſque originali peccato concepta eſt. *Quarta ratio.* Item exploratiſſimum eſt in natura, quacumque in re plures inueniuntur fines à primo ſeparati, ſecundum finem eſſe primo ſublimiorem, & tertium ſecundo. Et ſic de cæteris gradatim. Eadem quoque ratione, materia & forma ſecundi finis perfectiores ſunt materia & forma primi, & materia & forma tertij ſublimiores ſecundi. Verbi cauſa, Eſſe animal, perfectior finis eſt, quam eſſe vegetatiuum. Eſſe autem hominem, perfectior finis eſt, quã eſſe animal. Præterea cum hominis definitionem dare volumus, prout ſolum animal eſt, dicimus ipſum eſſe corpus nutritiuum, ſenſibile. Si autem prout eſt homo, dicimus eum eſſe animal rationale, quæ ſublimior eſt definitio, quam prima. Cum igitur immaculata virgo concepta ſit non tantum vt homo eſſet, ſed vt mater Dei quoque foret: & hic finis ſit excellentior, atque ſublimior vltimo fine in genere humano; oportuit ipſam in ſui conceptione habere materiam & formam perfectiorem ea, quæ illam hominem eſſe faciebat. Hęc autem alia non eſt, quam ipſam originali peccato non fuiſſe infectam. Nam quemadmodum materia animalium ſublimior eſt atque perfectior, quam materia plantarum: materia autem hominis excellentior, quam materia animalium: ita quoque & rationi congruum & neceſſarium eſt, materiam virginis glorioſæ perfectiorem ſublimioremque materia hominum fuiſſe, cum in altiſſimum hominis gradum aſcenderit. *Quinta ratio.* Item tunc natura dicitur æqua, & ſecundum ſeipſam agere, cum tantum perfectionis dat ſubiecto, quantum ſubiectum recipere poteſt. Et ſecundum hoc non dicitur aliquid contra naturã fieri. Tunc enim id diceretur, cum ipſa natura non daret perfectionem, quam ſubiectum recipere poſſet. Sicuti enim contra naturam eſt, dare perfectionem ei, qui non mere-

A tur: ita quoq; contra naturam eſt, ei qui meretur, perfectionem adimere. Quod cum ita ſit, neceſſe fuit, glorioſæ virginis materiam, quæ habilis erat, atque apta huiuſmodi perfectionem recipere, vt abſq; originali peccato conciperetur, ſine initiali macula productam fuiſſe. *Sexta ratio.* Item pro ſexta ratione duas facio propoſitiones. Prima ſit hæc, Certum eſt, peccatum originale non eſſe generationis cauſam efficientem: patet: Quia ſi Adam non peccaſſet, certe generaſſet. Secunda ſit hæc, quam exemplo probabo.

B Eſto quod rex quidam domum ſordidam ac fœdam ſit ingreſſurus, Quæro, Vtrum decentius ſit, eam domum ornari debere, variiſque repleri odoribus, antequam rex ingrediatur, an poſteaquam ingreſſus fuerit? Certe regiæ conuenit dignitati, prius eam mundam, nitidam, redolentemq; reddere, quam poſtea. Ita dicimus de cœlorum regina, iuſtius decentiuſq; fuiſſe, vt materia quæ futura erat matris Dei materia mundificaretur, ac ſanctificaretur, dum generantis eſſet

C materia, ab eaque adimeretur peccati originalis cauſa efficiens, quam poſtea cum generatæ facta eſt materia. Alioqui in regina cœli oſtenderetur fuiſſe defectus, eſſetque contra ſacræ ſcripturæ textum, qui de ipſa (vt ſupra probauimus) ait, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. Confirmatur ratio. Certum eſt enim perfectiorem nobilioremque eſſe rem, in quam nunquam aliqua cecidit macula, aut ſordes, quam ea, in qua prius fuit macula, & poſtea purgata eſt. Quemad-

D modum etiam homo, qui nunquã peccauit, peccatore reconciliato præſtantior eſt. Nam ſi perfectior eſſet peccator reconciliatus homine iuſto qui nunquam peccauit, aut ſi in pari perfectione eſſent, Deus glorioſam virginem in ſtatu gratię non confirmaſſet. Ipſam igitur abſque initiali peccato conceptam fuiſſe, fatendũ eſt. *Septima ratio.* Poſtremo, Quanto propinquiora ſunt principium & finis, tanto perfectius eſſe debet medium, magiſq; conuenire debet principium & medium cum fine. Quemad-

E modum maior influentia à cauſa finali in operatione prouenit, multoq; auidior eſt finis in medio & principio. Ideo cognito, quod finis conceptionis virginis intemeratę erat propter Filij Dei conceptionẽ, neceſſe fuit, vt conuenirent principium, quod fuit beata virgo, & mediũ, quod fuit ipſam abſq; originali peccato conceptam eſſe, cum fine, quod fuit Filij Dei incarnatio ex ea. Et quemadmodum cum primum Verbum caro factum fuit, dedit materiæ Chriſti omnes perfectiones, quot-

F quot habitura erat, nec vlla ei defuit: ita quoque neceſſe fuit, materiam beatiſſimæ virginis ſtatim in ſua conceptione omnes perfectiones quas capere poterat, ſortitam fuiſſe nec expectanda fuit peccati originalis purgatio. *Obiectio.* HOG. Cum corpus Chriſti in ſua reſurrectione glorificatũ fuerit, conſtat ipſum in ſua conceptione non oẽs perfectiones habuiſſe. Concluſio igitur quã nunc præmiſiſti (pace tua dixerim) falſa eſt. *Reſponſio.* GAL. Cum diuinitas eſſet Chriſto vnita, & glorificationem in ſe quo-

G dammodo colligatam haberet, non ſinebat corpus eius res glorificari in vita operari, cum paſſiturum & moriturum eſſet. Quemadmodum ſi quis puerum forti manu tenens, nõ permittat eum facere quod velit. Sed bene neceſſitate cogente, corpus

Chriſti opera glorificati faciebat. Nam in ſua natiuitate ex virgineo vtero abſq; matris corruptione exiuit. Habent enim hoc præcipuum glorificata corpora, vt ſua ſubtilitate per parietem abſque eius fractione tranſeant. In ſuà etiam transfiguratione glorificato corpore vſus eſt. Cum præterea Iudæi ipſum lapidare vellent, illis nō videntibus, de templo exiuit. Ad confirmationem autem noſtræ rationis facit, quod nō reperiatur apud Euangeliſtas aliqua de glorificatione Chriſti in eius reſurrectione mentio. Quare conſequens eſt, glorioſam virginem in ſuę conceptionis inſtanti, abſque initialis peccati macula fuiſſe; quin potius in eius cōceptione materiam eius omnes perfectiones quas habitura erat, habuiſſe. Animam vero eius mox cum eidem materiæ infuſa eſt, omnes pfectiones quæ in anima reperiri poſſunt, actualiter adeptam fuiſſe, vt eſt ſcientia, ſapientia, intelligentia, prophetia, grâtia, & quæcunque animæ attribui poſſent. Cum autem Dei Filius ad eam incarnādus venit, in gradum altiſſimum ipſa conſcendit: quandoquidem ei tanquam matri ſuæ vniuerſi orbis regimen atque gubernationem ille reliquit, fecitque, vt eſſet cœlorum Angelorumq; regina. Nunc ad beati Pauli verba reſpondeamus.

Ad Pauli Apoſtoli autoritatem.

Cum igitur inquit, Omnes in Adam peccauerūt: ſic exponamus dictum, Omnes, ſcilicet, qui ſubeunt ſolum Adæ regulam, neque altiorem ſortiuntur gradum. Hi enim in Adam vere peccatores ſunt, ac in originali peccato concepti. Glorioſa autem virgo, cum ad ſublimiorem quam Adam aſcenderit gradum, dici non poteſt in peccatum Adæ cecidiſſe: quandoquidem ipſa ſola inter cęteras omnes creaturas hoc priuilegio donata fuit, vt in ea filius Dei conciperetur. Quod autem hic fuerit eius vltimus finis, ac ſuę conceptionis, ex eo potiſſimum patet, quod nulla vnquam alia creatura præter ipſam, ad hoc concepta fuit, vt in ea Filius Dei incarnaretur, quia in nulla alia, quam in ipſa Filius Dei incarnatus eſt. Ergo vt in ea Filius Dei conciperetur, ipſa concepta eſt. Concluditur igitur Filij Dei incarnationem conceptionis ipſius virginis cauſam finalem extitiſſe. Quare vt ex præmiſſis rationibus colligitur, oportuit, materiam & formam ipſius immaculatę virginis perfectiorem atque ſublimiorem quacunq; alia materia & forma in genere humano fuiſſe, ac ſine peccati initialis infectione productam.

CAPVT VII.

Ad quartam Hogoſtrati obiectionem. Vbi concluſio de immaculata virginis conceptione ſeptem Theologicis ſimul ac naturalibus confirmatur rationibus.

HOGOSTRATVS.

CERTVM eſt, Deum nolle tollere naturæ ordinem, quem ipſe inſtituit. Sed ſi Deus beatiſſimam virginem ab originali peccato immunem præſeruaſſet, abſtuliſſet vtique, imo peruertiſſet naturæ ordinem, quem ipſe inſtituit, cum propter Adæ peccatum omnes ho-

A mines ab eo naturali propagatione deſcendentes, cum originali peccato concipi decreuerit. Ergo minime dicendum eſt, ipſam intemeratam virginem ab originalis peccati labe præſeruatam fuiſſe. GAL. Nimium certe (mihi parcē) Hogoſtrate deciperis. Quod ſeptem Theologicis ſimul ac naturalibus probabo rationibus, vt tandem obiectioni tuæ, quæ nulla eſt, reſponſio detur.

Prima ratio.

Prima igitur ratio ſit hæc. Deo auaritiam & tenacitatem attribui non poſſe, certum eſt: cum tantam det B vnicuique creaturæ perfectionem, quantam ipſa apta ſit recipere. Verbi cauſa, Cum Deus mūdum condidit, tantum perfectionis vnicuiq; rerum generi tribuit, quantum eius ſubiectum capere poterat. Nam ſi aſini ſubiectum perfectionem equi, ſiue leonis, ſiue etiam hominis recipere potuiſſet, certe illi dediſſet. Sed cum aptum ad recipiēdum non eſſet, non dedit. Quod cum ita ſit, ſequitur plane, Deum virginem glorioſam abſque initiali peccato feciſſe, ex quo eius ſubiectum ita aptum C erat. Alioquin auarus & tenax ipſe fuiſſet. Quod omnino falſum eſt. Igitur abſque initiali peccato ipſa concepta eſt.

Secunda ratio.

Secunda ratio ſit hæc. Certum eſt, principiū cognitionis eſſe operis finem. Quo fit, vt cum principium cognitionis diuinæ fuerit, beatiſſimam virginem à peccato originali mundare, ac purificare, longe decenti⁹ fuit eam mundam & abſque peccato feciſſe quam poſtea mundaſſe. Si enim ita non fuiſſet, operationes diuinæ humanis variis & inconſtantibus aſſimilarentur. D Hoc autem falſum eſt. Fecit igitur eam à peccato originali omnino mundam ac puram.

Tertia ratio.

Tertia ratio ſit hæc: Vnicuique homini appetitus quidam à natura inſitus eſt, vt eius mater perfectior ſit in cunctis mundi perfectionibus. Et hoc ideo quia ex eius ſanguine genitus eſt. Nam ſi mater ex materia munda & optima conſtabit, filius quoq; eadem ex materia conficietur. Quare filius ſemper matris perfectionem cupit, oditque imperfectionem. Si igitur Dei Filius qui virtutes ac perfectio- E nes ſummopere diligit: vitia vero & peccata atq; imperfectiones maxime deteſtatur, matrē ſuam nobiliorem ac perfectiorem in bonitate, iuſtitia, ſanctitate, cæteriſq; perfectionibus futuram non optaſſet, profecto in voluntate & appetitu inordinatus fuiſſet. Quippe qui deſiderium ſuum potius ad res viles & imperfectas, quam ad nobiliores & perfectiores inclinaſſet. Sequeretur præterea, eum viliorem habuiſſe appetitum, quam pura quæuis creatura humana, cum materiam & F humanitatem ſuam imperfectam fore voluiſſet. Hoc autem manifeſte falſum eſt, ac omnem prorſus contra rationem. Cum ergo Deus ſit ſumma perfectione perfectus: perfecti autem ſit amare perfecta, poti⁹ quam imperfecta, debuit ſane matrem ſuam perfectam omni perfectione poſſibili, & cupere & facere. Quare abſq; originali peccato ipſam cōcipi fecit.

Quarta ratio.

Quarta ratio ſit hæc: Certum eſt, quod Deus ante mundi creationem præſciuit & Adam peccaturum, & ſe ipſum pro peccati eius redemtione incarnandū. Ex quo ſequi- G tur, quod ſi in muliere in peccato originali concepta Deus incarnari decreuiſſet, & Deus ipſe peccati cauſa extitiſſet, & Adam ad peccandum coact⁹ fuiſſet libero arbitrio ipſi ademto. Quod ſi eſſet, Adam

ſet, Adam pœnam minime metuiſſet. Ex his autem multa ſequerentur inconuenientia. Quare neceſſario dicendum eſt, mulierem ex qua Deus incarnandus erat, ab æterno à peccati initialis labe præſeruatam fuiſſe.

Quinta ratio

Quinta ratio ſit hæc; Principium generis humani fuit Adam, finiſq; ipſius fuit Chriſtus, cuius amore creatum eſt humanum genus. Vt igitur principium, medium & finis inter ſe cõueniant, neceſſe fuit, quod quemadmodum Adam qui eſt principium, & Chriſtus qui eſt finis, abſq; originali peccato facti ſunt: ita quoq; medium, quod eſt beatiſſima virgo, ſine ipſo peccato concepta ſit. Præterea ſequitur, quod ſicut Heua fuit vna caro cum Adam primumq; medium pro humani generis conſeruatione, abſq; originali peccato facta: ita quoq; neceſſarium fuit, & intemeratam virginem, quæ eſt vltimum medium pro animarum ſalute, & vna caro cum Chriſto, qui eſt finis, abſque originali peccato concipi. Alioqui principium & primum medium cum vltimo medio & fine non conuenirent, quod eſt valde inconueniens.

Sexta ratio.

Sexta ratio ſit hæc; Notum eſt, quod potentiſſimus quiſque rex volens ſibi regiam conſtruere, aut baſilicam ad honorem Dei Optimi Maximi erigere, prius quæcunque ædificio neceſſaria ſunt, quærit, & parat, quanto perfectiora atque excellentiora inueniri queunt.

Pulchra figura de virginis conceptione.

Quemadmodum regem Selomonem feciſſe legimus: qui ob templi excellentiam, quod in Dei obſequium conſtruxit, voluit in opere fabrili & lapidibus excidendis, ne malleus, aut aliquod ferrei inſtrumenti genus adhiberetur, nec eorum quidem ſonus audiretur: ſed vermem reperit nomine *Zamir*, qui lapidi impoſitus, dum per eum incederet, ipſum ilico frangebat: quod in figuram contigiſſe, clarum eſt.

Zamir vermis.

Nam in ædificio templi, in quo Filius Dei incarnandus erat, & in tabernaculo in quo Deus claritatem & ſanctitatem ſuam oſtendere debebat, non poterat deficere materia tantæ perfectionis ad conſtruendum, nec opus erat, vt in excidendis lapidibus, hoc eſt, in conceptione intemeratæ virginis, ferrum aliquod, quod peccatum originale ſignificat, adhiberetur. Huius autem rei ratio eſt, quia vnum peccatum non poteſt cum altero ſanari, niſi cum re ſimplici & quodammodo minima, hoc eſt, cum verme. Idcirco reperit *Zamir*, id eſt Chriſtum qui vermi comparatur, & ita à Pſalmographo vocatur, cum Pſalm. 22. ait, ואנכי תולעת ולא איש Hoc eſt, Ego ſum vermis & non vir. Et excidit beatiſſimam virginem ſine ferro, hoc eſt, abſque aliquo peccato. Et vt in ædificio templi, nec ſonus quidem ferri auditus eſt: ita in ædificio & conceptione immaculatæ virginis, nec vox quidem peccati originalis reperta eſt. Quod ſi ibi defeciſſet materia ſanctiſſima ad eius conceptionem, fuiſſet in maximo defectu, minorique gradu, quam Rex Selomo. Hoc autem falſum eſt, Ergo abſque originali peccato concepta fuit.

Septima ratio pro reſponſione ad Hogoſtrati obiectionem.

Septima ratio ſit hæc, pro reſponſione ad obiectionem Hogoſtrati dicentis, Deum nolle tollere naturæ regulam & ordinem, quem ipſe inſtituit. Fatemur quidem id verum eſſe, non tamen omni ex parte ſic intelligi debere, ſicut Hogoſtratus ipſe intelligit. Deus enim neceſſitate exigente,

A multoties contra regulam & ordinem naturæ fecit. Non enim eſt naturæ regula & ordo, vt arbor cæſa & ſicca, flores, folia & fructus producat. Virga autem Aharon gemmas, flores, frondes, & amygdalas edidit. Neque eſt naturæ opus, vt vna nocte hæc omnia arbor proferat. Ipſa tamen virga Aharon vna nocte eadem omnia protulit. Neque eſt ex naturæ curſu, vt arbor ſiue viridis, ſiue ſicca, animam habeat ſenſitiuam. Virga autem Moſis ſerpens effecta eſt. Neque ordine naturæ B poſſibile eſt alicui bruto, loqui atque diſſerere Aſinus autem Balaam cum eo diſputauit. Ex naturæ quoque curſu prophetia non poteſt niſi in genere humano reperiri. Non enim brutum aliquod vaticinari poteſt. Deum autem cum ceto Ionæ locutum legimus. Iuxta etiam naturæ ordinem totas cœlorum à ſuo motu circulari ceſſare poſſe, eſt impoſſibile Tempore autem Iehoſuæ, ipſo in bello Gibon exiſtente, ſol in medio cœli ſe oppoſuit, ſtetitque per diem integrum, C hoc eſt per 24. horas immobilis. Impoſſibile quoque eſt ſecundum naturæ ordinem, vt rotæ cœli quæ ab Oriente in Occidentem mouentur, retrogrediantur. Hezekiæ autem tempore, ſol retroceſſit gradibus decem ab eo itinere, quod fecerat. Impoſſibile eſt etiam ſecundum naturę curſum, vt Leo à feritate ceſſet, ſeque ab occidendo contineat, præſertim cum famelicus eſt. Danieli autem in foueam leonum proiecto, nihil nocumenti leones intulerunt. Ignis etiam ſecundum D naturæ ordinem ſemper vrit, & deuorat, ſed Ananię Miſaeli, & Azarię in fornace ardentiſſima poſitis, nihil moleſtiæ intulit, nec pilo quidem veſtimentorum nocuit. Deus præterea poſtquam Adam & Heuam creauit, hanc dedit naturæ regulam & ordinem, ne poſſet homo ſine viri & mulieris ſemine generari. Chriſtum tamen reperimus abſque humano ſemine generatum. Ex his omnibus liquido patet, quod quandoque Deus neceſſitate exigente, facit præter naturæ ordi- E nem. Quare palàm euidens eſt, quod quamuis Deus nolit auferre naturæ ordinem in genere, & omni ex parte: in particulari tamen id quandoq; facit. Nec propter hanc particularitatem dici poteſt naturæ regulam rumpere. Vel ſi dicere voluerimus, iuxta Hebræorum ſententiam, Deum ob ſpecialem conditionem id quandoque facere, multo minus dicetur eſſe cõtra naturam quod facit.

Talmudiſtarum reſponſio.

Talmudiſtæ namque videntes omnia iſta quæ contra naturam fieri videntur, volenteſque F rationem reddere, cur fiant, Deum inquiunt cum mundum creaſſet, hãc tribuit naturæ facultatem, vt operaretur ſecundum ordinem ab eo inſtitutum, nec ſe illi contradicturum pollicitum fuiſſe, niſi hac inſtante conditione. Quod ſi neceſſitas ſecus fieri exigeret, ipſe poſſet facere quicquid ſibi videretur, etiamſi contra ipſam naturam foret. Idcirco cum aliquid huiuſmodi fieri contingit, de eo naturam conqueri contra ſe id fieri, minime poſſe aiunt, ex quo illi Deus condi- G tionaliter vires tribuit. Cum ſola igitur virgo glorioſa inter omnes à viro & muliere genitos, abſque originali peccato concepta ſit, id contra naturam fuiſſe, haudquaquam dici poteſt, ſed vnum ex ſupradictis. Maxime cum immaculata

virginis ſubiectum, vt in præcedenti capite oſtenſum eſt, aptum eſſet huiuſmodi perfectionem recipere, vt abſque initiali labe produceretur.

CAPVT VIII.

Ad quintam Hogoſtrati obiectionem. Et quod intemerata mater Meßia abſque libidine & concupiſcentia genita ſit.

HOGOSTRATVS.

SI beatiſſima virgo ſine peccato originali concepta eſſet, abſq; libidine & concupiſcentia generata fuiſſet. Probatur, quia originale peccatum libidini, concupiſcentię, ac voluptati admixtum eſt. Quod diuus Auguſtinus affirmat in libro de fide ad Petrum, parte prima q. vigeſima quarta. Cuius dictum ponitur in Decretis de *conſe.* diſt. quarta cap. *Firmißime*; Vbi ſic dicitur, Firmiſſime tene, & nullatenus dubites, omnem hominem qui per concubitum viri & mulieris concipitur, cum peccato originali naſci, impietati ſubditum, mortique ſubiectum. Quare omnes ex libidine ac voluptate coitus geniti, cum peccato originali concipiuntur. Sed virgo glorioſa cum libidine ac voluptate coitus genita fuit: cum ex veriſſima ſancti Iehoiakim & ſanctæ Hannunæ coniunctione, vt cæteri homines, generata ſit. Ipſam igitur in peccato originali conceptam fuiſſe, conſequens eſt. GAL. Certum eſt, maius priuare minus. Experientia enim cognoſcimus, ſolem lunæ atq; candelæ priuare claritatem. Videmus quoque ſenſum maiorem priuare minorem. Homo enim qui omnem cogitationem ſuam, ac phantaſiam in vnam rem, vel ſtudendo, vel ſpeculando vehementer collocat, pro eo tempore ſenſum minorem amittit. Nam ſi tunc coram eo quiſpiam tranſiret, tranſeuntem illum non videret, & ſi ipſum alloqueretur, non audiret. Fateor igitur ſanctum Iehoiakim & ſanctam Hannam ſeſe coniugaliter copulaſſe, ob ardentem tamen deuotionem, vehementemque contemplationem, qua vnanimiter in generationē beatiſſimę virginis intenti ambo tenebantur, fomes in illo actu penitus extinctus fuit. Quare peccatum originale in conceptione immaculatæ virginis locum nullum habuit. Confidimus autem quæ dicimus, vera eſſe oſtendere. Nam cum à templo parentes eius tanquam prefani à ſacerdotibus cum increpatione expulſi fuiſſent, eo quod ſteriles eſſent, & iam ſenio confecti, filios nondum genuiſſent: Deum mœſti & ſupplices rogarunt, vt eis ſobolem ad eius ſeruitia procreandam, concederet. Quibus exauditis, apparuit Angelus ſeorſum vtrique, nuncians, prolem eos in Dei obſequium genituros, ita (Hieronymo atteſtante) dicens, Ego ſum Angelus Domini miſſus ad te, vt annunciem tibi preces tuas exauditas eſſe, & eleemoſynas tuas in conſpectum Domini aſcendiſſe. Vidi enim pudorem tuum, & audiui ſterilitatem, & opprobrium non recte tibi obiectum. Peccati enim, non naturæ vltor eſt Deus. Et ideo cum alicuius vterum claudit, hoc facit, vt mirabilius denuò aperiat: vt non libidinis, ſed diuini muneris fore cognoſcatur, quod naſcitur.

A Iuxta igitur Angelicum pręceptum ambo ſibi obuiantes, de mutua viſione lætati, ac de promiſſa ſobole ſecuri & certi, adorato Domino, domum redierunt, diuinum promiſſum hilariter expectantes. Et tanta ſe deuotione coniunxerunt, vt abſq; libidine & corporis voluptate virginem glorioſam matrem Dei futuram, genuerint. Vehementiſſima enim deuotio, atque animi delectatio, omnem corporis voluptatem, concupiſcentiam, atq; libidinem extinxit. Vnde non immerito eis

B nomina Iehoiakim & Hanna impoſita fuerant. Iehoiakim enim Deus eleuabit, vel eriget, ſiue ſuſcitabit, ac etiam confirmabit Latine interpretatur. Nomen vero Hanna à nomine חן *hen*, quod eſt gratia, deriuatur. Vt ex nominibus ipſis palam innoteſceret, quod per prolem quam genituri erant, Deus ex miſericordiæ ſuæ gratia, humanum genus & à peccato primorum parentum eleuaturus erat, & à morte æterna ſuſcitaturus, & ad cœleſtem gloriā erecturus atq; confirmaturus. Cum

Iehoiakim & Hanna quomodo interpretantur.

C igitur beatiſſima virgo abſq; concupiſcentia & libidine genita fuerit, neceſſario conſequens eſt, & abſq; initiali peccato eam conceptam fuiſſe, cum libido & concupiſcentia fuerit peccati Adę cauſa. Ipſe quippe Adam vitiis mundanis, concupiſcentiiſque carnalibus adhærens (vt per illud Gen. 3. capite liquet, ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וכי תאוה הוא לעינים Hoc eſt, Et vidit mulier, quod bona eſſet arbor ad veſcendum, & delectabilis oculis) ſe ſuperbia atque inobedientia impleuit,

D tranſgreſſuſque eſt Dei præceptum, eoque modo carnem ſuam infecit, vt omnes ab eo deſcendentes, cum eadem ſuperbia & inobedientia quæ eſt omnium peccatorum origo, concepti ſint. Ideoq; peccatum originale, ſiue initiale dicitur. Eam ob rem & cum libidine atq; effrenata voluptate procreantur, & vt voluntatem ſuam perficiant, inclinati ſunt, atque ad peccandum, & tranſgrediendum Dei præceptum obnoxij. Quod ad ſenſum maxime patet. Nam cum homo eſt in effrenatæ

E libidinis appetitu, membrum genitale adeo erigit voluptatemque optatam perficere pergit, vt nec morte etiam propoſita ab actu illo deuiturus ſit: quod in nullo aliorum membrorum eſſe comperitur: cum quis enim ad furtum accedit, & antequam perficiat, eum furti pœnitet, ſtatim pro eius voluntate pedes à greſſu ceſſant, manuſq; à rapina abſtinent, ſuntque voluntati obtemperantes. Verumtamen vt ait Magiſter ſententiarum in 19. diſt. ſecundi, ſi primi homines non peccaſſent,

F abſq; omni peccato & macula in paradiſo carnali copula conueniſſent, eſſetq; ibi tactus immaculatus, ac mixtio ſine concupiſcentia, atque genitalibus membris ſicut & cæteris ita imperarent, vt ibi nullum motum illicitum ſentirent. Et ſicut alia membra corporis aliis admouemus ſine libidinis ardore, vt manum capiti: ita abſq; carnis pruritu genitalibus vterentur membris. Hæc enim lethalis ægritudo ex peccato membris humanis inhæſit. Genuiſſent itaq; in paradiſo filios per coitum

G immaculatum abſq; corruptione. Vnde Auguſtinus ſuper Geneſ. Cur non credamus (inquit) primos homines ante peccatū genitalibus membris ad procreationem imperare potuiſſe, ſicut cæteris in quolibet opere ſine voluptatis pruritu vtūtur?

Incre-

Incredibile enim non eſt, Deum talia feciſſe corpora illa, vt ſi non peccarent, membris illis ſicut pedibus imperarent. Nec cum ardore ſeminarent, nec cum dolore parerent. Sed poſt peccatum motum illum meruerunt, quem nuptiæ ordinant, continentia cohibet. Infirmitaſque prona in turpitudinis ruinam, honeſtate excipitur nuptiali, vt quod ſanis officium eſſet, ægrotis ſit remedium. Ex hac igitur ratione colligitur, intemeratam virginem abſque originali peccato fuiſſe conceptam. Quamuis enim naturaliter non ſit poſſibile, quempiam abſque peccato propagari, cum materia ob Adæ infectionem, in peccatum prona ſit: glorioſa tamen virgo vt abſque peccato propagaretur, non natura, ſed gratia id conſecuta eſt: cum rationabilius decentiuſque fuerit, Deum mundaſſe materiam ex qua mater ſua effici debebat, dum efficientis eſſet materia, & antequam patientis materia fieret. Quocirca à ſancto Iehoiakim & à ſancta Hanna omnem corporis libidinem, voluptatemque effrenatam Deus abſtulit, vt eo modo ipſam immaculatam virginem generarent, quo primi parentes ſi non peccaſſent, filios ſuos in paradiſo genuiſſent. Ex his patet obiectionis Hogoſtrati ſolutio. Dictum autem diui Auguſtini quod inducit, verum quidem eſſe dicimus, quatenus omnes homines per concubitum viri & mulieris cum corporis libidine & voluptate generati, non ſunt peccati originalis expertes. Sed dictum noſtrum verius quidem eſſe, quatenus virgo ipſa glorioſa abſque effrenata libidine corporaliq; voluptate propagata fuit. Quod ex gratia ac voluntate diuina prouenisse dicimus, cum ipſa eius tabernaculum futura eſſet, ex cuius precioſiſſimo ſanguine Chriſti Dei & hominis corpus formandum erat. Ideoque neceſſe fuit, vt eſſet omnium creaturarum perfectiſſima atque puriſſima. Cui opinioni idem etiam Auguſtinus dictis ſuis aſtipulatur, ſic in libro de Hæreſibus contra Manichæos in perſona Chriſti, dicens, Si potuit inquinari mater mea, cum eam facerem, potui inquinari ego, cum ex ea naſcerer. Et in libro de Natura & gratia, Excepta (inquit) virgine Maria, de qua propter honorem Domini mei, cum de peccatis agitur, nullam prorſus volo facere quæſtionem. Et multis etiam aliis in locis ipſam immaculatam, puriſſimam, atque ab omni peccato immunem prædicat.

Reſponſio ad argumentum Hogoſtrati.

CAPVT IX.

Ad ſextam Hogoſtrati obiectionem. Et quod merito paſſionis Chriſti exhibendæ, fuerit virgo glorioſa à peccato originali modo nobiliſſimo redemta.

HOGOSTRATVS.

VIRGO glorioſa fuit per Chriſti paſſionem redemta. Alioqui & ipſa tanto bono & priuata fuiſſet, & Chriſtus vniuerſalis redemtor non extitiſſet, quod valde inconueniens eſt. Ergo ipſius quoque virginis fuit redemtor & ſaluator. Quod ipſamet fatetur in can-

A tico ſuo, dicens, Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Sed redemtio ſeu ſaluatio præſupponit culpam. Non enim intelligi poteſt redemta & ſaluata, niſi ab aliqua culpa. Cum igitur ipſa actualem culpam nunquam habuerit, ſequitur plane, quod ab originali redemta fuerit. Quare ipſam in peccato originali conceptam fuiſſe, conſequens eſt. GAL. Ratio tua nulla eſt: cum æque redemtor ac ſaluator ſit, qui hominem cuſtodit, ne captiuus fiat, ſicut is qui eum à captiuitate li-
B berat. Quemadmodum ita medicus dicitur, qui homini regulam & ordinem dat, vt ſanitatem conſeruet, & ne in ægritudinem decidat, vti qui ægrotantem ſanat. Quamobrem Auicenna medicinam definiuit eſſe ſcientiam, qua humani corporis diſpoſitiones noſcuntur, ex parte qua ſanatur, vel ab eo infirmitas remouetur, & habita ſanitas conſeruatur, amiſſaque recuperatur. Eadem quoque ratione dicimus, ita redemtorem & ſaluatorem appellandum, qui prohibet ne quis in
C peccatum cadat, ſicuti eum qui hominem à peccato ſubleuat. Ex his dicere poſſumus, geminam eſſe redemtionem, ſubleuatiuam & præſeruatiuam. Præſeruatiuamq; longe nobiliorem ac perfectiorem ſubleuatiua. Sicuti enim multo melius eſt, quempiam à vulnere præſeruare, quam ei poſt acceptum vulnus remedium adhibere: ita longe nobilius ac perfectius eſt, aliquem à peccato, ne in ipſum cadat præſeruare, quam illum poſtquam in illud ceciderit, à peccato liberare. Quare nobi-
D liori ac perfectiori modo redimitur, maiuſq; beneficium accipit, qui à peccato futuro immunis præſeruatur, quam qui à peccato perpetrato eripitur. Multo igitur præſtantior ac perfectior eſt redemtio præſeruatiua, quam redemtio ſubleuatiua. Cæteri omnes homines redemtione ſubleuatiua à peccato redemti fuerunt. Virgo autem glorioſa ſola ex viro & muliere ꝓpagatis, redemtione præſeruatiua redemta eſt. Quomodo & Angeli boni ne cum Lucifero ruerent, à peccato
E redemti fuere, vt Ioannes Chryſoſtomus optime ſentit. De ipſa autem virgine immaculata Anſelmus in libro ſecundo, *Cur Deus homo*, cap. 10. loquens, Indiguit (inquit) beata virgo redemtione, & Chriſti paſſione, non propter peccatum quod infuerit, ſed propter peccatum quod infuiſſet, niſi ipſemet ex ſpeciali priuilegio eam præſeruaſſet. Hoc præterea & ipſa redemtionis humanæ perfectio neceſſario exigebat. Sunt enim ſex ipſius redemtionis modi. Primus quidem eſt, cum quis à
F peccato actuali mortali, poſtquam in ipſum ceciderit, redimitur. Et hoc modo peccatores qui in peccatum mortale ceciderunt, per pœnitentiæ ſacramentum redimuntur. Secundus vero modus eſt, cum quis ab ipſo peccato mortali præſeruatur. Et hoc modo Apoſtoli redemti fuerunt: qui poſtquam Spiritum ſanctum acceperunt, nunquam mortale peccatum admiſerunt. Tertius autem modus eſt, cum quis peccato veniali commiſſo redimitur: quo modo iuſti redimi
G ſolent, qui de lege communi ipſum veniale peccatum omnino euitare nequeunt: cum iuxta ſapientis dictum, Septies in die cadat iuſtus, & reſurgat. Quod nonniſi de veniali peccato intelligi poteſt. Quartus quoque modus eſt,

Medicina quid ſit.

Duplex redemtio.

Sex redemtionis modi.

cum quis ab ipſo veniali peccato præſeruatur: quo quidem modo Ioannes Baptiſta redemtus eſt: qui vt quibuſdam placet, peccati venialis penitus expers fuit, ob id quod de eo Eccleſia canit, *Ne leui ſaltem maculare vitam famine poſſes.* Quintus præterea modus eſt, cum quis ab originali peccato contracto redimitur: quo modo paruuli baptizati per baptiſmi ſacramentum redimuntur. Sextus demum modus eſt, cum quis ab ipſo originali peccato illæſus præſeruatur. Et hoc modo ſola beatiſſima virgo ex naturali propagatione genitis, redemta eſt. Niſi igitur ipſa ab originali peccato merito mortis filij ſui præuiſæ, omnino immunis præſeruata eſſet, nec humanum genus perfecte redemtum fuiſſet, nec Chriſtus ipſe humani generis perfectus redemtor extitiſſet: cum illud omnibus modis quibus redimendum erat, non redemiſſet.

CAPVT X.

Ad ſeptimam Hogoſtrati obiectionem. Et quod virgo glorioſa nunquam ægrotauerit, nec vnquam menſtrua paſſa fuit. Et quam ob rem obierit. Et quod mortua, ſtatim reſurrexit.

HOGOSTRATVS.

PECCATVM originale fuit mortis cauſa, iuxta dominicum illud Geneſis ſecundo capite dictum, Qua hora comederitis ex eo, morte moriemini. Sed beatiſſima virgo corporaliter mortua fuit, vt catholica tenet Eccleſia. Ergo peccati Adæ fuit particeps. Quare & in originali peccato ipſam conceptam fuiſſe, conſequens eſt. Alioqui pœnam abſque culpa minime habuiſſet: cum pœna ſolummodo ſuos debeat tenere autores. GAL. Concedo quidem, mortem peccati fuiſſe effectum poſtquam Adam peccauit, in his qui in ipſo peccauerunt, atque in peccatis naſcuntur. Adam tamen ipſe antequam peccaſſet, in rerum æternarum contemplatione & fruitione verſabatur. Et hæc erat arbor vitæ in paradiſo ſita ſecundum Talmudiſtas. Sed quia diuinorum contemplationem reliquit, vitiiſque mundanis atque concupiſcentiis carnalibus adhæſit, in ægritudines & mortem incidit. Ideoque morimur. Et hæc eſt arbor ſcientiæ boni & mali quæ mortis cauſa eſt, iuxta eorundem ſententiam. Hinc eſt illud Geneſis ſecundo capite dictum, כי ביום אכלך ממנו מות תמות Hoc eſt, Quia qua die comederis ex eo, morte morieris. Hoc autem ex homine compoſito ex quatuor elementis, à quibus quatuor procedunt humores, manifeſte apparet. Vitia enim humana etſi multiplicia ſint, in quatuor tamen genera diuiduntur. Quorum primum quidem in cibo & potu conſiſtit. Secundum vero in coitu. Tertium autem in rerum gubernatione. Quartum denique in diuitiarum augmento. Ex cibo namque & potu certum eſt, quatuor generari humores, vnicuique peculiares, vt phlegmatico phlegma, cholerico choleram, melancholico melancholiam, & ſanguineo ſanguinem. Eadem quoque ratione venerem ſectanti, cum voluerit libidinis appetitum explere, augetur calor. Et ſi re optata fraudetur, melancholia multiplicatur. Et ſic de reliquis humoribus dicendum eſt; quo fit, vt à complexione ſua homo egrediatur, augeatq; vnum humorem ſuper alium, qui propter exceſſum ægritudinem efficiunt. Fitq; exinde elementorum diuiſio, ac animæ corporiſq; ſeparatio, quæ mors appellatur. Ex quo ſequitur, quod Adam vitia ſectatus, in infirmitates mortemq; inciderit. Glorioſa autem virgo ac eius filius cum peccati Adæ haudquaquam participes fuerint, atque ab originali peccato penitus alieni extiterint, merito impaſſibiles & immortales eſſe debebant. Sed quia ob redemtionem noſtrā mors Chriſti & paſſio neceſſaria erat, cum ſine ea parcere humano generi diuina iuſtitia nollet: ideo Chriſtus corpus paſſibile & mortale neceſſario habere debuit. Intemerata itidem virgo cum filium paſſibilem & mortalem genitura eſſet, qui cum ea vna caro futurus erat, & ab impaſſibili & immortali paſſibile & mortale naturaliter procedere non poſſit, neceſſario mortalis quoque fuit. Quare tam mater quā filius mortui ſunt. Veruntamen à malis & pœnis contingentibus propter Adæ peccatum, & non neceſſariis Chriſti paſſioni, ipſa beata virgo liberata fuit: cum ab initiali peccato omnino immunis eſſet: vt eſt cum dolore parere, quod Heuæ pro maledictione datum fuit, menſtruis fœdari, & infirmitatibus ex peccato prouenientibus affici, quorum omnium virgo glorioſa penitus expers fuit. Et quia ſicuti mors & paſſio Chriſti & intactæ virginis fuit ad humani generis redemtionem, vt dictum eſt: ita Chriſti reſurrectio, non obſtante quod neceſſaria eſſet ad catholicæ fidei confirmationem, neceſſario eſſe debebat, ex quo ab originali peccato expers omnino erat. Pari quoque ratione virgo ipſa immaculata mox vt mortua eſt reſurrexit, & vna cum filio in cœlum empyreum aſſumta, ac in regni cœleſtis ſolio ſublimata, atq; ad dexteram filij ſedens, in anima ſimul & corpore glorioſiſſima regnat. Et propterea Pſalmographus Pſalmo 132. de reſurrectione filij & matris loquens ait, קומה יהוה למנוחתך אתה וארון עזך id eſt, Surge Deus in requiem tuam, tu & arca fortitudinis tuę. De ipſius autem ad dexteram filij ſeſſione atque corporis gloria, idem Pſalmo quadrageſimo quinto ita inquit, נצבה שגל לימינך בכתם אופיר Hoc eſt, Aſtitit Regina ad dexteram tuam in diademate, vel veſtitu aureo. Vbi per veſtimentum aureum gloria ſuperna, atq; excellentiſſima corporis, quod animæ eſt indumentum, exprimitur. CAP. Etſi recte quidem dixeris, Virginem glorioſam nunquā menſtrua paſſam fuiſſe, cum mundiſſima eſſe debuerit, vt de mundiſſima matre (ſicut ait Auguſtinus) mundiſſimus naſceretur filius: hinc & Anſelmus, Decuit inquit virginem ea puritate nitere, qua maior ſub Deo nequit intelligi. Quamobrem non ſolum ab omni peccati labe puriſſima eſſe debuit, verum etiam nec vlla alia immundicia ei attribui potuit. Idcirco cum ratio ipſa poſtulet, vt extra mulierum regulam de menſtruo eſſet, eam menſtruis nunquam fœdatam fuiſſe haudquaquam dubito. Vellem tamen rationibus id probares. GAL. Vt ſingulari

Arbor vitæ quid.

Arbor ſcientiæ boni & mali quid.

Quadruplex vitiorum genus.

Adam quare effectus eſt mortalis.

Mater Meſſiæ quare mortua eſt.

Mater Meſſiæ mortua mox glorioſa reſurrexit.

Mater Meſſiæ nunquam menſtrua paſſa fuit. lati igitur deuotioni tuæ, quam ergá ipſam geris, ſatiſfaciam, quod petis triplici ratione probabo. Primo quidem, quia adeo proportionata, adeoq; bene complexionata fuit, vt menſtruis omnino careret. Quandoquidem Auicenna ac cæteri naturales ſcribant, menſtruorum cauſam in muliere ſuperfluitatem eſſe materiæ. Ideo natura vt huiuſmodi ſuperfluitatem expellat, méſtruorum viam inuenit. Glorioſa autem virgo cum ob optimam complexionem quam habebat, materiæ ſuperfluitatem nullam in ſe habuerit, nec menſtrua in ea locum habuerunt. *Secunda ratio.* Deinde vero, quia mulier cum menſtrua patitur, ægrotat ac vndique dolet; omnes autem ægritudines cum ex peccato primorum parentum proueniant, ipſaque intemerata virgo eorum peccati particeps minime fuerit: ſequitur plane, ipſam menſtrua nunquam paſſam fuiſſe. *Tertia ratio.* Vnde nec legimus eam aliquando ægrotaſſe, aut aliquo dolore laboraſſe. Poſtremo, quia cum mulier menſtruata dicatur polluta, iuxta illud Leuitici decimo octauo capite dictum, ואל אשה בנדת טמאתה לא תקרב Hoc eſt, Ad mulierem in pollutione menſtruationis ſuæ ne accedas. Si igitur beatiſſimam virginem menſtrua paſſam diceremus, ſequeretur ſane, eam fuiſſe pollutam. Quod ſi eſſet, falſum prorſus eſſet Sapientis illud Cantici canticorum quarto capite, de ipſa in perſona Dei dictum, Tota pulchra es amica mea, & macula non eſt in te. *Obiectio.* HOG. Si beatiſſima virgo ante filij paſſionem obiiſſet, dic mihi quonam anima eius profecta fuiſſet? Ad inferos ne, an in cœleſtem paradiſum? Si enim in cœleſtem paradiſum dixeris, id nequaquam eſſe potuiſſet, cum nondum portæ cœli paterent. Ad inferos ergo ipſam deſcenſuram fuiſſe, te dicere oportebit: ad infernum ſcilicet ſuperiorem, quem nos limbum vocamus, quo ſancti patres ante mortem Chriſti deſcendebant. Sed eo ſancti patres nullam aliam ob cauſam proficiſcebantur, niſi propter originale peccatum. Igitur & ipſa propter originale peccatum illuc profecta fuiſſet. Quare eam & in originali peccato conceptam fuiſſe, conſequens eſt. *Prima reſponſio.* GAL. Duas tibi do reſponſiones. Primum enim dico, Quod in neutrum locum acceſſiſſet, ſed ad alium locum cœlorum ſanctiſſimum. *Secunda reſponſio. Impoſſibile fuit, matrem Meſſiæ ante paſſionem filij mortuã fuiſſe.* Deinde vero aio, propoſitionem tuam de eius obitu ante filij ſui paſſionem, falſam penitus eſſe; cum eam ante paſſionem filij obire, impoſſibile fuerit. Quod triplici ratione probatur. Prima quidem eſt, quia ita à Deo præordinatum fuerat, vt paſſionem filij ipſa videret. Quare aliter euenire non potuit. Secunda vero eſt, quia neceſſe erat, vt ipſa quoque ad remiſſionem peccati interueniret, cum omnia quæ in perpetuando Adæ peccatum interceſſerant, eius relaxationi interuenire debuerint. Quemadmodum igitur muliere mediante peccatum illud commiſſum fuit, ita etiam muliere mediante, remittendum erat: vt ſicut mulier peccatrix mortem mundo intulit, ita mulier ſanctiſſima & immaculata vitam afferret: iuxta illud D. Auguſtini, Auctrix peccati Heua, auctrix meriti Maria. Heua occidendo obfuit, Maria viuificando profuit. Percuſſit illa, ſanauit iſta. *Tertia reſponſio.* Tertia demum eſt, Quia neminem Deus ante tempus conſtitutum obire fa-

A cit, niſi duabus ex cauſis: aut ſcilicet ob eius ſcelera, quibus mortem meretur, aut propter eius bonitaté & virtutes, ne eas peccando perdat. Quum enim Deus ſcit quempiam in peccatum relapſurum, & ob id damnandum, pro ſua miſericordia nolens animam eius perdi, facit eum tempore iuſtitiæ ſuæ obire. Cum igitur beatiſſima virgo fuerit ab omni prorſus peccatorum labe immunis, neque in peccatum labi potuerit, non potuiſſet ante tempus obire: cum à diuina iuſtitia nihil in-
B iuſti procedere poſſit. Ex his igitur quę in pręmiſſis capitibus dicta ſunt, ſole clarius patet, quod non obſtantibus Hogoſtrati obiectionibus, opinio antiquorum Hebræorum de immaculatiſſima matris Meſſiæ conceptione, veriſſima atque catholica ſit.

CAPVT XI.

Quod propter matrem Meſſiæ vocatus fuerit Iſrael
C *populus Dei peculiaris.*

CAPNIO.

OB ea quæ dixiſti arbitror Iſraeliticum populũ propter amoré quem Deus ab ęterno erga matrem Meſſiæ habuit, populum Dei peculiarem nuncupatum fuiſſe. GAL. Optime quidem arbitraris. Tam ingens enim,
D tamque immenſus fuit ab æterno Dei in matrem Meſſiæ amor, vt propter eam Iſraeliticum populum ſibi peculiarem fecerit, eo quod ex ipſo proditura eſſet. Quod apertiſſime Rabbi ille inſinuauit, cuꝰ tanta apud Hebræos eſt autoritas, vt eum רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum appellent. Is enim libro qui גלי רזייא *Gale razeia*, hoc eſt, Reuelator ſecretorum dicitur, ad ſextam Antonini Conſulis petitionem, ſic inter alia dixit: Quod petiſti, Quam
E ob rem Iſrael populus Dei peculiaris dictus fuerit, dicam tibi quod ſcriptum reperi à Rabbi Simeone filio Iohai in libro qui מחקר הסודות *Mechkar haſſodoth*, id eſt, Inueſtigator arcanorum inſcribitur, ita dicente, Cepit Rab Iſaias ſermonem & dixit, Veh tibi Moab, perdidiſti popule Chamos, dedi filios eius in libertatem, & filias in captiuitatem. Veh illis, veh illis, qui vocati ſunt patres totius orbis, & humani generis, ac inſuper populus Dei peculiaris: Et poſt pauca; Videns,
F inquit, Deus ex Iſrael excidendam eſſe petram ſine manibus, quæ eſt petra primaria, ex qua Meſſias futurus eſt, qui extendet miſericordias ſuas ſuper vniuerſum orbem, propterea vocari voluit Iſrael patrem vniuerſi orbis ac populum ſuum peculiarem. Hæc ille. Rabbi autem Nehumias filius Haccanæ באיגרת הסודות *Beigereth haſſodoth*, id eſt, in epiſtola arcanorum, verba antedicta exponens ſic ait, Hæc petra primaria eſt mater Regis Meſſiæ. Ad eorum igitur declara-
G tionem, dico, Doctorem illum antiquum nullam aliam ob cauſam ſenſiſſe, Iſrael dictum fuiſſe populum Dei peculiarem, niſi ob quandam eius proprietatem nobis occultam. Id autem propterea eſt, quod vnumquodque agens vno ex tribus

modis in alind agit, aut ſcilicet quantitate, aut qualitate, aut proprietate quadam ſibi inſita. Quod autem quantitate agit, eſt, exempli gratia, vt cibus, quem ſi ſupra modum quiſpiam capiat, incidit in ſtomachi dolorem, ſi vero minus debito ſumat, deuenit in hecticam. Quod autem qualitate agit, eſt ſicut ignis, qui calefacit, & nix, quæ frigefacit. Quorum alterum eſt caliditate calidum, alterum frigiditate frigidum. Caliditas autem & frigiditas qualitates ſunt. Quod denique proprietate occulta agit, eſt veluti magnes, qui ferrum ad ſe trahit, & lapillus quem vulgo turchinam vocant, quem ſi geſtauerit quiſpiam, deque ſublimi loco ceciderit, ſi membra frangenda eſſent, lapillus quidem frangitur, geſtans vero remanet illæſus. Aut tanquam amethyſtus, qui dum geſtatur, prohibet ebrietatem. Aut vt cæteri lapilli, ac gemmæ proprietates varias habentes. De quibus ſi quis interroget, Cur eiuſmodi operationes faciant, Ex eorum proprietate occulta eas prouenire gemmarij reſpondent. Huius autem rei rationem ſibi ignotam eſſe aiunt. Ego vero dico, quod etſi nos huiuſmodi proprietates lateant, Deo tamen notæ ſunt, qui mundum è nihilo creauit, & vnicuique rei vim propriam indidit. Quare ipſe optime ſcit, cur magnes ferrum trahat. Et ſic de ſingulis. His igitur præmiſſis, quæramus à Iudæis, Qua harum operationum elegit Deus Iſraeliticum populum, vt eſſet ei præ cunctis gẽtibus populus electus, & peculiaris: Quantitate ſcilicet, an qualitate, an proprietate? Si quantitate dixerint, ob maximum ſcilicet eorum numerum, falſum omnino eſt, cum ſcriptum ſit Deuter. 7. cap. Te elegit Dominus Deus tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui ſunt ſuper terram. Non quia cunctas gentes numero vincebatis, vobis iunctus eſt Dominus, & elegit vos, cum omnibus ſitis pauciores. Si autem qualitate reſponderint, hoc eſt, propter ſanctas eorum operationes: hoc itidem falſum eſt: cum etiam ſcriptum ſit Deut. 9. cap. Neque enim propter iuſtitias tuas, & æquitatem cordis tui ingredieris vt poſſideas terras eorum. Eos igitur concedere oportet, nullam aliam ob cauſam, Iſraeliticum populum Deum elegiſſe, niſi propter proprietatem occultam, quę erat illis intra, quæ fuit immaculata mater Meſſiæ ex eis proceſſura. Quemadmodum vetꝰ ille eorum Doctor aſſeruit, quem diximus רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt Magiſtrum noſtrum ſanctum ab eis vocari.

CAPVT XII.

Quod mater Meßiæ ex ſtirpe Regia Dauid, & tribu Iuda prodiſtura erat. Vbi Matthæus & Lucas Chriſti genealogiam deſcribentes, optime concordantur.

CAPNIO.

SI Deus totum Iſraeliticum populum propter Meſſiæ matrem ſibi elegit, peculiaremque fecit, multo magis tribum illam atq; familiam, ex qua ipſa proceſſura erat, ſibi elegiſſe cenſendus eſt. Ex qua igitur tribu, ex quaue familia eam proditura fuiſſe, priſci Iudæorum aſſerebant? GAL. Ex tribu Iuda, & ex domo ſiue familia Dauid. Nam ſi Meſſiam ex tribu Iuda, & domo Dauid naſciturum fuiſſe, tam per ſacram ſcripturam, quam per Talmudicos codices amplisſime patet, ipſique veteres Iudęorum Meſſiam ipſum ex muliere abſque viro (vt in ſequentibus abunde probabitur) generandum tradiderunt: ſequitur ſane, eos proculdubio matrem quoque eius ex tribu Iuda, & ſtirpe Dauidica futuram fuiſſe, minime ignoraſſe. Et vt alios omittam, quos ante ipſam eſſe contigit, antiquus ille eorum Doctor, quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant, eo in libro quem גלי רזיא *Gale razeia*, id eſt, Reuelatorem ſecretorum nuncupauit, ad tertiam Antonini Conſulis vrbis Romæ petitionem reſpondens, ac ea referens, quæ inter cætera ab Elia apparente ſibi in ſpelunca oranti, acceperat, ſic ait, Quod autem petiſti, cuius eſſet filia (mater ſcilicet Meſſiæ de qua loquebantur) ex quaue tribu; animaduertere debes parentem eius duplex habiturum nomen, vnum Eli, alterum Iehoiakim. Et Eli quidem, quod eſt nomen deriuatiuum, oſtendit eum ad ſublimem gradum aſcenſurum. Iehoiakim vero, quod eſt nomen compoſitum, ſignificat Deum in manu ipſius ſuſcitaturum ſaluationem Iſraelis maximam. Tribus autem Iuda deſcendit ex domo Zerubabelis filij Sealthiel. Sicut ſcriptum eſt Zachariæ quarto capite, Quis tu mons magne coram Zerubabel? in planum deducet petram primariam. Hæc petra primaria eſt mater Regis Meſſiæ. Hæc *Rabbenu* ille *Haccados*. CAP. Etſi priſci quidam Iudæorum qui ante matrem Meſſiæ fuerunt, ipſam ex tribu Iuda & domo Dauid futuram prædixerint, vt ex his quæ nunc induxiſti, aperte oſtenditur: iuniores tamen eorum fatentur quidem, Meſſiam ex tribu Iuda, atque Dauidica ſtirpe naſciturum (Quod conſequenter nec de matre eius abnuere poſſent, ſi Meſſiam ipſum de virgine abſque virili ſemine ſecundum eorum ſcripturas concipiendum, concedere vellent) ſed glorioſam ipſam Mariam virginem noſtri Meſſiæ matrem, ex tribu Iuda & Dauidica progenie ortam fuiſſe, negant, cum id ex euangelio non conſtet. *Iuniorum Iudæorum argumentatio.* Si enim (inquiunt) Maria Chriſti veſtri mater, ex tribu Iuda, ac Regia Dauidis proſapia nata eſt, cur Euangeliſtæ Chriſti veſtri genealogiam ſcribentes, de hoc non meminerunt? Nam neque Lucas quidem id refert, qui Chriſti veſtri genealogiam à Ioſeph vſque ad Adam deducit, neque Matthæus hoc atteſtatur, qui ipſam ab Abraham vſque ad Ioſeph deducens, ſic tandem ait, Iacob autem genuit Ioſeph virum Mariæ, de qua natus eſt Ieſus, qui vocatur Chriſtus. Quare vnum de duobus vos concedere oportet; Aut Chriſtum veſtrum patrem habuiſſe Ioſeph, aut ipſum non fuiſſe ex tribu Iuda, & Dauidica ſtirpe progenitum. Quocirca vt muta fiant eorum labia doloſa, velim per ipſorum ſcripturas probares, Mariam virginem, ex Dauidica progenie, per lineam rectam deſcendiſſe.

diſſe. GAL. Impia Iudæorum calliditas vtrimq; ad oppugnandam veritatem calumnias inuenit. Sed fruſtra certe laborant, cum lux ipſa veritatis in tenebris latere nequeat.

Quorundam noſtrorum reſponſio.

Quidam itaq; ex noſtris volentes difficultatē hanc auferre, aiunt Mariam & Ioſeph ex eadem fuiſſe tribu:vnde Ioſeph eam ex lege ducere cogebatur. Ideo autem generationis Chriſti ordinem ad Ioſeph vſque deduci dicunt, quia mos non eſt ſcripturarum, vt generationis ſeries per fœminas texatur. Sed hi quidem verum aiunt, difficultatem tamen quam nobis Iudæi faciunt, minime tollunt. Non enim probant Mariam ipſam beatiſſimam ex tribu Iuda, & domo Dauid deſcendiſſe, nec per conſequens eam & Ioſeph ex vna tribu fuiſſe. Idcirco nonnulli alij id probare volentes, dicunt, quod Leui, qui (vt refert Lucas) ex catena Nathan filij Dauid, per rectam lineam deſcendit, genuit Melchi, & Panthera. Panther autem Barpanthera, ſic appellatum. Barpanther autem Iehoiakim. Iehoiakim vero ipſam Dei genitricem.

Alia quorundam noſtrorum reſponſio.

Sed hi profecto à veritate longe diſcedunt, & obiectionem nobis ab Iudæis factam nullatenus ſoluunt: cum verum minime ſit (pace eorum dixerim) Leui genuiſſe Melchi & Panthera. Imo Melchi genuit ipſum Leui: vt ex Luca ſatis euidenter apparet, qui Chriſti generationem ex filiis ad patres proſecutus, ita ait, Et ipſe Ieſus incipiebat eſſe quaſi annorum triginta, vt putabatur filius Ioſeph, qui fuit Eli, qui fuit Mathan, qui fuit Leui, qui fuit Melchi. Ex quo manifeſte patet Melchi non fuiſſe filium Leui, vt iſti aſſerunt, ſed patrem. Quod ſi eſſet, vt aiunt, neq; tamen ſic eſſe, per euangelium, aut per ſcripturas apud Iudæos authenticas probant. Quo fit, vt eorum argumento nequaquam ſatisfaciant.

Reſponſionis prædictæ confutatio.

Quid ergo nos dicemus? Dicam in hoc ipſe quicquid ſentiam, ſaluo tamen meliori iudicio, & ſacroſanctæ Eccleſiæ determinatione, cui me ſemper in omnibus ſubmitto.

Galatini vera reſponſio.

Dauid itaq; duos inter cæteros legimus habuiſſe filios, Selomonem ſcilicet & Nathan. Per lineam autem Selomonis deſcendit Ioſeph, virginis glorioſæ ſponſus. Per lineam vero Nathan, deſcendit ipſa beatiſſima virgo veri Meſſiæ mater. Matthæus igitur per Selomonis lineam, ipſius Ioſeph genealogiam deſcendendo deſcribit. Lucas vero per lineam Nathan, Dei genitricis progeniem aſcendendo exprimit. Quod ex Zachariæ prophetia maxime inſinuatur, qui cum vidiſſet in ſpiritu beatiſſimam virginem ex Zerubabele Sealthielis filio prodituram, ex qua Meſſias naſciturus erat, ita quarto capite dixit, מי אתה הר הגדול לפני זרבבל למישור והוציא את האבן הראשה תשאות חן חן לה Hoc eſt, Quis tu mons magne corā Zerubabel in planum. Et educet petram primariam, & ponet gratiam gratiæ ei. Vbi per petram primariam, virginem intemeratam intellexit, ex qua Meſſias proceſſurus erat, vt Rabbenu Haccados paulo ſuperius expoſuit. Propterea Rabbi Ionathas Vzielis filius, verba hęc Zacharię, Et deducet petram primariam, ita Chaldaice exponit, ומינה אבנא יפוק משיחא ושמיה יהי לעלמא Id eſt, Et ex ipſa petra procedet Meſſias, cuius nomen eſt æternū. Quod cum illo Euangeliſtæ conuenit, In principio erat verbum. Quare autem virgo glorioſa, petra pri-

A maria dicatur, in præcedentibus dictum eſt. Notandum eſt autem, quod hic Zerubabel eſt ille de quo ſcribit Lucas, texendo eiuſdem virginis genealogiam per lineam Nathan, non autem ille de quo Matthæus meminit, Ipſius Ioſeph genealogiam per Selomonis lineam deſcribens. Cum duo fuerint Zerubabeles, duoque Sealthieles, eorundem Zerubabelum patres. Quod ex eo potiſſimum patet, quod Zerubabel iſte, de quo Matthæus ſcribit, duabus generationibus poſt transmigrationem

B Babylonis natus ſit. Ait enim ſic, Ioſias autem genuit Iechoniam & fratres eius in tranſmigratione Babylonis. Iechonias autem genuit Sealthiel. Sealthiel autem genuit Zerubabel. Sed Zerubabel de quo meminerunt Zacharias & Lucas, ante tranſmigrationē Babylonis eſt. Quod ex verbis Haggæi manifeſte videri poteſt, ita capite ſecundo dicentis, Factum eſt verbum Domini in manu Haggæi prophetæ, dicens, Loquere ad Zerubabel filium Sealthiel, Ducem Iuda, &

C ad Iehoſuam filium Iehoſadec, Sacerdotem magnum, & ad reliquos populi, dicens, Quis ex vobis eſt derelictꝰ, qui viderit domum iſtam in gloria ſua prima? Ex quibus videtur, Zerubabel hunc domum Dei in ſuo primo ædificio vidiſſe, & conſequenter ante tranſmigrationem ipſam Babylonis natum fuiſſe. Præterea, prophetia ipſius Zerubabelis fuit in ipſa tranſmigratione, imo ipſe populum eduxit ex eadem tranſmigratione, vt apud Ezram ſecundo capite habetur. Ex his igitur

D palam oſtenſum eſt, alium fuiſſe Zerubabelem, de quo Zacharias & Lucas ſcripſerunt, & alium de quo Matthæus meminit. Idcirco in genealogia quam Matthæus deſcribit, à Zerubabele vſque ad Ioſeph vndecim tantummodo generationes ponuntur. In illa vero de qua Lucas agit, à Ioſeph vſque ad Zerubabelem multo plures inueniuntur, propter maius temporis curriculum, quod interceſſit. Ex quibus omnibus plane colligitur, glorioſam virginem Mariam noſtri Saluatoris ma-

E trem, ex tribu Iuda & Regia Dauidis proſapia extitiſſe, atque per lineam rectam Nathan filij Dauid, quam Lucas optime deſcribit, prodiiſſe. Si quis autem cōtra id quod diximus obijciat, quod in ſerie eiuſdem genealogiæ nulla de ſancto Iehoiakim ipſius virginis patre fiat mentio: dico ipſum Eli fuiſſe Iehoiakim, qui aſcendendo primus in ordine ponitur. Nam apud Syros Iehoiakim, Eli, & Eliakim idem ſunt, vt ſcribit Philo Iudæus. Vnde pater matris Meſſiæ Eli & Iehoiakim

F vocatus eſt, vti & antea Rabbenu Haccados ex reuelatione Eliæ prædixerat, ſicuti in præmiſſis patuit. Et poſtmodum R. Haccanas R. Nehumiæ filius, optime teſtatus eſt, in epiſtola quam ad cognitionem generationis Meſſiæ ſcripſit, dicens, Erat quædam puella in Bethlehem Iuda nomine Maria, filia Iehoiakim Eli de genere Zerubabelis filij Sealthielis, ex tribu Iuda. Euangeliſta igitur proprium eius nomen accepit, quod fuit Eli. Sancta vero Eccleſia nomen eius vulgare, quod fuit

G Iehoiakim. Neque tamen abs re: cum Iehoiakim (vt in præcedentibus dictum eſt) Deus erigit, vel ſuſcitat, vel confirmat, interpretetur, & Deus ipſe ex eius filia incarnatꝰ, humanum genus quod per peccatum ceciderat, ac mortu æternæ condemna-

A tum fuerat, ad gratiam & gloriam erectutus, atq; ſuſcitaturus eſſet. Eli autem à verbo עלה *ala*, quod aſcendere ſignificat, deriuatur, eo quod humanum genus per eius filiam ad ſupremum gradum aſcenſurum fuerit.

Quæſtio.

Cap. Si ergo Ioſeph non fuit eius filius, ſed ipſius Iacob, vt in eius genealogia Matthæus refert, quamobrem Lucas ipſum Ioſeph filium eius nuncupat, dicens, Qui fuit Eli, ſcilicet filius?

Reſponſio quorũdam noſtrorum.

Gal. Quidam ex noſtris dicunt, Quod Iacob & Eli fratres fuerunt, mortuoq; Eli

B abſque liberis, Iacob frater eius, vt ſemen ac nomen ipſius ſuſcitaret (vti lex pręcipiebat) eius vxorẽ duxit, ex qua ipſum Ioſeph genuit. Eamobrem alterum ſecundum naturam, alterum ſecundum legem ei patrem fuiſſe, aiunt.

Reſponſionis prędictæ confutatio.

Sed vt verum fatear nimium falluntur. Tum quia vt maxime Iacob & Eli ex eadem tribu fuerint; atq; Dauidica ex ſtirpe prodierint, fratres tamen eſſe non potuerunt: cum alter per lineam Selomonis, alter per lineam Nathan deſcenderit: quare & valde diſtantes e-

C rant. Tum etiam, quia cum quis fratris defuncti ducebat vxorem, filio quem ex illa ſuſcipiebat, nomen fratris defuncti imponebat, iuxta priſcorum inſtitutionem: vt & ſemen & nomen fratri ſuo ſuſcitaret, cum lex vtrumque ſuſcitari iuberet. Quare ſi Iacob (vt aiunt) vxorem fratris ſui Eli defuncti accepit, ipſi Ioſeph, non Ioſeph, ſed Eli ſicuti defunctus appellatus fuerat, nomen impoſuiſſet.

Galatini reſponſio.

Dico igitur ſaluo meliori iudicio, Quod quia coniuges per verum matrimonium efficie-

D bantur vna caro, iuxta illud Geneſ. Erunt duo in carne vna: ideo pater vnius coniugis, pater alterius recte dicebatur. Quod etiam in *Bereſith rabba* confirmauit, ſuper illud Gen. 37. c. dictum, ויקומו כל בניו וכל בנותיו לנחמו Hoc eſt, Et ſurrexerunt omnes filij eius, & filiæ eius ad conſolandum eum, ſcilicet Iacob. Sic enim ibi dicitur, Omnes filiæ eius cur dictum eſt, cum Iacob vnam tantum haberet filiam, ſcilicet Dinam? Quia non eſt prohibitum homini, vocare generum filium ſuum, & nurum filiam ſuam.

E Et quamuis inter beatiſſimam virginem & Ioſeph carnalis non interceſſerit copula, inter eos tamen verum fuit matrimonium, quare & veri cõiuges fuerunt. Quod Angelus teſtatus eſt, dum apud Matthæum primo capite dixit, Ioſeph fili Dauid, noli timere accipere Mariam coniugem tuam. Quod enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt. Eam ob rem, non inepte Ioſeph dici potuit filius Eli ſiue Iehoiakim, qui ſuę intactę coniugis pater fuit. Quia

F igitur mos non erat ſcripturarum per mulieres genealogias texere: idcirco Lucas in genealogia glorioſæ virginis loco ipſius virginis, ipſum Ioſeph poſuit, eumque filium Eli, hoc eſt Iehoiakim, nuncupauit.

CAPVT XIII.

Quod mater Meſſiæ Maria vocari debebat.

CAPNIO.

G Dic obſecro, ſciuerunt ne veteres Iudæorum, qui matrem Meſſiæ anteceſſerunt, quo nomine ipſa vocanda eſ-

A ſet? Nam ſi nomen patris eius (vt in præmiſſis oſtendiſti) quoſdam eorum minime latuit, neque nomen ipſius eos latuiſſe putandum eſt. Gal. Ita prorſus. Quidam enim priſci eorum (mirabile dictu) nec nomen quidem ipſum quo mater Meſſiæ vocanda erat, ignorauerunt. Ipſam namque Mariam appellandam eſſe, prædixerunt. E quibus vnus ille extitit, qui tantæ apud eos autoritatis eſt, vt eum רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum vocitent.

B Hic enim in tertia partitione ei⁹ libri qui גלי רזייא *Galerazeia*, id eſt, Reuelator arcanorum dicitur, inquiſitioni Antonini conſulis vrbis Romæ ſatisfacere volens, qui ipſum inter cætera de nomine matris Meſſiæ interrogauerat, ſic ei reſpondit, prout ſibi in ſpelunca duplici oranti Elias reuelauerat; Quod autem interrogaſti, quo nomine propheteſſa vocetur, Maria eſt nomen eius. Ideoque Iſaias cecinit 9. capite dicens, כי ילד ילד לנו בן נתן לנו Hoc eſt, Quia infans natus eſt no-

C bis, & filius datus eſt nobis. Et infra, למרבה המשרה id eſt, Ad multiplicandum imperium, vel principatum, ſiue, Vt multiplicetur imperium vel principatus. Quæ verba ſignificant Meſſiam à Deo generandum eſſe, qui multiplicabit imperium, quia eſt Dominus totius orbis. Naſceturq; ex Maria Domina Et hoc eſt quod dicit, למרבה המשרה *lemarbe hamiſra*, id eſt, Ad multiplicandum imperium. Ab his enim dictionibus oritur מרים שרה *Miriam ſara*, id eſt, Maria Domina,

D hoc modo: Si accipias ל *lamed*, ם *mem*. & ר *res*, conſtituent primam particulam *lemarbe*, hoc eſt למר *lemar*. Si autem acceperis ה *he* ex *lemarbe*, & ה *he* huius dictionis המשרה *hamiſra*: quarum ſingularum numerus eſt quinque, & ambæ decem conficiunt, ſignificant י *iod* huius dictionis מרים *Miriam*. Addito autem ם *mem* huius dictionis *hamiſra*, Ecce tibi מרים *Miriam*, id eſt Maria. Ex dictione autem המשרה *hamiſra*, reſtat שרה *ſara*, id eſt Domina, quæ tribus literis ſcribitur.

E Ecce tibi ex *lemarbe hamiſra*, quod idem eſt quod Ad multiplicandum imperium, ſiue principatum, למרים שרה *lemiriam Sara*, id eſt Mariæ Dominæ. Vt nobis innoteſcat, hanc Mariam eſſe Dominam & ſuperiorem vniuerſi, ac cœlorum Reginam. Dixit ei Antoninus, Quare igitur diuiſa eſt י *iod* in duo ה *he*? Et cur interpoſita eſt ב *beth*, in medio nominis מרים *Miriam*, id eſt Maria? Quidue ſignificat ם *mem* clauſa huius dictionis למרבה *lemarbe*, quæ iure optimo aperta eſſe

F debebat, quandoquidem in medio dictionis conſtituitur? Reſpondit ille, Diuiſa eſt *iod* in duo *he*, vt nobis ſecreta admirabilia panderet. Quemadmodum enim *he* ex *daleth* & *vau* componitur in hac figura ה, ita Rex Meſſias componitur ex diuinitate & humanitate. Et ſicuti hæc duo *he*, ſunt duo *daleth*, ex quibus procedunt duo *vau*, tanquam duo filij, qui ab ipſis oriuntur, hoc modo הה: ita in ſubſtantia Regis Meſſiæ inueniuntur duæ filiationes: quarum vna

G eſt diuinitatis, qua Dei Filius eſt: altera humanitatis, qua erit filius huius propheteſſæ. Et ſicut harum literarum *daleth* & *vau* quæ conficiunt *he*, vnaquæque eſt ab inuicem diſtincta,

quanquam

quanquam ſit vna litera, ſic enim ſcribitur ה; ita in Meſſia ſubſtantia diuinitatis & ſubſtantia humanitatis, quæ ſimul vnitæ ſunt, ſunt vnus Meſſias. Quod autem *beth* huius dictionis למרבה *lemarbe* poſitum ſit in medio nominis מרים id eſt Maria, oſtendit huius propheticæ mentem & cogitationem omnem eſſe, vt ſuam virginitatẽ conſeruet. Erit enim virgo mente & actu, Quoniam per *beth* בתולה *bethula*, id eſt virgo ſignificatur. Mem vero clauſa huius dictionis למרבה *lemarbe*, quæ numerum 677. importat, oſtendit quod ab hora qua prophetatum fuit, Ecce virgo concipiet, vſque ad Meſſiæ natiuitatem, 677. ad vnguem anni præteribunt. Hæc omnia ad verbum ille eorum Doctor, quem ipſi Magiſtrũ noſtrum ſanctum vocant. Ex quibus maxima arcana ac ſanctæ noſtræ fidei conſentanea, ſacramq; theologiam redolentia, longe ante Chriſtum natum reſerata, colliguntur.

CAPVT XIV.

Quod mater Meſſiæ virgo futura erat. Et de omnimoda eius virginitate, videlicet ante partum, in partu, & poſt partum.

CAPNIO.

De ם mẽ clauſa.

QVONIAM per *mem* clauſam, in medio dictionis *lemarbe* ſcriptam, non ſolum determinatus ſexcentorum annorum numerus (vt in præcedenti capite Rabbenu Haccados tradidit) inſinuatur, qui ab eo tempore quo prophetia illa prolata eſt, ad Meſſiæ vſq; natiuitatem defluxuri erant, verum etiam matris Meſſiæ omnimoda virginitas ſignificatur: in hoc enim quod in medio eiuſdem dictionis למרבה *lemarbe*, in qua matris Meſſiæ nomen (vt probaſti) oſtenditur, *mem* clauſa præter morem ponitur, palam innuitur, Meſſiam præter naturæ morem de Maria virgine fuiſſe naſciturum: ideirco ad perfidiam iuniorum Iudæorum magis conuincendam, rem non inutilem facies, ſi matrem Meſſiæ virginem futuram fuiſſe, per eorum ſcripturas oſtenderis.

GAL. Virginem futuram fuiſſe Meſſiæ matrem, Iudaica impietas minime negare poteſt. Hoc enim & per legem, & per prophetarum oracula, & per veterum Talmudiſtarum teſtimonia, paſſim atq; clariſſime demonſtratur. Et primum quidem Leui. 12. cap. id plane habetur, cum ſic dicitur, אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה Hoc eſt, Mulier quæ ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum, & immunda erit. Cum itaque naturaliter nulla mulier ſine ſemine parere poſſit: textus autẽ dicat, Mulier quæ ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum: ſequitur profecto, Quod quandoq; mulier aliqua ſine ſuſcepto virili ſemine, paritura eſſet maſculum, atque ab omni macula munda futura. Hæc autem alia futura non erat, niſi mater Meſſiæ. De qua poſtea prophetæ apertius locuti ſunt. Nam Iſaias quidem ſic de ea 7. cap. ait, ויוסף יהוה דבר אל אחז לאמר: שאל לך אות מעם יהוה אלהיך העמק שאלה או הגבה למעלה. ויאמר אחז לא אשאל ולא אנסה את יהוה: ויאמר שמעו נא

A בית דוד המעט מכם הלאות אנשים כי תלאו גם את אלהי: לכן יתן אדני הוא לכם אות הנה העלמה הרה ויולדת בן וקראת שמו עמנואל id eſt, Et adiecit Deus loqui ad Achaz, dicens, Pete tibi ſignum, vel miraculum à Domino Deo tuo; profunda petitionem, & exalta eam ſurſum. Et dixit Achaz, Nõ petam, & non tentabo Deum. Et dixit (Iſaias ſcilicet) Audite ergo domus Dauid, Numquid parum eſt vobis, vexare homines, quod vexetis etiam Deum meum? Propter hoc dabit Dominus B ipſe vobis ſignum, vel miraculum. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Quæ quidem verba etſi tam clara ſint, vt expoſitione non egeant, ea tamen Iudæi huius tempeſtatis multi etiam à vero ſenſu detorquere conantur. Quorum calumnias in ſequenti capite, cum ad ipſorum obiecta reſpondebimus, refellemus. Nunc Ieremiam audiamus, ita 31. c. dicentem, ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר. Hoc eſt, Creauit Deus nouum ſuper terram, mu- C lier circumdabit virum, vel fortem; ſiue potentem, id eſt Deum, iuxta veterum Iudæorum gloſſas, & præſertim illius, quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant, in libro quem גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt Reuelatorem arcanorum nuncupauit, ad ſecundam Antonini Conſulis vrbis Romæ petitionem. Quod autem vir iſte ſit Meſſias, & quod à muliere virgine in vtero per conceptum circundandus eſſet (aliter enim nulla nouitas in mundo D futura fuiſſet) patet ex eo quod in expoſitione libri Geneſis Rabbi Moſis Hadarſan legitur, ſuper illud Geneſis 41. ca. dictum, ופרעה חולם. Id eſt, Et Pharao fuit ſomnians. Ibi enim dicitur, R. Iehoſuam filium Leui ita ad verbum dixiſſe: Veni & vide, quia nõ eſt mos Dei ſancti & benedicti, ſicut mos carnis & ſanguinis. Caro. n. & ſanguis vulnerat ſubula, vel nouacula, & curat emplaſtro. Deus vero ſanctus & benedictus huiuſmodi artem non habet, ſed eiſdem quibus vulnerat, me- E detur & ſanat. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Iere. 30. cap. כי אעלה ארכה לך וממכותיך ארפאך. Hoc eſt, Quoniam obducam cicatricem tibi, & ex vulneribus tuis curabo te. Et ſic etiam inuenies in Iſrael. Eadem enim re qua vulnerauit eos, ſanauit illos. Nam peccauerunt quidem in virgine. Sicut dictum eſt Ezech. 23. cap. ושם עשו דדי בתוליהן Id eſt, Et ibi ſubacta ſunt vbera virginum ſuarum: Puniti quoque ſunt in virgine. Sicut dictum eſt Thren. quinto capite, נשים בציון ענו בתלת בערי F יהודה Hoc eſt, Mulieres in Sion humiliauerunt, virgines in ciuitatibus Iuda. Et conſolatus eſt eos etiam in virgine, iuxta dictum illud Ieremiæ 31. cap. שובי בתולת ישראל שובי אל עריך אלה: עד מתי תתחמקין הבת השובבה כי ברא יהוה חדשה בארץ נקבה תסובב גבר Id eſt, Reuertere virgo Iſrael, reuertere ad ciuitates tuas iſtas. Quouſque inſanies virgo apoſtatrix? Quia creauit, id eſt creabit Deus nouum ſuper terram, mulier circumdabit virum. Rabbi Hunna in nomine Rabbi Idi, & G Rabbi Iehoſuas dixerunt, Quod hic vir eſt Rex Meſſias. De quo dictum eſt Pſalmo ſecundo אני היום ילדתך Hoc eſt, Ego hodie genui te. Et de eo quoque Iſaias ait 62. cap. למען ציון לא אחשה ולמען ירושלם לא אשקוט עד יצא כנגה צדקה

וישועתה כלפיד יבער id eſt, Propter Sion non ta- A
cebo, & propter Ieruſalem non ſilebo, donec e-
grediatur vt ſplendor iuſtus eius, & ſaluatio eius
ardeat vt facula. Et hoc eſt quod ſcriptura dicit Iu-
dicum 5. cap. יבחר אלהים חרשים אז לחם שערים
Hoc eſt, Eliget Deus nouitates vel nouos, & tunc
expugnabit portas. Hactenus traditio. Ex qua
propoſitum ſatis aperte patet. Portæ autem quas
Meſſias debellare debebat, erat limbus patrum,
qui vt in præcedenti libro diximus, infernus ſu-
perior, ac porta inferni inter cætera eius nomi- B
na, apud Hebræos vocabatur. Id ipſum quoque
in מסכת יומא *Maſſecheth ioma*, id eſt in libro
dierum, hoc modo legitur: Dixit Elias ad Rabbi
Iudam, Dixiſtis quamobrem non veniet Meſ-
ſias. Et ecce in hoc tempore dies propitiationis
eſt, & conſtupratæ quot virgines in נהר דעה *Ne-
har daa*, id eſt in flumine ſcientiæ? Ex hac tradi-
tione manifeſte datur intelligi, quod cauſa quare
Meſſias non magis accelerauit aduentus ſui tem-
pus, fuit conſcientiarum virginum Iudaicarum C
corruptio. Quæ omnes fere vel per coniuges, vel
per alios deflorari cupiebant. Sola ergo Maria
virgo beatiſſima, quæ ſola inter cæteras omnes
ſe virginitatem perpetuo ſeruaturam propoſuit,
Meſſiam concipere meruit. Quod ex eo maxime
notatur, quod ſic illam Angelo reſpondiſſe legi-
mus Lucæ primo cap. Quomodo fiet iſtud, quo-
niam virum non cognoſco? Hebræa ſiquidem
ipſa exiſtens, Non cognoſco, pro non cognoſcam
dixit, more vtique Hebræorum, qui vna eadem- D
que voce, & præſens & futurum tempus ſæpe de
ſignant. Ezechiel quoque hanc matris Meſſiæ vir-
ginitatem optime inſinuauit, cum capite 44. hæc
protulit, וישב אותי דרך שער המקדש החיצון
הפונה קדים והוא סגור: ויאמר אלי יהוה השער
הזה סגור יהיה לא יפתח ואיש לא יבא בו כי יהוה
אלהי ישראל בא בו והיה סגור Id eſt, Et conuertit
me ad viam portæ ſanctuarij extimi, quæ reſpicit
orientem. Et ipſa clauſa erat. Et dixit Deus ad me,
Porta hæc clauſa erit, non aperietur, & vir non E
veniet in eam, vel non tranſibit per eam. Quo-
niam Dominus Deus Iſrael venit, vel ingreſſus eſt
per eam. Et erit clauſa. Et hic eſt finis פסוק *paſuc*,
id eſt verſiculi apud Hebræos. Vbi in eo quod di-
citur ter clauſa porta hæc, quæ matrem Meſſiæ
virginem ſignificabat, deſignatur, ipſam virgi-
nem ante partum, in partu, & poſt partum futu-
ram fuiſſe. Hanc omnimodam matris Meſſiæ ve-
ri Dei & hominis virginitatem clarius expreſſit
Rabbi ille Simeon ben Iohai in commentariis F
libri Geneſeos remotiore Ieroſolymorum lin-
gua conſcriptis (ſiquidem ipſe eorum autor fuiſ-
ſe creditur) dum exponens illud primo capite
eiuſdem libri dictum, Faciamus hominem ad
imaginem noſtram, tanquam ſimilitudinem no-
ſtram, hæc inter cætera dicit, חוטמא בחוטמא
אשתמודע פרצופא: תא חזי מה בין עתיקא לזעיר
אפין דא מארי חחוטמא חיין בנוקבא חיין דחיין. דא
חוטמא הוא פרדשא דביה נשיב רוחא לזעיר
אפין וכריעת סליחה נחת רוח דרוחא דנפיק מהבא G
מאינון נוקבין חד רוחא נפיק לזעיר יומין לאתער
בגנתא דעדן וחד רוחא דחיי דביה זמנין בזמנא
דבריה דדויד למנדע חכמתא: ומההוא נוקבא אתער
ונפיק רוחא סתימאה וזמין לשרא. על מלכא

משיחא דכתיב ונחה עליו רוח יהוה רוח חכמה ובינה
A רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה הרי ארבעה
ריחיי ורא חדא אמרין תלתי: רבי יוסי אמר ביומוי
דמלכא משיחא לא יימרון חד לחד אוליף חכמתא
דאדהבי כתיב ולא יאמרו עוד איש את אחיו וגומר
כי כולם ידעו אותי מקטנם ועד גדולם: ובההוא
זמנא יהער עתיק יומין רוחא דנפיק מן מוחא
סתימאה ובדשליף דא כל רוחין דלתתא יהערון
עמית ומאן אינון כתרין קדישין דזעיר אפין: id eſt,
Vultus per vultum, vel facies per faciem manu-
B ducit nos in cognitionem facierum. Aduerte
quidnam intereſt inter antiquum & iuniorem fa-
cierum; Hic eſt Dominus qui poſuit faciem vi-
uentem in fœmina, quæ quidem facies eſt vir à vi-
ta procedens à vita. Hæc inſuper facies eſt para-
diſus, in quo habitat ſpiritus iunioris facierum. At
vero fœmina genuflectit, petitque veniam à ſpi-
ritu qui immittitur in illam, qui ſpiritus proceſ-
ſit ab altiſſimo throno diuinitatis ad fœminam
vnam. Et ſpiritus qui egreſſus eſt, ſiue qui pro-
C ceſſit, eſt ſpiritus iunioris dierum, quieſcens in
delicijs paradiſi. Hic autem vitarum ſpiritus,
præparatus fuit olim etiam ante tempus filio Da-
uidis, ad percipiendam ſapientiam. Ab illa au-
tem fœmina magna virtute experrectus ſpiritus
egreſſus eſt de vulua clauſa, paratus & aptus
eſſe Princeps altiſſimus. Is vero eſt Rex Meſſias.
De illo ſiquidem ſcriptum eſt, Et quieſcet ſuper
eum Spiritus Dei, Spiritus ſcientiæ & intelle-
ctus, Spiritus conſilij & fortitudinis, Spiritus ſa-
D pientię & timoris Dei. Hi ſunt quatuor modi qui-
bus venturus eſt hic ſpiritus, & vnus tantum ſpiri-
tus eſt Dominus noſter diſtinctus à tribus. Dixit
Rabbi Ioſe, In diebus regis Meſſiæ, non dicet
alter ad alterum, Doce me ſcientiam. Quoniam
ſcriptum eſt, Et non docebit vlterius vir vel ali-
quis fratrem ſuum, quia omnes cognoſcent me
à paruulis eorum vſque ad maiores eorum. In
tempore autem illo expergiſcetur antiquus die-
rum, & ſpiritus qui egreſſus eſt de vulua clauſa.
E Cum vero ipſe ſurget, omnes etiam ſpiritus ſur-
gent cum illo. Et quinam ſunt illi? Hi nimi-
rum, qui donati ſunt coronis ſanctis iunioris fa-
cierum. Hæc ille. Vbi neſcio quid clarius
dici potuiſſet de Meſſiæ diuinitate, deque ma-
tris eius virginitate, longe ante ipſius virginis
ortum. Per figuras inſuper matris Meſſiæ vir-
ginitas præoſtenſa atque declarata fuit. Et pri-
mum quidem per illud, quod Exod. 3. cap. ita le-
gitur, וירא והנה הסנה בוער באש והסנה איננו
F אכל: ויאמר משה אסרה נא ואראה את המראה
הגדול הזה מדוע לא יבער הסנה Hoc eſt, Et vidit,
& ecce rubus ardens in igne, & rubus non vora-
batur. Et ait Moſes, Accedam vtique, & videbo
viſionem magnam iſtam, quamobrem non com-
buratur rubus. Sequitur, Et vocauit eum Deus
de medio rubi. Et poſt pauca, Et dixit ad eum,
Ego ſum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus
Iſhac, & Deus Iacob. Vbi Filij Dei natiui-
tas ex virgine intacta atque incorrupta, Moſi
G mirabiliter præmonſtrata fuit. Per ſuccenſum
enim rubum & non combuſtum, oſtenſum eſt,
quod ex illo populo ſalua matris ſuæ integrita-
te proditurus eſſet, qui igne diuinitatis carnis
humanæ naturam quaſi rubi ſpinam acciperet,
& incon-

&incon ſumtam humanitatis ſubſtantiam in ipſa diuinitatis flamma ſeruaret. Legitur quoque in libro Iudicum cap. 6. Gedeonem ſic dixiſſe, אם טל יהוה על הגזה לבדה ועל כל הארץ חרב וידעתי כי תושיע בידי את ישראל כאשר דברת id eſt, Si ros fuerit ſuper vellus tantum, & ſuper totam terram ſiccitas, tunc ſciam, quod ſaluabis in manu mea Iſrael ſicut dixiſti. Et ita factum eſt. Vbi vellus qui agni habitus eſt, humanam naturam deſignat, quam ros diuinitatis aſſumſit. Terra vero ſicca eſt virginis vterus, humano ſemine non perfuſus. Quod vero poſtea dicit, quod ſolum vellus ſiccum ſit, & tota terra rorem habens, ſignificat, quod habitus Chriſti non ſit infuſus: tota autem terra virginei corporis Spiritus ſancti gratia fuerit imbuta. In virga etiam Aharon ſignificata eſt matris Dei virginitas & integritas: quę abſq; vllo exteriore humore ſola Dei virtute floruit, fronduit, ac fructum fecit, tam ſanis quam ęgris dulcem pariter & vtilem. Sic enim de ea Num. 17. ca. legitur, והנה פרח מטה אהרן לבית לוי ויצא פרח ויצץ ציץ ויגמול שקרים: Hoc eſt, Et ecce floruit virga Aharon domui Leui, & produxit florem, atq; germinauit germen, & perfecit amygdalam. Nec nobis obſtat, quod hic dicitur virgam Aharon floruiſſe domui Leui. Quia non ſolum de tribu Iuda, ſed de tribu quoq; Leui, ac etiam de gentibus naſciturus erat Meſſias. Contra igitur vniuerſa naturæ iura, virga Aharon produxit, quod nec ſemine ſuggeri potuit, nec radice. Virga igitur valuit contra naturam nuces producere. Et virgo Dei mater non potuerit præter naturam ex iuſſu Dei Filium generare: Dicant nobis Iudæi increduli, quonam pacto arida virga floruit, & fronduit, atq; amygdalas protulit. Et nos dicemus eis, quomodo virgo Dei Filium concepit & peperit. Sed nec Iudæi nobis virgæ conceptum explicare poterunt, nec nos eis virginis partum. Cum ipſi prætetea credant, Heuam de corpore Adæ fuiſſe formatam, aiunt enim hoc voluntatis diuinæ miraculo accidiſſe: per eundem etiam modum reſpondendum eis eſt de Meſſię conceptione, ac natiuitate ex virgine. Cum diuina voluntas naturæ curſu, aut ordine minime indigeat.

CAPVT XV.

Oppoſitionum recentiorum Iudæorum, matris Meſſiæ virginitatem impugnantium, confutatio.

CAPNIO.

QVAMVIS hæc ita ſint, Iudæi tamen noſtri temporis matris Meſſiæ virginitatem impugnare cupientes, mirifico ſigno illo de virgineo cōceptu & partu, ab Iſaia dato, atq; per te inducto, multifariam contradicere non deſiſtunt, impoſſibile exiſtimantes, virginem concipere, ac filium parere. Quare aſſerunt hæc Iſaiæ verba, cum dixit, *Alma* concipiet & pariet filium non de matre Meſſiæ intelligi debere, ſicuti priſci eorum expoſuerunt, & fides Catholica de virgine glorioſa Maria illa eadem verba prædicta fuiſſe, affirmat. Quocirca plura contra nos in hoc

A facere ſolent argumēta. Quibus, vt obmuteſcant eorum in matrem Meſſiæ latratus, te per eorum ſcripturas reſpondere cupio. Primum itaq; ſic argumentantur. Signum hoc (inquiunt) quod propheta dedit, liberationis futuræ Regis Achaz à duobus Regibus, qui contra eum venerant, ſignū fuit. Chriſtus autem veſter poſt Achaz vltra annos quingentos, natus eſt. Signum igitur hoc conceptionis eius ex virgine eſſe non potuit. *Primum Iudæorum argumentum.*

GAL. Facile nobis erit huic argumento reſpondere, ſi prius *Solutio.*
B pro veritatis propheticæ intellectu, hiſtoriā ſummatim notauerimus. Tēpeſtate igitur qua Achaz in Iudæa regnabat, cum reges potentes duo, Syriæ ſcilicet & Iſrael Ieroſolymā copioſo exercitu obſediſſent, vt ſcribitur apud Iſaiam 7. cap. & 4. Reg. 16. tunc miſit Dominus Deus Iſaiam ad Achaz, vt eum moneret, ne ab illorum Regum exercitu metueret. Ipſe autem vt prauus & incredulus (erat enim idolorum cultor) prophetæ verbis credere noluit. Quam ob rem propheta eum monuit, vt
C ex quo ei non credebat, peteret fieri aliquod ſuæ liberationis ſignum, dicens, Pete tibi ſignum, vel miraculum à Domino Deo tuo. Profunda petitionē, & exalta eam ſurſum. Hoc eſt, Pete ſignum tuæ liberationis fieri, ſiue ex inferni profundo per alicuius mortui reſuſcitationem, ſiue de cœlo per ſolis ſtationem, ſicut tempore Iehoſuę factum eſt. Ille autem cum impius eſſet, nolēs à Deo ſignum petere, excuſationem protulit, Quod hoc eſſet Deum tentare. Vnde ait, Non petam, & non ten-
D tabo. Cum igitur Iſaias cognouiſſet, quod nō bona fide Achaz hoc dixerat, ſed potius quia Deum minime timeret, ipſum huiuſmodi ſigno indignū iudicans ſignum ei dare noluit, ſed illud domui Dauid dedit, dicens, Audite ergo domus Dauid, Numquid parum eſt vobis vexare homines, quod vexetis etiam Deum meum? Propter hoc dabit Dominus ipſe vobis ſignum. Ecce virgo cōcipiet, & pariet filium & vocabit ipſa nomen eius Emmanuel. Ex his patet, ſignum de virginis conce-
E ptu, & partu non fuiſſe datum ipſi Achaz, ſed domui Dauid, ex cuius ſemine Meſſias ſecundum carnē naſciturus erat. Negandum igitur eſt, quod in argumento dicitur, hoc ſignum ſcilicet ipſi Achaz fuiſſe datum. Ad illud autem quod dicitur, Quod cum Chriſtus poſt Achaz per annos vltra quingentos natus ſit, conceptio eius ex virgine ſignum liberationis prædictæ à duobus illis Regibus eſſe non potuit: dicimus duplex in ſacra ſcriptura reperiri ſignum. Vnum prognoſticum, al- *Signum duplex prognoſticum & rememoratiuum.*
F terum rememoratiuum. Prognoſticum quidem ſignum eſt reſpectu futuri euentus. Cuiuſmodi fuit illud, quod (vt dicitur Iudicum 6. cap.) Gedeoni in vellere futuræ victoriæ indicatiuum datum fuit. Rememoratiuum vero reſpectu præteriti. Cuiuſmodi illud extitit, quod Moſi Dominus dedit Exod. 3. ca. dicens. זה לך האות כי אנכי אלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים אל ההר הזה Hoc eſt, Et hoc erit tibi ſignum, quod miſerim te. Cum eduxeris populum
G meum de Ægypto immolabis ſuper montem iſtum, gratias ſcilicet agens mihi de miſſione hac, quæ tibi imponitur. Signum igitur de virginis conceptu & partu rememoratiuum fuit, nō prognoſticum. Nec obſtat magna temporis diſtan-

tia, cum ita ſignum rememoratiuum in magna diſtantia præteritum reſpiciat, ſicut & prognoſticum reſpicit futurum: decuit certe ſignum hoc in magna diſtantia dari vt Achaz qui verbo prophetæ incredulus fuit, ita ſignum illud à ſeipſo longinquum haberet, ſicut nec ipſe mente credebat. Illi tamen qui ab eo deſcenſuri erant, tandem illud videre debebant. Ideo ſignum hoc non ei, ſed domui Dauid datum fuit. CAP. Deinde obiiciũt.

Secundum Iudæorum argumentum.

Quod vbi editio noſtra; Ecce virgo, dicit: Hebraica litera, Ecce הָעַלְמָה *haalma* ponit. *Alma* autem apud eos non virginem, ſed adoleſcentulam ſignificare dicunt, quæ tam de virgine quàm de corrupta dicitur. Prophetam igitur non de virginis, ſed adoleſcentulæ conceptu & partu locutum fuiſſe, aiunt. Nam ſi de virginis conceptu locutus eſſet, non Ecce *alma*, id eſt, adoleſcentula, ſed Ecce בתולה *bethula*, quod idem eſt quod virgo, dixiſſet.

Solutio.

GAL. Tria ſunt apud Hebræos (vt noſti) vocabula, idem fere ſignificantia: videlicet נַעֲרָה *Naara*, בתולה *bethula*, עלמה *alma*. *Naara* enim ſolum ætatis reſpectum habens puellam ſiue adoleſcentulam ſignificat, tam virginẽ quàm corruptam. *Bethula* vero ad virginitatem duntaxat reſpectum habens, virginem ſignificat, ſiue adoleſcentula ſit, ſiue annus. *Alma* autem ad vtrumque reſpectum habens, ad adoleſcentiam ſcilicet & ad virginitatem, & adoleſcentulam & virginem deſignat. Quapropter mulier ſiue iuuencula ſit, ſiue annoſa, quamdiu virgo eſt, *bethula* appellari poteſt. Quamdiu autem iuuencula eſt, ſiue virgo ſiue corrupta ſit, *naara* nuncupatur. *Alma* autem nulla vocari poteſt, niſi & iuuencula ſit, & virgo intacta. Quod ipſa quoque vocabuli interpretatio aperte indicat. Deriuatur enim עַלְמָה *alma*, à verbo עלם *alam*, quod abſcondere, ſiue celare ſignificat, vt dicit Rabbi Kimhi in libro *Seraſſim*, Sicut eſt illud Pſalm 90. dictum, שת עונותינו לנגדך עלומנו למאור פניך id eſt, Poſuiſti iniquitates noſtras coram te, abſcondita noſtra ad lumen vultus tui. Et rurſus Pſal. 44 הוא ידע תעלמות לב Hoc eſt, ipſe cognouit abſcondita cordis. Et apud Iob 28. cap. ותעלמה יוציא אור id eſt, Et abſcondita producit in lucem. Item Geneſ. 24. cap. העלמה היצאת לשאב Hoc eſt, *Alma* egrediens ad hauriendum. Hæc omnia (inquit Rabbi Kimhi) abſconſionem & celationem ſignificant. Quamobrem *alma* apud eos adoleſcentulam aſpectibus hominum abſconditam, celatam & occultam, atque omnino intactam ſignificat, de cuius pudicitia atque integritate nullum ſit dubium, maxime cum ei proponitur articulus, qui apud Hebræos eſt hæc litera ה *he*, quæ dictionem determinate ſignificare facit, & ſæpe additur his quæ vel nota ſunt, vel de quibus prius facta eſt mentio. Nec in tota ſcriptura ſacra inuenitur dictio hæc העלמה *haalma* cum litera *he* ſcripta, ſiue articulata, niſi in tribus locis, Et primum quidem Geneſ. 24. ca. cum de Rebecca dicitur, הנה אנכי נצב על עין המים והיה העלמה היצאת לשאב אמרתי אליה השקיני נא מעט מים מכדך id eſt, Ecce ſto iuxta fontem aquæ, & erit *haalma*, id eſt, virgo egrediens ad hauriendum, & dicam ei, Pota me quæſo modico aquæ de hydria tua. Quæ dum *alma* vocata eſt, virgo erat atq; intacta, vt patet per textum, qui ibidem ſic de ea dicit, בתולה ואיש לא ידעה Hoc eſt, Virgo, & vir non cognouerat eam. Deinde reperitur Exod 2. cap. cum de Maria ſorore Moſis ita ſcribitur, ותלך העלמה ותקרא את אם הילד id eſt, Et perrexit *haalma*, id eſt, virgo, & vocauit matrem ipſius infantis. Et illa quoque tunc adoleſcentula virgo erat. Tertio demum apud Iſaiam hoc in loco inuenitur, vt paulo ante patuit. Tribus his locis duntaxat exceptis, alibi nuſquam in tota ſacra pagina apud Hebræos inuenitur dictio hæc *haalma* cum articulo ſcripta. Si igitur duæ primæ ſic denominatæ fuerunt, virgines intactæ erant, cum ita denominarentur, idem tenendum eſt de iſta, de qua Iſaias loquitur, Cum iuxta ſapientum ſententiam, de omnino côſimilibus, idem omnino debeat eſſe iudicium. Eam ob rem 70. interpretes cum in hunc locum deuenerunt, pro *haalma*, virgo cum articulo præpoſito tranſtulerunt, dicentes *ἰδοὺ ἡ παρθένος*. Et reliqua. Quod autem ſic intelligi oporteat, ex eo quoque patet, quod ſignum illud pro ciuitatis liberatione ab Iſaia datum, vt ait Rabbi Selomo, valde miraculoſum eſſe debebat. Adoleſcentulam autem concipere & parere filium, virginitate non remanente, nullum eſt miraculum, cum hoc naturaliter fieri quotidie contingat. Neceſſario igitur dicendum eſt, ſignum quod eis propheta dederit, virginem ſcilicet concepturam, ac filium pariturum, præter naturæ morem, & ſolo Dei miraculo futurum fuiſſe. Quia igitur vt ad Iudæorum obiectionem reſpondeamus, mulier quæ Dei Filium conceptura ac paritura erat, & puella ſiue iuuencula, & virgo omnino intacta eſſe debebat, idcirco Iſaias vt vtrumque inſinuaret, dixit, Ecce *haalma* quod vtrumque (vt dictum eſt) ſignificat. Et non dixit, Ecce *bethula* quod vnum tantummodo deſignat. Præterea ſi, Ecce *bethula* dixiſſet, non omnimodam matris Meſſiæ virginitatem præſignaſſet. Nam *bethula* etſi virginem ſignificet, non tamen omnino intactam. Quod R. Selomo aperte oſtendit, cum ſuper illud Gen. vigeſimo quarto cap. dictum *Bethula*, id eſt, virgo erat, & vir non cognouerat eam, volens rationem reddere propter quam cum textus dixiſſet *Bethula* .i. virgo erat, adiecit, Et vir non cognouerat eam: ſic ait, בתולה במקום בתולים ואיש לא ידעה שלא כדרכה לפי שבנות הגוים משמרות עצמן במקום בתולים ומפקירות עצמן ממקום אחר על כן העיד על זו שהיתה נקייה מכל Hoc eſt, Virgo erat, & vir non cognouerat eam, ſcilicet per viam non rectam Quoniam filiæ gentium cuſtodiebant quidem corpus ſuum in loco virginitatis, proſtituebant autem illud in alio loco. Patet ex hoc ipſam mundam fuiſſe in toto, hoc eſt omnino incognitam, & intactam. Ex quibus manifeſtum eſt, quod bethula non eſt omnino intacta, & incognita viro, cum poſſit eſſe contra naturam corrupta, atq; viris cognita. *Alma* autem omnino intactam ſignificat, vtriſq; penitus incognitam.

Tertium Iudæorum argumentum.

CAP. Ad hæc Iudæi, Si העלמה *haalma* cum articulo (inquiunt) aliquam ſui mentionem præcedere exigit, & huius virginis quam vos Chriſtiani ſalua virginitate concepturam, ac parituram fuiſſe, aſſeritis, nulla apud ipſum Iſaiam, neque apud alium prophetarũ præceſſit mentio, ſequitur plane, vir-

he, virginem de qua vos loquimini, non eſſe illam de qua Iſaias meminit, dicens, Ecce *baalma* concipiet & pariet filium. Per hæc ergo verba, matris Meſſiæ virginitatem probare non poteſtis. GAL. Imo Selomo longe ante Iſaiam de virgine iſta ſub nomine *alma*, mentionem fecerat, ita Prouerb. trigeſimo capite dicens, שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים: דרך הנשר בשמים דרך נחש עלי צור דרך אניה בלב ים ודרך גבר בעלמה Hoc eſt, Tria ſunt quæ ſeparata ſunt, vel diſtant à me, vel mirabilia ſunt mihi, & quartum minime cognoui. Via aquilæ in cœlis; via colubri ſuper petram, via nauis in corde, vel in medio maris, & via viri in *alma*, id eſt in virgine. His verbis optime Selomo Meſſiæ vias deſcribit. Incipiens enim à nouiſſima eius via, hoc eſt, ab aſcenſione in cœlum, ad primam, id eſt ad eius incarnationem, quæ de virgine futura erat, tandem peruenit. Quarum quidem viarum alium expoſitorem non quæramus, quam eum quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Is enim in libro qui גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, Reuelator arcanorum inſcribitur, ad ſecundam Antonini Conſulis vrbis Romę petitionem, qui eorundem verborum explanationem poſcebat, ſic ait, Magnam rem quęſiſti. Sed quia dictum eſt Prouerb. 11. cap. מנע בר יקבהו לאום id eſt, Qui abſcondit frumentum, id eſt doctrinam, vel expoſitionem legis, maledicetur in populis: dicam tibi rem admodum ſublimem. Via aquilæ in cœlis eſt Rex Meſſias, qui poſt paſſionem ſuam aſcendet in cœlum. Quemadmodum dictum eſt Amos nono cap. הבונה בשמים מעלותיו Hoc eſt, Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam. Via nauis in medio maris: Hic itidem eſt Rex Meſſias: cuius vita ſicut nauis in medio mari agitabitur: ſicut dictum eſt Ier. trigeſimo capite, מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו id eſt, Quare vidi omnis viri manus ſuper lumbos ſuos? Viri, hoc eſt Dei, qui Hebraice dicitur גבר *gheuer*, id eſt, fortis vel potens. Quoniam omnibus fortitudo vel potentia eſt ipſe Deus. Et via colubri ſuper petram: Hic eſt etiam Rex Meſſias, qui ſe faciet vt colubrum, quem Moſes ſuper petram poſuit, vt duceret filios Iſrael in terram ſanctam. Rabbi autem Iodam dixit, Et via colubri ſuper petram: Hic eſt Rex Meſſias, qui tranſibit per petram poſtquam ſepultus erit, & ab ipſa egredietur, nec videbitur qua tranſierit: ſicut dictum eſt Exodi trigeſimo tertio c. הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור Hoc eſt, Ecce eſt locus apud me, & ſtabis ſuper petram. Cumq; tranſibit gloria mea, ponam te in foramine petræ. Et *gheuer*, id eſt viri vel fortis, ſeu potentis in *alma*. Hic quoque eſt Deus amans filias Ieruſalem, vt generetur Rex Meſſias ex vna earum. Concipiet autem & pariet, remanebitq; virgo: ſicut dictum eſt Ieremiæ trigeſimo primo capite, Quia creauit Deus nouum ſuper terram, fœmina circumdabit גבר *gheuer*, id eſt virum fortem, ſeu potentem, hoc eſt Deum. Hæc omnia ad verbum *Rabbenu Haccados*, quem ipſi Magiſtrum noſtrum ſanctum vocant. Via igitur *gheuer*, id eſt viri fortis, vel potentis, hoc eſt Dei in *alma*, id eſt in virgine, fuit Filij Dei ex virgine incarnatio. Et hanc quidem

Solutio.

A viam plene atque perfecte Selomo cognoſcere non potuit: quonam ſcilicet pacto abſque humano ſemine virgo concipere poſſet, ac perfectum Deum & hominem in vtero concludere, filiumque parere, ac virgo remanere, nec Selomonis intellectus plene capere potuit, nec vnquam lingua vlla explicare. Quamobrem recte dixit, Et quartum minime cognoui. Merito igitur de matre Meſſiæ Iſaias ait, הנה העלמה הרה *Hinne baalma hara*, id eſt, Ecce virgo concipiet: cum litera B *he*, id eſt, cum articulo præpoſito, tanquam de nota loquens apud prophetas, & de qua iam Selomo meminerat. CAP. Iudæorum noſtri ſeculi peruerſitas, contra id quod de *alma* dictum eſt, ſubſannando adhuc & blaſphemando exclamat, & dicit, Proſequamini textum, per vos inductum. Legite vlterius quod Prouerb. 30. cap. ſequitur, Sic enim ibi immediate ſcriptum inuenietis, כן דרך אשה מנאפת אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און id eſt, Sic eſt via mulieris adulteræ, quæ C comedit, & terſit os ſuum, & ait, Non feci iniquitatem. Ecce inquiunt, quod *alma* hoc loco non poteſt eſſe niſi corrupta, eo quod mulieri adulteræ comparetur. GAL. Ad reprimendam eorum audaciam, reſpondetur, quod Selomonis verba hoc in libro ideo משלי *Misle*, id eſt prouerbia, vel parabolæ vocantur, quia ſemper fere vnum prætendunt, & aliud intendunt. Alioqui *Maſſal*, id eſt Parabola, vel ſimilitudo, vel exemplum nō eſſet משל *Maſſal*, ſi ita vt ſonat omnino intelli- D gatur. Viam ergo mulieris adulteræ non debemus hic ad literam accipere, ſed vitam & peſſimum agendi modum alicuius alterius, adulteræ mulieris factum imitantis. Quamobrem priſci quidam Iudæorum per viam mulieris adulteræ hoc loco primi parentis præuaricationem intellexerunt. Vnde ille idem quem רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum ab eis vocari diximus, ibidem locum hunc exponens, ita ait, Sic eſt via mulieris adulterę: cum E cæteris; Totum hoc egit Adam qui de peccato ſuo ſeſe excuſauit, noluitque illud fateri, ſed dixit, Mulier quam dediſti mihi ſociam, dedit mihi de arbore, & comedi. Fecitque vt meretrix, quæ comedit, & os tergit, nihil mali ſe feciſſe contendens. Quamobrem rationi congruit, vt totus terrarum orbis piectatur. Et cum venerit tempus ſaluationis, æquum eſt, vt Deus ad inferos deſcendat, eoſque ſaluet. Et hoc eſt quod dictum eſt Ieremiæ ſecundo ca. הנני נשפט אותך על אמרך לא F חטאתי Hoc eſt, Ecce ego iudicabor tecum, eo quod dixeris non peccaui. Item apud Iſaiam ſexageſſimo ſexto capite, כי באש יהוה נשפט i. Quia in igne Deus iudicabitur. Hæc ille. Nos autem dicere poſſumus, per viam mulieris huius adulteræ, Iudæorum quoq; perfidiam non inepte deſignari: quibus à Domino per Iſaiam quinquageſimo ſeptimo capite, ita dicitur, ואתם קרבו הנה בני עננה זרע מנאף ותזנה, Hoc eſt, Et vos accedite huc filij augurratricis, ſemen adulteræ, & fornica- G riæ. De quibus etiam apud Ezechielem decimoſexto capite ita ſcribitur; Sic ait Dominus Deus ad Ieruſalem: Et infra, ולא היית כזונה לקלס אתנן האשה המנאפת תחת אישה תקח את זרים id eſt, Et non fuiſtis ſicut meretrix ad deridendum, vel

Iuniorum Iudæorum obiectio.

Cōfutatio.

Iudæi comparantur mulieri adulteræ.

contemnendum pretium, ſed vt mulier adultera, quæ ſub viro ſuo, vel pro viro ſuo ſuſcipit alienos. Et poſt aliqua ibidem, ושפטתיך משפטי נואפות ושפכות דם ונתתיך דם חמה וקנאה Hoc eſt, Et iudicabo te iudiciis adulterarum & effundentium ſanguinem; & dabo te ſanguinem furoris & zeli. Ex his igitur patet, quod mulier adultera in præmiſſa Selomonis parabola eſt ſynagoga Iudaica, quæ comedit, & comedere non deſinit ſapidiſſimum ſibi panem illum, de quo Prouerb. 20. cap. ita ſcriptum eſt, ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ id eſt, Sapidiſſimus eſt homini panis mendacij, & poſtea, vel deniq; implebitur os eius calculo. Calculus hoc in loco, non eſt niſi pœna inferni æterna. Nam calculus cum durus ſit, mandi non poteſt, neq; conſumi, neq; deglutiri, neq; expui, cum totum os plenum eſt: ſic pœna inferni duriſſima quidem ac durabilis eſt, nullatenuſq; euadi poteſt, neq; finiri, neq; diminui, neq; aliqua lachrymarum humiditate molliri. Quod autem panis mendacij ſuauis ac ſapidus ſit Iudæis, per id potiſſimum oſtenditur, quod apud Ieremiam nono capite ſic de eis dicitur; ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר id eſt, Et veritatem nō loquuntur, docuerunt linguam ſuam loqui mendacium. Item apud eundem quinto capite, ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו id eſt, Etſi, Viuit Deus, dixerint: tamen hoc ad mendacium, vel ad falſitatem, vel ad fraudem iurabunt. Quemadmodum ergo via aquilæ in cœlo, & via colubri vel ſerpentis ſuper petram, & via nauis in corde vel in medio maris, & via viri vel potentis, hoc eſt Dei in *alma*, id eſt, in virgine, factæ ſunt Selomoni mirabiles ac difficiles, multumq; ab eius intellectu diſtantes: ſic fuit apud eum admodum mirabilis, ac valde ab eius ratione diſtans nequiſſimæ huius adulteræ via. Quomodo enim Selomonis ratio capere potuiſſet, aut debuiſſet malitiæ immenſitatem, impietatis profunditatē, ac perfidiæ quantitatem, qua erat hæc adultera Meſſiam iuſtum ac omnino innocentem morte condemnatura, & Barabbam ſeditioſum atque homicidam liberari petitura? Aut quomodo eiuſdem ſapientis intellectus comprehēdere ſuffeciſſet, qua etiam ſatuitate, qua inſania, qua mentis inopia, quaue diabolica inuidia ſtimulata, aut quo cacodæmone agitata, poſſet verum Meſſiam repellere, ſolo verbo cæcos illuminantem, claudos dirigentem, languidos curantem, leproſos mundantem, mutis ſermonem, ſurdiſq; auditum reſtituentem, dæmoniacos liberantem, de paucis panibus plura hominum millia ſatiantem: & duos falſos Meſſias, qui nihil tale vnquam fecerant, vnū poſt alterum pro vero Meſſia ſuſcipere: Bencozbam ſcilicet ante vrbis Hieroſolymæ excidium, & Barcozbam apud Bitter non multò poſt eiuſdem vrbis incendium, quos ex nomine ſolo ſaltem, & horrori habere debuerāt & ſuſpectos, cum vterq; mendacij vel falſitatis filius interpretetur? Optime igitur ipſe Selomo quatuor viarum antedictarum, hoc eſt, Meſſiæ myſteriorum altitudinem, ac huius mulieris adulteræ ingratitudinem, impietatem, perfidiamq; admiratus, verba hæc ſubiecit: Sic eſt via mulieris adulteræ, ſic ſcilicet admiranda, atq; ad intelligendum difficilis, & ſupra quam dici poteſt, ſtupenda: quæ panem tot mendaciorum & comedit, & comedere adhuc tam auide non deſiſtit. Et quaſi tergens os ſuum, ac ſi nihil mali operata ſit, erubeſcere neſcit. Et hoc eſt quod ei apud Ieremiam 3. cap. dicitur, ומצח אשה זונה היה לך מאנת הכלם Hoc eſt, Frons meretricis facta eſt tibi, renuiſti erubeſcere. Quæ cum ita ſint, oppoſitionib⁹ eorundem in matris Meſſiæ virginitatem oblatrantium non obſtantibus, ſic exponenda ſunt præmemorata Iſaiæ verba, Ecce *haalma*, id eſt ipſa virgo ſancta & abſcondita, de qua longe ante Selomo meminerat, concipiet diuina virtute, & pariet filium. Et vocabit ipſa virgo ab Angelo Gabriele præmonita & inſtructa, ac Spiritu ſancto repleta, nomen eius Emmanuel, quod idem eſt quod Nobiſcum Deus, per quod diuinę atque humanæ naturę in vna Meſſię perſona vnio aperte demonſtratur. Ad cætera autem Iudæorum argumenta, quæ vt verum huius prophetiæ ſenſum peruertere poſſint, contra nos facere ſolent, in tertio libro, vbi Meſſiam Emmanuelem vocandum fuiſſe, oſtendimus, plenius iam reſpondimus.

Præmiſſorum verborū Iſaiæ expoſitio.

Caput XVI.

Quod mater Meſſiæ Spiritu ſancto cooperante, Dei Filium conceptura erat.

CAPNIO.

HIc non abs re ſcire velim, An veteres Iudæorum ſicut matrem Meſſiæ virginem concepturam, ac parituram prædixerunt: ita quoque ipſam de Spiritu ſancto concepturam prænunciauerint. GAL. Id quidem à prophetis longe ante prænunciatum fuit, & ab antiquis Iudæorum Doctoribus expreſſe expoſitum. Nam inter prophetas quidem in perſona Spiritus ſancti loquens Iſaias ſic 8. cap. ait, ואקרב אל הנביאה ותלד בן Hoc eſt, Et acceſſi ad propheteſſam, & concepit & peperit filium. CAP. Iuniores Iudæorum verba hæc de acceſſu ipſius Iſaiæ per concubitum ad vxorem ſuam, exponunt. Quæ (vt aiunt) ex ipſo concipiens, peperit ipſius prophetæ filium. GAL. Nos eos verba ipſa falſo exponere, atque contra prophetæ intentionem peruertere, ex ipſiuſmet prophetæ verbis oſtendemus. Neque enim immediate præcedentia, neque mox ſequentia, expoſitioni eorum ſuffragantur, quin potius manifeſte contradicunt. Sic namque propheta ante dixit, ואעידה לי עדים נאמנים את אוריה הכהן ואת זכריהו בן יברכיהו id eſt, Et conteſtatus ſum mihi teſtes fideles, Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Et his præmiſſis immediate protulit verba hæc, Et acceſſi ad propheteſſam, & concepit & peperit filium. Et poſtea ilico ſubiecit, ויאמר יהוה אלי קרא שמו מהר שלל חש בז Hoc eſt, Et dixit Deus ad me, voca nomen eius, Velociter ſpolia, cito prædare. Vel, Voca nomen eius, Expeditum, ſpoliatorem, feſtinum, prædatorem. Hæc autem ſic Ionathas in Chaldæum tranſtulit, ואמר יהוה לי קרי שמיה סותי למבז ביזה ולמעדי עראה id eſt, Et dixit Deus ad me, Voca nomen eius, Velocem

Iudæorum falſa expoſitio.

Cōfutatio.

locem ad ſpoliandum ſpolia, & feſtinum ad prædandum prædam. Quæ nullaten° filio Iſaiæ conueniunt: cum nec ſic vocatus fuerit, neq; de eius nomine, neque de vita, neque de geſtis, neque de morte ipſius aliqua fiat in ſacra ſcriptura mentio. Quare non illi, ſed Meſſiæ aptiſſime congruunt: qui velox ad ſpoliandum infernum futurus erat, & feſtinus ad prædandum, hoc eſt, ad auferendam à diabolo prædam, quam propter peccatum primi hominis poſſidebat. Quod in ſe iam complendum Meſſias noſter teſtat° eſt, cum Lucæ 11. cap. dixit, Cum fortis armatus cuſtodit atrium, in pace ſunt omnia quę poſſidet. Si autem fortior eo ſuperueniens, vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet, in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet. Circa præcedentia autem duo à Iudæis quæramus. Primum ad quid propheta teſtes illos induxerit? Numquid ei ad vxoris ſuæ concubitum accedenti, teſtibus opus erat? Hoc enim turpe eſt, vel cogitare, nedum dicere. Deinde quinam fuerint hi teſtes, Vrias ſcilicet ſacerdos & Zacharias Barachię filius: Conſtat enim Vriam hunc non vtique illum idolorum cultorem fuiſſe, vt quidam ex noſtris putant: cui Achaz (vt 4. Regum 16. capite legitur) è Damaſco literas ſcripſit: ſed illum de quo Ieremias meminit 26. cap. dicens, Fuit vir prophetans in nomine Domini, Vrias filius Semei, quem & Iehoiakim Rex occidit. Zachariam quoq; hunc Barachiæ filium eum fuiſſe certum eſt, qui in numero 12. prophetarum vndecimus eſt. De his enim ſecundum Hebræorum expoſitiones, Iſaias ibi loquitur. Hos autem longe poſt Iſaiam naſci contigit. Ex quo patet, Iſaiam ipſum non in perſona ſua, ſed in perſona Spiritus ſancti verba illa protuliſſe. Qui quidem Spiritus ſanctus antequam ad prophetiſſam id eſt ad virginem illam, quæ ſaluatorem cõceptura & paritura erat, accederet, vt ſua virtute & cooperatione, abſque virili ſemine Filium Dei conciperet; & pareret, hos prophetas veritatis futuræ teſtes ſibi adhibere debebat. Alter enim eorum, Vrias ſcilicet Semei filius multa mala contra Iudæos, & ciuitatem eorum ventura prædixit, quæ poſtmodum in captiuitate Babylonica eis obuenerunt. Alter vero, hoc eſt Zacharias Barachiæ filius, multa ac maxima bona eis in aduentu Meſſiæ ventura, prophetauit. Et præſertim cum 2. cap. dixit, רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם יהוה׃ Hoc eſt, Exulta & lætare filia Sion. Quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et rurſus nono cap. גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא id eſt, Exulta quàm plurimum filia Sion, iubila filia Ieruſalem. Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & Saluator ipſe. Hoc autem ita eſſe vt expoſuimus, per Rabbi Ionathæ Targum, id eſt per translationem Chaldaicam maxime videtur, quæ ſic eo in loco habet, ואסהיד קדמי סהדין מהימנין ית לוטי דאמרית לאיתאה בנבואת אוריה כהנא והא אתו ואף כל נחמתא דאמרית לאיתאה בנבואת זכריה בן ברכיה אנא עתיד לאיתאה Hoc eſt; Et conteſtatus ſum ex parte mea teſtificationes malas quas dixi venturas in prophetia Vriæ Sacerdotis: Ecce futurum eſt quoq; ſic, vt omnem conſolationem quam dixi venturam in prophe-

A tia Zachariæ filij Barachiæ, ego adducturus ſum. Et intraui ad prophetiſſam, & concepit & peperit. Vbi euidenter oſtenditur, verba illa non Iſaię, ſed Spiritus ſancti fuiſſe. Quod autem hi prophetæ ſint ipſi iidem, de quibus Iſaias in perſona Spiritus ſancti loquitur, primo per Rabbi Selomonem apparet: qui locum hunc exponens, ſic ait: *Rabbi Selomonis expoſitio.* Et adhibui mihi in diebus etiam Iehoiakim duos teſtes fideles. Quorum vnus eſt Vrias Sacerdos, quem Iehoiakim interfecit. Sicut dictum eſt Ie- B remię vigeſimo ſexto capite, Fuit quoque vir prophetans in nomine Domini Vrias filius Semei de Cariathiarim. Et prophetauit contra ciuitatem iſtam, & contra terram iſtam, iuxta omnia verba Ieremiæ. Et alter eſt Zacharias filius Barachiæ, qui prophetauit in anno ſecundo Darij, dicens, Adhuc habitabunt, vel ſedebunt ſenes & vetulæ in plateis Ieruſalem. Vrias ergo fuit ſignum Zachariæ. Si enim vidiſtis impleri prophetiam Vrię, ſitis expectantes, quod prophetia quoq; Zacharię im- C plebitur. Et hoc quemadmodum adhibui mihi teſtes in facto Sennacherib. Amos enim teſtis fuit ſupplicij decem tribuum, dicens 7. cap. Et Iſrael captiuatione captiuabitur. Iſaias vero ad animandum Hezekiam, vt fiducialiter ageret. Sequitur in Propheta, Et peperit filium, illum ſcilicet eundem filiũ, quem vocauit prophetiſſa Emmanuel. Hęc Rabbi Selomo. Deinde id idem per Talmud probatur. Legitur namque in fine libri מכות *Maccoth*, id eſt flagellorum. Quod Rabbi Elazer, & D Rabbi Iehoſuas, & Rabbi Akiba, cum ſemel Ieroſolymam poſt eius excidium aſcendiſſent, atq; ad montem ſpeculatorum perueniſſent, ſciderunt veſtimenta ſua. Et cum ſe ad montem domus Domini contuliſſent, vidiſſentque vulpem de domo ſancti ſanctorum egredientem, cœperunt ipſi flere. Rabbi autem Akiba ridebat. Dixerunt ergo ei, Quare tu rides? Reſpondit eis, & quamobrem vos fletis? Dicunt ei, Quia nunc completum eſt illud Thren. 5. cap. dictum, Super E montem Sion quod deſertum eſt, vulpes ambulauerunt. Et poſt hæc non plorabimus? Dixit eis Rabbi Akiba, Propter hoc ego rideo. Scriptum eſt enim Iſaiæ 8. ca. Et conteſtatus ſum mihi teſtes fideles, Vriam ſacerdotem, & Zachariam filium Barachiæ. Et quæ eſt materia Vriæ apud Zachariam? Vrias namq; fuit in ſanctuario primo. Sicut dictum eſt Ieremiæ 26. cap. Vir quoq; fuit prophetans in nomine Domini Vrias filius Semei de Cariathiarim. Et prophetauit contra ciuitatem F iſtam, & contra terram iſtam, ſecundum omnia verba Ieremiæ. Et audiuit rex Iehoiakim, & oẽs robuſti eius. Et eduxerunt Vriam ex Ægypto, & introduxerunt eum ad Regem Iehoiakim, & percuſſit eum gladio. Zacharias autem in ſanctuario ſecundo fuit. Sed ſcriptura ſuſpendit prophetiam Zachariæ in prophetia Vriæ. In Vria enim ſcriptum eſt Micheæ 3. capite, Cauſa veſtri Sion quaſi ager arabitur, & Ieruſalem aceruus erit. Et mons domus ſanctæ beſtiis ſyluæ, vel in excelſa ſyluæ. G In Zacharia vero ſcriptum eſt 2. cap. Adhuc habitabunt ſenes & vetulæ in plateis Ieruſalem, & vir in cuius manu baculus propter multitudinem dierum. Cum igitur prophetia Vriæ impleta ſit, gauiſus ſum, quia ſcio, quod prophetia quoque

Digitized by Google

Zachariæ implebitur. Quo audito, dixerunt ad R. Akiba huiuſmodi verba, Conſolatus es nos, conſolatus es nos. Hæc omnia Talmud. Ex quibus aperte liquet, hos eoſdem prophetas eſſe, de quibus Iſaias in perſona Spiritus ſancti locutus eſt. Quod autem hi prophetæ multo poſt Iſaiam nati fuerint, id quoque facile videri poterit. Nam Vrias quidem à Iehoiakim Rege interemtus fuit, Iſaias vero quarto anno Regis Achaz (vt ait Rabbi Selomo) verba prædicta protulit. A quarto autem anno Achaz, vſque ad Iehoiakim fluxerunt anni 140. Nam omnes anni quibus Achaz regnauit fuerunt 16. E quibus quatuor ſubtractis, remanent 12. In quorum principio factum eſt antedictum Iſaiæ vaticinium. Deinde Hezekias filius eius annis regnauit 29. Poſt quem Manaſſes 55. Exinde Amon annis duobus. Poſtea Ioſias annis 31. Poſtmodum Ioachaz menſibus tribus. Poſt quem Iehoiakim, qui Vriam prophetam ſupradictum occidit, annis 11. Qui quidem anni omnes ſimul ſumti, ſunt 160. & menſes tres. Ex quo ſatis manifeſte patet, quod primus teſtis, ſcilicet Vrias, quem Iſaias vel Spiritus ſanct⁹ ſibi adhibuit, nondum natus erat, quando adhibitus fuit. De ſecundo vero, hoc eſt de Zacharia, nemo hoc dubitandum duxerit: cum à quinto anno Achaz, vſq; ad ſecundum Darij, quo ipſe prophetauit, anni 250. fluxerint. Cum igitur hi tales ac tanti prophetæ quos ſibi teſtes adhibuit Iſaias, imo Spiritus ſanctus per Iſaiam, vbi de virgine propheteſſa & filio eius Emmanuel locutus eſt, tempore Iſaiæ nondum nati eſſent: palam oſtenditur omnibus vſum rationis ſanum habentibus, propheteſſam illam de qua Spiritus ſanctus per Iſaiam loquebatur, dicens, Acceſſi ad propheteſſam, & concepit & peperit filium, nondum natam fuiſſe, nec per conſequens ipſam Iſaiæ vxorem eſſe potuiſſe, vt falſo Iudæi iuniores delirantes affirmant: ſed potius virginem illam, quę Spiritu ſancto interueniente, Dei filium conceptura, & paritura erat, de qua paulo ante quoque meminerat, dicens, Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabit ipſa nomen ei⁹ Emmanuel. Ex his etiam patet, acceſſum hunc ad propheteſſam, ſpiritalem futurum fuiſſe. Quæ cum ita ſint, clarum eſt, propheteſſam hanc aliam non fuiſſe, quam virginem Mariam; quæ Meſſiam Dei filium conceptura, & paritura erat. Ad quam acceſſit Spiritus ſanctus, non locum mutando, ſed per prophetam loquendo, & demum tempore ab æterno prædeſtinato, virtutem ſine viro concipiendi, ei conferendo. Et tunc virgo ipſa concepit, & peperit filium, Dei verbum carne humana indutum, ac mundi ſaluatorem. Hic igitur Spiritus ſancti acceſſus tunc ad eam factus eſt, cum, vt ait Lucas 1. cap. in menſe ſexto, à conceptione ſcilicet Ioannis Baptiſtæ, miſſus eſt Angelus Gabriel à Deo in ciuitatem Galilææ cui nomen Nazareth, ad virginem deſponſatam viro, cui nomen erat Ioſeph, de domo Dauid, & nomen virginis Maria. Et ingreſſus Angelus ad eã, dixit, שלום מהן מלאה יהוה עמך ברוכה את בנשים id eſt aue gratia plena, Deus tecum, benedicta tu in mulieribus. Quæ cum audiſſet, turbata eſt in ſermone eius, & cogitabat, qualis eſſet iſta ſalutatio. Et ait Angelus ei, אל תראי מרים כי מצאת חן לפני האל הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישוע וזה יהיה גדול ובן עליון יקרא ויתן לו יהוה אלהים כסא דוד אביו וימלוך בבית יעקב לעולם ולמלכותו אין קץ Hoc eſt, Ne timeas Maria, inueniſti enim gratiam apud Deum. Ecce concipies in vtero, & paries filium, & vocabis nomen eius Ieſum. Hic erit magnus, & filius Altiſſimi vocabitur. Et dabit illi Dominus Deus ſedem Dauid patris eius, & regnabit in domo Iacob in æternum & regni eius non erit finis. Dixit autem Maria ad Angelum, באי זה אופן יעשה זה כי איש אינני יודעת id eſt, Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco? Et reſpondens Angelus dixit ei, רוח הקדש יבא עליך ויכלת עליון יסך לך ולכן הנולד ממך קדוש בן עליון יקרא והנה אלישבע קרובתך והיא הרה בן בזקנותה וזה החדש ששי לה שנקראת עקרה כי לא יהיה בלתי אפשרי לפני יהוה כל דבר Hoc eſt, Spiritus ſanctus ſuperueniet in te, & virt⁹ Altiſſimi obumbrabit tibi. Ideoque & quod naſcetur ex te ſanctum, vocabitur Filius Dei. Et ecce Eliſeba cognata tua, & ipſa concepit filium in ſenectute ſua. Et hic menſis eſt ſextus illi, quę vocatur ſterilis. Quia non erit impoſſibile apud Deum omne verbum. Dixit autem Maria, הנה שפחת יהוה יעשה לי כדברך Id eſt, Ecce ancilla Dei, fiat mihi ſecundum verbum tuum. Quo dicto, mox concepit Dei Filium. Nec eſt mirandum, quod Iudæi recentiores hæc tam euidentia, vtpote à ſuis patribus tradita, nequaquam intelligunt, cum hoc ſatis idem propheta eodem in capite oſtenderit; ſic dicens, וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב Hoc eſt, Expectabo Deum occultantem faciem ſuam à domo Iacob. CAP. Vnum eſt, quod hic iuniores Iudæorum contra nos obiiciunt. Quia cum propheta in perſona Spiritus ſancti dixit, Et acceſſi ad propheteſſam, & concepit, & peperit, non de futuris, ſed de præteritis locutus eſt. GAL. Hæc profecto obiectio, nec Iudæos impinguat nec eis famem aufert. Mos quippe diuinæ ſcripturæ eſt, præteritum pro futuro (vt te minime latet) ſæpiſſime ponere. Eo quod dictum Dei haud ſecus atq; factum habeatur; vt pulchre dicitur in *Midr. tillim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 107. dictum, יאמרו גאולי יהוה אשר גאלם מיד צר id eſt, Dicent redemti Dei, quos redemit de manu tribulantis. Ibi enim hæc inter cætera Hebraice ſcripta leguntur, אמר רבי יהודה בר שלום יפה הוא אומר לפי שמאמרו של הקדוש ברוך הוא מעשה אמר רב הונא בשם רבי דוסתאי בשם רבי שמואל בר נחמן וממקום אחר למד שמאמרו של הקדוש ברוך הוא מעשה הוא וממי אתה למד מאברהם מה כתיב ביום ההוא כרת אברהם ברית לזרעך נתתי אתן אינו אומר אלא נתתי ועד עכשיו לא הוליד בנים אלא שמאמרו של הקדוש ברוך הוא מעשה אמר הקדוש ברוך הוא אמרתי רבר נעשה מעשה אף כאן אומר גאולי שכבר גאלם id eſt, Dixit Rabbi Iudas filius Salon, Pulchre dictum eſt, redemit, quamuis futurum eſſet. Quoniam dictum Dei ſancti & benedicti tanquam factum eſt. Dixit Rabbi Hunna in nomine Rabbi Duſtai, in nomine Rabbi Semuel filij Nahman; Ex alio quoque loco docemur, quod dictum Dei tanquam factum eſt. Vnde de Abraham quid ſcriptum eſt in libro Geneſis, quintodecimo capite? ביום

Iudæorum iuniorum obiectio.

Cõfutatio.

Præteritũ pro futuro quare ponatur.

ביום ההוא כרת יהוה את אברם ברית לאמר לזרעך נתתי את הארץ הזאת : Hoc eſt, In die illo pepigit Deus cum Abram pactum, dicens, Semini ſuo dedi terram hanc. Non dixit: Dabo, ſed dedi. Et quomodo, cum nondum Abraham filios genuiſſet? Quia dictum Dei, factum eſt. ideo ſic dixit: Hinc etiam docemur, quod dictum Dei factum eſt, cum dicitur, Ego Dominus locutus ſum, & feci. Et quando fecit? Niſi quia dictum Dei, factum reputatur? Bene ergo dictum eſt, Redemit, quamuis futurũ eſſet. Hæc traditio Gloſſa autem R. Selomonis ſuper illud Iſaiæ, Hæc verba feci eis, ſic dicit: Feci, id eſt faciam. Omnis namq; lingua prophetarũ, de futuro tanquam de iam facto loquitur. Ex quibus patet obiectionem Iudæorum nullam penitus eſſe. Quandoquidem, ſecundum traditionem præmiſſam, ſic accipienda ſint ipſa Iſaiæ verba, Et acceſſi, id eſt accedam ad prophetiſſam, & concepit & peperit, id eſt, & accipiet & pariet filium.

CAPVT XVII.

Quod mater Meſsiæ prophetiſſa eſſe debebat, prophetas omnes antecellens.

CAPNIO.

Ex his optime quoq; oſtenſum eſt, glorioſam virginem Meſſiæ matrem prophetiſſam futuram fuiſſe: Quamuis autem non ignorem, Vatem eam excellentiſſimam extitiſſe (vt in his præſertim quæ in Cantico ſuo mirificentiſſime prædixit, luculenter apparet: Inter quæ ſic de ſe ipſa cecinit, Et exultauit ſpiritus meus in Deo ſalutari meo. Quia reſpexit humilitatem ancillæ ſuæ, ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes generationes) vt tamen impia iuniorum Iudęorũ contundatur perfidia qui ipſam blaſphemiis innumeris petere non pertimeſcunt: velim vt ſicut eam in præcedentibus, & initialis peccati expertem, & virginem puriſſimam, per eorum ſcripturas demonſtraſti, ita quoq; & prophetiſſam ipſam futuram fuiſſe, per aliquem ex priſcis eorum, qui id expreſſe dixerit, oſtenderes.

GAL. Quoniam in antecedentibus multa hac de re dicta ſunt, & adhuc aliqua in ſequentibus dicentur, nunc illum duntaxat maxime apud eos autoritatis virum, quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupant, ſatis ſit audire. Is namq; in tertia eius libri petitione, qui גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, Reuelator arcanorum inſcribitur, ab Antonino vrbis Romæ conſule interrogatus, Quæ ſit prophetiſſa illa de qua Iſaias meminit, cum dixit octauo capite. Et acceſſi ad prophetiſſam, & concepit & peperit filium: ita reſpondit, Sæpenumero in hac quæſtione ſuſpēſus fui & anxius. Et quadam die ingreſſus patrum ſpeluncam, vbi ſepulti ſunt Adam & Heua, Abraham & Sara, Iſhac & Robeka, Iacob & Lia, vt illic orarem, inueni Eliam, quem percontatus ſum. Quare notum tibi facio quod ab ipſo accepi, quod hæc prophetiſſa eſt mater Regis Meſſiæ, quem Deus ſanctus & benedictus ſe miſſurum ad Iſrael pollicitus eſt. Dicta eſt autem prophetiſſa, quia ſuo vaticinio ſcit

A omnia, à primordio ad finem vſque. Quod nemo vnquam prophetarum cognoſcere potuit. Ipſa eſt enim omnium prophetarum domina & magiſtra. Et hęc eſt *alma* illa, de qua dixit Selomo Prouerb. 30. capite, Et via viri in *alma*, id eſt, Et via Dei in virginem. De qua & Iſaias ait 7. cap. Ecce *haalma* concipiet & pariet filium. De ea quoq; apud Micheam 5. cap. ſic dicitur, Et tu Bethlehem Ephrata paruula es. Et poſt pauca, Propter hoc dabis eos vſque ad tempus, quo parturiens pariet. Præterea
B de Rege Meſſia etiam quem prophetiſſa iſta paritura eſt, dixit Iſaias 9. cap. Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis. Et erit principatus ſuper humerum eius, & vocabitur nomen eius, Admirabilis, Conſiliarius, Deus fortis, Pater ſempiternus, Princeps, Pax. Hæc ille longe ante quam prophetiſſa hæc nata eſſet. Cuius verba Iudæi minime negare poſſunt, cum ipſum magiſtrum noſtrum ſanctum vocent, eiuſq; autoritas maxima (vt dictum eſt) apud eos exiſtat.

C

CAPVT XVIII.

Quod mater Meſsiæ ſedes Dei futura erat, ſuper quam diuina maieſtas ſedere debebat.

CAPNIO.

Cvm Ieremias 17. ca. verba iſta protulit, כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו מקוה ישראל יהוה Hoc
D eſt, Solium gloriæ altitudinis, à principio locus ſanctificationis noſtræ, expectatio Iſrael Deus: quid ibi per ſolium gloriæ intelligitur? Ego enim per ſolium gloriæ eo in loco glorioſam virginem Meſſię matrem intelligi arbitror: quæ cum ſit in cœleſti gloria ſuper omnes choros Angelicos exaltata, recte ſoliũ gloriæ altitudinis dicitur, hoc eſt ſedes Dei Altiſſimi ſuper quam diuina ſedet maieſtas.

GAL. Recte ais mi Capnio. Vt igitur melius quod ſentis,
E declaretur, ea quæ Rabbi Moſes ben Maimon in libro *More* parte prima, capite nono dicit, afferam. Vbi quonam pacto ſedes Deo attribuatur, exponens, hæc inter cætera ait, Quid ſedes ſignificet notum eſt. Cum quiſpiam eam ornatam & pontificio more paratam conſpiciet, exiſtimabit in ea Regem, aut Imperatorem aliquem ſeſſurum. Ipſa enim ſedentis excellentiam ac maieſtatem oſtendit. Hac ratione domus Dei, ſedes Dei appellatur, quippe cum ipſa dominium & pote-
F ſtatem eius oſtendat, qui in ea gloriam ſuam, & claritatem patefacit. Ideo Ieremias dixit, Solium gloriæ altitudinis à principio, locus ſanctificationis noſtræ. Eadem ratione & cœli ſedes Dei vocantur, quatenus inuentoris fortitudinem oſtendunt, motorem moderatoremque huiuſce mundi inferioris, atque influentiam gratiæ eius patefaciunt. Idcirco dictum eſt apud Iſaiam 56. capite, השמים כסאי Id eſt, Cœli ſedes mihi ſunt. Ac ſi dicat, Cœli eſſentiam meam, fortitudinem,
G & potentiam iugiter oſtēdunt. Quemadmodum ſedes dominium & maieſtatem eius inſinuat, qui in ea ſedere dignus eſt. Hoc autem neceſſarium eſt in Deum credenti. Non quod hæc ſedes corpus ſit, in quo Deus ſedeat. Abſit, vt in hunc er-

rorem incidamus. Cum enim iam probauerimus, Deum corporeum non eſſe, quomodo dicemus, eum loco, aut tabernaculo corporeo indigere? Certum eſt autem (vt diximus) quemlibet locum à Deo gloria ſua magnificatum, vt eſt domus ſancta, aut cœli, ſedem eius dici. Verumtamen cum Deus largiori modo locutus eſt Exod. 17. ca. Quia manus ſolii Domini, & bellum Dei erit contra Amalech à generatione in generationem: hæc eſt propria Dei ſubſtantia atque eſſentia. Neque imaginandum eſt, hanc ſedem eſſe rem ab illa diſtinctam, aut à Deo creatam, vt cæteræ eius creaturæ. Quia ſequeretur, Deum eſſe in tempore, & abſque ſede fuiſſe ante quam eam creaſſet. Hoc autem dicere, aut credere, eſt maxima hæreſis, cum ſcriptum ſit Pſalm. 102. ואתה יהוה לעולם תשב כסאך לדור ודור id eſt, Et tu Deus in æternum permanes, ſedes tua in generationem & generationem. Hoc eſt, Quemadmodum tu Deus æternus es, ita & ſedes tua æterna eſt. Et ob id oſtenditur, hanc ſedem nõ eſſe rem à Deo diſtinctam. Et ideo hæc ſedes & quodcunque aliud ſignificat propriam Dei eſſentiam, non ſunt res ab eo diſtinctæ. Hactenus Rabbi Moſes ille Ægyptius. Ex cuius quidem verbis tres eliciuntur concluſiones, cum tria ſedium genera ipſe adducat. Quarum duæ creatæ ſunt, tertia vero increata.

Triplex genus ſedium.

Prima concluſio eſt, Quod prima ſedes creata, quam Doctor ipſe licet pro domo ſancta accipiat, dicatq; in ea ob eius excellentiam ſedentis maieſtatem cognoſci, rectius tamen de intemerata Meſſiæ matre intelligitur, quæ propter eius perfectionem atque excellentiam, ſedes Dei futura erat, in qua ipſe oſtendere debebat gloriam ſuam & claritatem, quæ eſt Meſſias totius mundi gloria, lux & claritas.

Prima ſedes eſt mater Meſſiæ.

Ob quod dictum eſt Iſaiæ nono cap. העם ההולכים בחשך ראו אור גדול יושבי בארץ צלמות אור נגה עליהם Id eſt, Populus qui ambulabant in tenebris, viderunt lucẽ magnam: illis qui ſedebant in terra vmbræ mortis, lux orta eſt. Quare verba Ieremiæ, cum dicit, Solium gloriæ altitudinis à principio; non intelliguntur pro domo ſancta, quæ erat in Ieruſalem. Quia etſi Deus in ea gloriam ſuam oſtenderit, illa tamen gloria comparatione gloriæ & claritatis, quam in matre Meſſiæ oſtenſurus erat, nihil fuit. Neque enim reperimus domum illam ſanctam à mundi principio fuiſſe, vt matrem Meſſiæ extitiſſe in præcedentibus probatum eſt. Præterea ſolium gloriæ domus illa ſancta dici non poteſt, cum ſedes Dei glorioſa debeat perennis ſeu perpetua eſſe, & non euaneſcere. Quia quicquid Deus ſemel accipit, nunquam dimittit. Et quanquam duæ aliæ Dei ſedes quas ipſe affert, videlicet cœli, & propria Dei eſſentia, altera perpetua ſit, altera æterna; Domus tamen ſancta in Ieruſalem excidio tranſiit, atque euanuit. Denique ſequitur in Ieremiæ textu, Expectatio Iſrael Deus. Vera autem expectatio & ſpes Iſrael, non fuit niſi Meſſias, qui ex matre ſua ſanctiſſima proditurus erat. His ergo rationibus palam oſtenditur, verba Ieremiæ antedicta, non de domo ſancta, vt Rabbi Moſes Ægyptius ſentit, quæ vna cum Ieruſalem corruit, ſed de matre Meſſiæ intelligi debere, vt ipſe intelligenda optime ſentis. Ipſa enim (vt ait Rabbenu Haccados in libro *Galerazeia*, ad tertiam Antonini conſulis Vrbis Romæ petitionem) futura erat ſedes, quam Deus conſtruxit, vt in ea ſederet Rex Meſſias, ad oſtendendam maieſtatis ſuæ gloriam cunctis mortalibus. Secunda & tertia concluſio ſunt, ſecundam quidem ſedem eſſe creatam, tertiam vero increatam. Hæ autem duæ Dei ſedes ſunt Meſſias ipſe. Nam creata quidem eſt eius humanitas, quę Verbo Dei facta eſt ſedes: increata vero diuinitas ipſa.

Secunda ſedes eſt Meſſiæ humanitas.

Quod autem Meſſię humanitas dicta ſit Dei ſedes, patet per illud Pſalmi 45. dictum, כסאך אלהים עולם ועד שבט מישר שבט מלכותך Sedes tua Deus perpetua & æterna, ſceptrum directionis, ſceptrum Regni tui. Quemadmodum enim ex operatione cœlorum, oſtenditur inuentoris eorum gloria, hoc ſcilicet argumento, Quodcunque mouetur, neceſſario motorem habet, atque gubernatorem: Cœli autem mouentur, motorem igitur habent, atque gubernatorem: ita ex Meſſiæ humanitate, propter eius diuinas operationes, oſtenditur ſuppoſitum ipſius eſſe Deum, vniuerſi orbis conditorem & gubernatorem. Sicuti enim cœli oſtendunt motoris ſui gloriam, & huius orbis inferioris moderationem, mediante ſuæ gratiæ influentia: ita Meſſiæ humanitas oſtendit magnificentiam & dominium inuentoris, & motoris huius mundi, mediante ſaluationis influentia, quam humanitati Deus influit. Sedem vero tertiam dicit eſſe diuinitatem, quæ increata eſt. Nam increatus eſt Pater, increatus Filius, increatus Spiritus ſanctus.

Tertia ſedes eſt diuinitas.

Senſus autem eorum verborum quem ducit, Tu autem Deus in æternum permanes, ſedes tua in generationem & generationem, iſte eſt, Quemadmodum tu Deus æternus es, ita ſedes tua quæ eſt Filius tuus, æterna eſt, Quia æternus Pater, æternus Filius, æternus Spiritus ſanctus. Ex verbis igitur ipſiuſmet Rabbi Moſis Ægyptij, plane (vt probauimus) oſtenditur, prænimemorata Ieremiæ verba, Solium gloriæ altitudinis à principio, locus ſanctificationis noſtræ: de beatiſſima Meſſiæ matre intelligenda eſſe, quæ eſt ſedes Dei altiſſimi. Dixit autem, A principio, vt oſtendat eam abſque initiali peccato conceptam fuiſſe. Idem quoque optime inſinuatur per illud Ezechielis primo cap. dictum, וממעל לרקיע אשר על ראשם כמראה אבן ספיר דמות כסא ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלמעלה id eſt, Et ſuper firmamentum, quod erat imminens capiti eorum, quaſi aſpectus lapidis ſaphiri, ſimilitudo throni; & ſuper ſimilitudinem throni quaſi aſpectus hominis deſuper. Vbi Ezechiel de immaculata matre Meſſiæ vaticinatus eſt. Poſtquam enim viderat quatuor animalia, eorumque motum, ait ſe vidiſſe ſuper capita animalium in cœlo ſtare ſimilitudinem throni, vel ſolij, ſiue ſedis, quæ eſt glorioſa mater Meſſiæ. Moxque ſuper hanc, ſimilitudinem hominis, qui eſt Dei Filius incarnatus, ſeu Meſſias. Dicit autem aſpectum huius ſedis eſſe ſimilem ſaphiro, vt non ſolum innuat huius intemeratæ virginis gloriam, ſed ipſius quoque omnimodam puritatem. Quia ſicut ſaphirus licet ex elemento terreſtri, opaco & obſcuro originem habeat, à ſui tamen principio diaphanus, & clarus

Mater Meſſiæ aſſimilatur ſaphiro.

clarus eſt. Ita immaculata mater ipſa Meſſiæ, et-ſi à parentibus peccato obnoxiis prodierit, à ſui tamen initio clariſſima & abſque originalis peccati macula fuit. Hæc de immaculata ac ſan- A ctiſſima matre Meſſiæ ſecundum veterum Hebræorum ſententias dicta ſufficiant. Nunc ad filium eius redeuntes, de ipſius myſteriis agamus.

LIBER OCTAVVS.

DE MESSIÆ MYSTERIIS, QVÆ IN DOMINO NOSTRO IESV CHRISTO CONSVMmata ſunt.

CAPVT PRIMVM.

Quod Meſſias ſecundum carnem ex Iacob & cæteris patribus per lineam rectam deſcenſurus erat.

CAPNIO.

DE Meſſiæ igitur myſteriis nunc dicturus, quibus iuniorum Iudæorum perfidia optime conuincitur (per ea namque Dominum noſtrū Ieſum Chriſtum verum fuiſſe Meſſiam, palam oſtenditur: cum in eo omnia ipſa Meſſiæ myſteria à Prophetis prænuntiata ad vnguem completa fuerint) C primum, quod Meſſias ipſe ex Iacob, cæteriſque patribus per lineam rectam deſcenſurus eſſet, patefacere debes. GAL. Adducam igitur, quæ hac de re Numer. 24. cap. hoc modo ſcribuntur, דרך כוכב מיעקב וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב וקרקר כל בני שת והיה אדום ירשה והיה ירשה שעיר איביו וישראל עשה חיל: וירד מיעקב והאביד שריד מעיר i. Egreſſa eſt ſtella de Iacob, & ſurrexit virga vel ſceptrum ex Iſrael, & conquaſſauit angulos, vel vertices Moab, & diruit, vel diſſipauit D omnes filios Seth. Et erit Edom poſſeſſio eius. Et erit poſſeſſio Seir inimicis eius, & Iſrael agens fortiter. Et dominabitur de Iacob, & deſtruet reſiduum, vel reliquias de ciuitate. Vbi gloſſa Rab. Selomonis, De ciuitate (inquit) famoſa Edom, id eſt, de Roma. De Rege autem Meſſia dicitur, Et dominabitur de Iacob: cum reliquis. Nam de ipſo dictum eſt Pſalmo 72. Et dominabitur à mari vſque ad mare. Item in Abdia, Et non erit reſiduum domui Iacob. Hæc Rab. Selomo. Hæc autem verba, Egreſſa eſt ſtella ex Iacob, & ſurrexit virga vel ſceptrum ex Iſrael: ita Rabbi Ankelos Chaldaice tranſtulit, יקום מלכא מדבית יעקב ויתרבי משיחא מישראל i. Surget Rex ex domo Iacob, & nutriet ſe, & magnificabitur Meſſias ex

B Iſrael. Ex qua Chaldaica tranſlatione duo habentur. Primum quidem, quod ſcriptura hæc de Meſſia loquitur. Secundum vero, quod in eadem præteritum pro futuro more prophetico ponitur. In commentariis autem Rabbi Moſis Hadarſan in librum Geneſeos, ſuper illud 49. cap. eiuſdem libri dictum, Non recedet ſceptrum de Iuda; cum cæteris: ſic dicitur, Hoc eſt, quod ait Balaam, Egreſſa eſt ſtella ex Iacob: & reliqua. Et quando complebitur prophetia hæc? Cum veniet Silo, id C eſt, Meſſias. Ex his patet propoſitum. Quod etiam de Iuda, & ſubſequenter de Iſſai Meſſias proditurus eſſet, habetur in *Bereſit* קטנה *Ketanna*, id eſt, in expoſitione minori libri Geneſ. ſuper illud Gen. quadrageſimo nono capite dictum, יהודה אתה יודוך אחיך h. e. Iuda te confitebuntur fratres tui: vbi ſic dicitur, Iudas quartus natus eſt in tribubus, in die quarta creata ſunt luminaria cœli, & de Meſſia ſcriptum eſt Pſalmo 89. Et thronus eius ſicut ſol coram me. Et de Iuda natus eſt Meſ-D ſias, iuxta illud Iſaiæ 11. cap. dictum, Et egredietur virga de ſtipite Iſai, & planta de radicibus eius fructificabit. Hæc traditio. Quod etiam ex Dauid naſciturus erat, habetur in *Mid ** tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, quum ſuper illud Pſal. 16. dictum, לכן שמח לבי ויגל כבודי Hoc eſt, Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit gloria mea: ſic dicitur, אמר רבי אבהו שמח לבי בדברי תורה יגל כבודי במלך המשיח שעתיד לצאת ממנו כי על כל כבוד חפה id eſt, Dixit Rabbi E Abhu, Lætatum eſt cor meum, ſcilicet in verbis legis, & exultauit gloria mea, in Rege ſcilicet Meſſia, qui egreſſurus erat de ipſo Dauid. Quoniam de ipſo dictum eſt Iſaiæ 4. c. כי על כל כבוד חפה h. e. Quia ſuper omnem gloriam erit opertimentum, vel thalamus. Hæc ibi. Dixit autem Rabbi

T

Kimhi, quod חפה *huppa*, quod in verbis Iſaiæ A poſitur, eſt locus, in quo abſcondit ſe ſponſa cum ſponſo. Ex quibus aperte liquet, Meſſiam ſecundum carnem ex Iacob & cæteris patribus proceſſurum fuiſſe. Sed quoniam multa in præcedentibus de hac materia dicta ſunt, quæ nunc diximus ſufficiant.

Capvt II.

Quod Meſſias nouo modo naſciturus erat, hoc eſt, abſq; viri ſemine, ſiue de matre abſque patre.

CAPNIO.

Qvanqvam in ſuperioribus multa de matris Meſſię virginitate dixiſti: quia tamen recentiores Iudæorum aſſerunt, Meſſiam ex viro & muliere more cæterorum C hominum generandum, non paruam in hoc tam matri quam filio blaſphemiam inferentes: idcirco ad reprimendam falſiloquam atq; impiam eorum temeritatem, proba obſecro per eorum ſcripturas, Meſſiam ipſum nouo modo, hoc eſt, de matre abſq; patre naſciturum fuiſſe. Gal. Meſſiam nouo modo generandum fuiſſe, patremque carnalem minime habiturum, multifariam à patribus antiquis dictum fuit. Quare in primis notan- D dum eſt, quod legitur in *Midras tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalm. 2. dictum, אספרה אל חק יהוה אמר אלי בני אתה אני היום ילדתיך hoc eſt, Narrabo præceptum; Deus dixit ad me, Filius meus es tu, Ego hodie genui te. Vbi ſic dicitur, מספרים הם תנאי מלך המשיח בתורה של נביאים וכתובים כמו שאמר מרחם משחר לך טל ילדותיך רב הונא אמר שלשה חלקים היסורין אחת נטלו אבות העולם וכל E הדורות ואחת דורו של שמד ואחד דורו של משיח וכך תיתי שעתידה אומר הקדוש ברוך הוא עלי להראותו בשיאה חדשה וכן הוא אומר אני היום ילדתיך i. Narratæ ſunt materię, ſiue myſteria Regis Meſſiæ in ſcriptura prophetiarum atq; hagiographorum. Sicut dictum eſt Pſ. 110. De matrice ex aurora, vel de matrice auroræ, tibi ros natiuitatis tuæ. Dixit R. Hunna, vel (vt alibi legitur) R. Idi, In tres diuiſiones diuiſæ ſunt tribulationes. Vnam tulerunt patres mundi (Abraham ſcilicet & cæteri) omneſque generationes. Alteram tulit F generatio deſtructionis (ſcilicet eorum, qui per Romanos deſtructi ſunt.) Tertiam vero generatio Meſſiæ. Et cum venerit hora eius, dicet Deus ſanctus & benedictus, Super me eſt, id eſt, ad me ſpectar, vt creem eum nouam creaturam. Et hoc eſt, quod ipſe dicit, Ego hodie genui te. Hactenus traditio. In qua duo ſunt, quæ ſatis euidenter oſtendunt, quod Meſſias non ſicut cæteri homines, ſed nouo modo fuerat concipiendus, ac generandus. Vnum quidem eſt id, quod poſtremo G ait, quod ſcilicet Deus erat ipſum nouam creaturam creaturus. Alterum vero, quod paulo ante iuxta Hebraicam veritatem dixit eo in loco, vbi nos habemus, Ex vtero ante luciferum genui te. De matrice ex aurora, vel de matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Sic enim ibi Hebraicus textus habet, quod veritati noſtræ fidei magis conſonat. Probato namque per traditionem iſtam hæc de Meſſia fuiſſe dicta, nihil aliud rationabiliter & conuenienter per matricem auroræ intelligi oportet, quam matricem ſeu vterum ſacratiſſimæ matris eius ad literam. Quæ ipſum virtute diuina conceptura, ac paritura erat, abſque viriliſemine, ſaluaque virginitate; quemadmodum B aurora ſolem recipit, ipſumque parit ſine corruptione. Quod totum per rorem natiuitatis Meſſiæ ex matrice auroræ datur intelligi. Aurora enim eſt pars illa cœli & terræ, quæ mane ante ſolis ortum illic, vbi ſol exoritur, illuminata apparet. Quæ quamprimum luceſcere incipit, aurora dicitur: quamprimum vero ſol oritur, & videtur, amplius non appellatur aurora. Matrix autem auroræ ſiue vterus dicitur interſtitium illud inter terram ſiue mare horizontis noſtri adſpectus, C per quod ſol ſe ipſum effert & eleuat, ac videtur ſurgere & aſcendere. Ros vero natiuitatis eſt prima hominis conceptio in vtero, quæ non abs te ros dicitur. Vt enim ros cito à ſole ſoluitur, ſic & primi conceptus tam hominum quam cæterorum animalium facillime fiunt abortus, diuturniores autem difficulter abortiuntur. Senſus igitur eſt, Quod quemadmodum ſol præexiſtens ſe ipſo ſine vllo alio educente, ſeſe de centro auroræ profert: ſic verbum Dei per ſeipſum, ſine viro D generante, primum conceptum natiuitatis ſuæ humanitatis accipere debebat ex centro auroræ, id eſt, ex vtero virginis, nullo viro cooperante: idem exiſtens Dei Filius, qui prius erat. Id quoque ex eo confirmatur, quod in annotationibus Rabbi Moſis Hadarſan legitur, ſuper illud Pſalm. 85. אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף id eſt, Veritas de terra germinabit, & iuſtitia de cœlis reſpicietur: ſic enim ibi dicitur, אמר רבי יודן זאת היא תשועתינו שתצמח מארץ באמצעות אלהי E ויהיו נקשרות שניהם יחד ולמה אמר תצמח ולא אמר תולד לפי שלא תהיה דומה לתולדת בריות העולם אלא נפרדת בלתי חבור וזה הוא שאמר גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה והאמת הוא כי אין מי שיגיד שם אביו ושידעו אלא הוא נסתר מעיני ההמון עד שיבא הוא ויגידהו id eſt, Dixit Rabbi Ioden, Hæc eſt ſalus noſtra, quæ de terra orietur mediante Deo, eruntque coniunctæ ambæ ſimul (veritas ſcilicet & iuſtitia) Et cur dixit, Germinabit ſiue pullulabit, & non di- F xit, naſcetur? Quia nimirum generatio ſiue natiuitas eius non erit ſimilis generationi ſiue natiuitati creaturarum, quæ ſunt in mundo, imo diuerſa & diſtans abſque ſocio & coniunctione. Et hic erit Saluator noſter, & iuſtus noſter, quem mittet Deus. Et hoc eſt, quod dicit in eodem Pſalmo, גם יהוה יתן הטוב וארצנו תתן יבולה id eſt, Etiam Deus dabit bonum, ſiue bonitatem, & terra noſtra dabit fructum ſuum. Conſtat autem, non reperiri, & non eſſe, qui enarret nomen Patris eius, neque qui illud ſciat, ſed hoc G occultum eſt ab oculis vulgi, donec veniat ipſe, & manifeſtum faciat illud. Hæc Rabbi ille Moſes Hadarſan: qui etiam in commentariis in librum Geneſeos, ſuper illud 25. eiuſdem libri, Et dixit eis Ruben, Non effundatis ſanguinem,

Aurora quid.

Matrix auroræ quid.

Ros natiuitatis quid.

Expoſitio catholica.

matri-

mittite cum in puteũ iſtum, qui eſt in ſolitudine, A & manum non mittatis in cum: ſic ad verbum dicit. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iob 6. cap. אף על יתום תפילו והכרו על ריעכם i. Etiam ſuper pupillum irruitis, & mercamini vel epulamini contra proximum veſtrum. Hoc perinde eſt, ac ſi ſcriptura dicat illud Thren. vlt. cap. Pupilli facti ſumus abſque patre. Dixit R. Berachias, quod Deus ſanctus & benedictus ait Iſraeli, אתם אמרתם לפני יתומים היינו ואין אב הגואל אשר אקים מכם אין לו אב שנאמר הנה איש צמח שמו ומתחתיו יצמח B וכן הוא אומר ויעל כיונק לפניו וכשורש מארץ ציה ועליו דוד אומר מרחם משחר לך טל ילדותיך ועליו הכתוב אומר אני היום ילדתיך i. Vos dixiſtis coram me, pupilli facti ſumus abſque patre. Redemptor quoque, quem conſtituam, vel ſuſcitabo ex vobis, abſque patre erit. Sicut dictum eſt Zachar. 6. cap. Ecce vir, Germen nomen eius, & de ſubter ſe germinabit. Et ſic etiam ipſe ait Iſaiæ 53. cap. Et aſcendet ſicut virgultum coram eo, & ſicut radix ex terra ſicca. De ipſo quoque C Dauid inquit Pſalm. 110. De matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ. Et ſuper ipſum etiam ſcriptum eſt Pſal. 2. Ego hodie genui te. Hæc ibi. Vbi bonus iſte R. Berachias per multa nititur oſtendere, Meſſiam abſque virili ſemine fuiſſe generandum. Primum quidem per id, quod ait, abſque patre ipſum futurum fuiſſe. Secundo, quia teſtimonio Zachariæ dixit, ipſum ſubter ſe, i. per ſe germinaturum. Tertio: quia ex teſtimonio Iſaię dixit, cum ex terra ſicca aſcenſurum: per terram ſiccam vir- D ginem humano ſemine non humectatam, intelligens. Quarto, quia dixit, de matrice auroræ tibi ros natiuitatis tuæ: per matricem auroræ vterum virginis etiam intelligens, quemadmodum & nos expoſuimus. In eo autem, quod poſtremo ſubiecit, Ego hodie genui te, diuinitatem eius expreſſe oſtendit, qua ab æterno à Patre genitus eſt. Satis adhuc aperte oſtenditur, corpus Meſſiæ non ex viri ſemine, ſed ex puriſſimæ virginis ſubſtantia tracturum fuiſſe materiam, ex eo quod in *Be-* E *reſſit* קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione parua libri Gen. ſcribitur ſuper illud eiuſdem libri 4. cap. dictum, וידע אדם עוד את אשתו ותלד בן ותקרא את שמו שת כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל Id eſt, Et cognouit adhuc Adam vxorem ſuam, & peperit filium, & vocauit ipſa nomen eius Seth: Quia poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Habel: Dixit Rabbi Tanhuma, Illud videlicet ſemen, quod ſurrexit de alio loco. Et quod eſt iſtud? Iſtud eſt Meſſias. Hoc idem ponitur in *Midras* F *Ruth*, id eſt, in expoſitione libri Ruth: vbi ſic dicitur, כתיב כי שת לי אלהים זרע אחר אותו הזרע שהוא בא ממקום אחר וזה מלך המשיח Hoc eſt, Scriptum eſt Gen. 4. cap. Poſuit mihi Deus ſemen aliud, ipſum ſemen, quod emanat ex alio loco. Et iſtud eſt Rex Meſſias. Item in *Bereſſit* קטנה *ketanna*, i. in expoſitione minori libri Gen. ſuper illud Gen. 19. cap. לכה נשקה את אבינו יין ונשכבה עמו ונחיה מאבינו זרע i. Veni, potemus patrem noſtrum vino, & dormiamus cum eo, Et viuifi- G cemus de patre noſtro ſemen: Legitur ſic, Dixit Rabbi Tanhuma, Viuificemus ex patre noſtro filium, non eſt ſcriptum, ſed ſemen: Illud ſcilicet ſemen, quod erit veniens de alio loco. Et quod

A erit hoc? Hoc erit Rex Meſſias. Hæc ibi. Hoc ergo ſemen illud eſſe intelligi oportet, de quo Pſal. 105. dicitur, זרע אברהם עבדו בני יעקב בחיריו הוא יהוה אלהינו Hoc eſt, Semen Abrahæ ſerui eius filii Iacob electorum eius, ipſum eſt Dominus Deus noſter. Simile huic habetur apud Malachiã 2. c. dicentem, ומה האחד מבקש זרע אלהים i. Et quid vnus erat quærens? ſemen Deum. Super quo Abraham Auen Azra, & Rabbi Selomo dixerunt, Magiſtri noſtri hoc expoſuerunt, Quod B conuenerunt coniuges alienigenarum ad Prophetam, eique dixerunt, Et nonne Abraham fecit ſic, qui duxit Hagar ſuper vxorem ſuam? Ait eis Propheta, Alius ſpiritus inerat illi. Non enim erat eius intentio, ſicut eſt intentio veſtra. Quia non dedit oculos ſuos in eam. Dixerunt ei, Et quid ipſe vnus quærebat? Quæ fuit eius intentio? Reſpondit illis, Vt eſſet ſibi זרע אלהים *Zera elohim*, id eſt, ſemen Dei, vel ſemen Deus. Hęc illi. Vbi notandum eſt, quod ſicut יהוה אלהים C *Adonahi elohim*, eſt Dominus Deus: ita haud incongrue *Zera elohim*, ſemen Deus eſſe poteſt. Meſſiam præterea ex muliere abſque viro generandum fuiſſe, ſiue ex matre ſine patre, adhuc probatur teſtimonio ipſius Iacob, ita Gen. 49. c. dicentis, לא יסור שבט מיהודה ומחקק מבין רגליו עד כי יבא שילה Hoc eſt, Non recedet ſceptrum de Iuda, & ſcriba de medio pedum eius, donec veniat שילה *Silo*, i. filius ipſius, mulieris ſcil. Sic enim exponit hoc verbũ *Silo* R. Kimhi in concor- D dantiis ſuis, in dictione *Silo*, vt in 4. c. quarti libri latius patuit. Ad cuius declarationem animaduertendum eſt, quod magnum diſcrimen faciunt Hebræi in Grammatica ſua (vt ipſe bene noſti) inter demonſtrationẽ maſculinam & fœmininam. Nam ſi dicturi ſunt filium eius, vel ipſius, ſiue illius, demonſtratione maſculina dicunt בנו *Beno*, cum litera ו *vau* in calce dictionis. Si autem dicturi ſunt, filium eius vel illius, ſiue ipſius demonſtratione fœminina, dicunt בנה *Bena*, cum litera E ה *he* in fine dictionis. Hæc autem dictio שילה *Silo* quamuis in prolatione dicatur demonſtratione maſculina, cum iure dici debuerit שילה *Sila*, quod ſcribæ aptauerunt: ſcriptum tamen eſt cum litera ה *he* demonſtratione fœminina. Dicitur enim שילה *Silo*, quod idẽ eſt quod filius illius, ſcilicet mulieris. Sic ergo dicit textus, Non recedet ſceptrũ de Iuda, & ſcriba de medio pedum eius, donec veniat filius ipſius mulieris. Vt autem ſciatur, quid filius mulieris ſignificet, notanda ſunt F verba Gen. 15. c. ſcripta, ודור רביעי ישובו הנה i. Et generatione quarta reuertentur huc. Quæ dicta fuerunt à Deo, cum Abrahę Ægyptiacã captiuitatem nũtiaret, quæ animarũ captiuitatẽ in inferno præfigurauit. Verũ enimuero nonnulli iuniorum Iudæorum exponunt has quatuor generationes annos fuiſſe quadringentos, aſſerẽtes vnamquanque earum annorum fuiſſe centum. Quorũ quidem expoſitio nulla eſt. Quoniam vel computant hos annos à tẽpore prolationis prophetiæ, vel ex G quo cœpit ipſa captiuitas Ægyptiaca. Quod vtrũque falſum eſt. Nam ſi ab eo tempore computent, quo prophetia prolata fuit, multum tempus ſupra quadringentos annos decurriſſe inuenient. Si vero à principio ipſius captiuitatis non com-

Iudæorũ iuniorum falſa expoſitio.

Confutatio.

plebitur prædictus annorum numerus: cum ca- A ptiuitas ipſa pluribus quam decem & ducẽtis non durauerit annis. Quidam vero alii volunt, & præ- ſertim R. Selomo, ipſas quatuor generationes fuiſſe patrem, filium, nepotẽ & abnepotem. Quorum quoq; expoſitio falſior eſt prima. Quia quatuor hæ generationes aut à tempore prophetiæ numerandæ ſunt, aut à captiuitatis ipſius exordio. Quod ſi eas à tempore prophetiæ numerabimus, ſeptem, & non quatuor inueniemus generationes. Quæ ſunt Abraham, Iſhac, Iacob, Iuda, Peres, B Soron, & Caleb. Si autem eas ab initio eiuſdem captiuitatis computauerimus, vt R. Selomo facit, qui computat Iudam, Peres, Soron & Caleb, pauciores quam quatuor erunt. Nam Iudas & Peres filius eius, antequam Ægyptum ingrederentur, nati erant, vt patet Gen. 45. c. Quare ſubtiliori indagatione à nobis vidẽdum eſt, quid quatuor generationes iſtæ ſignificent. Itaque notandum eſt, quatuor inueniri hominum generationes. Prima quidẽ fuit Adæ, qui ſine viro & muliere procrea- C tus eſt. Secunda vero Heuæ, quę ex viro abſq; muliere producta eſt. Cum ergo iuxta Ariſtotelis doctrinam eadem ſit contrariorum diſciplina: & poſita vna contrarietatis differentia, opus eſt poni & alteram. (Nam ſi nigrum inuenitur, & album inueniri neceſſe eſt. Si dulce reperietur, & amarum quoq; reperiri, concedere oportet) Idcirco neceſſarium eſt, duabus generationibus præmiſſis, oppoſitas duas aſſignare. Oppoſita igitur generationi Adæ, qui abſque viro & fœmina productus eſt, D tertia generatio eſt, qua omnes communiter ex viro & muliere generantur. Contraria verò generationi Heuæ, quæ de viro abſq; fœmina formata fuit, quarta datur generatio, qua Meſſias de muliere abſque viro naſciturus erat. Quapropter ſic exponenda ſunt verba antedicta. Generatione quarta reuertentur huc, i. adueniente Meſſiæ generatione, animæ ex captiuitate inferni liberabũtur, & ad patriam cœleſtem, à qua propter Adæ peccatum expulſi fuerant, ipſo Meſſia duce reuer- E tentur. Propter hanc igitur generationẽ, dixit Iacob, Non recedet ſceptrum de Iuda, & ſcriba de medio pedum eius, donec veniat filius ipſius mulieris, hoc eſt, Meſſias, qui ideo filius mulieris dictus eſt, quia de muliere abſque viro naſciturus erat.

Alia eorum expoſitio.

Confutatio.

R. Selomonis expoſitio.

Confutatio.

Quadruplex hominum generatio.

Catholica expoſitio.

CAPVT III.

Quod Reges gentium ad Meſſiam orandum venturi erant, ei munera deferentes.

CAPNIO.

QVVM de myſteriis, quæ circa Meſſiæ natiuitatem contingere debebant, multa in ſuperioribus reſeraueris (ſatis enim abunde dixiſti, quónam tempore Meſſias ipſe venturus erat, & in qua ciuitate, quóue in loco naſciturus: & quòd proprio nomine Ieſus vocandus eſſet) nunc reliquum eſt, vt de Regibus gentium, qui ad locum natiuitatis eius, ad ipſum G adorandum venturi erant, eiq; munera oblaturi, aliquid ex eorum ſcripturis dicas. GAL. Dicam de myſterio iſto, quid priſci Iudæorum dixerint. In *Midras* namq; *tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſal- morum ſuper illud Pſ. 87. dictũ, אזכיר רהב ובבל ליודעי h.e. Commemorabo Raab & Babylonem ſcientibus, vel cognoſcentibus me, hæc leguntur, Rabbi Ioſes filius Simeon. עתידין אומות העולם להביא דורונות למלך המשיח שנאמר חשוררים מראש אמנה id eſt, Futurum eſt vt nationes mundi adducant munera Regi Meſſiæ. Sicut dictum eſt Cantici canticorum 4. cap. Munera dabis de capite Amana. Sequitur in eodem Pſal. יהוה יספר בכתב עמים זה ילד שם id eſt, Deus computa- B bit, vel ſcribet in ſcriptura populos, iſte natus: Hoc eſt; Ex illis populis, qui adducent munera Regi Meſſiæ, Deus ſanctus & benedictus adſcribet eos cum Iſrael. Sequitur, זה ילד שם Hoc eſt, Iſte natus eſt ibi, ac ſi dicat, Hi tales erunt, ac ſi nati in illa hora fuerint. Hæc traditio. Ad cuius intellectum notandum eſt: quod nunquam in tota veteri ſacra ſcriptura ponuntur populi pluraliter, quin Gentiles, vel ii, qui non erant Iudæi, per eos apud ipſos intelligantur. Apud Iſaiam quoq; C ita de hoc eodẽ myſterio 60. ca. legitur, קומי אורי כי בא אורך וכבוד יהוה עליך זרח: כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאמים ועליך יזרח יהוה וכבדו עליך יראה: והלכו גוים לאורך ומלכים לנגה זרחך Id eſt, Surge illuminare, quia venit lumen tuum, & gloria Dei ſuper te illuxit, vel orta. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo populos. Super te autem illuceſcet, vel orietur Deus, & gloria eius ſuper te apparebit, Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad ſplendorem illuminatio- D nis tuæ. Hæc autem Rabbi Ionathas ita Chaldaice traducens, expoſuit, קומי אנהרי ירושלם ארי מטא זמן פורקניך ויקרא דיהוה עלך יתגלי ארי הא חשוכא יחפי ארעא וקבלא למל כותא וביך ישרי שכינתא דיהוה ויקריה עליך יתגלי ויהכון עממיא לנהוריך ומלכיא לקבל זהוריך Hoc eſt, Surge, illuminare Ieruſalem, quia appropinquauit tempus ſaluationis tuæ, & honor Dei ſuper te reuelauit ſe. Quia ecce tenebræ operient terram, & caligo Regna. Super te autem deſcendet diuinitas E Dei, & honor eius ſuper te reuelabitur. Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad ſuſcipiendum ſplendorem tuum. Quod autem hæc de Meſſia dicta ſint, ex eo patet, quod in *Bereſith rabba*. 1. in expoſitione libri Geneſeos habetur, ſuper illud Gen. 25. c. dictum, Et emiſit eos deſuper Iſhac filio ſuo, cum adhuc viueret, ad plagã orientalem. Ibi enim ſic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptũ eſt apud Iob. 6. c. הביטו ארחות תמא הליכות שבא קוו למו i. Reſpicite ſemitas Tema, itinera Saba expecta- F te eum, vel eos. Non eſt Saba niſi filii Abrahæ. Sicut dictũ eſt Gen. 25. c. ויקשן ילד את שבא ואת דדן Hoc eſt, Et Iakſan genuit Saba & Dedan. Cum magnificatus eſſet Selomo in Regno ſuo, dixerunt, Forſitan hic eſt Meſſias, & ſtatim venerunt ad eum: ſicut dictũ eſt 3. Reg. 10. c. Et Regina Saba, audita fama Selomonis, in nomine Dei venit ad tentandũ eum in ænigmatib. Non legas מלכת שבא i. Regina Saba, ſed מלכות שבא i. Regnum Saba. Et quid eſt dictum in nomine Dei? Prophe- G tæ fuerunt apud eos, qui eis in nomine Domini Dei ſui prophetauerũt verba, quæ eis tradita fuerunt, & quæ ſucceſſiue ad manus eorum ex Abraham venerant. Et vnde habetur, quòd venturi eſſent in diebus Meſſiæ, eique ſeruituri? Ex

eo quod

eo quod dictum eſt Iſaiæ ſexageſimo cap. שפעת A גמלים תכסך בכרי מדין ועיפה כלם משבא יבאו זהב ולבונה ישאו ותהלות יהוה יבשרו h.e. Multitudo camelorum operiet te, dromedarii Madian & Epha. Omnes ipſi de Saba venient, aurum & thus deferent, & laudes Dei (Tetragrammaton) annuntiabunt. Hic enim Rex Meſſias: ſicut dictum eſt Ieremiæ 23.& 33.ca. וזה שמו אשר יקראו יהוה צדקינו Hoc eſt, Et hoc eſt nomen, quo vocabunt eum, Deus (Tetragrammaton) iuſtus noſter. B Et ſic Iſaias ait ſexageſimo capite, Et ſuper te illuceſcet, vel orietur Deus (Tetragrammaton) & gloria eius ſuper te apparebit. Et ibunt gentes ad lumen tuum, & Reges ad ſplendorem illuſtrationis tuæ. Hactenus traditio. In qua quinque præcipue notanda ſunt. Quorum primum quidem eſt, quod dicit, Quod Regina Saba audita fama Selomonis, venit in nomine Dei ad tentandum eum cum ænigmatibus. Et cauſam aſſignans, ait, Quia cum magnificatus eſſet Selomo in Regno C ſuo, dixerat, Forſitan hic eſt Meſſias. Ex eo autem quod ait, Non eſſe legendum, Regina Saba, ſed Regnum Saba, reſpõdetur obiectioni, quam nobis iuniores Iudæorum facere ſolent, dum falſo probare conantur, Chriſtum noſtrum non fuiſſe Meſſiam, eo quod Propheta dixerit, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferent, & teſte Euangelio, non omnes illi de Saba, ſed pauci Chriſtum adoratum venerint. Hic igitur per ſuum Talmud optime conuincuntur, cum ait, Non le- D gas, Regina Saba, ſed Regnum Saba. Quia cum Rex repræſentet omnes de Regno ſuo exiſtentes, Regina ipſa Saba, quæ venit ad Selomonem, totum regnum ipſum repræſentabat. Cum ergo Regum, qui ad adorandum Chriſtum natum venerunt, vnus Rex Saba extiterit, qui omnes eiuſdem Regni repræſentabat: ideo recte per Iſaiam prædictum fuerat, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferent. Probatum eſt quoque in præcedentibus, raro in ſacra pagina omnes pro E ſingulis omnium, quin potius ſæpenumero pro minima parte poni. Secundo in eadem traditione notandum eſt, quod ait, illos de Saba in diebus Meſſię venturos fuiſſe, eique ſeruituros: quod per prædicta Iſaiæ verba futurum fuiſſe oſtendit. Tertio, quod dicit eos de Saba filios Abrahæ fuiſſe, quod per ſacræ ſcripturæ authoritatem probat, quam ibi inducit. Et quod fuerit in eis propheta, qui in nomine Dei ſui eis verba prophetauerit, quæ illis tradita fuerant, & quæ ad manus F eorum ſucceſſiue ex Abraham venerant. Quarto, quia exponendo illud Iſaiæ, Omnes de Saba venient, aurum & thus deferent, & laudes Dei (Tetragrammaton) annuntiabunt: dicit hunc Deum nomine Tetragrammaton ſcriptum, cui illi de Saba munera illa oblaturi erant, eiuſque laudes annuntiaturi, Regem eſſe Meſſiam. Quod Ieremiæ teſtimonio probat, dicentis, Et hoc eſt nomen, quo vocabunt eum, Deus (Tetragrammaton) iuſtus noſter. Quod (vt in præcedentibus dictum G eſt) eſt nomen vnicum Deo ac ipſi ſoli appropriatum, ipſiuſque Creatoris indicans eſſentiam. Quare nulla pura creatura eo nomine vocari poteſt. Ex quo aperte ſequitur, Meſſiam eſſe Deum. Quinto, quod Gentiles ad lumen huius Meſſię nomine Dei Tetragrammaton vocandi, iturì eſſent. Quod optime cum eo conuenit, quod Ioannes Euangeliſta ait, Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Atque cum eo quoque, quod Eccleſia in Symbolo canit: Lumen de lumine, Deum verum de Deo vero. Quod autem Meſſias vt Deus adorandus eſſet, habetur in Pſalm. 72. Vbi ſic legitur, מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו מלכי שבא וסבא אשכר יקריבו h.e. Reges Tarſis & Inſularum munus reddent, Reges Saba & Seba xenium afferent. Et poſt pauca ſubditur, ויחי ויתן לו מזהב שבא ויתפלל בעדו תמיד כל היום יברכנהו Hoc eſt, Et viuet, & dabitur ei de auro Saba, & orabunt ipſum iugiter, tota die benedicent ei. Quod autem hæc omnia de Meſſia intelligi debeant, ex eo patet, quod in *Bereſith Rabba*, id eſt, in expoſitione magna libri Geneſ. ſuper illud 33.cap. dictum, Et compulit eum, & recepit: ita legitur, Dixit Rabbenu, id eſt, Magiſter noſter, Quod omnia munera illa, quæ dedit pater noſter Iacob Eſau, futurum eſt, vt Reges mundi Regi Meſſiæ reſtituant. Vnde probatur hoc? Ex eo, quod ſcriptum eſt Pſalmo 72. Reges Tarſis & Inſularum munus adducent. Non ita ſcriptum eſt, ſed munus reddent. Quod autem omnia præmiſſa in Domino noſtro Ieſu Chriſto completa fuerint, ex iis oſtenditur, quæ Matthæi 2. capite hoc modo ſcribuntur, Cum natus eſſet Ieſus in Bethlehem Iudæ in diebus Herodis Regis, ecce Magi ab Oriente venerunt Ieroſolymam, dicentes, Vbi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum? Vidimus enim ſtellam eius in Oriente, & venimus adorare eum: & reliqua. Deinde ſubiungitur, Et intrantes domum inuenerunt puerum cum Maria matre eius. Et procidentes adorauerunt eum. Et apertis theſauris ſuis, obtulerunt ei munera, aurum, thus, & myrrham.

CAPVT IIII.

Quod Meſſias ex Ægypto reuocandus erat; quo poſt natiuitatem ſuam Herodem fugiens, profecturus erat.

CAPNIO.

ALIVD adhuc myſterium eſt, quod poſt Meſſiam natum euenturum erat, eius ſcilicet profectio in Ægyptum, atque inde poſtmodum regreſſio in terram Iſrael. Nam vt Euangeliſta refert, poſt magorum Regum diſceſſum, parante Herode Chriſto infanti necem, monitu angelico Chriſtus ipſe matris geſtatus ſinu, Herodem fugiens, in Ægyptum ſe contulit. Et poſtmodum Herode defuncto, ad terram Iſrael reuerſus eſt. Velim igitur abs te audire, ſi quid veteres Iudæorum, qui Chriſti præceſſerunt aduentum, de hoc myſterio prædixerint.

GAL. Meſſiam poſt natiuitatem ſuam Herodis fugientẽ perſecutionem, in Ægyptum abiturum fuiſſe, indeque poſtmodum Dei iuſſu regreſſurũ, priſci illi patres minime certe tacuerunt. Scribitur enim in expoſitione libri Geneſ. Rab-

bi Moſis Hadarſan; ſuper illud Geneſis quadrageſimo capite dictum, והנה גפן לפני Hoc eſt, Ecce vitis coram me; hoc modo, Hic eſt Iſrael, ſicut ſcriptum eſt Pſalmo octuageſimo, גפן ממצרים תסיע id eſt, Vitem de Ægypto transferes, vel mouebis. Alia expoſitio: Et ecce vitis coram me: Hic eſt Rex Meſſias, de quo dictum eſt Pſalmo octuageſimo, וכנה אשר נטעה ימינך hoc eſt, Et præpara, vel perfice, quam plantauit dextera tua: vel, Et vitem præparatam & diſpoſitam. Vel, Et abacum, quam plantauit dextera tua. Vbi notandum eſt, quod כנה chana, quod ibi ponitur, & eſt nomen vitis ordinatæ atque bene diſpoſitæ, ſignificat quoque abacum. Eſt etiam chana verbum imperatiui modi, à verbo Hebraico כן can, quod præparare, vel diſponere, vel perficere ſignificat. Hæc igitur chana, id eſt, vitis bene diſpoſita, & ordinata eſt Rex Meſſias, qui ex Ægypto transferendus erat. Ad prædicta quoque plurimum facit, quod ſcriptum eſt in libro ברכות beracoth, id eſt, benedictionum, in cap. quod incipit, הרואה מקום Haroe makom, id eſt, qui videt locum. Sic enim dicitur, Qui videt per ſomnium שורקה Soreka, id eſt, palmitem vitis, יראה צפה המשיח, id eſt, videbit, vel contemplabitur Meſſiam, de quo ſcriptum eſt Pſal. 80. Vitem de Ægypto transferes. Vbi notandū eſt, quod transferes dicit textus, & non tranſtulit, vt noſtra editio habet. Per hoc igitur euidenter patet, quod non de Iſrael Propheta loquutus fuerat, ſed de Meſſia, qui ex Ægypto reuocandus erat. Quod lucidius per Rabbenu Haccados expoſitionem oſtenditur, eo in libro, quem גלי רזיה Gale razeia, id eſt, reuelatorem arcanorum nuncupauit. In ſeptima enim eiuſdem libri petitione legitur, quod inter cætera ab eo Antoninus vrbis Romæ Conſul quæſiſſet, quid ſibi vellet illud Pſal. 80. dictum, Vitem de Ægypto transferes, vel remouebis? Reſpondit ei, Hic eſt Meſſias. Dixit ei Antoninus, Ergo Rex Meſſias in Ægypto naſciturus eſt? Nónne in Bethlehem? vt dictum eſt apud Michæam 5. capite. Et tu Bethlehem terra Ephrata, paruula es in millibus Iuda: Ex te mihi egredietur, qui ſit Dominator in Iſrael. Reſpondit ei Rabbenu, Fateor Regem Meſſiam in Bethlehem naſciturum. Sed dicit, Vitem de Ægypto transferes. Quum enim natus erit Meſſias, Herodes, qui in Ieruſalem regnabit, quæret eum ad necem. Reuelatione autem diuina in Ægyptum fugere cogetur, vbi aliquandiu morabitur, & poſtea in Ieruſalem iuſſu Dei reuertetur. Idcirco textus dicit, Vitem de Ægypto transferes. Propter matrem vero ſuam ait, Et abacum, quam plantauit dextera tua. Hæc ille Rabbenu Haccados vere ſanctus. Quare autem mater Dei aſſimiletur abaco, in tertio capite ſeptimi libri ex ſententia eiuſdem Rabbenu Haccados ſatis abunde dictum eſt. Iuxta autem traditiones præmiſſas, quæ Meſſiam ex Ægypto reuocandum fuiſſe aſſerunt, eidem Meſſiæ optime conuenit illud Dominicum apud Hoſeam 11. cap. dictum, וממצרים קראתי לבני hoc eſt, Et ex Ægypto vocaui filium meum. Nec obſtat propoſito noſtro, quod, vocaui, dicit, & non vocabo. Quia vt ait Rabbi Selomo ſuper illud Iſaiæ 42. cap. dictum, Hæc verba feci eis, Omnis lingua prophetica loquitur de futuro tanquam de præterito. Et hoc ideo, quia dictum Dei habetur pro facto, iuxta veterum Talmudiſtarum ſententiam, vt latius in antecedentibus declaratum eſt. Ex præmiſſis igitur liquido patet, Meſſiam non ſolum ex Ægypto reuocandum fuiſſe; verumetiam vitem à Deo plantatam futurum. Quod cum dicto eiuſdem Domini bene congruit, apud Ioannem 15. cap. dicentis, Ego ſum vitis vera, & Pater meus agricola eſt.

Capvt V.

Quod Meſſias miracula propria virtute facturus erat. Et de miraculis Domini noſtri Ieſu Chriſti, & diſcipulorum eius ex Talmud.

CAPNIO.

Dominvs noſter Ieſus Chriſtus, quoniā miracula multa fecit propria virtute, idcirco ad probandum ipſum verum fuiſſe Meſſiam, oſtendere debes, Meſſiam ipſum facturum fuiſſe miracula. Gal. Id aperte Iſaias inter cæteros prædixit, cum c. 25. ait, גמול אלהים הוא יבא וישעכם: אז תפקחנה עיני עורים ואזני חרשים תפתחנה, אז ידלג כאיל פסח ותרון לשון אלם i. Præmium Dei, vel præmium Deus, ipſe veniet & ſaluabit vos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures ſurdorum patefient. Tunc ſaliet tanquam ceruus claudus, & decantabit lingua muti. Ex quibus manifeſtum eſt, quod Meſſias non ſolum miracula propria virtute tanquam Deus facturus erat, ſed quod Deus ēt futurus erat. Quandoquidem præmiſſa Iſaiæ verba de ipſo Meſſia intelligi debere, priſci Iudæorum tradiderunt: Qui etiam Phariſæos, quos פריצים paretſim, i. ſceleſtos ſeu corruptos moribus, vel temerarios vocāt, miraculis Meſſiæ non credituros fuiſſe, palam prædixerunt. Vt R. Moſes Hadarſan in ſuis commentariis pulchre teſtatur ſuper illud Pſ. 74. איתותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה i. Signa noſtra non vidimus, non eſt vltra Propheta, neq; nobiſcū qui ſciat amplius, vel vſquequo? ita dicens, שאל רבי נטרונאי מהו דכתיב אותותינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה אמר לו רב אחא זה נאמר על פריצי הדור שלא יאמינו לאותות שיעשה משיח צדקנו ויאמרו עליו כי פועל במכשפות ושמות הטומאה וכי אותם האותות לא היו אותם שנתנבאו על המשיח ואם היו כי הם לא היו יודעים גם לא היה להם נביא שיגיד להם שהיו אמיתיות ולכך היה לו מן הראוי שיביא ראיה מאמיתות דבריו ואם לא שיהרגוהו ולזה אמר הנביא עד מתי אלהי יחרף צר ינאץ אויב שמך לנצח לו שלא יסבול דברים כאלו id eſt, Interrogauit Rabbi Nattonai, Quidnam illud eſt, quod ſcriptum eſt, Signa noſtra non vidimus, non eſt vltra Propheta, neque nobiſcum qui ſciat amplius, vel vſquequo? Reſpondit ei Rabbi Aha, Hoc dictum eſt de generatione ſceleſtorum, qui non credent ſignis, quæ faciet Meſſias iuſtus noſter. Sed dicent de illo, quod operabitur ea arte magica, & nominibus immundiciæ. Et quod ſigna, quæ ipſe

quæ ipſe dabit, non erant ſigna illa, quæ prophetauerunt prophetæ de Meſſia. Et quod ſi ipſa erant, latebant eos. & quod non erat inter eos propheta qui poſſet illis veritatem manifeſtare. Quapropter neceſſe illi erat probationem verborum ſuorum afferre, alioqui ipſi interficerent eum. Et ideo exclamat Propheta, dicens, Vſq; quo Deus improbabit aduerſarius? blaſphemabit inimicus nomen tuum in æternum? Ac ſi dicat Deo vt non patiatur ſimilia verba Hæc ibi. Quamuis autem miracula Chriſtum feciſſe recentiores Iudæorum negare non poſſint, cum ipſius miracula maxima ác manifeſta fuerint, conati tamen ſunt ea mendacio atq; blaſphemia deturpare. Videntes enim ipſum talia feciſſe, quæ facultatē omnem creatam excederent, non ea diabolicæ virtuti, vt patres eorum tribuere auſi ſunt, ſed diuino nomini, quod שם המפורש *Sem hammephoras*, id eſt nomen expoſitum nuncupant, tribuerunt: aſſerentes eum nomen illud recte pronunciando, miracula illa feciſſe. Quomodo autem nomen illud didicerit, oſtendere volentes, libellum quendam mendaciis blaſphemiiſque plenum, non ex Talmud, vnde hæc arcana catholicæ veritatis excerpſimus, ſed ex diabolica ſuggeſtione compoſuerunt. Sed eos prorſus mentiri, atq; falſiloquos eſſe, ex eo vel potiſſimum videri poteſt, quod Apoſtoli, cæteriq; eius diſcipuli poſt mortem ipſius, non per *Sem hammephoras*, id eſt per nomen Dei expoſitum, ſed in nomine ipſius Ieſu Nazareni, teſte Talmud, miracula faciebant. CAP. Vbi in Talmud id habetur? GAL. In Talmud Ieroſolymitano, in libro qui עבודה זרה *Auoda zara*, id eſt cultus alienus dicitur. Ibi enim ſic ad verbum legitur. Dixit Rabbi Iohanan, quod filius filij Rabbi Iehoſuæ filij Leui quoddam mortiferum deglutiuerat, coniuratumq; illi fuit in nomine Ieſu filij פנתר *Panther*, & ſanatus eſt. Cum autem euaſiſſet, dixit pater pueri ei qui eum ſanum fecerat, Quid ſuper eum dixiſti? Ait illi, Nomen Ieſu Nazareni inuocaui. Dixit pater pueri, Remiſſius fuiſſet ei, ſi mortuus fuiſſet, & non audiſſet verbum hoc. Et ſic ſtatim factum eſt ei (propter patris ſcilicet ingratitudinem) Dixit Rabbi Ioſes, quod ſerpēs quidam momordit Elazar filium Duma. Venit igitur ad eum Iacob, id eſt, Iacobus vir quidam de diſcipulis Ieſu filij Panther, vt curaret eum, & ait ei, Dicam tibi ex nomine Ieſu Nazareni, & curaberis. Dixit ei Rabbi Semuel, Non licet tibi hoc, fili Duma. At ille dixit ei, Et ego inducā probationem, quod licitum ſit mihi, vt curet me. Et non permiſit eum inducere probationem, donec mortuus eſt. Et quam probationem inducere poterat? Illud quod ſcriptum eſt Leuit. 18. cap. אשר יעשה אתם האדם וחי בהם id eſt, Quæ (ſcilicet mandata mea) faciet homo, & viuet in eis. Hæc omnia in eodem libro Talmud Ieroſolymitani. Idem quoque habetur in מדרש קוהלת *Midras cohele th*, id eſt in expoſitione libri Eccleſiaſtis, ſuper illud 1. cap. dictum, כל הדברים יגעים לא יוכל איש לדבר Hoc eſt, Cunctans res difficiles, vel cuncta verba difficilia non poteſt vir ſermone exprimere. Vbi hoc modo dicitur, Accidit quod R. Elazarum filium Duma momorderit ſerpens. Venitque Iacob, id eſt Iacobus de Villa זקניה *Zaccania*

A ad curandum eum in nomine Ieſu filij Panther. Et non permiſit ei R. Semuel, ſed dixit ei, Non licet tibi, fili Duma. Ait ille, Permitte me curari, & ego inducam contrà te autoritatem, quod liceat mihi. Et nequiuit autoritatem inducere, donec egreſſa eſt anima eius. Et quæ erat autoritas, quā inducere volebat? Leuit. 18. c. Quæ faciet homo, & viuet in eis. Dictum eſt hoc in mandatis Dei, quę facere debet homo, vt viuat, & non vt moriatur in eis. Hęc traditio. Ex his igitur duabus Iudaicis
B traditionibus palam liquet, poſt mortem Domini noſtri Ieſu Chriſti facta fuiſſe miracula in nomine eius. CAP. Cur Dominum Ieſum, filium Panther appellant? GAL. Quia cum patrem in terris non haberet, idcirco alij ipſum filium Panther, qui ſecundum quoſdam atauus fuit virginis glorioſæ matris eius ex linea Nathan filij Dauid: Alij vero filium Ioſeph, qui quidem eiuſdem virginis ſponſus fuit, vocabant. Contra iuniores autem Iudæorum, qui miracula Chriſti propria ac
C diuina virtute ab eo facta fuiſſe negant, ita ipſe apud Hoſeam 7. cap. ait, אוי להם כי נדדו ממני שד להם כי פשעו בי ואנכי אפדם והמה דברו עלי כזבים id eſt, Veh eis, quia refugerunt à me: vaſtatio eis, quia præuaricati ſunt in me. Et ego redimam eos. Et ipſi locuti ſunt contra me mendacia. Ieremias quoque 5. c. inquit, ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו: יהוה עיניך הלא לאמונה הכית אתם ולא חלו כליתם מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב Hoc eſt, Et ſi dixerint, viuit Deus, ta-
D men falſitatem iurabunt. Domine oculi tui nonne ad fidem. Percuſſiſti eos, & non doluerunt. Conſumſiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam, indurauerunt facies ſuas ſupra petram, renuerunt conuerti.

CAPVT VI.

Quod miracula Domini noſtri Ieſu Chriſti, diſcipulorumque eius nullatenus negari poſſunt.

E

CAPNIO.

CVm de miraculis noſtri redemtoris, diſcipulorumq; eius ſermonem cœperimus: ideo vt recentiorum Iudæorum, qui ea tam obſtinate aut negāt aut impugnant, impia temeritas magis arguatur, probādum eſt miracula ipſa tam firmiter conſtare, vt nulla poſſint aduerſario-
F rum negari nequitia. GAL. Id certe trifariā oſtenditur. Per variam ſcilicet ſcripturam, per crebram famam, & per neceſſariam rationem. Primò quidem per variam ſcripturam, videlicet Iudæorum, Chriſtianorum, & Saracenorum. Per ſcripturam Iudæorum, inquam, vt ex his quæ dicta ſunt, patuit. Scripturā vero Chriſtianorum ad hoc inducere non oportet. Tum quia de ea nullum eſt dubium. Tum etiam, quia ipſam aduerſarij non recipiunt. Quamuis recipere deberent, cum nonniſi
G vera narret. Et Pſalmographus Pſal. 87. dicit, יהוה יספר בכתוב עמים id eſt Deus narrabit in ſcriptura populorum. Quamuis dictum hoc ita quoque exponi poſſit, Deus annumerabit in ſcriptura populos. CAP. Quæ ſunt ſcripturæ populorum, per

quas(vt interpretatio prima inſinuat) Dominum veritatem narraturum propheta dixit. G a l. Scripturæ vtique Gentilium, qui Meſſiam recepturi erant. Populos enim in plurali numero vetus ſacra ſcriptura (vt in præcedentibus diximus) ſemper pro Gentilibus, aut pro iis qui Iudæi non erant, accipit. Poſſumus quoque dicere, has populorum ſcripturas eſſe ſanctorum imagines, quę in templis Chriſtianorum ad populorum inſtructionem fieri ſolent. In quibus miracula tam Chriſti, quam ſectatorum eius literarum ignari iugiter legunt, quæ in codicibus ſapientes lectitant. Saracenorum autem ſcripturam, etſi eam Iudæi non recipiant, ſicut nec nos ipſam recipimus, ad ipſorum tamen Iudæorum confuſionem, hoc loco inducendam arbitror: vt cognoſcant mundum vniuerſum Chriſti miracula recepiſſe: quod abſque diuina virtute fieri non potuit. In Saracenorum igitur lege quæ Alchoranus dicitur, inter cætera continetur, Quod Gabriel Angelus ad Mariam virginem à Deo miſſus fuit: qui ei conceptum Domini Ieſu ſola Dei virtute, abſque virili ſemine nunciaret. Ibidemque dicitur, quod eo die quo natus eſt, aperte atque diſtincte locutus ſit. Deinde, quod matri Iudæos fugienti ac eſurienti palmam inclinari fecerit, vt ex dactylis eius comederet: & vt biberet, ad palmæ radicem fontem erumpere fecit. Et quod eodem quoque die quo natus eſt, matrem Iudæis eam de adulterio arguentibus, excuſauerit. Ibidem etiam legitur, quod Dominus ipſe Ieſus iam grandis factus, ſuſcitabat mortuos, mundabat leproſos, illuminabat cæcos, curabatque ſolo verbo cuiuſcunque generis ægros. Et quod de luto quoque formatis, vitam ſimul & volatum dabat auiculis. Et quod menſam inſuper de cœlo deſcendere fecit, ſuper quam cum diſcipulis cœnauit. Item quod effigiem ſuam vni ex diſcipulis ſuis impreſſit, qui ſponte ſua pro ipſo à Iudæis eſt crucifixus. Ipſe autem Chriſtus in cœlum à Deo eſt eleuatus. Et quod inde iterum eſt in fine mundi venturus, & mundum vniuerſum per annos (ſecundũ eos 40.) iudicaturus. Miraculum quoq; ſeptem dormientium, qui à Decio Cæſare, ob Chriſti confeſſionem, in quadam ſpelunca fortiſſimo muro concluſi fuerunt, & ſomno per ducentos annos protracto, tempore Theodoſij imperatoris expergefacti ſunt, & Chriſtianæ fidei & futuræ reſurrectioni teſtimonium perhibentes, in ipſo Alchorano pulchre inuenitur. Conſtant deinde Chriſti miracula per crebram famam: quæ eſt iuxta ſapientum ſententiam, multorum narratio, de aliquo per ſenſum perceptibili, in præſenti tempore conſtituto, ſiue in præteritis ſucceſſiuis & non interruptis: Quorum multitudinem impoſſibile eſt, ſecundum conſuetudinem, ad confingendum tale quid, imperceptibiliter conuenire. Rerum autem (vt aiunt) quæ per crebram habentur famam, duo ſunt genera: primum quidem eſt, Vt narrent qui crebram faciunt famam, aliquid quod ipſi vel viſu, vel aliquo alio ſenſu perceperunt. Huiuſmodi autem narratio tunc veram prębet ſcientiam, cum duo concurrunt. Quorum vnum eſt, vt narrantium multitudo ad eum perueniat numerum, vt impoſſibile ſit ſecundum

Mahmed quid de miraculis Chriſti ſenſerit.

Crebra fama quid eſt.

conſuetudinem, multitudinem illam ad mendacium confingendum imperceptibiliter conuenire. Vt ſi verbi cauſa, videamus homines diuerſarum diſtantiumq; regionum, diuerſarumq; conſuetudinum ac linguarum cõuenientes, in mundo vrbem eſſe affirmantes quę Roma dicitur: nobis pro certo conſtabit, hanc vrbem in mundo eſſe. Alterum vero eſt, vt narratum ſenſibus poſſit eſſe ſubiectum. Nam ſi orientales omnes atq; occidentales mundum initium habuiſſe, aut æternum fuiſſe narrarent, mũdiq; effectorem vnum, aut plures extitiſſe, dicerent, eorum certe narratio ſcientiam non præſtaret, ſed fidem: cum eiuſmodi narrata ſenſibus nequeant ſubiacere. Si vero, exempli gratia, narrarent, quod in regione aliqua puta in Flandria, ad faciendum ignem glebis pro lignis vtantur, eorum narratio ſcientiam faceret, cum id quod narrant, ſenſibus apprehendi poſſit. Quandocunque igitur duo iſta concurrunt, videlicet quod narratores tot atque tales ſint, vt ſecundum conſuetudinem ad confingendum mendaciũ nequeant imperceptibiliter conuenire. & narratum ſenſatum fuerit: tunc proculdubio iuxta Auicennæ, & Algazelis, & Ibnazarib ſententiam, certam præſtat ſcientiam. Et hoc modo Iacob filium ſuum Ioſeph, quem mortuum credebat, viuere ſciuit. Secundum autem rerum genus quæ per crebram famam habentur, eſt cum narrantes quidem ita ſe habẽt, vt dictum eſt, verum rem quam narrant, ſe nõ vidiſſe aiunt: aſſerunt tamen, multitudinem talem qualem diximus, ſe vidiſſe, & audiſſe, quę quod ipſi narrant. ſe vidiſſe & audiſſe dicebat. Hoc autem gen⁹ tunc certam præbet ſcientiam, cum in eo duo illa concurrunt, quæ in primo genere concurrere diximus. Et tertium hoc aliud, vt ſi narrantium catena longius ſe extenderit, nunquam tamen ſit interrupta, neque omnino extenuata, ſed ſemper finis & media in quantitate & qualitate principio correſpondeant. Quemadmodum ſi dixerint aliqui de lege Moſis, quod ad Ezram & quoſdam paucos deuenerit. Per hunc modum hodie homines Alexandrum, Cæſarem, Platonem, Ariſtotelem, cæteroſque excellentiſſimos, quos antiqua tradidit vetuſtas, fuiſſe ſciunt. Per hunc etiam modum ſi animaduertas, Iudæos noſtri temporis ſcire oportet Moſem fuiſſe, mirabilia feciſſe, legemque dediſſe, Iudæos quoque antiquos vitulum adoraſſe, prophetas plurimos occidiſſe, ac Dominum Ieſum qui ſe Meſſiam aſſerebat, reprobaſſe, & loco eius duos falſos Meſſias recepiſſe. Quapropter ad hunc ſciẽdi modum Moſes Iudaicum populum mittebat, dum Deut. 32 cap. dixit, זכר ימות עולם בינו שנות דר ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך id eſt, Memento dierum ſeculi, aduerte annos generationis & generationis. Interroga patrem tuum, & annunciabit tibi. Hunc etiam ſciendi modum Dauid ponit, cum Pſal. 78. ait, למען ידעו דור אחרון בנים יולדו יקומו ויספרו לבניהם וישימו באלהים כסלם ולא ישכחו מעללי אל ומצותיו ינצרו Hoc eſt, Vt cognoſcat generatio vltima, filij naſcentur, ſurgent, & narrabunt filiis ſuis. Et ponent in Deum fiduciam ſuam, & nõ obliuiſcentur operum Dei, & mandata eius ſeruabunt. C a p. Hic ſciendi modus per crebram famam,

Obiectio.

famam, ſecundum Ariſtotelis doctrinā valde debilis videtur. Tum quia de ſingularibus ſenſibilibus procul factis à ſenſu, nō habetur ſenſatio, nec per conſequens ſcientia. Tum deinde, quia non propter hoc ſumus ſimpliciter expertes fidei & credulitatis. Nam ad hoc ſunt propoſitiones probabiles, quæ ponuntur ab Ariſtotele in libro maioris Rhetorices. Tum demum, quia famoſum ſecundum Ariſtotelem, idem eſt quod probabile, vt patet in quinq; probabilium modis, ab ipſo in primo libro Topicorum poſitis GAL. Ad hanc obiectionem Ibnazatib vnus de ſupra enumeratis philoſophis Arabicis, reſpondet, ſic inter cætera dicens, Scito inter ſapientes cōtrouerſiam fuiſſe, Vtrum ſcientia quæ per crebram habetur famam, neceſſaria ſit, an probabilis. Circa quod dictis pro vtraque parte quamplurimis, electio tandem omnium eſt, ipſam neceſſariam eſſe. Neceſſarium ſi quidem eſt quod dubiū nobis fieri, tentantes nos ipſos, nolumus, neque valemus. Porro cum auditis omnibus, quæ contra crebram obiiciuntur famam, tentamus nos ipſos: inuenimus animas noſtras præciſe iudicantes, quod Moſes exempli gratia fuit: & dixit ſe Dei nuncium ad fideles Iſrael miſſum. Nec inuenimus aliquid de obiectis, hoc transfigens. Sic nec illa quæ neceſſaria ſunt. Nihil ergo quod contra crebram famam eſt, meretur reſponſum. Reſponſum namq; oportet eſſe probabile. Retinere autem neceſſarium cum probabili circulationem inducit, & impoſſibile eſt. Hæc ille, ex Arabico ad verbum traducta. Ex quibus patet, quod quæ contra crebram famam dicta ſunt, non merentur reſponſionem. Miracula poſtremo Domini noſtri Ieſu Chriſti per neceſſariam rationem, hoc eſt per eorum effectum cōſtare, probantur. Ars namque ratiocinandi & demonſtrandi, cauſas ex eorum effectibus optime concludere docet. Siquidem nemo rationis particeps fortem eſſe ambigit, cui actus fortium ineſſe proſpexit. Et cuicunq; velocitas ineſt, ipſum velocem eſſe manifeſtum eſt. Agit enim vnuſquiſque natura quod ſibi proprium eſt, nec rerum cōtrariarū miſcetur effectib⁹. Dominum igitur noſtrum, Ieſum Chriſtum, eiuſq; ſectatores opera in nomine ipſius viſibiliter feciſſe, quæ totius naturę ſuperāt facultatem, in mirabili languorum curatione, in mortuorum ſuſcitatione, in cœleſtium corporum elementorumq; ſtupenda mutatione, & quod mirabilius eſt, in humanarum mentium ſubita inſpiratione, cum idiotæ ſcilicet atq; ignari Spiritu ſancto in inſtanti repleti, ſummam ſapientiam, ſcripturarum intelligentiam, variarumq; linguarum peritiam conſecuti ſint. Hæc inquam omnia à Domino noſtro Ieſu Chriſto, & poſt ipſū ab ipſius ſequacibus in nomine ei⁹ facta fuiſſe, effectus ſubſecutus euidenter oſtendit: Quod videlicet non armorum violentia, non voluptatum permiſſione, ſeu licentia, ſed per rudes ac ſimplices Chriſti diſcipulos, valde paucos ac pauperes, contra inauditam perſecutorum totius orbis tam Iudæorum quam gentilium rabiem, ac tyrannidem, innumerabiles turbæ non rudium atq; tantum vulgarium, ſed ſapientiſſimorum quoq; hominum, ſpreta dęmonum cultura, quę ita animos alliciebat, vt ab ipſa nunquam antea, aut per Mo-

Reſponſio Ibnazatib.

A B C D E F G

ſem aut per aliquem alium etiā ipſi Iudæi multis ac ſtupēdis viſis miraculis, vſquequaq; auerſi fuerint, ad fidem ipſius Domini Ieſu affectuoſiſſime ſunt cōuerſæ. In qua quidem fide omnem humanum intellectum, rationemq; trāſcendentia docentur, corporis voluptates maxime mortalibus optatæ, cohibentur, laborioſe inuiſibilia quæri, & mundana omnia cōtemni iubentur. Quibus animos mortaliū aſſentire, & maximum miraculum eſt, & manifeſtū diuinæ inſpirationis op⁹. Hoc autē non à fortuna vel caſu factū fuiſſe, ex eo potiſſimum patet, ꝙ totum id multis ante ſeculis per ꝓphetarum oracula, ſe Deus facturū prædixit, tempus & modū faciendi deſignando. Hęc igitur tam mirabilis ad fidem Chriſti mundi conuerſio, præteritorum quæ narrātur, & in libris ſcripta leguntur miraculorum, certiſſimum eſt indicium. Ita vt vlterius ea iterari, non ſit neceſſe, cū in ſuo effectu euidentiſſime appareant. Quamuis noſtris etiam temporibus, ad Chriſtianę fidei conſeruationem, per ſanctos ſuos miracula Deus facere non ceſſet. Quocirca ſi Iudæi cum quibus nobis bellum eſt, miracula Chriſti nobis negare vellent, id nobis vnum grande, ac omnium maximū teſtat miraculum, Quod ad credendū tam ardua, ad agendum tam difficilia, ſanguini & carni cōtraria, & ad ſperandum tam alta, tamq; occulta, mund⁹ à ſuis erroribus & vitiis, quibus illect⁹ atq; abſorptus erat, à tam paucis viris, atq; ignaris ſecundum ſeculum & mēdicis inductus ſit, eiſq; ſine miraculis crediderit, Quod autem Iudęi quidem miracula Chriſti reſpuere deberent, gentiles vero ipſa reſpicere, vtrumq; à prophetis longe ante nunc atum fuit. Hinc Pſalmographus Pſalm. 86. dicit אין כמיך באלהים ארני ואין כמעשיך : כל גוים אשר עשית יבואו וישתחוו לפניך ארני ויכבדו לשמך כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה אלהים לבדך .i. Non eſt ſicut tu, in diis Deus, neq; ſicut opera tua. Omnes gentes quas feciſti, venient & adorabunt faciem tuam Deus, & honorabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia. Tu es Deus ſolus. Quod autem Meſſias ſit facies Dei, nomen Dei, & Deus, in ſuperioribus latiſſime patuit. Ex his igitur quæ dicta ſunt, palam patet, quod miracula Domini noſtri Ieſu Chriſti, atq; eius ſectatorum in nomine ipſius facta, talia fuerunt, tamque firmiter conſtantia, vt nulla valeant aduerſariorum calumnia negari.

CAPVT VII.

Quod Meſſias propheta eſſe debebat.

CAPNIO.

QVIA quorundam ex Iudęis noſtri temporis tanta eſt malignitas, vt Meſſiam prophetam fore penitus negent: ideo vt ex hoc etiam myſterio, Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum verum fuiſſe Meſſiam, concludamus, Meſſiam ipſum prophetam futurum fuiſſe, probandum eſt GAL. Hoc ex eo manifeſte oſtenditur, quod Moſes de eo loquens, ita Deut. 18. cap. dixit, נביא מקו בך מאחיך כמני יקים לך יהוה אלהיך אליו תשמעון Hoc eſt, Prophetam de medio tui, de fratribus tuis tanquam me ſtatuet, vel ſuſcitabit tibi Dominus Deus tuus, ei obedietis.

Iuniorum Iudæorum obiectio.

Cap. Iudęi ipſi aſſerunt, prophetam hunc qui ſic-
ut Moſes futurus erat, non eſſe Meſſiã, ſed vnum-
quemq; prophetarum qui poſt Moſem venturus
fuerat. Quare autoritatem quam nunc induxiſti,
nõ de Meſſia, ſed de ſingulis prophetis, quos poſt
Moſem eſſe contigit, intelligendá eſſe aiunt. Eam
ob rem ad reprimendam eorum audaciam, pro-
phetã hunc qui ſicut Moſes eſſe debebat, Meſſiã
eſſe per eorum ſcripturas probare debes. Gal.
In *Midras cobeleth*, id eſt, in expoſitione libri Ec-
cleſiaſtis, ſuper illud 1. cap. eiuſdem libri dictum,
מה שהיה הוא שיהיה id eſt, Quid eſt quod fuit?
ipſum quod erit: ſic legitur R. Berachiam in no-
mine R. Iſhac dixiſſe: Sicut fuit redemtor primus,
id eſt Moſes, ita erit redemtor vltimus, id eſt, Meſ-
ſias. Qualis autem fuit redemtor primus? Talis,
vt dictum eſt Exod. 4. c. ויקח משה את אשתו ואת
בניו וירכיבם על החמור Hoc eſt, Et ecce accepit
Moſes vxorem ſuam, & filios ſuos, & equitare fe-
cit eos ſuper aſinum: ſic facturus eſt redemtor vl-
timus. Sicut dictum eſt Zach. 9. cap. עני ורכב על
חמור ועל עיר בן אתנות id eſt, Pauper & equitans
ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Et
quemadmodum redemtor primus fecit deſcen-
dere manna: ſicut dictum eſt Exod. 16. cap. הנני
ממטיר לכם לחם מן השמים Hoc eſt, Ecce ego
pluam vobis panem de cœlo: ita redemtor vlti-
mus faciet: ſicut dictum eſt Pſalm. 72. יהי פסת בר
בארץ id eſt, Erit placenta frumenti in terra. Et ſi-
cuti redemtor primus fecit aſcendere fontem, ita
redemtor vltimus, qui eſt Meſſias, aſcendere fa-
ciet aquas: ſicut dictum eſt Ioelis vlt. cap. ומעין
מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים Hoc eſt,
Et fons de domo Dei exibit, & rigabit torrentem,
vel vallem, ſiue planiciem Setim. Hæc traditio,
per quam Iudæi negantes Meſſiam futurum fuiſ-
ſe prophetam ſimilem Moſi facile conuincuntur.
Quanquam hæc ſimilitudo qua Meſſias Moſi ſi-
milis futurus erat, potiſſimum circa legis diuinæ
dationem conſiſtere debuerit. Nam etſi multi fu-
turi erãt legumlatores, ſiquidem Mercurius Triſ-
megiſtus Ægyptiis, Phoronæus Gręcis, Lycurgus
Lacedæmoniis, Numa Pompilius Romanis le-
gem laturus erat: nemo tamen legem diuinam
ſicuti Moſes dederat, daturus erat, niſi Meſſias:
cum cæteri omnes non diuinas, ſed humanas tan-
tummodo conditur i eſſent leges. Quare maxime
in danda lege diuina, Meſſias Moſi perſimilis ſu-
ſcitandus erat, vt latius in decimo libro patebit,
cum de noua Dei lege per Meſſiam inſtituenda
dicendum nobis occurret. Nunc autem ſatis eſt,
per Hebraicas ſcripturas probaſſe, prophetam
hunc ſimilem Moſi ex Iudæis ſuſcitandum, Meſ-
ſiam futurum fuiſſe.

Alia Iudæorum obiectio.

Cap. Iudæi adhuc nobis ob-
iiciunt, dicentes, Nunquam audiuimus Chriſtum
veſtrum prophetam extitiſſe. Nec etiam vos pro-
phetam ipſum vocatis. Si ergo Meſſias propheta
eſſe debuit, & Chriſtus veſter propheta non fuit,
ipſum Meſſiam non fuiſſe, neceſſario conſequens
eſt.

Reſponſio.

Gal. Reſpondeatur eis, Et Chriſtum noſtrum
prophetam fuiſſe, & nos ipſum prophetam habe-
re. De ipſo namque Lucas cap. 24. ait, Qui fuit vir
propheta, potẽs in opere & ſermone. Quare mu-
lier illa Samaritana (vt refert Ioannes quarto capi-
te) Domine, inquit, vt video propheta es tu. Si au-
A tem quærentes à nobis dixerint, Quid propheta-
uerit? Reſpondebimus eis, Quod multa quidem,
& præſertim de ſe ipſo, de diſcipulis ſuis, & de Iu-
dæis. Nam de ſe ipſo quidem prophetauit illud a-
pud Lucam 18. c. Ecce aſcendimus Ieroſolymam,
& conſummabuntur omnia, quæ ſcripta ſunt per
prophetas de filio hominis. Tradetur enim genti-
bus, & illudetur, & flagellabitur, & conſpuetur. Et
poſtquam flagellauerint, occident eum, & die
tertia reſurget. Item apud Matth. 16. cap. Filius
B hominis (inquit) venturus eſt in gloria Patris ſui
cum Angelis ſuis. Et tunc reddet vnicuiq; ſecun-
dum opera eius. De diſcipulis vero ſuis, cum dixit
apud Matth. decimo cap. Ecce ego mitto vos ſicut
oues in medio luporum. Eſtote ergo prudentes
ſicut ſerpentes, & ſimplices ſicut columbæ. Ca-
uete autem ab hominibus. Tradent enim vos in
conciliis, & in ſynagogis ſuis flagellabunt vos, &
ad præſides, & ad reges ducemini propter me in
teſtimonium illis & gentibus. Et reliqua. Prophe-
C tauit demum de Iudæis, cum, vt ait Lucas 19. cap.
videns ciuitatem fleuit ſuper illam dicens, Quia
ſi cognouiſſes tu, & quidem in hac die tua quæ ad
pacem tibi! nunc autem abſcondita ſunt ab ocu-
lis tuis. Quia venient dies, & circumdabunt te
inimici tui vallo, & circumdabunt te, & coangu-
ſtabunt te vndique, & ad terram proſternent te,
& filios tuos qui in te ſunt, & non relinquent in
te lapidem ſuper lapidem. Eo quod non cogno-
ueris tempus viſitationis tuæ. Idem quoque aliis
D in locis. Quapropter eum prophetam verum fuiſ-
ſe, & non alium quam illum eundem, de quo
Moſes locutus eſt, vt iam oſtendimus, dubium
nullum eſt.

Capvt VIII.

Quod Meſsias pœnitentiam prædicare debebat.

CAPNIO.

E POENITENTIAM Dominum
noſtrum Ieſum Chriſtum docuiſſe
in Euangeliis legimus: imo cum
primum prædicare cœpit, hęc pro-
poſuit verba, Pœnitentiam agite,
appropinquauit enim vobis Regnum cœlorum.
Pœnitentiam quoque ipſum per ſe, & per ſuos
diſcipulos prædicando, vniuerſum orbẽ ad vnius
& veri Dei cultum adduxiſſe, certum eſt. Eam ob
F rem vt hoc etiam myſterio, ipſum verum extitiſſe
Meſſiam, oſtendere valeas, Meſſiam ipſum pœ-
nitentiam prædicaturum fuiſſe, atque per pœni-
tentiam mundum vniuerſum ad ſalutis metam
adducturum, te per veterum Iudæorum ſcriptu-
ras oſtendere oportet. Gal. De pœnitentia ita-
que quam Meſſias tam per ſe, quam per diſcipu-
los ſuos prædicaturus erat, ſcriptum eſt in libro
מכות *Maccoth* id eſt flagellorum, Ieroſolymitano,
in cap. quod incipit אלו הן הגולין *Ellu hen haggolim*,
G id eſt, Iſti ſunt captiui: vbi ſic ad verbum dicitur:
Dixit Rabbi Pinhas, Scriptum eſt Pſalmo 25.
טוב וישר יהוה על כן יורה חטאים בדרך Hoc eſt,
Bonus & rectus Deus, propter hoc docebit erran-
tes viam, vel in via. Quare autem eſt bonus? Quia
rectus.

rectas. Et quare eſt rectus? Quia bonus. Propter hoc docebit errãtes viam. Docebit ſiquidẽ viam, per q̃ faciant pœnitentiam. Quæſitum eſt enim à ſapientia, q̃ ſit peccatoris condemnatio? Et dixit eis qui quæſiuerant, id quod ſcriptũ eſt Prou.13.c. חטאים תרדף רעה .i. Peccatores perſequetur malum. Quæſiuerũt etiam à propheta, Quæ eſt peccatoris condemnatio? Et ait eis Ezech.18.c הנפש החוטאת היא תמות Hoc eſt, Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Interrogauerunt quoq; legem, dicentes, Quæ eſt peccatoris condemnatio? Et reſpondit eis. Offerat ſacrificiũ, & remittetur ei: ſicut ſcriptũ eſt Leuit.1.ca. ונרצה לו לכפר עליו id eſt, Et placatus erit ei, vt parcat illi. Interrogauerunt deniq; Deum ſanctum & benedictum, Quæ eſt peccatoris condemnatio? Et dixit eis, Agat pœnitentiam & ignoſcetur ei. Et hoc eſt ꝙ ſcriptum eſt Pſal. 25. Bonus & rectus Deus, propter hoc docebit errantes, vel peccatores viam, vel in via. Quia ipſe oſtendet peccatoribus viam agendi pœnitentiam. Hęc traditio. In libro quoq; יומא *ioma*, id eſt, Dierum, in cap. ꝙ incipit יום הכפורים *iom hakippurim*. i. Dies ꝓpitiationũ, ita legitur. Dixit R. Iſhac, Veni & vide, ꝙ mos Dei ſancti & benedicti, non eſt ſicut mos carnis & ſanguinis. Mos namq; carnis & ſanguinis eſt, ꝙ ſi homo offendit proximum ſuum, quandoq; placet eum verbis, quandoq; nequeat ipſum verbis tantum placare. Mos autẽ Dei ſancti & benedicti non eſt ſic. Homo.n. tranſgreditur trãſgreſſione, & tamen placat ipſum verbis. Sicut dictum eſt Hoſ. 14. c. שובה ישראל עד יהוה אלהיך כי כשלת בעונך קחו עמכם דברים ושובו אל יהוה Hoc eſt, Conuerte, vel age pœnitentiam Iſrael, vſq; ad Dominum Deum tuum. Quia impegiſti, vel corruiſti in iniquitate tua. Sumite vobiſcum verba, & reuertimini ad Deum. Et non ſolum hoc, ſed etiã confert ei bonitatem. Sicut conſequenter dictum eſt, יאמרו אליו כל תשא עון וקח טוב .i. Dicite ei, totum aufer peccatum, & accipe bonum. Nec ſolum hoc, ſed perinde quoq; eum ſcriptura habet, ac ſi offerret in ſacrificio vitulos. Sicut deinde dictum eſt, ונשלמה פרים שפתינו Hoc eſt, Et reddem⁹ vitulos labiorum noſtrorum. Forſitan dices, Vitulosne culpæ? Docet quid ad hoc dicendum ſit, id ꝙ ſequitur, ארפא משובתם אוהבם נדבה .i. Sanabo peruerſitatem, vel cõuerſionem eorum. Diligam eos ſponte. Hæc traditio.

Pœnitẽtiæ efficacia. Quãta adhuc ſit pœnitẽtiæ efficacia & virtus, maxime ex eo apparet, ꝙ in *Midras* שיר השירים *Sir haſſirim* i. in expoſitione Cantici cantic. ſcribitur, ſuper illud 5.c. eiuſdem libri dictũ, Aperi mihi ſoror mea. Ibi enim ſic dicitur: Dixit R. Ioſes, Quod Deus ſanctus & benedictus dixerit Iſrael, Filij mei aperite mihi aperturam vnã pœnitentiæ, ſicut eſt foramen acus, & ego aperiam vobis aperturas miſericordiæ, per quas intrabunt quadrigę & currus. R. Leui dixit, Si filij Iſrael pœnitentiam egiſſent ſaltem vno die, ſtatim redemti eſſent, ſtatimq; veniſſet eis filius Dauid, id eſt, Meſſias. Vnde ꝓbatur hoc? Ex eo ꝙ ſcriptum eſt Pſal. 95. היום אם בקולו תשמעו hoc eſt, Hodie ſi vocẽ eius audieritis. Hæc traditio. Ex his verbis Pſalmi poſtremo de Meſſia inductis, ratione præcedentium verborũ eiuſdem Pſalmi, neceſſario ſequitur, Meſſiã Deum eſſe. In eodẽ ſiquidẽ Pſalmo ita præmittitur, באו נשתחוה

A ונכרעה נברכה לפני יהוה עושנו כי הוא אלהינו ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו Hoc eſt, Venite adoremus, & curuemur, flectamus genua ante faciem Dei factoris noſtri. Quia ipſe eſt Deus noſter, nos autem populus paſcui eius, & oues manus eius. Et mox immediate ſubiicitur, ꝙ de Meſſia expoſitũ eſt, Hodie ſi vocem eius audieritis. Ex quo profecto conſequens eſt, ꝙ Deus qui viam pœnitentiæ docturus erat, vt in principio hui⁹ capitis dictum eſt, non ſit niſi ipſe Meſſias, qui pœnitentiã prędi-
B care debebat. Ad cuius rei confirmationẽ, notandum adhuc eſt, id ꝙ in *Midras* quoque *Sir haſſirim* dicitur, ſuper illud Cantici cant. 7. dictũ, צופה פני דמשק hoc eſt, Reſpiciens verſus Damaſcũ, vel faciẽ Damaſci: vbi ſic legitur, Dixit R. Iohanan, Futurum eſt, vt Ieruſalẽ pertingat vſq; ad portas Damaſci. Quæ eſt huius rei ꝓbatio? Quod ſcriptum eſt Zach. 9. משא דבר יהוה בארץ הדרך ודמשק מנוחתו Onus vel prophetia verbi Dei in terra Hadrach. Et Damaſcus erit requies eius. Quid eſt *Ha-*
C *drach?* R. Iudas & R. Nahmias ſunt in hoc diſcordes. Nam R. Iudas quidem dicit, ꝙ eſt locus Damaſci qui *Hadrac* vocatur. R. vero Nahmias ait, ꝙ hic eſt Rex Meſſias, qui eſt חד *had*. i. acutus gentibus ſeculi, & רך *rach*. i. tener Iſraeli. Alia expoſitio dicit, ꝙ הדרך *Hadrac* eſt Rex Meſſias qui futurus eſt להדריך *lehadrich*. i. ad dirigendum, vel ad adducendum vniuerſum mundũ per pœnitentiam ad faciẽ Dei ſancti & benedicti. Sequitur, Et Damaſcus erit requies eius: Et quando Damaſc⁹ erit
D requies eius, non erit requies eius niſi domus ſanctuarij: ſicut ſcriptum eſt Pſal. 132. זאת מנוחתי עדי עד Hoc eſt, Hæc requies mea in ſempiternum, hic habitabo, quia deſideraui eam. Hęc omnia traditio. Ad quorum intellectum animaduertendum eſt, quod hæc dictio *Hidrach* apud Hebræos duobus modis dicitur, & pronunciatur. Quandoque enim ſcribitur cum litera ה *he*, quę quinta eſt in alphabeto, & tunc vna dictio eſt, quæ per viã deducere ſignificat. Quandoq; vero ſcribitur cum lite-
E ra ח *heth*, quæ octauum obtinet alphabeti locum, tunc duę ſunt dictiones, ſcil. חד *had*. i. acutus, & רך *rach*, id eſt, tener. Quæ quidẽ duo optime Chriſto conueniunt, q pœnitentibus acutus erit per iuſtitiam, & tener per miſericordiã. Fuit quoq; Paulo perſequenti acutus, iuxta portas Damaſci, & poſtmodũ tener eidẽ pœnitenti. Et tũc Damaſcus fuit ipſius diuinitatis requies in mẽte Pauli. Ac etiam Sion in Apoſtolis cæteriſq; fidelibus. Neque tunc ſolum, verum etiam in perpetuum. Nunquam e-
F nim Chriſtus vt Deus, in mentibus fidelium habitare deſinet. Alia autem dictio cum ה *he* ſcripta, ſcilicet הדרך *Hadrach*, quæ dirigere vel per viam deducere ſonat, aptiſſime quoq; ſaluatori noſtro congruit. Ipſe enim, & per ſe, & per ſuos diſcipulos pœnitentiam prædicando, vniuerſum pene orbem ad vnius veri Dei agnitionem, atque ſalutis metam direxit, atque deduxit.

CAPVT IX.

G *Quod Meſſias pauper & humilis eſſe debebat.*

CAPNIO.

INTER cætera quæ de Meſſia recentiores Iudæorum maxime negant, eſt eius paupertas & humilitas. Cum enim tam

magnam tamq; miram Domini noſtri Ieſu Chri-
ſti paupertatem atq; humilitatem fuiſſe audiunt,
vt nec vbi caput declinaret (Matthæo teſte) ha-
buerit, nec vnde didrachma ſolueret, nec vnde
(vt Lucas refert) pauperum diſcipulorum eſuriem
ſedaret: ne eum verum fuiſſe Meſſiam fateri co-
gantur, negant Meſſiam ipſum pauperem, & hu-
milem futurum fuiſſe. Quod te ad conuincẽdam
eorum perfidiam, per eorum ſcripturas oſtende-
re, neceſſe eſt. GAL. Quamuis in hoc Iudaica cæ-
citas atq; ſuperbia vſq; adeo maxime errauerit, vt
propterea Dominum Ieſum Meſſiam non fuiſſe
decreuerit, quia ipſe admodum pauper & humi-
lis fuit: Regem tamen Meſſiam pauperem fore
legebant, ſed talem fuiſſe venturum, ob eorum
ſuperbiam non intelligebant. CAP. Hoc eſt in-
quam, quod maxime probare debes. GAL. In pri-
mis itaq; Zachariam audiant, hæc inter cætera 9.
ca. dicentem, גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם
הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא עני ורוכב על
חמור ועל עיר בן אתונות: Hoc eſt, Exulta valde fi-
lia Sion, iubila filia Ieruſalem. Ecce Rex tuus ve-
niet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe, pauper & equitans
ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Et
poſt pauca, ודבר שלום לגוים ומשלו מים עד ים
ומנהר עד אפסי ארץ id eſt, Et loquetur pacem
gentibus, & dominium eius à mari vſq; ad mare,
& à flumine vſq; ad fines terræ. Quod autem hæc
de Meſſia intelligi debeant, patet per Rabbi Se-
lomonis gloſſam: quæ ita ait, Ecce Rex tuus ve-
niet tibi. Non poteſt hoc exponi, niſi de rege Meſ-
ſia. Quia dictum eſt hic, Et dominium eius à mari
vſq; ad mare, & à flumine vſq; ad fines terræ. Et
non inuenimus talem dominatorem in domo ſe-
cunda, hoc eſt, tempore ſecundi templi fuiſſe. Ex
quibus aperte liquet, Regnum Meſſiæ ſpirituali-
ter intelligendum eſſe, cum regnum temporale &
paupertas ſimul eſſe non poſſint. Ad hoc etiam
facit quod Rabbi Moſes Hadarſan in expoſitio-
ne Geneſ. ſuper illud quadrageſimo nono capi-
te, eiuſdem libri dictum, Ligans ad vitem pullum
ſuum: ſic dicit, Cum venerit Meſſias in Ieruſalem,
ipſe erit cingens aſinum ſuum, & equitabit, & ſu-
per eum veniet in Ieruſalem, vt ducat ſe ipſum in
paupertate, vel humilitate: ſicut ſcriptũ eſt Zach.
nono capite. Pauper & humilis, equitans ſuper a-
ſinum, vel aſinam. Sequitur in libro Geneſ. ibi-
dem, Et ad palmitem fili mi aſinam ſuam. Quan-
do enim veniet ad congregandum Iſrael (ſicut di-
ctum eſt Zach. 10. cap. אשרקה להם ואקבצם כי
פדיתים Hoc eſt, Sibilabo eis, & congregabo eos,
quia redemi eos) tunc equitabit ſuper filium aſi-
næ ſuæ. Et ſic dicit Zach. 9. cap. Et ſuper pullum
filium aſinarum. Hæc traditio. Item in *Bereſith
rabba* ſuper illud Geneſ. 49 cap. ſcriptum, Non re-
cedet ſceptrum de Iuda, cum cæteris, ita legitur,
Non recedet ſceptrum: Hic eſt Rex Meſſias filius
Dauid, qui venturus eſt ad confringendum regna
cum virga: ſicut dictũ eſt Pſalmo ſecundo, תרועם
בשבט ברזל ככלי יוצר תנפצם id eſt, Confringes
eos virga ferrea, & tãquam vas figuli proiicies eos.
Sequitur, Et ſcriba vel cõtritor de medio pedum
eius. Hic eſt etiam Rex Meſſias, qui venturus eſt
ad conterendum gentes pedibus ſuis. Quemad-
modum dictum eſt Iſa. 26. cap. תרמסנה רגלי עני

A Hoc eſt, Conculcabit eam pes pedum pauperis.
Iſte enim pauper eſt Meſſias, de quo dictum eſt
Zach. 9. c. Pauper & equitans ſuper aſinam. Huc-
uſque traditio. Ex his igitur quæ dicta ſunt, ſatis
manifeſte patet, Meſſiam pauperem & humilem
futurum fuiſſe, ac ſuper aſinam equitantem ad
ſaluandum venturum. Quare Iudæi minime infi-
ciari poſſunt, Saluatorem noſtrum verum fuiſſe
Meſſiam, propterea quia pauper & humilis fuerit.

B
CAPVT X.

*Quod Meſſias paſſiones multas ſubiturus erat, ac Deus
quoq; multa paſſurus.*

CAPNIO.

QVONIAM Iudæi noſtri tempo-
ris, cum audiunt Redemtorem
noſtrum vel poſt 40. dierum &
C noctium ieiunium eſuriiſſe, mul-
tipliciterq; à diabolo tentatum,
vel ex itinere defatigatum, cum ciuitates & caſtel-
la regnum Dei euangelizando, peccatoreſque ad
pœnitentiam inducendo, circuiret, vel tanquam
hominem pauidum Iudæos eum lapidare volen-
tes, fugiſſe, vel inſtante paſſionis ſuæ hora, pauere
ac triſtari cœpiſſe, vt ſe verum hominem demon-
ſtraret: ipſum neq; verum Meſſiam, neq; Deum
extitiſſe, aiunt: Eam ob rem haud inepte facies, ſi
D & Meſſiam & Deum ipſum (idem enim vterque
futurus erat) per eorum ſcripturas talia, ac longe
grauiora paſſurum fuiſſe, oſtenderis. GAL. Iere-
miam itaque primo adducam capite 14. hæc inter
cætera proferentem, מקוה ישראל מושיעו בעת
צרה למה תהיה כגר בארץ וכארח נטה ללון למה
תהיה כאיש נדהם כגבור לא יוכל להושיע ואתה
בקרבנו יהוה ושמך עלינו נקרא אל תניחנו Hoc
eſt, Expectatio Iſraelis, Saluator eius in tempore
tribulationis, cum eris vt aduena in terra, & ſicut
E viator declinans ad manendum, vel ad hoſpitan-
dum. Quare eris vt vir pauidus, vel territus, ſicut
validus qui non poteſt ſaluare. Tu autem in me-
dio noſtri Deus, & nomen tuum ſuper nos inuo-
catum eſt. Ne derelinquas nos. Ad præmiſſa quo-
que optime facit, quod in libro תורת כהנים *To-
rath cohanim*, id eſt, legis ſacerdotum, hoc eſt in
expoſitione libri Leuitici legitur, ſuper illud 25.
cap. eiuſdem libri dictum. כי גרים ותושבים אתם
עמדי id eſt, Quoniam aduenæ & habitatores, vel
F coloni vos mecum. Ibi enim ſic dicitur, Dixit
Deus ſanctus & benedictus, Non faciatis vobis
ſubſtantiam. Aduenę enim & habitatores aduen-
ticij vos mecum. Et ſic Dauid ait primi libri Pa-
ralip. 29. cap. כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל
אבתינו Hoc eſt, Quoniam aduenæ vel peregrini
nos coram te, & moratores vel coloni, ſicut o-
mnes patres noſtri. Tanquam vmbra dies noſtri
ſuper terram, & non eſt mora. Et ſic etiam dicit
in Pſalm. 39. גר אנכי עמך תושב ככל אבותי Id eſt,
G Aduena enim vel peregrinus ego tecum, mora-
tor vel colonus, ſicut omnes patres mei. Vos igi-
tur mecum גרים ותושבים *gherim vetoſſabim*, id
eſt aduenæ, vel peregrini, atque moratores, vel
coloni. Sufficit ſeruo, vt ſit ſicut Dominus eius:
cum

cum venerit quod mihi futurum eſt, ecce ipſum erit mihi, quod vobis fuit. Hæc traditio. Præmiſſa autem tam Ieremiæ, quam huius traditionis verba, proprie nec ſoli Deo, nec ſoli homini conuenire poſſunt. Soli ergo Meſſiæ, qui & Deus & homo eſt, optime conueniunt. Ipſe enim & ratione diuinitatis, expectatio Iſraelis eſt, & ratione humanitatis, vt aduena & peregrinus, atq; vt vir territus ac pauidus, necnon vt fortis qui ſaluare non poteſt, in ſua paſſione fuit. Ad propoſitum quoque eſt ſecundum Chaldaicam translationem id quod apud Iſaiam quinto capite ita ſcribitur, לכן גלה עמי מבלי דעת Hoc eſt, Propterea captiuatus eſt populus meus ſine cognitione. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, propter hoc ſcilicet quia eſt ſine ſcientia & cognitione. Et reliqua vſque ad לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק Id eſt, Propterea dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque termino. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, Dilatauit (inquit) infernus animam ſuam, id eſt ſeipſum. Et aperuit os ſuum abſq; termino, Quia non fuit חק *hok*, id eſt præceptum diuinum in manu eorum. Et poſt pauca, וישח אדם וישפל איש Hoc eſt, Et inclinabitur vel incuruabitur homo, & humiliabitur vir. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, Tranſtulit (inquit) hoc Ionathan Chaldaice ſic, Et incuruabitur, vel inclinabitur homo, & humiliabitur altus, vel fortis virorum. Patent per huiuſmodi expoſitionem hæc quæ ibi dicuntur, quod ipſi tales fuerunt coram Deo ſancto & benedicto, vt oſtenderet ſe tanquam virum נדהם *Nidham*, id eſt territum vel pauidum. Et hoc eſt quod ipſe dicit Deut. trigeſimo ſecundo capite, צור ילדך תשי ותשכח אל מחוללך Hoc eſt, Deum qui te naſci fecit, vel qui te genuit, debilitabis, vel affliges, & obliuiſceris Deum vulneratum, vel occiſum, vel afflictum, vel doloratum tuum. Hucuſque Rabbi Selomo. Huic ſimile eſt, quod in libro ספרי *Siphre* habetur, cum eo in loco, vbi præmiſſa verba, Deum qui te genuit debilitabis, vel affliges; cum reliquis, exponuntur; ſic ad verbum dicitur, Dixit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli, Feciſtis me, ac ſi eſſem maſculus volens parere. Nam ſi mulier eſſet parturiens, ſedens ſuper partu ſuo, nonne tribulata eſſet? Quemadmodum dictum eſt Iſaiæ trigeſimo ſeptimo capite, באו בנים עד משבר וכח אין ללדה id eſt, Venerunt filij vſque ad partum, & poteſtas non eſt pariendi. Et ſi eſſet aliqua dolens, atq; primo parturiens, nonne magis tribulata eſſet? Vt Ierem. 4. c. קול כחולה שמעתי צרה כמבכירה Hoc eſt, Vocem quaſi parturientis audiui, anguſtiam vt primo parientis. Et ſi eſſent duo in viſceribus eius, nonne magis anguſtiaretur? vt dictum eſt Geneſ. 25. cap. ויתרצצו הבנים בקרבה id eſt, Et collidebant ſe filij in medio eius. Et ſi eſſet maſculus, cui via non eſt pariendi, qui quæreret parere, nonne anguſtia ipſius duplicata eſſet? Quemadmodum dictum eſt Ierem. 30. cap. שאלו נא אם יולד זכר Hoc eſt, Interrogate quæſo, & videte, ſi parturit maſculus. Alia expoſitio. Deum qui te genuit debilitabis, vel affliges, & obliuiſceris, Deum vulneratum, vel occiſum, vel afflictum, vel doloratum tuum: Dixit Deus ſanctus benedictus, Obliti eſtis mei propter meritum patrum veſtrorum. Et

Talmudiſtica expoſitio.

A ſic ipſe ait Iſaiæ 51. capite, הביטו אל צור חצבתם id eſt, Reſpicite ad petram, vnde exciſi, vel dolati eſtis. Alia adhuc expoſitio, Deum qui te genuit debilitabis: Dixit Deus ſanctus & benedictus, Omni tempore quo ego quæſiui benefacere vobis, vos debilitaſtis ſupernam potentiam meam. Sequitur, Et obliuiſceris Deum doloratum tuum: Dixit R. Meir, Deum ſcilicet qui doloratus erit pro te, vel per te. Deum, inquam, qui anguſtiatus erit pro te, vel per te: ſicut dictum eſt Pſalm. 48.

Alia Talmudiſtica expoſitio.

B שם חיל כיולדה Hoc eſt, Ibi dolor vt parturientis. Hæc omnia ex libro *Siphre*. Legitur etiam in libro *Sanhedrin* in capite *Helec*, Quod R. Iehudi dixit, Non veniet filius Dauid, id eſt Meſſias, donec extenderit ſe Regnum nequam (id eſt Romanum iuxta R. Selomonis gloſſam) ſuper Iſrael. Dixit R. עולא *Vla*, Veniat Meſſias, & ego nō videam eum. Dixit R. Ioſes, Veniat, & vtinam dignus ſim, vt ſedeam in vmbra caudę aſinę eius. Dixit אביי *Abbaie* ad Rabba, Quæ eſt cauſa, ob quam non vis eum

C videre? Numquid propter paſſionem, vel tribulationem ipſius? Traditio enim eſt, Quod diſcipuli Eliezer interrogauerunt eum, dicentes, Quid faciet homo, & liberabitur à paſſione, vel tribulatione Meſſiæ? Reſpondit eis, Exerceat legem, & opera miſericordiæ. Dixit *Mar*, Ecce ſit lex, & opera miſericordiæ, forſan peccatum faciet eum obnoxium. Quemadmodum obiecit Iacob: ſcriptum eſt enim Geneſ. 31. cap. Et dixit Dominus ad Iacob, Reuertere ad terram patrum tuorum, &

D ad locum natiuitatis tuæ, & ego ero tecum: & tamen ſcriptum eſt Gen. 32. cap. ויירא יעקב מאד id eſt, Et timuit valde Iacob. Timebat enim ne peccatum eum feciſſet obnoxium. Sic etiam dixit R. Iohanan, Veniat Meſſias, & ego non videam eum. Dixit ei ריש לקיש *Res lakis*, Quid cauſæ eſt? Numquid propter hoc quod ſcriptum eſt Amos 5 cap. Vt ſi fugiat vir à facie leonis? Nequaquam: ſed propter id quod ſcriptum eſt Ierem. 30. ca. Interrogate quæſo, & videte, ſi parturit maſculus.

E Quam ob rem? vel quid ſibi vult hoc? מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו כיולדה ונהפכו כל פנים לירקון Hoc eſt, Quia vidi omnem virum, habentem manus ſuper lumbos, velut parturientem, & conuerſæ ſunt omnes facies, Angelorum ſcilicet & Iſrael, (ſecundum Rabbi Selomonis gloſſam) ad ictericium colorem. Quid eſt autē, vidi omnē virū? Dixit Rabba, Hic eſt ille, qui habet omnem virtutem, vel poteſtatem, Deus ſcilicet, vt ait R. Selomonis gloſſa, qui ipſemet anguſtiabitur vt

F parturiens. Et quid eſt, Et conuerſæ ſunt omnes facies ad ictericium colorem? Dixit R. Iohanan, Etiam facies ſuperioris & inferioris familię. In hora enim qua dixit Deus ſanctus & benedictus, Hi ſunt opus manuum mearum, & iſti quoque opus manuum mearum. Et quomodo deſtruam hos, propter iſtos? Dixit R. פפא *Papa*, Ad hoc eſt, quod dixerunt homines, Cucurrit bos, & cecidit. & ſubſtituerunt ei equum in ſtabulo. Hucuſq; traditio. Gloſſa autem R. Selomonis exponens exemplum

G poſtremo inductum, ſic ait, Cum bos cuiuſdam curreret, cecidit. Subſtituerunt ergo equum loco ipſius in ſtabulo. Quod antea non feciſſet dominus bouis & equi, tantum enim diligebat bouem. Poſtquam autem curatus eſt bos, graue fuit

ei, equum de ſtabulo expellere, & ibi bouẽ reponere. Ita facit Deus ſanctus & benedictus. Quando enim caſus Iſraelis contingit, dat Deus magnitudinem eorum gentibus mundi. Cum vero poſtea Iſrael ad pœnitentiam reuertitur, durum eſt Deo, perdere eos, ſcilicet Gentiles propter Iſrael. Hæc R. Selomo. Plura certe ſunt in hac traditione notanda. Primum quidem, quod Meſſiæ aduent' magno affectu deſiderabatũr ab omnibus, etiam ab his qui propter tormenta quæ paſſurus erat, eũ videre nolebant. Deinde verò quod iuxta autoritatem illam Ieremiæ quam ibi inducunt, cauſam reddere volentes, quare ipſum videre nolebant, videlicet, Interrogate quæſo, & videte ſi parturit maſculus: Quam ob rem? Quia vidi omnem virum, habentem manus ſuper lumbos, velut parturientem: Deus ipſe tempore Meſſiæ extrema tormenta paſſur' erat. Nam omnem virum ibi Deum ſanctum & benedictum ſapientes Talmudiſtæ eſſe, exponũt. Tertio demum, quod gentes mundi loco Iudæorum à Deo conſtitutæ ſunt, Iudæique ipſi de loco ſuo deiecti. Id quoque quantum ad noſtrum ſpectat propoſitum, in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione minori libri Gen. clarius patet, cum ſuper illud Gen. 36. c. ſcriptum, Et regnauit in Edom Bela filius Beor; ſic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Ierem. 30. c. Quoniam ſic dicit Dominus, Vocem terroris, vel tremoris audiuimus, formidinis & non pacis. Interrogate quæſo, & videte, ſi parturit maſculus. Quare? Quia vidi omnem virum, habentem manus ſuper lumbos, vt parturiẽtem. Quia ſcriptum eſt in lege, poteſt dici, Iſte eſt Deus ſanctus & benedictus, cui ineſt omnis virtus, contribulatus vel doloratus, vel anguſtiatus pro ſeculo. Hæc traditio. Id idem etiam ponitur in *Midras tehilim* id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 20. dictum, Exaudiat te Dominus in die tribulationis. De hoc inſuper Ieremias vlt. Threnorum cap. ſic ait, רוח אפינו משיח יהוה נלכד בשחיתותם Hoc eſt, Spiritus oris noſtri, Meſſias Deus (tetragrammaton) captus eſt in retibus, vel corruptionibus eorum. De quo diximus, In vmbra eius viuemus in gentibus. Ex his omnibus optime patet, Meſſiam Deum & hominem paſſiones maximas, tormentaque inaudita paſſurum fuiſſe.

CAPVT XI.

Quod Meſſias tormenta acerbiſſima voluntarie propter humanum genus ſuſcipere debebat.

CAPNIO.

CVM Chriſtum voluntarie pro humani generis ſalute paſſum legamus, ſcire velim an veteres Iudæorum Meſſiam voluntarie tormenta paſſurum prædixerint. GALI. Ita prorſus. Nam vt prophetas nunc omittam, Meſſiam ipſum ſponte ac voluntarie propter humani generis charitatem, tormenta paſſurum fuiſſe, in expoſitione libri Geneſeos R. Moſis Hadarſan, clariſſime oſtenditur: vbi ſuper illud 1. ca. eiuſdem libri dictum, ויאמר אלהים יהי אור ויהי אור Hoc

A eſt, Dixit Deus, Sit lux, & fuit lux: ita legitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 97. אור זרע לצדיק id eſt, Lux orta eſt iuſto. Dixit R. Abba, Scriptum eſt etiam Dan. 2. ca. ונהורא עמיה Hoc eſt, Et lux cum eo. Hæc eſt enim lux Regis Meſſiæ. Sic enim de eo dictum eſt Pſal. 36. כי עמך מקור חיים באורך נראה אור id eſt, Quoniam tecum eſt fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen. Iſtud enim eſt lumen Regis Meſſiæ. Docet autem quod Deus occultauerit Meſſiam, & generationẽ eius ſub throno
B gloriæ ſuæ. Dixit igitur ſatan coram Deo, Domine mundi, hoc lumen ſub throno gloriæ tuæ reconditum, cuius eſt? Reſpondit ei, Meſſiæ & generationis eius. Ait ſatan coram eo, Domine mundi, permitte me, & aduerſabor Meſſiæ, & generationi eius. Dixit ei Deus, Non poſſes contra eum. Ait rurſus coram eo ſatan, Permitte me, & ego potero. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus, Si tu fueris ſatan ita auidus in hoc, ego deſtruam ipſum de mundo. Verumtamen nec vnã quidem
C animam illius generationis ego deſtruam. Moxque cœpit Deus ſanctus & benedictus loqui cum Meſſia, eique dixit, Meſſia Iuſte mi, Iſti qui reconditi ſunt apud te, huiuſmodi erunt, quod futurum eſt, vt peccata eorum inducant te in iugum graue. Oculi enim tui non videbunt lumen, & aures tuę audient opprobrium magnum. Naſus tuus odorabit fœtorẽ, & os tuum guſtabit amaritudinem, adhærebitq; lingua tua palato tuo, & hærebit cutis tua oſſibus tuis, attenuabiturq; fortitudo tua à
D luctu, & gemitu. Eſt-ne ergo voluntas tua in eis? Si enim tu ſuper te hęc ſuſceperis, bene quidem erit. Sin autem, ecce ego abigam ea ex nunc. Reſpondit coram eo Meſſias: Domine mundi, ego quidem lætus ſuſcipio ſuper me tribulationes iſtas, ſiue tormenta, eo tamen pacto, vt tu in diebus meis viuifices mortuos, & eos qui à primo Adam vſq; ad illud tempus mortui fuerint. Et non eos tantum ſalues, ſed etiam illos qui à lupis & leonibus deuorati fuerint, ac illos quos in æquoribus & flu-
E minibus ſubmergi cõtigerit. Neq; eos ſolum, ſed etiam abortiuos. Neque abortiuos modo, verum illos quoque, qui aſcenderunt in præſcientia tua creandi, in diebus meis ſalues. Dixit ei Deus ſanctus & benedictus Concedo. Protinus igitur ſuſcepit ex dilectione ſuper ſe Meſſias tormenta omnia, & tribulationes: ſicut ſcriptum eſt Iſa. 53. c. נגש והוא נענה Hoc eſt, Oblatus eſt, & ipſe afflictus. Hæc omnia traditio. Vbi quinque præcipue notatu digniſſima, cõtra Iudæos noſtri ſeculi con-
F tinentur. Quorum primum quidem eſt, ꝙ Meſſias antequam eſſet ſecũdum humanitatem, erat lux & lumen cum Deo, & in Deo, atq; principiũ quo Deus creauit mundum. Cui valde conſentaneum eſt verbum illud ipſius Domini Ieſu dicentis Ioan. 8. c. Antequam Abraham fieret, ego ſum. Item 7. ca. Et ego lux in mundum veni, vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Secundum vero eſt, quod permiſſione diuina, ſatan erat Meſſię, in eũq; credentib' aduerſaturus, ipſumque
G omni conatu turbaturus. Cui plurimum conſonat illud eiuſdem Domini dictum Luc. 22. c. Simon, ecce ſatanas expetiuit vos, vt cribraret ſicut triticum. Ex quo patet, ꝙ nihil Chriſto derogat, ꝙ à diabolo tentatus ſit. Tertium autem eſt, quod

Meſſias

Meſſias multipliciter atque grauiſſime paſſurus erat propter humani generis peccata. Quod notatur, vbi dicitur Deum cum Meſſia pactum iniiſſe, eique dixiſſe, Meſſia Iuſte meus, iſti qui apud te repoſiti ſunt, per prędeſtinationem ſcilicet, huiuſmodi erunt vt futura eorum peccata inducant te in iugum grauiſſimum. Vnde liquet, quod nihil eorum quæ Saluator noſter paſſus eſt prohibet ipſum fuiſſe Meſſiam: cum Meſſiam ipſum pro hominum ſalute, & vt adimplerentur ſcripturæ, pati oportuerit. Quartum quoque eſt, quod ſicut per Adam omnes moriebantur, ita per Meſſiam omnes viuificandi erant. Hoc autem notatur, vbi Meſſias introducitur cum Deo loquens, ac dicens, Domine mundi, ego quidem lætus ſuper me ſuſcipio tribulationes iſtas, ſeu tormenta ea conditione, vt in diebus meis mortuos viuifices: cum reliquis. Quintum deniq; eſt, Quod Meſſias non inuitus, ſed libens ac voluntarius ex charitate, propter humani generis ſalutem cruciandus erat, atque tormenta paſſurus. Ex quibus non ſolum patet propoſitum, verum etiam Meſſiam ipſum, qui tormentis afficiendus erat, Deum verum eſſe.

CAPVT XII.

Quod Deus percuſſiones, opprobria, contumelias, ac etiam mortem paſſurus erat.

CAPNIO.

ETSI in præcedentibus ſatis abunde oſtenderis, Meſſiam Deum & hominem, ac Deum ipſum tormenta plurima ſubiturum fuiſſe: vt tamen magis magiſque Iudaica perfidia conuincatur, deberes adhuc expreſſius Deum ipſum percuſſionibus, opprobriis, ac etiam morte pro humani generis ſalute, afficiendum fuiſſe, per eorum ſcripturas probare. GAL. Id primo ex eo patet, quod Thren 3. cap ita ſcribitur, E ישב בדד וידם כי נטל עליו: יתן בעפר פיהו אולי יש תקוה: יתן למכהו לחי ישבע בחרפה: Hoc eſt, Sedebit ſolus, & tacebit, quia baiulauit, vel tulit ſuper ſe. Dabit in humo, vel in puluere os ſuum. Forſitan erit ſpes: Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrio, vel contumelia. Quod autem hæc de Deo intelligi debeant, patet in *Midras Echa*, איכה id eſt in expoſitione planctus Ieremiæ. Vbi ſuper eiſdem verbis ſic ad verbum dicitur: Dixit Rabbi Semuel filius Nahman, Quod vocauit Deus ſanctus & benedictus Angelos miniſterij, dixitq; eis, Rex carnis & ſanguinis quando luget, quid facit? Dixerunt ei, Suſpendit ſaccum ſuper oſtium ſuum. Ille autem dixit eis, Ego quoq; faciam ſic. Sicut dictum eſt Iſaiæ quinquageſimo capite, אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם Id eſt, Induam cœlos obſcuritaté, & ſaccum ponam operimentum eorum. Iterum ait eis, Rex carnis & ſanguinis lugens, quid agit? Dixerunt ei, Extinguit luminaria: Dixitq; eis, Etiam ego ſic faciam. G Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Ioelis tertio capite, שמש וירח קדרו וככבים אספו נגהם Hoc eſt, Sol & Luna obſcurati ſunt, & ſtellæ abſconderunt ſplendorem ſuum. Adhuc interrogauit eos dicẽs,

A Rex carnis & ſanguinis lugens, quid facit? Reſponderunt ei, Vadit diſcalciatus. Dixit eis, Ego quoq; ſic agam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Nahum primo capite, יהוה בסופה ובסערה דרכו וענן אבק רגליו Id eſt, Deus in turbine, & in tempeſtate via eius, & nubes puluis pedum eius. Rurſum interrogauit eos, dicens, Rex carnis & ſanguinis cum luget, quid facit? Dixerunt ei, Sedet & tacet. At ille dixit eis, Ego etiam ita faciam. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Threnorum tertio capite; B Sedebit ſolus & tacebit, quia baiulauit, vel tulit ſuper ſe, dabit in humum, vel in puluerem os ſuum. Forſitan erit ſpes. Dabit percutienti ſe maxillam, ſaturabitur opprobrio. Quare R. enucleans ſcripturam hanc, perueniensque ad hos פסוקים *paſukym*, id eſt verſiculos, ſemper flebat. Hæc omnia traditio. Micheas quoque de maxillæ Dei percuſſione hoc modo quinto capite locutus eſt, בשבט יכו על הלחי את שופט ישראל Hoc eſt, Virga percutient ſuper maxillam iudicis Iſrael. Quis ſit au- C tem iſte iudex Iſrael, Iſaias oſtendit, dum trigeſimo tertio capite ait, יהוה שפטנו יהוה מחקקנו יהוה מלכנו הוא יושיענו id eſt, Deus iudex noſter, Deus legiſlator noſter, Deus Rex noſter: Ipſe ſaluabit nos. Quod autem Deus eſſet contumelias grauiſſimas à Iudæis paſſurus, per Hoſeã prophetam pręnunciatum fuit, ita verbis Dei capite ſeptimo dicentem. Veh eis, quia receſſerunt, pro recedent à me. Vaſtatio eis, quia culpauerunt, pro culpabunt in me. Et ego redemi, pro redimam eos. D Ipſi autem locuti ſunt, pro loquentur ſuper me mendacia. In quibus quidem verbis duo Iudæis maxima mala Deus comminatus eſt, damnationem ſcilicet æternam in ſeculo futuro, eo quod ipſum negantes coram Pilato, ab eo receſſuri eſſent. Et ideo dicit, Veh eis quia receſſerunt, id eſt recedent à me. Et vltimam eorum vaſtationem, atque per orbem diſperſionem, cum ait, Vaſtatio eis, quia peccauerunt, id eſt peccabunt in me, hoc eſt, contra me. Et cauſam exprimere volens, ſub- E dit, Et ego redemi, id eſt redimam eos. Ipſi autem locuti ſunt, id eſt loquentur ſuper me mendacia. Ac ſi dixiſſet, Ecce quãta erit eorum ingratitudo: dum enim ego redimam eos, tunc ipſi in me loquentur mendacia, me ſcilicet coram Pilato falſo accuſantes, & contumeliis grauioribus afficientes. Quod autem hæc ita prorſus vt expoſita ſunt, exponi debeant, per veteres eorum Doctores aperte liquet, & præſertim per ea quæ in *Midras tehilim* id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſal- F mo trigeſimo nono dictum, אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני id eſt, Dixi; cuſtodiam vias meas à peccando lingũa mea: Sic enim ibi dicitur; Hoc eſt quod ſcriptum eſt Prou. 15. c. מענה רך ישיב חמה ודבר עצב יעלה אף Hoc eſt, Reſponſio tenera compeſcit iram & verbũm durum excitat furorẽ. Grauior enim eſt mala lingua, quæ ſcilicet contra Deum loquitur, quam idololatria. Nam cum demum peccauerunt filij Iſrael in deſerto, non eſt lata contra eos ſententia iudicij donec peccauerunt in Deum ore ſuo. Sic enim ſcriptura dicit, Et audiuit Deus verborum eorum, & iratus eſt. Et rurſus ait Numer. 14. cap. Viuo ego, dicit Deus, ſi non vt locuti eſtis in auribus meis, ſic faciam vobis. Et ſic etiam Malachias inquit 2. cap.

הונעתם יהוה בדבריכם id eſt, Vexaſtis Deum in verbis veſtris. In factis veſtris ipſe non dicit, ſed in verbis veſtris. Et ſic etiam Iſaias ipſe ait 3. ca. כשלה ירושלם ויהודה נפל כי לשונם ומעלליהם אל יהוה למרות עיני כבודו Hoc eſt, Corruit Ieruſalem, & Iuda cecidit, quia lingua eorum & opera eorum contra Deum, ad rebellandum in oculos gloriæ eius. Ita quoque per Ieremiam dicit duodecimo capite, עזבתי את ביתי נטשתי את נחלתי נתתי את ידידות נפשי בכף איביה Id eſt, Dimiſi domum meam, dereliqui, vel abieci hæreditatem meam, B dedi dilectionem animæ meæ, vel dedi ex dilectione animam meam in manu inimicorum eius. Fuit mihi hæreditas mea quaſi leo in ſylua, dedit ſuper me, vel contra me vocem ſuam. Idcirco odi eam. Hucuſq; traditio. Ex qua patet propoſitum. Cum enim Deus dicit ſe ex dilectione animam ſuam, vel ſe ipſum dediſſe, haud profecto dubium eſt, quin ipſam pro eorum redemtione ad paſſionem & mortẽ dederit. Quod in eo notatur, cum dicitur, In manu inimicorum eius. C Quod autem Deus propter populi ſui dilectionem animam ſuam, id eſt, ſe ipſum daturus eſſet, patet per *Midras* שיר השירים *Sir haſſirim* id eſt, per expoſitionem Cantici canticorum: quæ illud 1. c. eiuſdem libri dictum, הגידה לי את שאהבה נפשי Hoc eſt, Indica mihi, quam dilexit anima mea: ſic exponit, Indica mihi plebem quam dilexit anima mea, plebem, ſcilicet pro qua dedi נפשי *naphſi* id eſt, animam meam, vel me ipſum, vel perſonam meam. D Quod autem Deus mortem ſubiturus eſſet, patet per illud quod apud Malach 1. ca. ita ſcriptum eſt, ואמרתם הנה מתלאה והפחתם אתי אמר יהוה צבאות id eſt, Et dixiſtis, ecce qualis vilitas: & expirare feciſtis me, ait Deus exercituum. Ibi enim expirare me feciſtis, ſcriptum erat. Sed ſcribæ expirare eum feciſtis, poſuerunt, vt teſtatur ibi R. Selomo in gloſſa. Item apud Habacuc 1 cap. הלוא אתה מקדם יהוה אלהי קדושי לא תמות .i. Nunquid tu, ab antiquo Dominus Deus meus, ſanctus meus, non morieris? E Sic enim ibi ſcriptum erat. Scribæ autem, moriemur, poſuerunt, vt dicitur in libro *Siphre*, ſuper illud Numer. 10. c. dictum, Surge Domine & diſſipentur inimici tui .. & fugiant odientes te. Ex his igitur quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt, Deum percuſſiones, contumelias, mortemq; paſſurum fuiſſe. Cum autem hæc Deus pati non poſſit, palam profecto liquet quod ea de Meſſia, qui & Deus & homo futurus erat intelligenda erant: cum ipſam etiam eadem omnia paſſurum fuiſſe, prophetæ prædixerint. F

CAPVT XIII.

Quod Meſsias in ſua paſsione vendendus, exprobrandus, flagellis colaphiſque cædendus, probris contumeliiſq; innumeris afficiendus, ac purpura induendus, ſpiniſque coronandus erat.

CAPNIO.

CVM Dominus noſter Ieſus Chriſtus in ſua paſſione venditus, exprobra- G tus, vilipenſus, & flagellis colaphiſque cæſus, probris iniuriiſque grauioribus affectus, ac purpura indu-

A tus, coronaq; ſpinea coronatus fuerit: vellem ſcire an hæc eadem omnia Meſſiam in ſua paſſione ſubiturum fuiſſe, per priſcorum Iudæorum ſcripturas probari poſſit. GAL. Poteſt vtique. Nam quod Meſſias Deus & homo vili precio, hoc eſt triginta argenteis vendendus eſſet, Zacharias prædixit 11. capite, ita in perſona eius dicens, וישקלו את שכרי שלשים כסף ויאמר יהוה אלי השליכהו אל היוצר אדר היקר אשר יקרתי מעליהם Hoc eſt, Appenderunt mercedem meam triginta ar- B genteis. Et dixit Deus ad me; Proiice ipſum ad figulum, vel ſtatuarium, magnum decus quo honoratus ſum ab eis. De hoc & Amos 2. cap. ſic ait, על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו על מכרם בכסף צדיק id eſt, Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam, vel non reducam; vel non transferam eum, eo quod vendiderint, vel mercati fuerint argento iuſtum. Quorum verborum expoſitio in 24. cap. quarti libri latiſſime ponitur. Quod Meſſias ipſe in ſua C paſſione exprobrandus eſſet, habetur Pſal. 89. vbi ſic dicitur, אשר חרפו אויביך יהוה אשר חרפו עקבות משיחך Hoc eſt, Quod exprobrauerunt inimici tui Deus, quod exprobrauerunt talos Meſſiæ tui. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, Talos, inquit, Meſſiæ tui, id eſt nouiſſima Regis Meſſiæ. Tunc autem nouiſſima Meſſiæ exprobrata fuerunt, cum ipſe in ſua paſſione & morte ab omnibus vilipenſus fuit. Quod autem hæc expoſitio recta ſit, patet ex expoſitione libri Geneſ. Rabbi D Moſis Hadarſan, ſuper illud quod 39. cap. de Ioſeph dicitur, Et fugit extra. Ibi enim ſic legitur R. Iodan dixiſſe, Dixit Dauid, Quemadmodum ego non dixi Canticum, donec fui exprobratus, vel vilipenſus, ſic filij Iſrael non ſunt dicturi Canticum, cum venerit Rex Meſſias, donec ipſe fuerit exprobratus, vel vilipenſus, vel vituperatus. Sicut ſcriptum eſt, Quod exprobrauerunt inimici tui, Deus, quod exprobrauerunt talos, id eſt, extrema, vel finem Meſſiæ tui. De Meſſiæ quoque E exprobratione habetur in *Midras tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſuper titulo illo Pſal. 18. Verba Cantici huius. Ita n. ibi dicitur, Cum venerit Meſſias cum feſtinatione, non dicent Canticum, donec ipſe Meſſias exprobratus fuerit. Quemadmodum dictum eſt, quod exprobrauerunt inimici tui Deus, quod exprobrauerunt talos, id eſt nouiſſima Meſſiæ tui. In *Miſna* quoque, id eſt in Talmud ſcriptum eſt, quod in talos, id eſt contra nouiſſima, Meſſiæ impudentia multipli- F cabitur. Quod vero flagellis, alapiſque percutiendus eſſet, cõtumeliiſq; grauiſſimis afficiendus, per illud maxime patet, quod Iſaias in eius perſona loquẽs 50. c. ita dixit, גוי נתתי למכים ולחיי למורטים פני לא הסתרתי מכלימות ורוק i. Dorſum meum dedi percutientibus, & genas meas depilantibus, vel lacerantibus. Faciẽ meam non operui à confuſionibus & ſputo. Hoc etiã futurũ fuiſſe Pſalmographus ſignificauit Pſ. 129. ita dicẽs, על גבי חרשו חורשים האריכו למעניתם Hoc eſt, Supra dorſum G meum arauerunt arantes, prolongauerunt ſulcum ſuũ. Quod Chaldæus interpres qui præ manib' habetur, ita traducit, על גושמי ראדו ראריא אוריכו לפורחותהון id eſt, Super corpus meum

arauerunt:

arauerunt arantes, prolongauerũt arationes ſuas. A Vbi propheta præteritum pro futuro accipiens more prophetico, ad oſtendendam infallibilem futuræ veritatis certitudinem, in perſona Meſſiæ locutus eſt. Super corpus igitur Meſſiæ arantes araturi erant, quia illud Iudæi flagellis crudeliſſime cæſuri erant. Erant etiam ſuper ipſum ſulcum ſiue arationes prolongaturi, quia illud plagis & percuſſuris totum repleturi erant, iuxta illud Iſa. primo capite dictum, A planta pedis vſque ad verticem, non eſt in eo ſanitas. Quod etiam purpura B in deriſum induendus erat, habetur in expoſitione libri Gen. R. Moſis Hadarſan, ſuper illud eiuſdem libri 49. cap. dictum, כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה Hoc eſt, Lauabit in vino veſtimentum ſuum, & in ſanguine vuarum opertorium vel indumentum ſuum. Ibi enim ſic legitur, Lauabit (inquit) in vino veſtimentum ſuum. Quando enim veniet Meſſias, veſtietur purpura pulchra viſu, quæ in colore ſimilis erit vino. Sequitur, Et in ſanguine vuarum indumentum ſuum. In- C dumentum enim regis Meſſiæ erit ſericũ, rubrum vt ſanguis, & erit acu pictum deſuper aliis coloribus. Et ipſe erit caput Iſrael Et hoc eſt quod dictũ eſt Iſaiæ ſexageſimo tertio capite, מדוע אדום ללבושך id eſt, Quare rubrum eſt veſtimentum tuum? Et in ſanguine vuarum indumentum ſuum. Sicut dictum eſt ab eodem propheta ibidem, ובגדיך כדורך בגת id eſt, Et indumenta tua ſicut calcantis in torculari? Hæc traditio. Vbi licet ad literam & veſtimentum purpureum quo Meſſias D illudendus erat, & tunica eius inconſutilis deſuper contexta per totum, aperte ponantur: verba tamen tam Iſaiæ, quam Iacob Patriarchæ myſtice intelligenda ſunt. Cum enim inquit, Lauabit in vino veſtem ſuam, & in ſanguine vuarũ opertorium ſuum: diuerſis verbis eandem replicando ſententiam, grande myſterium paſſionis Meſſiæ explicate voluit. Nam dictio hæc Hebraica ענבים *anauim*, id eſt, vuarum quæ in ſecunda continetur clauſula, per regulam grammaticalẽ Hebraicam, E qua literæ בומף *bumaph* vna pro alia ponuntur, mutata ב *beth* in ו *vau*, idem eſt quod humilium. Et tunc text⁹ huius hic erit ſenſus, & in ſanguine humilium opertoriũ ſuum, ſupple lauabit: vt oſtenderetur Meſſiã in ſua humilitate opertoriũ ſuum, vel veſtimentum ſuum, id eſt, corpus ſuũ ſuo ſanguine loturum fuiſſe. Quod clarius Iſaię verba exprimunt. Quod autem ſpinis coronãdus eſſet, ex eiuſdem prophetę verbis aperte colligitur, dum 5. cap. ait, כרם היה לידידי id eſt, Vinea fuit dile- F cto meo. Et poſt pauca, ויקו לעשות ענבים ויעש באשים Hoc eſt, Et ſperauit vt faceret vuas & fecit ſpinas. Vbi dictio illa Hebraica באשים *beuſim*, etſi ad labruſcas, & ſpinas æquiuoca ſit, hic tamen ſpinas, non labruſcas ſignificat: Quemadmodum veterum expoſitiones aperte indicant. Et ſic exponit R. Ionas hoc in loco, cũ ait, Et fecit באשים *beuſim*, id eſt, ſpinas. Sicut dictum eſt Iob 31. cap. Et pro hordeo באשה *baaſſa* id eſt ſpina. Quod per præcedentem clauſulam inſinuatur, in qua dici- G tur, Pro frumẽto egrediatur tribulus. Quod Rabbi quoque Kimhi affirmat, dicens באשים *beuſim*, in hoc textu Iſaiæ genus eſſe ſpinarum. Hoc igitur totum tunc adimpletum fuiſſe conſtat, cum, vt

A refert Ioannes 19. ca. Milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius, & veſte purpurea circumdederunt eum. Ex quibus omnibus patet, Meſſiam in ſua paſſione vendendum, exprobrandum, & vilipendendum, flagellis colaphiſq; cædendum, probris contumeliiſq; grauiſſimis affligendum, ac purpura induendum, ſpiniſq; coronandum fuiſſe. Hæc autem ac cætera omnia quæ de Meſſiæ paſſione præmiſimus, expreſſius diſtinctiuſq; ab ipſo Iſaia pronunciata fuerunt.

B

CAPVT XIV.

Quod paſſionis Meſsiæ myſterium expreſſe atq; diſtincte ab Iſaia pranunciatum fuit.

CAPNIO.

DIc obſecro, vbi Iſaias de paſſionis Meſſiæ myſterio explicite atq; diſtincte meminerit. GAL. In quin- C quageſimo tertio capite: Nam in fine 52. de hoc myſterio ſermonẽ incipiens, per totum 53. illud tam expreſſe, tamq; diſtincte proſequitur, vt non ſicut propheta futura prædicere, ſed res geſtas tanquam Euangeliſta narrare videatur. Sic enim ait, הנה ישכיל עבדי
ירום ונשא וגבה מאד: כאשר שממו עליך רבים כן
משחת מאיש מראהו ותארו מבני אדם: כן יזה גוים
רבים עליו יקפצו מלכים פיהם כי אשר לא ספר
להם ראו ואשר לא שמעו התבוננו: מי האמין
D לשמעתנו וזרוע יהוה על מי נגלתה: ויעל כיונק
לפניו וכשרש מארץ ציה לא תאר לו ולא הדר
ונראהו ולא מראה ונחמדהו: נבזה וחדל אישים
איש מכאבות וידוע חולי וכמסתר פנים ממנו נבזה
ולא חשבנהו אכן חלינו הוא נשא ומכאבנו סבלם
ואנחנו חשבנהו נגוע מכה אלהים ומענה: והוא
מחולל מפשעינו מדכא מעונותינו מוסר שלומנו
עליו ובחברתו נרפא לנו: כלנו כצאן תעינו איש
לדרכו פנינו ויהוה הפגיע בו את עון כלנו: נגש והוא
נענה ולא יפתח פיו כשה לטבח יובל וכרחל לפני
E גוזיה נאלמה ולא יפתח פיו: מעצר וממשפט לקח
ואת דורו מי ישוחח כי נגזר מארץ חיים מפשע עמי
נגע למו: ויתן את רשעים קברו ואת עשיר במותיו
על לא חמס עשה ולא מרמה בפיו: ויהוה חפץ דכאו
החלי אם תשים אשם נפשו יראה זרע יאריך ימים
וחפץ יהוה בידו יצלח: מעמל נפשו יראה ישבע
בדעתו יצדיק צדיק עבדי לרבים ועונתם הוא יסבל:
לכן אחלק לו ברבים ואת עצומים יחלק שלל תחת
אשר הערה למות נפשו ואת פשעים נמנה והוא
חטא רבים נשא ולפשעים יפגיע: Hoc eſt, Ecce in-
F telliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimabitur valde. Sicut ſtupuerũt ſuper te multi, & ſicut deſpectus, vel diſſipatus à viris aſpectus, vel vultus eius, & forma eius, à filiis hominum. Sic aſperget gentes multas. Super eum ſtringent Reges os ſuum, quia quod non fuit narratum eis, viderunt, & quod non audierunt, intellexerunt vel contemplati ſunt. Quis credidit auditui noſtro? & brachium Dei ſuper quem, vel cui reuelatum eſt? Et aſcendet ſicut virgultum coram eo, & ve- G lut radix de terra arida. Non eſt ſpecies ei, neque decor. Et vidimus eum, & non erat aſpectus, & non deſiderauimus eum. Deſpectus erat, & nouiſſimus virorum, vir dolorum, & notus infirmitate, & quaſi velatæ facies ab eo, vel, & cum vela-

Digitized by Google

tione facietum ab eo. Vilis, & non reputauimus eum. Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit, Et nos reputauimus eum vlceratum, percuſſum Deum & afflictum. Ipſe autem vulneratus, vel occiſus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & liuore, vel vulnere eius medicatum eſt nobis. Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque ad viam ſuam declinauit. Et Deus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrum. Oblatus eſt, & ipſe afflictus, vel, libens ſiue voluntarius, & nō aperiet os ſuum. Quaſi agnus ad occiſionem ducetur, & ſicut ouis coram tondentibus ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. De anguſtia, & de iudicio ſublatus eſt, & generationem eius quis enarrabit? Quoniam abſciſſus eſt de terra viuentium, propter ſcelus populi mei, & vlcus eorum, vel, & vlcus quod erat eis. Et dabit impios in ſepulchrum ſuum, & diuitem in mortibus ſuis, vel, pro mortibus ſuis, eo quod iniquitatem non fecerit, neque fuerit dolus in ore eius, & Deus voluit conterere eum infirmitate. Si poſuerit pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longitudinis dierum, & voluntas Dei in manu eius proſperabitur. Ex labore animæ ſuæ videbit, ſaturabitur. In ſcientia ſua, vel cum ſcientia ſua iuſtificabit iuſtus ſeruus meus multos, & peccata eorum ipſe portabit. Ideo diuidam ei in multis, vel participare faciam eum cum multis, & cum fortibus diuidet ſpolium, eo quod effuderit, vel expoſuerit, vel tradiderit in mortem animam ſuam, vel ſe ipſum, & cum iniquis computatus eſt. Et ipſe peccatum multorum tulit, & pro peccatoribus exorabit. Hæc ille. In quibus quidem verbis multa ipſius Meſſiæ reſerantur myſteria. Primum quidem eſt, quod Meſſias ipſe ſeruus Dei, quoad humanitatem excellentior futurus erat cæteris ſanctis, tam in cœlo quam in terra exiſtentibus. De quo dicit, Exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimabitur valde. Hoc enim in libro *Sanhedrin*, capite *Helec*, ſic exponitur, ירום מאברהם ונשא ממשה וגבה מאד יותר ממלאכי השרת id eſt, Exaltabitur pluſquam Abraham, eleuabitur pluſquam Moſes, & ſublimabitur valde, pluſquam Angeli miniſterij, id eſt, miniſtrantes Deo. Ex quibus Meſſiam Deum futurum fuiſſe, conſequens eſt. Nam cum ſolus Deus Angelicam excedat naturam, & Meſſias Angelis Deo miniſtrantibus altior futurus eſſet, qui ſecundum Talmudiſtas cæteris omnibus & digniores & ſublimiores ſunt, ipſum certe Iudæi Deum eſſe per ſuas ſcripturas neceſſario concedere debent. Secundum eſt de eius exaltatione in cruce, per quam exaltandus, eleuandus, & valde ſublimandus erat: per ſuam namque paſſionem & reſurrectionem ad ſe omnia trahere debebat. Idcirco ſequitur, Sicut obſtupuerunt ſuper te multi, & ſicut deſpectus, vel diſſipatus à viris aſpectus, vel vultus eius, & forma eius à filiis hominum, ſic aſperget gentes multas: aqua ſcilicet baptiſmatis. Per quam eos qui legem eius recepturi erant, ad æternam ſalutē deducere debebat. Nec obſtat, quod propheta quandoque ad ſecundam perſonam loquitur, quandoq; ad tertiam, cum id more prophetico faciat. Quare reges gentium ſuper eum admirati, os ſuum ſtringere debebant, ori ſuo manum imponentes: quia quod eis narratum non fuerat, viſuri erant, & quod non audierant, contemplaturi. Certum enim eſt, quod Meſſiæ myſteria non niſi Iſraelitico populo narrata à prophetis fuerunt. Ideo ſubdit, Quis credidit auditui noſtro? & brachium Domini ſuper quem, vel cui reuelatum eſt? Hoc eſt, Quis vnquam credidit nunciationi noſtræ, vt hi quibus huiuſmodi myſterium nunquam narratum fuit, neque vnquam reuelatum extitit qua ratione Deus illud conſummaturus eſſet, ipſum firmiſſime credere deberent? Tertium eſt, quod Meſſias in exordio paruulus futurus erat, humilemque habiturus ortum, cum dicit, Et aſcendet ſicut virgultum coram eo, & velut radix de terra arida: vbi & ipſius Meſſiæ naſcentis paupertas exprimitur, & matris eius parientis virginitas. Ipſe enim propter paupertatem virgulto gracili ac tenui recte in ſua natiuitate comparandus erat: & mater eius ob ſuam virginitatem terræ aridæ non inepte aſſimilanda, quoniam nullo prorſus humano ſemine humectata, ipſum conceptura ac paritura erat. Quartum eſt, quod in ſuo progreſſu fuit deſpectus, & quaſi pro nihilo reputatus: De quo dicit, Non eſt ſpecies ei, neque decor. Et vidimus eum, & non erat aſpectus, & non deſiderauimus eum. Nam etſi textus, Et deſiderauimus affirmatiue dicat, negatiue tamen intelligendus eſt. Præcedens enim dictio negatiua לא *lo*, id eſt non, vt ait Rabbi David, duabus clauſulis ſeruit: ac ſi diceret, Et vidimus eum, & non erat aſpectus, nec deſiderauimus eum. Et volens cauſam reddere, quare ipſum non deſiderarent, ſtatim ſubiecit, Deſpectus erat, & prohibitus virorum, vir dolorum, & notus infirmitate, & cum abſconſione facietum ab eo. Quaſi dicat, Facies noſtras abſcondebamus, ne ipſum aſpiceremus. Et hoc ideo, quia vilis erat. Vnde nec reputauimus eum. Quintum eſt, quod propter peccata noſtra pati debebat. Idcirco dicit, Vere lāguores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit. Et nos reputauimus eum vlceratum, percuſſum Deum, & afflictum. Vbi valde notandum eſt, quod textus Hebraicus percuſſum Deum habet, & non percuſſum à Deo, vt noſtra editio dicit, Ait enim ſic textus ipſe Hebraicus מכה אלהים *Mucche Elohim*, id eſt, percuſſum vel vulneratum Deum. Nam ſi percuſſum à Deo haberet, מכה מאלהים *Mucche Meelohim* diceret, cum præpoſitione *min* quæ à vel ab, vel de, vel ex apud Hebræos ſignificat. Sequitur, Ipſe autem vulneratus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Diſciplina, id eſt, correctio pacis noſtræ ſuper eum, & in liuore vel vulnere eius, hoc eſt per liuorem, & vulnus eius, medicatum eſt nobis. Sextum eſt, quod omnes iuſti præter ipſum, & matrem eius, de lege communi errauerunt à via ſalutis, & ipſe omnium peccata portauit, quoad pœnas ſcilicet. Idcirco dicit, Omnes nos quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit. Et Deus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrum, vt ipſe ſcilicet pro nobis omnibus ſatisfaceret. Septimum eſt, quod has pœnas ſeu dolores ad mortem vſque voluntarie & patienter pro nobis ſubſtinuit.

Sedecim myſteria.

Talmudiſtica expoſitio.

Ideo

Ideo dicit, Oblatus eſt ipſe afflictus, vel voluntarius ſiue libens, & non aperiet os ſuum. Sicut agnus ad occiſionem ducetur, & velut ouis coram tondentibus ſe obmuteſcet, & non aperiet os ſuum. Octauum eſt, quod licet vt homo paſſurus eſſet, vt Deus tamen futurus erat omnino impaſſibilis. Idcirco ſubdit, De anguſtia & de iudicio ſublatus eſt, & generationem eius quis enarrabit? Hic enim Deus Pater de Meſſia homine loquitur, dicens, Poſtquam de his, quæ Meſſiæ quoad humanitatem fieri poterunt, ſublatus erit, id eſt, cum ea parte ſublata conſideratus erit, generationem eius quis enarrabit? hoc eſt, modum & cauſam incarnationis eius quis enarrare poterit? Nemini enim tanta facultas dabitur, vt eam plene atque perfecte enarrare poſſit. Et cauſam reddens ſubdit, Quoniam abſciſſus eſt, id eſt, abſcindetur de terra viuentium, propter ſcelus populi mei, & vlcus eorum, vel quod erat eis. Quod pro vlcere originalis peccati accipitur. Eſt enim vlcus (vt Medicis placet) antiquum vulnus. Nonum eſt, quod ſicut Propheta eum per meritum paſſionis fidelium redemptorem deſcripſit: ita ipſum per diuinitatis potentiam infidelium damnatorem inſinuauit, vbi ait, Dabit impios in ſepulchrum ſuum, vel in foueam ſuam. Hoc eſt ſecundum Rabbi Ionathæ expoſitionem, Tradet impios in gehennam, & diuites diuitiarum, qui inique egerint in mortem perditionis. Decimum eſt, quod omnino iuſtus, atque ab omni peccato immunis eſſe debebat, cum dicit, Eo quod iniquitatem non fecerit, nec dolus inuentus fuerit in ore eius. Et Deus voluit conterere eum infirmitate: quaſi diceret, Etſi omnino iuſtus erit, totiuſque peccati expers: pro aliorum tamen peccatis paſſurus eſt. Vndecimum eſt, quod propter mortis ſuæ meritum, plurimos filios ſpirituales, hoc eſt, diſcipulos vſque ad mundi finem habiturus eſſet. Et hoc eſt, quod dicit, Si poſuerit, id eſt, quia ponet pro peccato animam ſuam, videbit ſemen longitudinis dierum. Quod de ſuis fidelibus, ſuaque fide, quæ in æternum ſtabit, intelligitur. Sequitur, Et voluntas Dei in manu eius proſperabitur. Et ratio eſt, quia, vt dicitur, Ex labore, id eſt, pro labore animæ ſuæ, quem ipſe videbit, ſaturabitur. Duodecimũ eſt, quod per ſapientiam ſuæ doctrinæ multos iuſtificatutus erat. Quare ſubdit, In ſcientia ſua iuſtificabit iuſtus ſeruus meus multos, & peccata eorum ipſe portabit. Tertiumdecimum eſt, quod victoriam contra Diabolum habere debebat, & fortium ſpolia diuidere, eo quod ſe ipſum in mortem traditurus eſſet. Idcirco ait, Ideo diuidam ei in multis, vel participare faciam eum cum multis, & cum fortibus diuidet ſpolium, id eſt, ſpolia. Eo quod expoſuit vel tradidit in mortem animam ſuam, id eſt, ſe ipſum. Quartumdecimũ eſt, quod tanquam reus & malefactor cum ſceleratis connumerandus erat. Idcirco inquit, Et cum iniquis computatus eſt. Quintumdecimum eſt, quod licet paſſio eius ad delenda omnium peccata ſufficiens eſſe debebat, non tamen omnium peccata deletura erat, ſed eorum duntaxat, qui in eum credituri eſſent, atque pœnitentiam acturi. Eam ob rem ſubdit, Et ipſe peccatũ multorum tulit. Sextumdecimum eſt, quod tanta futura erat Meſſiæ charitas, vt etiam pro ſuis aduerſariis, ipſumque affligentibus, atque occidentibus, Patrem ſuum æternum oraturus eſſet. Quocirca denique ſubdit, Et pro peccatoribus exorabit. Quæ quidem omnia & ſingula in Domino noſtro Ieſu Chriſto completa fuiſſe, nemo negandum duxerit, qui geſta ipſius tam in vita, quam in morte diligenter ſcrutatus fuerit.

CAPVT XV.

Obiectionis recentiorum Iudæorum, Iſaiæ verba falſo exponentium, confutatio, per veterum Talmudiſtarum expoſitiones.

CAPNIO.

ETSI hæc omnia ita prorſus, vt expoſuiſti, ſe habeant, iuniores tamen Iudæorum nobis obiiciunt, quod Propheta ibi non de Meſſia (prout tu expoſuiſti) ſed potius ad literam de Iudæorum populo, quaſi de vno homine loquatur. Quemadmodum ex 4. ca. de eodem dicit, Filius meus primogenitus Iſrael. Quamobrem omnes pene recentiores, & præſertim R. Dauid, & R. Selomo, exponẽtes eadem Iſaiæ verba de ipſo Iudæorum populo, omnia, quæ in eiſdem verbis continentur, videlicet languores, plagas, deſpectus, ignominias, & cætera id genus, eidem populo applicant. Eapropter optime quidem faceres, ſi ad conuincendam eorum perfidiam, eadem ipſa Prophetæ verba nonniſi de Meſſia exponi poſſe, per eorum ſcripturas probando, falſam atque peruerſam ipſorum expoſitionem reſellleres. GAL. Verum quidem eſt, quod R. Selomo, & R. Dauid, ac alii fere omnes iuniores, vt myſterium paſſionis Meſſiæ, quod in præmiſſis Prophetæ verbis plane traditur, occulere poſſint, expoſitionem hanc contortam, contra literæ ſenſum, veterumque omnium ſententiam, finxerunt. Sed cum veritas nunquam lateat, facile eſt mendaces atque falſiloquos conuincere. Duo igitur hic faciam. Primum quidem, quod prædicta Iſaiæ verba nullatenus Iudæorum populo in hac nouiſſima captiuitate exiſtenti, applicari poſſint, oſtendam. Deinde vero, quod ipſa eadẽ verba nonniſi de Meſſia exponi queant, per ſcripturas apud eos authenticas & approbatas probabo. Primum itaque ex eo potiſſimum patet, Quod multa, quæ in eiſdem verbis continentur, nullo modo Iudæorum populo applicari poſſunt. Et maxime tria, Quorum primum illud eſt, Ipſe au- *Primum.*
tem vulneratus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Nam licet Iudæorum populus in captiuitate hac multipliciter ſit afflictus: id tamen non propter iniquitates & ſcelera gentiũ patitur. Ita vt gentes propter Iudæorum talia patientiũ merita, ipſæ à Deo ſaluatæ veniam recipiant, vt ipſi aiunt, qui aſſerunt, gentes verba hæc dicturas. Hoc enim non ſolum manifeſte falſum eſt, cum ſit contra diuinã iuſtitiã, ſecundum quã Deus reddit vnicuiq; iuxta opera ſua, ſed etiam cõtra ipſorummet ſententiã: qui fere omnes

nemine diſcrepante, dicunt, Quod gentes, quæ A iam Iudaicum populum in hac captiuitate ſupprimunt & affligunt, ſimiliter ſint propter hoc à Deo puniendæ. Ad quod probandum illud Ioelis vlt. c. dictum inducunt, Congregabo omnes gentes, & ducam illas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis ibi ſuper populo meo. Cum igitur Propheta dicat, Quod in liuore ſiue vulnere huius ſerui Dei, de quo hic loquitur, medicatum ſit aliis: & quod Deus obuiare fecerit in eum peccatum omnium aliorum hominum: ſequitur ſane, quod B hic non loquatur de Iudæorum populo, ob cuius pœnas alii non ſaluantur, ſed potius puniuntur.

Secundum. Secundum vero eſt, cum Propheta de eodem ſeruo Dei loquens, ait, Eo quod iniquitatem non fecerit, neque dolus fuerit in ore eius. Quod non ſolum de Iudæis aperte falſum eſt, vt per rei euidentiam liquido patet; quandoquidem pro maiori parte ſunt vſuris, iniquitatibus, dolis, ſortilegiis, maleficiis, aliiſque flagitiis immerſi: Verum etiam ex teſtimonio ſacræ ſcripturę euidenter ha- C betur, quod in captiuitate hac nouiſſima (vt alibi probauimus) non ſunt niſi propter propria eorum ſcelera. Imo ſi de peccatis ſuis pœnitentiam agere vellent, ſtatim (vt in ſequentibus patebit) redimerentur. Hoc inſuper eſt contra ipſorummet expoſitionem: qui præſupponentes ſeipſos in hac captiuitate non eſſe, niſi propter peccatum magnum, ſeu magna peccata, quærenteſque inter ſe, quod ſit peccatum illud, vel quæ ſint peccata illa, diuerſi diuerſa ſentiunt. Veruntamen in eo omnes conueniunt, quod Iudæorum D populus in captiuitate iſta non eſt, ſine peccato ſeu iniquitate, nec propter aliarum gentium peccata, ſed propter ſua propria duntaxat. Ex quo palam liquet, quod ſeruus Dei iſte, de quo Iſaias loquitur, non poteſt intelligi Iudæorum populus, ſed Meſſias ipſe, qui à peccato omnino immunis futurus erat.

Tertium. Tertium denique eſt, quum de eodem ſeruo Dei demum Propheta ait, Et pro peccatoribus exorabit. Quod de populo Iudaico E in captiuitate hac exiſtenti haudquaquam intelligi poteſt. Ipſi enim non ſolum non orant pro peccatorum aliarum gentium ſalute, ſed potius pro earum deſtructione, & præſertim pro Romani Imperii & Eccleſiæ Chriſtianæ pernicie ac perditione: exiſtimantes poſt Romani Imperii defectionem, atque Eccleſiæ Chriſti deſtructionem, ſe mox ab hac ſeruitute & captiuitate liberandos eſſe, vt alibi oſtendimus. Ex quo manifeſtum eſt, dictum hoc Prophetæ, Et pro peccatoribus exo- F rabit, nequaquam de eis verificari poſſe. Ex his igitur, atq; aliis multis in hac prophetia contentis, quæ nullatenus Iudæorum populo in hac captiuitate exiſtenti conuenire poſſunt, clarum atq; perſpicuum eſt, ipſum Dei ſeruum, de quo Propheta loquitur, ipſum Iudaicum populum minime eſſe poſſe. Quod autem præmiſſa Iſaiæ verba nemini alii, quam ipſi Meſſiæ recte conuenire poſſint, non ex prædictis tantum, atq; textu ipſo clare patet, verum ex dictis quoq; veterum expoſitorum G clarius atq; euidentius apparet. Omnes quippe priſci expoſitores, tam qui Chriſti anteceſſerunt aduentum, quam qui poſt Chriſtum paſſum fuerunt, eadem ipſa Iſaiæ verba non niſi de Meſſia expoſuerunt: ſicuti ipſe quoque Rabbi Selomo aperte teſtatur, dum ipſa exponens ſuper illud, Ecce intelliget ſeruus meus; cum reliquis: ſic ait, Magiſtri noſtri totum hoc de Meſſia intelligi affirmant. Quod etiam per multos alios videri poteſt, qui diuerſis in locis verba ipſa de Meſſia fuiſſe dicta aſſerunt. Nam in expoſitione libri Geneſeos Rabbi Moſis Hadarſan, ſuper illud 24. cap. dictum, ויביאה יצחק האהלה שרה אמו id eſt, Et introduxit eam Iſhac in tabernaculum Saræ matris ſuæ: ſic ad verbum dicitur, Hic eſt Rex Meſſias, qui fuit in generatione impiorum, & reprobauit eos, & elegit Deum ſanctum & benedictum, & nomen ſanctum eius, vt coleret eum toto corde. Deditque cor ſuum ad petendas miſerationes pro Iſrael, & ad ieiunandum, & ad humiliandum ſe pro eis. Sicut dictum eſt Iſa. 53.c. Et ipſe vulneratus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Diſciplina pacis noſtrę ſuper eum. Cumque filii Iſrael fuerint peccantes, ipſe exorabit pro eis. Quemadmodum dictum eſt Iſaiæ eodem cap. Et in liuore eius medicatum eſt nobis. Et propterea Deus ſeruat eum, vt ſaluet Iſrael, & vt exultet cum eis in reſurrectione mortuorum. Sicut dictum eſt Deut. 33.c. Beatus tu Iſrael. Quis vt tu, populus ſaluatus per Deum, clypeum auxiliatoris tui? Sicut & Iſaias ait 45.c. Iſrael ſaluatus erit in Deo ſaluatione ſeculorum, vel ſempiterna. Non erubeſcetis, neque confundemini vſq; in ſecula æternitatis. Hæc traditio. Scriptum præterea eſt in libro *Sanhedrin*, capit. *Helec*, Quod ex domo Rab, id eſt, à diſcipulis Rab dictum fuit, Quod languidus eſt nomen Meſſiæ: iuxta illud Iſaiæ 53. c. dictum, Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit. Ibidem quoque legitur, quod Rab dixit, Si Meſſias de viuis eſt, ipſe eſt ſicut Magiſter noſter ſanctus. Si vero de mortuis, eſt ſicut Daniel vir deſideriorum. Vbi gloſſa R. Selomonis, Si Meſſias eſt (inquit) de illis, qui adhuc viui ſunt, in veritate eſt, ſicut Magiſter noſter ſanctus. Ipſe enim & languores ſuſtinuit, & ſanctus fuit. Si vero de illis eſt, qui iam mortui ſunt: ecce ipſe fuit ſicut Daniel vir deſideriorum, qui adiudicatus fuit paſſionibus in lacu leonũ, & ſanctus & perfectus, ac princeps fuit. Tamen כגון *chegon*, i. ſicut non ſumitur hic ſtricte. Hæc R. Selomo. Ex quibus manifeſte patet, dubium fuiſſe apud veteres Iudæorum, Vtrum tũc Meſſias viueret, an mortuus eſſet: Conſtabat enim eis, ipſum iam veniſſe. Eodem inſuper in libro & capite verba illa, Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, eleuabitur, & ſublimabitur valde (vt in præcedenti capite diximus) ita exponuntur, Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſias, exaltabitur pluſquam Abraham, eleuabitur pluſquam Moſes, & ſublimabitur pluſquam Angeli miniſterii, qui ſcilicet Deo miniſtrant. Ex quibus omnibus ſatis manifeſte patet, Quod omnia Iſaiæ verba ab eo loco, Ecce intelliget ſeruus meus, vſque ad finem 53. cap. ab antiquis Iudæorum ſapientibus de Meſſia intellecta fuerunt.

CAPVT

CAPVT XVI.

Confutationis prædictæ confirmatio per Chaldaicam R. Ionathæ paraphraſin in eadem Iſaiæ verba.

CAPNIO.

QVONIAM R. Ionathæ filij Vzielis Chaldaica tranſlatio quam *Targum* vocant, tantę apud eos eſt autoritatis, vt nemo eorum ei contradicere audeat, velim ad huius confutationis confirmationem, per ipſum *Targum* eiuſdem R. oſtenderes, antedicta omnia Iſaię verba non poſſe neq; de populo Iſraelitico, neq; de vllo alio quouis homine, niſi de ipſo Meſſia intelligi. GAL. Non abs re, mi Capnio, hoc me facere hortatis: quandoquidem idem Rab. in ſua Chaldæa paraphraſi, omnia eadem verba (vt noſti) de Meſſia ad noſtrum propoſitum exponit. Nam vbi Hebraicus textus dicit, Ecce intelliget ſeruus meus, exaltabitur, & eleuabitur, & ſublimabitur valde: ita ipſe Chaldaice ait, הא יצלח עברי משיחא ירם ויסגי ויתקיף לחרא Hoc eſt, Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſias, exaltabitur, & multiplicabitur, & fortificabitur valde. Vbi vero Hebraicus textus habet, Sic aſperget gentes multas, ſuper eum ſtringent Reges os ſuum: ipſe ita Chaldaice dicit, כן יברר עממין סגיאין עלוהי ישתקון מלכין ישוון ידיהון על פומהון id eſt, Sic mundabit, vel eliget gẽtes plurimas. Super ipſum tacebunt Reges, & ponent manum ſuam ſuper os ſuum. Vnde patet, quod verbum illud Hebraicum קפצו quod ibi ponitur, & æquiuocum eſt (Nam & aperire, & abbreuiare, ſiue ſtringere ſignificat) hic non pro eo quod eſt aperire (vt author noſtræ editionis accepit) ſed pro eo quod eſt abbreuiare, vel ſtringere, accipitur. Vbi autem Hebraica litera dicit, Quia quod non eſt narratum eis, viderunt, & quod non audierunt, intellexerunt, vel contemplati ſunt, Ionathas ipſe ſic ait, ארי דלא ישתעיאו להון חזו ודלא שמעו יסתכלו id eſt, Quoniam quibus nõ eſt de ipſo narratum, viderunt, & qui non audierunt, contemplati ſunt. Et vbi Hebraice dicitur, Quis credidit auditui noſtro, & brachium Dei ſuper quem reuelatum eſt? Sic ipſe Chaldaice dicit. מאן הימין לבסורתנא דא ותקיף דרע גבורתיה דיהוה ברין על מאן אתגליאת Hoc eſt, Quis credidit annunciationi noſtræ huic? & fortitudo brachij virtutis Dei huiuſmodi, ſuper quem reuelata eſt? Et quod Hebraice habetur, Non eſt ſpecies ei, neque decor: cum reliquis: ſic idem Chaldaice exponit, לא חיזו חולא חזויה ולא אימתיה אימת הדיוט ויהי זיו קודשא זויה דכל דיחזיניה אסתכל ביה id eſt, Non erit viſio deſpicabilis viſio eius, neq; reuerentia, vel authoritas idiotæ. Sed erit gloria ſanctitatis, gloria eius. Et quicunq; viderit eum, contemplabitur ipſum. Propter hoc erit ad bonam annunciationem. Et quod Hebraica litera habet, Et quaſi velatæ facies ab eo: cum reliquis: ipſe ita Chaldaice tranſtulit, וכמא דהות מסלקא אפי שכינתא מננא בסירין ולא חשיבין Hoc eſt, Et quaſi fuiſſet ablata, vel remota facies diuinitatis eius à nobis videntibus & non reputantibus. Quod autẽ Hebraice dicitur, Vere languores noſtros ipſe tulit, & dolores noſtros ſuſtinuit: ipſe ita in Chaldęum **A** vertit, בכין על חובנא הוא יבעי ועויתנא בדיליה ישתבקון אנחנא i. Sic, vel tunc pro reatib⁹ noſtris ipſe exorabit, & peccata noſtra ꝓpter eum remittentur nobis. Et quod Hebraice habetur, Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum; cum cæteris: ita ipſe Chaldaice traduxit, ובאולפניה שלמא יסגי עלנא ובדניתנהי לפתגמוהי חובנא ישתבקון לנא id eſt, Et in doctrina eius pax multiplicabitur ſuper nos & in morte, ad ſermonem eius reatus noſtri remittentur nobis. Quod vero Hebraice dicitur, **B** Omnes nos quaſi oues errauimus: cum reliquis; ita ipſe Chaldaice expoſuit, כלנא כענא אתבדרנא גבר לקבל ארחיה גלינא ומן קדם יהוה הות רעוא למשבק חובי כלנא בדיליה Hoc eſt, Omnes tanquam oues diſperſi fuimus, quilibet verſus viam ſuã captiuatus erat. Et ex parte Dei beneplacitum fuit parcere, vel remittere reatus omniũ noſtrum, propter ipſum. Et quod Hebraicus textus habet, Oblatus eſt & ipſe afflictus vel voluntarius, vel libens, & non aperiet os ſuum: ſic ipſe Chaldaice **C** traduxit, בעי והוא מתתב ועד לא פתח פומיה מתקבל תקיפי עממיא Hoc eſt, Exorauit, & ipſe exauditus eſt, donec non aperuit os ſuũ, ſuſcepturus robuſtos gentium. Et vbi Hebraice habetur; Quaſi agnus ad occiſionem ducetur, & reliqua: ſic idem Chaldaice dicit, כאמרא לנכסתא ימסר וכרחל דקדם גזזהא שתקא ולית לקבליה דפתח פומיה ממליל מילא i. Sicut aries occiſioni tradetur, & ſicut ouis coram tondentibus ſe, muteſcet: Et non erit qui ꝓ eo aperiat os ſuum, & loquatur **D** verbum. Et q̃ Hebraica litera habet, Et generationẽ eius quis narrabit? ſic ipſe Chaldaice tranſtulit, ופרישן דיתעבדן לנא ביומוהי מאן יכיל למסני, Hoc eſt, Et mirabilia q̃ fient nobis in diebus eius, quis poterit enarrare? Quod autem Hebraice legitur, Dabit impios in ſepulchrum ſuum & diuitem in mortibus ſuis: ita ipſe Chaldaice expoſuit, וימסר ית רשיעיא לגיהנם וית עתירי נכסיא דאנסו במותא דאבדנא i. Et tradet impios in gehennam, & diuites diuitiarum, qui inique egerint, in mor**E**tẽ perditionis. Et quod Hebraice dicitur, Et Dominus voluit cõterere eum infirmitate: Si poſuerit pro peccato animam ſuam: & reliqua: ita ipſe Chaldaice quoque expoſuit, ומן קדם יהיה הות רעוא למצרף ולדכאה ית שארא דעמיה בדיל לנקמא מחובין נפשיהון יחזון במלכות משיחהון יסגון בנין ובנן יורכון יומין ועבדי אוריתא דיהוה ברעותיה יצלחון Hoc eſt, Et ex parte Dei beneplacitũ fuit, vt cõflaretur, & reſiduũ populi ſui: vt mundarentur à reatibus ſuis animæ ipſorũ, & vi**F**deant Regnũ Meſſiæ ſui. Multiplicabunt filios & filias, qui prolongabunt dies. Et facientes legem Dei, in beneplacito ipſius proſperabuntur. Quod etiam Hebraice dicitur, In ſcientia ſua iuſtificabit iuſtus ſeruus meus multos, & peccata eorum ipſe portabit: ita quoque ipſe tranſtulit, בחכמתיה יזכי זכאין בדיל לשעברא סגיאין לאוריתא ועל חוביהון הוא יבעי id eſt, In ſapientia ſua iuſtificabit iuſtos, vt obliget multos ad legem, & pro reatibus eorum ipſe exorabit. Et quod demum Hebraicus te**G**xtus habet. Eo quod expoſuit vel tradidit in mortem animam ſuam; cum reliquis vſque in finem: idem ipſe ita Chaldaice traduxit, atque expoſuit, חלף דמסר למותא נפשיה וית מרודיא שעביד לאוריתא והוא על חובין סגיאין יבעי ולמרודיא

quod non כארי *caari*, id eſt, ſicut leo, ſed כרו *caru*, id eſt foderunt, hic ſcriptum fuerit, non ſolum in expoſitione libri Geneſ. R. Moſis Hadarſan (vt in 8. cap. primi libri viſum eſt) liquido patet, ſuper illud, Et Abraham adhuc ſtabat coram Domino: verum etiam per 70. interpretum editionem, qui ita hæc verba tranſtulerunt, *ὅτι ἐκύκλωσάν με κύνες πολλοί, συναγωγὴ πονηρευομένων περιέσχόν με, ὤρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου.* Ex quo manifeſte liquet, quod כרו *caru* id eſt foderunt, & non כארי *caari*. hoc eſt, ſicut leo, hoc loco ſcriptum erat. Id B etiam ex translatione illa Chaldaica, qua Indi atque Æthiopes vtuntur, potiſſimum videri poteſt. Sic enim habet *Caraiunt oiouila vaogarua*: id eſt, Vulnerauerunt, vel foderunt manus meas, & pedes meos. Non ergo Dauid in perſona ſua hæc verba protulit, vt iuniores Iudæorum delirantes aiunt, ſed in perſona Meſſiæ, quem talia paſſurum præuidebat. Quod etiam ex immediate ſequentibus aperte inſinuatur: cum dicitur, אספר כל C עצמתי המה יביטו יראו בי יחלקו בגדי להם ועל לבושי יפילו גורל Hoc eſt, Numerabo omnia oſſa mea: ipſi conſiderabunt, & deſpicient me: diuident pannos meos ſibi, & ſuper veſtem meam mittent ſortem. Cum igitur hęc nunquam Dauid paſſus ſit, nec vnquam in eo completa fuerint, de Meſſia ea intelligi oportet: præſertim cum ſcriptum ſit in libro שבת *Sabbath*, in cap. quod incipit, במה האשה יוצאה *Bamme haiſſa iotſea*. id eſt, cū quo vxor egredietur, Rabbi חייא *Hiia* dixiſſe, D omnes prophetas non propheraſſe, niſi de diebus Meſſiæ. Priſci quoq; Talmudiſtæ illud Zachariæ 12. cap. dictum, והביטו אלי את אשר דקרו id eſt, Aſpicient in me quem transfixerunt: Meſſiæ filio Ioſeph attribuunt, vt refert ibidem Rabbi Dauid Kimhi. Hoc per ea etiam quæ in libro סוכה *Succa*, in cap. החליל חמשה *Hahalil hammiſſa* habentur, facile probatur. Ibi enim ſic legitur, Scriptum eſt Zach. 12. ca. משפחות וספרה הארץ משפחות לבר. id eſt, Planget terra familiæ familiæ ſeorſum. Hic E planctus ad quid fiet? controuerſia eſt ibi inter Rabbi דוסא *Doſſa*, & magiſtros. Vnus enim dicit, quod planctus ille fiet ſuper Meſſia filio Ioſeph, qui occiſus erit. Et alter ait, quod ſuper fomite qui interficietur erit: בשלמא *Bislama*. id eſt, pax ei qui dixit, quod planctus antedictus fiet ſuper Meſſia filio Ioſeph. Hoc eſt enim quod ſcriptū eſt Zach. 12. והביטו אלי את אשר דקרו וספרו עליו כמספד על היחיד והמר עליו כהמר על הבכור Hoc eſt, Et aſpicient in me quem transfixerunt, & plangent F ſuper eum quaſi planctum ſuper vnicum. Et dolebitur ſuper eum, ſicut doleri ſolet ſuper primogenitum. Hæc traditio. Quamuis autem expoſitores ibi indiſcuſſum dimittant, vtrum Meſſias ille dicatur filius Ioſeph, quia ex tribu Ioſeph proditurus eſſet, an à patre vocato Ioſeph: dictum tamen Talmudiſtarum de Chriſto Domino noſtro intelligitur. Quem ideo Talmudiſtæ filium Ioſeph appellarunt, quia alium patrem in terris habiturus non erat, niſi putatiuum, Ioſeph ſcilicet G matris ſuę virginis ſponſum, qui vt referunt Euangeliſtæ, pater eius putabatur. Quamobrem & ipſa glorioſa Virgo dixit ei apud Lucam 2. ca. Fili quid feciſti nobis ſic? Ecce pater tuus, & ego dolentes quærebamus te. Ex hac igitur traditione neceſſa-

A rio ſequitur, Deum ipſum vulnerandum, transfigendumq; fuiſſe. Nam cum ea verba, Et aſpicient in me quem transfixerunt: quæ veteres Talmudiſtarum de Meſſia intelligi voluerunt, in perſona Dei propheta protulerit, ac ſi Deus ipſe crucifigendus eſſet: quod nec excogitari quidem potuiſſet, niſi diuinitas cum humanitate in ipſo Meſſia hypoſtatice vnienda fuiſſet: conſequens profecto eſt, Meſſiam qui crucifigendus erat, Deum & hominem futurum fuiſſe. Cum præterea Spiritum B gratiæ ſuper homines effundere, nemini niſi ſoli Deo conueniat, clarum certe eſt, eum omnino Deum eſſe, in cuius perſona propheta loquitur, dicens, ושפכתי על בית דויד ועל יושב ירושלם רוח חן ותחנונים והביטו אלי את אשר דקרו Hoc eſt, Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalē ſpiritum gratiæ & deuotionum, ſiue precum. Et aſpicient in me quem confixerūt, vel transfixerunt. CAP. Iuniores Iudæorum tam euidens paſſionis Dei & hominis teſtimoniū deprauare non valentes, aiunt hoc in loco, Reſpicient in eum, & non in me, apud eos ſcriptum eſſe. GAL: Primum eorum falſitas ex eo patet, quod omnes antiqui eorum libri (vt ipſe optime noſti) ita prorſus habent, vt ego ſcripſi atque traduxi. Deinde vero per Chaldaicam R. Ionathę translationem, quæ ſic eadem verba Chaldaice profert, Et effundam ſuper domum Dauid, & ſuper habitatores Ieruſalem ſpiritum pietatis & miſerationū, & reſpicient in me quem transfixerunt. Qua-

Iudæorum iuniorum obiectio.

Cōfutatio.

C

D re & idem propheta 13. c. ait, ואמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי: חרב עורי על רעי ועל גבר עמיתי נאם יהוה צבאות הך את הרעה ותפצין הצאן Hoc eſt, Dicet ad eum, Quid ſunt plagæ iſtæ inter manus tuas? Et dicet, His plagatus ſum in domo eorum qui me diligebant, id eſt qui me diligere debebant. Framea ſuſcitare ſuper paſtorem meum & ſuper virum ſocium meum, vel conſimilem mihi, ſeu cohærentem mihi, ait Deus exercituum. Percute paſto- E rem, & diſpergentur oues. Ex quibus omnibus luce clarius conſtat Meſſiam Deum & hominem crucis patibulo ſuſpendendum fuiſſe, atq; crucis morte obiturum.

CAPVT XVIII.

Ad Iudæorum obiectum reſponſio, qui ideo Chriſtum Deum non fuiſſe aſſerunt, quia in cruce ſe à Deo derelictum clamauerit.

CAPNIO.

F Hic nobis ſeſe opponit recentiorum Iudæorum impia perfidia, Si Chriſtus veſter (inquiens) Deus fuit, cur mox in cruce moriturus, ſe à Deo derelictum clamauit, dicens, אלי אלי למה עזבתני Hoc eſt, Deus meus, Deus meus cur dereliquiſti me? Si enim Deus & homo fuiſſet, nunquam homo ille à Deo cui hypoſtatice (vt ais) vnitus erat, deſeri potuiſſet. Quoniam vt ipſimet aſſeritis, quod ſemel aſſumſit, nunquam di- G miſit. Quare cum ſe à Deo derelictum clamauerit, palam ipſemet ſe Deum non eſſe, proteſtatus eſt. HOG. Ad hoc Hieronymus dicit, Chriſtum cecinille in cruce Pſal. 22. alioſq; ſequentes, vſque ad illum Pſalm. 31. verſiculum, In manus tuas Do-

mine commendo ſpiritũ meũ. Ex quo ſequitur, A
quod verba illa, Deus meus, Deus meus, vt quid
dereliquiſti me? nõ ideo dixerit, vt ſe à Deo dere-
lictum oſtenderet, ſed quia cũ aliis eorundẽ Pſal-
morum verbis ſibi dicenda occurrerint. GAL.
Ego quidem Hieronymo non contradico, ſed
vnum hoc adiicio, Quod quemadmodum Iudęis
etiam dixit apud Iſaiam 33. cap. Et quare morie-
mini domus Iſrael? Non quidem vt hoc ab eis
diſceret, quin potius, vt eos ad ſuæ perditionis B
conſiderationem ſalubriter excitaret: ita quoque
Chriſtus, quum, inquantum homo, clamando à
Deo quæſiuit, cur eum in manibus Iudæorum
ad illudendum, conſpuẽdum, flagellandum, cru-
cifigendum, occidendumque dereliquiſſet, non
quaſi ignarus, nec quaſi de Deo conquerens, vel
ipſum arguens, id fecit, ſed vt Iudæos ipſos au-
dientes, ad ſaluberrimam ſuæ paſſionis conſide-
rationem, fidemque induceret. Quod verba mox
ibidem ſequentia aperte inſinuant. Nam cum in C
perſona Meſſiæ Propheta (vt dictum eſt) dixiſſet,
אלי אלי למה עזבתני Hoc eſt, Deus meus, Deus
meus, cur dereliquiſti me? ſtatim immediate
ſubiecit, רחוק מישועתי דברו שאגתי hoc eſt, lon-
ge à ſaluatione mea verba rugitus mei. Verba
vtique rugitus Chriſti, quibus vt homo ſe à Deo
ſuo derelictum clamauit, in cordibus Iudæorum
eum occidere cupientium, longe fuerunt à ſalua-
tione eius, qua ipſum Deus ſuſcitauit, atque in
cœlum videntibus diſcipulis eleuauit. Vel aliter: D
Cum in ſexto libro ex priſcorum Talmudiſtarum
ſentẽtia dictum ſit, ſaluationẽ noſtrã ſaluationem
Dei eſſe, eo quod Deus ſaluando Iſraelem, ſe i-
pſum ſaluare dicatur: hinc & Meſſias ipſe, qui hu-
manum genus ſaluaturus erat, ſaluatus pro eo,
quod eſt ſaluator, plerumque dicitur. Eam ob
rem haud incongrue dici etiam poteſt, Verba
rugitus, id eſt, lamentationis Chriſti, longe à ſal-
uatione eius, hoc eſt, à redemptione humani ge-
neris futura fuiſſe, quoad illos ſcilicet duntaxat, E
qui propter impœnitens & obſtinatum cor eo-
rum non erant humanæ redemptionis fructum
percepturi. Quare & mox ſubiiciens, Sitio, inquit,
id eſt, ſalutem omnium deſidero, quia pro omni-
bus patior, etſi non omnes ſint merito paſſio-
nis meæ ſaluandi. Et in hunc ſenſum Chaldæus
interpres prædicta verba tranſtuliſſe videtur: cum
ita Chaldaice ait, אלהי אלהי מטול מה שבקתני
רחיק מן פורקני מילי אבליותי: id eſt. Deus meus,
Deus meus quare dereliquiſti me? longe à redem- F
ptione mea verba lamentationis meæ. HOG. Edi-
tio noſtra longe aliter habet, quam ipſe tranſtuli-
ſti. Sic enim habet, Deus meus, reſpice in
me, quare me dereliquiſti? longe à ſalute mea
verba delictorum meorum. GAL. Vt inſpicienti
euidenter patet, pro fide Chriſtiana longe me-
lius Hebraica veritas hic habet, quam noſtra ſiue
Græca, ſiue Latina editio: cuius authores neſcio
quo ſpiritu moti, pronomen hoc, meus, à princi-
pio eiuſdem verſiculi remouerunt, & in medio G
eius, reſpice in me, addiderunt, atq; in fine ipſius,
verba rugitus mei, in verba, delictorum meorum,
mutauerunt. Quæ quidem tria, hoc eſt, minuere,
addere, mutare, multis aliis in ſacræ ſcripturæ lo-
cis, tam apud Græcos, quam apud Latinos ſæpiſ-
ſime feciſſe comperiuntur. Ex eo igitur, quod Sal-
uator noſter ſe à Deo derelictum clamauerit,
ipſum Deum non fuiſſe, minime concludere po-
terit falſa nimium Iudæorum noſtri temporis
calliditas. Neque etiam nos arguere valebit, quod
Deum omnino impatibilem, immortalem, & in-
commutabilem, crucifixũ, clauis ac lancea tranſ-
fixum, mortuumque, & fateamur, & credamus.
Quum hæc omnia Meſſiam ipſum Deum & ho-
minem, non vtique ſecundum diuinitatem, ſed
ſecundum naturam noſtræ mortalitatis aſſum-
ptam, paſſum aſſeramus. Quæ omnia nobiſcum
Prophetæ, cæterique ſancti patres, ac veteres Tal-
mudiſtæ longe ante nos & faſſi ſunt, & credide-
runt, vt in præmiſſis liquido patuit. Quas ob res
haud inepte ipſi (vt ſupra viſum eſt) eum אל נערץ
El naarats, id eſt, Deum confractum ſiue con-
tritum, aut tertitum vocauerunt. Eſt enim אל *El*,
id eſt, Deus, ſecundum formam Dei. Et נערץ *naa-
rats*, id eſt, confractus, ſeu contritus, vel tertitus,
ſecundum formam ſerui: ſecundum quam in ſua
paſſione, vt refert Marcus 14. cap. cœpit pauere
& tędere, fuitque flagellis contritus, colaphis ala-
piſque cæſus, atque crucifixus, & clauis ac lancea
confoſſus atque confractus. Quapropter Pſalmo-
graphus Deum alloquens, & ex impiorum iudi-
cio, ipſum contra ea, quæ de Meſſia promiſerat,
quaſi facientem, quodammodo arguẽs, ſic Pſ.89.
ait, ואתה זנחת ותמאס התעברת עם משיחך: נארת
D ברית עבדך חללת לארץ נזרו id eſt, Et tu repulſi-
ſti, & abieciſti, iratus es magnopere cum Meſſia
tuo. Neglexiſti pactum ſerui tui, profanaſti in
terra coronam eius. Et poſt pauca, עד מה יהוה
תסתר לנצח תבער כמו אש חמתך Hoc eſt, Vſque-
quo Deus occultabis te, in æternum exardeſcet
velut ignis ira tua? Vbi gloſſa R. Abraham Auen
Ezra, Vſquequo (inquit) Deus occultabis te, ex
vna parte ſcilicet, vel ex vno angulo aut vertice
quaſi occultatus ſis, ita vt non videas mala Meſ-
E ſiæ tui, ſed exardeſcat ſicut ignis contra eum ira
tua? Et infra, איה חסדיך הראשונים ארני נשבעת
לדוד באמונתך id eſt, Vbi ſunt miſericordiæ tuæ
priores Domine, quas iuraſti Dauid per fidem tu-
am? Vbi gloſſa eiuſdem R. Abraham ait, Statue,
Domine, iuramentum tuum, quod de aduentu
Redemtoris feciſti. Et demum, ברוך יהוה לעולם
אמן ואמן h.e. Benedictus Deus in æternũ, Amen,
amen. Vbi gloſſa ipſius Rabbi, Senſus eſt, inquit,
Quod Pſalmiſta viderit per Spiritum ſanctum
F Meſſiæ aduentum, ideoque dedit laudes nomini
Dei, hoc eſt, Deo. Fuit autem in Hiſpania quidam
magnus ſapiens, & probus homo, cui Pſalmus
iſte grauis admodum erat, & vſq; adeo, vt ipſum
nec legere poſſet, nec patienter audire, eo quod
Pſalmiſta grauia contra Deum hic loquatur. Hæc
ille.

CAPVT XIX.

Quod Meſſias in ſua morte felle & aceto potandus erat, eoq; moriente, tenebræ ſuper omnem terram fieri debebant.

CAPNIO.

QVONIAM legimus Chriſtũ redem-
ptorem noſtrũ in ſua paſſione felle
& aceto potatum, tenebraſq; ſuper
vniuerſam terram eo moriẽte fieri
conti-

contigiſſe: eam ob rem ad magis confutandam impiam obſtinatamq; Iudæorum noſtri temporis incredulitatem, hæc omnia in morte Meſſiæ accidere debuiſſe, per eorum ſcripturas probandum quoque eſt. GAL. Primum itaque notandum eſt quod legitur in libro *Sanhedrin*, in c. quod incipit, נגמר הדין *Nigmar haddin*, id eſt, Definitum eſt iudicium: vbi ſic ad verbum dicitur: Dixit R. חסדא *Haſda*, Quod egreſſurus occidendus potabatur puluere incenſi in ſcypho vini, vt ſepararentur ſenſus eius ab eo: ſicut dictum eſt Prouerb. 31. ca. תנו שכר לאובד ויין למרי נפש Hoc eſt, Date ebriatiuum perdito, & vinum iis qui ſunt amaro animo. Erant autem in Ieruſalem mulieres honeſtæ, quæ hæc ſponte mittebant. Hęc Talmud. Bonum igitur vinum Domino Ieſu Chriſto, aliiſque cum eo crucifigendis ad hoc miſſum Iudæi biberunt. Quare tunc impletum eſt, quod longe ante per Amos cap. 2. dictum fuerat, ויין ענושים ישתו בית אלהיהם id eſt, Et vinum damnatorum bibet domus Dei eorum: Quaſi diceret. Vinũ damnatorum bibet domus Iſrael, & quod maioris erit facinoris, vinum etiam Dei eorum. Neque tamen cuipiam inconueniens videri debet, quod paucorum admodum Iudæorum factum, domui Iſrael propheta attribuat: cum ibi non ſolum ingens populi multitudo adeſſet, facientibus quod dictũ eſt conſentiens, verum eorum quoque de quibus Matth. 27. capite dicitur, Quod ſimiliter & Principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis & ſenioribus dicebant, Alios ſaluos fecit, ſe ipſum non poteſt ſaluum facere? Si Rex Iſrael eſt, deſcendat nunc de cruce, & credemus ei. Confidit in Deo, liberet nunc eum, ſi vult. Dixit enim, Filius Dei ſum. Mos eſt etiam diuinæ ſcripturæ multitudini quandoq; aſcribere, quod vel ab vno ſolo factum eſt. Legitur enim Iehoſuæ 7. cap. Dominum ad ipſum Iehoſuam dixiſſe, Peccauit Iſrael, & tranſgreſſi ſunt pactum meum, quod præcepi eis, & etiam acceperunt de anathemate, & etiam furati ſunt: cum reliquis. Ecce quomodo Dominus Iſraeli attribuit, quod ſolus Achan perpetrauerat. Pro incenſo igitur & bono vino bibito, myrrham & acetum cum felle mixtũ Iudaica impietas Domino Ieſu propinauit. Et tunc illud Pſalm. 69. dictum impletum eſt, ויתנו בברותי ראש ולצמאי ישקוני חמץ: Hoc eſt. Et dabunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potabunt me aceto. Hæc autem de Meſſia intelligenda fuiſſe, in *Midras Ruth*, id eſt in expoſitione libri Ruth euidentius apparet, ſuper illud quod dixit Booz, ſecundo capite, Accede huc, & comedes de pane, & tinges fruſtum tuum, vel buccellam tuam in aceto. Sic enim ibi dicitur: Loquitur de Rege Meſſia, Accede huc, id eſt appropinqua ad Regnum. Et comedes de pane: Iſte eſt panis Regni. Et tinges fruſtum tuum, vel buccellam tuam in aceto: Hæ ſunt paſſiones, vel tormenta Meſſiæ: de quo dictum eſt Iſa. 53. Et ipſe vulneratus eſt, vel occiſus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Hæc traditio. Ex qua manifeſte oſtenditur, quod acetum Ruth ſignificauit ac præfigurauit Meſſię paſſiones atq; tormenta. Quanto magis igitur in perſona Meſſię dictum fuiſſe oportet, quod iam præmiſſum eſt, Et dabunt in eſcam meam fel, & in ſiti mea potabunt me aceto? Quod maxime in iuſta Iudæorum retributione innuitur, cum protinus eodem in Pſal. ſubditur, יהי שלחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש תחשכנה עיניהם מראות ומתניהם תמיד המעד: שפך עליהם זעמך וחרון אפך ישיגם: תהי טירתם נשמה באהליהם אל יהי יושב id eſt, Sit menſa eorũ coram eis in laqueum, & quæ ſunt pacis in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorum à viſione, & lumbos eorum iugiter diſſolue. Effunde ſuper eos indignationem tuam, & ira furoris tui comprehendat eos. Sit habitatio eorum deſerta, in tabernaculis eorum non ſit habitator. Et poſt hæc ſtatim ſubiicitur, כי אתה אשר הכית רדפו ואל מכאוב חלליך יספרו: תנה עון על עונם ואל יבאו בצדקתך: ימחו מספר חיים ועם צדיקים אל יכתבו: Hoc eſt, Quoniam quem tu percuſſiſti perſecuti ſunt, & ad dolorem, vel ad afflictionem, vulneratos tuos vel occiſos tuos narrabunt. Pone peccatum ſuper peccatum eorum, & non veniant in, vel cum iuſtitia tua: deleantur de libro vitæ, vel viuentium, & cum iuſtis non ſcribantur. Hæc autem omnia Chaldaicus interpres ita Chaldaice traduxit atque expoſuit: יהי פתורהון דסדרו קדמי באכלי קדמהון לתקלא ונכסתהון לתקלא: יתחשכן עיניהון מן למחמי והרציהון תדירא תזעזע: שדי עליהון רוגזך ותקיף רוגזך ידבקינון: תהי משכנתהון צדיא במשכנהון לא יהא יתיב: ארום דאנת מחיתא רדפו ומן דכאיב על קטולך ישתעיק: הב עוית על עויתהון ולא ידכון למיעל בכנשת צדקיך: יתמחון מספר דכרין חייא ועם צדקייא לא יתכתבון: Hoc eſt, Sit menſa eorum quam parauerunt coram me vt comederem, in laqueum, & ſacrificia eorũ in ſcandalum. Obſcurentur oculi eorũ, vt videre nequeant, & lumbos eorum continuo tremore affice. Effunde ſuper eos furorem tuum, & fortitudo furoris tui apprehendat eos. Sit habitatio eorum deſerta, & in tabernaculis eorum non ſit habitator. Quoniam quem tu vulneraſti, perſecuti ſunt, & in afflictum propter interfectos tuos, obloquentur. Adde peccatum ſuper peccatum eorum, & non mereantur ingredi in Eccleſiam iuſtorum tuorum. Deleantur de libro memoriæ viuorum, & cum iuſtis non ſcribantur. Ad horum verborum Pſalmographi declarationem, notandum eſt, quod menſa in ſacra ſcriptura quandoq; regnum ſignificat. Vnde in *Midras tillim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 23. dictum, תערוך לפני שלחן id eſt, Parabis coram me menſam: ſic dicitur, Hæc menſa eſt Regnum. Quandoq; vero tota ipſa diuina ſcriptura quę in 24. diſtinguitur libros, menſa nuncupatur: iuxta illud Deut. 8. ca. dictum לא על הלחם לבדו יחיה האדם כי על כל מוצא פי יהוה יחיה האדם Hoc eſt, Non de ſolo pane viuit homo, ſed de omni eo quod egreditur ex ore Dei, viuit homo. Vtraq; hæc menſa facta eſt Iudæis in laqueum. Quia enim Meſſiam vino myrrhato & aceto cum felle mixto potauerunt, idcirco & regnũ & veram ſcripturæ intelligentiam perdiderunt. Quare de eorum cæcitate ſubditur, Obſcurentur oculi eorum à viſione, id eſt, ne videant. Hinc etiam verus Meſſias, qui eis ad pacem eſſe debuit, & pax vocatur, iuſto Dei iudicio, factus eſt eis in ſcandalum: quia os eius felle & aceto amaricauerunt. Et hoc eſt quod in planctu ſuo Ierem. 1. c. ait,

צדיק הוא יהוה כי פיהו מריתי id eſt, Iuſtus eſt ipſe A Deus, quia os eius amaricaui. Tunc enim Iudaica prauitas os Dei amaricauit, cum ſpongiam aceto felleque plenam, arundini circumpoſitam, ori atque naſo Domini noſtri Ieſu veri Meſſiæ appoſuit. Quamobrem tunc etiam impletum eſt Ezec. illud 8. cap. dictum, והנם שולחים את הזמורה אל אפי id eſt, Et ipſi erunt mittentes fœtorem ad naſum meum. Quod exponens R. Kimhi ait, Vult dicere, odorem malum. Hog. His in locis longe ſecus ſcriptura noſtra habet, quam tu traduxiſti. B Nam illud quidem lamentationis Ieremiæ ſic habet, Iuſtus eſt Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui. Hoc autem Ezechielis ita, Et ecce applicant ramum ad nares meas. Gal. Vtrobique author noſtrę editionis (pace eius dixerim) nimium Iudæis blanditus eſt. Nam dictio מריתי *marithi* quæ in verbis Ieremiæ ponitur, à verbo מרה *mara*, quod amaricare proprie ſignificat, deriuatur. Idcirco מריתי *marithi*, idem eſt quod amaricaui. C Dictum autem Ezechielis tam apud nos, quam apud Hebræos penitus deprauatum eſt, ſed multo magis apud nos quam apud eos. Illi enim ſic habent, Et ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum ſuum. Neutra tamen litera vera eſt, neque quam ipſi habent, neq; quam nos habemus, ſed illa quam prius poſui. Antiqui namque eorum ſapientes, quos סופרים *Sophrim*, id eſt ſcribas nuncupant, attendentes prophetam eadem verba in perſona Dei protuliſſe: fœtoremque ad naſum eius poni, & inconueniens, & impoſſibile eſ- D ſe exiſtimantes: ne huiuſmodi locutio in ſimplicium ſcandalum cederet, ſcripturam hanc quemadmodum & alias eius generis quamplurimas, commutauerunt: vt latius in primo libro oſtendimus. Hic autem ad naſum meum ſcriptum extat, quod ipſi mutantes, ad naſum ſuum, ſcripſerunt: vt ibidem quoq; per eorum ſcripturas probauimus. Quod autem Meſſia moriente, ſol obſcurari debebat, tenebræque per vniuerſam terram fieri, longe ante per Amos prophetam nun- E ciatum fuit, ſic 8. cap. dicentem, והיה ביום ההוא נאם אדני יהוה והבאתי השמש בצהרים והחשכתי לארץ ביום אור: והפכתי חגיכם לאבל וכל שיריכם לקינה והעלתי על כל מתנים שק ועל כל ראש קרחה Hoc eſt, Et erit in die illo, ait Dominus Deus, & occidere faciam ſolem in meridie, & tenebreſcere faciam terram in die lucis: Et conuertam feſtiuitates veſtras in luctum, & omnia cantica veſtra in lamentum. Et aſcendere faciam ſuper omnia dorſa ſaccum, & ſuper omne caput cal- F uicium, vel depilationem. Tenebras vero factas fuiſſe ea die & hora, qua Chriſtus mortuus eſt, nemo it inficias; cum id vel Gentiles ipſi teſtentur. Depilationem autem hanc atq; lamentationem inconſolabilem tunc, aut parum poſt fieri contigit, cum ſcilicet quadrageſimo anno ante templi euerſionem, Iudicibus Iudæorum ex conſiſtorio Gazith expulſis, omnis ab eis iudiciaria poteſtas ablata fuit: ſicut in quarto libro latiſſime patuit.

Capvt XX.

De merito paſſionis Meſſiæ, & mortis, ac effuſionis ſanguinis eius.

A Capnio.

Cvm per meritum paſſionis Chriſti humanum genus ſaluatum ſit: ideo vt nihil de Meſſiæ paſſione prætermittatur, de merito nunc paſſionis, mortis, & effuſionis ſanguinis eius, aliquid ex Iudæorum ſcripturis patefacias. Gal. Faciam equidem. De merito itaq; paſſionis Meſſiæ id nunc ſolum audiendum eſt, quod in libro qui apud eos ספרי *Siphre* vocatur, ex verbis R. Io- B ſis hoc modo ſcriptum eſt, Egredere & diſce meritum regis Meſſiæ, ac præmium iuſtorum ab antiquo Adam: cui non fuit datum: niſi vnum pręceptum de negatiuis, & tranſgreſſus eſt illud. Vide quot mortes decretæ ſunt ei, & generationibus eius, generationibuſq; generationum, vſque ad finem omnium generationum. Porro quænam menſura multiplicatur, menſurane boni, an menſura vindictæ? Eſto dicens, quod menſura boni multiplicatur, menſura vero vindictæ minuitur. C Quaſi dicat, Deus ſemper citra condignum punit, & vltra condignum remunerat. Rex igitur Meſſias afflictus & humiliatus ieiunio, pœnitque affectus, meritũ & præmium omnibus retribuet: ſicut dictum eſt Iſa. 53. c. Et Dominus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrum. Hæc Talmud. Hoc etiam modo argumentatus eſt Paulus ille ſummus Talmudiſta, cum ad Romanos ſcribens 5. cap. ait, Si vnius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius D hominis Ieſu Chriſti, in plures abundauit. Meritum autem mortis Meſſiæ ex eo maxime oſtenditur, quod in eodem libro ita legitur, מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי בארצם באותה שעה ויהודה לעולם תשב ונקתי דמם לא ניקתי וכפר אדמתו עמו מניין אתה אומר שהריגתו שביד אומות העולם כפרה היא להם לעולם הבא שנאמר מזמור לאסף אלהים באו גוים בנחלתיך: id eſt, De iniquitate filiorum Iudæ, qui fuderunt ſanguinem innocentem in terra eorum in illa hora. Et E Iudas ſemper manebit, & parcam, ſanguini vero eorum non parcam. Parcet tamen terra eius, id eſt cadauer eius populo ſuo. Et vnde habes, quod mors eius, quæ eſt in manu gentium mundi, parcet eis in ſeculo venturo? Quia dictum eſt in Pſalmo Aſaph, Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam. Hæc traditio. Ex qua manifeſte liquet, per mortem Meſſiæ, futuram fuiſſe peccatorum remiſſionem: tum ex eo quod dicit, quod terra eius, id eſt cadauer eius parcet populo ſuo: tum etiam, F quia ait, quod mors eius, ſcilicet Meſſiæ, parcere debebat gentibus in ſeculo venturo, id eſt tempore Meſſiæ. Et recte quidem. Nam Meſſias ipſe pro humani generis ſalute, & præſertim propter ſaluandos patres moriturus erat. Quod ex commentariis R. Moſis Hadarſan palam oſtenditur, ſuper illud Pſal. 49. ויחי עוד לנצח לא יראה השחת כי יראה חכמים ימותו Hoc eſt, Et viuet vltra in ſempiternum, & non videbit infernum, cum viderit ſapientes morientes, vel, vti videbit ſapien- G tes morientes, vt aliqui interpretati ſunt: Cum ſic ibi dicitur, אמר רבי משה הדרשן זה הפסוק נאמר על מלך המשיח שימות בדי לפדות את האבות ואחר יחיה לנצח לא יראה שחת כמו החכמים שימותו Hoc eſt, Dixit Rabbi Moſes Ha-

ſes Hadarſan, Hic textus dictus eſt de Rege Meſſia, qui morietur ad redimendos patres. Et poſtmodum viuet in ſempiternum. Nec videbit infernum, quemadmodum ſapientes qui moriuntur. Quod autem nonniſi per ſanguinis Meſſiæ effuſionem, & à peccatis mundandi eſſent fideles, & ab inferno liberandi, patet per illud Zachariæ nono capite dictum; גם את בדם בריתך שלחתי אסיריך מבור אין מים בו Hoc eſt; Etiam tu per ſanguinem pacti tui, emiſi captiuos tuos de puteo, in quo non ſunt aquæ. Ad cuius dicti intellectum, notandum eſt, quod hæ dictiones tu & tuos, hic poſitę fœminini ſunt generis. Ideo eas ad aliquod fœmininum, cuius mentio præceſſerit, referri oportet. Ad quod autem fœmininum ſint referendæ, oſtenditur ibidem; cum paulo ante hæc verba, ſic dicitur. גילי מאד בת ציון הריעי בת ירושלם הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע הוא id eſt, Exulta valde filia Sion, iubila filia Ieruſalem. Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluatus ipſe. Vbi Ionathæ Chaldaica tranſlatio ſic dicit, חדאי לחדא כנשתא ציון גילי קהלא ירושלם Hoc eſt, Exulta gaudio Eccleſia Sion; iubila Eccleſia Ieruſalem. Ad filiam igitur, id eſt, Eccleſiam Sion & Ieruſalem referēda ſunt hæc pronomina ibi poſita, cum dicitur; Etiam tu in ſanguine pacti tui, emiſi captiuos tuos de puteo, in quo non ſunt aquæ. Quæ quidem verba ſic R. Selomo exponit; Etiam tu Eccleſia Sion & Ieruſalem ſaluabetis cum Meſſia: ſicut ipſe iuſtus eſt & ſaluatus. Per ſanguinem pacti tui, id eſt, per meritum ſanguinis pacti, qui effuſus eſt ſuper vos in Sinai. De quo dictum eſt Exod. 14 ca. Ecce ſanguis pacti, quod pepigit Dominus. Emiſi captiuos tuos de puteo, id eſt, de captiuitate. Hæc ille. Cum inquit, de puteo, id eſt de captiuitate, hoc non poteſt intelligi de puteo captiuitatis Ægypti vel Babylonis, cum aquis vtraq; abundet; & propheta puteum de quo loquitur, carere aquis dicat. Quare de puteo gehennæ in quo non ſunt aquæ, ſed ignis & ſulphur, dictum eius intelligi oportet, vt patet in prologo איכה רבתי *Echa Rabbethi*; id eſt expoſitionis planctus Ieremiæ: vbi ſic dicitur, Deus ſanctus & benedictus promiſit nobis, ſe ereepturum nos de gehenna per meritum circumciſionis. Et vbi hoc dixit? Apud Zachariam dicentem, Etiam tu per ſanguinē pacti tui, emiſi captiuos tuos de puteo, in quo non ſunt aquæ. Hæc traditio. Cum autem dicit per meritum circumciſionis futuram fuiſſe ſaluationem, per meritum effuſionis ſanguinis Chriſti intelligi voluit, cuius typum circumciſio geſſit. Nam cū omnes patriarchæ & prophetæ, omneſq; ſancti patres quantumcunq; ſancti, qui circumciſionem acceperunt, vſq; ad paſſionem Chriſti, ad infernum deſcenderint, vt patet in multis locis Talmud, & præſertim in libro qui חגיגה *Haghiga* dicitur, in ca. quod incipit הכל חייבין *Haccol hauabin*, id eſt, omnes ſunt obligati, vt latius in præcedentibus oſtendimus: conſequens plane eſt, quod nō per meritum circumciſionis, ſed per meritum paſſionis Chriſti, cuius figuram circumciſio gerebat, eramus ab inferno liberandi. Præterea cum nec peccatorum venia, nec ſatisfactio, nec per cōſequens animarum ſaluatio, niſi per ſanguinis effuſionē fieri debuerit, vt patet in libro יומא *ioma*,

Expoſitio R. Selomonis.

A id eſt Dierum, in cap. quod incipit, Septem dies ante diem propiciationis: vbi ſic ad verbum legitur, Non eſt venia, vel peccati remiſſio, niſi per ſanguinem: ſicut ſcriptum eſt Leuit. 17. c. כי הדם הוא בנפש יכפר id eſt, Nam ſanguis ipſe pro anima ſatisfaciet, vel animæ parcere faciet. Saluatio autem cum nonniſi per Meſſiam futura fuerit, vt in ſuperioribus probatum eſt: neceſſario profecto ſequitur, quod neq; merito circumciſionis, neque merito ſanguinis ſuper filios Iſrael in monte Sinai B effuſi; Deus peccata remittebat, ſed merito duntaxat ſanguinis Meſſiæ effundendi, quem ſanguines prædicti figurabant, ſine quo nec fuit, nec eſt, nec erit vnquam perfecta peccatorum remiſſio.

CAPVT XXI.

Quod Meſſias ad infernum deſcenſurus eſſet, omneſq; electos inde educturus.

CAPNIO.

C CVM Chriſtum Dominum noſtrum poſt mortem ſuam ad inferos deſcendiſſe, indeq; electorum ſuorum animas eduxiſſe, & credamus, & confiteamur: eapropter vt magis magiſq; adhuc iuniorum Iudæorum conuincatur perfidia, id ipſum Meſſiam facturum fuiſſe, probari quoque per eorum ſcripturas oportet. GAL. Meſſiam itaq; ad infernum deſcenſurum, atque electos omnes inde educturum fuiſſe, per illud in D primis patet, quod in *Bereſith rabba*, id eſt in expoſitione libri Geneſ. Rabbi Moſis Hadarſan legitur vbi ſuper illud 24. cap. eiuſdem libri dictum; Et induxit me in tabernaculum; ſic ad verbum dicitur: Dixit Rabbi Iehoſuas filius Leui, iui cum Angelo mortis nomine קיפוד *kippod*, quouſq; perueni ad portas gehennæ. Statimq; miſi *kippod* Angelum, qui ſcilicet præeſt gehennæ, vt metiretur gehennam à capite vſque ad finem, & non fuit ei hora vacans ad metiendum. Quia tunc occide E runt Rabban Simeonem filiū Gamlielis. Et volui ire, & non potui. Poſt hoc autem iui cum *kippod* Angelo, & ibat mecum Meſſias filius Dauid, quouſque perueni ad portas gehennæ. Cumque viderent captiui qui in gehenna erant, lumen Meſſiæ, gauiſi ſunt eum recipere, dicentes, Hic educet nos de his tenebris: ſicut dictum eſt Hoſeæ 13. ca. מיד שאול אפדם ממות אגאלם Hoc eſt, De manu inferni redimam eos, à morte liberabo illos. Et ſic Iſaias quoque dicit 35. c. ופדויי יהוה ישבון ובאו F ציון id eſt, Et redemti Dei redibunt, & venient, vel intrabunt in Sion: Et reliqua vſque ונסו יגון ואנחה Hoc eſt, Et fugient dolor & gemitus. Non dicitur autem Sion in loco iſto, niſi גן עדן *gan eden*, id eſt hortus voluptatis, hoc eſt, paradiſus. Hucuſque traditio. Quę etſi ſtultum quoddam videatur ponere figmentum; quia tamen Talmudiſtæ arcana Meſſiæ nonniſi in parabolis tradere ſoliti ſunt: ideo figmentum illud finxerunt, vt Meſſiæ deſcenſum ad inferos, gaudiumq; ſanctorum pa G trum in limbo exiſtentium; quod propter ipſius aduentum, ſuamq; liberationem habituri erāt inſinuarent. Quod teſtimoniis Hoſeæ & Iſaiæ optime probant. Hoc idem etiam ille eorum Doctor, quem רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt Ma-

giſtrum noſtrum ſanctū vocant, longe ante Chriſtum natum apertius oſtendit, in libro quem גלי רזייא *Galerazeia*, id eſt, reuelatorem arcanorum appellauit. Et præſertim ad ſecundam Antonini Conſulis vrbis Romæ petitionem: vbi inter cætera idem Antoninus ab eo quæſiuit, dicens, Ex quo גבר *gbeuer*, id eſt, vir Deum ſignificat, quid ſibi vult textus ille Thren. 3. cap. ſcriptus, אני הגבר ראה עני בשבט עברתו: אותי נהג וילך חשך ולא אור id eſt, Ego *gbeuer*; id eſt vir videns paupertatem, in virga indignationis ſuæ me minauit, & adduxit in tenebras, & non in lucem. Reſpondit ei Rabbenu: Hic eſt Deus ſanctus & benedictus, qui ait, Ego ſum vir qui vidi paupertatem. Me minauit & adduxit in tenebras, & non in lucem. Hic itidem Deus ſanctus & benedictus eſt, qui dixit, Decreui deſcendere ad inferos, ad redimendas animas iuſtorum, quas in virga indignationis ſuæ pater meus qui eſt in cœlis, illuc detrudit, propter peccatum Adæ. Item eodem in libro ad ſextam eiuſdē Antonini petitionem, idem *Rabbenu Haccados* dicit ſe in libro Rabbi Simeonis filij Iohai qui מחקר הסודות *Mechkar haſſodoth*, id eſt, Inueſtigatio ſecretorum nuncupatur, hæc inter cætera inueniſſe: His auditis cœpit flere Rab Hoſeas, dixitque, Veh illis, veh illis impiis, homicidis Iſrael: quorum amore, vt peccatum illis dimittat, Deus ſanctus & benedictus mittet Filium ſanctū ſuum, & carne humana ſe induet. Veh illis, quia propter ſuas prauas operationes erunt rebelles huic Meſſiæ, & reſpuent dicta, quibus præcipiet vt mundificentur aqua mundificationis, ad purganda eorum peccata. Ipſi vero non incedent in viis Deo gratis, nec facient voluntatem eius, ſed ingenti iracundia perciti, eum occident. Tunc anima eius deſcendet ad inferos, apud quos triduo morabitur: vt inde omnes animas patrum iuſtorumque educat. Sicut dictum eſt Gen. 47. c. אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך id eſt, Ego deſcendam tecum in Ægyptum, & ego inde educam te. Et faciet Deus ſanctus & benedictus, vt eos in paradiſum deducat, ſintque læti in gloria Dei, iuxta illud Hoſeæ 6. cap. dictum, Viſitabit nos poſt duos dies, in die tertia ſuſcitabit nos, & viuemus ante faciem eius. Hęc omnia ille, quem ipſi Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant. Ex quibus omnibus ſatis manifeſte patet, Meſſiam Deum & hominem ſtatim poſt mortem ſuam ad infernum deſcenſurum fuiſſe, atq; animas electorum ſuorum inde educturum.

CAPVT XXII.

Quod Meſſias tertio die à mortuis reſurgere debebat.

CAPNIO.

IEsvm Chriſtum quoq; Dominum noſtrum tertio die à mortuis reſurrexiſſe, Euangeliſtæ ſcripſerunt. Hoc igitur idem in Meſſia futurum fuiſſe, per Hebraicas ſcripturas oſtendere debes. GAL. Primum igitur quid veteres Talmudiſtæ ſuper illud Pſalm. 17. dictum ſenſerint, dicam, אני בצדק אחזה פניך אשבעה

A בהקיץ תמונתך id eſt, Ego in iuſtitia, vel per iuſtitiam, faciem tuam, ſatiabor cum reſurrexerit forma, videbo vel figurā, vel imago, vel ſimilitudo tua. Supra probatum eſt per Talmudiſtarum ſcripturas, Meſſiam eſſe faciem Dei. Hæc etiam forma, vel figura ſeu imago, ſiue ſimilitudo Dei, de qua hic propheta loquitur, non eſt niſi Dei Filius, ſiue Meſſias ipſe ſecundum diuinitatem, ſecundum quam ipſe Dei Filius ſimilis eſt patri. Vt etiam ſupra, hoc eſt in 3. libro, oſtenſum eſt. Et hæc

[illegible] ſtica expoſitio.

B fuit illa figura, ſiue imago Dei, quam Moſes vidit, cum Numer. 12. ca. dicitur, ותמנת יהוה יביט id eſt, Et figuram Dei contemplatur. Quod R. Ankelos ſic in Chaldæum tranſtulit, ודמות יקרא דיהוה מסתכל Hoc eſt, Et ſimilitudinem vel imaginem charitatis Dei intelligit. Ita ergo ſecundum ſenſum iſtum antedicta prophetæ verba exponi poſſunt: Videbo faciem tuam, id eſt Meſſiam tuum. Satiabor, cum reſurrexerit forma, vel figura, vel ſimilitudo, vel imago tua, id eſt Filius tuus. Quam-

C uis autem aliter ipſa quoq; exponant, vt infra dicetur, cum de reſurrectione generali dicendum nobis occurrerit, expoſitio tamen quam hic poſuimus, in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione libri Gen. minori optime confirmatur, ſuper illud quod 3. cap. eiuſdem libri de Adam ſcriptum eſt, Et emiſit eum Dominus de horto, vel de paradiſo voluptatis. Ibi enim ſic ad literam legitur: Dixit R. Hamias, Emiſſus fuit Adam de paradiſo in iſto ſeculo, ſed in futuro ſeculo nō emit-

D tetur. Iuuatur autem hoc R. Hamiæ dictum, per id quod ſcriptum eſt Pſal. 17. Ego in iuſtitia, vel per iuſtitiam contemplabor faciem tuā, ſatiabor cum ſurrexerit forma, vel figura, vel imago, vel ſimilitudo tua. Dixit Deus ſanct⁹ & benedictus, In hora illa ego iuſtificabo eum, ſcilicet Adam ab illa ſententia. Dixit Deo ſancto & benedicto Dauid, Et in illa hora qua reſurget ille, qui eſt ſimilitudo tua, ſatiabor, & in iuſtitia contemplabor, vel videbo faciem tuam. Vbi gloſſa R. Selomonis, Con-

E templabor, inquit, faciem tuam: ſicut dictum eſt Iſa. 52. כי עין בעין יראו בשוב יהוה ציון i. Quia oculo ad oculum videbunt, cum morabitur vel habitabit. Quod Deus in Sion R. Ionathas ita Chaldaice traduxit, ארי בעיניהון יחזון גבוראן דיעביר יהוה כד יתיב שכינתיה לציון Hoc eſt, Quia oculis videbunt virtutem, vel fortitudinem ſuam quam faciet Deus, cum ſedebit vel morabitur diuinitas ipſius in Sion. Hæc omnia traditio. In quibus tria admodum magna continentur myſteria. Quo-

F rum primum eſt, quod Adam olim de paradiſo expulſum, erat Deus iuſtificaturus, auferēdo ſententiam contra eum latam. Secundum eſt, ꝙ tunc id futurum erat, cum iuxta Dauidis propheiam תמונה *temuna*. i. forma, vel figura, vel imago, vel ſimilitudo Dei reſurgeret. Tertiū eſt, quod cum ille qui ſimilitudo Dei, id eſt, ſimilis Deo Patri erat ſecundum diuinitatem, ſecundum humanitatē reſurrecturus erat, tunc ſciebat Dauid ſe ſanandum eſſe, ac per iuſtitiā faciem Dei viſurū atq; contem-

G platurum. Nec tamen dixit, per cui⁹ iuſtitiam iſta conſecuturus erat: quia forte maluit hoc per Iſaiā dici: qui poſt eum de Meſſia Dei Filio loquens, ſic vt in præcedentib⁹ oſtendimus 53. c. inquit, Iuſtificabit iuſtus ſeruus meus multos, & peccata eorum ipſe

rum ipſe portabit. Hic etiam haud incongrue di- A
ci poteſt, quod in libro *Sanhedrin*, cap. *Helec*, hoc
modo ſcriptum eſt: Dixit R. Nahman ad R. Iſhac,
Quis fecit te audire, quādo venturus ſit בר ניפלי
Bar nephli, id eſt, filius caducus. Ait ei, Quis eſt *Bar
nephli*? Dixit ei, Meſſias. Ait illi, Meſſiamne vocas
Bar nephli, i. filium caducum? Reſpondit ei, Etiam
Sicut de ipſo ſcriptum eſt Amos 9. cap. ביום ההיא
אקים את סכת דויד הנפלת id eſt, In die illa ſuſcita-
bo, vel erigam caſulam Dauid deiectam, vel pro-
ſtratā. Hæc traditio. Vbi non abs re vetus hic Tal- B
mudiſta, Meſſiam *Bar nephli*, id eſt filium caducum
appellauit. Quia vt dictum ſuum prophetæ teſti-
monio probat, Meſſias ipſe quoad corpus, caſula
Dauid deiecta, ſiue proſtrata in ſua paſſione &
morte eſſe debebat, in ſua autem reſurrectione à
Deo ſuſcitari & erigi. Hic neque ſilentio prætere-
undum puto, quod in *Midras tehilim*, id eſt in ex-
poſitione Pſalmorum legitur, ſuper titulum illum
Pſal. 22. qui eſt על אילת השחר Hoc eſt, Super cer-
ua auroræ: vbi ſic dicitur: Hoc eſt quod ſcriptum C
eſt, Excitare gloria mea, excitare pſalterium & cy-
thara, Excitabo auroram. Et infra, Excitare in E-
dom, id eſt in Romanis. Futurum eſt enim vt aſta-
re facias nobis regem Meſſiā. Et quid eſt, Excitabo
auroram, & aurora nō excitat me. A ſeculo enim
nō venit ſuper me aurora, & inuenit me dormiē-
tem. Et hoc eſt, Excitabo auroram. Et ſic ipſe di-
cit Pſal. 117. חצות לילה אקום להודות לך Hoc eſt,
Media nocte ſurgo ad confitendum tibi. Hacte-
nus traditio. Vbi notandum eſt, quod gloria Da- D
uid fuit in Meſſia, vt habetur in *Midras tehilim*, id
eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſal. 16.
Lætatum eſt cor meum, ſcilicet in verbis legis, &
exultauit gloria mea. Dixit Rabbi אבהו *Abbu*, læ-
tatum eſt cor meum, ſcilicet in Rege Meſſiæ, qui
ex me egreſſurus eſt. Sicut dictum eſt Iſaiæ 4. cap.
Quia ſuper omni gloria protectio. Hoc eſt Meſ-
ſias. Etiam caro mea habitabit ad fiduciam, ſcili-
cet poſt mortem. Dixit Rabbi Iſhac, Docet per
hoc quod non habuit in eo poteſtatem tinea, & E
vermis. Hæc traditio. Præmiſſis quoq; addendum
eſt, quod in Pſal. 16. hoc modo ſcribitur. לכן שמח
לבי ויגל כבודי אף בשרי ישכן לבטח כי לא תעזב
נפשי לשאול ולא תתן חסידך לראות שחת Hoc
eſt, Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exulta-
uit gloria mea, etiam caro mea habitabit ad fidu-
ciam. Quia non derelinques animam meam in
inferno, nec dabis ſanctum, vel pium tuum, vt vi-
deat corruptionē. Vbi propheta de corporis Chri-
ſti incorruptione, deque eius reſurrectione aper- F
tè loquitur. De eadem quoque corporis Meſſiæ
incorruptione ſic apud Iſaiam 51. capite legitur,
מהר צעה להפתח ולא ימות לשחת ולא יחסר לחמו
Id eſt, Cito clauſus, vel mobilis ad aperiendum, &
non morietur ad corruptionem, nec diminuetur
caro eius. Vbi gloſſa Rabbi Kimhi, Eſt, inquit, ibi
לחמו *lahmo*, cadens ſuper carnem tantum, iuxta
illud Leuit. 21. cap. כי אשי יהוה לחם אלהיהם הם
מקריבים והיו קדש Hoc eſt, Quia ſacrificium Dei,
carnem Dei ſui ipſi ſacrificant, erūt ſancti. Quod G
autem tertio die reſurrecturus eſſet, patet per ea
quæ R. Moſes Hadarſan in expoſitione libri Ge-
neſ. dicit, ſuper illud eiuſdem lib. 22. cap. dictum,
ביום השלישי וישא אברהם את עיניו id eſt, In die

A tertio eleuabit Abraham oculos ſuos: ibi enim
idem Rabbi ſic ad verbum ait, Hoc eſt quod ſcri-
ptum eſt Hoſeæ 6. c. יחיינו מיומים ביום השלישי
יקימנו ונחיה לפניו ונדעה נרדפה לדעת את יהוה
Hoc eſt, Viuificabit nos poſt duos dies, in die ter-
tio ſuſcitabit nos. Et viuemus ante faciem eius. Et
ſciemus, vt ſequamur ad cognoſcendum Deum.
In die tertio, id eſt triduo. ſicut ſcriptum eſt Gen.
42. ca. Et dixit eis Ioſeph, In die tertio. In die vero
tertio dationis legis, iuxta illud Exod. 16. Et fuit in
B die tertio facto mane, & fuerunt voces & fulgura.
In die autem tertio exploratorum. Sicut dictum
eſt Ieho ſuæ 2. Et abſconditi ſunt ibi tribus diebus,
In die quoq; tertio Ionæ. iuxta illud, Fuit Ionas in
viſceribus piſcis tribus diebus & tribus noctibus.
In die etiam tertio aſcendentium de captiuitate.
Sicut dictum eſt Ezræ 8. c. Et caſtrametati ſumus
ibi diebus tribus. In die demum tertio viuifica-
tionis mortuorum, iuxta illud Hoſeę 6. c. dictum,
Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertio ſuſci-
C tabit nos. Et viuemus ante faciem eius: quæ eſt
Rex Meſſias. Sicut dictum eſt Pſ. 80. יהוה אלהים
צבאות השיבנו האר פניך ונושעה id eſt, Deus ex-
ercituum conuerte nos, oſtende faciem tuam, id
eſt Meſſiam tuum, & ſaluabimur. Hæc traditio. In
libro autem *Mechilta* ſuper illud Pſalm. 30. כי רגע
באפו חיים ברצונו id eſt, Quoniam momentum
in ira eius, & vita in beneplacito eius: ita ſcriptum
legimus, אמר רבי משה הדרשן כי רגע באפו חיים
ברצונו נאמר על משיח צדקנו כי יהיה ברגע המות
D והחיים ברצונו לתת לאחרים ולקבלה הוא לעצמו
וסמיך ליה רנה כי כשיתן המיתה לשום אדם ויבכו
בעדו וכשיחיה אותו ירננו והוא כשימות יתאבלו
כל דור בשמו וכשיחיה ירננו ונסמך לזה יחיינו
מיומים וביום ג׳ יקימנו ונחיה לפניו Hoc eſt, Dixit
Rabbi Moſes Hadarſan. Quoniam momentum
in ira eius, vita in beneplacito eius. Hoc dictum
eſt de Meſſia iuſto noſtro. Quoniam erūt in mo-
mento mors & vita eius pro voluntate ſua ad dan-
dum aliis, & ad recipiendum in ſemetipſo. Et huic
E coniungitur illud immediate in eodem Pſal. ſe-
quens, בערב ילין בכי ולבקר רנה id eſt, ad veſpe-
rum demorabitur fletus; & ad matutinum cātus.
Quando enim alicui inferet mortem, flebunt ſu-
per illum, & cum ad vitam reſtituet eum, Canti-
cum canent. Cum autem ipſe morietur, triſtes e-
runt de morte eius omnes ſectatores nominis e-
ius; & cum ad vitam redibit, ſiue cum reſurget,
gaudebunt, & canent. Et huic additur illud, Viui-
ficabit nos poſt duos dies, & in die tertia reſurge-
F re faciet nos, & viuemus ante faciem eius. Verba
igitur Hoſeę prophetæ ſic iuxta eorum expoſitio- *Catholicā expoſitio.*
nes, intelligēda ſunt, Viuificabit nos, ſcilicet Meſ-
ſias à morte culpæ poſt duos dies, quibus ſcilicet
iacebit in ſepulchro: In die tertio ſuſcitabit nos,
per ſpem ſcilicet reſurrectionis. Nam Chriſti re-
ſurrectio noſtræ reſurrectionis generalis futuræ
exemplum & cauſa fuit. Quemadmodum enim
Chriſtus reſurrexit, ita nos quoq; reſurgemus. Eam
ob rem Petrus quaſi prophetiam hanc Hoſeæ ex-
G ponere volens, ita primæ primo cap. ait, Benedi-
ctus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti;
qui ſecundum magnam miſericordiam ſuam re-
generauit nos in ſpem viuam, per reſurrectionem
Ieſu Chriſti ex mortuis. Hoc ipſum autē per Rab-

benu Haccados expreſſius dictum fuit, eo in libro qui גלי רזייא *Gale razeia* id eſt, Reuelator arcanorum inſcribitur, dum ita dixit, Poſt triduum vero anima Meſſiæ ad corpus ſuum reuertetur, & exibit ex illo lapide quo erit ſepult⁹: ſicut dictum eſt Exod.33.c. הנה מקום אתי ונצבת על הצור והיה בעבור כבודי ושמתיך בנקרת הצור Hoc eſt, Ecce locus eſt apud me, ſtabis ſupra petram. Cumque tranſierit gloria mea ponam te in foramine petrę. Hæc ille quem Hebræi Magiſtrum noſtrum ſanctum vocant.

CAPVT XXIII.

Quod Meſſias in cœlum aſcenſurus erat, ducens ſecum eos quos de inferno liberare debebat.

CAPNIO.

IN cœlum quoq; Chriſtum aſcendiſſe fides Catholica firmiter tenet. Idcirco Meſſiam id ipſum poſt reſurrectionem ſuam facturum fuiſſe, per Hebraicarum ſcripturarum teſtimonia probandum eſt. GAL. Hoc per ſeptem præcipue teſtimonia probare poſſumus. Quorum primum quidem illud ſit, quod

Primum teſtimoniũ. Deut.32. cap. ponitur, כי אשא אלשמים ידי Hoc eſt, Quia leuabo ad cœlos manum meam: Quod R. Ankelos in Chaldæum vertens, ſic expoſuit, ארי אתקינית בשמיא בית שכינתי id eſt, Quia ordinabo, vel præparabo in cœlo domum diuinitatis meæ, & dicam permanens ego in æternum. Id quoq; R. Selomo ita expoſuit, Leuabo ad cœlos manum meam, id eſt, locum diuinitatis meæ. Locus autem & domus diuinitatis Meſſias eſt ſecundum humanitatem. Quod ſatis per Iſaiam oſtenditur, ita 57. cap. dicentem, כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכון ואת דכא ושפל רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדכאים Hoc eſt, Sic ait excelſus, habitans in æternitate, & ſanctum nomen eius. Excelſum & ſanctum inhabitabo, & contritum & inferiorem ſpiritu, ad viuificandum ſpiritum inferiorum, & ad viuificandum cor contritorum. Vbi gloſſa R. Selomonis, Excelſum, inquit, & ſanctum inhabito, & inde ego ſum cum contrito & inferiore ſpiritu. Prolongo enim diuinitatem meam ſuper eum. Hæc R. Selomo. Contritus autem & inferior ſpiritu, id eſt, humilis, nemo aptius quam Meſſias eſt. De quo Iſaias 53. cap. ait, Percuſſum Deum, vel Dei, & humiliatum. Et ipſe vulneratus, vel occiſus eſt propter culpas noſtras, contritus propter peccata noſtra. Videtur ergo Rabbi Selomo in præmiſſis expoſitionibus propheta, quamuis neſciret quid

Secundum teſtimoniũ. prophetauerit. Secundum teſtimonium eſt Micheæ, ita de Meſſia, cap. 2. dicentis, עלה הפרץ לפניהם פרצו ויעבורו שער ויצאו בו ויעבור מלכם לפניהם ויהוה בראשם id eſt, Aſcendit labefactans ante eos. Irruperunt & tranſierunt portam, & egreſſi ſunt ſuper eam, & tranſibit Rex eorum ante eos, & Deus in caput ipſorum. Quod autem hæc de Meſſia intelligẽda ſint, per eorum ſcripturas liquido patet. Nam in expoſitione libri Gen. R. Moſis Hadarſan, ſuper illud 40. c. eiuſdem libri dictum, בחלומי והנה גפן לפני Hoc eſt, In ſomnio meo, & ecce vitis coram me: ſic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 80. וכנה אשר נטעה ימינך

A id eſt, Et perfice, vel præpara quam plantauit dextera tua. Plantam ſcilicet de inferius. Et hæc eſt Abraham: & plantã de ſuperius: & hæc eſt Meſſias. De quo dictum eſt Micheæ 2. cap. Aſcendit labefactans corã eis. Huc uſq; traditio. Gloſſ autem R. Selomonis ita eadem Michee verba exponit, Aſcendit ſcilicet ſaluator eorum labefactans, ſæpes ſcilicet ſpinarum & veprium, ad [illegible] eis viam. R. quoque Moſes Hadarſan ſuper illud Gen. 44. c. dictum, Et acceſſit ad eum Iudas, ſic ait,

B Hoc eſt quod ſcriptum eſt Cantici cant. 1. Exultabimus & lætabimur in te Et quãdo hoc erit. Cum aſcẽdet captiuitas de gehenna, & diuinitas erit in caput eorum. Sicut dictũ eſt Micheę 2 c Et tranſibit Rex eorum coram eis, & De⁹ in capite eorum. Idem quoq; Rabbi in expoſitione libri Gen. ſuper illud 41. cap. eiuſdem libri dictum Poſt finem duorum annorũ, Pharao ſomniauit: ita dicit, Sed quid eſt adhuc quod ſcriptum eſt Pſal. 146 יהוה מתיר אסורים id eſt, Deus abſoluet *Aſurim* id eſt,

C captiuos inferni, captiuos mortis. Hucuſq; Rabbi Moſes Hadarſan. Item in *Midras Rabbathi* id eſt, in expoſitione planctus Ieremiæ ſuper illud [illegible] c. eiuſdem libri dictum כי רבות אנחותי ולבי דוי i Multa enim ſunt ſuſpiria mea, & cor meum [illegible]: ſic dicitur, Tu inuenis, quod in eiſdem [illegible], in quibus peccauit Iſrael, punitus eſt, & [illegible] conſolatus. Peccauerunt enim in capite: Sicut ſcriptum eſt Numer. 14. Detur nobis caput, & reuertamur in Ægyptũ. Et puniti ſunt in capite Sicut ſcriptum

D eſt Iſa. 1. Omne caput ad languorem. Et conſolandi erant in capite. Quemadmodum ſcriptum eſt Mich 2. cap. Et tranſibit Rex eorum coram eis, & Deus in caput eorum. Quod autem Meſſias ſit caput Iſrael, ſatis per eorum ſcripturas in præcedentibus probatum eſt. Quod adhuc etiam per illud Hoſ. 1. c. dictum, optime patet, ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד i. Et congregabuntur filij Iuda, & filij Iſrael pariter, & ponẽt ſibi caput vnum. Vbi gloſſa R. Selomonis ait,

E Caput vnum, id eſt Dauid Regem eorum. Quia magnus dies cõgregationis [illegible] Dei Cum autem Hoſeas tempore Achaz Regis prophetauerit, non poſſunt verba eius de Dauid illo [illegible] intelligi, cum ille longe ante fuerit. Quare de Meſſia, qui vt ſupra oſtendim⁹, Dauid quoq; in [illegible] ſcriptura ſæpe dictus eſt, ipſa intelligi oportet. Tertium

Tertium teſtimonium. teſtimonium habetur Pſal. 68 [illegible] עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם ואף סוררים לשכן יה אלהים i. Aſcendiſti in altum, pre-

F datus es prędam, accepiſti dona in Adam, & etiam demẽtes ad habitandũ cum Domino Deo. Quar-

Quartum teſtimonium. tum teſtimonium eſt apud Amos. ſic. 9 ca dicentem, הבונה בשמים מעלותיו ואגדתו על ארץ יסדה הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ יהוה שמו: Hoc eſt, Qui ædificat in cœlo, vel in cœlis aſcenſiones ſuas, & faſciculum ſuum ſuper terram fundauit, qui vocat aquas maris, & effundit eas ſuper faciem terræ, Deus (tetrag. ammaton) nomẽ eius. Quæ R. Ionathas Vzielis filius ita in Chaldæum

G tranſtulit, דאשרי ברומא רומא שכינת יקריה וכנשתיה על ארעא קשטא דאמר לכנשא משריין דמגיאן במי ימא ומבדר להון על אפי ארעא יהוה שמיה i. Qui poſuit in robuſto altitudinis diuinitatem gloriæ ſuæ, & Eccleſiam ſuam ſuper terram ſtabi-

confirmauit. Qui dixit, vt congregentur turmæ, A vel multitudines velut aqua maris, & ſparget eas ſuper faciem terræ: Deus (tetragrammaton) eſt nomen eius. In ſuperioribus autem probauimus nomen Dei tetragrammaton ſoli Deo conuenire, eoque Meſſiam vocandum fuiſſe.

Quintum teſtimoniū. Quintum teſtimonium ponitur Deuter. 33. cap. vbi dicitur, אין כאל ישרון רכב שמים בעזרך ובגאותו שחקים Hoc eſt, Non ſicut Deus Ieſurun aſcenſor, vel equitator cœli in adiutore tuo, & in magnificentia ſua aſcendens nubes vel cœlos. Quæ Rabbi B Ankelos ita Chaldaice traduxit, לית אלה כאלהא דישראל די שכנתיה בשמיא בסערך ותוקפיה בשמיא שמיא .i. Non eſt Deus, ſicut Deus Iſrael. Cuius diuinitas in cœlis in adiutore tuo, & virtus, vel fortitudo in cœlis cœlorum. Rabbi quoq; Selomonis in gloſſa ſuper verbo Aſcenſor cœli, ſic ait, Ipſe eſt Deus ille, qui eſt in adiutore tuo, & in magnificentia ſua ipſe aſcendens שחקים *ſchakim*, id eſt cœlos vel nubes. Dictum eſt autem ſupra, Meſſiam adiutorem vocari.

Sextum teſtimonium Sextum teſtimonium C habetur Pſal. 104. vbi ſic legitur, השם עבים רכובו המהלך על כנפי רוח: עושה מלאכיו רוחות משרתיו אש להט: יסד ארץ על מכוניה, בל תמוט עולם ועד: Hoc eſt, Qui ponit nubem currũ ſuum, vel equitaturam ſuam, ambulans ſuper alas venti, qui facit nuncios ſuos ſpiritus, & miniſtros ſuos ignem vrentem: fundauit terrã ſuper baſim ſuam, non labetur in ſeculum, & vltra. Myſtice hoc in loco terra Iſrael ſunt apoſtoli & alij Meſſiæ noſtri diſcipuli, qui vt alibi probatum eſt, veri Iſraelitæ D fuerunt. Baſis quoq; terræ eſt Eccleſię fundamentum. Ad cuius expoſitionis propoſitum facit, quod in *Midras coheleth*, id eſt in expoſitione libri Eccleſiaſtis legitur, ſuper illud primo capite eiuſdem libri dictum, דור הלך ודור בא והארץ לעולם עומדת id eſt, Generatio vadit, & generatio venit. Terra autem in ſeculum, vel in æternum manet: vbi ſic ad verbum dicitur: Dixit Rabbi Iſhac, Regnum hoc ingreditur, & Regnum hoc egreditur. Iſrael autem permanet. Et hoc eſt, terra autem in æter- E num manet. Iuuatur autem hoc à ſcriptura, quæ dicit Iudicum 18. cap. Et Ionathan filius Gerſon filij Manaſſe, ipſi & filij eius fuerunt ſacerdotes tribui Dan, vſq; ad diem tranſmigrationis terræ. Et numquid terra trãſmigrat, aut trãſfertur? Non, ſed iſti ſunt Iſrael, qui vocatur terra, Sicut dictum eſt Malachiæ tertio capite ואשרו אתכם כל הגוים כי תהיו אתם ארץ חפץ Hoc eſt, Et beatificabunt vos omnes gentes, cum fueritis terra deſiderabilis. Hæc omnia ille dixit.

Septimum teſtimoniū. Septimum teſtimonium F eſt *Rabbenu Haccados*, in libro quem גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt Reuelatorem arcanorum appellauit, ita dicentis, Verſabitur autem Meſſias poſt reſurrectionem ſuam cum iuſtis, qui audient præcepta eius 40. diebus in figuram illorum 40. dierum, quibus erit in deſerto ad affligendam animam ſuam, antequam eum occidant. Et his peractis aſcendet in cœlum, ſedebitq; ad dexteram Dei. Sicut dictum eſt Pſalmo 110. Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meam.

CAPVT XXIV.

Quod Meſſias ad dexteram Dei Patris ſeſſurus erat.

CAPNIO.

Id quoque eſt, quod maxime per eorum ſcripturas probare debes, Meſſiam ſcilicet ad dexteram Dei Patris ſeſſurum fuiſſe. GAL. Hoc etiam per multa priſcorum dicta probare poſſumus. Præcipue autem per illud idem Pſalmographi dictum, quod nũc per eum, quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum vocant, allegatum eſt. B Sic enim Pſalmographus ipſe Pſal. 110. Hebraice ait, נאם יהוה לאדני שב לימיני, Hoc eſt, Dixit Deus Domino meo, ſede ad dexteram meam.

CAP. Etſi per hoc Pſalmographi tam euidens teſtimonium, optime propoſitum probetur, recentiores tamen Iudæorum veritatis lumen extinguere conantes, aſſerunt, Dauid non de Meſſia, ſed de aliquo alio verba hæc fuiſſe locutum. Nam nonnulli quidem eum de Abraham eadem verba dixiſſe ferunt. Quem & ipſum Dominum C ſuum vocaſſe affirmant, ob reuerentiæ paternæ exhibitionem. Nonnulli vero aiunt, Dauid de Angelo in cuſtodiam ſibi deputato, verba ipſa protuliſſe. Quem idcirco Dominum ſuum appellaſſe dicunt, quia cum vnuſquiſque hominum vnum ex Angelis ad ſui cuſtodiam deſtinatum habeat, recte Angelus ei præeſſe dicitur, cuius cuſtodiam gerit. Quare & eius Dominus recte quodammodo nuncupari poteſt. Et alia quoque præter hoc multa huius generis nobis obiiciunt, D vt veritatem effugere poſſint. GAL. Hæc Hebraicas literas ignorantibus dicere poſſunt, non autem iis qui eas callent. Ipſi enim (vt optime noſti) facile eos per proprias ipſorum ſcripturas conuincunt. Per authenticas igitur & approbatas veterum ſuorum ſcripturas, euidentiſſime oſtenditur, Dauid non de Abraham, neque de Angelo ſibi cuſtode deputato, neque de aliquo alio, ſed de Meſſia Deo & homine verba illa dixiſſe, cum nulli puræ creaturæ ſedere ad dexteram Dei con- E uenire poſſit. Primum igitur hoc patet per R. Ionathæ Targum, id eſt per Chaldaicam eius editionem, quæ ſic eadem verba Chaldaice exponit, אמר יהוה למימריה תיב לימיני id eſt, Dixit Deus Verbo ſuo, ſede ad dexteram meam. Nonnulli tamen aiunt, non ita in traductione Chaldaica eſſe, ſicuti ipſe retuli, ſed ſic אמר יהוה במימריה למיתן לי רבנותא חלף דיתבית לאולפן אורייתא ימיני אוריך Hoc eſt, Dixit Deus in verbo ſuo, vel per verbum ſuum, quod daret mihi dominatio- F nem, eo quod ſederim ad diſcendam legem, dextera mea expecta. Quibus ego verũ eſſe inquio, in translatione Chaldaica Pſalmorum, quam nunc Iudæi præ manibus frequentius habent, ita eſſe, vt ipſi dicunt: Ea tamen translatio non eſt Ionathæ, ſed R. Akilas, ſiue R. Ioſeph cæci, qui floruit annis ferme trecentis poſt ſecundi templi euerſionem. Translatio autem Ionathæ, quam ipſi nondum viderunt, ita prorſus habet, vti ipſe retuli. Quam neque idcirco negare debent, quia G eam ipſi non viderunt. Ipſe ſiquidem Ionathas tota biblia (vt alibi probauimus) in Chaldæum vertit, quamuis non omnes eius libri nunc præ manibus habeantur. Deinde probatur verba Dauidis illa, Dixit Deus Domino meo, ſede ad dex-

dam ſpiritum meum. Et dabo prodigia in cœlo & in terra, ſanguinem, & ignem & vaporem fumi. Vbi gloſſa R. Selomonis ſuper illud, Et effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, ait, hoc ſibi vult, Super omnem illum cuius cor fuerit tenerum, vt caro. De quo dictum eſt Ezech. 36. Et dabo vobis cor carneum. Hæc R. Selomo. Præmiſſis quoque haud inepte ſubiungitur, quod in libro *Tanhuma* ſuper illud Num. 15. ca. dictum, Et eritis ſancti; hoc modo legitur, Dixit Dominus Iſraeli, In ſeculo iſto per manum יצר הרע *ietſer hara* .i. fomitis, vel peccati originalis, vos eſtis à præceptis meis ſeparati: ſed in futuro in diebus Meſſiæ ego euellam à vobis ipſum: ſicut dictum eſt Ezech. 36. והסירותי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר ואת רוחי אתן בקרבכם id eſt, Et auferam cor lapideum de carne veſtra, & dabo vobis cor carneum. & ſpiritum meum ponam in medio veſtri. Et reliqua vt ſupra. Hæc traditio. Ex quibus liquido patet, ideo Spiritum ſanctum ſuper Iudæos obſtinatos non veniſſe, neq; effuſum fuiſſe, quia cor lapideum deponere noluerunt. Chriſti vero fideles idcirco ipſum abunde receperūt, quia cor carneum habuerunt. Quod experientia teſte nullatenus negari poteſt. Quod autem Spiritum ſanctum Meſſias ipſe ſuper diſcipulos ſuos miſſurus eſſet, *Rabbenu Haccados*, qui longe ante Chriſtum natum fuit, in libro qui גלי רזייא *Gale' razeia*, id eſt, Reuelator arcanorum inſcribitur apertiſſime prædixit, dum ad ſextam Antonini Conſulis vrbis Romæ petitionem, hæc inter cætera reſpondit, Poſt dies vero decem, à ſua ſcilicet aſcenſione, ad perfectionem 50. dierum mittet Spiritum ſanctum de cœlis ſuper iuſtos, vt in fide eius confirmentur. Moxq; illis præcipiet, vt eant, doceantq; omnes homines legem eius. Quemadmodum dictum eſt Ezech. 36. Et ſpiritum meum dabo in medio veſtri, & faciam, vt in præceptis meis ambuletis, & iudicia mea cuſtodiatis, & faciatis ea. Horum autem 50. dierum figura fuerunt illi 50. dies quibus Iſrael agnum Paſchalem occidit, & exiit de terra Ægypti, in quibus Deus ſanctus & benedictus miſit Spiritum ſanctum ſuper eos, deditq; eis legē ſanctam, vt eſſent firmi in fide eius: ſicut ſcriptum eſt Exo. 19. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te, & credat tibi in perpetuum. Hæc ad verbum ille, quem aduerſarij ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum vocitant.

LIBER NONVS.

DE IVDÆORVM REPROBATIONE DEQVE GENTILIVM VOCATIONE & ſalute.

CAPVT PRIMVM.

Quod omnes Dei promiſſiones cum conditione Iudæis facta fuerint, videlicet ſi Meſſiam reciperent, eique obtemperarent.

CAPNIO. QVONIAM poſt myſteriorum Meſſiæ reſerationem, quam in Domino noſtro Ieſu Chriſto penitus conſummatam fuiſſe, ipſe rerum euentus manifeſte oſtendit, te & de Iudæorum reprobatione, qui ipſum verum Meſſiam recipere abnuerunt, & de Gentilium vocatione ac ſalute, qui ei deuotiſſime adhæſerunt, dicturum arbitror; (hoc enim ordo ipſe dicendorum poſtulat) eam ob rem, tum pro fundamento eorum, quæ dicenda ſunt, tum etiam, vt iuſta Iudæorum obſtinatorum reprobatio clarius appareat, faciliuſque probetur, in primis te per eorum ſcripturas oſtendere oportet, cunctas Dei promiſſiones Iudæis factas, cum conditione factas fuiſſe, videlicet ſi Meſſiam recepturi eſſent, eique obtemperaturi.

GAL. In hoc recentiores Iudæorum maxime errant, firmiter aſſerentes promiſſionem quidem Dei in bonis, etiamſi ei facta ſit qui de iuſtitia ad iniuſtitiam labitur, à Deo nunquam reuocari, ſed ſemper neceſſario adimpleri: Malorum vero comminationem, etiam cum iuramento à Deo factam, ſæpenumero pœnitentia interueniente, reuocari: Ad quod probandum, Rabbi Selomo- *R. Selomonis falſa expoſitio.*

his verba præcipue inducunt, ſuper illud Ieremiæ quod Ananiæ pſeudoprophetæ dixit, dum vigeſimo octauo capite ait, Propheta qui prophetat ad pacem, cum venit verbum prophetæ, ſcietur eſſe propheta, quem miſit Dominus in veritate. Super hoc itaq; ſic Rabbi Selomo inquit: Dixit Ieremias Ananiæ, Ego propheto Dei vindictam: Si venerit quod propheto non reputabor שקרן *ſacran*, id eſt mendax, ſiue fallax. Deum namq; ſanctum & benedictũ pœnitet ſuper malo. Propheta vero qui prophetat ad pacẽ, cum venerit verbum ipſius prophetæ, ſcietur eſſe prophetã. Si autem non venerit verbũ eius, mendax eſt. Sicut dictum eſt Num. 23. c. Non eſt vt homo Deus, vt mentiatur. Ita enim expoſuit hoc R. Tanhuma. Hæc R. Selomo. Ex quibus Iudæi inferunt, pollicitationes quidem Dei bonas nunquam reuocari poſſe. Comminationes vero Dei ſæpiſſime, pœnitentia intercedente, irritas fieri. Nos autem poſtremam quidem opinionis eorum partem concedimus: Dei videlicet comminationes, ac malorum promiſſiones propter ſcelera factas, per pœnitentiam omnino reuocari. Primam vero partem pacis ſcilicet bonorumq; ꝓmiſſiones à Deo factas, haudquaquam reuocari poſſe, tanquam falſam & hæreticam prorſus negamus. CAP. Vellem igitur eos in hoc mendaces eſſe, per eorum ſcripturas oſtenderes. GAL. Primum itaq; Iudæi noſtri temporis qui hoc implicantur errore, illud audiant quod 1. Reg. 2. hoc modo legunt, ויבוא איש האלהים אל עלי ויאמר id eſt, Et venit vir Dei ad Eli, & dixit ad eum. Vbi gloſſa R. Selomonis ait, Hic vir Dei fuit Elcana. Et poſt pauca, לכן נאם יהוה אלהי ישראל אמר אמרתי ביתך ובית אביך יתהלכו לפני עד עולם Hoc eſt, propter hoc ait Dominus Deus Iſrael, Dicens dixi, domus tua, & domus patris tui ambulabunt coram me vſque in ſeculum. Quod ita Rabbi Ionathas Chaldaice interpretatus eſt, ותשתמש קדמי עד עלמא id eſt, Seruient coram me vſq; in ſeculum. Et mox deinde ſequitur, ועתה נאם יהוה חלילה לי כי מכברי אכבד ובזי יקלו הנה ימים באים וגדעתי את זרועך ואת זרוע בית אביך Hoc eſt, Et nunc ait Deus, Abſit à me. Honorantes enim me honorabo, cõtemnentes autem me, vileſcent; Ecce dies venient, & confringam brachium tuum, & brachium domus patris tui. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait, brachium, id eſt, poteſtatem quam habetis in domo mea, & qua dicitis, Alioquin tollam vi. Honorantes enim me, hoc eſt, filios Pinhas qui honorauit me in Setim, honorabo. Et ſic factum eſt in diebus Selomonis, quando ædificata eſt domus ſanctuarij. Tunc enim repulit Selomo Abiatar, qui erat de domo & familia Merari, ne eſſet ſacerdos Domini iuxta verbum Domini, quod locutus eſt ad domum Eli. Factuſq; eſt Sadoc ſacerdos magnus, eo quod eſſet de filiis Pinhas. Sic enim genealogizatum eſt in primi libri Paralip. 6. cap. Hæc Rabbi Selomo: in quibus aperte repugnantia aſſerit iis, quæ ſuper Ieremiam cum dixiſſe audiſti. Deinde quod apud Ieremiam 18. lectitant, eis propono, vbi ſic dicitur, הכיוצר הזה לא אוכל לעשות לכם בית ישראל נאם יהוה הנה כחמר ביד היוצר כן אתם בידי בית ישראל: רגע אדבר על גוי ועל ממלכה לנתוש ולנתוץ ולהאביד: ושב הגוי ההוא מרעתו אשר

A דברתי עליו ונחמתי על הרעה אשר חשבתי לעשות לו: ורגע אדבר על גוי ועל ממלכה לבנות ולנטוע: ועשה הרעה בעיני לבלתי שמוע בקולי ונחמתי על הטובה אשר אמרתי להיטיב אותו Hoc eſt, Nonne ſicut figulus iſte, potero facere vobis, domus Iſraël? dicit Deus. Ecce ſicut lutum in manu figuli, ſic vos in manu mea, domus Iſraël. Et ſtatim cum loquar ſuper gente & ſuper regno vt euellam, & confringam, vel diſſipem, vel diruam, &

B perdam illud, & conuerſa fuerit gens illa à malicia ſua, ob quam locutus ſum contra eam; pœnitebit me quoque ſuper malo, quod cogitaui facere ei. Et mox cum loquar ſuper gente, & ſuper regno, vt ædificem & plantem illud; & fecerit malum in oculis meis, vt non audiat vocem meam, pœnitebit me quoque boni, quod dixeram, vt facerem ei. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, ſuper verbo pœnitebit me, id eſt, cogitabo (inquit) aliam cogitationem. Ex his igitur teſtimoniis ſatis (vt ar-

C bitror) aperte liquet, quod propter ſequentem culpam eius, cui boni promiſſio facta eſt, Deus promiſſionem illam irritam, & inanem facit. Nam etſi Deus in omnibus verbis ſuis, & verax & fidelis eſt, eius tamen promiſſio fere ſemper cum conditione facta intelligitur, quamuis conditio non exprimatur. Quod ex eo etiam patet, quod in expoſitione libri Geneſ. à Rabbi Moſe Hadarſan dicitur, ſuper illud 32. c. eiuſdem libri dictum, ויירא יעקב מאד ויצר לו id eſt, Et timuit Iacob val-

D de, & anguſtia fuit ei. Ibi enim ſic ad verbum legitur: Hoc eſt quod ſcriptum eſt Prouerb. 28. cap. אשרי אדם מפחד תמיד Hoc eſt, Beatus homo, qui ſemper eſt timoratus. Sic enim eſt mos iuſtorum. Nam eos Deus ſanctus & benedictus certos & ſecuros reddidit, & tamen timuerunt. Sic & ille fecit, qui electus erat inter Patriarchas, & iſte, qui electus inter Prophetas. Electus quidem in patribus Iacob eſt. De quo dictum eſt Pſalm. 133. Quoniam Iacob elegit ſibi Dominus. Huic dixe-

E rat Deus ſanctus & benedictus Geneſ. 31. Reuertere ad terram patrum tuorum, & ad locum natiuitatis tuæ, & ego ero tecum. Et tamen ipſe demum timuit. Sicut dictum eſt Geneſ. 32. Et timuit Iacob valde. Quare timuit? quia dixit, Fortaſſis inquinatus ſum in aliquo in domo Laban. Scriptum eſt enim Deuter 23. cap. Et videbit in te turpitudinem, & non recedet à te. Electus autem in prophetis fuit Moſes. Sicut dictum eſt Pſalm. 105. Et dixit vt diſperderet eos, niſi Moſes electus eius

F ſteriſſet. Huic etiam dixerat Deus Exod. 3. cap. Quoniam ego ero tecum. Et nihilominus poſtea timuit. Quemadmodum dictum eſt Numer. 21. cap. Et dixit Dominus ad Moſem, Ne timeas ipſum. Quod nequaquam dixiſſet, niſi ipſe timuiſſet. Hinc ergo dictum eſt, Et timuit Iacob valde. Legimus etiam ibi; quod R. Hillel dixerit; Non ceſſes congregare merita, nec ſis de te ſecutus, vſque ad diem mortis tuæ. Quomodo? Quia licet homo ſit iuſtus, timeat tamen omni tempore pec-

G catum, & non ſit de ſe ipſo ſecurus. Et ſic eſt Dauid dicens Pſ. 27. לולא האמנתי לראות בטוב יהוה בארץ החיים id eſt, Si non credo videre bonum Dei in terra viuentium, Dixit R. Ioſes, Cur punctatum eſt, לולא *lule*, id eſt, ſi non? Quia ſic dixit Dauid coram Deo ſancto & benedicto, Domine mundi.

de mundi, confido ego in te, quod daturus ſis præmium bonũ iuſtis in futuro: neſcio tamen, ſi erit mihi pars inter eos, an non. Et ecce Dauid חסיד *haſid*, id eſt, ſanctus erat. Sic enim ipſe ait Pſal. 86. שמרה נפשי כי חסיד אני Hoc eſt, Cuſtodi animam meam, quia ſanctus ego ſum. Et tamen ipſe timebat, ne peccatum infringeret meritum eius. Tradiderunt quoque magiſtri, exponentes illud Exod. 15. c. ſcriptum, עד יעבור עמך יהוה עד יעבר עם זו קנית id eſt, Donec tranſeat populus tuus, Deus, donec tranſeat populus iſte quem poſſediſti. Donec tranſeat populus tuus, Deus: Iſte eſt primus introitus, vel aduentus in terram in diebus Iehoſuæ. Donec tranſeat populus iſte quem poſſediſti: Hic eſt ſecundus aduentus in diebus Ezræ. Digni enim erant filij Iſrael vt fieret ſignum vel miraculum in ſecũdo aduentu eorum, quemadmodum factum fuit in primo. Peccatum tamẽ egit, vt nullum fieret eis miraculum. Quare nec factũ fuit Et eam ob rem inuenitur Iacob timuiſſe à peccato. Dixit quoq; R. Iacob, Scriptum eſt Gen. 28. c. Et ecce ego ero tecum, & ſeruabo te in omnibus in quibus ieris, & reducam te ad terram iſtam. Non enim relinquam te, quouſq; fecerim quod locutus ſum tibi. Et tamen ſcriptum eſt Gen. 32. c. Et timuit Iacob valde. Timuit quidem ne forte peccatum infregiſſet, quod Deus ſupra dixerat, ſibiq; promiſerat. Hæc omnia R. Moſes Hadarſan ex priſcorum traditionibus. Quibus addendum eſt, quod in libro *Sanhedrin*, cap. *Helec*, hoc modo legitur: Scriptum eſt Exod. 15. cap כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך כי אני יהוה רפאך Hoc eſt, Vniuerſum languorem, vel dolorem quem poſui in Ægypto, non ponam ſuper te, quia ego Deus medicus tuus ſum. Si non ponet languorem, ad quid erit medicus? Dixit R. Iohanan, Scriptura hæc per ſe ipſam exponitur, cum ſtatim dicitur, ויאמר אם שמוע תשמע לקול יהוה אלהיך והישר בעיניו תעשה id eſt Et dixit, Si auditu audieris vocem Domini Dei tui, & rectum in oculis eius feceris. Si audieris (inquit) non ponam. Si vero non audieris, ponam ſuper te vniuerſum languorem etſi medicus tuus ſim. Hæc traditio. Ex his omnibus euidenter patet, omnes Dei promiſſiones olim Iſraelitico populo factas, conditionales ſemper fuiſſe. Hoc eſt, Si illi quibus bonum aliquod promiſſum fuerat, à malo recedentes, ac in bono perſeuerantes, ei obedirent, etiamſi ſcriptura quandoq; huiuſmodi conditionem non explicuerit. Tunc enim haud ſecus conditio ipſa, ac ſi poſita explicite fuiſſet, intelligenda erat. Alioqui Iacob & Moſes qui poſtquam à Deo tam firmam ſecuritatem acceperant, vehementer timuerunt, nullatenus ab infidelitatis & incredulitatis vitio excuſari potuiſſent. Quod de tam ſanctis viris nefas eſt vel ſomniare. Quæ cum ita ſint, ſole lucidius conſtat, promiſſiones omnes Iudæis de Meſſia, deque eorum ſaluatione factas, conditionales fuiſſe: videlicet ſi ipſum reciperent, eique tanquam Deo ſaluatori ſuo obtemperarent. Cauſa igitur quare Iudæi non fuerunt per Meſſiam redempti, & ſaluati, alia non eſt, niſi quia ipſum non receperunt, neque audire voluerunt, quin potius negauerunt, atque occiderunt, iuxta illud Pſalmographi 81. Pſal. dictum, ולא שמע עמי לקולי וישראל לא אבה לי: ואשלחהו בשרירות לבם ילכו במועצותיהם: לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו: כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי: משנאי יהוה יכחשו לו ויהי עתם לעולם: id eſt, Et nõ audiuit populus meus vocem meam, & Iſrael noluit me. Et dimiſi eos in cogitatione, vel obſtinatione cordis eorum, ibunt in conſiliis ſuis. Vtinam populus meus audiſſet me, Iſrael in viis meis ambulaſſet. Momento inimicos eorum humiliaſſem, & ſuper tribulantes eos vertiſſem manum meam. Odientes Deum negabunt eum, & erit tempus eorum in ſeculum. CAP. Hæc certe tam vera ſunt, tamque veraciter atque ſolerter dicta, vt nulla poſſint Iudæorum calumnia refelli. Verum quia antiquati mores difficile deponuntur, ipſique Iudæi (Moſe patre eorum teſtimonium perhibente) ſemper aduerſus Deum ipſum, nedum contra veritatem contentioſe egerunt, iuxta illud Deuter. 31. dictum, הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם יהוה ואף כי אחרי מותי Hoc eſt, Ecce adhuc me viuente vobiſcum, hodie, contentioſi fuiſtis cum Deo, quanto magis ero poſt mortem meam? Idcirco non dubito, Iudæos noſtri temporis patrum ſuorum nequitiam imitantes, his quæ tam euidenter per eorum ſcripturas probaſti, adhuc contradicturos, non ratione quidem, neque ſcripturæ authoritate, ſed ſola perfidiæ obſtinatione oſtendere conantes, quod bonorum promiſſiones nullo peccato impedire valente, ſemper adimpleri neceſſe ſit. Aliquam igitur exempli cauſa promiſſionem boni eis factam adducas, quæ peccato eorum impediente, impleta non fuerit. GAL. Vnam ergo duntaxat de multis bonorum promiſſionem certiſſimis verbis factam, afferam, quam ad literam impletam fuiſſe, minime oſtendere poſſunt, eam ſcilicet de qua Ieremias loquitur, dum 33. cap. ait, כי כה אמר יהוה לא יכרת לדוד איש ישב על כסא בית ישראל: ולכהנים הלוים לא יכרת איש מלפני מעלה עולה ומקטיר מנחה ועשה זבח כל הימים Hoc eſt, Quia ſic ait Deus, Non abſcindetur Dauidi vir ſedens ſuper thronum domus Iſrael. Et ſacerdotibus Leuiticis non abſcindetur vir coram me eleuans holocauſtum, & adolens, vel ſuffumigans oblationem, & faciens ſacrificium, cunctis diebus. Et mox deinde ſequitur, ויהי דבר יהוה אל ירמיהו לאמור: כה אמר יהוה אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה ולבלתי היות יומם ולילה בעתם: גם בריתי תפר את דוד עבדי מהיות לו בן מלך על כסאו ואת הלוים הכהנים משרתי: אשר לא יספר צבא השמים ולא ימד חול הים כן ארבה את זרע דוד עבדי ואת הלוים משרתי אתי: Id eſt, Et fuit verbum Dei ad Ieremiam, vt diceret: Sic ait Deus, Si irritabitis pactum meum diei, & pactum meum noctis, vt non ſit dies & nox in temporibus ſuis: pactum meum etiam irritabitur cum Dauid ſeruo meo, vt non ſit ei filius regnans ſuper thronum eius, & Leuitæ ſacerdotes miniſtri mei. Quemadmodum non numeratur exercitus cœli, & non menſuratur arena maris, ſic multiplicabo ſemen Dauid ſerui mei, & Leuitas miniſtrantes mihi. Hæc ibi. Gloſſa autem Rabbi Selomonis ſuper illis, Si irritabitis pactum meum diei, & pactum meum noctis: ſic ait, Si poteritis irritare pactum, quod percuſſi ad diem & no-

ctem, vt ſint in tempore ſuo. Quod quidem pactum pepigit cum Noa, & filiis eius cum dixit Geneſ. 8. c. Dies & nox non quieſcent. Hęc ille. Cum igitur conſtet, quod ab vrbis Ieruſalem templiq; ſecundi excidio hucuſque, anni plures quã 1440. iam præterierint, in quibus neque Regem de domo Dauid, aut ex ſe ipſis, neque ſacerdotem magnum, aut patruum, neq; ſacrificium vnquam habuerunt: nulla profecto vera, vel ſaltem veriſimili ratione nobis oſtendere poſſunt, Deum quæ eis per Ieremiam in verbis præmiſſis pollicitus fuerat, iuxta literam compleuiſſe. Quamobrem promiſſiones Iudaicas à Deo factas, conditionales fuiſſe concedant neceſſe eſt.

CAPVT II.

Quod valde pauci ex Iudæis ſaluandi erant, reliqui vero occidendi, deſtruendi, atq; diſſipandi.

CAPNIO.

ETSI ex his quæ dixiſti, facile patet, promiſſionem Iudæis à Deo factam de eorum ſaluatione tempore Meſſiæ conditionalem fuiſſe, videlicet ſi Meſſiam ipſum recepturi eſſent eique obtemperaturi (Quare ſi maxima eorum pars per Chriſti aduentum atque paſſionem, non ſolum ſpiritualiter ſaluata non fuerit, verum etiam temporaliter perdita, atque diſſipata, mirum minime videri debet, cum ipſum verum Meſſiam neque receperint, neque audire voluerint, ſed potius morte turpiſſima occiderint.) Vt tamen magis eorum perfidia conuincatur, rem admodum noſtro propoſito congruam facies, ſi non omnes Iudæos, ſed valde paucos per Meſſiam ſaluandos fuiſſe, ex eorũ ſcripturis probaueris. GAL. Hoc in primis per eorum traditionem, quæ in libro *Sanhedrin* in fine cap. *Helec* ponitur, aperte demonſtratur: vbi ſic ad verbum legitur: Dixit Rabbi שמאי Sammai, dictum eſt apud Ierem. 3. cap. ולקחתי אתכם אחד מעיר ושנים ממשפחה Hoc eſt, Et aſſumam vos, vnum de ciuitate, & duos de cognatione. Et rurſus dictum eſt, והבאתי אתכם ציון id eſt, Et introducam vos in Sion. Commenſuratus eſt igitur egreſſus eorum ex Ægypto, ingreſſui eorum in terram. Sicut introitus eorum in terram fuit duorum de ſexcentis millibus: Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, Reliqui (inquit) mortui ſunt in tribus diebus obſcuratis. Dixit Rabba, Et ſic erit in diebus Meſſiæ: ſicut dictum eſt Hoſeæ ſecundo capite, וענתה שמה כימי נעוריה וכיום עלותה מארץ מצרים Hoc eſt, Et reſpondebit, vel cantabit ibi, ſicut in diebus iuuentutis, vel pueritiæ ſuæ, & ſicut in diebus aſcenſionis ſuæ ex terra Ægypti. Hæc traditio. Ex qua manifeſte habetur, quod ſicut de ſexcentis millibus Iudæorum, qui ex Ægypto egreſſi fuerant, non intrauerunt in terram promiſſionis, niſi duo duntaxat, Ieboſuas & Caleb: ita quoque in diebus Meſſię (vt per Hoſeam prophetam probat traditio) non erant de Iudæis niſi duo ſolummodo de ſexcentis millibus ſaluandi, ac ſi vnus de ciuitate, & duo de cognatione (vt per Iere-

A miam prophetatum fuerat) aſſumendi eſſent, reliqui vero omnes penitus deſtruendi, ac diſſipandi erant. Nec derogat Chriſto quicquam prædicta Iudæorum deſtructio in diebus eius facta, quin potius ei quam plurimum conciliat fidei apud omnes qui veritatem non ignorant: ſicut antiqui Iudæorum patres (teſte eorum Talmud) prophetarum verba intellexerunt. Legitur namque in libro *Sanhedrin*, in capite quod incipit, דיני ממונות *Dine mamnonoth*, id eſt iudicia diuitiarum: B Quod filij Rabbi חייא *Hiia*, ſederunt coram Rabbi in conuiuio: Cumque nihil loqui vellent de ſecretis ſacræ ſcripturæ, quæ à patre ſuo habuerant, ait Rabbi ſeruo. Auge vinum iſtis, quia ſic loquentur. Quod cum factum fuiſſet, aperuit alter eorum os ſuum, & dixit, Non veniet filius Dauid, donec defecerint duæ domus patrum de Iſrael, quæ ſunt caput captiuitatis, quæ erat in Babylonia, & נשיא *Naſi*, id eſt Princeps qui eſt in terra Iſrael. Sicut dictum eſt Iſa. 8. והיה למקדש C ולאבן נגף ולצור מכשול לשני בתי ישראל לפח ולמוקש ליושב ירושלם וכשלו בם רבים ונפלו ונשברו ונקשו ונלכדו צור תעודה חתם תורה בלמדי וחכיתי ליהוה המסתיר פניו מבית יעקב וקויתי לו Hoc eſt, Et erit in ſanctificationem vel præparationem, & in lapidem offenſionis, & in petram ſcandali duabus domibus Iſrael, & in laqueum & in ruinam habitatoribus Ieruſalem. Et offendent ex eis multi, & ruent, & aſtringentur, & irretientur, & capientur. Liga teſtimonium, & D ſigilla legem inter diſcipulos meos. Et expectabo Deum, abſcondentem facies ſuas à domo Iacob, & præſtolabor eum. Dixit eis Rabbi, filij mei, ſpinas vos mittitis mihi inter oculos meos. Dixit ei Rabbi Hiia, Rabbi, non ſit hoc tibi malum. Vinum datum eſt in 70. & ſecretum datum eſt in 70. Intrauit vinum, & exiuit ſecretum. Hæc traditio. Rabbi autem Kimhi ſuper illud Iſaiæ, Et erit in ſanctificationem, ſic exponens ait: Hoc eſt, Erit locus ad quem ibit homo, vt ſaluetur in E eo. Sunt quoque qui exponunt, Erit in ſanctificationem, id eſt in præparationem: ac ſi dicat in præparationem vltionis, iuxta illud Ierem. 12. cap. dictum, והקדישם ליום הרגה Hoc eſt, Sanctifica eos ad diem occiſionis. Hæc Rabbi Kimhi. Circa hanc igitur traditionem primo notandum eſt, quod ea Iſaiæ verba, Et erit in ſanctificationem: cum reliquis; de Meſſia dicta ſunt. Secũdo, quod ad huius rei veritatem, & ad ſententiam verſiculi, qui verba iſta antecedit: videlicet, את יהוה צבאות אותו תקדישו F Hoc eſt, Deum exercituum ipſum ſanctificate: ſic dicit Rabbi Ionathæ Chaldaica tranſlatio, והוא מוראכם והוא מעריצכם והיה למקדש Hoc eſt, Et ipſe ſit timor veſter, & ipſe erit confortator veſter. Et erit in ſanctificationem; & reliqua. Ex quo ſequitur neceſſario, Meſſiam non hominem tantum, ſed Deum quoque eſſe. Tertio inſuper notandum eſt, quod Meſſias eſſe debebat non omnibus, ſed aliquibus ex Iudæis, id eſt ſolis in eum credentibus, ac ei G obtemperantibus in ſanctificationem, & præparationem, hoc eſt, vt eos ſanctos ac præparatos faceret ad æternæ vitæ & gloriæ ſuſceptionem. Non credentibus vero qui multo plures futuri erant, ad multiplicem deſtructionem, & perditionem

Traditio filiorum R. Hiia.

nem (eorũ requirẽte perfidia) eſſe debebat. Quod A notatur, cũ dicitur, Et offendent ex eis multi: cum cæteris quę ſequuntur. Et ob hoc ſpeciali et traditio iſta Talmudiſtica hoc loco inducta eſt. Quarto quoq; animaduertendũ eſt, quod Deus Iudæos omnes, qui Meſſiæ non erant credituri, reprobaturus erat, ab eiſq; ſcripturæ intelligentiæ gratiam ablaturus, ipſámq; Meſſię diſcipulis collaturus. Et hoc totum inſinuatur, cum dicitur, Liga teſtimonium, ſigilla legem inter diſcipulos meos. Et expectabo Deum abſcondentem facies ſuas à domo Iacob, i. à Iudæis. Quinto ẽt notandum eſt, quod traditio iſta propter magna Meſſiæ, quæ continebat arcana, apud priſcos patres in maximo habebatur atq; ſeruabatur ſecreto. Sexto, quod nullum latet ſecretum, vbi præualet vinum. Septimo demum, quod deſtructo captiuitatis Babylonicę capite, quod fuit Zerubabel & filii eius, ac Matathias & ſui, hoc eſt, Machabæi, quos ipſi חשמונאי *Haſmonai* vocant, venturus erat Meſſias. Filios autem Zerubabel יון *iauan*, i. Gręci depoſuerunt, ab eiſq; Iudæorũ dominiũ penitus abſtulerũt. Quod quidẽ vel ex eo maxime videri poteſt, quod Matathias ac filii eius dominiũ ipſum de manu Græcorum fortiter poſtea extorſerunt, factiq; ſunt Iudęorum principes, vſq; ad Herodẽ Aſcalonitã, qui in eos poſtmodum inſurgens, regnum de eorum manib. arripuit: vt alibi latius diximus. Et ſic iuxta prædictam traditionem ceſſauerunt duæ domus patrum de Iſrael, quę erant caput captiuitatis, quę ex Babylone redierat, videlicet Zerubabel & ſui, & principes, qui erant in terra Iſrael, qui fuerunt Machabæi. Poſt Machabęorum igitur deſtructionem, tempore ſ. Herodis Aſcalonitæ, qui Machabæos perdidit, & Meſſiam veniſſe, & Iudæos magna ex parte paulo poſt deſtructos fuiſſe, ſecundũ Talmudiſticam hãc traditionem certũ eſt. Quod pauci quoq; ex Iudæis ſaluandi erant, exceptis iis, qui circa mundi finem conuerſi, de peccato ſuo pœnitentiam acturi ſunt, ex eo quod Iſa. 10. c. teſtatus eſt, dicens, אם יהוה עמך ישראל כחול הים שאר ישוב בו i. Si enim fuerit populus tuus Iſrael ſicut arena maris, reſiduum conuertetur ex eo. Quod R. Ionathas ita Chaldaice traduxit, ארי אם יהי עמך ישראל סני כחלא דימא שאר דלא חטו ודתבו מחטאה h. e. Si enim fuerit populus tuus multus, ſicut arena maris, reſiduum quod nõ peccauerit, vel quod peccati pœnituerit, conuertetur. Gloſſa autem R. Selomonis ſuper præmiſſa Iſaiæ verba ſic ait, Etiamſi fuerit Iſrael ſicut arena maris præ multitudine, ego cõflabo eos vt argentum, & redigetur in modicum. Reſiduum illius modici conuertetur ad bonum. Præmiſſis etiam addendum eſt, quod in lib. *Sanhedrin*, cap. *Helec* ſic ſcribitur: Dixit Iohanan, Generatione in qua filius Dauid venturus eſt, ſapientes magiſtri minorabuntur. Reliquorum vero oculi deficient in luctu & ſuſpirio. Et anguſtiæ multæ, & ſententiæ graues contra eos innouabuntur. Adhuc enim prima non erit executioni mandata, & iam veniet altera. Ex quibus omnibus patet propoſitum.

CAPVT III.

Quod Iudæi, qui Meſſiam non erant recepturi, ſcripturarum intelligentiam perdituri erant, & in ſummam ignorantiam lapſuri.

CAPNIO.

ID quod iam in præmiſſis dixiſti, intelligendæ ſcilicet ſcripturæ gratiam à Iudęis auferendam fuiſſe, & Meſſiæ diſcipulis conferẽdam, velim ex eorum ſcripturis oſtenderes. Et præſertim, quod qui Meſſiam recepturi non erant, ſcripturarum intelligentiam penitus perituri erant. GAL. Primum hoc in libro *Sanhedrin*, c. *Helec*, clare habetur, vbi ita legitur: Dixit R. Iudas, Generatione in qua filius Dauid venturus eſt, domus prædicationis erit ad fornicationem. (Gloſſa R. Selomonis, i. locus, vbi ſapientes magiſtri docebant legem) & viri *Gazith* (Gloſſa R. Selomonis, h. e. *Sanhedrin*, i. 70. Iudices ordinati) circumibunt de ciuitate in ciuitatem, & nemo miſerebitur eorum. Et ſapientia ſcribarum fœtebit, & timentes peccare reprobabũtur. Et facies illius generationis, vt canis (Gloſſa R. Selomonis, ad literam, erunt impudentes vt canes) & veritas erit diminuta. In libro quoq; ספרי *Siphre*, ſic exponitur illud Deut. 32. c. dictũ, דור עקש ופתלתל הליהוה תגמלו זאת עם נבל ולא חכם Hoc eſt, Generatio praua atq; peruerſa, nunquid Deo retribuetis hoc popule ſtulte, & non ſapiens? Popule ſtulte, in iis ſcilicet, quæ præceſſerunt. Et non ſapiens, in iis videlicet, quæ in ſeculo venturo fient. Et hoc eſt, quod dictum eſt Iſa. cap. 1. ישראל לא ידע עמי לא התבונן. Iſrael non cognouit, populus meus non intellexit. Iſrael non cognouit ea, quæ prætererunt. Populus meus nõ intellexit ad ſeculum venturum. Quid promeruit Iſrael, vt eſſent infatuati, & corde incraſſati? Quia non ſapuerunt in verbis legis. Et ſic ipſe Iob dicit cap. 4. הלא נסע יתרם בם ימתו ולא בחכמה hoc eſt, Nónne abſceſſit funis eorum cùm eis, morientur, & non in cognitione, vel ſapientia? Hucuſque traditio. Cum igitur ſeculum venturum vel futurum in Talmud ſit fère ſemper tempus Meſſię, ſatis plane habetur ſecundum præmiſſam traditionem, idcirco Iudæos infatuatos eſſe, quia non ſapuerunt, neq; intellexerunt verba legis, quibus Meſſias euidenter oſtenditur, vt ipſum reciperent. Funis autẽ eorum cum eis tunc abſceſſit, quando negantes Meſſiham Deum ſaluatorem ſuum, & in hoc ſeculo in Romani imperii voraginem, & in futuro in inferni barathrum præcipites corruerunt: inſtar illius, qui ſe ab alto per funem dimittit, quo diſſoluto, cum ipſo in præcipitium ruit. Iuxta illud Iſaiæ vaticinium quinto capite dictum, לכן גלה עמי מבלי דעת וכבודו מתי רעב והמונו צחה צמא: לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק וירד הדרה והמונה ושאונה ועלז בה h. e. Propter hoc captiuatus eſt populus meus, quia fuit abſque cognitione, & honorati eius mortui fame, & plebei eius ſicci ſiti. Propter hoc dilatauit infernus animam ſuam, & aperuit os ſuum abſque termino. Et deſcendet nobilitas eius, & vulgus eius, & tumultus eius. Et lætabitur in eo, ſcilicet infernus. Super hæc autem verba, Dilatauit infernus animam ſuam: cum reliquis: ſic dicit gloſſa Rabbi Rhamo, Menſura pro menſura. Ipſi enim dilatauerunt ſe ipſos ad degluttiendum cibum, & potum nimis, & aperuerunt os ſuum ad negandum Deum ſaluatorem ſuum, ſi-

cut dictum eſt Iere. 5. cap. Negauerunt Deum, & A dixerunt, non eſt ipſe. In libro etiam חגיגה *Haghiga*, id eſt, Solennitatis, in capite, quod incipit הכל חייבין *Haccol haiiabin*, id eſt, omnes tenentur, hoc modo legitur: Scriptum eſt Iere. 49. cap. אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם Hoc eſt, Petiit conſilium à filiis, fœtida facta eſt ſapientia eorum. Quando perditum eſt conſilium à filiis, & fœtida facta eſt ſapientia eorum? Cum apud gentes ſeculi fuerint. Infatuauit enim Iudæos (Deo B permittente) Diabolus, abſtulitque ab eis ſenſum quoad veritatis intellectum. Et vſque adeo quidem, vt in diuinis ſcripturis minoris intelligentiæ ſint, quam aſini. Quod ipſimet fateri coguntur. Nam in libro שקלים *Sekalim*, id eſt, Ponderum, in capite quod incipit ואלו הן *Veellu hen*, id eſt, Et iſti ſunt; Sic ad verbum legitur: Dixit R. Haggai, Priores arauerunt, & ſeminauerunt, & ſarculauerunt, & meſſuerunt, & fecerunt areas, & triturauerunt, & ventilauerunt, & moluerunt, & C appoſuerunt nobis panem, id eſt, Scripturæ doctrinam. Et non eſt nobis os ad comedendum. Dixit R. Abba, Si fuerunt antiqui filii hominum, nos ſumus aſini. Dixit R. Men in illa hora, Etiam aſinæ R. Pinhas filii Hair non ſumus comparandi. Hæc omnia in Talmud. Aliud de hoc adhuc habetur teſtimonium in libro שבת *Sabbath*, id eſt, ſabbati; vbi ſic ad literam dicitur: Dixit R. Zera, quod dixit Rabbi, Si priores fuerunt filii hominum, nos ſumus aſini. Et non ſumus adhuc D tales, qualis eſt aſinus R. Hanina, vel ſicut aſinus R. Menahem, ſed vt cæteri aſini. Ex his autem, quamuis Iudæi omnes, qui Chriſtum non receperunt, aſini eſſe conuincantur: eos tamen deteriores aſinis exiſtere conſtat, qui falſo dogmate cæteros in foueam pertrahunt. Quos Ieremias paſtores vocat, eorumque aſinitatem beſtialitatem nuncupat, ita 10. c. dicẽs, כי נבערו הרועים ואת יהוה לא דרשו על כן לא השכילו וכל מרעיתם נפוצה h. e. Quia beſtiæ facti ſunt paſtores, & Deũ E non quæſiuerunt: propter hoc non intellexerunt, & omnia paſcua eorum diſperſa ſunt. Rurſus 50. cap. ſic ait, צאן אבדות היה עמי רעיהם התעום hoc eſt, Oues perditæ fuerunt populus meus, vel populi mei, paſtores earum errare fecerunt eas. Iudæorum vtique paſtores, eorum ſcilicet magiſtri atque Doctores: etſi olim eos pluries errare fecerint, hodie tamen maxime errare faciunt. Quare bene de ipſis Saluator 15. cap. Matthæi loquens, dixit, Cæci ſunt, & duces cæcorum. Si cæcus cæ- F co ducatum præſtat, ambo in foueam cadunt.

CAPVT IIII.

De Iudæorum reprobatione, & quod tanquam Dei inimici de domo Dei expellendi erant.

CAPNIO.

IVDÆOS Deus tanquam ſibi rebelles & inimicos quum de domo ſua abiecerit, & reprobauerit, ideo G ad eorum confuſionem hæc eis euentura fuiſſe, ex eorum ſcripturis afferenda ſunt teſtimonia. GAL. Hæc potiſſimum Hoſeæ teſtimonio patent, ita capite 9. in perſona Dei dicentis, על רע מעלליהם מביתי אגרשם לא A אוסף אהבתם h. e. Propter malitiam operum eorum expellã eos de domo mea, nec addã diligere eos. Quod R. Ionathas Chaldaice interpretatus eſt, על בישת עובריהון מבית מקדשי אתרפינון לא אוסיף לרחמא עליהון i. Propter malitiam operum eorum de domo ſancta mea expellam eos, nec adiiciam miſereri ſuper eos. De hoc & Propheta Amos c. 5. ait, נפלה לא תוסיף קום בתולת ישראל id eſt, Cecidit, nec addet reſurgere virgo Iſrael.

B CAP. Quid ſi Iudæi dixerint, hæc de decem ſolum tribubus fuiſſe dicta? GAL. Dicatur eis, Quod ſi ita eſſet, haudquaquam Deus per Hoſeam dixiſſet, De domo mea expellam eos; cum decem tribus neque in domo Dei fuerint, neq; domum Dei curarint. Quod expreſſius apud Ieremiam prædictum eſt 7. c. ſic dicentem, והשלכתי אתכם מעל פני כאשר השלכתי את כל זרע אפרים id eſt, Expellam vos à facie mea, ſicut expuli omnes fratres veſtros, omne ſemen Ephraim. Vbi per C Ephraim decem tribus intelliguntur, eo quod Ieroboam Rex eorum ex tribu Ephraim fuerit. Quod etiam in *Midras tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum aperte oſtenditur, cum ſuper illud Pſ. 76. dictum, נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו id eſt, Notus fuit in Iudæa Deus, in Iſrael magnum nomen eius: ſic dicitur, In hora qua Deus ſanctus & benedictus facit miſericordiam cum Iuda, perinde eſt, ac ſi ipſe miſericordiam faciat cum vniuerſo Iſrael. Omnis quippe Iſrael D appellatur nomine Iuda. Quatuor enim nominibus nuncupatur Iſrael, videlicet Iacob, Iſrael, Ephraim, & Iuda. De hac etiam reprobatione Amos ipſe ita 6. cap. dixit, נשבע אדני יהוה בנפשו נאם יהוה אלהי צבאות מתאב אנכי את גאון יעקב וארמנותיו שנאתי והסגרתי עיר ומלאה hoc eſt, Iurauit Dominus Deus per animam ſuam, dixit Dominus Deus exercituum; Deteſtor ego ſuperbiam Iacob, & palatia eius odi, & tradidi ciuitatem & plenitudinem eius. Quod R. Ionathas E ita in Chaldæum vertit, קיים יהוה במימריה אמר יהוה אלהי צבאות מנבל אנא ית בית מקדשא רביתיה דיעקב h. e. Statuit Dominus Deus in verbo ſuo, vel per verbum ſuũ. Dixit Dominus Deus exercituum, Abominor ego domum ſanctuarii, quæ eſt ſuperbia Iacob. Gloſſa aũt R. Selomonis ſic ait, Tradidi ciuitatem & plenitudinem eius, id eſt, Ieruſalem & habitatores eius. Domus quoq; ſanctuarii vocata eſt ſuperbia, iuxta illud Ezechielis 24. c. dictum, הנני מחלל את מקדשי גאון F עזכם i. Ecce ego prophanabo ſanctuariũ meum, elationem fortitudinis veſtræ. Hæc R. Selomo.

CAP. Quamobrem hæc Iudæorum reprobatio plerunque in ſacra ſcriptura contritio vocata fuit, quæ lagenæ figuli comminutæ non inepte comparatur? GAL. Quia tanta futura erat eorum in hac captiuitate preſſura, vt merito contritioni, de qua nec teſta quidem minima remanet, aſſimilari poſſit. Omnis namque vaſis fractura ſolidari poteſt, & ad aliquod opus vtile redigi. Teſtulæ G autem vaſis, ſi vehemẽti contritione confringantur, ad nihilum valent, niſi vt proiiciantur. Et quo magis teſta quaſſata durat, eo magis ſemper augetur eius fractura. Cum igitur eorum reprobatio huiuſmodi teſtarum contritioni comparetur, quæ ad nihilum valet vltra, niſi vt proiiciatur, datur

Iudæorum obiectio.
Reſponſio.

Cur Iudæorum reprobatio dicta eſt contritio.

foras, palam datur intelligi, eos in iſta captiuitate A in tantam deuentutos fuiſſe deiectionē, vt quamdiu in perfidia permanſerint, nunquam in priſtinam tedire poſſint libertatem: iuxta illud Pſal. 2, dictum, תרועם בשבט בשול ככלי יוצר תנפצם h. e. Contringes eos virga ferrea, & tanquam vas figuli proiicies eos. Ex his igitur, quæ dicta ſunt, manifeſtum eſt, Iudæos propter operum ſuorum malitiam, de domo Dei ab ipſo Deo merito eiiciendos fuiſſe, atque nunquam ab eo diligendos, quandiu in perfidiæ malitia permanſerint. Quod B prenidens Ieremias in calce lamētationis ſuæ cauſam quæſiuit, dicens, למה לנצח תשכחינו תעזבנו לאורך ימים i. Quare in æternum obliuiſceris nos, derelinques nos in longitudine dierum? Cui reſpondit Dominus 8. c. eiuſdem Prophetæ, ita dicens, ואמרת אליהם כה אמר יהוה היפלו ולא יקומו אם ישוב ולא ישוב: מדוע שוכבה העם הזה ירושלם משבה נצחת החזיקו בתרמת מאנו לשוב: הקשבתי ואשמע לוא כן ידברו אין איש נחם על רעתו לאמר C מה עשיתי כל השב במרצותם כסום שוטף במלחמה: גם חסידה בשמים ידעה מועדיה ותר וסום ועגור שמרו את עת באנה ועמי לא ידעו את משפט יהוה: i. Dices ad eos, Sic ait Deus, Nunquid cadent, & non ſurgent? Si auertentur, nónne conuertentur? Quam ob rem obſtinatus factus eſt populus iſte Ieruſalem obſtinatione vehementi, vel æterna? Fortificauerunt ſe in dolo, & noluerunt conuerti. Attendi & audiui: non ita, vt ſcilicet in corde habēt, loquuntur. Non eſt vir, quem D pœniteat ſuper malitia ſua, dicens, quid feci? Vniuerſus conuerſus eſt ad curſum ſuum, velut equus impetuoſus in prælio. Etiam ciconia in cœlo cognouit tempora ſua, & turtur, & grus, & hirundo obſeruauerunt tempus aduentus ſui. Populus vero meus non cognouit iudicium Dei. Ex quibus patet propoſitum.

CAPVT V.

Quod Iudæi nunquam amplius in terram ſuam regreſſuri ſunt, neque eam poſſeſſuri. E

CAPNIO.

RECENTIORES Iudæorum, cum ſe per captiuitatem hanc, in qua ſunt, ſceleris ſui reos eſſe conuincuntur, ſtatim nobis obiiciunt, ſeſe in terram ſuam regreſſuros eſſe, ipſamq; poſſeſſuros. Vt igitur non ſolum ſe in hoc falſiloquos eſſe, verum & fruſtra id ſe ſperare cognoſcant, quod nunquam ſint in terram ſuam reuerſuri, nec ipſam vnquam poſſeſſuri, ſcripturis F eorum probandum eſt. GAL. Hoc optime per id probatur, quod habetur apud eos in libro יבמות *Iebamoth*, i. Fratriarum, in cap. quod incipit הארץ *Haarets*, i. Terra: vbi ſic ad verbum legitur, Traditum eſt in libro סדר עולם *Seder olam*, i. ordinis mundi, ſcriptum eſſe Deut. 30. cap. והביאך יהוה אלהיך אל הארץ אשר ירשו אבתיך וירשתה hoc eſt, Et introducet te Dominus Deus tuus in terram, quam poſſederunt patres tui, & poſſidebis G eam. Poſſeſſio namque prima & ſecunda fuit eis, tertia autem non erit. Dixit Rabbi Iohanan, Quis fuit autor סדר עולם *Seder olam*, id eſt, libri ordinis mundi? Rabbi Ioſes. Hæc traditio. Hoc ipſum in eodem libro *Seder olam*, hoc modo quoque habetur: ſcriptum eſt Deut. 30. cap. Et introducet te Dominus Deus tuus in terram, quam poſſederunt patres tui, & poſſidebis eam. Poteritne fieri, vt ſit tertia poſſeſſio in futuro? Docet quid ſit ad hoc dicendum id quod ait, Quam poſſederunt patres tui, & poſſidebis eam. Poſſeſſionem enim primam, atq; ſecundam habituri erant, poſſeſſio autem tertia non erit eis. Hæc traditio. Cum igitur Iudæi terram quondam ſuam bis tantum poſſeſſuri eſſent, vt ex his traditionibus aperte liquet: & eam olim iam bis poſſederint (Nam primo quidem à tempore Iehoſuæ vſque ad primi templi euerſionem, ſecundo vero à Zerubabelis & Ezræ temporibus, vſque ad vltimi templi incendium, vel vſq; ad Hadriani Cæſaris tempora, eam poſſederunt, vt ex eorum ſcripturis multipliciter patet) ipſamq; tertio (traditionibus præmiſſis atteſtantibus) haudquaquam ſint poſſeſſuri: ipſimet concedant neceſſe eſt, ſe nunquam amplius terram ſuam poſſeſſuros eſſe, & conſequenter nec ad eam reuerſuros. Quare falſa prorſus ſunt, antiquiſque eorum ſcripturis penitus diſſentanea, quæcunque de ſuo in Ieruſalem reditu, deque templi reædificatione, ac terræ illius tertia poſſeſſione, contra nos obiiciunt: Verum enimuero tertia denique terræ eorum poſſeſſio, quam ipſi fruſtra præſtolantur, Sarracenis (teſte Ezechiele) in eorum opprobrium ad tempus danda erat. Sic enim 7. cap. ait, והבאתי רעי גוים וירשי את בתיהם והשבתי גאון עזים ונחלו מקדשיהם id eſt, Et adducam malos gentium, hoc eſt, Sarracenos, & poſſidebunt terras eorum, & ceſſare faciam ſuperbiā fortium, & hæreditabunt ſanctificata ipſorum. Et infra, ותורה תאבד מכהן ועצה מזקנים h. e. Et lex peribit à ſacerdote, & conſilium à ſenioribus. Et hoc ideo, quia abſque ſacrificio, & abſque Principe, imo & abſque Deo, propter eorum perfidiam, vſque ad mundi finem eſſe debebant.

CAPVT VI.

Quod Iudæi abſque Principe, abſque ſacrificio, & abſque Deo vſque ad mundi finem futuri erant.

CAPNIO.

VELLEM quod poſtremo dixiſti, Iudæos ſcilicet abſque Principe, abſque ſacrificio, & abſque Deo vſq; ad mundi finem eſſe debuiſſe, per eorum ſcripturas oſtenderes. GALAT. Id itaque per illud Hoſeæ tertio capite dictum optime probatur, כי ימים רבים ישבו בני ישראל אין מלך ואין שר ואין זכח ואין מצבה ואין אפוד ותרפים Hoc eſt, Quia diebus multis morabuntur filii Iſrael abſque Rege, & abſque Principe, & abſque ſacrificio, & abſque ara, & abſque Ephod (id eſt, abſque ornamento pontificio) & imaginibus. Hæc autem Rabbi Ionathas ita Chaldaice tranſtulit, ארי יומין סגיאין יתבון בני ישראל לית מלכא מרבית דוד וליה דיעביר שולטן על ישראל ולית דרבח לרעוא בירושלם ולית קמתא בשומרון ולית אפוד ומחוי id eſt, Quia diebus multis morabuntur filii Iſrael, in quibus non habebunt Regem de domo Dauid, nec gerentem poteſtatem ſuper Iſrael, nec ſacrificium acceptabile, vel placitum in Ieru-

A ſalem, nec altare in Samaria, nec Ephod denunciantem. Quemadmodum igitur Iudæi non erant habituri Regem de domo Dauid, nec Principem aliquem ex ſe ipſis, nec ſacrificium, nec altare: cum reliquis, quæ hic ponuntur: ita etiam probatur, quod nec ſacerdotē, nec legem, nec etiam Deum verum habituri erant, per illud, quod 2. Paralip. 15. cap. ita ſcribitur, וימים רבים לישראל ללא אלהי אמת וללא כהן מורה וללא תורה: hoc eſt, Dies multi erunt Iſraeli ſine Deo vero, vel veritatis, & ſine ſacerdote docente, & ſine lege. Vbi quod B ſine Deo vero vel veritatis tranſtuli; ſine iudicibus veritatis, Hebræi doloſe interpretantur, eo quod אלהי אמת *Elohe emeth* ſcriptum ſit, quod ad Deum & ad Iudices æquiuocum eſſe aiunt. Sed eos male ac falſo id interpretari, ex eo potiſſimum videtur: quod quamuis nomen אלהים *Elohim*, Iudices quandoque in ſacris literis ſignificare inueniatur, ſuo tamen primo ſignificatu, Deum pluraliter propter diuinatum perſonarum trinitatem, ſignificat. Quam ob rem hic potius C Deum, quam Iudices, ſignificare dicendum eſt. Maxime cum veteres Talmudiſtæ illud pro Deo vero hoc in illo accipiant. Nam in libro עבודה זרה *Auoda Zara*, id eſt, cultus alienus, in capite quod incipit, לפני איריהן *liphne edehen*, id eſt, Ante feſta eorum, ita ad verbum legitur: Dixit R. Hanina ad R. Elazar, Beatus tu, qui te ipſum exercuiſti in lege, & in operibus miſericordiæ. Et væh mihi, qui exercui me in lege duntaxat. Quoniam D vt dixit Rabbi Hunna, quicunq; ſtudet vel exercet ſe in lege tantum, ſimilis eſt ei, qui non habet Deum. Sicut ſcriptum eſt ſecundi libri Paralipomenon decimo quinto capite, Dies multi Iſraeli ſine Deo vero, & ſine ſacerdote, & ſine lege. Et quid eſt, ſine lege? Dixit R. Hunna, Omnis ſtudens in lege tantummodo, & in operibus miſericordiæ vel pietatis non ſtudens, ſimilis eſt ei, qui non habet Deum. Sicut dictum eſt (vbi ſupra, ſcilicet) Dies multi Iſraeli ſine Deo vero, vel veritatis. Et notandum, quod cum paulo ſuperius di- E xiſſet Hoſeas, Iudæos diebus multis futuros ſine Rege: cum reliquis: conſequenter oſtendit, eos vſque ad mundi finem ſine Deo vero, & ſine Meſſia futuros, cum ibidem immediate ſubiecit, אחר ישובו בני ישראל ובקשו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם ופחדו אל יהוה ואל טובו באחרית הימים i. Et poſtea conuertentur filii Iſrael, & quærent Dominum Deum ſuum, & Dauid Regem ſuum, & pauebūt ad Deum, & ad bonitatem eius in fine dierū. Quę R. Ionathas ita in Chaldęū ver- F tit, בתר כן יתובון בני ישראל ויתבעון ית פולחנא דיהוה אלהיהון וישתמעון למשיחא בר דוד מלכיהון: h. e. Et poſt hæc conuertentur filii Iſrael, & quærent cultum Domini Dei ſui, & obedient Meſſiæ filio Dauidis Regi ſuo. Hæc autem circa mundi finem futura ſunt, cum reliquiæ Iudæorum ad Dominum noſtrum I[e]ſum verū Meſſiam conuertentur. Idcirco vſque ad tempus illud, abſque Rege & Principe, abſque ſacrificio & ſacer- G dote, abſque lege, abſque Deo vero, & abſque Meſſia vero Saluatore permanebit Iudaica perfidia. Quod erat probandum.

CAPVT VII.

Quod ſicut Hebræi in Iſrael & Iuda diuiſi fuerunt; ita A *tempore Meſsiæ fieri debebat eorum in Iudæos perfidos, & veros Chriſtianos diuiſio.*

CAPNIO.

QVANQVAM in præcedentibus ſatis abunde probaſti, paucos ex Iudæis tempore Meſſiæ ſaluandos fuiſſe, reliquos vero perdendos atq; diſſipandos; conſtat tamen eos qui Redemtorem noſtrum verum Meſſiam receperunt, & ſaluatos fuiſſe, & nomine B mutato משיחים, *Meſsihim*, id eſt, Chriſtianos vocatos. Qui autem ipſum recipere abnuerunt, nec eos ſaluari contigit, nec alio nomine vocari. Ad denotandam enim eorum perfidiam, Iudæi hactenus vocantur, & vocabuntur, quamdiu in perfidia permanſerint. Quare ad ipſam eorum perfidiam magis conuincendam, hanc eorum diuiſionem in perfidos Iudæos, ac veros Chriſtianos tempore Meſſiæ futuram fuiſſe, per eorum C ſcripturas probare debes. GAL. Quemadmodum certe inter Iſrael & Iuda continue viguit diuiſio, Iſraele ſcilicet duos vitulos aureos pro diis adorante: ita inter Chriſtianos quoque & Iudæos diuiſio nunquā eſſe deſinit, Iudæis ipſis Domini noſtri Ieſu Chriſti & Chriſtianæ fidei veritatem negantibus. Quocirca ſciendum eſt, ſchiſma decem tribuum Iudæis nomen hoc impoſuiſſe. Antea quippe Hebræi, ſeu Iſrael vel Iſraelitæ, dicebantur. Ex quo ergo in duo Regna po- D pulus ille diuiſus eſt, quicumque ex eis Reges de ſtirpe Iuda, aut de tribu Iuda habuerunt, Iudæi appellati ſunt. Decem verò tribus & quicunque in Samaria Ieroboam ſibi Regem aſciuerunt, Iſrael dicti ſunt. Quibus Ieroboam eorum Rex duos vitulos aureos faciens, vnum in Dan, alterum in Bethel poſuit. Dixitque eis (vt habetur 3. Reg. 12. cap.) רב לכם מעלות ירושלם הנה אלהיך ישראל אשר העלוך מארץ מצרים id eſt, Nolite vltra aſcendere in Ieruſalem. Ecce dii tui Iſrael, E qui te fecerunt aſcendere ex terra Ægypti. Ob hoc autem ac alia quàm plurima ſcelera , . vt â Deo reprobati ſint, ſequentia oſtendunt. Et primò quidem id quod legitur 4. Reg. decimo ſeptimo capite, ויעזבו את כל מצות יהוה אלהיהם ויעשו להם מסכה שנים עגלים ויעשו אשירה וישתחוו לכל צבא השמים ויעבדו את הבעל: ויעבירו את בניהם ואת בנותיהם באש ויקסמו קסמים וינחשו ויתמכרו לעשות הרע בעיני יהוה להכעיסו: ויתאנף יהוה מאד בישראל ויסירם מעל פניו לא F נשאר רק שבט יהודה לבדו: גם יהודה לא שמר את מצות יהוה אלהיהם וילכו בחקת ישראל אשר עשו וימאס יהוה בכל זרע ישראל ויענם ויתנם ביד שוסים עד אשר השליכם מפניו כי קרע ישראל מעל בית דוד וימליכו את ירבעם בן נבט i. Et dereliquerūt omnia præcepta Domini Dei ſui, & fecerunt ſibi cōflatile, ſcil. duos vitulos, & fecerūt lucū, & adorauerunt vniuerſam militiā cœli, & coluerūt Baal, tradideruntq; filios ſuos, & filias ſuas per ignē, & diuinauerūt diuinationes, & augu- G rati ſunt, & vēdiderunt ſe ad faciēdum malum in oculis Dei, ad prouocādum eū. Et iratus eſt Deus vehemēter in Iſrael, & abſtulit eos de ſuper facie ſua, nec remanſit niſi tribus Iuda ſola. Porrò Iuda non cuſtodiuit mandata Domini Dei ſui,

ſui, & ambulauerunt in ſtatutis Iſrael, quas fecerunt. A Reprobauit autem Deus omne ſemen Iſrael, & humiliauit eos, tradiditque eos in manum diripientium, quouſque proiecit eos à facie ſua. Separauit enim, vel diripuit Iſrael deſuper domo Dauid. Et Regem fecerunt Ieroboam filium Nabath. Hæc omnia ibi ad verbum traducta. Ex quibus clare habetur, & decem tribuum reprobatio, & ipſius reprobationis cauſa. Legitur etiam in libro *Sanhedrin*, cap. *Helec*, hoc modo: Tradiderunt Rabbanan, id eſt, Magiſtri, Quod decem tri- B bus non habẽt partem in ſeculo venturo, nec ſunt vnquam reuerſuræ: ſicut dictum eſt Deuter. 29. cap. ויתשם יהוה מעל ארמתם באף וכחמה וכקצף גדול וישליכם אל ארץ אחרת כיום הזה׃ hoc eſt, Et euellet eos Deus deſuper terra ſua in ira, & in furore & indignatione magna, in ſeculo ſcilicet venturo, ſicut dies iſta. Quemadmodum enim dies iſta vadit, & non reuertitur, ſic ipſi euntes, & nunquam reuertentes erunt. Verba hæc ſunt R. Akiba. R. autem Eliezer dixit, Quomodo dies C iſta obtenebreſcit, deinde illuceſcit: ita & ipſi. Quemadmodum enim obtenebreſcet eis, ſic futuri ſunt ex eis, quibus illuceſcat. Hucuſque Talmud. Verbum autem hoc vltimum R. Eliezer verificatum eſt tempore Chriſti & diſcipulorum eius, quandò multi Gentiles, qui fuerant de decem tribubus Iſrael, Chriſtianæ fidei lumine illuſtrati ſunt. Gentiles enim cuncti effecti fuerant, (vt ſequens oſtendit traditio) Notandum quoque eſt, ſeculum venturũ ſiue futurum fere ſem- D per in ſcripturis Hebraicis pro tempore Meſſihæ accipi. In libro autem *Sanhedrin* Ieroſolymitano, in capite, quod incipit, Iſti ſunt, qui non habent partem, ſic ad verbum dicitur, R. Eliezer, & R. Iudas de decem tribubus loquentes, alter quidem retulit, quod non iuit in captiuitatem Iſrael, donec facti ſunt omnes ממזרים *mamzerim*, id eſt, ſpurii. Dixit quoque R. Iohanan, quod non eſt captiuatus Iſrael, donec factæ ſunt ex eo 24 ſectæ מינים *minim*, id eſt, hæreticorum. Vnde ſcriptum E eſt Ezech. 2. cap. בן אדם שלח אני אותך אל בני ישראל אל גוים המורדים אשר מרדו כי המה ואבותם פשעו בי עד עצם היום הזה׃ i. Fili Adam mitto ego te ad filios Iſrael, ad *Goim hammordim*, i. ad gentiles apoſtatas, qui apoſtatarunt à me, ipſi & patres eorum culpabiles extiterunt in me, vſque in diem hanc. Hæc traditio. Quocirca Dominus recte dixit, Non ſum miſſus niſi ad oues quæ perierunt domus Iſrael. Rurſum autem ad id, quod dictum eſt in præcedenti traditione, F quod ſcilicet Iſrael facti ſunt ממזרים *mamzerim*, id eſt, ſpurii, pertinet, quod apud Zachar. nono capite ſic dicitur, וישב ממזר באשדוד Hoc eſt, Et ſedebit, vel morabitur *mamzer*, id eſt, ſpurius in Azoto: quod de Iſrael intelligendum eſſe Rabbi Ionathas Vzielis filius in Chaldaica editione oſtendit, dicens, ויתיב בירת ישראל באשדוד id eſt, Et ſedebunt domus Iſrael in Azoto. Ad hoc etiam ſpectat, quod in libr. יבמות *Iebamoth*, id eſt, Fratriatum, in capite, quod incipit נשים *Naſim*, G id eſt, mulieres, hoc modo ſcribitur: Traditio eſt, quod filiæ, id eſt, mulieres illius generationis decem, ſcilicet tribuum, caſtratione caſtratæ ſunt. Nec ſunt inde moti de terra, ſcilicet ſua,

donec fecit eos Salmanaſar perfectos Gentiles, ſicut dictum eſt Hoſeæ quinto capite, ביהוה בגדו כי בנים זרים ילדו hoc eſt, In Deum doloſe egerunt, quia filios alienos genuerunt. Cauſa autem huiuſce diuiſionis Hebræorum, & reprobationis maioris partis eorum, decem videlicet tribuum, alia non fuit, niſi quia in Dauid partem habere primum renuerunt. Dixerunt enim, vt legitur 3. Reg. 12. אין לנו חלק בדוד ולא נחלה לנו בבן ישי id eſt, Non eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſſai. Et quia etiam falſos deos in duobus vitulis (vt dictum eſt) ſuſceperunt. Quemadmodum igitur tempore Ieroboam in Iſrael & Iudæos, Hebræi diuiſi ſunt: ita in hebdomada ſeptuageſima Danielis, Iudæi ipſi diuiſi ſunt in perfidos Iudæos, & veros Chriſtianos. Et quomodo tunc maior Hebræorum pars decem ſcilicet tribus dixerunt, Non eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſſai: ita tempore Meſſihæ maior pars Iudæorum dixit, Non habemus Regem, niſi Cæſarem: Dominum Ieſum verum Meſſiham in Dauid præfiguratum fatue reprobantes. Et ſicut illi deinde reprobato Dauid, falſos deos in duobus vitulis coluerunt: ita iſti reprobato vero Meſſia, duos ſibi falſos Meſſias, vnum poſt alterum (ſcripturis eorum teſtantibus, vt in antecedentibus lat.... dictum eſt) ſtatuerunt. Rurſus ſicut illi propter hæc & alia (vt paulo ſuperius ſacra atteſtatur hiſtoria) fuerunt & à Deo reprobati, & per Salmanaſar captiuati: ſic & iſti, quia verum Meſſiham Dominum Ieſum reſpuerunt, & duos falſos Meſſihas receperunt, fuerunt in perpetuum & à Deo reprobati, & per Veſpaſianum & Titum Romanos Principes captiuati. Et hoc eſt, quod eis Dominus per Ieremiam ſeptimo capite comminatus fuerat; Et proiiciam vos deſuper facie mea, ſicut proieci omnes fratres veſtros, omne ſemen Ephraim. Vbi Rabbi Ionathas, Omnes fratres veſtros, וכל זרעי ישראל id eſt, Omne ſemen Iſrael Chaldaice tranſtulit. Cæterum quomodo tunc maxima eorum pars in errorem turpiſſime incidit; pro vero Deo falſos recipiendo atque colendo deos: minima vero pars in veritate permanſit, Deum verum colendo, domumque Dauid ſequendo: ita quoque nunc maxima Iudæorum pars, duos falſos ſequuta Meſſihas, in turpiſſimum infidelitatis incidit errorem: minima vero pars, Chriſto adhærens, ipſumque fide & opere ſequuta, veritatem amplexata eſt. Præterea ſicut tunc ſerui Dei, veritatem ſequentes, aliter quam antea vocati ſunt, quia non Hebræi, ſed Iudæi mutato nomine deinceps dicti fuerunt: ita nunc ſerui Dei, Chriſtianæ fidei veritatem ſectantes, aliter quam prius appellati ſunt: quia non Iudæi, ſed mutato nomine משיחים *Meſſihim*, id eſt, Chriſtiani ſunt nuncupati. Quemadmodum per Iſaiam de eis prophetatum fuerat, ita 65. ca dicentem, והנחתם שמכם לשבועה לבחירי והמיתך אדני יהוה ולעבדיו יקרא שם אחר hoc eſt, Et dimittetis nomen veſtrum ad iuramẽtum electis meis. Et occidet te Dominus Deus, & ſeruos ſuos vocabit nomine alio. Nomen autem eorum eſt in iuramento Chriſtianis. Nam iurántes dicũt, negatiue ſcilicet, Si non ſum Iudæus, hoc non

faciam. Vel affirmatiue ſic, Iudæus ſim ego, ſi A hoc fecero. Et Dominus Deus occidet eos, vt Propheta dicit, vſque ad mundi finem, vt in præcedentibus patuit, & in ſequentibus adhuc latius patebit. Denique ſicut inter Iudæos & Iſrael fratres, fuit ſemper certatio: Ita inter Iudæos & Chriſtianos, tam in moribus quam in fide nunquam defuit bellum. Quemadmodum enim illis non ſatis fuit, Deum & domum Dauid repuliſſe, & vnum vitulum in Bethel, alterum in Dan pro diis coluiſſe, ſed peccatis peccata addendo, Baal B etiam coluerunt: ita neque iſtis ſuffecit, verum reprobaſſe atque occidiſſe Meſſiam, vnumque falſum in Ieruſalem *Barcozba* vel *Bencozba* vocatum, id eſt, mendacii, vel falſitatis filium, & alterum in Bitter eiuſdem nominis Meſſiam ſibi feciſſe, ſed patrum quoque ſuorum menſuram adimplentes, erroreſque erroribus accumulantes, tertium adhuc ſibi promittunt: non obſtante, quod & patres eorum in duobus Meſſiis antedictis (vt eorum teſtantur ſcripturæ, & ipſi minime C negant) tam turpiter deluſi fuerint, & eorum Magiſtri tertio quem adhuc expectant, varios aſſignantes terminos, omnes tandem falſiloqui ſint inuenti, vt in ſuperioribus abunde probatum eſt.

Capvt VIII.

Quod Iudæi ideo deſtruendi erant, quia Deum verum erant proditúri, ac negaturi. D

CAPNIO.

Etsi in præmiſſis cauſam reprobationis eorum ſatis tetigiſti: vt tamen & veritas clarius pateat, & ipſorum perfidia magis confundatur, deſtructionis eorum cauſam expreſſius adhuc per eorum ſcripturas retegas, obſecro. Gal. De Iudæorum igitur deſtru- E ctione, quę per Romanos fieri debebat, deq; eiuſdem deſtructionis cauſa, atq; malitia reliquarum ipſorum, apud Ierem. 5. cap. his verbis prædictum fuit, שוטטו בחוצות ירושלם וראו נא ודעו ובקשו ברחובותיה אם תמצאו איש אם יש עשה משפט מבקש אמונה ואסלח לה : ואם חי יהוה יאמרו לכן לשקר ישבעו : יהוה עיניך הלוא לאמונה הכיתה אתם ולא חלו כליתם מאנו קחת מוסר חזקו פניהם מסלע מאנו לשוב : h. e. Circuite vicos Ieruſalem, & videte quæſo, ac ſcitote, & inquirite in plateis F eius, an inueniatis virum facientem iudicium, quærentem fidem, & propitius ero ei, ſcilicet Ieruſalem. Et, ſi viuit Deus, dixerint, veruntamen ad falſitatem iurabunt. Deus oculi tui nónne ad fidem? percuſſiſti eos, & non doluerunt. Conſumpſiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam, vel correctionem. Indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & renuerunt conuerti. Et paulo inferius ſubditur, עלו בשרותיה ושחתו וכלה אל תעשו הסירו נטישותיה כי לוא ליהוה המה : כי בגוד בגדו G בי בית ישראל ובית יהודה נאם יהוה : כחשו ביהוה ויאמרו לוא הוא ולא תבא עלינו רעה וחרב ורעב לוא נראה : והנביאים יהיו לרוח והדבר אין בהם כה יעשה להם : id eſt, Aſcendite in muros eius, & diſſipate, conſummationem autem non faciatis. Auferte palmites, & propagines, quia non ſunt Dei. Proditione enim prodiderunt me domus Iſrael, & domus Iuda, Dixit Deus. Negauerunt Deum (Tetragrammaton) & dixerunt, non eſt ipſe, neque veniet ſuper nos malum, & gladium, & famem non videbimus. Et Prophetæ erunt ad ventum, vel ad ſpiritum, & ſermocinatio non erit in eis. Hoc fiet illis. Quod autem hæc de Iudæorum deſtructione, quæ per Romanos futura erat, prædicta fuerint, patet per eorum expoſitores. Legitur enim ſic in *Bereſith rabba vketanna*, id eſt, in expoſitione libri Gen. maiori, & minori, ſuper illud 18. cap. eiuſdem lib. dictum, Et dixit, ſcilicet Abraham, Non diſpliceat quæſo Domine, & loquar etiam hac vice. *Si fortè inueniantur adhuc decem?* Et dixit, Non deſtruam propter ipſos decem. Quare decem? Quia iam remanſerant in generatione diluuii octo, & non ſuſpendit Deus ſententiam ſuam propter merita eorum. Alia expoſitio. Quare decem? Quia opinabatur decem ibi eſſe, Loth videlicet, & vxorem eius, & quatuor filias ipſius, quatuorque generos. R. autem Iodan & R. Hanina dixerunt, Dictum eſt hic decem, & in Ieruſalem ſaltem vnus. Hoc autem eſt, quod ſcriptum eſt Iere. 5. c. Circuite Ieruſalem. Et reliqua. Et ſic alibi dicitur, Eccleſiaſtis ſcilicet 7. cap. Vna ad vnam, ad inueniendum computum vel numerum. Dixit R. Ishac, Et vſque ad quot inuentio numeri? Vſque ad vnam. Hactenus traditio. Sic igitur hic argumentandum eſt: Si in prioris quidem templi deſtructione plures iuſti fuerunt atque inueniri potuerunt in Ieruſalem: fuit namque ibi Baruch filius Neriæ, de quo ſic apud Iere. 36. cap. dicitur, Et vocauit Ieremias Baruch filium Neriæ, Et ſcripſit Baruch ex ore Ieremiæ omnia verba Domini. Erat quoque ibi Abdemelech Æthiops, qui Ieremiam de ciſterna, vbi moriebatur, extraxit, cum ſic fuiſſet Regem allocutus (vt habetur Iere. 38.) Domine mi Rex, male fecerunt viri iſti, quicquid fecerunt Ieremiæ Prophetæ, quem miſerunt in puteum, vt moreretur: cui & propterea dixit Dominus (vt ſcribitur Ier. 39.) Eruens eruam te, & gladio non cades, eritque tibi anima tua velut ſpolium, Quia confiſus es, vel quia ſperaſti in me, dicit Dominus. Fuit etiam ibi domus ſeu familia Recabitarum, de quibus dicitur apud eúdem Prophetam, Vade ad domum Recabitarum, & loquaris ad eos. Et poſt pauca, Non abſcindetur vir de Ionadab filio Recab, ſtans coram me cunctis diebus. Fuit inſuper tunc Ieremias Propheta, ac alii permulti viri iuſti, ac ſancti, qui in Babylonem tranſmigrarunt. Si igitur tot iuſti tempore deſtructionis prioris templi in Ieruſalem fuerunt: palam profecto oſtenditur ex calce antedictæ traditionis, quæ dicit, neminē iuſtum in Ieruſalem inuentum fuiſſe, quod ſupradictorum verborum Ieremiæ principium, cum ait, Circuite vicos Ieruſalem, cum reliquis, non de primo eius vrbis excidio loquatur, quod per Nabuchdonoſor Babylonis Regem factum eſt, ſed de vltimo, quod per Veſpaſianum & Titum Romanos Principes fieri contigit. Cauſa vero, ob quam Deus Iudæos per Romanos deſtruxit, ac reprobauit, oſtenditur,

ditur, cum ibidem dicitur, Proditione enim prodiderunt me domus Iſrael, & domus Iuda, Dixit Deus. Quæ autem & qualis fuerit iſta proditio, aperte inſinuatur, cum ſtatim ſubiicitur, Negauerunt Deum, & dixerunt, non eſt ipſe. Cum igitur poſt regreſſum ex Babylonica captiuitate, Dominum Deum nec verbo, nec facto Iudæi negauerunt vnquam, per idololatriç ſcilicet cultum: conſequens neceſſario eſt, tunc eos negaſſe illum, dicentes Deum non eſſe ipſum, cum Dominum Ieſum Chriſtum verum Deum, ac Dei Filium reprobantes, dixerunt, ipſum non eſſe Meſſiam: ac duos falſos Meſſias vnum poſt alterum ſibi conſtituerunt. Idcirco in eodem ca. eiuſdem prophetiæ dicitur, חכם אריה מיער זאב ערבות ישדדם נמר שקר על עריהם כל היוצא מהנה יטרף Hoc eſt, Percuſſit eos leo de ſylua, lupus deſerti, vel veſperi vaſtabit eos, pardus vigilans ſuper ciuitates eorum. Omnis egrediens ex eis prædabitur. Quæ gloſſa R. Selomonis ita exponit, Percuſſit eos leo de ſylua, id eſt, Regnum Babylonis; Lupus deſerti vel veſperi vaſtabit eos, ſcilicet Regnum Medorum. Pardus vigilans ſuper ciuitates eorum: Regnum Græcorum. Omnis egrediẽs ex eis prædabitur per Edom, id eſt, per Regnum Romanorum. Hæc R. Selomo. Per quam quidem expoſitionem manifeſte apparet, ab illo loco vbi dicitur in Ieremiæ verbis, Omnis ex eis egrediens prędabitur per Edom, id eſt, per Romanos, omnia quæ ſequuntur, de deſtructione Iudæorum per Romanos facta intelligi oportere. Vbi enim cætera, ſunt verba iſta, Auferte palmites, quia non ſunt Dei. Proditione.n. prodiderunt me domus Iſrael, & domus Iuda, ait Deus. Negauerunt Deum, & dixerunt: nõ eſt ipſe. Vitis autem vnde auferendi erant iſti palmites, ſiue propagines, eo quod non eſſent Dei, erat tota domus ipſa Iſrael, iuxta illud Hoſ. 10 dictum, גפן בוקק ישראל id eſt, Vitis frondoſa Iſrael. Ex quibus omnibus manifeſtum eſt, eam ob rem Iudæos per Romanos deſtruendos fuiſſe, quia Deum eſſent produturi ac negaturi. Quamuis & alia quoq; fuerit perditionis, æternæque damnationis eorum cauſa, quia videlicet legem Meſſiæ recipere noluerunt.

CAPVT IX.

Quod ideo Iudæi perdi, atque damnari debebant, quia legem Meſſiæ non erant recepturi.

CAPNIO.

HANC etiam obſecro cauſam per eorũ ſcripturas patefacito. GAL. Ideo certe Iudæi deſtruendi, ac damnandi erant, quia legem Meſſiæ noluerunt recipere, nec penitus Meſſiam ipſum audire. Quod ex iis maxime liquet, quæ in libro *Midras tehilim*, habentur, ſuper illud Pſal. 10. למה יהוה תעמד ברחוק תעלים לעתות בצרה Hoc eſt, Cur Deus manebis à longe? abſconderis in temporibus anguſtię? Ibi enim G ſic ſcriptum legitur, אמר רבי יוחנן שלש שנים ומחצה היתה שכינה עומדת בהר הזתים וכרזרת דרשו יהוה בהמצאו ולא היו משגיחין שנאמר נדרשתי ללא שאלו נמצאתי ללא בקשוני משל

A לשירה שהיה מהלך כדרך כיון שהחשיך בא הבורגן אמר לו הכנס עצמך לבורגן מפני חיה רעה וליסטים אמר לו אין דרכו של שייר ליכנס לבורגן בלילה כיון שהלך בא עליו אישון לילה ואפלה חזר ובא לו אצל הבורגן והיה מבקש ממנו שיפתח לו אמר לו הבורגן אין דרכו של בורגן לפתוח בלילה לפי שאין דרכו לקבל ארם בלילה בשעה הזו נתבקשתי להכניסך לא רצית עכשיו שתרצה איני רוצה להכניסך כך אמר הקדוש ברוך הוא דרשו יהוה בהמצאו שובו בנים שובבים ולא B היו מבקשים לשוב אמר להם הקדוש ברוך הוא אלכה ואשובה אל מקומי הראשון כיון שנמסרו למלכיות שנמשלו לחיות התחילו צועקים למה יהוה תעמד ברחוק אמר הקדוש ברוך הוא נתבקשתי לא בקשתם עכשו אתם מבקשים ממני ואיני שומע לכם מדה בנגד מדה שנאמר ויהי כאשר קרא שמא חס ושלום עד עולם עד עידן עידני ופלג עידן: id eſt, Dixit Rabbi Iohanan, Tribus annis cum dimidio ſtetit diuinitas in monte oliuarum, & clamauit, dicens. Quærite Deũ, dum C inueniri poteſt. Et non fuit eis curæ. Sicut dictum eſt Iſaiæ 66. cap. Feci vt inquireret ab iis qui non interrogauerunt, & inuentus ſum à non quærentibus. Simile eſt hoc comitatui viatorum qui ambulabant per viam. Cum autem aduesperaſceret, accedit ad eos hoſpes, dicens, Recipite vos in hoſpitium propter feras, & propter latrones. At illi dixerunt ei, Non eſt nobis conſuetudo, nocte in hoſpitio commorari. Poſtquam receſſiſſent, irruit ſuper eos intempeſta nox, & tenebræ Et re- D uerſi, petebant aperiri ſibi ab hoſpite hoſpitium. Ille autem dixit eis, Non conſueuit hoſpes aperire hoſpitium nocte, quoniam non admittit hominem nocturno tempore. Quo tempore quæſiui vos hoſpitio recipere, noluiſtis: nunc autem vos quæritis, ego vero nolo admittere vos. Sic dixit Deus ſanctus & benedictus, Quærite Deum dum inueniri poteſt. Reuertimini filij præuaricatores. Et non fuit qui quæreret & reuerteretur. Dixit eis Deus ſanctus & benedictus, Vadam & E reuertar ad locum meum primum. Poſtquam autẽ traditi ſunt Regnis, quæ aſſimilata ſunt animalibus, & cœperunt clamare, Cur Deus ſtas à longe? Dixit eis Deus ſanctus & benedictus, Quando ego quæſiui, vos non quæſiuiſtis. Nunc autem vos quæritis me, & ego non audiam vos. Viciſſitudo pro viciſſitudine. Sicut dictum eſt, Factum eſt ſicut vocauit, & non audierunt. Numquid hoc erit in perpetuum? Miſericordia & pax, id eſt, abſit. Erit enim vſque ad tempus & tempo- F ra, & vſque ad dimidium temporis: hoc eſt vſque poſt necem Antichriſti, cum Iudæorum reliquiæ ad Chriſtum conuertentur. Ex hac traditione palam liquet, ideo Iudæos à Deo reprobandos, atque damnandos fuiſſe, quia Meſſiam ipſum verum Deum in monte oliuarum docentem eos legem ſuam, audire noluerunt, legem eius penitus reſpuentes. Iuxta illud Iſa. 42. cap. dictum, ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו id eſt, Et non ambulauerunt in viis eius, neque audierunt G legem eius. CAP. Quamuis authoritas iſta Iſaiæ, quam nunc induxiſti, de Meſſia intelligi debeat, recentiores tamen Iudæorum, de ipſo eam intelligi prorſus negant. Quare per aliquam Talmudicam ſcripturam apud eos authenticam & ap-

probatam, te oſtendere oportet, propterea Iudęos deſtructos, ac perditos fuiſſe, quod legem veri Meſſihæ recipere noluerint, ipſumq; audire contemſerint. Quo oſtenſo, authoritatem Iſaiæ per te inductam, de ipſo Meſſiha intelligendam eſſe Iudaica prauitas minime negare poterit. GAL. Hæc omnia vtique, & hanc ſcilicet fuiſſe deſtructionis eorum cauſam, & eadem Iſaiæ verba de Meſſiha intellig: debere, in *Maſſecheth ghittin*, id eſt, in libro libellorum repudij, in cap. *Hanniliel* optime probantur: vbi ſic ad verbum legitur, Tradiderunt Rabbanan, id eſt Doctores, quod cum acceſſiſſet Rabbi Iehoſuas filius Ananiæ ad caſtrum quoddam magnum, quod erat Romæ, dixerunt ei, quod erat puer quidam Hebræus ibi carceribus mancipatus. Cum igitur R. iuiſſet ad oſtium carceris, interrogans eundem puerum, dixit ei illud Iſa. 42. cap. dictum, מי נתן למשוסה יעקב וישראל לבוזים id eſt, Quis dedit in directionem Iacob, & Iſrael vaſtantibus? Reſpondens puer, dixit illud, quod apud eundem prophetam immediate ibidem ſic ſequitur, הלא יהוה זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלך ולא שמעו בתורתו: וישפך עליו חמת אפו ועזוז מלחמה ותלהטהו מסביב ולא ידע ותבער בו ולא ישים על לב: Hoc eſt, Nonne *Adonai* iſte, cui peccauimus? & non ambulauerunt in viis eius, nec audierunt legem eius. Et effudit ſuper eum indignationem furoris ſui, & forte bellum, & combuſſit eum in circuitu, & non cognouit: & ſuccendit eum, & non poſuit ſuper cor. Hæc Talmud. In eo autem quod dixit *Adonai* iſte, oſtendit, prophetam de Meſſia fuiſſe locutum: qui eſt *Adonai*, id eſt, Dominus Deus iſte: demonſtrabilis ſcilicet factus per carnis humanæ aſſumtionem. In eo vero quod ſubdidit, Et non audierunt legem eius, de lege Meſſiæ prophetam ipſum dixiſſe, inſinuauit. Legem enim per Moſem datam, & audiebant, & Romanis etiam contradicentibus, ſeruare conabantur, morte nõ obſtante, quę ob hoc eis frequenter infligebatur. Legem autem Domini noſtri Ieſu Chriſti noluerunt audire, neque hucuſque recipere. Quamobrem ſequitur, Et effudit ſuper eos indignationem furoris ſui, ſcilicet Romanos, ac forte bellum; cum cæteris, quæ ſubiiciuntur. Id ipſum etiam Rabbi ille confirmat, quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum appellant, in libro quem גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, reuelatorem ſecretorum nuncupauit, cum ad ſextam Antonini conſulis vrbis Romæ petitionem reſpondens, hæc inter cætera dixit, Ex Iſrael qui non crediderint verbis eius, ſcilicet Meſſiæ, Deus ira percitus, effundet eam ſuper eos, iurabitque per ſanctitatem ſuam, eos non habituros ſalutem, nec in paradiſo cum illo manſuros: ſicut dictum eſt Pſ. 95. ארבעים שנה אקוא בדור ואומר עם תעי לבבהם והם לא ידעו דרכי אשר נשבעתי באפי אם יבאון אל מנוחתי id eſt, Quadraginta annis faſtidio affectus ſui in generatione illa, & dixi, populus errans corde ſunt ipſi, ipſi autem non cognouerunt vias meas. Qui iuraui in furore meo, quod non ingredientur in requiem meam. Item in hoc mundo diſiungentur à Deo, amittentque ſuum imperium, & diſperſi per vniuerſum orbem, ſubiugabuntur, imperabuntque illis ſerui ſeruorum. Neque vocabuntur amplius patres totius ſeculi, ſed populus, quem Deus eorum odio habuit, eoſq; à ſe expulit cum furore. Nec etiam aſſequentur gratiam cum iuſtis reſuſcitandis in mundo futuro: propter quos dictum eſt in Pſalm. 1. לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח: על כן לא יקמו רשעים במשפט וחטאים בעדת צדיקים Hoc eſt, Non ſic impij, ſed tanquam gluma quam proiicit ventus. Ideo non reſurgent impij in iudicio, neq; peccatores in congregatione iuſtorum. Hæc omnia ad verbum longe ante Chriſti natiuitatem ille prædixit, quem ipſi Magiſtrum noſtrum ſanctum (vt diximus) vocant. Ex quibus omnibus quæ dicta ſunt, ſatis aperte patet propoſitum.

CAPVT X.

Quod idcirco quoque reprobandi, atque in Dei odio permanſuri erant, quia Ieſum verum Meſſiam & Mariam matrem eius negaturi, ac blaſphematuri erant.

CAPNIO.

ESTNE alia præter præmiſſas, reprobationis eorum, atq; odij apud Deum cauſa? GAL. Eſt vtique, & ea potiſſimum, quæ in maximis fidei noſtræ arcanis, quæ hucuſq; in libris Iudęorum latuerunt, haud infirmum obtinet locum. CAP. Hanc etiam quæ ſit, obſecro ediſſere. GAL. Rabbi itaque Nehumias in epiſtola ſecretorum, quam אגבת הסודות *Igbereth haſſodoth* appellat, exponens Doctoris illius quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt Magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupant, verba illa, Hæc eſt petra primaria, ex qua Meſſias proditurus eſt: hæc inter alia dicit, Petra hæc primaria eſt mater Regis Meſſiæ. Et poſt pauca: Cum ſciueris (inquit) nomen petræ huius, eiuſque filij ratione arithmetica, inuenies ea aſcendere ad numerum ברית *Berith*, id eſt pacti, vel fœderis. Et tunc intelliges arcanum textus illius Deut. 31. capite ſcripti, הנך שכב עם אבתיך וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבו ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי אתו Hoc eſt, Ecce tu dormies cum patribus tuis, & conſurget populus iſte, & fornicabitur poſt deos alienos terræ, ad quam ingredietur, vt habitet ea. Et derelinquet me, & irritum faciet fœdus meum, quod pepigi cum eo. Hæc Rabbi Nehumias, qui quinquaginta ferme annis Redemtoris noſtri præceſſit aduentum. Ad quorum explanationem notandum eſt, quod dictio hæc Hebraica ברית *Berith*, quæ pactum ſeu fœdus ſignificat, ratione arithmetica 612. apud Hebræos continet. Quatuor enim ſcribitur literis, quarum vnaquæque apud eos aliquem numerum importat. Nam ב *beth* quidem duo importat, ר *res* 200. י *iod* 10. & ת *tau* 400. Igitur ברית *Berith* quod ex his componitur 612. continet. Hunc etiam eundem (vt alibi quoque oſtendimus) numerum continent nomina matris Meſſiæ & filij eius. Nam nomen

quidem

quidem matris Meſſiæ (vt in præcedentibus per A
eundem *Habbenu Haccados* oſtenſum eſt) debebat
eſſe מרים id eſt, Maria. Nomen vero Meſſiæ filij
eius, quod Gentilibus fidem eius ſuſcepturis, vo-
candus erat, ישו id eſt, Ieſus eſſe debebat: vt idem
Rabbenu Haccados antea oſtenderat. Hæc au-
tem nomina, ſcilicet מרים וישו id eſt, Maria & Ie-
ſus, ratione arithmerica apud Hebręos 612. quoq;
continent. Nam מ *mem* quidem deſignat 40. ר *res*
200. י *iod* 10. ם *mem* 40. ו *vau* 6. י *iod* 10. ש *ſcin* 300.
& ו *vau* 6. Et ſic nomina matris Meſſiæ & filij, quæ B
ſunt, מרים וישו id eſt, Maria & Ieſus, eundem nu-
merum continent, quem ipſa dictio ברית *Berith*
continet, ſcilicet 612. Hunc eundem etiam nu-
merum important verba quæ in prædicto textu
Deutet. ab ipſo R. Nehumia inducta ſunt, אלהי
נכר הארץ *Elohe nechar haarets*, id eſt, Deos alienos
terræ. Nam א *aleph* vnum ſignificat, ל *lamed* 30. ה
he 5. י *iod* 10. נ *nun* 50. כ *caph* 20 ר *res* 200. ה *he* 5.
א *aleph* 1. ר *res* 200. צ *tſadi* 90. Quæ omnia ſum-
matim 612. efficiunt. Ex his igitur patent præmiſ- C
ſa R. Nehumiæ verba, cum ait, Cum noueris no-
men petræ huius, id eſt, matris Meſſiæ, quod eſt
מרים id eſt, Maria, & nomen filij ei⁹, hoc eſt ipſius
Meſſiæ, quod eſt ישו id eſt Ieſus, ratione arithme-
tica aſcendere ad numerum ברית *Berith*, id eſt,
fœderis, qui numerus eſt 612. tunc intelliges arca-
num illius textus, Ecce dormies cum patrib⁹ tuis,
& reliqua. Maximum igitur fuit arcanum illud,
quod tunc Dominus Moſi reuelauit, Deut. 31. ca.
dicens, Ecce tu dormies cum patribus tuis, & po- D
pulus conſurgens fornicabitur: cum cæteris, quæ
ſequuntur. Quorum quidem verborum hic eſt
ſenſus, Poſtquam tu à vita diſceſſeris, hic populus
tuus conſurget, & fornicabitur, id eſt, errabit. Er-
ror autem eorum erit, quia Ieſum & Mariam di-
cent eſſe Deos alienos terrę, id eſt, idololatrias Et
in hoc errabunt, meq; derelinquent; facientq; ir-
ritum *berith* meum, id eſt fœdus meum, hoc eſt Ie-
ſum meum & Mariam meam, ipſos blaſpheman-
tes, ac dicentes eſſe Deos alienos terræ, id eſt ido- E
lolatrias. Quapropter ibidem immediate ſubiici-
tur, וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתי פני
מהם והיה לאכל id eſt, Et iraſcetur furor meus ad-
uerſus eum in die illa, & derelinquam eum, & ab-
ſcondam facies meas ab eo, & erit in deuoratio-
nem. Quia vero Deus retribuit homini iuxta pec-
cati eius menſuram, idcirco paulo poſt ſubiecit,
Deuter. 32. cap. dicens, הם קנאוני בלא אל כעסוני
בהבליהם ואני אקניאם בלא עם בגוי נבל אכעיסם
id eſt, Ipſi me prouocauerunt in eo qui non erat F
Deus. & irritauerunt vanitatibus ſuis. Et ego pro-
uocabo eos eo qui non eſt populus, & gente ſtul-
ta irritabo illos. Hoc eſt, Quoniam prouocabunt
me, dicentes me non eſſe Deum, & irritabunt va-
nitatibus ſuis id eſt mēdaciis, blaſphemiis, & abo-
minationibus, quas de me, deque Maria matre
mea impie referent: idcirco eadem menſura vl-
ciſcar eos. Nam & ego prouocabo eos eo qui non
eſt populus, id eſt, faciam eos non eſſe populum
meum. Et gente ſtulta irritabo illos, id eſt faciam G
eos gentem ſtultam ab omnibus vocari, quæ ſine
fide, ſine veritate, ſine Deo eſt, & quæ Deū ſuum
prodidit atq; negauit. Ex his igitur omnibus, quæ
in præcedentibus capitibus præmiſimus, ſatis lu-
culenter apparet, quam iuſta fuerit Iudęorum de-
ſtructio, diſſipatio, captiuatio, atque reprobatio.
Verumtamen ſi de peccato ſuo pœnitentiam a-
gentes, perfidiam deponere vellent, ſtatim Deus
eis parceret, eoſque in gratiam reciperet, ſtatim &
redimerentur, & à captiuitate liberarentur &
Meſſiam haberent.

CAPVT XI.

Quod ſi Iudæi de peccato ſuo pœnitentiam agere vellent, perfidiamque deponere, illico redimerentur atque à captiuitate liberarentur, & Meſſiam Saluatorem haberent.

CAPNIO.

Vt eorum igitur obſtinatā perfi-
dia magis appareat, magiſque &
confundatur & conuincatur, per
eorum ſcripturas verum eſſe pro-
ba, quod poſtremo dixiſti. Non-
ne, quęſo ex eorum ſcripturis oſtendi poteſt, quod
ſi eos nunc peccati ſui pœniteret, ac Meſſiam
quem hucuſque negarunt, reciperent, mox ſalua-
rentur, moxque ab hac nouiſſima captiuitate re-
dimerentur. GAL. Ita prorſus. Legitur enim in
Midras שיר השירים *Sir haſſirim*, id eſt, in expoſi-
tione Cantici canticorum, ſuper illud 5. c. eiuſdem
libri dictum, פתחי לי אחתי רעיתי יונתי תמתי
Hoc eſt, Aperi mihi ſoror mea, proxima mea, co-
lumba mea, perfecta mea: quod dixit R. Iſſā, Ait
Deus ſanctus & benedictus, Filij mei aperite mihi
aperturam vnam pœnitentiæ, quantum eſt fora-
men acus, & ego aperiam vobis aperturas miſeri-
cordiæ, per quas poterunt intrare currus & qua-
drigę. Quod expoſuerunt Rabbi Ioden, & Rabbi
Leui. Nam Rabbi quidem Ioden dixit, Scriptum
eſt Pſalm. 46. הרפו ודעו כי אנכי אלהים id eſt,
Vacate vel ceſſate, & cognoſcite, quia ego Deus.
Dixit ergo Deus ſanctus & benedictus Iſrael, Va-
cate ab operibus malis, & agite pœnitentiā, quan-
tum eſt ictus oculi. Et ſcietis, quia ego ſum Deus.
Rabbi vero Leui dixit, Si eſſent filij Iſrael pœni-
tentiam agentes, ſaltem vna die, protinus redime-
rentur, protinuſque filius Dauid, id eſt, Meſſias
eis veniret. Vnde probatur hoc? Ex eo quod ſcri-
ptum eſt Pſal. 95. היום אם בקלו תשמע Hoc eſt,
Hodie ſi vocem eius audieritis. Hæc traditio. Ex
qua primū aperte liquet, quod ſi vna ſola die pœ-
nitentiam Iudæi agere vellent, perfidiæ duriciem
deponentes, ſtatim redimerentur, & Meſſiam ha-
berent. Quod quidem traditio per illud Pſalmi
probat, Hodie ſi vocem eius audieritis. Quare ſi
peccatum quod patres eorum commiſerunt, co-
gnoſcere, pœnitentiamque agere vellent, mox &
Meſſiam haberent, & à præſenti captiuitate peni-
tus liberarentur. Deinde ex eadem traditione ma-
nifeſte elicitur, Meſſiam eſſe Deum, per id quod
ante in eodem Pſalmo ſic dicitur. באו נשתחוה
ונכרעה נברכה לפני יהוה עשנו: כי הוא אלהינו
ואנחנו עם מרעיתו וצאן ידו i. Venite adoremus, &
curuemur, flectamus genua ante faciem Dei fa-
ctoris noſtri. Quia ipſe eſt Deus noſter, nos au-
tem populus paſcui eius, & oues manus eius. Et
poſtea immediate ſequitur, quod de Meſſia in
præmiſſa traditione inductū eſt, videlicet, Hodie

ſi vocem eius audieritis. Ex quo Meſſiam Deum A eſſe plane conſequens eſt. Id ipſum quoque ex eo patet, quod in *Midras tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſcribitur, cum ſuper Pſal. 44. titulum, qui talis eſt, למנצח על ששנים Hoc eſt, Triumphatori, vel victori, vel ad victoriam ſuper liliis: ſic dicitur, Dixit Deus ſanctus & benedict⁹ Iſraeli, Totum pendet ex vobis. Quemadmodum.n. huiuſcemodi lilium germinat, vel floret, & cor tamen eius ſurſum eſt: ita quoque vos agite תשובה B *teſſuba*, id eſt, pœnitentiam coram me, & ſit cor veſtrum rectum, vel ordinatū ſurſum, ſicut cor huiuſmodi lilij. Et tunc adducam vobis גואל *Goel*, id eſt, Redemtorem: ſicut dictum eſt Hoſ. 14. אהיה כטל לישראל id eſt, Ero quaſi ros Iſraeli. Quod Rabbi Ionathas ita Chaldaice expoſuit, אהי מימרי כטלא לישראל Hoc eſt, Erit verbum meum velut ros Iſraeli. Et quando hoc erit? Cum germinabit ſicut lilium. Sequitur enim apud Hoſeam ibidem, יפרח כשושנה id eſt, germinabit, vel florebit C ſicut liliū. Propter hoc dicitur, Victori ſuper liliis. Hactenus traditio. Ex qua ſatis aperte patet propoſitum. Idem etiam ex dictis priſci illius doctoris confirmatur, quem ipſi רבינו הקדוש *Rabbenu Haccados*, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum vocant: cum in libro qui גלי רזייא *Galerazeia*, id eſt, Reuelator arcanorum inſcribitur, in calce reſpōſionis ad ſextam Antonini Conſulis petitionem, hoc modo ait, Ex Iſrael vero qui audierint præcepta Meſſiæ, nanciſcentur gloriā futuri ſeculi: ſicut D ſcriptum eſt Iſa. 60. ועמך כלם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי להתפאר Hoc eſt, Et populi tui omnes iuſti in perptuum hęreditabunt terram, germen plantationis meæ, opus manus meæ ad glorificandum. Hæc ille. Dictum autem Iſaiæ ab eo inductum ſic intelligitur, Populi tui omnes iuſti, id eſt omnes qui ex populo tuo iuſti fuerint, Meſſiam ſcilicet recipiendo, ac de peccato ſuo pœnitentiam agendo, in perpetuum hæreditabunt terram, cœleſtem ſcilicet gloriam, quæ E in Meſſiam credituris promiſſa fuit.

Capvt XII.

Quod Gentiles Meſſiæ adhærere debebant.

CAPNIO.

CVM tot de Iudæorum in perfidia permanentium reprobatione, hactenus dixeris, par eſt, vt de Gentilium quoq; vocatione, atq; electione ex Hebraicis ſcripturis aliquid F proferas. Quare primum quod Gentiles ipſi Meſſiæ adhæſuri eſſent, oſtende. Gal. Hoc ex eo potiſſimum patet, quod Zacharias ſic prophetauit 2. cap. dicens, ונלוו גוים רבים אל יהוה ביום ההוא והיו לי לעם Hoc eſt, Et applicabuntur gētes multæ, vel Gentiles multi ad Deum in die illa, & erūt mihi in populū. Quod ita Rabbi Ionathas Chaldeus interpres exponit, ויתוספון עממין סגיאין קדם עמא דיהוה בעדנא ההיא ויהון קדמי לעם id eſt, Et addent ſe populi multi ad populum Dei in tempore illo, & erunt coram me in populum. Cap. G Iudaica impietas ait hic, gentes in diebus Meſſiæ Deo addendas eſſe, non vt ſaluentur, ſed vt populo Iudaico ſeruiant. Gal. Facile hæc eorum falſitas conuincitur. Quemadmodum.n. Leuit. 26. ca.

Iudæorum iuniorum obiectio.

Cōfutatio.

A Deus de eis dixit, והתהלכתי בתוככם והייתי לכם לאלהים ואתם תהיו לי לעם Hoc eſt, Et deambulabo in medio veſtri, & ero vobis in Deum, & vos eritis mihi in populum: ita & hic de gentibus ait, Applicabuntur gentes multę ad Deum in die illa, & erunt mihi in populum. Ex quo manifeſte liquet tam ex diuina pagina, quam ex Chaldaica traductione, eos omnino falſiloquos eſſe. Quod ex dictis etiam veterum ſuorū Doctorum expreſſe patet. Legitur enim in מסכת בכורים *Maſſecheth* B *bicurim*, id eſt, in libro Primitiarū, hoc modo: Tradiderunt Magiſtri in nomine Rabbi Iudæ, Quod גר *gher*, id eſt aduena, hoc eſt conuerſus, qui de gentilitate venit ad fidem, ipſemet eſt afferēs primitias, & dicens illud Deuter. 26. cap. הגדתי היום ליהוה אלהיך כי באתי אל הארץ אשר נשבע יהוה לאבותינו לתת לנו id eſt, Pronuncio hodie Domino Deo tuo, quod veni in terram, quam iurauit Deus patribus noſtris ſe daturum nobis. Quæ eſt huius rei probatio? Quod ſcriptum eſt Geneſ. C 17. cap. ולא יקרא עוד את שמך אברם והיה שמך אברהם כי אב המון גוים נתתיך Hoc eſt, Non erit vltra nomen tuū Abraham, ſed erit nomen tuum Abraham, quia patrem multitudinis gentium dedi te. In principio enim fuit pater Aram, ideo vocatus fuit Abram. Deinde vero pater totius mundi, & nomen eius idcirco dictum eſt Abraham. Hactenus traditio. Dixit præterea R. Rahmon ſuper illud Iere. 31. c. dictum וזרעתי את בית ישראל ואת בית יהודה זרע אדם וזרע בהמה id eſt, Et ſemi- D nabo domum Iſrael, & domum Iuda ſemen hominis, & ſemen Beſtiæ. Semen hominis, Hi ſunt Iſrael: Sicut dictum eſt Ezech. 34. ואתם צאני צאן מרעיתי אדם אתם Hoc eſt, Et vos oues meæ, & oues paſcui mei homines eſtis vos. Et de ipſis Deus ſanctus & benedictus ait Iſa. 65. והוצאתי מיעקב זרע id eſt, Et educam de Iacob ſemen. Quod autem ſequitur, Et ſemen beſtiæ: Iſti ſunt conuerſi gentium, de quibus dicitur Iehoſuæ vlt. ca. Et beſtia multa. Et apud Iob 18. cap. dixit Bidad Suites, E Quare reputati ſumus ſicut beſtia? Et de eis ipſe ait Zach. 2. Canta & lætare filia Sion, Quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et applicabuntur gentiles multi, & erunt mihi in populum. Super Iſrael etiam, & ſuper gentes ſeculi loquitur ſcriptura apud Zach. 8. c. dicens, כי לפני הימים ההם שכר האדם לא נהיה ושכר הבהמה איננה וליוצא ולבא אין שלום מן הצר Hoc eſt, Quoniam ante dies illos merces hominis non erat, & merces beſtiæ non erat. Et egredienti, vel F venienti, non erat pax à tribulatione, vel à tribulante. Ante dies illos, vult dicere ante dies Meſſię, quoniam in diebus Meſſiæ pax erit longinquo & propinquo: ſicut dictum eſt Iſaię quinquageſimo ſeptimo c. בורא ניב שפתים שלום שלום לרחוק ולקרוב אמר יהוה ורפאתיו id eſt, Creans fructum labiorū pacem. Pacem longinquo & propinquo, ait Deus, Et ſanaui eum. De ipſo quoq; ſcriptura ait Zach. 9. c. ודבר שלום לגוים Hoc eſt, Et loquetur pacem gentibus. In illa enim hora pax erit e- G gredienti de hoc ſeculo per viam pœnitentiæ, & ingredienti, vel venienti ante Deum ſanctum & benedictum cum operibus bonis & eleemoſynis. Sicut dictum eſt Prouerb. 14. צדקה תרומם גוי וחסד לאמים חטאת id eſt, Iuſtitia exaltat gentem, & miſeri-

Traditio Rabbi Iudæ.

& miſericordia erit gentibus contra peccatum. Vbi gloſſæ R. Selomonis & R. Abraham Auen Ezra, Iuſtitia (inquiunt) quam gentes facient, & pietas quam retribuent, id eſt eleemoſyna erunt eis loco ſacrificij, & propitiatio pro peccatis. Hæc traditio. Ex his omnibus patet Gentiles non addendos fuiſſe Meſſiæ, vt Iudæis ſeruirent, vt Iudæi ipſi delirantes garriunt, quin potius vt ſaluarentur, & populus Dei efficerentur: Sicut Deus ipſe apud Hoſ. 2. ca. pdixerat, dicens, וזרעתיה לי בארץ ורחמתי את לא רחמה ואמרתי ללא עמי עמי אתה והוא יאמר אלהי Hoc eſt, Et ſeminabo eam mihi in terra, & miſerebor eius, cuius non fui miſertus, & dicam non populo meo, populus meus tu. Et ipſe dicet mihi, Deus meus. Quod autem Gentiles qui Meſſiam ipſum recipientes, eum corde, ore, & opere confeſſuri erant, tempore Meſſiæ ſaluandi eſſent, ſupra in ſexto libro late probatum eſt. Nunc autem ſatis eſt probaſſe, Gentiles ipſos Meſſiæ adhæſuros fuiſſe.

Capvt XIII.

Quod Gentiles Meßiam recipientes, à Deo diligendi erant, ac populus Dei electus futuri.

CAPNIO.

AD maiorem igitur Iudæorum confuſionem, qui à Deo tam turpiter reprobati, atque odio habiti ſunt, per eorum ſcripturas probandum quoque eſt, quod Gentiles tempore Meſſiæ ad vnius & veri Dei cultum conuertendi, à Deo diligendi erant, ac populus eius electus & peculiaris efficiendi, atque vocandi. GAL. Hoc ex eo potiſſimum patet, quod ad huius rei figuram proſelytos, hoc eſt, ex Gentilitate ad vnius Dei cultum venientes, diligi in veteri teſtamento Deus ipſe præcepit. Quare haudquaquam prætermittendum videtur, quod in libro מכילתא *Mechilta*, id eſt, in quadam expoſitione ſuper Exodum hoc modo legitur, ſuper illud 22. cap. eiuſdem libri dictum, וגר לא תונה ולא תלחצנו Hoc eſt, Aduenam non obiurgabis, vel non conuitiaberis ei, nec opprimes eum, ſcilicet in pecunia. Non dices ei, Heri fuiſti cultor Belis, & adorabas concauitatem eius, & adhuc ecce caro porcorum remanet inter dentes tuos. Et ſtas & loqueris coram me? Et vnde habetur, quod ſi improperas ei, ipſe quoque poteſt improperare tibi? Inde, vbi dictum eſt Exod. 22. ca. Aduenam, id eſt conuerſum non obiurgabis: cum reliquis. Hinc Nathan dicebat, Maculam quæ in te eſt, ne dicas proximo tuo. Dilecti ſunt enim aduenæ, id eſt conuerſi. Nam in omni loco monitum eſt pro eis, vt illud Exod. 22. Et גר *gher*, id eſt conuerſum non opprimes. Et aduenam, id eſt conuerſum de gentilitate non obiurgabis. Dixit Rabbi Eliezer, Cum auerſio aduenæ, id eſt conuerſi ſit peſſima: idcirco monitum eſt pro eo in multis locis. Rabbi autem Simeon dixit, Ecce ipſe Deus ait Iudic. 5. cap. Et diligetis eum velut egreſſum ſolis in virtute ſua. Quis enim maior eſt de duob', ille-ne qui Regem diligit, an is quem Rex diligit? Ecce proculdubio aiunt, quod ille quem Rex diligit? De quo dictum eſt Deut. 10. האל הגדול הגבור והנורא אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד: עשה משפט יתום ואלמנה ואהב גר לתת לו לחם ושמלה id eſt, Deus magnus, fortis, & terribilis, qui non accipit facies, id eſt perſonas, nec recipit munus, facit iudicium pupillo & viduæ, & diligit גר *gher*, id eſt conuerſum ex gentilibus, ad dandum ei victum & veſtitum. Dilecti quoque ſunt aduenæ, id eſt conuerſi. In omnibus enim denominatur, vel deſcribitur ipſe *gher*, id eſt conuerſus, ſicut Iſrael. Nam Iſrael quidem vocatur ſerui Dei. Vocantur etiam הגרים *hagherim*, id eſt conuerſi, ſerui Dei. Sicut dictum eſt Iſa. 56. Ad diligendum nomen Dei, vt ſint ei in ſeruos. Vocati ſunt etiam Iſrael miniſtri Dei. Sicut dictum eſt apud Iſa. 61. c. Miniſtri Dei noſtri dicetur vobis. Et aduenæ quoque, id eſt conuerſi, miniſtri Dei vocantur. Sicut dictum eſt Iſa. 56. Et filios alienorum applicatos ad Dominum, ad miniſtrandum ei. Vocati ſunt quoque Iſrael dilecti. Sicut dictum eſt Malach. 1. cap. Dilexi vos, ait Dominus. Vocantur & גרים *gherim*, id eſt conuerſi, dilecti, iuxta illud Deuter. 10. cap. dictum, Et diligit *gher*, id eſt conuerſum, vt det ei victum & veſtitum. Dictum eſt inſuper in Iſrael *berith*, id eſt pactum, vel fœdus, iuxta illud, Et dabo pactum meum in carne veſtra. Dictum eſt & *berith*, id eſt pactum, in *gherim*, id eſt conuerſis, apud Iſa. 56. Et filios alienorum applicatos ad Dominū, vt ſint ei in ſeruos, omnem cuſtodientem ſabbatum, ne prophanet illud, & fortes in pacto meo adducam in montem ſanctuarij mei. Dictum eſt præterea de Iſrael רצון *ratſon*, id eſt beneplacitum, vel complacentia, vt eſt illud, Ad beneplacitum eis coram Domino. Dictum eſt & de *gherim*, id eſt conuerſis *ratſon*, id eſt beneplacitum, vel complacentia: Iſa. 56. Holocauſta eorum לרצון *leratſon*, id eſt ad complacentiam erunt. Dicta eſt præterea & de Iſrael cuſtodia, vt illud Pſal. 121. dictum, Ecce non dormitabit, neque dormiet cuſtodiens Iſrael. Et dicta eſt quoque cuſtodia de *gherim*, id eſt conuerſis, vt illud Pſalm. 146. dictum, Deus cuſtodit *gherim*, id eſt conuerſos. Quid plura? Abraham vocauit ſe ipſum *gher*. Sicut dictum eſt Geneſ. 23. cap. Locutuſque eſt ad filios Heth, dicens, *Gher* & habitator ego vobiſcum. Dauid ſimiliter vocauit ſe ipſum *gher*, Pſal. 39. dicens, Quoniam *gher* ſum ego tecum. Hoc autem factum eſt, vt impleatur quod dictum eſt Iſa. 42. Dominus voluit propter iuſtitiam magnificare legem, & extollere. Ipſe autem deprecatus eſt & direptus. Et ſic inueniuntur apud Iſa. 44. quatuor genera *gherim*, id eſt conuerſorum reſpondentium & dicentium coram eo, qui dixit & factus eſt mundus, id eſt qui verbo ſuo fecit mundum: Cum ſic dicitur, זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתוב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה Hoc eſt, Quia hic dicet, Dei ego ſum. Hic inuocauit in nomine Iacob. Et hic ſcribet manum ſuam Deo, & nomine Iſraelis prononiinabitur. Hic ergo dicet, Dei ſum ego. Quia totus erit Domini, Hic inuocabit in nomine Iacob. Iſti enim erunt aduenæ & conuerſi ad iuſtitiam, id eſt ad Meſſiam. Et hic ſcribet manum ſuam Deo. Hi erunt viri pœnitentiæ. Et nomine

Iſtaelis pronominabitur. Iſti erunt timentes cœlum, id eſt, Deum. Hactenus traditio. In qua tres aſſignantur rationes, quare diligendi erant conuerſi ex gentilitate ad vni⁹ veri Dei cultum. Quarum prima eſt, quia à Deo diliguntur. Secunda, quia in ſacra ſcriptura in omnibus ſicut Iſrael denominabantur, & à Deo tractabātur. Tertia quia ſancti patres & prophetæ vt Abraham, & Dauid aduenas, id eſt, conuerſos ſe ipſos vocauerunt. Gloſſa autem R. Selomonis ſic eadem Iſaiæ verba in calce huius traditionis inducta, exponit, Hic dicet: Dei ſum ego: Hi erunt iuſti perfecti. Hic inuocabit in nomine Iacob: Hi erunt paruuli filij impiorum. Et ſcribet manum ſuam Deo: Hi erunt viri pœnitentes. Et nomine Iſraelis pronominabitur. Hi erunt הגרים *hagherim*, id eſt, conuerſi ex gentilibus. Hæc enim ſic expoſita ſunt in libro אבות *Auoth*, id eſt, Patrum Rabbi Nathan. Hæc Rabbi Selomo. Præmiſſis quoque aptiſſime nectitur, quod in ואלה שמות רבה *Vaelle ſcemoth rabba*, id eſt, in expoſitione libri Exodi ſcribitur, ſuper illud 12. c. eiuſdem libri dictum, זאת חקת הפסח id eſt, Hæc eſt lex paſchæ; Ibi enim ita dicitur: Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iſa. 56 ca. ואל יאמר בן הנכר הנלוה אל יהוה לאמר הבדל יבדילני יהוה Hoc eſt, Et non dicat filius alieni applicatus ad Deum, dicens, ſeparatione ſeparabit me Deus. Dixit enim Iob 31. c. בחוץ לא ילין גר id eſt, Foris non hoſpitabitur *gher*, id eſt conuerſus, à Deo ſancto & benedicto. Quamobrem? Quia non eſt Deus ſanctus & benedictus excludens creaturam, ſed omnes recipit. Portæ enim eius apertæ ſunt omni hora, & quicunque vult & aggregari, ingreditur & aggregatur. Propter hoc dictum eſt à Iob, Foris nō hoſpitabitur *gher*, id eſt conuerſus. Et iterū ait in perſona Dei tolerantis pro creaturis ſuis, דלתי לארח אפתח Hoc eſt, Oſtium meum viatori aperiam. Dixit Rabbi Berachias, Pro perſona cuius dixit Iob, Foris non hoſpitabitur *gher*, id eſt conuerſus? Hoc procul dubio dixit, Quia futurum eſt, vt גרים *gherim*, id eſt conuerſi ex Gentilibus, ſint כהנים *cohanim*, id eſt, Sacerdotes miniſtrantes Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt Iſa. 14. ונלוה הגר עליהם ונספחו על בית יעקב id eſt, Et applicabitur *hagher*, id eſt conuerſus ſuper eis, & aggregabuntur ſuper domum Iacob. Non eſt autem aggregari niſi ſacerdotum. Sicut dictum eſt 1. Reg. 2. capite, ספחני אל אחת הכהנות id eſt, Aggrega me ad vnam ſacerdotalium. Futurum namq; eſt, vt *gherim*, id eſt conuerſi ex Gentilibus, comedant de pane הפנים *happanim*, id eſt facierum, hoc eſt propoſitionis. Et ita quæſiuit à Magiſtris, dicens, Quid eſt quod dictum eſt Deut. 10. capite, Et diligit Deus *gher*, id eſt conuerſum ad dandum ei victum & veſtitum? Ecce tota confidentia vel promiſſio, qua confidere facit Deus *hagher*, id eſt ipſum conuerſum, vt detur ei victus & veſtitus. Dixerunt ei, Iacob, cuius nomen eſt Iſrael ſic petiuit à Deo Gen. 28. cap. Et dederit mihi panem ad comedendum, & veſtimentum ad induendum. Et tibi qui veniſti ad nos, non ſufficit, vt ſis ſicut nos? Sufficiat tibi, vt ſis ſicut nos. Satis ſit tibi, vt ſis ſicut Iacob primogenitus Dei. Demum autem non aſcendat ad cogitationem tuam, quod Iacob panem & veſtimentum, vel

A victum & veſtitum duntaxat poſtulauerit. Quia inſuper dixit, Confidere me fecit Deus, quod ipſe erit mecum, & ſtare faciet ex me ſeculum. Sequitur, Et hoc eſt quod ſcriptum eſt Zach. 2. ca. Canta, vel lauda, & lætare filia Sion, quia ego venio, & habitabo in medio tui, ait Deus. Et applicabuntur gentes multę ad Deum in die illa, & erunt mihi in populum. Hæc omnia traditio. Ex quibus ſatis clare patet, quod Gentiles tempore Meſſiæ ad Deum conuerſi, ab ipſo Deo diligendi erant, &
B populus Dei electus vocandi.

CAPVT XIV.

Quod omnes dignitates olim Iudæis conceſſa, ab eis auferendæ erant, & Gentilibus Meſſiam recepturis, tanquam vero & electo Dei populo concedenda.

CAPNIO.

C HAVD QVAQVAM igitur hic prætermittendum duco, per Iudaicas ſcripturas probari, dignitates omnes olim Iudęis conceſſas, ab eis tanquam indignis poſſeſſoribus, auferendas fuiſſe, & Gentilibus Meſſiam recepturis, tanquam vero, & peculiari, atque electo Dei populo, concedendas. GAL. Hoc maxime per illud oſtenditur, quod in *Midras tehilim*, id eſt,
D in expoſitione Pſalmorum legitur, ſuper illud Pſ. 75. dictū, וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק .i. Et omnia cornua impiorum abſcindam, & exaltabuntur cornua iuſti. Ibi enim ſic dicitur,
קרן לא אמר אלא קרנים כי עשר קרנות הן שנתן
הקדוש ברוך הוא לישראל קרן אברהם שנאמר
כרם היה לידידי בקרן בן שמן קרן יצחק שנאמר
באחז בסבך בקרניו וקרנו של יוסף שנאמר וקרני
ראם קרניו וקרנו של משה שנאמר כי קרן עור
פניו וקרן של נבואה שנאמר ותתפלל חנה ותאמר
E שמה קרני קרנו של תורה שנאמר וקרנים מידו לו
וקרנה של כהונה שנאמר קרנו תרום בכבוד וקרן
לוייה שנאמר כל אלה בנים להימן להרים קרן:
וקרן ירושלים שנאמר מקרני ראמים עניתני:
וקרנו של מלך משיח שנאמר וירם קרן משיחו
והוא שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי כיון
שחטאו ניטלו מהם וניתנו לאומות העולם שנאמר
באתר דנה חזה הות בחזוי ליליא וארו חיוה רביעיא
דחילא ואמתני ותקיפה יתירה ושנים די פרזל לה
דברבן אכלה ומדקה ושארה ברגלי רפסה והיא
F משניא מן כל חיותא די קדמיה וקרנים עשר לה
שנמשלו אומות העולם לחיות הללו וכל זמן
שקרני אומות העולם קיימין קרני ישראל גרועים
שנאמר גדע בחרי אף כל קרן ישראל: id eſt, Cornu non eſt dictum, ſed cornua. Decem enim cornua ſunt, quæ Deus ſanctus & benedictus dedit Iſraeli. *Decem cornua data Hebræis.* Cornu videlicet Abrahæ, de quo dictum eſt Iſa. 5. Vinea fuit dilecto meo in cornu filij olei. Cornu Iſhac, de quo ſcriptum eſt Gen. 22. Et ecce aries vnus retentus in denſitate per cornua ſua.
G Cornu Ioſeph, id eſt cornu Regni, de quo dicitur Deut. 24. Et cornua rhinocerotis cornua ei⁹. Cornu Moſis, de quo dictū eſt Exod. 34. Quia cornuta erat cutis faciei eius. Cornu ꝓphetiæ, de quo dictū eſt 1. Reg. 1. Et orauit Hanna & dixit, Exultauit

cor meum

cor meum in Domino, & exaltatum eſt cornu meum. Cornu legis, de quo dicitur Habacuc. 3. c. Et duo cornua de materia eius ei. Cornu ſacerdotij, de quo legitur in Pſal. 111. Cornu eius exaltabitur in gloria. Cornu Leuitarum, de quo dictum eſt 1. Paral. 25. Omnes iſti filij Heman videntis Regem in verbis Dei, ad exaltandum cornu. Cornu Ieruſalem, de quo dictum eſt Pſalm. 22. Et à cornibus vnicornium exaudiſti me. Et cornu Regis Meſſiæ, de quo dicitur primi Regum ſecundo capite, Et dedit fortitudinem Regi ſuo, & ſublimabit cornu Meſſiæ ſui. Et ſic dicit Pſalm. 132. Ibi germinare faciam cornu Dauid, paraui lucernam Meſſiæ meo. Quando autem peccauit Iſrael, ablata fuerunt eis cornua hæc, & data gentibus ſeculi. Sicut dictum eſt Dan. 7. Poſt videns fui in viſione noctis, & ecce beſtia quarta terribilis, atque mirabilis, & fortis nimis, & dentes ferreos habebat magnos, comedit & comminuit, & reſiduum pedibus ſuis conculcauit. Et ipſa diſſimilis ab omnibus beſtiis, quæ fuerunt ante ipſam, & cornua decem habebat. Aſſimilatæ enim ſunt gentes ſeculi huiuſmodi feris. Omni autem tempore quo cornua gentium ſeculi ſana fuerint, cornua Iſrael confracta erunt. Sicut dictum eſt Thren. 2. c. Confregit in ira furoris omne cornu Iſrael. Hæc omnia traditio. Quæ eiſdem pene verbis in איכה רבתי *Echa Rabbethi*, id eſt, in expoſitione planctus Ieremiæ ponuntur, ſuper illud 2. eiuſdem libri dictum, Confregit in ira furoris omne cornu Iſrael. Hoc duntaxat excepto, quod decimo loco non ponitur cornu Meſſiæ, ſed cornu Iſrael duntaxat. Cum igitur in hac traditione cornua omnia ſupradicta in capite Iſraelis donata fuiſſe dicantur, deinde vero eorum ob culpam, ab eis ablata, & gentibus tradita, vnumque ipſorum Meſſias fuerit, Meſſiam ipſum iam veniſſe, & primum quidem Iudæis datum fuiſſe, deinde vero ipſum (eorum exigente perfidia) ab eis cum cęteris omnibus cornibus ablatum, Gen-

A tilibuſque datum eſſe, conſequens eſt. CAP. Quia iuniorum Iudæorum nimis fraudulenta nequitia beſtiam paulo ante dictam, Papam noſtrum, & Romanam aſſerit eſſe Eccleſiam, à qua ſperat cornua ſupradicta auferenda, ſibique reſtituenda eſſe: eam ob rem optime quidem feceris, ſi ipſa Iudæorum cornua quando huic quartæ beſtiæ, id eſt Romano imperio, quod propter idololatriam non inepte beſtiæ comparabatur, data fuerint, ediſſeras. GAL. Cornu itaque regni Iu- *Iudæorum iuniorum obiectio.* *Reſponſio.*

B daici tunc in huiuſce quartæ beſtiæ capite appoſitum fuit, cum regnum Iudaicum cum Iudæis ipſis Romanorum imperio ac poteſtati poſſidendum, imo conterendum, & diſſipandum, temporibus Veſpaſiani & Titi atque Hadriani datum eſt. Cornu vero ſacerdotij & Leuitarum tunc ab Iudæis ablatum fuit, cum ipſorum ſacerdotes & Leuitas occidit, diuinumque cultum in eis ob eorum ſcelera penitus deleuit. Sed tempore Silueſtri Romani Pontificis, & Conſtantini imperato-

C ris in Romanorum capite cornu ipſum poſitum eſt. Cornu quoque Meſſiæ tunc eis datum fuit, cum Meſſias ipſe eis ad ſaluandum miſſus: tunc vero ab eis ablatum eſt, cum illi Meſſiam ipſum reprobantes, ipſum crucifixerunt. Tunc autem Romanæ Eccleſiæ ac cæteris fidelibus idem cornu datum eſt, cum eundem Meſſiam gentes colendum ſuſceperunt. Cornu inſuper Ieruſalem & ſanctuarij tunc ab eis ablatum fuit, atque Romanis traditum, cum ipſa vrbs & templum à Ti-

D to euerſa atque incenſa ſunt. Cornu denique legis tunc beſtiæ huic, quoad ceremonialia perdendum, traditum eſt, cum Romani Principes Iudæis, ne ſabbatum aut circumciſionem, cæteraque legalia ſeruarent, inhibuerunt, vt in ſequenti libro latius patebit. Tunc vero idem cornu quoad moralia, perfectius ſeruandum Romanis cæteriſque Gentilibus datum eſt, cum Gentiles ipſi legem Domini Ieſu veri Meſſiæ tanquam diuinam ſuſceperunt.

LIBER DECIMVS.

DE NOVÆ LEGIS DIVINÆ INSTITVTIONE QVÆ PER MESSIAM FIERI DEBEBAT.

CAPVT PRIMVM.

Quod Meßias legem diuinam nouam, perfectiorem quam veterem inſtituturus erat, quam Gentiles ſuſcipere debebant.

CAPNIO.

NOVAM igitur Meſſiæ legem ſi Gentiles tanquam diuinam recepturi erant, quos (Iudæis maxima ex parte ob eorum perfidiam reprobatis) ipſi Meſſiæ adhæſuros fuiſſe iam probaſti: haud inepte nunc ad magis contundendam duriſſimam ipſorum Iudæorum ceruicem, de eiuſdem nouæ legis diuinæ inſtitutione dicendum eſt. Quare primum nouam legem diuinam perfectiorem quã veterem, Meſſiam ipſum conditurum fuiſſe, eamq; Gentiles ſuſcepturos, Hebraicis teſtimoniis te oſtendere oportet. GAL. Nouam quidem legem aliam ab ea quam per Moſen in monte Sinai dederat, Deum daturum fuiſſe, longe ante per Ieremiam 31.ca. his verbis prophetatum fuit, הנה ימים באים נאם יהוה וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה: לא כברית אשר כרתי את אבותם ביום החזיקי בידם להוציאם מארץ מצרים אשר המה הפרו את בריתי ואנכי בעלתי בם נאם יהוה: כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם: id eſt, Ecce dies venient, ait Deus, Et feriam cum domo Iſrael, & cum domo Iuda fœdus, vel pactum nouum. Non ſicut pactum, quod ferij cum patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum, vt extraherem eos de terra Ægypti, qui irritum fecerunt pactum meum, & ego neglexi eos, ait Deus. Sed iſtud erit pactum, quod feriam cum domo Iſrael, poſt dies illos, ait Deus, Dabo legem meam in medio eorum, & ſuper cor eorum ſcribam eam. Et ero eis in Deum, & ipſi erũt mihi in populum. Quod autem ברית *berith*, id eſt pactum, ſiue fœdus, in præmiſſis, idem ſit quod lex, in libro מכילתא *Mechilta* aperte oſtenditur: vbi ſuper illud Exod. 12.c. dictum, In decimo menſis hujus: ſic dicitur, Non eſt ברית *berith*, id eſt, fœdus vel pactum, niſi lex. Sicut dictum eſt Deuter. 24. אלה דברי הברית אשר צוה יהוה את משה לכרות את בני ישראל בארץ מואב מלבד הברית אשר כרת אתם בחרב id eſt, Hæc ſunt verba *habe rith*, id eſt, illius pacti, quod mãdauit Deus Moſi, vt feriret cum filiis Iſrael in terra Moab, pręter *haberith*, id eſt, illud pactum, quod ferũt cum

A eis in Horeb. Item Exod. 24. cap. ויכתב על הלחת את דברי הברית עשרת הדברים id eſt, Et ſcripſit ſuper tabulis verba pacti decem. Hęc traditio. Quod autem legem hanc diuinam nouam Meſſias ipſe laturus eſſet, ac Gentilibus daturus, patet primum ex eo quod in *Midras tehillim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum legitur, ſuper illud Pſalm. 21. dictum, למנצח מזמור לדוד: יהוה בעזך ישמח מלך ובישועתך מה יגל מאד id eſt, Victori, vel ad victoriam Pſalmus Dauid. Deus in fortitudine B tua lętabitur Rex, & in ſaluatione tua quam exultabit vehementer? Ibi enim ſic ad verbum dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iſa 11. cap. והיה ביום ההוא שרש ישי אשר עמד לנס עמים id eſt, Et erit in die illa radix Iſſai, qui erit ſtãs in ſignum populorum. Dixit R. Hanina, Non eſt Rex Meſſias venturus, niſi ad dandũ noua præcepta Gentibus, vt ſunt סוכה *ſucca*, id eſt caſula, & לולב id eſt ramus, ותפילין *vthphilin*, id eſt, & phylacteria. Iſrael autem diſcent legem à Deo ſancto & benedicto. C Sicut dictum eſt Iſa. 45. ca. וכל בניך למודי יהוה id eſt, Et omnes filij tui erunt docti à Deo. Et quare? Idcirco, quia dictum eſt Iſa. 11. ca. אליו גוים ידרשו id eſt, Ad eum gentes ſtudebunt. Rabbi Hanina in nomine Rabbi אחא *Aha* dixit, Quid eſt quod ſtatim ſequitur apud Iſaiam ibidẽ, והיתה מנוחתו כבוד .i. Et erit requies eius honor vel gloria? Quia Deus ſanctus & benedictus erit tribuens Regi Meſſiæ de gloria & honore ſuperno. Hactenus traditio. Apud Iſaiam autem 42 ca. ſic legitur, הן D עבדי אתמך בו בחירי רצתה נפשי נתתי רוחי עליו משפט לגוים יוציא id eſt, Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum, vel innitar eo, electus meus, quem voluit, vel in quo ſibi cõplacuit anima mea, vel perſona mea. Dedi Spiritum meum ſuper eum, iudicium gentibus proferet. Quæ R. Ionathas Vzielis filius ita Chaldaice expoſuit, הא עבדי משיחא אקריבניה בחירי דמתרעי ביה מימרי אתן רוח קודשא עלוהי דיני לעממיא יגלי .i. Ecce ſeruus meus, applicabo eũ, ſcilicet mihi, electus meus, in E quo volui eſſe verbum meum. Dabo Spiritũ ſanctum ſuper eum, iudicium gentibus reuelabit. Sequitur apud Iſaiam 42. cap. לא יצעק ולא ישא ולא ישמע בחוץ קולו .i. Non clamabit, & non vociferabit, nec faciet audiri exteri⁹ vocẽ ſuam. Vbi gloſſa R. Selomonis, Iudicium (inquit) gentibus proferet: Sicut dictum eſt Mich. 4. ושפט בין עמים והוכיח לגוים עצמים עד רחוק id eſt, Et iudicabit inter

inter populos multos, & corripiet gentes fortes A vſque in longinquum. Non clamabit, & non vociferabit: Quia non erit opus ei clamore, ad arguēdum ſcilicet & perſuadendum gentibus. Ipſæ enim ex ſe venient ad diſcendum. Sequitur apud Iſaiam eodem in loco, קנה רצוץ לא ישבור ופשתה כהה לא יכבנה לאמת יוציא משפט Hoc eſt, Arundinem confractam non franget, & linum fuſcum, vel caliginoſum non extinguet, ad veritatem proferet iudicium. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis, Hoc (inquit) ſic interpretatus eſt Ionathas, B שטותניא כקני רעיע לא ית בר וחשיכיא דכ בוצין עמי לא יטפי לקשטא יפיק דינא id eſt, Fragiles vt arundo confracta, non franget, & tenebroſos, vel fuſcos, vel caliginoſos, quorum lux fuſca eſt, non extinguet, ad veritatem producet iudicium. Sequitur apud eundem prophetam ibidem, לא יכהה ולא ירוץ עד ישים בארץ משפט ולתורתו איים ייחלו Hoc eſt, Non offuſcabit, neque conteret, donec poſuerit in terra iudicium, & ad legem eius Inſulæ ſperabunt, vel expectabunt. C Inſulæ, id eſt Gentiles, ſecundum Rabbi Selomonis gloſſam. Atteſtatur autem huic applicationi, quod ſcriptum eſt in *Midras tehillim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſal. 21. dictum, כי תשיתהו ברכות לעד id eſt, Quoniam pones eum benedictiones in æternum. Ibi enim ſic dicitur, Hoc eſt quod dictum eſt Ierem. 4. והתברכו בו גוים ובו יתהללו Hoc eſt, Et benedicentur in eo gentes, & in ipſo gloriabuntur, Sequitur eodem in Pſalmo, תחדהו בשמחה את פניך id eſt, D Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo. Rabbi Berachias in nomine Rabbi Semuelis dixit, Vna ſcriptura de Meſſia dicit Dan. 7. וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה ועד עתיק יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי id eſt, Ecce in nubibus cœli, quaſi filius hominis veniebat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, & coram eo obtulerunt, vel applicauerunt, vel appropinquare fecerunt eum. Alia autem ſcriptura Ierem. 30. cap. ait, והקרבתיו ונגש אליו id eſt, Et applicabo eum, & E adhærebit, vel coniunget mihi. Ecce per quem modum Angeli introducent ipſum vſque ad medium eorum. Deus autem ſanctus & benedictus extendet manum ſuam, & introducet eum apud ſe. Propter hoc dictum eſt de Rege Meſſia, Et applicabo eum, & adhærebit mihi. Hucuſque traditio. Per hæc igitur euidenter oſtenditur, quod in perſona Meſſiæ locutus ſit Iſaias, dum 51. c. dixit, הקשיבו אלי עמי ואמי אלי האזינו כי תורה מאתי תצא ומשפטי לאור עמים ארגיע Hoc eſt, Attendite ad me populus meus, & mater mea ad me F intendite. Quia lex ex me egredietur, & iudicium meum in lucem populis quieſcere faciam, vel frequentabo. Hoc loco vbi ipſe mater mea, traduxi, plebs mea, Hebræi habent. Sed eſt *ticcun ſophrim*, id eſt, correctio, ſiue potius deprauatio ſcribarum. Non enim ibi אמי *vmmi*, id eſt, plebs mea, ſed אמי *immi*, id eſt, mater mea, antea ſcriptum fuit, vt ait R. Elazar ben Ioſe, in *Midras Scir haſcirim*, id eſt, in expoſitione Cantici canticorum G ſuper illud 3. cap. eiuſdem libri dictum, בעטרה שעטרה לו אמו id eſt, In corona, qua coronauit eum mater ſua. Quare autem Deus Iudaicā gentem matrem ſuam vocauerit, dictum eſt in 24.

tertij lib. cap. Quod autem hæc noua lex quam Meſſias inſtituturus erat, à Ieruſalem ad Gentiles per vniuerſum orbem promulganda, egredi debebat: patet per Iſa. c. 2. dicentem, כי מציון תצא תורה ודבר יהוה מירושלם id eſt, Quia de Sion exibit lex, & verbum Dei de Ieruſalem. Hoc autem de lege Moſis non poteſt intelligi: cum lex ipſa Moſis nō exiuerit de Sion, ſiue de Ieruſalem: ſed de Sinai venerit in Ieruſalē. De lege ergo Meſſiæ intelligendum eſt, quæ per Apoſtolos alioſq; eius diſcipulos, à Ieruſalem ad gentes egreſſa eſt. Meſſias namq; ipſe Dei Filius ſecundum diuinitatem, & ſapientia Patris, deſcendens de altiſſimis, & à ſede magnitudinis ſuæ, pro humani generis redemtione & ſalute, miſſus à patre, venit ad Sion & Ieruſalem: ibique legem ſuam nouam, id eſt Euangelium compleuit, docendo, admonendo, ſuadendo, arguendo, miracula faciendo, patiendo, moriendo, reſurgendo, ad cœlos aſcendendo, atque lumen Spiritus ſancti apoſtolis deſtinando. Tunc igitur dictum hoc propheticum impletum eſt, cum Apoſtoli poſt Spiritus ſancti receptionem, primum legem Euangelicam Ieroſolymis promulgarunt, poſtea inde exeuntes eam vbique terrarum Gentilibus diuulgarunt. Quod etiam à diſcipulis electis Meſſiæ erant Gentes ſeculi legem & doctrinam hanc nouam cum gaudio ſuſcepturæ, ex eo habetur quod apud Iſa. 12. dicitur, ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה Hoc eſt, Et haurietis aquas cum gaudio de fontibus Ieſu, vel ſaluationis. Hoc enim ſic Rabbi Ionathan Chaldaice tranſtulit, ותקבלון אוריתא חדתא עם חדואי מבחירי צדיקיא id eſt, Et ſuſcipietis doctrinam nouam cum lætitia ab electis iuſti, id eſt Meſſiæ. Infatuati ſunt igitur Iudæi omnes noſtri temporis, & à veritate diuinæ ſcripturæ omnino deuij & alieni: qui Meſſiam aſſerunt legibus fore coactum: quem in antecedentibus multifariam probauimus Deum eſſe. Ipſe namque eſt Patris ſapientia, cuius ſunt leges. Ipſe legem veterem dedit in monte Sinai. Ipſe legem nouam condidit Ieroſolymis. Ipſe & hominum conditor eſt, quibus leges traditæ ſunt, & omnium quæ in cœlis & ſub cœlis ſunt ſupremus opifex. Eam ob rem & decens, & dignum fuit, vt in deſcenſu ſuo maiora & meliora ad dandum ſibi ſeruaret, quam fuerant ea quæ per Moſen in monte Sinai tradiderat. Et hæc eſt ſufficiens contra Iudæos noſtri ſeculi ratio. Si quis enim in voluntariis rationem magis neceſſariam quærat, quam voluntaria ipſa ferant, hic penitus indiſciplinabilis eſt, ſecundum Ariſtotelis ſententiam in primo Ethicorum. Hæc autem ratio de voluntariis eſt, idcirco valde ſufficiens eſt. Sic & enim in hominum principatibus fieri videmus, quod Reges & Principes in ſuo aduentu optima quæque ciuitatibus largienda, ſibi reſeruant. Et hoc duplicem ob cauſam. Primum quidem, vt honorabilioribus largitionibus honorabiliorem ſuū reddant aduentum. Deinde vero, vt ſe gratiores, ac iucundiores ciuitatibus & Regno faciant. Quapropter mirum non eſt, ſi ad ſuum aduentum Dominus ipſe perfectiorem legem ſeruare voluerit. Sicuti & cunctis iuſtis, atq; electis cœlis apertionem.

Caput II.

Quod Meſſias ſacramentum baptiſmi inſtituere debebat, per quod circumciſio euacuanda erat.

CAPNIO.

CVm Chriſtus Apoſtolis legem Euangelicam Gentibus per orbem promulgaturis, præceperit vt Gentiles baptizarent, formamq; baptizandi eis tradiderit, dicens Matthæi vlt. Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti, docentes eos ſeruare omnia quæcunque mandaui vobis: & baptiſmi ſacramentum ſit ſacramentorum huius nouæ & euangelicæ legis ianua: Idcirco & ad veritatis catholicæ planiorem expreſſionem, & ad Iudaicæ obſtinationis maiorem confuſionem, Meſſiam ipſum baptiſma in remiſſionem peccatorum inſtituturum fuiſſe, per Hebræorum ſcripturas probari neceſſe eſt. GAL. Hoc itaque ex eo primum habetur, quod Iſaias in perſona ipſius loquens, 44. capite protulit, אל תירא עבדי יעקב וישרון בחרתי בו: כי אצק מים על צמא ונזלים על יבשה אצק רוחי על זרעך וברכתי על צאציך: וצמחו בבין חציר כערבים על יבלי מים זה יאמר ליהוה אני וזה יקרא בשם יעקב וזה יכתב ידו ליהוה ובשם ישראל יכנה: Hoc eſt, Ne timeas ſerue mi Iacob, & Rectiſſime quem elegi. Quoniam effundam aquas ſuper ſitientem, & fluenta ſuper aridam. Effundam Spiritum meum ſuper ſemen tuum, & benedictionem meam ſuper ſtirpes tuas. Et germinabunt inter herbam, vt ſalices ſuper alueos aquarum. Iſte dicet, Dei ego ſum. Et iſte inuocabit in nomine Iacob. Et iſte ſcribet manum ſuam Deo, & nomine Iſraelis pronominabitur. Hæc autem verba. Quoniam effundam aquas ſuper ſitientem, cum reliquis, Rabbi Ionathas ita Chaldaice traduxit, atque expoſuit, ארי כמא דמתיהבין מיא על ארע בית צחוונא ומתנגדין על יבשתא כן אתן רוח קדשי על בנך וברכתי על בני בנך: ויתרבון צדיקיא רכיכין ומפנקין כלבלבי עשב כאילן דמשלח שרשוהי על נגרין דמיין: דין יימר מדחלייא דיהוה אנא ודין יצלי בשום יעקב ודין יקרב קרבניה קדם יהוה ובשמא דישראל יתקרב id eſt, (vt verbum verbo reddam) Quoniam ſicut dantur aquæ ſuper terram ſitientem, & fluenta ſuper aridam: ſic dabo Spiritum ſanctum meum ſuper filium tuum, & benedictionem meam ſuper filios filij tui. Et vngentur, vel multiplicabuntur iuſti, teneri, & delicati, ſicut arbor quæ mittit radices ſuas ſuper tractus aquarum. Hic dicet, de timentibus Dei ego ſum. Et hic orabit in nomine Iacob. Et hic offeret ſacrificium ſuum coram Deo, & nomine Iſraelis vocabitur. Ex his igitur prophetæ verbis, vbi de baptiſmo aperte loquitur, euidentiſſime patet, quod virtute baptiſmi ex Gentilibus conuerſi omneſq; Chriſtiani filij Iſrael effici debebant. Ad cuius rei confirmationem notandum eſt, quod in libro יומא *iomà* Ieroſolymitano, in capite quod incipit יום הכפורים *iom hakippurim*, id eſt dies propitiationum, hoc modo legitur, Scriptum eſt Ieremiæ 17. cap. מקוה ישראל יהוה Hoc eſt, Con-

A gregatio Iſraelis Deus: Quemadmodum enim congregatio, vel pelagus aquarum mundificat pollutos, ita Deus ſanctus & benedictus erit mũdans in futuro Iſraelem. Sic enim ipſe dicit, Ezech. 36. capite, וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם Hoc eſt, Et ſpargam ſuper vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus immundiciis veſtris, & ab omnibus ſpurcitiis, vel inquinamẽtis veſtris mundabo vos. Hæc traditio. Ad quorum intellectum B notandum eſt quod in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt in expoſitione minori libri Gen. ſcribitur, ſuper illud 49. c. eiuſdem libri dictum, אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו Hoc eſt, Ligans ad vitem pullum ſuum, & ad palmitem fili mi aſinam ſuam. Sic enim ibi dicitur: Hic eſt ille de quo ſcriptum eſt Zach. 9. cap. Et equitans ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinarum. Et ipſe eſt qui plantabit totum Iſraelẽ ſicut שרקה *ſoreca*, id eſt palmitem. Sicut ſcriptum eſt Ieremiæ ſecundo capite, ואנכי C נטעתיך שורק כלה זרע אמת Hoc eſt, Et ego, plãtaui te palmitem totum ſemen veritatis. Et quomodo ipſe aget? Vt dictum eſt Ezechielis trigeſimo ſexto capite, Et ſpargam ſuper vos aquas mundas, & mundabimini ab omnibus immundiciis veſtris; & reliqua. Hæc traditio. Vides quam euidenter hic dicatur, quod Meſſias eſſet aquas iſtas Ezechielis ſparſurus atque ſic agendo, totum Iſraelem tam literalem quam ſpiritualem, de quo paulo ante diximus, plantaturus. De nul- D lo namque alio niſi de Meſſia poſſunt præmiſſa Zachariæ verba intelligi. Nam ſuper illud eiuſdem prophetæ nono capite dictum, Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluatus, gloſſa Rabbi Selomonis ſic ait. Non eſt poſſibile hoc exponere, niſi de Rege Meſſia. Prædictis quoque haud incongrue adiungitur, quod in libro קידושין *kiduſſin*, id eſt, Sanctificationum, in capite quod incipit, עשרה יוחסין *Aſſara iohaſin*, id eſt, decem nobiles, ita ſcribitur, Tradiderunt Rabbanan, id E eſt magiſtri, Quod ſpurij & filij menſtruatarum mundi erunt in futuro (Verba ſunt hæc Rabbi Ioſis) Sicut dictum eſt Ezech. 36. capite, Et ſpargam ſuper vos aquas mundas; cum cæteris, Aqua etiam baptiſmi, ac virtus eius eo in loco prophetata eſt, vbi per Zachariam 13. cap. ſic dictum fuit, ביום ההוא יהיה מקור נפתח לבית דוד ולישבי ירושלם לחטאת ולנדה: והיה ביום ההוא נאם יהוה צבאות אכרית את שמות העצבים מן הארץ ולא יזכרו עוד Hoc eſt, In die illa erit fons patens F domui Dauid, & habitatoribus Ieruſalem, ad mundificandum & ad aſpergendum vel ad elongandum. Et erit in die illa dicit Deus exercituum, Abſcindam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra. Quæ quidem verba ſic aptiſſime exponuntur. In die illa, id eſt in tempore Meſſiæ, quemadmodum probauimus prophetam ibi de Meſſia loqui, erit fons, ſcilicet baptiſmi: patens, id eſt, communis omnibus hominibus; domui Dauid & habitatoribus Ieruſalem, id G eſt Eccleſiæ Chriſti de Iudæis & Gentilibus congregatæ: ad mundificandũ, ſcilicet animas à peccato originali, & à cæteris peccatis: & ad aſpergẽdum, id eſt ad lauandũ peccatores ab omni peccatorũ macula: vel ad elongandũ, id eſt ad remo-

uendum

nendum ab anima cuiuſque peccati immunditiam. Quo autem tempore totum hoc faciédum fuerat, oſtenditur, cum ſtatim ſubiicitur, Et erit in die illa, dicit Deus exercituum: Abſcindam nomina idolorum de terra, & non memorabuntur vltra. Cum igitur hoc non per Abraham, nec per aliquem prophetarum, nec in diebus eorum factum fuerit, ſed ſolum in diebus Ieſu Meſſiæ noſtri, per ipſum atque per ſuos diſcipulos, alioſque in eum credentes factum ſit, palam profecto liquet, ipſum Saluatorem noſtrum, Dauid, id eſt Meſſiam eſſe, ac fuiſſe in præmiſſis Zachariæ verbis: baptiſmum quoque eius fontem omnibus patentem eſſe, de quo ibidem dictum eſt. Aliud quoque propheta huic veritati euidentiſſimum dedit ſignum, cum eiſdem verbis protinus ſubiecit, וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ Hoc eſt, Et etiam prophetas, & ſpiritum immundum transferam de terra. Quod R. Ionathas ita Chaldaice expoſuit, ואף ית נבייא שקרא וית רוח מסאבא אבטיל מן ארעא Hoc eſt, Et etiam prophetas ſpiritus médacis, & ſpiritum immundum delebo de terra. Si hoc Iudæi iuniores in diebus Meſſiæ noſtri impletum fuiſſe negent, reducatur eis in memoriam, quod ante Saluatoris noſtri aduentum, tanta fuerit in mundo pſeudoprophetarum copia, non inter gentes tantum, verum inter eos quoque, vt Elias propheta Domini ad Achab Regem Iſrael dixerit, Congrega ad me omnem Iſrael ad montem Carmel, & prophetas Baal quadringentos quinquaginta & prophetas luci ſiue nemoris quadringentos, comedentes de menſa Iezabel. Præter hos alij etiam permulti falſi prophetæ apud Iudæos erant, quos poſtmodum Achab conſuluit, vtrum in Ramoth Galaad iturus eſſet. Recolant quoq; ante Meſſiæ noſtri tempora, in diebus patrum ſuorum ſpiritus immundos in idolis reſponſa dare ſolitos fuiſſe. Nam vt 3. Reg. 1. c legitur, Ochozias Iſrael hæc nunciis ſuis inter cætera dixit, Ite interrogate per בעל זבוב *Baal Zebub*, id eſt, Dominum muſcarum Deum עקרון *Akron*, An viuam de infirmitate mea hac? Apud Zachariam quoque 10. cap. dicuntur idola locuta fuiſſe fraudem. Cum igitur in diebus Iudæorum, & ante Chriſti Domini noſtri aduentum, non ſolum in Gentibus, ſed in Iudæis quoque idololatria ita viguerit, necnon & falſi prophetæ immundique ſpiritus, vt per hæc pauca de multis eſt oſtenſum, & in diebus Meſſiæ noſtri hæc omnia ita deleta eſſe conſtet, vt probatione opus non ſit: conſequens proculdubio eſt, verum omnino eſſe, quicquid paulo ante concluſimus. Præmiſſis adhuc conuenienter addendum exiſtimo, quod in libro יומא *ioma*, id eſt dierum, Babylonico, in cap. יום הכפורים *iom hakippurim*, id eſt, dies propitiationum, hoc modo ſcriptum legitur: Dixit Rabbi Akiba, Beati vos Iſrael coram illo, à quo mundati eritis. Et quis mundabit vos? Pater veſter, qui eſt in cœlis. De quo dictum eſt Ezech. 36. ca. Et ſpargam ſuper vos aquas mundas, & mundabimini. Et reliqua vt ſupra. Et iterum apud Ierem. 17. מקוה ישראל יהוה Hoc eſt, Manipulus, vel congregatio aquarum Iſraelis Deus. Quemadmodum enim manipulus vel congregatio aquarum mundificat immundos: ita

(A) Deus ſanctus & benedictus mundabit Iſrael. Hæc traditio. Cum igitur actus iſte per hanc Ezechielis authoritatem, pauló ante à priſcis Iudæorum doctoribus Meſſiæ attribuatur: neceſſario ſequitur ſecundum eorum dicta, Meſſiam Deum eſſe, qui aquis baptiſmatis virtute Spiritus ſancti ſui totum Iſrael, vt ſuperius expoſitum eſt, mundare debebat. Quod autem baptiſma contra omnia peccata, & præſertim contra originale inſtituendum erat, id præcipue per Ezechielem prænunciatum (B) fuit ita 36. c. dicentem, וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאתיכם ומכל גלוליכם אטהר אתכם׃ ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרתי את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר׃ ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם׃ Hoc eſt, Et effundam ſuper vos aquas mũdas, & mundabimini ab omnibus immunditiis veſtris, & à cunctis ſpurcitiis veſtris mundabo vos. Et dabo vobis cor nouum, & ſpiritum nouum dabo in (C) medio veſtri. Et auferam cor lapideum de carne veſtra & dabo vobis cor carneum. Et ſpiritum meum dabo in medio veſtri. Et faciam ita, vt ambuletis in præceptis meis, & iudicia mea cuſtodiatis, & faciatis ea. Cor autem hoc lapideum quod auferendum dicit, cui cor carneum & Spiritus ſanctus per gratiam ſuccedere debebat, originale peccatum intelligitur, quod mediante baptiſmo à Deo penitus auferendum erat. Ad ſciendum autem, quod baptiſmus circumciſionem e-(D)uacuare debebat, ſummopere notandum eſt R. Iehoſuæ dictum, cum in libro יבמות *Iebamoth*, id eſt Fratriarum, in ca. החולץ *Halolets*, id eſt, diſcalciatus, ſic ait, מי שהוא טבול ואינו נימול הנה הוא גר במו שהוא נמצא באמות שנטבלו ולא נימולו׃ Hoc eſt, Qui baptizatur, & non circumciditur? ecce ipſe eſt *gher*, id eſt conuerſus de gentilitate ad veram fidem. Sic enim inuenimus in matribus, ſcilicet in Sara & Rebecca, in Rachele & Lia. Quæ fuerunt baptizatæ & non circumciſæ. Hoc (E) autem in loco ſciendum quoque eſt, circumciſionem fuiſſe effuſionis ſanguinis Chriſti figuram: qui in ſua circumciſione ipſum effundere cœpit, & demum in ſua paſſione pro humani generis ſaluté eum totum expoſuit. Nec deinceps vnquam circumciſio facienda fuit, ex quo Chriſtus loco ipſius baptiſma fieri mandauit, quod perfectius peccata delet, & tam mulieres quam mares eo vti poſſint. Quod quoque per vniuerſum orbem baptiſmi ſacramentum promulgandum erat, ex (F) eo quod in *Midras* קהלת *cohelet*, id eſt in expoſitione libri Eccleſiaſtis legitur, colligi poteſt, cum ſuper illud eiuſdem libri 1. capite dictum, מה שהיה הוא שיהיה Hoc eſt, Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit, R. Berachias in nomine Rabbi Ishac ita dixit, Sicut fuit redemptor primus, id eſt, Moſes, ita erit redemtor vltimus. Et poſt pauca, Quemadmodum (inquit) redemtor primus fecit aſcendere puteum: ita redemtor vltimus, qui eſt Meſſias, aſcendere faciet aquas. Sicut dictum eſt (G) Ioelis vlt. ca. ומעין מבית יהוה יצא והשקה את נחל השטים Hoc eſt, Et fons de domo Dei exibit, & rigabit torrentem, vel vallem, vel planiciem Setim. Hoc poſtremum ſic Rabbi Ionathas Chaldaice tranſtulit, ויהי משקי ית מישר שיטין id eſt,

Et erit rigans planiciem Setim. Setim autem cuiuſdam regionis Græciæ eſt nomen. Ex qua, vt in principio 1. libri Machabæorum dicitur, Alexander Macedo egreſſus eſt. Hoc igitur tūc adimpleri contigit, cum Apoſtolis baptiſmum per vniuerſum orbem prædicantibus, Græci baptizati ſunt.

CAPVT III.

De pœnitentiæ ſacramento. quod Meſſias per vocalem confeſſionem in remiſſionem peccatorum inſtituturus erat.

CAPNIO.

QVONIAM non ſolum baptiſma, ſed pœnitentiæ quoq; ſacramentum, in remiſſionem peccatorum Dominus inſtituit (& recte quidem: Nam cum baptiſma ſemel duntaxat ſuſcipi poſſit, pœnitentiam inſtitui neceſſe fuit, vt iis quos poſt ſuſceptū baptiſma peccare contingeret, pœnitentiæ ſacramentum ſubueniret. Quare non inepte dixerunt quidam, pœnitentiam poſt naufragium ſecundam eſſe tabulam) Eapropter cum de baptiſmo ſatis dictum ſit, de pœnitentiæ quoque ſacramento quod per vocalem confeſſionem in remiſſionem peccatorum Meſſias inſtituere debebat, aliquid ex Hebraicis ſcripturis nunc dicendum eſt. GAL. Quia de pœnitentia quam Meſſias per ſe, & per ſuos diſcipulos prædicare debebat, deque eius efficacia & virtute ſatis (vt arbitror) in octauo libro diximus: nunc ea ex Hebræorum ſcripturis patefacere ſufficiat, quæ ad confeſſionem vocalem pertinent. Quare quod in *Midras tehilim*, id eſt in expoſitione Pſalmorum legitur, primum audiatur: vbi ſuper Pſalmum 100. ſic ad verbum dicitur, מזמור לתודה הריעו ליהוה כל הארץ Hoc eſt, Pſalmus ad confeſſionem. Iubilate Deo omnis terra. Dixit Deus ſanctus & benedictus, Confitebuntur mihi omnes gentes, & ego recipiam eas. Sicut dictum eſt Iſa. 45. cap. כי לי תכרע כל ברך Hoc eſt, Quia mihi flectetur omne genu. Alius ſermo, id eſt alia expoſitio. Pſalmus ad confeſſionem, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Prouerb. 28. c מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועזב ירחם Hoc eſt, Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur: Qui autem confitetur, & reliquit ea, miſericordiam conſequetur. Qui abſcondit ſcelera ſua: Talis fuit Saul, cui dictum eſt 1. Reg. 15 Quæ eſt vox harum ouium? Ipſe autem reſpondit, De Amalech adduxerunt eas. Qui autem confitetur, & relinquit ea, miſericordiam conſequetur. Talis fuit Dauid, de quo dictum eſt 2 Reg. 12. cap. Et dixit Dauid ad Nathan Peccaui Domino. Et dixit Nathan ad Dauid; Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum, non morieris. Huc uſque traditio: ex qua ſumitur argumentum de confeſſionis efficacia. Pro qua etiam notandum eſt, quod in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt in expoſitione minori libri Gen. dicitur, ſuper illud quadrageſimo nono capite eiuſdem libri dictum, יהודה אתה יודוך אחיך id eſt, Iuda, te confitebuntur vel laudabunt fratres tui. Ibi enim ſic dicitur, Iſta eſt confeſſio, de qua dictum eſt à Spiritu ſan-

A cto per manus Iob 15. c. אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם Hoc eſt, Quia ſapientes ſunt, confitentur, vel indicant, & non abſcondunt à patribus ſuis; peccata ſcilicet ſua. De quibus dictum eſt hoc? De iuſtis, qui vincunt, vel ſubiugant fomitem ſeu ſenſualitatem ſuam, & confitentur actus ſuos patribus ſuis. Omnis enim qui confitetur actus ſuos, dignus eſt ſeculo futuro. Sicut dictum eſt Pſal. 50. זובח תודה יכבדנני ושם דרך אראנו בישע אלהים id eſt, Qui ſacrificat confeſ- B ſionem, honorabit me, & qui ponit viam, oſtendam illi ſaluationem Dei. Et ita tu inuenis in Iuda. In hora enim qua peruenit ad eum factum Tamar, confeſſus eſt, quemadmodum dictum eſt Geneſ. 38. cap. הכר נא את בוראך ואל תקח בושת מבשר ודם Hoc eſt, Recognoſce quæſo creatorem tuum, & non erubeſcas de carne & ſanguine, id eſt de homine. Mox igitur vicit ſenſualitatem, vel affectum ſuum, & confeſſus eſt. Omni autem qui non confitetur opera ſua, Deus C ſanctus & benedictus maledicit. Sic enim inuenimus in Cain, qui negauit & dixit Geneſ. 4. cap. Numquid cuſtos fratris mei ego ſum? Maledictus ergo fuit. Sicut dictum eſt ibidem, Et nunc maledictus tu. Et reliqua. Cum autem cognouit ſe peccaſſe, petiit veniam à Deo ſancto & benedicto, & dixit, Domine totius ſeculi magnum eſt peccatum meum, adeo, vt ferri aut tolerari non poſſit. Magnum, inquam, eſt peccatum meum, magis quam ſexcentorum millium, qui peccaturi D ſunt coram te. Exod. 34. cap. Et quando dicturi ſunt tibi, Tolle peccatum, ſtatim tu eris abſoluēs, continuo itaque dixit ille cuius nomen ſit benedictum in ſecula, Si nō abſoluero Cain, claudam portam omnibus pœnitentibus. Et quia non fecit pœnitentiam perfectam, pepercit ei medietatē. Et vnde hoc habetur? Ex eo quod dicitur Geneſ. quarto capite, Vagus & inquietus eris in terra. Poſtquam vero pœnitentiam egit, ait: Et habitauit in terra *Nod*, id eſt commotionis. Et de E ipſo ait Selomo Prou. 28. capite, Qui abſcondit ſcelera ſua, non dirigetur. Qui autem confitetur & relinquet ea, miſericordiam conſequetur. Hactenus traditio. Ad hoc etiam, quod confeſſio alteri homini facienda ſit, & non ſoli Deo qui omnia ſcit, maxime ad propoſitum facit quod in libro *Sanhedrin* Ieroſolymitano, in capite quod incipit, נגמר הדין *Nigmar haddin*, id eſt definitum eſt iudicium, hoc modo legitur, Omnis confitens habet partem in ſeculo futuro. Sic enim in F Achan reperimus, quod dixit ei Iehoſuas, Fili mi da obſecro honorem Domino Deo Iſrael, & da confeſſionem, & indica mihi quæſo quid feceris, nec celes à me. Et reſpondit Achan ad Iehoſuam, & ait, Vere ego peccaui Domino Deo Iſrael, & ita hoc, ſicut hoc feci. Et vnde habetur, quod remiſſum fuerit ei peccatum? Ex eo quod dictum eſt ibidem, Iehoſuæ ſcilicet 7. cap. Et ait Iehoſuas, Sicut turbaſti nos, turbat te Dominus in die iſto. In die enim iſto (inquit) tu turbatus G es, ſed non eris turbatus in futuro. Hæc omnia traditio. Quod autem omnia peccata omneſque circumſtantiæ peccatum aggrauantes in confeſſione dici debeant, non ſolum habetur ex prædicta confeſſione Achan, verum ex eo quoque

quod

quod in libro יומא *ioma*, id eſt, Dierum, in capite A יום הכפורים *iom hakippurim*, i. Dies propitiationum, ita ſcribitur: Dixit Rab. הונא *Hunna*, Omnis qui tranſgreſſione tranſgreſſus eſt, neceſſe eſt, vt ſingulatim exprimat peccatum. Sicut dictum eſt Exodi 32. cap. Et fecerunt ſibi deos ex auro; cum reliquis. Quod autem hæc pœnitentia quocunq; tempore fiat, ſit ſemper Deo accepta, habetur in *Midras tehillim*, i. in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalmi quinti & ſexageſimi, לך דמיה תהלה אלהים בציון ולך ישלם נדר h.e. Tibi ſilentium eſt B laus Deus in Sion, & tibi reddetur votũ. Ibi enim ſic legitur, רבי חנינא בר פפא שאל לרבי שמואל בר נחמני מהו סכותה בענן לך אמר לו שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים שנאמר מבטח כל קצוי ארץ וים רחוקים מה הים הזה אינו נעול לעולם אלא כל מי שמבקש לרחוץ בו רוחץ בכל שעה שארם רוצה לעשות כך התרובה בכל שעה שאדם רוצה לעשות התשובה עושה והקדוש ברוך הוא מקבלו h. e. R. Hanina filius Papa interrogauit R. Semuelem filium Nachmani, dicens, Quid C eſt, quod ſcriptum eſt Threnorum tertio capite, Protexiſti nube te, ne tranſeat oratio? reſpondit ei; Quia portæ orationis quandoque apertæ ſunt, quandoque vero clauſæ. Portæ autem pœnitentiæ nunquam clauſæ ſunt in mundo iſto. Sicut dictum eſt Pſalm. ſexageſimo quinto, Spes omnium finium terræ, & mare longinquorum; eſt ſcilicet pœnitentia. Quemadmodum enim mare hoc nunquam clauditur, ſed quicunque vult, lauat ſe ibi in omni hora qua vult: ita ipſa pœniten- D tia quacunque hora vult homo ipſam facere, facit, & Deus ſanctus & benedictus recipit eam. Oratio autem habet tempora. Sicut dictum eſt Pſalmo 69. Et ego orationem meam ad te, Deus tempore beneplaciti. Hæc traditio, ex quibus omnibus patet propoſitum.

CAPVT IIII.

Quod Meßias nouum ſacrificium inſtituturus erat, in quo E *ipſe panis & cibus eſſe debebat.*

CAPNIO.

DICTO de baptiſmo, & pœnitentia, quoad vocalem cõfeſſionem, nunc de Euchariſtiæ ſacramento, quod Meſſias in pane & vino, panem in corpus ſuum, & vinum in ſanguinẽ ſuum poteſtate diuina tranſſubſtantian- F do, inſtituere debebat, dicendum eſt. Quare primum, quod Meſſias ipſe nouum ſacrificium inſtituturus eſſet, cuius ipſemet panis & cibus eſſe deberet, per priſcorum Iudæorũ ſcripturas probandum eſt. GAL. Primum itaq; prætermittendum non eſt, quod Pſal. 72. qui incipit, Deus iudicium tuum Regi da; ſecundum veteres Iudæorum doctores totus de Meſſia loquatur, hoc autem ex eo potiſſimum oſtenditur, quod in *Midras tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum legitur, ſuper eiuſ- G dem Pſalmi titulo, qui talis eſt, לשלמה i. Selomoni, hoc eſt, pacifico. Sic enim ibi dicitur זה מלך המשיח שנאמר ויצא חוטר מגזע ישי i. Hic eſt Rex Meſſias, de quo dictum eſt Iſa. ſcilicet 11. ca. Egredietur virgultum de ſtipite Iſſai. Quamuis autem R. Selomo hunc Pſalmum de rege Selomone exponere conetur, (vnde & verba illa eiuſdem Pſalmi, יפרח בימיו צדיק ורוב שלום עד בלי ירח h. e. Pullulabit in diebus eius iuſtus, & abundantia pacis vſq; ad ſenium vel defectum lunæ: ſic exponit, In diebus eius, i. in diebus Selomonis multiplicabuntur iuſti, & abundantia pacis vſque ad finem mundi) Cum tamen perueniſſet ad locum illum, vbi noſtra editio habet, Erit firmamentum in terra in ſummis montium, Hebraica autem veritas, יהי פיסת בר i. Erit placenta frumenti vel fruſtum frumenti in terra in capite montium, non valens veritatem omnino tacere, contra ſe ipſum protulit hæc verba, dicens. רבותנו פירשו גלוסקאות לימות המשיח וכל המזמור בימות המשיח i. Magiſtri noſtri expoſiterunt hoc eſſe genus placentarum in diebus Meſſiæ, & totum Pſalmum de Rege Meſſia explanauerunt. Hæc ille. Quomodo autẽ & qualiter Meſſias פסת בר *piſſath bar*, id eſt, placenta frumenti futurus eſſet, ſecundum ſapientum Magiſtrorum Iudæorum expoſitionem, habetur in libro, qui apud eos ספרי *Siphre* nuncupatur: vbi ſuper illud Deutero. 32. cap. dictum, Dominus ſolus deducet eum, & non erit cum eo Deus alienus: ſic dicitur, דבר אחר יהוה בדד ינחנו וגומר עתיד אני להושיבכם בנחת בעולם ואין עמו אל נכר שלא יהא בכם בני אדם שעוסקין בפרקמטיא של כלום כענין שנאמר יהי פיסת בר בארץ וגומר שיהו חיטין מוציאין גלוסקאות כמלא פיסת יד ירעש כלבנון פריו שיהו חיטין שפורת זו בזו ונושרות סולתן בארץ ואתה בא ונוטל ממנה מלא פיסת היד כדי פרנסתה: hoc eſt, Sermo alius: Dixit Deus ſanctus & benedictus, Futurum eſt, vt ego conuertam vos in manſuetudinẽ ſpiritus in mundo iſto. Et non erit cum eo Deus alienus. Quia non erunt in vobis filii Adam, exercentes negotiationem aliquam. Quemadmodum dictum eſt Pſal. 72. Erit placenta frumenti in terra, in capite montium. Quoniam frumenta producent in diebus Meſſiæ גלוסקאות *gheluſcaoth*; id eſt, placentas, ſicut eſt plenitudo כף *caph*, id eſt, volæ manus. Sequitur, ירעש כלבנון פריו hoc eſt, Tremet ſicut Libanus fructus eius: Quia frumenta fricabunt ſe inuicem, & deiicient ſimilam ſuam in terram. Et tu veniens accipies inde plenitudinem פסת *piſſath*, id eſt, placentulæ rotundæ inſtar volæ manus, iuxta refectionem vel prouiſionem tuam. Hæc ibi. Hoc idem habetur in libro כתובות *Chethuboth*, id eſt, Sponſalitiorum, in capite quod incipit, שני דייני *Sene daiiane*, id eſt, Duo iudices: vbi ſic ad verbum legitur; Dixit Rabbi עירא *Ira*, Futurum eſt, vt terra Iſrael producat placentas, & ornatum purpuræ. Sicut dictum eſt, Erit placenta frumenti in terra. Et nota, quod lingua Romanorum placenta tenuis & extenſa vocatur פסה *piſſa*. Legerunt Magiſtri ſuper illud Pſalmi, Erit פסת בר *piſſath bar*, id eſt, placenta, vel fruſtum frumenti in terra. Et dixerunt. Futurum eſt, vt triticum palmeſcat, & aſcendat palma: iuxta illud, Erit פסת בר *piſſath bar*, id eſt, placenta, vel fruſtum frumenti in terra. Fortaſſe autem dices, Quod labor erit in colligendo? Docet, quid ad hoc dicendum ſit, quod ſequitur: Contremiſcet, vel mouebitur ſicut Libanus fructus eius. Deus enim ſan-

ctus & benedictus educet ventum de theſauris ſuis, & ſeparabit ſimilam ipſius. Veniet autem homo, & reportabit inde plenam volam manus ſuæ, procurabitque ex eo prouiſionem ſuam, ac familiæ ſuæ. Vbi gloſſa R. Selomonis, Et totum hoc (inquit) erit in diebus Meſſiæ. Dixit autem R. Kimhi, Erit *piſſath bar* in terra. Quod perinde eſt, ac ſi diceretur, Erit fruſtum frumenti vel panis in terra. Ex his omnibus patet; quod Pſal. iſte de Meſſia loquitur. Manifeſtum eſt igitur ſecundum textus euidentiam, futurum fuiſſe, vt Meſſias placenta frumenti eſſet in terra. Siquidem de ipſo (vt patuit) dictum eſt, Erit placenta frumenti, vel fruſtum panis in terra. Quod autem Meſſias ipſe futurus eſſet hæc placenta frumenti, in *Midras* קהלת *coheleth*, id eſt, in expoſitione libri Eccleſiaſtis aptiſſime confirmatur, quum ſuper illud primum cap. eiuſdem lib. dictum, מה שהיה הוא שיהיה id eſt, Quid eſt quod fuit? ipſum eſt quod erit: R. Berachias in nomine R. Iſhac dixit, Quod quemadmodum fuit Redemptor primus, id eſt, Moſes: ita erit Redemptor vltimus. Et ſubditur, Sicut enim Redemtor primus fecit deſcendere Manna: ſicut dictum eſt Exodi decimo ſexto capite, Ecce ego pluam vobis panem de cœlo: ita quoque Redemptor vltimus, id eſt, Meſſias erit placenta frumenti in terra. Iuxta dictum illud Pſal. Et erit placenta frumenti in terra. Quamobrem R. Ionathas Vzielis filius locũ hunc in Chaldæum vertens, ita expoſuit, יהי קרבן דעיבורא בארעא בריש טוריא כנישתא Hoc eſt, Et erit ſacrificium panis in terra, in capite montium Eccleſiæ: CAP. Quidam aiunt, Chaldæum interpretem hoc non ita vt ipſe retuliſti, interpretatum fuiſſe: ſed ſic, יהוי סעיד לחמא בארעא בריש טוריא id eſt, Erit ſubſtantificus panis in terra in capite montium. GALAT. Verum quidem eſt, Chaldæum interpretem, quem ipſi viderunt, & quem nunc Hebræi præ manibus habent, ita hoc loco dicere, vt ipſi aſſerunt. Sed hic non eſt Rabbi Ionathan ben Vziel, ſed Rabbi Akylas, ſiue Rabbi Ioſeph cæcus. Ipſe enim Rabbi Ionathan (vt ipſe noſti) ita prorſus locum hunc interpretatus eſt, vt ipſe citaui. Cuius quidem interpretatio in Pſalterium quamuis rariſſima ſit, non tamen neganda eſt: cum paſſim non ſolum â noſtris, ſed ab ipſis Hebræis allegetur. Nam *beſipher bibukim*, id eſt, in libro collectionum, crebro de ipſa fit mentio. Vnde hoc in loco eodem in libro ſic dicitur, אמר התרגום יהי כרבן דעיבירא בארעא בריש טוריא כנישתא יראה מי שיש לו עינים איך אמר שאותו המשיח שמדבר כל המזור: יהי פיסת בר בארץ רוצה לומר גלוסקה נעשית קרבן בראש הכהנים שהם הם בכנסת h. e. Dicit Chaldæa tranſlatio, ſcilicet Rabbi Ionathæ, Et erit ſacrificiũ panis in terra in capitẽ montium Eccleſiæ. Videat qui habet oculos, quod ſicut dictũ eſt, ille eſt Meſſias, de quo loquitur totus Pſalmus. Cum ergo ait, Et erit placenta frumenti in terra in capite montium: vult dicere, quod placenta panis fiet ſacrificium in capitibus ſacerdotum, qui ſunt in Eccleſia. Hæc ibi. Quæ ſatis eſſe reor contra Iudæorum pertinaciam, eorumque fautores. Quid igitur rectius in præmiſſo Rabbi Ionathæ Thargum per montes Eccleſiæ deſigna-

A tur, quam ipſius Eccleſiæ prælati & ſacerdotes? In quibus hæc ſcriptura tunc certe adimpletur, ac verificatur, cum corpus Chriſti ſuper caput ſuum eleuant. Nec mirandum eſt de antiquis Iudæorum ſapientibus, qui eo modo, quo dictum eſt, ſupradictam authoritatem exponentes, Meſſiam placentam frumenti vel fruſtum panis futurum fuiſſe dixerunt. Quid enim melius dicere potuiſſent, quibus nondum rei veritas plene reuelata fuerat? Quod autem ſacrificium corporis Meſ-
B. ſiæ cibus noſter eſſe debebat, habetur in expoſitione libri Geneſ. Rabbi Moſis Hadarſan: vbi ſuper illud trigeſimo nono capite eiuſdem libri dictum, Ioſeph autem deſcenderat cum eo in Ægyptum: ſic dicitur, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Hoſe. 11. capite, בחבלי אדם אמשכם בעבתות אהבה ואהיה להם כמרמי עול על לחיהם ואט אליו אוכיל Hoc eſt, Funibus humanitatis traham eos, vinculis amoris. Et ero eis ſicut eleuatores iugi de maxillis eorum, & dimittam vel inclinabo ad eum
C cibum, vel comeſtionem. Funibus humanitatis traham eos: Hi ſunt Iſrael, ſicut dictum eſt Cantici canticorum primo capite, Trahe me poſt te, & curremus: Trahe, vinculis ſcilicet dilectionis. Sicut dictum eſt Malachiæ primo cap. Dilexi vos, ait Deus: Et ero eis ſicut eleuatores iugi. Quia exaltaui tribulationes eorum ſuper eos. Totum hoc quam ob rem? Propter maxillas eorum, id eſt, propter verbum, quod emiſerunt ex faucibus, vel è maxillis ſuis, dicentes ſecundi Re-
D gum vigeſimo capite, Non eſt nobis pars in Dauid. Et inclinabo ad eum cibum, id eſt, Submittam ad eum cibum bonum, ſuauem, & magnum: cui non eſt alius ſimilis. De quo dictum eſt Pſalmo ſeptuageſimo ſecundo: Et erit placenta frumenti, vel fruſtum panis in terra. Hæc omnia traditio. Cum igitur probatum ſit ſecundum priſcorum expoſitionem, & Rabbi Ionathę editionem, Meſſiam futurum fuiſſe hanc placẽtam frumenti in terra, & ſacrificium panis in capite montium
E Eccleſię: ſequitur plane, quod ipſemet Meſſias futurus erat cibus hic ſuauiſſimus à Deo inclinatus, & ſubmiſſus, cui alius nullus ſimilis eſſe poteſt. De quo Rabbi Ramban in commentariis ſuis ſuper illud Pſalm. 105. ולחם שמים ישביעם id eſt, Et pane cœli ſaturauit eos, ſic ait, השליך משמים ארץ תפארת ישראל כלומר שמן השמים השליך לארץ את התפארת ובכר ידעתה סודם ולא תזוי מינה שיש אנה עתה בעת הרצון כאשר תבין מדת שעשה השם פניו אליך בברכת הכהנים וחרורת
F מקבל בו והבין זה h. e. Proiecit de cœlis in terram pulchritudinẽ Iſrael: ſignificare volẽs, quod Deus deſcendere fecit de cœlis pulchritudinem in terram. Et notato ſecreta eius huiuſcemodi, nec diſcedas ab eis. Et ipſe ad ſe accipiet pulchritudinem, cum ſibi beneplacitum fuerit. Quemadmodum intelliges ex benedictione ſacerdotum. Adſcendere faciet Deus facies ſuas ad ſe. Et ſi hoc bene intellexeris, etiam quod ſupra dictum eſt, intelliges. Hæc ibi. Vbi pulchritudo de cœlis in
G terram deſcendens Meſſiam verum Dei Filium ſignificabat, qui cœleſtis panis futurus erat, cuius cœleſtis manna figura fuit. Quæ omnia dicto illi Domini noſtri Ieſu Chriſti optime congruunt, Ego ſum panis viuus, qui de cœlo deſcendi. Si

quis

quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æter- A num. Et panis, quem ego dabo ei, caro mea eſt pro mundi vita.

CAPVT VI.

Quod ſacrificium hoc non pane ſolo, ſed vino quoque inſtituendum erat, per quod omnia ſacrificia veteris legis ceſſare debebant.

CAPNIO.

SACRIFICIVM, quod Chriſtus B inſtituit, non pane tantum, ſed pane & vino inſtituit, ac fieri mādauit. Ad maiorem igitur huius catholicæ veritatis expreſſionem, probandum quoque eſt per veterum Iudæorum dicta, ſacrificium hoc nouum, quod Meſſias inſtituere debebat, pane ſimul & vino ab ipſo inſtituendum fuiſſe. GAL. Hoc itaque in expoſitione libri Geneſ. R. Moſis Hadarſan aperte oſtenditur, quum ſuper illud 14. capitis eiuſdem libri C dictum, ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין hoc eſt, Et Melchiſedec Rex Salem produxit, vel protulit, vel obtulit panem & vinum: ita dicitur, Hic Melchiſedec erat Sem filius Noe. Et quid docet dicendum, cum ait, Protulit, vel produxit panem & vinum? Rabbi Semuel filius Nahman dixit, Sententias ſacerdotii tradidit. Erat enim ipſe ſacrificans panem & vinum Deo ſancto & benedicto. Sicut dictum eſt ibidem, Et ipſe erat ſacerdos Dei Altiſſimi. Locus quippe quandoque iu- D ſtificat habitatores ſuos. Alius ſermo, id eſt, alia expoſitio, Produxit panē: Hic eſt panis facierum, id eſt, propoſitionis. Et vinum, ſcil. libaminum. Magiſtri enim dixerunt, Quod legem reuelauit ei, quæ dicit Prouerbiorum decimo nono capite, לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי hoc eſt, Venite, comedite panem meum, & bibite vinum, quod miſcui vobis. Hæc Rabbi ille Moſes Hadarſan. Qui etiam ibidem ſic immediate ſubiungit: דבר אחר מלכי צדק ברכתיב נשבע יהוה E ולא ינחם אתה כהן לעולם על דברתי מלכי צדק מלך שלם ומי הוא זה מלך צדיק ונושע מלך המשיח שנאמר הנה מלכך יבא לך צדיק ונושע הוא ומה תלמוד לומר הוציא לחם ויין שנאמר יהי פיסת בר בארץ והוא שכתוב והוא כהן לאל עליון h.e. Alius ſermo, Melchiſedec Rex Salem. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſalmo centeſimo decimo, Iurauit Deus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum ſuper verbum (id eſt, ſecundum verbum, vel propter verbum) Melchiſedec. Et F quis eſt hic? Hic eſt iuſtus & ſaluator Rex Meſſias: ſicut dictum eſt Zachar. 9. capite, Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator. Et quid docet dicendum, cum dicit, obtulit panem & vinum? Hoc eſt, ac ſi diceret, quod ſcriptum eſt Pſal. 72. Et erit placenta tritici in terra. Et hoc eſt quod dictum eſt, Et ipſe erat ſacerdos Dei altiſſimi. Quod autem per hoc ſacrificium omnia ſacrificia veteris legis ceſſare debebant, ipſum autem nunquam deficere, ex eo habetur, quod legitur G ſuper illud Numer. 28. capite dictum, צו את בני ישראל ואמרת אליהם את קרבני לחמי לאשי ריח ניחחי תשמרו להקריב לי במועדו id eſt, Præcipe filiis Iſrael, & dices ad eos, Oblationem meam panis mei ad ignes meos odoris ſuauitatis meæ reſpicietis; vt offeratis mihi in tempore ſuo. Et infra: Et dices ad eos, Sacrificia quæ offerre debetis, Agnus & reliqua. Ibi enim ſic dicitur: R. Pinhas filius Iair dixit, Tempore Meſſiæ omnia ſacrificia ceſſabunt, & ſacrificiū panis & vini nunquam ceſſabit. Sicut dictum eſt Geneſ. 14. Et Melchiſedec Rex Salem excepit panem & vinum. Melchiſedec, id eſt, Rex Meſſias. Dicitur autem מלכי *Malchi*, id eſt, Rex, quia eſt Rex totius mundi, & צדק *tſedec*, i. iuſtitiæ: quoniam mittet iuſtitiam ſuam & gratiam ſuper vniuerſum orbem. Sicut dictum eſt Pſal. 85. Veritas de terra germinabit, & iuſtitia de cœlis videbitur, vel proſpicietur, ſiue apparebit. Rex Salem, hoc eſt, Ieruſalem ſuperne excepit panem & vinum: hoc eſt, Separabit à ceſſatione ſacrificiorum, ſacrificium panis & vini, vt dictum eſt Pſalmo centeſimo decimo, Tu es ſacerdos in æternum ſecundum verbum Melchiſedec. HOG. Editio noſtra dicit, Melchiſedec proferens panem & vinū. Protulit ergo (quod idem eſt, quod foras tulit) Melchiſedec panem & vinum, & non excepit, vt Rabbi iſte ait. GAL. Recte quidem noſtra editio haberet, ſi protulit, vel produxit, diceret. Sed hic Rabbi vt ſacrificium panis & vini à cæteris ſacrificiorum generibus, quæ ceſſatura erant, exceptum declararet, ideo excepit, dixit. Quare conſtat, ipſum quoque recte dixiſſe. Item ſuper eundem textum Numer. 28. capite. Præcipe filiis Iſrael, & reliqua: Rabbi יוחאי *Iohai* ſic dicit, Tempore Meſſiæ omnia ſacrificia deficient, ſacrificium vero panis & vini nunquam deficiet: Sacrificium quidem vini: ſicut ſcriptum eſt Geneſ. quadrageſimo nono capite, אסרי לגפן עירה Hoc eſt, Ligans ad vitem ciuitatem ſuam, id eſt, corpus ſuum. Corpus enim ciuitas eſt animæ. Item alibi ſcriptum eſt, ſcilicet Iudic. 9. cap. החדלתי את תירשי המשמח אלהים ואנשים id eſt, Nunquid poſſum deſerere vinum meum, quod lætificat Deum & homines? Et ſi homines quidem lætificat, Deo autem in quo lætitiam affert? In ſacrificio, quod de ipſo fiet. Sacrificium vero panis nunquam defecturum eſſe ex eo apparet, quod dictum eſt Pſalm. 72. Et erit placenta frumenti in terra, in capite montium. Hæc omnia Rabbi ille Iohai, qui per multos annos Chriſtum anteceſſit.

CAPVT VII.

Quod Meſſias in hoc ſacrificio panem in corpus ſuum, & vinum in ſanguinem ſuum tranſſubſtantiaturus erat.

CAPNIO.

FIDES catholica firmiter confitetur & tenet, in hoc ſacrificio panem in verum corpus Chriſti, & vinum in verum ſanguinem eius, poteſtate diuina realiter tranſſubſtantiari. Igitur ſcire velim, an per veterum Iudæorum ſcripturas probari poſſit, panem in corpus Meſſiæ, & vinum in ſanguinem eius, in hoc eodem ſacrificio vere ac realiter tranſſubſtantianda fuiſſe. GAL. Poteſt vtique. De conuerſione namque panis in carnem ipſius Meſſiæ

veri Dei, habetur in Commentariis R. Moſis Hadarſan, ſuper illud Pſal. centeſimi trigeſimi ſexti, נתן לחם לכל בשר h.c. Qui dat panem vel cibum omni carni: vbi ſic dicitur, עוד נאמר דבר ידוע נתן לכל בשר הדה הוא דאמרי טעמו וראו כי הלחם נתנו לכל והוא בשרו ובטעם לחם שב לבשר וזהו שאמר וראו כי טוב יהוה והיה עלא גדול: Hoc eſt, Amplius dictum eſt verbum notum, Qui dat panem omni carni. Hoc eſt, quod dictum eſt Pſal. 34. Guſtate & videte, quoniam bonus eſt Deus. Quia panis, quem dat omnibus, ipſe eſt caro eius. Et dum guſtatur panis, conuertitur in carnem. Et hoc eſt, quod dictum eſt, Et videte, quoniam bonus eſt Deus. Et erit hoc mirabile magnum. Hæc ibi. Quæ paucula verba ſi bene examinentur, de conuerſione panis in corpus Meſſiæ intelliguntur. De ſanguine vero ipſius, qui quotidie in altari immolatur, nobis quidem inuiſibili, id eſt, ſub vini ſpecie occulto, ſoli autem Deo viſibili, in libro *Mechilta* ita ſcriptum legitur, ודם נקי תרשיעו זה הוא שאמר וראיתי את הדם הנראה לי ולא לאחרים דברי רבי ישמעאל וסמיך ליה יהיה הדם לכם לאות לכם ולא לאחרים לאות: i. Et in ſanguinem inſontis impie egiſtis. Hoc eſt quod dictum eſt, Et videbo ſanguinem, qui à me videbitur, & non ab aliis. Verba R. Iſmaelis, Et huic annexũ eſt illud, Et erit ſanguis vobis in ſignum. In ſignum, inquam, vobis, non autem aliis erit in ſignum. CAP. Velim conuerſionem hanc ex vtraque ſpecie in corpus & ſanguinem Meſſiæ clarius per eorum ſcripturas oſtenderes. GAL. Id de vtroque Rabbi כהנא *Cahana* manifeſte declarat, ſuper illud Gen. 49. c. dictum, אסרי לגפן עירה ולשרקה בני אתנו כבס ביין לבשו ובדם ענבים סותה: חכלילי עינים מיין ולבן שנים מחלב hoc eſt, Ligans ad vitem ciuitatem ſuam, & ad palmitem, ô fili mi, aſinũ ſuum. Lauabit in vino veſtẽ ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum. Rubriores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores. Vbi ſic R. Cahana ait, Hęc verba, Ligans ad vitem ciuitatem ſuam, oſtendũt, quod ſacrificium, quod fiet ex vino, non ſolum tranſmutabitur in ſubſtantiam ſanguinis Meſſiæ, ſed etiam conuertetur in ſubſtantiã corporis eius. Verba autem illa, Et ad palmitem, ô fili mi, aſinum ſuum: Significant, quod diuinitas & Dei Filius vnietur aſino, id eſt, materiæ ſuæ. Quoniam חמר *hamor*, id eſt, aſinus materialis interpretatur. Quemadmodũ etiam aſinus fert onera, & veſtes viatorum: ita Rex Meſſias delicta totius orbis ſuper ſe portabit: iuxta illud Iſa. 53. cap. dictum, Et Deus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrûm. Cum autem dicitur, Lauabit in vino veſtem ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum: eadem eſt ſententia diuerſis verbis: quoniam veſtis dicit materiam. Sicut dictum eſt Iob 10. cap. עור ובשר תלבישני hoc eſt, Pelle & carne veſtiſti me. Et in ſanguine vuæ pallium ſuum; id eſt, diuinitatem ſuam. Quia ſicut pallium totum hominem circumdat, ita Deus totum replet mundum. Rubriores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores: Hoc eſt, In ſacrificio, quod fiet ex pane, non obſtante, quod album ſit velut lac, conuertetur ſubſtantia in ſubſtantiam corporis Meſſiæ, eritque in ipſo ſacrificio ſubſtantia ſanguinis Meſſiæ rubra, vt

A vinum. Erunt item in ſacrificio vini ſanguis & caro Meſſiæ, & eadem erunt in pane: quoniam corpus Meſſiæ non poteſt diuidi. Idque ratio poſtulat. Nam ſi caro & ſanguis diuiſa eſſent, diſtinguerentur ab inuicem. Corpus autem Meſſiæ non poteſt diuidi: ſicut ſcriptum eſt Exod. 12. ועצם לא תשברו בו id eſt, Et ſubſtantiam non confringetis in eo. Præterea caro ſine ſanguine, & è conuerſo, ſunt res mortuæ: corpus vero Meſſiæ poſt reſurrectionem quia glorificatum erit,
B ſemper viuet. Et hinc eſt dictum illud, דוד מלך ישראל לעולם חי hoc eſt, Dauid Rex Iſrael in ſeculum viuit. Oculi autem & dentes ideo dixit, vt venuſtior fiat oratio, & ſenſus occultetur. Hæc ad verbum R. ille Cahana, qui longe ante Chriſti natiuitatem fuit. Quod autem dicit, corpus Meſſiæ poſt reſurrectionem fore ſemper viuum; ideo eſt, quia (vt ſupra latius probatum eſt) priſci Hebræorum aiunt, vnum de Meſſiæ nominibus eſſe Dauid: idque potiſſimum Ieremiæ teſti-
C monio probant, trigeſimo capite, ita dicentis, ועבדו את יהוה אלהיהם ואת דוד מלכם אשר אקים להם id eſt, Et ſeruient Domino Deo ſuo, & Dauid Regi ſuo, quem ſuſcitabo eis. Quia igitur dicit, ſuſcitabo, quod futuri temporis eſt; idcirco hæc Ieremiæ verba non de ipſo Dauid, qui longe ante præceſſerat, ſed de Meſſia intelligi debere dicunt. Quare & Rabbi Ionathas ſic ea Chaldaice tranſtulit, ויפלחון קדם יהוה אלההון וישתמעון לדוד משיחא מלכיהון hoc eſt, Et ſeruient coram
D Domino Deo ſuo, & obedient Dauidi Meſſiæ Regi ſuo. Eam ob rem aſſeruerunt, vnum ex Meſſiæ nominibus Dauid futurum fuiſſe. Quapropter Rabbi Cahana recte dixit, Hinc eſſe arcanum illud, Dauid Rex Iſrael ſemper viuit. HOG. Editio noſtra verba præmiſſa ex Geneſ. quadrageſimo nono capite inducta, longe ſecus habet: Dicit enim ſic, Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem, ô fili mi, aſinam ſuam. Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium
E ſuum, Pulchriores ſunt oculi eius vino, & dentes eius lacte candidiores. Ex quo patet, quod vbi Rabbi Cahana ciuitatem ſuam dicit, litera noſtra pullum ſuum habet. Et vbi ille, Rubriores ſunt oculi eius vino, ait, Nos, Pulchriores ſunt oculi eius vino, habemus. Vbi præterea aſinum ſuum, tu traduxiſti, aſinam ſuam, textus noſter habet. Vnde ergo prouenit diſcordia iſta? GALATIN. Ex vocabulorum certe æquiuocatione. Quod enim author noſtræ editionis pul-
F lum ſuum tranſtulit, עירה *iro* in Hebraico ſcriptum eſt. Hæc autem dictio apud Hebræos & ciuitatem & pullum ſignificat, ſecundum punctorum diuerſitatem. Nam ſi cum vnico puncto, qui חריק *hirik* dicitur, punctetur ſic עירה *iro*, idem ſonat quod ciuitatem ſuam, apud nos: ſi vero cum duobus punctis, videlicet פתח *patha*, & שבא *ſceua* punctetur, hoc modo עירה *airo*, idem apud eos ſignificat, quod apud nos pullum ſuum. Quamuis autem, antequam ſcriptura ſacta pun-
G ctaretur, hæc dictio vtroque modo legi potuiſſet, ſcilicet *iro* & *airo*: nunc tamen non עירה *airo*, ſed עירה *iro* legi debet, ſic enim punctata eſt. Quare ciuitatem ſuam, & non pullum ſuum noſtræ editionis author traducere debuiſſet. Illud quoque,

quod

quod noſtra litera pulchriores ſunt, ait: in Hebraico חכלילי *hichlile* ſcriptum eſt, quod ad rubrum & pulchrum æquiuocum eſt. Hic tamen magis literæ & veritati conſonat, rubriores dici, quam pulchriores. Quod demum textus noſter aſinam ſuam habet, & aſinũ ſuum à me traductum eſt, ex eo eſt, quod חמור *hamor*, i. aſinus apud Hebræos communis eſt generis. Et ideo apud eos tam aſinum quam aſinam ſignificat. HOG. Textus etiam ille, quem idem Rabbi Cahana ad probandum corpus Meſſię non poſſe diuidi, ex Exodo induxit, dicens, Et ſubſtantiam non confringetis in eo: apud nos non ſubſtantiam ſed os habet. Sic enim dicit, Nec os illius cõfringetis. GAL. Ibi Hebraica veritas עצם *hetſem* dicit, quod & ſubſtantiam & os ſignificat. Noſtræ igitur editionis author illud ad agnum paſchalem, cuius nullum os confringendum erat, referens, os & non ſubſtantiã tranſtulit. Rabbi vero Cahana illud idem ad corpus Meſſiæ, cuius agnus ille figura fuit, retulit. Idcirco ſubſtantiam, & non os traduxit. Propterea veritatem vtrumque dixiſſe, manifeſtum eſt: cum alter quidem de figura, alter vero de figurato locutus ſit. Prædictis etiam illud notatu digniſſimum addendum eſſe puto, quod Rabbi Iohai ſuper prædictum textum Numer. 28. capite ſcriptum, Oblationem meam panis mei & reliqua: ſic dicit, Oblationem meam panis mei, ad ignes odoris ſuauitatis meæ reſpicietis ad offerendum mihi in tempore ſuo, i. in tempore Meſſiæ. Et dices ad eos, Sacrificia quæ offerre debetis. Agnus: cum reliquis. Hoc eſt ſacrificium, quod in præſentia facitis. Erit autem hic panis duarum facierum, de quo ſcriptum eſt Exod. 25. cap. להם פנים לפני תמיד i. Panis facierum coram me ſemper. Quare autem dicatur panis facierũ, ratio eſt, quia vt ait R. Iudas, tranſmutabitur ex ſubſtantia panis, cum ſacrificabitur, in ſubſtantiam corporis Meſſiæ, qui deſcendet de cœlis. Et ipſe idem erit ſacrificium. Ideo dicit, Reſpicietis ad offerendum mihi, id eſt, offerri me. Eritq; inuiſibilis atq; impalpabilis. Cuius rei fidem facit ſedes Eliæ. Et Magiſtri aiunt, eam ob rem dictum eſſe panem facierum, quia in ipſo ſacrificio erunt duæ ſubſtantiæ, diuinitas & humanitas. Hæc Rabbi ille, qui multis annis Chriſtum anteceſſit. HOG. Quomodo intelligitur Rabbi Iudæ dictum, cum ad probandum corpus Meſſiæ in ipſo ſacrificio inuiſibile atque impalpabile futurum fuiſſe, dixit ſedem Eliæ huic rei teſtimonium afferre? GAL. Doctores Hebræorum referunt, Deum hanc Eliæ dediſſe prærogatiuam, vt circumciſionẽ nullam fieri contingeret, in qua ipſe non interueniret. Quamobrem ipſi Magiſtri ſtatuerunt, vt quoties circumciſio facienda eſſet, ſemper duæ ornatiſſimæ ſedes præpararentur. Vna, in qua ſederet, qui circumciſurus eſſet infantem. Altera, in qua nemo ſedere poſſet, ſed vacua remaneret, quia in eam ad ſedendum Eliam venturum aiebant. Eam igitur ob rem Rabbi Iudas corpori Meſſiæ inuiſibili & impalpabili in ſacrificio panis & vini futuro, ſedem Eliæ fidem præbere dixit, ne Iudæi recentiores, quorum perfidiam ipſe præuidebat, ideo corpus Meſſiæ in hoc ſacrificio non eſſe dicerent, quia ibi nec videatur, nec palpetur: cum Eliam

A in illa ſede inuiſibilem, atque impalpabilem eſſe, nec non eundem pluribus in locis eadem hora exiſtere poſſe, & credant, & fateantur. HOG. Quem ſuperius R. Iohai panem facierum dixit, nos panem propoſitionis dicimus. Sic enim noſtra editio ipſum appellat. Quomodo ergo dici debet, panis facierum, an panis propoſitionis? GAL. Panis facierum, & non propoſitionis proculdubio dicendus eſt, quemadmodum Hebraicæ veritatis textus manifeſtat. Sic enim magis ad
B noſtræ fidei propoſitum facit, vt ex dictis prædictorum veterum Iudæorum plane liquet. Dici etiam poteſt, quod neq; abs re ipſum panem propoſitionis noſtri vocarint: propterea quod illum Dominus ſupra menſam tabernaculi ante ſancta ſanctorum proponi iuſſit.

CAPVT VII.

C *Quanta futura eſſet huius ſacrificii efficacia, & quanta ſacerdotum illud pertractantium dignitas, qualiſque vita.*

CAPNIO.

MVLTA quidem atq; miranda de huius ineffabilis ſacrificii myſteriis ex ſcripturis Hebræorum protuliſti. Reliquum eſt, vt de eius efficacia, quid veteres eorum ſen-
D ſerint, nunc detegas. GAL. Mira admodum profecto ſenſerunt. Nam inter cætera ſigna atque figuras de hoc inenarrabili ſacramento patribus Hebræis traditas, id quod de mirabili ipſius tum conuerſione, tum efficacia legitur apud interpretem Chaldæum libri ſanctiſſimi Iob, quicunque is fuerit, non eſt inter poſtrema ſigna, interque poſtremas figuras computandũ. Sic enim ibi dicitur, ושמעו תלתא חברי איוב ית כל בישתא הרא די אתו עלוהי כר הימון אילני פרדסיהון יבישו ולחם
E סעודתהון די אתהפיך לבישרא חייא וירת חמר משתיהון די אתהפיך לדמא ואתו גבר מן אתריה ובההוא זכותא אתפריקו מן אתרא דמזמן להון בגיהנם אליפז דמן תימן וכלדד דמן שוחו וצופר דמן נעמה אנון אתחברו כחדא למיתי למינד ליה ולנחמותיה: h. e. Et perceperunt tres ſocii Iob omnia mala, quæ euenerant ei. Vbi ſc. viderunt arbores, quæ erant in hortis ſuis, aruiſſe, videruntq; panem, quo ſuſtentabantur, cõuerſum in carnem viuentem, & vinũ, quod bibituri erant, cõuerſum
F in ſanguinem. Et receſſerunt vnuſquiſq; de loco ſuo. Et huius rei merito liberati ſunt, à deſcenſu in locũ, qui deputatus erat eis in inferno, Heliphaz de regione Teman (quæ, vt placet multis, inſula eſt in ſinu Arabico) Bildad de prouincia Suha (quã credunt eſſe Ægypti ſuperioris partem) Tſophar de regione Naama (ea eſt terra Iudææ, quam promiſſionis appellant) Et ipſi cõuenerunt in vnum, vt accederent ad eum, ſcilicet Iob, conſolaturi ipſum. Hæc ibi. Vbi quum dicitur, Et huius rei
G merito liberati ſunt à loco inferni: huius ſacri efficacia palam inſinuatur, qua vtentes ipſo à morte æterna inferni liberandi erant. Illud quoque hoc in loco prætermittendum non eſt, quod ille ex priſcis eorum Doctor, quem ipſi רבינו הקדוש

Rabbenu Haccados, id eſt, Magiſtrum noſtrum ſanctum nuncupaut, refert in libro, quem גלי רזייא *Gale razeia*, id eſt, Reuelatorem arcanorum appellant. Ibi enim ad quintam Antonini Conſulis vrbis Romæ petitionem reſpondens, inter cætera ait, ſe ita à R. Simeone filio Iohai ſcriptum repe riſſe, in libro, qui מחקר הסודות *Mechkar haſſodoth*, i. inueſtigatio ſecretorum dicitur: Quod cum ſemel idem R. Simeon in ſpelunca duplici orans, vidiſſet Eliam ſibi apparentem, & ſe tanquam ſummum pontificem induentem, remq; ſacram facientem, atq; ideo omnes lætantes; tandē poſt multa interrogauit, dicens, Sacrum illud, quod faciebatis coram Deo ſancto & benedicto, quidnam erat? Reſpondit ei Elias, Hoc eſt ſacrificium, quod poſtquam venerit Meſſias, facient ſacerdotes coram Deo ſancto & benedicto: Tunc enim ceſſabunt omnia ſacra, quæ prius ſiebant. Faciet autem ſacrificium illud ex pane & vino. Quod cum primum ſacerdotes exercebunt, omnes Angeli cœli audientes illa ſacra ſanctaq; verba ex ore ſacerdotum prodeuntia intelligētes, inuidebunt mirum in modum illis, & contremiſcent. Itatiq; omnes ad Deum venient, dicentes, O Domine mundi, quam magna eſt laus iſta, quam dediſti Iſrael, qui peccatis pleni ſunt, & non dediſti nobis, qui coram te à peccatis ſumus immunes. Deus reſpondebit illis, dicetque, Non eſt vobis locus inuidię in Iſrael, quandoquidem vos oratum pro illis acceſſiſtis. Quia autem illi peccatores ſunt, & ad peccandum procliues; ideo vt illis remittam, Meſſiam miſi, docuique eos hanc excellentem laudem. Vos verò, qui peccate non poteſtis, non indigetis huiuſmodi laude. Tunc Angeli ab ira diſcedentes, dicent, Domine Deus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra. Quoniam eleuata eſt magnificentia tua ſuper cœlos. Tunc Deus miſericordia implebitur, & virtute ingenti ſanctorum verborum, quæ ab ore ſacerdotum manabat, & illud omne ſacrificium, quod in vnaquaque ara celebrabitur, in corpus Meſſiæ conuertetur. Tunc autem Angeli variis inſtrumentis coram Deo ſancto & benedicto laudes maximas edent, dicētes, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus exercituum. Pleni ſunt cœli & terra gloria tua. CAP. Felices igitur atque beati ſunt ſacerdotes, qui hoc ſacrificium faciunt Deo ſuo, ideoque oportet eos caſtos & ſanctos eſſe. CAL. Oportet certe: Sicut ſcriptum eſt Leuit. 21. cap. לחם אלהיהם הם מקריבים והיו קדש Hoc eſt, Carnem Dei ſui offerent, & ideo erunt ſancti. Hæc omnia ibi ad verbum. Qualis

A autem debebat eſſe hæc Angelorum laus, quam in hora immolationis huius ſacrificii Angeli facturi erant, ex Rabbi Nehumiæ filii Haccanæ verbis facile comprehenditur: quum in epiſtola arcanorum, quam אגרת הסודות *Igbereth haſſodoth* appellauit, ita ait: Dico, quod ſi quis mortalium poſſet audire atque percipere cantum illum adeo ſuauem, atque melliſluum, quem Angeli concinunt, anima eius ſeiungeretur à potentiis corpo-
B ris, & cum illa cantus dulcedine coniuncta egrederetur. Qualis etiam debeat eſſe ſacerdotis vita, hoc ſacrificium pertractantis, Dominus ipſe inſinuat, cum & de noſtri temporis ſacrificio, & de conſecrantis qualitate, ita Leuit. 21. capite inquit, וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב קדש יהוה כי קדוש אני יהוה מקדשכם id eſt, Et ſanctificabis eum, quia carnem Dei tui ipſe eſt vel erit ſacrificans. Sanctus erit tibi, quia ego ſanctus ſum ſanctificans vos. HOG. Textus noſter hoc in loco
C ita dicit, Et panes propoſitionis offert. Sit ergo ſanctus, quia & ego ſanctus ſum Dominus, qui ſanctifico vos. GAL. Hic noſtra editio duas non paruas habet deprauationes. Prima quidem eſt, quod prima clauſula huius textus omnino deficit, ſcilicet, & ſanctificabis eum: quod vitio ſcriptorum eſſe potuit. Altera verò eſt, quod in ſecunda clauſula veritas Hebraica longe aliter habet. Nam vbi nos habemus, Et panes propoſitionis offert; in Hebraico habetur, Quia carnem
D Dei tui ipſe eſt vel erit ſacrificans. Quod veritati noſtræ fidei magis congruit. Hanc vero deprauationem authori noſtræ editionis non poſſum adſcribere, quum huiuſce erroris cauſa non fuerit, niſi vocabuli æquiuocatio. Nam hæc dictio Hebraica לחם *lehem* multa habet ſignificata. Aliquando enim cibum, aliquando panem, aliquando carnem ſignificat. Vt enim ait Rabbi Dauid Kimhi in libro שרשים *Seraſim*, ſignificatio huius dictionis לחם comprehendit omne comeſti-
E bile. Quandoque tamen de ſolo pane dicitur: vt eſt illud Deuter. 8. cap. dictum, לא על הלחם לבדו יהוה האדם Hoc eſt, Non ſolo pane viuit homo. Quandoque vero cadit ſuper ſolam carnem, vt illud Numer. 28. cap. קרבני לחמי לאשי id eſt, Sacrificium meum caro mea ad incendium, vel ad ignem meum. Et ſic eſt illud Leuit. 31. cap. לחם אלהיך הוא מקריב Hoc eſt, Carnem Dei tui ipſe ſacrificans. Sic etiam eſt illud Iob 6. cap. המה כדוי לחמי id eſt, Ipſa ſunt ſicut dolores carnis meæ.
F Hęc Rabbi Kimhi. Quod erat igitur, Carnem Dei tui traducendum, author noſtræ editionis panes propoſitionis traduxit.

LIBER VNDECIMVS.

DE LEGIS ANTIQVÆ CESSATIONE.

CAPVT PRIMVM.

Quod lege Meſſia aduemente, lex Moſaica in cunctis cæremonialibus ceſſatura erat.

CAPNIO. CVm multa in præmiſſis dixeris, non ſolum de baptiſmate, per quod circumciſio euacuāda erat, & de ſacrificio panis & vini, per quod cuncta veteris legis ſacrificia deficere debebant, verum de ipſius quoque legis diui-
B næ nouæ inſtitutione, quæ à Meſſia inſtituenda erat, per quam & tota ipſa lex antiqua quoad cæremonialia deficere debebat: eapropter vt magis adhuc obſtinata recentiorum Iudæorum conuincatur perfidia, qui legem ipſam veterem immutabilem, atque vſque ad mundi finem duraturam aſſerunt, eam (adueniente lege Meſſiæ) in cunctis cæremonialibus finem habituram fuiſſe, tunc te per ipſorum ſcripturas probare oportet; vt cum ipſa Meſſiæ lege, non iuxta literam,
C ſed iuxta ſpiritualem ac myſticum ſenſum ſeruari poſſet. GAL. Hoc itaque ſic futurum fuiſſe, in *Midras* קהלת *Cobeleth*, id eſt, in expoſitione libri Eccleſiaſtis maxime oſtenditur, ſuper illud ſecundo capite eiuſdem libri dictum, אמרתי אני בלבי לכה נא אנסכה בשמחה וראה בטוב והנה גם הוא הבל hoc eſt, Dixi ego in corde meo, Vade quæſo præeſto, vel dominare in lætitia, & vide bonum. Et ecce etiam ipſum vanitas. Sic enim ibi dicitur, Et vide bonum; bonum videlicet
D legis. Et ecce etiam ipſum vanitas. Nonne neceſſe fuit ſcripturam dicere, Et ecce etiam ipſum lætitia? Quid eſt ergo, quod dixit, Ecce ipſum vanitas? Rabbi חזקיה *Hizkiia* dixit, Quia omnis lex quam tu diſcis in ſeculo iſto, הבלים *habelim*, id eſt, vanitates ſunt coram lege ſeculi venturi. Quod autem hæc lex ſeculi venturi ſit lex Meſſiæ, & dies ſeculi venturi ſint dies eius, ex eo patet, quod in eadem *Midras* legitur ſuper illud Eccleſiaſtis 11. ca. dictum, אם שנים הרבה יחיה האדם בכלם ישמח
E ויזכר את ימי החשך id eſt, Si annis multis vixerit homo, in omnibus lætetur. Et memoretur dies tenebrarum. Ibi enim ſic iſta exponuntur: Si an-

A nis multis vixerit homo, in omnibus his lætetur; in lætitia videlicet legis. Et memoretur dies tenebrarum: Hi ſunt dies malitiæ; qui quàm multi erunt? Quicquid enim præceſſit, erit *habel*, id eſt, vanitas: omnis תורה *tora*, id eſt, lex, quam diſcit homo in ſeculo iſto הבל *habel*, id eſt, vanitas eſt in conſpectu legis Meſſiæ. Huc uſque traditio. Cui valde conſentaneum eſt id, quod in eadem *Midras cobeleth*, id eſt, expoſitione libri Eccleſiaſtis hoc modo ſcriptum eſt ſuper illud 1. cap. eiuſdem
B libri dictum, אין זכרון לראשנים וגם לאחרונים שיהיו לא יהיה להם זכרון עם שיהיו לאחרנה Hoc eſt, Non erit memoria priorum, ac etiam poſteriorum, quæ erunt. Hoc eſt, Non erit memoria eorum, cum illis, quæ erunt ad vltimum. Quot ſigna ſeu miracula facta ſunt filiis Iſrael, ex quo egreſſi ſunt de Ægypto, & cum adhuc non exierant ex Ægypto? De ipſis ait, Non erit memoria priorum & poſteriorum, & quæ erunt poſt exitum, ſcilicet de Ægypto. Non enim erit eis me-
C moria cum illis, quæ erunt in vltimo, & cum ſignis aut miraculis ſeculi venturi. Sicut ſcriptum eſt Iere. 23. ולא יאמרו עוד חי יהוה אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים: כי אם חי יהוה אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים: h. e. Et non dicent vltra, Viuit Deus, qui aſcendere fecit filios Iſrael de terra Ægypti. Quinimo, Viuit Deus, qui aſcendere fecit, & qui venire fecit ſemen domus Iſrael de terra Aquilonis, & de omnibus terris, ad
D quas impuli eos. Hactenus traditio. Signa autem & miracula in hac traditione commemorata ſunt miracula, quę tempore Meſſię fieri debebant. Seculum enim futurū vel venturū (vt ſæpenumero dictū eſt) in literis Hebraicis tempus Meſſię intelligitur. Quod per *Targum Ieruſalmi*, i. per tranſlationem Chaldaicam Ieroſolymitanam facile oſtenditur: quæ præmiſſa verba, Non erit memoria priorū, & etiam poſteriorum, quæ futura ſunt: ſic traduxit atq; expoſuit, Non erit eorū recordatio
E in generationibus, quæ erunt in diebus Meſſiæ. HOG. Quod eſt iſtud Targum Ieroſolymitanum? GAL. Id forte (vt ipſe opinor) quæ à noſtris

Vulgata editio quæ ſit.

vulgata editio nuncupatur: cuius author ignotus, A exponentis magis, quam interpretantis modum tenuiſſe dignoſcitur. Ad idem quoque plurimum facit (vt ad propoſitum redeamus) quod in libro ברכות *Beracboth*, i. Benedictionum, Ieroſolymitano in ca. quod incipit, מאימתי קורין ita legitur: Dixit Benzuma, Futurum eſt, vt Iſrael non faciat memoriam exitus ex Ægypto in futuro ſeculo, & in diebus Meſſiæ. Et quæ eſt huius rei probatio? Quod ſcriptum eſt Iere. 23. cap. Propter hoc ecce dies venient, ait Deus. Et non dicent vltra, Viuit B Deus, qui aſcendere fecit filios Iſrael de terra Ægypti. Cum cæteris. Dixerunt enim ſapientes, Non quod euellendum eſſet nomen Ægypti de loco ſuo, ſed quod mirabilia, quæ fient in diebus Regnorum gentium, erunt עקר *iccar*, id eſt, ſubſtantia, & Ægyptus erit *taphla*, id eſt, accidens, quia mirabilia, quę facta ſunt in Ægypto, & in exitu de Ægypto habebunt ſe per modum accidentis. Et hoc modo dictum eſt Geneſis 35. Non vocabitur vltra nomen tuum Iacob, ſed Iſrael erit C nomen tuum. Quod exponentes Magiſtri, dixerunt, Non quod Iacob euellatur de loco ſuo, ſed quod Iſrael erit ſubſtantia, & Iacob appoſitum ei ſiue accidens. Et ſic Iſaias quoque ait quadrageſimo tertio cap. אל תזכרו ראשונות יקדמוניות אל תתבוננו: הנני עשה חדשה עתה תצמח הלא תדעוה: Hoc eſt, Ne memineritis priorum, & antiqua ne curetis. Ecce ego facio nouam. Nunc germinabit. Nonne cognoſcetis eam? Ne memineritis (inquit) priorum: iſta ſunt מצרים *mitſraim*, id eſt, D Ægyptiaca ſigna. Et antiqua ne curetis: Hæc ſunt, quæ facta fuerunt poſt egreſſum de Ægypto. Ecce ego facio nouam. Et reliqua. Iſta erunt de Gog in diebus Meſſiæ. Hucuſque traditio. Gloſſa autem Rab. Selomonis ſic exponit, Ne memineritis priorum, id eſt, ſignorum & miraculorum, quæ ego memoro vobis, & quæ feci in Ægypto, ne memineritis poſthac. Pro redemptione vero iſta eritis ſtudioſi ad confitendum & laudandum. Sequitur, Et antiqua ne curetis, id eſt, ne aduertatis, E neque apponatis cor ad ea. Hæc R. Selomo. Idem pene, quod in præcedenti traditione dictum eſt, ponitur & in libro ברכות *Beracboth*, id eſt, benedictionum Babylonico, in fine capitis מאמתי קורין *Meemathai korin*: vbi ita dicitur, Traditio eſt, quod Benzuma dixit ſapientibus, Et quomodo erunt memores exitus de Ægypto in diebus Meſſiæ? Nonne iam ſcriptum eſt apud Ieremiam vigeſimo tertio capite, Ecce dies venient, ait Deus, Et non dicent vltra, Viuit Deus, qui aſcendere F fecit filios Iſrael de terra Ægypti: cum cæteris? Reſponderunt ei, Non quod euellatur egreſſus Ægypti de loco ſuo, ſed quia erit factum Regnorum, id eſt, ſigna, quæ fient temporibus Regnorum, ſubſtantia. Et egreſſus Ægypti, id eſt, ſigna egreſſionis ex Ægypto, erunt appoſitum ei, id eſt, habebunt ſe inſtar accidentis, quod adeſt & abeſt præter ſubſtantiæ corruptionem. Et ſic ait Iſaias quadrageſimo tertio capite, Ne memineritis priorum; cum cæteris, vt ſupra. Hæc traditio. G Ad hoc etiam maxime facit, quod per Moyſem Iudæis Dominus mandauit, Leuit. 26. capite dicens, וישן מפני חדש תוציאו id eſt, Et vetus à facie noui excludetis. Quod autem in hoc ſenſu hoc

A accipiendum ſit, ex eo habetur, quod legitur in libro, qui ספרי *Siphre* appellatur, ſuper illud Leuit. 26. cap. dictum, ופניתי אליכם והפרתי אתכם והרביתי אתכם והקימתי את בריתי אתכם ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו hoc eſt, Et reſpiciam ad vos, & fructificare vos faciam, & multiplicabo vos, vel creſcere vos faciam, & ſtatuam pactum meum vobiſcum, & comedetis inueteratum, & vetus à facie noui excludetis, vel expelletis. Hæc enim ſic ibi exponuntur: Et reſpiciam B in vos ad bonum, & fructificare vos faciam per carnalem generationem. Et multiplicabo vos, vel creſcere vos faciam per ſtaturam rectam. Et ſtatuam pactum meum vobiſcum: Non ſicut pactum primum, quod tranſgreſſi eſtis: ſicut dictum eſt Ieremiæ 31. Quod ipſi tranſgreſſi ſunt pactum meum. Sed pactum nouum, quod non tranſgredientur deinceps. De quo dictum eſt Iere. 31. cap. וכרתי את בית ישראל ואת בית יהודה ברית חדשה לא כברית אשר כרתי את אבתם ביום החזיקי בידם C להוציאם מארץ מצרים i. Et feriam cum domo Iſrael, & domo Iuda pactum nouum: Non ſicut pactum, quod ferii cum patribus eorum in die, qua apprehendi manum eorum, vt extraherem eos de terra Ægypti. Et ideo ait, & comedetis inueteratum, & vetus à facie noui excluderis. Hęc traditio. Quod autem pactum in præmiſſis verbis idem ſit quod lex, in libro מכילתא *Mechilta*, manifeſte oſtenditur: vbi ſuper illud Exod. 2. cap. dictum, In decima menſis huius: ſic dicitur, Non D eſt pactum niſi lex. Sicut dictum eſt Deut. 29. cap. Hæc ſunt verba pacti, quod mandauit Deus Moſi, vt feriret cum filiis Iſrael in terra Moab, præter pactum, quod ferit cum eis in Horeb. Item alibi, Exod. ſcilicet 34. cap. Et ſcripſit ſuper tabulis verba pacti decem. Hæc in eodem libro *Mechilta*. Ex præcedenti igitur traditione clare habetur, quod adueniente lege noua Meſſiæ lex vetus ceſſare debebat. In libro præterea, qui ערובין *irubin* appellatur, in c. quod incipit, עושין פסין *oſin paſin* E legitur, Quod dixit R. Iehoſuas filius Leui, דכתיב ושמרת את המצות ואת החקים ואת המשפטים אשר אנכי מצוך היום לעשותם היום לעשותם ליתן שכרם היום Hoc eſt, Quid eſt, quod ſcriptum eſt Deuter. 7. cap. Et ſerua præceptum & decreta atque iudicia, quæ ego præcipio hodie tibi, vt facias. Hodie (inquit) vt facias & non cras vt facias. Hæc traditio. Hodie igitur, id eſt, antequam Meſſias veniret, & non cras, id eſt, non poſtquam iam veniſſet, cæremonialia præcepta ſeruanda erant. F Ex his omnib. ſatis aperte patet, quod adueniente Meſſia, qui nouam legem inſtituere debebat, lex vetus in cunctis cæremonialibus ceſſatura fuit. Cum igitur in antecedentibus latiſſime probatum ſit, Meſſiam iam veniſſe, ipſumque Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum fuiſſe: qui nouam Euangelii ſui legem per tres fere annos cum dimidio factis & verbis in cordibus credentium, & præſertim Apoſtolorum, ſuorumque diſcipulorum ſcribere non ceſſauit: & demum miſſo G Spiritu ſancto, quicquid in eorum cordib. docendo ſcripſerat, adeo firmum reddidit, vt nulla perſecutione, nullaq; obliuione inde deleri potuerit: tunc impletum fuiſſe certum eſt, quod longe ante per Ierem. trigeſimo primo cap. his verbis prophetatum

phetatum fuerat, אחרי הימים ההם נאם יהוה נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה : והיתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם id eſt, Poſt dies illos (dixit Deus) dabo legem meam in medio eorum, & ſuper cor eorum ſcribam eam. Et ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum. Ex his omnibus plane ſequitur, veterem legem in cunctis cæremonialibus iam ceſſaſſe. Quare neminem circumciſionem ad literam facere, neminem ſabbathum, feſtaque alia Iudaica cuſtodire; neminem annuas memorias propter vetera ipſorum miracula celebrare, vlterius teneri, palam conſequens eſt. Quoniam ex quo Meſſias venit, qui legem nouam dedit, vetere abiecta, nouam omnes ſeruare tenentur.

CAPVT II.

Quomodo & quare Chriſtus legem veterem impleuerit.

CAPNIO.

Iudæorum iuniorum obiectum.

IVDÆI nobis in hoc multifariam obſiſtunt, probare volētes, legem antiquā, aduenięte Meſſia, haudquaquam ceſſaturam fuiſſe. Quia nos Chriſtiani dicimus, Chriſtum Dominum noſtrum fuiſſe Meſſiam, & tamen ipſe legem illam totam ſeruauit, atque alios ad ipſam ſeruandam opere ac verbo induxit. Ait enim Matthæi quinto capite, Non veni ſoluere legem aut Prophetas, ſed adimplere. Et rurſus poſt pauca: Quicunque (inquit) ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cœlorum. Qui autem fecerit, & docuerit, hic magnus vocabitur in regno cœlorum. Ex verbis igitur ac factis (inquiunt) Chriſti veſtri, quem vos Meſſiam eſſe dicitis, aperte liquet, Moſaicam minime ceſſare legem. Quare nec vos ipſam (eo adueniente) ceſſare debuiſſe, dicere debetis.

Reſponſio.

GAL. Verum quidem dicunt, Chriſtum legem veterem totam impleſſe. Ex hoc tamen nullatenus inferre poſſunt, eam, in quibus ceſſatura erat, non ceſſaſſe.

Quæ lex vetus continebat.

Vt igitur omnibus innoteſcat, quomodo legem ipſam ac Prophetas adimpleuerit, notandum eſt, quod in eadem lege & Prophetis quinque præcipue continebantur: videlicet, Moralia, iudicia, cæremonialia, promiſſa atque comminationes, & ſacramentalia.

Moralia.

Moralia quidem decem ſunt præcepta, ſine quibus ſalus nequit eſſe adultis. Hæc autem Exodi vigeſimo capite ſpecialiter habentur, cum ſic dicitur, לא יהוה לך אלהים אחרים על פנ לא תשא את שם יהוה אלהיך לשוא: כבר את אביך ואת אמך : לא תרצח : לא תנאף: לא תגנב: לא תענה ברעך עד שקר : לא תחמד בית רעך : לא תחמד אשת רעך ועבדו ואמתו ושורו וחמרו וכל אשר לרעך: h. e. Non erunt tibi dii alieni coram me. Non aſſumas nomen Domini Dei tui ad vanitatem. Recole diem ſabbati ad ſanctificandum ipſum. Honora patrem tuū & matrem tuam. Non occidas. Non adulteretis. Non fureris. Non reſpondeas in proximum tuum teſtimonium falſum. Non concupiſcas domum proximi tui. Non concupiſcas vxorem proximi tui, & ſeruum eius, & ancillam eius, & bouem eius, & aſinum eius, & omnia, quæ ſunt proximi tui. Hæc

A autem adueniente Meſſia, ceſſare non debebant, ſed perfici. Ideo Saluator noſter verus Meſſias, vt ea perficeret, non ſolum actum prohibuit homicidii, aliorumque malorum operum, verum & animum quoque. Audiſtis (inquit Matthæi 5. capite) dictum fuiſſe antiquis: Non occides: qui autem occiderit, reus erit iudicio. Ego autem dico vobis, omnem, qui iraſcitur fratri ſuo, reum eſſe iudicio: cum reliquis, quæ ſequuntur. Eam ob rem & ipſe ea ſeruauit, & alios ad ſer-
B uandum induxit: vnde apud Matthæum decimo nono capite, Si vis (inquit) ad vitam ingredi, ſerua mandata.

Iudicialia.

Iudicialia vero ſunt, vt illa, de quibus Deuter. vigeſimo quinto capite dicitur, Oculum pro oculo, dentem pro dente. Et reliqua. Quæ cum ſemiplena eſſent, & nimis ſeuere, & abſque miſericordia fierent, tempore Meſſiæ dulcedine miſericordiæ mitiganda erant. Quare modo perfecte adimpleta ſunt, cum ea in foro Eccleſiæ præſertim cum miſericordia exæquan-
C tur ac temperantur.

Cæremonialia.

Cæremonialia autem erant omnia ſacrificia, & ea, quæ circa ipſa fiebant, vt circumciſio, & neomeniæ, & fimbriæ, & phylacteria, atq; cætera multa id genus. Quæ quoniam figuræ erant eorum, quæ in Meſſia, & à Meſſia fieri debebant, idcirco adueniente ipſo Meſſia, finem habitura erant. Ipſe tamen Meſſias Ieſus Dominus noſter ea perfecte adimpleuit: primum ipſa ad literam, vſque ad tempus eorum ceſſationis determinatum ſeruando: deinde per
D ſe & per ſuos ea ad ſenſum ſpiritualem ac myſticum reducendo.

Promiſſa.

Promiſſa vero erant Meſſiæ aduentus, terra promiſſionis, Gentium conuerſio, peccatorum remiſſio, & æterna ſaluatio. Hæc etiam Saluator noſter perfecte impleuit, carnem ſumendo ex virgine, naſcendo, miracula ſoli Deo poſſibilia propria virtute faciendo, patiendo, moriendo, reſurgendo, ad cœlos videntibus multis aſcendendo, ac longe meliora, quam lex vetus promittebat, promittendo. Lex quippe ipſa fa-
E ctoribus ſuis bona duntaxat temporalia, atque terrena pollicebatur, quæ tamen ſpiritualia atque æterna deſignabant. Saluator autem & Meſſias noſter promiſit cultoribus ſuis ſpiritualia atque æterna, quæ lex illa figurabat. Dixit enim Matth. 19. cap. Omnis qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorē, aut filios, aut agros, propter nomen meum, centuplum accipiet, & vitam æternam poſſidebit. Et rurſus apud Lucam 6. Beati pauperes (in-
F quit) quoniam veſtrum eſt regnum Dei. Eapropter, vt dicitur Matthæi quarto capite, Incœpit Ieſus prædicare, & dicere, Pœnitentiam agite, appropinquat enim regnum cœlorum.

Sacramentalia.

Sacramentalia denique fuerunt agnus paſchalis, vitula rufa, & reliqua huius generis: quæ paſſionis Chriſti figura & vmbra erant. Idcirco eo adueniente, cuius typum gerebant, ceſſare omnino debuerunt. Hæc autem Chriſtus ipſe patiendo, & moriendo adimpleuit. Quod Euangeliſta teſtatus
G eſt, dum ait: Facta ſunt hæc, vt ſcriptura adimpleretur, quæ dicit, Os non comminuetis ex eo. Ex his igitur patet, quomodo & quare Chriſtus legem Prophetaſque impleuerit. Et Prophetas quidem (vt Chryſoſtomus ait) omnia, quę de eo præ-

dixerant, complendo. Legem autem, primo nihil legalium tranſgrediendo, demum per fidem iuſtificando, quod lex ipſa per literam facere non valebat. Eapropter dixit, Non veni ſoluere legem, aut Prophetas, ſed adimplere. Ex quibus etiam manifeſte oſtenditur, quod etſi Chriſtus legem veterem eo modo, quo diximus, adimpleuerit, non tamen ex hoc ſequitur, ipſam in iis, quæ in eius aduentu ceſſatura erant, eo adueniente, non ceſſaſſe.

CAPVT III.

Rationum Iudaicarum confutatio: Et quod lex Moſaica mutabilis erat.

CAPNIO.

Iudæorum recentioris argumēta.

IVNIORES Iudæorum legis ſuæ ſtabilitatem probare conantes, nonnulla contra nos faciunt argumenta, quæ te ſoluere oportet: vt & vehementius eorum conuincatur perfidia, & clarius catholicæ fidei eluceſcat veritas. Sic itaque primo argumentantur: Quandiu manet alicuius effectus cauſa, tandiu durat & ille effectus, legis autem cauſa ſemper manet, ſemper igitur & tota lex durabit. Quod autem legis cauſa ſemper maneat, ita probant. Cauſa enim finalis totius legis eſt, intentio hominis in propriam perfectionem reducendi. Hæc autem intentio ſemper manet. Igitur & tota lex ſemper manebit. Deinde ſic: Vniuſcuiuſque potentiæ perfectio eſt eius proprius actus. Hominis autem potentiæ aliæ corporales, aliæ intellectuales ſunt. In actu igitur corporali atque intellectuali humana conſiſtit perfectio. Lex ergo ad hominis perfectionem ordinata, ad hæc duo homines neceſſario reducit. Ex quo fit, vt quicquid lex intendit, aut ad corporis, aut ad animæ reducatur ornamentum. Sed corpus quidem moribus ornatur, anima vero intelligentia. Illos literalis & tropologica legis interpretatio demonſtrat, hanc vero allegoricus & anagogicus intellectus inſinuat. Quum igitur in hac vita homo ſemper egeat & morum compoſitione, & intellectus intelligentia: ſemper lex, quæ omnia hæc adminiſtrat, neceſſario permanere debet. Demum ſic, Stante figurato, ſtat figura. Probatur, Quia cum fidei obiectum ſit veritas increata (nihil enim corruptibile incorruptibilis potentiæ, qualis eſt anima intellectiua, eſt perfectio) ſi aliquid de fidei fundamentis in figuris creatum fuerit, illud ideo credibile eſt, quia ad increatam veritatem, veluti materia ad formam, reducitur. Stante ergo figurato, ſtat figura. Figuratum autem eſt æternum, quia eſt æterna veritas. Igitur & figura eſt æterna. Quare legem ipſam Moſaicam, quæ figuris plena eſt, æternam eſſe, conſequens eſt. Ex quibus legem veterem, quoad cæremonialia, ſemper ſtabilem eſſe inferunt. GAL. Friuola certe ſunt admodum hæc argumenta, & tanquam falſitatis palea igne veritatis comburenda. Sed primum quidem eorum concluſionem falſam omnino eſſe, oſtendam. Deinde vero ad ipſa argumenta reſpondebo. Concluſio igitur, qua legem antiquam ſemper eodem ritu obligatoriam aſſerunt, hac ratione reuincitur. Quicquid ab ali-

Primum argumentum. *Secundum argumentum.* *Tertium argumentum.* *Iudaica concluſionis confutatio.*

A quo mutabili recipitur, illud quoque mutari poteſt. Probatur, Vnumquodque enim receptibile per modum recipientis recipitur. Quod in ſingulis, ac in noſtræ animæ viribus diiudicari poteſt. Lex autem vetus eſt huiuſmodi, quia recipitur ab homine, cuius natura aſſidua mutatione agitatur: igitur & ipſa mutari poteſt. Quemadmodum enim pater filium ſuum infantem, puerum, adoleſcentem, iuuenemque variis legibus educat: ita alia ducitur lege congregatio humana,
B quæ ſapiens & iuſta eſt, alia quæ inſipiens. Inſipiens autem & nequam erat Iudæorum genus, per Moſen ab Ægyptiorum ſeruitute redemptum. Quod ipſa Moſaica ſcriptura ſæpenumero teſtatur. Vnde plurima legis præcepta cæremonialia (teſte Rabbi Moyſe Ægyptio in tertio tractatu ſui libri *More* nuncupati) magis exigebat populi illius hebetudo, & praua idololatriæ conſuetudo, quam illorum perfectio: iuxta illud Pſalmographi dictum, In chamo & freno maxillas eorum conſtringe, qui non approximant ad te. Qua-
C propter ipſa recipientis hebetudine, prauaq; conſuetudine, velut infantiæ ætate mutata, ipſum quoque receptum, id eſt, legem mutari quoque contigit. Non ergo ſemper eodem ritu obligat lex. Quod etiam tam ipſius legis, quam veterum Talmudiſtarum teſtimonio confirmatur. Lex enim ipſa ad ſui (excepto Decalogo) obſeruationem non obligabat, niſi in terra promiſſionis, regnante videlicet templo, Iudæorumque ſceptro.
D Extra vero terram ipſam promiſſionis minime obligabat. Et hoc plane ſcriptura ipſa oſtendit, ſic Deutero. 4. c. dicens, ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים כאשר צוני יהוה אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה: h. e. Ecce docui vos cæremonias & iudicia, ſicut mandauit mihi Dominus Deus meus, vt faciatis ſic in terra, quam poſſeſſuri eſtis. Et poſt pauca inquit, ויגד לכם את בריתו אשר צוה אתכם לעשות עשרת הדברים ויכתבם על שני לחות אבים: ואבתי
E צוה יהוה בעת ההוא ללמד אתכם חקים ומשפטים לעשתכם אתם בארץ אשר אתם עברים שמה לרשתה: i. Et denunciauit vobis fœdus ſuū, quod præcepit vobis, vt faceretis verba decem, quę ſcripſit in duab. tabulis lapideis. Mihiq; mandauit in illo tempore, vt docerem cæremonias & iudicia, quæ facere deberetis in terra, quā poſſeſſuri eſtis. Vbi duo ſunt valde animaduertēda: Primū, quod decem præcepta ſingulariter appellauit fœdus ſuūm, quomodo & vniuerſa lex frequentius appel-
F lari ſolet: vt inde innoteſceret, totius legis intentionem in his decem preceptis conſiſtere atq; dependere. Quod doctores Iudęorū planius inſinuant, & pręcipuè R. Seadias in lib. האמונות *Haemunoth*, i. credendorū. Vbi docet, omnia legis mandata in ipſa decem decalogi præcepta reduci. Secundo vero animaduertēdum eſt, quod præcepit decem hæc verba ſimpliciter fieri, nullam loci apponendo conditionem: Et hoc ideo, vt oſtēderet ea nunquam ceſſatura eſſe: cum ipſa 10. præcepta
G ſint de iure naturæ, ac æternæ legis nobis innata participatio, quæ nec loco nec tempore variatur. De cæteris autē legis mandatis loquēs, mox adiecit, dicēs, Quæ facere debetis in terra, quā poſſeſſuri eſtis. Ex quo manifeſte patet, Iudæos extra

terram

terram promiſſionis ad ea minime obligari. Hæc A eadem & ſententia aliis habetur in locis, videlicet Deuter. 5. 6. 12. & 11. capitibus. Quare manifeſtum eſt, quod ipſamet lex ſuam mutabilitatem ſecundum loci mutationem teſtetur. Id idem quoque per priſcorum Talmudiſtarum dicta probatur, quæ etſi plura ſunt, vnum tamen duntaxat breuitatis gratia ſatis ſit adducere, ex libro ſcilicet *Sanhedrin*. cap. quod incipit, אלו הנחנקים id eſt, Hi ſunt qui ſtrangulantur: vbi ſic dicitur, B אמר ר יוחנן בכל כם יאמר לך הנביא עבור על דברי תורה עבור חוץ מעבודה זרה hoc eſt, Dixit R. Ionathan: In omnibus, in quibus dixerit tibi Propheta, Tranſgredere legem, obtempera, excluſo idololatriæ cultu. Vbi denique concludunt, quod ſi tempus exigat aliquid de lege mutari, quod appellant הוראת שעה *Horath ſaa*, id eſt, indicatio horæ vel temporis, illud Propheta, ac etiam aliquis minor quam Propheta, dummodo ſuo in ſeculo ſapientior cæteris habeatur, mutare poteſt. Quod ſi illa temporis occaſio perdurauerit, & illa C quoque pars legis ſic mutata permanebit. Idem etiam R. Moyſes Ægyptius in libro Iudicum plane oſtendit, in הלכות ממרים *Halcoth mamorim*, id eſt, in ſententiis rebellium, capit. 2. Taceo hic Cabaliſtarum ſententiam, qui aiunt, legem traditam fuiſſe propter ſerpentis venenum in Adam immiſſum, & Meſſia adueniente, huiuſmodi venenum ceſſaturum. Et per conſequens legem ipſam in aduentu Meſſiæ ceſſare debere. Ex his igitur liquido patet concluſionis Iudæorum falD ſitas de perpetua legalis obſeruantiæ obligatione. Nunc ad eorum argumenta venio. Quanquam igitur ex iam dictis, rationum, quibus concluſionem ſuam probare nituntur, ſolutio facile conſtare poſſit, vt magis tamen earundem rationum falſitas appareat, ad eas reſpondeamus. Cum igitur primo ſic argumentantur, Quandiu manet cauſa, tandiu manet eius effectus: conceditur de cauſa, quam neceſſario & per ſe ſequitur effectus: & tunc neganda eſt minor: Quod ſcilicet E totius legis ſemper maneat cauſa, totum pro ſingulis partibus accipiendo. Quamuis enim legis potiſſima intentio ſemper maneat, nō tamen cuiuſcunque particulæ legis. Multa namque ſunt in lege, quæ non per ſe, & prima intentione neceſſitantur à fine, ſed ſunt aut remouentia prohibens, aut ad bene eſſe: veluti ſacrificia, & quamplurima cæremonialia: vt R. etiam Moyſes Ægyptius in tertio tractatu libri *More* oſtendit. Et ſecundum Talmudiſtarum ſententiam, talia ſunt, quæ extra F terram promiſſionis ad obſeruandum non obligant: quod fieri non poſſet, ſi ea ad humanam ſalutem per ſe & neceſſario pertinerent. Secunda vero ratio, quæ magis eorum propria eſſe videtur, nihil aliud conuincit, quam quod ea, quæ ad cognitionem & mores attinent, permaneant: quod & catholica veritas non ſpernit. Immo iubet cuncta legis moralia ſeruari, non quia legis ſint Moſaicæ, ſed quia legis æternæ, cuius noſtris mentibus inſcriptio lex naturæ vocari poteſt. Poſtre G mo vero, cum ſic argumentantur, Quamdiu ſtat figuratum, ſtat figura, Figuratum autem ſtat in æternum, quia eſt veritas æterna: igitur & figura ſtat in æternum: id quidem totū comprobamus: ſed inde non ſequitur, quod exterior legis obſeruatio obligatorie maneat: quia legis figuræ potiſſimum in ipſo literali intellectu conſiſtunt, qui nos ad intellectualem allegoriam ducit, & ſtimulat. Actus vero corporis exterior, etſi ad ſtimulandum coadiuuet, paruam tamen in hoc vim habet, ſed ipſa literalis interpretatio concepta potiſſimum nos ad hoc ducit, & ſtimulat, etſi nihil exterius agamus. Quantum vero arcana legis literalem intellectum excedant, in primo libro huius operis latiſſime patuit. Iudaicis igitur ſupradictis rationibus non obſtantibus, patet ex antedictis, legem Iudæorum mutabilem fuiſſe. Quæ & crebro mutata fuit.

Talmudiſtarum ſententia de legis mutabilitate.

Cabaliſtarum ſententia de legis veteris datione & ceſſatione.

Reſponſio ad argumenta.

Ad primum.

Ad ſecundum.

Ad tertium.

CAPVT IIII.

Quod lex Iudæorum ſæpenumero mutata ſit.

CAPNIO.

HOc ego velim per eorum ſcripturas probes, legem ſcilicet veterem ſæpenumero mutatā fuiſſe. GAL. Primum itaque audi, quod in libro מכות *Maccoth*, id eſt, flagellorum, in capit. quod incipit, אלו הן הלקין *Elu hen hallokin*, id eſt, Hi ſunt flagellandi: hoc modo legitur: Dixit Rabbi, כומלי *Cumlai*, Sexcenta tredecim præcepta data ſunt Moyſi in Sinai. Trecenta ſexaginta quinque, vt eſt numerus dierum ſolis. Ducenta autem & quadraginta octo, quot ſunt membra in homine. Dixit Rabbi, Per quam ſcripturam probatur hoc? Per eam, quæ dicit Deutrono. trigeſimo tertio capite, תורה צוה לנו משה hoc eſt, *Tora*, id eſt, legem præcepit nobis Moyſes. Nam תורה *tora*, id eſt, lex arithmetice ita ſe habet, id eſt, literis talibus ſcribitur, quæ ſexcenta & vndecim efficiunt. Nam ת *tau* quidem quadringenta ſignificat, & ו *vau* ſex; ר *res* autem ducenta, & ה *he* quinque. Duo vero alia habentur Exodi vigeſimo capite, vbi dicitur, לא יהיה לך אלהים אחרים על פניו לא תעשה לך פסל וכל תמונה hoc eſt, Non erit tibi Deus alienus ante facies meas, vel coram me. Non facias tibi ſculptile, neque omnem ſimilitudinem, & reliqua. Hæc vero duo præcepta ab ore veritatis, id eſt, Dei audiuimus. Quę omnia ſexcenta & tredecim ſunt. Venit autem Dauid, & conſtituit præcepta ſexcēta tredecim iſta ſuper vndecim: ſicut dictum eſt Pſalmo decimo quinto, מזמור לדוד יהוה מי יגור באהלך מי ישכן בהר קדשך: הולך תמים ופעל צדק ודבר אמת בלבבו: לא רגל על לשנו לא עשה לרעהו רעה וחרפה לא נשא על קרבו: נבזה בעיניו נמאס id eſt, Pſalmus Dauid: Deus, quis habitabit in tabernaculo tuo? & quis morabitur in monte ſancto tuo? Qui ambulat perfectus, & qui operatur iuſtitiam, & qui loquitur veritatem in corde ſuo. Et non detulit linguā ſua, i. non detraxit. Nec fecit amico ſuo, i. ſocio ſuo malum, & opprobrium non leuauit, vel non tulit ſuper proximum ſuum: In cuius oculis deſpectus eſt reprobatus. Talis fuit Ezechias Rex Iuda, qui traxit oſſa patris ſui in rete. Sequitur, יראי יהוה יכבד h.e. Timentes autem Deum honorat: Talis fuit Ioſaphat Rex Iuda: ipſe enim in hora, qua videbat Doctorem ſapientem, ſurgebat de throno & ſede ſua,

Legis veteris præcepta quot fuerint.

& amplexabatur eum, atque oſculabatur, voca- A
batque eum *Rabbi*, id eſt, Magiſter mi. Sequitur,
נשבע להרע ולא ימר id eſt, Qui iurat vt malefa-
ciat (ſcilicet ſibi) vel vt affligat ſe, & non mutat:
vbi gloſſa Rabbi Selomonis: Qui iurat (inquit)
vt malefaciat ſibimet, vel vt affligat ſeipſum, &
non mutat iuramentum. Multo igitur minus
mutat, quod non nocet ſibi. Sequitur, כספו לא
נתן בנשך hoc eſt, Argentum ſuum non dedit ad
vſuram: etiam ad vſuram *goi*, id eſt, ei, qui non B
eſt Iudæus: ושוחד על נקי לא לקח עושה אלה לא
ימוט לעולם id eſt, Et munus contra innoxium
non accepit. Qui facit hæc, non mouebitur in ſe-
culum. Quum Rabban Gamliel perueniebat ad
ſcripturam hanc, flebat, dicens, Qui fecerit hæc
omnia, non mouebitur. Si autem non fecerit,
mouebitur. Hæc gloſſa Rabbi Selomonis. Se-
quitur autem in traditione præmiſſa: Venit Iſaias,
& conſtituit ea, ſcilicet 613. præcepta legis ſuper
ſex, ſicut dictum eſt Iſaiæ trigeſimo tertio capite, C
הולך צדקות ודבר מישרים מאס בבצע מעשקות
נער כפיו מתמך בשחד אטם אזנו משמע דמים
ועצם עיניו מראות ברע: הוא מרומים ישכון i. Qui
ambulat in iuſtitiis, & loquitur æquitates, qui re-
probat auaritiam calumniarum vel violẽtiarum,
qui excutit manus ſuas à ſuſceptione muneris,
qui obturat aurem ſuam ab auditu ſanguinum, &
claudit oculos ſuos à viſione mali, ipſe excelſa in-
habitabit. Venit quoque Micheas, & conſtituit
ea ſcilicet legis præcepta ſuper tria: ſicut dictum D
eſt Micheæ ſexto capite, הגיד לך אדם מה טוב
ומה יהוה דורש ממך כי אם עשות משפט ואהבת
חסד והצנע לכת עם אלהיך: id eſt, Annuntiauit ti-
bi homo quid ſit bonum. Et quid Deus petit à te?
vtique facere iudicium, & diligere pietatem, &
abiecte vel humiliter ambulare cum Deo tuo.
Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait, Interpretatus
eſt hoc Ionathan ſic, יהוי צניע לחלכא ברחלתא
דאלהך hoc eſt, Et eſto abiectus ad ambulandum
cum timore Dei tui. Alius ſermo. Annuntiauit E
Deus ſanctus & benedictus tibi homo, quid ſit
tibi bonum ad faciendum. Vt ſcilicet facias iudi-
cium iuſtitiæ, & diligas pietatem miſericordiæ,
& honeſte vel ſecrete ambules cum Deo tuo.
Non eſt enim ſimilis mos Dei ſancti & benedi-
cti mori carnis & ſanguinis. Quippe mos carnis
& ſanguinis eſt, quod ſi homo confundit proxi-
mum coram multis, & poſtmodum venit ad pla-
candum eum: dicit ei, Non ero placatus tibi, quo-
uſque non veniant illi, coram quibus confudiſti F
me. Deus autem non vult, quod homo pœniteat,
niſi inter ſe & ipſum. Hæc Rabbi Selomo. Sequi-
tur deinde in traditione, Rurſus conſtituit ea, ſci-
licet præcepta omnia legis ſuper duobus, ſicut di-
ctum eſt Iſaiæ quinquageſimo ſexto capite, שמרו
משפט ועשו צדקה id eſt, Cuſtodite iudicium, &
facite iuſtitiam. Venit tandem Habacuc, & con-
ſtituit ea omnia ſuper vnum. Sicut dictum eſt ſe-
cundo capite eiuſdem Prophetæ, וצדיק באמונתו
יחיה hoc eſt, Et iuſtus in fide ſua viuet. Hæc om- G
nia traditio prædicta, exceptis Rabbi Selomonis
gloſſis: Qui etiam in principio eiuſdem traditio-
nis ſic dicit, Omni tempore generationes mino-
rationem præceptorum fecerunt, paucificantes
ea. In principio enim fuerunt iuſti, qui potentes

erant ad ſuſcipiendum multorum præceptorum
iugum. In generationibus autem poſteriorum
non fuerunt omnino iuſti huiuſmodi. Quare ſi
veniſſent ad obſeruandum omnia præcepta illa,
non fuiſſet aliquis, qui potuiſſet iuſtificari. Hæc
Rabbi Selomo. Item eodem in libro & loco ita ad
verbum legitur: Dixit Rabbi Ioſes, Quatuor de-
creta inſtituit Moyſes ſuper Iſrael. Veneruntque
quatuor Prophetæ, & deleuerunt ea. Moyſes e-
nim dixit Deuteronomii trigeſimo tertio capite,
וישכן ישראל בטח בדד עין יעקב hoc eſt, Et ha-
bitabit Iſrael confidenter, ſolummodo oculus
Iacob. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis: Quando
(inquit) habitabit Iſrael confidenter? Cum fue-
rint ſicut oculus Iacob, id eſt, omnino tales, qua-
lis Iacob. Venit autem Amos, & caſſauit illud: ſic-
ut dictum eſt Amos ſeptimo capit. ארני יהוה סלח
נא מי יקום יעקב hoc eſt, Domine Deus propi-
tiare quæſo, quis ſtabit vt Iacob? Vbi gloſſa
Rabbi Selomonis ait, Quis poterit eſſe ſanctus
vt Iacob? Nunquid parum hoc? Quoniam &
ibidem ſcriptum eſt, נחם יהוה על זאת גם היא לא
תהיה אמר יהוה id eſt, Miſertus eſt Deus, vel pœ-
nituit Deum ſuper hoc. Etiam ipſum non erit,
dixit Deus. Moyſes etiam dixit Deuteronomii
trigeſimo octauo capite, ובגוים ההם לא תרגיע
hoc eſt, Et in gentibus iſtis non quieſces. Venit
autem Ieremias, & deleuit illud: ſicut dictum eſt
Ieremiæ trigeſimo primo capite, הלוך להרגיעו
ישראל hoc eſt, Vadet ad requiem ſuam Iſrael.
Moyſes quoque dixit Exodi nono capite, פקד עון
אבת על בנים hoc eſt, Viſitans peccatum pa-
trum ſuper filios, & reliqua. Venit autem Eze-
chiel, & deleuit illud: vt dictum eſt Ezechielis
decimo octauo capite, הנפש החוטאת היא תמות
בן לא ישא בעון האב ואב לא ישא בעון הבן id eſt,
Anima quæ peccauerit, ipſa morietur: filius non
portabit peccatum patris, & pater non portabit
peccatum filii. Moyſes præterea dixit Leuitici vi-
geſimo ſexto capite, ואבדתם בגוים Hoc eſt,
Et perdemini in gentibus. Venit autem Iſaias,
& deleuit illud: quemadmodum dictum eſt vi-
geſimo ſeptimo capite eiuſdem Prophetæ, והיה
ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האבדים בארץ
אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו ליהוה בהר
הקדש בירושלם id eſt, Et erit in die illa clangetur
tuba magna, & venient perditi in terra Aſſur, &
pulſi in terra Ægypti, & adorabunt Deum in
monte ſancto in Ieruſalem. Hactenus traditio.
Cui addendum eſt, quod in *Midras* במדבר סיני
Bamidbar ſinai, id eſt, in expoſitione libri Nu-
mer. legitur, vbi exponitur illud Numer. vigeſi-
mo ſecundo dictum, ועתה אם רע בעיניך אשובה
לי Hoc eſt; Et nunc ſi malum eſt in oculis tuis,
reuertar mihi. Dixit ei, Balaam ſcilicet Ange-
lo: Ego non iui, donec dixit mihi Deus ſan-
ctus & benedictus, Surge & vade cum eis; Et tu
dicis mihi, vt reuertar? Dixit ei Angelus, Ita
eſt officium, vel ars eius, Nónne dixit & Abra-
ham Geneſis vigeſimo ſecundo capite, vt immo-
laret filium ſuum? Et tamen poſt hoc ſcriptum eſt
ibidem, Et vocauit eum Angelus Domini, & di-
xit: ne extendas manum tuam ſuper filium tuum.
Vbi docetur, quod rem vel verbum, quod ipſe di-
xit, quandoq; ex voluntate eius Angelus reuocat.

Præmiſ-

A Præmiſſis deniq; annectendum quoq; eſt, quod in libro *Sanhedrin*, in cap. אלו הן הנחנקים *Ellu hen hanne henakim*, ita ſcribitur, Plus vel maius eſt in verbis ſcribarum, id eſt ſapientum, quam in verbis legis, hoc eſt maioris authoritatis ſunt magiſtrorum verba, quam legis. Qui enim dicit, Non ſunt תפילין *tephillin*, id eſt phylacteria, tranſgrediens verba legis, פטור *Patur*, id eſt immunis eſt. Qui vero ait, quod quinq; ſunt טטפת *totaphoth*, id eſt phylacteria: de quibus Deuteronomij ſexto B capite fit mentio, addendo verbis *Sophrim*, id eſt ſapientum, vel ſcribarum, reus eſt. Item in *Midras* אלה הדברים *Elle haddebarim*, id eſt in expoſitione Deuteronomij ſuper verbum illud, Non deuiabis, vel non declinabis à verbo quod annunciauerint tibi ad dexteram neq; ad ſiniſtram: ſic dicitur, Etiam ſi oſtenderint in oculis tuis de dextera quod ſit ſiniſtra, & de ſiniſtra quod ſit dextera: crede eis, vel obtempera. HOG. Quid erant phylacteria iſta? GAL. De his Deuteronomij ſexto

Phylacteria quid erant.

C capite ita ſcriptum legitur, וקשרתם לאות על ידך והיו לטטפת בין עיניך Hoc eſt, Et ligabis ea, ſcilicet p̄cepta in ſignum ſuper manus tuas, & erunt in *totaphoth*, id eſt in phylacteria inter oculos tuos. Scias igitur phylacterium nomen eſſe Græcum, & dicitur (vt quibuſdam placet) ἀπὸ τοῦ φυλάσσειν verbo Græco, quod eſt ſeruare, & תורה *tora* Hebraice, quod legem ſignificat: inde phylacteria quaſi legis conſeruatoria: Quod mihi minime placet: cum lingua Græca atque Hebraica haudquaquam commiſceri poſſint. Quare vocabu- D lum hoc totum Græcum eſſe aio, atq; Græce φυλακτήρια dici. Faciebant enim quatuor huiuſmodi conſeruatoria, in quibus decalogus ponebatur: vnumq; in capite ligabant, vbi cerebrum pueris paruulis palpitat: hæc autem in Talmud dicuntur, תפילין *tephillin*, in Deuteronomio vero טטפת *totaphoth*. Ex his igitur omnibus liquido patet, legem Moſaicam non ſolum mutabilem, verum etiam plerumque mutatam fuiſſe. Quare

Concluſio prædictorum.

E omnia præmiſſa in rationis ordinem redigentes, ita demum concludamus: Cum omnia quæ de præceptis legis propheta, vel etiam aliquis alius ſapiens minor quam propheta, tranſgredienda dixerit, dempta idololatria, tranſgredienda ſint (vt per Talmud in præcedenti capite probatum eſt: quamobrem ſexcenta tredecim legis præcepta Dauid ad vndecim reduxit: Et poſt eum Iſaias ad ſex: deinde Micheas ad tria: rurſus Iſaias ad duo: F Habacuc tandem ad vnum, ſcilicet ad fidem ex dilectione Dei & proximi operantem: vt paulo ſuperius in hoc capite oſtenſum eſt) & Meſſias, vt in antecedentibus patuit, ſit maior Abraham, cæteriſque patriarchis, ac maior Moſe, omnibuſque Prophetis, maior quoque Angelis miniſterij, qui immediatius cęteris Deo aſſiſtunt: nihil prohibet, Meſſiam potuiſſe cæremonialia omnia præcepta legis reuocare, atque ad ſpiritalem ſenſum reducere. Maxime cum ſic futurum fuiſſe conſtet, vt ſupra probatum eſt.

G

CAPVT V.

Refelluntur Iudæorum obiecta, legem veterem etiam quoad cæremonialia permanſuram fuiſſe, per ipſius legis teſtimonia probare conantium.

CAPNIO.

EX his Iudæi recentiores maiori ira & odio ſuccenſi, contra nos legis teſtimonia inducunt, quæ cæremonialium legis perdurationem oſtendere videntur. Primumque illud Deuteronomij vigeſimo nono capite ſcriptum in medium afferũt, הנסתרת ליהוה אלהינו והנגלת לנו ולבנינו עד עולם לעשות את כל דברי התורה הזאת id eſt, Abſconditũ Deo noſtro, ſupple attribuitur, & quæ manifeſta ſunt, nobis & filiis noſtris vſq; in æternum, ſcilicet conceſſa ſunt, vt faciamus vniuerſa legis huius. Ex quo vniuerſam legem in æternum permanſurã eſſe inferunt.

Iuniorum Iudæorum obiecta. Primum obiectum quoad legem.

Deinde quantum ad circumciſionem, illud Geneſis decimo ſeptimo c. dictum adducunt, והיתה בריתי בבשרכם לברית עולם׃ וערל זכר אשר לא ימול את בשר ערלתו ונכרתה הנפש ההיא מעמיה id eſt, Et erit fœdus meum in carne veſtra in fœdus æternũ. Et præputiatus maſculus qui non circumciderit carnem præputij ſui, abſcindetur vtique anima eius de populo ſuo.

Secundum obiectum quoad circumciſionem.

Quantum vero ad ſabbatum, illud nobis obiiciunt, quod Exodi trigeſimo primo cap. hoc modo ſcribitur, ושמרו בני ישראל את השבת לעשות את השבת לדרותם ברית עולם׃ ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם כי ששת ימים עשה יהוה את השמים ואת הארץ וביום השביעי שבת וינפש id eſt, Cuſtodient filij Iſrael ſabbatum, ad faciendum ſabbatum in generationes ſuas, pactum æternum, inter me & inter filios Iſrael ſignũ eſt in æternum. Quia ſex diebus fecit Deus cœlos & terram, & in die ſeptimo requieuit, & animauit.

Tertium obiectum quoad ſabbatum.

Quantum inſuper ad feſtum paſchæ, illud nobis opponunt, quod Exodi duodecimo capite ita ſcriptum eſt, והיה היום הזה לכם לזכרון וחגתם אתו חג ליהוה לדרותיכם חקת עולם id eſt, Et erit dies hęc vobis in memoriale, & ſolennizabitis eam ſolennitatem Domino in generationes veſtras lege æterna. Rurſus ibidem, ושמרתם את הדבר הזה לחק לך ולבניך עד עולם Hoc eſt, Et cuſtodietis rem hanc in legem, vel in præceptum tibi, & filiis tuis in æternum.

Quartum obiectum quoad feſtũ paſchæ.

De primitiis tandem frugum offerendis, & de ſolennitate pentecoſtes, ac oblationibus, aliiſq; ſacrificiis, deq; die propitiationis in caſulis, necnon de panibus propoſitionis, quos rectius illi facierum vocant, illud contra nos inducunt, quod Leuitici 23. habetur: vbi de caſula iſta ita dicitur, כל מלאכה לא תעשו חקת עולם לדרותיכם בכל מושבותיכם id eſt, Omne opus non facietis. Lex vel præceptum ſempiternum erit generationibus veſtris in cunctis habitationibus veſtris. Et iterum vigeſimo quarto capite, ביום השבת יערכנו לפני יהוה תמיד מאת בני ישראל ברית עולם Hoc eſt, In die ſabbati præparabuntur coram Deo iugiter à filiis Iſrael fœdere ſempiterno. Quod de panibus facierum, id eſt, propoſitionis dictum eſt. His atq; ſimilibus probare nituntur nequiſſimi Iudæi noſtri temporis, legem Moſaicam quoad cæremonialia nequaquam ceſſaturam fuiſſe, ſed in æternum duraturam. Quare te iſta pro viribus refellere oportet.

Quintum obiectum quoad alia cæremonialia.

GAL. Id quoque libentiſſime faciam. Id igitur ex quo primum legis mandata in æternum ſeruanda concludunt, ſi ad moralia præcepta referunt, verum quidem dicunt. Nam quæcunque ad

Obiectorum prædictorum confutatio.

mores pertinent, ſemper permanent, ſemperque ſeruari debent. Et hoc modo catholica veritas (vt ſuperius dictum eſt) legis moralia ſeruari præcipit, non quia legis Moſaicæ præcepta ſint, ſed quia legis æternæ. Si autem ad cæremonialia eorum argumentum referatur: dico, quod tunc æternum ſiue ſempiternum pro perpetuo, aut pro ſeculo intelligitur. Nam vbicunque his in locis nos æternum ſiue ſempiternum in noſtra editione habemus, Hebraicus textus עולם *olam* habet, quod pro perpetuo, aut pro ſeculo, ibidem accipitur. Si igitur עולם *olam*, eiſdem in locis pro perpetuo accipiatur, tunc *olam* idem eſt quod continuum, quodque pro rei alicuius ſeculo, ſiue ætate ſine interruptione durat. Perpetuum enim propriè idem eſt quod continuum. Iuxta illud Ouidij,

Olam *Hebraica dictio, quid ſignificet.*

Ad mea perpetuum deducite tempora carmen.

Hinc perpetuam orationem dicimus, quæ continua & abſque interruptione eſt. Hinc perpetuus Conſul, perpetuus Cenſor, perpetuus Imperator dicitur, qui ſemper & continuo dum vixit, vel Cenſor, vel Conſul, vel Imperator extitit: quo tamen defuncto, alius ſuffectus eſt. Sic circumciſio, ſic & alia cæremonialia in fœdus *olam*, id eſt perpetuum, ſeruanda Iudæis data fuerunt: hoc eſt, ſemper & continuo, donec ſeruanda eſſent, & non vlterius. Si autem *olam*, pro ſeculo accipiatur, tunc *olam*, non æternitatem: ſed tempus determinatum importat. Ad quod probandum, illud in primis afferã, quod de Semuele ab Hanna matre eius, primi libri Regum primo capite ſic dictum eſt, והמיאתיו ונראה את פני יהוה וישב שם עד עולם id eſt, Et adducam eum, & apparebit in conſpectu Dei, & morabitur ibi *le olam*, id eſt in ſeculum. Vbi gloſſa Rabbi Selomonis ait, id eſt, vſque in ſeculum Leuitarum: ſicut dictum eſt Numer. octauo capite, ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבדה ולא יעבד עוד Hoc eſt, Et à filio quinquaginta annorum ceſſabit negocium ſeruiendi, & non ſeruiet vltra. Et ſic fuerunt omnes dies Semuelis 52. anni. Deinde valde notandum eſt, quod in *Midras* אלה הדברים *Elle hadebarim*, id eſt, in expoſitione libri Deuteronomij legitur, ſuper illud 15. ca. eiuſdem libri dictum, ולקחת את המרצע ונתת באזנו ובדלת והיה לך עבד עולם Hoc eſt, Et accipies ſubulam, & dabis eam in aurem eius, & in ianua, & erit tibi ſeruus *olam*, id eſt ſeculi. Ibi enim dicitur *olam*, id eſt, cunctis diebus ſeculi domini vſque ad Iubileum, etiamſi emtus eſſet trigeſimo vel quadrageſimo anno ante Iubileum. Hactenus *Midras*, id eſt expoſitio. Ex qua patet, quod hoc in loco *olam*, id eſt ſeculum, pro quo interpres noſter æternum poſuit, vnus annus, vel etiam minus eſſe poteſt, ſecundum quod dominus ſerui illius citius aut ſerius mori poterat. Hoc autem R. Selomo in gloſſa ſuper eadem verba ita probat, Et erit tibi ſeruus *olam*, id eſt ſeculi. Poteſt (inquit) hoc eſſe, ſicut auditus eius oſtendit, quod ſcriptum eſt Leuit. 25. cap. ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו Hoc eſt, Et reuertemini vnuſquiſq; ad poſſeſſionem ſuam, & quilibet ad familiam ſuam redibit. Ecce hinc docetis, quod iſtud *olam* non eſt niſi ſeculum Iubilei. Hæc Rabbi Se-

A lomo. Confirmatur id quoque in libro *Kiddusſim*, id eſt, Sponſaliorum: cum ſic ibi inter cætera dicitur, Quid eſt quod ſcriptum eſt Exodi vigeſimo primo capite, ורצע ארניו את אזנו במרצע ועבדו לעולם Hoc eſt, Et perforabit dominus eius aurem ipſius ſubula, & ſeruiet ei *le olam*, id eſt in ſeculum? Vſque ad quod ſeculum? Vſque ad ſeculum Iubilei, vel vſque ad mortem domini ſui: ſicut ſcriptum eſt: vbi ſupra. Et ſeruiet ei, Non ergo ſeruiet filio eius. Hæc traditio. Idem quoque

B & per Rabbi Dauid Kimhi pater, in libro *Seraſſim* ſic dicentem, Scriptum eſt Exo. vigeſimo primo capite, Et ſeruiet ei *le olam*, id eſt in ſeculum: Vult dicere omnibus diebus vſque ad Iubileum. Idem illud Prouer. vigeſimo ſecundo capite ſcriptum, אל תסג גבול עולם אשר עשו אבותיך Hoc eſt, Ne repellas, vel ne poſtponas terminum *olam*, id eſt dierum multorum, quem fecerunt patres tui. Item apud Ieremiam ſecundo capite, כי מעולם שברתי עלך id eſt, Quoniam *me olam*,

C id eſt, ex multo tempore confregi iugum tuum. Et in Pſal. 119. לעולם לא אשכח פקוריך Hoc eſt, In ſeculum non obliuiſcar mandata tua: Vult dicere *le olam*, vel in ſeculum, id eſt, omnibus diebus vitæ meæ non obliuiſcar mandata tua. Hæc R. Kimhi. Ex his igitur omnibus manifeſtum eſt, quod hæc dictio *olam*, nec æternitatem, nec ſempiternitatem ſignificat, ſed ſeculum, & tempus determinatum, & aliquando valde paruum, vt iam oſtenſum eſt. Ex quo patet, quod author

D noſtræ editionis tam Græcæ quam Latinæ, & quicunque alij interpretes pro hac dictione *olam* æternum, vel ſempiternum traduxerunt, vbi diuina ſcriptura de circumciſione, de ſabbato, de caſulis, vel de cæteris cæremonialibus loquitur, longe aliter, quam veritas habeat, interpretati ſunt. Propter quod nonnulli in Iudaicum lapſi errorem, à fide Chriſtiana irreuocabiliter abducti ſunt: cum de circumciſione aliiſque cæremonialibus, pactum æternum, aut lêgem ſempiter-

E nam eos audire, aut legere contigit. Quid autem ſit æternum, quidue ſempiternũ apud Hebræos, R. Kimhi in libro *Seraſſim* optime declarat, cum inquit: Scriptum eſt Pſal. 84. יהללוך סלה, id eſt, Laudabunt te *ſela*, id eſt, in ſempiternum. Expoſuerunt enim hanc dictionem סלה *ſela*, עד *had*, id eſt, in ſempiternum. Ita quoque in verbis Magiſtrorum noſtrorum traditio eſt ex domo R. Elazar, Quod omnis locus in quo ponitur נצח *Netſah*, סלה *Sela*, ועד *Vaed*, non habet intermiſ-

F ſionem, ſed in ſeculum & in ſecula ſeculorum ſignificat. *Netſah* ſicut ſcriptum eſt Iſa. 57. cap. ולא לנצח אקציף Hoc eſt, Et non ad *Netſah*, id eſt, in æternum, vel in ſempiternum iraſcar. *Sela* vero, ſicut ſcriptum eſt Pſal. 48. יכוננה עד עולם סלה Hoc eſt, Rectificabit, vel componet, vel ordinabit eam vſque in ſeculum *ſela*, id eſt, in ſeculum ſempiternum, vel ſemper. *Vaed* autem, ſicut ſcriptum eſt Exo. 15. יהוה ימלוך לעולם ועד Hoc eſt, Deus regnabit in ſeculum *vaed*, id eſt, in æter-

G num vel ſempiternum. Hæc R. Kimhi. Cum nulla igitur harum dictionum in lege ponatur, vbi de circumciſione, de ſabbato, de ſacrificiis, deque cæteris cæremonialibus fit mentio, ſed duntaxat עולם *olam*, vt viſum eſt, palam abſque dubio manifeſtum

nifeſtum eſt, cæremonialia illa non fuiſſe in æter-
num ad literam ſeruanda, ſed ad tempus termi-
natum, videlicet vſque ad Meſſiæ aduentum.
Præſertim quia ipſa cum iuxta literam eſſent non
bona, ſpiritualiter tantum in diebus Meſſiæ ſer-
uari debebant.

CAPVT VI.

Quod cæremonialia veteris legis præcepta erant non bona, non tamen mala.

CAPNIO.

CVM cæremonialia Moſaicæ legis
mandata à Deo data fuerint, mi-
ror te ea non bona dixiſſe. GAL.
Iudaicas idcirco cæremonias præ-
cepta non bona dixi, quia ſic eas
Deus ipſe vocauit, cum apud Ezec. 20. c. ita dixit,
אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו
בהם : ואטמא אותם במתנותם בהעביר כל פטר
רחם למען אשימם למען אשר ידעו אשר אני יהוה
id eſt, Ego dedi eis præcepta non bona, & iudicia
in quibus non viuent. Et pollui eos in donariis
eorum, in transferendo, vel traducendo omne
aperiens vuluam, propter delicta eorum, vel vt
deſolarem eos: vt ſcirent, quod ſum Deus. Vbi
gloſſa Rabbi Selomonis ſic exponit verbum illud
למען אשימם *Lemaan aſſimem*, id eſt, vt deſolarem
D eos, atque deſtruerem: אשימם *Aſſimem* eſt voca-
bulum deſolationis, id eſt, deſolationem ſignifi-
cans. Qui ergo expoſuit hoc per vocabulum de-
licti, dicens, propter delicta eorum, errãs eſt. *Aleph*
enim quæ ibi eſt, non eſt de dictionis radice. Vt
ſciant, vel vt ſcirent, quod ſum Deus: Cum ſcili-
cet adduxero ſuper eos mala. Hęc Rabbi Selomo.
Si igitur Deus ipſe cæremonialia præcepta quę Iu-
dæis dedit non bona nuncupauit, mirum neq; ti-
bi, neque cuipiam videri debet, ſi ea ita quoque
E ipſe appellaui. CAP. Quamobrem igitur dicta
ſunt non bona? GAL. Quia per ea homines non
iuſtificabantur. Erãt enim vmbrę, gratiã qua nunc
iuſtificamur, præſignantes. Nec tamen mala fuiſ-
ſe dicenda ſunt, cum diuinitus præcepta fuerint,
tempori perſoniſque congruentia. Et propterea
forte Deus ea non dixit mala, ſed ſolum non bo-
na, id eſt non talia, vt per ea homines boni iuſti-
que fierent. Quare Abraham cæterique omnes
patres rei atq; culpabiles Deo fuerunt, vſq; adeo,
F vt ſacrificiis cæteriſque cæremonialibus non ob-
ſtantibus, ad infernum deſcenderent, vt in præ-
cedentibus ſatis abunde probauimus. Hinc non
abs re Iſaias 40. cap. dixit, ולבנון אין די בער וחיתו
אין די עולה Hoc eſt, Et Libanus non eſt ſufficiens
ad ſuccendendum, & animal eius non ſufficit ad
holocauſtum. Quod gloſſa Rabbi Selomonis ex-
ponit ad ſatisfaciendum pro peccatis Gentium.
Libanus autem non intelligitur niſi templum, vt
liquido patet in *Midras* שיר השירים *Scir haſsirim*,
G id eſt, in expoſitione Cantici canticorum: vbi
ſic dicitur ſuper illud 7. cap. eiuſdem libri dictum,
אפך כמגדל הלבנון Hoc eſt, Naſus tu' ſicut turris
Libani, id eſt domus ſanctuarij. Quemadmodum
enim naſus iſte datus eſt in altitudine hominis: ita
A domus Domini, id eſt templum, data eſt in altitu-
dine mundi. Cum ergo dicitur, Sicut turris Liba-
ni: non eſt Libanus niſi domus ſanctuarij: ſicut
dictum eſt Deut. 3. cap. ההר הטוב הזה והלבנון
id eſt, Mons bonus iſte & Libanus. Hæc traditio.
Libanus igitur, id eſt templum, quemadmodum
cum omnibus holocauſtis & ſacrificiis ſuis ad ſa-
tisfaciendum pro peccatis gentium, iuxta Rabbi
Selomonis expoſitionem, ſufficiens non erat, ita
nec ad ſatisfaciendum pro Iudæorum peccatis ſa-
B tis erat: cum omnes tam boni quam mali etſi dif-
ferenter, ad infernum deſcenderent. Quod per il-
lud etiam quod in expoſitione libri Geneſis Rab-
bi Moſis Hadarſan ſcribitur, optime probatur,
cum ſuper illud vigeſimo ſeptimo capite eiuſdem
libri dictum, ויהי כי זקן יצחק Hoc eſt, Et fuit cum
ſenuit Iſhac: ita legitur: Dixit Rabbi Nahmia,
Dilectæ ſunt tribulationes à Deo magis quam ſa-
crificia. Sacrificia namque fuerunt de diuitiis ho-
minis: tribulationes vero de corpore ipſius: ſicut
C dictum eſt Iob ſecundo capite. עור בעד עור וכל
אשר לאיש יתן בעד נפשו Hoc eſt, Pellem pro
pelle, & quicquid habet vir dabit pro anima ſua.
Vbi anima pro corpore animato ſumitur. Ex qui-
bus omnibus patet propoſitum. Quod ſcilicet cę-
remonialia legis Moſaicæ etſi mala non fuerint,
quia à Deo præcepta fuerunt, erant tamen non
bona, quia homines iuſtificare non valebant. Id-
circo adueniente Meſſia, ita finem habitura erant,
vt ſpiritualiter tantum ſeruari deberent.

CAPVT VII.

Quod circumciſio tempore Meſſiæ non carnalis, ſed ſpiritualis ſeruanda erat.

CAPNIO.

VT magis igitur magiſque Iudæo-
rum conuincatur perfidia, nunc
per eorum ſcripturas probãdum
eſt: quod in diebus Meſſiæ ipſo-
rum ceremoniæ ſpiritualiter ſer-
uandæ erant. Quare de circumciſione primum
id oſtendas obſecro. GAL. In primis itaque Dei
omnipotentis vocem audiant, ſic apud Ieremiam
4. cap. viris Iuda & Ieruſalem dicentis, נירו לכם
ניר ואל תזרעו אל קוצים : המלו ליהוה והסירו
ערלת לבבכם איש יהודה וישבי ירושלם פן תצא
כאש חמתי ובערה ואין מכבה מפני רוע מעלליכם
Hoc eſt, Nouate vobis nouale, & ne ſeminetis ſu-
per ſpinas. Circumcidimini Deo, & auferte præ-
putia cordis veſtri, viri Iuda, & habitatores Ieru-
ſalem: Ne egrediatur velut ignis indignatio mea,
& accendatur, & non ſit extinguens, propter ma-
litiam operum veſtrorum. Deut. quoque 10. cap.
ſic ait. ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו
עוד id eſt, Et circumcidetis præputium cordis ve-
ſtri, & ceruicem veſtram non indurabitis vltra.
CAP. Velim per eorum doctores probares cir-
cumciſionem tempore Meſſiæ ſpiritualiter ſer-
uandam fuiſſe. GAL. Faciam equidem. In *Mi-
dras* igitur שיר השירים *Sir haſsirim*, id eſt, in
expoſitione Cantici canticorum, ſuper illud ſe-
cundo capite eiuſdem libri dictum ענה דודי
ואמר לי Hoc eſt, Reſpondit dilectus meus, & di-

cæteris, quæ baptizabantur, & non circumcidebantur. Quamobrem optime Paulus Apoſtolus dixiſſe cenſendus eſt, cum ad Galatas ſcribens 5. cap. In Chriſto Ieſu (inquit) neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed fides, quæ per dilectionem operatur. Et rurſus ibidem ait, In Chriſto enim Ieſu neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed noua creatura, id eſt, regeneratio quæ per baptiſmum fit, & noua vita. Gentiles enim cum dæmones in idolis colerent, nihil erant coram Deo, iuxta illud Iſa. 40. cap. dictum, הגהים כאין נגרו מאפס ותהו נחשבו לו id eſt, Gentes quaſi non eſſent corā eo, nihil & inane reputatæ ſunt ei. Cum igitur Gentiles ipſi idolis abiectis, ad Deum conuerſi baptizati ſunt, quaſi è nihilo à Deo creati ſunt. Ideo haud inepte noua creatura dicuntur. Quod non incongrue Rabbi Selomo confirmare videtur, cum ſuper illud Pſ. 102. תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה. Hoc eſt, Scribatur hoc generationi nouiſſimæ. & populus qui creabitur, laudabit Deum. Ita in gloſſa ait: Scribatur hoc: Sic enim dicent videntes ſaluationem, Scribatur hæc ſaluatio, vt narretur generationi nouiſſimæ. Et populus qui creabitur, id eſt, qui fiet noua creatura, de ſeruitute egrediendo ad libertatem, & de tenebris ad lucem, laudabit Deum. Hæc Rabbi Selomo. Poſtremo autem non ignorandum eſt, circumciſionem in ſignum Iudæis datam fuiſſe. Sic enim Gen. 17. ca. ſcriptum eſt, ונמלתם את בשר ערלתכם והיה לאות ברית ביני וביניכם id eſt, Et circumcideritis carnem præputij veſtri, & erit in ſignum fœderis inter me & inter vos. Cum itaque circumciſio in ſignum Iudæis data fuerit, eoſque propter eorum ſcelera Deus reprobauerit: vt in præcedentibus oſtenſum eſt: Plane ſequitur, Chriſtianos nullatenus circumciſionem facere debere, etiamſi alia cauſa non prohiberet; cum ſit ſignum non fidelium quidem, vt olim, ſed infidelium, & eorum quos Deus reprobauit. De qua quidem circumciſione cum in oratione quā de dominica circumciſione ad Leonem X. Pontificem Maximum habui, multa dixerim, idcirco nunc de ea nihil aliud dicam. Eadem quoque ratione & ſabbatum à Chriſtianis non niſi ſpiritualiter ſeruandum eſt: cum ipſum etiam in ſignum Iudæis datum fuerit: cum ſic eis Exod. 31. cap. à Deo dictum fuit, את שבתתי תשמרו כי אות היא ביני וביניכם לדרותיכם Hoc eſt, Sabbata mea ſeruabitis, quia ſignum ſunt inter me & inter vos in generationes veſtras.

CAPVT VIII.

Quod ſabbatum quoque in diebus Meßiæ ſpiritualiter tantum ſeruari debebat.

CAPNIO.

DICENDVM eſt modo, quonam pacto ſabbatum tempore Meſſiæ ſpiritualiter ſeruandum erat. GAL. Spirituale ſabbatum aliud nō eſt, niſi non habere peccatum: nullum enim opus ſeruile in eo fieri præceptum fuit, vt patet Exodi vigeſimo c. Sed quid aliud eſt opus

A ſeruile, niſi peccatum, cum iuxta dominicum verbum Ioannis octauo capite, Omnis qui facit peccatum, ſeruus ſit peccati? Sabbatum igitur in diebus Meſſiæ ſpiritualiter ſeruandum erat, quia euangelica auxiliante lege, ab omni opere ſeruili, hoc eſt, ab omni vitio & peccato, quod homines ſeruos diaboli facit, erat tunc ſummopere abſtinendum. Hic ſpiritualis ſabbati cultus cultores ſuos tādem ad ſabbatum perducit ſempiternū. Sabbatum enim requies interpretatur. Quare nō B ſolum requiem Meſſiæ in ſepulchro ſeptimo die futuram, ſignificabat, ſed etiam requiem illam ſeptimam, quam in ſeptima mundi ætate poſt reſurrectionem generalem habituri ſunt, qui ſabbatum ſpiritualiter ſeruauerint ab omni vitio & peccato abſtinentes. De hoc autem ſabbato ſempiterno habetur in *Midras tehillim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum ſuper illud Pſalm. 90. שמחנו כימות עניתני Hoc eſt, Lætifica nos pro diebus, vel ſecundum dies, quibus nos afflixiſti: Sic enim C ibi dicitur, Secundum dies, quibus nos afflixiſti: videlicet per Babyloniam, per Græciam, & per Romanos, atque in diebus Meſſiæ. Et quot ſunt dies Meſſiæ? R. Iehoſuas dixit, Quod ſunt duo millia annorum. Sicut dictum eſt hic, Secundum dies quibus nos humiliaſti, id eſt, ſecundum duos dies. Dies enim vna Dei ſancti & benedicti ſunt mille anni, iuxta illud eiuſdem Pſalmi dictum, כי אלף שנים בעיגך כיום אתמול Id eſt, Quoniam mille anni in oculis tuis, tanquam dies heſterna. D Dixerunt etiam Magiſtri, Quod ſecundum futurum dies Meſſiæ erit vna. Deus enim ſanctus & benedictus in futuro faciet ei diem vnam, de qua dictum eſt Zach. 14. cap. והיה יום אחד הוא יורע ליהוה לא יום ולא לילה והיה לעת ערב יהיה אור Hoc eſt, Et erit dies vna, & ipſa eſt nota Deo. Non dies neq; nox. Et erit, ad tempus veſperi erit lux. Hęc dies eſt ſeculum futurum, & viuificatio mortuorum. Et hoc eſt lumen, quod Deus ſanctus & benedictus reſeruauit iuſtis in principio mundi, E videlicet illud de quo dictum eſt Geneſ. 1. Et vidit ipſum lumen quod eſſet bonum. Et iterum de ipſo dicitur Pſalm. 36. Quoniam tecum eſt fons vitæ, in lumine tuo videbimus lumen. Adhuc etiam Iſaias ait vlt. cap. והיה מרי חרש בחרשו ומרי שבת בשבתו id eſt, Et erit, ſcilicet ſemen eorum, ex ſufficientia menſis in menſe ſuo, & ex ſufficientia ſabbati in ſabbato ſuo. Illud ſabbatum eſt ſeculum futurum, quod totum eſt ſabbatum, id eſt requies. Hucuſq; traditio. Ex qua patet propo- F ſitum Sed ad verborum Iſaiæ intellectum, quæ traditio iſta poſtremo valde congruenter adducit; notandum eſt: quod menſis Hebraice dicitur חרש *hodes*, poniturque apud eos pro omnium dierum perfectione, in quibus luna curſum ſuum perficit. Per lunam namque Iudæi tempora computant, & non per ſolem. Menſis ergo pro perfectione poſitus eſt, ſabbatum vero pro requie. Sic igitur iuxta præmiſſam traditionem exponenda ſunt ipſa Iſaiæ verba Et erit, ſcilicet ſemen eorum, G id eſt, Apoſtolorum & ſanctorum doctorum filios ſpirituales gignentium, ex ſufficientia menſis, id eſt, ex ſufficientia perfectionis vitæ præſentis, in menſe ſuo, id eſt in perfectione glorię ſuę in futuro. Ita quoq; ſemen antedictū ex ſufficiētia ſab-

Sabbatum quomodo interpretatur & quid figurabat.

bati,id eſt, ſex ſufficientia requietis & ceſſationis à vitiis & peccatis in hac vita, erit in ſabbato ſuo, id eſt in requie ſempiterna ſua in vita futuri ſeculi, quod totum erit ſabbatum, id eſt requies, vt dicit prædicta traditio. Iuxta cuius intentionem verba Iſaiæ expoſuimus.

CAPVT IX.

Obiectionum Iudæorum ſolutio, quibus oſtendere conantur, ſabbatum à Chriſtianis quoque atque à cæteris omnibus, nedum ab ipſis Iudæis, literaliter ſeruari debere.

CAPNIO.

Iudæorum obiectiones circa ſabbati obſeruationem.

IMPIA Iudæorum noſtri ſeculi perfidia multipliciter nobis in hoc ſe opponit, omni contentione probare volens, ſabbatum non ſolum à Iudæis ipſis, ſed à nobis quoque Chriſtianis atq; à cæteris omnibus cuiuſcunque ſectæ fuerint, literaliter ſeruandum eſſe.

Prima obiectio.

Et primo quidem, quia inter decem præcepta moralia eius obſeruatio connumeratur. Eſt enim tertium in ordine inter decalogi præcepta: Cum ſic Dominus ipſe Exod.20.cap.dixit, זכור את יום השבת לקדשו Hoc eſt, Memento diei ſabbati, vt ſanctifices ipſum. Quare cum decalogi præcepta ſint ab omnibus obſeruāda, quia ſunt de iure naturæ: ſequitur plane, ſabbatum ab omnibus obſeruari debere.

Secunda obiectio.

Secundo vero qua ſabbatum, creationis, quæ omnibus communis eſt, reſpicit beneficium. Sabbato enim Deus quieuit ab omni opere, quod fecerat, ideo ſanctificauit ipſum, ac benedixit. Quamobrem cum illud ſanctificari præcepit, quaſi rationem aſſignans, mox ita ſubiecit, Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua Septimo autem die ſabbatum Domini Dei tui eſt. Non facies vllum opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua, ſeruus tuus & ancilla tua, iumentum tuum & aduena qui eſt intra portas tuas. Sex enim diebus fecit Deus cœlum & terram & mare & omnia quæ in eis ſunt. Et requieuit in die ſeptimo. Idcirco benedixit Dominus diei ſabbati, & ſanctificauit eum. Cum igitur ratione creationis omnes Deo obligentur: conſequens eſt, ad obſeruationem ſabbati omnes teneri.

Tertia obiectio.

Tertio demum, quia omnes ad hoc inducit naturale exemplum Sabbatici fluuij, qui (vt aiunt) per totam hebdomadam raptim fluens, lapides trahit, ſabbato vero quieſcit. Vnde legitur in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione libri Geneſ. minori, ſuper illud 2.cap. eiuſdem libri dictum, ויברך את יום השביעי id eſt, Et benedixit diei ſeptimo: Quod Dominus Rufus Romanus quæſiuit à Rabbi Akiba, dixitque ei, Quid intereſt inter diem & dies? Reſpondit ei Rabbi Akiba, dicens, Et quid intereſt inter virum & viros? Dixit ei Rufus, Quid dixi tibi? & quid dixiſti mihi? Reſpondit ei ille, Dixiſti quidem mihi: In quo differt ſabbatum à cæteris omnibus diebus? Ego vero dixi tibi, Quid præſtat Rufus cæteris omnibus viris? Quemadmodum igitur excedit Rex cæteros omnes propter gloriam ſuam: ita voluit quoque Deus diem hunc præ cæteris honorari. Dixit ei Rufus, Vnde facies me hoc ſcire? Reſpondit Rabbi, Fluuius ſabbaticus hoc oſtendit

A qui per totam hebdomadam lapides trahit, & in ſabbato quieſcit. His igitur rationibus recentiores Iudæorum probare conantur, ſabbatum non ſolum nunquam ceſſare debuiſſe, verum etiam ab omnibus ſemper ſeruandum eſſe. Quæ quidem rationes etſi parui ſint momenti, ad eorum tamen obſtinationem magis confundendam, qui tam fragili ac ruinoſo innituntur fundamento, eas prius refellas. Deinde quod etiam inter eos ſabbatum ipſum diſſolutum fuerit, per eorum
B ſcripturas oſtendas, neceſſe eſt. GAL. Curabo equidem omni conatu votis tuis facere ſatis.

Ad primā obiectionē reſponſio.

Ad primam igitur eorum rationem dico, breuiter, Quod præceptum de ſabbati obſeruatione partim morale, partim cæremoniale fuit. Et morale quidem, inquantum per illud præcipiebatur homines aliquo tempore rebus diuinis vacare debere. Iuxta illud Pſalm. 46. Ceſſate & cognoſcite, quia ego ſum Deus. Et ſecundum hoc inter moralia decalogi præcepta computabatur. Cæ-
C remoniale vero fuit, quantum ad temporis diei ſeptimi inſtitutionem. Et ſecundum hoc non connumerabatur inter decalogi præcepta, ſed inter alia cæremonialia. Hinc eſt, quod ſæpenumero in veteri teſtamento ſabbatum fuiſſe ſolutum comperimus. Quod minime factum fuiſſet, ſi quantum ad diei ſeptimi obſeruationem, inter decalogi præcepta numeraretur, cum nullo vnquam tempore illa ſoluere liceat, quia ſunt de iure naturæ. Hinc etiam Dominus noſter Ieſus ve-
D rus Meſſias, poſtquam triginta ætatis egit annum, ſabbatum ipſum quantum ad partem iſtam aliquoties ſoluiſſe legitur. Nam in eo & infirmos curauit dans eis facultatem lectulos ſuos vehendi, & diſcipulis ſuis eſurientibus, ſpicas euellere & confricare indulſit.

Ad ſecundam obiectionem.

Ad ſecundam vero dico, Quod ſicut ſabbatum beneficium reſpicit creationis, ita dies dominicus redemptionis beneficium oſtentat. Quemadmodum enim Deus in ſabbato opus creationis impleuit, ita in die do-
E minico opus redemptionis per reſurrectionem Domini noſtri Ieſu Chriſti perfecit. Chriſtus enim ipſe (vt ait Apoſtolus) mortuus eſt propter iuſtificationem noſtram, & reſurrexit propter gloriam noſtram. Cum igitur omnium ſententia opus redemptionis maius ſit, quam opus creationis (Nam in creatione quidem Deus dixit, & factus eſt mundus, vt Talmudiſtę dicunt. In redemtione vero, vt ipſi iidem aiunt, non tantum dicere, ſed multa quoque facere, ac pati Deum ipſum
F oportebat: vt latiſſime ex eorum dictis in 8. libro probauimus) Idcirco ſabbatum quantum ad eius cæremoniale, ab eodem qui ipſum inſtituit, in diem dominicum mutandum fuit: qui & creationis & redemptionis reſpicit beneficium. In eo etenim & mundus ſumpſit exordium, & per reſurrectionem Domini mors interitum, & vita accepit initium.

Ad tertiā obiectionē de fluuio Sabbatico.

Ad tertiam denique reſpondeo, figmentum illud Iudaicum de Sabbatico fluuio, contra ipſos conuertendo. Quemadmodum e-
G nim fluuius ille fictus obſeruandi ſabbati ſignum fuit, cum in tota hebdomada lapides voluendo flueret, & in ſabbatis quieſceret, vt ipſi fabulantur: ita quoque nunc eſt ſabbati non obſeruandi efficax contra eos argumentum: cum nuſ-

quam

A quam ſub cœlo ſit nunc fluuius, qui magis in ſabbatis, quam cæteris diebus quieſcat. Per vniuerſum namque orbem mercatores diſcurrunt, qui ſicuti ab extremis terris aduehunt medicinalia, variaque pigmenta: ita tantum quid, ſi verum eſſet, ſibi inuicem narrarent, ac nomen prouinciæ vbi fluuius huiuſmodi eſſet, Iudæis percontantibus, non tacerent. CAP. Imo Ioſephus eo in lib. qui de bello Iudaico inſcribitur, refert, vbi fluuius iſte fuerit: Cuius verba ne plura dicam, ipſe referam: Sic enim ait lib. 7. cap. 35. Princeps vero Titus aliquandiu quidem Beriti commorabatur, ita vt diximus. Inde autem reuerſus. Et infra. Conſpicit in itinere fluuium cognitione digniſſimum. Is fluit medius inter Arcas & Raphaneas tegni Agrippæ ciuitates. Habet autem quoddam peculiare miraculum. Nam cum ſit quando fluit, plurimus, neque meatu ſegnis, tamen interpoſitis ſex diebus, à fontibus deficiens, ſiccum exhibet locum videri. Deinde quaſi nulla mutatione facta, ſeptimo die ſimilis exoritur. Atq; hunc ordinem ſemper eum obſeruare, compertum eſt. Vnde etiam Sabbaticus appellatus eſt, à ſacro Iudæorum ſeptimo die, ſic nominatus. Hæc Ioſephus. Plinius quoq; in lib. 31. de naturali hiſt. ca. 2. de hoc fluuio meminit, ſic dicẽs. In Iudæa fluuius ſabbatis omnibus ſiccatur. Eapropter Iudæi dicerent, figmentum non eſſe, ſed veritatem, eius generis fluuium fuiſſe, cum & Ioſephus & Plinius de eo meminerint, ac locum vbi fuerit, aſſignent. GAL. Fateor quidem tunc eiuſmodi fluuium extitiſſe. Nunc autẽ nemo eſt, qui ipſum vel ſe vidiſſe dicat, vel ab aliquo viſum fuiſſe, referat. Quare iſthuiſmodi fluuium dicere nunc eſſe, & figmentum & mendacium merito cenſendum eſt. Neque etiam Ioſephus neque Plinius dicunt, eum in ſabbatis quieuiſſe, vt iſti aſſerunt: ſed alter ipſum deficere, alter deſiccari ſabbatis ſolitũ fuiſſe, commemorat. Ex quo futuram ſabbati defectionem & ſiccitatem portendebat, quod ſcilicet illo die vlterius venerandum non eſſet. Ex his igitur patet Iudaicarum rationum ſolutio, quibus probare contendunt, ab omnibus literaliter colendum eſſe ſabbatum. Quorum opinio per veteres etiam eorum optime refellitur. Sic enim legitur apud eos in פרוש *perus*, id eſt, in gloſſa ſuper illud Exo. ראה כי יהוה נתן לכם את השבת Hoc eſt, Videte, quia Deus dedit vobis ſabbatum. Et quid eſt, dedit vobis ſabbatum? Quia vobis, ſcilicet Iudæis dedit, & non gentibus ſeculi. In libro quoq; ביצה *Betſa*, id eſt, Oui, in cap. יום טוב *iom tob*, id eſt, Dies bonus, ita dicitur: Dixit R. Iohanan, Omne præceptum quod dedit Deus ſanctus & benedictus Iſraeli, dedit eis publice, præter ſabbatum, quod dedit eis ſecreto. Sicut dictum eſt Exod. 31. ביני ובין בני ישראל id eſt, Inter me & inter filios Iſrael. Quod ſi ita eſt, non obligantur גוים *goim*, id eſt, gentes ad ſabbatum. Hæc traditio. Ex quibus manifeſte liquet præmiſſæ concluſionis Iudæorum falſitas.

CAPVT X.

Quod ſabbatum apud Iudæos multoties diſſolutum fuerit.

GALATINVS.

RELIQVVM eſt, vt ſecundæ petitioni tuæ nunc ſatisfaciam, ſabbatum ipſum apud eos frequentius diſſolutum fuiſſe, per eorum ſcripturas oſtendendo. Primum itaq; dico, ſabbatum in ipſo mundi principio ſolutum fuiſſe. Nam vbi editio noſtra habet Geneſ. 2. cap. Et conſummauit Deus in die ſexto opera ſua, quæ fecit: Hebraica veritas ſic habet, ויכל אלהים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה id eſt, Et B compleuit Deus in die ſeptimo opus ſuum quod fecerat. Vbi ergo nos, tam Græci quam Latini (præter D. Hieronymũ) in noſtra editione in die ſexto Deum opus creationis perfeciſſe, dicimus: Hebraica litera in ſeptimo die Deum id feciſſe, refert. Hinc igitur maxime artantur Iudæi, qui de ocio ſabbati gloriantur: Quod iam tunc in principio ſabbatum ipſum diſſolutum ſit, dum Deus in ſabbato operatus eſt, complens in eo opera ſua, & benedicens ipſi diei, quia in ipſo vniuerſa C compleuit. HOG. Vnde ergo noſtri præter D. Hieronymum, qui locum hunc (vt ais) bene traduxit, erroris cauſam ſumſerunt, vt ſextum diem pro ſeptimo ponerent? GAL. Ex 70. interpretibus, qui locum hunc ita tranſtulerunt, vt in eorum editione videri poteſt. Quod etiam in *Bereſith ketanna*, id eſt, in expoſitione libri Geneſ. minori, ſuper hunc eundem locum aperte oſtenditur. Sic enim ibi dicitur, Et hoc eſt vnum de verbis, quæ mutauerunt ſapientes Ptolomæo regi. Ptolomæus e-D nim rex interrogauit ſeniores, dicens, In quot diebus creauit Deus ſanctus, & benedictus mundum ſuum? Dixerunt ei, In ſex. Vt eſt Geneſ. 2. Et compleuit Deus die ſexto opus ſuum. Hæc ibi. Dico vlterius, quod nec Abraham, nec Iſhac, nec Iacob, ſabbatum coluerunt, & tamen iuſti fuerunt. Quod autem Abraham ipſum non coluerit, habetur in *Bereſith* קטנה *ketanna*, ſuper illud 2. cap. eiuſdem libri, Et benedixit Deus diei ſeptimæ: vbi legitur, Dixit R. Iohanan, Non eſt ſcripta E de Abraham obſeruatio ſabbati. CAP. Diceret hic forte Iudæus, quod tunc nondum præceptum de ſabbati ſanctificatione datũ fuerat. Ideo Abraham ipſum non coluit, cum nemo illud ante præceptum colere teneretur. GAL. Ex hoc ſaltem infertur, ſabbati cultum non eſſe de lege naturæ: Qua lex naturalis cum ſit menti vniuſcuiuſq; inſcripta, ſemper à mundi exordio omnes homines rationis capaces ad ſui obſeruantiam obligauit. Hoc tamen non obſtante, oſtendam per eorum F ſcripturas, quod etiam poſt præceptum de ſanctificatione ſabbati datum, multoties ab eis ſabbatum ipſum ſolutum fuerit. Quare vt de hoc nihil ipſe dicam, ſolum ea quæ ipſorum ſcripturæ narrant, referam. Primum igitur, audiẽdum eſt quod apud eos legitur, in libro ספרי *Siphre*, ſuper illud Numer. 9. Et fecerunt paſcha in primo: & reliqua. Ibi enim ſic dicitur, Non fecerunt niſi illud tantum. Dixit R. Elazar. Habetur Exo. 16. וישבתו העם ביום השביעי id eſt, Sabbatizauit populus in G die ſeptimo. Per hoc docet, quod omnibus 40. annis quibus filij Iſrael fuerunt in deſerto, non fecerũt niſi duntaxat primum ſabbatum. Quemadmodum ipſe ait Amos propheta in quinto cap. הזבחים ומנחה הגשתם לי במדבר ארבעים שנה

בית ישראל Hoc eſt, Num ſacrificia & oblationem obtuliſtis mihi in deſerto 40. annis, domus Iſrael? Hæc traditio. In libro quoq; qui סדר עילם *Seder holam*, id eſt, ordo mundi dicitur, in ca. quod incipit, Et populus qui aſcendit de Iordane, ſuper illud Iehoſuæ 6. cap. dictum, In die ſeptimo: cum reliquis, ita ſcriptum eſt: Dixit R. Ioſes, Dies ſabbati erat cum fuit prælium in Ierico. In *Bereſith* קטנה *ketanna*. id eſt, in expoſitione libri Geneſ. minori, ſuper illud 17. cap. eiuſdem libri ſcriptum, Omnes viros domus ſuæ: ſic dicitur, Inuenimus B
quod non fuit capta Ierico, niſi in ſabbato. Dixit R. Rahmon, Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iehoſuæ 6. capite, וביום השביעי תסבו את העיר שבע פעמים id eſt, Et in die ſeptimo circuibitis ciuitatem ſepties. In libro inſuper qui dicitur, ראש השנה *Ros haſſana*, id eſt, Caput anni, in cap. ארבע ראשי שנים *Arbaa raſſe ſanim*, id eſt, quatuor capita annorum: ſic legitur, Per duos menſes ſoluebant ſabbatum; per ניםן *Niſan*, id eſt, Martium, & per תשרי *Tiſri*, id eſt Septembrem. In ipſis enim mit- C
tebant egredientes in Syriam, & ibi emebant neceſſaria. Quando autem domus ſanctuarij in ſtatuto ſuo erat, ſoluebant etiam per omnes menſes ſabbatum, propter præparationes eorum quæ erant ſacrificiis neceſſaria. In libro quoque שבת *Sabbath* dicitur, Quod R. Simeon dixit, Propter puerum vnius diei viuum, ſoluunt ſabbatum: propter Dauid vero Regem mortuum, non ſoluunt ſabbatum. In *Midras*, id eſt, in expoſitione poſtrema libri Numer. ſuper illud 13. cap. eiuſdem libri, D
Mitte tibi viros: ſic dicitur, Nuncio præcepti licitum eſt recedere quocunq; die voluerit. Quamobrem? Quia nuncius eſt præcepti. Nuncius autem præcepti excludit ſabbatum. Ex his igitur omnibus plane conſtat, ſabbatum apud Iudæos ſæpenumero fuiſſe ſolutum.

CAPVT IX.

Quod Iudæorum etiam ſacrificia tempore Meſsiæ ſpiritualiter tantum ſeruanda erant. E

CAPNIO.

NVnc de veteris legis ſacrificiis dicendum eſt, an in diebus Meſſiæ ſpiritualiter tantum ſeruanda eſſent. GAL. Erant vtique, vt per eorum ſcripturas plane oſtenditur. In *Midras* namq; *tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalm. 56. עלי אלהים נדריך אשלם תודות Hoc eſt, Super me Deus vota tua, F
ſoluam confeſſiones, vel laudes: legitur, quod dixerunt Rabbi Pinhas in nomine Rabbi Leui, & Rabbi Iohanan in nomine Rabbi Menahem, Omnes orationes deletæ erunt in futuro, & confeſſio vel laus non delebitur in æternum. Sic enim ſcriptum eſt Nehemiæ 12. ca. Et ſtabunt duæ confeſſiones in domo Domini. Vna loco orationis, & altera loco ſacrificij. Hæc traditio: cui plurimum conſonat Dauidicum illud Pſal. 51. dictum, ארני שפתי תפתח ופי יגיר תהלתך: כי לא תחפוץ G
זבח ואתנה עולה לא תרצה: זבחי אלהים רוח נשברה לב נשבר ונרכה אלהים לא תבזה id eſt, Domine labia mea aperies, & os meum annunciabit laudem tuam. Non vis ſacrificium, & dabo? holocauſtum non affectabis. Sacrificia Dei ſpiritus confractus: cor confractum & contritum, Deus, non deſpicies. Hinc legitur in libro סוכה *Succa*, id eſt, caſulæ, in c. שנבות הםגלה אשתו *Sota hamegale iſto*; id eſt, Stultus deſpicit vxorem ſuam. Quod dixit R. Iehoſuas filius Leui, Veni & vide quam magni ſint humiles. In tempore enim quo domus ſanctuarij ſtabat, homo ſacrificabat holocauſtum, & merces holocauſti erat in manu eius. Si offerebat oblationem, merces oblationis erat in manu eius. Illum vero cuius conſcientia humilis eſt, perinde habet ſcriptura ac ſi omnia ſacrificia ſacrificaret. Iuxta dictum illud, Sacrificia Dei ſpiritus confractus. Neq; hoc ſolum, ſed etiam oratio eius non eſt reprobata. Iuxta illud quod ſequitur, Cor confractum & contritum, Deus, non deſpicies. In libro quoque *Sanhedrin*, in cap. נגמר הדין *Nigmar haddin*, id eſt, Definitum eſt iudicium, dicitur: Quod R. Iehoſuas filius Leui dixit, Omnem eum qui immolat fomitem, vel cõcupiſcentiam, & confitetur ipſam, haud ſecus habet ſcriptura, ac ſi honoraret Deum in duobus ſeculis. Quorum vnum eſt ſeculum præſens, alterum futurum. Iuxta dictum illud Pſal. Immolans confeſſionẽ honorabit me. Ad horum autem declarationem notandum eſt, Quod ſi rationabiliter conſiderẽtur ea quæ ſacrificabantur, quædam eorũ inuenientur vitia vitiorumq; mortificationem ſignificaſſe: quædam vero virtutes bonoſq; mores, vel Chriſti paſſionem. Primogeniti namq; ouium agni, quos Habel domino offerre cœpit, atq; agnus paſchalis Meſſiæ paſſionem, ipſiuſq; pro hominum peccatis immolationem figurabant. Hirci vero & capræ quædam alia, nonniſi vitia atq; peccata, carniſq; mortificationem per pœnitentiam deſignabant. In hirco enim & capra vniuſcuiuſq; peccatoris fœtens, ac luxurioſa, plenaq; verbis impudicis petulantia ſignificabatur. Ac ſimiliter in tauro ſuperbia, in vitulo laſciuia, in hœdo & paſſere clamor, & inconſtantia. Quæ quidem vitia cum in confeſſione per pœnitentiam mactantur, atq; deſtruuntur, ſacrificia ſunt ipſi Deo acceptabilia, & quam gratiſſima, quę in illis antiquis (vt diximus) præfigurabantur ſacrificiis. Sacrificia autem quæ virtutes & bonos mores præſignabant, erant ouis, agnus, bos, aries, turtur, pullus columbæ, & cętera id genus. In oue enim ſimplicitas atq; manſuetudo, in agno innocentia, in boue fructuoſa prædicatio, in ariete vtilis ac manſueta prælatio ſignificabatur. In turture vero quæ ſuo perdito coniuge alteri nunquam vlterius copulatur, caſtitas: in columbis autem quæ felle carent, & gregatim volant, charitas præfigurabatur. Ex præmiſſis igitur liquet, cuiuſmodi ſacrificia velit nunc Deus. Præſertim cum apud Hoſeam 6. cap. ipſe dicat, כי חסד חפצתי ולא זבח ודעת אלהים מעלות .i. Quia miſericordiam volui & nõ ſacrificium, & cognitionem Dei pluſquam holocauſta. Deniq; quod à Gentilibus qui Meſſiam recepturi erant, & non à Iudæis vellet ſupradicta ſacrificia ſpiritualia ſibi offerri, ipſis Iudæis perfidis reprobatis, ex eo aperte oſtenditur, quod apud Malachiam primo cap. ita dicitur, אין לי חפץ בכם אמר יהוה צבאות ומנחה לא ארצה מידכם: כי ממזרח שמש ער מבואו גרול שמי בגוים ובכל מקום מקטר מגש לשמי ומנחה טהורה כי גרול

גדול שמי בגוים אמר יהוה צבאות: id eſt, Non eſt
mihi voluntas in vobis, ait Deus exercituum, &
munus vel oblatio non placebit de manu veſtra.
Nam ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt
nomen meum in gentibus, & in omni loco eſt
thurificator & appropinquator nomini meo, &
oblatio munda. Quia magnum eſt nomen meum
in gentibus, dixit Deus exercituum. Quomodo
autem hoc totum ſit intelligendum, eleganter
inſinuat Rabbi Abraham Auen Hezra in ſua ex-
poſitione, ita dicens, Quia vos contēnitis nomen
meum, & ipſum eſt magnum & glorioſum etiam
in gentibus. Reputatur autem in oculis meis ho-
nor magnus, quo ipſi honorant me, & ac ſi ipſi in
omni loco adducerent nomini meo thurificato-
rem, & appropinquatorem, oblationemq; mun-
dam, ſiue munus mundum. Non ſicut vos facitis,
offerentes faciei meę panem pollutum, & cęcum,
& claudum. R vero Selomo exponens hoc ita ait,
Magiſtri noſtri expoſuerunt hoc, dicentes, Dicit
homo ſocio ſuo, claude mihi portam iſtam, & nō
poſcit de hoc mercedem. Accende mihi lucer-
nam & non quærit ſuper hoc præmium. Quis eſt
autem in vobis, qui claudat ianuas meas gratis?
Neque illuminatis altare meum gratis. Quare ſe-
quitur, quod multo min⁹ faceretis gratis res, qua-
rum mos eſt, vt fiant pro mercede. Propter hoc
nō eſt voluntas mihi in vobis. Magnum eſt enim
nomen meum in gentibus, & in omni loco eſt
thurificator: cum cæteris. Spontanei enim erunt
nomini meo etiam Gentiles. Hæc R. Selomo. R.
vero Ionathan hæc ita in Chaldæum vertit, לא
רעוא מן קדמי בכון אמר יהוה צבאות וקרבן לרעוא
לא אקבל מידכון: Hoc eſt, Non eſt voluntas co-
ram meū vobis, dixit Deus exercituum, & ſacri-
ficium voluntarium non ſuſcipiam de manibus
veſtris: cum reliquis: Ex quibus omnibus clare
patet, Iudaica ſacrificia olim per Moſem mandata
tempore Meſſiæ ſpiritualiter ſeruanda fuiſſe.

CAPVT XII.

Quod omnia quæ ſecundum veterem legem immunda erant, tempore Meſſiæ munda eſſe debebant, & carnes porcinæ licite comedi poterant.

CAPNIO.

QVONIAM iuniores Iudæorum
eum nos aut carnibus ſuillis veſci,
aut cætera quæ ſecundum legem
antiquam immunda atq; illicita
erant, comedere vidēt, ſtatim nos
arguunt, atq; accuſant: idcirco per eorum ſcriptu-
ras probandum eſt, quod omnia quę in lege vete-
re immunda & illicita reputabantur, tēpore Meſ-
ſiæ munda ac licita eſſe debuerunt. GAL. Id quoq;
eorum teſtimoniis optime ꝓbatur. Legitur enim
hoc modo in expoſitione libri Gen. Rabbi Moſis
Hadarſan, ſuper illud 41. ca. eiuſdem libri dictum,
ויהי מקץ שנתים ימים ופרעה חלם Hoc eſt, Poſt
finem duorum annorum dierum, & Pharao ſo-
mniauit. Hoc eſt quod ſcriptura dicit Pſalm. 146.
יהוה מתיר אסורים id eſt, Deus erit abſoluens pro-
hibita. Omnis enim beſtia, quæ immunda repu-
tata eſt in ſeculo iſto, Deus ſanctus & benedictus
faciet eam mundam in ſeculo venturo, id eſt tem-
pore Meſſiæ: quemadmodum munda fuerunt
primum omnia filiis Noe: Sicut dictum eſt Gen.
A 9. כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה כירק
עשב נתתי לכם את כל Hoc eſt, Et omne quod
mouetur & viuit, erit vobis in cibum: ſicut olus
herbæ, vel ſicut viridem herbā dedi vobis omnia.
Quemadmodum igitur olus fuit mūdum omni-
bus, & ſicut animalia & beſtiæ munda fuerunt fi-
liis Noe: ita quoq; in futuro ſeculo, id eſt, in die-
bus Meſſiæ, ipſe erit abſoluens quicquid prohi-
buit. Et cur prohibuit in ſeculo iſto? Vt videretur
quis eſſet recipiens verba eius. Et quid eſt quod
B dicit Pſal. 146. Deus מתיר *mattir*, id eſt, abſoluens
prohibita? Non eſt maior prohibitio, quam נדה
nidda, id eſt, menſtruatæ, quam Deus prohibuit.
Et tamen in futuro ſeculo, id eſt, tempore Meſſię,
ipſe abſoluet eam. Sic enim ipſe ait Zach. 13. cap.
וגם את הנביאים ואת רוח הטמאה אעביר מן הארץ
id eſt, Et etiam prophetas & ſpiritum immundi-
tię transferam de terra. Non eſt autem immundi-
tia, niſi menſtruatæ. Et ſic ipſe ait Leuit. 18. c. Et ad
mulierem in menſtruo immunditiæ ſuæ non ap-
C propinquabis Et ſunt qui dicunt, quod etiam ſer-
uitium thori erit prohibitum aliquoties in futu-
ro. Scito autem hoc tibi, Quod in die qua reuela-
tus eſt Deus ſanctus & benedictus ſuper montem
Sinai, prohibuit ſeruitium thori tribus diebus:
Sicut dictum eſt Exod. 19 היו נכנים לשלשת ימים
אל תגשו אל אשה Hoc eſt, Eſtote parati ad ter-
tium diem, non accedatis ad mulierē. Quare hoc?
Quia in die tertio deſcendet Domin⁹ ſuper mon-
tem Sinai. Si igitur vna die qua deſcendit Domi-
D nus ſuper montem Sinai prohibuit eis tres dies: in
ſeculo venturo, id eſt, in diebus Meſſiæ quando
שכינה *ſechina*. id eſt, diuinitas erit inter eos, non e-
rit omnino eodem modo. Sed quid erit? Adhuc
id quod dicitur eodem in Pſalmo, Deus abſoluet
אסורים *aſurim*, id eſt, captiuos ſecundum alium
ſenſum, videlicet captiuos inferni, captiuos mor-
tis. Hactenus traditio. Quæ nō minus quam pro-
phetia habenda eſt, cum ita aperte loquatur. Ad
prædicta quoq; optime facit, quod Deut. 12. hoc
E modo ſcribitur, הטמא והטהור יחדו יאכלנו רק
חזק לבלתי אכל הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל
הנפש עם הבשר id eſt, Immundum & mundum
pariter comedentur. Solum caue ne comedatur
ſanguis. Sanguis enim ipſe eſt anima, & nō come-
detur anima cum carne. Dixit R. Iudas ſuper hunc
locum: Annunciat, quod filij Iſrael erant miſcen-
tes carnem cum ſanguine ante dationē legis. Se-
quitur, Non comedetis animam cum carne. Iſtud
eſt comedere membrū de viuo animali. Hæc ibi.
F Licet autem Iudæi noſtri temporis dicāt immun-
dum his in locis vocari animal cæcum, debile, vel
claudum, & huiuſmodi quod immūdum erat ad
immolandum: iuxta tamen pręmiſſam priſcorum
traditionem, de omni immundo intelligendum
eſt, quod quidem in diebus Meſſiæ mundum ad
comedendum futurum erat. Hinc conſequenter
patet, quod carnes porcinæ tempore Meſſiæ eſui
mūdæ futuræ erant. Quod & ex nomine ipſo pla-
ne dabatur intelligi. Nam porcus lingua Hebraica
G חזיר *hazir* vocatur, ꝙ à verbo חזר *hazar* quod re-
uertere ſignificat, deriuatur: ad denotandū, quod
licite ad vſum comeſtionis hominum reuerſurus
eſſet. Ex pręmiſſis clariſſime conſtat, neminem ad
cæremonialium præceptorum obſeruantiam te-

neri: maxime cum in præcedentibus dictum ſit, quod lex vetus coram lege Meſſię euaneſcere debebat, nec ſignorum ſeu miraculorum Ægypti & egreſſionis de Ægypto memoriam vllam amplius fieri decebat. Imo lex ipſa tota ad nouitatem, id eſt, ad ſpiritualem ſenſum redigenda erat. Quare Deo permittente factum eſt, vt ipſius legis obſeruatio per Romanos Iudæis ipſis prohibita ſit, quamuis poſtmodum per diabolum eis reſtituta ſit.

CAPVT XIII.

Quod veteris legis literalis obſeruatio fuit Iudæis per Romanos prohibita, & poſtea per diabolum reſtituta.

CAPNIO.

ISTA ſunt quæ potiſſimum ex eorum ſcripturis patefacere debes. Quando ſcilicet literalis legis veteris obſeruatio per Romanos Iudæis prohibita fuerit. Et quomodo per diabolum eis poſtmodum reſtituta. GAL. Quoniam cuncta ipſius Moſaicæ legis cæremonialia penitus (vt dictum eſt) ceſſauerant: eam ob rem Titus capta vrbe Ieruſalem, poſt maximam Iudæorum ſtragem, cum iis qui remanſerant pace firmata, inter cætera quæ ipſis prohibuit, decreuit, vt nullus eorum deinceps ſabbatum ſeruaret, nullus circumciſionem faceret, nullus à menſtruata cõtineret. Sed poſtea dęmone, cui nomen בנתפליאון *Bentamalion* procurante, hæc omnia recuperauerunt, vt legitur apud eos in Talmud. Nam in libro מגילה *Meghila*, id eſt, Hiſtoria, in c. quod incipit, קדש המזבח *Codes hamitsbeah*, id eſt, Sanctitas altaris, ſic ad verbum ſcribitur, Cum ſemel decreuiſſet Regnum nequam. id eſt, Romanorum, vt Iudæi non ſeruarent ſabbatum, nec filios ſuos circumciderent, & vt menſtruatas cognoſcerent: tunc abiit R. Ruben, circinauitq; ſe more Romanorum. Cumq; cum eis ſediſſet, ait illis, Qui habet inimicum, eumne depauperat, an ditat? Reſponderunt ei, Depauperat. Ait illis, Si ita eſt, non faciant Iudæi opus in ſabbato, vt depauperentur. Dixeruntq; Romani, Bene locutus eſt, abrogaruntq; decretum. Rurſus dixit eis, Qui habet inimicum, debilitatne eum, an fortificat? Reſponderunt ei, Debilitat. Inquit ille, Si ita eſt, circumcidant filios ſuos Iudæi octauo die, vt debilitentur. Aiunt illi, Optime dixit, deleueruntq; decretum illud. Iterum dixit eis, Qui habet inimicum, multiplicatne eum, an diminuit? Inquiunt illi, Diminuit. Ait eis, Si ita eſt, non cognoſcant Iudæi menſtruatas. Dixeruntque illi, Bene quoque dixit, abrogaueruntque decretum. Deniq; vero perpendentes, quod Iudæus eſſet ille, & non Romanus, refirmauerunt decretum vt prius erat. Dixerunt igitur Iudæi, Quis ibit & ſtatutum hoc irritum reddet? Vadat R. Simeon, qui didicit ſigna facere. Poſt eum autem vadat Rabbi Elazar. Illis itaque euntibus, egreſſus eſt obuiam eis בנתמליאון *Bentamalion*, id eſt, dæmonium ſic vocatum, dixitque eis, Placetne vobis, vt vobiſcum veniam? Fleuit Rabbi Simeon, & ait, Ancillæ domus patris noſtri ter Angelus apparuit, nobis autem ne ſemel quidem. Veniat ergo miraculum

A vndecunque. Præceſſit ergo *Bentamalion*, & inua-
ſit Cæſaris filiam. Cumque perueniſſent illi, dixe-
runt: *Bentamalion* exi ab ea. Qui vocatus ſtatim e-
xiit. Dixit igitur Iudæis Cæſar, Petite quicquid
vobis videtur petendum. Introducti ergo in do-
mum theſauri, vt tollerent quicquid vellent, in-
uenienteſq; chartam, in qua ſtatutum illud ſcri-
ptum erat, lacerauerunt eam. Hæc Talmud. Cum
igitur in præcedentibus traditum ſit, qualiter cor-
nua decem de capite Iſrael ob eorum culpam ab-
B lata fuerint, dataque Romanis, ac gentibus ſecu-
li, inter quæ cornu legis, cornu ſacerdotij, & cor-
nu Meſſiæ cõnumerantur, nunc ipſis palam con-
fitentibus, per hanc traditionem euidentiſſime
patet, Deum per Romanos à Iudæis ſabbatum,
circumciſionem, cæteraſque cæremonias abſtu-
liſſe. Confregit enim in ira furoris ſui omne cor-
nu eorum, de quibus vnum erat legis. Ipſamq; le-
gem neque per ſe ipſum, neq; per Angelum, neq;
per alium quemuis ſanctum virum, eis vnquam
C reſtituit: ſed diabolo procurante, ſabbatum, cir-
cumciſionem, cæteraq; eius generis recuperaue-
runt, vt in præmiſſa traditione liquido patet. Ne-
mo igitur vlterius niſi dæmoniacus, ea obſeruare
debet, quæ Deus ipſe abſtulit, & diabolus tam li-
bẽs ſe viſibiliter ingerẽdo, Iudæis reſtituit. Quan-
do enim vel vbi vnquam diabolus bonũ aliquod
homini, niſi forte vbi perſpexit maiꝰ malum mor-
temque peſſimam inde illi imminere, libens pro-
curauit? Cui vnquam bonũ aliquid, niſi fallendi
D ſpe perſuaſit? Nonne ipſe eſt qui primos homines
quaſi eis vtilia cõſulens, fefellit? Nonne ipſe con-
tra beatum Iob Deum etiam ipſum prouocauit?
Nonne ipſe patres illos priſcos ad adorandum vi-
tulum, mendaciis pertraxit? Nonne ipſe Dauidem
ad numerandum populum concitauit? Qua
ex cauſa 70. millia hominum ex Iſrael perierunt.
Nonne eorum Iudæi ipſi perfidi memorantur (vt
ea taceam quæ ſacra ſcriptura refert) quę de ipſius
diaboli fallaciis eorum doctores ſcribunt? Quid
E enim de eo in libro ילמדנו *iel amedenu* legunt, ſu-
per illud Gen. 22. c. dictum? Et accepit Abraham
ligna holocauſti. & ſuper Iſhac filium ſuum po-
ſuit, & accepit in manu ſua. Et infra, Et ibant am-
bo pariter. Ibi enim ſic ſcriptum eſt: Dixit R. Io-
hanan, Cum ipſi pariter ambularent, venit ſatan,
ſtetitque ad dexteram Iſhac, & ait ei, O iniuriam
paſſe, fili mulieris iniuriam paſſæ! Quot afflictio-
nibus afflicta eſt mater tua, antequam ei adueni-
res? Senex iſte inſanit, & idcirco vadit ad immo-
F landum, vel dilaniandum te. Vertit ſe ergo Iſhac,
dixitque patri ſuo, Pater vide quid iſte mihi dicit:
Dixit ei pater eius, Ne reſpicias in eum. Non enim
venit, niſi ad ſubuertendum, & profanandũ nos.
Huiuſmodi.n. eſt opus eius à ſeculo, id eſt à mun-
di initio. Nonne etiam legunt, quæ de eo in libro
שבת *Sabbath* ſcribuntur? Ibi enim in capite ꝙ in-
cipit, אמר רבי אקיבה id eſt, Dixit R. Akiba: ſi di-
citur, Quid eſt quod ſcriptum eſt Exod. 32. cap. Et
vidit populus, quod tardaret Moyſes deſcendere
G de monte. Congregatus eſt populus ad Aharon,
& dixerunt ad eum, Surge, fac nobis Deos, qui va-
dant ante nos, Moſi enim qui aſcendere nos fecit
de terra Ægypti, neſcimꝰ quid actum fuerit. Non
legas בושש *Boſſes*, quod eſt tardare, ſed באו שש

Bau ſes, id eſt venerunt ſex. Nam quando aſcendit Moſes in altum, dixit Iſraeli, In fine 40. dierum in principio ſex ego veniam. In fine igitur 40. dierum venit ſatan, & turbauit mundum, id eſt, induxit maximam in aere tempeſtatem. Dixitque Iſraeli, vbi eſt Moſes? Dixerunt ei, Aſcendit in altum. Ait eis, Iam peruenerunt ſex horæ, & nondum venit. Dixit ergo eis, Mortuus eſt, & non reſpexerunt, vel non curauerunt de eo. Oſtendit igitur eis ſimilitudinem feretri eius in nube. Hinc eſt quod dixerunt ad Aharon, Moſi enim qui fecit nos aſcendere de terra Ægypti, neſcimus quid actum ſit. Et quid conſequenter ſcriptum eſt? Et dixit eis Aharon, Abrumpite inaures aureas, quæ ſunt in auribus vxorum veſtrarum. Et reliqua. Et accepit de manu eorum, formauitque in forma, & fecit vitulum fuſilem. Et dixerunt, Iſti ſunt dij tui Iſrael: Cum cæteris quæ ſequuntur. Hæc traditio. Ex his igitur euidenter apparet, omnem diaboli conatum ac ſtudium erga homines in eo eſſe, vt eos decipiat ac fallat. Quare ſatis manifeſtum eſt, quam grandis ſit Iudæorum ſtultitia, quam ingens inſania, quam immenſa vecordia, qui circumciſionem, & ſabbatum, ac alia quæ Deus abſtulit, & diabolus reddidit, hactenus ſeruare non deſiſtunt.

LIBER DVODECIMVS.

DE SECVNDO MESSIÆ ADVENTV, DEQVE IN EO FVTVRIS.

CAPVT PRIMVM.

Quod ſecundus Meſſiæ aduentus circa mundi finem erit.

CAPNIO.

Tot tantiſq; arcanis ad primum Meſſiæ aduentum ſpectantibus, quæ hactenus latuerunt, in antecedentibus, ex Talmud aliiſque Hebræorum libris, per te reſeratis, decens nunc profecto eſt, imo neceſſarium, vt ad magis conterendam Iudæorum noſtri ſeculi perfidiam, ea quoque quæ de ſecundo eius aduentu in ipſo Talmud, aliiſque eorum codicibus latitant, pateſiant. Primum igitur quod ſecundus Meſſiæ aduentus circa mundi finem futurus ſit, non ad redimendum (vt Iudæi ipſi falſo opinantur) ſed ad iudicandum, per eorum ſcripturas probari oportet. GAL. Expectant quidem miſeri Iudæi, Meſſiæ aduentum, non ad iudicandum, ſed ad eos (vt ais) redimendum venturi. Sed nimium certe falluntur. Nam omnes quidem Prophetiæ quibus ipſum venturũ expectant, non primum, ſed ſecundum eius aduentum prænunciant, vt illa Danielis, quæ ipſum in nubibus cœli venturum (vt alibi patuit) 7. ca. prædixit. Illa quoque Ioelis 3. cap. in qua iuxta omnium expoſitorum ſententiam, Meſſiæ aduentus deſcribitur, de ſecundo eius aduentu loquitur. Quem quidem יום יהוה הגדול והנורא id eſt, diem Dei magnum & horribilem appellat. Quod nonniſi de die iudicij à prophetis dici ſolet. Et quod paulo poſt ſubdit, dicens, וקבצתי את כל הגוים והורדתים אל עמק יהושפט ונשפטתי עמם Hoc eſt, Et congregabo omnes gentes, & adducam eas in vallem Ioſaphat, & diſceptabo cum eis: etiam nonniſi de die iudicij intelligitur. Item illud Malachiæ vltimo capite dictum; הנה אנכי שלח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום יהוה הגדול והנורא id eſt, Ecce ego mittam vobis Eliam Prophetam, antequam veniat dies Dei magnus & horribilis: non poteſt niſi de ſecundo Meſſiæ aduentu intelligi. Quod autem ſecundus Meſſiæ aduentus in fine mundi futurus ſit, id veteres Talmudiſtæ manifeſte aſſerunt. Nam in *Bereſith* קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione libri Geneſ. minori ſuper illud 5. ca. eiuſdem libri dictum, Hic liber generationum Adæ: ita dicitur. Hoc eſt quod ſcriptum eſt Iſa. 57. cap. כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי id eſt, Quoniam non in ſempiternum litigabo (ſupple cum Adam primo) neque in æternum iraſcar (ſcilicet cum generationibus eius) Quia ſpiritus ex facie mea amiciet, vel induet, vel anxiabit. Et animas ego feci. Rabbi תנחום *Tanhum* dixit in nomine Magiſtrorum, Nunquam Rex Meſſias veniet, niſi creatæ fuerint omnes animæ, quæ creandæ in cogitatione aſcenderunt, hoc eſt quas Deus creandas præuidit. Quæ eſt huius rei probatio? Illud Iſa. 57. ca. Et animas ego feci: id eſt, Propter animas quas

ego feci, veniet Meſſias. Hæc omnia traditio. Hoc pene idem in *Midras cohels eth*, id eſt in expoſitione libri Eccleſ. hoc modo legitur, אמרו בשם רב אין מלך המשיח בא עד שי בראו כל הנפשות שעלו במחשבה להבראות id eſt, Dixerunt (ſupple Magiſtri) in nomine Rabbi, Non veniet Rex Meſſias, donec creentur omnes animæ, quæ præcogitatæ ſunt creari. Quod quidem non poteſt niſi in fine mundi fieri. In capitulis quoq; magni Rabbi Elazar, c.34. ita dicitur, חי אני נאם יהוה שאני מעמיד אתכם לעתיד לבא בתחיית המתים ומקבץ אתכם עם כל ישראל לארץ ישראל Hoc eſt, Viuo ego dicit Deus, Qui ſurgere faciam vos in futuro tempore reſurrectionis mortuorum. Et congregabo vos cum vniuerſo Iſrael in terram Iſrael. Congregationem autem Iſrael Iudæi non expectant, niſi in Meſſiæ aduentu. Cum igitur congregatio hæc tempore reſurrectionis futura ſit, reſurrectio autem tempore iudicij: ſequitur plane, quod Meſſię aduentus quem Iudæi expectant, iuxta quorundam veterum Talmudiſtarum ſententiam, tempore iudicij futurus ſit. Aut ſaltem (vt quidam alij Talmudiſtæ aiunt) valde prope iudicium. Nam vt habetur in libro *Sanhedrin* ca. *Helec*, Rabbi quidem Elazar dixit, quod ימות המשיח ארבעים שנה id eſt, Dies Meſſiæ 40. anni. Rabbi autem Elazar alius, Azariæ ſcilicet filius ait; Quod erunt שבעים שנה hoc eſt 70. anni. Quamuis & alij ibidem diuerſa temporis ſpacia aſſignent, omnes tamen in eandem ſententiam conueniunt. Demum ſi omnes priſcorum Talmudiſtarum ſententiæ conſiderantur, tam quæ in eodem cap. *Helec*, recitantur, quam quæ aliis in locis, Meſſiæ temp⁹ aut iam præteriiſſe (vt in 4. libro de primo eius aduentu latiſſime probauimus, aut in fine mundi (vt nunc de ſecundo ipſius aduentu probatum eſt) futurum deſignant. Ex his igitur patet, ſecundum Meſſiæ aduentum iuxta antiquorum Iudæorum ſententias, in fine mundi futurum eſſe.

CAPVT II.

Quod futura ſit generalis mortuorum reſurrectio.

CAPNIO

CVm fides Catholica firmiter credat, in aduentu ſecundo Chriſti reſurrecturos mortuos: ideo ad huius Catholicæ veritatis confirmationem, atq; ad Iudaicæ perfidiæ confuſionem, per veterum Talmudiſtarum dicta probandum eſt, & generalem mortuorum reſurrectionem, quam Sadducęi negant, futuram eſſe, & mortuos ipſos per Meſſiam reſuſcitandos, quod iuniores Iudæorum falſum eſſe, dicere audent. GAL. Dno, mi Capnio, me hic per priſcas Iudæorum ſcripturas oſtendere hortaris, & generalem ſcilicet mortuorum reſurrectionem futuram eſſe, & eam per Meſſiam factum iri. Primum itaque patet non ſolum per ſacræ ſcripturæ teſtimonia, verum etiam per Talmudiſtarum dicta. Nam illud quidem Pſalm. 17. dictum, אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך Hoc eſt, Ego in iuſtitia videbo, vel cõtemplabor faciem tuam, ſatiabor, cum euigilauerit, vel reſurrexerit forma, vel figura, vel imago, vel ſimilitudo tua: ſic exponunt, & præſertim R. Abraham Auen Ezra, & R. Selomo: & R. quidem Abraham, ſic dicens, Hæc viſio non eſt oculi, ſed intellectus. Et non videt verba, niſi qui animæ ſapientiam didicit. R. vero Selomo in gloſſa ſic, Videbo faciem tuam; ſicut dictum eſt Iſa. 52. c. Quia oculo ad oculum videbunt. Satiabor cum euigilauerit forma, vel figura, vel imago, vel ſimilitudo tua, id eſt, cum euigilauerint mortui de ſomno ſuo. In lib. quoq; *Midras tehillim*, ſuper illud Pſal. 78 ויזכר כי בשר המה רוח הלך ולא ישוב id eſt, Et recordatus eſt, quia caro ipſi, ſpiritus vadens, & non reuerſurus: ſic legitur, סברי דאמרי דלית מתין חיין דכתיב רוח הולך ולא ישוב אלא זה יצר הרע שהולך עמו בשעת מיתה ואינו שב עמו בשעה שיעלו המתים id eſt, Auſi ſunt dicere quidam, quod mortui nõ viuent, eo quod dicitur, Spiritus vadens, & non reuerſurus. Sed hic eſt *ietſer hara*, id eſt, figmentũ malum, ſiue fomes, qui vadit cum homine in hora mortis, & non reuertetur cum eo in hora qua reſurgent mortui. In libro inſuper *Elle hadebarim rabba*, id eſt, in commentariis libri Deut. ita dicitur, רבי סימאי אומר כל ברית שנבראו מן השמים נפשן וגופן מן השמים וכל שיבראו מן הארץ נפשן וגופן מן הארץ לפיכך עשה אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלה שנאמר אני אמרתי אלהים אתם וגומר לא עשה תורה ולא רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מטה שנאמר אכן כאדם תמותון וכן היה רבי סימאי אומר אין לך פרשה שאין בה תחיית המתים אלא שאין בנו כח לדרוש שנאמר יקרא אל השמים מעל וגומר יקרא אל השמים מעל זו נשמה ואל הארץ לדין עמו זה הגוף מי דיין עמו ומניין שאין מדבר אלא בתחיית המתים שנאמר מארבע רוחות בא הרוח כי שם יהוה אקרא ומצינו שלא הזכיר משה שמו של מקום אלא לאחר עשרים ואחד דבר מפי למד ממלאכי השרת שאין מזכירין את השם אלא לאחר שלש קדושות שנאמר וקרא זה אל זה ואמר קדוש קדוש קדוש יהוה צבאות Hoc eſt, Rabbi Simai dixit, Omnium creaturarum quæ de cœlo creatæ ſunt, anima & corpus ad cœlum pertinent. Creaturarum vero quæ de terra creatæ ſunt, anima & corpus ad terram attinent. Si itaq; obſeruat homo legem, ac voluntatem patris ſui qui in cœlis eſt, efficitur abſque dubio de numero creaturarum ſupernarum. Sicut ſcriptum eſt, Ego dixi Dij eſtis. Atqui ſi non obſeruat legem, ac voluntatem patris ſui qui in cœlis eſt, efficitur de numero creaturarum inferiorum. Sicut ſcriptum eſt, Profecto ſicut Adam moriemini. Quapropter dictum eſt à R. Simai, non extare aliquod capitulum ſcripturæ, in quo non fiat mentio de reſurrectione mortuorum, tametſi vis noſtra non poſſit illud penetrare. Et hoc eſt quod ſcriptum eſt, Vocabit cœlum deſuper, & terram, ad iudicandum populum ſuum. Vocabit cœlũ deſuper: hæc eſt anima. Et terram: hoc eſt corpus. Quis iudicabit ipſum? Et vnde habemus, quod non ſit verbum aliquod in ſcriptura quod non loquatur de reſurrectione mortuorum? Vbi dictum eſt, A quatuor ventis veniet ſpiritus, quoniam nomen Dei inuocabo. Repertum eſt autem in commentariis iudicium, ꝙ non memorauit Moſes nomen Domini, niſi poſt vnũ, & viginti verba. Sed à quo didicit hoc? Ab Angelis miniſtrantibus. Quandoquidem

doquidem Angeli ipſi miniſtrantes non commemorant Dei nomen, niſi poſt trinam ſanctitatem. Quemadmodum dictum eſt, Vocabit hunc & illum, & dicet, Sanctus, Sanctus, Sanctus, Deus exercituum. Ex his omnibus priſcorum Iudæorum dictis manifeſte liquet, generalem mortuorum reſurrectionem futuram fuiſſe.

CAPVT III.

Quod generalis mortuorum reſurrectio in fine mundi futura, per Meſsiam fiet.

CAPNIO.

ALTERVM igitur, quod ſcilicet generalis hęc reſurrectio per Meſsiam fieri debeat, nunc te probare oportet. GAL. Id quoq; multipliciter probari poteſt. Et primo quidem per gloſſam lib. Gen. ſuper illud 2. c. eiuſdem libri, Et germinare fecit Dominus Deus de terra omne lignum. Sic enim ibi ad verbum dicitur, hoc eſt quod ſcriptum eſt Pſal. 31. מה רב טובך אשר צפנת ליראך i. Quam multum bonū, quod recondiſti timentibus te! Et infra in eadem gloſſa Hebraica ita dicitur: omnes patres, & iuſti, tribus, & Moſes, & Aharon, & Dauid, & Salomo, omneſque Reges domus Dauid, & omnes Prophetæ dicent ad Meſsiam. Finis prope eſt, ad te pertinet, vt viuifices nos. Sicut dictū eſt Hoſ. 6. c יחיינו מיומים ביום השלישי יקימנו ונחיה לפניו i. Viuificabit nos poſt duos dies, in die tertio ſuſcitabit nos, & viuemus ante faciem eius. Koras quoq; & coitio eius, atq; Abſalon venient ad eum, & dicent, Vſq; quo finis mirabilium? & quando redibis, & viuificabis nos? Sicut dictum eſt Pſ. 85. הלעולם תאנף בנו תמשוך אפך לדור ודור׃ הלא אתה תשוב תחיינו ועמך ישמחו בך׃ i. Nunquid in ſeculum, vel in perpetuum iraſceris in nos, extēdes iram tuam in generationem & generationem? Nonne tu reuertens viuificabis nos, & populus tuus lætabitur in te? Hæc traditio. Ex quia manifeſte liquet, quod ad Meſsiam ſpectat mortuorum viuificatio atque reſurrectio; & quod ipſe in mundi fine ad iudicandum omnes homines venturus ſit. In *Midras* quoque *tehilim*, id eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalm 93. dictum, נכון כסאך מאז Hoc eſt, Præparatus thronus tuus ex tunc: ſic dicitur, Meſsias aſcendit in montem Dei ſancti, & benedicti ante mundi creationem. Quemadmodum dictum eſt Pſalmo 72. לפני שמש ינון שמו id eſt, Ante ſolem *iinnon*, id eſt, genitus, vel filiabit, vel naſci faciet, fuit nomen eius. Quia futurum eſt, vt ipſe ינין *iannin*, id eſt, filiet, vel naſci faciat omnes dormientes in puluere. Dixit R. Rhamon, Dormientes in puluere ſunt mortui. Iuxta illud Dan. 12. c. dictum, ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלא לחרפות לדראון עולם׃ id eſt, Et multi ex dormientibus in terræ puluere euigilabunt, alii ad vitam æternam, alii ad opprobrium, & ad vermiculationem ſempiternam. Super illud quoque Pſal. 3. dictum, אני שכבתי ואישנה הקיצותי כי יהוה יסמכני id eſt, Ego accubui, pro accubabo, & dormiam, & reſurrexi, vel euigilaui, pro reſurgam & euigilabo, quoniam Deus ſuſcipiet me, ſcilicet per manus Meſsiæ, vt dicit ibidem *Midras*, id eſt, gloſſa. Cabaliſtæ quoq; hoc ſępe fatētur. Nam vt cætera eorum de hac re dicta taceam, ea tantū referam, quę ex fragmentis Cabaliſticis hoc modo habentur, ידוע כי ביד מטטרון תחית המתים וכן אמר לפנים ושפט בצדק דלים והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו וברוח שפתיו ימית רשע הורה עליו הוביא כי לא ילחם בידיו אלא בכח השם וכל אשר יברך יבורך וכל אשר יאור יואר כי אין ליהוה מעצור להושיע ברב או במעט שלא יצטרך לקבוץ מלחלת מתהלתו גם לא בחרב ובאנית יהושיע יהוה לא בגבורת הסום יחפץ ולא בשוקי האיש ירצה רוצה יהוה את יריאיו את המיחלים לחסדו אשרי כל חוסי לו ותמצא אמרו בשבט פיו היא אותפי הגבירה פיו ורוח שפתיו חצי השם נכלל חכמה תבונה דעת כמו שאמרו רזל שלש הם יותנו למלך המשיח יבא בימינו׃ h. e. Conſtat in manu *Matatron* poſitam eſſe viuificationem mortuorū. Sicut ſcriptum eſt Iſa. 11. cap. Et iudicabit in iuſtitia pauperes, & corripiet in æquitate manſuetos terræ, & percutiet terram virga oris ſui, & ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Oſtendit hoc loco Propheta, quod non ſit bellum geſturus manibus ſuis propriis, ſed virtute diuina. Et quod omnia, quæ benedicet, erunt benedicta, & omnia, quæ maledicet, maledicta erunt. Quoniam non mutabit Deus ſiue augendo, ſiue diminuendo ſalutem, quam ipſe operabitur. Hinc etiam docemur, quod non erit ei neceſſarium mouere bellum. Quoniam Deus præſtat ſalutem non enſe, aut lancea. Sicut dictum eſt Pſal, 147. Non in fortitudine equi eſt voluntas eius, neque in tibiis viri beneplacitum eſt ei. Voluntas Dei eſt ad timentes eum, & qui ſperant in miſericordia eius. Beati omnes qui ſperant in eo. Et repertum eſt, in eo, quod dicit, Virga oris ſui, quod os eſt ſignum potentię diuinę. In eo vero quod ait, פיו ורוח שפתיו id eſt, oris ſui, & ſpiritu oris ſui, continetur medietas nominis Dei. Et comprehēdit ſapientiam, intelligentiam, & ſcientiam. Et, vt dicunt ſapientes, tria hæc dabuntur Regi Meſsiæ. Vtinam cito veniat diebus noſtris. Hæc ibi. In quibus inter cætera notatu digna, quæ ponuntur de Meſsia, dicitur in poteſtate ipſius poſitam eſſe mortuorum reſurrectionem. Ex his igitur omnibus, quæ dicta ſunt, palam oſtenſum eſt, generalem mortuorum reſurrectionem in fine mundi futuram, per Meſsiam factum iri. Vnde dictum veri Talmudiſtæ, qui ait 1. Cor. 15. cap. Per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes viuificabuntur.

CAPVT IIII.

Quod poſt generalem reſurrectionem omnes homines vno linguæ loquentur idiomate, & quod erit illud.

CAPNIO.

SEPHONIAS Propheta de aduentu Meſsiæ ad iudiciū loquens, quod poſt reſurrectionem generalem fiet, dicit labium electū ad omnes homines conuertendum, ac reducendum eſſe. Ait enim ſic tertio capite, לכן חכו לי נאם יהוה ליום קומי לעד כי משפטי

לאסף גוים לקבצי ממלכות לשפך עליהם זעמי כל הרון אפי כי באש קנאתי תאכל כל הארץ : כי אז אהפך אל עמים שפה ברורה לקרא כלם בשם יהוה לעבדו שכם אחד : Hoc eſt, Expectate me, ait Deus, in die reſurrectionis meæ in futurum. Quia iudicium meum, vt congregem gentes, vt colligam Regna, ad effundendum ſuper eos indignationem meam, omnem iram naſi mei. Quoniam in igne zeli mei deuorabitur vniuerſa terra. Quia tunc conuertam ad populos labium electum: vt inuocent omnes in nomine Dei, & colant eum humero vno. Hæc ille. *Midràs*, id eſt, gloſſa ait, Humero vno, id eſt, parte vna. Sicut dictum eſt Geneſis quadrageſimo octauo cap. ואני נתתי לך שכם אחד id eſt, Et ego dedi tibi humerum vnum, id eſt, partem vnam. Quum ergo Propheta dicit voce Dei, Conuertam ad populos labium electum: quid per labium hoc electum intelligitur? quódve eſt labium iſtud, quod Dominus elegit, vt eo inuocetur nomen eius, atque colatur ab omnibus gentibus humero vno, id eſt, parte vna? GAL. Hac in re varii varia dicunt.

Opinio Græcorum.

Quidam enim aiunt, labium hoc electum Græcam eſſe linguam, quam Dominus elegit, vt in ea nomen ſuum inuocetur, atque per eam ipſe colatur. Nam nouum quidem teſtamentum (præter Matthæi Euangelium) totum in lingua Græca ſcriptum fuit, totaque primitiua Eccleſia in lingua Græca fundata eſt. Cuius quidem rei nomen ipſum Chriſtianorum maximum eſt indicium: Χριστὸς enim, à quo Chriſtiani dicuntur, Græcum eſt nomen. Neque hoc ſolum, ſed ipſa quoque nomina ſiue dignitatum, ſiue officiorum, quæ ad rem Chriſtianam ſpectant, ac Dei cultum concernunt, omnia fere Græca ſunt, vt Eccleſia, Papa, Patriarcha, Archiepiſcopus, Epiſcopus, Preſbyter, Diaconus, Hypodiaconus, Acolytus, clericus, laicus, & reliqua id genus. Quapropter linguam Græcam ipſam à Deo electam fuiſſe dicunt, vt in ea paſſim per orbem & nomen ſuum inuocaretur, & ipſe à cunctis coleretur. Vnde & Meſſias ipſe Dei Filius ab vniuerſis gentibus hucuſque Græco nomine Chriſtus dicitur.

Opinio Latinorum.

Alii vero labium hoc electum Latinam affirmant eſſe linguam, qua plurimæ regiones, vt Italia, Germania, Pannonia, Gallia, Hiſpania, & pleræque aliæ nationes & nomen Domini inuocant, & ipſum Deum colunt. Ideo ſignanter Dominus in præmiſſis Prophetæ verbis non vniuerſaliter ad omnes, ſed ad populos labium hoc electum ſe conuerſurum dixit. Non enim omnes populi, qui Chriſtum confitentur, lingua Latina à Deo electa, nomen Domini inuocant, aut ipſum colunt, ſed aliqui duntaxat. Quod per id, quod ſequitur, manifeſtius exprimitur, dum dicitur: Humero vno. Nonne & hoc plane impletum eſt? Quicunque enim lingua Latina ſiue Romana nomẽ Domini inuocant, omnes in vnius ſummi Pontificis humero & authoritate inuocant. Ab ipſo enim canonicas ſubeunt pœnas, ab ipſo & abſolutionis tam earundem pœnarum, quam peccatorum obtinent beneficium. Et ſecundum ipſius quoque leges ac ſtatuta Deum colunt, dum iuxta ritum Romanæ Eccleſiæ, quæ cunctarum Eccleſiarum & domina eſt & magiſtra, ac iuxta Romani Pon-

A tificis ſanctiones, qui Chriſti vicarius eſt, ac Dei vicem gerit, & rem diuinam faciunt, & ſacra perſoluunt officia. Talmudiſtæ autem labium hoc electum Hebraicam linguam eſſe aſſerunt: quod eam Deus præ cæteris elegerit, qua & patribus loqueretur, & legem ſuam daret. Quare legem ipſam arcanaque pene omnia Prophetis reuelata, ea lingua ſcribi voluit. Vnde & ipſam peculiari vocabulo ſanctam vocant. Eas ob res tunc iuxta

B propheticum vaticinium Dominum ipſum ad populos labium electum ad vocandum nomen ſuum, & ad ſe colendum humero vno conuerſurum aiunt, cum omnes gentes per Meſſiam ſaluandæ, humero vno, id eſt, ſub vno ipſius Meſſiæ Regno, Deum ipſum Hebraica lingua laudabunt. Quod poſt reſurrectionem generalem in electis adimplebitur. Quemadmodum enim ante linguarum diuiſionem in turri Babel factam, vniuerſa terra vnius erat labii: ita in reſurrectio-

C ne generali omnes homines vna loquentur lingua, Hebraica ſcilicet, qua primi parentes in paradiſo loquebantur, & qua electi omnes in ſtatu innocentiæ locuti fuiſſent, ſi ipſi primi parentes in gratia Dei ſtetiſſent. Et hæc quidem opinio magis literæ conſonat. Propheta enim in eiſdem verbis non de primo Meſſię aduentu, ſed de ſecundo loquitur, cum ſcilicet ad iudicandum veniet. Quod per Rabbi Ionathæ Targum liquidius patet, qui hæc ipſa Prophetæ verba ita in Chaldæum vertit,

D atque expoſuit, בכן סכרו למימרי אמר יהוה ליום אתגליותי hoc eſt, Propter hoc expectate verbum meum, ait Deus in die oſtenſionis meæ ad iudicandum. Et infra, ארי באשת פורענותי יסופון כל רשיעי ארעא id eſt, Quia in igne vindictæ meæ conſumentur omnes impii terræ. Quum autem Meſſias ſit verbum Dei (vt in ſuperioribus oſtendimus) manifeſtum eſt, quod Meſſias ipſe in fine mundi venturus ſit ad iudicandum. Ex quo aperte liquet, Sephoniam Prophetam in prædictis

E verbis de ſecundo Meſſiæ aduentu fuiſſe loquutum. Quod erat probandum.

CAPVT V.

Quod generale iudicium per Meſſiam fiet, qui in forma humana glorioſa iudicaturus eſt.

CAPNIO.

FATETVR, & credit indubitanter vniuerſa Chriſtianorum Eccleſia, Chriſtum Dominum noſtrum viuorum & mortuorũ iudicem futurum, ipſumq; in forma humana glorioſa ad iudicandum venturum. Vt igitur magis adhuc iuniorum Iudæorum conuincatur perfidia, per eorum ſcripturas probare debes, Quod Meſſias vniuerſale iudicium in fine mundi futurũ, facturus ſit, atq; in forma humana glorioſa ad iudicandũ venturus. GAL. Vniuerſale quidẽ iudiciũ in fine mundi per Meſſiã fieri debere per id, quod in antiqua *Bereſſith Rabba*, id eſt, in

G expoſitione libri Gen. legitur, maxime patet. Ibi enim ſuper illud 49. c. eiuſdem libri, Donec veniat Silo: ita dicitur, Hic eſt Meſſias. Et ad eum congregabunt ſe gentes. Quia ipſe erit iudicans vniuerſum mundum. Et hoc eſt, quod ſcriptum eſt

eſt Micheæ quarto capite, ושפט בין עמים רבים A
והוכיח לגוים עצמים hoc eſt, Et iudicabit inter
populos multos,& arguet gentes robuſtas. Et er-
iam dictum eſt Iſaiæ 9. cap. ושפט בצדק דלים
והוכיח במישור לענוי ארץ והכה ארץ בשבט פיו
וברוח שפתיו ימית רשע id eſt, Et iudicabit in iu-
ſtitia pauperes, & arguet in æquitate manſuetos
terræ. Et percutiet terram virga oris ſui. Et ſpiritu
labiorum ſuorum interficiet impium. Hæc omnia
traditio. Quod autem in forma humana glorio- B
ſa iudicaturus ſit, habetur apud Danielem ſepti-
mo capite, ſic dicentem, חזה הוית בחזוי ליליא
וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה הוה ועד עתיק
יומיא מטה וקדמוהי הקרבוהי וליה יהב שלטן ויקר
ומלכו וכל עממיא אמיא ולשניא לה יפלחון
שלטניה שלטן עלם די לא יעדה ומלכותה דילא
תתחבל h. e. Videns fui in viſione noctis. Et ecce
cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniens
erat, & vſque ad antiquum dierum peruenit, &
coram eo obtulerunt illum. Et dedit ei poteſta- C
tem, & honorem, & Regnum. Et omnes populi,
tribus, & linguæ ei ſeruient. Poteſtas eius pote-
ſtas æterna, & Regnum eius non corrumpetur.
Rabbi autem Abraham Auen Ezra ſuper Danie-
lem hoc in loco dicit, quod Rabbi Iehoſuas di-
xit, hunc quaſi filium hominis eſſe Meſſiam, &
quod optime dixit: Quod Rabbi quoque Selo-
mo confirmat, dicens in gloſſa ſuper verbum il-
lud, Quaſi fil us hominis, ipſum eſſe Regem Meſ-
ſiam. Quod autem Daniel in præmiſſis verbis de D
ſecundo Meſſiæ aduentu loquatur, ex eo potiſſi-
mum patet, quod in primo aduentu cum humi-
litate & paupertate venturus erat, vt in antece-
dentibus latiſſime patuit: in ſecundo vero ventu-
rus eſt cum maieſtate & gloria, vt verba ipſa Da-
nielis aperte inſinuant. Quod præcedentia quo-
que atque ſubſequentia in eodem capite, palam
oſtendunt. Prædictis ſiquidem verbis præmiſit
hæc verba, חזה הוית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין
יתיב Hoc eſt, Videns fui, donec throni poſiti E
ſunt, & antiquus dierum ſedit. Et poſt pauca in-
quit, דינא יתיב וספרין פתיחו id eſt, Iudicium ſe-
dit, & libri aperti ſunt. Libri, hoc eſt, conſcientiæ
ſingulorum, quæ omnibus patebũt. Deinde pau-
cis interiectis, ſubdit ſupradicta verba, Et ecce
cum nubibus cœli quaſi filius hominis veniens
erat: cum reliquis. In *Midras* quoque *tehilim*, id
eſt, in expoſitione Pſalmorum, ſuper illud Pſalm.
118. יהוה לי בעזרי ואני אראה בשנאי hoc eſt,
Deus mihi in adiutoribus meis, vel inter adiuto- F
res meos, & ego deſpiciam odientes me. Vel, &
ego videbo inimicos meos? ſic ad verbum dici-
tur, Simile eſt hoc filiis hominum, qui venientes
ad iudicium apud tribunal, pertimeſcebant iudi-
cium. Dictumque eſt eis, Ne timeatis, neque gra-
uetis cor veſtrum. Sic enim eſt futurum, vt Iſrael
ſtet in iudicio coram Deo ſancto & benedicto,
& ipſi quidem pertimeſcent, Angeli vero mini-
ſterii dicent eis, ne timeatis, neque paueatis, ne-
que terreamini. Filius quippe ciuitatis veſtræ eſt. G
Sicut dictum eſt Iſa. 45. cap. הוא יבנה עירי וגלותי
ישלח id eſt, Ipſe ædificabit ciuitatem meam, &
captiuitatem meam emittet. Iterum dicent eis,
Ne timeatis iudicium. Nónne recognoſcitis eum,
ſcilicet iudicem, קרובכם *kerobchem*, id eſt, pro-
pinquus, vel conſanguineus veſter eſt. Sicut di-
ctum eſt Pſal. 148. לבני ישראל עם קרבו הללויה
hoc eſt, Filiis Iſrael, populo propinquo, vel con-
ſanguineo ſuo: *halleluia*, id eſt, laudate Deum. Ad-
huc rurſus dicent eis, Ne timeatis à iudicio. Fra-
ter enim veſter eſt. Sicut dictum eſt Pſalm. 122.
למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך id eſt, Pro-
pter fratres meos, vel ſocios, vel amicos meos, lo-
quar nunc pacem in te. Maxime autem vos non
oportet timere, quia pater veſter eſt. Sicut dictum
eſt Deuteron. 32. cap. הלא הוא אביך קנך hoc eſt,
Nónne ipſe eſt pater tuus, poſſeſſor tuus, vel em-
ptor tuus? Hæc omnia traditio. Ex omnibus his
manifeſte liquet, Meſſiam Deum & hominem
iudicium vniuerſale in fine mundi facturum eſſe,
atque in forma humana cum gloria & maieſtate
ad iudicandum venturum.

CAPVT VI.

*De æterno præmio, quod iuſti poſt vniuerſale iudi-
cium ſunt habituri.*

CAPNIO.

QVONIAM in vniuerſali iudicio
vnuſquiſque pro ſuis meritis pro-
priam mercedem accipiet, idcirco
non abs re, ad confutandam erro-
ris iuniorum Iudæorum impieta-
tem, qui bonorum operum mercedem in præſen-
ti duntaxat vita ſe accepturos & ſperant & aſſerũt,
de æterno præmio, quod poſt vniuerſale iudicium
iuſti habituri ſunt, aliquid iuxta veterum ipſorum
ſententias hic dicendum eſt. GAL. Multa quidem
hac de re ex eorum ſcripturis adduci poſſent. Sed
duo tantum hic afferam, quæ ipſi minime negare
poſſunt. Primum quidẽ eſt, quod in libr. צניעותא
דסתרא *Siniorba deſitra*, i. celati pudoris, his verbis
ſcriptum legitur, זכאין אינון צדיקיא דמשלפין
נשמתהון מהאי גופא קדישא דאקרי אדם דכליל
כילא ארעא דעטרין וכתרין קדישין מתחברין תמן
בצרורא דאכלא זכאין אינון צדיקיא דכל חני סני
קדישין דאתאמרו ברוח קדישא עילאה רוח דכל
רוחין קדישין איתכלילן ביה רוח דעילאין ותתאין
צייתין ליה זכאין אינון מאריהון דמרין מחצרי
חקלא דמליין הילין תרעון ותסתכלון ביה ותרעון
למאריהון אפין באפין עינא בעינא ובהני מילי תחון
לעלמא דאתי היינו הא דכתיב וידעת היום והשבות
אל לבבך כי יהוה הוא האלהים בשמים ממעל ועל
הארץ מתחת אין עוד Hoc eſt, Puri, ſiue qui me-
ruerunt præmium, ſunt iuſti illi, qui recupera-
uerunt animas ſuas mediante corpore illo ſan-
ctiſſimo, quod vocatur homo, quod implet to-
tam terram, & donatur corona ab illis. Accipiunt
vero & coronam ſancti, atque coniunguntur ibi
in illa ſcilicet caterua, in quā conueniunt. Puri, ſi-
ue merentes, iuſti iſti, quos appellat ſanctos, ſunt
commorantes cum ſpiritu ſancto altiſſimo. Spi-
ritus hic eſt, in quo clauduntur omnes ſancti ſpi-
ritus ſuperiorũ & inferiorum. Exceperunt autem
ipſum puri illi & benemeriti, dominum eorum,
dominumq; dominorum, in agro illo, qui arbo-
ribus plenus eſt, fecerunt ſui notitiam, & accepe-
runt intellectum ab eo, & viciſſim cum eorum
domino ſe cognouerunt, facies per faciem, & o-
culus per oculum. Et huius rei gratia meruerunt

præmium in futuro ſeculo. Et hoc eſt, quod ſcri- A
ptum eſt, Et cognoſces hodie reuerſus ad cor tu-
um, quod Dominus ipſe eſt Deus in cœlis deſu-
per, & quod in terra deorſum non ſit præter eum.
Hæc ibi. Alterum vero habetur in libro *Midras te-*
hilim, ſuper illud Pſal. 11. כי צדיק יהוה צדקות אהב
ישר יחזו פנימו i. Quoniam iuſtus Deus iuſtitias
dilexit, recti videbunt faciem eius. Sic enim ibi di-
citur, דבר אחר יחזו פנימו אילו צדיקים שכן נאמר
והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע שהם עתידין
להיות מאירין פניהן כחמה ולבנה כרקיע וככוכבים B
כברקים כשושנים וכלפידים כחמה שנאמר כצאת
השמש בגבורתו כלבנה שנאמר כירח יכון עולם
כרקיע שנאמר כזוהר הרקיע ככוכבים שנאמר
ומצדיקי הרבים ככוכבים כברקים שנאמר כברקים
ירוצון כשושנים שנאמר למנצח על שושנים
כלפידים שנאמר ומראיהם כלפידים כת ראשונה
לפני המלך יושבת ורואה את המלך ואת פניו
שנאמר ישבו ישרים את פניך ואומר ישרי יחזו
פנימו כת שנית אומרת אשרי יושבי ביתך שלישית
מי יעלה בהר יהוה רביעית אשרי תבחר ותקרב C
חמשית מי יגור באהלך ששית מי ישכון בהר
קדשך שביעית ומי ירום במקום קדשו וכל כת וכת
יש לו מדור כגן עדן וכנגדן שבע בתי דירות בגיהנם
לרשעים ואלו הן שאול ואבדון גיא דימה צלמות
ארץ תחתית וארץ ציה הרי שבע בתי דירות
לרשעים ושבע לצדיקים לכל אחד ואחד לפי
מעשיו בתי דירתן i. Sermo alius. Videbunt faciem
eius. Hi ſunt iuſti, de quibus dictum eſt Daniel. 12.
cap. Et intelligentes ſplendebunt ſicut ſplendor
cœli. Futurum ſiquidem eſt, vt facies iuſtorum ful- D
geant, tanquam ſol, tanquam luna, tanquam cœ-
lum, tanquã ſtellæ, tanquã fulgura, tanquam lilia,
tanquam lampades. Tanquam ſol; ſicut dictum
eſt Iudic. 5. Sicut egreſſus ſolis in fortitudine ſua.
Tanquam luna: ſicut dictum eſt Pſ. 85. Sicut luna
præparata in æternum. Tanquam cœlũ: ſicut di-
ctum eſt Dan. 12. Velut ſplendor cœli. Tanquam
ſtellæ: ſicut dictũ eſt Dan. 12. Et iuſti ſplendeſcent
vt ſtellæ. Tanquam fulgura: ſicut dictum eſt Na-
hum 2. Vt fulgura diſcurrent. Tanquam lilia: ſicut E
dictum eſt in Pſ. 45. Victori ſuper liliis. Tanquam
lampades: ſicut dictum eſt Nahum 2. Viſio eorum
tanquam lampadum. Prima diuerſitas eſt eorum,
qui ante faciem Regis habitant, & intuentur Re-
gem & faciem eius. Sicut dictum eſt, Habitabunt
recti coram facie tua. Et dictum quoq; eſt, Recti
videbunt faciem eius. Secunda diuerſitas eſt eo-
rum, de quibus dicunt: Beati qui habitant in do-
mo tua. Tertia corũ, de quibus aiunt, Quis aſcen-
det in montem Dei? Quarta, de quibus dicitur, F
Beatus quem elegiſti, & appropinquaſti. Quinta
de quibus dicitur, Deus, quis hoſpitabitur in ta-
bernaculo tuo? Sexta de quibus dicitur, Quis ha-
bitabit in monte ſancto tuo? Septima de quibus
dicitur, Et quis ſurget in loco ſancto eius? Quæ-
libet autem harum diuerſitatum habet manſio-
nem per ſe in paradiſo deliciarum. Et econtra ſe-
ptem quoque habentur manſiones in gehenna
pro impiis. Et ſunt iſtæ: *Seol*, id eſt, infernus: *abad-*
don, id eſt, perditio: *ghe*, id eſt, vallis vel profun- G
dum: *dima*, id eſt, taciturnitas: *tſalmaueth*, id eſt,
vmbra mortis: *erets tachtith*, id eſt, terra inferior: &
erets tſiia, id eſt, terra ſitiens. Hæ ſunt ſeptem man-
ſiones impiorum, & ſeptem iuſtorum. Cuilibet
autem iuxta opera eorum, domus manſionum
ipſorum. Hactenus traditio. Ex præmiſſis igitur
duabus traditionibus ſatis aperte oſtenditur, iu-
ſtorum præmium, quod habituri ſunt poſt vniuer-
ſale iudicium.

CAPVT VII.

Quod ipſemet Meßias poſt vniuerſale iudicium erit æterna merces, & præmium iuſtorum.

CAPNIO.

CVM Iſaias de Meſſię aduentu ad iu-
dicium loquens, ita 40. cap. ait, הנה
אדני יהוה בחזק יבוא וזרעו משלה לו
הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו : כרעה
עדרו ירעה בזרעו יקבץ טלאים h. e.
Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & bra-
chium eius dominãs cũ eo. Ecce merces eius cum
eo, & opus eius corã ipſo. Sicut paſtor gregẽ ſuum
paſcet, in brachio ſuo cõgregabit agnos: Quid eſt
hæc merces cum eo, de qua Propheta loquitur?
GAL. Ipſemet Meſſias: qui erit æterna merces &
præmium iuſtorum, tam ſecundum diuinitatem,
quam ſecundum humanitatem. Quocirca R. Io-
nathan verba hæc ita Chaldaice tranſtulit, הא
יהוה אלהים בתקוף אתגלי ותקוף דרע גבורתיה
שלטא קדמוהי הא אצר עברי מימריה עמיה דכל
עובדיהון גלן קדמוהי כרעיא דעדריה רעי בדרעיה
מכניש אמרין i. Ecce Dominus Deus in fortitudi-
ne reuelabitur, & fortitudo brachii roboris eius
cum eo. Ecce merces facientium verbũ eius cum
eo. Quia omnia opera eorũ manifeſta coram eo.
Sicut paſtor, qui gregem ſuum paſcit, in brachio
congregabit agnos. Gloſſa autem Rabbi Selomo-
nis ſuper hæc Prophetæ verba ſic dicit, Ecce mer-
ces eius præparata cum eo iuſtis. Et opus eius, id
eſt, merces operis, quam daturus eſt eis. Meſſiam
autem ipſum futurum iuſtorum mercedem ac
præmium, id priſci quoque Talmudiſtæ apertiſſi-
me tradiderunt. Nam in libro, qui סדר עולם *Se-*
der olam, id eſt, ordo mundi dicitur, ſic ad verbum
legitur, Scriptum eſt Dan. 2. cap. ידע מה בחשוכא
ונהורא עמיה שריה Hoc eſt, Nouit quid in tene-
bris eſt, & lux cum eo habitat. Nouit (inquit) quid
in tenebris eſt (Hæc eſt perpetua impiorum pœna
in gehenna) Et lux cum eo habitat. (Hæc eſt do-
natio mercedis iuſtorũ in futuro ſeculo) Hæc ibi.
Quod autem hæc lux, quæ eſt futurum iuſtorum
præmium ſiue merces, ſit Meſſias ipſe, in *Bereſith*
קטנה *ketanna*, id eſt, in expoſitione libri Gen. mi-
nori, manifeſte habetur, cũ ſuper illud 1. eiuſdem
libri dictum, In principio creauit Deus cœlum &
terram: cum reliquis: ſic dicitur, Dixit Rabbi Ab-
ba, Scriptum eſt Dan. c. 2. Et lux cum eo eſt. Hæc
lux eſt Rex Meſſias. Hæc traditio. Ex his liquido
patet, ipſummet Meſſiam futurum eſſe æternam
iuſtorũ mercedem ac præmium. Confirmatur au-
tem hæc Talmudiſtarum ſententia & per illud
Gen. 15. cap. dictum, אל תירא אברם אנכי מגן לך
שכרך הרבה מאד id eſt, Non timeas Abram: Ego
ero ſcutum tuum, & merces tua multa valde. Ea-
propter ipſe dixit Ioannis 10. ca. Ego ſum oſtium,
per me ſi quis introierit, ſaluabitur, & ingredie-
tur, & egredietur, & paſcua inueniet. Paſcua, æ-
ternæ ſcilicet beatitudinis, inueniet in me (ſup-
pie)

ple) intus & foris. Intus per claram diuinitatis vi- A
ſionem, perfectamque fruitionem: foris, per glo-
rioſæ humanitatis intuitionem. Et hoc eſt, quod
dixit, Et ingredietur & egredietur.

Capvt VII.

CONCLVSIO TOTIVS OPERIS.

GALATINVS.

HÆc ſunt, Capnio & Hogoſtrate,
catholicæ veritatis arcana, quæ in B
hoc opere, ad Dei Opt. Max. ho-
norem ac laudem, ad orthodoxæ
fidei confirmationem, ad vniuer-
ſalis Eccleſiæ decus, ad Chriſtianæ Reipublicæ
vtilitatem, ad omniumque animarum ſalu-
tem, ex Talmudicis, & Cabaliſtis, aliiſque He-
bræorum libris, velut è ſentibus roſas, pro
veſtræ diſputationis fundamento (diuina auxili-
ante ope) excerpſi, atque in hos duodecim libros
quaſi in faſciculos collegi: vt ex ipſis facile per- C
ſpici poſſet, quid de Talmud cenſendum ſit, de
quo tamdiu inter vos diſceptatum eſt. In alio ſi-
quidem opere, quod in ſex diſtinctum libros,
iuxta articulorum Hogoſtrati diſtinctionem,
propediem (Deo fauente) me in lucem editu-
rum ſpero, ampliſſimus dabitur vobis diſputan-
di locus: vt tandem, articulis ipſis ſolerter diſcuſ-
ſis, rationibuſque vtriuſque veſtrûm diligenter
auditis, veritas ipſa, quam tanto ſtudio quæritis,
luculentius determinata pateat. Nunc autem id D
à vobis exoratum velim, vt, ſi quid vobis hoc in
opere minus recte à me dictum viſum ſit, illud
mihi amice aperiatis. Quum enim ad conficien-
dum tantum opus, ad quod (vt verum fatear) vix
tota hominis ætas ſatis fuiſſet, nonniſi annus cum
dimidio mihi datus fuerit, vereor admodum, ne
ob nimiam celeritatem me multa ſecus quam de-
buerit, dicere contigerit. Quare paratus ſum, ſa-
pientum amicorum iudicio, cuncta à me minus
bene dicta emendare, ac, vbi opus fuerit, reuoca- E
re. Hog. Quæ in hoc opere, Galatine, dixiſti,
mihi quidem omnia, præter vnum, bene dicta vi-
dentur. Gal. Dic amabo, quid vnum illud eſt?
Hog. Te in plurimis communem ſcribendi
proferendique modum non ſeruaſſe. Nam alia
quidem, quæ aſpirationem reſpuunt, cum aſpira-
tione ſcripta protuliſti: alia vero longe aliter,
quam vſus obtinuit, ſcripta pronunciaſti. Gal.
Quænam ſint iſta, quæſo ediſſere. Hog. Quæ
igitur præter vſitatum ſcribendi morem cum a- F
ſpiratione ſcripta retuliſti, multa profecto ſunt,
ſed præſertim hæc: Heua, Habel, Hanna, Iohan-
nes, Halleluia. Quæ autem præter noſtræ ortho-
graphiæ legem ſcripta pronuntiaſti, quamuis
multa quoque ſint, hæc tamen inter cætera vi-
dentur præcipua: Hanoch, Methuſelas, Noas, Pe-
res, Moſes, Iehoſuas, Pinhas, Semuel, Selomo,
Sealthiel, Iehoiakim, Hoſeas, Bathſeba, Eliſeba,
Amora. Quæ tamen à noſtris Enoch, Mathuſalé,
Noe, Phares, Moyſes, Ioſue, Phinees, Samuel, G
Salomon, Salathiel, Ioakim, Oſee, Berſabea, Eli-
zabeth, Gomorra, paſſim & ſcribi & pronuntia-
ri ſolent. Quapropter te à multis carptum iri,
haudquaquam dubito. Gal. Quos me propter-

ea carpturos putas, eos rogo atque obſecro, ne
me prius accuſare velint, quam rationem, qua id
fecerim, audiant. Eam ob rem & te, & eos ſcire
velim, noſtræ editionis authorem Græcam edi-
tionem imitatum, ſicuti in multis ſenſum alium
à veritate Hebraica penitus abhorrentem reddi-
dit: ita quoque infinita pene vocabula corrupte
ac deprauate tranſtuliſſe: quæ cum non Græca,
ſed Hebraica ſint, in ipſis non Græcos, ſed He-
bræos ſequi debemus. Et potiſſimum in iis, ex
quorum literaturæ variatione, ſequitur ſignifica-
tionis variatio: cuiuſmodi ſunt, quæ in hoc ope-
re præ cæteris caſtigare curaui. Quæcunque igi-
tur per literam *he*, aut *heth* apud Hebræos ſcri-
buntur, cum aſpiratione apud nos ſcribenda ſunt.
Neque enim eorum opinioni aſſentio, qui *heth*
ſpiritui graui, & *he* ſpiritui leni Græcorum com-
parantes, ea duntaxat cum aſpiratione apud nos
ſcribi debere aiunt, quæ per *heth* apud Hebræos
ſcribi contingit. Tum quia in Hebraicis (vt dixi)
dictionibus, non Græcorum, ſed Hebræorum
(quantum noſtræ literæ patiuntur) orthographia
ſeruanda eſt. Tum etiam, quia etſi *heth* fortis ſit
aſpiratio, & *he* lenis, vtraque tamen litera apud
eos aſpiratio eſt. Eam ob rem vbicunque apud
illos ſiue *heth*, ſiue *he* ponatur, ibidem apud nos
aſpiratio ponenda eſt, præter quam in calce di-
ctionum: quum noſtra aſpiratio nuſquam finalis
eſſe poſſit, niſi in quibuſdam interiectionibus
tantum. Quocirca non parum errant, qui Heua,
Habel, Hanna, Ioannes, Halleluia ſine aſpiratio-
ne ſcribunt, cum hæc apud Hebræos vel per *heth*,
vel per *he* ſcribi ſoleant. Nam Heua quidem per
heth apud eos ſcribitur, ſic חוה *hauah*, cum à ver-
bo חיה *haia*, quod viuere ſignificat, deriuetur, *iod*
in *vau* mutata. Vnde Heua (teſte ſcriptura ſacra)
mater viuentium interpretatur. Hanna etiam
per *heth* ſcribitur, ita חנה *Hannah*, quum à nomi-
ne חן *hen*, quod idem eſt quod gratia, deriuetur.
Ioannes quoque apud eos per *heth* ſcribitur, ſic
יוחנן *Iohanan*. Componitur enim à nomine Dei
τετραγράμματον, quod eſt יהוה, & à nomine *hen*,
quod eſt gratia. Idcirco Ioannes Dei gratia in-
terpretatur. Habel autem apud eos per *he* ſcribi-
tur, deſcendit enim à verbo הבל *habal*, quod idem
eſt quod euanuit. Hallelu-ia ſimiliter per *he* ſcri-
bitur, hoc modo הללויה *hallelu-iah*: ſunt namque
duæ dictiones. Prima eſt הללו *hallelu*, quod eſt
imperatiui modi, & ſecundæ perſonæ pluralis
numeri huius verbi הלל *hillel*, quod idem eſt
quod laudauit. Secunda eſt יה *iah*, quod eſt vnum
de diuinis nominibus, & Deum ſiue Dominum
ſignificat, inde *hallelu-ia*, quod laudate Deum,
vel Dominum, in noſtram vertitur linguam. Ex
prædictis igitur palam liquet, non ſolum hæc, ve-
rum cætera quoque omnia, quæ tam per *heth*,
quam per *he* apud Hebræos ſcripta habentur, cum
aſpiratione apud nos ſcribenda eſſe. Nam & in
his, & in reliquis omnibus Hebraicis dictioni-
bus, Hebraicus tum ſcribendi, tum proferendi
modus, ſemper à nobis (quoad literis noſtris fieri
poteſt) ſeruandus eſt. Alioqui eadem dictio non
idem omnino apud nos ſignificatum retineret,
quod apud illos habet. Hinc eſt, quod (vt nonnulla
ea ex multis exempli gratia afferam, quæ ipſe at-

IOANNIS REVCHLINI PHORCENSIS LEGVM DOCTORIS DE ARTE CABALISTICA LIBRI TRES.

LEONI DECIMO PONTIFICI IOANNES REVCHLINVS SE SVPPLEX COMMENDAT.

ITalica Philoſophia, Leo decime, à Pythagora eius nominis parente primo, ad ſummos homines excellẽtibus ingeniis præditos olim delata, perquam plurimis annis ingenti latratu Sophiſtarum occiderat, tamdiu tenebris & denſa nocte ſepulta, quouſque Deûm fauore Sol omnis generis optimorum ſtudiorum clariſſimus Laurentius Medices pater tuus, Magni Coſmi propago, Florentinæ ciuitatis princeps exoriretur. Quem etſi nouimus animo & ſcientia gubernandi Rempublicam, & domi bellique omnia conſilio ac prudentia gerendi, tam fuiſſe comporem, vt nemo ætate ſua in ciuili exercitatione videretur magis laudandus, tamen ad hoc nobis eum fateri oportet, commodius natum eſſe perinde atque cœlitus demiſſum, vt poſt eloquentiæ diſciplinas & bene dicendi artes à Petrarchis, Philelphis, Aretiniſque Rhetoribus ante iuuentuti Florentinæ traditas, quo eſſe abſque controuerſia poſſent ciues cunctis nationibus exteris nitidiore ſcribendi calamo, & puritate linguæ ornatiores, ipſe tandem patriæ inferret quoque illam expultricem vitiorum ſapientiam, & arcanorum inueſtigandi rationem, quæ in libris & monumentis priſcorum ad ſua vſque tempora latuiſſent. Ad id prouincię diligenter acciuit vndequaque doctiſſimos, & veterum authorum peritiſſimos viros, quibus, cum rerum ſcientia, etiam ſatis eſſet eloquentiæ, Demetrium Chalcondylen, Marſilium Ficinum, Georgium Veſpucium, Chriſtophorum Landinum, Valorem Angelum Politianum, Ioannem Picum Mirandulæ comitem, cæteroſque orbis eruditiſſimos, quibus antiquorum ſolertia & arcana vetuſtas malignitate caſuum obliterata, in lucem rediret. Hoc egere ſummi viri certatim. Nam docuit hic, commentabatur alter, legebat iſte, interpretatus eſt ille, ac linguas vertit in linguas. Marſilius Græciam duxit in Latium. Romanos in Græciam Politianus reduxit. Inſtabant omnes operi, nemo non ſummas Medicibus laudes afferens. Hos in heroas, beatiſſime Leo, tuus natalis virgulâ (vt aiunt) diuinâ feliciter cecidit, Diis gratia: certe vt non reſtaret vllum elegantioris doctrinæ genus, in quo tu non euaſeris peritior, adeo quidem puer am-

A plexus politiſſimi ſuauitatem Politiani. Quid multis? Florentiâ illo æuo nihil erat floridius: In qua renaſcerentur optimarum artium, quæ ante cecidere omnia, nihil remanſit intactum de linguis & literis, quo non exercerentur nobiliſſimi Florentini. Ea fama ego tum quidem vehementer mouebar, tactus eius loci cupiditate, ac non ſolum magnificentiſſimi & inſueti nobis Hercyniis ædificii auitæ domus tuæ, quam Magni Coſmi nominarunt, verum etiam parentis tui deſi-

B derio viſendi, vnde noſtro ſeculo tanta commoda prodiiſſent. Igitur in Italiam profectus cum illuſtri Eberhardo Probo, Sueuorum noſtra ætate primo Duce, cui à Secretis eram, intraui Florentiam circiter duodecimum Calend. Apriles, anno ſalutis milleſimo quadringenteſimo octuageſimo ſeptimo. Cumque inſignem Mediceæ gentis nobilitatem ei Duci commendaſſem, vt pro rei veritate profecto debui, optabat cum eo ſibi viro colloquium habere. Quod vbi animaduertiſſet,

C neſcio quo reuelante Laurentius apprehendit peregrini dextram perquam humaniter, omneſque nos domum ſuam duxit, ſingula viſu digna oſtendens. Primo fabertima equorum ſtabula: deinde armamẽtarium omni apparatu bellico refertum: poſt item ſingulos thalamos pretioſiſſimis aulæis ornatos, pulchroſque tapetas, & in excelſo culminis tecto arboris conſitum nemus, Heſperidum hortos, ac aurea mala: cuius bibliothecam cum in cœlos vſque verbis extollerem, perhu-

D maniter, vt ſolebat vir ſuauiſſimus, reſpondit, maiorem ſibi theſaurum in liberis eſſe, quam in libris. Quæſo te, Papa ſanctiſſime, ſinas me loqui tecum aliquanto liberius, infimatem de media plebe hominem. Quanta putas me tum captum admiratione, cum quodam inſigni gaudio, quando vniuerſis applaudentibus audiuiſſem ad ſumma te rerum faſtigia conſcendiſſe, optimum, optimi ſapientiſſimique Principis diui Laurentii Medicis filium, recordabar ſubito tanquam hie-

E rophantes aliquis paternum illud vaticinium veræ prophetiæ par. Quid hac ex Laurentio laurea fruticari queat, non modo Laurentibus populis, ſed etiam toti orbi pretioſius? quis maior excogitari theſaurus poſſit, quam ſit illud tuum ineffabile regnum, vnde nobis omnes diuitiæ tanquam ex Pactoli abyſſo fluunt, omnes gratię, omnes optimarum literarum ornatus, & omne quod eſt in humanis bonũ? Semina iecit pa-

ter

ter vniuerſę veteris philoſophiæ, quę nunc te filio A
in culmos ſurgunt, vt te regnãte nobis ſpicas illius
metere liceat in omnibus linguis, Græca, Latina,
Hebræa, Arabica, Chaldaica & Chaldiaca, qui-
bus hoc tempore libri tuæ maieſtati offeruntur,
& vberius omnia perficiuntur ſub tua ditione,
quæ ſunt à parente tuo prudentiſſime inchoata.
Quare cogitans ſolá ſtudioſis Pythagorica de-
fuiſſe, quæ tamen ſparſim in Academia Lauren-
tiana deliteſcunt, credidi haud ingratum tibi fu-
turum, ſi & ea foro afferrem, quæ Pythagoras B
nobileſque Pythagorei ſenſiſſe dicuntur, vt tuo
felici numine legerentur Latinis hactenus igno-
ta. Italiæ Marſilius Platonem edidit: Galliis Ari-
ſtotelem Iacobus Faber Stapulenſis reſtaurauit.
Implebo numerum & Capnion ego, & Germa-
nis per me renaſcentem Pythagoram tuo nomi-
ni dicatum exhibebo. Id tamen abſque Hebræo-
rum Cabala fieri non potuit, eo quod Pythago-
ræ philoſophia de Cabalæorum præceptis initia
duxit, quæ patrum memoria diſcedens è magna C
Græcia rurſus in Cabaliſtarum volumina incu-
buit. Eruenda igitur inde fuerant fere omnia.
Quare de arte Cabaliſtica, quæ ſymbolica philo-
ſophia eſt, ſcripſi, vt Pythagoræorum dogmata
ſtudioſis fierent notiora. In quibus omnibus ni-
hil affirmo, tantum vtut opinantur infideles, re-
cito, qui Simonem Iudæum Cabalæ peritum au-
dituri, Francofordiæ in vnam cauponam è diuer-
ſo itinere conueniunt, Philolaus iunior Pythago-
ræus, & Marranus Mahometiſta. Iam vero reiectis D
in diuerſorio ſarcinulis peregrini famem pellere
cupientes, horrent conuiuarum tumultuantem
gregem, at illis poſt ſymposia tabernam deſeren-
tibus ita cœpit Marranus:

Temperaui à multis mihi verbis in tanto mur-
mure comeſſonũ indigenarum, qui nimium poti
à prandio nunc abeunt, veritus ne male audiſſem,
ſi quouis ſermone aduena ego fremitus interca-
laſſem eorum, quos exitioſa temulentia onuſtos
nouerim. Poſt vero quam hinc illis profectis, ſoli E
nos in iſto pridem diuerſorio conuenimus, am-
bo, vt eſt videre, peregrini, & haud parum ab iti-
nere feſſi, iubeas oro cauponi, ſi tua mecum ſtat
ſententia, vt ſecundæ menſæ ferantur, & bellaria
minime Sybaritica, quando liberiore geſtu con-
uiuere licet & colloqui. At ecce ſtructores acce-
dunt, neſcio quæ promentes tragemata, cum nu-
cibus & caſeo vtinam Bithynio & cratere incer-
tum zythico an vinario, quanquã nobis omnium
nihil monentibus. Tum Philolaus haud medio- F
cri dexteritate ait, cauponariam hic agit inſtitor,
vt qui nummis vbique locet pedicas, etiam ho-
ſpitibus addat aurita miniſteria, quo plus vini ob-
ligurire geſtientibus vendat, mox enim atque de
bellariis ſermo excidit, fercula præſto ſunt. Nunc
ſane inter honeſta pocula opto nobis laxiora ſo-
dalitia fore. Nam vtiq; me cõſule, vultus, mi con-
uiua, capiendus eſt nouus, & laſſatis membris cu-
randa requies. Potiſſimum vero mihi poſt lon-
gam nimis & ſcabram viam, duroſque calles, G
quos hucuſque ſum emenſus. Quid tibi ſit inte-
grum, ignoro, cum de tua peregrinatione nõdum
factus ſim certior, quam longinque, aut quis tu,
aut vndenam veneris? E Byzantio, inquit ille,

Conſtantini vrbe, quam multi nouam Romam
appellant: ſum enim patria Byzantinus, ſtudio va-
rius, ſiue Græce velis, aut Hebraice, ſeu magis
Latine, Arabum tamen doctrinam plus callens:
& niſi moleſtum eſt, tu viciſſim indicare ne recu-
ſes, qui vir ipſe ſis. Philolaum me nominant, in-
quit iſte, Alanum natione, diſciplina Pythago-
reum, & fortaſſe haud abſimilem tui linguacem,
ſed quod tibi erit vocabulum quæſo? Conſtanti-
nopolitani Marranum me vocant, ait ille, nomen
à Cerintho & Ebione, ſcholaſticis notum, quod
& aqua tinctus, & recutitus apellã, vtrimque alio-
qui tam Moſis legibus, quam Chriſtianorum do-
ctrina ſum initiatus.

Philolaus ad hæc: Scholaſticos memoras au-
dio: Id rogo autem, Suntne humanitatis ſcho-
læ Conſtantinopoli modo, inter iſtos maxime
omnium crudeles & truculentiſſimos Turcos?
Plurimæ, inquit ille, quibus ſe excellentiſſimis in-
geniis homines dediderunt. Eſt enim plus illic di-
ſcipulorum quam decem millium, è Perſia, Græ-
cia, Latio, & Iudaiſmo in vnis mœniis, inter quos
cum iam annis duodeuiginti multarum artium
auditor fuerim, libuit tandem exſpatiari aliò, ſi
forte vel trans Alpes inuenirem ſtudio ſapientiæ
præditos, qui de maximis quæſtionibus copioſe
queant probabiliterque diſſertare. Tum cuiatis
philoſophiæ? petebat Philolaus: Et Marranus,
Cuiuſuis, retulit, cum ſim nullis ipſe vnius diſci-
plinæ legibus aſtrictus, quo minus ne ſectâ qui-
dem fidei libere quicquid ſenſero, defendere pro-
hibeor. Certe par habes mecum Philolaus, inquit
vt video, explorandi deſiderium. Nam ad Germa-
norum nobile hoc emporium Francofordienſe,
migrantibus è Thracia mercatoribus comitem
me iunxi, quod acceperim hic eſſe Iudæum ma-
gnæ in opera Cabaliſtica famæ, ac ingentis exiſti-
mationis, quæ vna facultas (vt ſæpe audiui do-
ctiſſimos homines ſuaui otio & conſiliis vberri-
mis affluentes, me præſente, arbitrari) præ cæte-
ris eſſe queat Philoſophiæ Pythagoricæ cogna-
tior, tanquã nihil ſimilius. Nam eſſe Pythagoram
omnia ferme dogmata iſtinc expiſcatum, aiunt.
Iudæo illi Simon eſſe nomen perhibent, Eleazari
filio, ex antiqua Iochaicorum proſapia, quem
nunc remotis menſis adoriri ſtat ſententia. Ego
vero, inquit Marranus, ſi per te licet, tecum ipſe
virum accedam, tametſi Pythagorica parum
edoctus, ſemper enim mihi Arabes magis vene-
rationi fuere, Algazel, Alpharabius, Abucaten,
Hali, Abumaron, Abenſina, quem Latini Aui-
cennam, & Abenruſt, quem Auerrhoem vocant,
& reliqui conſimiles Peripatetici. Quanquam
nemini vnquam mea ætate negatum fuit Con-
ſtantinopoli qualemcunque ſingularum prope
linguarum atque ſectarum philoſophiam conſe-
qui, maxime diſſimilium gentium præcepto-
ribus indies publice docentibus. Tum Philo-
laus: Confide, nam facile, inquit, Pythagoræus
fit is, qui & libenter verbo credit, & pro tempo-
re tacere poteſt, & omnia præcepta intelle-
ctualiter intelligit. At ille, Aſtabo ſaltem, vbi pa-
tieris, tanquam Pythagoræus aliquis, & audiam,
qua de re ſermo inter vos fiat. Itaque inenarra-
bili gaudio delibutum me reddes, quum per-

magni æſtimauero in conuerſatione ſapientum fuiſſe. Et Alanus, Veniamus ait, Nam in pomario domi eius, in qua habitat, deambulare nunc ſolus dicitur, ac certe hic loci eſt, & oſtium patet. Cerníſne iſtum ex horto nos verſus incedentem? Age maturius, ingrediamur. Salue magiſter. Cui Simon de more gentis, Dominus vobiſcum. Tûne Simon ille Iudæus? rogant aduenæ. Tum is, Vtrumque; nam & Iudæus ſum, & Simon. Quæ autem nomina veſtri amborum accipiam, quo rectius vos alloquar? Vterque ad id: Ego Philolaus, & ego Marranus, reſponderunt: ac diuerſis itineribus alter alterius neſciens, poſt longam peregrinationem huc tandem conuenimus, quos non hoc emporium tam late eminens tanto commeatu prope toti Europæ decantatum, ac tot & tam pretioſis mercibus illuſtres nundinæ, tam diuerſarum gentium confluxu ſpecioſæ, ad ſui contemplationem traxerunt, ſed vnius tui fama perduxit ea cupiditate, vt nobis de omni Cabaliſtica ratione magnopere, vt doctis viſum eſt, & colenda, & expetenda, nobiles illas, & tam in Scythia, quam in Thracia commendatas ingenti laude cogitationes tuas, breuiter & commode aperires. Ad hæc: Eſtne, inquit Simon, memoria noſtri etiam apud Scythas & Thracas gentem tam longinquam? Eſt profecto, ait vterque, multo maxima. Nam abhinc ante triennium circiter quatuor luſtra, quando tempore illo ſupputabant veſtri à mundi exordio poſt quintum millenarium annos ducentos octo & triginta, pulſa ex Hiſpania Iudæorum centena quatuor & viginti millia, indeque diſcriminatim illorum maxima pars ad loca noſtra exules profecti, multam in te hominem ſibi, vt aſſirmant, perquam notiſſimo artium diſciplinam, multas literas, incredibile ingenii acumen, & philoſophici ſermonis expeditam integritatem, præſertim quoque Cabaliſticæ ſpeculationis diuinam peritiam, & vniuerſis auditoribus admirabilem ineſſe prædicant, ita vt in omnium oculis diſcendi cupidorum vltra Sauromatas, & glacialem fulgeas Oceanum. Excepit ille, Tanta de me veſtra exiſtimatio, viri Pythagoræi, non mediocrem ruborem mihi affert, qui vereor, ne ſi iudicium hoc veſtrum ex populari rumuſculo conceptum ſiniſter aut fallam, quantumuis id contingat flagitate mea, ipſe videar in tam diuinum Cabalæ ſtudium prope mea ignauia dolendam iniuriam commiſiſſe: quo plane, quicquid in me languidum, fractum & imperfectum deprehenderitis, id in huius ſapientiæ, quam deſideratis, quandam vergat ignominiam, quaſi opificis defectus tendere debeat in artis indignitatem: id quod minime omnium velim. Nam ego ipſe, quantuluſcunque ſim, qui ſcio, quam ſim exiguus, aut mecum cæteri Cabaliſtæ omnes, quicquid vero eſſe putentur, laudari ſi vultis an deſpecti mitto dicere, tamen hac contemplandi arte nihil eſt hominum generi vſquam, qui humi degunt, & præ aliis egregie pollent ingenio, ac mente florent, à Deo collatū expetibilius, nihil ad ſalutem animorum commodius, nihil ad immortalitatem cōſequendam aptius, quo congruenter naturæ mens hu-

A mana propinquius ad Deificationem aſcendat, hoc eſt, ad beatitudinis ſummum, quod τέλος Græci dicunt, ſiue id vobis extremum aut vltimum vocare placuerit, ſeu finem, vnde contingat, nihilo indigentes, abſolute ſemper abſque impedimento fortunate, tranquille, feliciter viuere, quum artificioſe admodum per quædam ſymbola, terrenis omnibus reiectis, ſemotaque rerum materia, formam è forma decerpſerimus, quouſque ad primam omniformem & informem
B aſcenderimus formam. De quo intelligunt Cabaliſtæ diuinum Geneſeos hunc iuſſum, Producat terra animam viuentem ad ſpeciem ſuam, ſcilicet ad diuinam ideam, quæ & ipſa eſt terra viuentium in virtute Dei viui eam vitam influentis per nomen *Adonai*, vt cognoſcatis, authore Ioſue, quod Deus viuus intra vos eſt, & diſperdet in conſpectu veſtro contrarias fortitudines. Hæc in libri שער אורה id eſt, *Porta lucis*, inſcripti, capite ſecundo, leguntur. Quo fit, vt omnia vitam
C habentia ſuo inſtinctu ſurſum tendant, & omnia vitam influentia vergant deorſum. Cum enim in iſto mundo ſenſibili, quicquid elementis quatuor conſtat, מורכב, id eſt, *miſtum*, id omne aut anima careat diuerſi & vagi motus effectrice, ceu iacens immobiliter & quieſcens, vt lapis & ferrum, aut vegetet & creſcat, vt planta & herba, aut multifariam dimoueatur, progrediatur, & tantum viuat, vt animantia bruta & conchæ, aut etiam rationaliter loquatur, vt homo, quæ ſolent adole-
D ſcentes noſtri de libro רוח חן id eſt, ſpiritus gratiæ, ſic Hebraice nominanda diſcere, הדומם הצומח החי והמדבר id eſt, Iacens pullulans, viuens & loquens: nihil profecto eorum eſt, quod intentum cœlo ſe non modo quodam attigat, quaſi eo conſpectu quendam ſibi virtutis ſuæ vſum gliſcens, & mores fingens: vt altiſſimos terræ montes cœlum verſus ab imis vallibus exurgere cernimus iuxta Pſaltæ carmen: Aſcendunt montes, deſcendunt campi: vt experimur in altum pro-
E cellas maris erigi, vt aſcendit mare fluctuans in Ezechiele, vt flatus aeris è cauernis exuperare ſentimus (nam & naturæ Dominus in illo eodem Propheta erumpere facit ſpiritum tempeſtatum) vt denique omnia ignea leuari videmus. Aſcendit enim ignis de petra in Iudicum volumine. Ita, viri præſtantes, quæ veſtra ingenii vis eſt, intelligitis quadā neceſſitate coactos fateri nos, quanto quæque res nobiliore natura extat, tāto eam adeptione ſublimiori gaudere: ceu granū frumenti iacta-
F tum in terram, quod non quieſcit, donec glebæ viſcera frangat, & extra tellutis meatus ſuſpiciat, & cœleſti aura fruatur. Eadē eſt ratio in metallicis quoq;, cum id, quod generoſius eſt, in altiores ſpiritus ebullit ab *alkimia* ſublimatū, vt puriora ſemper ea videantur, quæ ſunt ſublimiora. Sic quæ apud inferos eſſe dicuntur lurida & ſqualentia, ſordibuſque depreſſa iudicamus, quæ apud ſuperos candida & illuſtria, incredibilique decore ornata miramur, & præconio laudū proſequimur. Quare
G cum ſolers natura rebus iacentibus, vegetantibus, ſpirantibus ingenia talia ingignat, vt altiora petāt, profecto potiore multo ratione nō videtur ea hominem neglexiſſe omnium animātium dominatorem, animal decorū & venerādum, animal nobiliſſimum

bilißimum, cæteris præfectum, non modo pru- A
dens & ſapiens, verum & contemplatiuum, & re-
ligionis capax, quin melioribus & ſanctioribus
ipſum dotibus ornauerit, & præſertim id generis
donauerit conditione, vt ex inſito ſibi naturæ de-
ſiderio, quibuſcunque poſſit viribus, ad ſumma
& optima tendat. Hominem enim melior natu-
ra Deus, vt extat in ſacratiſſima hiſtoria, ex duo-
bus compoſuit, limo terræ, & ſpiraculo vitæ: vt
limo indutus, corporea prudenter curet, & ſpira-
culo vitæ præditus, ſapienter amet diuina, pro- B
ducatque terra animam viuentem ad ſpeciem
ſuam atque propriam, videlicet illam peculia-
rem ideam, non brutorum, non plantarum, non
lapidum aut lignorum, ſed ab ore Dei natam, &
in faciem eius diuino ſpiritu afflatam mentis ſuæ
ipſam illuminationem. Hæc illa eſt, quæ paulo
ante à nobis vocabatur Deificatio, quum ab ob-
iecto præſente per medium ſuum exterior ſen-
ſus tranſit in ſenſionem interiorem, & illa in
imaginationem, & imaginatio in exiſtimatio- C
nem, & exiſtimatio in rationem, & ratio in intel-
lectum, & intellectus in mentem, & mens in lu-
cem, quæ illuminat hominem, & illuminatum
in ſe corripit. Hinc recte acceptum eſſe appa-
ret, quod Cabaliſtæ in arbore decem numera-
tionum *Thiphereth*, μικρόκοσμον, in medio *Sephi-
roth* ponendum cenſuerunt, magnum illum A-
dam, quaſi lignum vitæ in medio idealis para-
diſi, aut quaſi lineam rectam (vt aiunt) me-
diam. Fecit enim Deus hominem rectum, Ec- D
cleſiaſti regio tam ad ſupera quam ad infera fle-
xibilem: vt per Empedoclis litem & amicitiam,
in numerationibus illis ſubter notatam, quæ de-
ſignantur per נצח והוד humana ſe cogitatio-
ne agnoſcat elementorum & mundani huius re-
gni eſſe participem. Timore autem Dei, &
ſanctificatione, per פחד וחסד quæ ſupra eum
expanduntur, trium ſimpliciſſimæ Deitatis no-
tionum, כתר חכמה בנה pro ſuo captu appre-
henſiuum. Igitur ad id natus eſt homo hic in E
terris, & ad hoc eum natura finxit atque forma-
uit, vt & pedibus cum beſtiis ambulet in terra,
& ſolus ex omnibus animantibus erecto capi-
te, cum Angelis in cœlo conuerſetur. Manus
autem vtraſque inter pedes & caput locatas, tum
ad victum neceſſarium laborando figat in tellu-
rem, tum ad vitam æternam contemplando le-
uet in cœlum: ad quarum tutelam, oculorum
orbes ſoli ex omnium ſenſuum inſtrumentis ho-
mini motabiles inditi ſunt, vt in terram pro F
corporis, & in cœlum pro animi conſpiciant
ſalute. Talis eſt aptitudo atque vis hominis,
hæc facultas, hæc potentia, quam non implan-
tauerit vtique ſiue ſummum bonum Deus, ſeu
natura, niſi facultas in vſum, & potentia quan-
doque redigeretur in actum, præſertim in ho-
mine induſtrio, & ad id ſe præparante. Si e-
nim captus ille diuinitatis non eſſet homini poſ-
ſibilis, fruſtra deſiderium eius natura ingenuiſ-
ſet: homo namque agilis & idoneus haud vn- G
quam corporeum ſenſu & rudi cœmentorum
tactu ſatiatur, quin & omni cogitatione ad ſepa-
ratorum puritatem, & altiſſimarum rerum co-
gnitionem prouehatur. Ea eſt plane cunctorum

ſtudioſorum irrequietudo, quibus & vehemens
animi applicatio per morales, naturales, & ma-
thematicas veritates, ad ſupernaturalium diſpo-
ſitionem agnaſcitur, & tandem ad primam en-
titatem fidelis aſcenſus indulgetur. Verbi cau-
ſa: Luculentiſſimum procul ignem exardeſcere
videtis, intenditur forma eius per illuſtre me-
dium, quod Græci appellant διαφανὲς, vſque ad
oculum corporeum. Expectat intra ſpiritualis
viſio, & obiectæ rei propriæ formam ſuam eſſe
percipit, quare ipſam ceu affinem ac propin-
quam libenter hoſpitio ſuſcipit, & per medium
apparentiæ, quæ à vobis dicitur Græce φαντασία,
ſpiritualiter iudicio ſenſitiuo ac brutali offert,
quam quidem effigiem rurſus ad iudicium hu-
manum ſuperne producit, & paulo ſuperius to-
tum illud ad ipſam rationem promouet: tum ea
tandem poſt agilem diſcurſum, ita ſublimatam &
cribratam corporalis ignis abſtractionem tranſ-
fert ad intellectum. In iſto igitur aſcenſu tres
inueniuntur regiones, & in ſingulis vnus abſtra-
ctionis ſtatus. In prima regione obiectum, διa-
φανὲς, ſenſus exterior, & ibi ſtatur. In ſecunda
interior ſenſus, phantaſia, iudicium brutum, &
ſecunda ſtatur. In tertia, iudicium humanum,
ratio, intellectus, & tertio ſtatur. Horum o-
mnium domina mens, recepto lumine ſuperio-
ri hominis intellectum illuſtrat, & perficit. Ec-
quid aliud opinabimur Cabaliſtas de *Sechel*,
Sandalphon & *Mettatron* docuiſſe? Status au-
tem quilibet duplicem habet differentiam. In
primo enim ceſſat corpus, & incipit anima, vn-
de nominatur animal. In ſecundo ceſſat anima,
& incipit ratio, vnde nominatur homo. In ter-
tio ceſſat intellectiua potentia, & incipit mens,
quæ ſola ſine controuerſia deforis aduenit, vnde
nominatur Deus, iuxta oraculum, Ego dixi, dii
eſtis. Statuum itaque nomina ſunt ſenſus, iudi-
cium & intellectus. Interuallorum autem me-
dia ipſas ſpecies deferentia ſunt διαφανὲς, phan-
taſia, & ratio. Cui rei haud abſimile profe-
runt in *Mercaua* Cabaliſtæ tres patres, qui ſunt
Abraham ſuperior, Iſhac inferior, Iacob me-
dius. Quum igitur trium regionum duo inter-
ualla, ſenſus & iudicium, duplicantur ſecun-
dum inferius & ſuperius, & vtraque ad binos re-
ducuntur terminos, reſtant decem ſcalæ gra-
dus, per quos ad cognitionem omnium, quæ
ſunt vere, aut ſenſu, aut ſcientia, aut fide, ab
imo ad ſummum aſcendere poſſumus. De quo
Abraham Cabaliſta in libro mirabili *Ietſira* ſic
ait, עשר ספירות בלימה י׳ ולא ט׳ י׳ ולא
יא׳ הבן בחכמה וחכם בבינה בחון בהם וחקור מהם
והעמד דבר על בוריו והשב יוצר מכונו: id eſt, De-
cem numerationes, propter quid decem, & non
nouem, decem & non vndecim? Intellige in ſapi-
entia, & ſape in intellectu, inueſtiga in eis, & proba
ex eis, & ſtatue rem ſuper puritates ſuas, & repone
creatorem in thronum ſuum. Hactenus ita. Intel-
lectus enim humanus quæ ſupra ſunt intelligit in
ſapientia, & quæ infra ſunt, ſapit in intelligentia. Et
ſenſus exterior ſtatuit rem ab obiecto per ſpecies
oblatam, & ſenſus interior ſtatuit rem ſuper puri-
tates, id eſt, abſtractiones ſpecierum, quę ante fue-
rant diaphano, ac demum phantaſiæ ſunt pecu-

liates. Deinde iudicium inter phantaſiam & ra- A tionem, inueſtigat ex eiſdem apparentiis, & ratio diſcurſu vario concluſioneq; probat in eis. Tunc redeo ad initium, & dico, quod intellectus creatorem vt cauſam omnium cauſarum primam, reponit in thronum ſuum, quæ eſt ipſa mens שכל הפועל. Habetis itaque, viri ſolertiſſimi, decem numerationes, quibus homini contingit rerum apprehenſio, quę ſunt obiectum, διαφανὲς, ſenſus exterior, ſenſus inferior, phantaſia, iudi- B cium inferius, iudicium ſuperius, ratio, & intellectus, & hęc omnia non tam ſunt quid, quam quo. Suprema vero mens in homine aliud quid eſt. Quapropter ſicut Deus in mundo, ita mens in homine, inter decem *Sephiroth* regni, gerit diadema, & recte cognominatur כתר id eſt, corona, quæ, vt Ariſtoteles aſſerit in ſecundo de Generatione Animalium libro, Sola diuina eſt, & ſola extrinſecus homini accedit, à cuius lumine recepto virtutes inferiores diriguntur, & gubernan- C tur, עד השכל והמשכול והמושכל אחד id eſt, quouſque intellectus, intelligens, & intellectum ſint vnum & idem, vt ſcribit Commentator arboris decem *Sephiroth*, quod Magiſtri ſuper verbis Prophetæ, In lumine tuo videbimus lumen, ita diiudicarunt, כי בשפע השכל אשר שפע ממך: נשכיל ונתישר Hoc eſt, quod in influentia mentis, quæ influit ex te, intelligimus & rectificamur. Puto iam eſſe patefactum omnibus, qui naturæ humanæ conditionem diligenter ſcrutari ſunt: D primo, quod deſiderio quidem naturali ducimur, vel (ſi rectius libet dicere) trahimur ad apprehendendum res ſummas & diuinas: ſecundo quod eas, quantum ad noſtram beatitudinem ſatis eſt, data opera pro modo & captu noſtro apprehendere poſſumus: ad alterum nos inclinat natura, ad alterum diuinitas: vtrumque per ignis figuram ſurſum tendentis, & omnia quodammodo comprehendentis, & lambentis artificioſe à Cabaliſtis demonſtratum. De qno Rabbi Io- E ſeph Caſtilienſis in Horto nucis, libro ſecundo, inter cætera his verbis ait, תדע לך כי נפש השכלית הנאצלת באדם ומצוירת בו צירת עליונה היא דקראת אש id eſt, Scias, quia anima intellectiua infuſa in hominem, & repræſentans in eo formam ſupremam, ipſa vocatur ignis. Cui applicant Salomonis illud, Lucerna Dei, ſpiritus hominis. Vt plane tamen fatear, id quod verum eſſe tum ratio probat, tum exercitationis confirmat experimentum, non paucis oportet artibus, non F valde minutis humanorum ſtudiorum ſcientiis, nō leui doctrina eum prius inſtructum eſſe, cuius induſtria, promptitudo, & ingenium ad formarum ſeparatarum ac ſimplicium mundi ſuperioris & intelligibilis ſubſtantiarum contemplationem ita manſueſcat, vt in ipſa ferme Dei penetralia irrepat. Ante omnia namque prudentum virorum ethicis & bonis moribus eruditos eſſe nos conuenit, vt turpia vitemus, ſequamur honeſta. Quod Eccleſiaſtes admonuit, Cuſtodi pedem G tuum, quum ieris ad domum Dei: quia Ethan Ezraita in eruditione ſic pſallit, Iuſtitia & iudicium præparatio ſedis eius. Quo carmine non tantum opera hominum, quæ ipſa debent iuſtitia perfici; verum etiam & cogitationes cordis & oris verba complectitur, quæ recto iudicio conſtare oportet. Quare vna voce ac conſimili ſenſu tradunt Cabaliſtæ, כי בהמשך אחר התאוה לבד כמו הסכלים יבטלו התשוקות העיוניות: id eſt, Quod indulgendo concupiſcentiæ atque libidini tantum, vt faciunt ſtulti, corrumpuntur deſideria ſpeculationum. Poſt mores itaque compoſitos, & animum purgatum (taceo quidem nunc pene infinitas ſiue recte, ſeu vere, aut bene loquendi regulas, quæ ſolum veſtibula & fores ſcientiarum ſunt, non autem ſcientiæ) tum opus erit Mathematicis & Phyſicis, quæ innumerabilia complectuntur, Arabum, & Gręcorum & Latinorum vbique voluminibus comprehenſa, vel de vniuerſo numero, pondere, & menſura: vel de omni motu & quiete rebus eſſentialiter inhærente, quam dicunt naturam. Eſt enim natura, vt Rabbi Iuda Ben Leui ſcribit, in libro *Alcozar*, התחלה והסבה אשר בה ינוח וינוע הדבר אשר הוא בו בעצם ולא במקרה: id eſt, Principium & cauſa, qua quieſcit & mouetur res, in qua eſt per ſe, & non per accidens. In hac terminatione videtis, quantę & quales, quot & quam interminatæ res congeruntur, vt fere ſint omnia nobis ſuſcipienda naturam inueſtigantibus, quæ à ſupremo cœlo ad infimum terræ centrum continentur, ſiue ſuo nitantur robore ac ſubſtent, ſeu quoquo modo ſe habentia innitantur & accidant, vt non tota ætate hominis vel ipſa nomina ſingularum inueniri (taceo proprietates, conditiones, vires, mores & operationes) queant, propter eorum, quę ſcire cupimus, prope infinitatem, & virtutis noſtræ rationalis capacitatem, & rerum inueſtigandarum difficultatem, & humanæ potentiæ fragilitatem, & deſiderii noſtri multiplicem diſtractionem. Quid enim? Nónne Abrahæ dictum fuit, Suſpice cœlum, & numera ſtellas, ſi potes: nec potuit ipſe; quanquam ſuo tempore, ſecundū Rambam, inſignis Aſtrologus erat. Vnde tradunt Cabaliſtæ, quod כל מה שבשמים לא ידע האדם דבר ממנו אלא בזה השעור הלמודי המעט: id eſt, Omne id, quod in cœlis eſt, non ſcit homo aliquid ex eo, niſi ad ipſum modum Matheſeωn, ſeu diſciplinarum vſque adeo modicum. Quorum hoc dicto admoneor, multa erraſſe veteres in Mathematicis, etiam in quibus illi totam pene vitam, vt mos eſt ſtudioſorum, cōtriuere. Quod in ſuis recordatur ſcriptis *Abubacher*, poſteris nobis atteſtatus antiquos eo ſeculo etiam vſq; Ariſtotelis poſt tempora nō plene Mathematica ſciuiſſe. Ait enim ſic, כי תלמודים לא נשלמו בזמנו: id eſt, Quod Mathematicæ ſcientiæ non erant tempore Ariſtotelis perfectæ. Cum igitur, vt Salomon inquit, cunctæ res ſint difficiles, & in ipſis naturalibus, quorum ſaltem principia nobis nota ſunt, aut eſſe poſſunt, החומר הצורה ההעדר Materia, forma, priuatio, tanta in hominibus ſedeat apprehenſionis tarditas, quid futurum de nobis cogitabimus, ſupremas illas ſpiritualium cauſarum ſpecies intueri quærentibus? Ad quod omnium inferiorum abſtractionibus, diſcurſu, ratione, ac logicis ſpeculationibus opus erit, quæ facile poſſent totam hominis vitam occupare, vt eſt non nullius ponderis diſcere המאמרות, quæ appellamus prædicamenta,

& vt ad

A & vt ad illorum conſuetudinem loquar, genera generaliſſima, videlicet quæ ſunt עצם כמה איכות הצטרפות מתי אנה מצב לו יפעל יתפעל׃ Id eſt, Subſtantia, quantitas, qualitas, relatio, quando, vbi, ſitus, habitus, agens, patiens: iſtis enim & conſtare putant & intelligi, quæcunque in hoc conditoris orbiculari globo continentur. Inueniri autem nihilominus, & quæ de his ipſis ac eorum comprehenſis diuulgentur atque dicantur, ob idque prædicabilia nominari סוג מין הבדל סגולה מקרה׃ Id eſt, Genus, ſpeciem, differentiam, propium, accidens. B Horum omnium dies atque noctes aucupia, plagas & indagines inſtituunt per ſingulas cuiuslibet rei cauſas, quæ ſunt: החומר הצורה הפועל והתכלית Id eſt, Materia, forma, efficiens, & finis. Ex quibus vt nobis ipſi molliter blandimur, omnis negotij veritatem venari queamus quadam euidenti (vt aiunt) demonſtratione, quam מופת appellant, ſcilicet de altero ad extremum alterum, tanquam è carceribus ad metam diſcurrentes, C in modum cuiuſdam artificij cui nomen הקש indiderunt. At vero qua ſolertia & quibus ambagibus illorum hominum, qui hæc plus oſtentare ſoleant, quam præſtare, ſophiſmata præſtruantur, noſtri ſic docuere, יתחבר כל הקש ומופת משתי הקדמות הגדולה והקטנה כשלשה חלקים והם הנקראים גבולים אחד מהם נושא המבוקש והוא הנקרא הקצה הקטן והשני החלק המשותף והוא הנקרא גבול אמצעי והשלישי נשוא המבוקש והוא הנקרא קצה הגדול ומאלו תולדה׃ D Id eſt, Componitur omnis ſyllogiſmus & demonſtratio ex duabus propoſitionibus, ſiue præmiſſis, maiore & minore, ſecundum tres particulas, qui vocantur termini: vna ex eis eſt ſubiectum quæſiti, & dicitur extremitas minor. Et ſecunda pars eſt participans, vocaturque terminus medius. Et tertia eſt prædicatum quæſiti, quæ nominatur extremitas maior, & ex illis concluſio. Hoc eſt illud rete, hic ille hamus, viſcum & ilex, hoc E vinculum quo illorum opinione libera capitur veritas, & quo vel circa naturæ ſubiectas res, vt ſunt phyſica, vel naturam comitantes, vt mathematica, vel naturam quodammodo exuentes, vt metaphyſica, indiſtincte ac quandoque fruſtra vtuntur. Quæ autem à natura prorſus & ab omni materia & motu ſunt eſſentialiter abſoluta & ſeparata, dicimus theologica, quippe iſtis linguacitatibus & ſyllogiſticis ſuſurris non ſubiecta, vt quorum tanquam immediatorum F non ſit proprie loquendo ſcientia, ſed firmior ac validior notitia. Quo abſolutius Ariſtoteles in librorum Illuſtrium, quos poſt Naturalia ſcripſit, volumine primo, nobis inſinuat, quod illius quidem notitiæ poſſeſſio eſt non humana, tum, vt conſpicimus, quia raro & vix è millibus vni contingit, quaſi videatur magis illabi quam humanitas acquiri, tum quod in ſumma conſtituitur difficultate propter tenuem (arbitror) & exilem intellectus noſtri ab initio in-G ſtinctum. Quod figura quadam ingenuit Zophar in libro Iob, Pullus onagri homo naſcitur. Deinde, ob naturalis aptitudinis commoda eruditione adiutæ inopiam & defectum. Eo quod longo iam tempore à malis præceptoribus deluſi, nondum prudentes pueri, tenera in ætate relictis optimarum literarum ſtudiis, ad ſordida ſophiſmata compelluntur: illorum ſuaſu, quorum aures præter vtrum hoc, & vtrum illud, cum ſuis propoſitionibus & corollariis, aliud nihil admittunt. Accedit in cauſa, celer promotio diſcipulorum ad gradus ſuperiores, quibus nondum credenda erant tam excelſa, quando in literis humanioribus parum adhuc olei conſumſerunt: quare in tot & tantis ſentibus & dumetis labore moleſto fruſtra defatigati reſiliunt antequam ad venerandæ ſenectutis annos peruenerint, nempe adhuc ætate virili floreſcentes. Audire autem vos obſecro verba Iob: In antiquis eſt ſapientia, & in multo tempore prudentia. Ideo motus quondam Rab Eleazar dicenti ſibi benigne magiſtro ſuo Iohanan, Veni, docebo te opus de *Mercaua*: id eſt, de ſublimioribus contemplationibus, reſpondit לא קשאי id eſt, non incanui, quaſi nondum conſenui. Nouerat enim diſcipulus ille ſagax & præcocis adoleſcens ingenij, ad tam ſublimem & altam ſapientiam nõ eſſe aptos nec idoneos, niſi eos qui iam ſedatis & extinctis cupiditatum ardoribus & calore iuuenili refrigerato, annis prouecti, cum quadam tamen naturali probitate ſeneſcunt. Nam quid adhuc afferret ſenium commodi, niſi probitatem & conſtantem vitæ integritatem adderet? Idcirco velim credat omnium nemo, quod ij ſint vere theologi quantumcunque ſenes, quacumque præditi contentioſa loquacitate, qui vitiorum quolibet genere fœdati, ſuperbia, hypocriſi, auaritia, odio, inuidia, & ſæpe tecta religione, luxuria, neglecto mentis lumine affectiones ſequuntur animales. Aſſilit huic meę opinioni Salomon, qui ait, Abominatio Dei eſt ipſe peruerſus: hic eſt ille qui ab altitudine auerſus vergit ad decliuia, quantumuis eum natura erexit in alta. Non ignorauit Algazel, Marrane, tuus ille Mahumetiſta hos ſibi contrarios in anima motus ſurſum & deorſum homini docto quam infeliciſſimos fore, quum in libro De ſcientia Diuina demonſtrat, quod ex contrarietate huiuſcemodi attrahentium impreſſionum fit cruciatus in anima fortiſſimus & maxime formidoloſus. Sic præter vitia etiam peruertunt & auertunt ſecularia negotia, dum forte parentes, vxor, liberi, res familiaris, amici, inimici, caſus, euenta, & quælibet propinquorum neceſſitudines, haud ſinunt vires hominum ſummos intelligentiæ gradus aſcendere. Sed fac quiſquis veſtrum erit, nihil in nobis ſitum eſſe quod impediat, finge captum ingenij noſtri fœlicem & fauſtum, nulla ſit dementiæ aut deſipientiæ ne ſpecies quidem. Iam parata ſuccurrant omnia quæ ad ſuſcipiendum res altiſſimas pertineant, vt de noſtra fragilitate recte queri nemo poſſit: tamen à ſpeculando nonne plurimos deterrebit excelſior cœlo, profundior tartaro, diuinorum obſcuritas illa nec ſenſu nec ratione peruestigabilis, quæ à ſtudiis noſtris non vt cæteræ ſcientiæ lucem recipit, ſed ſecum affert, & quaſi de ſuo ipſa promptuario in viros non indignos radiat atque lucet, quanquam nec ſua ſponte vt vilem ſeſe paſſim proſtituit, nec non inuitata ſe offert, ſed à noſtra voluntate humanis ante ſcientiis

perquam ornate inſtituta, non valde repugnans A
attrahitur, quemadmodum ſi retuſum ferrum, vt
ait Salomon, & non prius politum fuerit, exacue-
tur multo labore, & poſt induſtriam ſequetur ſa-
pientia. Etenim quæ à ſenſu prouehuntur ad in-
tellectum, diligentia quadam ſtudiorum & arti-
ficiali ratione colliguntur, vltra vero quæ ab in-
tellectu ad mentem & ad eius lumen pertingunt,
quaſi diuinam induunt perſonam, & idolo ca-
rent humano, vt iis queat nihil à nobis cogitari
profundius. Super ea igitur re ingemuiſſe viſus eſt B
idem Salomon, cum ait, Alta profunditas ſeu pro-
funda profunda (ita enim Hebraice legitur) quis
inueniet eam? Non dixit, quis habebit eam? non-
nulli enim habuerunt. Sed quis inueniet? tan-
quam difficile, non autem quoquo modo impoſ-
ſibile, quia Dominus dat ſapientiam, & beati qui
inueniunt eam, vt eſt in ſacris oraculis. Paucorum
eſt igitur inuenire illam & eorum quidem beato-
rum, ſuper quos non ſuis meritis, ſed dono Dei
coruſcat tam venerandi luminis ſplendor. Sane C
arbitror neminem fore qui neſciat, non eſſe mul-
titudinis audire Dei ſermones, quapropter cla-
mabant ad Moyſen, Loquere tu nobis & audie-
mus, non loquatur nobis Deus. Te, inquiunt,
te audiemus: quod Onkelus interpretatur *Ne-
kabel.* Quare in capitulis patrum ita legitur, Mo-
ſe *kibel*, id eſt, Moyſes audiuit & accepit legem de
Sinai. Vnde *Kabala* dicitur, ab auditu acceptio.
Quod animaduertendum & memori puto men-
te reponendum, ex tanta fuiſſe hominum mul- D
titudine, tot etiam ſanctorum, Moyſen ipſum,
qui ad veri & æqui agnitionem ab ore Dei reci-
piendam vnus, & præter eum nec alter aliquis
eſſet deſtinatus. Sic enim Cabaliſta ille Azariel
Bar Salomo Garonenſis ſcribit, לא כל הנביאים
היו יכולים לשמוע הדבור השכינה כי אם משה:
Quod eſt, Non quidem prophetæ omnes fue-
runt potentes audire ſermonem ab ore Dei, niſi
Moyſes.

Vos igitur optimi viri, quorum animos meo E
erga vos amori communia ſtudia mirifice deuin-
ciunt, ex his facile perſpicitis, quæ mihi obiter ex-
ciderunt, rem valde neceſſariam humano gene-
ri cœlitus indultam eſſe Cabalam, ſine qua nemo
tam raram, tam difficilem adipiſci queat appre-
henſionem Diuinorum, quæ certe non ſunt mor-
talium rationum probationibus, non ſenticoſis
inanium verborum contentionibus, non huma-
nis ſyllogiſmis propter eorum Diuinitatem ſub-
iecta, quin imo tam magna, tam grandia, tam F
infinita, vt vna hominis ætate, vel (ſi libeat deni-
que) pluribus, omni quantumcunque indefeſſo
labore ſuperari non poſſint, etiamſi vitæ noſtræ
anni tendant in multa ſecula, nobis plane in hoc
luto, in hac argilla & denſi corporis cæmento
ſpirantibus, & corporeo ſenſu cuncta præſumen-
tibus. Aiunt enim ſapientes Hebræorum Ma-
giſtri: כי להגיד כח מעשה בראשית לבשר ודם
אי איפשר id eſt, Quod ad explicandum virtutem
operis de *Breſith* carni & ſanguini, impoſſibile. G
Quanto magis de *Mercaua*. Quare faciamus o-
portet vt ſingulares technographi & artifices do-
cendo ſolent. Credamus vnicuique in arte ſua
perito. Nam logicus de parte orationis à Gram-

matico recepta credit, Rhetor à logico argumen-
tationum aſſumit locos, Poeta & orator à muſi-
co, Geometra proportiones ab Arithmetico mu-
tuatur, Aſtronomia numeris, figuris ac dimenſio-
nibus mathematicis fidem habet. Tranſnatura-
lia vtuntur coniectura naturalium. Et omnis ſci-
entia ſuperior recte præſumit de ſtatutis inferio-
rum, nihil eorum conata probare quæ ab arte vl-
la priori audiuerit eſſe firmata, ſed liberaliter di-
ctis credit, ne ante tota homines vita deficiat,
quam vnius poſſit diſciplinæ vel minima ratio
perfecte inueſtigari. Quod ſi hoc in humanis fit,
& quaſi vilioribus ac ſellulariis opificiis, vt ab au-
ditu recipiant atq; credant eis viris quos præ aliis
doctrina eſſe ſingulari præditos arbitrantur, an
in ſummarum & diuinarum rerum ſcientia quam
noſtris viribus ne vnus item & alter attingere vix
poſſumus, traditionem ſanctorum hominum &
receptionem fore contemnendam putabimus,
quæ Cabala Hebraice dicitur? Eſt enim Cabala
diuinæ reuelationis, ad ſalutiferam Dei & for-
marum ſeparatarum contemplationem traditæ,
ſymbolica receptio, quam qui cœleſti ſortiuntur
afflatu, recto nomine Cabalici dicuntur: eorum
vero diſcipulos cognomento Cabalæos appella-
bimus, & qui alioquin eos imitari conantur Ca-
baliſtæ nominandi ſunt: perinde atque circa edi-
tos illorum ſermones quotidiano labore deſu-
dantes. Equidem Philolae, Marranus inquit, ſi
per te licet, opinor hunc Iudæum vno faſce quic-
quid de Cabala dici potuit Neſtorea eloquentia
complexum eſſe, vt pernoſcamus quid nomen
ipſum deſignet, ac vnde oriatur, ſitne in natura
vel in hominum vſu aliquid eiuſcemodi quod
Cabalam vocant, deniq; cuius cauſa vel propter
quid ita ſit, quatenus & ad quid vtilis, & diuinæ
contemplationi quam videatur eſſe neceſſaria,
quantumque homini poſſibilis idoneo & ad eam
ſe præparanti. Quis dici Cabalicus, quis Caba-
læus debeat, & quis Cabaliſta, quid opus eſt ver-
bis? totus à capite ad calcem, in hoc laudandus,
quod nullas oculis tenebras offundit. Tum Phi-
lolaus, Soluiſti funem, Marrane, ingreſſus mare
magnum & vix ſulcabile, nondum in portu naui-
gas, & quæ Simon iſte tanquam in breuem tabel-
lam depinxit, videris per caliginem videre, ac per
mediam nebulam intueri: adhuc enim ne ad fo-
res quidem eius artis adducti ſumus. Quare mi
Simon Hebræorum contemplatiſſime, amabi-
mus te, pergas vltra, nobis enim hactenus non
plus profueris, quam vt anſam præberes de arte
Cabaliſtica latius cogitandi, quid illud ſit quod
reuelatum eſt, quis reuelauerit, quis receperit,
quid commodi afferat ea receptio, quis modus
artis hui⁹, per quam (vt rumor eſt) miracula fiant:
nam id vltimum de longinquo me huc appulit.
Expoſtulabo, inquit Simon, illud omnium pri-
mum de Neſtorea eloquentia, cuius à Marrano
inſimulor. Ea enim & Philoſopho mihi, & Iudæo
eſſet me iudice, opprobrio futura, tanquam adu-
lationes amanti, cum nequeat tanta breuitate ſer-
monis contineri eloquentia, quæ & verborum &
rerum copiam deſiderat, & Iudæis nobis in mo-
re non ſit, vt fucos dicendi ſequamur. Nam loqui
proprie, non eloqui ſub ferula didicimus, & cau-
ſæ veritatem

ſæ veritatem magis quam locutionis ornatum quærimus. Sed abſoluam paucis, quod vehementer optatis, ne tot & tam diſcriminoſis itineribus defatigatos, vel næniarum ambagibus quaſi oſcitantes vos animo pendere ſinam: poſt enim quam ſine vllo vt apparet tædio audiuiſtis, ego quibus veſtigiis & indiciis, quot & quibus veluti canibus definitionem Cabalæ venatus deprehenderim, ne vos in ipſo nomine contingat errare, ſicut Sophiſtarum quidam irriſione digni, propria temeritate vel ſi malueritis negligentia diſcendi falſo aſſeruerunt, Cabalam fuiſſe hominem diabolicum & hæreticum, vnde Cabaliſtas hæreticos eſſe omneis (abſtinere obſecro ſi poteſtis à riſu, quanquam eſt ridiculum ingens, at deſinire velim hæc hominum monſtra & portenta ridere) commodum ea proferam, de quorum certitudine dubitantes me rogaſtis, ſi prius commonuero Cabalam nec ſenſuum rudi tactu, nec imperioſis logici artificij argumentis eſſe quærendam, cuius fundamentum in tertia cognitionum regione conſtituitur, vbi non iudicium vrgens, non probatio euidens, non ſyllogiſmus demonſtrans, quinimo vbi nec ipſa hominis ratio dominatur. Sed nobilior quædam notitia, vbi lumen mentis cadens ſuper intellectum mouet liberam credendi voluntatem. Quæ enim ſenſu percipiuntur, infra ſcientiam ſunt & ratione certiora: quæ autem mens influit, ſupra ſcientiam ponimus, perinde atque rationali diſcurſu ſolidiora. Conſtiti paulisper & commoratus ſum, ne res tam diuinas, fragilitatis humanæ inueſtigationibus & regulis, vt aiunt, logicalibus ſubiectas putetis: ignoſcite amici, non aſſero meditata, ſed vtut cauſæ intercidunt alia ex aliis traho. Iam enim ad id quod vultis propero, quid illud ſit? quod reuelatum eſt, nemo à me impetrabit, vt exiſtimare queam de omni vos id reuelatione propoſuiſſe cunctorum creditorum, quæ prope videntur eſſe infinita, quin potius quid illud ſit primarium vniuerſale atque præcipuum diuinitatis reuelatum, in quod ſingulæ reuelationes diuinorum feruntur & reducuntur. Certe id quidem ipſum, Philolaus inquit. Tum Simon Recte vero, & eſt profecto aliud nihil, quam poſt ruinam primordialem generis humani vniuerſalis reſtauratio, quæ à nobis ישועה, & à Latinis ſalus nominatur. Eius ipſius extat omnium prima noſtræ ſpeciei facta reuelatio, ſi examuſſim vniuerſa mundani exordij pondero, qua nulla fuit prior: non enim in ſomnio correptus quaſi diuinaret Adam per afflatum Propheticum de vxore poſt ſoporem loquutus eſt, Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea: ſed minus ſe coſtarum alterius lateris expeirectus habere ſentiens, poſtquam ad cuncta ſingulatim animantia terræ maris ac aeris facto circuitu perueniſſet, de ſubito intuitus Heuam, vir robuſtus & iuuenis adoleſcentulam ſucci plenam, ſpecie venuſta, vultu blando, & humana energia præditam, mutua prurigine cœpit exardeſcere, ac geniali cupidine oppleri, quæ tum ſe non erga vllum animal aliud retigiſſet. Sic enim Eleazar ait, ille Magiſter noſter, & Salomon commentator ſacrarum Scripturarum ordina-

A rius, שבא ארם על כל בהמה וחיה ולא נתקורה רעתו בהם ער שבא על האשה׃ Hoc eſt, Quod venit Adam ad omne iumentum & animal, & non commouebatur ſenſus eius in illis vſq; dum veniſſet ad vxorem. Quibus è verbis, proh hominum fidem, obtortum ſcelus malignitate peruerſorum hominum contigit, ſi modo ſint homines, ac non magis diaboli incarnati, & laruæ furiales exiſtimandi, qui ſeditionem Chriſtianitatis aduerſum nos, quamuis ſecundum leges impera-
B torum innocenter & pacifice viuentes, tamen quolibet genere iniuriarum excitare parati, cum ſæpe alias, tum nuper in iſta vrbe, dicta Magiſtrorum noſtrorum falſo interpretati, ſic expoſuerunt: Quod Adam tunc cum omnibus beſtiis & animalibus fœde coiuerit. Deus bone, quanta turpiſſimorum nebulonum audacia, infantium Sophiſtarum aſſenſu & fauore adiuta! Nunquam enim בוא iuxta linguæ Hebraicæ proprietatem luxuriæ coitum ſignificat, tametſi
C quandoq; pro neceſſario materiæ ſubiectæ complexu, per quandam illud metaphoram de coitu ſeminali ex verecundiæ modeſtia intelligatur, vt Geneſ. 16. cap. Ingredere ad ancillam meam, ſi forte ſaltem ex illa ſuſcipiam filios: quo in loco בא id eſt, Ingredere ad ancillam: non autem dixit, Coëas cum ancilla. Quod etiam hic par non eſt, vſque adeo, vt ab hominibus quantumcunque nequam nequeat accipi conſimiliter, propter negotij eius de quo ſermo ſit impoſſibilita-
D tem. Nam certe qui fieri poſſet vt tantus vir & iam magnus Adam cum cimice, pulice, muſca, & cicada ſeminaliter coiuiſſe intelligatur? Hæc eam ob cauſam receſſi, vt his & huiuſcemodi falſariis, maledicis & maledictis ac leuiſſimis tranſfugis, neque in hac neque alia vlla in parte fidem habentibus, nihil contra nos de ſacra, quam non nouerint, ſcriptura credatur. Redeo ad id vnde digreſſus ſum. Naturæ itaque inſtigatione ſoli cum vterque in mundo eſſent, vir ſentiebat vxo-
E rem ad ſe pertinere, nondum igitur Cabala hæc fuit. Cæterum & hoc ingenij erat videlicet ſingularis & acerrimi, vt cuique rei protoplaſtus ipſe iam orbis Dominus ſpontaneo poſitu nomen adderet, quo cognoſcamus voluntatis id fuiſſe, non naturæ. Nec illud non rationis extiterit, poſt legis tranſgreſſionem, quod pœnam mortis in monitorio comminatam formidauerit, quam ductu rationis iudicabat fore non corporalem, eo quod ſe mox atque de ligno comederat, mori
F non ſenſit. Ergo iuxta Ramban, moriendum in peccato intellexit, ſicut & nos Cabaliſtæ intelligimus. Iam quid in omnibus his, oro, diuinæ reuelationis fuiſſe putandum eſt? certe nihil hucuſque comperimus, quod non totum aut conſilio rationis aut motu ſenſus patuiſſe dubitauerit omnium prorſus nemo: at illa tam pernicioſa legis tranſgreſſio, tanta in Deum Optimum Maximum contumelia, tam infeſta temeritas, tam contagioſa libido, tam tetra, tam veneno ſa peſtis,
G toxica & fœda lues, generis humani corruptrix, in venarum cuniculis inſidens, & cum ipſo profluuio ſeminis in poſteritatem continuo meatu ſerpens, an qua poſſit via quove modo expiari & auerti nulla valuit humanæ fragilitatis cogita-

tio præſumta concipere. Hic inquam, hic ad imminentis deſperationis, quo morbo nihil perniciofius, efficax ſubſidium diuina reuelatione opus erat, ac ne tunc figmentum ſuum fictor Deus omnino deſeruerat, ſed ſpem quandam iniecit, fore non impoſſibile hoc ipſum quamuis immane crimen & contra infinitam maieſtatem admiſſum, tamen tractu temporis finito, aboleri, tolli & extingui. Dixit igitur ad Angelos audiente Adam, Et nunc ne mittat manum ſuam & ſumat de ligno vitæ, & comedat, & viuat in æternum: & emiſit eum Dominus Deus de paradiſo voluptatis. Vox vltima hæc erat, quam ab ore Dei miſer audiebat, cum iam ex horto pelleretur: qua tamen inter tot mœrores atque luctus firmam erga creatorem ſuum recepit ſpem illam, quod tam horribilis ſententia ſucceſſu temporum fieret ex Dei miſericordia reuocabilis, iſtudque ſibi verba indicabant oraculi: ait enim, Nunc, ſiue iam, ne mittat manum ſuam & ſumat de ligno vitæ. Nempe haud fruſtra dictionem nunc, vel iam, addidit Deus, qua præſens tempus deſignatur, inſinuando ſententiam non fore perpetuam, ſed poſſe contra eam futuro poſt tempore abolitionem impetrari, ſi quando veniret homo ad veſcendum de ligno vitæ deſtinatus, quamuis tum ſemetipſum ſuſpicaretur, dum ſpiritus ſuos regeret artus, irreuocabiliter pendere pœnas, quia non fuiſſet ſecum perendie Deus, vt ſolebat, facie ad faciem locutus, quod iam indignationis erat ſignum, & alienati ab Adam animi, vt qui ante cum ſingulis quibuſque animantibus atque beſtiis loquebatur omnium creator Deus, iam cum homine peccatore loqui ore ad os dedignaretur. Ne tamen illum prorſus omni conſolatione deſtitueret clementiſſimus pater, continuo miſit Angelum, à quo plenius tantæ ruinæ futuram diſceret reparationem. Sic enim Cabaliſtæ in commentariis circa librum *Ietſira* ſcribunt, שהאבות רבותיהם היו מלאכים ידועים רבו של אדם רזיאל: id eſt, Quod patrum præceptores fuerunt Angeli noti, videlicet præceptor ipſius Adam Raziel. Hic autem ſummi Dei nutu expiationis ei viam oſtendit, & diuinum ſermonem per allegoriam recipiendum, more Cabaliſtico expoſuit, cuius non modo verbum vllum, ſed ne litera, quantumcunq; minuta & exilis, ac ne apex quidem fruſtra ponitur. Te autem appello Philolae, & te Marrane omnium ex doctis doctiſſimi viri, accommodate hanc veniam, quod forte religio me prohibitura fuerit, alienis à ſecta noſtra, & ritu Iudaico non initiatis, tam recondita & tam arcana prodere, quorum cognitio, ita me Deus amet, diſcipulis etiam propriis ſæpe multumque denegatur, vt vix raris in libris eadem liceat ſaltem tegumentis ac ænigmatis obuoluta inueniri. Sic enim in Thalmud legitur, אין מוסרים סתרי תורה אלא ליועץ וחכם חרשים ונבון לחש: id eſt, Non traduntur abſcondita legis, niſi conſiliario & ſapienti magiſtro iuuenum, & intelligenti mago. Quare dicamne amplius, an taceã? non parum dubitare me faciunt, tum magiſtrorum interdicta, tum ad ſcrutandas res altiſſimas ardor ingens vtriuſque veſtrum (vt arbitror) diuino igne inflammatorum. At audacter tamen in-

A dulgentior mihi ipſi, temperabo aſperitati præceptorum, qui video ſolis lumen abſque diſcrimine ſuper omnes diſpergi, quotquot obicem remouerint, dicamque, tametſi pro more gentis noſtræ perquam ineleganter, tamen vtut potero, quę homines doctiſſimos ſapientiſſimoſque dixiſſe, & ſcripta diuinitus reliquiſſe acceperim. Et explicabo nihilominus orationem ſane occultiſſimam à creatore mundi cum beatis Angelis in ſuæ diuinitatis penetralibus habitam. Dixit namque Deus,
B Ecce Adam ſicut vnus ex nobis: non ex vobis inquit, ſed vnus ex nobis. Nam in vobis Angelis, numerus eſt & alteritas. In nobis, id eſt Deo, vnitas infinita, æterna, ſimpliciſſima & abſolutiſſima. Nec ipſum vnum in Angelis ſi quid ſit, eſſe poteſt ſicut in Deo. Non igitur connumerauit ſibi Angelos Deus, cum de vnitate loqueretur, quoniam repugnat idem aliquid eſſe vnum in natura cum Deo & Angelis: tanta eſt creatoris & creaturæ diſtantia. Quid igitur eſt quod ait, Ecce
C Adam ſicut vnus ex nobis? Hinc ſane coniicimus alterum quendam eſſe Adam cœleſtem, Angelis in cœlo demonſtratum, vnum ex Deo, quem verbo fecerat: & alterum eſſe Adam terrenum, repulſum à Deo quem ex luto manibus ſuis finxerat, & horto exegerat, Iſte, vnus eſt cum Deo: hic non modo alter eſt, verum etiam alius & aliud à Deo. Poſt miſerabilem itaque generis humani caſum docuit Angelos ſuos Deus de reſtitutione aliquando futura ſalutis, per quemnam ventura eſ-
D ſet: & quidem docuit non quantum ipſe docere, ſed quantum capere Angelica conditio poterat; in præſentia demonſtrans quis eſſet humanum genus redemturus: tunc enim prædeſtinata plane fuerat ſalus hominum; Quapropter, Ecce, inquit, hic eſt ille Adam, qui non tantum poſt orbis & veſtri ortum eſſentialiter eſt, ſed etiam ante omnem creationem in æternitate fuit vnus ex nobis antequam tempus fieret. Quod Onkelus Chaldaice ſic interpretatur הא אדם הוה יחידי
E בעלמא מניה: id eſt, Ecce Adam fuit vnigenitus meus ſiue vnicus meus in æternitate ex me ipſo: quo vocabulo vtitur Deus ad Abraham, dicens, Tolle filium tuum vnigenitum. Cumque futuri perſonam redemtoris iam Angelis indicaſſet, ne forte putarent eundem ipſum mox perfunctorie ſubita quadam interceſſione hoc odium tam ſceleroſi criminis auerſurum, remouit ilico dubitationem, & negotium in tempus diſtulit, ſubiungens, Et nunc præſenti hoc tempore ne iſte meus
F in æternitate vnicus qui ſubſiſtit ex me ipſo, manum ſuam mittat, & ſumat etiam de ligno vitæ: innuendo, ſcilicet, quod ſolum nunc fieri prohiberet, id olim ſe conceſſurum. Quo prudenter intellexerant, quod tametſi non nunc, attamen poſt, temporis ſucceſſu per iſtum Adam cœleſtem Deo coæternum ruina hęc veniret de fructu ligni reparanda. Domino itaque vniuerſorum ſedenti ſuper thronũ ſuum omnes cœli exercitus aſſiſtentes ei, vt inquit Micha, à dextris & à ſiniſtris, pro
G tanta erga mortalium imbecillitatem clementia gratias egerunt. Miſſus eſt igitur Angelus Raziel ad Adam collapſum & mœrore plenum, vt conſolaretur eum, cui ſic dixit, Ne ſupra modum conficiaris gemitu & moleſtia; quod te du-

ce genus

ce genus humanum in ſummam corruit perditionem. Quoniam originale peccatum hoc expiabitur. Nam ex tua propagatione naſcetur homo iuſtus & pacificus, vir heros, cuius nomen continebit in miſerationibus, etiam has quatuor literas I. H. V. H. & ille per rectam fidem & placidam oblationem mittet manum ſuam, & ſumet de ligno vitæ, & eius ligni fructus erit omniũ ſperantium ſalus. Quo ſermone finito, ille damnatus & ærumnoſus Adam inter miſerias omnes in quas incidit, inter dolorẽ, inter luctum, quo in tanta calamitate fuerat affectus, confidens in Deum mutandi delicti ſpem concepit, & idcirco incredibili erga factorem ſuum amore actus diuinæ clementiæ gratiam habuit. Hæc fuit omnium prima Cabala, primordialis ſalutis nuncia. O rem gratam! ô cauſam deſiderabilem! Quid commodius? quid acceptius? quid potuit magis opportunum perditæ conditioni mortalium à ſuperis afferri? quid opis præſtari conuenientius, quam vt ſalutem publicam captiuis nunciarent? Hæc eſt illa reuelatio ſanctiſſima & ſumma, in quam omnes diuinæ reuelationes reducuntur, hæc optatiſſima traditio, hæc ſaluberrima receptio, in qua omnes Cabaliſticæ receptiones recapitulantur, omnes diuinorum traditiones, omnes cœleſtium eruditiones & vatum viſiones & beatorum meditationes vniuntur & communicantur. Quam ob rem cum ſingula hæc Adam vxori ſuæ palam renunciaſſet, cœpit ea præſente ad poſteritatis commemorationem & gratiarum actionem erecto altari Deo ſacrificare. Ita enim Magiſtri noſtri tradiderunt, שנם ארם הראשון הקריב שור פר id eſt, Quod tum Adam primus obtulit iuuencum. At Heua iam futura viuentium mater ſummota deſperatione, tandem à viro ſuo cognita concepit, & peperit primogenitum. Vnde ingenti & incredibili gaudio perfuſa, quod putaret ei mox ſaluatorem eſſe natum, ſic exclamauit, קניתי איש את יהוה Id eſt, Acquiſiui virum illum quatuor literarum, quas literas ab Angelo iam pridem receperant; & acquiſitum nominauit Cain. Quem vbi parentes agnoſcerent præter ſpem prauis moribus peruerſum, alteram inchoarunt natiuitatem, & genuerunt Abel. Adoleſcentibuſq; tunc vtriſque filiis, tradiderunt hanc Cabalam, id eſt, ab auditu de ſalute reſtituenda receptionem, tum ab Abel ardenter amatam, tum à Cain viliter deſpectam. Opinione vero ductus Abel, quod ipſe foret idem ille, de quo reuelatam expectarent reſtaurationem: cum ſe Deo gratum, fide recta & oblatione accepta ſentiret, eo quod ad ipſum reſpexerat Dominus, & ad munera eius, ad Cain autem & ad munera illius non reſpexit, toto cœpit pectore mentiſque affectu ligni fructum deſiderare, quem in oblatione vitæ conſtitutum eſſe iudicabat: eaque ratione, lignum vitæ dictum, & ita cognominatum, quod eſſet per lignum vita creatori offerẽda, qui dedit illam: quare manum ſuam eo conatus eſt mittere, quod de ligno acciperet, abſumeret ac aboleret: hoc enim אבל deſignat. Vnde fratris contra ſe odium patienter tulit, & quærenti occaſionem rixæ, vehementer etiam irato, non blandis verbis expoſtu-

A lauit, vt mitigaret illum, ſed prorſus tacuit. Cumque videret ſibi mortem, rapto de arbore ramo, vel lignea claua Cain minantem, quam maxime lætatus eſt, ſperans ligno interfici: non enim tum erat ferri vſus ante ortum Thubalcain, qui primus fuit malleator & faber in cuncta opera æris & ferri. Claua itaque lignea & prægrandi munitus, dixit Cain ad Abel fratrem ſuum: Et fuit cum eſſent in campo & inſurrexit Cain in Abel fratrẽ ſuum & occidit eum. Romani addunt legendo, dixit B Cain, Egrediamur foras: quod non eſt in ſacræ ſcripturæ contextu. Abel autem inermis armato non reſtitit, ſed volens & libens ſe morti obtulit. Cum non tantum ſatiſdare pro nobis creditori Deo, verum etiam & originale debitum omnino ſoluere, ſi fieri poſſet, & acceptabilis deuota conſtitutaque hoſtia in ſolutum pręſtari paratus eſſet. Poſt vero quam iſte deceſſerat ſine liberis, ſuſtinuit Adam multo tempore, ſi forte quod in filiis non inueniſſet, id contingeret in nepotibus. Sed C quid iam ſperaret in reproba Cain generatione, de qua pridẽ omnis fiducia euanuit? videbat eam omnem ſellulariis artibus & opificiis incumbere, ſtudio ſeruili nauare operam, tenuiora commoda & officia corpori neceſſaria ſequi, nihil diuinum cogitare, nihil liberale, nihil heroico viro dignũ, quare aliam prolem & aliud ſemen à Deo petiit & impetrauit, quo plane ſupra quam dici queat exhilaratus eſt pientiſſimus pater, ſic dicens, Poſuit mihi Deus ſemen aliud pro Abel quem occi- D dit Cain. Ideoq; vocauit nomen eius Seth, quem genuit ad imaginem & ſimilitudinem ſuam non quod cæteri eius liberi non habuiſſent formam & imaginem humanam, qui & homines quoque erant. Sed quia reliquorum hactenus præter Abel, potius dæmoniorum generatio quam hominum dicenda fuerat, propter illorum execrabilem malitiam & vitia deteſtanda. Non igitur quod dæmones & diabolos ſubſtantiuos genuiſſet id ita nunc additur (vt impij & prophani qui- E dam mentiuntur) ſed quod voluntate malos. Nihil autem eſt malum niſi vitium & dæmonium. Pergam itaque ſi vultis, vt qua ianua ſum ingreſſus, vltra proficiſcar. Et illi, Perge diligenter obſecramus, inquiunt. Denuo Simon ait, Pater noſter Adam, rurſus ex Seth nepotem ſuſcepit, memor eius Cabalæ quam ſibi Raziel tradiderat, quod ex ſua propagatione naſceretur homo futurus ſaluator. Quare vocatus eſt Enos, id eſt, homo, tunc putabatur & quidem valde ſperatum F fuit eum appellandum fore iuxta Cabalam Angelicam per nomen quatuor literarum I. H. V. H. vel ſaltem magis Cabaliſtice in miſerationibus per *Sin* literam de medio quatuor literarum I. H. V. H. Sic enim in ſacra hiſtoria ſcribitur, אז הוחל לקרא בשם יהוה quod Latini non admodum docte legunt, Hic cœpit inuocare nomen Domini: ſed rari quidam & contemplantiſſimi Cabaliſtarum, rectius quoad linguæ proprietatẽ interpretantur, ita de גימטריא *ghematria*, Tunc expecta- G tus eſt vocari per *Sin* literam, quæ in arte Cabaliſtica idem quod ברחמים id eſt, in miſerationibus, & מ litera per *notariacon* deſignat מתוך id eſt, de medio, ſcilicet quatuor iſtarum literarum I. H. V. H. Perinde atque hoc modo intelligi deberet, אז

: הוחל לקרא בשין מתוך יהוה id eſt, Tunc expectatus eſt vocari per *Sin* de medio, I. H. V. H. quaſi pro Angeli enunciato Enos ſumeret de ligno vitæ mundumque redimeret, heros ipſe nominatus, I. H. in miſerationibus V. H. notate arcanum & animaduertite myſterium. Cum vero iam nullius Angeli deſtinatione hoc modo appellaretur, tum iſto relicto in alium ſpem ſuam locarunt. Angelorum namque, id eſt, Dei nunciorum monitu nomina patribus indita ſunt pro quibuslibet euentis, ſiue præteritis, vt, quia poſſedi, vocatus eſt Cain: ſeu præſentibus, vt quia vit, vocatus eſt Enos: aut futuris, vt quia parentibus luctum præbiturus, vocabatur Abel. Expectatio hæc in quartam trahitur Enos progeniem, & de Iared natus eſt Henoch, qui ambulauit cum Deo, ſed diſparuit, quoniam abſtulit eum Deus. Tertio abhinc tractu venit Noe in conſolationem omnium publicam illam auditu receptam ſalutem recta fide ſperantium, quorum ex vniuerſa plebe tantum octo inuenti ſunt qui placerent Deo. Fuit etenim Noe vir iuſtus & perfectus in generationibus ſuis, & ambulauit cum Deo, qui recepit in mandatis vt faceret arcam de lignis, in qua ſaluaret mundum. Cabalice igitur ſperauit in lignum, ſic enim Iob ait, כי יש לעץ תקוה id eſt, quia eſt ad lignum ſpes: ac hoc fato certior factus quod in ligno vita homini fuiſſet promiſſa. Sed poſt ebrietatem ſequuta eſt confuſio. Vnde & Babel cognominatur, quæ nunc Babylon à *Balbel*, id eſt Chaldaice confuſio. Hæc ſub familia & liberis Noe fuit orta. Erant autem filij eius, Sem, Ham & Iaphet. Futuro itaque Dei ſeruo Sem, in quo ſalutem præ cæteris ſperabat, ita benedixit: ברוך יהוה אלהי שם quod Cabaliſtice traducitur, Benedictus quatuor literis Dei Sem: per hoc inquiunt Cabaliſtæ הוריע כי יהיה שם עובר האלהים id eſt, Notum fecit quod futurus erat Sem ſeruus Dei, vt ſcribit Rabbi Moyſes Gerundenſis. Quo intelligimus deſiderium pij patris fuiſſe, quod Sem benediceretur appellatione quatuor literarum I. H. V. H. vt fieret originalis peccati redemtor. At ne tunc quidem illud veniſſe tempus à Deo ſtatutum, quo tanti caſus reparatio contingeret, Angelus Iophiel ipſi Sem adnunciauit. Ita enim ſcribunt Cabaliſtæ, רבו של שם יופיאל id eſt, Præceptor ipſius Sem fuit Iophiel. Suſpendebant igitur ea ſecula ſuper eiuſcemodi recogitationes ſuas, vſque in annos Abrahæ filij Tharhæ, qui primo nominatus fuit Abram. Ei viro erat Angelus quidam familiaris Zadkiel, ſic enim ſcribunt Cabaliſtæ: רבו של אברהם צדקיאל id eſt, Præceptor Abrahæ fuit Zadkiel; qui eandem ei Cabalam tradidit recipienti, quam Adæ protoplaſmati Raziel. Denique (vt arbitror) reliqua ſunt haud ignota, quod quanto ille tempore vocatus fuerat Abram, & vxor eius Sarai, tamdiu nunquam ſibi hæredem genuerant. Poſt vero quam nomen viri mutabatur Abraham, & vxoris nomen Sara, mox Iſhac ſuſceperunt filium, de quo cum ei iuſſiſſet Deus, vt vnigenitum tolleret, quem diligebat Iſhac, & eum in excelſo Morię quodam monte ſuper ligno immolaret, incredibile videtur quo gaudio & quanta lætitia exultauerit, diuinæ pro-

A miſſionis memor, qua pollicebatur ei Deus his verbis, Statuam (inquit) pactum meum inter me & te, & inter ſemen tuum poſt te in generationibus ſuis fœdere ſempiterno, vt ſim Deus tuus & ſeminis tui poſt te, atque in te benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. Quapropter quam diximus humanæ vniuerſitatis ſalutem, in filio ſe confidebat allaturum, quem ſubito ad vocem Dei aſſumſit, & oblationis omne lignum ſuis ipſe manibus excidit. Nempe lapſum originalem per B lignum reparari poſſe, oraculum docuit. Vnde ſcriptura dicit, quod tulit Abraham ligna oblationis, impoſuitque ſuper Iſhac filium ſuum, & poſuit eum in altare ſuper ſtruem lignorum, extenditque manum & arripuit gladium vt immolaret filium ſuum. Niſi enim recepiſſet Iſhac à patre ſuo traditam humanæ ſalutis Cabalam per lignum vitæ atque hominis cuiuſdam iuſti oblationem futuræ, vt eſt cunctis viuentibus horribile mori, non vtique fuiſſet tanta beneuolentia & C tam alacri vultu animique hilaritate, viſam impendere præ oculis mortem ſponte amplexus, ſed velut eſt mortalium conditio, aut ſtrictum mucronem declinaſſet, aut verbis ſaltem quibuſdam lenioribus patris ſæuitiam vel mitigaſſet, vel fugiſſet. Atqui ſuſpicatus ſeſe fore illum quo futura eſſet primordialis ruinæ reſtauratio, nihil ſibi ea immolatione duxit iucundius, nihil dulcius ea morte, cuius gratia totum opinione ſua redimeretur genus humanum. Præbuit ſane illi D hanc ipſam ſpem eo firmiorem, quod eundem locum Deus ab orbe condito ſacrificiis deſtinauerat. Terra namque Moria eſt digito Dei Abrahæ demonſtrata, in qua primus Adam ſtruxit altare, obtulitque Deo munera, vbi & Cain & Abel, vbi & Nohe filiique ipſius ſacrificarunt. Sicut Magiſtri noſtri diſputant in capitulis R. Eliezer, aſtipulante Ramban & R. Ioſeph filio Carnitolis in libro Portarum iuſtitiæ, & in loco eodem vrbs ſancta Ieruſalem conſtructa eſt, Salomone E Gallo teſte. Re autem infecta cum è Moria diſcederent pater atque filius, audita eſt vox Zadkielis ad Abraham prolata, Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. Quo ſalus vniuerſa in futuram generationem cognoſcebatur eſſe protelata. Et vox ipſa Dei per Angelum Raphaelem ſuper Iſhac quoque cœlitus delapſa, Benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ; ne forte ſeipſum fore ſaluatorē illum crederet. Nam hoc quoque Cabaliſtarum eſt, qui ſcribunt ſic F רבו של יצחק רפאל id eſt, Præceptor ipſius Iſhac fuit Raphael. Ei viro de filiorum altero ſpes non erat, qui iam benedictionem paternam exercitatione venandi amiſerat: Eſau nomen fuit. De altero magna ſibi pollicitus pater prædicit his verbis rei venturæ vaticinium prætendentibus, Seruient tibi populi & adorabunt te gentes. Non acciderat igitur ſine cauſa de Iacob (ſic enim appellabatur iſte filius) tam ingens maioribus noſtris vniuerſæ ſalutis expectatio, ſed quia omnium G mortalium primus ipſe vidit portam cœli apertam, & ſcalam à terra in cœlum porrectam, & in ea conſiſtentes quatuor literas I. H. V. H. quas apprehendere gerebat in votis. Conſonantem quoque *Sin* per notariacon שמן id eſt, vnctio-

nem

A nem deſignantem, operi adiecit, quo delibutum lapidem in templum quoddam nomine Bethel exædificauit. Augebat ſuſpicionem, quod Angelus Peliel Iacob erat familiaris, qui multa conſtanti & opinione & ſermone præmonuit: tum quod Iacob elegit ſibi Deus: tum quod beatus erit ille cui Deus Iacob in adiutorio eius. Scribunt autem Cabaliſtæ ſic: רבו של יעקב פליאל id eſt, Præceptor Iacob fuit Peliel. Sed edoctus ab Angelo ſuo Iacob, ſe nō illum fore ſaluatorem quem
B hactenus cœleſtis Cabala prætulerit, negotium in aliud ſeculum diuina reuelatione reiecit, ſic dicens, Congregamini, & adnunciabo vobis quod continget in poſtremo dierum, Non auferetur ſceptrum de Iuda, & legiſlator de femore eius, donec veniat *Silo*, & eidem congregatio gentium. Quo vaticinio innotuit aliquem quandoque fore ſaluatorem humani generis, qui & ex Iuda & in poſtremis dierum naſceretur, & eſſet *Silo*, & ſceptrum regni gereret, & ad ipſum
C gentes confluerent. Quare poſt hos Patriarchas magnus ille Moyſes non ſua ſponte morti ſe obtulit, ſicut quondam Abel, ſicut olim Iſhac, ſed renuit & à cura populi ſubtrahere ſe voluit, quanquam loquebatur cum Deo, vt amicus cum amico, facie ad faciem, & baculo vtebatur pro ſceptro, & tota Iudæorum gens ad ipſum confluebat. Nouerat tamen ſe non de familia Iudæ, ſed de domo Leui ortum eſſe, nec natum in poſtremis dierum, nec eſſe *Silo* quod ſecundum Syria-
D cam translationem Onkeli Chaldæi ſignificat vnctum, quem nos appellamus *Meſſiha*. De omni tamen ratione atque modo reſtaurandi originalis caſus ſatis ſuperque inſtitutus fuit ab Angelo ſuo *Metattron*. Ita enim Cabaliſtæ ſcribunt, רבו של משה מטטרון Præceptor ipſius Moſis *Metattron*, qui eſt nuncius *Sadai*. Hanc itaque ſanctiſſimi Iacob reuelationem vniuerſitas prophetarum recepit, in poſtremis dierum naſciturum eum ex ſemine Iuda qui peccatum originale erat
E aboliturus, *Meſſiham* regem pacificum, deſinente tum ſceptro ac præfectura Iudæ, conuocatiſque ſimul vndiquaque gentibus. Hæc vſque huc receptio à patribus ad collegium prophetarum per ſucceſſionem tranſmigrauit, qui ſingulatim cuncti tractatione quotidiana inter ſe conferebant de aureo *Meſſihæ* ſeculo, in illa beata Spiritus ſancti ſchola exultantes præ ſumma lætitia, & imo de pectore gaudia ſua promentes, vno quodam ſocietatis vinculo in ipſo Meſſiha ſaluatore
F connexi, quanquam diuerſis à ſe temporibus de illo eodem venturo rege multifariam multiſque modis differentes, ſinguli tamen quiq; parem & plane haud-abſimilem ſententiam abſoluerunt. Hic quidem his verbis, Obſecro Domine, mitte quem miſſurus es: alter in perſona Meſſihæ inquit, Mitte me, hoc eſt שלחני quod in Arithmetica progreſſione per artificioſum Cabalæ modum, tum quatriliteram excellentiæ dignitatem, tum ipſum quoque iuxta Razielis traditionem
G ſuperius commemoratam rectum nomen illius Meſſihæ per æqualitatem numeri trecentorum nonaginta octo ſignificat. Et iterum, Vtinam dirumperes cœlos & deſcenderes. Alius ſic, Excita potentiam tuam & veni ad ſaluandum nos, Deus

A conuerte nos, & oſtende faciem tuam & ſalui erimus. Alius, Expectabo Deum ſaluatorem meum. Alius, Ecce Dominus egredietur de loco ſuo & deſcendet. Alius, Deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra. Alius, Veniens veniet & non tardabit, egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem cum Meſſiha tuo. Alius, qui conſolabatur gentem noſtram dicens, Abſtulit dominus iudicium tuum. Rex Iſrael quatuor literis in medio tui erit, non time-
B bis malum vltra. Dominus Deus tuus in medio tui erit fortis, ipſe ſaluabit. Alius, qui in perſona Meſſihæ pollicebatur: Et erit ſicut eratis maledictio in gentibus, domus Iuda & domus Iſrael, ſic ſaluabo vos & eritis benedictio, & erunt ſicut fuerunt quando non proieceram eos. Et alius ita, Orietur vobis timentibus nomen meum, ſol iuſtitiæ. Quid multis moror? omnes vno corde gaudere, vno ore omnes omnia bona dicere & laudare huius ſaluatoris illum diem, & optare il-
C lud tempus de quo Dauid coram Deo exclamauit, Mitte lucem tuam & veritatē tuam, illa quietabunt me, & reducent me in montem ſanctum tuum, & in habitacula tua. Super iſto autem lucis vocabulo dixit Rabbi Salomon Gallus, Lucem tuam, id eſt regem Meſſiham; ſecundum quod ſcriptum eſt, Paraui candelabrum Meſſihæ meo. Vnde certiores facti ſumus nulla de ſe ductum eſſe opinione Dauid, quod ipſe idem ille foret rex Meſſiha, qui genus humanum Deo conciliaret,
D tametſi diuinum emanauerit oraculum, Inueni Dauid ſeruum meum, oleo ſancto meo vnxi eum (quia vnctus dicitur Meſſiha) & ego primogenitum dabo illum, ſuperiorem regibus terræ. In æternum cuſtodiam illi miſericordiam meam: & pactum meum fidele illi, & ponam in ſeculum ſeculi ſemen eius, & ſedem eius ſicut dies cœlorum. Contulit ergo Dauid ſpem omnē in ſemen ſuum, ob idq; filium ex Bathſaba natum appellauit Salomonem, quod auditu receperat, crediderat que
E Meſſiham, quo ſalus mundo veniret, vtiq; principem pacis fore, iuxta Cabalam ſibi reuelatam, In diebus eius erit abundātia pacis donec auferatur luna. De alio igitur ſemine ſuo intelligendum fuit quam de filio Bathſabę. Is enim Salomon adamauit mulieres, per quas cor eius deprauatum eſt, vt ſequeretur deos alienos, nec erat cor eius perfectum cum Domino Deo ſuo, ſicut cor Dauid patris eius. Quapropter ſuſcitauit Deus ſatanā contra Salomonem, vt ei nō eſſet pax integra qui pa-
F cis ſolum nomen haberet. Quotquot igitur Cabaliſtarum ſunt, qui vniuerſam ſalutē in Salomonem retorſerunt, alium quendam Salomonē intendunt quam filium Bathſabæ; & aliud quoque templum quam eius Salomonis qui templum à ſe conſtructum diruptionis iuri ſubiecit, cui prædixit Deus, Templū quod ſanctificaui nomini meo proiiciam à conſpectu meo. Quā de re peccatum originale non valuerunt abolere, neq; Salomon hic, neq; templum hoc, quantumuis in Porta Lu-
G cis à Cabaliſta ſic ſcriptum extet, בתחלת בריאתו של עולם שכינה הית שרויה בתחתונים ובהיות השכינה למטה נמצאו שמים וארץ אחדים והיו הפקירות והצינורות פועלים בשלימות ונמשכים מלמעלה למטה ונמצא השם ית׳ ממלא מעלה

וכטה בא ארם הראשון וחטא ונתקלקלו השורות ונשתברו הצינורות ופסקה הבריכה ונסתלקה השכינה ונתפרדה החבירה אחר בא שלמה ובנה את הבית ואז חורו הצינורות וההמשכות : id eſt, Initio creationis mundi diuina cohabitatio erat deſcendens in inferiora, & cum eſſet diuina cohabitatio inferius, reperti ſunt cœli, & terra vniti, & erant fontes & canales actiui in perfectione, & trahebantur à ſuperiore ad inferius & inueniebatur Deus complens ſuperne & inferne. Venit Adam primus & peccauit, & diruti ſunt deſcenſus, & confracti canales, & deſiit aquæ ductus, & ceſſauit diuina cohabitatio, & diuiſa eſt ſocietas. Poſtea venit Salomon & exædificauit domum, & tunc reuerſæ ſunt canales ac deriuationes ſeu ductus, atque reliqua. Vbi de Salomone loquentes Cabaliſtæ rei potius videntur, quam vocabulo alludere, cum illud intelligant de venturo quodam rege pacifico iuxta Iſaiæ verba, quem nominabit ipſe miraculorum operator, conſiliarius, Deus fortis, pater futuri ſeculi שר שלום id eſt, principem pacis. Sane putauerunt aliqui Ezechiam regem hic fuiſſe deſignatum: ſed alij verba legentes ſequentia, Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis ſuper ſolium Dauid & ſuper regnum eius, intelligunt de rege Meſſiha, qui ablaturus ſit vniuerſorum peccata, in animis hominum quotidiana bella & pugnas mouentia, quæ parentes noſtri peccauerunt, vt ſcripſit Ieremias in libro Threnorum, Patres noſtri peccauerunt, & nõ ſunt, & nos iniquitates eorum portauimus. Ita videri quidem poterat Ionathæ Chaldæo, qui pro *Sar Salom*, id eſt, principe pacis traduxit ſuperiore in loco, משיחא רשלמא id eſt, Meſſiha pacis. De quo iterum Iſaias, Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum, & in cicatrice ac liuore eius ſanati ſumus, Hic erit ille Salomon, qui templum multo ſublimius eriget planè ſempiternum & indiſſolubile. Sic enim Cabaliſtæ ſcribunt, כי בית המקרש של מטה מכוון כנגר בית המקרש של מעלה : id eſt, quod domus ſanctuarij quę eſt inferius, diſponitur iuxta domum ſanctuarij quæ eſt ſuperius. A Salomone igitur illius terreſtris templi conditore vſque ad regem Iehoachin eundem qui & Iechoniah (habent namque ambo nomina eaſdem literas, tametſi tranſmutatas) expectatio ſalutis vniuerſæ apud omnem cœtum prophetarum in venturo Meſſiha collocata fuit: ab Iſaia vſque ad Malachiam, qui aiebat, Statim veniet ad templum ſuum dominator quem vos quæritis. Super quo Rabbi Dauid Kimhi ſcribit, quod dominator hic ſit Meſſiha, qui & ipſe nuncius erit teſtamenti, quem Ionathan Chaldæus *Rabona* interpretatur. Poſt prophetas autem, expectatio ſalutiferi aduentus Meſſihæ, totaq; Cabaliſtica exercitatio qualiſcunq; extat, quam recte in eiuſdem Meſſiæ ſempiternam liberationem inglomerant, implicant atq; reducunt, omnis ea plane ad ſcribas legis & ſeniores quos appellarunt Capita patrum, qui præ multitudine haud numerantur, & ad magni concilij viros deſcendit, ſucceſſiue recepta ſcholaſticorum more, ab Ezra qui Cabalam tradidit Simeoni iuſto, ſacerdoti magno, ſynagogæ præfecto: rurſus ab illo recepit eius auditor Antigonus cum ſociis ſuis, de quibus fuerunt Za-

A dok & Bethus, radix hęreticorum, vnde dicti ſunt *Zadokai* & *Bethuſai*, vt ſcribit Iudas Leuita in libri *Alcoſder* ſermone tertio. Deinde Ioſeph filius Ioetzer, & Ioſeph filius Iohanan Hieroſolymitanus, ab iis Ioſua filius Parahiah, cuius fuit diſcipulus quidam Ieſus Nazarenus Machabæorum ætate, non ille Chriſtianorum. Et Nithai Arbelenſis, à quibus & Iuda filius Tabai, & Simeon filius Sora, de quibus Semeia & Abtalion: ab his Hillel & Samai qui habuerunt multa millia diſcipulorum: B ab iſtis Rabban Iohanan Ben Sdachai, & ille diſcipulos quinq; fouit, qui fuerunt Elieſder, quem ſcribunt Eliezer, filius Hircani, Ioſue filius Hananiæ, Ioſeph Cohen, & Simeon filius Nathanael, & Eleaſdar filius Arach. De Rabban Iohanan qui centum & viginti vixit annos ſortitus eſt Cabalam ſuam Rabban Gamaliel, à quo Simeon filius, à quo ex liberis eius Iuda Nagid, qui Magiſter noſter ſanctus dicitur: eum filius Gamaliel recipiendo imitatus eſt. Hucuſque Cabalæi, quorum C dicta & reliquas ſacræ ſcripturæ allegoricas expoſitiones ſequuti ſunt Cabaliſtarum cœtus, Hanania filius Acaſię, Abba Saul, Rabbi Tarphon, Acabia filius Mahalalleelis, Hanania princeps ſacerdotum, Hanina filius Thradionis, Hanania filius Hachinæi, Nehonia filius Hacona, Halaphtha, Duſchai filius Iannai, Hanina filius Duſa, Doſa filius Harchinas, Rabbi Akiba, Eleazar filius Azariæ. Eleazar Haſma, Rab Leuitam, Rabbi Iohanan filius Baroca, poſt eum Simeon ex libe- D ris. Deinde Tzadok, tũ Ioſi, hunc ſequitur Iſmael, & de alio genere Rabbi Meir, à quo recepit Eleazar filius Iacob, & Iohanan Sandlar, & Eleazar filius Samua. Deinde Neorai, poſt quem Ianai & Mathathia & Samuel minor, & Eliſſa filius Abuiah, & Eleazar de Kaphar, & Iuda filius Thema, & Ioſua filius Leui, & præter illos alij multi, qui aliquando propter diſputationes Thalmudicas appellantur *Thanaim*, ceu dictatores, & propter ſummarum rerum meditationes ab inferioribus E ſingulis ad excelſiora quæque reductas, à maioribuſque receptas, & poſteris traditas, quibus toto ſtudio innituntur, *Mekablim* Hebraice, ac noſtra ætate à Latinis, autore Ioanne Pico Mirandulano Comite, ante quem nomen eorum Romanæ linguæ incognitum erat, Cabaliſtæ aut Cabalici dicuntur. Tum Marranus, Noſti-ne, inquit, eum virum, peritiſſime Simon, qui primus Latinis Cabalæ vocabulum prodidit. Et Simon, Noui: nempe (vt opinor) ipſum, ait, olim domo exu- F lantem apud Gallos & Allobrogas, pulſumque patria & fugatum acerrime ab inuidis, quadam deteſtabili perſecutione, propter eximia philoſophiæ ſtudia ſua & nobile ingenium. Eſt adeo genus hominum (vt ait Terentius) qui eſſe primos ſe omnium rerum volunt, nec tamen ſunt, ex coruo forte nati, quæ auis vſque ad Coronei annos (vt eſt in fabulis) veſtita prius albis plumis, poſterius nigris, colorem indumenti eis præbet candidi & atri, vnde fratres atrati dicuntur, G quippe volucris ea ob impiam delationem ſemper odioſa Phœbo. Sed vtrique veſtrum nota eſt hæc Poeſis: Hi tunc fuerunt œſtrum, hi maſtiges, hi canes tam generoſi & tam eruditi Chriſtiani, noſtro ſeculo multa Hebræorum

arcana

arcana dogmata Romanis auribus perquam doɗte impertiri. Ad hæc Philolaus: Relictis, ait, rebus geſtis ad Artem Cabaliſticam (ſi mihi creditis) reuertendum nobis eſſe conſulo, quoniam aliquanto poſt adueſperaſcet, & vota noſtra vix dici queat, quam alio tendant. Percurri equidem ſingula, inquit Simon, nihil falſius de me vltra expectabitis. Et Marranus, Si ſic (inquit) ego certe fregerim ſermonem tuum valde incommode. Nam orationis filum texebas, tum maxime aptum ei rei quam deſideramus, & nihil erat quod magis placuerit, quam poſt rectam Cabalæ definitionem, noſſe, quid illud ſit quod præter cætera mortalium generi egregius reuelatum fuerit, tum quis, quid reuelauerit, & quis receperit, quo in puncto mea interpellatione abductus es, id quod ſubdoleo. Quare mi tu, oramus, vt tedeas. Ego vero hilare quidem obſequar, Simon inquit, & tandem ad modum Artis, quem optare vos animaduerti properabo, niſi iam veſpera imminet, quando & vos audiendo forte cum faſtidio, & ego ipſe loquendo defeſſi ſumus. Satis enim multa nobis tam breuibus horis exciderunt, & quæ mea fuit vel temeritas (ſi vultis) vel (quod verius eſt) ſingularis erga vos dilectio, quod in tanta re fieri non debuit, omnia imparatus dixi quidem ex tempore. Tum Philolaus, At obſecramus vterque, compleas abacum calculo authorum, qui Cabalam & tenuerunt & tradiderunt, ne hoc ſermonis membro nondum perfecto, ad diuerſorium noſtrum, vt oportet, cœnaturi abeamus.

Quo dicto, rurſus Simon, Extant ſane, inquit, meo arbitratu Cabaliſtæ innumerabiles (nec enim numero comprehendere refert) Eorum partim ſunt, qui audiere tantum, alij vero qui & Auditores & Scriptores fuere: tamen, quando ita vrgetis, recenſebo perfunctorie nonnullos, quorum libri de Cabaliſticis contemplationibus quotidiano veniunt vſu, quantum mihi ſuppetit memoria, quanquam non in omni parte omnes integri, aliquorum enim ſola fragmenta enatarunt, reliqui, proh dolor, ita extincti ſunt vt vix nominum recordatione doctiſſimorum hominum monumentis innoteſcant. Nam vt priſca patres volumina iniquitate temporum & longo tractu annorum perdiderunt, cum haud mediocri poſteritatis damno, quorum noſtri tamen meminerunt, ita nos iam in ipſo mundi ſexto millenario viuentes, maiorum noſtrorum libros vel vetuſtate, quæ omnia conſumit, vel bellorum malignitate, vel inundatione ac vaſtitate, vel improuiſo ignis caſu, vel quandoque odio & inuidia turpi & deteſtanda, quæ incendiarios librorum inertes & ſtultos etiam æuo noſtro ſollicitauit, amiſimus. Citantur ab hominibus fide dignis Henoch libri & Abrahæ patris noſtri, quin & Moyſes allegat libros bellorum Domini. Ioſue librum Iuſtorum, & vniuerſitatem librorum Kiriath-ſepharim, quam Athniel duce Caleb expugnauit. Aſuerus libros Memoralium. Ionathas in Machabæis Libros ſanctos de Spartiatis. Paralipomena commemorant libros Lamentationum: libros Samuel videntis, & Nathan Prophetæ, & Gad

A videntis, & Semeiæ Prophetæ, & Haddo videntis, & Ahiæ Silonitis, & libros Iehu filij Hanani, qui omnes nuſquam ſunt. Querimur & bibliothecam Darij, vt eſt in Ezra: fuit ea in Ecbatanis precioſa. Pari exemplo innumeri noſtro ſeculo autores periere, tametſi nō dubitamus ſupereſſe plurima quæ ipſi nec dum vidimus, nec iſtam de me gloriam cum Mirandulano iactare poſſum, quod quæ ille quondam Ezra, de Cabaliſticis ſecretis ſeptuaginta conſcribere
B volumina iuſſit, ea mihi ſumma impenſa conquiſierim, cui ne tantidem prope auri & argenti ſit, quo eos libros ſi ſuperarent ac offerrentur licitari queam. Vtimur autem non adeo libroſi, attamen pro noſtra virili Abrahæ libro patris noſtri, cui eſt inſcriptio יצירה de creatione: quem non parum literati quidam aſſignant Magiſtro Akiba, profecto nobilibus ſcholiis ornatum, vt qui alioquin exiſtat reconditus & obſcurus. Et libro הזוהר de Splendore, quem compoſuit Si-
C meon filius Iohai, cum in quadam vaſta & tenebricoſa ſpecu quatuor & viginti annos delituit. Et libro הבהיר de Candore, qui à veſtris Lucidarius dicitur. Sunt & quos edidit in Cabala ille Abraham Alaphia, & inſignes commentarij Ramban (nam ita collectiue nominatur Rabbi Moyſes filius Nahmani ſuper arcana legis.) quem appellatis Gerundenſem, & Commentarij omnium doctiſſimi receptoris Rabbi Mnahem Racanat ſuper arcana Ramban. Et li-
D ber Perplexorum Rambam, in fine per *mem*, id eſt Rabbi Moyſi filij Maimoni, quem vocant Moyſen Ægyptium. Et liber שערי צרק id eſt, portæ iuſtitiæ, quem conſcripſit Rabbi Ioſeph filius Carnitolis. Et liber שער אורה id eſt, porta lucis Magiſtri Ioſeph (vt ferunt) Caſtilienſis in Hiſpania. Et liber האמונות id eſt, de credulitatibus, cuius autor fuit in Aſia Rabbi Saadia. Et liber סור התורה de myſterio legis, quem ſapiens ille Abraham Aben Ezra confecit. Et li-
E ber Rabbi Hamai filij Hanina, qui dicitur eloquentiſſimorum caput in Cabala, & eiuſdem autoris liber העיון id eſt, ſpeculationis. Alius denique liber פירוש קרושה id eſt, commentarium ſanctitatis, quem ſcripſit Rabbi Azariel. Et liber שמות id eſt, de nominibus. Et liber Explanationum alphabeti, cuius eſt inſcriptio סרר פירוש האלפאביתא ex Rabbi Akiba. Et liber Rabbi Ama שער הרזים de reconditis Pſalmi vndeuigeſimi. Et liber היחיר id eſt, ſingularis de vnione
F ſeu collectione, cuius meminit Rabbi Abraham Aben Ezra de myſterio legis capite primo. Et liber סורות id eſt, myſteriorum. Et liber Quæſtionum abſtruſarum. Et libellus Cabalæ quem edidit Azariel, aliis Oriel Garonenſis. Et liber qui prænotatur דרך האמונה ודרך הכפירה de fide & expiatione. Et liber radicum Rabbi Ioſeph Albo, cui pariter Cabalæ titulum præfixerunt, quamuis ille magis ethica commentetur quam anagogica. Extat demum liber elegantiſſimus
G in Cabala aduerſum philoſophaſtros nomine Alkozer, more Arabico, quem compoſuit Rabbi Iuda Leui, cuius hæc ſunt verba: בי אין קבלה טובה אלא עם הלב הטוב id eſt, Quod non ſit Cabala bona niſi cum corde bono. Vbi pluri-

mum mihi viſus eſt ſapienter à tam ſancta contemplatione malignos ſophiſtas repuliſſe, qui tanquã muſcæ morientes, omnis vnguenti quantumuis precioſi ſuauitatem perdunt. Vtimur denique commentariis in librum יצירה Magiſtri Iacob Cohen, & in eundem librum compoſitione Rabbi Iſhac quam inſcripſit explanationem nominis ſancti. Eſt liber etiam quem edidit Rabbi Tedacus Leui de decem numerationibus Cabaliſticis. Nolo addere librum Salomonis ſub nomine Razielis inſcriptum, quia eſt fictio magica. Hactenus quidem rei meæ familiaris penuriam chartaceam quam cæteris non ſolebam, certe vobis peregrinis planiſſime aperui, at mea tamen ſententia nemo vnquam de iſta ſcripſit atte vſque dudum artificioſius, nemo diſtinctius, nemo lucidius quam Rabbi Ioſeph Bar Abraham Caſtilienſis ciuis Salemitanus, tria huius facultatis volumina ſtudioſe molitus, quibus omnem Cabaliſtarum inſtitutionem fecit clariorem, primum de dictionibus, ſecundum de literis, & tertium volumen de punctis. Eius libri titulus exrat גנת אגוז id eſt, Hortus nucis, iuxta Salomonis cantica, In hortum nucis deſcendi, vt viderem amœna virgulra. Apparet nucem hanc eſſe vt pomum aureum argenteo retiaculo incluſum. vt legitur in Prouerbiis, Mala aurea in lecticis argenteis verbum prolatum iuxta modos ſuos. Ita eſt Cabala pomum illud aureum atque diuinum argenteis filis, videlicet ingenioſis inſtitutionibus & humanis artibus circumligatum, quale fieri conſueuit aurificum opificio, qui ſubtilibus cælaturis aureum boni odoris pomum non omnino tegunt aut operiunt argento, vt nihil eius videri queat, ſed cauatis quibuſdam foraminibus & argenteis cancellis tum pomi colorem eminere, tum ambræ odorem efflare ſinunt. Aſpicientibus tamen longinque totum id quod reticulatum eſt videtur argentum eſſe integrum, propius autem intuentes ſi ſtudioſe rimentur, ſimul aurum quoque reperirent, & quo magis aurum ab argento diſtat, eo longe plus ab arte Cabaliſtica probatur differre Cabala, quamuis ambas ſpecies vnum genus ſpiritualis inſtinctus complectatur. Sed altera præcedit alteram, vt oraculum Herophantas, vtque vnius generis aurum id quidem bonum eſt, illud autem optimum, ad quem modum in Pentateucho de Heuila narratur, quod aurum terræ illius bonum eſt, non enim illic ſcribitur optimum, vt quidam legunt, ſed bonum. Et in Iſaia de Ophir, Dignabor hominem pluſquam aurum optimum, & aurum de Ophir. Ita quicquid de ſacra ſcriptura homines optimatum artium amatores ſcientia naturali addiſcunt, auro bono par eſt, & appellatur opus de *Breſith*. Quod vero ſcientia ſpirituali recipimus opus de *Mercaua* dicitur, & auro æquatur optimo atque puriſſimo. Scribunt enim Cabaliſtæ ita, שמעשה בראשית חכמת הטבע ומעשה מרכבה הוא חכמת האלהות id eſt, Quod opus de *Breſith* eſt ſapientia naturæ, & opus de *Mercaua* eſt ſapientia diuinitatis. Et quoniam vtraque ſapientia vtcunque circa mundum & ea quæ conſiſtunt in mundo verſatur: eſtque Thalmudiſtarum & Cabaliſtarum ea in re vnanimis arbitratus, quod duo ſint mundi: primus intellectualis, qui vocatur עולם הבא id eſt, mundus ille venturus, ſcilicet quoad nos: & ſecundus ſenſibilis, qui dicitur עולם הזה id eſt, mundus iſte præſens, vt ex verbis ſapientum noſtrorum recepimus, de nominis diuini quadraginta duarum literarum ſtudioſo cultore ſic dicentium, quod talis dubio procul exiſtat, אהוב למעלה ונחמד למטה ונוחל שני עולמים העולם הזה והעולם הבא: id eſt, Dilectus ſurſum & deſideratus deorſum & hæreditans duos mundos, mundum præſentem & mundum futurum: Idcirco diuiduntur Thalmudici & Cabaliſtæ ſecedentes in duas facultates, tametſi ex creditis receptionibus ambæ ſimiliter oriantur & emanent. Nam vtrique maiorum ſuorum traditionibus fidem habent, etiam nulla ratione reddita. Sed hac diſtinguuntur deputationis ordinatione, quod omne ſtudium, omnem operam, omne conſilium, laborem & diligentiam, vniuerſam quoque mentis ſuæ intentionem Cabaliſta fœlix ille atque beatus à mundo ſenſibili finaliter ad mundum intellectualem transfert & traducit. Thalmudiſta vero in mundo ſenſibili permanet, ac animam vniuerſi huius mundi non tranſcendit: quod ſi quandoque licenter ad Deum & beatos ſpiritus pergat, non tamen Deum ipſum vt immanentem & abſolutum accedit, ſed vt opificem cauſamque rerum & circa ſua creata occupatum. Angelos autem ad miniſteria quotidiana, diuinæque voluntatis effectus exequendos mancipat, altiſſimarum rerum contemplationes ad hunc inferiorem mundum ſemper referens. Earum tamen facultatum altera ſæpe alterius ſenſa mutuatur, & ad ſuum deſiderium trahit. Enimuero quandoque ſtudia vltro citroque inter ſe communicant Thalmudici & Cabalæi, vt actiua vita & contemplatiua, licet vnum eundemque ſacræ ſcripturæ contextum plerumque alter ad timorem ſeruilem, alter ad amorem filialem ſuo more lepida ſuaſione inuitet. Apparebit enim acri ſtudio Thalmudiſta ille circa legis præcepta & mandata reſidere, illa exponere, illa dirigere, illa venerari & exoſculari, vt nihil aliud recte definiamus Thalmud eſſe quam legis explanationem ad intentionem autoris. Vnde Thalmudici מפורשים dicti ſunt, & פרשי id eſt, expoſitores & *pharesai*, qui de ſuggeſtu & cathedra Moyſi ſemper inſtant operi, prædicant, & plebem hortantur cum propheta regio dicentes, Seruite Domino in timore: ac cum Ioſue, Timete Dominum & ſeruite ei. Quin & hoc ita facite, ac illud ſic omittite cum tali & tali moderamine, vnde ſexcenta & tredecim præcepta vno verbo תריג comprehenſa in duo capita redegerunt עשה לא תעשה id eſt, fac ne facias, quæ vos affirmatiua & negatiua conſueuiſtis appellare, multum ſcitu commoda & vſu perquam neceſſaria. Cabaliſtæ autem, quamuis teſte veritate viri ſint legem pie obſeruantes, tamen contemplationi plus incumbunt. Ideoque appellantur אנשי העיון מבעלי התורה id eſt, viri ſpeculationis ex magiſtris legis. Hi curam reipublicæ ac priuatorum, domi belli que ritus & conſuetudines in iudicialibus & moralibus, cum ſua hiſtoria penes Thalmudiſtas relinquentes, ac ſibi tantum

bi tantum

bi tantum quæ ad animi quietem & tranquillitatem pertinent, & ad amorem Dei referuarunt. Sic enim aiunt כונת כלל התורה שני דברים והם תקון הנפש ותקון הגוף id eſt, Intentio vniuerſæ legis duæ ſunt res, bona diſpoſitio animæ & bona diſpoſitio corporis. Tota namq; lex præcipue ad perfectionem hominis tendit, & ſecundum eam duas conſequimur perfectiones, mentis alteram, & alteram corporis: longe vero dignior ea eſt, & præeminentiæ altioris, quæ animam iuuat & vitam perpetuat: quanquam idonea corporis habitudo & debita compoſitio eſt tempore naturaque prior. Igitur altiore loco & digniore gradu habendi ſunt Cabaliſtæ illam legis expoſitionem ſequentes, quæ per quædam ſymbola mentis eleuationem ad ſuperos & ad rem diuinam quam maxime propellit: hanc appellant Græci veſtri anagogicam inſtitutionem, quæ non modo philoſophia ſit, ſed & σοφία ipſa, hoc eſt ſapientia. Vnde merito ſapientes denominantur, להלוך נגד החיים vt concionator inquit Salomon, quoniam pergunt illuc vbi eſt vita, & pro mortalium captu adhuc in corpuſculis habitantes à tempore ad æternitatem, & ab infimis aſcendunt ad ſumma. Facite periculum ſi vultis, honorandi aduenæ. In principio creauit Deus cœlum & terram. Sane cœlum Thalmudicis vocantur omnia viſibilis mundi quæ ſupra lunam ſunt, & quæ ſubter eam appellant terram. Deinde cœlum quoque interpretantur formam, & terram eſſe volunt materiam, quare in principio aiunt, Creauit Deus formam & materiam, quarum denuo compoſitionem in ſingulis quibuſque opifice oraculo fabrefecit, & omnia non tam manu tornauit quam nouies verbo dolauit. Legitur enim ויאמר אלהים id eſt, & dixit Deus, Fiat lux: & dixit Deus, Fiat firmamentum: & dixit Deus, Congregentur aquæ: & dixit Deus, Germinet terra: & dixit Deus, Fiant luminaria; & dixit Deus, Producant aquæ reptile: & dixit Deus, Producat terra: & dixit Deus, Faciamus hominem: & dixit Deus, Ecce dedi vobis omnem herbam. Igitur perfecti ſunt cœli & terra cum omni attinentia & tota ſupellectili eorum, vt ſunt quatuor elementa quæ dicuntur tenebræ primo nominatæ, ſpiritus Domini, aquæ ſub firmamento, & arida. Sequuntur pariter & cætera miſta, quæ vulgo elementata vocant, vt aues & volatilia, beſtiæ ac reptilia, piſces & cete grandia, & eorum omnium dominator homo, cui ex vniuerſis corporeis vni cōceſſum eſt liberum arbitrium, quo ne male vteretur figuntur ei leges, promulgantur conſtitutiones, comminantur tranſgreſſionis pœnæ. Cum item ignis influens nuncupetur cœlum, id eſt שמים quaſi אש ומים id eſt, ignis & aqua, & nihil ex ſe producat, ſed producta ſolum cœleſti, hoc eſt humido calore foueat, tum recto quidem ordine recitantur in illo conſtituta fortiſſime influentia ſol & luna, quibus ducibus omnes reliqui notantur exercitus, luminaria & ſtellæ, nox & dies, ſplendor & tenebræ, ſigna & tempora; dies & anni. Hæc itaque de globo corporeo & recluſis in eo miſtis. Duo vero mundi à Cabaliſtis ſunt recepti, corporeus & incorporeus, viſibilis & inuiſibilis, ſenſibilis & mentalis, mate-

A rialis & idealis. Inferior mundus & ſuperior, cum legunt, In principio creauit Deus cœlum & terram: & ita ſymbolice cœlum ſumma, terram infima deſignare putant, hoc modo interpretantes: בהתחלה ברא השם העליונים ותחתונים id eſt, Initio creauit Deus ſumma & infima: quo nimirum arbitrantur ſimplicem & immaterialem mundum ſumma continere: compactum vero & cementarium hunc, infima: vnde & legem diuinam *Breſith* de creatione promulgatam cœpiſſe

B ab ipſa litera *beth*, quæ in arte Arithmetica inter numeros duo ſignificat, perinde atque ſic notatorie inſinuaret, duo principaliter creauit Deus, totum mundum ſupremum cum omnibus in eo degentibus, & totum mundum infimum, omniaque ad illum pertinentia. Nam alias fuiſſet vtique ſatis Moyſen ita ſcripſiſſe, ראשית ברא אלהים שמים וארץ quod haud ſecus ac eodem illo more à Latinis legeretur, Initio creauit Deus cœlum & terram. Potuit enim ſummarium illud

C creationis non incipere à *beth* litera. Sicut Salomon in Prouerbiis, Dominus poſſedit me principio viarum ſuarum: vbi ſine *beth*, & abſque vlla alia præpoſitione ponitur principij dictio. Cæterum præter conſuetudinem duobus iſtis creatis adiunxit bis binos articulos את & ה. Vnum excellentis demonſtrationis qui dicitur *ha*, & alterum omnimodæ comprehenſionis qui conſtituitur ex *aleph* primo alphabeti elemento & vltimo *thau*, & eſt id quod Græci aiunt α & ω, & Roma-

D ni prora & puppis, vbi viſus eſt per cœlum, omnia excellenter ſimplicia ſpiritualia, ab *aleph* ad *thau*, id eſt à primo ad vltimum, & per terram ſimiliter à capite ad calcem omnia excellenter corporalia & iis contenta, nihilo tamen minus ſingula in ipſo vno principio tanquam vnicum creatum. Sicut Ezechielis rota in rota, cum ſuis quibuſcumque inuolutis viſa eſt vna eſſe ſimilitudo gloriæ Domini, & vt ipſius Rabbi Saadiæ in libro *Amunoth*, id eſt, credulitatum proprijs verbis vtar

E כחלמון בתוך ביצה id eſt, Sicut vitellus in medio oui, ſeu (vt ego ipſe dicere ſoleo) inſtar alboris oui vnius, teſtaceo firmamento contenti, vitellum ipſum inglomerantis, ita primus mundus ille intelligibilis ſecundum implicat, vt tota virtus eius inde gubernetur, quo fit vt conſtringantur vtrique vinculis concordiæ, adeo vt ſæpe tam ſuas quam comprehenſorum naturas & appellationes mutua ſibi libertate condonent. In ſecundo namque, hoc eſt ſenſibili mundo ſphæræ no-

F uem mouentur ab empyreo immobili, cui *Metatron* aſſiduo præeſt: at in primo nouem Angelorum chori mouentur ab immobili Deo. Sicut in immobili ſilentio cunctorum creator primo ſimul omnia creauit, poſtea nouenario ſermone ad proprias ſingula quæq; diſtinctiones loquendo commouit. Nominantur & viciſſim ignis *ſeraph*, aer *cherub*, aqua *tharſis*, *ariel* terra, & quæ in mundo ſunt inferiori ea non parum multo meliore nota ſunt in ſuperioribus: quapropter hæc

G inferiora congruenter appellari queant verorum exemplaria, & adumbratæ ſupernorum imagines, ſigna, notæ ac ſymbola quibus mouemur ad cogitandum de ſupercœleſtibus & Angelicis ſubſtantiis, virtutibus & operationibus quodam tra-

mite abſtractionis, vel aſſimilationis via, vel alia quadam ratione ac modo nobis carne indutis poſſibili. Vnde ſtatuunt duos quoque paradiſos, alterum cœleſtem, & alterum terreſtrem, in quibus præmia virtutum conſequantur vtrique, tam homo terrenus quam homo cœleſtis, vt in huius orbis terra quandiu in corpore fuerit hoſpitatus tanquam in aliquo corruptibili horto voluptatis, gloriam & honorem, gaudium & lætitiam, omneque deſiderium delectationis ſuæ ob alicuius heroicæ ac præeminentis, & à filiis huius ſeculi laudatæ virtutis cauſam lucretur, quæ tamen vmbræ ſunt & res caducæ fumo ſimiles. In cœleſti vero terra, & verius viuentium ſupercœleſti, vbi extat amœnitatis æternæ immarceſſibilis paradiſus, animæ hominis in vita mortali olim ſecundum virtutem recte operati, nunc exutæ, clementiſſimus ille Maximus & Optimus Deus oſtendit omne bonum, quod ne videre quidem antea potuiſſet tam graui & tam denſo cadauere obſcuri corporis onerata: illud nominatur & in Cabala & in Thalmud איספקלריא המאירה id eſt, Speculatio illuminans, hoc eſt viſificans, quam vos cognitionem intuitiuam Dei appellatis, vt quæ contingat animæ ſeparatæ per lumen gloriæ, ac à maturiſſime penſitantibus ſola eſſe beatifica probetur. Nam alia fit per ſpecies connaturales quæ non eſt beatifica, & איספקלריא שאינה המאירה id eſt, Contemplatio quæ non ſit illuminans, vocatur Nunc vero quando clara Dei viſio & perpetua ſummæ diuinitatis fruitio, pro ſuprema hominis parte, intellectu & voluntate beatis donantur, idcirco iure optimo ea niſi in ſupremo mundo contingunt nemini. Sic aiunt Cabaliſtæ, כי טרם שישיג לראיה תפרד נפשו מעליו: id eſt, quod antequam apprehendat hanc intuitionem ſeparatur anima eius ab eo. Quare mortali homini ſi quãdo Deus videri dicitur, id per Angelum fieri putatur, במראות המלאכים vt ſcribit Ramban Gerunden ſis in Exodo. Quamobrem pro duplici hominis conditione ſpirituali & corporali, ac pro duplicis mercedis retributione, duplicem, vt audiuiſtis, paradiſum aſſerunt, ita dicentes, כי גן עדן ונהרותיו עם העניינים שתראה במעשה בראשית כלן בנגד צורות השכליות ועליונות הן מכוונים: id eſt, Quia paradiſus & flumina cum ſingulis rebus quas cernis in opere *Breſith*, omnia iuxta formas intellectuales & ſupernas ſunt diſpoſita: id ita ſentio etiam cum auro de Heuila, bdellio ac onychino, cæteriſque infiniti pretij gemmis Eodem modo & eadem forma duplicem gehennam, ſcilicet duos tartaros eſſe deputatos, iidem Cabaliſtæ aſſeuerant, ſuperioris & inferioris mundi, ad torquendum nociua corpora in tempore, ac animas prauas in æternitate. Nomen eis commune inditum eſt ארקא id eſt *Arka*: hic eſt tartareæ pœnæ locus, qui præter cætera, ſeptem immaniora durißimarum pœnarum receptacula, criminoſum reis iuſto Dei iudicio deſtinata comprehendit. Sicut Cabaliſta ille in Horto nucis, volumine ſecundo, de ſeptem habitaculis inferorum tractat his verbis, שני מיני גיהנם הן עליון ותחתון: אחד לגוף בעולם הזה אחד לנפש בעולם הבא אחר זה: והמקום הכולל כל אילו הוא הנקרא ארקא כי בו

A הם גיהנם ושערי מות וצלמות ובאר שחת וטיט היון ואבדון ושאול: id eſt, Duæ ſpecies Gehennæ ſunt, ſuperior & inferior: vna ad corpus in mundo iſto, vna ad animam in mundo venturo poſt iſtum, & locus comprehendens omnia hæc, eſt vocatus *Arka*, quoniam in eo ſunt; gehenna, & portæ mortis, & puteus interitus, & lutum fæcis, & perditio, & fouea. Hucuſq; Ioſeph Caſtilienſis. Iam hæc vincula, hic carcer, hæ compedes, hæc ſeruitus, hæc captiuitas peccata noxiorum manent, B tam corporum in mundo præſenti, quam animarum in mundo futuro, vt iuſtos æqua comitentur virtutum præmia, & iniquos debita ſequantur vitiorum tormẽta. Quid-nam aliud debetur rectis quam vita & honor? quid aliud prauis quã mors & horror? Nec id vſq; adeo temporaliter intelligendum eſt: ſed vt Cabaliſtæ volunt etiã intellectualiter: ſic enim ſcribunt צדיקים אפילו במיתתן קרואים חיים ורשעים אפילו בחייהם קרואים מתים: id eſt, Iuſti etiam in morte ſua dicuntur viuentes, & maligni etiam in vita ſuã dicuntur C mortui. Quo peritus in Cabala non erit obſcura Dei ſententia, In die qua comederis ex eo, morte morieris: videlicet non corporali ſed ſpirituali. Nam vixit Adam poſt eſum vetitum vltra nongentos annos, in momento tamen ipſo mox atq; legem tranſgreſſus erat, morte moriebatur. In peccato, inquam ſuo, toti humano generi & prolis futuræ propagationi æternis inferorum habitaculis deſtinatæ, ſontico nimis & contagioſo: quouſq; Dei D placito veniret Meſſiha ille redemtor, qui hominem in paradiſum reduceret, non terreſtrem ſed cœleſtem, & vitam liberis redderet, quam parens amiſerat, æternam, non temporalem, animæ non corporis; illam ipſam Dei familiaritatem & iucundiſſimũ diuinitatis aſpectum, omni voluptate pleniſſimum In hunc omnes veri Cabaliſtæ nõ ſophiſtici totam ſuam fiduciam figunt atque locant. In hunc omnia ſanctarum ſcripturarum ſalutaria vaticinia retorquent: de terra promiſſio- E nis, de Ieruſalem ciuitate, cuius participatio eſt in idipſum, de monte Dei, & loco ſancto eius, & via ſanctá, & ſanctuario, & atriis Domini, & templo Domini, & domo Domini, & porta Domini, & cæteris ſimilibus multis, quæ Rabbi Moſes Ægyptius in ſuo *Mi,ne*, id eſt Deuteronomio, ſic etiam intelligi de cœleſti beatitudine voluit. Qua de cauſa multum & ſæpe cum Thalmudiſtis certamus, & plurimum vtrique in duas imus ſententias. Illi omnem liberationem regis Meſſihæ F de corporali captiuitate, ſeu verius diſperſione noſtra conantur ad tumultum, ad ſtrepitus armorum, ad expeditiones bellicas, ad expugnationes regionum & deuaſtationes terrarum, & Iſraelitici exercitus victoriam referre, vt quondam ſaluatore Moyſe legimus aduerſum Chananæos & Paleſtinos noſtris maioribus contigiſſe: aut ſaltem ad exquiſitum euaſionis ingenium, quo ſunt in aliis liberationibus, vt multi vafre, vt ego puto ſancte vſi, quando tot ſeculis ſub tot regnis di- G ſperſi exularunt, vt ſub Babylonico annos ſeptuaginta, ſub Perſico quinquaginta quatuor, ſub Græco centum & triginta, nunc ſub Romano mille quadringentos, nec dum finis Nos contra, meo arbitratu, rectius Cabaliſtice Meſſiham eſ-

ſe ven-

ſe venturum putamus ad liberandum miſeros humani generis mortales, de vinculis in ..litiæ originalis, ad dimittendum peccata, & ad ſaluandum pie Deo ſeruientium animas in Adam patre noſtro à vita æterna excluſas, vſque ad ſatiſfactionem Meſſihæ, qui vt conſummetur iuſtitia miſericordis & clementis Dei manum ſuam mittat, & ſumat de ligno vitæ, & comedat de eo, vt per il'um viuamus in æternum. Et ſatisfactio non in faſtu regio, nec iactantia honoris ac gloriæ fieri debuit, eo quòd originale peccatum à Meſſiha expiandum de ſuperbia & elatione pullulauit: Quin potius in humilitate ac tolerantia: non in curribus & in equis, ſed in nomine Domini Dei noſtri: & non in victoria, nec humano triumpho, ſed in labore, ieiunio, vigiliis, fortitudine animi, contemptu κενοδοξίας, miſericordia compaſſibili, amore Dei præcipuo, dilectione hominum recta, & in ipſa tandem heroica liberali ac ſpontanea morte, quoniam contra vitium ſola virtute pugnatur, & imperia, principatus, ſtemmata, coronas huius ſeculi, nemo ſapiens vnquam magni duxit. Quin hoc eſt ſapere, gloriam huius mundi contemnere; quoniam cum interierit glorioſus diues, non ſumet omnia (vt inquit Pſaltes) neque deſcendet cum eo gloria eius. Quicquid igitur de trophæis, & de ſubiectione populorum ſcribitur in literis ſacris, id omne poſt creditam nihilominus hiſtoriam, ſi quæ facta enarrantur, de mundo tamen intellectuali, & ſupernis poteſtatibus à Cabaliſtis intelligitur, ita vt Meſſiha Rex futurus optimo iure leuia & abiecta hæc iſtius ſeculi deliramenta, magiſtratus, honores, & regna tanquam vana & ſtulta non modo neglecturus ſit, verum etiam contempturus, vt qui ad abolendum humanæ ſpeciei reatum, & ad aperiendum virtuti viam adueniat. Vnde verus ipſe Meſſiha, ſi recta ducimur ratione, de ſolo Iſaiæ nobili capite clarius cognoſcetur, quod ſic incipit, הנה ישכיל עברי id eſt, Ecce intelliget ſeruus meus, & ſic deſinit ולפשעים יפגיע & pro tranſgreſſoribus orabit; quo ſupra quam dici queat miror, non abſque ſingulari apud cæteros exterarum nationum homines verecundia (vobis ego ſolis confidenter loquor) Rabbi Salomonem, & Dauidem Kimhi, alioſque de noſtra ſecta non parum doctos viros neſcio qua puſillanimitate, vel ſi forte coram gentibus pudore, totum illic contextum Iſaiæ de ſolo populo Iſrael nunc paſſim diſperſo totue interpretari, quum planiſſime ſit de illo ipſo Meſſiha prophetatum, quod Chaldaica Ionathæ traductio nominatim exprimit, dicens, הא יצלח עברי משיחא i. Ecce proſperabitur ſeruus meus Meſſiha. Hic eſt ille ab Iſaia in ſpiritu prophetico vere viſus eo loci, homo dolorum & infirmitatis expertus, vultu abſcondito, nullius honeſtæ reputationis vir, diuina percuſſione tactus, deſpectus & vitatus, tonſus vt agnus, occiſus vt ouis, à terra viuentium abſciſus, & cum ſceleratis reputatus, & inter filios hominum inglorius. At vero quid inter filios Dei? plane multum exaltatus, & eleuatus, & ſublimis valde. Nam generationem eius quis enarrabit? & Domini Dei voluntas per manum eius dirigitur, & Dominus abſoluit in eo iniquitatem omnium noſtrûm, quia

A de ſcelere populi percuſſit eum. Ipſe enim vulneratus eſt propter crimina noſtra, & attritus eſt propter iniquitates noſtras, qui certe iniquitatem non fecit vnquam, & non fuit dolus in ore eius. Sed Dominus voluit contuſionem eiuſdem vulnerati. Quapropter cum ſit ipſe iuſtus Dei ſeruus, multos iuſtificabit per agnitionem ſui, & iniquitatem illorum ipſe portabit, & peccata multorum tollet, & pro peccatoribus intercedet. De vero Meſſiha hæc omnia vidit Iſaias, & profecto non

B eſt mentitus. Iſta firmiter eſt illa congregatio Iſrael iuxta Cabaliſtarum opinionem, & illud ſalutare Dei noſtri tam ſæpe promiſſum, vt iuſtificemur ברעתו id eſt, in cognitione eius, non vt ſaluemur in tumultu, nec in fuga, ſed ſub vno Rege ac in vno fidei conſiſtentes exercitu, liberemur in morte atque cognitione Meſſihæ, qua finitur peccatum, & remouetur obſtaculum claræ viſionis Dei, hoc eſt, humani generis originalis ac contagioſus reatus. De quo ſic in libro Cabalæ de fide & expia-

C tione legitur, דרך מורה כח הנאצל שהוא כח הנברא המתנהג בשבע תמורות שהם יג סדרי סליחה שהעולם מתנהג בהם עד שיכלה החטא ויבא המשיח שהוא כח אלהי ובכח האצילות שהוא כח המלאכות: ובכח הנאצל ממנה שהוא כח הנביא: תנוח עליו רוח השם רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת יהוה הרי שבע תמורות שהמשיח מתנהג בהן להטיב לטובים ולחרוב את הרשעים כרכתב ברוח שפתיו ימית רשע: id eſt, Via demonſtrans virtutem gratificatam ſeu infuſam,

D quæ eſt virtus creata, ducitur ſeptem variationibus, quæ ſunt tredecim ordines expiationis, quibus mundus dirigitur, quouſque finitum fuerit peccatum, & venerit Meſſiha, qui eſt virtus Dei. Et in virtute gratiæ, quæ eſt virtus angelica, & in virtute gratificata, & infuſa ab ea, quæ eſt virtus prophetiæ. Requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini Tetragrammati, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus conſilii & fortitudinis, ſpiritus ſcientiæ & timoris Domini. Ecce ſeptem varietates,

E quibus Meſſiha vtitur ad benefaciendum bonis, & ad deſtruendum malignos, ſecundum quod ſcriptum eſt, Et ſpiritu labiorum ſuorum interficiet impium. Hæc ſunt commemorati voluminis Cabaliſtici verba, quibus monemur, Regem Meſſiham non manu ſed ore, non armis ſed ſpiritu, vincere populi Dei aduerſarios, donare autem Dei gratia ſeptemplici pios, interficereque impios, & hæc omnia ſpiritu oris, id eſt, doctrina ſua ſpirituali, quam per viros iuſtos & electos iu-

F ſti diſcipulos, ſparget ac ſeminabit in omnes gentes: per Iſaiæ illud ad tempus Meſſihæ relatum oraculum, Haurietis aquas de fontibus Saluatoris: quod Ionathan filius Vzielis Chaldaice interpretatus eſt iis verbis, ותקבלון אולפן הדרת בחרודה מבחירי צירקא id eſt, Et recipietis doctrinam nouam in gaudio ab electis iuſti. Ea vero eſt doctrina illa noua, qua verum lumen luceat, quam qui odit, in tenebris eſt, & qui diligit, verſatur in luce. Finis igitur præceptorum

G hic eſt, vt diligamus inuicem in doctrina Meſſihæ, שיורה העמים ללכת בדרכי יהוה id eſt, Qui docebit populos ambulare in viis Tetragrammati, vt ſcribit Rabbi Dauid Kimhi ſuper eundem Prophetam capite quinquageſimo primo, eo verſu,

Quia lex à me exibit; quam ſcilicet qui fecerit, ſaluabitur, qui contemſerit, peribit. Vetera enim timoris ſunt, noua charitatis, של אהאה ישרה מלב שלם quæ eſt dilectionis rectæ ex corde integro, ſecundum magiſtros noſtros. Erit igitur Meſſiha exemplum vitæ omnium liberandorum, à quo vniuerſa dependet mundi ſalus, quæ dicitur ſalus æterna, & exponitur à noſtris per omnes dies ſeculorum, vbi legitur, Iſrael ſaluatus eſt in I H V H ſalute æterna. De quo nonnihil ſcribitur in libro Cabalæ Hacadma והוא סוד מלך המשיח שיבא במהרה בימינו שכל פעולתו תחלה על ותוגם יה שהוא סוד השביעי והוא השם שמו שלם ותשלם כל המלאכה על ידו: id eſt, Et hoc eſt arcanum Regis Meſſihæ, qui veniet cito in diebus noſtris, cuius omnis operatio incipiet in V. H. & etiam I. H. quod eſt myſterium diei ſeptimæ, & hoc nomen eſt nomen ipſius integrale, perficieturque omne opus in manu eius. Ecce definitum eſt à ſapientibus Cabaliſtis omnia per Meſſiham fore perficienda, & totam eius operationem fieri ſacratiſſimis quatuor literis I. H. V. H. in myſterio diei ſeptimæ, non à numero videlicet dictum ſic appellatę, ſed à tranſitu de vita actiua ad vitam contemplatiuam; id eſt, in ipſa quietudine animi, & pacata tranquillitate, ſecedendo ab huius mundi nimia ſollicitudine, & à cœmentariis operibus patratis. Scriptum eſt enim, Et requieuit die ſeptimo ab vniuerſo opere quod patrarat. Quamuis autem Talmudiſtæ multa Regi huic attribuant nomina, vt intelligere licet ex plurimorum Doctorum allegationibus in libro *Sanhedrin* volumine *Helek*, citatis à capite, vbi ſcribitur: Et Rabbi Iohanan dixit, Meſſihæ quod eſt nomen? vſque ad locum, Suſcepitque Rabbi Eliezer, dicens, Dies Meſſihæ. Et poſt in multis eorum ſcriptutis, ſicut commentariis in Canticum Synagogæ: הוא נקרא ראש וראשון Exponuntur nomina Meſſihæ *Silo*, *Innon*, Dauid, *Hanina*, Germen, Iuſtus, Conſolator; ea tamen ſingula putantur agnomina velut imaginaria, inſtar ſeptem exemplorum illic recenſitorum; quæ ſunt, Arca, Propitiatorium, Tabulæ, Virga Aaron, Vrna Mannæ, & Spiritus Dei. Sed iuxta Cabaliſtas vnum hoc nomen ineffabile יהוה audiuiſtis, quam ſit proprium Meſſihæ, quod integrabit & perficiet nomen eius ſubſtātiuum: docent enim credi oportere, hoc eſſe nomen ipſius integrale, quod pie ſancteque integratur in miſerationibus; cui nemo Talmudiſta inficiator ſubrepit; quum dixerit magnus ille Magiſter in Talmud commemorato in loco, quod nomen Meſſihę veniet appellandum conſimiliter *Hannina*, id eſt, miſericordia, citando cap. Ieremiæ 16. v. 13. quem tamen licenter ac improprie Romani ſic legunt, Qui non dabunt vobis requiem. Sed ea non eſt etymologica interpretatio. Ita enim rectius me iudice legatur, Quod non dabo ad vos miſericordiam. Hoc Ionathan Chaldæus traduxit רחמין, id eſt, miſerationes, vt qui ſecundum Talmudiſtas dicere vellet, quod vobis ambulantibus in prauitate cordis, vt Deum non audiatis, non erit Meſſiha, qui nominatur miſerationes: quo clare innoteſcit ברחמים id eſt, in miſerationibus de medio I. H. V. H. nomen fore proprium Saluatoris Meſſihæ, cuius & dignitas & officium, tametſi rigore ac ſeueritate conſtet, iuxta Regis Dauid vaticinium abſque vllius controuerſia de ipſo Meſſiha expreſſum, Iudicabit populum tuum, inquit, in iuſtitia, & pauperes tuos in iudicio: tamen quoniam iudicium, i. משפט ſecundum omnes Cabaliſtas, cum iuſtitia etiam admittit clementiam: ſic enim legitur in Portæ lucis capite 4. כי המשפט חציו דין וחציו חסד Id eſt, Quod iudicium eſt partim rigor, & partim clementia: quibus modis primi lapſus reconciliatio per iteratam vnionem, & nouam quandam populi cum Deo deſponſationem futura eſt, vt Hoſeas prædixit: Sponſabo te mihi in iuſtitia & iudicio: in miſericordia & in miſerationibus, vbi ponitur, ברחמים ne quis putet illum ipſum Meſſiæ aduentum ex aliqua iuris neceſſitate, ac non potius de gratia mera, & dono Dei liberaliſſimo eſſe deſtinatum, recte imponetur huic Saluatori nomen clementię inclytum, quod ex omnibus literis tam vocalibus quam conſonante ſol,m miſericordiam, & præterea nihil aliud ſignificantibus erit compoſitum. Idque forte conicimus per ſanctas quatuor literas, quibus tanquam notis & ſymbolis ineffabile depingitur, & per *Sin* conſonantem, quo nomen ineffabile nominatur. Tritum enim in Cabala eſt, quod hæc nota *Sin* exponitur שין per *notarıacon*, שם יהוה נקרא id eſt, Nomen Tetragrammaton vocatum, hoc eſt, prolatum. Nullæ autem ſunt literæ aliæ, quibus ſola nude miſericordia deſignatur, niſi hæ quinque I. H. V. H. & conſona *Sin*, id eſt, s. De vocalibus quatuor in libro Portalum iuſtitiæ, ſic legitur, וזהו סוד שאמ׳ רול כי הנה יהוה יוצא ממקומו יוצא מסדרת רחמים id eſt. Et hoc eſt myſterium, quod dixerunt Magiſtri noſtri, quorum memoria ſit in pace, quod ecce quatriliterum (inquit Micha) I. H. V. H. egredietur de loco ſuo, egredietur per proprietatem miſerationum. De conſonante autem *Sin*, vniuerſi Cabaliſtæ, qui non ſunt neſcii in Cabaliſtica גימטריא *Sin* literam totius in ſe complexus quatriliteri ex Arithmetica proportione rationem continere, haud inficias ibunt, eandem quoque ab ea poſſideri proprietatem clementiæ ac miſericordiæ. Omnium igitur hominum ſalus de ſola Dei miſericordia expectanda eſt, quod palam expreſſit Habacuk, Deum ſic alloquens, Cum iratus fueris, miſericordiæ recordaberis. Vbi Dauid Camhi, quem noſtri appellant Kimhi (ſicut alii pronuntiant Rabbi, & Alemania dicit Ribi, per facilem vocalis a in i conuerſionem, vt & de Græcis ac Latinis extat par iudicium, illi enim γραμματικὴ & λογικὴ, nos Grammatica & Logica: illi μήτηρ, nos mater, ita Samſon Simſon, & Camhi Kimhi, & alia plura) Ille, inquam, Dauid Iudæus Hiſpanienſis, per nomen רחם id eſt, miſericordiæ illic poſitum, ſecundum arithmeticam proportionem Cabaliſtice, hoc eſt, ſymbolice intelligendum eſſe docet Abraham, quaſi Habacuc ſic diceret, O Deus, quum tu ira peccati noſtri tangeris, memento ſeminis Abrahæ, cui promiſiſti, quod in eo benedicentur vniuerſæ cognationes terræ. Et ruſum, O Deus, tu illum affatus es, benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ. Vt autem indicaret Habacuk

ipſe.

ipſe, quodnam futurum eſſet illud ſemen, ſubiun- A
xit; Egreſſus es in ſalutem populi tui, in ſalutem
cum Meſſiha tuo: vbi idem D. Kimhi ſic ſcribit,
הוא משיח בן דוד id eſt, Hic eſt Meſſiha filius Da-
uid. Aio igitur cum ſapientibus Cabaliſtis, o-
mnium noſtrûm veram ſalutem in Meſſiha pen-
dere, quotquot attingimus illum. Quo fit, vt ab
omnibus nos rebus creatis, quoad poſſumus, ab-
ſoluentes, per omnes gradus aſcendere ac migra-
re in eum conemur, vt ipſum ſi minus conſequa-
mur, at vel aſſequamur certe, pro ſingulorum B
quorumq; virili. Nam hic eſt noſter ipſe, in cuius
aduentum omnis lex à nobis etiam intellectua-
liter refertur, & non Moyſi tantum ſcriptura, ſed
& Prophetarum, & quicquid in Hagiographis
continetur. Totum namque id contextum, quod
Eſrim Varba, id eſt, viginti quatuor nos dicimus,
& vos Biblia nominatis, totum, inquam, התורה
id eſt, legis appellatione nuncupamus. Vt in Da-
niel: cap. 9. Ambulando in lege Domini Dei no-
ſtri, quam tradidit coram nobis per manum ſer- C
uorum ſuorum Prophetarum. Hanc ſolam ſcri-
pturam decreuimus tam ſtabilem, & adeo eſſe
firmam, vt ſuper eam cogitatus omnes noſtros
tuto fundare queamus, & ſublimes ſpeculantium
hominum contemplationes haud perplexim lo-
care, tum quia ſummi Dei voce promulgata fit:
tum quia tantis energiæ viribus in hominum
contemplantiſſimorum mentibus ſolet operari,
vt per eam de quibuſcunquelibet miſtis ad ſim-
plicia, de ſimplicibus ad ſimpliciſſima, de cauſatis D
ad cauſas, & à mundo denique inferiori ad ſupe-
riorem, à ſuperiore ad Meſſiham, qui mentis no-
ſtræ obiectum ſupremum, & in vltimo gradu
conceptibile ſit, tanquam ad Regem ſeculorum
adſcendere valeamus, per quem plane tandem
in Deum tranſeamus incomprehenſibilem: tum
etiam quoniam per has ſacras literas quaſi per
ſcalam Iacob, cacumine tangentem cœlos, cui
Deus ipſe innitatur, noſtri adſcendunt angeli, &
deſcendunt, vectores hinc precum, inde do- E
norum, qui vltro citroque portant hincinde
ſuppetias, vt ex veſtris quidam ait. Et profe-
cto nihil ſentio aliud etiam, quod vel fingi poſſet,
animum noſtrum arctius Deo, perinde atque a-
liquod ſtamen introtexere, quam illam ipſam, cu-
ius mentio fit, ſacram ſcripturam, quæ nos pri-
mo in diuinorum admirationem ducit: tum in
eorum pro humano captu agnitionem, deinde
in illum ardentiſſimum qualitercunque cognitæ
diuinitatis amorem, præ ſe ferentem certiſſimum F
ſpei effectum. Per hanc cum Ezechielis animali-
bus & rotis de terra eleuamur, vt cum euntibus
eamus, & cum ſtantibus ſtemus. Hic eſt ſolus ve-
ræ contemplationis campus; cuius ſingula verba,
ſingula ſunt ſacramenta, & ſinguli ſermones, ſyl-
labæ, apices, punctaque eius plena ſunt arcanis
ſenſibus, non tantum nobis authoribus, verum
etiam Chriſtianis atteſtantibus. Hæc eſt Cabala,
quæ nos humi degere non ſinit, ſed mentem no-
ſtram extollit ad altiſſimam comprehenſionis G
metam, quæ tamen nequeat animam Meſſihę ra-
tionabiliter tranſcendere, niſi quodam incom-
prehenſibili intuitu quaſi via momẽtanei raptus,
quo putamus haud impoſſibile Cabaliſtis nobis

in ſpiritu prope tertium mundum corripi, vbi eſt
Meſſiha omnibus inferioribus influens. Mundi
enim generaliſſimi numero tres ſunt. Primus
materialis, ſecundus formalis, & tertius informis.
Seu quando ſic vultis, primus, inquam, infimus,
qui & ſenſibilis, ſecundus ſupremus & mentalis,
qui & intelligibilis, & tertius ὑπερβώτατος, i. ſuper-
ſupremus, vel ſi dicere licet, ſupremiſſimus, in-
comparabilis & diuinus. Mundum autem cenſeri
primum quoad nos volui hunc corporeum, cæte-
ris ſubſiſtentem, ordine forte peruerſo, qui iuſta
ratione in genere cauſarum fuiſſe debebat vlti-
mus, quaſi receptaculum omnium ſuperiorũ. Iſte
conſtituitur primo ex cœlis & cœleſtibus: ſecun-
do ex elementis & elementatis: tertio ex natura
humana & ſingularibus hominibus, qui dicuntur
Hebraice עולם הקטן Græce μικρόκοσμος, & La-
tine paruus mundus. Vniuerſum hoc corpus,
vt Ariſtoteli veſtro placet in libro de Mundo, eſt
globus ex cœlo & terra, & iis contentis naturis
conſtitutus, quippe cum ſeptem habitaculis cœ-
leſtibus, & ſeptem habitaculis terreſtribus, quæ
quidem enumerat Rabbi Menahem Racanat in
capite 25: Leuitici, nominibus iſtis primo ad cœ-
lum pertinentibus, שמים רקיע שחקים זבול מעון
ארץ ארקא גיא מכון ערבות: Secundo ad terram
יבשה חרבה תבל חלד: Septem quoque habita-
cula inferorum Ioſeph Salernitanus in Horto nu-
cis (vt paulo ſuperius audiuiſtis) nominatim re-
citauit. De Microcoſmo autem id quoque haud
clam eſt omnibus nobis, ad hominis conditio-
nem, quamlibet in partem reſpexeritis ſeptem
attinere, quæ ſunt corpus, anima, & ex iis compo-
ſitum, quod נפש appellamus, vt eſt illud Regis
Sodomorum תן לי נפש id eſt, da mihi hominem,
ex quatuor ſcilicet potentiis animæ compoſitum,
& quatuor qualitatibus mundi maioris, qui ſane
mundus, cum ſit animatus, illuſtratur mente pro-
pria, quæ dicitur *Metattron*. Secundus eſt mun-
dus ſupremus intelligentiarum ſeparatarum, quæ
à Cabaliſtis appellantur שכלים נפרדים à philo-
ſophis autem Hebræorum דעות נפרדות Eum
quidem mundum & ſpeciebus plenum, & for-
mis, & mentibus ſolutis, & angelis complectitur,
ambit & regit ipſa Meſſihæ anima, quæ apud Ca-
baliſtas eſt ideata idea omnium vitarum, ad quam
refertur omnis vitalitas indiuidualis, ſpecifica, &
generifica. Inde quaſi ex viuario depromitur vita
omnis, & nominatur à Cabaliſtis terra viuentium,
לפיכך דרשו בפסוק תוצא הארץ נפש חיה למינה
זו נפש של משיח i. ideoque commentantur, in
verſiculo, Producat terra animam viuentem ad
ſpeciem ſuam: hæc eſt anima Meſſihæ. Quæ ver-
ba leguntur ita in Portæ lucis capite ſecundo, Et
ſicut in mundo humano, qui dicitur Microcoſ-
mus, animæ hominis dominatur mens, ita mun-
do cœleſti dominatur *Metattron*, & mundo an-
gelico dominatur anima Meſſihæ, & mundo in-
comparabili dominatur *Adonai*. Quin etiam ſic-
ut lux mentis eſt intellectus agens, ita lux *Me-
tattron* eſt *Sadai*, & lux animæ Meſſihæ eſt *El-
hai*, id eſt, Deus viuus, & lux *Adonai* eſt *Enſoph*.
Cumque conſultiſſimis rerum naturalium ſcru-
tatoribus facile videatur ſuperioris naturæ infi-
mum, cum inferioris naturæ ſupremo commu-

nicare, in tantum quidem, vt ſæpius de proxime A connexis dubitari poſſit, contigua ſint an continua, & cuiúſnam exiſtat naturæ illud, quo continua vniuntur, haud ſecus atque id, quo equi pes, & eius vngula conueniunt. corneúmne ſit an carneum, propter immediatam exiſtentium connexionem: idcirco etiam nunc magis ſine iniuria dici arbitror, quod homo Microcoſmus & mundus ſenſibilis ille magnus, communicant in mente. Mundus item corporeus, & mundus intellectualis communicant in *Metattron*, qui eſt intelle- B ctus agens primi mobilis: vnus cum natura cœleſti tanquã inferiori, & cum natura angelica tanquam ſuperiori: mundus aũt ſupremus cum mundo tertio incomparabili ac ſuperſupremo communicãt in anima Meſſihæ quaſi eſſentia quadam vtrinq; & angelico & diuino mundo continua: nec enim interſtitio vllo anima Meſſihę & *Elbai* diſtant. Sed eſt *Elbai* fons aquarum viuentium, & anima Meſſihæ riuus vitæ. Tertius mundus eſt Deitatis, qui conſtituitur ex eo, quod *Seraphim* vocauerunt, C Sanctus, Sanctus, Sanctus, Tetragrammatus. Diciturque in Deuteronomio, Magnus, potens & terribilis, ſeu potius reuerendus. Magnus ante creationem, potens in creatione, & reuerendus poſt creationem. Et hic eſt אחד, id eſt, vnus, imo magis proprie, principium vnitatis, quia *Aleph* deſignat principium, & *had* vnum: quaſi principium vnius, omnia in ſua ſimplicitate vnitatis complicans. Cuius talis eſt emanatio ſecundum Cabaliſtas רוח דבר קול id eſt, Spiritus, D Verbum, Vox. Sic enim Rabbi Azariel in commentario ſanctitatis, poſt etiam ea, quæ nunc recitaui, ſcripſit his verbis, מרוח יוצא הדבר והקול בלא פתוחת שפתים ובלא דבור לשון ולא נשמת אדם: i. Ex ſpiritu producitur verbum atque vox, non per apertionem labiorum, & non per ſermonem linguæ, nec anhelitu hominis. Et hi tres vnus eſt ſpiritus, quia vnus eſt Deus, vt in libro *Ietſira* de creatione legimus his verbis, אחת רוח אלהים חיים ברוך הוא ומבורך שמו של חי E העולמים קול ורוח ודבר וזוהיא רוח הקדש שתים מרוח רוח: i. Vnus ſpiritus Deus viuẽs, benedictus ipſe, & benedictum nomen eius, qui viuit in ſecula, vox, & ſpiritus, & verbum, & hoc eſt ſpiritus ſanctus, duo ſpiritus ex ſpiritu. Hæc Abraham pater noſter. Et iuxta id, quod Rabbi Hamai in libro העיון de ſpeculatione ſcripſit, Hi tres, qui ſunt vnum, inter ſe proportionem habent, vt אחד מיוחד יחיד i. Vnus, vniens, vnitum. Quin & paulo ſuperius idem ait, והם ראש ואמצע וסוף F i. Et ſunt principiũ, & mediũ, & finis, & hæc ſunt vnus punctus, & eſt ארון הכל i. Dominus vniuerſi. Sic in volumine citato. Mundus itaque ille tertius incomparabiliter ſummus ex iſtis tribus, quæ ſunt vnũ conſtitutus, quaſi ex ſumma eſſentia, potentia & operatione, in æternum & vltra extenditur, nec concauus, nec conuexus, nec carinatus, nec ſuperficiem habens. Nam vt ſcribit Azariel in libro pridem allegato ſanctitatis, הוא ראשון בלי תחלה והוא אחרון בלי תכלה: i. Hic eſt primus abſ- G que initio, & hic eſt vltimus abſq; termino: ſane quo ne cogitatus quidẽ noſtri pertingere poſſunt, & nominatur *Enſoph*, i. infinitudo, quæ eſt ſumma quædam res ſecundum ſe incomprehenſibilis & ineffabilis, in remotiſſimo ſuę diuinitatis retroceſſu, & in fontani luminis inacceſſibili abyſſo ſe retrahens & contegens, vt ſic nihil intelligatur ex ea procedere, quaſi abſolutiſſima Deitas per otium omnimoda ſui in ſe ipſa clauſione immanens nuda ſine veſte ac abſq; vllo circumſtantiarum amictu, nec ſui profuſa, nec ſplendoris ſui dilatata bonitate indiſcriminatim ens & non ens, & omnia, quæ rationi noſtræ videntur inter ſe contraria & contradictoria, vt ſegregata & libera vnitas ſimpliciſſime implicans: ſic enim legitur in libro de fide & expiatione, כבר אמרתי לך כי המוציא יש מאין אינו חסר וכי היש הוא באין בענין אין והאין הוא ביש בענין יש ללמור שהאין הוא היש והיש הוא האין: i. Iam dixi tibi, quod producens ens de non ente nullius eget, & quod ens eſt in non ente, quoad rem non entis, & non ens eſt in ente quoad rem entis. Et infra, Quo diſcas, quod non ens eſt ens, & ens eſt non ens, ita illic ſcriptum legitur. Iſtud autem omnem noſtrum intellectum tranſcendit, qui nequit contradictoria in ſuo principio combinare via rationis, quoniam per ea, quæ nobis ab ipſa natura manifeſta fiunt, ambulamus, quæ longe ab hac infinita virtute cadens, ipſa contradictoria per infinitum diſtantia connectere ſimul nequit, vt quidam Germanorum philoſophiſſimus archiflamen dialis annos paulo ante quinquaginta & duos poſteritati acceptum reliquit. Temporalium igitur curarum grauamine ſemoto, & anilium diſputationum ſophiſmatibus contemptis, felix Cabaliſta per Cabalam, id eſt, recepti & crediti ſemitam tenebras erumpit & proſilit in ſplendorem, quo attingit lumen, & ſic à lumine migrat in lucem & per lucem, quanta humana poteſt capere natura, illud verum luminare comprehendit ſub modo entis, non autem non entis, niſi fiat hoc per omnium abſtractionem, quæcunq; non ſunt principium abſolute primum. Cumque frequenter hac via per ineffabile gaudium & alacritatem ſpiritus ipſa mens Cabaliſtæ intra profundæ taciturnitatis ſecretum humilia deſerens, atque terrena, ad ſupercœleſtia & inuiſibilia trãsfertur, omnem tranſcendentia humanum ſenſum, tunc etſi adhuc mortali in cute hoſpitatus, tamen ſocius fit Angelorum, perinde atque domicilii ſupercœleſtis quidam inquilinus, cuius tam crebra conuerſatio in cœlis eſſe cognoſcatur, & tum quandoque cum illis tanquam viarum ſuarum comitibus ad altiora ſpatiatur, animamque Meſſihæ viſitat, quandoq; autẽ ad inferiores tam cœleſtes quam cæteras naturæ virtutes angelico ductu, nec tamen ſine propria quoq; ratione deſcendit, & earum dignitates operationeſque intelligere ac ſingulari honore venerari ſtudet. Vnde oritur intima Cabaliſtę cum Angelis amicitia, per quam aliquando nomina diuina rite cognoſcens, res admirandas conficit, quæ vulgus miracula nominat, vt R. Meir per nomen diuinum vel ab ethnico prolatum ipſam vxoris ſuæ ſororem à corruptione diuerſorii lupanaris præſeruauit, quam vi proſtitutam nullus ganeonum verbo dicto etiam quantumuis robuſtus violare ac ſtuprare valeerat. Hæc in Portæ lucis exordio, & alia id genus plurima cum ſuis autorib. recitantur: Tamq; facilis eiuſ-

lis eiuſcemodi erat patrum memoria Cabaliſtis miraculorum operatio, vt ii ab inuidis & prophanis ſæpius ignominioſe verſuti magici cognominarentur, quaſi non illa opera perfeciſſet Michael, ſed multo magis Samael, videlicet per incantationes Ægyptiacas, & arcana quædam, tametſi virga Cabaliſtarum ſemper deuorat virgas præſtigiatorum, & ſalubrius agit quodcunque diuinum, quam vllum dęmoniacum. Semper enim ad hominum ſalutem tendit Cabalæ artificium, cõtra vero ſemper ad perditionem vergit magicæ vanitatis veneficiũ: hoc per nomina tenebrarum & cacodæmonum, illud per nomina lucis & beatorum Angelorum, de quibus, niſi more noſtro Sabbathi feriatus dies iam veſperi hac ipſa hora ingrueret, quoniam huc attinet, tanquam huius artis fructus, quem adeo deſideratis, ego ſane tum quicquid ſentirem, magis ample tractarem. At parum abeſt quin nox ruat, optimi viri, ſecedendumq; nobis eſt, non modo ne præcepti negligẽs multa vapulem, verum ne etiam profeſſioni Cabalicæ defiam, ſi hoc Sabbatho vltra *Sabbathai*, qui eſt Saturnus, ſuprema arcana & recondita labore operoſo effodiam, ac non potius ſilentio remoter, & otio perfruar tantiſper, dum ſequens dies prætereat. Cætera hic perendie vel quoto- (A) quoque loco, vtut elegeritis, de arte Cabaliſtica explanabimus. Tum Philolaus, Es, inquit, difficillimas dicendi partes ſortitus noſtri cauſa, qui poſt meridiem, adortus nobis tot res, tam admirandas; & tanto numero perpetua oratione protuliſti, quanquam nulla plane moueri viſus moleſtia. Et ille tum, Amor, inquit, erga vos meus, vt ſpero, mutuus omnem moleſtiam abſtulit. Quod niſi adeſſent ferię, non putarem mea intereſſe vos tales ac tantos diſcendi gratia huc profectos, ita (B) Cabalę doctrina ieiunos & inexpletos dimittere, ſed parendum eſt legi. Ad hæc Marranus, Ego vero Simon recte fateor, nunquam me à cuiuſquam conſpectu magis doctum abiiſſe, mihique, vel ſi malis ambobus, vt pro hoc quoq; recipiam, abs te quidem cumulate, quantum id temporis pati creditum eſt, ſat eſſe factum. Mox Philolaus, Tu ſolius, inquit, tui cauſam Marrane agas velim, ego nondum iſtis, quanquam maximis, & ad doctrinam Pythagoricam familiariſſime accedentibus, (C) tamen auidiori mihi copioſius hauriendis, fore ſatisfactum putauero, ſi non comperendinata dies finem artis afferat. Qua de re poſt ſabbatum iſtud tuum, Simon, quando ſingulari tua comitate nos ita fers, redibimus. Et ille, Redite dum, ait, intrepide, ac interea valete bona valetudine.

IOANNIS REVCHLINI PHORCENSIS LEGVM DOCTORIS, DE ARTE CABALISTICA

LIBER SECVNDVS.

ABEVNTIBVS inde vtriſque, Philolao iuniore, Marranoq; domum, varius inter eundũ erat ſermo, & nõ ineptus, quippe doctis ſupra modum Philoſophis de hoc ipſo Hebręo, cuius cum ſumma doctrina ſingularem etiam commendabant erga peregrinos humanitatẽ & in omnib. atq; pręomnibus morũ dignitatẽ. Placuerunt cuncta eius hominis, præter vnũ iſtud Sabbatũ, futuro (vt iudicarunt) tædio plenũ, quo à tanti magiſtri gratiſſimo colloquio diuellerentur, & in diem reiicerentur vſq; adeo tertium, non abſq; temporis moleſto diſpẽdio, cum, quid acturi eſſent luce craſtina, ignorarent. Tum ambulando ita ruminati acceptæ ſuccum doctrinæ, breues dictorũ epilogos mutuo percenſebant. Ardentibus autem illis diſcendi feruore, venit in mentem, & rediit ſubito in memoriam admirabilis viri Iudęi oratio, diſputandi acrimonia, inſtitutio grauis & erudita, quæ ſine ſatietate delectet, non fucata, non colorata, (F) ſed quę vbi maxime careat floribus, ibi plurimum pariat fructus. Cumq; ſe iam ab itinere in diuerſorium corripuiſſent, mox in ipſo conſeſſu, antequam reſpiraſſent, cœpit ita Marranus, Omnium ſapientum, quos equidem à teneris audiuerim annis, haud ſcio, an vllus fuerit vnquam, qui argutior in dicendo, & ſublimior in ſentiendo viſus mihi ſit hoc vno Simone, quem vel reminiſcens iam memoria teneã, ita ſermone ſuo tametſi plano, ſimplici, non affectato, non domi quęſito, mi- (G) nimeque Demoſthenis oleum olente, ſed magis extemporali & quotidiano meum animum ad ardua contemplanda excitauit, vt nihil conceperim gratius. Dii boni, homo Iudæus ex Iudæis ortus, alitus, educatus, & edoctus, quæ natio vbiq; gen-

tium barbara, ſuperſtitioſa, vilis, abiecta, & à A
ſplendore omnium bonarum artium aliena eſt
habita: perpetuam crede mihi hanc noctem pro-
cliui deſiderio meo viri huius vidiſſem vultus,
audiſſem verba loquentis, ſi non miſerum hoc
veſperi ſabbathum interueniſſet. Tum Philolaus,
Ne Græci quidem omnes, inquit, quibus omnium
conſenſu tribuitur multarum artium diſciplina,
ingeniorum acumen, dicendi copia, tam adſcen-
dere potuiſſent in alta rerum arcanarum faſti- B
gia, niſi forte vnus Pythagoras ille meus, philoſo-
phiæ pater, tamen qui non à Græcis eam doctri-
næ præſtantiam, quin potius ab illis ipſis Iudæis
receperit. Itaque receptor optimo iure ipſe quo-
que, id eſt, Cabaliſta nominandus erat, quam-
uis vt poſt diuturnam peregrinationem è longin-
quo aliquid admiratione dignum referret in pa-
triam, quod facilius vulgò crederetur, ipſe nomen
illud Cabalæ ſuis incognitum primus in nomen
philoſophiæ Græcum mutauerit. Quod eo argu- C
mento recte coniicimus, quia nullam diſcipulis
ſuis reliquit aliqua ratione perquirendi faculta-
tem, quin id primum ſui dogmatis principium
eſſe voluit, vt quærentibus cauſam reſponderent,
αὐτὸς ἔφα, id eſt, Ipſe dixit, more Cabaliſtarum,
qui ferme haud aliter rerum cognoſcendarum
rationes citant, quam quod aiunt, אמרו חכמים id
eſt, Dixerunt Sapientes. Sic noſter ille αὐτὸς ἔφα,
id eſt, Ipſe dixit. Ipſe autem idem eſt Pythago-
ras, qui hoc modo philoſophiæ nomen indi- D
diſſe perhibetur, quoniam ſummi Hebræorum
authores *Hachamim* & Græcorum ante ſe olim
Sophi cognominarentur, ita veterem diſcipli-
nam nouo conatus eſt nominis ornamento veſti-
re. Non autem eo tibi debent minori præco-
nio digna videri, quæ Simon Iudæus protulit,
quod ſint ab ignobili Hebrææ gentis Doctore,
tanquam ex barbaris authoribus deſumpta, & ab
homine barbaro allata, quando idem omnium
maximus noſter Pythagoras ſimul cum barbaro E
quodam nominis Zora, ſcientiarum prima ſtu-
dia iniit, adeoque id extra Græciam, quo tem-
pore apud Ægyptios ſecum philoſophati ſunt,
qui tum dicebantur Prophetæ, & Aſſyriorum
Chaldæi, & Gallorum Druidæ, & ex Bactris Sa-
manæi, & Celtarum non pauci, & apud Perſas
Magi, & apud Indos Gymnoſophiſtæ, & ille A-
nacharſis apud Scythas, & in Thracia Zamol-
xis ante ipſius Pythagoræ ſeruus, quod omne
Alexander ille cognomento Polyhiſtor, in li- F
bro περὶ Πυθαγορικῶν συμβόλων, id eſt, De Pytha-
goricis notis, ſcriptum reliquit, & apud Indos
denique Iudæi, quos appellarunt Brachmanas, vt
Ariſtobulus Peripateticus meminit. Sane licet
vera dicere, non eſt certe vſquam repertus Py-
thagoras quicquam rerum aut diuinarum aut hu-
manarum vel à Græcis didiciſſe, vel à Roma-
nis. Sed vt Antiphon edidit in libro περὶ τῶν βίου
τῶν ἐν ἀρετῇ πρωτευσάντων, id eſt, de vita eorum,
qui virtute præſtiterunt. Acceſſit diſcendi gra- G
tia Pythagoras ad Ægyptios & Arabas, & ad
Chaldæos, poſtquam è Syria, quæ & eſt & nomi-
natur Iudæa, Pherecidem ſibi magiſtrum & præ-
ceptorem nactus fuiſſet. Vnde Syrius vulgo ipſe
quoque tum appellabatur, quem alii Tyrium di-

A xere, alii Tyrenum, ὥστε βάρβαρον ἀλλ' οὐχ ἕλλη-
να γεγονέναι τοῦτον ὁμολογεῖν τὸν πρῶτον φιλοσόφων,
i. vt barbarum & non Græcum fuiſſe prædicarent
hunc omnium Philoſophorum primum. Hæc
Marrane, cõniua mi doctiſſime, penes Euſebium
Pamphili ſcripta legiſti certo ſcio, in volumine, ſi
rite recordor, de præparatione Euangelica, vnde-
cimo, qui & hoc addidit, μόνον ὅτι παρὰ τῶν σοφῶν
ἑλλήνων ἔσχεν οὐδὲν, πενίᾳ σοφίας καὶ ἀπορίᾳ συνοικοῦν-
B των, id eſt, Tantum quod à ſapientibus Græ-
cis habuit nihil, penuria ſapientiæ ac indigen-
tia cohabitantium. De quibus, vt eſt in Timæo
Platonis, barbarus quondam Ægyptius, iſque
valde ſenex, vere admodum viſus eſt Soloni
dixiſſe, O Solon, Solon, Græci ſemper pueri e-
ſtis, nullam habentes antiquam opinionem, nul-
lam diſciplinam tempore canam. Nec illud non
erit maxime laudandum in Pythagora præſtanti
ſapientia & nobilitate viro, quod in alieno &
C longinquo ſolo, quæ à barbaris hominibus labo-
re ingenti, algu & ſudore, multa commentatio-
ne atque meditatione, non paucis etiam annis
corraſit: ea, non dicam meliora, ſed tamen ſplen-
didiora in patriam, ac vſque adeo in Italiam, quæ
tunc magna Græcia dicebatur, ceu humeris ipſe
ſuis reportauit, cum incredibili cunctorum de ſe
atque ſuis ſectatoribus admiratione, ita vt omnis
qui ſapientia & doctrina excelleret, Pythagoræ
auditor fuiſſe crederetur. Vnde Philoſophia Ita-
D lica potiſſimum ab illo nomen accepit. Adſtipu-
latur huic laudi Numenius Pythagoricus in pri-
mo volumine de Bono, cum ait, quod Plato at-
que Pythagoras, quæcunque Brachmanes, Magi,
Ægyptii, Iudæique inuenerunt, ea Græce ipſi ex-
poſuerunt. Quo vehementiſſime ſuſpicamur,
verum eſſe, quod aſſerunt viri doctiſſimi, & va-
riarum linguarum periti, Iudæorum quæque
tam recepta, quam inuenta exponi alienis furtis,
hinc Græcorum, inde Latinorum, nihilque no-
E ſtrum eſſe in Philoſophia, quod non ante Iudæo-
rum fuerit, quantumuis hoc ſeculo adimatur eis
merita gloria, & nunc vniuerſa eorum conte-
mnantur, quoniam præſens ætas omnium ſtudio-
rum explicationem magis illuſtrem perpolitam-
que deſiderat. Tum vera, optime Philolae, refers,
inquit Marranus, quo magis aſſentiar Euripidis
Hecubæ, λόγος γὰρ ἔκ τ' ἀδοξούντων ἰὼν κἀκ τῶν δο-
κούντων αὐτὸς οὐ ταὐτὸν σθένει, id eſt, Sermo namq;
ex ingloriis progrediens atque glorioſis idem,
F non idem valet. Nam ſi Ariſtoteles aliquis, aut
Theophraſtus quiſpiam ea protuliſſet, quæ nos
Simon hodie docuit, nihil omnium ſententia eſ-
ſet dignius auditu, nihil grauius, nihil memorabi-
lius, addidiſſet tantummodo dicendi genus ma-
gis æquabile, & aliquem eloquentiæ fucum. Nunc
quoniam Iudæus eſt, qui ſuo more agreſtius
paulo & preſſius rem omnem tractauit, haud du-
bium quin ſordida ſint futura in auribus illorum
noſtro æuo Sophiſtarum, vt ipſi ſibi videntur,
G plane perſubtilium, ſi qui audiant, aut ſint audi-
turi, vel potius vniuerſis nunc aut praue aut ſtulte
philoſophantibus, appareant implicata, obſtre-
pera, hiulca, ieiuna, horrida, ruſticam aſperitatem
& peregrinam inſolentiam ſonãtia, tametſi etiam
(vt mos eorum fert) prius non quantum oportet
examinata

examinata quidem, quaſi aurum non ſit aurum, A quod in luto quærimus. Poſt vero quam ab hoc iam homine in diuerſorium ecce noſtrum recta via nullo monſtrante rediuimus, quando cœna forte nobis præſtinata nondũ eſt, conſulo vt quiſque ſua recitemus inter nos, præſertim digniora quæ audiuimus, & figamus memoriæ, ne labantur, dum recens omnia tenemus. Et Philolaus, Quam prudenter ait illa præcogitaſti Marrane, ſic enim ad audiẽdum paratiores virum accedemus perendie poſt hoc Sabbathi monſtrum,

Cultaq; Iudæo ſeptimo ſacra viro, vt ait Ouid. B Interea tu ſellam hanc arripias, ego alterã, & conſidentes dicamus celeriter de omnibus, donec apparentur quæ ad cœnam congruant. Cæterum, ne detur fruſtra contentioni locus cum ſoli ſimus, id enim aliud nihil eſſet quam tempus perdere, tu prior quicquid in buccam venerit vel præteritorum aut præſentium recordandi vel commentandi gratia quocunq; accidat modo, eloquere. Sic igitur Marranus exorſa texuit: Et quanquam negotium C omne, inquit, circa quod poſtmeridiano hoc tempore conuerſati ſumus mihi ſingula examuſſim perpendenti videatur eſſe altius, quam vt id nos humi ſtrati ſuſpicere poſſimus, tamen ſæpenumero quæ hominibus prima ſpecie apparent ardua & impoſſibilia, tandem continuis & indefeſſis exercitationibus duroq; labore fiunt & plana & facilia, iuxta Maronis illud,

Labor omnia vincit.

Idcirco libenter in medium conferam quę ab iſto D me audiuiſſe meminero, addamq; illis quid ipſe ſentiam. Hebræus ſane præceptor noſter de Cabala nobis petentibus tractaturus commodum oſtendebat, eo nomine quid ſit intelligendum. Nam Cabala receptionem deſignat: ſimul & hoc attulit quod ea noſtris animis eſſet inſita ſemper ad ſumma conditione naturali tendentibus, quapropter eius deſiderium nobis conſtaret ingenerari, & quod ſummę res ac diuinæ ſublimiores haberentur E atq; digniores, quam quod ratione humana comprehendi ac diſcerni queant. Id autem triuiale idoneis Peripateticis eſt dogma. Vt enim principio meos Arabas, cum quibus mihi extat ſolita familiaritas, citare liceat, Alpharabius in libro quem de ſcientiis præſcripſit, hac vtitur ſententia, quod res diuinæ ac pia fide credibiles, ſunt altioris ordinis, cum ſint aſſumptæ ab inſpiratione diuina, quoniam in eis ſunt ſecreta diuina, à quorum comprehenſione debilitantur rationes humanæ, neque conſequuntur ea. Hæc Arabs ille, F quod & Simon noſter affirmauit, qui eos ordines appellat regiones, & in animæ noſtræ tertiam regionem conſtituit res incorporeas ac ſubſtantias ab omni materiæ penſione liberas & immunes, non quæ Antiſthenes cogitauit phantaſtica illa & logica vniuerſalia. Sed ipſas, inquam, reales formas, ſpecies, ideas, eſſentias, quæ ſunt res altiſſimæ, circa quas verſantur Cabaliſtæ, vt audio, contemplationibus ſuis prope inenarrabilibus, & ea ſingula quæ nos ſentire aut ſcire arbitramur, G huc conferunt, ac demum vniuerſa in vnum, quod eſt ipſum bonum atq; primum per media reducunt, tanquam ad noſtrę mentis ſaluberrimum finem. Quod Ariſtoteles in 14. libro eorum quæ Poſtnaturalia ſcripſit id quod eſt αὔταρκες καὶ ἡ σωτηρία, id eſt, Sibi ſufficiens & ſalus eſſe dixit, & Simon Hebraice ישועה nominauit. Sicut & regius Pſaltes ait, Domini eſt ſalus: & ſuper hanc generis humani ſalutem, omnium Simon Cabaliſtarum fundamenta iecit, quæ nec ſint à ratione inueſtiganda, nec per rationem inueſtigata, vt quibus nec ſenſus prębuit hypoſtaſim, nec intellectus diſciplinam: ſumma enim ſunt, & quorum cauſa nequeat adæquata reperiri, à quorum cognitione B diſertiſſimus ſectę Peripateticæ Theophraſtus ſcientiæ abſtulit facultatem: ſic enim in ſuis Supernaturalibus ſcripſit, Μέχρι μὲν οὖν τινος δυνάμεθα δι' αἰτίου θεωρεῖν, ἀρχὰς ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων λαμβάνοντες. ὅταν δὲ ἐπ' αὐτὰ τὰ ἄκρα καὶ πρῶτα μεταβαίνωμεν, ἔτι δυνάμεθα, εἴτε διὰ τὸ μὴ ἔχειν αἰτίαν, εἴτε διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν. id eſt, Vſq; ad aliquid quidem poſſumus per cauſam ſpeculari, principia à ſenſibus ſumentes: quando autem ad ipſa extrema & prima tranſierimus, non amplius C poſſumus, ſiue propterea quod non habemus cauſam, ſeu propter noſtram infirmitatem. De ſupernis enim & diuinis, quibus nihil eſt prius, vndenam quæſo poſſet demonſtrationis aliquod medium ſumi? Quare Plato ait in Timæo, quod illa explicare plus eſt quam noſtrę vires ſufficiant, credi autem iis iubet, qui ante dixerunt, quanquam nulla demonſtrationis neceſſitate loquantur. Hæc ipſa Platonis verba & veri ſapientis mandata ego tanti exiſtimo, vt ea oraculi mecum loco D duxerim habenda. Et ſi vlla Cabalæ rata & ſtata fundamenta ſunt, hæc ſunt. Quapropter acerrimum diuinæ cognitionis mera & nuda fide conſtantis, hoſtem & inſidiatorem arbitror logicum eſſe ſyllogiſmum, qui Theoſophiſtarum auſu atque vſu, Deum & Angelos menteſque beatas & ſimpliciſſimas vltra mundani ſeculi virtutes & omne ſimul æternitatis agmen, & quicquid eſt vſquam hiſtoriarum de rebus ſupernaturalibus, id totum humanæ mortalitati ſubiiciat rationis E diſcurſu inueniendum, probandum, diiigendum: perinde atque illas tam illuſtres ſubſtantias in Tullianum aliquod includere conetur. Hoc nimirum eſt Iouem vincere velle, ac ſalice viminea, aut reſti nautica ligare. Quod ne Thetis quidem (autore Homero) permitteret, aut Centimanus Briareus ille Ægeon. Quo magis contentioſos theologiſtas & nugiuendos ſophiſtas iudicabo cœlitum & ſupercœleſtium expugnatores non minus eſſe, quam Aloidas geminos immania F corpora, vt ait Virgilius, qui manibus magnum reſcindere cœlum aggreſſi. Haud ſecus atque Sinaaritas ac Babylonios olim filios Adam, hoc eſt, ex humana imbecillitate, quam in ſe non agnouerunt, prognatos, turrim altiſſimam exædificantes, cuius culmen pertingeret vſque ad cœlum, primores בלבל *Balbel*, id eſt, Confuſionis authores: vnde *Babel*, quam vos Babylona dicitis, nec alterum alterius linguam intelligentes. Per hos enim garrulos ſyllogiſtas, in rebus credendis pietas G erga diuinorum vniuerſitatem omnis amittitur, atque vincendi ſtudio fraternum odium concitatur, venaticos canes ad ſeditionem paratiſſimos, ſummæ contemplationis venenum orbe toto expellendum. Triumphent hæc: ſi fas eſt

ſyllogiſmorum artificia, in natura & humanis inuentionibus atque figmentis. Sed in ſacris oraculis locum ſibi ne ſperent vllum. Hoc enim Parmenides apud Platonem de ſubſtantiis ſeparatis Socrati dogma tradidit, ita dicens, ἀλλὰ ὁμοίως ἡμεῖς ἐκείνων οὐκ ἄρχομεν τῇ παρ' ἡμῖν ἀρχῇ, οὐδὲ γιγνώσκομεν τοῦ θείου οὐδὲν τῇ ἡμετέρᾳ ἐπιστήμῃ. id eſt, At ſimiliter nos illis non imperamus noſtro imperio, neque cognoſcimus diuini quicquam noſtra ſcientia. Ei ſermoni & Peripatetici aſtipulantur, & Ariſtoteles ipſe tum artifex tum organum, vt aiunt, ſciendi, cum in reſolutiuorum poſteriorum volumine primo, Immediatorum ſcientiam eſſe indemonſtrabilem affirmat. Poſt paulo inquit, Et non ſolum ſcientiam, ſed & principium ſcientiæ eſſe aliquod dicimus quo terminos cognoſcimus. Principium ſcientiæ Themiſtius ibi appellat noſtram mentem; terminos vero ex quibus videlicet componuntur dignitates maximæ, ſubiectum & prædicatum. Sed Philoponus qui vulgo nominatur Ioannes Grammaticus explanauit hæc non parum ſublimius & verius, ita ſcribens, ὁ μὲν φιλόσοφος τὴν ἐξήγησιν τοῦ προκειμένου ῥητοῦ οὕτως ἀπέδωκεν. ἀρχὴν μὲν ἐπιστήμης τὸν νοῦν εἴληφως, οὐ τὸν ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸν θεῖον καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς. ὅρους δὲ τὰ νοητὰ καὶ θεῖα εἴδη. ὅρους δὲ αὐτὰ καλεῖσθαι διὰ τὸ πέρατα εἶναι πάντων. id eſt, Philoſophus hic quidem enarrationem præiacentis dicti ſic tradidit: Principium quidem ſcientiæ, Mentem accipiens, non noſtram, ſed diuinam vt ſupra nos. Terminos autem ipſas intellectuales & diuinas formas. Terminos quippe illas vocari, propterea quod fines ſint omnium. Cognitio itaque ſupernaturalium creditorum à mente pendet, non à ratione, quæ ratiocinando poteſt errare. Sic enim idem ſcribit Ariſtoteles, ἐπιδέχεται τὸ ψεῦδος οἷον δόξα, καὶ λογισμός. id eſt, Suſcipit falſum, vt opinio, ita etiam logiſmus, quod eſt ratiocinatio. Vnde ſyllogiſmus nuncupatur. Idem denique concludit poſteriora ſic: Scientia, inquit, omnis cum λόγῳ, id eſt cum ratione eſt. Principiorum, ſcientia quidem non vtique erit. Quoniam autem nihil verius contingit eſſe ſcientia quam mentem, mens vtique erit principiorum. Principia vero dicuntur res primæ: & Heſiodus priſcique omnes Theologi deos fecerunt eſſe principia: igitur hæc cognitio proprie nominatur Diuina. Et vt in Poſtnaturalium primo, ille idem Stagirita ſcripſit, eius eſt poſſeſſio δικαίως ἂν οὐκ ἀνθρωπίνη. Id eſt, Iuſte vtique non humana: quod vel ſolus vel omnium maxime illam Deus habeat, & indignus ſit homo quærere circa eum vllam ſcientiam. Deus enim ſolus hunc habet honorem iuxta Simonidem. Sed cum nobis nihil magis conducat ad beatitudinem quam ſummarum & diuinarum rerum cognitio, qua (te rogo) via, Philolae, alia homini ad eas pergendum eſt, ſi non ſcientia? quibuſue modis comprehendenda tanta ſummitas? Tum Philolaus, Per ecaſtor ipſe tu, iter oſtendiſti planum atque patens. Cum enim quinque ſint cognitionum opifices, Ammonio teſte, poſt Ariſtotelem, qui eorum quatuor tantum in primo de Anima libro meminit. Sunt autem νοῦς, διάνοια, δόξα, φαντασία, αἴσθησις. Id eſt, Mens, diſcurſus, opinio, imaginatio, ſenſus.

A Mens quidem & ſenſus non ſyllogiſſant: alterum longe ſuperius, alterum multo inferius ratione. Sed nec imaginatio quoque, cum ſit ſtatio ſenſus & apparitionum inde migrantium reſeruatio. Senſibus autem nequaquam ratiocinantibus, ne putandum quidem eſt apparētia ſenſuum ratiocinari poſſe. Reſtabunt igitur opinio & diſcurſus, at opinio eſt ipſius diſcurſus concluſio, quapropter ea ipſa non ſyllogiſſat: ſoli ergo diſcurſui quæ διάνοια nominatur relicta eſt ſyllogiſ-
B ſandi facultas: hucuſque Ammonij ſententia eſt in commentariis quæ edidit ad Ariſtotelis prima reſolutiua. Et quoniam attigi enumeratione comprehenſiones & comprehenſa breuiter, ne vagetur oratio mea longius, opinor diuina eſſe ſupra ſyllogiſmum, nec ratione humana intelligi poſſe quæ non ducant originem cognoſcendi à ſenſu, ſed ex mera dependent fide, tantum ob amorem reuelantis recepta & hominum beatitudinē credita. Sunt tamen plurima ſane quæ ſic diuinæ ſe
C ſpeculationi ſæpe immiſcent, vt vnius familiæ ſolent quandoq; liberti & inquilini commune ſibi nomen vſurpare atq; illa crebro (ita enim fateor) ſe à theologica facultate tractari patiuntur, quia vel aliqualem ordinē obtinuerunt ad Deum, aut per ſe aut per reductionem, vel alia forte ratione vt creationis, conſeruationis, perfectionis, iuſtificationis, beatitudinis, ſalutis, & ſimilium. De illis equidem non cogito in præſentia, quod ſciam ea naturaliter nobis cognita fieri, quotū aut in Poſt-
D naturalib. affertur oſtenſio quod ſint, aut in theologicis, propter quid ſint. Permitto nimirum illis rationem, quippe à ſenſu quondam ortis & diſcurſui humano deditis, ſed quotum veritas à ſola pendet authoritate reuelantis, eorum haud arbitror eſſe ſcientiam, nec in illis dominari ſyllogiſmum velim. Sed id tantū quod omnibus erit præſtantius fides, quam qui habet, is ab Ariſtotele in Prioribus reſolutiuis appellatur, βέλτιον διακείμενος ἢ εἰ ἐτύγχανεν εἰδώς. id eſt, melius diſpoſitus
E quam ſi eſſet ſciens; quod explanauit ita Philoponus, id eſſe, melius cognoſcere quam per demonſtrationem. Ad hæc Marranus: Aſſentior tibi Philolae, inquit, & tecum quoque illa ipſa quæ meræ ſunt fidei & pure credibilia vero ſubiecta eſſe logicis tendiculis, quæ plane magis ſunt contēplantibus detrimento quam lucro, idq; noſtri pariter aſſeuerant tam Græci quam Latini. Hieronymus ille Dalmata in Pſalmum centeſimum quartum ſcribens, ſyllogiſſandi artem theologiæ applica-
F tam comparat plagis Ægypti, & ſic ait, Cyniphes dialecticę artis ſtimulus intelligitur, quę licet paruum videatur re ipſa habere ſeductionis aculeū, grauiſſime tamen ſauciat mentes humanas. Quapropter doctiſſimus iſte vir hanc technam, quam & vanitatem ſenſus & obſcuritatem mētis agnominat, omnino ab Hebraicis dimouit ſtudiis atq; reiecit, cum ſæpe alias tum apertiſſime ad Damaſum de quæſtionibus ſibi propoſitis quando in ſecunda, iis verbis vtitur: De Hebraicis diſputan-
G tem, non decet Ariſtotelis argumenta conquirere. Et in Pſalm. 143. de theoſophiſtis ita ſcribit, Quando tecum cœperint diſputare, ſic verba eorum breuia ſunt, ſic artifici ſermone concluſa, vt euadere tibi difficile ſit: cum enim te ligauerint

ſyllogiſmis

ſyllogiſmis ſuis, & te clauſerint, & quaſi maceriam A ſyllogiſmum tibi exuerint ac ædificauerint, non poteſt corruere, non potes tranſire, teneris incluſus. non eſt ruina maceriæ, neque tranſitus. Cumque ibi tenuerint te quaſi quodam giro incluſum, tunc non eris in anguſta via quæ ducit ad vitam, ſed in lata quæ ducit ad mortem, ἐπεὶ καὶ ἡ τῆς ἁπλότητος πίστις, βελτίων ἐστὶ τῆς ἐκ περιεργασίας πιθανολογίας. id eſt, quoniam & ſimplicitatis fides melior eſt quam curioſitatis perſuaſiua ratio, vt dixit Athanaſi⁹ in lib. 3 aduerſus Arianos. Con- B firmat hoc idem in opere contra Græcos, quod ſic incipit, ἡ μὲν περὶ τῆς θεοσεβείας καὶ τῆς τῶν ὅλων ἀληθείας γνῶσις, οὐ τοσοῦτον τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων διδασκαλίας δεῖται, ὅσον ἀφ᾽ ἑαυτῆς ἔχει τὸ γνώριμον. id eſt, Ipſa quidem de cultu diuino & de vniuerſorum veritate cognitio, non tam inſtituta ab hominibus doctrina eget, quam ex ſe ipſa habet notorium ſuum. Sic Athanaſius. Hoc nihil eſſe verius quiſque ſibi conſtituat. Quo enim dicendi ſtudio, aut quo perſuadendi conatu opus C erit eius, quod mea ſponte paratus ſum credere, quodq; iam ſolo erga reuelantem amore meo ac ſingulari veneratione libenter recepi, ne minimæ quidem rationis vi coactus aut inductus; quam ſaltem tenebricoſa in hoc corpus demerſi ac vincti animi obtuſitas poſſet excogitare. Multo vberius hęc tractat Iuſtinus ille philoſophus Chriſtian⁹ in libro de recta confeſſione, iambum priſcum iſtuc citans, οὐδὲν γὰρ ἀνθρώποισι τῶν θείων σαφές. id eſt, Nibil enim hominibus diuinorum manife- D ſtum: qui & Socratis fluxit ab ore. Fertur ita Xenophontis Socratici ad Æſchinem epiſtola, vbi omnibus, inquit, patet diuinas res cognitione humana comprehendi non poſſe, quare ſufficit pie ipſos deos ex animo colere, quales auté ſunt, nec inuenire nobis poſſibile eſt, nec fas quærere: nec enim ſeruis conducit, nec eis laudabile dixerim, ſi dominorum ſuorum conſilia, niſi quantú ad miniſterium ſuum pertinet, ſcrutari voluerint. Et vt de Socrate aliorumq; philoſophorum ſectatori- E bus, ſcripſit idem in Memorabilibus, ἐθαύμαζε δέ, εἰ μὴ φανερὸν αὐτοῖς ἐστιν, ὅτι ταῦτα οὐ δυνατόν ἐστιν ἀνθρώποις εὑρεῖν. id eſt, Mirabatur autem, videlicet Socrates, ſi non manifeſtum ipſis ſit, quod ea non eſt poſſibile hominibus inuenire. Talis ſemper fuit omnium ætatum & omnium ferme religionum ſententia, vt humano intellectu non capiantur quæ prius in hominis ſenſu nó fuerant, & quæ intellectus non capit, ea nec ratio diſcutit: quæ autem ratio non diſcutit, ea neque ratiocina- F tionis diſcurſus, quam διάνοιαν vocant, iudicabit, quod tum maxime diuinit⁹ reuelatæ veritati congruit, etiamſi de earum aliqua imaginarios nobis animi conceptus formemus, vt quicquid religioſe pieque receperimus, id argumentationis violentiæ non ſubdamus, vel vllo nobis phantaſmate propoſito. Maiores itaq; imitatus ille Nazianzenus Gregorius, qui eminet inter omnes noſtrates in omni theologicæ facultatis genere, omni verborum & ſententiarum venuſtate ſimul & gra- G uitate, huic doctrinæ haud abſimiliter adſtipulatur in libro Theologiæ ſecundo affirmans, τὸ μὴ ληπτὸν εἶναι ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ τὸ θεῖον, μηδὲ ὅλον ὅσον ἐστὶ φαντάζεσθαι. id eſt, Non comprehenſibile

fore humano diſcurſu diuinum, neq; totum quicquid cõtingit imaginari. Ne mi tu Marrane, Chriſtianorum me prorſus expertem aut negligentem ſuſpiceris, Philolaus reſpondit, memini Athenagoram Philoſophum Athenienſem ad imperatores M. Aurelium Antoninum, & L. Aur. Commodum pro Chriſtianis legatum ſic dixiſſe, ἐπεὶ καὶ δι᾽ αὐτῶν τῶν δογμάτων, οἷς προσέχομεν, οὐκ ἀνθρωπικοῖς οὖσιν, ἀλλὰ θεοφάτοις καὶ θεοδιδάκτοις πεῖσαι ὑμᾶς μὴ ὡς περὶ ἀθέων ἔχειν δυνάμεθα. id eſt, Arqui & per ipſa dogmata quibus innitimur non humanis certe, ſed diuinitus miſſis & Deo doctis, perſuadere vos, (non ſicut de prophanis tenentes) poſſumus. Vbi aliter de prophanis perſuaderi, aliter de diuinis inſinuat. Tametſi aliquam multos ex vobis nouerim, qui omnia logicis adinuentionibus confundunt & ſuſq; deque naturalia mathematicis principiis, ac rurſus theologica naturalibus ſtatuunt confirmantque. Sed haudquaquam cauſæ diuinæ ſunt naturalibus pares, nec valent naturalia dirigere diuina, longeq; minus illa quæ ſola fide cõſtant vlla ratione poſſunt demonſtrare humanitus ſcibilia. Sicut nec ea quæ ſunt pure credita neceſſario inferunt naturaliter ſcita: præſtantiſſimus enim ille veſter Dionyſius Areopagita, quem ego aut reliquias aut imaginem Pythagoreorum (vt arbitror) haud inſipienter exiſtimauerim, ſuper theologicis iſtis cognitionibus in libro ſuo de Diuinis nominibus, ita loquitur, Οὐδὲ γάρ, inquit, ἀκριβὴς ἡ ἐμφέρεια τοῖς αἰτιατοῖς καὶ τοῖς αἰτίοις, ἀλλ᾽ ἔχει μὲν τὰ αἰτιατὰ τὰς τῶν αἰτιῶν δεχομένας εἰκόνας, αὐτὰ δὲ τὰ αἴτια τῶν αἰτιατῶν ἐξῄρηται καὶ ὑπερίδρυται κατὰ τὸν τῆς οἰκείας ἀρχῆς λόγον. id eſt, Neque enim conſequens illatio cauſatis & cauſis, ſed habent quidem cauſata illas cauſatum receptas imagines: ipſæ autem cauſæ cauſatis abſtractæ ſunt, & ſuperne reſident iuxta cuiuſque principatus rationem. Quo captioſius aliquorum ex veſtris retiaculum & fallacius dogma eſt, in rebus ſola fide reuelata conſtantibus, ſyllogiſmorum proprietate nedum vtendum, verum etiam pari dignitate credendum eſſe quicquid ex ſacris oraculis per ſyllogiſticum artificium ſequitur, ac bona, formali, neceſſaria, logicaque conſequentia infertur. Nihil enim tam diſtat quam eſſe diuinitus reuelatum & humanit⁹ inuentum. Vnde in mera fide pure credibilium credere & ſcire ſunt maxime diſparata, vbi nunquam concluſio ſyllogiſmi fore poteſt euidentior ex præmiſſis, etiam ſi præmiſſis euidẽtia certa miſceantur, tamen ſemper concluſio partem ſequitur infirmiorem. Recte igitur vel hoc affirmamus quod in eodem ſubiecto & reſpectu eiuſdem veritatis, non poteſt ſimul ſtare habit⁹ fidei acquiſitæ & habitus ſcientiæ per demonſtrationem genitæ. Qui ergo contradicit ſacris oraculis, is execrabiliter contradicit fidei. At vero qui alicui concluſioni humano ingenio, ſubtilibus inuentiunculis, Ariſtotelicis technis, Eleaticaque diſciplina, cuius autor fuit Zenon τῆς ἐριστικῆς φιλοσοφίας ἀρχηγός, vt Galenus ait, ſiue Chryſippi tendiculis, aut ſophiſtarum ſyllogiſmis ex ſacrorum oraculorum reuelatis collectæ atque illatæ contradicit, is iam non fidei contradicit, ſed ſcientiæ humanæ repugnat, non diuinam illuminationem, ſed mortalé induſtriam ab-

E ij

nuens haud execrabiliter, ſed erranter forte, aut quandoq; perſpicaciter, nõ autem turpiter. Quonam modo igitur affirmare quis auſit diuinit⁹ reuelato, & humanitus inuento pari dignitate credendum eſſe, niſi qui totus paſcatur ſyllogiſmo, ſicut bos fœno? Sane quæ (amabo te) intercedit dignitatis paritas iſtius & illius? Credibile illud, at iſtud ſcibile. Mens illius ſedes eſt, iſtius ratio: illud defluit à lumine ſuperno, iſtud ex ſenſu ducit originem. In mentis regione aliqua ſunt neceſſaria, quæ in ratione ſunt impoſſibilia. In mente datur coincidere contraria & contradictoria, quæ in ratione longiſſime ſeparantur. Non eſt igitur omnino verum, ſi præmiſſæ ſint de fide, concluſionem idcirco fore de fide. Nam execrabilis eſt propoſitio hæc, Nullum adorandũ eſt creator. Multo etiam execrabilior iſta, Omne ſculptile eſt adorandum. In eis namque ambabus blaſphematur fides: attamen & ſacra & fidelis non eſt hæc inde conſequens, Nullum ſculptile eſt creator: quam quia naturali ratione demonſtrare poſſumus, veritas eius non pendet ab autoritate reuelantis: ſed eius euidentia longe credita fide minor eſt. Pari ſuaſu fallimur aſſentiendo, quia concluſio ſit de fide idcirco aliquam præmiſſarũ eſſe de fide. Quis enim ignorat Hebræis, Chriſtianis & Agarenis eſſe ſumma fide creditũ quod ſculptile non ſit adorandum, ad cuius tamen aſſertionem inferendam naturalibus vtar præmiſſis, nullum lapidem eſſe adorandum, ſculptile autem videmus lapidem eſſe? Tum Marranus, Commodum mihi Philolae reducis, inquit, in memoriam noſtrorum quorundam elenchos ſophiſticos, quum dicunt, concluſio eſt hæretica, ergo aliqua præmiſſarum. Qua in cauſa miror ſupra quã dici poteſt, quod iſti aliquos vel homines quandoque inueniant, qui eis talia credant. Sed quid ego Æthiopem lauare conor, qui nulla opera candeſcit. Sunt præterea quæ tametſi reuelantur, tamen etiam ſequuntur de reuelatis, quæ ſi acceptentur à credente, fides potius erunt quod reuelata, quam ſcientia quod illata. Sicut quæ præcipit Eccleſia mea eſſe credenda etiam quocunque ingenio compoſita, præſumuntur poti⁹ à Spiritu ſancto eſſe reuelata, quam humana ratione inuenta, quantumuis quadam ſyllogiſtica ſubtilitate inducamur. Sic ille ad Eccleſiam Alexandrinam ſcripſit Imperator Conſtantinus de concilio Nicæno dicens, ὃ γὰρ τοῖς τριακοσίοις ὁμοῦ ἤρεσεν ἐπισκόποις, οὐδέν ἐστιν ἕτερον ἢ τοῦ θεοῦ γνώμη, μάλιστά γε ὅπου τὸ ἅγιον πνεῦμα τοιούτων καὶ τηλικούτων ἀνδρῶν ταῖς διανοίαις ἐγκείμενον, τὴν θείαν βούλησιν ἐξεφώτισεν. id eſt, Quod enim trecentis ſimul placuit Epiſcopis, nihil eſt aliud quam Dei ſententia, maxime vbi ſanctus Spiritus talium tot & tantorum virorum mentibus incumbens diuinã voluntatẽ declarauit. De Epiſcopis loquitur hic, Eccleſiam vniuerſalẽ Spiritu diuino agitatã repræſentantibus, non de quorumlibet quantumcunq; polyphemorum heteroclitis ſine cerebro capitibus. Abeant igitur in officinam ſuam mixtiones ſyllogiſmorum de eſſe, de neceſſario, & de contingenti, aut ſi qua ſint alia logicæ curioſitatis poſſibilia ſeu impoſſibilia. Nulla enim eſt orationis fideliter creditæ ad neceſſariam propoſitionem æqua comparatio, cum

A neceſſaria poſſit eſſe dubitabilis, reuelata vero nihil ſit euidentius. Ne igitur occupent eiuſcemodi mixtiones adyta ſacrorum, ne moleſtent hierophantas, quin imo ſecedant (ſi aliquid poſſe velint) ad artes ſellularias, aut naturas cementarias, aut ſupputationes mathematicas, ne tranſeant limites, ne attingant τὴν ἀδίδακτον καὶ κρυφίαν τῶν μυστηρίων καὶ συμβόλων παράδοσιν. Recta, inquit Philolaus, incedis amice ad Pythagoræ profecto viri diuiniore doctrina imbuti obſcuras latebras,
B nullis humani ingenij argutiolis peruestigandas, quæ nobis ambigendi formidinem magis incutiunt quam generent adhærendi firmitatem. Non enim poterit diuinorum tantus ſplendor per tam tenues & aniles ſophiſmatum rimulas tam ſtrictim à noſtris noctuinis oculis cerni. Sed opus erit ampliſſimis cogitandi & credendi viribus, maximeque (vt ait Terentius) fide & taciturnitate. Quo motus Pythagoras, omnibus diſciplinis toto orbe hauſtis primus Philoſophiæ creditor, nihil
C prius (vt ſcripſit Apuleius) diſcipulos ſuos docuit, quam tacere. Nam hoc erat primum cõtemplatiuæ ſapientiæ rudimentum, meditari condiſcere, loquitari dediſcere. Perinde atq; tam auguſtæ maieſtatis Pythagorica ſublimitas multo eſſet dignior, quam quod pueriliter iactatis garris loquitando & garriendo comprehendi poſſet. Satis vero nobis patet ex iis quæ è Simone accepimus, etiam Pythagoram ſicut cætera Cabaliſtarum, ita hoc quoque genus doctrinæ in Græciam attuliſ-
D. ſe, ſcilicet quod de quæſtione altiſſima diſcipulus interrogaturus taceat. Interrogatus vero ſolum reſpondeat, αὐτὸς ἔφα, Ipſe dixit. Sic Cabaliſtæ reſpondent אמרו חכמים id eſt, Dixerunt ſapientes. Et Chriſtiani quoque ſuis dicunt πίστευσον. id eſt, Crede. Tum Marranus, Fortaſſe nos taxas Philolae, quibus id & Imperator Iulianus improperauit dicens, ὑμέτερον ἡ ἀλογία καὶ ἡ ἀγροικία, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὸ, πίστευσον, τῆς ὑμετέρας ἐστὶ σοφίας. id eſt, Veſtrũ irrationalitas & ruſticitas, & nihil vltra ipſum,
E Crede, veſtræ eſt ſapientiæ. Cui conuitio Nazianzenus in prima inuectiua prudenter occurrit, quod pariter hoc Pythagoreis ſit primum & maximum diſciplinæ fundamentum, tacere: deinde nullam dictis exhibere rationem, niſi αὐτὸς ἔφα. quapropter is inique nos redarguat, quippe εἰς ταυτὸν ἥκοντος τοῦ, αὐτὸς ἔφα, τῷ, παρ' ἡμῖν πίστευσον, ἐν ἄλλαις συλλαβαῖς τε καὶ ῥήμασι. id eſt, In idem cedente iſto, ipſe dixit, & apud nos crede, licet aliis ſyllabis & verbis: ita Nazianzenus. Habemus
F nunc memoriter eorum qui præ quibuſque cæteris ſacra diligentius tractauerunt, vnanimem dicendi morem, videlicet Cabaliſtarum אמרו Pythagoreorum ἔφα, Chriſtianorum πίστευσον. Cæterum quicquid aliorum eſt, diuinum non eſt. Equidem ante multo cogitaui tantum, Philolaus ait, ea omnia ex Hebræorum fluxiſſe Cabala, iam certo certius ſcio: clare namque video, quæcunque Simon nobis oſtenderat philoſophiæ Italicæ, hoc eſt Pythagoricis adamuſſim quadrare, vt
G haud abs re iudicauero Cabaliſtarum & Pythagoriſtarum inter ſe cuncta eiuſdem eſſe farinæ. Omnia namque ſtudia noſtra vtriq; reducunt ad humani generis ſalutem, & omnia entia quæ ſubſiſtunt aut ſubſtant, continuo ad ideas referunt

quæ

quæ vere ſunt, & idearum ideam. Vnde vtrique ternos eſſe mundos aſſeuerant; & tertium infinitum, vel potius non finitum, tribuſque conſtare omnia, καθάπερ γάρ φασιν οἱ Πυθαγόρειοι τὸ πᾶν καὶ τὰ πάντα τοῖς τρισὶν ὥρισται. id eſt, Quemadmodum enim dicunt Pythagorei, omne & omnia tribus terminantur: vt in libris de cœlo ſcripſit Ariſtoteles. Nam alia quidem, inquit, ſunt corpora & magnitudines: alia vero habitant & obſeruant corpora & magnitudines: alia denique habitantium & cuſtodum principatus ſunt & origines. Quod ita intelligo: Quoniam mundus inferior complectitur corpora & magnitudines, ſingula cum ſuis virtutibus & intelligentiis ſphærarum motoribus appropriatis & generabilium corruptibiliumq; curatoribus ac cuſtodibus, qui obſeruare dicuntur corpora prouide, vt eſt cuiq; tributa prouincia, quos antiquitas quandoq; virtutes, quandoq; Angelos, tum aliquando & deos, item & dæmonas, vel pro rerum anxiarum ſollicitudine quibus allegantur, crebro dæmonia quoque nominauit De quibus canit Homerus, Θεοὶ ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες. id eſt, Dij olympica tecta inhabitantes: ſcilicet qui rebus naturalibus præfecti ſæpe querula turbantur affectione, ac à ſummis ad ima relegati laborum ſuorum cauſas dicunt, πολλοὶ γὰρ τλῆμεν ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες, ἐξ ἀνδρῶν, χαλέπ' ἄλγε' ἐπ' ἀλλήλοισι τιθέντες. id eſt, Multi enim patimur olympica tecta inhabitantes à viris, graues dolores inter eos viciſſim reponentes, vt eſt in Iliados quinto. Nam Olympum intelligunt priſci quintam eſſentiam ſiue naturam, hoc eſt cœlum: quare recta olympica ſunt ſphæræ cœleſtes ſeu cœli, dicti à celando, ſicut tecta à tegendo. Deniq; virtutes cœleſtes & vires elementares ac rerum naturalium proprietates Heſiodus deos ex cœlo & terra dicit genitos in ſua Theogonia, & Orpheus Græcorum primus Theologus ad Muſæum ſcribens eoſdem appellat dæmonas his verſibus, δαίμονας οὐρανίους καὶ ἠερίους καὶ ἐνύδρους καὶ χθονίους καὶ ὑποχθονίους ἠδὲ πυριφοίτους. id eſt, Dæmones cœleſtes, & aereos, & aquaticos, & terreſtres, & ſubterraneos, & igniſequos ſeu igni aſſiſtentes. In operum quoque ac dierum libro Heſiodus, Dæmones inquit, boni ſunt terreſtres cuſtodes mortalium hominum. Ipſe quidem Apollo ſe ſuique ſimiles dæmonas roganti quondam Theophilo reſpondit Angelos eſſe pro incumbente ſibi adminiſtrationis officio, vt eſt in oraculis. Sic enim cecinit vt ferme ſolet omnia heroice, οὔνομα μηδὲ λόγῳ χωρούμενον ἐν πυρὶ ναίων, τοῦτο θεός, μικρὰ δὲ θεοῦ μερὶς ἄγγελοι ἡμεῖς. id eſt, Nomen ne ratione quidem capiendum in igne habitans, hoc Deus, Parua autem Dei portio Angeli nos. Erigamus ſi libet ad altiora ingenium noſtrum, quippe ad vniuerſi huius globi vitales influxus. Nam mundus ſuperior complectitur ſuperos, eſſentias incorporeas, diuina exemplaria, & orbis huius ſigilla, quorum inſtar, omnium rerum inferiorum facies ſunt factæ, quę Pythagoras appellauit ἀθανάτους πρῶτα θεούς. id eſt, Immortales prima deos, velut principia rerum ex mente diuina productas ideas, vt ſint eſſentiales ἀρχαὶ principatus & origines habitantium corpora, id eſt, ſpecierum, compoſitas huius mundi res infor-

A mantium. Quo plane intelligitur alios etiam illic eſſe immortales ſecunda deos (prima enim ſecunda referunt) entia incorporea ſingularia & indiuidua, non materiali numero ſed formaliter formali inter ſe differentia, puta ſpiritus ab omni materia liberos, ſimplices & impermixtos, ſuapte natura extra cœlum ſenſibile commorantes, & vt ait Ariſtoteles, nec tempori nec loco aſtrictos, vnde nec ſeneſcant nec tranſmutentur, multo magis nulla variatione nec alteratione, nulla denique
B paſſione affecti ſufficientiſſimam ſibi & optimam ducant vitam, habitentque æternitatem, quod nuncupatur æuum, & Græce αἰὼν quaſi ἀεὶ ὤν, id eſt, ſemper ens, quoniam idem illud ſeculum ſemper fuit, eſt, erit, intemporaliter, in mente diuina, ex energia tamen Dei foras creatum, & extra cœli noſtri conuexa conſtitutum, pro domicilio ſplendidiſſimo ſpirituum beatorum, quos Pythagorei veros deos exiſtimant in ſublimi ætheris vertice locatos cum prorſus obiectu, tum retro partu æternos,
C ſcilicet æuo immortali & diuino præditos. Ab ipſo autem eodem æuo etiam aliis diſpenſatum eſt & tributum eſſe & viuere, his quidem clarius, his vero obſcurius, vt idem dixit Ariſtoteles. Quid autem id ſit per quod diſpenſetur & tribuatur, ab hoc æuo diuino & immortali rebus aliis, hoc eſt inferioribus, eſſe ipſum non fortuitum obiter, aut perfunctorie illapſum, ſed cuiuslibet ſpeciei conſimiliter ſubſtantiuum, certe primi omnium Pythagorei Socrates & Plato ſequentes
D præceptorem ſuum, diſcipulos illius familiæ docuerunt, cum audiuiſſent Pythagoram ſemper de diuinis obſcure loquentem, dicere ſolitum, quod Tetractys traderet animæ noſtræ fontem perennis naturæ, tunc plane intellexerunt Tetractyn eſſe ideam in mente diuina tradentem, & fontem eſſe ideam exemplarem traditam, & perennem naturam eſſe ideam rerum eſſentialem receptam. Quare Alcinoo teſte dixerunt hoc modo, ἔστιν ἡ ἰδέα ὡς μὲν πρὸς θεὸν νόησις αὐτοῦ, ὡς πρὸς τὸν αἰσ-
E θητὸν κόσμον, παράδειγμα. ὡς δὲ πρὸς αὐτὴν ἐξεταζομένη, οὐσία. id eſt, Eſt idea quoad Deum quidem cognitio ſua, quoad ſenſibilem autem mundum exemplar, quoad ſe ipſam vero conſiderata, eſſentia: ceu loquentis vox (vti eſt apud Areopagitam) vna cum ſit atque eadem, à multis auribus vt vna percipitur. Eſt enim vox primo in vociferatore, ſecundo in vocalitate, & tertio in quolibet auditore. Quomodo autē in mūdo ſenſibili ſemper ſphæra prior in omnes eam ſequentes influit,
F ita in mundo intellectuali non tantum ſingulos choros ſuperiores influere arbitramur in omnes choros inferiores, verum etiam totum mundum ſuperiorem influere in totum mundum inferiorem, vt omnia pro ſuo captu, quantum fieri poteſt, momentanea ad æterna, & infima reducantur ad ſumma. Nihil tamen mere creaturatum ad tertium mundum reduci poteſt, nihil enim tantæ ſublimitatis ſuapte natura capax eſt, niſi Deus: atqui tertius, inquam, mundus ille ſuperſupremus
G omnes alios mundos continens ſolius Deitatis eſt, vnaque diuina conſtat eſſentia, vt plane mihi videatur recte cognominata παντοκρατορικὴ ἕδρα. id eſt, Omnipotens ſedes locata, imo exiſtens ſuper omne æuum & ſuper omne ſeculum

(eſt enim ſeculum ſeculorum) ὑπάρξεως ὑποστάσεως, οὐσίας, φύσεως, ὀντότης καὶ ἑνότης προῦσα. id eſt, Exiſtentiæ, ſubſtantiæ, eſſentiæ, naturæ, entitas & vnitas præexiſtens. Quod Pythagoras noſter ἓν appellauit, & Parmenides Pythagoreus ὄν, vterque haud abſimili ratione, ὅτι ὑπερούσιον, ἕν, καὶ τὸ ὄν, ἕν. id eſt, quod ſupereſſentiale vnum, & ens, vnum. Sed nemo antiquitatis tam peroſus aut tantus contemtor maiorum eſſe optauerit, vt tantum & tam ſapientem Pythagoram exiſtimet tam anili amentia correptum fuiſſe, quod putaret abaci numeros aut pueriles talos quibus iactarent vultorios quatuor, aut mercatorum calculos cæteraque id genus eſſe rerum omnium principia, quæ non ſolum rebus non præſint, verum etiam ſecundum res accidant. Quin potius intelligi voluit ipſum eſſentialiter & ſimpliciter vnum, à quo, & ex quo, & per quod, & in quo, & ad quod omnia ſunt, & ordinantur, & permanent, & continentur, & implentur, & conuertuntur: idemque eſſe primum vnum & primum ens, quod in ſecundo Poſtnaturalium teſtatur Ariſtoteles his verbis Πλάτων μὲν γὰρ καὶ Πυθαγόρειοι οὐχ ἕτερόν τι τὸ ὄν, οὐδὲ τὸ ἕν, ἀλλὰ τοῦτο αὐτῶν τὴν φύσιν εἶναι, ὡς οὔσης τῆς οὐσίας ταυτό, τὸ ἓν εἶναι καὶ ὄν τι. id eſt, Plato namque & Pythagorei non aliud aliquid ipſum ens, neque ipſum vnum, ſed hoc eorum naturam eſſe, ceu exiſtentis eſſentiæ idem vnum eſſe, & ens aliquod. Sane Xenophanes ille Parmenidis præceptor & idem Pythagoræ coæuus, quanquam omnia celare mos illorum fuit, tamen viſus eſt clariſſime nobis explanare quid ipſum vnum eſſe intellexerunt, de quo in rerum principiis verba fecerint. Dixit autem illud vnum, eſſe Deum, quo liquidius Pythagoræ arcana nobis pateſiunt, cum ſtatuit infinitum & vnum & numerum eſſe prima rerum principia. Per infinitum nihil aliud ſignificans quam ipſum poſſe: nihil enim quis vnquam ne cogitauerit quidē prius ipſo poſſe, quod maxime infinitum in Deo eſt, imo ipſum, infinitus Deus eſt, in quo non ſeparantur eſſe & poſſe, quod omnium producibilium & ſingulorū quorumque continet eſſentias virtutes & operationes cum omnibus proprietatum & accidentium connexilibus differentiis & vnionibus. Cæterum Pythagoræ aſſentitur etiam ea in re Anaxagoras, ante quos viros nullam Græcos omnes Dei habuiſſe cognitionem, Euſebius Pamphili autor eſt. Dixit enim Anaxagoras, Quoniam erant omnia ſimul. Et Democritus, Erant, inquit, omnia ſimul potentia, videlicet δυνάμει. id eſt, in ipſo poſſe. Hæc eſt illa quoque mixtura ſiue rerum commixtio Empedoclis & Anaximandri, nequaquam tamen in aliquo Heſiodi aut Ariſtophanis chao nocte & erebo confuſa, ſed in Deitatis pleno lumine diſcreta, & in ipſo infiniti luminis intimo penetrali ordinata: quanquam ſi haud inique intelligatur Heſiodus, certe chaos noctem & tenebras non eſſe rerum principia, ſed ex principiis orta ſtatuit. Id enim in Theogonia protulit, ἐξ ἀρχῆς καὶ εἴποθ᾽ ὅτι πρῶτον γένετ᾽ αὐτῶν. ἤτοι μὲν πρώτιστα χάος γένετο. Deinde ſequitur, ἐκ χάεος δ᾽ ἔρεβός τε μέλαινά τε νὺξ ἐγένοντο. id eſt, Ex principio & ſi quando aliquid primo factum eorum eſt, certe primum chaos factum eſt. De chao autem erebus nigraque nox nata ſunt. Ariſtophanes vero aliter in Auibus ſcripſit, χάος ἦν καὶ νὺξ ἔρεβός τε μέλαν πρῶτον. id eſt, Chaos erat & nox erebuſque nigrum primo. Sed ita fingit poetice Muſarum more, alludens ſuis auibus, vt ex ouo poſſet amorem excubare, ac ſimul Orphei ſupparaſitatur in Argonauticis, non abſimiliter ſentienti. Quapropter hoc idem repetendo ruſus iterumque meminerim, omnia & ſingula in illo ipſo poſſe, non confuſe, non in chao, non in erebo, nec obſcura nocte, ſed diſcrete ac ordinate in pleno lumine, ſcilicet in ipſa luminoſa & omniū fulgentiſſimorum radiorum ſplendidiſſima claritate ac illuſtris & illuſtrantis eſſentiæ diuinæ intuitu notitia cognitione verſari, quæ optimo iure ab antiquiſſimis philoſophorum idea nominatur ἐκ τοῦ εἴδω, τὸ γινώσκω, cuius quidem poſſe eſſe, cum omnia complectatur mentalia rationalia intelligibilia, ſenſibilia, vitalia, ſubſtantialia, adhæſibilia, & adhæſiua, non tantum eorum quæ ſunt, verum etiam quæ non ſunt: tum vere illud poterat infinitum appellare Pythagoras, quod & à ſapientiſſimis dictum erat ἀπειροδυνασθαι. id eſt, Infinite poſſe, quoniam & ipſum eſt infinitum, & vna eademque infinita & eſſentiali idea complectitur res infinitas. Nihil enim vel fuit, vel eſt, vel erit in ſupercœleſtibus, cœleſtibus, terrenis, corporeis aut incorporeis, in Angelis, in hominibus, in brutis, in plantis, in mineralis, in tota vniuerſi natura quod non poſſit, vel (vt Grammatice loquamur) potis ſit. Ex hoc omnia prodeunt, & hæc eſt, ἀπειροδύναμος καὶ παντοδύναμος δυναμοποιὸς δύναμις. id eſt, Infinite potens & omnipotens potentifica potentia, quæ nihil aliud eſt quam diuina eſſentia, intra quam ante omnia vnum producit duo. Hic tenes, Marrane, totum meum Pythagoram. Duo primus numerus eſt, vnum vero principium numeri. Quia ſi credis Xenophani vt ante audiſti, vnum illud Deus eſt, & cum intra eſſentiam diuinam productio duorum manſerit (numerus enim ſe ipſo conſtituitur, Boetio peripatetico autore, iuxtaque vnum ſolus binarius naturaliter eſt) tum neceſſario, duo quoque illa, Deus ſunt, quoniam intra Deum nihil niſi Deus eſt. Tres igitur hæ res principium & primum cum ſint, & vnam Dei eſſentiam non exeant, tum Deus plane vnus ſunt, non enim eſſentia eo ſcinditur, quod ex vno duo producta numerantur, ſicut in rebus quoque corporeis ſæpe fit vt vnitas mota in duitatem (ſit venia comparationi) vſque ad terna progrediatur, manente rerum ſubſtantia vt ſtipitis & ſurculorum, vel æquius, vt hominis corpus, brachium & digitus. Ex vno itaque in diuinis producente, duobuſque productis, trinitas oritur, quibus rebus ſi addatur eſſentia ab eis formaliter diſtincta, erit formalis quaternitas quæ eſt infinitum, vnum & numerus duorum, omnis numeri ſubſtantia, perfectio, & finis. Nam vnum, duo, tria, quatuor, collectiuo progreſſu decem conficiunt, & extra decem nihil eſt. Quare hoc ipſo intellexit Pythagoras omnium quoddam rerum principium eſſe, quod Tetractyn nominauit. Nam τέτρας Græce, quaternitas eſt, & ἀκτίς, formale ſolis, ſiue radius ex quali for-

li formalitate licet iam ſuperſubſtantiali; Deus A ipſe, vnum illuſtre nomen conſtituit quaternitatis, veluti quatuor inter ſe formaliter diſtinctorum. Vtque ſacrum à prophano ſegregaret, optima ratione nomen ſanctum per Ypſilon ſcripſit, cum ἀκτὶς vulgo per iota ſcribi conſueuerit. Adhuc autem & ipſe quoque Tetractyn, vt Deum aliquem hoc loco excellenter in genere maſculino protulit, quo more Latini veteres Cupidinem aut Venerem maſculine pronunciarunt, cum alias inſtrumentalem quaternitudinis B numerum ipſam Tetractyn genere fœminino eloquantur. Deum autem ſe illum oſtendere voluit, per quem ipſe iurauit, μὰ τὸν τετρακτὺν, quo nihil haberi debeat veneratione dignius. Nam vt Ariſtoteles ait, ὅρκος τὸ τιμιώτατόν ἐστιν, id eſt, iuramentum eſt honorabiliſſimum. Ego ſane hoc in loco Hierocli non adſtipulabor qui aurea carmina Pythagoram ipſum conſcripſiſſe opinor. Atqui pariter optarem propter mirificæ ſanctitatis reuerentiam, quod Tetractis Romana C lingua non quaternarius, nec quaternitas, ſed voce mutata quaternio aut quaternitudo nominaretur, quale apud vos Chriſtianos obſeruatis, ſacrum à prophani vulgi vſu ſecernentes: cum enim à ter ternus & ternitas populariter legi debeat, vos ſacroſanctam hypoſtaſim alterato vocabulo trinitatem appellatis, quaſi trium vnitatem, ſcilicet enim literam ab ipſo vno propter vnitam ſingulorum naturam mutuantes. Sed vt receptui canam, omnium rerum, inquam, vna quædam D ſumma res eſt Tetractis, Pythagoricum principium. Tum Marranus, belliſſimum recordor ab hoc exemplo Philolae, illud quatuor literarum charagma, in quo vniuerſa generis humani ſalus præſto ſit. Quod nobis Simon tanta ſcripturarum vbertate confirmauit, vbi profecto mihi Iudæorum Tetragrammaton, ac potius ipſas quatuor literas, ex quibus nomen Saluatoris componatur, non male viſus eſt Pythagoras in Tetractyn Græcum ſymbolum commutaſſe. E Mox tum: Ego vero, inquit Philolaus, illo Tetragrammato, & illa ſalute, ad quam totum pene genus humanum reduxit Simon, plane nondum ſatiatus diſceſſi, quare cum ad eum rediero de iſtis rebus, ſi volet, ampliora quæram, præſertim de illo homine, qui ſalutem ſingulis quibuſque nobis allaturus ſit, tanquam vniuerſorum Rex vnctus, ideoq; Meſſiha dictus. At vide modo, velim num ſit Æſculapius denuo vel per trāſanimationem, vt aiunt, in hunc mundum venturus, de F quo Iulian. Imp. in li. 2. contra Galilæos ita ſcribit; ὁ γὰρ Ζεὺς ἐν μὲν τοῖς νοητοῖς ἐξ ἑαυτοῦ τὸν ἀσκληπιὸν ἐγέννησεν, εἰς δὲ τὴν γῆν διὰ τῆς ἡλίου γονίμου ζωῆς ἐξέφηνεν. οὗτος ἐπὶ γῆς ἐξ οὐρανοῦ ποιησάμενος πρόοδον, ἑνοειδῶς μὲν ἐν ἀνθρώπου μορφῇ περὶ τὴν ἐπίδαυρον ἐφάνη. πληθυνόμενος δὲ ἐντεῦθεν ταῖς προόδοις ἐπὶ πᾶσαν ὤρεξε τὴν γῆν τὴν σωτήριον ἑαυτοῦ δεξιὰν ὅπως πανορθῶται τὰς ψυχὰς πλημμελῶς διακειμένας, καὶ τὰ σώματα ἀσθενῶς ἔχοντα. id eſt, Iupiter enim in ſuis intelligibilibus ex ſe ipſo Æſcu- G lapium genuit, & in terram per ſolis genitalis vitam deſtinauit, hic in terra ex cœlo faciens progreſſum vniformiter quidē in hominis ſpecie circa Epidaurum apparuit, auctus itaque illic ſucceſſibus ſuper vniuerſam porrexit terram, ſalutarem eius dexteram, vt reſtauraret animas male diſpoſitas, & corpora inualide habentia. Qui ſi compoſitum ex illis quatuor literis quouis etiam alio legendi charactere addito nomen habuiſſet, prorſus Saluator ipſe putandus eſſet. Aut certe quantuſquantus ille fuerat Hercules Alcmenæ filius à Ioue prognatus diuinum ſemen, quem Thaſſii Saluatorem nominarunt, & monetæ publicæ inſcripſerunt ſic; ἡρακλέους σωτῆρ. θασίων. id eſt, Herculis Saluatoris Thaſſiorum. Eiuſcemodi nummum argenteum priſce percuſſum ego nuper, vt ſoleo, erga res antiquiſſimas incredibili voluptate his meis digitis verti legens & reuerti. Quo non ab re coniectabam, omnium voce ac conſenſu Herculem inter Deos relatum, & ſaluatorem eſſe promulgatum. Præter eos fuiſſe alioquin aliquam multos, qui mortalibus opem tulerint ſaluatores, haud dubium quidem eſt, quorum è numero meminimus Ptolomæum Regem Ægypti, cui nomen Soter, id eſt, Saluator extitit. Romanis quoque Curtius ipſe ſua morte terram reddidit ſaluam, & ſua capita Decii pro patria ſeruanda fortiter deuouere, communis ſalutis mirifici authores. Tum Marranus: Libenter, inquit, te interpellando monerem, vt quæ nobis à Simone tradita ſunt, perſpicacius animaduerteres, & paulo æquius intelligeres. Poſt enim quammulta de Cabala ille vir omnifariam ſectæ ſuæ peritus diſſeruiſſet, quid modo eſſet, & ad quid vtilis, oſtendiſſetque, & quod eſſet recepta reuelatio, & quod facile nobis iter aperiret ad beatitudinis faſtigium, & ſummam fœlicitatem; tum rogatus à nobis, quidnam illud eſſet, quod præcipuum diuinitatis reuelatum fuiſſe putaret, ad quod generatim omnes diuinorum reuelationes reducerentur? aiebat id eſſe, quod dicitur, poſt ruinam primordialem generis humani vniuerſalis reſtauratio, quæ ſalus nominatur, & quam daturus foret homo iuſtus & pacificus, vir heros: cuius nomen quatuor contineret in miſerationibus literas, ad quem nos ipſos cunctis negotiis ſecularibus abſoluentes, libere conari debeamus per omnes gradus idoneos aſcendere ac migrare in ipſum, pro ſua quiſque virili: quodque ſint huc omnes actus noſtri formandi, huc omnis contemplatio dirigenda, huc tendat omnis ſacra Iudæorum ſcriptura, quæ nobis quaſi ſcala Iacob fore queat ſuper terram ſita, & cacumine tangens cœlos, per eam tranſcendere nos mundum hunc poſſe corporeum, vſq; in alterum mundum angelicum, etiam ad ipſam Meſſihæ illius Saluatoris animam, quæ ſit omnium animarum ſaluandarum requies & ſatietas, extremuſq; finis omnium, quem progredi nuſquā valeamus: quoniam terminet ſummum habitaculū mundi ſupremi, & communicet cum mundo ſuperſupremo, ſiue dum per Grammaticos dicere liceat ſupremiſſimo: quin potius incomparabili, ad ſummum, hanc eſſe omnium hominum perpetuam ſalutem cunctorum bonorum aggregatione completam. Quæ ſi memineris à Simone ſic eſſe propoſita, quanquam per ambages, mea quidem ſententia, non dubitabis, nec illos tuos ſaluatores, nec etiam Iudæorum

quoſdam, de quibus viginti quatuor Biblia ſæpe honorificam fecere mentionē, in tanta vnquam fuiſſe dignitate conſtitutos, vt generi humano ſalutem vniuerſalem afferre potuiſſent, per quam homines in omni orbis terrarum ſpatio, quotquot eſſent, ſempiterno æuo læte frui, & cum Deo poſt lapſum redire valerent in gratiam. Quid enim de tuo Æſculapio complures ſenſerint alii, tu videris, qui aſſerunt illum meretricio inceſtu natum ex Coronide venuſta muliercula, de qua canitur, *Pulchrior in tota quam Lariſſæa Coronis.* Non fuit Æmonia, & eam ſæpe in templo Apollinis ſubegerint atque compreſſerint ſacerdotes, qui adulterinis complexibus à ſe genitum Æſculapium, finxerunt Dei filium eſſe iſto loco culti. Apis autem Ægyptius, qui artem medicinæ primus Græciæ intulit tam inſignis eo ſeculo templarius, vt etiam mortuus in templis pro Deo coleretur, ſingulari erga ſacerdotes Apollinis fauore ductus, infantem ſuſcepit alendum & inſtituendum, quem diſcipulo quondam ſuo Chironi Centauro deinde commendauit medico peritiſſimo, vt artem curandi tuendique corporis in Æſculapium transfunderet. Quo facto, in virum euaſit Æſculapius, & fama & opibus magnum. Auaritia vero tum inſtigatus, & cupiditate honoris diuerſas mundi regiones ad pecunias arte medica corrodendas peragrauit. Iamque diuitiis plurimum abundans, & fama ingenti præditus, ſtulte ſe Deum nominauit: promittens non ſolum ægrotis ſanitatem, verum etiam mortuis denuo vitam, ſuper quo Ioui ſuperbiæ ſuæ pœnas dedit, nam fulmine ictus periit. Sic enim Pythagoreus ille Pindarus Pythionicarum tertio ſuper Æſculapio cecinit, χεροὶ δ' ἄρα κρονίων ῥίψαις δι' ἀμφοῖν, ἀμπνοὰν στέρνων καθεῖλεν ὠκέως, αἴθων δὲ κεραυνὸς ἐνέσκηψε μόρον, id eſt, Manibus ergo Iupiter proiiciens ambabus, reſpirationem præcordiorum deſumpſit ſubito. Ardens autem fulmen inflixit mortem. In hanc ſententiam Apollo querulus ſuper Æſculapii filii morte Euripidi fingitur, Ζεὺς γὰρ κατακτὰς παῖδα τὸν ἐμὸν αἴτιος ἀσκληπιὸν στέρνοισιν ἐμβάλλων φλόγα. Quare niſi plane in diuiniſ plumbei ſumus, hominem tam alienum à dignitate, ſaluatorem eſſe humani generis non putabimus, & ne in vniuerſo quidem ſanatorem, qui opem non alibi, quam in Pergamum, & Ioniam, & Taranta, & Romam, & Con, & Ægas, ac in eas circa regiones contulit. Nimio tu victus amore tuorum Marrane, Philolaus inquit, plusquam veritate, omnes homines minoris æſtimas, immo quam minimi cenſes, qui non Galilæi ſunt. Peruerſus hic mos eſt, mea ſententia (ſit venia verbo) non modo laudem alienis non admittere, ſed & vituperare, nec tibi, vt video, ſatis fuerit tuiq; ſimilibus, optimos viros ſuo ſeculo virtute claros, quos antiquitas ob egregia facta in Deos retulit non eſſe Deos contendere, niſi & ſe Diabolos tartareos feceris. Ita Lactantium tuum hoc in loco imitatus, qui decimo capite libri primi ad Conſtantinum Imperatorem ſic ſcripſit, Æſculapius & ipſe non ſine flagitio Apollinis natus, quid fecit aliud diuinis honoribus dignum, niſi quod ſanauit Hippolytum? mortem ſane habuit clariorem, quod à Deo meruit ful-

A minari. Hæc ille. At lingua omnis, quæ felle inficitur, vero guſtu caret. Fatetur is tamen rem eſſe diuinis honoribus dignam, largiri ſanitatem, quod & ſecum omnes fatentur ægroti. Sed quid aliud fecerit Æſculapius, ſi neſciat Lactantius, Socratem ſapientiſſimum interroget, qui gallum ei offerendum vouit, vt eſt in Platonis Phædone, non vt ſibi corpus ſanaret, qui iam morti adiudicatus venenum biberat, ſed vt parenti A-
B pollini, hoc eſt, primo & incorporeo Soli æternæ vitæ diſpenſatori, animum tranquille morientis cum lætitiæ iubilo, & Pæane redderet. Nam gallus Apollini Phœbo, qui Sol nominatur, ſacer eſt, horarum & diei lætus nuntius. Æſculapius autem dictus eſt à veteribus Iubilatio Apollinis, victoria & triumphus, qui Pæan appellatur, eo quod pauam, ceſſationem & quietem poſt liberationem nominarint. Ea enim ætate conſueuerunt inituri pugnam prius Marti, & poſt pu-
C gnam victores Apollini Pæana referre. Quam apte igitur Socrates in Æſculapio, qui eſt Pæan, ſolem vitæ datorem veneratus ſit, iamiamque moriturus, doctiſſimorum hominum recta iudicia viderint, dignum ſane ratus & optimo cuique officioſum, huius mundi Pythone maximo ſerpente victo, & pedibus calcato, quando per mortem celeriter ad veram vitam iter capeſſitur, Æſculapio quidem gallum offerre, id eſt, Pæana celebrare. Sic Orpheus vetuſtiſſimus vatum, &
D coætaneus iſtorum Deorum: nam (cum Tyndaridis & Hercule nauigaſſe perhibetur) in hymnis cecinit, ἰητὴρ πάντων ἀσκληπιὲ δέσποτα παιάν, ἐλθὲ μάκαρ σωτὴρ βιοτῆς τέλος ἐσθλὸν ὀπάζων, id eſt, Sanator omnium Æſculapie domine Pæan, Veni beate ſaluator, vitæ finem bonum præbens. Multos ſe Iulianus Imperator nouiſſe aſſerit in maximis periculis Æſculapio adiutos, & ſe ipſum ægre laborantem ſæpe medelis eius ſaluum euaſiſſe fatetur, ad hoc teſtem citans Iouem. Sed quid
E hæc ad vniuerſum mundum, reſpondit Marranus, cuius Meſſiha prædicatur Saluator, nec corporum modo, ſed animorum. Et Philolaus ad id, Tu vero Marrane quid de Hercule? nonne morum formator, & omnis ingenuæ diſciplinæ in cunctis orbis terrarum locis præceptor fuit? Inde illa imago Herculis apud Celtas peruetuſta quidem, & vero ſimilis, vbi ſenex ipſe homines innumerabiles ſingulos catenulis aureis colla reuinctos à lingua pendentibus trahit quo vult cunq;.
F Celtæ vernaculo ſermone Ogmion nominant. A Luciano fit eius memoria in alloquio de Hercule Celtico; ſuper quo illi dicunt, ἡμεῖς τὸν ἡρακλέα λόγῳ τὰ πάντα ἡγούμεθα ἐξεργάζεσθαι, σοφὸν γενόμενον. id eſt, Nos Herculem verbo & ratione omnia opinamur effeciſſe, cū ſapiens fuerit. Nam virtute domare vitia, & ignorantiam auferre doctrina, nihil aliud eſt, quam calcare monſtra, & angues necare, leonē Nemeæum claua percutere, hydram Lernæam interimere, aprū Erymanthiū
G occidere, ceruam in Menalio nemore aurea cornua gerentem capere, Stymphalidas aues in nube ſagittis confodere, Antæum intra vlnas ſtrangulare, columnas in Oceano figere, Geryonem tricipitem vincere, boues abigere, taurum perimere, Achelouin monomachia ſuperare, omit-

to &

to & Diomedis equos, & Cerberum, & aurea Heſperidum mala, idque genus facinorum cætera quamplurima, totum virtutis fuit, totum rectæ inſtitutionis officium, & bene viuendi exemplum. Tum Matranus: Dicerem (inquit) aliorum de illo exiſtimationem, niſi tu prius eiuſcemodi tuliſſes ægre, breuique oſtenderem fuiſſe hominem, vt nos ſumus, vel paulo indigniorem, licet Prœti Agenoriſque proſapia nobilem. Siquidem ex Agenore Prœtus erat, Agenoris autem Belus frater, quo natus eſt Ægyptus, quo Lynceus, quo Abas, quo Danae, cuius fuit Perſeus, cuius Alcæus, cuius Amphytrio, cuius (vt putabatur) Hercules, quem tamen reuera Iouis aiunt, id eſt, adulteri cuiuſdam fuiſſe filium. Nam ex Alcmena Iphiclus Amphytrioni & Hercules Ioui, vno partu, ſi famæ creditur, editi ſunt in lucem. Hercules vero incenſus igni ſacro periit, quoniam Deianiræ vxoris attentatam pudicitiam in Neſſum Centaurum iaculo vindicauit, quam ipſe in Iole captiua puella non exhibuit, perquam inique ſuſpicionem adulterii ſolam vultus, qui ex adulterio conceptus adulterium pariter ipſe commiſit, in cæteros neſcio quam iuſtus, in ſeipſum certe iuſtiſſimus. Tu ne talem mundi ſaluatorem fore credas Philolae, qualis fuit Hercules, aut qualis Æſculapius, ſi non aliam ob rem, vel ob id ſaltem, quod vterque turpi nota deceſſerit, nam vt de ambobus apud Lucianum in Eccleſia deorum Momus ait, ἔτι τὰ σημεῖα ἔχοντι τοῦ πυρός. id eſt, adhuc ſigna tenent ignis, quod exuſti ambo ſunt. Curtium & Decios magnanimitatis laudant alii, ego imprudentiæ accuſo. Quid quod aliqui blanditiis & adulationibus ducti, aut vi à tyrannis coacti eum ſaluatoris nomine ornarunt, qui non modo illos non ſanauit, nec ſeruauit, ſed prorſus deuaſtauit, ac perdidit, vt Siculi Verrem publica ſtatua in Syracuſis inſcripſerunt σωτῆρα, id eſt, qui ſalutem dedit: Ciceronis teſtimonio in accuſatione quarta Verrinarum. Sed nihil ad hunc locum, vbi de vera hominum ſalute agitur, quam illi non præſtiterunt, vera namque ſalus eſt, ſempiterna permanentia, quæ in Deo eſt, & à Deo tribuitur, vt in libro de mundo ad Alexandrum ſcripſit Ariſtoteles: Ex Deo, inquit, & per Deum nobis omnia conſiſtunt, nullaq; natura per ſe ſufficiens eſt, carens illa, quæ ex eo eſt ſalute. Dein adiungit, τῇ γε οὐσίᾳ, σωτὴρ μὲν γὰρ ὄντως ἁπάντων ἐστίν. id eſt, Ipſa quidem eſſentia, ſaluator etenim enter ſeu eſſentialiter vniuerſorum eſt Deus. Vnde in libro 14. poſt naturalia, rurſum ſic ait Ariſtoteles, θαυμαστὸν δὲ εἰ τῷ πρώτῳ καὶ ἀϊδίῳ καὶ αὐταρκεστάτῳ τοῦτ' αὐτὸ τὸ πρῶτον οὐχ ὡς ἀγαθὸν ὑπάρχει τὸ αὔταρκες καὶ ἡ σωτηρία. i. Mirum ſi primo & ſempiterno, & ſibi ſufficientiſſimo hoc idem primum non vt bonum ineſt, ipſum ſufficiens & ipſa ſalus: per quod monemur, veram nobis ſalutem in primo ſempiterno & ſufficientiſſimo bono, qui eſt Deus Optimus Maximus, conſtare, nec aliunde quærendam. Solus enim ille ſummus mundi opifex & rector de ſupereminentis liberalitatis clementiſſima voluntate corruptibilibus dare poteſt incorruptionem, & tempori ſubiectis æternitatem, & inſolubilem tranſitoriis

A permanentiam, quorum tamen propria natura eſt, vt orta occidant, & aucta ſeneſcant. Sic enim in Timæo Platonis loquitur Deus: Quæ à me facta, indiſſolubilia ſunt, me volente, alioqui ligatum quidem omne diſſolubile eſt. Ecce non tantum Peripateticis, ſed etiam Platone ipſo & Platonicis teſtatum recipimus, ſola Dei voluntate permanentiam concedi rebus quibuslibet pro captu ſuo, & hæc eſt vera ſalus. Nam ſaluari dici- **B** mus, à læſione ſeruari, vt res tranquille permaneant. Quod vnanimi conſenſu Græcorum quondam magnifici & ornatiſſimi legati anno à natiuitate Ieſu, 1438. vniuerſali concilio Baſilienſi illuſtri quadam & diſertiſſima oratione expoſuerunt his verbis, dicentes, Τὸ γὰρ σωθῆναι καὶ σώζεσθαι καὶ ἡ σωτηρία ἁπλῶς οὐδὲν ἄλλο παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ τῇ ἡμετέρᾳ βούλεται γλώττῃ, ἢ τὸ διαμένειν καὶ εἶναι. id eſt, Ipſum autem ſaluare & ſaluari & ipſa ſalus ſimpliciter nihil aliud apud Græcos & **C** in noſtra ſibi vult lingua, quam permanere & eſſe. Homines igitur, qui de ſui natura morti ſunt obnoxii, vt ceſſent eſſe, cum ita ſe Dei conformant voluntati, vt futuri ſint immortales, & beato æuo fruantur, recte dicuntur ſalutem conſequuti, & qui eis illam largitur immortalitatis beatitudinem, is recte dicitur ſaluator, quod vocabulum vſu cepit Ciceronis poſteritas antea inauditum, vt nunc Saluator Latine dici queat. Sane omnis alia impropriè ac imaginariè nominatur ſalus. **D** Quid enim? quod animanti bruto medicus hodie confert ſanitatem, & illud perendie relabitur in peſtem, moriturque nunquam rediturum, num ea vocabitur ſalus? Quid illud, quod flori marceſcenti hortulanus opitulatur, qui flos poſtridie caſurus ſit, & in puluerem conterendus, num hæc tridua conſeruatio rei prorſus inconſtantis ſalus nominanda eſt? Sic Hercules Thaſios ſemel adiuuit, quo ſalutem illis dediſſe dici- **E** tur, qui poſt ſæpe interierunt, & hodie nihil eorum niſi nomen extat. Sic Ptolomæus Ægyptum ſeruauit, tot poſtea bellis & incurſionibus hoſtium deuaſtatam. Sic Decii Romam liberauerunt, attamen ſequenti ſubuerſione atque incendio dirutam. Imperfecta (crede mihi) ſalus eſt omnis, quæ tempore frangitur, perfecta eſt, quæ caducum æternat, vt de Helena morte ſublata in Euripidis Oreſte Apollo docuit, cum ſic ait, ἥδ' ἐστίν, ἣν ὁρᾶτ' ἐν αἰθέρος πτυχαῖς, σεσωσμένη τε, κοὐ θανοῦσα πρὸς σέθεν. ἐγώ νιν ἐξέσωσα. i. Iſta eſt, quam **F** cernitis in ætheris cõuexitatibus, ſaluata quidem, & non mortua iuxta te, ego eam ſaluaui. Vtque non ſimus ignari ſalutem illam non ab Apolline, nec à Diis aliis, niſi tanquam mediatoribus prodiiſſe, quin verius à ſummo Deo, cui propriam ipſa ſe inſigni virtute dicauit, tum ita ſubiungit, Ζηνὸς γὰρ οὖσαν, ζῆν νιν ἄφθιτον χρεών. id eſt, Iouis enim exiſtentem, viuere eam incorruptibilem decebat. Per Caſtorem Helenæ fratrem, Martane vera prædicas, inquit Philolaus, & ſapienter vi- **G** deris de vera ſalute locutus, aſſentiorque Saluatorem, de quo tam magnifice, ac tam perpetuo ſacra vaticinantur eloquia, eum fore oportere, qui non tam huius grandis mundi, non regionum & vrbium, non infimorum elementorum & ſyderum, non lignorum & lapidum, non

plantarum & arborum, non piſcium, non volu- A
crum, non pecorum, quæ omnia naturam ducem
& ſuæ conditionis inſtinctum inerranter & pro-
be ſequuntur, & ad conſtitutum ſibi finem ma-
nent, quotquot ſunt, quam iſtius minoris mundi
ſeruator & reſtaurator ſit, hoc eſt, hominis, qui ab
æquitatis ſibi tradita norma, & rectæ rationis
ſententia ſępe decidens, generoſitatem ſuam coa-
ceruatione vitiorum in ſtagna profunda malo-
rum, & ſempiternæ corruptionis barathrum vo-
luntarie præcipitat, vnde reuocare gradum pro- B
priis viribus, & ſua ope nequeat. Hic Marrane,
hic, inquam, ſalute, nobis hic ſaluatore opus eſt.
Hoc genus creaturarum appellat Pythagoras ἀν-
θρώπους αὐθαίρετα πήματ' ἔχοντας, id eſt, Homi-
nes ſpontanea electione detrimenta habentes.
De quibus ita ſcripſit in aureis carminibus, τλή-
μονες οἵτ' ἀγαθῶν πέλας ὄντων οὔτ' ἐσορῶσιν, οὔτε κλύ-
ουσι, λύσιν δὲ κακῶν παῦροι συνίσασι, τοίη μοῖρα βρο-
τῶν βλάπτει φρένας, οἱ δὲ κυλίνδροις ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλα
φέρονται ἀπείρονα πήματ' ἔχοντες. i. Miſeri hi quidem C
bona prope exiſtentia non aſpiciũt neq; audiunt,
ſolutionemque malorum pauci intelligunt, talis
ſors mortalium lædit mentes, hi autem rotis ex
aliis in alia feruntur infinita damna habentes. Sa-
ne noſter ipſe philoſophorum princeps hoc ni-
mirum à Cabaliſtis Hebræis ſumptum, vt è Si-
mone accipere poſſumus, ſenſit rationalem eſſe
hominem rebus aliis nobiliorem, vtpute diuinio-
rem, non tantum vna operatione, nec vniformi
effectu contentum, vt cætera, quæ ſola natura tra- D
huntur, ſemper eodem modo agente, ſed variis
dotibus inſtar Pandoræ præditum, quibus ſpon-
te vtatur in omnem euentum pro libera volun-
tate: ob quam libertatem ait, θεῖον γένος ἐστὶ βροτοῖ-
σιν, οἷς ἱερὰ προφέρουσα φύσις δείκνυσιν ἕκαστα. id
eſt, Diuinum genus eſt hominibus, quibus ſacra
promouens natura oſtendit ſingula, quippe illa
ſacra natura eſt anima intellectiua. Secundum igi-
tur intellectum Deo accedit homo, vt mero ſyn-
cerum: atque ſecundum ſenſus inferiores à Deo E
recedit tanquam impurum à puro, quo fit, vt ra-
tio, quæ nobis (vt inquit ipſe) oſtendit ſingula,
dum ſe ad mentis fruitionem cõuertit, beatos nos
faciat: cõtra vero, dũ ad ſenſuũ diſcurrit libidinē,
miſeros, vt inter virtutē & vitium medius homo
poſitus videatur, velut ſubſtitutus apex in litera
Pythagoræ diſcrimine ſecta bicorni, ad quem
Hercules ille Prodicius tenera tum ætate cogita-
bundus reſedit. Quemadmodum vero vt Solon
apud Herodotum Crœſo affirmauit, ante obi- F
tum nemo ſupremaque funera debet dici bea-
tus, ita nemo certe miſer putandus eſt, dum hanc
vitam viuit. Sed ſcilicet vltima ſemper expectan-
da dies homini eſt, qui ſi abiecto corpore tunc
vitiis permanſerit oneratus, incipiat eſſe vere mi-
ſer, & eam miſeriam vt ſuperiore oratione acce-
piſti, Pythagoras in duo genera diuidebat. Nam
poſt mortem miſeri, aut bona prope habent, quæ
ſunt beatitudinis bona, quamuis ea nec aſpiciant,
nec audiant, quia Dei viſione nondum fruantur. G
Hi de ſaluandorum numero ſunt, non extrema
miſeria grauati, vt tandem aliquando pœnas e-
uadant conſtitutas. Aut denique ab eis bona lon-
giſſime diſtant, vt mala nunquam vllum habitu-
ra ſint finem, & ii appellantur infinita damna ha-
bentes. Duo igitur inferiorum habitacula hic
deſcribuntur, Elyſius campus, id eſt, tranſitorius,
illorum quibus bona prope ſunt, ſupera vt con-
uexa reuiſant. Et tartarus ab horribili ſono, qua-
ſi tortor teter terror vocatus, illorum quibus ſua
damna ſunt infinita, qui kylindris radiiſque rota-
rum diſtricti pendent, vbi ſedet æternumque ſe-
debit infelix Theſeus, & ei ſimiles, ὅθεν οὔποτε ἐκ-
βαίνουσιν, vt eſt à Platone Pythagoram imitante
ſcriptum, id eſt, Vnde nunquam egrediuntur.
Hic mihi accedant obiurgatores, qui blaterare
in eundem Pythagoram non deſinunt, tantum
& tam præcipuum virum, cuius dictamini ceu o-
raculo deorum creditum eſt. Quare dictator ve-
ritatis, velut alter Apollo, illi ſeculo nominaba-
tur, quod ipſum vocabulum Pythagoras deſi-
gnat. Rumorem autem de illo paſſim diuul-
gant, hanc eius fuiſſe opinionem, quod anima
humana quorundam poſt mortem corpora
brutorum informet, quod viris ratione vtenti-
bus incredibile videri debet, de tam excellenti
philoſophiæ authore, & abundantiſſimo ſcientia-
rum fonte, vnde ad nos emanauit diuinarum &
humanarum rerum cognitio. Quin potius ea
ſuſpicio tranſanimationis ex hominibus Pytha-
goricorum myſteriorum partim ignaris, partim
ob inuidiam peroſis orta eſt. Non enim caruit
æmulorum liuore præſtantiſſima eius viri vir-
tus, innocentiſſima vita, egregia doctrina, cele-
bris fama, vtque ſit, nihil non pollutum relique-
runt inuidi carptores, Timon, Zenophanes, Cra-
tinus, Ariſtophon, Hermippus, & alii, quorum
non exigua multitudo eſt, qui de Pythagora ſuis
in libris mendacia plurima ſcripſerunt, ac ea pro-
diderunt, quæ nuſquam ab illo vel dicta vel ſcri-
pta fuere: aut einſcemodi ſi qua dixiſſet, tamen
ita in peiorem ea ſenſum peruerterunt, vt facile
crederetur talis ac tantus vir inconſiderate do-
cendo aberraſſe, de rerum principiis, de nume-
ris, de faba non guſtanda, de abſtinendo ab
animatorum eſu, de inferis, deque metempſy-
choſi & tranſitu animarum, de quo nunc tracta-
mus. Qui enim exemplaria & ſpecies rerum ita
diſtinxit, vt mutuo tranſmutari confundive ne-
queant, quonam modo humanam eſſentiam quę
ſua eſt forma, communicaret bruto? cum & au-
thore ſeipſo ne vnitas quidem ſubſtantiua certi
numeri ſecundum naturam eſt vnitas alterius nu-
meri. Quare ait, αἱ δὲ μονάδες ἐν τῇ δυάδι αὐτῇ,
πρὸς τὰς ἐν τριάδι αὐτῇ ἀσύμβλητοι. id eſt, Vnita-
tes in duitate ipſa, ad eas quę ſunt in ternitate ipſa,
ſunt inconiectiles. Ita in phyſicis conſtat, quan-
quam longe ſecus agitur in Mathematicis, de qui-
bus nihil in præſentia nobis eſt negotii. Vnum
autem cuiuſque rei eſt eſſentia participata, quæ
alterius rei eſſentiam non occupabit, ἑκάστη μὲν
οὐσία ἑνὸς εἴδους μετέχει id eſt, quælibet enim ſub-
ſtantia vna ſpecie participat. Ideo in diſparis a-
nimantis vitam tranſire non poteſt, vel vlla qua-
liſcunque beſtia, quin potius manet in ſuæ lege
naturæ, ſuum tenens munus, ὥστε τὸ εἶδος εἴδει οὐ
συνέρχεται. id eſt, itaque ſpecies ſpeciei non coin-
cedit. Tametſi namque vnum ſigillum multis
impreſſum plures ceras effigiat, non tamen plu-
rium

rum ſigillorum formas diuerſas eadem cera A ferre poterit. Haud igitur ſigillum formæ humanæ, quæ eſt imago Dei, naturam inferiorem ſigillare permittitur, quod vt omnia ſua Pythagoras ænigmatice propoſuit: ſic & huius opinionis certam ſententiam nota propria deſignauit, cum inter alia ſymbola iſtud ſibi gratiſſimum celebraret, *ἐν δακτυλίῳ θεοῦ εἰκόνα μὴ περιφέρειν.* id eſt, In ſigillo Dei imaginem non circumferre, quod meo arbitratu recte intelligitur ad hunc fere modum: Imaginem Dei, quæ eſt B anima hominis, naturas alias circumcirca non ſigillare neque formare poſſe. Sic enim Hermes Triſmegiſtus Ægyptiorum Doctor in libro ad Aſclepium: Hominis, inquit, vna pars ſimplex eſt, quam vocamus diuinæ ſimilitudinis formam, & paulo inferius ita, Duæ ſunt imagines Dei, mundus ſcilicet, & homo. Quod inique igitur explanauerint eum vel inuidi vel ignari de tranſitu animarum poſt mortem, ſimul etiam de illarum deſcenſu ante hominis generationem, C profecto nullus modo extat, qui non id mecum ſentiat vel vlla mente præditus. Quando namque multi animam hominis de potentia materiæ putabant educi, ſtatuit noſter ipſe magis credendum eſſe, infundi eam corpori ab ipſo Deo, & ob id eam aſſeruit ante corpus eſſe, quod non tempore intelligendum eſt, ſed puritate & naturæ dignitate. Hanc itaque infuſionem appellauit animæ deſcenſum, quem poſtea multis ambagibus varie ſectatores tractauerunt ſua quiſque D via, non ſemper pro authoris voluntate, qui deſcenſum animæ humanæ in corpus non ſecundum ſitum accipi præcepit, nec iuxta motum à mundo intellectuali per ſingulas ſphęras ad mundum elementarem, vt Proclus & adſtipulatores alii, ſed pro naturalium formarum ſerie, in qua corporis humani vltima perfectio eſt anima rationalis, quæ ita totum perficit, vt homo animal diuinum optimo iure appelletur. Voluit igitur Pythagoras animantia ſola, quorum ſacra natura, E id eſt, ratio demonſtrat ſingula, diuinum eſſe genus, ſcilicet à Deo propagatum, vt aureis edidit carminibus, cuius ſpecies nec mutetur, nec conuertatur, ſic generum ſingulorum formas eſſe permanentes, licet in eadem ſua forma diſſimiles. Poſt hominis vero mortem, ſi iuſtus deceſſerit, animam eius tranſcendere purum æthera, & æuum degere cum beatis, tanquam Deum cum Diis. Ita enim ait, *ἡνίοχον γνώμην στήσας καθύπερθεν ἀρίστην, ἢν δ' ἀπολείψας σῶμα, ἐς αἰθέρ' F ἐλεύθερον ἔλθῃς, ἔσσεαι ἀθάνατος θεὸς ἄμβροτος οὐκ ἔτι θνητός.* i. Aurigam iudicium ſtatuens ſuperne optimum, cum relinquēs corpus in ætherem liberum venies, eris immortalis Deus, incorruptibilis, nec vltra mortalis. Sin autem iniuſtus & ſceleroſus in peccatis inſanabilibus & mortalibus deceſſerit homo, tunc animam eius omnem ſuum reatum variis diluere pœnis docuit, eaſque pœnas pro magnitudine ac multitudine criminum magis atque minus fore duras & durabiles; quibus de- G legata ſint loca hæc naturæ inferiora, & corpora tum imaginaria ſeu figuralia, tum quandoque vera, non quæ informet, vt eſſentialis portio, ſed quæ inquilini more pœnarum ſuſtinēdarum cau-

ſa inhabitet, aut quibus per indiſtantiam localem aſſiſtat, velut motrix intrinſeca mobili, vel circa, quæ cruciatibus ſubiectā torqueatur, vt Tityus circa vultures, & Ixion ad ſerpentum rotas, & Tantalus in flumine, & Siſyphus apud ſaxum, & Prometheus cum aquilis. Quandoquidem dæmon tartareus poteſt corripere ac obſidere corpus, cur non anima turpis ad inferorum pœnas damnata, vel verum cuiuſcunque ſpeciei corpus ingrederetur Dei diſpenſatione, vel aerem induta, oſtentaret quamlibet aſpectibus noſtris formam, vt Dido moritura Æneam alloquitur, Sequar atris ignibus ardens. Et Plinius iunior rem ſcribit creditam, de domo, quam Athenodorus Tharſenſis Philoſophus coemerat, eam fuiſſe importuno ſtrepitu infamē, quod ibi ſimulacrum horridi ſenis aſpiciebatur, & quotidie noſtra quoq; ætate ſimilia occurrunt terriculamenta, modo craſſioribus exuuiis. Tum variè illudunt ſpecies atq; ora ferarum, fiet enim ſubito ſus horridus atraq; tigris, ſquammoſuſque draco & fulua ceruice leæna, aut acrem flammæ ſonitum dabit, omnia trāsformat ſeſe in miracula rerum, ignemque horribilemque feram, fluuiumque liquentem. Hæc ſane corpora vocamus phantaſtica hoc eſt, apparitiua, quæ aſſumere poſſint tam animæ hominum ſolutæ, quam dæmones, vt de Lamia nouimus Menippi Licii Philoſophi procace proca in pulchram mulierem apud Corinthum conuerſa, quam Apollonius Tyaneus publice deprehendit lemurem eſſe, vt denique ſenex ille pannoſus & mendicus Epheſiis quondam cauſa peſtilitatis, hoc genere Metamorphoſeos notatur, quem lapidibus obrutum aiunt viſum eſſe canem quaſi Moloſſum. De vtriſque ſcripſit Philoſtratus ſecundus, in libro de vita Apollonii quarto. Eius autem, quod Pythagoras dixiſſe fertur, ſe quondam Euphorbum fuiſſe, alia ratio eſt: non enim talem dicendi morem ipſe primus inſtituit, ſed longe prius in populari conſuetudine apud vetuſtiſſimos vſurpatum fuit, quod qua eſſet quiſque virtute aut vitio præditus, alteri aſſimilaretur, qui eminenter eadem conditione olim fuiſſet, virum enim quem libuiſſet robore præſtantiſſimum dixerunt eſſe Herculem. Ita Marcus Varro, Ruſticellus, inquit, Hercules appellatus mulum ſuum tollebat. Et Numenius Pythagoricus aperte ſcribit, nihil aliud eſſe Platonem, quam Moyſen Attica lingua loquentem. Sæpe quoque Cicero dictus eſt Latinus Demoſthenes eſſe; omnes à virtutum & operum paritate ac ſimilitudine morum, non autem ob vnius ſubſtantiæ communionem: ita Litanus Plauti ſeruus Argyrippum dixit eſſe Solonem, qui pariter leges conſcribat, de illo in Aſinaria ſic ait: Nunc etenim eſt negotioſus interdius, videlicet Solon eſt, leges vt conſcribat. Iſta Plauti verba inolitam priſcorum loquendi conſuetudinem indicant, vt hunc hominem dixerint illum eſſe quendam, qui fuerit natura, ingenio, moribus, amore, affectione, & opere ſimilior. Vnde Romani ſolebant huic adagio particulam Alter, adiungere, vt tu es alter ego, & ego ſum alter tu; licet ſcientes & videntes, quod reuera nec ego ſum tu, nec tu es ego. Sed in vtriſque

nobis ſentientes eſſe idem ingenium, par ſtudium, eandem voluntatem, eundem conatum, ſpiritum, animum, ἐκ τῆς ὀσίας αὐτῶν μεταβαλλομένης. Nam animos antiqui dixerunt motus hominum, & voluntates, quare vnius moris, curæ ac diligentiæ, conſimilis propoſiti, æqualis motiui, ac paris motus & ſenſus eiuſdem homines vſitate appellantur vnanimes. Eſt autem à priſcis Philoſophis haudquaquam alienum, vt dicatur anima eſſe motiuum & ſenſitiuum in homine: τὸ ἔμψυχον γὰρ τοῦ ἀψύχου, inquit Ariſtoteles, δυοῖν μάλιστα διαφέρειν δοκεῖ, κινήσει τε καὶ τῷ αἰσθάνεσθαι. id eſt, Animatum enim ab inanimato duobus maxime differre videtur, motu & ſenſu. Quicunque igitur erga rem eandem afficiuntur & mouentur, idemque ſapere ac ſentire videntur, vnius eſſe ψυχῆς, id eſt, animæ, vulgo dicuntur. Vnde illa famoſa μετεμψύχωσις, id eſt, tranſanimatio nihil aliud reuera eſt viris recte doctis, quam æqualis cura, ſimilis motus, & par ſtudium alicuius hominis mortui, poſt aliquo tempore, in altero vel eodem repertum homine viuo. Tali æmulatione triti & vſitati ſermonis, Pythagoras quondam rediens à Perſarum Magis (ita enim ſapientes illi ſuos nominant) forte inter amicos exhilarandi conuiuii gratia more Magorum vti poterat, & dicere, ſe Euphorbi olim militis Troiani, Callidis, Hermotimi, Pyrrhi, Pyrandri, Calidonæ, Alces, & demum ſuam Pythagoræ animam in ſeipſo continere, quod inclinatam ad quædam præclara in ſingulis illorum præcipue ſita gereret affectionem, ſtudium & voluntatem, ad quæ illi ipſi propenſius in vita eorum fuerunt moti. Omnium autem maxime cum in Euphorbo Troiano claruiſſet bellica virtus, ipſe Euphorbi animã nactus eſſet, quaſi iam cor Euphorbi haberet. De quo nimirum ſe iactare potuit, cum laudarent eum pugiles ſtudii bellici, cernentes laterum & brachiorum, rotiuſque corporis ſui robur, & incredibilem erga fortiſſimos Athletas amorem penſantes, quem illis rum & pretioſo apparatu, & magnifico ſumptu oſtendebat, ante enim caricis ſiccis, & molli caſeo, triticoque nutriebantur athlethæ, ipſe vero noſter eos carnibus tunc primus nutriiſſe compertus eſt. Admirantibus igitur illis, quod in Philoſopho literarum ſtudioſo eſſe poſſet tantus amor pugnæ, quid mirum ſi reſponderit, Euphorbi animam in ſe vigere, hoc eſt, ingenium, ſtudium, motum & voluntatem Euphorbi apud ſe reſidere, qui tametſi eſſet pacis præceptor, & quietæ contemplationis author, tamen in ſeipſo ſentiret belli tanquam Troiani deſiderium? Quo audito, mox rumor inter temere credulos ortus eſt, & fama percrebuit, vel ignorantia myſteriorum Pythagoricorum, vel malignitate inuidorum, qui ſemper optima quæque peruertunt, & recitant audita ſecus multo quam ſint dicta, quod Euphorbi anima in bello Troiano perempti tranſmigrauerit in Pythagoram. Quæ opinio poſtea fuit adiuta ſcriptoribus atque Poetis. Inde Ouidius in Transfigurationis lib. 15. hæc inter alias nugas, à Græcis κριτίζειν aſſuetis more ſuo mutuatus, ſic de Pythagora cecinit:

Morte carent animæ, ſemperque priore relicta
Sede, nouis domibus viuunt habitantq; receptæ.

A Ipſe ego (nam memini) Troiani tempore belli Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam Hæſit in aduerſo grauis haſta minoris Atridæ. Cognoui clypeum læuæ geſtamina noſtræ Nuper Abanteis templo Iunonis in Argis. At noli obſtupeſcere præſtans Marrane, nihil horum in Pythagoræ libris ſcriptum inuenies. Nam tria ipſe ſolum edidit volumina, primum παιδευτικὸν, ſecundum πολιτικὸν, tertium φυσικὸν, quem Lyſidi quidam adſcribunt, ſit igitur tertium nobis au-
B rea carmina. Percurre ſingula quæque, & nuſquam reperies in eo viro de tranſanimatione quicquam, quo credas facilius rumore falſo ſeminatum eſſe per inuidos, quicquid de illa μετεμψυχώσει fingitur, quod diuerſitas narrationis plane indicat, cum alii clypeum hunc eſſe in templum Iunonis relatum apud Argos. Alii dicatum Palladi Athenis affirment, & quod eius clypei hæc ipſa fuerat inſcriptio, πάλλαδι ἀθηνᾷ, μενέλεως ἀπὸ εὐφόρβου. id eſt, Palladi Mineruæ,
C Menelaus ab Euphorbo: author eſt Tyrius Maximus diſputatione 16. Quantam nunc eiuſcemodi teſtimonio habere fidem oporteat, Iuriſconſulti viderint. Equidem adduci non poſſum, vt credam Ouidii de tranſitu animarum fabulam, tam excellentem in omni ſcientia & grauem virum docuiſſe, atque eo minus credendum putauerim, quo magis præſtantes authores aliter tradidere. Nam quod aſſerunt multi, apud Græcos Pythagoram inueniſſe primum animas eſſe im-
D mortales, manifeſte falſum dicunt. Homerus enim Græcorum fere antiquiſſimus longe prior hoc dogma prodidit, cui apud inferos animæ defunctorum de multis rebus diſſerunt, & vaticinantur multa: ecquid aliud (oro te) viri eius tam admirabile carmen inſinuat, δι' ὅλης τῆς νεκυίας, quam animas noſtras poſt mortem permanere. Deinde in ſociis Vlyſſis palam oſtendit, imprudentes hominum animas à corpore ſeparatas, non quidem beſtiarum naturas, ſed tantum ha-
E bitus brutorum induere, atque cum tali horrore pœnas luere, quas Circe iuſſerit. Quicunque autem radicem & florem tenent Moly, eorum animas, authore Mercurio, fore ſecuras, vt eſt in Odyſſeæ decimo libro. Sed ad illam de Euphorbo ironiam reuertamur, de quo idonei quotiens ſcribunt, omnia Pythagoræ diuina dogmata fatentur, αἰνίττεσθαι, hoc eſt, allegoria obſcuriore tradi. Quod Apollonius Tyanenſis ille Pythagoreus tractatu cum Theſpeſione Archiphiloſopho Gy-
F mnoſophiſtarum habito in Philoſtrati volumine ſexto confirmat, ita loquens: εἰ δ' αἰνιγμάτων ἅπτομαι, σοφία Πυθαγόρου ξυγχωρεῖ ταῦτα, παρέδωκε γὰρ καὶ τὸ αἰνίττειν. id eſt, Si ænigmata tango, ſapientia Pythagorę concedit hæc, tradidit enim & ænigmatizare. Quando autem cum Indorum Brachmanibus in libro eiuſdem tertio diſputabat, quærens de anima quomodo ſentirent: Iarchas inquit, ſicut Pythagoras quidem vobis, nos autem Ægyptiis tradidimus. Suſcepit Apollonius.
G Num igitur te aliquem Troianorum fuiſſe dices? vt ſe Pythagoras Euphorbum. Audi iam Marrane, quam Theſpeſion cate reſponderit prius interrogans, quemnam ex Græcorum ducto Troiani exercitu, admiratione digniorem exiſtimaret? Cui

Cui Apollonius, quod Achilles primas Homero nactus eſſet. A Tum Iarchas, πρὸς τοῦτον ἔφη, ὦ Ἀπολλώνιε, καὶ τὸν πρόγονον θεώρει τὸν ἐμὸν, μᾶλλον δὲ, τὸ προγόνον σῶμα· τοῦτο γὰρ καὶ Πυθαγόρας εὔφορβον ἡγεῖτο. id eſt, Ad iſtum, inquit, Apolloni etiam progenitorem æſtima meum, magis autem progignens corpus, hoc enim & Pythagoras Euphorbum putauit. Deinde recitat Gangen Indorum olim Regem Gangis fluuii filium multis virtutibus Achillem ſuperaſſe, illumque ipſum fuiſſe illud progignens corpus, quod ipſe iam eſſet. B Verba hæc non animarum tranſmigrationem, ſed corporum tranſmutationem indicant, inſtar cuiuslibet materiæ, quæ ſit apta iſtius vel illius formam recipere. Perinde atque comœdia diceret, ego prius tragœdia fui, quia ex eiſdem tragœdia naſcitur, & comœdia literis ac elementis, vt Ariſtoteles ait in libro de Generatione primo. Aut canis quidam ſi diceret, ego ante diu equus fui, propter cuiuſdam equi corpus, quod C depaſtus eſt canis, quo alimento in ſubſtantiam rei alitæ conuerſo, equus ille plebeio ſermone dicatur ipſius canis πρόγονον σῶμα, id eſt, progignens corpus fuiſſe, videlicet vnde prognatus ſit. Non autē equi animam in canem tranſiiſſe, quiſpiam ex hoc ſermone arbitrabitur. Quare igitur Pythagoram docuiſſe crederem animas tranſire in alia corpora, eo ſolum, quod ſe Euphorbum prius fuiſſe dixerit? cum hic manifeſte conſtet atque conueniat non quidem animam, ſed ipſum D corpus indicatum fuiſſe Euphorbum, & nihilominus hoc ipſius dictum non fuiſſe planum, ſed merum ænigma, quo arcanum quoddam illi ſeculo incognitum voluerit innuere, ſcilicet materiam primam omnium formarum non ſolum capacem, ſed auaram etiam eſſe, ac ſemper deſiderio motam nulla forma ſatiari. Quod M. Antonino Imperatori philoſophiſſimo æque viſum fuit, cum in libro ad ſeipſum tertio ſcripſit, ὅτι οὐδὲν οὕτω φιλεῖ ἡ τῶν ὅλων φύσις, ὡς τὸ τὰ ὄντα μεταβάλλειν καὶ ποιεῖν νέα ὅμοια. σπέρμα γὰρ E τρόπον τινὰ πᾶν τὸ ὂν τοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐσομένου. id eſt, quod nihil ita cupit vniuerſi natura, vt entia tranſmutare, & facere noua ſimilia. Semen enim modo quodam omne, ipſum eſt ens ex ſe futuri. Et idem in libro ſeptimo, ἡ τῶν ὅλων φύσις ἐκ τῆς ὅλης οὐσίας ὡς κηροῦ νῦν μὲν ἱππάριον ἔπλασε. συγχέασα δὲ τοῦτο εἰς δένδρου φύσιν, συνεχρήσατο τῇ ὕλῃ αὐτοῦ. εἶτα εἰς ἀνθρωπάριον, εἶτα εἰς ἄλλο τι. id eſt, Vniuerſi natura ex vniuerſa eſſentia tanquam cera, nunc quidem equuleum finxit. F Confundens autem id in arboris naturam, ſimul vſa eſt materia eius. Deinde in homunculum, tum in aliud quippiam. Vnde nominatur ab Orpheo natura iſtis epithetis, πολυμήχανος μήτηρ· i. multum machinatrix mater. Et ἀλλοτριομορφοδίαιτος. i. alienarum figurarum decretrix. Quicquid fuerit, equidem longe potius opinabor Pythagoram ſi Euphorbum, aut alium quenpiam ſe fuiſſe dixerit, exempli cauſa id ænigma introduxiſſe. Sin autem credatur hiſtoriam texuiſſe, profecto non aliam ob rem feciſſe G putandus eſt, quam vt oſtenderet poſſe animam ſeparatam à corpore, rurſus eandem ipſam, autore Deo, in idem ipſum corpus redire, quod penitus iam reliquit & deſeruit, atque non in aliud vllum: vnum namque & idem fuiſſe corpus quantumcunque diuerſis nominibus appellatum, in quo totiens reuixerit Pythagoras ab Iarcha Indorum ſapientiſſimo iampridem diſcere potuimus, non in magnitudine & quantitate, ſed in ſubſtantia & entitate, vt mare quanquam eſt ὁμοφυὲς atque vnum, tamen hoc eſſe dicimus Ægæum, illud Ionium, iſtud Myrtoum, aliud Criſæum. Ita & vnum hominem ſæpius renatum primo nominarunt Æthaliden, deinde Euphorbum, poſt Hermotimum, tum Pyrrhum, demum Pythagoram illum noſtrum, qui tot regenerationes tanquam philoſophus maxime ſpeculatiuus & diuinus, non attribuit naturæ viribus, ſed ſoli Deo, quem, vt refert Heraclides Ponticus in hac Palingeneſia, Mercurium nuncupauit, vt oſtenderet neminem reuiuiſcere, niſi virtute diuina. Nam vt Iuſtinus recitat ille Philoſophus & Martyr Chriſtianus in Parænetico ad Græcos, hoc Deus cognomento à Pythagora eſt honoratus præcipue, vt dicatur ψύχωσις τῶν ὅλων, id eſt, Animatio vniuerſorum, eo quod animam infundat hominibus vniuerſis, & infuſam auferat, & ablatam reſtituat, quoties & quando voluerit, quale ſæpius etiam in aliis hominibus viſum, & experientia certa compertum eſt, referentibus nobiliſſimis ſcriptoribus. Nam Ariſteas quondam Proconeſſi mortuus fuit in officina cuiuſdam fullonis. Deinde ſeptimo poſt anno, eius vrbis ciuibus idem viuus apparuit, & ipſe tunc carmina de Hyperboreis Arimaſpis compoſuit, cuius in quarto hiſtoriarum Herodotus egregie meminit. Cæterum vixit & in Armenia Er, genere Pamphylus, qui cum occubuiſſet in prælio, ſublatis aliis decimo die cadaueribus iam corruptis, integer quidem incorrupto corpore repertus fuit, domumque delatus pro officio ſepulturæ, vbi duodecimo à morte die, dum pyræ eſſet impoſitus, reſurrexit, & quæ interim viderat, retulit. Hæc Plato ſcripſit de Republica, volumine decimo. Huc etiam illud occurrit, quod legimus puellam Romæ mortuam, cum ſepulchro afferretur à Tyanenſi Apollonio vitæ reſtitutam, in quarto Philoſtrati libro, & Alceſtis quoque narratur ab Hercule reſuſcitata rurſum diu vixiſſe.

Tum Marranus inquit, Quam prope accedis ad noſtra, Philolae: nam ſi coram aſtaret Simon, recenſeret nobis de libris Hebraicis, quod Deus olim abſtulit de ſpiritu, qui erat in Moyſe, & dedit ſeptuaginta viris. Poſt aliqua denuò tempora ſublato ex hominibus Elia, ſpiritus eiuſdem inclinauit ſuper Eliſæum, & item filium Sunamitidis ipſe mortuum reuiuiſcere fecit. Addo nunc Samuelem mortuum, quem ſuſcitauit quædam mulier in Endor, qui poſt reſurrectionem ſuam cum Saule Rege loquutus eſt. Audi vero, quid Ezechiel viderit ille Propheta, campum ſcilicet plenum aridis oſſibus mortuorum, & acceſſerunt oſſa ad oſſa, vnumquodque ad iuncturam ſuam, & ecce ſuper ea nerui & carnes creuerunt, & extenta eſt in eis cutis deſuper; & ingreſſus eſt in ea ſpiritus, & reuixerunt, ſteteruntque ſuper pedes ſuos. Hæc in ſacris literis continentur Hebræorum: multo plura vero in hiſtoriis Chriſtianorum deſcripta leguntur. Equidem pro me tibi hoc

affirmare auſim, abſque parabola, ſine ænigmate, A & omni remota ironia, quod vere & plane Ieſus Nazarenus fratrem Marthæ ſuſcitauit Lazarum nomine quatriduo ante mortuum. Adhuc cuiuſdam etiam viduæ filium extinctum, vitæ reddidit. Et Iairi ſynagogæ principis filiam, alioſque in ſancta ſcriptura commemoratos. Hunc ipſum quoque Ieſum reſuſcitauit Deus, & in eius morte corpora multa eorum, qui vita defuncti erant, ſurrexerunt, & exeuntes de monumentis venerũt B in ſanctam ciuitatem, & apparuerunt multis. Paulus denique Tarſenſis Eutychum, qui caſu è vita migrauerat, luci reſtituit viuum. Martinus nondum epiſcopus, imo nondũ baptizatus, tres mortuos ſuſcitauit. Poſſem catalogum proferre hominum ab interitu ad vitam priſtinam reuocatorum, niſi tu non ignorares Chriſtianis nobis eſſe creditu facile, animos hominum redire in corpora, qui generalem omnium corporum humanorum reſurrectionem rurſus ad viuendum C futuram plane confitemur. De qua pulchre diſertiſſimus Athenagoras Athenienſis Philoſophus pro Chriſtianis librum integrum περὶ ἀναστάσεως, certe doctis auribus dignum compoſuit. Et Turcis, Mauris, Agarenis, Mahometh in Alcoran ſic loquitur; Illis dicentibus, cum eritis oſſa, vel ad nihilum redacti, qualiter efficiemini homines noui? Reſpon. Licet lapidei vel ferrei, vel ſi quid eſt durius eſſetis, qui vos prima vice creauit, ad vitam denuo vos reſuſcitandos reuocabit. Hucuſque in D Azoara 26. Et rurſus in 45. ſic ait: Qui vos primo plaſmauit, ſecundo viuificabit. Vnde Pythagoram tanto maiore velim proſequamur veneratione, quanto is propius quam cæteri Græcorum philoſophi ferme in omnibus aliis, non ſolum in hac cauſa, noſtræ acceſſit fidei. Ariſtoteles enim videmus, quam nihil eorum credidit, quæ nõ vel manu tetigit, vel oculis cernere potuit, vel apprehendere ſyllogiſmo. Propterea in fine tractatus de generatione & corruptione, reditum mortui E hominis nullatenus admiſit, debili admodum argumento vſus, & Alcmæoni magis quam ſuis præceptoribus aſſenſus, contra tritum ſuo tempore prouerbium, κύκλον εἶναι τὰ ἀνθρώπινα. Quem ſequuti ſunt alii, quippe cohors philoſophantium, in hoc reprehendendi, quod ſe omnia ſcire, alios omnia ignorare præſumentes, Pythagoram poſt reliquos irrident; & illud Luciani exclamant, τίς ὠνήσεται, τίς ὑπὲρ ἄνθρωπος εἶναι βούλεται. τίς εἰδέναι τὴν τοῦ παντὸς ἁρμονίαν, καὶ ἀναβιῶναι πάλιν. F i. Quis emet Pythagoram, quis ſuper hominem eſſe vult, quis ſcire vniuerſi harmoniam & reuiuiſcere denuo? Ita eum ridicule ſub haſta licitantur, quaſi contemnendam iumentorum mercem, aut vile mancipium. Illis ego multa noſſe libenter permittam, dummodo patiantur & alios nonnihil didiciſſe. Id adeo nunc ſtomachum ego commotus aduerſum eos, qui ſolẽt antiquiſſimis præceptoribus, & philoſophiæ principibus facile detrahere, prolixius quam oportuit excan- G dui, vt pernoſcas, me Pythagoram quoque meum non ſecus amare, quam par eſt, & calumniatores ſuos vehementer odiſſe, non homines ſed monſtra hominum. Tum Philolaus: Quidam, inquit, ſunt quibus ignoſcendum eſt, quod tam recondita & arcana myſteria neſciant, non enim omnia poſſumus omnes. Ideoq; redeundum cum illis in gratiam erit, ſi qua imprudentes infamauerint. Qui autem in eo quandoque ſilentio exercitati, Pythagoreorum togam candidam abiecerint, & contumelia cœperint eius doctrinæ maieſtatem lædere, ac tanti Philoſophi caput minuere, eos ego non ſolum arrogantes, verum etiam homines impuriſſimos iudicauero, quorum è numero Xenophanes eſt, qui de illo in Elegia ſua luſiſſe ita perhibetur, vt cum vidiſſet aliquando Pythagoras canem cædi, miſeratus dixerit, Sine hunc, eſt enim chari ſodalis anima, quam eius ex verbis agnoui. Sed ea quidem manifeſta Diogeni Laertio extat ſugillatio, quodque item Plutoni apud inferos Pythagoræ diſcipuli conuiuantur, qui ipſe viderit animam Heſiodi æneæ columnæ alligatam, gementem & ſtridentem. Tum Homeri quoque animam de ligno pendentem, & ſerpentibus circumdatam. Hæc & iſtis ſimilia ſycophantiarum crimina diffamationes & calumniæ ſunt leuiſſimorum ſophiſtarum, qui contactu omnia fœdant immundo, & polluunt ore dapes, & veſtigia fœda relinquunt. Quod autem de carnium & animatorũ omnium eſu diuulgant, quem aſſerunt prohibuiſſe Pythagoram, fere nihil me perturbat, quoniam ſunt clariſſimi autores, qui ea mendacia refellant. Ait enim Ariſtoxenus ille inſignis ſcriptor, Pythagoram non abſtinuiſſe ab animatis, ſed carnes comediſſe, quod Porphyrius in libro primo περὶ ἀποχῆς ἐμψύχων, probat, eo quod athletas ab aliis caſeo, ab aliis ante ficubus nutritos, ipſe prior omnibus cibo carnium aluerit, dixeritque carnes habere virtutem ad acquirendum robur incredibilem: ita Porphyrius. Et Apollodorus arithmeticus teſtatur, illum boues centum immolaſſe, cum repeiſſet, ὅτι τριγώνου ὀρθογωνίου ἡ τὴν ὀρθὴν γωνίαν ὑποτείνουσα ἴσον δύναται ταῖς περιεχούσαις. id eſt, Quod trianguli orthogonii ſubiectum latus tantundem valeret, quantum quæ continerent. Fuit tamen modeſtiſſimæ vitæ, mediocris nutrimenti, pauciſſimi potus, vt ſcripſit Lycon Iaſeus de Pythagora. Vnde rarus fortaſſe carnium ſibi vſus erat, ſæpe enim ſolo tenui melle paſcebatur. Hæc omnia Athenæus de cœnis doctorum hominum libr. 10. Atque ob id ſi ſtudioſos literarum ea quæ grauis cibi forent, diligenter vitare commonuiſſe, ne cerebrum ab incauto ſtomachi onere lęderetur, quo valerent contemplationi vehementius incumbere, quis hoc nõ laudi daret tam fido præceptori? vt quæ didiciſſet apud Hebræos duri alimenti eſſe in eorũ lege prohibita, quæ item apud Indos fugiẽda cognouiſſet, veluti piſces marinos, ne ſtomacho quidem vtiles, nec deorum oblationibus acceptos (nemo enim vnquam in ſacrificiis immolatũ eſſe piſcem audiuit) quæ deniq; apud Ægyptios accepiſſet de faba, quod non ſit mundũ legumen, vt in Euterpe ſua notauit Herodotus, ea plane in pabulum non ſumerent, tranquillitatem mentis perpetuo literarũ ſtudio quærentes, quanquam eiuſcemodi pia monita noluit tam exacte & ad vnguem veluti legem duodecim tabularum obſeruari. Nam & ipſe porculis minuſculis & hœdis tenerioribus victitaſſe, à Xenophilo & Ariſtoxeno

ſtoxeno, quibuſdamque aliis natu maioribus, ſuis prope coætaneis proditus eſt, quem & nullo eſſe legumento ſæpius vſum quam faba, vt aluum ſenſim leuigaret, in quarto noctium Atticarum A. Gellii comperies. At de fabis poſt inter cætera ſymbola explanabitur, nunc de numeris veniant tibi priora in mentem, quæ dixi, & poſteriora, quæ dicturus ſum, vt agnoſcas, quam impie turpes quidam philoſophiæ Sanniones primatem Philoſophorum Pythagoram poſtica ſanna ſubſannant, quod numerum docuerit eſſe omnibus rebus principium, qui cum ſit quantitas diſcreta, verius ſequatur res, quam antecedat, quaſi proiectiles fuiſſe calculos intellexerit ipſe, à quibus omnia ſint orta. Quos miror pariter non ſine riſu, quod cum audierint, crebro teſtantibus ſapientiſſimis hominibus, omnem ferme philoſophiam Pythagoricam, & eam maxime, quæ de rebus diuinioribus extet, myſticam eſſe, ac per ænigmata propoſitam, nihilominus tamen hanc ſapientiæ diuiniſſimam partem de numeris, imitando Tyrrhenorum ſtultitiam, plane ac citra omnem metaphoram accipi iubeant. Fuit autem id priſcis & vetuſtiſſimi æui ſapientibus in more, per arcanarum literarum allegorias, & ſenſuum myſteria ſapientiæ profundam inquiſitionem tradere. Sic omnia ſunt antiquiſſimorum tam Philoſophorum quam Poetarum ænigmatibus pleniſſima, & propter rerum obſcuritatem, & propter leuem vulgi contemptum, πραγμάτων γὰρ ὑπ' ἀνθρωπίνης ἀσθενείας οὐ καθορωμένων σαφῶς, εὐσχημονέστερος ἑρμηνεὺς ὁ μῦθος: inquit Maximus Tyrius in diſputatione 10. id eſt, Rerum enim ab humana infirmitate non perſpectarum manifeſte, aptior interpres eſt fabula: Ea vero Philoſophos recte decet, quæ ſub pio figmentorum velamine honeſtis & tecta rebus, & veſtita nominibus enuntiatur, Macrobio authore, quam ego curioſiſſime ſcholaſticorum ingenia in rerum admirandarum notionem excitare ac introducere arbitror: minori enim diligentia quæritur, quod ante fores præſto eſt, quam quod longe ſitum in abyſſo profundi reconditur, ita facilitas apprehendendi (experto crede) diſcipulis ſtudiorum negligentiam parit, & frigide petitur, quod facillime obtinetur. Euenit & quandoque nos vlla verborum proprietate res abſtruſas effari non poſſe, quas longis ambagibus, & varie compoſito ſermone cogeremur enuntiare, niſi fuiſſet commode repertum breui ænigmate vti. Nec non illud in rem eſt: nam aſſolent aduerſis caſtris belli duces quædam ſyntagmata edicere, quæ teſſeras nominant, vt ſuos quiſque dux internoſcere milites, & ſe quoque inter ſe queant, quemadmodum in bello Cæſaris Venus genitrix, & Syllæ Apollo Delphicus, & Marii Lar Deus, & Iephthæ *Siboleth*. Ita non fuerit vtique indecorum ſymbola doctrinæ peculiaria & arcana familiaribus tradere, vt quicunque diſcipulorum ea magis vſurpaſſent, dilectiores fierent magiſtro, interque ſe plus cæteris diligeret. Vnde Pythagorei ſymbolis quibuſdam arcanis ſibi quandam indiſſolubilis amoris & amicitiæ catenam fabrefecerunt. Erat enim Pythagoras conciliandæ amicitiæ in primis ſtudioſiſſimus, ac ſi quem didiciſſet ſymbolis ſuis com-

A municaſſe, eum continuo ſocium amicumq; conſciſcebat, ſubſcriptore Laertio. Eoque factum eſt, vt ardentius cuperent omnes Pythagoricis ſymbolis, hoc eſt, myſteriorum notis vti, tum quod futuri eſſent præceptori gratiores, tum vt cunctis apparerent nobiles eſſe Pythagorei. Quo motus apud Plutarchum in octauo conuiualium Philinus, ex omnibus conuiuis Syllæ Carthaginenſis, ipſe ſolus inter epulas ab animatis abſtinuit, vt agnoſceretur eſſe Pythagoreus. Quare is à Leu-

B cio patria Tyrrheno Moderati Pythagorici diſcipulo reprehenſus fuit, plus illius dogmatis ſequi ſcriptum, quam ſententiam, quod & in aliis Pythagoriſtis fuerat reprehenſione dignum, qui immodeſte affecti, moribus ſeparatis & ſingularibus, vel in ſociorum & amicorum cœnis panem non frangebant vt cæteri, vel cerebella non edebant, vel ſurgentes ab epulis ſtragula conuoluebant, vel nudis pedibus ſacrificabant, vel locuturi, à ſole ſe auertebant, vel relicta populari via,

C per diuerticula diſcedebant, vel cum ridentibus nunquam aut parum ridebant, vel à fabarum eſu prorſus abſtinebant, ſimiliaque egregie vſurpabant, magis ſuperſtitione, quam recta ratione ducti: ſola imi antes ad corticem ſymbola, negligentes voluntatem, vt talibus notis innoteſcerent, & vulgo Pythagorici eiuſdem ordinis viderentur. Sunt igitur eiuſcemodi ſymbola vnius collegii ſigna. Cæterum addamus etiam, quod diuinarum & humanarum rerum ampliſſima ſpatia

D dimetientibus nobis, & innumera tractantibus, memoriæ plurimum conferant ænigmatica ſymbola, hoc eſt, notæ, quæ figuntur animo, vt quotiens recordari libuerit, e ito noſtris obtutibus offerantur. Symbolum ergo de rerum principiis commodiſſimum erit, vnum & duo: quid enim citius occurrit res ſingulas intuentibus, quam vnum & duo, cum cauſas & originem vniuerſorum ſcrutari volumus. Nam primo aſpectu cernitur oculis id, quod eſt idem ipſum, & non eſt alterum.

E Ex quo ante omnia mente cōcipimus, quod idem & alterum ſunt vnum & duo. Alcmæon autem Crotoniates, qui Pythagoræ vixit ætate, duo appellauit multa, quæ dixit eſſe contrarietates, tanquam litem forte Empedoclis, vaga tamen poſuit illa ſine fine diuerſa, vt album & nigrum, dulce & amarum, bonum & malum, paruum & magnum: Ariſtotele in 1. Poſtnaturalium teſte. Pythagorici autem diuerſa illa rerum inter ſe vltro citroq; contrariarum, quas Alcmæonii contrarie-

F tates appellarunt, propter arithmeticæ artis amorem in numerum coarctarunt denariū, celebrem illum & omnia continentem, vt finitum & infinitum, impar & par, vnum & multa, dextrum & ſiniſtrum, maſculinum & fœmininum, quieſcens & motum, rectum & curuum, lucem & tenebras, bonum & malum, quadrum & oblōgum. At hæc ita ſunt vtralibet, quod duo ſunt, idcirco diuerſa ſunt, quoniā duo ſunt. Nam ſi vnum eſſent, contraria non eſſent. In decem vero vniuerſa rede-

G gerunt, quod iſte numerus omnium eſt perfectiſſimus, quo cunctæ nationes, & omnes populi præter Thracas, cum Græci tum Barbari ſingulas res numerant non ſiſtentes citra, nec progredientes vltra, tanquam naturalibus calculis de-

cem digitorum. Sane illius perfectionem oſtendit iſte ornatiſſimus mundus, quem cernimus decem tantum ſphæris iuxta Pythagoreos moueri: tanto etiam reliquis eſt perfectior, quanto plura numerandi genera cōtinet, par, impar, quadratum, cubum, longum, planum, primum incompoſitum, & primum compoſitum, quo nihil abſolutius, quod in decem proportionibus quatuor cubici numeri conſummantur, quibus dicunt Pythagorici vniuerſa conſtare. Architas quoque nobilis Pythagoreus ille Tarentinus omne quod eſt, denario numero complectitur, quem Stagirita imitatus Ariſtoteles Peripateticorum gymnaſiarcha, decem genera entis nominat decem categorias, quo nomine ſibi volumen inſcribere placuit, oſtendenti philoſophice, vt Euſtrathius voluit, decem πράγματα, id eſt, entia realia, vt Alexander Aphrodiſeus decem φωνὰς, id eſt, voces, vt Porphyrius decem νοήματα, id eſt, intellectus ſiue conceptus: vel vt Iamblichus forte rectius decem voces ſimplices, non vt voces, ſed vt ſignificantes res ipſas ſimplices medio decem conceptuum ſimplicium. Aſſentiuntur huic Alexander Ægæus, Ammonius Hermiæ, & Simplicius, inſignes ſapientiæ amatores, qui etiam gnauiter arbitrati ſunt in iſtis decem generaliſſimis entibus duo quædam præcipua reperiri poſſe, in quæ diuidantur, tametſi ab vna eſſentia ortis, veluti ſubſtantiam & accidens, ſiue corporeum & incorporeum, ſeu materiale & immateriale, aut ſimplex & compoſitum. Ita namque duo amat denarius, vt ab vno progreſſus naſcatur per duo, & per duo redeat in vnum. Primus enim incompoſitus ternarius eſt ex vno & duobus, non quidem compoſitus, ſed conſtans, quia vnum non habet poſitionem ſecundum Iamblichum, non facit ergo compoſitionem, quando verborum ſequi volumus proprietatē, οὔτε γὰρ ἡ μονὰς, μένουσα ἔτι μονὰς θέσιν προσλαμβάνει, οὔτε ἡ στιγμὴ, μένουσα στιγμὴ, τὴν θέσιν ἀποβάλλει. vt inquit Simplicius in commētariis ſuper prædicamentum quanti, id eſt, Neq; enim vnitas, manens adhuc vnitas, poſitionem aſſumit: neque punctus, manens punctus, poſitionem abiicit. Ex quo differentiam cognoſcere poſſumus quam diſtat vnitas à puncto. Cumque nihil ſit ante vnum, recte dicimus vnum eſſe primum. Binarius autem non eſt compoſitus ex numeris, eo quod ex ſola vnitate vna & vna coordinetur, & ideo primus numerus eſt, quia prima multitudo eſt, à nulloque poteſt numero metiri, præterquam à ſola vnitate omnium numerorum menſura communi, ſemel enim duo, nihil aliud quam duo eſt: quamobrem ea multitudo, quæ appellatur ternarius, veriſſime ab arithmeticis numerus primus incompoſitus nuncupatur, binarius enim hunc præcedens non eſt incompoſitus numerus, ſed magis proprie non compoſitus. Cupiens itaque ternarius non eſſe otioſus, quin potius bonitatem ſuam in omnes creaturas abſque inuidia multiplicari, de virtute progrediendo ad operationem, illud fœcundum, quod eſt in eo multum multitudinis, productiuum tanquam numeri de numero, & illud eſſentiale, quod eſt in eo vnum omnis productionis fons & origo, ſimul & omnis

A proceſſionis initium, & omnis ſubſtantiæ immutabilis permanentia, perpetua mente intuetur ac reſpicit, & ita ſeſe in ſeipſum retorquet, per modum vnitatis & duitatis ſemetipſum multiplicans atq; dicens, ſemel bis duo ſunt quatuor. Ecce Tetractys illa quaternitudo, de qua mihi tecum ante ſermo fuit, hæc eſt omnium quæ creata ſunt idea, quoniam, vt aiunt arithmetici, quaternario omnis progreſſio perficitur. Vnde oritur decaſilla, quam appellamus decem omniū rerum genera generaliſſima. Nam vnū, duo, tria, quatuor, de omnipotente potētia ad energiæ actū exeūtia producunt decē, quorū dimidiū eſt quinq;: pone igit̄ in medio quinq; tanquā aliquē ſignificatū in medio exercitus, & in eius latere dextro numerū ꝓxime ſuperiorē, qui eſt ſex, & in latere ſiniſtro numerū proxime inferiorē, qui eſt quatuor, hæc duo iuncta ēt cōſtituunt decē: pone iterū in latere ei⁹ dextro numerū proxime ſuperiorē, qui eſt ſeptē, & in latere ſiniſtro numerū proxime inferiorē, q eſt tria, hæc duo iuncta ſimiliter cōſtituunt decē: pone rurſus in latere dextro numerum proxime ſuperiorē qui eſt octo, & in latere ſiniſtro numerū proxime inferiorem, qui eſt duo, hæc duo iuncta conſtituunt quoq; decem: pone demū in latere dextro reliqua nouem; & in latere ſiniſtro vnū, iamq; reduc illa nouē ad vnū, reſurgūt decē, quæ rurſus ad viginti relata incipiūt denuo eſſe vnitas, & deinceps ad omnes numeros cardinales vſq; ad cētū: ſicut enim bis vnū faciunt duo, & ter vnū tria, & quater vnū quatuor, & ſimiliter vltra, ita bis decem faciunt viginti, & ter decem, triginta, & quater decē quadraginta, & ſimiliter vltra: non aliter de centum; nō ſecus de mille, ac vltra. Hæc quidem ratio erit, cur decem per ἰῶτα, quæ virgula eſt erecta, Græce ſcribimus, aut per ſolum punctum Hebraice notamus, quæ tamen ſigna tam barbaris quam Latinis alioqui ſimplicem repræſentant vnitatē, quippe à qua numerus denarius oritur, & in quam deſinit, cuius Pythagoricum extat ſymbolum, videlicet vnū duo, quæ Zaratas Pythagoræ præceptor per nomina propagationis pronuntiare cōſueuit, vnum appellando patrem, & duo, matrem, teſtimonio Plutarchi Cheronenſis in Timæi Pſychogonia. Nā vt ante accepiſti, vnū & duo cū eſſentia diuina producūt quaternitudinem illā Tetractyn ideā omniū rerū denario numero cōſummatarū. Eam Pythagoras affirmat eſſe παγὰν ἀενάου φύσεως, i. Fontem perpetuæ naturæ, quæ nihil aliud eſt quam cognitio rerum in mente diuina rationabiliter operante. Mentem vero ipſam Dei Pythagoras numerum allegorice nuncupauit, cum diceret; numerum eſſe vniuerſorum principium. Ita enim Plutarch. in lib. de placitis philoſoph. 4. ſcribit, τὸν δ᾽ ἀριθμὸν Πυθαγόρας ἀντὶ τοῦ νοῦ προσλαμβάνει: id eſt, Numerum autem Pythagoras pro mente accipit. Signum plane haud iniquum, quia in incorporeis nihil diuinius mente: in ſeparatis nihil ſimplicius numero. Nec præterea cogitari aliquid poteſt menti ſimilius, & ab hoc perpetuæ naturæ fonte per riuos & canales defluit numerus Pythagoricus vnum & duo, id quod ab æterno in ipſo fonte immenſi Oceani, fuit, erit, imo ſemper eſt, vbertim ſcatens, quod homines priſco ſeculo nominarunt Zena: ipſum illud

(Margin letters B, C, D, E, F, G mark sections of the page.)

A illum vnum (vt Ariſtoteles voluit, hoc Homeri citans, εἷς κοίρανος ἔστω: id eſt, vnus princeps ſit) dicentes *Zena* pro *Zeus*, videlicet à viuendo, quem Romani Iouem quaſi *Zeua* nuncuparunt: & Cornutus in libro de Græca Theologia illum aſſerit totius mundi eſſe animam. Duo autem nominata eſt *Hera*, illius *Zenos*, hoc eſt, Iouis & ſoror & coniux, de quo ſic Homerus in decimo quarto Iliados, ἥρη δ' εἰσεῖδε χρυσόθρονος ὀφθαλμοῖσιν αὐτοκασίγνητον καὶ δαέρα, Ζῆνα δ' ἐπ' ἀκροτάτης κορυφῆς πολυπίδακος ἴδης ἥμενον. B i. *Hera*, hoc eſt, Iuno aſpiciebat aurithrona oculis eundem fratrem & leuirum *Zena*, hoc eſt, Iouem in ſummo cacumine plutiſontanæ Idæ ſedentem. Quo facilius ſenſa poſſumus ſapientiſſimorum poetarum de origine rerum cognoſcere, quod in multifontana Ida, qui mons ſic à proſpectu nominatur, ἀπὸ τῦ ἰδεῖν, à præcognitione, ἐκ τῦ ἴδω τὸ γινώσκω, Iupiter & Iuno reſident; tanquam vnum & duo in quaternionis idea illa riuoſa. Vnde fluunt omnium rerum principia, quæ Philoſophi C ætate poſteriori formam & materiam nominarunt. Itemque apud nos eſt forma & materia prima, quod apud vetuſtiſſimos Philoſophos vnum & duo, apud idoneos illuſtreſq; Poetas Iouis & Iuno qui coeunt in Gargari montis Ida, & conueniunt in diuinæ mentis idea, binis ambo bigis, & quatuor ambo equis ducuntur, ſed deſcendendo Iupiter in Olympo manet, Iuno ad inferiora tendit, Homero teſte, ſic dicente, εἶμι γὰρ ὀψομένη πολυφόρβυ πείρατα γαίης. νῦν δὲ σεῦ εἵνεκα δεῦρο κατ' Οὐλύμπυ τόδ' ἱκάνω. D id eſt, Vado viſura pabuloſæ extrema terræ, nunc autem tui cauſa huc per Olympi iſtud venio. Neuter tamen alterum omnino deſerit. Hoc igitur modo exit à mente diuina vniuerſi exordium. Reſpiciens enim Tetractys ad ſui eſſentiam, quæ eſt prima vnitas, omnium productrix, & ſimul originem ſuam à primo producto reminiſcens, quoniam binarius eſt, ſic ait ſemel vnum, bis duo, mox conſtat quaternarius, E habens in cacumine verticis ſui ſummam vnitatem, fitque ſubito pyramis, cuius baſis eſt quaternarius planus, apud Arithmeticos ſuperficiem ſignificans. Super quam diuinæ vnitatis iam memoratæ lux radians formam & ſpeciem facit ignis incorporei. Propter Iunonis, hoc eſt, materiæ diſceſſum ad inferiora, vnde confeſtim oritur natura luminis eſſentialis, non viſiui, ſed illuminantis. Et hæc eſt creatio mundi medii, quem Simon Iudæus appellauit ſupremum, quia Deitatis mundus comparationem non patitur, ideoque F ſe iudice ſuperſupremus & incomparabilis ille nominatur. Recte vero medius hic dicitur Olympus, quia totus lucidus, & ſeparatarum formarum pleniſſimus eſt, ἵν' ἀθανάτων ἕδος ἐστὶ, Iliados octauo, id eſt, vbi immortalium area, ſuperficies, ſiue pauimentum extat; cognominatur enim habitaculum Deorum, ſeu, vt rectius Maro in Æneidos decimo, *Deûm domus alta*: cuius quidem culmen eſt vnitas, parietes trinitas, & ſuperficies quaternitas. G Idque clarius cernitur, cum iam numerus à diuinitate ſua emanando paululum declinauerit, & diuerterit ad creaturarum figuram: tunc etenim ponamus ſimul & pro Tetracty tetragonum, & in quolibet eius angulo punctum inſtar vnitatum, & pro vnitate faſtigii, quæ nunc cœpit habere poſitionem, eleuemus, quantum fieri poteſt, ſummum apicem. Eo peracto, quatuor latera in altũ erecta, quatuor erunt trianguli ſuper latitudine ſua quadrangula conſtructi, & in vnum punctum excelſum ducti, ecce pyramis ipſa, quæ eſt forma ignis, teſtimonio Timæi Locri Pythagorei in libro de anima mundi, Dorice ſic ſcribentis, ἐξ οὗ ἁ πυραμὶς τέσσαρας βάσιας καὶ τὰς ἴσας γωνίας ἔχοισα συντίθεται, εἶδος πυρὸς εὐκινατότατον καὶ λεπτομερέστατον. id eſt, Ex quo pyramis quatuor baſes & æquales angulos habens componitur forma ignis perquam mobiliſſima & tenuiſſima. Eſt ea ſane abſque materia, lux eſſentialis ſeparata, proxima Deo, & vita ſempiterna, vt in duodecimo libro, qui Poſtnaturalia inſcriptus eſt, & in ſecundo de Cœlo legitur ſic: Mentis opificium eſt vita, Dei autem operatio eſt immortalitas, iſtud autem eſt vita æterna. Hæc à Pythagoreis mutuatus eſt Ariſtoteles. Atqui Deus ipſe non eſt lux creata, ſed lucibilis author omnis lucis; quare pyramidem abſolutiſſimam & tetractiſſimam à triangula baſi in altitudinem ſeſe erigentem, quæ ſimiliter igneum vigorem ſignificat, Deus Opt. Max. in diuina ſecum Trinitate incomparabilis mundi continet. Vnde & Chaldæi & Hebræi Deum eſſe ignem perhibent. Quam vero pyramidẽ quaternio producit, ignea lux eſt incorporei & immaterialis ſeparatarum intelligentiarum mundi, extra cœlum viſibile, qui à Græcis vocatur αἰὼν, à nobis ſeculum, æternitas & æther. Vnde & æthra, fulgor æternitatis dicitur, vbi non eſt corpus, neq; locus, neque vacuum, neq; tempus, neque ſenectus, neque tranſmutatio, ſed ibi ſunt entia inalterabilia & impaſſibilia optimam habentia vitam, qua toto æone, id eſt, æternitate ſeu æuo fruuntur. Hæc ferme ſunt ipſa verba Stagiritæ Ariſtotelis, quæ tam ipſe quam Platonici & Socratici ex Pythagora ſuxerunt, qui ſic in aureis carminibus ſcripſit: Si relicto corpore in ætherem liberum perueneris, eris immortalis Deus, & his ſcilicet in hac vita ſuperatis, cognoſces immortalium deorum & mortaliũ hominum cohabitationem, quam eleganter ipſe appellat σύστασιν, à ſimul ſtando, per quod tres nobis proprietates medii oſtendit mundi, quem liberũ æthera nominat, vt quia à materiæ potentia ſegregatus & præſeruatus in libertate caleſcit Dei ardore, ac inſenſibili motu inferiora calefaciat, dicitur enim æther ἀπὸ τῦ ἀεὶ θερμαίνειν, hoc eſt, à ſemper calefaciendo. Proprietates autem illius ſunt hæ, conditio, chorus, & ordo. Mundi eius conditio eſt, quod totus quicquid eſt, puriſſima forma eſt, cuius aſſerunt Iouialem eſſe naturam, quæ immortalia & mortalia informet, & fotu ſpecifico cuncta vtriuſque mundi in ſuo eſſe cõſeruet, de quo extat illud Maronis: *O pater, ô hominum diuũmq; æterna poteſtas*. propterea ob fomentarium calorem ſpiritalis ſol veteribus Iupiter dictus eſt. Vnde Salii Martis Gradiui ſacerdotes eũ appellarunt Lucetiũ, & Cretenſes Phoſphorũ. ab eoq; denominatus eſt Olympus, quod totus fulgeat, in quo Iouis totus pſidet, & præeſt, imo totũ quod eſt, ipſe eſt. Hinc illud quoq; in 9. Æneid. *Annuit, & totum nutu tremefecit Olympum,*

Eius, inquam, conditio eſt receptare formas ſim- A
plices, immateriales, ſeparatas, per ſe exiſtentes,
tam vniuerſalesquam indiuiduas. Continet enim
omnes ideas ideatas generum & ſpecierum, ceu
exempla ipſa contractioribus exemplariis imitan-
da, quorum exemplar ſignatorium conſiſtit in
mente diuina. Sic enim nominari volumus, quod
eſt in mundo, Deitatis exemplar abſolutum. In
mundo intelligibili exemplum abſtractum, & in
mundo ſenſibili non exemplum, ſed exemplari- B
um illud contractum, quomodo ſigillum, figura,
& cera ſigillata. Huc accedit ſecundo chorus al-
tera proprietas, ἀπὸ τῆς χαρᾶς, id eſt, à gaudio bea-
torum ſpirituum infinito, & voluptate immuta-
bili Deorum dictus, qui vernæ illius habitaculi
& ciues olympionicæ, myrtea corona ouantes,
ambroſia & nectare diuini conuiuii perpetuo
fruuntur, ridentes riſum inextinguibilem. De
quo ſapientiſſimus Poetarum Homerus, ἄσβεστος
δ' ἄρ' ἐνῶρτο γέλως μακάρεσσι θεοῖσιν. id eſt, Inextin- C
guibilis certe excitabatur riſus beatis Diis: quod
omnino lætitiam illorum ſempiternam oſten-
dit, quam iugi concentu citharis & cæteris muſa-
rum inſtrumentis, tripudio, choreis, ſympoſiis,
quietis cubilibus, & interdum dulci ſomno, præ-
clarus ibidem Meleſigenes eleganter in Iliados
primo libro expreſſit. Quid-ni Marrane? Quæ-
nam poteſt maior cogitari voluptas, quam Deum
volentem, & poſt eum rerum omnium ideas
atque formas adſpicere purius & tranſparentius, D
quam ſecundarum creaturarum vlla: deinde vi-
ſiones quoque ſuas inferioribus pandere, quod
omne Deorum eſt proprium atque ſuum. Ideo-
que Dei quandoque vocantur Latine, qui &
Græce θεοὶ ἀπὸ τῆς θέας, id eſt, à ſpeculatione ac
viſione; vnde θεᾶσθαι ſignificat adſpicere videre-
que: nominantur & quandoque angeli, dum viſa
cæteris enuntiant, vt Orpheus Mercurium inuo-
cans ait, κλῦθί μευ ἑρμεία διὸς ἄγγελε μαιάδος υἱὲ, ἑρ-
μηνεῦ πάντων. id eſt, Audi me Mercuri, Iouis an- E
gele Maiæ fili, explanator omniũ. Nam ἀγγέλλειν
nuntiare ac explanare dicimus. Crebro autem
alterum pro altero vſurpamus, non conſideratis
officiis; ita vt promiſcue Diis & Angelis in com-
muni ſermone vtamur. Cum enim Porphyrius
in Iſagogis ſcripſiſſet, quod & nos ſimus ratio-
nales & angeli, Boetius Latine vertens: Sumus,
inquit, & nos rationales & dii: Hoc modo re-
peritur in libris aliorum quamplurimis. Quare
nemo putet, cum Deos nominamus, ipſos æqua- F
ri ſummo & ineffabili Deo, qui nomen non ha-
bet: ſupremam namque maieſtatem eo appella-
mus Deum, quod entia cuncta infinite penetrat,
& ſingula percurrit, ἀπὸ τοῦ θέειν, id eſt, currere.
Vnicuique nempe rei multo interior eſt Deus,
& magis intimus, quam ipſa ſibimetipſi, vt qui
cum nullibi eſt, vbique ſit. At non ſic deos appel-
lamus, qui terminatam ſibi tantum exequuntur
prouinciam, & ad deſtinatum mittuntur opus.
Dæmones autem, quantumcunque boni, tamen G
à Pythagora ſectatoribuſque eius in hunc me-
dii mundi chorum non admittuntur. Sic enim
Plotinus, qui, teſtantibus Porphyrio & Longino,
myſteria Pythagoreorum perfectiſſime ſectari
viſus eſt, in libro de amore Deorum, inquit, ge-

nus eſſe paſſionis expers dicimus & putamus.
Dæmonibus autem paſſiones adiungimus, di-
centes etiam ſempiternos eſſe, ſequenti poſt deos
gradu. Præſtat ſane, nullum in mundo intelli-
gibili dæmonem appellare, quinetiam ſi ibi po-
natur ipſe dæmon, eſſe Deum exiſtimare. Ha-
ctenus Plotinus, certe in omni doctrina ſua bre-
uis, at animo attento ponderandus, præſertim
hoc in loco tam difficili, quo Poetarum arcana
de Diis loquentium poterunt abſque mole-
ſtia, & ſine plurimorum exacerbatione legi.
Tertia intelligibilis mundi proprietas ab eo-
dem Pythagora demonſtrata eſt, cum ipſe dixit:
Si recta ratione vixeris, male acta dolendo, &
bene acta gaudendo, Deoſque oraueris, vt opus
tuum perficiant, tum exuto corpore profectus in
ætherem, eris immortalis Deus. Ordo nobis hic
conſiderandus eſt, quem in conſequenda ho-
minis beatitudine Pythagoras obſeruat. Iſtud
namque medii mundi cœlum incorporeum, ac
iſte beatorum inuiſibilis Olympus nihil impu-
rum admittit: fugienda ergo vitia ſunt, & am-
plexandæ virtutes. Deinde ſalus hominum
miſericordia Dei eſt: quare diuinitas colenda,
& ſuperi ſunt exorandi, vt opus noſtrum perfi-
ciant: tum demum nihil iſtuc materiæ, nihil cor-
poris, nihil permixti recipitur, ante igitur mo-
riendum eſt, & ſancte corpus exuendum, quam
in deos referaris. Hic eſt ordo ſeculi ſeculorum, vt
vita functis hominibus puris & electis, deorum
indigenarum ſupercœleſtis quoq; aula conceda-
tur, & communis ſit pariter humanæ naturæ cum
ſacroſanctis angelicis ſpiritibus perpetuæ vitæ
conuerſatio in inuiſibili, & tamen omniformi ſu-
percœleſti cœlo & orbe requieto extra ſenſibi-
lem mundum, vbi verus eſt Olympus, non ima-
ginarius, neque poeticus, non qui voluatur, qui
rotetur, nunquamve quieſcat. Tum Marranus:
Quam proxime, inquit, ſectis noſtrorum tempo-
rum accedit vnus maxime omnium Pythagoras.
In lege namque Chriſtianorum ſimiliter legitur,
quod homines mortui de numero reſurgentium
ſunt ſicut angeli Dei in cœlis, vbi tabernaculum
Dei cum hominibus. Non intrabit aliquid coin-
quinatum aut abominationem faciens & men-
dacium. Erit iſtic vox citharœdorum cithariſ-
ſantium citharis ſuis, cantuſque nouus, & mortui
qui ſunt ſcripti in libro vitæ, vident cœlum no-
uum, & terram nouam. Prius enim cœlum ac
prior terra eis abierunt. Ibi etiam ciuitas bea-
torum habens claritatem Dei, & illius muri ex
iaſpide conſtructi, fundamentaque eius omni la-
pide pretioſo ornata. Et Dominus Omnipotens
templum iſtius ciuitatis eſt, & de ſede eius pro-
ducitur fluuius aquæ viuæ ceu ſplendidus cryſtal-
lus. Ciuitatis vero eius fundamentum & ſuper-
ficies eſt tetragonus: verba enim Apocalypſis, vn-
de illa ſumuntur, ſunt hæc, καὶ ἡ πόλις τετράγωνος
κεῖται: id eſt, & ciuitas quadrangularis iacet: quod
explanauit Hippolytus Papa, ſic eſſe διὰ τὸ ἑδραῖον
καὶ πάγιον: id eſt, propter ſolidum & firmum.
Id tu mihi reducere videris ad Pythagoræ tui
numerum, & figuram pyramidis, à tetragona
baſi erectam, quam mathematici ſolent inter
ſolida reputare; plane quem virum iure opti-

mo non modo tuum, ſed verius noſtrum Pythagoram appellarem: & appellabo quidē noſtrum, dum viuam, quod ipſe ſol⁹ ex omni veterum philoſophorum turba magis apte, magis concinne proprieque noſtrā ſapuit, neque valde & à Perſis quoque & à Paleſtinis ac noſtra ætate Arabibus in doctrinæ ſuæ fundamento diſtat, idem ipſe Italicæ philoſophiæ autor. Sic enim in lege Mahometh Azoara prima legimus Deum paradiſo bonos inducturum, vbi dulciſſimas aquas, pomaque multimoda, fructus varios & decētiſſimas ac mundiſſimas mulieres, omneque bonum in ęternum poſſidebunt. Et in Azoara quinquageſima prima, Credentes autem (inquit) & benefacientes pulcherrima loca paradiſi poſſeſſuri, omne ſuum velle perficient, hocque lucrum eſt maximum, huiuſmodi quidem pollicitum illis ſummam lętitiam denunciat. Deinde in doctrina Mahometh ita ſcribitur, Si vllum oblectamenti gen⁹ iſtic deeſſet, beatitudo minime plena eſſet. Fruſtra ergo deliciæ adeſſent, ſi voluptas deeſſet. Et paulo ſuperius, Incolis quidem eius (ait) quicquid deſiderari poteſt ſtatim aderit, qui & perfecti erūt omnes in ſtatura quidem Adæ, in forma vero Ieſu Chriſti, nunquam incrementum aut detrimentum aliquod patientes. Et in Alkoran cap. 64. Illic credentes accubabunt tapetis ſericis ſtramentiſque purpureis, omnibuſque ſibi dilectis perpetuo potientur, ducentque puellas formoſiſſimas, vt ſunt hyacinthus & margaritæ, ab hominibus atque diabolis nunquam deuirginatas nec menſtruatas. Erunt & illic arbores colore inter viridem croceumque nitentes, fonteſque fortiter emanantes & palmæ pomaque Punica. Nonne hic ſentis, Philolae, quod pars maxima horum ſymbolica eſt & inſtar Pythagoricorum allegorice narrantur quæ audiſti ferme omnia, id quod palām fatetur Mahometh in libro de doctrina, cum ait, Seculum aliud poſt mundum iſtum, cuius nulla ſimilitudo exponi poteſt, nec enim coloni eius mortales, nec dies eius ſub numero. Quo ſe ipſum declarat, quæ ſcripſerit de diuinis, allegorice ſcripſiſſe; non autem omnia plane ac aperte, quando numerauit dies beatitudinis, dies mille annorum, & annos quadraginta millia annorum: Et paradiſum habere docuit pauimentum aureum ſmaragdis & hyacinthis crebro interpoſitis diſtinctum, omni fructifera conſitum arbore, decurrentibus per amœna arua fluentis, quorum alia quidem lac, alia mel album, alia vinum puriſſimum fundunt. Hæc in libro de doctrina Mahometh, vbi per ſenſibilem paradiſum deſignat illum quem ratio non capit intelligibilis mundi hortum. Duos enim paradiſos Mahometh in Alkoran nobis propoſuit, cum in Azoara ſexageſima quarta ſic ait, Qui timuerit coram Deo ſtans, duos paradiſos rerum multiplicium omnimodique boni fœcundos, hęreditatem accipiet. Ita duas quoque oſtendit ciuitates Ieruſalem, cum in libro de doctrina quærit Abdias, Quare Ieruſalem dicatur domus benedicta, Reſpondit Mahometh, quia in directo cœleſtis Ieruſalem ſita ſit. Hæc ad noſtri Simonis Cabaliſtica quę audiuimus haud parum alludunt de duobus ſcilicet paradiſis, altero cœleſti & al-

A tero terreſtri, geminos mundos ſignificantibus, viſibilem & inuiſibilem, illum nobis præſentem, hunc nobis futurum, cum quidem de quo ſatis multa paucis expoſuiſti, quare oro Philolae, vt de noſtro quem incolimus reliqua proſequaris. Faciam ſedulo, Philolaus ait, ſi pri⁹ te commonuero ne cum rudibus philoſophaſtris erres, qui ea tantum ſapiunt quæ oculis cernunt, vt de Antiſthene ſcripſit Ammonius Hermiæ, cum dixiſſet, hominem quidem video, humanitatem autem non vi-
B deo. Vnde putabat humanitatem, nihil rerum eſſe niſi cogitationis figmentum, ταῦτα ἐκεῖνος ἔλεγε, τῇ αἰσθήσει μόνῃ ζῶν, καὶ μὴ δυνάμενος τῷ λόγῳ εἰς μείζονα εὕρεσιν ἑαυτὸν ἀνάγειν. interpretatur ſic, Hæc ille dixit, ſenſualitate ſola viuens, & non potens ratione ad maiorem inuentionem ſe ipſum extollere. Ita Hermiades in Iſagogis. Haud aliter tam ſunt quidam obtuſo ingenio, qui acuti⁹ contemplari nequeant, niſi quātum pupilla comprehendat, aut manus palpent, & quæcunque de vita
C cœleſti, de diis ſuperis, animabus in cœlo, aut de cœlitibus audiunt ea mox ad cœlum viſibile ſtellatumq; ſphæras, firmamentum mobile, & quos ſenſu percipimus orbes referunt, ac ſi in tanta turbine motuum, & irrequieto mutationum tumultu, vita beata conſiſtere poſſet: ſequentes vero ſpiritalem ſenſum & ſubtilem mentis illuminationem, ipſi quidem intelligunt maiorem eſſe veritatem in iis quæ non videntur quam in iis quę videntur. Ad hoc Pythagoreorum propenſa eſt
D voluntas vt credant hunc mundum & quæcunq; in eo locantur adumbratam eſſe imaginem eius qui extra cœlum ſit veri mundi, comprehendentis ſolum intelligentias, formas, & animas à corporibus, ſubſtantia, virtute, & operatione ſeparatas. Vnde animas hominum ab omni ſorde turpi defecatas abiecta corporali mole firmiter tenent & nullatenus dubitant extra hoc viſibile cœlum omne ac vltra qualemcunque incommoditatis aleam in æternitatis Olympo habitare, omni li-
E bertate donatas & nulli neceſſitati obſtrictas. Sic enim Plotinus ille inſignis Pythagoriſta in libro de proprio cuiuſque dæmone quarto inquit, Animas extra ſenſibilem mundum profectas exiſtimandum eſt naturam dæmoniacam tranſcendiſſe, omneque generationis fatum, omnemque huius mundi neceſſitatem quamdiu in mundo intelligibili habitant; Hucuſque Plotinus. Quotiens igitur de veris diis, intelligentiis ſeparatis, formis purioribus, ſpiritibus diuinis, ſupe-
F ris, Angelis & beatorum animabus mentio fit, ſemper recordare ac animo tecum verſa, mundum illum ſupremum, intelligibilem, immaterialem, ſimplicem, abſtractum, cœlum incorporeum, Olympum inuiſibilem, paradiſum mentalem, ſupernaturalem æthera, nec ſenſu nec ratione perceptibilem. Eo nunc dimiſſo ad noſtrum deſcēdamus corporeum & ſenſibilem mundum, cuius exemplar eſt in mundo incomparabili Deitatis, & exemplum in mundo intelligibili forma-
G litatis, & exemplarium τὸ αὐθυπόστατον in ſeipſo. Vtque vnum origo eſt mentalis mundi, ſic duo nobis exordium erit mundi corporalis, qui non eſſet corporalis, niſi quatuor iſtis conſtaret, puncto, linea, ſuperficie, craſſitudine, ad exemplum

cubicę figuræ quam conſtituunt, vnum, duo, tria, quatuor. Vnum enim poſitione fixum creat punctum. Linea de vno puncto ad alterum protracta è duobus fit. Superficies ex tribus oritur lineis. Craſſitudo ex quatuor naſcitur, ante, retro, ſurſum, deorſum. Ideoque ſicut binarius per ſe multiplicatus numerando bis duo quaternionē producit: ita binarius ſemetipſum in ſeipſum replicans atque retorquens dicendo, bis duo bis, primum cubum facit. Ergo poſt quinarium quæ tetragonica eſt pyramis, quippe principium intelligibilis mundi, accedit ſex laterum octonarij cubus, quem mundo ſenſibili architectum præficimus. Nam inter rerum principia, non habetur ſeptenarij vlla memoria, quoniam virgo eſt nihil pariens, idcirco Pallas nominatur. Ad cubum ergo primum diuertimur, ſane fœcundum numerum, multitudinis varietatiſque principem, vt qui per duo ſit & per quatuor conſtitutus. Vnde ſicut Pythagoræ præceptor Zaratas duo nominauit matrem, ita nos cubum inde progredientem appellamus materiam, omnium rerum naturalium fundum & fundamentum, ſedemque ſubſtantialium formarum. De quo Timæus Locrenſis ille Pythagoreus in libro de Anima mundi ſcribit, ἐκ δὲ τῶ τετραγώνω γεννᾶσθαι τὸν κύβον ἑδραιότατον καὶ σαδαῖον πάντῃ σῶμα. ἓξ μὲν πλευρὰς, ὀκτὼ δὲ γωνίας ἔχον. id eſt, Ex tetragono naſci cubum ſolidiſſimum & ſtabile omnino corpus, ſex quidem latera, octo autem angulos habens. Huic fundo ſi qua forma demeria innitatur, huic ſolido receptaculo ſi fuerit illapſa, & in hanc ſedem materialem repoſita, non vage nec communiter recipitur, ſed ſtabiliter & ſingulariter fit indiuidua & incommunicabilis, tanquam aſcripticia glebæ, tempori & loco ſubiecta, & quaſi de libertate in ſeruitutem materiæ proſcripta. Igitur gemina profluere ab vno fonte rerum temporalium principia cernimus, pyramidem & cubum, id eſt formam & materiam quæ ex eodem tetragono deprehenduntur prodiiſſe, cuius idea, vt ante oſtendimus, eſt Tetractys, Pythagoræ diuinum exemplar. Symbola igitur primordialia quáro potui breuius explanaui, quæ reuera nihil deſignant aliud quam materiam & formam. Cumque oporteat tertium aliquid ponere quo vniantur, nec enim ſponte confluunt, nec contingit fortuitus quarumlibet formarum concurſus in materiam, neque vnius rei materia contingenter formam alterius recipit: non enim ex corpore humano mox atque deceſſerit anima generatur æs aut ferrum, nec ex lapide fit lana: cum itaque oporteat ponere tertium aliquod quo vniantur, erit, vt opinor, neceſſe principium aliud quam priuationem Ariſtotelicam adducere, quo moueatur materia ad formæ deſiderium, ita vt ceſſante hac & hac forma, introducatur viciſſim iſta quædam & iſta. Nam priuatio & potentia nihil ſubſtantiue agunt, cum ſint nullius actiuitatis realis, ob idque minimæ entitatis, quanto magis certam formam alicui materiæ nequaquam iungere aut vnire poſſunt. Vnde inuenti ſunt qui dicerent loco priuationis motum eſſe tertium principium, qui cum ſit accidens quomodo erit principium ſubſtantiæ? aut quis eius motus erit motor?

A Quare ſapientius contemplati Athenienſes ambo, Socrates Sophroniſci, & Plato Ariſtonis, pro motu ſeu priuatione agillimum actiuorū poſuerunt Deum dicentes, tria eſſe rerum principia, Deum, ideam & materiam, quod ante Pythagoras occulte ſymbolizauit arcanis his notis aſſerendo principia vniuerſorum eſſe, Infinitum, Vnum & Duo. Infinitudinis Deum, Vnitatis formam, Alteritatis materiam deſignans autores. Infinitum in mundo ſuperſupremo & incomparabili, B Vnum ſeu identitatem in mundo intellectuali, Duo ſeu alteritatem in mundo ſenſibili: eſt enim materia quidem alterationis mater. Coniungit autem Deus materiam & formam per legem ipſi naturæ impoſitam. Idcirco ante Pythagoræ tempora vetuſtiſſimus ille Orpheus in libro Hymnorum, poſt Iouem, id eſt formam, qui ab eo nominatur ἀρχὴ πάντων, id eſt, principium vniuerſorum: & poſt Iunonem, id eſt materiam quam vocat Διὸς σύλλεκτρον παμμήτειραν, id eſt, Iouis conthora- C lem omniparentem, (Iunonio enim cognomento materiam alloquitur his verbis, χωρὶς γὰρ σέθεν οὐδὲν ὅλως ζωῆς φύσιν ἔγνω· κοινωνεῖς γὰρ ἅπασι κεκραμένη πιειρομανῶς: id eſt, Abſque enim te nihil omnino vitæ naturam agnouit: communicas quidem vniuerſis permixta ſupra quam pudice.) Itaque poſt (inquam) Iouem formam, & Iunonem materiam, addidit idem Orpheus legem, id eſt diſtributionem, vt eſſet tertium naturæ principium, cognominauitque id φύσεως τὸ βέβαιον, D id eſt, naturæ confirmarium. Nam lex dicitur νόμος Græce, vt noſti, ἀ νέμω, τὸ μερίζω; id eſt, partior & diſtribuo, perinde atq; diſtribuens omnibus quod ſuum eſt vel quod ad ſe pertinet. Hoc eſſe ait, οὐράνιον νόμον, σφραγῖδα δικαίαν (Sic in hymnis ſuis concinuit) id eſt, cœleſtem legem, ſigillum iuſtum: Lex enim naturæ ſigillat vna forma multas materias, ſicut tabellio vna effigie annuli multas ceras. Iam vero quælibet ſigillatæ in materiam formæ non vltra vocantur ideæ, hoc E eſt ſpecies, ſed τὰ εἴδη hoc eſt ide, ſcilicet formæ ὡς τὰ ἐν τοῖς κηροῖς ἐκτυπώματα ἀχώριστα τῆς ὕλης: id eſt, Ceu illæ in ceris expreſſiones inſeparabiles à materia, vt ſcripſit Ammonius. Proinde aperta nobis iam extat ſenſibilis huius origo mundi, quem pyramidis & cubi coniugium lege naturæ celebratum peperit. Earum figurarum tetragonæ baſes continuo vnitæ dodecaedron efficiunt, Pythagoricum quippe ſymbolum, quo deſignatur ipſum vniuerſum ex materia & forma com- F poſitum. Illius recte meminit Alcinous de dogmate Platonis, ſic dicens, ᾧ δὲ Δωδεκαέδρῳ εἰς τὸ πᾶν ὁ Θεὸς κατεχρήσατο: id eſt, Dodecaedro ad vniuerſum Deus vtebatur, ſcilicet cum hūc mundum fabricaret. Octangulo namque cubo ſi pyramidem ex quatuor triangulis æquicruribus eleuatam ſuperpoſueris, ædificium dodecaedri artificioſe conſtruxeris, vbi ſuccumbit cubus ſeu talus, vti mater, & incumbit pyramis vti pater. Sic enim Timæus Locrus ille nobilis Pythagoreus in G libro de Anima Mundi, τὸ μὲν εἶδος λόγον ἔχει ἄρρενός τε καὶ πατρὸς, ἁ δ᾽ ὕλα, θήλεός τε καὶ ματέρος, τρίτα δ᾽ εἶμεν τὰ ἐκ τουτέων ἔκγονα: id eſt, Forma quidem, inquit, rationem habet maris & patris. Materia vero fœminæ atque matris: tertia autem

eſſe

eſſe horum genimina. Ex his igitur omnia huius mundi quæ ſunt, non perperam affirmamus certis ſeminibus & ſecreta facultate fieri, ſane mira varietate apparentia propter variam formarum ad ſuas materias commenſurationem, & infinitorum pene accidentium quæ συμπλώματα Epicurus vocat, admixtionem, per abundantiam & defectum, litem & amicitiam, motum & quietem, impetum & tranquillitatem, rarum & denſum. Vnde oriuntur orbes & ſtellæ, quatuor item elementa, ex quibus euaporant calidũ & humidum, & frigidum & ſiccum, tum quælibet etiam ſenſuum obiecta. Inde aliis aliud contingit, & efficit omnes res vt conuertant formas, mutentque colores, Lucretij teſtimonio. Sentiſne quantum nos iam cum plebe philoſophorum ambulamus, & vulgatam terimus viam quando in hæc phyſica lapſi ſumus? quare cum multi multa de natura ſcripſere, minus virium nobis adhibendum eſt, vt quid de rebus naturalibus ſenſerit Pythagoras oſtendamus, à nobilioribus & diuinioribus ſumentes initium. Naturales ſunt dij, ſupernaturales vero dij deorum: illos mundus inferior alit, hos mundus ſuperior fouet, vnde & ſuperi dicuntur, de quibus ante haud parum multa diſſeruimus. Dij deorum ſimpliciſſimi & puriſſimi, quia nuſquam ſunt, ideo ſupercœleſtes ſunt: quia vbique ſunt, ideo nobiſcum ſunt, iſtic indigenæ, hic aduenæ. Nunquam enim in noſtro mundo ſunt niſi miſſi, quare Angelorum nomine gaudent cum ad hæc ima deuergunt, quoniam regis regum nuncij ſunt: habitu tamen & facie nobis apparent quali volunt iuxta libertatem arbitrij, ſemper beneficiorum erga nos amantiſſimi. Sed inferiores alij ad ſupercœleſtia nunquam migrant, ad nos vero & ad noſtra quandoq; legationem aſſumunt, vnde & pari modo eſt quando Angeli nominantur. Deus autẽ Opt. Max. tam infima quam ſuprema & media ſingula penitiſſime inhabitat, ita vt nihil ſit entium ſine Deo. Præterea dij orbis noſtri præſtantiores ſunt. Inferiores autem in corpore humano animæ, quanquam illi apud corpora, hæ in corporibus. In medio autem horum ſua loca tenent dæmones & heroes. Dæmones prope deos, heroes prope animas. Quorum Pythagoras in aureis carminibus meminit, & ſingulis quibuſque ſuum tribuit cultum. Nec illis tamen aras ſanguine fœdari, nec animalia immolari permiſit, niſi publicæ vtilitatis cauſa, magis autem thure atq; hymnis quotidiana & priuata ſacrificia fieri voluit. Vnde illud extat,

Thure Deum placa, vitulum ſine creſcat aratro.

Cumque homo ſit quędam mundi huius effigies, vnde μικρόκοσμος, hoc eſt paruus mundus nuncupatur, in multis paria recepit mundana nomina μεταφορικῶς & more translatitio. Mens enim in homine Deus appellatur, inſtar mentis ſummæ ac primæ, aut per homonymian, aut per participationem. Et anima rationalis quæ per mentem ad virtutes & optima quæq; voluntatem inclinat, dicitur dæmon bonus ſiue genius: quæ vero per phantaſiam & prauas affectiones voluntatem ad vitia & peſſima quæq; trahit, nominatur dæmon malus. Quamobrem Pythagoras Deum orat vt homines à malo liberet, & omnibus oſten-

A dat quo dęmone vtantur. Exuto demum corpore ſi fœdata vitiis manſerit, fiet dæmon malus, & vita eius δυσδαιμονία, id eſt, infœlicitas vocatur. Sin vero abiecerit vitia, nihiloque minus impreſſus ei duret ſollicitudinis character, nec penitus omnem erga humanos & mortales etiam, quantumuis virtutis, mores affectionem reliquerit, aliquanto erit tempore bonus dæmon, & in huius mundi amœnitate fœliciter fortunateque degẽt ſingulari ſemper cum lætitia, tanquam quæ bene
B geſſerit adhuc memori ſecum mente volutans, ad eadem recte gerenda nondum extinctam retineat voluntatem, cuius vita Græcis εὐδαιμονία, id eſt, fœlicitas dicitur. Vnde illud Virgilij Maronis ortum eſt,

Quæ gratia currûm
Armorumque fuit viuis, quæ cura nitenteis
Paſcere equos, eadem ſequitur tellure repoſtos.

Illam animam priſcos lemurem nuncupaſſe accepi, cuius generis ſi quis ſit qui beneuolentia er-
C ga nos ita ducatur, vt noſtri & noſtrorum curam ſortitus, pacato & quieto numine domum poſſideat, lar dicitur familiaris. Sin autem propter aduerſa vitæ merita nullis bonis ſedibus, interuagatione ceu quodam exilio punitur, terriculamentum bonis hominibus inane, at noxium malis, larua nominatur. Cum vero incertum eſt quã ſortitione ſiuatur, lar ne ſit an larua, nomine Manem Deum nuncupant: cui honoris gratia Dei vocabulum addidere, quoniam eos pronunciant
D etiam Deos qui iuſte ac prudenter vitæ curriculo gubernato, mortem ſanctam obierunt. Cæterum promiſcue Deos, Angelos & dæmonas etiam eos nominamus ingenuos ſpiritus, qui ſingulis quibuſque hominibus cuſtodes addicti, minime conſpicui, ſemper adſint non modo actorum teſtes, verum etiam cogitatorum, qui nos quoque poſt mortem ſequantur vſque ad ſummi dæmonis poteſtatem, iudicium, atque tribunal. Omnia hæc ad nos ex Pythagora fluxerunt, quæ ipſe par-
E tim ab Ægyptiis, partim ab Hebræis atque Chaldæis, & apud Perſarum ſapientiſſimos Magos didicit, poſteriſque tradidit, quorum meminere præſtantiſſimi autores, Mercurius Termaximus Ægyptiorum illuſtris legiſlator, & contemplantiſſimus ſcriptor in ſermone perfecto ad Aſclepium. Timæus Locrus in libro de Anima mundi. Heſiodus in Operibus & diebus. Plato per Diotimam in conuiuio, Per Socratem in Phædro, Itidemque in Philebo, Per Athenienſem ho-
F ſpitem in legibus, & Epinomi, aliiſque librorum ſuorum locis. Porphyrius de abſtinentia animatorum. Iamblichus de myſteriis. Proclus in Alcibiadem. Plotinus in libro de Amore, & in libro de Proprio cuiuſque dæmone. Maximus Tyrius in binis diſputationibus de dæmonio Socratis, multique Græcorum alij, quos è Latinis Cicero in voluminibus de Natura Deorum, de Diuinatione, & in ſexto de republ. & ille quoque Madaurenſis Apuleius libro de Deo Socratis, & re-
G liqui poſt illos imitati ſunt. Nec deſunt ex Peripateticis qui de motoribus orbium, ſyderum atque ſtellarum, & præſidibus elementorum tractauere, ſiue corporibus illis aſſiſtant, ſeu illorum cuique pro cuiuſque anima inſint, mitto di-

cere. Iam ſolum quæ reſtant de mundo ſenſibili paucis enumerabimus. Mundum igitur hunc, qui eſt æternitatis imitator, dixit Pythagoras, continentiam eſſe omnium totorum ſecundum ordinationem quæ ſit in eo, qui tametſi eſt corporeus, tamen incorporea habuerit prima principia, cui Stoici non ſunt in hoc aſſenſi: putauerunt enim ea fuiſſe corporea, quia ſpiritualia. Eundem ipſe & genitum & corruptibilem aſſeruit, ſed prouidentia & indulgētia Dei nunquam corrumpendum. Dixit quoque corpora elementorum eſſe rotunda, præter ignem qui coni figuram præferat. Colorem eſſe corporis apparentiam. Tempus, circulum, mundi extimum, motum, differentiam quandam ſeu alteritatem in materia, generationi & corruptioni paſſibilem materiam ſubiici. Neceſſitatem incumbere mundo, & quædam de neceſſitate fieri, quædam ex fato, quædam electione, quædam à fortuna, quædam caſu: horum cauſam eſſe humanæ rationi occultam, cui aſtipulatur & Anaxagoras. Mundum cœpiſſe ab igne, arbitrabatur ipſe noſter. Dexterum eius in oriente, ſiniſtrum eſſe in occidente. Tum ſequutus Thaleta cœlum in quinque zonas diuiſit, deinde in æquinoctia & ſolſtitia, vtraque bina, & ἄρκτοι. Haud aliter etiam terratum orbem. Præterea omnium primus reperit obliquitatem zodiaci iuxta ſolis meatum. Lunam videri aiebat ſolum terreſtre ignitum, in ſe habens campos, montes & valles. De anima, hoc modo pronunciauit quod ſit numerus ſe mouens: quam per vires ita diſtribuit: Vitale circa cor: rationale & mentale circa caput. Totam interire non poſſe: nam rationalem eſſe ſempiterni Dei opus: irrationalem vero corruptibilem. Eidem autori referenda videtur diuinatio verior ad ſacrificia. Humanum ſemen vtiliſſimi ſanguinis ſpumam eſſe voluit materiæ corporeæ, ſed incorporea virtute præditam. Cæterum fœminam pariter ſemen emittere. Deinde non ſolum hominem ſed alia quoque animantia rationem habere abſque tamen mente. Quod autem magna pars horum non rationaliter agere videntur, certe corporum δυσκρασία culpatur, quia debitis non ſint dotata inſtrumentis. Ideo verba non habent ſiue cicures ſeu feræ, ſed ſymbola & notas certas pro verbis tenent, quibus ſignis inter ſe cogitatus ſuos exprimant. Sic igitur beſtiæ loquuntur, non dicunt, quod Græce ſignificantius aiunt λαλοῦσι μὲν, οὐ φράζουσι δέ: omnium illorum Plutarchi volumina de placitis philoſophorum teſtes cito valde bonos. De reliquis mundi huius ſiue ſubſtantiis ſeu accidentibus ſcriptores extant pene innumerabiles in omni philoſophorum ſecta, quorum alij generaliter ſunt loquuti de vniuerſi natura, vt Ariſtoteles, Theophraſtus, & tui Arabes, Maurique prope omnes, alij particulariter de ſingulis quibuſque rebus, veluti Iulius Pollux, Dioſcorides, C. Plinius, & his ſimiles. Capita cunctarum tamen diſciplinarum quotuſquiſque poſteriorum à Pythagora philoſophiæ theſauro, tanquam hæres apprehendit, & eam hæreditatem literario ſtudio excoluit, proque peculiari quiſq; bonitate ingenij quantum valuit maxime adornauit, & pro virili extendit. Sed quid cuncta

A vel ſcire vel opinari iuuat, ſi non in hac nobis vita omnem adimant mœrorem & cruciatum, in altera poſt vacuitatē malorum non addant cumulatiſſimam omnium bonorum complexionem, quæ tam ſtudioſe didicimus? Quid iuuat denique quod bene ſciendo male facimus, & male faciendo non omnino metu vacare, ac ita nullo animi tranquillo ſtatu frui poſſumus? Quid rurſum quod monitis probe obediētes inſtar iumentorum ſemper iuſſa exequimur, alioqui omnibus
B rebus ſtulti, ſtolidi, fatui, fungi, bardi, blenni, nihil à bruto diſtantes? Quare opportunum videbatur Pythagoræ omnem philoſophiam ad beatitudinis exoptatæ faſtigium & expeditam æterni gaudij ſecuritatem deſtinare, quam in contemplatione ſummarum & diuinarum rerum collocauit. Eum fructum ceu fœlicis arboris indefeſſa philoſophandi ſtudia noſtra proculdubio ſequuturum putauit, ſi nos prius anima pūrgata vehementer declinemus à vitiis, & colamus virtutes diligen-
C ter, quo plane nullius mali nobis ipſi conſcij, læta mente hilariq; ſtudio mathematicis ſpeculationibus incumbamus, quæ nobis mediæ obuerſantur inter res naturales & diuinas: ſunt enim à materia partim inſeparatæ, vt naturalia, partim ſeparatæ, vt diuina. Circulus namque, ſeu harmonia quanquam abſque materia non ſubſiſtit, tamen abſque materia eſſe intelligitur, quin imo nullius materiæ agitur cura, cum quælibet mathematica tractamus. Cum igitur difficile, ne dicam impoſ-
D ſibile fuerit, intellectum noſtrum ſubito à naturalibus ad ſupernaturalia, & ab omnino materialibus ad penitus immaterialia tranſilire, idcirco voluit Pythagoras diſcipulis ſuis quaſdam res in medium ponere, quas & ſenſu aliquo modo poſſent, & intellectu comprehendere, demonſtrationeſq; illarum ob hanc cauſam μαθήματα ſeu μαθήσεις, hoc eſt diſciplinas nominauit: quem vero de iis librum compoſuerat, Eruditionum ſiue Inſtitutionum inſcripſit, quaſi iuuenibus ac
E pueris aptum, propter quos & id nominis elegit παιδευτικῶν: in quo totum quicquid dici poterat de numeris, de figuris, & de harmoniis explanauit. Inde tanquam ex vno illuſtri fonte quatuor limpidiſſimi riui emanauere, quas nos quatuor liberales artium facultates appellamus, Arithmetica, Geometria, Muſica, Aſtronomia: ſane Aſtronomiam inter naturalia connumerans pro maxima parte in librum quem appellauit phyſicū, coegit, quod in motu corporum conſiſteret. At quo-
F niam de illis apud quam plurimos noſtra ætate literarū peritiſſimos, tam lata eſt expeditio, vt quælibet earum rerum ſingularem facultatem faciat, & quælibet facultas propriā claſſem ducat, vnamquamq; ſuis præceptoribus committā. & propter multam modo noctem, cœnæq; noſtrę apparatus præſentes, finē loquēdi faciam, qui tot verbis hactenus tolerantiſſimas aures tuas immodeſte auſus ſum obtūdere. Tum Marranus, Iuro ſuperos, inquit, tanta me dicendo voluptate oppleuiſti, vt
G nulla mihi ſit Muſa gratior, & nunc cœnæ oblitus omnem pene famē, ad doctrinæ tuæ cupiditatem retuli, quanquā video cauponē circa magnificentiam & ſumtus epularū eſſe curioſum, tu velim tamen cōtentius reliquā Pythagoræ philoſophiam explices

explices eam quæ ad virtutes, mores, & reipubli- A
cæ induſtriam pertineat, idque vtcunque potes
quam breuiſſime, dum ſtructores cœnaturis no-
bis triclinium ſternant, & cætera parent. Igitur
audi, Marrane, omnem (Philolaus inquit) hanc
partem ſub nomine vrbanitatis contineri Pytha-
goras voluit, quocirca vnum inter reliqua volu-
men compoſuit, quod πολιτικὸν nominauit, id
eſt ciuile, ſeu vt fortaſſe haud ſatis proprie verte-
runt Latini, De republica, perinde atque non ſo-
lum explanet quæ multitudinem concernant, B
verum etiam ſingula cuiuſque ſua quæ morum
ſunt & virtutis. Qui enim ciuitati præficitur, ni-
ſi dignus ſit etiam qui domum ſuam regat & ſei-
pſum quoque, is plane inauſpicato eligitur, μέρος
δὴν ἄρα, ὡς ἔοικε, καὶ ἀρχὴ, ἡ περὶ τὰ ἤθη πραγματεία,
τῆς πολιτικῆς. id eſt, Portio eſt igitur, vt videtur,
& principium circa mores tractatio, ipſius poli-
ticæ: vt in libro magnorum Ethicorum ait Ari-
ſtoteles. Quæ quidem ciuilitas ex omni virtu-
tum numero conſiſtit, cuius partes ſint virtutē C
præditi homines in vnam conſuetudinem admiſ-
ſi. Nam malorum conuerſatio non iam ciuitas
reputanda eſt, ſed conuenticula vbi vitia ſunt ſic-
ut inter bonos virtus, vt Theognis ille Megaren-
ſis in libro ad Cyrnum, Diſces recte quidem à re-
ctis: at ſi ſociere prauis, tum perdes teque ani-
mumque tuum. Omiſſa itaque contemplatiua
ſapientia quam ad naturam retulit Pythagoras,
& in librum phyſicum recluſit de principiis &
cauſarum modis, quod ex Monade indefinita D
dualitas, ex illis numeri, ex numeris puncta, ex
punctis lineæ, ex lineis planæ figuræ, ex planis ſo-
lidæ figuræ, ex quibus ſolida corpora & ſenſibilis
ille mundi globus cum ſuis orbibus, mixtorum-
que elementis, igni, aere, aqua & terra fiant ori-
anturque, ſingula pene (vt ipſe ſolet) per allego-
riam obuoluta, tum denique relictis pariter ma-
thematicis quæ per librum παιδευτικὸν, hoc eſt,
de inſtitutione, ſuis oſtendit, recenſendum arbi-
tror ſtrictim quæ de moribus docuit, de quibus E
in politico diffuſius ſcripſit, & in carminibus au-
reis inſtar ſummæ contractius. Quæ cum æta-
te noſtra legantur publice, nunc ſola proſequar
eiuſmodi ſymbola ſine ſcriptis tradita, vt diſcipu-
li memoriæ viribus freti conſueſcerent ad ſigna
prolata bonis moribus viuere, profeſſumque phi-
loſophiæ ordinem quotidie inter ſe arcanis teſſe-
ris affirmare. Quorum è numero haud quaquam
pauca illuſtris Eraſmus, patria Roterodamus, pro-
feſſione Theologus, eloquentiſſimorum noſtro F
ſeculo facile princeps & dulcis ſiren, cum ingen-
ti ſua laude quam de politiorum literarum ſtu-
dioſiſſimis quibuſque optimo iure meretur, in
libris ſuis vel poſteritati admirandis Adagiorum
luculenter expreſſit. In conſequendis ſane vir-
tutibus Pythagoras haud parum conſuetudini
tribuebat, adeo à teneris conſueſcere multum eſt.
Vnde mores dicti ſunt ἤθη quaſi ἔθη hoc eſt, con-
ſuetudines, quod Stagirita ille ſæpe in ethicis ad-
probat, & noſter ipſe iuſſit optimam vitæ ratio- G
nem eligere: illam namque iucundam (inquit)
reddet conſuetudo. Vniuerſam itaque moralem
philoſophiam ordinabat in treis metas. Princi-
pio in Dei diuinorumque cultum. Secundo in

ſingulorum quorumque hominum ad ſe ipſos re-
ſpectum. Poſtremo erga cæteros officium: Nam
quod ad diuina præſtantius attinet, in primis ni-
hil eſſe gratum ſuperis docuit quod non ſit ſor-
dibus vacuum, & plane purgatum: quare id Ada-
gionis tradidit crebro habendum in ore μὴ σπέν-
δειν θεοῖς ἐξ ἀμπέλων ἀτμήτων: id eſt, non eſſe
libandum diis de vitibus non putatis. De pu-
riſſimo quoque odore ſtatuit ſacrificia fieri. Vn-
de eſt illud, Ne ſacrifices abſque farina. Sacrifi-
cium hoc Pythagoricum maxime vetuſtum eſt,
quod vino & pane fit. Quæ autem Deo dicata
ſunt, vltra non debent ad humanos vſus tranſ-
ferri: admonebat igitur ſæpe dicens, A gallo can-
dido abſtineas. Perſeuerandum vero eſſe in hu-
milirate veris adoratoribus hoc ſymbolo præce-
pit, καθῆσθαι προσκυνήσοντας: id eſt, ſedere ado-
raturos: nam quod in adoratione oporteat cir-
cumquaque proſpicere, de quo illud ortum eſt,
Adora circumactus, prudentiam circa diuinas
preces indicat, ne iure in nos ita retorqueri poſ-
ſit, Neſcitis quid petatis. Cæterum quoad nos
ipſos recte viuendi norma conſiſtit in hominis
decoro, quod extremorum eſt medium, inter
abundantiam & defectum, vtrolibet enim vi-
tioſus eſt, & mancus & centimanus. Inde ſym-
bolum hoc, Stateram ne tranſilias, præcipit ſtu-
diis & actis omnibus moderamen adhiberi: aper-
tius autem quod ipſe dixit, Salem apponito, id
ad affectiones noſtras, quæ paſſiones appellan-
tur, recte pertinet. Eſt enim ſal nota modeſtiæ,
quoniam in cibatu hominis admittitur nec ni-
mius nec minimus: vtrumque ſane reſpuitur &
quod inſulſum eſt, & quod ſalſiſſimum. Igitur
Salem ne tranſgrediaris, prouerbium quoque
fuit. Proinde affectiones in nobis paſſioneſque
vniuerſæ quadam mouentur apparentia boni aut
mali, bonis lætamur, præſentibus triſtamur ma-
lis, rurſum bona concupiſcimus futura, mala ti-
memus. Ergo gaudium & mœror elementa ſunt
paſſionum, ex quibus omnes animorum noſtro-
rum motus oriuntur, quorum rectitudo virtus
dicitur, obliquitas vitium. Apparent tamen ſæ-
pe nobis bona quæ mala ſunt, & econtrario quæ
bona ſunt, videntur non bona: multum enim, vt
ait Seneca, verum & veriſimile inter ſe differunt,
quare contingit error facile in imperito vulgo
cuius magna copia eſt. Eum Pythagoras ſuis di-
ſcipulis auertere ſtuduit ſymbolice admonens,
Per viam publicam ne ambules, id eſt, ne vulgi
ſequaris errores. Nam quod vſurpari etiam hoc
volebat, Extra publicam viam ne vadas, iam in-
ſinuauerat loquendum eſſe vt multi, potiuſque
quod apud omnes conſtat, tu ne impugnes. Vnde
iſtud eſt, Aduerſus ſolem ne loquaris, ne videlicet
incidas in pericula, quod recte monet illud, Acu-
tum gladium declines. Id fit ſi honeſta verecun-
dia vtaris in publico, cuius hæc nota eſt, Aduerſus
ſolem ne meiito. Nunc igitur ſublato circa bo-
num & malum errore, temperandum eſſe ſtatuit
voluptati & mœrori, cupiditati & timori, quare
dixit, Riſui æque atq; triſtitiæ manus non deden-
das. Nam gaudiis & voluptate nos frui ſecundum
harmoniam iuſſit, hoc eſt cum honeſta quadam
temperantia, quam appellauit lyram. Vnde hoc

ſymbolum ᾠδαῖς χρῆσθαι πρὸς λύραν: id eſt, canti- [A] bus vtendum ad lyram, non prorſus inane myſte- rium fuit, quo ſemper ante initium ſoporis vte- bantur, ne perturbatis moleſtarentur inſomniis, quæ dum irruiſſent, ſurgentes iuſſit lecti ſtragula excutere ac conuoluere, hoc eſt inſomnia glo- merare in vnum & reiicere, ne rememorata gra- uarent. De mœrore ſic loquebatur, Arctum an- nulum ne geſtato, per quod excluſit cunctum a- nimi dolorem, niſi ſuper admiſſo peccato, qua- propter in ſuis ita cecinit carminibus, Mala qui- [B] dem ſi feceris dole. In cæteris Pythagoras, Cor ne edendum mandauit, id ſic eſt, ne te excrucies, quin vbi efferbueris in iram, Ollæ veſtigium in ci- nere confundito, quod deſignat ab ira deferue- ſcendum & præteritorum malorum tollendam eſſe memoriam. De cupiditate hoc modo, Quæ vncis ſunt vnguibus ne nutrias, idque contra ma- nus rapaces conſtituitur, imo neque de quotidia- no victu ſis abunde ſollicitus, quare ait, Chœnici ne inſideas: eſt autem chœnix cib⁹ diurnus, quam [C] vocant præbendam, alij ſportulas appellant. Pari- ter vero ne vllum auaritiæ in animo tuo recondi- tæ argumentum oſtentes, ita commonuit, Quæ deciderint (inquiens) ne tollito, per quod vetuit etiam ſuarum quemq; rerum non decere arden- tiorem eſſe amatorem. De formidine ita, Ne re- flectas vbi ad terminos perueneris, quo ſymbolo non tantum trepidare mortem prohibet, verum etiam quicquid in fatis eſt, quantumcunque ter- reat. Hi namque ſunt termini definiti & deter- [D] minati quos tranſire non poteris. Fruſtra igitur times quod reflectere aut vitare nequeas, ab eiu- ſcemodi quippe caſu nuſquam reſilire, fortitudi- nis quidem laudatæ ac egregiæ magnanimitatis eſt. Enumerauimus perfunctorie notas Pytha- goricas. Primum quæ ad diuina pertinent: dein- de quæ ad homines ſingulos quoſque. Nunc al- ter erga alterum quibus moribus vtatur, auſcul- ta paucis, cumque nihil amicitia ſit optabilius, in- cumbit ſumma poſt deos cura, virtute amicos [E] parare, vt eſt in carminibus aureis, tamen non tranſeunter quoslibet. Idcirco ipſe dixit, Ne cui- que inieceris dextram. Et dum penetralibus tuis dignum amicum inueneris, omnium tuorum participem eum facias. Ob eam rem ipſe Pytha- goras hoc alios ante omneis vſurpauit adagium, Amicorum omnia communia, Timæo & Cice- rone atteſtantibus. Eſt enim amicus alter ipſe, quo fit vt amicitia ſit ἰσότης: id eſt, æqualitas & ea- dem anima. Minime autem admittendi ſunt in [F] amicitiam homines alioquin interne albi, tamen nigram caudam foris geſtantes (experto crede) quibus nihil fert terra peſtilentius, picæ mendicæ Cyanoleucæ cauda inter ſcapulas nigricante, o- mnia ſimulantes & diſſimulantes hypocriticæ. Di- xit itaque Pythagoras μὴ γεύεσθαι τῶν μελανούρων. id eſt, Ne guſtes ex iis quibus eſt nigra cauda: ij ſunt falſi fratres quos atratos vocant, τὸ γὰρ ψεῦ- δος ἐν τοῖς ἐσχάτοις μέρεσι μελαίνεται, vt ſcripſit Tryphon grammaticus, id eſt, Falſum enim in [G] extremis nigreſcit. Reliquos leuioris amicitiæ pa- rum vtiles ſiue cognatos ſiue amicos ſupra mo- dum nec contemnas nec acceptes. Quod inſtituit allegoria hæc, Vnguium criniumque præſegmi- na nec commingito, nec inſiſtito. Neq; abeſt quin omnem ingratum conuictorem, & ſingulos no- biſcum ſuſurrones homineſque garrulos cate vi- tare iubeamur, vnde illud extat, Cohabitantes nobiſcum hirundines ne habeamus. Porro ami- cus conſulto recipiendus eſt, at receptus non fa- cile abiiciendus. Frangere nempe amicitiam in- humanum eſt, quare dixit, Panem ne frangito. Tu vero ita velis amicus eſſe, vt amici omnia pe- rinde cures atque tua, cui non blandis verbis & ſermonum fuco placeas, ſed ſtudio veri. Sedes enim amicitiæ veritas eſt, non adulatio, propter quod ipſe dixit, Oleo ſedem ne abſtergas. Vtque conciliandus eſt bonorum amor, ſic non eſt com- mouenda malorum iracundia, hoc ipſum admo- net, Ignem gladio ne fodito. Eſt præterea viri boni officium prodeſſe omnibus, nocere nemi- ni. Nam ſi vel moleſtiæ autor, vel oneri impo- nendo ſocius acceſſeris, non profuiſſe quidem, magis autem grauaſſe diceris, vt ita vitio locum dediſſe videatis. Tunc autem virtuti potius tuæ gratiam mereberis, quum onus deponenti ſuc- curres vt leuetur pondere velocius, hoc illud eſt quod dixit φορτίον συγκαθαιρεῖν μὴ δὲ συνεπιτιθέ- ναι: id eſt, Onus ſimul deponere, non autem ſimul imponere: haud ſecus atque ſi dicat, ad id coad- iuuato, vt homines moleſtia leuentur, non gra- uentur. Indignus vero & peruerſis vir moribus, ſicut non eſt interimendus ſubito, ita tibi veniat minime fouendus. Quare interdixit, Cibum in matellam ne immittas. Eam denique ferocitatem deponamus oportet, vt prorſus nemo ſæuiat in quemuis innocentem. Præcepit enim & illud Py- thagoras, Mitem arborem non violandam nec lædendam. Vnde illud extat in ſymbolis, Piſces ne guſtato. Eſt profecto piſcis animal eiuſmodi, quod ipſa natura nullo pacto lædit hominem. Nunc quantum ad Rempublicam attinet adhuc id reſtat citandum, quod ipſe dixit, Coronam ne carpſeris, ſignificans legem non violandam. Et il- lud item, In via ne ſeces ligna. Quo monemur pu- blica, & quę ſunt vniuerſitatis, non eſſe turbanda. Quam vero ſapientem haud deceat faſtus & ma- ieſtatis inflatio, publiciue honoris tumor, arca- num hoc ſymbolum nos exhortatur, A fabis ab- ſtinendum. Magiſtratus enim fabis eliguntur pri- ſcorum more. Innumerabile autem deſiderat malum quiſquis anxie occupatus eſt in capeſſen- da Republica. Quo magis ne populum dehor- tando male offenderet, maluit diſcipulos recon- dito myſterio tanquam fidus magiſter ab omni ambitione auertere, vt memoria ſemper tene- rent, videlicet ὅτι οὐ δεῖ πολιτεύεσθαι: plura ho- rum non dubium eſt quin Hipparchus & Lyſis Pythagoræ auditores memoriter tenentes præ- cepta doctoris, quæ illi cum cæteris conſchola- ſticis ingenio ſuo pro libris ſeruarunt, in audi- torio Thebarum prodiderunt. Ea tamen & non omnia vidi, & ad finem properans non omnia perſtringere volui. Hoc vnum volui neſcius ne eſſes & oblinioni haud committeres, omnem ferme Pythagoricam philoſophiam eſſe notis verborum & tegumentis rerum plenam, cum- que tradendi morem vt ante dixi, ab Hebræis creditur & Ægyptiis ipſe ad Græcos primos tranſ- tuliſſe.

tuliſſe. Solebant enim Ægyptij quibuſdam fictis
inter ſacerdotes literis ſacra communicare, vt eſ-
ſent plebi ſecreta, quo & diutius admirationi fo-
rent & attentius caperentur. Vnde illi Coloſſi,
ſtatuæ, aræ, arcus, & æra publice inciſa literis Æ-
gyptiorum ſacris, prominebant ſpectanda vni-
uerſis, ſed non niſi myſtis & initiatis hieroglyphis
intellecta, vt de iis Chæremon & Orus, Ægyptio-
rumque multi ſcripſere. Sic Pythagoras meus eſſe
non putabat viri ſapientis aſino lyram exponere,
aut myſteria quæ ita reciperet vt ſus tubam; & fi-
des graculus, & vnguenta ſcarabæus. Quare ſi-
lentium indixit diſcipulis, ne vulgo diuinorum
arcana patefacerent, quæ meditando facilius
quam loquendo apprehendantur. Tum Marra-
nus, Ne inquit, vnus tibi poſſideas oro Pythago-
ram mi Philolae, ſed noſtrum eſſe patiaris, non
ſolius tuum. Equidem ipſe mihi videor de tuo
ſermone haud admodum ſurdus, neque imme-
mor Pythagoriſta euaſiſſe, qui vt cuncta myſte-
ria, metaphoras, ænigmata, ſententias, apoph-
thegmata, allegorias, ſymbola, notas, ſigna, ſacra-
menta, tanti viri & omnium primi philoſophi
quæ tu obiter & perfunctorie catalogi ſpecie re-
cenſuiſti, commendaſtem memoriæ, locis Tul-
lianis & Arte rhetorum in te audiendo ſum vſus.
Quin vis periculum faciam? Aſſeruiſti enim ſi
rite recordor Pythagoram tribus voluminibus o-
mnes philoſophiæ partes complexum fuiſſe phy-
ſico, pædeutico & politico, id eſt naturali, diſci-
plinari & morali, quæ moriens (vt alias audiui)
filiæ teſtamento mandaſſe fertur, ne vel extra fa-
miliam ederet, imo nullatenus publicaret. Ipſe
vero dignis tantum & numero paucis, dum vi-
ueret, omnia quæ illic continebantur, maxime
autem mathematica, viua voce nullo vtens inuo-
lucro plane demonſtrauit. Cæteris cætera in pa-
rabolis. Ergo aliter loquens, aliter ſentiens (etſi
ſemper idem ſapiens) per quædam ſymbola ceu
memoracula doctrinam ſuam ſuis impertitus eſt,
ita vt ad priſcorum imitationem aliud dictum,
aliud referret intellectum. Ab eo namque, vt de
primis exordiar, pro Deo ponitur infinitum &
vnum, pro rebus incorporeis numeri, pro corpo-
reis figuræ, pro miſtis harmonia, pro ſordibus &
peccatis, vites non putatæ, pro eo quod eſt in vi-
ta puriſſimum, farina. Gallus candidus nota eſt
Deo dedicati. Sedere deſignat humilitatem. Cir-
cumactio, prudētiam, & hæc quoad diuina. Iſtud
ad rem priuatam & virtutes ſpectat, Statera ſym-
bolum eſt iuſtitiæ. Sal notat moderamen. Via pu-
blica, errores vulgi. Sol ponitur loco manifeſti &
aperti. Acutus gladius ſignificat pericula. Lotium,
inuerecundiam. Cantus, voluptatem. Lyra, har-
moniam. Stragula lecti, inſomnia. Annulus ſtri-
ctus, dolorem. Eſca cordis, cruciatum. Olla, ebul-
litionem iræ. Vngues recurui, rapinam. Chenix,
alimentum. Res decidentes, fortunam. Termi-
ni, fatum. Iſta ſunt hominis quoad ſe ipſum. Illud
iam ſequitur quod verſatur erga alterum. Dextra
notat amicitiam. Nigra cauda, falſos fratres. Vn-
gues & crines ſymbola ſunt propinquorum. Hi-
rundines, garrulorum, & eorum qui excedunt in-
grati. Panis myſterium eſt veræ amicitiæ. Oleum
adulationis ſignum. Ignis, iracundiæ. Gladius,

A exacerbationis. Onus moleſtiam inſinuat. Matel-
la figurat indignum. Arbor mitis, hominem vti-
lem. Piſcis, hominem innocentem. Hactenus de
re priuata. Nunc de republica. Corona ſignum eſt
legis & regiminis. Ligna vic̨tes vniuerſitatis. Am-
bitionem faba demonſtrat: omnia ſymbolica, o-
mnia figurata & allegorica. Quod niſi plura in
diſcipulis Pythagoræ putares inueniri poſſe, pro-
fecto hæc omnia reducerem ad eius viri mathe-
maticas proportiones, quoniam vnum & duo pri-
B ma progreſſione fiunt tria, ecce rempublicam: ter
tria ſunt nouem, ecce rem diuinam: & ter quatuor
ſunt duodecim, ecce rem priuatam quoad alte-
rum: & quater quatuor ſunt ſedecim, ecce rem
priuatam quoad ſe. Eſt igitur reſpublica trigonus,
& res priuata tetragonus, & ſicut ſe habet ſede-
cim ad duodecim, ita ſe habet duodecim ad no-
uem, ſingula in proportione hemiolia, hoc eſt
ſeſquialtera. Vide quā docilis te præceptore ſum,
& quā egregie Pythagoriſſo. Tu vero quem me-
C ipſum facies? Tum Philolaus, Plane Pythago-
reum, inquit, iam enim tibi permitto rumpere ſi-
lentium, ſatis diſciplinarum habes, ſi omnia for-
malia intellectualiter intelligas. Ad hæc Marra-
nus, Ego certe, quid hoc ſit ignoro. Dicam, ait ille,
Si omnia quæ tibi apparent, à ſenſu ad mentem
transferas, hoc eſt ſi corporeas paſſiones omneis
reiicias & mentis contemplatione perfruaris. Iam
verbi cauſa in latiſſimo campi ſpacio lōge diſtan-
tem à te hominem videre te velim, tu vero igno-
D rās quid rerum ſit, exiſtimabis vel agri terminum,
vel truncum eſſe, habet enim figuram rectam, &
materiam tua opinione immotam: propius cum
aſpexeris, cogitabitur in arbuſculam ſuccreuiſſe:
reiecta igitur penes te cementaria mole, vegetarē
id putas vita plantæ: tum ſi motu progreſſiuo iu-
xta vos ambo accedatis, continuo arboris forma
euaneſcente, ſuccurrit tibi animalis cuiuſdā ima-
go neſcienti atq; dubitanti ſitne gryphes an cico-
nia, vel alia quælibet ingens auis, bipes enim eſt.
E Iamq; factus propior cernis quod caudam & alas
non habet, & ambulat erecto capite, mox relin-
quis omnes formas priores, & formā cogitas hu-
manam. Ergo vna cum obuiam fueritis, ſalutem
prior dicis, & reſpondet iſte loquens rationaliter,
tum neque Fauni neque Satyri aut alius tibi phaſ-
matis oritur ſuſpicio: ſed plane hominem eſſe a-
gnoſcis vel vicinum vel amicum, quem vbi de pa-
rentibus ſuis & propinquis, vt fieri ſolet, interro-
gas, ipſe omni quæſtioni tuæ ſatisfaciens recedit.
F Eoque diſcedente, ſolus tecum meditaris hunc
hominem & ex parentibus eſſe natum, & paren-
tes rurſum ex parentibus, & illos ipſos pariter e
ſemine humano, & ſemen illud ab homine quo-
dam eſſe, tandemque cum natura reſpuat infini-
tum, videbitur forte haud admodum impoſſibile
vnum aliquem aſſignare hominem qui fuerit or-
tus ſine ſemine humano. Ita in 12. libro Poſtnatu-
raliū ſcripſit Ariſtoteles, & eū appellat τὸν τέλειον:
id eſt, perfectum. Cumque accepto feras dari à
G philoſophis hominem talem perfectum, cuius
corpus non ſit natum vt cæterorum hominum,
tunc diſcurres per rationem ad hominis animam,
ſemper de perfecta ad perfectiorem & nobilio-
rem. Eademq; poſſibilitate arbitraberis concedi

quoq; animam certam, non ita creatam vt cęteras animas, ſed forte q̃ ſe ipſam concreauerit, & eam eſſe non ſolum perfectam aut aliis perfectiorem, verum etiam cunctarum quæ fuerunt, ſunt, erunt aut fore poſſunt, perfectiſſimam: hanc in hominis mortalis corpore ſitam ſeparabis à corpore, ac ſupra reliquas animas ſeparatas (quando ipſa eſt nobiliſſima) locabis in nobiliſſimum non locum, ſed habitaculũ. Nobiliſſima vero manſio eſt proxima Deo, quod Stagirita late proſequitur in libro ad Alexandrum de mundo. Illam autem nos in horizonte mundi ſuperſupremi qui dicitur incomparabilis, habitare iudicam⁹, vbi eſt vnio Dei & creaturæ. Sicut in horizonte æternitatis ponimus motorem primi mobilis immobilem, in quo mundus corporeus & incorporeus conueniunt. Hac iam via humanam formam, intellectualiter vertiſti in formam ſeparatam, & eandem mentaliter ad ęternitatis ſupremam duxiſti manſionem. Vnde omnib⁹ Angelis & animabus gratioſis ſumma inſtillat beatitudo, & omnes animæ ſalutiferæ ad eandem animam ceu ad regulam quandam regulantur. Quod vtiq; de corpore illo perfectiſſimo, cuius ante meminimus, Pythagorice non negarem. Nam ipſe dixit hominẽ poſſe fieri Deum immortalem, per quod ſententiam ſuam clare oſtendit, quod vna gloria partem hominis vtramq; glorificare poſſit, & totum hominem facere beatum, quando maximus ipſe Deus aut vtramq; inſorbet, ac ſua Deitate imbibit, aut animæ committit, vt corpori ſublimato claritudinem & glorificationem ſuam influat, ὡς ὁμοζύγῳ καὶ ὁμοσπρεύτῳ, συναπογραφέντι τε καὶ συναθλήσαντι. id eſt, Tanquam coniugato & viarum comiti, ſimulque cenſito, & quod ſimul certauerit. Hoc Pythagoræ dogma repullulauit ab Orpheo, quod in exitu hymni ad Mercurium deprehẽditur. Iam tibi præ oculis pendẽtem cernis Homeri catenam auream in Iliad. 8. à Ioue cœlitus fragilitati noſtræ demiſſam in terras, per quam temetipſum ope diuina in ſublime leues cum agendo, tum contemplando. Neceſſe namq; fuerit prius ſecundum mentem viuere, poſt tandem mente contemplari & contemplantem ardenter aſcendere: quoniam vita eſt cõtemplatione prior, quarum cum vtramque deceat eſſe puram ad conſequendum id quo nihil eſt purius, certe purganda prius vita, deinde illuminanda contemplatio. Quod igitur in ea q̃ attulimus rerum à rebus abſtractione vidiſti, tu id in te ipſo experire, vt per rationem ad mentem redeas, & externis te omnibus explices, quod M. Antoninus Imperator imperat, ἄπλωσον σεαυτόν: id ex, explicato te ipſum. Oportet enim ex hac vita migrantem in alteram, omne indumentum exuiſſe ac nudum proficiſci, non modo ab omni materia & corporeis appendiciis, verum etiam ab vniuerſa perturbationum, affectionum & paſſionum mole profugum atq; liberum, quod ſcite admodum Lucianus Samoſatenſis in dialogo Coronis & Mercurij omnium philoſophiſſimo docuit, quem niſi legiſti lege & imitare. Quid aliud eſt obſecro quod Pythagoras in tria diuiſit quæ nos in diuinæ virtutis veſtigia ponant, niſi purgatio, illuminatio & perfectio. Sic enim ait, ταῦτα πόνει, ταῦτ' ἐκμελέτα, τούτων χρὴ ἐρᾶν σε, ταῦτά σε

A τῆς θείης ἀρετῆς εἰς ἴχνια θήσει. id eſt, Hæc labora, hæc meditare, hæc oportet te amare, hæc te diuinæ virtutis in veſtigia ponent: quod Hierocles de viribus animæ noſtrę rationalis æque intelligi voluit amori diuinorum applicatis, & hæc nos, inquit, Deo ſimiles facient. Verba Pythagoræ conſideremus. Tria namq; poſuit quibus iunctis anagogice poſſumus ad ſummam beatitudinem peruenire. Laborem virtutis quæ in actione conſiſtit, Meditationem quæ multis diſciplinarum ſtudiis
B nutritur, & Amorem qui nos vt neceſſarium vinculum Deo connectit: primum moralis, ſecundum naturalis cum mathematica, tertium ſtudioſis theologia vbertim exhibet, nec vnum ſine altero per ſe ſatis eſt, ſed tria hæc conuenire oportet. Id docte quidem vt omnia Porphyrius, maximus Pythagoricorum explorator, in libro primo de Abſtinentia animatorum, tractat his verbis quæ ob grauem teſtimonij autoritatem afferre libuit, Οὐκ ἔστιν, inquit, ἡ εὐδαιμονικὴ ἡμῖν θεω-
C ρία, λόγων ἄθροισις, καὶ μαθημάτων πλῆθος, ὡς ἄν τις οἰηθείη, οὐδὲ συνισταμένη κατὰ τοῦτο, οὐδ' ἐν τῷ ποσῷ τῶν λόγων λαμβάνει τὴν ἐπίδοσιν· οὕτω γὰρ οὐδὲν ἐκώλυεν, τοὺς πᾶν μάθημα συνάγοντας, εἶναι εὐδαίμονας. id eſt, Non eſt beata nobis contemplatio, verborum accumulatio & diſciplinarum multitudo, quemadmodum aliquis forte putauerit, neque conſtituta ſecundum hoc, neque pro quantitate rationum ac ſermonum accipit incrementum. Sic enim nihil prohiberet illos qui omnem con-
D gregarent diſciplinam fore beatos. Et aliquanto poſt, vt omittam reliqua breuitatis gratia, ſic ait, καὶ ἡμᾶς δεῖ ἐντεῦθεν (εἴπερ πρὸς τὰ ὄντως οἰκεῖα μέλλοιμεν ἐπανιέναι) ἃ μὲν ἐκ τῆς θνητῆς προσειλήφαμεν φύσεως, ἀποθέσθαι πάντα, μετὰ τῆς πρὸς αὐτὰ προσπαθείας δι' ἧς ἡ κατάβασις γέγονεν, ἀναμνησθῆναι δὲ τῆς μακαρίας καὶ αἰωνίου οὐσίας καὶ πρὸς τὸ ἀσώματον καὶ ἄποιον σπεύδοντας ἐπανελθεῖν. δύο μελέτας ποιησαμένους, μίαν μὲν καθ' ἣν πᾶν τὸ ὑλικὸν καὶ θνητὸν ἀποθησόμεθα, ἑτέραν δὲ ὅπως ἐπανέλθωμεν καὶ πε-
E ριεσώμεθα, ἐναντίως ἐπ' αὐτὰ ἀναβαίνοντες, ἢ ἐνταῦθα κατήλθομεν. id eſt, Et nos oportet hinc (ſiquidem ad vere propria velimus redire) quæ de mortali aſſumpſim⁹ natura abiicere vniuerſa, cum ipſa erga illa affectione per quam deſcẽſus nobis contigit, reminiſci autem beatæ & æternæ eſſentiæ, & ad incorporeum ac impaſſibile ſtudentes aſcendere, duas meditationes facientes, vnam quidem ſecundum quam omne materiale & mortale deponamus, alteram autem quatenus reuertamur
F & redeamus, aliter ad ea aſcendentes quam hic deſcendimus, Et iterum poſt ſermonem haud valde multum iubet nos illic Porphyrius à ſenſu & imaginatione omnique irrationali quæ ſequitur inde conditione, paſſionibuſque eiuſmodi, animum penitus ſegregare, quatenus permittit naturæ neceſſitas, rite vero diſponere articulatimque componere quæ ad mentem pertinent, tranquillitatem pacemq; ex bello quod aduerſum irrationalitatem geſſimus parantes, vt non ſolum de in-
G tellectu & intelligibilib⁹ audiamus, verum etiam pro virili ſimus fruentes eius cõtemplatione, tum in naturam incorpoream tranſlati, tum viuentes cum veritate per mentem, nõ vltra falſe cum corporum cognatis. Soluere itaq; multa nobis indu-

menta

menta debemus, tum viſibile hoc indumentum carneum, tum ea quibus interius ſumus induti pelliceis proxima. Hucuſque Porphyrius qui ea de re longe plura diſſerendo proſequitur, omnia iſtuc tendentia vt per ſenſibilia veniamus ad intelligibilis & mentalis boni fruitionem, honeſte viuendo, pure contemplando, & diuine amando, quæ omnia de Pythagora noſtro tanquam è quodam ingenti cunctarum diſciplinarum flumine duxit. Ego vero, Marranus aiebat, ab iis quæ mihi ordine recenſuiſti plane in eam moueor opinionem quod flumen illud ſuum Pythagoras ex infinito Cabaliſtarum pelago, cuius felicem nobis Simon nauigationem pollicetur, in agros Græcorum limitauit, vnde noſtra tandem ſtudia irrigare queamus. Ita pares mihi videntur eſſe inter ſe Simonis de Cabaliſtis, & tui de Pythagoricis tam ſermones quam ſententiæ. Nam quid aliud intendit vel Cabalæus vel Pythagoras, niſi animos A hominum in Deos referre, hoc eſt ad perfectam beatitudinem promouere? Quæ autem alia via, quam ſimilis vtriuſque tradendi modus & ambobus æqua exercitatio per ſymbola & notas, adagia & parœmias, per numeros & figuras, per literas, ſyllabas & verba? Sic hypſilon Pythagoræ iuuentutis ſymbolum extat. Sic prima ſyllaba Iliados ſignum eſt & nota omnium librorum Homeri, quot ſint numero in vtroque opere. Sic verbum cādidi ſignificat bonum, atri malum. Haud B aliter & Simon noſter primam Pentateuchi literam, & pentagrammati mediam ad alias res tranſtulit, & Raham, autore Dauid Kimhi, allegorice pro Abraham mutuatus eſt, & cætera quæ de ſermone ad nos habito ſatis meminimus. Sed audi quanto clamore nos caupo ipſe ad cœnaculum vocat, Heus ad epulas. Et Philolaus. Equidem, inquit, cupienter edam: quin imus.

IOANNIS REVCHLINI

PHORCENSIS LEGVM DOCTORIS, DE ARTE CABALISTICA,

LIBER TERTIVS.

POST *vbi digreſſi, lumenque obſcura viciſſim Luna premit, ſuadentque cadentia ſydera ſomnos,* ambo ſoluuntur in ſoporem, præmiſſa adhortatione alterius erga alterum, ne vltra primū mane obdormiſcerent, expergefaciendos igitur fore curarunt. Et poſtero die dum de more induuntur, interea meminerunt eius diuerſorij cauponis verba longa & varia, quibus ad heſternas epulas hoſpitibus recenſuerit, fuiſſe quaſdam ſuperiori die à Romana curia Francofordiam miſſas propoſitiones & concluſiones, contra inhibitionem Apoſtolicam ab Aſtaroto quodam fictas & concinnatas aduerſus Ioannem Reuchlinum, propter libros non comburendos iam plus quinquennio crudeles perſecutiones innocenter ac ſimul animo forti & infracto paſſum, præ foribus ſapientiæ ac templorum veſtibulis Romæ affixas, & mox in lutum, ſtercus & cœnum ibi proiectas & conculcatas, iuſtis ex cauſis: tum quia præter Summi Pontificis voluntatem & abſq; reuerendiſſimorum Iudicum notitia, coram quibus ea lis poſt Aſtaroti appellationem hactenus triennio in Curia penderet, tale facinus fuiſſet attentatū: tum quod vniuerſis innoteſceret eam conſcriptionem E apertiſſimis ſcatere mendaciis. Principio namq; polliceri Aſtarotum in præſentia Papæ concluſiones eas fore diſputandas, & Papam tamen negauiſſe ac certe p̄hibuiſſe, quoniam in multis æſtate proxima publicis Romæ ſeſſionibus habitis ea cauſa plene fuiſſet diſputata & diſcuſſa coram doctiſſimis mundi luminibus, Eccleſiæ Catholicæ prælatis, archiepiſcopis, epiſcopis generalibus ordinum, & eorum procuratoribus, pœnitentiariis, doctoribus, magno numero, Theologiæ Iuriſque F peritiſſimis viris, qui Capnionem eſſe abſoluendum decreuiſſent. Deinde, quod ignominioſe appellauerit Oculare ſpeculum, ſcādala & erroneas continentias, quum tamen Liber iſte ſit per Apoſtolicam ſententiam definitiue admiſſus. Tum etiam quod de eodem Libro ita ſcripſerit, quod ſit à quinque Vniuerſitatibus dudum igni addictus: quæ certe ſunt meræ nugæ, clara & candida mendacia, quia nulla in omni terrarū orbe ſit aut G fuerit Vniuerſitas quæ Oculare ſpeculum cōdemnauerit, ſed tantum ſingularia quædam capitoſa capita, vertiginoſo cerebro heteroclita, & ſupino errore decepta, conuenticulariter & conſpiratiue contra Iuris & iuſtitiæ formam in Oculare ſpecu-

lum liuore tabuerint, & ſua, vt aiunt, ſentimenta conflauerint. Poſtremo eos aiunt qui luto & cœno corollaria illa inuoluerint & reuoluerint affirmare ſolitos, in eiſdem conſcriptionib⁹ nihil contineri ab α ad ω, quod nõ antea in defenſione publica Ioannis Reuchlini cõtra calumniatores ſuos Colonienſes iuſtificatum, ſolutum & reſolutum fuiſſet, quod lectori cuiq; lucidius ſtellis claruerit. Aſtarotum itaq; ſemper eandem cantilenam pro turpi ſua lingua canere. Hos cauponi ſermones fuiſſe cum hoſpitibus & conuiuis ſuis dixerunt, Philolaus iunior & Marranus, graue nimium putantes, in re tam parua & puerili, tot annis tam ferociter digladiari. Et ſimul atq; veſtiti erant, tum Simonis domum vti conſtituerant, velociter ſeſe corripuerunt. Cumque inter ſe, vt ipſorum vſus ferebat, amiciſſime conſalutaſſent, Marranus ſic incipit, Quam nos delectauerit pridiana diſputatio tua, venerande Simon, incredibile admodum eſt, & vix dici poteſt, ita ſumus te nobis abſente impatientes moræ, qui præter vllam erubeſcentiam mox atque præterit ſabbatum tuum antelucani aduenimus. Et ille, Veneritis proſpere, inquit, amici optimi, an non & vos hodie feriæ tenent, quem diem Soli nuncupatis? Tum Philolaus, Pythagorica ſum⁹ turba, inquit, dies omneis feſtos agimus, quando hilari mente contemplamur, nec ſabbatum aliud quippiam cenſemus, quam relictis negotiis ſecularibus dare operam, vt adhæreatur diuinitati. Sic enim nobis Pythagoras iuſſit, autore Laertio, ξυμβιῶναι δεῖ τοῖς θεοῖς: id eſt, conuerſari oportet cum diis. Niſi quod tu numerum veneraris ſeptimum, ocio aptiſſimum, qui etiam nobis Pythagoreis nihil rerum parit, & Minerua nominatur. Tum Simon, Legi auſcultandum eſt, quæ ſua cuique diſtribuit, & naturæ ipſi pro anima eſt, voluit enim ea & viribus corporum ſeruire, ſine quibus nec ratio ſana eſſe, nec mentis lumen conſeruari valide poſſit, quapropter mediationem menſis lunę, hoc eſt ſeptimam vitæ partem quieſcere conſtituit, in qua nihil agere liceat, niſi quod omiſſum irreparabiliter noceat. Hæ nominantur, ſi recte memini, Romanis, ferię ſtatiuæ, vniuerſi populi communes & faciundis rebus diuinis conſecratæ: vtque non ſemp philoſophari Neoptolemus permittit ille apud Ennium, ita non ſemper, non omnibus, non omnia de Deo meditari, vel ex veſtris ſunt qui præcipiant, ſed eſt & quando, & quibus, & quantum, Nazianzeno ad Eunomianos autore, quem aliquando Græce legi virum & doctiſſimum & eloquentiſſimum, in Achaia cum degerem. Ita non vileſcet quod eſt optimum, & infinitum finitę pro noſtra menſura concipietur. Sex ergo diebus operamur, at ſeptimo quoque die & corporaliter ociamur, quantum permittit viuendi neceſſitas, & mentaliter poſt voluntatis purgationem diuinis intenti ſumus, & feſtiuiter cum omni tranquillitate res ſacras laudamus, ſolique tunc Deo ſeruimus. Huc vergit quod dicunt Cabalæi noſtri שבת הוא סוד אל חי id eſt, Sabbatum eſt myſterium Dei viui: vt in Porta lucis capite ſecundo, extat. Namque eſt ſymbolum mundi ſuperioris, hoc eſt Iobelei æternitatis, vbi ceſſat omnis labor: quare gemino dicendi vſu legibus indicitur,

A 5. Deut. Obſerua diem ſabbati: quod vult intelligi de actionibus exterioribus iuxta mundum inferiorem. Et Exodi 20. Memora diem ſabbati ad ſanctificandum illum: videlicet animæ vires coniungendo menti ad contemplationis profectum iuxta mundum ſuperiorem. Agnoſcitis iam ne? quod ſabbatum eſt nota diuini ſeruitij, quo ſenſus & ratio abſoluuntur ab occupationibus materialibus, quantum permittit humana imbecillitas, & energia mẽtis alligatur occupationibus forma-
B libus, ad conſiderandum quæ ſurſum ſunt. Iſtud lex voluit per hæc duo verba innuere שמור זכור id eſt, obſerua, memora, quibus intelligunt ex magiſtris noſtris quidam præceptum ſabbati eſſe affirmatiuum & negatiuum, dicentes, obſerua, id eſt caue, quod ſemper eis vitare ſignificat, quatenus nos arceat ab omni quod ſanctitati contrarium eſt. Alij obſerua, explanant cuſtodi, vt nocti cuſtodiam attribuant, & recordationem diei: ac illud haud oblique ad Cabaliſtarum quadrat fun-
C damentum, qui hunc mundum eſſe noctem, & mundum venturum, id eſt ſuperiorem ac intellectualem eſſe diem putant: hic ſeruos degere, iſtic viuere liberos: his dicendum caue, cuſtodi, obſerua, illis reminiſcere, recordare, memento, quoniam hæc vox זכור id eſt reminiſcere, continens pręceptum affirmatiuum, procedit ex amore, verbum vero caue, præceptum negatiuum impletur ex timore: liberorum autem eſt amor, ſeruorum timor, ita omnium præceptorum reputamus alte-
D rum altero nobilius. Ferme in hanc ſententiam longiore tractatu Moyſes Gerundenſis in Exodo ſcripſit: quibus duo eſſe ſabbata recipimus ducti ſcripturæ teſtimonio Ezechielis 20. Sabbata mea dedi eis. Nam pluralis locutio duorum numero contenta eſt, quippe non ſolum vt generaliter vno vocabulo ſingulas feriarũ ſpecies in lege numeratas Deus exprobrare nobis voluerit, quemadmodum Dauid Kimhi, & Talmudici opinantur, verum etiam vt peculiari hoc nomine datum
E optimum & donum perfectum à Deo nobis conceſſum, quod Iobeleum ſuperi⁹ appellamus, memori ſemper mente complectamur. De quo Porta lucis ſic: והיא שביעית עליונה שנקראת יובל id eſt, hæc eſt hebdomada ſuperna quæ vocatur Iobeleus. Vnde omnis remiſſio, propiciatio & infuſio gratiæ deſcendit, quam ſatis nemo eloqui valeat, cum nec oculus quidem viderit vnquam, ô Deus præter te. Eſt enim שבת שבתון ſabbatum quietis, & ſabbatum ſabbatorum, quo animæ hu-
F manæ omnes puræ reiecta labe tandem redibunt libere ad hæreditatem patrum, & mittentur in poſſeſſionem vere noſtram atq; propriam quam acquiſiuimus & retinemus per animam Meſſihæ de tribu Iuda ſeptimi ab Abrahã patriarchæ, procuratorio nomine in horizonte mundi ſuperſupremi iuxta ſcripturam, Et ſupra Iubileum mittet radices ſuas Ierem. 17. Quæ interpretatur Cabaliſta ille præſtantiſſimus *Sopher Ama* in libro חרוים id eſt reconditorum, Pſalmi vndeuigeſimi
G ſuper verſu, Dies diei: רל איש אל משפחתו ואל מחלת אבותיו ישוב כלומר שיתעלו בכחות אל מקום אצילותן שהוא פלג אלהים מלא מים: id eſt, Vult dicere, vnuſquiſq; ad familiam ſuã & ad hæreditatem patrum ſuorum reuertetur: quaſi dice-

ret,

ret, quod aſcendent per Angelos ad locum deſtinationis ſuæ, quod eſt flumen Dei repletum aquis. Hæc Rabi Ama, & ſunt aquæ quæ ſupra cœlos ſunt, in mundo intelligibili שהוציאמרוח הקדוש vbi obſeruantes ſabbatum, fruuntur & cibantur hæreditate Iacob patris eorum, vt dixit Iſaias. Sane illud ipſum quidem eſt ſabbathum Cabaliſtarum omni tempore ſanctificandum, in quo non carnis, ſed animæ ſequimur voluntatem & meditamur diuina, nihil contra Deum intendentes, quod pro lege omnibus gentibus extat, quoniam ex ipſa natura pullulauit. Vos enim quibus lex Moyſi lata non eſt, Iudæorum cerimoniæ haud aſtringunt vt numero ſeruiatis, quod & Iarchas quondam recte Apollonio negauit. Nec à vobis numerum extorquebo, ſed quietū & tranquillum animum poſco, ſoli Deo diuiniſque deditum, qui maxime in anagogica ſpeculatione conſiſtit, vti eſt iſta inter nos diſputatio à vobis tantopere deſyderata. Tum Marranus, Omnino perficiendum eſt, inquit, nam cœpiſti Cabalam venuſte admodum tractare qui iam nobis pluſquam clare oſtenderis non tantum poſſe nos hodie, verum etiam debere de altiſſimis rebus diſſertare. Id tu nonne mecum poſtulas Philolae? Ac ille, Certe quidem. Enimuero nunc eius diſciplinę intrauimus nauim, & mox in ipſa prora ſentimus, Cabalam nihil aliud eſſe niſi (vt Pythagorice loquar) ſymbolicam theologiam, in qua non modo literæ ac nomina ſunt rerum ſigna, verum res etiam rerum. Quo animaduertimus Pythagoræ philoſophiam fere omnem eſſe à Cabalæis ortam, qui pari modo ſymbolicum tradendi morem ad Græcos tranſtulit, quin ego ipſe quoque cum ſodali hoc meo te vehementer oro, vt dicendo ac potius docendo pergas. Tum Simon, Non mihi tantum iactantiæ vſurpauerim, vt docere vos audeam: nec bene tutum fuerit in re tam perplexa, nondum extraneis cognita, præſertim Romane doctis, præter admodum pauca quæ annis ſuperioribus Ioannes Picus Mirandulæ Comes, & Paulus Ricius quondam noſter ediderunt, etiam vſque ad hodiernum Latinis non ſatis intellecta. Vereor enim ſi docerem tam peregrina dogmata, ne mihi haud ſecus atque multis ante bonis contigit viris, inuidorum turba ignominioſe obſtrepat, qui omne quod neſciunt improbant, & facile malignandi ſtudio verba in alienum ſenſum detorquent contra loquentis voluntatem, quos Cicero calumniatores vocat; ego, ſi dici grammatice liceat, Calumnienſes appellauero, quoniam vos ipſi æque meos Theologiſtas Phariſæenſes nominare conſueuiſtis. Sed palam teſtor vtrumque veſtrum me nihil docere velle, dicere autem magis & recenſere, ſi quid apud Cabaliſtas legerim quod vobis haud diſplicere putem. Exequar igitur primum, quod illi vltimum intendunt: nam omne ſtudium ſuum & vniuerſam operam vni huic propoſito impendere curant, vt in hac vita fœlicitatem & futuri æui pro captu quiq; ſuo perpetuam beatitudinem conſequantur. Quod maxime omnium hoc medio fieri poſſe confidunt: Si tandem aliquando id quod ſibi ſentiunt pro vtriuſq; mundi ſtatu eſſe optimum, ſedulo & grauiter apprehendant, cuius poſſeſſio

A adeptis iucunda & perfecta ſit quies: nimirum cum etiam quæque alioquin animalia quantumuis bruta fœlicitatem ſuam geſtire tum viſa ſint; cum quæ optima ſibi exiſtimant, iis fruantur, & ad ea pertingant quæ cupiditati ſuæ afferunt ſatietatem. Cernitis bouem depaſcere floridum aliquod & viride pratum, non quidem totum, ſed deliberata electione nunc hanc inquirere herbam, nunc illam. Subitoque aliam quidem facile relinquere, aliam autem prorſus obmittere, do-
B nec ad conſentaneum & veſcum ſibi alimentum perueniat quo conſiſtat & requieſcat. Hoc modo Cabaliſtę poſt campos ſcientiarum latiſſimos, & prata contemplationum omni amœnitate ornata, multas & varias qualitercunq; olentes herbas deguſtant, vt demum toto gramine perluſtrato illud diuinum Moly reperiant, cuius quanquam radix nigreſcit, tamen flos Homeri opinione albus enitet, lacti ſimilis, quo inuento cunctas repuliſſe miſerias videntur; appetitus ſui fi-
C nem in hoc mundo conſecuti fœlicem. Virtus vero Moly eſt, opera difficilia, radix, flos, animorum tranquillitas: hoc omne niſi præſentis ſeculi vera felicitas eſſe aliud nihil ne credi quidem poſſit. Futuri autem beatitudo eſt apprehenſio ſummi boni, ſupra quod nullum bonum, & à quo eſt omnis bonitas, quod à nulla mera creatura comprehenditur. Sed tum apprehendi aſſeritur cum pro cuiuſque captu proxime acceditur, vt ſi quis fimbriam veſtimenti apprehendat, hominem
D indutum apprehendiſſe dicatur. Ad illud bonum quod Deus nominatur non plane à nobis poterit ob noſtræ conditionis fragilitatem, niſi gradibus atque ſcalis aſcendi, quæ quidem vt vos loqui conſueuiſtis inſtar Homericæ catenæ, vt vero Iudæi nos ſecundum diuina eloquia dicimus, certe ad ſpeciem ſcalæ Iacob patris noſtri de ſupercœleſtibus porriguntur in terram, tanquam teſtis quædam aut funis aurea cœlitus ad nos directa, veluti linea viſualis varias penetrans
E naturas. Aſpicitis namque ſolem cuius radius ad viſum noſtrum proficiſcitur per orbem Veneris, per orbem Mercurij, per orbem Lunæ, per orbem ignis, per orbem aeris, & tangit corpus opacum ſpeculi concaui, reflectitque inde ad ſtupam aut lanam aridam, quam ſplendore ſuo incendit vehementer vſque in cineres, eiuſdem vero flammæ ſpecies ad oculos peruenit noſtros, & à ſenſatione interiori ſuſcipitur, ſuſcepta iudicatur ab æſtimatione, tandem diſcurritur à ratione
F redeundo viam qua præſens operatio omnis eſt progreſſa, tum hæc prudenter nobis oſtendit quonam modo formæ interiores deferantur per ſpiritus animales ad imaginationem & æſtimationis iudicium, quo etiam modo externæ ab intraneis recipiantur, quo item à flamma ſpecies in perſpicuo vſq; ad pupillam intendantur, qua via ex incendio ſpeculi concaui orta ſit flamma, & quomodo radius incendere potuerit, quo deniq; modo per multa media ſibi nō connaturalia con-
G tinuetur ſplendor, qua rurſus ſit ꝓportione comparandus aer ad ignem, ignis ad ſphæram lunæ, & reliqui orbes ad reliquos. Singula hæc ratio noſtra diſputat per iter compoſitionis & reſolutionis vltro citro ſurſque deque gradiens, & modo

hæc, modo illa cogitans, neque ceſſat ratiocinari
vſque dum per phantaſma, effigiem, intentiones,
ſplendorem, lumen, lucem, ad luminaria, ſcilicet
ad ipſum de quo loquimur ſolem reuerterit. In
primis imaginem lucidam agnoſcit, deinde indi-
cat ipſam eſſe propriā illius flammæ ſtupeæ quam
pridem oculi viderant, tum quod intentio eius à
re viſa per διαφανὲς ad oculum foris producta et-
iam intra fuerit recepta, quod item ſtupa ſit ter-
reſtris, quod ſplendor ſit aereus, quod flamma
ignea, quod candor accidens diaphano inhæ-
rens, quod tranſeat per lucidum atque perſpi-
cuum, ſiue aer illud ſit, ſeu ignis aut cœleſte ali-
quid, ſecundum formæ ſubſtantialis energiam
& operationem peculiarem, deinde meditata ſua
nobiliori cuique ſemper accommodans, relicta
materia, ſecum de forma diſputare incipit, non
iam artificiali, vt cuius ſcrutinium huc non atti-
neat, quæ rectius figura nominetur quam forma,
ſed naturali tantum aut ſuperiore. Pergit itaque
ratio & formarum aliquas reperit eſſe particula-
res, nunc & hic, reliquas vero vniuerſales ſemper
& vbique, tum ex particularibus quaſdam cor-
poribus inexiſtentes quibus dent vt ſint, alias au-
tem formas coaſſiſtentes quibus præſtent vt ſic
ſint, alias omnino ſeparatas à corporeis eſſentia,
virtute, ac operatione, quæ tamen idcirco nomen
quandoque formæ amittunt, atque vel dij, vel
Angeli, vel intelligentiæ, vel animi beati, vel
mentes, aut alio quolibet vocantur nomine.
Quæcunque autem ſunt vniuerſales eæ non vltra
formæ, ſed ideæ ſiue ſpecies dicuntur à multis qui
perquam propriè loqui didicerunt. Sic ratio ſane
tantiſper aſcendere dum poterit: cum autem ita
fuerit diſcurrendo extenuata, vt formas quæ cor-
poribus nec inſunt nec adſunt, tanquam naturæ
non ſubiectas comprehendere nequeat, mox
ſubſidiarium accerſit intellectum, qui plane vt
hanc materiam abſtrahit ab hac forma, ceu aſini
cuiuſdam in agro ſepulti, quam natura induit
graminis forma ex cadauere illo floreſcente, ita
rurſus formam quoque ſimpliciter à materia co-
natur abſtrahere, id vero experitur arduum eſſe
ac laboris plenum: facile enim eſt abſtrahere ma-
teriam à forma, ſed formam abſtrahere à mate-
ria difficile, quapropter intellectus ille purgatiorē
ſe eleuat, vt menti occaſionē in ſe influendi præ-
beat, cuius claritate fretus formas agnoſcit nōnul-
las eſſe penitus à corporeis eſſentia, virtute, ac o-
peratione abſolutas, & ob id neq; loco neq; tem-
F pore concluſas, quo vere oporteat eas arbitrari
ſupra cœlos eſſe, vbi ceſſat motus & tempus. Hinc
voluntatem noſtram inſtruit vt eſſe quædam cre-
dat extra cœlos entia optimam vitam ducentia,
qua toto æuo fruantur, ibique nullum ſecundum
inchoare mundum, luminibus viuis & menti-
bus puriſſimis offertiſſimum, quem poſſit intra-
re animus humanus fortiter contemplando, cer-
te multo potius quam oculus corporeus tranſcen-
dere orbem ſolis acute videndo. Vtque ſolem
non aſpicimus niſi ſol nos reſpiciat, ita mundum
ſuperiorem videre nequimus niſi & ille nos vi-
deat: eſt enim totus oculus ipſe, quoque ſole cla-
rior. Vt Solem autem comprehendimus per lu-
men ſolare, ita diuina comprehendimus per lu-
A men diuinum, & qui viſu corporeo poſſumus
non ſolum orbem ſolis, verum etiam ſuperio-
res ſtellas & ſummum cœli capere, cur non poſ-
ſet mens noſtra quæ virtutem corpoream modo
quodam infinite præcellit altiꝰ ſuſpicere ac mun-
di archetypi contenta videre, cum tanta pro-
pinquitate concauum, & conuexum ſupremi
cœli vniantur, à quo conuexo æternitatis hori-
zon nihil diſtare videatur? Intuemur itaque (mi-
hi credite) alterius mundi diuina mutuo, & illa
B nos viciſſim intuentur, veluti duo directe oppo-
ſiti oculi per vnicam lineam viſualem recipro-
ce circumacti. Tum Philolaus, Omnia, inquit,
quæ doces, Simon, Pythagorica ſunt, & Italicæ
philoſophię propria, quam inter nos heri diſcuſ-
ſimus parumper ego & Marranus mecum. Ad
hæc ille, Vos equidem quid appellare duxeritis
Pythagoricum ignoro, at hoc ſcio hæc eſſe Ca-
baliſtica quæ hactenus propoſui, à priſcis Caba-
læis tradita, & omnia lege diuina Hebræorum
C complexa. Hinc naſcitur illa enumeratio quin-
quaginta portarum intelligentiæ, circa quas tan-
topere Cabaliſtarum ſtudia deſudant, diuinitus
à Moyſe Dei ſeruo receptarum, quarum cogni-
tionem ipſe quoque poſteris nobis tradidit vni-
uerſitatis conditionem explicantium, וכבר אמרו
רבותינו חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלן
נמסרו למשה חוץ מאחד שנא ותחסרהו מעט
מאלהים: id eſt, Iamque dixerunt Magiſtri no-
ſtri quinquaginta portæ intelligentiæ productæ
D ſunt in mundo, & omnes illæ traditę ſunt Moy-
ſi, præterquam vna, quia dictum eſt, Minuiſti
eum paulo minus à diis. Super iſto Cabaliſta-
rum ſermone dixit Ramban in Geneſeos exor-
dio, quod eiuſcemodi omne Moyſi traditum per
portas intelligentiæ, contentum eſt in lege diui-
na Iudæorum, vel ſenſu literali vel allegorico, per
dictiones, vel arithmeticas ſupputationes, vel
Geometricas literarum figuras ſiuę deſcriptas ſeu
tranſmutatas, vel harmoniæ conſonantias ex for-
E mis characterum, coniunctionibus, ſeparationi-
bus, tortuoſitate, directione defectu, ſuperabun-
dantia, minoritate, maioritate, coronatione,
clauſura, apertura & ordine reſultantes. Et per il-
lam quoque legem à diuino Spiritu adeptus eſt
Salomon rex ſapientiſſimus omne quod noue-
rat: de quo ſcriptum eſt in libro Regum quod
Deus ei dederit ſapientiam & prudentiam mul-
tam nimis quaſi arenam in littore maris, & creue-
rat ſapientia Salomonis ſuper ſapiētiam omnium
Orientalium & Ægyptiorum, & erat ſapientior
cunctis hominibus, & diſputauit ſuper lignis à ce-
dro quæ eſt in Libano vſque ad hyſſopum quæ e-
greditur de pariete, & diſſeruit de iumentis & vo-
lucribus & reptilibus & piſcibus. Vltra hæc con-
firmat noſtram ſententiam Gerundenſis, & con-
cludit ita, וכל זה ידע בתורה והכל מצא בה
בפירושיה בדקד ועיה באותיותיה וכקוציה: id eſt,
Omnia hæc cognouit per legem, & omnia inue-
nit in ea per expoſitiones ſuas, per Grammaticas
G ſubtilitates & per literas eius, & per calamiſtratio-
nes illius. Cōtigit autem ei hoc, poſtquam ad ple-
num fuiſſet duodequinquaginta portarum in-
telligentiæ rationem conſecutus, quæ aperiunt o-
mnium creaturarū cognitionem. Sunt enim cun-
ctæ res

ctæ res vniuerſaliter in quinas conditiones diſ-
tributæ. Nam aut elementa ſunt, aut elementata,
aut animæ, aut cœleſtia corpora, aut ſupercœle-
ſtia incorporea. Horum fortaſſe quodlibet de-
cem recipit conſiderationes, quarum capitula
ſunt, quæ ſequuntur. Genera generaliſſima, ge-
nera ſpecialia, ſpecies generales, ſpecies ſpecia-
liſſimæ. res indiuiduæ quæ vlterius conſtant ma-
teria & forma, vel quibuſdam vtrique propor-
tionalibus, contrahunturque ſingulariter dif-
ferentiis, proprietatibus & accidentiis. Decem
hi tam eſſentiarum, quam intelligentiarum mo-
di per quinque multiplicati quinquaginta ia-
nuas aperiunt, per quas intramus in creatura-
rum penetralia illa eminentibus notis in operi-
bus ſex dierum deſignata, & à Cabaliſtis ſtu-
dioſe deprehenſa receptaque. Iam iſto artificio
ænigmaticus ſcrupus à Comite Mirandulano
inter noningentas concluſiones ſuas propoſi-
tus, facile in enodem ſcirpum explanabitur.
Aiebat enim ſic, Qui ſciuerit, quid ſit denarius in
Arithmetica formali, & cognouerit naturam
primi numeri ſphærici, ſciet ſecretum quinqua-
ginta portarum intelligentiæ, & magni Iobelei,
& milleſimæ generationis, & regnum omnium
ſeculorum. Hæc Mirandulanus. Ducatur ita-
que velim ſphæra plana ſiue circulus decem fi-
gurarum numeralium ſuper centrum, quod ſit
quinque, eſt enim medium denarii, & in eius
circumferentia particulariter denariæ ſuppu-
tationis numeri ſinguli deſcribantur, tranſeat-
que diameter à minimo ad maximum, hoc eſt,
ab vno ad nouem; cuius diuiſio duos ſemicir-
culos efficiet (à parte ſiquidem dextra ſphæræ,
poſt vnum & ante nouem ſuperius commemo-
rata ponuntur duo, tria, quatuor, quinque: à par-
te autem ſiniſtra poſt vnum: & ante nouem, re-
ponantur quinque, ſex, ſeptem, octo, & trahan-
tur lineæ per centrum à duobus ad octo, à tribus
ad ſeptem, à quatuor ad ſex, à quinque ad quin-
que) Tum ſi maximo cuique tantum ſubtraxe-
ris, quantum abundat ſupra quinque, quod eſt
ſphæræ denariæ centrum, atque idem ſuo mi-
nimo addideris, qui à quinque defecit, ſemper
ex vtriſque oppoſitis numeris quinque & quin-
que adæquata ſurgent, quare comparatis inuicem
linearum punctis, quælibet lineæ deſcriptio nu-
meralis, quinque & quinque obtinet. Quinarius
igitur numerus in circulo denariæ reuolutionis
dicitur ſphæricus, quia, vt vidiſtis, omnes numeri
ſphæræ ad quinque rediguntur, Id autem fit per
quinque lineas in ſphæra ductas, quarum ſingu-
læ decem continent. Eo itaque ſphærico nu-
mero per decem multiplicato naſcentur quin-
quaginta ſiue portæ intelligentiæ, ſeu anni Iobe-
lei, cuius proportio dupla, quæ eſt Arithmetica
formalitas, in ſe multiplicata, milleſimam gene-
rationem procreabit: quod ſi perpetuo ſic facies,
apparebit infinitudo, quæ eſt regnum omnium
ſeculorum à Cabaliſtis אין סוף *Enſoph* nomina-
tum, & eſt Deitas ipſa ſine indumento. Reliqua
enim Deus produxit amictus lumine ſicut ve-
ſtimento, vt eſſet lumen de lumine, ac inde cum
veſtimenti ſui lumine creauit mundum intelli-
gibilem ſpirituum ſeparatorum & inuiſibilium,
A quod Cabaliſtæ vocant cœlum, vt ex me ſæpius
accepiſtis. Ad hunc modum intelligo verba ſa-
pientiſſimi & maximi Rabbi Eliezer, qui cum
iſtam propoſuiſſet quæſtionem; vnde creatum
ſit cœlum, reſpondit, מאור לבושו לקח, id eſt,
de lumine veſtimenti ſui ſumpſit. Recitantur hæc
à Moyſe Maimoni oſtenſore Perplexorum in vi-
geſimo ſexto capite libri ſecundi, & à Rabbi Io-
ſeph iuniore Caſtilienſi, ciue Salemitano in Hor-
ti nucis volumine ſecundo. Vſque huc adſcendit
B Moyſes Dei ſeruus, vt cognoſceret lumen veſti-
menti eius, & ſabbathum ſabbathorum, & Iobe-
leum ſuperius, & milleſimam generationē, quod
totum nil aliud eſt, quam mundus ſuperior Idea-
rum, Angelorum, fœlicium animorum. Igitur
cum indumentū Dei tranſcendere, ac faciem eius
videre nequiuerit, recte dicetur ex quinquagin-
ta portis intelligentiæ vna caruiſſe, quam aliqui
noſtrum fuiſſe opinantur תחיית, id eſt, viuifica-
tionem: tamen iis haud aſſentior, magis vero eſſe
C puto Dei eſſentiam, quam ſymbolum indicat
Tetragrammaton; & eſt mundus incompara-
bilis, nulla comprehenſibilis proportione. Di-
xit namque Moyſi Deus, Faciem meam videre
non poteris. Seu verius ſic, et facies meæ non vi-
debuntur, ſed vocabo nomen Tetragrammaton
coram te, 33. Exodi, quod explanant Cabaliſtæ,
שאקרא לפניך השם הגדול שלא תוכל לראותו:
id eſt, Vocabo coram te nomen illud magnum,
quod non poteris videre: ita enim Ramban Nah-
D mani ſcribit, Quo plane apparet Deum iuxta
ipſum eſſe ſuum Tetragrammaton, à Moyſe
non fuiſſe viſum. Hoc ſane portarum eſt omni-
um principium ſupra omnem creaturam ante
creationis exordium, de quo legitur, Creauit
Deus cœlum & terram. Et Chaldaica Onkeli
translatio ſonat ita, Creauit Tetragrammatus cœ-
lum & terram. Deus ergo Tetragrammatus crea-
uit omnia, quem vos Tetractyn nominare audi-
ui. Dixit autem Rabbi Eliezer, vt in capitulis eius
E extat, עד שלא נברא העולם היה הקבה ושמו בלבד
id eſt, Vſquequo non fuit creatus mundus, fuit
Deus, & nomen eius ſolummodo. Alii quoq; Ca-
baliſtæ aſſerunt teſtimonio Moyſi Ægyptii, capi-
te 29. libri ſecundi Perplexorum ſic: חחמה שלא
היה שום דבר נמצא כלל אלא השם וחכמתו id eſt,
Ab initio cum non eſſet vlla res, erat penitus ni-
ſi nomen Dei & ſapientia eius. Ergo antequam
eſſet creaturarum quicquam, iuxta Cabalæ do-
ctrinam, nihil erat niſi Deus, & nomen eius Te-
F tragrammaton, & ſapientia eius. Sola certe tria
hæc receptio noſtra continet, quæ prima crea-
tionis porta magiſtro noſtro Moyſi nequaquam
fuit aperta. Quare dicitur legem diuinam perue-
ſtigaſſe tantummodo per nouem & quadragin-
ta portas. Ioſue autem denuo vna minus, ſcili-
cet per octo & quadraginta Sic enim in libro Ex-
planationum Alphabeti à R. Akiba recepimus,
ואחר מתתו של משה נתעלם מיהושע שער אחד
ונשתארו מח שערים ושלמה נתקשה על אותו
G שער להחזירו ולא היה יכול: id eſt, Et poſt mortē
Moyſi abſcondita fuit de Ioſue porta vna, & re-
lictæ fuerunt quadraginta octo portæ, & Salo-
mon laborauit ſuper illa porta ad reducendum
eam, ſed non erat potens. Hoc ita receperunt Ca-

baliſtæ, quoniam de Moyſe ſcriptum eſt 34. Deu- A teronomii; Non ſurrexit Propheta vltra in Iſrael ſicut Moyſes. Non igitur Ioſue valuit tantum aſcendere, quantum Moyſes aſcenderat, idcirco haud abs re affirmatur vno fuiſſe gradu inferior. De Salomone autem Eccleſiaſt. duodecimo legitur, quod quæſiuerit, vt inuéniret res beneplaciti, ſed addunt Cabaliſtæ, Deum ei præcepiſſe ſic, Scribas recte verba veritatis: ea eſſe dicimus tradita & recepta per viam Cabalæ, quatenus aliud conſcribere non auderet, niſi quod recepiſſet, B idque fuit duobus gradibus inferius, quam Moyſi receptio. Poſt Deum porta ſecunda eſt mundus archetypus, & dicitur, Cœlum à Deo Tetragrammato in ſapientia creatum, iuxta Thargum Hieroſolymitanum, quod loco בראשת id eſt, in principio, poſuit בחכמתא, id eſt, in ſapientia, quippe confirmans, quæ diximus, quod in ſapientia creauit Deus Tetragrammatus cœlum, conclaue Angelorum, de quo plane nihil à Moyſe fuit expoſitum, ne rudi & agreſti popu- C lo vel non intellecta vileſcerent, vel idololatriæ præberent occaſionem. At viſibilis iſte mundus terra intelligitur, quem inter portas tertiam eſſe affirmamus. Per inane autem ſymbolice notari materiam putabimus, portam intelligentiæ quartam. Per vacuum, hoc eſt, priuationem, quintam. Eſt & ſexta horum appetitus, naturalis abyſſus. Deinceps pro quibuſuis ſex dierum operibus reliquæ portæ ſequuntur. Iam enim quatuor elementorum ſignacula portas quatuor in- D dicant: purum namque elementum ignis ſecundum Moyſen Ægyptium libri Perplexorũ ſecundi capite vigeſimo ſexto tenebræ nuncupatur, ſpiritus, aer: aqua, humor elementaris: lux, forma ſubſtantialis: dies, accidentia, quæ maxime nobis conferunt ad cognoſcendum quod quid eſt. Nox ſunt proprietates occultæ: Veſper, corruptionis via: Mane, generationis: Dies vnus, qui certa ratione non dies primus nominatur, ſed dies vnus, ſignificat compoſitum in lucem editum. Die ſe- E cundo, aquæ ſupra firmamentum ſunt ſpecies rerum vniuerſales. Firmamentum, horizon æternitatis & temporis. Aquæ ſub firmamento, influentiæ cœleſtium corporum naturales. Die tertio ſequitur aliud cœlum viſibile ac materiale, porta ſcilicet vndeuigeſima: inde terra, quam terimus, deinde maria, quæ nauigamus, ſic herbæ, ſemina, ligna, fructus. Quarto autem luminaria, ſigna, tempora, dies, anni, ſplendor, ſol, luna, quibus planetis cæteri com- F municatione caloris & frigoris, ſiccitatis & humoris comprehenduntur. Calet & ſiccat Saturnus, Mars ac Iupiter cum ſuo Sole: humectat & infrigidat Mercurius ac Venus cum ſua Luna, etiamſi ſeptem hæ ſphæræ diſtinguantur ſpecifice. Deſignant præterea portam reliquæ ſtellæ nonam & trigeſimam. Tum die quinto prodeunt animæ viuentes, quæ eſt vita mortalium, & in aquis reptilia, & cete, & piſces, & generatim volatilia, & particulariter aues. Sexto animal pro- G greſſiuum in terra, & reptile terreſtre, & iumenta, & beſtiæ. Tandem porta quinquageſima, quæ eſt homo. Hi ſunt quadraginta nouem creaturarum cognoſcendarum modi, שערי בינה & ſuprema porta vnus creator omnium à nullo homine niſi à Meſſiha plane cognitus, quoniam ipſe eſt lux Dei & lux gentium, ideoque & cognoſcit Deum, & Deus cognoſcitur per eum. Regius enim Propheta Dauid ad Deum ſic exclamat, Mitte lucem tuam: quod interpretatur R. Salomon Gallus, המשיח שנרמח לאור שנ ערכתי נר למשיחי, id eſt, Meſſiham qui comparatur luci, quia ſcriptum eſt, Paraui lucernam Chriſto meo. Et Eſaias ait, Dedi te in fœdus populi, in lucem gentium. Et rurſus; Ambulabunt gentes in lumine tuo. Scripſit autem Ariſtoteles id, quod eſſe verum arbitror, viſionem fieri non poſſe niſi cum lumine, vt legitur in libro de Anima, οὐχ᾽ ὁρατὸν ἄνευ φωτός, id eſt, nihil viſibile ſine luce. Quapropter ambulantibus nobis ad rerum omnium inſpectionem, conducit admodum itineri adhibere lumen, vt viam qua poſſimus abſque pedum læſione proficiſci, matura cum prouidentia eligamus. Ad quod receperunt Cabaliſtæ tramites quoſdam luminoſos, & illuſtria experimenta, quæ nominarunt לב נתיבות החכמה, i. triginta duas ſemitas ſapientiæ, quarum meminit Abraham in libro de Creatione, quem ſic incipit, בשלשים ושתים נתיבות פלאות חכמה חקק יה יהוה צבאות שתו: id eſt, Triginta & duabus ſemitis mirabilibus ſapientiæ excuſſit ſeu exſculpſit Deus Tetragrammaton Zabaoth nomen ſuum. Super quo ſcripſit R. Iacob Cohen, quod dicit mirabilibus, eo ſignificat has ſemitas eſſe arcanas, reconditas & occultas, hanc ſuam interpretationem confirmando per Thargum. Et commentator Rabi Iſhac in eundem librum יצירה teſtatur, quod priſci ſapientes viri cordati, mites & recti per fundamenta legis in Cabala plurimum exercitati docuerunt nos, quod maiores noſtri & patres ambulauerunt per vias multas, vt tandem ſtarent in ſemitis iſtis, quæ dicuntur admiranda ſapientiæ, tradita per Zadkiel Abrahæ patri noſtro in traditione fœderis. Hæc ille. Recenſebo itaque vobis, auditores optimi, ſi modo dignum aliquid exiſtimatione veſtra iudicabitis. Et Philolaus, Perge obſecro: & Marranus, Imo confeſtim exorſa pertexe obteſtor, inquit. Tum ille, triginta duæ, ait, ſemitæ, à ſummo culmine ad ima baſis tendunt, hoc modo notandæ, quarum prima eſt, שכל מופלא, id eſt, Intelligentia miraculoſa, ſic à quibuſdam dicta, ſed rectius multo nominabitur, Intelligentia occulta. Nam Rabbi Salomon Gallus in libro Deuteronomii cap. 30. probat hoc verbum מופלא ſignificare מכוסה in verſu, Quoniam mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt: vbi docet legendum eſſe, non occultatum à te eſt, idque per Caldaicas translationes illic citatas. Eſt autem lumen dans intelligere præcedentia ſine principio, nominaturq; gloria prima, quoniam nulla creaturarum mera eſſentiæ ac veritati eius valet appropinquare.

Secunda שכל מקודש id eſt, Intelligentia ſanctificans, eſt fundamentum ſapientiæ æternę, quę vocatur fides, & nominatur parens fidei, eo quod de eius virtute fides infunditur.

Tertia שכל שלם id eſt, Intelligentia abſoluta, eſt intentio principiorum, quæ non radicauit

ad redu-

ad reducendum ſibi aliqua in penetralia maieſtatis ſuæ, quæ infunduntur ab anteriore.

Quarta שכל טהור id eſt, intelligentia munda purificat numerationes Cabaliſticas, & figurationem earum emendat, diſponitque terminos & extremitates ſuas, vt ſint abſque detruncatione aut diſperſione.

Quinta שכל מזהיר id eſt, intelligentia fulgida, dicitur Cabaliſtis gloria ſecunda.

Sexta שכל מתנוץ id eſt, Intelligentia reſplendens, ſedet ſuper throno ſplendoris, & illuſtrat fulgorem luminariũ, & infundit influxum ſuum præfecto ſuperficierum & eminentiarum.

Septima שכל מנהיג id eſt, Intelligentia inductiua, eſt ipſe thronus gloriæ, perficitque veritatem communicationum ſpiritualium.

Octaua שכל נשרש id eſt, Intelligentia radicata, quæ conueniens vnio dicitur, & eſt proprium ipſius prudentiæ, quæ infunditur à ſapientia ſuperiore.

Nona שכל נצחי id eſt, Intelligentia triumphalis vel æterna, vocatur paradiſus voluptatis paratus ſanctis.

Decima שכל ההרגש id eſt, Intelligentia diſpoſitiua, aptat ſanctis in fide apparatũ, vt induantur Spiritu ſancto, & eſt illud, quod vocatur *Thiphereth*, in ſtatu ſupernorum.

Vndecima שכל בהיר id eſt, Intelligentia claritatis, eſt ſpecies ipſa magnificentiæ dicta, חזחזית, quoniam ex ea oritur viſio vatibus viſionem videntibus.

Duodecima שכל קבוע id eſt, Intelligentia notata, inſignis raptus, à qua defluunt virtutes ſpirituales inſtar infuſionis vnius ab altera, ſecundum primi influentis energiam.

Tredecima שכל נסתר id eſt, Intelligentia recondita, illuſtrat ſolum potentias talium intellectuum, qui per cogitationem fidei creditę vident.

Quartadecima שכל מאיר id eſt, Intelligentia illuminás, quæ eſt ipſe Haſmal Angelus Ezechielis, quaſi ſpecies electri, inſtitutor arcanorum, animalium ſanctuarii, & intentionum eorum.

Quintadecima שכל מצוחצח id eſt, Intelligentia ſubtiliata, diſponit ordinem, quo conceditur acceſſus per gradus aſcenſionis.

Sextadecima שכל נאמן id eſt, Intelligentia fidelis qua augentur virtutes gratificatæ iuxta vitas eorum, in quibus habitant.

Septimadecima שכל נסיון id eſt, Intelligentia probatoria, eſt tentatio & probatio antecedens, in qua cõſiſtit donum Dei benedicti erga omnes ſanctos eius.

Octauadecima שכל קיום id eſt, Intelligentia confirmans, eſt virtus reſtaurans in numerationibus Cabaliſticis, ſi quid illis deſit, veſtiendo eas de Spiritu ſanctitatis ſuæ.

Nonadecima שכל הרצון id eſt, Intelligentia voluntatis prouidet omnibus creatis, & per eam cognoſcunt Cabaliſtæ veritatem ſapientiæ ſuperioris.

Vigeſima שכל מעמיד id eſt, Intelligentia conſtituens, facit ſtare ipſam creationem in caligine munda. Et Magiſtri Cabalæ dicunt, quod ſit caligo, iuxta illud, Caligo in circuitu eius.

Vigeſimaprima שכל מחודש id eſt, Intelligen- A tia innouans, per quam reparantur & innouantur omnia creata in hoc mundo.

Vigeſimaſecunda שכל בית השפע id eſt, Intelligentia domus largitatis, de medio infuſionis illius trahuntur arcanum & abſconditum, quæ habitant in vmbra eius, & adhærent eductionis ſtudio atque diligentiæ promouentis ad alta.

Vigeſimatertia שכל הפעולות id eſt, Intelligentia actiuitatum, eſt collectio & vniuerſitas opera- B tionum ſpiritualium, ſic dicta propter influxum, qui congregatur in ea de fonte pelagi ſuperioris, & gloriæ excelſæ.

Vigeſimaquarta שכל נבדל id eſt, Intelligentia medians, qua colligitur influentia gratiarum, & ipſa infundit largitatem in omnia ſtagna ſeu piſcinas benedictionum à ſe appropriatarum.

Vigeſimaquinta שכל כללי id eſt, Intelligentia collectiua, qua colligunt aſtrologi iudicio ſtellarum fatales euentus, & notitiam eorũ perficiũt C ſphæris & orbibus ſuis.

Vigeſimaſexta שכל נעבר id eſt, Intelligentia adminicularis, concurrit in ſubſidium ad omnes operationes planetarum, & alios influxus cœleſtes.

Vigeſimaſeptima שכל תמידי id eſt, Intelligentia perpetua, quotidie continuatur per meatum ſolis & lunæ ſecundum conditiones eorum.

Vigeſimaoctaua שכל מוגשם id eſt, Intelligentia corporalis, informat omne corpus, quod cor- D poratur ſub orbibus, itemque magnitudinem illorum.

Vigeſimanona שכל החפץ המבוקש id eſt, Intelligentia complacentiæ quęſiti, recipit diuinam infuſionem, vt participet de irrogatione eius ſuper omnia creata.

Trigeſima שכל מורגש id eſt, Intelligẽtia concitatiua ſenſuum, quæ fiunt entia ſub orbe ſupremo, & omnia genera mixtorum.

Trigeſimaprima שכל דמיוני id eſt, Intelligen- E tia imaginaria, qua variantur & alterantur omnes figuræ at imagines creatæ iuxta ſuperficies rerum & naturas earum.

Trigeſimaſecunda שכל מוטבע id eſt, Intelligentia naturalis, qua conſummatur natura rerum materialium ſub ſphæra lunæ ad perfectionem ſuam.

Complexus ſum breui catalogo, viri externorum dogmatum cupidiſſimi, quæ noſtri maiores & de quinquaginta prudentiæ portis, & de dua- F bus atque triginta itineribus ſapientiæ multis in libris difficiliore ſtudio tractant, & eſt res profecto meliore digna magiſtro, ac multi ſudoris ſane, quæ maximam vim habeat ad cohortandum nos, vt ferme ſemper cum Angelis verſemur in cõtemplatione ſummarum & diuinarum rerum, quibus ſi familiares eſſe cœperimus, nihil nobis erit aut dictu aut factu difficile. Familiaritatem eam literæ conciliant, quæ illorum munus ſunt. Eas ſi adhibuerimus decem numerationibus Ca- G baliſticis, ſtatim conſurgit duorum & triginta numerus. Quod ſcriptum in libro *Iecira* legitur, עשר ספירות בלימה ועשרים ושתים אותיות: id eſt, Decem numerationes *Belima*, & viginti duæ literæ. Quapropter non pauci ſcriptores & decem iſtis proprietatibus ſilentio dignis, & vi-

ginti duabus literis hanc ſemitarum conſtant ſummam pro meo quidem more in eum ordinem digeſtarum, quem tamen alii haud pariter obſeruant. At vero illud literarum collegium, ſi quinquaginta portis diligenter applicuerimus, inde ſeptuaginta duorum angelorum felicem ſeriem comperiemus, quibus *Sem hamephoras*, id eſt, nomen expoſitorium illud magnum ſummi Dei conſtare perhibetur. Nam ad quinquaginta viginti duo addita, 72. procreabũt. Hi ſunt angeli fortes vniuerſæ terræ, per quos putatur Moyſes ille miraculorum operator manu ſua mare vſque ad ſiccum diuiſiſſe, quoniam ipſi ſunt angeli diuiſionis: Et diuiſit Deus terram iuxta numerum angelorum eius. Sic enim in libro portarum iuſtitiæ, quem Rabbi Ioſeph Ben Carnitol, celebris in Cabala magiſter, conſcripſit, inter alia legimus, ונשארו כל אומות מסורות ביד עשרים id eſt, Et relictæ ſunt omnes gentes traditæ in poteſtatem ſeptuaginta præfectorum, hoc eſt, principum angelorum, quibus Racanat peritiſſimus Cabaliſta Geneſ. 48. ſeptuaginta palmas applicat illas circa duodecim fontes, quos noſtis. Quinetiam certum eſt, duas ibidem fuiſſe columnas nubis & ignis, quibus duo præpoſiti erant angeli. Quare non inaniter exiſtimabimus in eiuſcemodi ſectione maris, & liberatione filiorum Iſrael acceſſiſſe Moyſi ſeptuaginta orbis terrarum angelos, & duos illos columnares in miniſterium ſalutis, quæ nobis plane contingit ex nomine Tetragrammato ineffabili, per ſeptuaginta duo nomina, quæ de ſacra ſcriptura colliguntur explanato, Exodi decimoquarto, à verſu, Tollenſque ſe angelus, vſque in finem, vbi legitur, Diuiſaq; eſt aqua. Sunt nimirum ea nobis ſacrata ſignacula hodierna ætate memori mente repoſita, quibus ſymbolis Angeli vocati ferunt opem hominibus, ad laudem & gloriam ineffabilis Dei, de quo ſcripſit R. Salomon in expoſitione Talmud, teſtimonio Gerundenſis, in Geneſeos exordio. Symbolorum itaque characteres hi ſunt, quos digito vobis pingo:

והו ילי סיט עלם מהש ללה אכא כהת הזי אלד לאו
ההע יזל מבה הרי הקם לאו כלי לוו פהל נלך ייי
מלה ההו נתה האא ירת שאה ריי אום לכב ושר יחו
להח כוק מנד אני חעם רהע ייז ההה מיך וול ילה
סאל ערי עשל מיה והו דני החש עמם ננא נית מבה
פוי נמם ייל הרח מצר ומב יהה ענו מחי דמב מנק
איע חבו ראה יבם היי מום. Omnia hæc nomina manant de proprietate clementiæ, vt aſſerunt Cabaliſtæ: illa vero vna extat de decem numerationibus, quarum vobis arborem demonſtrabo, ſi adnuerint ſuperi, & vos ſi me audire parati eritis. Quin paratiſſimi, ambo, inquiunt, qui ob id tanta itinerum pericula obiuimus, tot & tantis ſumtibus erogatis. Sed perge, aiunt, vt de iſtis angelis aliquid diſcamus, quorum nomina Marrano mihi nunquam audita fuere, credo & tibi quoque Philolao pariter. Certe, ait ille, vt ne viſi ſunt vnquam iſti mihi Angeli quidem, ita ne ipſorum cognita mihi ſunt nomina, ſed amabimus te vir optime, indeſinenter perge. Tum Simon, Fuiſſe Angelos, inquit, multos, qui ad tantum & tam admirandum Moyſi opus concurrerent, cum aquas maris ita diuideret, vt Iſraelitæ ſiccis pedib. tranſirent, id ex ipſa poſſumus ſacra ſcriptura deprehendere, ne quis me veteratorem putet. Verba namque diuina in eo loci hæc ſunt, ויסע מלאך האלהים, id eſt, & migrauit Angelus Angelorum. Non vt vos pronuntiatis Latine, Tollenſque ſe Angelus Domini. Non enim *Adonai* poſitum eſt hic, quod interpretamur Dominum: ſed *Elohim*, quod vos pariter Angeli tranſlatum quotidie legitis, Minuiſti eum paulo minus ab Angelis: &, In conſpectu Angelorum pſallam tibi. At nequaquam etiam hic ſcribitur, vt alias crebro Angelus *Elohim*: ſed memorabiliter ſic, Angelus *Haelohim*, intercedente articulo demonſtrante, perinde atque dicere ſacra hiſtoria vellet, Per hunc nobis Angelum caſtra præcedentem, cognoſcite hic plurimos quoque alios adeſſe Angelos orbis terrarum principes. Adſtipulatur nobis Talmud in *Mechilta*, vbi Rab. Nathan à Magiſtro noſtro Simeone Ben Iochai cognato meo, huius quæſtionis petit ſolutionem. Quæſo, inquit, quare vbique ſcribitur Angelus *Adonai*, hic autem Angelus *Haelohim*? cui reſpondet, אין אלהים בכל מקום אלא דיין id eſt, Non Deus in omni loco, ſcilicet, ſignificatur, niſi præſes ſiue præfectus. Igitur Angelus ille ſimul cum ſeptuaginta præſidibus prouinciatum intelligitur affuiſſe, ob idq; ita dictus *Mallach haelohim*, Angelus illorum præſidum ſeu præfectorum, & alter item Angelus ignis eorundem præſidum ſocius, vt iure optimo ſeptuaginta duo numerentur, quorum ſigna vidiſtis iampridem à me deſcripta, quæ ſi vultis, vel potius quia vultis (noui enim vos velle) docebo, quanam via è ſacris literis educatur. Iam hos ipſos aſſumite treis verſus, ויסע ויבא ויט ac in modum erectæ columnæ ſingulos more Cabaliſtico à dextra ad ſiniſtram ita conſcribite, vt vniuſcuiuſque verſus literæ à ſummo ad imum continuo altera ſequatur alteram, tunc primi verſus characterem primum ponite, qui *vau* nominatur. Deinde ſecundi verſus characterem vltimum vſu retrogrado accipite, qui eſt *he*: tum poſtremo recurrite ad tertii verſus initium, quod rurſus inuenietis *vau* eſſe. Cumque treis characteres ordine iſto coniunxeritis, naſcetur primi Angeli memoriale *vau*, *he*, *vau*. Et ſecundi *iod*, *lamed*, *iod*. Et tertii *ſamech*, *iod*, *teth*. Sic quoque de reliquis ſemper ternis atque ternis. Præſenti autem modo tribus columnis rite, vt fieri debet, erectis, quodlibet ſignaculum Tetragrammati expoſitorium conflabitur. Eia videte, conſiderate, contemplamini bene, num hoc ipſum ſumma lætitia eſt, omne huius ſeculi gaudium excellens, recordari ſanctos nutus Dei, & diuinos vultus, quos Hebræi *Malachim*, Græci ἀγγέλους, Latini Deos nominant, tractare animo & manibus tam puras, tam pias, tam conſecratas res, conuerſari ſtudioſe cum illis candidiſſimis ſpeciebus, quarum ſplendor non niſi perſpicacibus generoſarum mentium oculis illuceſcit. Intereſſe conuiuiis atque colloquiis ſpirituum beatorum, qui nos ſupra quam omnium mortalium mos eſt, fraterne diligunt, nec diligunt modo, ſed amant. Geſtire mihi parietes videntur, & hominibus nobis gratulari, quod Dei bonitate factum ſit, vt per quædam humanæ imbecillitatis ſigilla & artificioſa characragmata

ragmata in hilares cœtus admittamur Angelorum, pro virium noſtratum capacitate, cum quibus tranquillo corde gaudeamus & lętemur, quos colamus & veneremur, quibus honorem tali & tam ſublimi naturæ debitum impendamus, à quibus viciſſim & amemur, & inſtituamur, & cuſtodiamur. Tum Marranus, characteres quidem video, inquit, ſed nominum ſonos nō audio, quia igitur pronunciatione inuocentur Angeli, neſcio. Ad hęc Simon, vt oculis videntur, ſic auribus audiuntur, & vt nos vident, ita vocantes audiunt. Id quo modo fieri poſſit, duobus verbis dicam, In ſpiritu & veritate: vt quales habent linguas noſtræ mentes, tales habeant aures Angeli. Et ſicut ſpiritus diuini linguis Angelorum loquuntur, ita ſpiritus humani auribus mentium auſcultent. Non igitur ea neceſſitate ſibi nomina imponunt, quod velint palam nominari & clamari, ſed ſignacula memoratiuà tradūt, quod cupiant à nobis recordari, ne omnem putetis vim diuinam in voce latere. Symbola igitur hæc frequentem Angelorum memoriam poſcunt, quorum ſedula reminiſcentia nos in amorem Dei mutuo traducit, & viciſſim amor in rememorationem. Quem enim fortiter amamus, eius frequenter meminimus, vt eſt in Prouerbio:

Meminerunt omnia amantes.

Idcirco nomen Tetragrammaton nobis Deus condonauit, non vt illo ſe vocemus, quod eſt ineffabile, recteque à nobis ἀνεκφώνητον appellatur, id eſt, non vocabile. Quid enim reſpondit creator quærēti Moyſi, quod eſt nomen tuum? certe hoc aiebat, *I, H, V, H*, hoc eſt nomen meum in æternum, & hoc memoriale meum in generatione & generationem. Eſt igitur Tetragrammaton Æternitati nomen: generationi autem memoriale tantum, quia nequit vlla voce humana componi nomen, quod diuinitatis naturam æquare poſſit. Ab operibus Angelos cognoſcimus, quare pro eiſdem virtutum operibus nomina pariter pronuntiamus, vt à medicina Raphaël, à virilitate Gabriel, à ſtupore ac admiratione Michael, quod interpretamur, Quis tam fortis? propria vero nomina, quoniā eſſentiam ignoramus, noſtræ mortalitatis infirmitas inuenire non valet, nec inuenta imponere, niſi quantum nobis diuina eſt reuelatione conceſſum. Ex numeris itaque ac figuris diuinitus traditis contemplantiſſimi quique ſecundum voluntates Angelorum nomina ſibi formare inſtituūtur, ſicut pueri ex literis voces componere docentur, vel Hebraicis, vel Græcis, vel Romanis, vel Arabicis, vel Ægyptiis, non quod vox enuntianda egeat literis eiuſcemodi, ſed propter noſtræ imbecillitatis memoriam, vt ſint nomina quaſi notamina, quæ ſenſus noſtros incitent vel figura vel voce, rurſumque ſenſus moueat phantaſiam, phantaſia memoriam, memoria rationem, ratio intellectum, intellectus mentem, mens Angelum. Scripſit huius generis aliquid perquam eleganter ex veſtris quidam inſigni nomine Philoſophus Tyrius Maximus in libro τῶν ἐν ῥώμῃ διαλέξεων τῆς πρώτης ἐπιδημίας, diſputatione octaua. Vnde id vobis cōiectura innoteſcit, ſatis eſſe, ſi tres verſus, per me ante reſolutos in Angelorum ſeptuaginta duorum reueren-

A tiam & venerationem legeritis ea ſerie, qua Spiritus ſanctus dictauit, prorſuſque per eorum dilectionem in nominis Dei ſummi ardentiſſimum amorem, & extaticam adorationem incubueritis, penſiculatim commemorando, quod ſicut ex numero Tetragrammati arithmetica proportione progreditur numerus ſeptuaginta duorum, ita ſeptuaginta duo Angeli ex ſignaculo Creatoris quodam effluxu diuino producuntur. Cum enim quælibet litera Hebraica numerum peculiarem

B deſignet, oriuntur ex *iod*, *he*, *vau*, *he*, duo & ſeptuaginta, hoc modo: *iod* notat decem, *he* quinque, *vau* ſex, *he* iterum quinque. Totum hoc ex arte Arithmetica, ſic colligatur, *Iod* decem, *iod*, *he*, quindecim, *iod*, *he*, *vau*, vnum & viginti, *iod*, *he*, *vau*, *he*, viginti ſex. Comprehendite nunc ſingula, Decem, quindecim, viginti vnum & viginti ſex, & oriuntur ſeptuaginta duo. Hæc reputantes vobiſcum aperte intelligetis ad inuocandos ſpiritus voce ſpirituali opus eſſe, non au-

C tem clamore, ſeu ſacerdotum Baal, quibus ab Helia Propheta dicitur 3. Regum 18. Clamate voce maiore, forſitan Deus in diuerſorio eſt, aut in itinere, aut certe dormit, vt excitetur. At ſi qua oratione in ſupplicationibus vtimur, non ideo fit, vt Deum vel Angelos ſyllabis aut dictionibus, tanquam erga mortales vſi commoueamus, ſed vt vires noſtras in ardorem illorum incitemus, & fiduciam in eos quaſi anchoram figamus, veluti appellendo nauim in portum ſolent nautæ reſti

D eiecta, vel fune prolato terram attrahere, quanquam immobilem, quo conatu ad terram ſeipſos trahunt. Pari ratione per ſenſibilia nos ſigna quocunque inſtituto compoſita videmur inuiſibilem diuinitatem attrahere, cum tamen reuera nos ipſos mobiles ad immobilem diuinitatem attrahamus. Hoc arcano fundamento ſacramenta vniuerſa, & ceremoniarum ritus perſtant. Hinc ſignis, characteribus & voce vtimur, hinc hymnis & canticis, hinc tympano & choro, hinc chordis,

E cymbalis & organo, aliiſq; id genus muſicis, non vt Deum quaſi fœminam emolliamus, nec vt noſtris blandimentis & adulationibus Angeli capiantur: ſed vt Deum ac diuina exultando, noſtræ conditionis exiguitatem agnoſcamus, ſubiectionem & obedientiam humillime profiteamur, & omnem voluptatem humanā in res diuinas conferamus. Ad ſummum autem, hoc pacto amorem intenſum & ardentem erga diuinitatem concipiamus, qui vnus præter cætera id efficit magis,

F vt omnium gratiarum capaces ſimus: propterea palmas tendimus, brachia expandimus, genua flectimus, ſtantes oramus, iuſſi quoque vaccam triennem, capram trimam, turturem, columbam, per medium diuidimus, arietem in vepribus hærentem cornibus gladio occidentes, igne cremamus, *Thau* ſuper poſtes ædium ſanguine notamus, Serpentem æneum aſpicimus, Cherubim & alias imagines figuramus, Verba compoſita loquimur atque vouemus, Sanctuarium ſtrui-

G mus, Pontificem tam vario & admirando indutum ornatu attoniti reſpicimus. Vniuerſa hæc & ſimilia propter nos ipſos fiunt, vt nos moueant, nos incitent, nos auertant, nos conuertant, à viſibilibus ſcilicet ad inuiſibilia, fidem augeant,

ſpem confirment, & veram inter nos charitatem Deo gratiſſimam, diligenti ἀνακεφαλαιώσει in diuinorum amorem transferant. Dogmata hæc omnia Cabaliſtarũ ſunt, qui, vt liber tertius Perplexorum Moyſi Ægyptii atteſtatur, ſic dicunt, שכונת העבודות ההם זכרון השם תמיד ויראותו ואהבתו ושמירת המצות כולן ושיאמין בשם ית רמה שהוא הכרחי לכל: i. quod intentio ceremoniarũ eiuſmodi eſt memoria Dei frequẽs, & timor eius, & amor eius, & obſeruantia mandatorum omniũ, & quod credatur in Deũ altiſſimũ, id quod neceſſarium eſt vnicuique. Nimirum graui nos mole corporis oppreſſi valde quidem egemus ad ſomnolenti animi excitationem commouẽtibus rebus, vt generoſus equus itinere iam longo fatigatus, cum claſſicum perſonuit, in robur erigitur, ſtare loco neſcit, micat auribus: & elephantus ſegnitie torpeſcẽs, igne oſtenſo reſurgit in audaciã; ita rebus ſecularibus eneruata virtus noſtra, externis & corporalibus incitabulis ſiue vocum ſeu figurarum indiget, vt animi noſtri vigor ſpirituali operi robuſtius inſtet, & cõtemplatio noſtra tanto acrius in ſublime proueh atur, quanto magis attoniti antea obſtupuerimus. In hanc vtilitatem clementes Angeli ſæpe figuras, characteres, formas & voces inuenerunt, propoſuéruntque nobis mortalibus & ignotas & ſtupendas, nullius rei iuxta conſuetum linguæ vſum ſignificatiuas, ſed per rationis noſtræ ſummam admirationem, in aſſiduam intelligibilium perueſtigationem, deinde in illorũ ipſorum venerationem & amorem inductiuas, non enim ſecundum inſtitutum aut placitum hominis ſignificant, ſed ad placitum Dei. Vnde ad vos illud à nobis tranſtulit doctiſſimus veſtra ætate atque ſecta Mirandulanus Comes, quod in nongentis concluſionibus ait, Non ſignificatiuæ voces plus poſſunt in magia, quàm ſignificatiuæ, quælibet enim vox virtutem habet in magia, inquantum Dei voce formatur, quia illud, in quo primum magicam exercet natura, vox eſt Dei: hæc Picus. Tum Philolaus, Soporatos & ſtertentes, inquit, nos homines maiori mouerent excitatione huiuſcemodi nomina, ſi plures ſenſus & non vnum ſolum mouerent, vt non modo noſtris obtutibus per figuras & characteres apparerent, verum etiam articulata voce aures ſimul noſtras pulſarẽt. Quare plurimum opto, ſi fieri poſſit, iſta non ſolum picta videre, ſed dicta quoque audire. Tum Simon, Valde ſegnes, inquit, putandi ſunt, mea ſententia, ac ſi cum tua venia dici liceat, valde quidem hebetes, qui extraneo motu egent, quanquam ita ſumus nati, vt ſemper aliud magis alium afficiat, & non idem omnes pariter. Ad hæc aſſentior tibi, Simon doctiſſime, vera dicenti, Marranus ait, hoc enim & noſtri affirmant, Angelos hominibus apparere aliter atq; aliter pro conditione ac natura vidẽtis. De quo Chryſoſtomus ſuper Matthæum late vt omnia, tandem his verbis de Ioſeph ſcribit, κατ' ὄναρ φαίνεται ὁ ἄγγελος; καὶ διὰ τί μὴ φανερῶς, καθὼς τοῖς ποιμέσι καὶ τῷ Ζαχαρίᾳ καὶ τῇ παρθένῳ; σφόδρα πιστὸς ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ οὐκ ἐδεῖτο τῆς ὄψεως ταύτης. id eſt, Per ſomnium apparet Angelus, & quare non manifeſte, quemadmodum paſtoribus & Zachariæ & virgini? Vehementer credulus erat ille vir, & non egebat viſione iſta. Cui Simon rurſus, Et id tu recte quidem, ac haud aliter Cabaliſtæ ſentiunt, dicentes, quod virtus viſiua in Abraham fortior erat, quam in Loth, idcirco Abrahæ apparuerunt viri, & Loth Angeli. Sed de his alio forte loco. Nunc quod ad noſtram attinet cauſam, magna, vt pernoſtis, eſt hominum diuerſitas. Quidam ſatis grati, & ea ſorte contenti ſunt, Angelos in forma humana vidiſſe, alii in forma ignis, alii in forma venti ac aeris, alii in forma fluuii & aquæ, alii in forma volucrum, alii in forma gemmarum, aut mineræ, aut pretioſorum lapidum, alii in energia prophetiæ, alii in ſpiritu quodam habitante intra ſe, alii in literarũ & characterum figura, alii in ſonitu vocis, & ſic de pluribus viſionum ſpeciebus, in ſacra ſcriptura depræhenſis: vobis autem dum hi characteres 70. nominum nequaquam ſatisfacere videbuntur, demonſtrabo tecta via, non tantum in characteribus commemoratis, verum etiam poſt ea commemorandis, quonam modo ex effigie literarum dictio fiat, quæ poſſit articulate pronuntiari. Eius artis Deum ipſum habemus authorem. Legimus namque in 23. Exodi, Ecce ego mitto Angelum meum ante te ad cuſtodiendum te in via, & ad ducendum te in locum, quem deſtinaui. Sis cautus à conſpectu eius, & audi vocem eius, ne exacerbaueris eum, quia non ignoſcet ſceleribus veſtris, quoniam nomen meum eſt in illo. Per quod cognoſcimus nomen Angeli optimo ritu comprehendere nomen Dei quandoque debere. Ideoque Cabalæi, cum Angeli cuiuſuis nomen ſignificatiue pronuntiare nequiuerint, ſubſidio alicuius nominis Dei, quod illi adiungunt, totum ſimul proferre conſueuerũt. Sicut enim treis hos characteres, מיך aut גברי vel רפא ad ſignificandum Angeli nomẽ impropriè vident vſurpari, niſi addatur nomen Dei *El*, vt Michael, Gabriel, Raphael: ita ipſi quoque in aliis angelicis nominibus ſacram ſcripturam conantes imitari, dicunt Raziel, Iophiel, Zadkiel, Peliel, Malthiel, Vriel, & ſimili more cætera. Quin vero vt Romani Deum ſuum Capitolinum nominant Optimum Maximum, propter beneficia Optimum, propter vim Maximum, Ciceronis teſtimonio in oratione ad Pontifices pro domo ſua: ſic Iudæorum natio Deum ſuum propter beneficia vocat *Iah*, & propter vim ac virtutem appellat *El*. Ita enim Cabaliſtæ ſuper Dauid Regis ſermone, cum ait, Si iniquitates obſeruaueris *Iah*, Domine quis ſuſtinebit: dicunt, יה שהוא עולם הרחמים ארני שהוא עולם הדין: id eſt, *Iah*, quod ſit ſeculum clementiæ: *Adonai*, quod ſit ſeculum ſeueritatis, vt in Portæ lucis capite octauo. De *El* autem ita legitis Numer. decimo ſexto, Fortiſſime *El* Deus ſpirituum omnis carnis, num vno peccante contra omnes ita tua deſæuiet? Optimus igitur nobis Deus eſt, quia clementiſſimus: & Maximus, quia fortiſſimus: quod duo hæc nomina diuina repræſentant *Iah* & *El*, quorum alterum, ſi quoto cuique ſeptuaginta duorum nominum coniunxeritis, nimirum inſigne vocabulum ὀξύτονον efficietis. Hoc certe modo ſemper pronuntiando, vt dictiones fiant triſyllabicæ, ac aſpirationes per ſingularem hanc notam ſcriptæ h flatu forti, tanquam

quam duplici ſpiritu Latinæ literæ h, ex imo pe-
ctore prodeant, & vbique *Iah* vnice per i conſor-
tem pronunietur. Similiter & *El*: Nam vtraque
harum dictionum etiam in compoſitione nomi-
num monoſyllabice profertur, & in eandem ac-
centus cadit. Sunt itaque LXXII. nomina ſa-
cra, quod vnum *Sem hammephoras*, id eſt, ſanctiſſi-
mi Tetragrammati nomen expoſitorium dicitur
per inuocationes Angelorum ab hominibus Deo
deditis, deuotiſque, cum timore ac tremore ſic
enuntianda: Vehuiah. Ieliel. Sitael. Elemiah. Ma-
haſiah. Ielahel. Achaiah. Cahethel. Haziel. Ala-
diah. Lauiah. Hahaiah. Iezalel. Mebahel. Ha-
riel. Hakamiah. Louiah. Caliel. Leuuiah. Paha-
liah. Nelchael. Ieiaiel. Melahel. Haiuiah. Nith-
haiah. Haaiah. Ierathel. Sæehiah, Reiaiel. Omael.
Lecabel. Vaſariah. Iehuiah. Lehahiah. Chaua-
kiah. Manadel. Aniel. Haamiah. Rehael. Ieiazel.
Hahahel. Michael. Veualiah. Ielahiah. Sealiah.
Atiel. Aſaliah. Mihael. Vehuel. Daniel. Haha-
ſiha. Imamiah. Nanael. Nithael. Mebahiah.
Poiel. Nemamiah. Ieialel. Harahel. Mizrael.
Vmabel. Iahhael. Anauel. Mehiel. Damabiah.
Mauakel. Eiael. Habuiah. Rochel. Iabamiah.
Haiaiel. Mumiah. Præſto iam ſunt ad manum,
viri optimi, cum quibus non modo ab imi pecto-
ris penetralibus clandeſtina colloquia muſſare,
verum etiam expreſſas quoque voces miſcere, &
quelibet ſymbolico ſuo nomine inuocare quea-
tis, quanquam ſingularum regionum præſides,
tamen nihil non communicatum habentes. Ta-
metſi enim in mundo ſupercœleſti habitant, at
iſta nihilominus inferiora curant. Si enim hoc
influentiis naturalibus contingit, vt in cœlis com-
moreantur, & ſimul terrena gubernent, multo
magis virtutibus nobilioribus, tenuioribus &
ſimplicioribus mundi ſuperioris, eiuſcemodi ma-
giſtratus pariter ſunt conceſſi, vt penetrẽt noſtra,
& à noſtris viciſſim penetrentur. Ad id vtar Ploti-
ni veſtri aſſertione in libro de Intellectu, & ideis,
& ente, qui ait, Mundus iſte ſenſibilis vno tantum
loco determinatur, mundus autem intelligibi-
lis eſt vbique. Perinde ac ſi dicat, quod ille hunc
noſtrum & ambiat, & ordinet, & conſeruet, &
penetret. Animaduertite autem quid admiratio-
ne dignum Cabaliſtarũ ſapientes huc afferant, in-
quiẽtes ita, אין לך כל עשב ועשב מלמטה שאין לו
מזל ברקיע שמכה אותו ואומר לו גדל i. Non eſt
tibi vlla herba aut planta inferius, cui non ſit ſtella
in firmamẽto, quæ percutiat eã, & dicat ei, Creſce.
In eam iuerunt ipſi ſententiam ſacris literis muni-
ti, vt legitur in Iob capit. 38. Num noſti leges cœ-
lorum, ſi poſueris præfectum ſeu præſidem vel
executorem eius in terra? Non itaque vos retra-
hant orbis terrarum tantæ ſollicitudines, ac re-
rum inferiorum curæ, quibus ſupra nominati An-
geli diſpenſatione creatoris ſunt deſtinati, quo-
minus illos etiam in nouos choros ſupercœleſti-
um hierarchiarum referatis. Cũm enim Angelus
ſit alteritas, ſicut Deus identitas, prima vero alte-
ritas ſit binarius: recte opinabimur, quod ex bina-
rii multiplicatione numerus Angelorum oria-
tur. Multiplicatio autem binarii cubica ſic fit, bis

A bini bis, & erunt octo primus cubus. Octonos ve-
ro quoſq; Angelos in nouem choros ſi diſtribue-
ritis, erunt ſeptuaginta duo, tot enim ſunt nouies
octo. Redite nunc, ſi vultis, per choros ad cubum,
per cubum ad Tetractyn veſtram, quam nos Te-
tragrammaton, Romani quaternitudinem appel-
lant, ab ea ad binarium angelicam naturam ſigni-
ficantem, & inde ad vnitatem Deum Opt. Max. &
experiemini certe, ſi noſtrũ ſtudium ad Angelos
applicuerimus, quod etiam per Angelos Deo iun-
B gamur Tetragrammato ineffabili *iod, he, vau, he*, in
quo primum reſplendet Angelorum iſtorum no-
biliſſima natura. Nã ſi ex quatuor illis literis יהוה
quater *iod* poſueritis, ſicq; deſcendendo ter *he*, bis
vau, ſemel *he*, mox vobis ſurget ſeptuaginta duorũ
ſumma, expoſitoria nominis Dei inenarrabilis &
incomprehẽſibilis, ad quod omnia ſacra nomina
referuntur, quorum ingens copia eſt, ſingula ta-
men appellatiua ſunt, hoc ſolum Dei propriũ eſt
& appropriatũ, quare מיוחד cognominatur. Hæc
C autem ſeptuaginta duo dicuntur vnum nomen
ſymbolicum, eo quod intentio illorum ſit vnum
Deum Opt. Max. ſignificare, licet per multas &
varias rationes Angelorũ, vt notamus principem
per aulicos, & imperatorem per exercitum. Et ea
ſane venerantur atq; colunt magiſtri Cabalæ plu-
rimum, quibus deuoti homines miranda operan-
tur, & mirabiliora quam eloqui mihi fas ſit, ego
tamen virum doctiſſimum in hac cauſa teſtem ci-
tabo Racanat in comment. Ex. 14. qui hos chara-
D cteres & has literas affirmat eſſe, אותיות פורחות
למעלה בעיקר המרכבה והם ממונים לעשות כל
דבר בהם ופעולותיהם ידועים למקובלים: id eſt,
Characteres volantes ſuperne in fundamento ſa-
pientiæ ſpiritualis, & ſunt adminiſtratorii ſpiri-
tus ſeu præfecti ad faciendum omnem rem per
eos, & operationes eorum ſunt notæ Cabaliſtis.
Hucuſque R. Menahem Racanat. Et ſecundum
R. Akiba procedunt de throno gloriæ Dei. Sed
ne quis vana ſuperſtitione ductus putet ab Ange-
E lis omnia humanæ mortalitati cœlitus conferri,
ac non potius per Angelos ab ipſa Dei maieſtate
omnia fieri etiam in Angelis, vt in Daniele Na-
buchadnezer Chaldaice teſtatur, וכמצביה עבד
בחיל שמיא ודארי ארעא id eſt, Et ſecundum vo-
luntatem ſuam facit in exercitu cœli, & habitato-
ribus terræ. Ideo receperunt Cabalæi de libro
Pſalmorum pias orationes ad Deum ſeptuaginta
duobus verſibus habendas, quorum vnuſquiſq;
nomen Tetragrammaton cum nomine Angeli
F ex 72. cõtinet, vno haud abs re excepto, qui prin-
cipium Geneſeos indicat: eleuant autem, quan-
tum fieri poteſt, animos ſuos iſtis verſibus ad De-
um, fortiter aſcendendo de Angelo ad Angelum.
Et ſemper inter laudes Dei tot & tantas ab altera
ad alteram in ſublime tendendo. Ad illud eos iu-
uant Angeli, vt, relicta ſeculari ſolicitudine, pro
captu ſuo vehantur in Deum, ceu leuiſſima plu-
ma tenuiſſimi ſpiritus adiumento ad ſublimia
cœleſtiaque ſuſtollitur. Videte & audire oratio-
G nem verſuum cum Tetragrammato & Angelis:
vtrumque enim vobis tam digito quam voce
monſtrabo ſic:

A ואתה יהוה מגן בעדי כבודי ומרים אשי
ואתה יהוה אל תרחק איילותי לעזרתי חושה
אומר ליהוה מחסי ומצודתי אלהי אבטח בו
שובה יהוה חלצה נפשי הושיעני למען חסדך
דרשתי את יהוה ועננו מכל מגורותי הצילני
זמרו ליהוה יושב ציון הגידו בעמים עלילותיו
רחום וחנון יהוה ארך אפים ורב חסד
באו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני יהוה עושנו
זכור רחמיך יהוה וחסדיך כי מעולם המה
יהי חסדך יהוה עלינו כאשר יחלנו לך
B חי יהוה צורי וירום אלהי ישעי
למה יהוה תעמוד ברחוק תעלים לעתות בצרה
הריעו ליהוה כל הארץ פצחו ורננו וזמרו
ויהי יהוה משגב לדך משגב לעתות בצרה
ויהי יהוה לי למשגב ואלהי לצור מחסי
יהוה אלהי ישועתי ביום צעקתי בלילה נגדך
יהוה אדנינו מה אדיר שמך בכל הארץ
שפטני בצדקתך יהוה אלהי ואל ישמחו לי
קוה קויתי יהוה ויט אלי וישמע שועתי
זבשם יהוה אקרא אנא יהוה מלטה נפשי
C ואני עליך בטחתי יהוה אמרתי אלהי אתה
יהוה שמרך יהוה צילך על יד ימינך
יהוה ישמור צאתך ובואך מעתה ועד עולם
רוצה יהוה את יראיו ואת המיחלים לחסדו
אודה יהוה בכל לבי אספרה כל נפלאותיך
קראתי בכל לב ענני יהוה חקיך אצרה
חלצני יהוה מאדם רע מאיש חמסים תנצרני
אלהים אל תרחק ממני אלהי לעזרתי חושה
הנה אלהים עוזר לי יהוה בסמכי נפשי
כי אתה תקותי יהוה אדני מבטחי מנעורי
D אבא בגבורות יהוה אלהים אזכיר צדקתך לבדך
כי ישר דבר יהוה וכל מעשיהו באמונה
יהוה יודע מחשבות אדם כי המה הבל
יחל ישראל אל יהוה מעתה ועד עולם
אהבתי כי ישמע יהוה את קולי תחנוני
יהוה אהבתי מעון ביתיך ומקום משכן כבודך
יהוה אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה
כי אתה יהוה מחסי עליון שמת מעונך
שמע יהוה וחנני יהוה היה עוזר לי
למה יהוה תזנח נפשי תסתיר פניך ממני
E יהוה הצילה נפשי משפת שקר מלשון רמיה
יהוה ישמרך מכל רע וישמר את נפשך
ואני אליך יהוה שועתי ובבקר תפלתי תקדמך
נדבות פי רצה נא יהוה משפטיך למדני
אם אמרתי מטה רגלי חסדך יהוה יסעדני
טוב יהוה לכל ורחמיו על כל מעשיו
מה גדלו מעשיך יהוה מאד עמקו מחשבותיך
הודיע יהוה ישועתו לעיני הגוים גלה צדקתו
גדול יהוה ומהלל מאד וגדלתו אין חקר
חנון ורחום יהוה ארך אפים וגדול חסד
F יהי כבוד יהוה לעולם ישמח יהוה במעשיו
אודה יהוה בצדקו ואזמרה שם יהוה עליון
ידעתי יהוה כי צדק משפטיך ואמונה עניתני
יהוה בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה
ועתה יהוה לעולם תשב כסאך לדור ודור
סומך יהוה לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים
יראי יהוה בטחו ביהוה עזרם ומגינם הוא
ונפשי נבהלה מאד ואתה יהוה עד מתי
ממזרח שמש עד מבאו מהולל שם יהוה
צדיק יהוה בכל דרכיו וחסיד בכל מעשיו
G יהי שם יהוה מבורך מעתה ועד עולם
ראה כי פקודיך אהבתי יהוה כחסדך חייני
עבדו את יהוה בשמחה בואו לפניו ברננה

הנה עין יהוה אל יראיו למיחלים לחסדו
שובה יהוה עד מתי והנחם על עבדיך
אל תעזבני יהוה אלהי אל תרחק ממני
והתענג על יהוה ויתן לך משאלות לבך
הודו ליהוה כי טוב כי לעולם חסדו
יהוה מנת חלקי וכוסי אתה תומך גורלי
בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ
אודה יהוה מאד בפי ובתוך רבים אהללנו
שובי נפשי למנוחיכי כי יהוה גמל עליכי

Oſtendi iam vobis, optimi viri, qualibet in linea nomen eſſe Tetragrammaton, & treis literas Angeli vel recto vel tranſuerſo, vt fieri ſolet, poſitas ordine de tribus verſibus Exod. 14. ויסע ויבא ויט quos tamen Romani hactenus nō ſunt interpretati. Pſalmodiam autem Latini ſic legunt, vt ante forſitan in Capnione de Verbo Mirifico videre potuiſtis.

ET tu Domine ſuſceptor meus es, gloria mea & exaltans caput meum.

Et tu Domine ne elongaueris auxilium tuum à me, ad defenſionem meam conſpice.

Dicam Domino, ſuſceptor meus es tu, & refugium meum Deus meus ſperabo in eum.

Conuertere Domine, & eripe animam meam, ſaluum me fac propter miſericordiam tuam.

Exquiſiui Dominum, & exaudiuit me, & ex omnibus tribulationibus meis eripuit me.

Pſallite Domino, qui habitat in Sion: annuntiate inter gentes ſtudia eius.

Miſerator & miſericors Dominus, longanimis & multum miſericors.

Venite, adoremus, & procidamus, & benedicamus ante Dominum, qui fecit nos.

Reminiſcere miſerationum tuarum, Domine, & miſericordiarum tuarum, quæ à ſeculo ſunt.

Fiat miſericordia tua Domine ſuper nos, quemadmodum ſperauimus in te.

Viuit Dominus, & benedictus Deus meus, & exaltetur Deus ſalutis meæ.

Vt quid, Domine, receſſiſti longe, deſpicis in opportunitatibus in tribulatione.

Iubilate Domino omnis terra, cantate & exultate & pſallite.

Et factus eſt Dominus refugium pauperi, adiutor in opportunitatibus in tribulatione.

Et factus eſt mihi Dominus in refugium, & Deus meus in adiutorium ſpei meæ.

Domine Deus ſalutis meæ, in die clamaui & nocte coram te.

Domine Dominus noſter, quam admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.

Iudica me ſecundum iuſtitiam tuam Domine Deus meus, & non ſupergaudeant mihi.

Expectans expectaui Dominum, & intendit mihi.

Et nomen Domini inuocabo, ô Domine libera animam meam.

Ego autem in te ſperaui, dixi Deus meus es tu.

Dominus cuſtodiet te, Dominus protectio tua, ſuper manum dexteram tuam.

Dominus cuſtodiet introitum tuum & exitum A
tuum ex nunc & vſque in ſeculum.
Beneplacitum eſt Domino ſuper timẽtes eum,
& in eis qui ſperant ſuper miſericordia eius.
Confitebor tibi Domine in toto corde meo,
narrabo omnia mirabilia tua.
Clamaui in toto corde, exaudi me Domine,
iuſtificationes tuas requiram.
Eripe me Domine ab homine malo, à viro iniquo eripe me.
Deus ne elongeris à me, Deus meus in auxi- B
lium meum reſpice.
Ecce Deus adiuuat me, & Dominus ſuſceptor
eſt animæ meæ.
Quoniam tu es patientia mea Domine, Domine ſpes mea à iuuentute mea.
Introibo in potentias Domini, Deus memorabor iuſtitiæ tuæ ſolius.
Quia rectum eſt verbum Domini, & omnia opera eius in fide.
Dominus ſcit cogitationes hominum, quo- C
niam vanæ ſunt.
Speret Iſraël in Domino, ex hoc nunc & vſque
in ſeculum.
Dilexi, quoniam exaudiet Dominus vocem orationis meæ.
Domine, dilexi decorem domus tuæ, & locum
habitationis tuæ.
Domine Deus virtutum cõuerte nos, & oſtende faciem tuam, & ſalui erimus.
Quoniam tu es Domine ſpes mea, Altiſſimum D
poſuiſti refugium tuum.
Audiuit Dominus, & miſertus eſt mei, Dominus factus eſt adiutor meus.
Vt quid Domine repellis animam meam, auertis faciem tuam à me.
Domine libera animam meam à labiis iniquis,
& à lingua doloſa.
Dominus cuſtodiet te ab omni malo, & cuſtodiet animam tuam.
Et ego ad te Domine clamaui, & mane oratio E
mea præueniet te.
Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine,
& iudicia tua doce me.
Si dicebam, motus eſt pes meus, miſericordia
tua Domine adiuuabit me.
Suauis Dominus vniuerſis, & miſerationes eius
ſuper omnia opera eius.
Quàm magnificata ſunt opera tua Domine,
nimis profundæ ſunt cogitationes tuæ.
Notum fecit Dominus ſalutare ſuum, in con- F
ſpectu gentium reuelauit iuſtitiam ſuam.
Magnus Dominus & laudabilis nimis, & magnitudinis eius non eſt finis.
Miſerator & miſericors Dominus, patiens &
multum miſericors.
Sit gloria Domini in ſeculum, lætabitur Dominus in operibus ſuis.
Confitebor Domino ſecundum iuſtitiam eius,
& pſallam nomini Domini altiſſimi.
Cognoui Domine, quia æquitas iudicia tua, & G
in veritate tua humiliaſti me.
Dominus in cœlo parauit ſedẽ ſuam, & regnum
ſuum omnibus dominabitur.
Tu autem, Domine, in æternum permanes, &
memoriale tuũ in generationẽ & generationem.
Alleuat Dominus omnes, qui corruunt, & erigit omnes eliſos.
Qui timent Dominum, ſperauerunt in Domino, adiutor eorum, & protector eorum eſt.
Et anima mea turbata eſt valde, ſed tu Domine vſquequo?
Ab ortu ſolis vſque ad occaſum laudabile nomen Domini.
Iuſtus Dominus in omnibus viis ſuis, & ſanctus
in omnibus operibus ſuis.
Sit nomen Domini benedictum, ex hoc nunc
& vſque in ſeculum.
Vide quoniam mandata tua dilexi Domine,
ſecundum miſericordiam tuam viuifica me.
Seruite Domino in lætitia, introite in conſpectu eius in exultatione.
Ecce oculi Domini ſuper metuentes eum, & in
eis, qui ſperant ſuper miſericordia eius.
Conuertere Domine: vſquequo? & deprecabilis eſto ſuper ſeruos tuos.
Ne derelinquas me Domine Deus meus, ne
diſceſſeris à me.
Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones
cordis tui.
Confitemini Domino, quoniam bonus, quoniam in æternum miſericordia eius.
Dominus pars hæreditatis meæ & calicis mei,
tu es, qui reſtitues hæreditatem meam mihi.
In principio creauit Deus cœlum & terram.
Confitebor Domino nimis in ore meo, & in
medio multorum laudabo eum.
Conuertere anima mea in requiem tuam, quoniam Dominus benefecit tibi.
Tum Marranus: Adeòne (inquit) te vna in re
tantopere laborantem patimur exſpatiari, qui ad
artem, ſi qua eſt Cabalæ, toto deſiderio properamus? Et Philolaus: Non eſt (arbitror) vna res
de qua Simon diſſeruit, ſed terque quaterque
plures ac multo plurimæ. Sabbathum enim
ſabbatorum, quod eſt requies æterna, & finis Cabalæ: poſt autem quibus gradibus ad eam adſcendamus, tam portarum prudentiæ, quam ſapientiæ ſemitarum, & de nominis Tetragrammati expoſitoribus Angelis, & *Sem hammephoras* clara
nos voce inſtituit. Ad hæc Simon: Reliqua ſi bene recordamini, equidem nonnihil de illa digna
religione decem numerationum Cabaliſticarum
præmiſi, & fortaſſe promiſi dicturũ me, faciamq;
per catalogum, ſi me attente audiatis. Tum audi-
mus cupide (ambo dixere) quapropter perge in-
cunctanter. Mox Simon ait: Decem numerationes à Cabalæis עשר ספירות appellatas multi ex
nobis multifariam tractant, quidam in arboris
modum, alii ad formam hominis, vt ſæpe mentio
fiat de radice, trunco, ramis & corticibus. Sæpe vero etiam de capite, humeris, cruribus, pedibus, latere dextero & ſiniſtro. Eæ ſunt decem
diuina nomina, quæ nos mortales de Deo concipimus, vel eſſentialia, vel perſonalia, vel notio-
nalia, vel communia, & nominantur ſic כתר id
eſt, corona, חכמה id eſt, ſapientia, בינה id eſt,
prudentia ſiue intelligentia, חסר id eſt, clementia ſeu bonitas, גבורה id eſt, grauitas vel ſeueritas,
תפארת id eſt, ornatus, נצח id eſt, triumphus, הוד

id eſt, confeſſio laudis, יסוד id eſt, fundamentum, מלכות id eſt, regnum. Supra coronam vero ponitur אין סוף id eſt, infinitudo, & eſt abyſſus. *Eloquar an ſileam?* Res eſt nimirum profundæ ſpeculationis, & quoddam pelagus immenſum, in quod omnis noſtra contemplatio demergitur, & demerſa quodam hiatu abſorbetur. An non memineritis, quantum nouitii iam ferme omnium nationum theodidaſcali dies atque noctes deſudant? fere ſolum in conceptibus attributalibus, quos eorum alii perfectiones in diuinis nominant, alii attributa, tum negatiua, tum affirmatiua, tum abſoluta, tum relatiua ſeu connotatiua, quæ facile nunc (vt arbitror) de libro Cabaliſtico compendii Portæ lucis, quem Paulus Ricius vir egregie doctus quondam ex noſtris vnus, nunc Chriſtianus, ex Rabbi quodam Caſtilienſi collegit, & de Iſagogis, quas ſcripſit in Cabalam, diſcere poteſtis. Ea pariter de re magnus ille Magiſter Cabalæ Rabbi Ioſeph, filius Carnitolis, librum שערי צדק, id eſt, Portarum iuſtitiæ conſcripſit, & ſcripſere commentatores circa arborem decem numerationum multi multa, qui cauſam hanc inuolutam euoluunt, & totam fere ſacram ſcripturam veterem in has decem numerationes, & per eas in decem ipſa Dei nomina, & per ea in vnum Tetragrammati nomen redigunt atque reducunt, affirmantes, quod *En ſoph* ſit & α & ω, qui dixit, Ego primus, & ego nouiſſimus. Et quod כתר id eſt, Corona, regni omnium ſeculorum ſit fons ſine fundo, & אב הרחמים id eſt, miſericordiarum pater: cuius myſterium illud eſt, quod אהיה *Ehieh* ſigillat per אמת *Emeth*, hoc eſt, eſſentiam per veritatem. Sicut nobilis ille dictator ait Eliezer Haklir, אמת חותמו, id eſt, *Emeth* eſt ſigillum eius. Probat hoc ratio arithmetica, quam imitantes, ſi multiplicauerimus *Ehieh* per *Ehieh*, ſurgent quadringenta quadraginta & vnum, quæ ſimul ſunt אמת *emeth*, hoc eſt, verum, ſeu veritas: ſicut אדני שלום, id eſt, Domini pax. Plura huc reducunt, vt *aleph* magnum, timorem Domini, lucem inacceſſibilem, dies æternitatis, vt eſt illud, Egreſſus eius ab anterioribus à diebus ſeculi. Sic ſcribit inſignis Cabaliſta Tedacus Leui in lib. de decem numerationibus. Ad ſecundam autem numerationem, quæ eſt ſapientia, referũtur hæc, ex attributis aut proprietatibus, primogenitura: *Ies*, id eſt, ens: lex primitiua, *Iod* litera prima Tetragrammati, terra viuentium, triginta duæ ſemitæ, ſeptuaginta legis ſpecies, bellum, iudicium, Amen, liber, ſanctum, voluntas, principium, & alia id genus. Et forte mirum eſt, quod ſecunda numeratio dicatur principium: legitur namque in Racanat excellenti Cabalæ Magiſtro, circa Geneſeos initium, hoc modo, ואולי תשאל שהחכמה היא ספירת השנייה אמה קראת ראשית id eſt, Et forte quæres, quum ſapientia ſit numeratio ſecunda, quare dicatur principium. Scriptum eſt enim in libro *Bahir*, אין ראשית אלא חכמה id eſt, Nihil eſt principium, niſi ſapientia. Cui equidem recte mihi videar reſpondere, quod infinitudo ipſa trium ſummarum Cabaliſticæ arboris numerationum, quas vos treis in diuinis perſonis appellare conſueuiſtis abſolutiſſima eſſentia, quum ſit in abyſ-

A ſo tenebrarum retracta, & immanens otioſaque, vel (vt aiunt) ad nihil reſpiciens, idcirco dicitur אין id eſt, nihil, ſiue non ens, ac non finis: hoc eſt, אין סוף, quia nos tam tenui erga res diuinas ingenii paupertate mulctati, de iis, quæ non apparent haud ſecus atque de iis, quæ non ſunt, iudicamus. At vbi ſe ita oſtenderit, vt ſit aliquid, & reuera ſubſiſtat, tum *Aleph* tenebroſum in *Aleph* lucidum conuertitur: ſcriptum eſt enim, Sicut tenebræ eius, ita & lux eius: & appellatur tunc quidem *aleph* magnum, quando exire cupit, & apparere omnium rerum cauſa per *beth* proxime ſequentem literam: de qua ſic ſcribit Menahem Racanat, על כן תמצא האות הזאת פועלת הדברים כלם id eſt, Sic reperies literam hanc, ſcilicet *beth*, facientem res omnes: quapropter *aleph* eandem vti propinquiſſimam, & fœcundiorem literam ſibi recipit, nominaturque אב, pater omnis generationis & productionis. Deinde aſſumptum *beth* rurſus ablegat in vniuerſitatem entium. ex infinito אין finem ſuum conſequi deſiderans, quare finalem literam *nun*, coniungendo *beth* generat בן, id eſt, filium, quæ prima eſt productio in deitate, ac principium alteritatis, vnde cognominatur ראשית, id eſt, principium: tametſi eſt ſecunda emanatio ex infinitudine: hoc eſt, ſecunda Cabaliſtica numeratio, per quam omnia facta ſunt Scriptum eſt enim: Omnia in ſapientia feciſti: hoc modo primus effluxus fit ſecunda numeratio, quia terminus generationis eſt filius. Reſtat tertio medium inter *aleph* & *nun*, quod eſt *iod*, nota ſancti nominis יה *Iah*, cuius ambos characteres, ſi alternis vicibus nomini בן *ben* intertexueritis, erit בינה intelligentia, prudentia, ſeu prouidentia, ſcilicet emanatio in diuinis tertia, cui attribuitur *Adonai*, ſpiritus, anima, votum, myſterium fidei, mater filiorum. Rex ſedens in throno miſerationum, Iobeleus magnus, ſabbathum magnum, fundamentum ſpirituum, lumen mirificum, dies ſuprema, quinquaginta portæ, dies propitiationis, vox interior, fluuius egrediens de paradiſo, Litera ſecunda Tetragrammati, pœnitentia, aquæ profundæ, ſoror mea, filia patris mei, & alia. Hucuſque notauimus tres numerationes, quæ dicuntur à Cabaliſtis, teſte Rabbi Iſhac in Commentariis libri *IetZira*, ספירות העליונות כסא אחד id eſt, Tres numerationes ſummæ atque ſupremæ ſedes vna: in qua ſedet Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus Sabaoth. Bonitati, ſiue clementiæ, quæ eſt quarta numeratio, cum diuino nomine *El*, appropriantur etiam hæc, gratia, miſericordia, brachium dexterum, innocens, dies tertius, ignis candidus, facies leonis, pes primus, Abraham ſenex, Oriens, aquæ ſuperiores, argentum Dei, Michael, ſacerdos, Angelus in ſpecie electri, Haſmal, veſtes albæ, Auſter & alia. In quinta numeratione ſeueritatis diuinum nomen eſt *Elohim*, & applicantur ei timor, proprietas rigoris ſeu grauitatis, præcepta legis negatiua, brachium ſiniſtrum, ignis egrediens ab aquis, vt in libro de Creatione: Item dies quartus, occidens, Gabriel, Iſhac ſenex, nox, fortitudo, altare aureum, pes ſecundus, ſanctificatio, caligo, Metattron, Aquilo, ſpecies fuſca. Sextæ

ſca. Sextæ applicatur *Eloha*, ſpeculatio illuminans, lignum vitæ, voluptas, linea media, lex ſcripta, ſacerdos magnus, ortus ſolis, ſpecies purpurea. Et ſcribit Tedacus Leui, quod de hoc loco explanantur ſeptuaginta nationes in terra, & ſigillum eius eſt *Emeth Adonai*, & vocatur pax, & forma eius figuratur in luna, & myſterium eius eſt tertia litera Tetragrammati, & myſterium hoc Pater noſter qui eſt in cœlis, homo ſupernus ſeu Adam cœleſtis, iudicium, ſententia, Michael, Iſrael ſenex, Deus Iacob. Ad ſeptimam referuntur, *Adonai Sabaoth*, crus, pes, columna, dextera, rota magna, viſio prophetiæ, Moyſes, & cætera. Octauæ, conueniunt *Elohe Sabaoth*, Myſterium columnæ ac pedis ſiniſtri, & Booz, & inde trahitur ſerpens antiquus, diſciplina Domini, ramus, Aharon. Cherub, filii Regis, molæ molentes, & alia. Nonæ appropriatur *Sadai*, fundamentum mundi, Sion, fons piſcinarum, iuſtus, Deus viuus. Sabbatum integrum, Medium inter cuſtodi & memento, dies quinquageſima de Leuiathan, Aries, Ioſeph iuſtus, Salomon, iuſtitia, robur, lignum ſcientiæ boni & mali, fœdus Domini, arcus teſtimonii, gloria Domini, fundamentum prophetiæ Dauid, redemptio, ſeculum animarum. Reducuntur & ad decimam numerationem, *Adonai*, regnum, vita, Cherub ſecundus, Speculatio non illuminans, Poſteriora, Finis, Eccleſia Iſraelis, Sponſa in Canticis canticorum, Regina cœli, Virgo Iſrael, Myſterium legis ab ore datæ, Aquila, Litera quarta Tetragrammati, Regnum domus Dauid, Templum Regis, Dei ianua, Arca fœderis, & duæ tabulæ in ea, Dominus vniuerſæ terræ. Audiſtis breue rationarium decem proprietatum, ſiue notionum aut attributorum in diuinis: quæ dicũtur à Cabaliſtis בלימה, quod intelligunt alii בלי id eſt, abſque vel præter, & מה id eſt, quid: vt ſi diceretur, Decem præter quid: ſcilicet excepta Dei quidditate. Vnde interpretari ſolent *Belimah*, hoc eſſe præter id, quod eſt ineffabile, alii ab ipſo בלום פיך ולשונך מלדבר i. coarctando ſeu conſtringendo os tuum & linguam tuam, ne loquaris, tanquã verba ſacra, quæ non ſint vulgo prodenda. Dicendum nunc eſſet de angelicis principibus & dæmoniacis præfectis, quos ad latera clemẽtię & ſeueritatis ponunt Cabaliſtæ, rem profecto indigentem multiloquio, ſi non meridiem tranſgreſſi veheremur in veſperum. Quis enim paruo in tempre tam magna exponeret? Quis triginta quinque principes puritatis, ac ſeptuaginta principes Iſmaelis in latere numerationis quartæ tam cito abſolueret? Quis item in numeratione quinta grauitatis atque timoris pariter triginta quinque principes reatus, & ſeptuaginta principes Eſau tam obiter & tam perfunctorie poſſet ſatis explanare? quæ propria quidem volumina poſcunt, & certe admodum lata: quare his in præſentia intermiſſis procedamus ad artem. Beatitudo, inquam, contemplantiſſimorum hominum pro electiore modo à meditatione legis, hoc eſt, viginti quatuor librorum, quos *Eſrim Varba* nominamus, diurna & nocturna pendere, ſacris ex literis deprehenditur. Scriptum eſt enim, Beatus vir (inter cætera) qui in lege eius meditabitur die ac nocte: non qui legat, non qui ſcribat, non qui loquatur, ſed qui meditetur: ne forte ſcriptio legis aut lectio quandoque terminata & deſinens, etiam beatitudinem ceſſare ac deſinere compellat. Sed is tandem, qui cogitationes in corde ſuo illuc cogit, vt dimiſſis carnalibus, ſpiritualia legis meditetur, is (inquam) is beatus eſt, cum corde mundo Deum videbit. Non enim tanta erat, meo arbitratu, diligentia opus ad ſacræ ſcripturæ hiſtorias, quæ tam patent Hebræis, quam Titus Liuius Latinis. Item ad mandata & præcepta, quæ numerum habent, tum ad religiones & cæremonias, quæ rudi ac indocto etiam vulgo, vel ſæpe non ſine vitio ac peccato peraguntur, vnde non mereantur tantam beatitudinem, quæ corporeis ſenſibus conſtant, vt ad illa requiratur tam aſſidua, tam continua, & tam diligens meditatio diei atque noctis. Sed longe maior beatitudo in theoriæ gradibus ſublimioribus inueniri poſſe demonſtratur, quæ ad legis Cabaliſticam intelligentiam vſque adeo tendat, vt ſpiritali meditatione mentes noſtras imbuat, & quaſi in ſimilitudinem ſui formet. Hanc eſſe coniicimus legis mediationem, quæ Moyſi poſt datam in igne legem, & fractis iam reparatiſque lapideis tabulis tandem ab ore Dei tradita eſt. Primo namque, vt aſſerunt Cabalæi, Deus legem ſuam in globum igneum conſcripſit per ignem fuſcum ſuper ignem candidum: ait enim Ramban Getundenſis שבא לנו בקבלה שהיתה כתובה באש שחורה על גבי אש לבנה: id eſt, Quod apparet nobis per Cabalam, quod fuerit ſcriptura in igne fuſco ſuper dorſum ignis candidi. Vnde illud extat Deuteronomii trigeſimo tertio, De dextera eius ignea lex eis. Erantque tum literæ (vt aiunt) confuſæ ac inglomeratæ, quas ſtudioſiſſimi quique ſpeculatiue intuentes, ac diligenter conſiderantes, Spiritu ſancto ducti, facile poſſent hinc & inde, ſurſque deque, vltro citro, prorſus rurſus, eligere, legere, colligere, ac in verba quælibet formare ſententiam, in bonis bonam, in malis malam ſignificantia. A Deo autem Moyſes edoctus in ordinem cunctas redigebat populo edendas, vt quæ legis eſſent, vniuerſi ſcirent & obſeruarent, & inde lex in libros diſtincta, & in arcam repoſita eſt, ſicut ipſe recepit à Domino. Artem tamen ordinandi & variandi literas, & ſacram ſcripturam ad mentis eleuationem dulciſſime interpretandi à diuina tunc maieſtate receptam, vt rem diuiniſſimam à rudibus imperceptibilem, vulgo non patefecit. Sed electis tantum Ioſue & ſeptuaginta, ore ad os tradidit, à quibus poſtea ſemper electiores quique receperunt, & ea receptio, vt ante audiuiſtis, nominata eſt Cabala. Nonnihil adſtipulantur etiam ſapientiſſimi Chriſtianorum Doctores, quorum plurimos ego, quanquam Iudæus, tamen libenter in aliena caſtra tanquam explorator irrepens, legi. De noſtro enim Moyſi Gregorius Nazianzenus ille Græcus, cognomento Magnus, Theologus, in libro de ſtatu Epiſcoporum, ſic ait, δέχεται νόμον, τοῖς μὲν πολλοῖς, τὸν τοῦ γράμματος· τοῖς δὲ ὑπὲρ τοὺς πολλοὺς, τὸν τοῦ πνεύματος. id

eſt; Accipit legem, ipſis quidem multis, eam quæ A
eſt literæ, ipſis autem ſuper multos, eam quæ eſt
ſpiritus. Et in libro primo Theologiæ, βούλεται οὕτω
πλαξὶ στερεαῖς καὶ λιθίναις ἐγγράφεσθαι, καὶ ταύταις
ἀμφοτέρωθεν, διά τε τὸ φαινόμενον τοῦ νόμου καὶ τὸ κρυ-
πτόμενον· τὸ μὲν τοῖς πολλοῖς καὶ κάτω μένουσι, τὸ δὲ
τοῖς ὀλίγοις καὶ ἄνω φθάνουσι. id eſt, Vult ita tabulis
ſolidis & lapideis conſcribi, & iis altrinſecus pro-
pter manifeſtum legis & occultum, illud quidem
multis & inferius manentibus, hoc autem paucis B
& ſurſum peruenientibus. Quibus è verbis appa-
ret quibuſdam valde doctis, etiam veſtris homi-
nibus, quod Moyſes legis textũ plebi tradiderit, at
myſteria, parabolas, & ſymbola ipſi ſibi ac præſtã-
tioribus reſeruarit. Eam Cabalæ artem in treis vi-
as diuiſam fuiſſe accepimus, Salomonis teſtimo-
nio, qui 22. Prouerb. Certe ſcripſi tibi tripliciter
conſulto & è ſententia, vt notificarem tibi recti-
tudinem eloquiorum veritatis. Sic enim gens no-
ſtra loqui conſueuit, cũ habenda eſt Cabalę men- C
tio, vt appellent eam אמרי אמת id eſt, eloquia ve-
ritatis ſcripta, ſcilicet על דרך האמת id eſt, Se-
cundum viam veritatis, quod eſt Cabalæ. Hic
mos fuit Ægyptio ac Gerundenſi cæteriſque cre-
ber. Alii vero quinque Cabalæ partes exhibue-
runt, vt Rab. Hamai in libro Speculationis, quas
ita nominat, תיקון וצירוף ומאמר ומכלל וחשבון
id eſt, Rectitudo, & combinatio, & oratio,
& ſententia & ſupputatio. Veſter Mirandulanus
in nongentis concluſionibus ſcripſit his verbis: D
Quicquid dicant cæteri Cabaliſtæ, ego prima di-
uiſione ſcientiam Cabalæ in ſcientiam *Sephi-
roth* & *Semoth*, id eſt, numerorum & nominum,
tanquam in practicam & ſpeculatiuam diſtin-
guerem. Sed Rabbi Ioſeph Bar Abraham Sale-
mitanus, & Cabaliſtarum multo maxima pars
ſequuntur Salomonem Regem, in eo quod tri-
pliciter illam poſſe artem non tantum ſpeculari,
verum etiam practicari plane credunt, iuxta tri-
plicem rerum omnium conditionem, nume- E
rum, figuram & pondus, quippe illa quinque in
hæc tria reducentes. Cum enim totum negotium
ſit allegoricũ, & aliud pro alio per aliud intelliga-
tur, vt ipſa ſententia ſit alia pro alia, dicemus pa-
lam, ꝙ aut dictio pro dictione ponitur, aut litera
pro dictione, aut litera ꝓ litera. Principio nempe
dictio ſumitur pro dictione, vel per tranſpoſitio-
nem, quæ metatheſis nuncupatur, vel per nume-
rum æqualem dictionibus incluſum. Litera po-
nitur pro dictione, vel in capite, vel in fine, vel v- F
bilibet, per ſuperpoſitam notam. Litera ponitur
pro litera per alphabeticariam reuolutionem pla-
ne totam, vt omnis tandem proportio complea-
tur, arithmetica, geometrica & muſica. Verbi
cauſa, illud Pſalmi 21. Domine in virtute tua læ-
tabitur Rex: intelligimus Cabaliſtice de Meſſia,
dicentes, Domine Tetragrammate in virtute tua
Meſſiha Rex, ſubaudiatis, venit vel operatur. Eſt
enim Meſſiha virtus Dei, & operatur in virtu-
te Tetragrammati. Ad id me ducit hæc dictio G
ישמח *iiſmach*, cuius ſi literæ tranſponantur, erit
משיח id eſt, Meſſiha. Alio item in loco Dominus
dixit ad Moyſen, Quoniam præcedet te Angelus
meus: Exodi 23. Ecquis ille Angelus iuxta Caba-
liſtas? dicunt alii, quod Michael, tranſponendo

A enim literas מלאכי Malcachi fit Michael: alii ac-
cipientes illum ſecundum artis Cabaliſticæ mo-
dum, affirmant, quod ſit *Metattron*, eo quod Deus
aiebat, Quoniam eſt nomen meum in illo. In
Metattron autem eſt nomen *Sadai* per nume-
rum æqualem vtriſque dictionibus incluſum.
quod mirifice amplectitur Gerundenſis in loco
ante citato. Cernitis iam duas Cabalæ ſymboli-
cas vias? Quin vultis quoq; tertio literam videre
B pro dictione reponi? Legite Eſaiam cap. 65. Bene-
dicetur in Deo, Amen. Ecquis eſt iſte Deus? Ca-
baliſtæ reſpondebunt, quod eſt אדני מלך נאמן
id eſt, Dominus Rex fidelis: treis enim has dictio-
nes per capita, tres literæ אמן notabunt, vt ſcri-
pſit Racanat Exodi decimoquinto. Quarta ſpe-
cies & tertia Cabalæ pars, eſt cõmutatio literaria,
vt dictio certis literis ſcripta ſymbolice deſignet
aliam dictionem per alias literas compoſitam, &
ſit per alphabeticariam reuolutionem iuxta li-
C brum creationis Abrahæ variationibus viginti
duabus, ſecundum quod ibi tot alphabeta legun-
tur. Exemplum præbet nobis *Mazpaz* nomen
Dei, quod literis his quatuor conſcribitur מצפצ,
de quo Mirandulanus veſter ſic ait, Nomen Dei
quatuor literarum, quod eſt ex *mem*, *tſade*, *pe*, &
tſade, regno Dauidis debet appropriari, cumque
illud in ſacræ ſcripturæ textu plane non legatur,
cuiuſnam rogo eſſe ſymbolum perhibebitur? Re-
ſpondent Cabaliſtæ, quod ſit ſymbolum atque ſi-
D gnaculum Tetragrammati ineffabilis, & proce-
dit ex alphabeto vltimo, quod eſt vigeſimum ſe-
cundum libri, qui nominatur *Sepher Ietzira*, dici-
turque *Ath bas*: illic enim commutantur *iod* pro
mem, & *he* pro *tſade*, & *vau* pro *pe*, vt ſit *Mazpaz A-
donai*, *iod*, *he*, *vau*, *he*. Dixi modo ad artem perti-
nentia, quæ ſit vel tranſuerſis, vel tranſpoſitis,
vel commutatis dictionibus, ſyllabis aut literis,
ſecundum quatuor rationes, quibus ſcripturã-
rum ſenſa ingenioſe ac artificioſe allegorizan-
E tur. Nam de iis, quæ ſine arte conſtant, & ſola
traditione fiunt ἄτεχνα, ſatis ſuperque vos feci
certiores, quanquam ante ipſi ambo, quæ veſtra
profeſſio eſt, haud parum multam de illis cogni-
tionem proprio ſtudio adepti eſtis, quo ſcilicet
modo ſimplicia de compoſitis, & ſuperiora de in-
ferioribus abſtrahantur, ac fere omnia in mun-
dum intelligibilem, aut ſuperſupremũ & incom-
parabilem referantur. Poſſunt & pietatis argu-
menta nonnulla ſæpe nobis legendo ſanctas lite-
F ras, in mentẽ venire, quæ ad diuinorum admira-
tionem primum, ac etiam tum in amorem eorum
nos alliciant, nec tamen certa quauis arte tradi
queant, vt quod Gabriel fortiore ſit virtute quam
Michael, quoniam de eo legitur in Daniele, Du-
plex virtus volando volans. De Michael autem
ſolum quod venit in adiutorium: quare inter in-
telligentias Gabriel philoſophice virtus reputa-
tur intellectus agentis, & Michael virtus intelle-
ctus paſſibilis. Ita ſcribit Rabbi Leui Ben Gerſom,
G qui à Latinis nominatur Magiſter Leo de Bano-
lis. Plurimum conferre mihi videtur, Philolaus
inquit, ad artem Cabaliſticam, optime Simon,
id quod tu ἄτεχνον appellas, niſi enim habeantur
in manibus reuelata maiorum, quæ recte qui-
dem ſub artem cadere non putas, eſſet omnis
quantum-

quantumcunq; temeraria omnibus conceſſa ex-
ponendi licentia, & vertendi ſacram ſcripturam
quorſum quiſque vellet, quemadmodum acce-
pimus vulgarios quoſdam ſophiſtas agere vt hac
ætate videantur ſuis ſyllogiſmis illa ſanctiſſima
diuini Spiritus oracula prope in publicum con-
temptum adduxiſſe. Nunc autem quando ad re-
uelata ſunt (vt arbitror) applicanda vniuerſa, du-
citur quædam linea, quam

Vltra citraque nequit conſiſtere rectum,

vt quæ artis ſint, opera peſſimorum hominũ non
vergant ad inertiam. Tum Simon, Aperte vera
prædicas, inquit: fere namq; eſt aliud nihil quod
plus erranter ad ſenſa cuiuſq; retorqueatur quam
oracula, tametſi non id ſemper malitia fit, ſed plus
ſæpe ignorantia: quis enim dedita opera piacu-
lum in ſacra committeret? Ita Saul quondam ver-
bi ambiguitate deceptus errauit ab oraculo, cum
promiſiſſet Deus Exod. 17. אמחה את זכר עמלק
id eſt, Delebo memoriam Amalek: credens ſi ma-
tes abſtuliſſet ſatisfieri præcepto, quoniam זכר *Za-
kar* maſculum ſignificaret. Deus autem magis de-
leri memoriam Amalek, per hoc vocabulum זכר
zeker voluit, quod memoriam quoque deſignat.
Nondum enim erat ſcripturæ diſtinctio per pun-
cta & accentus quę ab annis Ezræ primum cœpit.
Ergo זכר ſine punctis & memoriam & maſcu-
lum enuncians, Sauli occaſionem dedit ruinę. Ad
hæc Marranus, Contigit & Italis & Græcis ſimile
de verbo φῶς, quod & hominem ſignificat & lu-
men. Vnde quondam Saturnaliorum cultores
amphilogia decepti, hominem aliquem quotan-
nis Saturno immolarunt, cum æque ſacrificium
illud iuxta oraculum accenſis luminibus fieri po-
tuiſſet, vt placaretur Saturnus. Sic enim gens illa
tam ſtulta poſtremum Hercule magiſtro reſipuit.
Et miſerandum eſt etiam ætate noſtra quantum
ſtolidi homines & ſuperbi quidam ſophiſtæ im-
peritia linguarum errent, quod eſſet tamen feren-
dum, niſi ſe non erraſſe contenderent, & mon-
ſtrantibus viam non etiam vſque ad internecio-
nem inuiderent. Sed, ô noſter dux, artem Cabali-
ſticam, cuius exordium inchoaſti proſequere ple-
nius. Tum Simon, Artem hanc rebus conſtare
tribus, inquit, peritiorum vt diximus opinio eſt.
Primum numerorũ ſupputatione, quæ גימטריא
Ghematria id eſt, Geometria nominatur, quaſi
terreſtrium characterum inuicem numeralis di-
menſio, quæ tamen pendeat ab arithmetica illa
ob abſtractam ſui ſimplicitatem nullis ſenſibus
tractabili, & ideo ne nouitiorum quidem artifi-
cio rudi ſubiecta. Potius igitur nuncupata eſt pri-
ma pars Geometria, quam arithmetica, quamuis
vtrumque reuera vnum & idem in hac arte va-
leat. Deinde tranſmutantur quandoque ſyllabæ
vt ſit & tranſmutata dictio, aut conuertitur ver-
bum ſimpliciter. Secundo quod litera ponitur
pro dictione, & appellatur *Notariacon* ab apici-
bus notariorum, quoniam ibi quælibet litera in
culmine notatur, vt ſit alicuius integri vocabuli
ſignum. Tertio conſiſtit hæc ars in literarum
mutatione, cum altera pro altera ingenioſe loca-
tur, & appellatur commutatio, quo factum eſt
vt R. Ioſeph Minor Salernitanus libros de hac
arte à ſe conſcriptos Hortum nominauerit, id eſt

A גנת propter ternas huius dictionis literas, qua-
rum ſingulæ ſingulas portiones artis Cabaliſticæ
deſignant. Nam *ghimel* ſignificat גימטריא *Ghe-
matria*, *Nun* נוטריקון *Notariacon*, *Thau* תמורה *te-
mura* vt ſint partes totius artificij hæ גמטריא id
eſt, Arithmetica, נוטריקון id eſt, Notariacon qua-
ſi notariorum, & תמורה id eſt, Commutatio ele-
mentorum. Huic titulo allegat autor verſum Sa-
lomonis capite ſexto Canticorum, Deſcendi in
hortum nucis. Pro prima itaque parte exordiar
B ab eo quod eſt principium. Et ſcribitur in Zacha-
ria quod Dominus Tetragrammatus erit אחד id
eſt vnus, & nomen eius אחד id eſt vnum, forte
multo verius Dominus Deus erit *Aleph*, id eſt prin-
cipium, vt vos Græce dicitis α & ω, & חד id eſt
vnum, vt qui ſit principium vnius. Ipſe namque
ſupra omnem vnitatem & omnis vnitatis ſempi-
terna origo eſt. Et forte non dicitur vnum, ſicut
non dicitur ens, quoniam eſt ſupra omne ens à
quo emanat quicquid eſt. Vnde à contemplan-
C tiſſimis nominatur אין id eſt non ens, vt legitur
Exod. 17. היש יהוה בקרבנו אם אין id eſt, Num
eſt ens *Adonai* inter nos, an non ens? Legitur au-
tem in libro de Via fidei & expiationis, quod ſit
vtrumque היש ואין id eſt, Ens & non ens: quo-
niam ea quæ ſunt, & ea quæ non ſunt, ex ipſo
ſunt, & poſt ipſum ſunt. Ita quoque non vnum
eſt, quoniam omnis vnitatis cauſa eſt, & vnitas
poſt ipſum eſt, & nihil eorum eſt, tam quæ poſt
ipſum ſunt, quam quæ non ſunt, vt in libro Spe-
D culationis Rabbi Hamai dicitur, qui poſt multa
ſic ait, שכלם נאצלים מאחדותו והוא אינו דומה
לאחד id eſt, Quod omnia ea deriuantur ab vni-
tate ſua & ipſe non eſt ſimilis ipſi vni. Neque id
ſolum noſtri fatentur, verum etiam aſſeuerant
Marrane, veſtri pariter quos eſſe ſapientiſſimos
probatis. Dionyſius enim Areopagita in libro de
Myſtica Theologia eidem ſententiæ de Deo ſub-
ſcripſit his verbis, οὔτε ἀριθμός ἐστιν, οὔτε τάξις
οὔτε ἕν, οὔτε ἑνότης: id eſt, Deus neque numerus
E eſt, neque ordo, neque vnum, neq; vnitas. Quid
tandem eſt? Reſpõdit Hieroni Simonides, quan-
to magis cogito, tanto minus intelligo. Et mihi
accidit ſimile, cum exactis omnibus creatis aſcen-
dero ſupra omne ens, non inuenio aliud quam
infinitum pelagus nihilitudinis, & fontem omnis
entitatis ex abyſſo tenebrarum manantem per-
enniter. O altitudo! O profunditas! O noſtra in-
firmitas! At ſatis videri debet, id nos de illo noſ-
ſe, quod ipſe nobis de ſe reuelauit, quia ſit princi-
F pium, hoc eſt *Aleph*, & Tetragrammaton, quod
per *Aleph* ſignificatur, notatque eſſentiam diui-
nam, nihil vtique aliud quam הויה videlicet, eſt,
quod certe propemodum erit idem cum eſſentia
יהוה Nam propter æqualem valorem ſcriptura
vtrumque coniunxit, tanquam eius qui eſt pri-
mus & vltimus, Exod. 9. הנה יד יהוה הויה id eſt,
Ecce manus Tetragrammati *hoiah*, quaſi dicat
eſt, ſcilicet finis operum & miraculorum Dei, vt
patet in decem plagis Ægypti. Nam alibi ea di-
G ctio ſic non inuenitur. Indicat autem Salomonis
Trecenſis teſtimonio inſtãtem eſſentiam. Quod
vero Tetragrammaton à *Iod* cœpit, plane noſtri
cauſa factum eſt, vt agnoſcamus ipſum eſſe pun-
ctum infinitum & omnis numeri, hoc eſt rei cu-

iuſcunq; complementum. *Iod* enim decem ſigni-
ficat. Et in reſolutione nominis Tetragrammati
eſt litera decima ſic, יהוה יהו יהי Vbi poſt Tetra-
grammaton reperitur יהו quod eſt ſymbolum
ipſius *Ehieh*, hoc eſt entis per æqualitatem nume-
ri. Et nihilo quoque minus ſignificat eſſentiam
creatoris, vt Exod.3. *Ehieh* miſit me ad vos, non il-
la quæ immanet, ſed quæ fluit extra. Eſt enim ſi-
gillum Dei יהו quo *Ehieh* ſigillauit mundum, &
dicitur אמת id eſt verum, quippe quod in ſe
ipſum Arithmetice multiplicando naſcitur. Tum
ſequitur יה nomen eſſentiæ meriti ac retributio-
nis: vt in Pſalmis, Si iniquitates obſeruaueris *Iah*.
Tria igitur nomina eſſentialia in Tetragramma-
ton cernitis. Ineffabile notat eſſentiam primam,
Ehieh eſſentiam in rebus, & *Iah* eſſentiam in me-
ritis: & prædicantur in eo quod quid eſt. Idque
appellatur מה id eſt quid? Nam Tetragramma-
ton יהוה per æqualitatem numeri ſignificat מה
vtrumque enim continet 45. Cumque dixiſſet
Moyſes, Quid nomen eius, quid dicam? reſpon-
debatur ei, *Ehieh*. Deinde conſidera diligenter
Spiritus ſancti verba, quæ haud fruſtra ponuntur
in eodem Exod.3. לי מה שמו מה id eſt, Mihi quid
nomen eius, quid? Et videte literas terminales
eorum, habebitiſq; quatriliterum ineffabile יהוה
cuius principium eſt *Ehieh*: medium, *Iah*: finis,
infinitudo. Partes enim eius ſunt יהו יהי quas di-
uidemus in tria interualla. Primum eſt יה, Se-
cundum והי, Tertium יהי, Omnia ad eſſe ac eſ-
ſentiam deſeruientia. De *Iah* legitur Exodi 15.
Fortitudo mea & laus *Iah*. De ויהי eodem in lo-
co, Et factus eſt mihi in ſalutem. De יהי Geneſis
primo, Fiat lux. Hæc ambo verba nouiſſima plu-
rimum ad mundi opificium & rerum exiſtentiam
contulerunt, vt יהי אור ויהי אור Fiat lux, & facta
eſt lux. Et erat veſper, & erat mane. Fiat firma-
mentum, & ſit diſtinctio, & factum eſt ita. Con-
gregentur aquæ, & factum eſt ita. Germinet terra,
& factum eſt ita. Producat terra, & factum eſt ita.
Fiant luminaria, & factum eſt ita. Semper addito
eo, Et factum eſt veſper, & factum eſt mane. His
omnibus (vt reuera ſint) deprehēdimus ineſſe ſe-
minaliter & occulte nomen ineffabile. Solum ve-
ro *Elohim*, id eſt Deus, in illis ſex diebus expreſſum
cernimus. Sed cū iam mundus appareret eſſe per-
fectus, poſtq; varia & admiranda diuiniſſimarum
virtutum opera conſummata, tandem pro meri-
to triumphus eſſet celebrandus, & feſtus dies in-
dicendus: ecce cum *Elohim* Tetragrammatus Rex
regum & Dominus dominantium inceſſit, & di-
ctum eſt tum primum, Iſtæ ſunt generationes cœ-
li & terræ, quando createę ſunt in die quo fecit Te-
tragrammatus *Elohim* cœlum & terram. Hic Te-
tragrammaton publice auribus omnium creatu-
rarum primo intonuit, quo intelligimus clemen-
tiam Dei cum iuſtitia: nam in quocunque loco
ſacræ ſcripturæ Tetragrammaton ſibi iungit *Elo-
him*, ibi proprietatem animaduertimus clemen-
tiæ ſimul & iuſtitiæ. Componitur quandoque
cum אדני vt in oratione Habakuk, Tetragram-
matus *Adonai* fortitudo mea: & nos ſic legendo,
virtutem Tetragrammati deſcendere intelligi-
mus ad ipſum *Adonai* prolatum. Sin ordine con-
uerſo reperitur *Adonai* Tetragrammatus, vt Ge-

A neſeos 15. *Adonai* Tetragrammate quid dabis mi-
hi? tum mente concipimus quod numerationes,
hoc eſt diuinæ proprietates ab inferiore ad ſupe-
rius aſcendentes, ſupremam lucem apprehen-
dant. Fit & quandoq; vt reperiatur iunctum no-
men *El*. Pſalmo 118. *El* tetragrammatus & illuxit
nobis, & ſignificat clementiam. Haud abſimili-
ter cum additur *Elohim*, & dicitur ſic, *El Elohim*
Tetragrammatus locutus eſt, & vocauit terram:
Pſalmo 50. tum denotat nomen ineffabile gra-
B tia & ſeueritate veſtitum. Aliquando legitur, id-
que tantum in Prophetis & Hagiographis, Te-
tragrammatus *Sabaoth* Pſalm. 46. Tetragramma-
tus *Sabaoth* nobiſcum, ſuſceptor noſter Deus Ia-
cob. Inſinuatque hoc modo proprietatem iudi-
cij. Atque ideo Prophetæ iſto more increpan-
do ad ſeueritatem vtuntur. De huiuſcemodi ex-
planationibus perquirere latius poteritis in libro
Portæ lucis, & multo latiſſime in libro Portarum
iuſtitiæ R. Ioſeph Carnitolis. Adhuc & de trede-
C cim eiuſdem Tetragrammati ꝓprietatibus, quas
legiſlator Moyſes inuocauit Exo. 34. in hanc ſen-
tentiam, Tetragrammate Domino Deus miſeri-
cors & gratioſe, longanimis, multæ clementiæ, &
verus, cuſtodiens miſericordiam in millia, tollens
iniquitatem, pertranſiens ſcelus, atque peccatum,
& innocens non innocentabitur, viſitans iniqui-
tatem patrum ſuper filios & ſuper filiorum filios
in tertiam & quartam progeniem. Vos hic appel-
lo, vos optimi viri: hoc enim dicere libet certe ſi-
D ne falſo, quoniam multis & ſtudiis & verbis eſſet
opus ei, qui cuncta nominis Tetragrammati my-
ſteria publicare vellet, cuius ne finis quidem vl-
lus reperitur vnquam, ſicut nec ſubſtantiæ Dei.
Omiſſo itaque nomine proprio eſſentiæ diuinæ,
oſtendam deriuata numero pauca. Sic enim fie-
ri conſueuit vt pro grammaticorum decreto ap-
pellatiua de propriis formemus. Sunt autem hæc
אל אלהים אלוה quorum vnumquodque origi-
nem ſuam ex ineffabili Tetragrammato ſortitum
E eſt quod literas continet quatuor, ecce quatuor,
& deſignat 26. ecce viginti & ſex, quę omnia ſunt
vnum Dei ſymbolum, ecce vnum. Iunge ſingula,
videlicet quatuor, viginti ſex, & vnum & fit אל
cui ſi addideritis terminationem Tetragramma-
ti וה naſcetur *Eloha*. Nunc de *Elohim* ſic dicitur
quod eius ם non eſt rei ſignificatio, ſed gramma-
tica inflexio, quod inde apparet. Nam ſi per affi-
xum aut regimen conſequentiæ legendum illud
fuerit, haud dubium quin ם litera carebit: ergo ſi
F principio Tetragrammati *Iah* ordine conuerſo
El addideritis, mox fit *Elohi*, & aſſumendo decli-
nationem grammaticam, quæ eſt ם in fine pro-
nunciabitur *Elohim*, quod & ſæpe per literas in-
effabilis ſcribitur, & *Elohim* nihilominus puncta-
tur. Eſt autem in Cabala frequens ordinis con-
uerſi vſus, & magna eius virtus virtuſque laus,
cum quoquo modo ſyllabæ tranſponantur, quod
abſque diminutione tamen eædem manent lite-
ræ, licet ſæpe non eædem ſignificationes, cuius
G rei Abraham in libro *Ietſira* meminit, cum ait,
זכר ונקבה זכר באמש ונקבה באשם id eſt, Marem
& fœminam, marem in *Emes*, & fœminam in *Eſem*,
vbi tranſpoſitio literarum, rei quoque mutatio-
nem indicat. Verbi cauſa אל & לא id eſt Deus,
& non

&non. Quod cum alias frequenti ſit in more, ta-
men hoc eſt vehementer admirabile in hoc no-
mine ineffabili, quod eius literæ quantumcunq;
hac illacque peruertantur, ſemper vnam & ean-
dem rem ſignificant, videlicet eſſe ac eſſentiam
Dei, qui dixit, Ego Tetragrammatus, & non mu-
tor. Quod iſto vobis vſu erit manifeſtius, Reſol-
uatur Tetragrammaton nomen in 12. variationes
(nec enim poterimus vltra proficiſci) tunc quic-
quid inuentum fuerit nulli alij niſi eſſentiæ de-
ſeruiet, cuius ſymbola ſunt hæc יהוה והתי יוהה
הותי הויה החיו והיה ויהה והחי היהו היוה ההוי;
Duodecim igitur iſta nomina, vnum nomen a-
pud Cabaliſtas cenſentur, tanquam vnius rei ſi-
gnificatiuum, quanquam ſunt duodecim expoſi-
toria, quorum ſingulis applicant de ſacra ſcriptu-
ra vnam clauſulam, quæ illud aperte per *notaria-
con* referat, non expoſitionis, ſed memoraculi tan-
tum loco ne ſubeat eius obliuio, vt ſi dicerem, At-
tende & audi Iſrael hodie, quod legitur Deuter.
27.c. Hebraice ſic הסכת ושמע ישראל היום Ho-
rum quatuor verborum capita notabitis & faciēt
הויה quod nomen eſt eſſentiæ atque reſolutio
Tetragrammati, pariter de cæteris fiant cætera.
Sed maneamus tantiſper in prima Cabalæ ſpecie,
dum adhuc quædam cognitu neceſſaria viderī-
mus. Iam enim quod dixi, de ſecunda parte ſu-
mendum fuit. Aggrediamur autem hanc artem
ſi vultis membratim cæſimque, modo ne diu in
vnoquoque immoremur, vt diurna opera cum
die tranſeat. Quin id quod prius tetigi nunc ite-
rum breuiuſcule citabo, vt firmius hæreat, quod
Deus ante creationem ineffabilis, in creatione
nominatus eſt *Elohim*, & poſt creationem habi-
tans in mundo tanquam in templo ſuo dicitur
ארני *Adonai*. Vnde illud legitur Pſalm. 11. Tetra-
grammatus in templo ſancto ſuo, Tetragramma-
tus in cœlis thronus eius: vt qui dominatur in o-
peribus ſuis. Nam ipſe eſt vt ſcriptura dicit Deut.
10. Dij deorum & Domini dominorū *El* magnus:
quare templum Cabaliſtice nota eſt *Adonai*, &
conuerſa vice per æqualitatem numeri. Perinde
atque in *Adonai* ארני tanquam in ſuo היכל id eſt,
templo adorandus ſit ineffabilis Tetragramma-
tus, & Deus in Deo amandus, iuxta triplicē mun-
dum, Ieremiæ 7. Templum Domini, templum
Domini, templum Domini. Reſtat aliud nomen
appellatiuum שרי id eſt, *Sadai*, Exodi 6. Ego Te-
tragrammatus, & apparui Abraham, Ishac, & Ia-
cob per *El Sadai*, & nomen meum Tetragramma-
ton non feci ſcire eis, vbi ſolum hoc appellatur no-
men ſuum quod eſt ineffabile, quia hoc tantum
eſt ſummo Deo proprium, quatenus ipſe eſt nihil
eorum quæ ſunt, ſed ſupra omnia eſt, non habens
reſpectum extra ſe. Cætera ſunt etiam aliarum
proprietatum & relationum appellatiua, vt *Sa-
dai*, quod Latini verterunt dicentes Omnipotens,
ſed aptius Hebraice ſignificatur, Sibi ſufficiens,
ſe contentus, & nullius indigens, quod Græci re-
ctius *αὐτάρκης*, interpretātur. Nam ש id eſt quod,
& די ſufficit vel ſatis eſt, Grammatice dicimus.
Cæterum ſi audieritis ſolitarie in ſacris vocari שם
id eſt nomen, confeſtim Tetragrammati vobis
in mentem veniat, quod *κατ᾽ ἐξοχὴν* & hyper-
bolice nomen dicitur ſuper omne nomen, quan-

A tumuis in ſermone quotidiano rei omnis ſit quæ
habeat exiſtentiam. *Sadai* autem quoniam non
eſt ei opus alterius adiutorio, ideo patribus in *El
Sadai*, hoc eſt in forti qui ſe ipſo contentus ſit,
Tetragrammatus apparuit, vt qui per ſe ſufficiat
miracula & prodigia facere, non autem fecit il-
los ſcire quod nomen Tetragrammaton ſit illud
nomen in quo poſſit homo tanquam cooperator
& delegatus à Deo efficere miracula: de hoc a-
pertius in Capnione de Verbo Mirifico. Eſt præ-
B terea ipſius *Sadai* miniſtratorius ſpiritus *Metattron*
per æqualitatem numeri ſic nominatus, qui dux
& monſtrator viarum eſſe perhibetur, quod po-
ſtea ſi me commonueritis tractabimus apertius.
Accedit aliud nomen *Sabaoth* quod Hebraice ſic
legitur, צבאות & ita dicuntur exercitus, quorum
primus eſt intelligentiarum omnino ſeparatarum
& Angelorum. Secundus motorum orbium &
aſſiſtentium virtutum. Tertius animarum cor-
pora informantium, & non inuenitur niſi poſt
C nomen Dei. Vnde tripliciter quoque legitur San-
ctus, Sanctus, Sanctus, Tetragrammatus *Zabaoth*,
Iſaiæ ſexto, ac alijs in locis ſimiliter. Omnis igitur
primæ partis Cabalæ ſtatus qua procedat inſtitu-
tione audiuiſtis. Nam cum totus in ſacrorum ver-
borum commutatione conſiſtat, & quælibet
verba bifariam alterentur, neceſſario fatebimur
ei parti duas ſubeſſe ſpecies, alteram quæ ſit ſyl-
labarum aut dictionum tranſpoſitio, alteram
numerorum æqualitas. Vt ſi verbi cauſa legero
D Iſaiæ 40. מי אלה ברא id eſt, Quis hæc creauit? &
Cabaliſtice tranſponam duo hæc, conuertamque
in אלהים rum actu redibit exordium Geneſeos
ברא אלהים pro מי אלה ברא vt ſtet ſententia,
quis hæc creauit? Deus creauit. Et Ezechiel ſedit
ad fluuium Chobar, id eſt ad influentiam *cherub*,
tranſponatur enim כובר & fit כרוב Et Nohe in-
uenit gratiam: Geneſ. 6. conuertendo enim נח fit
חן Similia cuncta eueniunt per metatheſim, pro-
pter literarum primariam confuſionem, quæ in
E igneo globo apparuerat, vt liceret quaſi de chao
literas educere, atque eas hinc & inde legere,
prorſus, rurſus, ita primæ partis ſpecies prima
conſummatur. Nunc ipſe mecum conſtitui ac-
ceſſu membri alterius de parte prima nonnihil
exempli gratia monſtrare, vt pernoſcatis rem li-
quidius, & firmius quoque memoria teneatis.
Legitur de Ishac & Rebecca 25. Geneſeos, ותהר
רבקה אשתו id eſt, & concepit Rebecca vxor ſua.
Ex quo diuinare commodum nobis conceditur
F quidnam Rebecca conceperit. Quin certe vt ver-
ba indicant concepit Rebecca אשתו Vos autem
cōſiderate, viri doctiſſimi ecquid ſit אשתו in hac
primæ partis ſecunda ſpecie per גימטריא *Ghe-
matria* id eſt, numerorum commenſurationem,
reperietis iuxta æqualitatem numeri ſignificare
אש וקש id eſt, ignem & ſtipulam: vtrumque e-
nim in ſe continet 707. concepit ergo Rebecca
ignem & ſtipulam, quod ſacra comprobant elo-
quia, teſte Abdia, qui ait, Et erit domus Iacob i-
G gnis, & domus Eſau ſtipula. Similiter quando
audimus legem fuiſſe latam in ſapientia חכמה
videamus quæ ſit illa ſapientia quæ ad legem fe-
rendam congruat. Et certe ſunt edicta & inter-
dicta, iuſſiones & prohibitiones. Symbolum au-

rem eſt חכמה id eſt, Sapientia omnium mandatorum Dei: cum enim quatuor illius vocabuli elementa de propriis ſcripturis pronunciaueritis, חית כף מם הי conflabitur ex eis numerus ſexcentorum & tredecim mandaorum Dei, quæ doctores noſtri תרי״ג appellant. Ad ſummum in hoc genere ſpeculationis primo legis characteres, elementa, & literas in confuſo fuiſſe repoſitas, & hac atque illac legibiles, memoratu dignum erit. Secundo nullis accentibus aut punctis diſtinctas. B Tertio ſingulas alphabeti literas primordiales certum ſignificare numerum, etiam quinque terminales, quas longe poſt ille prudens Ezra ſimul cum punctis adinuenit. Nam primitiuæ ſunt duæ ac viginti, quibus ſolis ab initio ſcriptura omnis depicta extitit, quas vſque ad hæc tempora Cabaliſtæ locant & diſlocant pro cuiuſuis iucundæ contemplationis amœnitate. Vltimo eſt nobis intentanda vniuerſalis hæc meta, quod tametſi Cabaliſtæ ſit officium, aliud legere ac aliud intelligere, tamen inuiolabiliter iſtum quiſque obſeruet canonem, in bonis bona, in malis mala, ne albo nigrum applicet, aut diem nocti. Tum Marranus, Id genus artis, inquit, haud ſecus cogitauero quam ſi quis Dorotheum aliquem appellauerit pro Theodoro, aut pro Nicodemo Demonicum, ſiue pro Demophilo Philodemum: ſicut Græci dicere ſolent, σωματέφιλον καὶ φιλοσώματον.

Ad hæc Simon ait, Certe id quod dicis nonnihil quadrat, ſed exempla enumerando admodum breui fatigaberis propter aliarum linguarum inopiam, quæ ad Hebræam tanquam omnium linguarum fonte comparatæ, pauperes ſunt, & egeſtatis ſuæ impatientes, vt quæ & reliquarum nationum aſciſcat idiomata. Nec enim plenum numerum accipiunt, nec compoſitionem vtilem admittunt. Quapropter ars iſta in alterius gentis ſermone traduci minime poteſt. Quod niſi vos pariter Hebraice peritos noſſem, fruſtra hæc de Cabala quantumlibet paucula vobiſcu egiſſem, aut iam acturus eſſem. Sed propere accedamus ad ſecundam huius inſtitutionis partem quæ נוטריקון dicitur, id eſt *notariacon*, quod eſt conuentu quoddam clam receptum inter Cabaliſtas vt literæ ſingulariæ ſine coagmentis ſyllabarum, certa verba deſignent, quemadmodum notariis & actuariis eſt in more, & quondam belli ducum furtiua ſcripta literis vnicis incondite repoſitis arcana mentis protulerunt. Eſt adeo Probi Grammatici commentarius, vt ſcribit A. Gellius, ſatis curioſe factus de occulta literarum ſignificatione. Haud aliter forte in hui⁹ artificij proſecutione fit, quam ſi qui paciſcantur inter ſe *iod* literam, propter indiuiſibilis puncti figuram, ineffabile Tetragrammaton quod vulgo Dominũ interpretamur, notare. Sicut & illud ipſum propter tres עליונות id eſt, ſummitates in decem numerationibus; quæ ſunt vna & eadem עטרה id eſt, vnum diadema tribus punctis ſignare ſolent. Aiunt enim Cabaliſtæ כי לסוד זה כותבין השם ג יודין כזה י״י id eſt, Quod ad myſterium hoc ſcribunt nomen tribus *iod*, vti hoc י״י Vbi vnicum quatrilíterum trib⁹ vnicis literis conſcribitur, quod vſu quotidiano approbatur. Fuit & quondam in diebus Antiochi Eupatoris Iudas

A Mattathiæ filius, bellator nobilis, & dux belli pro legibus, templo, ciuitate, patria & ciuibus Iudæorum acerrimus: contra quos cum iam Antiochus & illius omnis exercitus irruerent, dedit Iudas Angelo monitus commilitonibus ſuis, ceu belli teſſeram, hoc nobile ſignum, י. ב. כ. מ vt ſe quatuor his literis fortiter in pugna exhortarentur, promittens quod futurum eſſet ſignum victoriæ Dei, quod Iudæorum milites animo læto in vim magnę conſolationis acceperunt, & ſub eo ſignaculo valide pugnantes interfecerunt in caſtris Antiochi virorum quatuor decem millia & ingentem numerum elephantorum cum iis qui ſuperpoſiti fuerant. Quo factum eſt vt princeps belli Iudas ſic antea dictus, deinceps ab omnibus *Machabai* cognominaretur, eo quod hi quatuor characteres ſyllabice ita ſonarent. Cumque tanta eius ſigni virtute tot ſe crederent præliorum victores fuiſſe, admirati ſunt tribuni militum & ſapientes in Iſrael, rogantes Iudam quonam modo C tot triumphi ſub hoc eis dato ſigno contigiſſent? & reſpondit Iudas Machabæus in iſto ſigno præſentiam eſſe Dei omnipotentis ineffabilis. Oſtenditque illa verba Moyſi Exod. 15. dicentis, מי כמוך באלים יהוה id eſt, Quis ſicut tu in fortibus Tetragrammate? Hi namque quatuor characteres hæc verba deſignant, tanquam eorum initia, vbi *Iod* ſignificare nomen tetragrammaton plane deprehenditur, ac eſſe re vera י. ב. כ. מ diuini nominis 72. literarum per æqualitatem numeri memoD rabile ſymbolum. Eo commoti qui erant de Iudæ exercitu iterum pugnantes proſtrauerunt non minus 35000. vt ſcripta indicant, præſentia Dei mirifice delectati & patria voce Omnipotentem Dominum יהוה benedicentes. Hinc ergo intelligitis verbum quoddam totum per vnam poſſe literam ſignificari, vel ſi ea demum ſtet ſingulariter, vel verbum quodlibet aliud collectiue perficiat: ſicut tota dictio fertur integram pariter orationem notare, vt Dan. 5. מנא תקל פרשין id E eſt, Numerauit, ponderatum eſt, diuiſum eſt: quæ quidem hoc illi Beltſaſar repręſentarunt, Numerauit Deus regnum tuum, & conſummauit illud: ponderatum eſt in ſtatera, & inuentum eſt deficiens: diuiſum eſt regnum tuum, & datum eſt Medis & Perſis. Aut igitur vna dictio per literas diſperſa plures efficit, aut multæ dictiones per certas earum literas retractæ vnam colligunt, hinc ex multis vnum & ex vno multa. Quod neutiquam mirum eſſe oſtendit duorum monoſyllaF borum frequens vſus, vt aiunt Maronem ſcripſiſſe in carminibus

Eſt & non, cuncti monoſyllaba nota frequentant.
His demtis nihil eſt hominum quod ſermo voluret:

ergo tota fere omnium hominum colloquia, eſt & non ſignificant. Quare in hac arte quis dubitabit vna litera dictionem integram, vnaq; dictione orationem extenſam, & vice verſa, vna oratione dictionem aliquam electam intentatamq; notari poſſe? vnde oritur occulta quædam & admirabi-
G lis epiſtolarum τεχνογραφία quam ſæpe imitatus ego, in grauibus periculis & ſummo rerum diſcrimine lingua Germanica, per epiſtolam ſcripſi quę à Latino viro in Thuſcia vel Ethruria cognoſci deſiderabam, & conuerſo more ſcripſi Latine

quod

quod Alemanum hominẽ Latinitatis imperitum ſcire volui. Accipiatis hoc velim quicquid tamen illud eſt, grato animo, & ſenſibus imis, res eſt non parua, diligenter reponatis. Vſu autem nobis eueniunt ſit rite operemur huiuſce generis literę quatrifariam. Aut enim ſumuntur ab initio verbi ad aliquid aliud ſignificandum, vt in exorſu Geneſeos יום הששי ויכלו השמים id eſt, Dies ſextus, & perfecti ſunt cœli, ecce Tetragrammaton. Aut à fine cuiuſcunque, vt Pſalm. 1. לא כן הרשעים quæ tranſpoſitæ faciunt אמן id eſt, Amen. Hoc namq; intelligi voluit, Non ſic impij, quoniam non dicent Amen, idcirco in gehennam mittentur. Aut ſunt quæ ſe offerant ſingillatim quælibet per integram dictionem vna comprehenſæ, vt Pſalm. 3. Multi inſurgunt aduerſum me. Qui ſunt iſti multi? Reſpõdent Cabaliſtæ רבים ſunt Romani, Babylonij, Iones, Medi. Aut poſtremum non relatiue ad aliorum verborum conſtitutionẽ deſtinantur, ſed earum quælibet ſecundum ſuæ proprietatis ſignificationem ſumitur, vt quando duorum ſeculorum mentio fit, futurum ſeculum *iod* litera ſignificat, & litera *he* ſeculum præſens, videlicet iſtum mundum, Geneſ. 2. Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ בה בראם id eſt in *he* creauit ea. Nimirum extrema ſcilicet hæc de literis conſideratio ad ſubſtantiam characteris attinet quoad ſe, at nequaquam ad accidentalem relationem vti ſuperiores tres, quantum ad aliud. Sic enim iam hac deſtinatione ſignificant vel iuxta Grammaticam inſtitutionem res ipſas, poſitione prima oblatas, vel numeros arithmetica diſciplina ordinatos, vel nonnullas rationes verbis magiſtrorum noſtrorum applicatas, vel denique omnem creaturam à prima cauſa profectam, & rurſus in primam cauſam reducibilem. De primitiua poſitione literarum ita monſtrant, quod *Aleph* ſit via ſeu inſtitutio: Vnde dicitur Iob 33. Docebo, id eſt, inſtituam te ſapientiam. *Beth*, domus, Pſalm. 23. habitabo in domo Domini. *Gimel*, retributio. Pſalm. 116. Quia Dominus retribuit tibi. *Daleth*, oſtium, fores vel ianua. Gen. 19. Et ꝓpe erant vt frangerent oſtium. *He*, ecce Geneſ. 47. Ecce vobis ſemina. *Vau*, vncinus retortus. Exod. 26. Quarum erunt capita aurea. *Dſain*, arma 3. Reg. 22. Et arma lauerunt iuxta verbum Domini. *Heth*, terror. Iob 7. Terrebis me per ſomnia. *Teth*, declinatio, per metatheſim *thet*. Prouerb. 4. Ne declines ad dexteram & ad ſiniſtram. *Iod* confeſſio laudis. Geneſ. 49. Laudabunt te fratres tui. *Caph*, vola. Eccleſ. 4. Melius vola plena requie. *Lamed*, doctrina. Pſalmo 143. Doce me facere voluntatem tuam. *Mem*, aquæ. Iſaiæ 55. Omnes ſitientes venite ad aquas. *Nun*, filiatio. Iſaiæ 14. Filium & nepotem. *Samech*, appoſitio. Deuteronomij 34. cap. Quia impoſuit, hoc eſt appoſuit, Moyſes manus ſuas ſuper eum. *Ain*, oculus. Exodi 21. cap. Oculum pro oculo. *Pe*, os. Exod. 4. Quis poſuit os homini. *Tſade*, latera. Exod. 25. Sex calami egredientur de lateribus eius. *Kuph*, reuolutio vel circuitus. Exod. 34. Redeunte anni tempore, id eſt, circuitu anni. *Res*, egeſtas. Prouerb. 10. Pauor pauperum egeſtas eorum: alij tamen hæreditatem interpretantur. *Sin*, dens. Iob 4. Et dentes catulorum contriti ſunt. *Thau*, ſignum. Ezech. 9. Signa *Thau*, ſuper frontes virorum. Iſta eſt literarum Grammatica expoſitio, quomodo ſolent rebus quibuslibet nomina imponere vel primitiua vel deriuatiua. Nihil, vt arbitror, ab altiore ſpeculatione alienum ſi quis figuratæ locutionis ſtudioſus extiterit. Tum Philolaus, Nos inquit oportet (vt coniicio) ſenes elementarios fore, quibus denuõ ferula ſit opus. Nam interim multo ſtudio ad alphabetum redacti ſumus. Et Marranus, Certe repueraſcimus: hæc eſt, Philolae, palingeneſia tua illa Pythagorica. Quibus Simon, Nolite, inquit, reſpuere, magna profecto res eſt & digna Philoſophis, ſi Platoni veſtro creditis, minimeque ridicula, vt in Cratylo Socrati viſum erat, cognoſcere literas, non enim habemus quicquam inquit illo melius, quo de veritate primorum nominum iudicemus, *ἐπείπερ συλλαβαῖς τε καὶ γράμμασιν ἡ μίμησις τυγχάνει οὖσα τῆς οὐσίας, ὀρθότατόν ἐστι διελέσθαι τὰ στοιχεῖα πρῶτον.* id eſt, Quandoquidem ſyllabis & literis imitatio ſit eſſentiæ, rectiſſimum eſt diſcernere elemẽta primum. Vnde puto dicta eſſe elementa, quaſi hylementa, hoc eſt materialia ex quibus minimis maxima fiunt: vt eſt illud Heſiodi,

Si paruum paruo ſuperaddas, & ſimul omne
Componas, magnus fors tandem fiet aceruus.

Prouehere Simon, Philolaus ait, omnia enim vere dicis, nos hoc ſermone cum tua venia iocati ſimus. Tum ille, Ad diſciplinæ arithmeticæ numeros tranſibo qui literis Hebraicis deſignãtur. Nec enim eſt vlla in orbis terrarum ſpacio alia lingua, cuius literæ quoslibet numeros tã perfecte oſtendant. Conati ſunt tamen nouitij Græcorum Iudæos imitari, vt & ſimiliter alphabeto ſuo numeros exponerent. Sed erat neceſſe duas ſibi figuras intercalare, tam ſexti quam nonageſimi, quæ quidem figuę literaliter ex ordine alphabeti non ſunt. Schemata enim duo hęc ς. ϟ. figmenta ſunt hominum nouorum imitandi ſtudio ductorum, cui rei teſtes Homericos libros citamus. Sane Romani paucos numeros literis explicant, de qua re Priſcianum Cęſarienſem legiſtis olim ad Symmachũ de numeris, ponderibus & menſuris ſcribentem. Faciamus itaq; numerorum quatuor gradus, quorum primus eſt digitorum, ſecundus denariorum, terti⁹ centenariorũ, quartus millenariorum. Primus gradus alphabeti figuris notatur ab *Aleph* ad *Teth*. Suntq; ſignacula nouem, ſingillatim numeros nouem referentia, vt אבגדהוזחט id eſt, Vnũ, duo, tria, quatuor, quinque, ſex, ſeptẽ, octo, nouem. Secund⁹ denariorum ordo, nouem quoque continet Alphabeti figuras, י כ ל מ נ ס ע פ צ id eſt, Decem, viginti, triginta, quadraginta, quinquaginta, ſexaginta, ſeptuaginta, octoginta, nonaginta. Tertius gradus centenariorum habet ſimiliter nouem characteres, ק ר ש ת ך ם ן ף ץ id eſt, Centum, ducẽta, trecenta, quadringẽta, quingenta, ſexingenta, ſeptingẽta, octingenta, nongenta. Quartus gradus eſt millenariorũ, in quo reuertendum eſt ad priorum numerorum figuras, quanquã eſſe debẽt ſtatura grãdiores, ita vt dicatur magnum *Aleph*, quaſi *Aleph* latũ, & pronuncietur ꝑ *patha* ſecundũ a Italicum. Sic *beth* magnum, ꝙ duo millia ſignificat. Inde vſq; ad nouem millia: demum *iod* magnũ decem millia: quo in ordine quidã pro ſtatura ſolent figuras apicib⁹ notare.

Deinceps nō figuris vtūtur,ſed verbis רבו רבותים id eſt,mille millia,bis mille millia, & reliqua. Viā iſtam Alphabeti numerorum, maximopere ſunt amplexi Cabaliſtę,qui dicunt annorum duo millia,initium præceſſiſſe,antequam hic mundus fieret. Eò quod ante ראשית id eſt initium, ſcriptura ponit *Beth* magnum dicens, בראשית Ita ſapientes noſtri exponunt eum locum Prouerb. 8. Dominus poſſedit me initio viarum ſuarū,antequam quicquam faceret ex tunc. Quicquid vero millia trāſgreditur, infiniti loco habetur. Nam finis numerorum in ſacris millia ſunt: vt cum vellet Dauid infinitatem precij oſtendere Pſalm.119. dixit, Bonū mihi lex oris tui ſuper millia auri & argenti, hoc eſt ſine numero. Tertiam nunc ſpeciem ſubſtantiæ literarum breuiſſime recenſeamus, quæ ad aliquas magiſtrorum noſtrorum intentiones referuntur, vt *aleph*, *beth*, illis ſignificat prudentiam,& *gimel daleth*,remunerationem pauperum, & *mem*, id eſt *Meamar*, videlicet ſermonem apertum & ſermonem occultum, & ſic de aliis, quæ paulo inferius recitabimus Thalmudicis tamen vſu frequentiora. Quarta earum literarum ſpecies conſiſtit in rebus conditis atq; creatis omnibus,maxime quidem vtilis Cabalæ ſtudioſis,quo facilius creaturas reuocare in creatorem poſſint, id quippe quod illius diſciplinæ maximum eſt & ſingulare ſtudium.Literas igitur in ſuum quaſque ordinem locabo,vt elementa ſingula ſingulariter cognoſcatis, atque ſic incipiam: Ab *aleph* vſque ad *iod* ordines ſiue chori Angelorum ſignificantur, quos intelligentias ſeparatas & formas liberales, incorporeas & inſenſibiles Philoſophi appellant, progreſſas & deriuatas à virtute Dei, qui formam non habet, neque imaginem, neque ſimilitudinem. Dixit enim Iſaiæ quadrageſimo capite.Cui aſſimilauiſtis me & adæquabor? Et paulo ante, Cui ergo ſimilem feciſtis Deum? aut quam imaginem diſponetis ei? Cæterum manſio iſta nominatur, עולם המלאכים id eſt, ſeculum Angelorum ſiue mundus Angelicus. Deinde à litera *caph* ad literam *tſade* cœlorum ordines deſignantur qui Dei creatoris virtute donati ab Angelorum influxu diſpenſantur, & vocatur עולם הגלגלים id eſt, ſeculum orbium ſeu ſphærarum. Porro à *tſade* ad *thau* interueniunt quatuor elementa cum ſuis formis, & ſimul omnia mixta tam viuentia, quam non viuentia, quæ à Dei virtute pendent, quibus influit eſſe & viuere: vt eſt in Iſaia, Creans cœlos & extendens eos, firmans terram & quæ germinant ex ea,dans flatum populo qui eſt ſuper eam,& ſpiritum, calcantibus eam, ſeu ambulantibus in ea. Diriguntur autem ab influentiis Angelorum & ſphærarum: atq; totum id vocatur עולם היסודות id eſt, ſeculum elementorum, & in eo eſt homo qui appellatur עורם הקטן id eſt,ſeculum paruum,quod Græci dicunt *μικρόκοσμος* hoc eſt Minor mundus: ſeu rectius, Paruus mundus. Nam in homine ipſo relucent omnium creaturarum proprietates ſummarum & infimarum. Hæc forte vtilius memoria repetemus, ſi quorumnam literæ ſingulæ perhibeantur eſſe ſymbola, demonſtrabimus: rem ſane iucundam, & antiquiſſimis autoribus celebratam; ne ſint futuri aliquando,qui hanc artem vt tenuem ac ieiunam cauillentur. Eſt igitur

א *Aleph*, nota ſummarum & altiſſimarum rerum, quæ primo effluxu diuinæ bonitatis ſubſiſtunt: vt puta Angeli, qui dicuntur חיות הקדש *haioth hackodes*, id eſt animalia ſanctuarij, vel potius vitæ abſque medio ſubter Deum. Hi Angeli virtute Dei, proxime inferiores purgant, illuminant & perficiunt, quæ communi vocabulo, illorum dicitur influentia.

ב *Beth*, ſecunda litera, ſecundum ſignificat ab ipſo Deo gradum Angelorū qui dicuntur אופנים *Ophanim*, id eſt, formæ ſeu rotæ, ac ſecundo loco deriuantur à Dei virtute per intelligentiam priorem, & ipſi à Deo quoque inferioribus influunt. Dixere ſimul etiam ſapientes quod *Beth* ſit nota ſapientiæ.

ג *Gimel* repræſentat ex eſſentiis ſuperioribus Angelos,qui dicuntur אראלים *Aralim*, id eſt Angeli magni, fortes & robuſti, qui deſcendunt ordine tertio à diuinæ maieſtatis bonitate, illuminanturque virtute Dei per intelligentiam ſecundam,& ipſi pariter inferioribus influunt.

ד *Daleth*, ſymbolum eſt emanationis quartæ apud ſuperos, eorum qui dicuntur חשמלים *Haſmallim*, & in virtute Dei per medium intelligentiæ tertiæ influuntur, & illa virtute inferioribus influunt.

ה *He*, litera deſignat entia ſuperiora,quintæ ab ipſo Deo emanationis, quæ ſunt שרפים id eſt *Seraphim*, & influuntur de virtute Dei per medium intelligentiæ quartæ, ac eadem virtute inferioribus influunt.

ו *Vau*,notat eſſentiam ſupernorum emanationis ſextæ, qui dicuntur מלאכים *Mallachim*, id eſt Angeli, & influuntur de virtute Dei per medium intelligentiæ quintæ, ac eadem virtute inferioribus influunt.

ז *Zain*, ſignaculum eſt ſpirituum beatorum ſuperiorum emanationis ſeptimæ qui nominantur אלהים *Elohim*,id eſt dij, & influunt de Dei virtute per ſexti ordinis Angelos, ac eadem virtute inferioribus influunt.

ח *Heth*, ſignum eſt ſuperorum emanationis octauæ, & ſunt Angeli qui vocantur בני אלהים *Bene Elohim*, id eſt filij Deorum, de virtute *El*, per Angelos ſeptimi ordinis infuſi, ac eadem Dei virtute inferioribus influentes.

ט *Teth*, nota eſt Angelorum emanationis nonæ, qui vocantur כרובים *Cherubim*, & influuntur de virtute Dei per medium intelligentiæ octaui ordinis,& eadem virtute inferioribus influunt.

י *Iod*, litera decima ſignificat eſſentiam intelligentiarum emanationis decimæ, appellantur autem אישים *Iſim* nobiles & patricij, ſuntque omnibus hierarchiis inferiores, & Dei virtute illuſtrantur per nonum chorum, eademque virtute influunt filiis hominum cognitionem & ſcientiam rerum,mirificamque induſtriam. Vnde dicuntur qui tali ſunt præditi facultate filij איש id eſt,homines nobilis intelligentiæ,de quibus Pſal. 49. Quique terrigenæ & filij hominum: quod proprie ſic legitur, Tam filij plebei quam filij patricij, quaſi diceretur, Tam agreſtes quam nobiles. Eam denominationem ab hoc intelligentiarum

tiarum

tiarum ordine ſumimus nos ipſi. Eſt enim in nobis intellectus agens ſumma pars animæ quam Ariſtoteles νοῦν, hoc eſt mentem appellat, quæ nobis ſola deforis aduenit. Inde procedunt viſiones propheticæ, ac omnia magna & ſancta, vocatur autem שכל הפועל quo finitur mundus Angelicus. Sequitur

כ *Caph*, ea litera deſignat primum mobile ab ipſo *El Sadai*, tanquam à cauſa prima immediate, licet per rationalis vitæ ſpiritum communicatiue motum, qui eſt Angelus *Metattron*, & dicitur intellectus agens mundi ſenſibilis per penetrationem formarum inferioribus omnibus viam præbens, quare influit virtute diuina in omne quod eſt mobile. ך *Caph* finalis ſignificat gyrum ſtellarum fixarũ, quæ ſphæra octaua nominatur quantum ad nos, ſed quoad ſuperiora eſt orbis ſecundus in duodecim zodiaci ſigna diuiſus, quæ nos מזלות appellamus, influiturque de virtute Dei per medium intelligentiæ ipſius *caph*, ſimiliterq; inferioribus influit.

ל *Lamed*, eſt ſignum primæ ſphæræ planetarum, & dicuntur לבת quaſi ambulones, quos Latini errones appellant, inſtar Græcorum qui ob id eos aſſerunt eſſe πλανήτας. Diciturq; orbis ſeptimus Saturno attributus quem שבתאי nuncupamus, influit & influitur.

מ *Mem*, apertum notat ſphæram Iouis qui à nobis צדק nominatur, & à virtute Dei per medium intelligentiæ ſuperioris influitur, eademque virtute inferioribus influit. ם *Mem* clauſum eſt ſymbolum ſphæræ Martis, quem appellamus מאדים orbis quinti, & virtute Dei creatoris influitur per Angelum proxime ſuperiorem, & eadem virtute inferioribus influit.

נ *Nun*, ſignificat luminare maius, quod vocatur שמש id eſt, Sol, & eius ſphæra dicitur orbis חמה influiturque à Deo per medium intelligentiæ ſextæ, qua & influit in inferiora. ן *Nun* finale ſphæram indicat Veneris, quæ à nobis vocatur נוגה *Noga*, & Dei virtute conſtat, influitque mediante intelligentia ſeptima.

ס *Samech*, eſt ſymbolum cancellarij, qui dicitur כוכב *Cochab* & Latine Mercurius, influitur autem virtute Dei à ſuperioribus, eademque virtute inferioribus influit.

ע *Ain*, eſt nota ſphæræ Lunæ, quæ à nobis dicitur ירח *Iareah*, & apparet quaſi oculus ſiniſter mundi. Eſtque inter aſtrifera vltimus orbium: & propter albedinem quandoque nominatur לבנה *lebana*. Cuncta hæc facultati aſtrologicæ committimus.

פ *Pe*, ſignificat animam intellectualem, ſingularem & vniuerſalem, & dirigitur ab intelligentiis ſeparatis quib⁹ infunditur à Deo tam in ſphæris quam in ſtellis & in omnibus animatis ſuperioribus & inferioribus ſphærarum & elementorum. ף *Phe* finale denotat ſpiritus animales qui diriguntur ab intelligentiis ſuperioribus de virtute atque mandato Dei.

צ *Tſade*, ſymbolizat materiam tam cœlorum quæ eſt intelligibilis, quam elementorum quæ eſt ſenſibilis, omniumque miſtorum. Diriguntur autem virtute diuina per intelligentias ſeparatas,

A & per formas proprias. ץ *Tſade* finale monſtrat elementorum formas, quæ ſunt ignis, aer, aqua, terra. Et reguntur diuina virtute per Angelos qui dicuntur אישים *Iſsim*, & virtute cœlorum, & virtute materiæ primæ quæ eſt fons & origo cunctorum elementorum.

ק *Koph*, eſt ſymbolum inanimatorum & mineralium & eorum quæ dicuntur elementata & miſta. Diriguntur autem virtute diuina per ſphæras cœleſtes & intelligentias ſeparatas quæ vo-
B cantur אישים *Iſsim*. Et influunt inferioribus in regione quatuor elementorum.

ר *Res*, ſignificat omnia vegetantia fructus & fruges ac terræ naſcentia, influunturque virtute Dei à corporibus cœleſtibus & intelligentiis ſeparatis nomine אישים *Iſsim*, itemque complexionibus elementorum.

ש *Sin*, deſignat omnia ſenſitiua tam reptilia terræ ac progreſſiua, quam aquarum, piſces & aeris volucres ſimul, & quæcunque irrationalia
C vitalem motum habentia, quæ virtute Dei reguntur à corporibus cœleſtibus & intelligentiis quas vocamus אישים *Iſsim* & complexionibus elementorum.

ת *Thau*, eſt ſymbolum hominis & naturæ humanæ quæ eſt perfectio & finis omnium creaturarum, dirigiturq; à Deo complexionibus ac qualitatibus elementorum iuxta influentias cœlorum, & per officia peculiaria intelligentiarum ſe-
D paratarum אישים *Iſsim*, qui ſunt Angelicæ conditionis, & ſicut ſunt finis ac conſummatio in mundo Angelorũ, ita eſt homo finis & perfectio creaturarum in mundo elementorum, quin potius in mundo vniuerſorum: conſtitutus eſt enim ex duobus mundis, ſicut ſcriptum eſt, Formauit Dominus Deus hominem de limo terræ, & ſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ.

TRactantur hæc vberius à noſtris maioribus, quorum poſteris nobis clare apparet erga
E ſacras literas ardentiſſimus amor, qui de omnibus etiam minutiſſimis rationem reddere ſtuduerunt. Verbi cauſa,

De Aleph ſcriptum eſt in libro הבהיר id eſt, de Candore, vbi ſedit R. Amorai, & diſputauit, Quare *Aleph* ponatur in capite Alphabeti? & reſpondetur, Quia fuit ante omnia, quin etiam ante legem, quod de R. Rahumai, eius libri autore, commemorat Mnahem Racanat, in diſtinctione
F Geneſeos prima. Iterum autem, Quamobrem proxime ſequatur *Beth*, certe quia fuit legis initium. Et quare *Gimel*, non ſit nominatum *gidel*, cum in ſacris literis præponatur גדל & ſequatur גמל Gen. 21. vbi ſcribitur ויגדל הילד ויגמל Talia & his paria ſcrutari certe non ſunt dedignati ſapientes viri. Quanquam ſunt etiam aliquo numero, qui breuitatis cauſa, reddere aliquorum rationes prætergreſſi, tantum ſcripſere quæ ſimpliciter ad rem attinent, quoniam ſemper ad ſub-
G limiora omni diligentia & ſtudio conati ſunt properare, vt R. Iacob Cohen, in libro cui titulus eſt פירוש השם הקדוש id eſt, expoſitio nominis ſancti. Nam de Alphabeto ſtrictim ſic dicit.

Numeri.	ordo.				
1.	1	א Aleph	אויר		Aura,
2.	2	ב Beth	חיים		Vita,
3.	3	ג Gimel	שלום		Pax,
4.	4	ד Daleth	חכמה		Sapientia,
5.	5	ה He	ראיה		Viſus,
6.	6	ו Vau	שמיעה		Auditus,
7.	7	ז Zain	ריחה		Odoratus,
8.	8	ח Heth	שיחה		Locutio,
9.	9	ט Teth	לעיטה		Infuſio,
10.	10	י Iod	משכב		Cubatio,
20.	11	כ Caph	עושר		Opes,
30.	12	ל Lamed	מלאכה	ac ſi enumeraſſet iis verbis,	Negocium,
40.	13	מ Mem	מים		Aquæ,
50.	14	נ Nun	הליך		Meatus,
60.	15	ס Samech	רוח		Spiritus,
70.	16	ע Ain	שחיק		Riſus,
80.	17	פ Pe	זרע		Semen,
90.	18	צ Zade	הרהור		Suſpicio,
100.	19	ק Kuph	שינה		Sopor,
200.	20	ר Res	חן		Gratia,
300.	21	ש Sin	אש		Ignis,
400.	22	ת Thau	ממשלה		Poteſtas.

HÆc & eiuſcemodi reliqua quæ audiſtis ex patrum monumentis quanto potui breuiſſime decepſi, vt vobis vel aliquam deguſtationem literariæ profeſſionis exhiberem. Scripſit enim de iis non negligenter, inſignis autor Rabbi Akiba, quem imitati ſunt complures ex noſtris homines literatiſſimi, quos multo dignamur honore. Dixerunt enim, quod in expoſitione Alphabeti, latent multi ſenſus. Et Rabbi Abraham Aben Ezra de hoc, in libro qui præſcribitur, סוד התורה id eſt, de Myſterio Legis. itaq; inquit, והאמת כי טוב הוא למשכיל שילמד מזאת החכמה id eſt, Et verum eſt, quod bonum ſit hoc vt intelligatur, quia diſcitur ex eis ſapientia. Non vt omni tamen vitæ noſtræ tempore, in literatoria laboremus arte (ait ipſe) vt dies ac noctes in voluminibus Rabbi Iuda torqueamur, qui primus fertur Hebræis Grammaticus eſſe: vel in illis viginti libris, quos de Inſtitutione literaria Marinus compoſuit: vel quos Samuel Nagid, eadem de re duos & viginti edidit. Hucuſq; Rabbi Abraham Aben Ezra, nec fruſtra ſenſit ita homo prudentiſſimus & literarum peritiſſimus. Ad maiora enim & altiora nati ſumus.

DIxi modo, quæ ad ſubſtantiam literæ pertinent conſiderationes quatuor. Nunc mea opinione terminandum eſt id quod accidentali relatione literarum agere dudum cœpimus, & נוטריקון id eſt *Notariacon* appellatur, quia in parte id conſideramus, quæ litera quam dictionem ſignificet. Habet autem tres quoq; ſpecies. Quum enim ſignaculum aliquod ab initio dictionis accipit, & (vt fieri ſolet) apicibus in ſublimi notatur, iam ראש התיבה id eſt caput dictionis nominatur, atque de more ita ſcribitur ר״ת Quando item ſumitur à termino & fine verbi alicuius propoſiti, tunc סוף התיבה id eſt, finis dictionis, cogno-
A minatur: quod conſueuerunt figurare hoc modo ס״ת Sin autem à ſingulis verbi cuiuslibet literis notæ ſingulæ deducuntur, id tunc generali vocabulo *notariacon* appellamus. Ad hæc Philolaus ait, O noſter Simon quam ſunt hæc externis hominibus arcana & recondita! Tum ille, Multo forte occultiora, inquit, oſtendam vobis in hac tertia Cabalæ parte, quæ תמורה nominatur, vbi mutua fit literæ pro litera poſitio, & totiens fit, quotiens alphabeta permutantur. Permutantur
B autem iuxta numerum literarum bis & vigeſies, quia viginti duas legimus Iudæorum literas, ſemperque binis quibuſque literis coniugatis licebit alteram ſumere pro altera, & ea combinatio dicitur צירוף vt ſi ex iſtis ſex literis Alphabeti Latini, a, b, c, d, e, f, continuo binas & binas coniugauero, quatenus ſub iugo primo ſint a b, ſub ſecundo c d, ſub tertio e f, velimq; per epiſtolam, huius artis peritum aliquem hortari, vt ſupplicaturus principi, cadat ante pedes eius, ſic ſcribo,
C d b c f, quod ille intelliget Cade, ita & de aliis. Totum hoc opificium euenit ex Alphabeticaria reuolutione, vt ſuccedat mutuo litera pro litera proprio ſibi iugo combinata, ſcilicet viciſſim a pro b, & b pro a, ſimiliter c pro d, & d pro c, itemque e pro f, & f pro e. Quod facilius in Hebraicis nullo quidem obſtante procedit, quia voces quas Latini vocales nominant non ſunt in ordinem Alphabeti Iudæorum repoſitæ. Priſca igitur ętate motus inde pater noſter Abraham
D dixit, vt in libri *Ietſira* capite 2. legitur, *Aleph* cum omnibus & omnia cum *Aleph*, haud ſecus atque *Beth* cum omnibus & omnia cum *Beth*, & ita de ſingulis. Quare vt exemplo id fiat manifeſtius, vigintiduo alphabeta producam in medium, quæ in eodem creationis volumine Abraham ſcite admodum & vtiliter ordinauit.

XXII.

XXII. Alphabeta R. Abraham.

כם	ינ	טס	חע	זפ	וצ	הק	דר	גש	בת	אל
לם	כנ	יס	טע	חפ	זצ	יק	הר	רש	גת	אב
במ	לנ	כס	יע	טפ	חצ	זק	ור	הש	דת	אג
מנ	לס	כע	יפ	טצ	חק	זר	זם	הת	בג	אד
גנ	מס	לע	כפ	יצ	טק	חר	זש	ות	בד	אה
נס	מע	רפ	כצ	יק	טר	חש	זת	גד	בה	או
דס	נע	מפ	רצ	בק	יר	טש	חת	גה	בו	אז
סע	נפ	מצ	לק	כר	יש	טת	דה	גו	בז	אח
הע	ספ	נצ	מק	לר	כש	ית	דו	גז	בח	אט
עפ	סצ	נק	מר	לש	כת	הו	דז	גח	בט	אי
ופ	עצ	סק	נר	מש	לת	הז	דח	גט	בי	אכ
פצ	עק	סר	נש	מת	וז	הח	דט	גי	בכ	אל
זצ	פק	ער	סש	נת	וח	הט	די	גכ	בל	אמ
צק	פר	עש	סת	זח	וט	הי	דכ	גל	במ	אנ
חק	צר	פש	עת	זט	וי	הכ	דל	גמ	בנ	אס
קר	צש	פת	חט	זי	וכ	הל	דמ	גנ	בס	אע
צר	קש	טת	חי	זכ	ול	המ	דנ	גס	בע	אפ
רש	קת	טי	חכ	זל	ומ	הנ	דס	גע	בפ	אצ
יש	רת	טכ	חל	זמ	ונ	הס	דע	גפ	בצ	אק
תש	יכ	טל	חמ	זנ	וס	הע	דפ	גצ	בק	אר
כת	יל	טמ	חנ	זס	וע	הפ	דצ	גק	בר	אש
כל	ימ	טנ	חס	זע	ופ	הצ	דק	גר	בש	את

Elementorum hæc vigintiduorum commixtio, nequaquam erit ruſtice ac indocte intelligenda: omnia enim ſpiritus ſunt. Sic in libro *Ietſira* ſcribitur, Et ſculpſit cum illo ſpiritu Deus viginti duas literas, tres matres, ſeptem duplices, & duodecim ſimplices: & quælibet illarum eſt ſpiritus: ad contemplandum itaque ſpiritualiter ingenti cum gaudio nobis tradita hæc ſunt, non ad obloquendum, non ad irridendum, ſed pia fide myſteria Scripturarum amplexandum. Credentes enim literis facilius altiora ſpeculamur, & abſcondita confidimus in literis reperire poſſe, quaſi Dei ſermonem in medio caliginis, qui dixit ad Moyſen: Ecce ego venio ad te in denſa nube, vt audiat populus cum loquar tecum, quin etiam בך id eſt, viginti duabus, credent in perpetuum. Oportet namq; Cabaliſtam non aniliter, ſed fortiter credere, & quæ ſunt patrum mandata literis, ſingulari amore ac animo iucundo lætoque recipere cum gaudio & fiducia, vt Pſal. 70. Exultent, & lætentur בך id eſt, viginti duabus, qui quærunt te. Nam duas & viginti literas ſcitote fundamenta eſſe mundi & legis, vt copioſe in libro tractatur Horti nucis ſecundo: quem vel legiſtis, vel legetis. Tum Philolaus, Certe, ait, tales libros nec legi, nec vidi vnquam, qui etiam non parua vſque huc opera, vbi nam laterent, ſcrutatus ſum. Et Marranus, Neſcio, inquit, quo pacto illiuſmodi librorum tanta Iudæis parſimonia ſit, vt ne amico quidem eos liberaliter edant, aut quocumque tamen ære vendant. Tunc Simon, Statutum nobis eſt, inquit, arcana legis non dari peregrinis, ſed ליועץ חכם id eſt, conſiliario ſapienti, non domeſtico etiam conſiliario tantum, nec ſapienti modo, ſed ſimul conſiliario ſapienti, qui non ſit extraneus, & non ſit indoctus. Nec id ægre feratis, vos obſecro. Sæpe namque imminentis periculi cauſa in tam diuturna diſperſione conſtitutis nobis conuentus

A patrum ſollicitus prouide ſtatuit, דרה שהוא ברח ממה שנפל בו באחרונה id eſt, Ea lege vt ipſe fugeret ab eo, in quod cecidit poſterius: Moyſe noſtro Ægyptio autore, qui cauſas enumerat, & recitat euenta in capite 71. libri Perplexorum. Sed ſpero vos hæc & alia noſtræ gentis boni conſulere, quare iſta diſputatione dimiſſa partem artis Cabaliſticæ tertiam proſequar. Accepiſtis de Combinationibus literarum ducentis & quadraginta duabus, permutationes coniugationum ducen-
B tas triginta vnam, præter alphabetum vulgo conſuetum, cuius tamen binas quaſque ſuo ordine literas pariter etiam connectere ad mutuas viciſſitudines ſolent. Rem vulgo exilem, ac forte prima ſpecie imperitis contemptam, ſed quæ tamen veniat plurimum exaltanda hominibus. Vt legitur Pſal. 12. כרם זלת לבני ארם id eſt, Exaltandę deſpectiones filiis hominum. Ad quod ibi citat R. Salomon, id quod dicitur à Pſalmiſta, lapidem quem reprobauerunt ædificantes, factus eſt in
C caput anguli. Vos equidem oro, haud negligenter conſiderate, quod nõ fruſtra ſcriptum eſt כרם nam de גמטריא *Ghematria* Cabaliſtice ſignificat ducenta & quadraginta duo, tot enim ſunt cunctæ ſuperius deſcriptæ combinationes, & ex illis vnam & triginta ducentaſque variationes decenti honore veneremini. Omnia enim ex illis oriuntur quæ ſunt & quæ dicuntur, de iis namq; ianuis quas appellant, pater noſter Abraham (vt eſt in libro *Ietſira*) dixit ונמצא כל הדבור וכל היצור
D יוצא מהן id eſt, Et exiſtit omne dictum & omne creatum progrediens ex illis, quæ quidem nobis illorum adminiculo facile poſſumus in noſtram ordinare ſalutem, quonam reducendi ſumus per omnium rerum creatarum conſiderationem in vnius creatoris pro humana virili cognitionem, quæ eſt ſalus noſtra & vita æterna, hoc fit à Deo per nomen ſuum rurſus in Deum. Ipſe eſt ipſemet

XXII. Alphabeta R. Abraham.

כמ	ינ	טס	חע	זפ	וצ	הק	דר	גש	בת	אל
למ	כנ	יס	טע	חפ	זצ	וק	הר	דש	גת	אב
במ	לנ	כס	יע	טפ	חצ	זק	ור	הש	דת	אג
מנ	לס	כע	יפ	טצ	חק	זר	ום	הת	בג	אד
גנ	מס	לע	כפ	יצ	טק	חר	זש	ות	בד	אה
נס	מע	רפ	כצ	יק	טר	חש	זת	גד	בה	או
דס	נע	מפ	רצ	בק	יר	טש	חת	גה	בו	אז
סע	נפ	מצ	לק	כר	יש	טת	דה	גו	בז	אח
הע	ספ	נצ	מק	לר	כש	ית	דו	גז	בח	אט
עפ	סצ	נק	מר	לש	כת	הו	דז	גח	בט	אי
ופ	עצ	סק	נר	מש	לת	הז	דח	גט	בי	אכ
פצ	עק	סר	נש	מת	וז	הח	דט	גי	בכ	אל
זצ	פק	ער	סש	נת	וח	הט	די	גכ	בל	אמ
צק	פר	עש	סת	זה	וט	הי	דכ	גל	במ	אנ
חק	צר	פש	עת	זט	וי	הכ	דל	גמ	בנ	אס
קר	צש	פת	חט	זי	וכ	הל	דמ	גנ	בס	אע
צר	קש	טת	חי	זכ	ול	המ	דנ	גס	בע	אפ
רש	קת	טי	חכ	זל	ומ	הנ	דס	גע	בפ	אצ
יש	רת	טכ	חל	זמ	ונ	הס	דע	גפ	בצ	אק
תש	יכ	טל	חמ	זנ	וס	הע	דפ	גצ	בק	אר
כת	יל	טמ	חנ	זס	וע	הפ	דצ	גק	בר	אש
כל	ימ	טנ	חס	זע	ופ	הצ	דק	גר	בש	את

Elementorum hæc vigintiduorum commixtio, nequaquam erit ruſtice ac indocte intelligenda: omnia enim ſpiritus ſunt. Sic in libro *Ietſira* ſcribitur, Et ſculpſit cum illo ſpiritu Deus viginti duas literas, tres matres, ſeptem duplices, & duodecim ſimplices: & quælibet illarum eſt ſpiritus: ad contemplandum itaque ſpiritualiter ingenti cum gaudio nobis tradita hæc ſunt, non ad obloquendum, non ad irridendum, ſed pia fide myſteria Scripturarum amplexandum. Credentes enim literis facilius altiora ſpeculamur, & abſcondita confidimus in literis reperire poſſe, quaſi Dei ſermonem in medio caliginis, qui dixit ad Moyſen: Ecce ego venio ad te in denſa nube, vt audiat populus cum loquar tecum, quin etiam בך id eſt, viginti duabus, credent in perpetuum. Oportet namq; Cabaliſtam non aniliter, ſed fortiter credere, & quæ ſunt patrum mandata literis, ſingulari amore ac animo iucundo lætoque recipere cum gaudio & fiducia, vt Pſal. 70. Exultent, & lætentur בך id eſt, viginti duabus, qui quærunt te. Nam duas & viginti literas ſcitote fundamenta eſſe mundi & legis, vt copioſe in libro tractatur Horti nucis ſecundo: quem vel legiſtis, vel legetis. Tum Philolaus, Certe, ait, tales libros nec legi, nec vidi vnquam, qui etiam non parua vſque huc opera, vbi nam laterent, ſcrutatus ſum. Et Marranus, Neſcio, inquit, quo pacto illiuſmodi librorum tanta Iudæis parſimonia ſit, vt ne amico quidem eos liberaliter edant, aut quocumque tamen ære vendant. Tunc Simon, Statutum nobis eſt, inquit, arcana legis non dari peregrinis, ſed ליועץ חכם id eſt, conſiliario ſapienti, non domeſtico etiam conſiliario tantum, nec ſapienti modo, ſed ſimul conſiliario ſapienti, qui non ſit extraneus, & non ſit indoctus. Nec id ægre feratis, vos obſecro. Sæpe namque imminentis periculi cauſa in tam diuturna diſperſione conſtitutis nobis conuentus

A patrum ſollicitus prouide ſtatuit, ירה שהוא ברח ממנה שנפל בו באחרונה id eſt, Ea lege vt ipſe fugeret ab eo, in quod cecidit poſterius: Moyſe noſtro Ægyptio autore, qui cauſas enumerat, & recitat euenta in capite 71. libri Perplexorum. Sed ſpero vos hæc & alia noſtræ gentis boni conſulere, quare iſta diſputatione dimiſſa partem artis Cabaliſticæ tertiam ꝓſequar. Accepiſtis de Combinationibus literarum ducentis & quadraginta duabus, permutationes coniugationum B ducentas triginta vnam, præter alphabetum vulgo conſuetum, cuius tamen binas quaſque ſuo ordine literas pariter etiam connectere ad mutuas viciſſitudines ſolent. Rem vulgo exilem, ac forte prima ſpecie imperitis contemptam, ſed quæ tamen veniat plurimum exaltanda hominibus. Vt legitur Pſal. 12. כרם זלת לבני אדם id eſt, Exaltandę deſpectiones filiis hominum. Ad quod ibi citat R. Salomon, id quod dicitur à Pſalmiſta, lapidem quem reprobauerunt ædificantes, factus eſt in C caput anguli. Vos equidem oro, haud negligenter conſiderate, quod nõ fruſtra ſcriptum eſt כרם nam de גמטריא *Ghematria* Cabaliſtice ſignificat ducenta & quadraginta duo, tot enim ſunt cunctæ ſuperius deſcriptæ combinationes, & ex illis vnam & triginta ducentaſque variationes decenti honore veneremini. Omnia enim ex illis oriuntur quæ ſunt & quæ dicuntur, de iis namq; ianuis quas appellant, pater noſter Abraham (vt eſt in libro *Ietſira*) dixit ונמצא כל הדבור וכל היצור D יוצא מהן id eſt, Et exiſtit omne dictum & omne creatum progrediens ex illis, quæ quidem nobis illorum adminiculo facile poſſumus in noſtram ordinare ſalutem, quonam reducendi ſumus per omnium rerum creatarum conſiderationem in vnius creatoris pro humana virili cognitionem, quæ eſt ſalus noſtra & vita æterna, hoc fit à Deo per nomen ſuum turſus in Deum. Ipſe eſt ipſemet

Equidem hoc in verſu dum quotas quaſque literas comprehendero, confeſtim mihi altera pars dictionis vnius è ſeptem quæuis diſſyllaba naſcitur. Vna enim quæque huius tam precioſi nominis dictio ſex conſtare characteribus dignoſcitur, tamen Hebraicis tantum, non autem alterius linguæ: nam Latine pluribus erit opus, vt *Sagathbama*, *Sagaththetaz*, *Miathazab*, *Iemibatha*, *Zethaghaphaz*, *Thegazama*, *Zaazpapas*: quæ in antiquorum voluminibus inueniuntur vſque hodiernum in diem Romano ſermoni peregrina & incognita, ſed non idcirco deſpicienda, quod dura ſunt, & barbara. Nemo enim tam lippis oculis in aſpectu ſacrorum vtatur, vt recondita contemnat. Nemo auribus in audiendis diuinis tantas delicias indulgeat, vt ſolum ea veneretur, ea laudet, ea ſequatur quæ ſenſibus ſint iucunda, oculis amœna, tactu mollia & voculatione blanda: ſed ſpiritalia capeſſat magis quam corporalia, & conſtantia magis quam leuia, veraque magis quam fucata. Enimuero ſæpe aſpera & horrida præcedunt Dei præſentiam. Recordamini quæ contigerunt Eliæ Prophetæ, cum in monte Dei Horeb intra cauernas & in ſpecu lateret, nonne dictum erat ei ſic? Ecce Tetragrammatus incedit & flatus grandis atque fortis, ſubuertens montes & diſcindens ac conterens petras ante tetragrammaton, non in flatu tetragrammatus, ſed poſt flatum commotio, & non in commotione tetragrammatus, ſed poſt commotionem ignis: non in igne tetragrammatus, ſed poſt ignem vox ſubmiſſa tenuis, & in illa voce locuta eſt ad eum gloria tetragrammati, quæ nominatur כבוד Ita vos poſt deſertum horridum & ſenticoſum, poſt montem & petras, poſt flatum & terræmotum, poſt ignem, poſt vocem in ipſo cauernarum & ſpecuum veſtibulo dimiſſa occupationum ſecularium multitudine, audietis gloriam Dei ad vos loquentem. Quid vobis hic? Pergite vltra, vt extat enarratum 3. Regum 19. Igitur non hic ſtandum eſt, ſed reuertendum nobis cum Elia Propheta in viam noſtram per deſertum, hoc eſt per has hiſpidas barbaricarum cōnexionum reuolutiones & perplexas vepres in viam ſacræ atque canonicæ ſcripturæ, viam vere noſtram quę eſt veritas eloquiorum Dei, vt vngamus regem in Syria qui ab vnctione dicitur Meſſiha. Tantiſper namque per coniugationes duorum & viginti Alphabetorum ambulabimus, dum ad ſupremum atq; primum Alphabetum vigilanti ſollicitudine ac indefeſſa diligentia ventum fuerit. Oportet enim nos artificioſe per ſingulas combinationes tam diu diſcurrere quouſque vox Dei pateat, & apertus ſe nobis offerat ſacratiſſimarum ſcripturarum textus. Illa nempe vox Dei omnibus Alphabetis à primo ad vltimum videlicet vigeſimum ſecundum, virtutem ſuam & valorem largiter impluit, vt combinationes aliquāto maiorem efficaciam quæ reputantur non ſignificatiuæ, quam nomina primario ſignificatu, præſtent, veluti radius ſolis fortius quidem vrit quam ſol ipſe vnde manauit. Hinc illud extat Mirandulani Comitis in Concluſionibus, vbi ſic ait, Quælibet vox virtutē

A habet in Magia inquantum Dei voce formatur. Præſentis ergo nominis quadraginta duarum literarum virtus, operatio, vigor, efficacia, complementum & perfectio à Dei voce pēdet, quam intendimus per omnes omnium Alphabetorum connexiones & retia venari, donec ſeptem nomina quadraginta duabus literis comprehenſa, vſquam in ſcriptura ſacra comperire queamus. Verbi cauſa; Si quærantur ex primo & vigeſimo Alphabeto ſimiliter ſeptem verba quæ poſſint vel B vllius diuinæ ſcripturæ verſus eſſe ſymbola, reponantur mihi ſalua vt ſunt memorata ſuperius. Itidem ex ipſo & vigeſimo, adhuc autem & decimo nono, & eodem modo deinceps omnia percurrendo vſque ad primum quod à ſuo exordio ceu reliqua nomen accepit, vt diceretur, אלבת id eſt, *Albath*, cuius ex combinatione hoc mutuemur exemplum,

תרל גנב תדל לאק גבל בקג כנב צלב קלד. וצק לרו קנג קבק צצת Quod ſimul etiam eſt nomen C diuinum quadraginta duarum literarum ex primo Alphabeto libri *Ietſira* permutato, receptum, Sola namque permutata & tranſpoſita pater noſter Abraham in eo creationis libro poſuit, cum non dubitaret alioquin vulgarij Alphabeti rectum ordinem cunctis eſſe notum. Solent autem & hunc pari modo combinare dicentes, אבגד vt Rab Hamai docuit in libro illo de ſpeculatione, nomenque deſcribit quadraginta duarum literarum etiam ex eadem ſua combinatione pro- D ductum ſic, אקבתטש אקבבכו טנבשות נטנהבש ובקפהו בקפוטש ושוההא Quod ſimiliter, vt cætera, Deum benedictum iuxta ſuam proprietatē ſymbolice ſignificat. Sicut enim quatriliterum ineffabile notat Deum vt eſt ſuper omne eſſe; & *Eheh*, repræſentat Deum vt eſt in omni eſſe, & *Adonai*, Deum vt eſt omnium Dominator, & *Sadai*, vt nullius eget: ita pari modo quadraginta duarum literarum ſiue recipiatur ex tranſpoſitis ſeu rectis combinationibus, quodlibet deſi- E gnat Deum, quatenus eſt creator cœli & terræ, viſibilium omnium & inuiſibilium. Quamobrem iſta viginti tria nomina diuina, quorum quoduis quadraginta duabus figuris pingitur, ſingula ſecundum viginti trium Alphabetorum ordines dicuntur è duobus ſacræ ſcripturæ primis verſibus, In principio creauit Deus cœlum & terram: terra autem erat inanis & vacua. Incipiendo à prima litera *Beth*, & in vltima *Beth* litera terminando, quæ cum ſic Hebraice leguntur, vt ſunt à Spi- F ritu ſancto dictatæ, quadraginta duas figuras abſoluunt, ſemper ponentibus nobis literam pro litera ſub vno & eodem combinationis iugo. Inueniuntur & alij Cabaliſtæ ſublimius ſpeculantes, qui tranſcendunt creationem & creaturas, & in ſola Deitatis emanatione perſiſtunt, quam ſancte per nomen ſanctum 12. characterum & per nomen quadraginta duarum literarum dignisſimis & Deo deuotis hominibus ſub fido ſilentio largiuntur, receptum & ſcriptum בספר G אגרת הסודות id eſt, in libro Epiſtolæ ſecretorum, vbi ad quæſtionem Antonini Romani de ſacroſanctis nominibus reſpondit Rab Hakados, quod ex Tetragrammato fluit nomen duodecim

literarum אב בן ורוח הקדש id eſt, Pater, Filius & Spiritus ſanctus. Ex quo deriuatur nomen quadraginta duarum literarũ, quod ita pronunciatur אב אלהים בן אלהים רוח הקדש אלהים שלשה באחד אחד בשלשה: id eſt, Pater Deus, Filius Deus, Spiritus ſanctus Deus, tres in vno & vnus in tribus. O quanta eſt hæc altitudo! quanta profunditas, quæ ſola fide apprehenditur! Tum Philolaus, Quantæ vero Simon, inquit, tibi agendæ ſunt gratiæ, qui omnia nobis tam dilucide atque clare oſtendis, ſi modo quicquam in hac arte clarum eſſe poteſt, ac non potius maxima pars horum inuolucris recluſa, & fugere ad ſalices viſa. Et Marranus, Tace obſecro Philolae, inquit, Sine hunc progredi, an non vides? veſper ingruit, & hic quaſi diurnum pactus eſt. Porro tu perpetuo loquere Simon, quicquid rerum erit.

Tum ille, Compleui artem totam & edocui, niſi ſunt quæ particulatim reſtare puteris de quibuſdam nominibus Dei, & Angelorum & virtutum, & conſecratis ſigillis, quorum vi ac poteſtate facturos ſe multi multa promiſerunt, quæ vulgo admiranda videantur. Et Marranus, Obliuio forte te cepit, inquit, quod de nomine duodecim literarum quoque dicturus eras, quamuis ſecundæ partis materiam eſſe affirmares, quæ iam præteriit. Tum Simon, Parum eſt quod de illo exponam, niſi quod poſtquam crebro & frequẽti prauorum hominum vſu paſſim vileſcebat nomen Tetragrammaton antea cum tanta cura & ſollicitudine, cum tanta reuerentia & tam prudenti moderamine idoneis & electis tantum ſacerdotibus ſeptimo quoque anno traditum, vt diſcerent per illud populo benedicere in ſanctuario: tunc ad maieſtatem huius nominis cõſeruandam prohibitum fuit ſacerdotibus eo imprecari, ſoliſque ſummis pontificibus quotannis permiſſa erat eius pronunciatio in diebus ieiuniorum & propiciationis. Quare illius loco cæteris ſubſtituerunt nomen duodecim literarum, quod eſſet aliquanto ſacratius quam nomen *Adonai*, & tamen ineffabili Tetragrammaton longe minus diuinum, quo ſacerdotes in benedictionibus vterentur. Conſueuit autem quatuor his literis הקבה cum apicibus in capite cuiuslibet per *notariacon* ſignatis conſcribi, & ita pronunciari הקדוש ברוך הוא id eſt, Sanctus benedictus ipſe. Per quod benedictionem à Deo Numer. ſexto mandatam, poſteri⁹ ſuper populum pro Tetragrammaton ita proferebant: Benedicat te ſanctus benedictus ipſe, & cuſtodiat te. Oſtendat ſanctus benedictus ipſe faciem ſuam tibi, & miſereatur tui. Leuet ſanctus benedictus ipſe faciem ſuam ad te, & ponat tibi pacem. Quo in loco Salomon Trecenſis commentator ſacræ ſcripturæ ordinarius ſic ſcribit, לכך הכהנים פורסים כפיהסלום הקבה עומד אחרינו שנ הנה זה עומד אחר כתלינו משגיח מן החלונות מבין אצבעות של כהנים: id eſt, Itaque ſacerdotes diſtendunt manus ſuas dicendo, Sanct⁹ benedictus ipſe ſtat poſt nos, ſicut ſcriptũ eſt, En ipſe ſtat poſt parietem noſtrum, animaduertens de feneſtris inter digitos ſacerdotum. Sic in vetuſti codicis membrana ſcriptũ teneo, quamuis impreſſa quædam volumina chartacea verbis

A iſtis careant. Firmiſſime vero credunt noſtri & nullatenus dubitant hac forma expreſſam benedictionem tantæ proſperitatis eſſe cauſam, quantæ fuiſſet, ſi nomen Tetragrammaton quod nunc *Adonai* pronunciant, in iſtis imprecationibus permaneret. Mutatio enim hæc facta eſt ad honorem Tetragrammati, ne totiens iteratum, neglectui tandem ſubiaceret, quod Deus Optimus Maximus omnium maxime auertat. Habetis omnem hortum Cabaliſticum, id eſt גנת tribus B areolis diſtinctum, quæ ſunt *Ghematria, Notariacon, Themura*, & radicibus, herbis, floribus infinitis excreſcentem cum omni ornatu ſuo ad vnum hortulanum reſpicientem, qui rigat, plantat, & incrementum dat Deum Optimum Maximum incomprehenſibilem, ineffabilem, innominabilem, cui eſt quoque nomen incomprehenſibile, ineffabile, innominabile Tetragrammaton, ex quo fluit & deriuatur omne quod eſt ſacris ſacrum. Reliqua enim, ſi qua in- C ueniuntur, rerum diuinarum ſymbola, notæ, ſacramenta, ſigna, profecto ex hoc ipſo ducunt originem. Verbi cauſa כוזו ſignificat יהוה אחד Deus vnus, per primam huius artis partem גימטריא operando Arithmetice, vt ſupra explanatum eſt: illud idem tamen nomen כוזו ſymbolice repræſentat integrum ipſum nomen Tetragrammaton per ſecundam Cabalæ partem, vt ſcribit Ioſeph Bar Abraham ciuis præfecturæ Salemitanæ in ſecundo volumine Horti nucis, his ver- D bis, י תמורתו כ וכן ה תמורתו ו וכן ו תמורתו ז id eſt, *Iod* commutatio eius *caph*, & ſic *he* commutatio eius *vau*, & ſic *vau* commutatio eius *dſain*, quo animaduertimus Deum in eſſentia ſua vnum eſſe vniſſimum, quo nihil eſt magis vnum: quanquam multa ſecundum alias relationes dicuntur de ipſo propter quæ vocatus eſt *Elohim Kadoſim*, id eſt Dij ſancti: Ioſue vltimo: & *Elohim Haiim*, id eſt dij viui, Deuteronomij 5. Et Malachiæ 1. de ſe ipſo loquitur ſic, ואם ארונים E אני איה מוראי id eſt, Et ſi Domini ego, vbi eſt timor meus? quo in loco ſe Deus pluratiue appellat Dominos. Iuxta immanentiam ergo vnus eſt, iuxta egreſſiones autem, plures, qui dixit, Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. Non quod linguæ ſanctæ mos fuerit, vt in ſumma conſtituti maieſtate de ſe ipſis pluratiue loquerentur, vt Rab Saadia ſcribit in libro אמונות id eſt credulitatum. Hoc enim tenue argumentum eſt, quoniam ſubito poſt ipſe ſin- F gulariter loquitur ita, Faciam ei adiutorium ſimile ſibi. Hanc vnitatem & hanc pluralitatem in diuinis non inuiti admittunt Cabaliſtæ diuerſis rationibus, vnde aſſerunt tres primas numerationes Cabaliſticas כתר חכמה בינה vnam eſſe ſummi regis coronam, vt ſcribit Rab Aſſe, in libro יחיד ſingulari vnionũ, ſeu collectorum. Cernitis hoc exemplo quod omnibus Cabalæ partibus vltro citro promiſcue vtimur, videlicet vniuerſa literarum, ſyllabarũ, & dictionũ metathe- G ſi, deinde numerali ſupputatione, notatione capitali, & commutatione literali cum ſingulis ſpecieb⁹ quas priori ſermone patefeci. Sic.n. tranſponimus nomen Tetragrammaton, vt ſit *Va* & *La*

otiatur-

A oriaturque הויה, id eſt, eſſentia, quæ omnium rerum prima eſt, à qua ſunt omnia entia vera & bona, vnde *Ehieh Adonai*, ſignificat Arithmetice tantundem, quod *Elohim*, cuius ſumma octuaginta ſex. Sicut & מה nota eſt ipſius *Elohim*, ſi ſic extendatur, מם הא, hoc eſt, פו id eſt 86. Et כו nomen Tetragrammaton, quia fit 26. quod ſi extendatur נכך facit 112. & deſignat Tetragrammaton *Elohim*, hoc eſt, Dominus Deus. De quo primum ſcribitur; B Iſtæ ſunt generationes cœli & terræ, quando creata ſunt in die, quo fecit Tetragrammatus *Elohim* terram & cœlum. Eſt autem nominis Tetragrammati principium *Iah*, & ipſius *Elohim* medium *Iah*, & finis *Ehieh*, *Iah*. Quod totum eſt perfectio ipſius הויה id eſt, eſſentiæ, quod ſignificat הו id eſt, ipſum, & יה eſſe diuinum. Vnde quotidiano tritum eſt vſu, vt ipſum eſſe dicatur aliquid diuinum neceſſarium & incorruptibile. Omne quippe quod eſt, quando eſt, huius gratia neceſſe eſt eſſe, nec tunc contingit non C eſſe. Virtus itaque illius eſſentiæ ducebatur in operationem per verbum Dei, qui dixit, יהי id eſt, ſit, quo dicto creatæ ſunt in vna ſumma ideæ vniuerſæ, ac virtutes intellectuales abſolutiſſimę, per hoc, quod ipſe mandauit ſic, Fiat lux, & mox facta eſt lux. Quam vniuerſitatem ſequuta eſt Angelorum ad miniſteria deputatorum natura, quando dixit, ויהי כן id eſt, & factum eſt ita: quod principem & ſacerdotem magnum deſignat, qui nominatur Michael, lucidum argumen- D tum angelicæ conditionis, quod ex vnitate & numero centenario conſtituitur. Vnde putant, primo die ideas extra cauſam primam eſſe productas, & formas abſolutiſſimas, quoad eſſe & operari. Die autem ſecundo hinc Angelos eſſe creatos. Non enim in primo die aiebat ויהי כן, id eſt, factum eſt ita, ſed in die ſecundo, cum firmamentum fieret cœli, iuxta R. Eliezer, de luce veſtiméti eius creati. Decem enim veſtibus indu- E tus erat Deus, quando mundum creauit, vt dicunt Cabaliſtæ, ac de vltimi veſtimenti ſui luce ſumpſit & creauit cœlos, non quidem ſenſibiles, ſed illos inuiſibiles & intellectuales הוות רוחניות, id eſt, entitates ſpirituales, de quibus Pſaltes ait, Cœli enarrant gloriam Dei, vbi non ſcribitur שמים id eſt, cœli, qui ſunt orbiculares, quod memorabiliter notauit R. Ama, in libro Reconditorum, Pſal. 19. ſed השמים, quibus additur articulus *ha*, vt in ſummario argumento Geneſeos legitur, In F principio creauit Deus *Haſamaim*, id eſt, cœlos illos eximios, illos famigeratos, illos admirabiles, nunquam viſos, nec mortalibus oculis videndos. Alii namque cœli, qui non ſcribuntur per *ha* articulum, ſunt quidem firmamentum, ſed tamen vocantur nomine cœli, quare ſcriptum eſt, Et vocauit Deus firmamentum cœlos: & dicitur ipſius cœli firmamétum inuiſibilis, inquam, quod appellatur Cœli cœlorum: vnde ſequitur ita, Fiant iuminaria in firmamento cœli. Nimirum G illa extenſio in modum pellis tanquam literis inſcripta luminaribus & ſtellis propter localem expanſionem dicitur *rakia*, quod nos à firmitudine firmamentum appellamus. Nam cœlum inuiſibile non egebat luminaribus, quoniam per ſe ſpiritualiter eſt illuſtre, ac mentaliter à prima cauſa illuminatur. Ideò nominantur intelligentiæ ſeparatæ, de quibus ait author cauſarum, Omnis intelligentia plena eſt formis, quæ dum intelligit, dicitur audire & loqui: quare Moyſes ait; Audite cœli, quæ loquar. Et Dauid, Cœli enarrant gloriam Dei. Et Deus apud Oſeam, Exaudiam cœlos, & iſti exaudient terram. Vnde lumen propheticum deſcendit, quod dicitur, אספקלריא המאירת id eſt, viſio illuminans, quæ fuit Moyſi: nam aliorum Prophetarum viſio erat, אספקלריא שאינה מאירה id eſt, viſio non illuminans; & ea dicitur terra: nonnihil mentionis in primo ſermone de iis habitum eſt. Equidem mihi recte videor credere ob id ſapientes noſtros dixiſſe, Aſpectus Moyſi ſicut aſpectus ſolis, & aſpectus Ioſue ſicut aſpectus lunæ. In creatione igitur ſenſibilium vtitur Deus hoc ſymbolo intelligibilium, ויהו כן vt deſignetur miniſterium Angelorum rebus naturalibus concreatum ſub nomine communi Michael, tanquam ſpeciei angelicæ appellatiuo, quæ per eam orationem, ויהי כן in ſequentibus quinque dierum operibus recitatam iuxta primam Cabaliſticæ artis partem æqualitate numeri ſymbolice ſignificatur, per quod inſtituimur, quod omnes Angeli ſunt eiuſdem ſpeciei: ſingula porro corpora ſiue cœleſtia ſeu terrena proprios habent rectores virtutū, ac præfectos operationum, tam ea, quæ ſunt rationalia, vt cœli, ſtellæ, homines, quam quæ irrationalia, vt beſtiæ ac elementa. Philoſophis nempe, tum primum Peripateticis, id probatur, quod cœlum quodlibet ſphæricum præter formam ſuam eſſentialem habeat aſſiſtentem intelligentiam orbis ſui motricem, quæ vocatur Angelus, eo quod ad hoc officium miſſa, intelligens & volens complet iuſſa creatoris, tanquam inter Deum & naturam virtus media, à qua fiunt operationes in rebus, quas natura earum vel non faceret, vel non ſic faceret, quas alii prouenire dicunt à proprietate occulta, & alii quia tale. Motus enim cœlorum & ſtellarum quanquam naturaliter eſt circularis, tamen ab Oriente moueri ad Occidenté, vel è conuerſo, non naturæ eſt, ſed voluntatis. At habet liberā voluntatem Angelus, natura vero ad certū ſolummodo inſtinctum coarctatur, vnde ſemper agit eodem modo, Angeli autem non mouent orbes ſemper eodem modo. Quo fit, vt non ſemper eodem modo fiant mutationes horum inferiorū. Maximam namq; vim ac poteſtatem angelica exercet códitio in res corporeas: quapropter intellectus agens, à quo influunt formæ, nominatur Angelus, teſte R. Moyſe Maimoni, & appellatur שרו של עולם, *i.* Præfectus vniuerſitati, vt dixerunt ſapientes noſtri, vocaturq; *Metattron*, à quo quidé gubernantur omnes virtutes ſingulares humanę, animales & naturales, quę pariter Angeli dicuntur: eorū eſt multitudo quoad nos infinita, ſed quoad creatorem certa, terminata & finita. Cuius rei *Breſith Rabba* meminit, vbi legitur, quod creator quotidie creat cœtum Angelorum, quos alii vocant formas, quod ſint ſubſtantiæ formales, quibus tota ſphæra generabilium & corruptibilium abſque numero plena eſt. Haud ſecus atq; veſter quoque recepit Heſiodus, in operibus enim & diebus ſic ait:

τοῖς γὰρ μύριοι εἰσὶν ἐπὶ χθονὶ πυλυβοτείρῃ.
ἀθανάτων ζηνὸς, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων,
οἵ ῥα φυλάσσουσιν τε δίκας καὶ σχέτλια ἔργα
ἠέρα ἑσσάμενοι πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἶαν.

id eſt, Ter enim decem mille ſunt ſuper terra multos paſcente immortales Iouis, cuſtodes mortalium hominum, qui vtique obſeruant & iuſtitias & miſeranda facta, aerem induti, vbique euntes ſuper terram. Quorum inſtar in homine duas voluntatis potentias nominant duos Angelos, יצר טוב ויצר רע id eſt, authorem boni & authorem mali, vt in מדרש תנחומא legitur, quem citat R. Aſſe in ſua collectura. Eiuſcemodi autem Heſiodoſios corpori coaſſiſteres Latini ſpiritus nuncupant, eorum quiſquis ſolicitudini negotiorum inferiorum deſtinatus fuerit, *Mamona* ſeu *Mamon* dicitur, quem Græce dæmona vocant, non vtique in malam partem. Sane aliud quidem eſt dæmon, aliud dæmonium, quod à nobis putatur diuinitatis extenuatiuum eſſe, quapropter diminutiue à diuinis excluditur: quanquam plane fateor Homero & vetuſtiſſimis ſcriptoribus alium eius vocabuli vſum fuiſſe, quorum multi de Socratis dæmonio laudanda & veneranda prædicarunt, quod Apuleius de Deo Socratis interpretatus eſt. Quod autem Latini vocarunt Spiritus inſtar ventorum, à nobis originem ſumpſit, qui eoſdem רוחות appellamus: de quibus Rabbi Tedacus Leui, in libro de Decem numerationibus, poſt explanatos quatuor ventos, Aquilonarem, Meridionalem, Orientalem, & Occidentalem: tandem ſic ſcribit, ולאלו ארבע רוחות ברא ארבע מלאכים דממונין עליהין ביומה ובלילה: id eſt, Et illis quatuor ventis creauit quatuor Angelos, qui præfecti ſunt ſuper eos in die & in nocte. Deinde ſequitur eodem authore, quod Michael, qui eſt de parte clementiæ ac miſerationum, conſtituitur *Mammona*, id eſt, præfectus ſuper ventum Orientalem, vſque ad dimidium diei, & vſque ad noctem. Regitque ventum Occidentalem Raphael, qui ſimiliter eſt de parte clementiæ. Tum Gabriel in virtute Iudicii & ſeueritatis præfectus eſt cum vento Boreali ſuper dimidium noctis, & duas menſuras mundi. Noriel vero præſidet Auſtro. Hucuſque Tedacus Leui. Cæterum plures illi ſub ſe ſpecies habent, quas liber סודות id eſt, Arcanorum continet: & in Porta lucis ita legitur, כי מן הארץ ועד הרקיע אין שם מקום פנוי אלא הכל מלא המונים מהם טהורים מהם בעלי חסד ורחמים ויש למטה כמה בריאות טמאות מזיקות ומקטרגית וכלם עומדים ופורחים באויר ואין מן הארץ ועד הרקיע מקום פנוי אלא הכל המונים מהם לשלום מהם למלחמה מהם לטובה מהם לרעה מהם לחיים מהם למות: וכל זה במדור התחתון שאנו בו: i. Quod à terra vſque ad firmamentum, non ibi locus vacuus, ſed omne plenum formis: ex illis puræ: ex illis capaces gratiæ ac miſerationum, & ſunt inferius multæ effigies fœdæ, noxiæ, tentatrices, & omnes commorantes & volantes in aere. Et non à terra vſque ad firmamentum locus vacuus, quin totum ſint ſpecies, ex iis ad pacem, ex iis ad bellum, ex iis ad bonum, ex iis ad malum, ex iis ad vitam, ex iis ad mortem. Et omne id in habitatione inferiori, in qua nos ſumus.

A Hæc Ioſeph Caſtilienſis. Sed abſit à ſancto propoſito noſtro, vt multa de ſqualentibus & turpiſſimis dæmonibus illis humani generis hoſtibus, quæ dicuntur contrariæ fortitudines, diſputare pergamus: vel qui ſuperiorem regionem peruagari putantur, ignei; vel qui propinquo nobis aere oberrant, vel qui terreni terreſtria territant, vel qui lacus & fluuios habitant, ac ſæpe ipſum mare quatiunt; vel qui ſub terra illos quandoque inuadunt, qui puteos effodiunt & metalla,
B item hiatus terræ prouocant, flammiuomos ventos agitant, & fundamenta concutiunt, ad extremum, qui omnia lucis ac ſplendoris fugiunt, imperſcrutabiles, & penitus tenebricoſi, qui nō modo genus humanum, verum etiam bruta vexant, ſermones ſuos abſque ſonitu ingerentes. Aduerſus quorum machinationes ſunt ex noſtris, qui multa ſe arbitrantur expertos, ac non dubitant & bonos ſpiritus mulcendo attrahere, & malignos oppoſitis paſſionibus propulſare, ſacris &
C diuinis rite nominibus ac characteribus ſuffulti. Iubent hominem futuris periculis exponendum recipere membranam tenuiſſimam; quæ dicitur virginea, tanquam ſyncera, munda & immaculata, vt præſagiat actoris puritatem: tum deinde hos characteres inſcribere ſic, צמרכה at extra in hiſpidiori folii parte ſigna quoque hæc בווו, qua ligatura firmiſſime ſperantem in Deum vniuerſitatis Creatorem præcipiunt nullas formidare peruerſorum hominum machinationes.
D Id ita pandunt myſterium, ſunt enim ſymbola primorum quinque verſuum Geneſeos, tam capita quam termini, iuxta ſecundam Cabaliſticæ artis partem. Scripſit quondam de Phyſicis ligaturis Coſta Ben Luca, res non phyſicas, tamen experientia (vt opinantur) probatas, qui ait: Auricularis digitus abortiui, ſi mulieris collo ſuſpendatur, non concipiet, dum collo hærebit. At nunc verba, quibus Creator omnipotens fecit cœlum & terram, alligata, num puta-
E uerit (inquiunt) aliquis nihil poſſe? Sane multum profecto credunt meæ ſectę homines magno magiſtro Rabbi Aſſe, qui ſcripſit in ספר היחיד, quod volens petere ac impetrare optata, conuertat ſe ad clementiam & miſerationes Dei, vtendo iis characteribus, אנקתם פסתם פספסים דיונסים quæ inueniuntur eſſe digna ſacræ ſcripturæ memoracula: cuiuſmodi habentur & alia compluria, quibus ferme omnes Cabaliſtarum libri ſunt referti. Student quoque alii è diuinis
F literis ſigilla illuſtria fabricare, quæ contra hominum aduerſas valetudines & reliquas moleſtias valeant, diuturno vſu probata; veluti eſt illud, verbi cauſa, quod R. Hama in lib. Speculationis, ex quatuor non magicis, ſed ſolemnibus & communibus ſacris nominibus compoſuit, quin potius compoſitum à patribus recepit, יהוה אדני יייאי אהיה Eſt autem יאיי Cabaliſtice idem quod *El*. Accipiunt igitur eius ſcientiæ artifices primum characterem primi nominis, &
G primum ſecundi, & primum tertii, & primum quarti, fitq; ſigillum primum יאיא, Deinde operantur pari modo circa ſecundas quatuor nominum ſacratiſſimorum literas, & oritur הדיה. Tertium ſigillum ita conficiunt, tertias quaſque literas

tetas coniungunt, & naſcitur ואני. Poſtremum A
eodem more copulant vltima, & exurgit quar-
tum ſigillum, quod eſt הייה. Horum quatuor ſi-
gillorum intẽtio eſt, יהוה אלהינו יהוה אחד id eſt,
Dominus Deus noſter, Dominus vnus: & hæc
(inquiunt) eſto quatuor ſimul iunctorum ſigillo-
rum ſuperſcriptio. Demum in membranæ tergo
depingunt ſic אראריתא quod interpretatur אחד
ראש אחדותו ראש ייחודו תמורתו אחד: i. Vnum,
Principium vnitatis ſuæ, Principium ſingularita- B
tis ſuæ, Viciſſitudo ſua, Vnum. Et intelligitur vi-
ciſſitudo hæc literaria, ſecundum tertiam artis
Cabaliſticæ partem. Stant itaque cum ſigillis &
inſcriptionibus coram Altiſſimo mente Deo de-
uota, & quam libeat benedictionem de illis de-
cem octo benedictionibus, aut in aliis iuſtis pre-
cibus contentam poſtulauerint, infallibiliter ſe
impetrare ſperant, omnemque vel cœlitus immi-
nentem ſæpe ſortem frangere, vel ἀδραςείαν, id
eſt, diuinarum legum ineuitabilem poteſtatem C
orationibus ſacrorum verborum mitigare poſſe
confidunt. Nam haud modo characteribus & fi-
guris, verum etiam verbis & carminibus bene
initiatum Cabaliſtam putant, quæuis quantum-
uis admiranda efficere, quod & veſtri quidam
poſſe fieri confitentur. Plotinus enim de Dubiis
animæ, libri ſecundi capite trigeſimo quinto, e-
numerat quatuor, quibus mirabilis inſit virtus;
ſcilicet qualitates ſpecierum occultas, & figuras,
& concentus, & vota. Porphyrius etiam & Iam- D
blichus aiunt, per Deum proprie, perque bonos
Angelos aduerſus infimos ſpiritus imperium nos
habere, nec inuenitur vllum in orbis terrarum
ambitu genus hominum, quod in hanc ſenten-
tiam facilius eat, quam vt fama eſt, diuiniores
Chriſtiani, qui nominibus & figuris dæmonia e-
iiciunt, & manus ſupra ægros imponunt, & bene
habent, & mortifera ſanant, & miracula conſimi-
lia operantur. Sed (vt aſſerentibus illis vera lo-
quar) omnia ea fidei potius tribuunt, quanquam E
& orationibus nonnullam eſſe inſitam poteſta-
tem opinantur. Dicunt enim, atq; credunt, quod
oratio fidei ſaluabit infirmum: neque aliter ido-
nei Cabaliſtæ ſentiunt, qui pariter affirmant, o-
perationes miraculoſas ex ſolo Deo, & ab homi-
nis fide pendere. Mendaces igitur & ſtultos eſſe
illos pronuntiant, qui ſoli figuræ, ſoli ſcripturæ,
ſolis lineamentis, ſolis vocibus aere fracto natis,
tantam miraculorum vim & poteſtatem conce-
dant, vt teſtatur Rabbi Moyſes Ægyptius in libro F
Perplexorum primi, capite ſeptuageſimo ſecun-
do. Ad hæc, Non ſolum (inquit Philolaus) He-
bræorum Cabaliſtæ, ſed etiam Græcorum præ-
ſtantiſſimi, multum ſignaculis & ſigillis fidei tri-
buerunt. Antiochus enim cognomento Soter,
quum eſſet in expeditione contra Galatas, viros
fortes, & militum innumerabili concurſu muni-
tos, prælium difficillimum commiſſurus, quan-
do iam, vt de eo Lucianus ſcribit, πάνυ πονηρὰς
εἶχε τὰς ἐλπίδας, noctu vidit per ſomnium aſſi- G
ſtere ſibi Alexandrum, iubereque, vt militibus
ſuis ante pugnam, pro bellica teſſera ſignaculum
quoddam Sanitatis ediceret, per quod ſibi con-
tingere victoriam pollicebatur: id erat eiuſmodi,
quo in veſtibus inſigniretur: vt idem Samoſaten-
ſis de compellationis errore notauit, τριπλοῦν
τρίγωνον δι' ἀλλήλων τὸ πεντάγραμμον, id eſt, Tri-
plex triangulus inter ſe quinquelinearis. Antio-
chus autem ſigno eo leuato mirabilem aduerſum
Galatas nactus eſt victoriam. Ego ipſe profecto
illud pentagoni ſymbolum ſæpe in Antiochi ar-
gentea moneta percuſſum vidi, quod reſolutum
in lineas oſtendit vocabulum ΥΓΙΕΙΑ, aut (quod
idem prorſus eſt) ὑγίεια, Latine Sanitas.

An non in rem erit, Marranus inquit, id quod
Magno Conſtantino quondam Dei ſignum (vt
tunc appellabant crucem) in ipſa meridiei hora
coram omni exercitu ſuperne apparuit Latinis
literis inſcriptum ſic, IN HOC VINCE. Et vicit
quidem Conſtantinus eodem ſignaculo, atque
tunc plauſu populi Romanorum Imperator le-
ctus ac ſalutatus, omniumq; Imperatorum Inui-
ctiſſimus fuit cognominatus. Quantum igitur
valuerunt ſigilla & ſignacula; teſtes erunt ſummi
viri: Iudæis Machabæus, Græcis Antiochus, Ro-
manis Conſtantinus.

Nec te fallit, Simon, quod de Chriſtianis pau-
lo ante loquutus es. Nam ea gente nihil ſub hoc
cœlo eſt in opificio ſignorum, characterum &
vocum admirabilius, qui figura Crucis, & nomi-
ne IESV ſiſtunt maria, ventos mitigant, fulmina
repellunt. Eſt præterea charactere illo & effigie
Crucis nihil etiam fortius; & in periculis nihil
magis ſalutiferum: quanquam non aliam (vt libe-
re fatear) ob rem, niſi quod veri Saluatoris ſymbo-
lum extant, ſicut vobis Dei ſymbolum eſt nomen
יהוה illud TETRAGRAMMATON. Quodque
Cabaliſtæ poſſunt in nomine ineffabili, cum nu-
per à te monſtratis ſigillis & charagmatis, id mul-
to validiore modo poſſunt fideles Chriſtiani per
nomen IESV effabile, cũ proprio ſignaculo cru-
cis, cum ſe arbitrentur nomen Tetragrammaton
longe rectius pronuntiare in nomine יהשוה veri
Meſſiæ. Ad hoc citant id, quod in *Midras Thehilim*
veſtri ſcripſerunt, אמר רי יהושעה בן לוי בשם
רי פנחם בן יאיר מפני מה מתפללין ישראל בעולם
הזה ואינן נענין על ידי שאינן יודעין בשם
המפורש: id eſt, Dixit Rabbi Ioſue, filius Leui,
allegando magiſtrum Pinhes filium Iair, pro-
pter quid orant Iſrael in mundo iſto, & non exau-
diuntur? propterea quod non nouerunt *Sem ha-
mephoras*, id eſt, nomen Tetragrammaton. Hæc
ibi. Tum Simon, Fortaſſe tu. Sed quid verbis?
Certe hanc figuram crucis ſapientiores Cabaliſtæ
ad lignum ænei ſerpentis in deſerto erectum re-
ferre volunt, licet valde ſilenter & occulte: idque
per גימטריא id eſt, per æqualitatem numeri. Ho-
rum namque צלם id eſt, crucis, & עץ id eſt, ligni,
characteres, vtrinque centum & quinquaginta
ſymboliſſant, quare facilis de altero ad alterum
fit tranſitus, de cruce ad lignum, & de ligno ad
crucem. Sed digito compeſco labellum. Tem-
poris anguſtia coarctat, optimi amici, vt minus
quam volui dixerim. Et me fruſtror tamen ægre
meo gaudio illo excreſcenti de ornamento &
dignitate orationis veſtræ, cum in tam denſa no-
cte quando cubandum eſt, defecero: qui non tan-
quam Sophiſtæ, vulgari, nugatorio & exili ſer-
mone, neque gladiatorio certamine verborum,
aut contentione opinionum hactenus mecum

diſputatis, ſed accurata & acuta dicendi ratione, ſententiis rei, de qua agitur, aptis & accommodatis, vt optarem maiora nobis dierum ſpatia concedi. Nemo enim de arte Cabaliſtica paruo momento ſatisdicere poteſt, tantæ ſunt res, tam altæ, tam innumeræ, tam diſcriminoſæ, vt oporteat ſummis ingenii viribus niti quemlibet eius cauſæ auidum & ſtudioſum. Et circumſpicere non modo, qua induſtria ſit addiſcenda, ſed etiam quo ſit periculo moderanda & exercenda. Nam cum ea ſcientia ſit & rerum ſpiritualium & ſpiritualis, nec poſſit homo facile de ſpiritibus afferre iudicium, is etiam, cui eſt inter Angelos & dæmones iudicandi conceſſa poteſtas qualibet diſcreta penſiculatione, vel vſque ad æquatam regulam, profecto non ſine multa vtique formidine, ac niſi purgatis ante motibus iſti facultati, & iſti exercitio recte incumbitur, ne Balaam prophetæ ſortem patiamur, ne viuentium matrem imitemur, ne ſub figura lucis tenebras ſequamur. Metuite vobis ab iſtis fulmine deiectis ſpiritibus, & ſæuiſſimis hoſtibus noſtris, atque credite mihi, ferunt inter nos mortales, vt Angeli, ſic Diaboli vexilla quique ſua. In exercitu Dei quatuor anteſignani, מיכאל גבריאל אוריאל רפאל id eſt, Michael, Gabriel, Vriel, Raphael: inſtar elementorum quatuor, ſecundum quatuor ſitus, aut iuxta quatuor numerationes ſpirituales, vt quondam filii Iſrael quatuor vexillis proficiſcebantur, Num. 2. ad Orientem Iudas, ad Meridiem Ruben, ad Occidentem Ephraim, & Dan ad Aquilonem. In exercitu pariter Satanæ latiſſima gerunt ſigniferi vltores vela, סמאל עזאזל עזאל מחזאל id eſt, Samael, Azazel, Azahel, Mahazael: de quibus Menahem Racanat Leuit. 16. & in libr. 1. Pentateuchi ſermonem tractat: quo in loco & Thargum Ionathan ipſe ſuper Geneſ. allegat. Deinde adhuc magnæ crebreſcunt turbæ dæmoniorum & legiones, tartari profugę ac fugitiuę omnes portionem ſuam habentes in capro emiſſario, quę propter eorũ fœditatem & horrorem hic recenſere omittam, quanquam multa pars in S. Scriptura comprehenduntur. Sed cum prouerbio Cabaliſtarum dicendi finem nunc facio, המשכיל יבין i. Prudens intelliget: ſi etiam hoc addidero, quod ſicut Michael, הוא הכהן הגדול id eſt, ille ſacerdos magnus,

A ſacrificans in mundo ſuperiori, animas hominum immaculatas Deo benedicto præſentat, immundas autem, & vitiis oneratas ad Diabolum mittit: ita pontifex in mundo inferiori, vt ſcriptum eſt in Leuit. iubetur animalia munda & inſontia offerre Deo, criminibus autem & noxarum mole oneratа tradere Satanæ: quod & Cabaliſtæ ſedulo approbant, dicentes, כיכל הענייני התחתונים הם מנגדיים לעליונים וכפי העשות למטה כך נעשה למעלה id eſt, Quod omnes res inferiores B ſunt repræſentatiuæ ſuperiorum, & vti fit inferius, ſic agitur ſuperius. Portendunt hæc aliquid & virtutibus debitum & vitiis, vt cauendum cuique ſit, quo viuat, & quo moriatur modo. Tota namque Philoſophia noſtra hæc eſt, vt bene viuendo bene moriamur: ne forte ſua portio futuri ſimus tartaro, & vltricibus furiis, omni fruſtrata ſpe, atque tum eueniat malo male. Nunc, quod valde diſcruciat, puto diſcedendum nobis eſſe, quando à mane ad noctem, C ſupra quam decuit, multiloquus vobiſcum fabulor. Nam vt de me humaniter coniecturam facio, ita non indigne de vobis iudico, quod dormitum ſopor abire ſolicitat. Tum illi: Diuellimur adeo moleſte (inquiunt) abs te, Simon, optantes perpetuo te audire: quamobrem de multiloquio ne verbum quidem. At quod ita iubes, morem tibi gerimus, & abimus, redituri ad te in craſtinum, niſi tibi incommodum eſt. Ad hæc Simon ait: Nequeo celare amicos vos, quid mecum con- D ſtituerim. Cras ad longinqua migrabo, vocatus nuptiarum cauſa, quoniam patruus vxorem Ratiſponte duxit, quæ res bene vortat. Tum Philolaus, Vrgerem (inquit) totis viribus, vt maneres, niſi non æquum eſſet: quin haud modo nobis (fateor) nati ſumus: partem noſtri amicis ſuo iure locamus. Igitur gratias tibi agentes fauſta precamur itineri tuo, tuiſque.

Hic Marranus, vna mœrore tactus; Vade (in- E quit) proſpere feliciterque, amiciſſime Simon, atque virorum optime. Interea finem nundinarum Francofordienſium expectare cogimur, vt cum mercatoribus noſtratibus ab hoc emporio in patriam quiſque ſuam tutius remeare queamus. Tum Simon, de more gentilitio inquit, Pax vobis. Ad quod ambo iſti: Vale, aiunt, I decus, i noſtrum.

COLLOQVII DE ARTE CABALISTICA

FINIS.

LEONI

LEONI X. PONTIFICI.

Capnio.

Habes Leo Decime, à Capnione humili ſeruo tuo, breui compendio recitatas in ſymbolica Pythagoræ philoſophia, & Cabalæ ſapientia veterum opiniones atque ſententias, exigui licet numeri, tamen quæ ſtudioſis multo amplius cogitandi ac inueſtigandi anſam præbeant. De quibus ego mediocris ingenii,& minutæ prudentiæ homo nihil iudicare auſim, nec ſane iudicauero: ſed totum hunc librum tuæ ſubiicio authoritati, cuius in arbitrium collata eſt totius mundi cenſura, vt quæ diſpliceant reiicias,& tum lætabor cætera placuiſſe. Conatum hunc certe meum, quem & noſtri & Reipublicæ cauſa ſuſcepiſſe me potes exiſtimare, videri tibi non plane improbum confido: tum quòd aliena meo labore noſtris pateant, tum quod hoc ſemeſtri legendis illis,id quinquenne bellum,quod aduerſum me hoſtes mei te ſciente gerunt, ſi omnino nequibat vitari,at leuare ſtuduerim:tum denique vt & meorum eſſet apud te aliquid, quo ſit beneuolentior memoria noſtri tua, quoties paternum erga me animum tuum frangere ac auertere inimici moliuntur. Non enim intermittunt (ſcio) quotidie ſuſurris attentare pias aures tuas, modo per proxenetas conductitios, modo per epiſtolas, vt quas ad te proxime decimo quarto Calend. Octobres ex Agrippina Colonia datas nuper legi, quarum ſimul cum falſa delatione titulus etiam mentitur authorem. Non enim tam colenda Colonia, tam eius veneranda Vniuerſitas,ſed particularitas,& quædam inimicorum ſingularis colluuio, minimaque pars ciuitatis & ea inſanior, hoc facinus fecit, vt tuæ ſanctitati affirmarent,quæ vera non ſunt: idque contra Inhibitiones Apoſtolicas, & contra mandatam Cæſaris pacem. Vides etiam, quanta in eiſdem literis audacia, tanquam Solonianas tibi leges præſcribere,fontemque Iuris docere præſumant,qua oporteat via in iudico ad nutum & voluntatem eorum procedere, vt facilius me ſordibus vincant, quaſi non iam certa toti ferme orbi habeatur innocentia mea. Vnde adduci non poſſum, vt ſuſpicer iſtis te fidem habere, qui deſpecta inhibitione apoſtolica,& contemtis cenſuris tuis,quam minime obſeruato Iuris tramite libellum meum lite pendente combuſſerunt. Credes vero potius grauioribus viris Alemaniæ ſuperioris, omni exceptione maioribus, quod nullum ſcandalũ poſui, nullam ruinæ occaſionem paraui coram vlla plebe Germanorum, qui mihi eiuſdem linguæ ſocietate iuncti ſunt, in qua lingua iſtis Belgis ignota Conſilium meum illud Camerarium cum plana eius declaratione vno cõtextu certe, vt decebat,edidi: ac ſecure quidem credere potes,eoq; firmius, quo de mea innocentia, pietate, fide, integritateque à pluribus illuſtriſſimis latiſſimarum

A terrarum noſtræ nationis regnatoribus, magiſtratibus,populiſq; Germanorũ, & ſanctiſſimis Diœceſium noſtrarum Epiſcopis, oppidis & ciuitatibus ferme triennio ante per literas obſignatas, & fide dignas factus es certior. Extant penes te ab Inuictiſſimo Romanorũ electo Imperatore Maximiliano Maximo Leoni tibi, & à reuerendiſſimo Cardinali domino meo Gurcenſi,pro mea innocentia terque quaterq; oblata teſtimonia. Dederunt & poſt Epiſcopos illuſtriſſimi prouincia- B rum Præſides atque Duces nobiliſſimo ſanguine prognati: Electores Imperii Friderichus Saxoniæ,& Ludouicus Bauariæ Interrex,& Dux Wirtembergenſis, & Marchio Badenſis Princeps, & Strenuiſſimus Magiſter ordinis Teuthonicorum: & è regione horum Reuerendi, ac Deo amabiles Germaniæ Pontifices Epiſcopus Wormatienſis, Epiſcopus Argentinenſis, Epiſcopus Conſtantienſis, qui me ouem ſuam paſtor agnoſcit: & Epiſcopus Spirenſis, ille à tua ſanctitate C huic liti datus Iudex, qui authoritate tua functus, de conſilio peritorum pro mea & ſcriptorum meorum innocentia definitiuam tulit ſententiam. Cum illis dederunt pariter quinquaginta tria Sueuiæ oppida, omnes officioſiſſimi, fortiſſimi, & integerrimi viri, commendatitias epiſtolas & literas rectæ fidei probitatiſque meæ indemnitatiſque teſtes. Addunt illorum teſtificationi robur & pondus inſigni doctrina & grauitate prælati Eccleſiæ, quos reuerendiſſimis cauſæ noſtræ D Iudicibus Grimano & Anconitano Cardinalibus Orthodoxæ fidei columnis, tanquam periſtylia iunxiſti ſenatorios aſſeſſores, mundi lumina: Archiepiſcopi,Epiſcopi, Ordinum generales, & eorum Procuratores, Sapientiæ Romanæ magiſtratus, Pœnitentiarii, & alii Theologiæ atque Iuris lectiſſimi Doctores, pro ſuis ſingulorum dignitatibus,in hiſtoria de temporibus meis nominandi: qui tot ſeſſionibus publicis in tuæ Maieſtatis domeſtico ſacrario, quam Capellam Pontificiam E vocant,habitis,ſemper agente rem meam(vt omnia ſolet fideliter) oratore iuriſperitiſſimo Ioanne Vanderbico, tam equeſtris ordinis nobili viro, quam in cauſarum patrociniis diſputatore acerrimo, & eodem Procuratore meo. Tandem in vltima ſeſſione, cauſa plene cognita, per ſententias ſcriptis editas decreuerunt, me ab hac perſequutione iniurioſa liberandum eſſe,ac abſoluendum. Nec vlli dubium, quin definitiua quoque paris oraculi ſententia reuerendiſſimorum Iudicum, F vt debuerat, ſequuta fuiſſet: niſi tunc mandatum de ſuperſedendo abs te, vt dicebant accuſatores, impetraſſent. Eorum omnium, quos iam citauimus, vndequaque teſtimonia & vota, ſi recordaberis, & acta iudiciorum ſi coram te legi curabis, plane inuenies me ab omni delatorum inſimulatione prorſus alienum. Aſſilit huic meæ puritati tota ferme vrbs Romana, & cunctarũ nationum

INDEX RERVM ET

VERBORVM DILIGENTISSIMVS.

AVCTVS ET RECOGNITVS.

ABATALION legiſperitus 5
R.Abaya 304
R.Abba 318.e
Abba Saul 636.c
Abbaie 458.b
Abdemelech eunuchus 514.d
R.Abdimi 202.g
Abel ligno occiſus eſt 630.a
Abenruſt vocant Auerroen 614.f
Abenſina ibid.
R.Abhu 325.c
R.Abia 310.c
Abidenus hiſtoricus 257.f
R.Abraham Pici 330.b
Abraham Alaphia 633.c
Abraham ante fidelis & iuſtus fuit, quam circunciſus 380.f
Abram cur vocatus eſt Abraham 321.c
Abraham quo anno natus 257.g
Araham in lege ſtudere cœpit 258.a
Abrahæ nomen 522.c libri 637.f ſinus 355.c
Abrahæ præceptor fuit Zadkiel 631.f
in Abraham virtus viſiua fortior quam in Lot 728.a
Abtalion 636.a
Abubacher mathematicus 620.e
Abucates 614.f
Abumaron ibid.
Acabia filius Mahalallcelis 636.d
Achaz quibus annis regnauerit 427.b
Achaiah 729.b
Achias propheta 1
Actiones hominum nullę eſſent, niſi prius in mente ducerentur 112.f
עד 566.c
Adam poſt eſum vetitum vltra nongentos annos vixit 644.c
de Adam ſomnia Iudæorũ 626.b
Adam erexit altare & ſacrificauit 629.d
Adam quare effectus eſt mortalis 498.a
Adam peccaturum Deus præſciuit 358.d
Adam cxxx. annis poſtquam genuit Habel, ab vxoris cognitione abſtinuit 181.f
Adam ſuo peccato totum humanum genus infecit 357.a
Adam & filii eius propter ipſius peccatum, in carcerem inferni detruſi 356.d
Adar menſis Februarius 229.b
אדני vnde 76.c
Adorationis cultus ſoli Deo exhiberi debet 351.f
Adora circumactus 702.b
Adorandi verbum 352.a
Adulationis ſignum eſt oleum 705.g
Adulterii pœna 672.d
Adulterorum via 355.b
אלהים 509.b
Ægidius Viterbienſis de literis ſanctis pulcherrima quædam ſcripſit 22.c
Æſculapius in virum euaſit & fama & opibus magnum 671.a
Æſculapius fulmine ictus periit ibid. d
Æthra fulgor æternitatis dicitur 191.c
Agla nomen Dei 95.a
Agnus quid denotet 588.e
Agni duo quotidie in templo oblati 18.e
R.Aha 175.f, 316.c
Aharon virga, gemmas, flores, frondes & amygdalas edidit 398.a
in Aharonis virga ſignificata eſt matris dei virginitas & integritas 413.d
Ahiæ Silonitis libri 638.a
אהיה 92.e
Ain eſt oculus 749.f
עירה 546.f
R.Akilas 9.c
R.Akiba 67.a, 201.b
אל 479.c
אל dictio varie accipitur 348.g
אל pro את 354.e
Aladiah 729.b
Albokari liber 391.c
Alceſtis ab Hercule reſuſcitata 682.b
Aleph, viam vel inſtitutionem ſignificat 749.e
Alexander Magnus Iudæorum pontificem adorauit 4.b
Algazel 448.c
Algazel philoſophus librum de nominibus Dei inſcripſit 96.a
Algazel Alpharabius 614.e
Alimentum denotat Chœnix 705.f
Alma mater Meſſiæ ibid.
Alma dictio 148.e
עלמה 419.b,c,d
de Alphabeti Hebraici literis 749.d, 752.a
Alpharabius ſcriptor 657.e
Ambitionem faba demonſtrat 706.a
Amicitiæ ſedes eſt veritas, non adulatio 704.a
Amicitiæ conciliandæ in primis fuit Pythagoras ſtudioſiſſimus 685.g
Amicitiæ veræ myſterium eſt panis 705.g
Amicitiam notat dextera ibid.
Amicitiam frãgere inhumanum eſt 704.a
Amicus, alter ipſe 703.c
Amicorum omnia communia ibid.
עמים pro gentibus 303.g
Amon annis duobus regnauit 427.b
R.Amorai 754.f
Anauel 729.b
Andreas apoſtolus 375.c
Andreas apoſtolus Ageæ procõſuli myſterium crucis expoſuit 390.d
Angelus non debuit humanam naturam inſtaurare 537.c
Angelus bonus & malus 373.b
Angelus Politianus 611.d
Angelus ignis 724.c
Angeli adorare iuſſi Adam 384.c
Angeli diuiſionis 722.f
Angeli cuſtodes ventorum 766.e
Angelos omnes eſſe eiuſdẽ ſpeciei 766.f
de Angelis, diis & dæmonibus quædam 669.c,f

Kk

Aniel 729.b
Anima Dei eſt verbum ſuum 179
Anima dicitur dæmon bonus, ſiue genius 698.d
Anima hominis eſt Dei imago 677.a,b,c
Animam comedere cum carne quid 590.c
in Anima imago diuinæ trinitatis optime relucet 67.g
Animæ an ſimul omnes ſint productæ 491
Animæ electorum non poterant nec debebant, niſi à Meſſia, Deo & homine ex inferno liberari 355.f
Animæ patrum omnes ter in hebdomada conueniunt 365.e
Animam comedere 274
Animarum iuſtorum apotheca 354.f
Animarum duo receptacula ſecundum priſcos Hebræorum 354.g
Animalium quæ in ſacrificiis Iudaicis mactabantur ſignificatio 588.c
Ankelos. 274.c
Animoſitas Iudæorum ſub Hadriano 263.c
Anni à condito mundo vſque ad diluuium 257.d
Annorum ſeries ab orbe condito vſque ad Chriſtum 257
Annulum arctum ne geſtato 703.a
Annus ſolaris dies 365, & quadrantem vnum, ac minutas quinque continet 228.c
Antigonus patria Sichæus 5
Antiochi teſſera 770.b
Antiſthenis dictum de homine 694.a
Antoninus conſul vrbis Romæ 75.d
Antoninus Conſul interrogauit Iudæum de peccato originali 335.c
Antoninus Conſul vrbis Romæ interrogat de ſacrificio poſt Meſſiæ aduentum 364.d
עיר pro עירים 303.f
עיר non ſemper æternitatem ſignificat 304.a
עיר dictio aliquando paruum tẽpus ſignificat 303.f
עילם quid ſignificet 565.a
אוצר 355.e
Apis Ægyptius artem medicinæ primus Græciæ intulit, tam inſignis eo ſeculo templarius, vt etiam mortuus in templis pro deo coleretur 671.b
Apollo Delphicus Syllæ in bello teſſera 685.f
Apollinis Delphici dictum de Deo 80.c
Apoſtoli accepto ſpiritu ſancto, nunquam peccatum mortale admiſerunt 402.f
Apoſtoli veri, piſcatores & idiotæ 119.f
עפר 32.f,33.a
Arabis colloquium cum Iudæo de Meſſia nato 216.g
Archytas Pythagoreus Tarentinus 687.a
Arbor vitæ quid 403.c
Arborem mitem non violandã nec lædendam 704.c
Ariel 729.b
Aries quid ſignificet 588.d
Arca 643.f
Arma homini ſunt ornamenta 304.c
Ariſtobulus peripateticæ ſectæ philoſophus inſignis 8.a
Ariſtoteles nihil eorum credidit quæ non vel manu tetigit, vel oculis cernere potuit, vel apprehendere ſyllogiſmo 683.d
Artaxerxes Longimanus 236.c
Artaxerxes multi, reges Perſarum ſunt dicti 233.c
Artium liberalium quatuor facultates 700.c
Aſaliah 842
Aſinus Balaam 398.b
Aſſe Rabbi 13.g
Aſſuerus Artaxerxes dictus & Chambiſes 233.c
Aſſuerus quatuordecim annis regnauit 252.f
Aſſueri liber memorabilium 637.g
Aſtarotus hoſtis Capnionis 708.e
Aſtaroth deus Sidoniorũ 169.d
Aſtronomia numeris, figuris, ac dimenſionibus mathematicis fidem habet 624.a
Athanaſius de Chriſti diuinitate & humanitate 223.f
Athanaſii teſtimonium de diuinitate & humanitate Chriſti 137.a
Athenagoras Philoſophus Athenienſis legatus pro Chriſtianis miſſus ad Commodum Imp. 662.a
Athenodorus Tharſenſis philoſophus 668.b
Athletæ caricis ſiccis & molli caſeo, triticoque olim nutriebantur 679.d
Atta dictio innuit ſapientiam Dei 24.c
Auaritia Iudæorum primi templi 272.a
Auguſtinus Iuſtinianus Nebienſis epiſcopus ſcholia in pſalterium ſcripſit 22.c
Auguſtini ſententia de peccato originali 335.c
Aurora quid 346.b
Autores ſacræ paginæ veteris inſtrumenti 385.g
עצם 547.b
R.Azariel 538.f
R.Azarias 61.a
Azariel Bar Salomo Garonenſis 623.d
Azazel 887
R.Azdrias 356.e

B

באשים 465.f
Babylon à Babel 632.d
Babylon à quo ædificata 257.d
Babylonicus Talmud quo tempore ſit compactus & editus 38.a
in Babylonica captiuitate lex periit 3.e
בחן 157.a
Babel 658.f
Balthaſar tribus annis regnauit 252.c
Baptizatæ fuerunt Sara, Rebecca Rachel & Lia, & non circunciſæ 536.d
Baptiſma contra omnia peccata & præſertim contra originale peccatũ inſtituendũ erat 536.a
Baptiſmus circunciſionem euacuare debuit 536.c
Baptiſmi ſacramentum eſt ſacramentum nouæ legis ianua 533.b
Baptizabantur Iudæi vt ab immundiciis ſpiritualibus purificarentur 16.b
בר 112.c,122.b
Bar Niphli 489.a
Baranias Iudæus D. Hieronymi nocturnus fuit præceptor 36.f
Barcosba falſus Meſſias ab Hadriano Imperatore deletus 263.e
Baruch ſcriba 2.a
Baſilienſe concilium 674.b
ברזל 349.b
Belus ſecundus ab Aſſyriis pro deo cultus 258.a
Belus Agenoris frater 673.a
R.Ben Iuda Leui 620.b
Ben Cozba falſus propheta 423.g
Ben Cozba falſus Meſſias à Iudæis receptus 260.g
R.Ben Sira 431.d
Bentamalion dæmon 591.a
Benzumæ 553.a
R.Berachias 176.c.19.a
Bereſcith 2.c
ברית 519.b
ברית continet arithmetica ratione 379.a
Berith dictio 250.e
Beth ſignificat domus 749.e
בתילה

בתילה 419.b
Bethus, inde Bethuſai 636.a
Bibliam totam Chaldæam Ionatham non feciſſe 9.d
Bibliæ diuiſio ſecũdum Hebræos 2.b
Bibliotheca Darii in Ecbatanis precioſa 638.a
Biter ciuitas 264.a
Biter vrbis captio, eiuſdemque falſi Meſſiæ mors 264.a
Bos quid ſignificet 588.c
Brachmanes Indorum 680.f

C

Cabala quid 713.c
Cabala quid ſit, & quare veteres noſtri de ipſa non meminerint 21.e
de Cabala, qui ex noſtris iunioribus ſcripſerunt 22.a
Cabaliſtica ars ſymbolica eſt philoſophia 613.c
Cabaliſtæ ſunt viri legem pie obſeruantes, tamen contemplationi pius incumbunt 640 f
R. Cahana 383 b
Cahethel 729.a
Cahel ibid.
Candelæ literalis ſenſus comparatur 20.c
Caph, eſt vola 749.e
Capnionis libri de arte Cabaliſtica 22.b
Captiuitatis nouiſſimæ Iudæorũ quæ fuerit cauſa 273.b
in Carne Chriſti nulla macula inuenitur 381.c
Caſſius templum ſpoliauit Hieroſolymitanum 210.a
Ceremonialia quæ 556.c
cum Cete Ionæ Deum locutum eſſe
Chaldæi qui 398.b
Chaldaica translatio an Ionathæ ſit 117.f
Chambyſes filius Cyri 233.a
Chuakiah 729.b
Chalcidius ſuper Timæum Platonis ſcripſit 213.d
Chemos idolum Moab 169.c
R. Chia 495.a
Chiron centaurus 671.b
Chœnici ne inſideas 816.&
Chœnix quid ibid.
כל dictio varie accipitur 301.b 302.a
כות 443.a
כרת 248.a
Chriſtus in forma, qua patri æqualis eſt, nunquam à fidelibus ſuis diſcedit 183.a
Chriſtophorus Landinus 611.c
Chriſtianis Deus non aliam punitionem quam paternã comminatur 167.b
Chriſtus palmæ aſſimilatur 191.g
Chriſtus ſub quo Herode natus 200.c
Chriſtus pœnitentibus acutus erit per iuſtitiam, & tener per miſericordiam 454.e
Chriſti corpus glorificatum 294.f
Chriſtum laudarunt nõnulli doctores Iudæi 10.d
Chriſti ſanctitas comparationẽ non admittit 107.b
Chriſtum damnarunt LXXI. iudices 199.a, & b
Chriſtum ſcientiam humanam in tempore habuiſſe 151.b
Chriſtum quatuor millibus annorum poſt mundi creationẽ completis paſſum fuiſſe 259.a
de Chriſto multa Thalmudici ſcriptores paſſim tradidere 4.a
in Chriſto tres eſſe ſubſtantias 109.b
Cibum in matella ne immittas 784.d
Cicero ſæpe dictus eſt Latinus Demoſthenes 678.f
Circumciſio tẽpore Meſſiæ ſpiritualiter fieri debebat 569.c
Circunciſio typum geſſit effuſionis ſanguinis Chriſti 485 f
Circumciſio cõtra originale peccatum remedium fuit 386.a
Circunciſionem in ſignum Iudæis datam fuiſſe 571.d
Circunciſionem fuiſſe effuſionis ſanguinis Chriſti figuram 536.d
in Circunciſione duæ ſedes præparatæ 447 g
Circunciſionum genera quatuor 597.a
Clemens Romanus 302 f
Clementis V. Ro. põtificis conſtitutio de libris Talmudicis Iudæorum in latinam linguam transferendis 26.b
Cœlum in quinque zonas diuiſit Thales 699 e
Cœli ſedes Dei vocantur 431.a
in Cœlo an foramẽ quoddam ſit in ſeptentrionali parte 23.d
Commentaria nulla nec literalia nec ſpiritualia ante Eſram fuerunt 3.f
Conceptionis feſtum de ipſa immaculata virgine per annos fere mille celebratum 390.g
de Conceptione Virginis pulchra figura 397.c
Concupiſcentias eſſe duas 372.a
Confeſſionis efficacia alter faciendæ 538.a
Cõſtantinus Imperator ſe ac Romanorum imperium Chriſto ſubiecit 187.a
Cõſtãtini donatio vicario Chriſti facta 187.a
Conſtantini teſſera 770.b
Contemplatio quæ ſit beata vocanda 708.c
Cor ne edas 703.b
Cordis cruciatum ſignificat eſca 705 f
Cornu Iudaici regni 517.f
Coronam ne carpſeris 717.a
Coronæ literis impoſitæ 94.a
Coſta Ben Luca 768.d
Creatura nulla pura ad reparandum genus humanum ſatis erat 357.d
in Crucis ſigno multa miracula edita 770.c
Crucis myſterium 373 c
R. Cumlai 560.c
Currus Dei 128.e
Curtius & Decii imprudẽtiæ accuſantur 673 c
Cyrus triginta annis regnauit 232.b, 233 c
Cyrus, Artaxerxes dictus & Darius 233.c
Cyri regnum & victoria 133.e

D

די 95.f
Daleth, oſtium, fores, vel ianuam ſignificat 749.e
Damabiah 729.b
Damnatis vinum à mulieribus miſſum 481 b
Damaſceni de Chriſti diuinitate & humanitate egregia loca 109.c.d
Damaſceni locus de trinitate 45.a
Damaſceni dictum de Deo vno 41.b
Daniel 729.b
Danielis liber quantæ ſit authoritatis 225.f
Darius duobus annis regnauit 252.f
Dauid vnum de Meſſiæ nominibus 547
Dauid duos inter cæteros filios 409.d
Dauid proceſſit ex Ruth Moabitide 369.f
R. Dauid prauitas in interpretando dicta de Meſſia 224 b
Decem præcepta ſingulariter fœdus Dei 518.f
Decimæ ſecundæ 14 f
Dæmonium Socratis 767.e

Dæmones poteſtatem habuerũt ſanctos & iuſtos in inferno vſque ad Meſſiæ paſſionem detinendi 253.d
Dæmones in forma hircorũ apparent iis qui credunt in eos 204.c
Dæmones boni ſunt terreſtres cuſtodes mortaliũ hominum 665.e
Dæmonum narrationes ſcire 5.d
Demetrius Chalcondylis 611.c
Decius Cæſar 447.e
Deus τῶν θεῶν 691.d
Deus in perſonis trinus eſt, in eſſentia vero vnus 39.b
Deus ſpiritus, ac ſummè ſimplex 43.g
Deus timor dictus 105.e
Deus cœleſtium conſilio non eget 73.b
Deus, ad cuius imaginem factus eſt homo, triplex dicitur habere verbum 112.e
Deus lux dicitur per eſſentiam 139.d
Deus frater Iſraelis à priſcis Iudæorum dictus 176.c
Deus vt eſt Iſraeli propinquus 180.b
Deus eſt ex ſubſtantia patris ante ſecula genitus, & homo eſt ex ſubſtantia matris in ſeculo natus 224.a
de Dei nomine Tetragrammaton & Elohim cabaliſtæ quid ſentiant 149.a
Dei operatio eſt immortalitas 690.b
Dei imago in homine quid 68.c
Dei nomina duo & ſeptuaginta 98.c, 99.a
Dei ſimilitudines in anima 68.c
Deo an conueniat deambulare 174.b
Deum Alexandro auxilio fuiſſe 4.e
Deum trinum & vnum eſſe 39.a
Deus pro ſuæ fidei aſſertione, mẽdacio noſtro nõ indiget 23.e
Dum ſubſtantiæ ac naturæ ſimplicitate vnum eſſe 40.a
Deum non habere nomen, cuius nos cognitionem habere poſſimus 75.f
Deum ex fœmina incarnandum fuiſſe, ipſumque Meſſiam verum Deum, verumque hominem futurum extitiſſe 108.b
Deum omnia præuidere, antequam fiant 375.d
Deum & hominẽ eſſe oportuit eum qui humanum genus reparaturus eſſet 357.f
Deum ignẽ eſſe Chaldæi & Hebræi perhibent 618
in Deo nihil eſſe, quod non ſit ipſe Deus 378.a
in Deuteronomiõ R. Moſen Ægyptium ſcripſiſſe 2.3.5.6
Dexteram ne cui inieceris 702
Diaboli omnem conatum & ſtudium erga homines in eo eſſe, vt eos decipiat ac fallat 593.b
Diaboli inſidiæ variæ 592.c
Diaboli incarnati & laruæ furiales 626
Dies tripliciter ſolet accipi 219.a
Diligere rationalis naturæ proprium 115.b
R. Dimi 289
Dionyſius Græcus 302.f
Diuiſio Talmud 14.a
Dogmatum genus duplex apud Iudæos 1.a
Dolorem ſignificat annulus ſtrictus 705.f
Dominicus ordinis prædicatorũ fundator & dux 290.e
Domus dei, ſedes dei appellatur 431
Domus Iuda eſt eccleſia Chriſtianorum 317.a
Domus ſecundæ gloria 209.d
Domus Iſrael & domus Dauid 447.d
Dormientium ſeptem, miraculum 447.d
Doſa filius Harchinas 636.a
R. Doſa 190.b & 447.e
Druidæ 655.e
R. Duſtai 428.f
Duſchai filius Iannai 636.b

E

EBalmons 364.f
Ebihorayra ſocius Mahmedi 391.c
Ebumuce ibid.
Eccleſia primitiua tota in lingua græca fundata eſt 599.d
Eccleſiæ montes qui 541.g
Eccleſiæ Romanæ ſe autor ſubmittit 352.g
Eccleſiæ corpus myſticum 182.g
Eccleſiaſticus liber 8.a
Edom interdum vocari Romanos 288.c
Eiael 729.c
R. Elazar 269.f
R. Elazar filius Samma 279.a
Eleazar filius Duma 445.e
Eleaſdar filius Arach 613.b
Eleatica diſciplina 662.g
Eleazar pontifex 7.d
Eleazar Haſma 69.b
Eleazar filius Azariæ ibid.
Eleazar filius Samua ibid.
Eleazar de Kaphar ibid.
Eleazar filius Iacob ibid.
Eleemoſynam dare feris & volucribus 66.c
Elementa vnde dicta ſint 751
Elemiah 729.b
Elena regina Iudæos afflixit 375.b
Eliæ diſcipulorum traditio 743.
Eliæ oratio mirabilis 364.e
Eliæ colloquium cum muliere 219.f
Eliæ ſedes vacua 548.g
R. Eliezer 511.b
Elieſder filius Hircani 636
R. Eliezer 264.b
Eliſſa filius Abuiah 636
Elyſius campus 676.a
Elohim 70.a
de Elohim multa 744.a
R. Enyia 357.b
Enloph 717.g
per Ephraim decem tribus intelliguntur 606.b
Equos niueos eſſe virgines tam viri quam mulieres 163.a
Eraſmi laus 701.e
Errores vulgi notat via publica 705.f
Eſra an codices ſacros primum punctauerit 32.a
Eſras cum Nehumia vnus computatur liber 3.c
Eſræ tertius & quartus liber an Hebraice ſint ſcripti 1.c
Eſtiæus hiſtoricus 267.f
Ethan Ezraica 619.g
Euangelica lex 246.d
de Euchariſtiæ ſacramento multa & varia 541.b
Euilmerodach annis viginti tribus regnauit 252.e
Euilmerodach filius Nabuch. 251.g
Euphorbus Troianus 679.d
Europa rota primum à filiis Iaphet habitata 189.b
Exacerbationis ſignum eſt gladius 705.g
Exercitus cœlorum apud Hebræos 59.b
Ezra cabalam tradidit Simeoni iuſto, ſacerdoti magno 635.g
Ezras ſacerdos & ſcriba 2.a

F

FAbis abſtinendum 704.e
Fabula de precibus ſanctorũ & dæmonum 365.d. &c
Faciem Dei eſſe Meſſiam 138.c
Fama crebra quid 447.f
abſque Farina non ſacrificandum 702.a
Fatum ſignificant termini 705.f

Feſtum

feſtum de conceptione 390.g
Fidei parens 720.g
Fidei radices 333.d
Fide plenus homo 107.c
Filius dei quare dicatur tenet 57.e
Filius in diuinis quid ſit 69.d
Filius dei duplicem in Meſſia habiturus erat naturam 56.g
Filius dei verbum Dei 379.e
Flamineus vir quondam trium linguarum periſſimus, cuius libri in bibliotheca Romæ adſeruantur 99.b
Fomes peccati concupiſcentia 335.a
Forma & materia prima idem apud nos, quod apud vetuſtiſſimos philoſophos vnum & duo 689.b
Fortunam notant res decidentes 705.f
Fratres atrati 636.f
Fratres falſos notat nigra cauda 705.g
Fullonum herba 137.d
Fūda quomodo olim fieret 354.e

G

Gabriel angelus à virilitate nomen habet 725.e
Gad videntis libri 638.c
Galatinus poſtremus ſcriptor Cabaliſticus 22.d
Galatini opus in ſex diſtinctum libros iuxta articulorum Hogoſtrati diſtinctionem 605.b
Glatini oratio de dominica circuncisione coram Leone X. pōtifice maximo habita 581.e
Gallus Apollini Phœbo, qui ſol nominatur, ſacer eſt, horarum & dei lætus nuncius 672.b
à Gallo candido abſtinere 702.b
Gamaliel cognomento ſenex 5.f
Gamalielis oratio pro liberandis Apoſtolis 5.f
R. Gamaliel 561.b
Ganges Indorum rex 681.a
Garrulorum, & eorum qui excedunt ingrati, ſymbola ſunt hirundines 705.g
Gazith conſiſtorium 198.a
Gazul 137.d
Gehenna duplex 644.a
in Gehenna ſeptem manſiones pro impiis 603.f
Gehenna appellatur profunda 347.b
Gehennæ ſeptem eſſe nomina 345.c
Generatio hominum quadruplex 439.b
Generans non poteſt eſſe abſque generato 81.b
Geometra proportiones ab Arithmetico mutuatur 624.a
Georgius Veſpucius. 611.d
Georgius Benignus de Saluiatis archiepiſcopus Nazarenus librū de vexillo victoriæ Chriſtianæ ſcripſit 184.d
Germen vocatus eſt Meſsias non abſque ratione 143.e
Gherim quatuor genera 524.e
Gherizin mons 364.d
Gimel ſignificat retributionem 749.e
Gladium de manibus hoſtium arripere 26.e
Gladium acutum declines 702.d
Glebis ad faciendum ignem pro lignis vtuntur in Flandria 448.b
Glorificata corpora quæ præcipua habeant 394.f
Gog nomen regis 318.b
Gog nomen vnde deducatur 319.b
per Gog & Magog qui intelligantur 161.c
Gregorii Nazianzeni laus 662.f
Gregorii Nazianzeni locus 44.f
Gymnoſophiſtæ qui 666.b

H

Haaiah 729.b
Haamiah ibid.
העלמה in tribus ſolummodo locis in ſcripturis inuenitur 419.f
Habel idem eſt quod euanuit 606.a
Habelis ſacrificium quid ſignificarit 588.c
Habuiah 729.c
Hadas quid 162.c
Haddo videntis libri 638
Hadrac locus Damaſci 454.c
Hadrac dirigere ſonat 444.f
Hadrianus Cæſar decem ex Iſrael viros, qui doctrina, dignitate, ac genere cæteros excellebant captiuos in carcerem miſit, ſciſcitans vt quid iuſtum vendidiſſent 378.d
Hadriani tempore Iudæi omnes deleti 298.d
R. Haggai 506.b
Haggazeth quid 203.a
הגרים 654.a
Hakados librum de ſecretis ædidit 763
Hahaiah 929.b
Hahahel ibid.
הקש 621.c
R. Halabu 173.f
Halaphtha doctor 636.c
Hali 614.f
Halleluia ſignificat, laudare dominum 606.f
המאמרות 620.g
חמור 547.a
R. Hamai lib. de ſpeculatione compoſuit 877.
Hamos propheta 1.a
Hanna quomodo interpretetur 400.b
Hanania filius Hachinæi 636.c
Hanania princeps ſacerdotum 466.c
Hanania filius Acaſię 636.c
Hanina 297.c
Hanina filius Duſa 636.c
Hanina filius Thradionis ibid.
R. Hanina filius Teradionis 279.a
R. Hamias 488.c
Harahel 729.b
Hariel ibid.
Hakamiah ibid.
Harmoniam ſignificat Lyra 705.e
R. Haſda 481.a
Gaſmal angelus Ezechielis 721.d
Haſmonai ſunt Machabæi 170.d
Haſmonai 503.b
R. Haſſaya 210.d
Haſſethi verba ereb crux vocatur 373.e
Haziel 729.b
Hehaiedia 298.c
He, notat ecce 740.e
He, eſſe & viuere ſignificat 82.a
de ה littera quædam obſcondita 83.d.350.c
He idem eſt ac Ecce 749.e
He & Heth, quid denotant 752.b
He, quinta alphabeti litera 454.e
Hebdomadarum termini 247.a
Heſiodi dictum 750.e
ה loco vau poni 205.e
Hebdomadam pro ſeptem annorum ſpacio accipi 226.c
Hebdomadarum termini 247.a
Hebdomadarum anni an ſint ſolares vel lunares 247.a
Hebræi ab Heber 257.f
Heccades Rabbenus tempore conſulum Romanorum fuit & Antoninum Conſulem allocutus eſt 154.c
Henoch diſparuit 631.b
Henoch libri 637.g
Heraclides Ponticus 682.b
Hercules ſenex homines innumerabiles ſingulos cathenulis aureis colla reuinctos à lingua prudentibus trahit quocunque vult 673.e
Hercules incenſus igni ſacro periit ibid.
Hercules morum formator, &

omnis ingenuæ diſciplinæ in cunctis orbis terrarum præceptor fuit ibid
Herculem inter deos relatum, &c. ſaluatorem eſſe promulgatũ 170.c
Hermes Triſmegiſtus Ægyptiorum doctor 667.b
Herodes fuiſſe tres 200.d
Herodes Aſcalonita Machabęos perdidit 503.d
Herodes Agrippa 200.d.c
Herodis Aſcalonitæ genus 200.g
Heth, eſt terra 749.c
Heth, octaua litera alphabeti 454.e
Heth terrorem denotat 749.f
Heua mater viuentium interpretatur 606.d
Heuæ maledictio dolore parere 405.f
Hezekias quot annis regnarit 427.b
Hezekiæ tempore ſol retroceſſit gradibus decem, ab eo itinere quod fecerat 298.b
R.Hibba 388 d
Hieronymus de vocabulo bar, multa ſcribit 123.b
Hieronymum in Talmudicis libris nihil legiſſe 36.f
Hieronymi locus expenditur 478.g
Hillel multos habuiſſe diſcipulos 636.b
R.Hillel per centum fere annos anteceſſit Chriſtum 27.f
Hillel LXXX. habuiſſe diſcipulos excellenti ingenio & doctrina præditos 5.6
Hippolytus papa 692.g
Hircanus Machabæus 25.a
Hirci atque capræ quid ſignificarint 588.c
Hircorum in forma apparere dęmones 204.c
R Hiyæ autoritas 477.c
Hirundines cohabitantes nobiſcum ne habeamus 704.a
Hiſpanus quidam voluit pſalmũ illum octogeſimum nonum legere 480.a
חרש quid 582.f
Hogoſtrati obiecta contra Talmud. 21.f
Homo non poterat humanum genus reparare 357.b
Homo folium, quod in paradiſo ab arbore vitæ cecidit 343.e
Homo ad imaginem Dei conditus 66.a
Homo ex duabus rebus compoſitus 617.a
Homo eſt quædã mundi huius effigies, vnde microcoſmus, hoc eſt, Paruus mundus nuncupatur 698.f
Hominem vtilem arbor mitis figurat 706.a
in Homine relucent omnium creaturarũ proprietates ſummarum & infimarum 762.c
Homines plerumque brutorum nominibus appellantur 506.f
Hortus nucis, titulus libri Cabalæ Ioſephi 639.c
Hortus voluptatis, gan eden dictus 486.f
Hoſeas tempore Achaz regis prophetauit 492.c
הוא Nomen diuinum 159.d
Humilitatẽ ſymbolice deſignat ſedere 705.f
חומש 2.c
R.Huna 70.g.169.c.302.
R Hunna 293.b
R.Huſpith. 279.a
Hylementa quaſi elementa 750.c
Hymnus trium puerorum 3.d
Hypoſtaſes diuinæ tres ſunt, vnus Deus 109.
Hippolytus papa 692 g
Hypſilon Pythagoræ, iuuentutis ſymbolum 709.c

I

IAbamiah 729.c
Iacobi Cohen alphabetum 755.a
R.Iacob Cohen 720.c
Iacob patriarcha in ſuo teſtamẽto inter cætera futurorum arcana Meſſiæ myſterium explicauit 193.f
Iacobus Faber Stapulenſis 613.b
Iaddus pontifex 4.d
Ia, & Iah 765.b
Iah nomen Dei 729.a
Iahahel 729.c
Iair filius Pinhei 770.f
Iamblichi autoritas 769.d
Ianai 336.e
R.Ibba 8.c
Ibnazarib philoſophus 448.c, 449.b
Idæa diuina 616.b
Idololatria 269.g
Idololatria quando incœperit 258.a
Idolorum cultura Aquiloni cur potiſſimum tribuatur 24.b
Iehoiakim quomodo interpretetur 400.b
Iehoiakim & Eli vocatus eſt pater matris Meſſiæ 410.f
Iehoiakim, Vriam occidit 427.a
R.Iehoſuas 270.c
Iehoſua quid 155 f
Iehoſua Iehoſedac Pontifex 212.f
Iehoſua filius Perahiæ 5.a
Iehoſuas, Iehoſuæ Syrach auus 7.f
IehoſuaSyrach temporibus Ptolomæi Euergetis primi, floruit, teſte Talmud 7.a
Iehoſuæ tempore, ſol in medio cœli per diem integrum ſe oppoſuit 398.b
Iehoſuam legis expoſitionem à Moſe accepiſſe 1.c
יהוה duodecies variatum 745
יהוה Tetragrammati reſolutio 745.b
יהוה 76.b
יהוה ipſum Deum generantem ſignificare 81.b
יהוה nomen Dei illud Tetragrammaton, Deum non per effectum, ſed per eſſentiam deſignat 40.g
Iehu filii Hannani libri 638.a
Iehuiah 729.b
Ieiaiel ibid.
Ieialel ibid.
Ieiazel ibid.
Ieiunium quater in anno habitum 15
Ielahel 729.b
Ielahiah ibid.
Ieliel ibid.
Iemibatha 761.b
Ierathel 729.b
Ieroſolymæ deſtructio 262.a
Ieruſalem duplex, ſuperna & terreſtris 317.a
R.Ieſſebab ſcriba 279.a
ישוע quid 330.g & 390.d
Ignei ſpiritus 768.a
Ieſira liber mirabilis 757.c
Ioſue quos præceptores habuerit 5.a
Ieſus continet CCCXVI. ratione arithmetica 379.a
Ieſus quid ſignificet 154. a, cui conueniat 6
Ieſus Saluator, vel ſalus, ſiue ſaluatio interpretatur 149.e
Ieſus nomen impoſitionis 149.e
Ieſus quidam nugator 25.c
Ieſus an tres fuerint ante Chriſtum 155.b,c,d
Ieſus, cur inter cætera nomina Meſſiæ attributum 154.b
Ieſus Nazarenus quidam Machabæorum ætate 636.a
Ieſus & maria 612.
& quid continent arithmetice 79.a

Ieſu

Ieſu Chriſti laus 11.b.12.a
יצר הרע 335.c
Iezabel 729 b
Ignea omnia leuati 616.c
Ignis ſecundum naturę ordinem ſemper vrit 398.c
Ignis præparationis in altari domini ſemper ardere debebat, & validus erat 206.b
Ignem gladio ne fodito 703.b
Ignorantiam auferre doctrina 672.c
Iiſcath quid 203.a
Illad propheta 318.g
Illuſtria ſigilla vice amuleti 768.
Imago Dei in anima vbi conſiſtat 69.f
Imago Dei, in anima hominis relucet 67.g
Imamiah 729.b
R.Immai 182.c
Imperii electores tempore Maximiliani 724.b
Inanitatis tempora 258.c
Incomprehenſibile nomē 752 b
Infirmitas medicamine remouetur 402.b
Indi & Æthiopes vtuntur Chaldaica translatione 477.b
Indignum figurat ma·ella 706.a
Ineffabile nomen 752.b
Infinitas precii, Dauidi millia ſunt 751.b
Infinite potens 668.d
Infernus multis appellatur nominibus 345.a,b
Infernus inferior & ſuperior 355.a
Infernus ſpiritus Mamon 767.b
Infernus duplex 355.a
Inferni portæ 355.c
ad Infernum deſcendiſſe omnes patriarchas 349.d
In inferno ſanctos fuiſſe vſque ad Chriſti paſſionem 353.g
Inferorum duo eſſe habitacula 676.a
R.Innai 345.a
Innocentem hominem figurat piſcis 706.a
Innominabile nomen 752.b
Inſomnia ſignificant ſtragula lecti. ibidem
Intelligentiæ alphabeti 752.a 753.754 755.
Intercalares figuræ 750.d
Interrex Bauariæ Ludouicus 774.b
Inuerecundiam ſignificat lotiū. Ibid.
Inuictiſſimus dictus Conſtantinus Magnus 770.c
Ioannes Baptiſta à quo Herode decollatus 200.f
Ioannes Damaſcenus 45.a 109.d
Ioannes Dei gratia interpretatur 606.e
Ioannes Picus Mirandulæ Comes 611.c
Ioannes Picus de Cabala ſcripſit 22.b
Ioannes Vanderbicus 890
Ioannes Zachæi filius 5.d
Iob liber non paruam habet autoritatē apud Hebræos, quod à Moſe dicatur idem liber ſcriptus 364.b
Iob à diabolo vehementer afflictus 353.c
Iob liber à quo ſcriptus 548.d
Iobleum alternitatis 711.g
Iod enumeratur pro cubatione 870
Iod tres in circulo includuntur. 82.d
Iod in Caph commutatum 394.d
Iod eſſentiam notat 868. & confeſſionem laudis 749.e
Iod magnum, decem millia notat 750.f
Iod ſtaturam habet replicatam 359.c
R.Iodam 8.b.30.c
R.Iohai 594.d.547.c
R.Iohanan 99.c
R.Iohanan filius Baroca Simonis pater 636.
R.Iohanan filius Zaccai 207.a
Iohanan Sandlar 636
Ioiades pontifex 1.d
Ionathæ Targum 871.d
Ionathas Vzielis filius 306.c
Ionathas Vzielis filius totum vetus inſtrumentum in Chaldæam linguam vertit 8.d
Ionathas in Machabæis libros ſanctos de Spartiatis 637.g
Ionathas Biblia in Chaldæum vertit, quamuis non omnes eius libri nunc extent 494 g
Iones comprehenſi in literis דבים 749.b
Iophiel angelus præceptor Semi & 631.e 729
R.Ioſeph filius Abrahami clariſſimus Cabalæ ſcriptor 638.g
R.Ioſeph Minor Salernitatus. 741.g
Ioſeph iuſtus 737.c
R Ioſeph cæcus 9.c.&d
R.Ioſeph filius Carnitolis 638.d
Ioſeph filius Iohanan Hieroſolymitanus 636
Ioſephus cur Chriſto non adhæſerit 13.a
Ioſephus Matathiæ filius 10.d
Ioſephi locus inſignis de Chriſto 12.a
Ioſephus legatus ad Caium Caligulam Romam miſſus 12.d
Ioſephus Iohezeris filius 5.a
Ioſeph ben Gorion 232.c
R.Ioſeph cæcus quo anno vixerit 394.f
R.Ioſeph Caſtilienſis 619.d
Ioſias quandiu regnauit 427.b
Ioſeph filius Ioezer 636.b
Ioſeph Cohen ibid.
Ioſeph Caſtilienſis 619.a
R.Ioſeph ben Caruitel 723.b
Ioſephi libri antiquitatis 5.f
Ioſephon Ioſephi abbreuiator 232.c
R.Ioſe 199.f
Ioſias xxxi.annis regnauit 427.c
Ioſua filius Leui 636
Ioſua filius Parahiah ibid.
Ioſue liber Iuſtorum 637.g
Ioſue filius Hananiæ 636
R.Ira 540
Iræ ebullitionem ſignificat olla. 705.f
Iracundiæ ſignum ignis 540.f ibid.
Iſaiæ mors 272.e
R.Iſhac 192.a
Iſaac ſecundum ſpiritum conceptus & Iſmael ſecundum carnem 322.c
R.Iſaac filius Abudyia 203.d
R.Iſaac ben Schola 62.a
R.Iſmael 19.a,b,202.c,283.b
R.Iſmael filius Eliſei 279.a
Iſrael quomodo interpretatur 368.a
Iſraelitæ qui veri ſint ibid.b
R.Iſſa 520.c
Iſaię vxor 427.d
Iſaiæ prophetæ mors 271.e
Iſrael fuit vocatus populus Dei peculiaris, ob matrem Meſſiæ 406.e
Iſrael ſenex 737.a
Iſraelis ſpes Meſſias 432.f
Iſſim, qui dicuntur ſymbolice 754.d
Italis quid contigit de verbo [illegible] 742.c
Italica philoſophia, Pythagorica 611.b
Italica philoſophia à Pythagora eius nominis parente primo, ad ſummos homines excellētibus ingeniis præditos, olim delata 611.
R.Iudas librum de Spe compoſuit 759.g
Iudæis literæ viginti duæ 756.b
Iudæus Simon 612.a
Iudæ domus eſt Chriſtianorum eccleſia 317.a
Iudas, interpretatur Dei confeſſio 318.e,f

Iudæi falſum Meſſiam Bencozban receperunt 260.f
Iudæ tribus, Dauid familia 408.a
Iudæi paupertatem & humilitatem Meſſiæ negant 455.a
Iudæi veri, qui 316.c
Iudæorum obiectiones circa ſabbati obſeruationem 583.b
Iudæorum auaritia & ſcelera ſub primo templo 272.a
Iudæorum idololatria 169 g
Iudæorum luxuria 270.b
Iudæorum homicidia 270.d
Iudæi cur à Tito & Veſpaſiano vexati 261.d
Iudæi Meſſiam occiſuri 248.e
Iudæorum error varius circa Meſſiæ acceptionem 238.b
Iudæorum centena quatuor & viginti millia ex Hiſpania pulſi 724
Iudæis librorũ parſimonia 75.f
Iudæis machabæus fuit, vt Græcis Antiochus, Romanis Cõſtantinus 770.d.
Iuſtus ille Simeon fuit vltimus, qui populo benedixit cum nomine quatuor literarum 75.b
Iuda dei confeſſio interpretatur 316.b
Iuda filius Tabai 637.
Iuda Nagid ibid.
R. Iudas Hanaſſi 360 a
Iudas filius Thema 636
R. Iudas filius Solomi 428.f
R. Iudas filius Hachinai 279.a
R. Iudas 182.b
R. Iudas filius Baba 279.a
R. Iudas filius Elai 263.a
R. Iudas filius Dama 279.a
Iudas Simonis ob probitatem & doctrinam ſanctus vocatus 13.f
Iudæi noſtri temporis omnium gentis ſuæ impuriſſima fæx 10.a
Iudæi propriis ſcripturis cõuincendi 37.a
Iudæi ex regno Neapolitano expulſi 42.f
Iudæi ab Hadriano obſeſſi 263.b
Iudæi quare nõ ſtatim poſt Chriſti mortẽ puniti ſunt, ſed poſt annos quadraginta captiuitatis 279.g
Iudæi teſta figuli dicti 283.c
Iudæi in omnibus terris ſunt abominabiles 291.b.c.d
Iudæi comparantur mulieri adulteræ 422.f
Iudæi veri qui 316.c
Iudæi in diuinis ſcripturis minoris ſunt intelligentiæ quam aſini 505.d
Iudæorũ triplex genus poſt paſſum Chriſtum 12.c
Iudæorum populus maxime ad idololatriam pronus fuit 41.f
Iudæorum circa Meſſiæ acceptionem varius error 238.a
Iudæorum maxima ſtrages 264.b
Iudæorum multa milia occiſa 262.a
Iudæorum nomen vnde 510.d
Iudæorum reprobatio cur contritio ſit dicta 506.f
Iudæorum centena quatuor & viginti millia pulſi ex Hiſpania 615.d
Iudæorum priſcorum ſententia de verbo Dei 112.e
Iudæis tria proponuntur 178.e
Iudæos per Romanos fuiſſe perdendos 515.a
Iudices per annos quadraginta ante templi deſtructionẽ, expulſi fuerunt de conſiſtorio Gazith, & habitauerunt in Hamith 203.b
Iudices Iudæorum cum aliquem morti traderent, tota die nihil comedebant 199.a
Iudicum tribus 199.b
Iudicii Iudæorum modus ibid.
Iudicia animarum apud Iudæos non in omni loco iudicabantur 203.e
Iudicialia quæ 556.b
Iuſtitia an ſit ſine miſericordia 107.b
Iuſtitiæ ſymbolum ſtatera 705.f
Iuſtus mundi fundamẽtum 161.a
Iuſtorum mos 490.d
Iuſtorum ſeptem manſiones 603.f

K

Kabala dicitur, ab auditu acceptio 624.c
קרי 33.d
Kippod angelus mortis 486.e
קפוד 447.c
Kuph ſignificat reuolutionem vel circuitum 749.f

L

Labium electum 599.b
Lamed eſt doctrina 749.f
Lamentationum libri 638.a
Lamia Menippi Licii philoſophi 678.c
de Lapide precioſo & melleſimilia 26.a
Lar familiaris 668.b
Lar deus Marii teſſera in bello 66.f
Larua 668.c
Latiſſæ pulchritudo 671.b
Lauiah 729.b
Laurentius Medices Magni Coſmi propago 611.b
Lecabel 729.b
לקח quid 54.e
Lehahiah 729.b
לחם 550.g
Leo pontifex maximus 22.c
Leonis pontificis X. laus 611.a
Leones Danieli nihil nocumenti intulerunt 400.d
R. Leui 284.d
R. Leui taxatur ob falſam expoſitionem 243.d
Leunculos eſſe gentes 297.d
Leuiah 729.b
R Leuitam 636
Lex membrorum 335.b
Lex carnis ibid.
Lex vetus quæ continebat 555.e
Lex non ſemper eodem ritu obligat 558.c
Lex naturæ 677
Lex Moſaica mutabilis erat 557.b
Lex Iudæorũ ſæpenumero mutata 660.a
Lex an tradita ſit propter ſerpentis venenum in Adam immiſſum 659.c
Legis explanatio ad geminum tendit ſenſum 1.a & 2
de Legis veteris datione & ceſſatione Cabaliſticarum ſententia 659.a
de Legis mutabilitate Talmudiſtarum ſententia ibid.
Legis veteris præcepta quot fuerint 560.e
Legis & regiminis ſignum eſt corona 706.a
Legem plerunque ſacræ litteræ pactum vocant 249.b
Legem ante mundi cõditionem creatam fuiſſe, ac literis igneis nigris in dorſo ignis candidi ſcriptam 377.c
Legem veterem in cunctis cæremonialibus iã ceſſaſſe 556.a
Libertas Cominetus Hiſpanus quatuordecim linguarum peritus 210.b
Liberi multi amiſſi 637.e
Libri qui authẽtici apud Iudæos 3.b
Libros multos Iudæos habuiſſe præter legem & prophetas ante Chriſti aduentum ſcriptos 6.c
Lignum crucem deſignare 11.a
Lignum vitæ 629.g
Limbus patrum 353c
Limbum patrum quomodo Hebræi vocabant 355.e
Lingua cordis interpres 112.f

Lingua mala, quæ contra Deum loquitur, grauior eſt, quam idololatria 462.f
Litanus Plauti ſeruus 678.f
Literalis & ſpiritalis ſenſus 20.d
Literæ cum tribus coronis & earum ſecretum 93.f, & 94.a
Logicus de parte orationis à Grammatico recepta credit 623.g
Louiah 729.b
Luccius 690.f
Lucidarius liber 638.c
Lucifer quare factus ſit diabolus 384.b
Lumen veſpertinum ſemper ardebat 206.b
per Lunam Iudæi tempora computant 582.g
Lunaris annus ex trecentis quinquaginta quatuor conſtat diebus 228.c
Luxuria 270.b
Lycon laſeus 684.e
ad Lyram cantibus vtēdum 689

M

Machabæi vſque ad Herodem Aſcalonitam Iudæorum principatum obtinuerunt 195.f
Magi Perſarum 679.c
Magiſtratus fabis eliguntur priſcorum more 704.e
Magog nomen gentis 317.c
Mahaliah 729.b
Mahazael ſatan 772.d
Mahmedus veritatis catholicæ inimicus 391.b
Mahmed quid de miraculis Chriſti ſenſerit 447.b
מקרשיה 2.a
Malthiel angelus 729.a
Malum nihil niſi vitium & dæmonium 630.f
Mamon 667.c
Manadel 729.b
Manaſſes quinquaginta quinque annis regnauit 427.c
Manaſſes Iſaiam iudicans iudicauit 265
Mandragoræ natura dedit hominis figuram 392.f
Manes deus 698.c
Manus inter pedes & caput locatæ 617.f
in Mannum impoſitione quinq; erant neceſſaria 199.c
R. Maremar 14.a
Margarita gēma quomodo generetur in oſtrea 146.c
Margaritæ obſcuris in ædibus latenti, aſſimilant Iudæi allegoricum ſenſum 20.f
Maria abſque concupiſcentia & ...
de Maria Virgine & rore ſimile. 146.c
Maria an ſine originali peccato 390.a
Maria virgo an fuerit ſine peccato 144.f
Maria mater Chriſti quare dicatur primus homo 383.f
Maria quare mortua 404.c
Maria mater Meſſiæ nunquā mēſtrua paſſa fuit 405.a
Maria haudquaquā peccati Adæ particeps 404.c
Maria vt mortua eſt, mox glorioſa reſurrexit & vna cum filio in cœlum aſſumpta 404.d
Maria Virgo aſſimilatur ſapphiro 332.g
ex Mariæ matris Meſſiæ materia, facta eſt virtus, quæ in nobiliore loco & membro corporis Adæ conſeruata fuit 380.d
Mariam ab æterno à deo præuiſam fuiſſe, filium ipſius dei cōcepturam, atque verum Meſſiam Deum & hominem parituram 376.d
Maria aſſimilatur abaco 380.a
מריחי 483.b
Marinus grammaticus Hebræus 755.e
Marſilius Ficinus 611.d
Marſilius Græciam duxit in Latium 611.c
Marranus Mahometiſta 612
מאין quid 63.c
Materia alterationis mater 695.b
Mathathia 636.
Matrix auroræ quid 436.b
Manakel & mebahiah 729.b
Mebabel 16
Medicina quid ſit ſecūdum Auicennam 402.b
Mehiel 16
Mehokekim qui 198.d
R. Meir 27.a, 341.c, 370.f. 636
Mekablim 636
Melahel 729.b
Melchiſedec erat Sem filius Noe 661.
Meloch idolum filiorū Ammon 169.e
Mem, ſignificat aquas 749.f
de Mem clauſa 413.a
Mem duplicem habent Ebræi 251.c
Memoria eſt notitiam rei apud ſe habere 68.b
R. Men 505.c
R. Menahem 505.d
Mendacium Iudæis delectabile 423.b
Menſa variè accipitur in ſcriptura diuina 482.f
Menſem lunarem conficit lunæ curſus 337.e
Menſtruorum cauſam in muliere ſuperfluitatem eſſe materię 405.a
Melech Ioſephus vocat Cappadoces 319.f
Meſſias conſtituitur ex diuinitate, anima & corpore 109.a
Meſſias non incongrue ros appellatur 146.g
Meſsias non abſq; myſterio Dauid nuncupatur in ſacris ſcripturis 167.b, & c
Meſſias pacem inter deū & homines poſiturus erat 133.a
Meſſias mons, & adiutor 177.c
Meſſias ſecundum quam naturam caput eccleſiæ eſſe debet 182.c
Meſſias quare dictus Silo 197.a
Meſſias à Iudæis interficiendus 248.d
Meſsias docturus tribus annis cū dimidio 250.f
Meſſias de Virgine clauſa naſciturus 251.f
Meſſias venturus Romanis dominantibus 259.c
Meſsias ad relaxandum originale peccatum, & ad inferendas animas in paradiſum venturus erat 246.d
Meſsias ſemper fuit omnium iuſtorum deſiderium 332.g
Meſsias quam pœnitētiam in remiſsionem peccatorum totius mundi acturus erat 372.e
Meſsias dicitur ſanctuarium ſanctuariorum 246.f
Meſsias rex componitur ex diuinitate & humanitate 312.g
Meſsias ſæpe in ſancta ſcriptura Dauid appellatus 192.c
Meſsiæ nomina 747.d
de Meſsiæ dignitate multa Iudæi ſcripſerunt 8.f, & 9.a
Meſsiæ humana & diuina natura 172.a
Meſsiæ nomen hebraice, chaldaice, græce & latine 109.a, b
in Meſsiæ regis ſubſtantia inueniuntur duæ filiationes 112.b
Meſsiæ duplex natura 126.c
Meſsiæ aduentus duplex 185.a
Meſsiæ paſsionis merito omnes ſaluari 344.a
Meſsiæ duo egreſſus 223.c
Meſsiæ corpus abſque virili ſemine naſciturum 282.a
Meſsiæ tribuitur ſaluatio æterna 329.b
Meſſiæ falſi mors prædicta 261.g
Meſſiæ regnum ſpiritualiter intelligendum 454.a
Meſsię humanitas dicta dei ſedes 432.a

Meſſiæ diuinitatem Talmudiſtæ tradiderunt 24.d
Meſſiam eſſe Dei filium 122.a
Meſſiam ſecundum diuinitatem ſemper in Deo fuiſſe, & ante mundi creationem extitiſſe 49.c
Meſſiam Deũ eſſe euidenter priſci Talmudiſtæ tradiderũt 47.a
Meſsiam vnum faciunt corpus, anima, & verbum Dei 136.b
Meſſiam eſſe faciem Dei 137.c
Meſſiam eſſe lumen quæ Deus eſt. 138.d,e
Meſſiam nomine Tetragrammaton vocandum fuiſſe 129.b
Meſſiam Deum & hominem eſſe 167.a
Meſſiam ipſum eſſe Dei nomen 124.d
Meſſiam filium Ioſeph, & Meſſiam filium Dauid eundem omnino eſſe 192.b
Meſſiam iam veniſſe certum eſſe 205.a
Meſſiam eſſe verbum Dei 228.g
Meſſiam ad infernum deſcendiſſe 486.c
Meſſiam eſſe faciem tuam 488.a
in Meſſia duæ naturæ, & tres ſubſtantiæ 181.d
Mercurius Trimegiſtus 80.b
Mercurius Trimegiſtus Ægyptiorum legislator 541.f
Mercurius Termaximus Ægyptiorum illuſtris legislator 690.e
Meritum mortis Meſſiæ 484.a
Mens ſuprema in homine 619.c
Mentis opificium eſt vita 690.b
משל 20.d
משיחים 512.f
Metatron 6 8.c
Metattron angelus Moſis 633.d
Mezlim liber 391.c
Michael 729.b
Michael à ſtudio ac admiratione nomen habet 275.e
Michiam 276.b
Midad propheta 317.g
Melcom idolum Ammonitarum 169.d
Miracula templi vna cum ſceptro periiſſe 205.f
Miracula quæ Chriſto nato acciderunt 213.c
Miracula Chriſti trifariam oſtenduntur 448.e
משיח 15.g
Mitti in diuinis quid ſit 50.g
Mizrael 729.b
R.Menahem Racanati 638.d
Moderamen notat ſal 705.f
Moleſtiam onus inſinuat 705.g
Moly herba 714.c
Monaſteria olim habitacula Chriſtianorum 10.f
Mons Geriſin 365.e
Mons Ebal 365.a
מועלא 621.c
מועת 458.d
R.Mor 14.a
Moralia decem ſunt præcepta, ſine quibus ſalus nequit eſſe adultis 556.e
Moralia præcepta ſemper ſunt ſeruanda 565.a
Mores antiquati difficile deponuntur 500.b
Mores vnde dicti Græcis 701.g
R.Moſes filius Maimonis 638.d
Moſes Ægyptius Rabbinus 1.d 20.e 21.e
R.Moſes ben Maimõ 261.b 330.e
R.Moſes filius Nehmani 638.c
R.Moſes filius Nahman Gerundenſis 246.f
R Moſes Hadarſan 218.g
R.Moſes Gerundenſis 631.d
Moſes prophetauit in viſione lucida & clara 63.d
R Moſes Ægyptius 273 f
Moſis libri de bellis domini 637.g
Moſis virga ex qua arbore exciſa 374.c
Moſis virga ſerpens effecta 338.a
Moſen legem non punctaſſe 32.a
Mamiah 279.c
Mundus creatus propter Meſſiã 160.d
Mundi regnum tempora & paupertas minime conueniunt 159.f
Mundi generaliſſimi numero ſunt tres 580.a
Mundi definitio ſecundum Ariſtotelem 580.e
Mundi duo à Cabaliſtis ſunt recepti 641.a
Mundum creauit Deus amore Ieſu & Mariæ 379.e
Muſca cœlitus excuſſa 9.b

N

NAama terra Iudææ, quam promiſſionis appellant 538.f
נערץ 480.b
נערה 419.b
Nabuchodonoſor quot annis regnauerit 235.a
Nabuchodonoſor annis vigintiſex regnauit 252.e
Naghih quid 247.c
R.Nahmon 348.a
Nanael 729.c
Nathan prophetæ libri 638.a
R.Nathan 123.g, 293.a
R.Natronai 444.f
Natura quid 620.c
Natura ſacra eſt anima intellectiua 675.e
Naturæ duæ in Chriſto 135.g
Naturæ ordinem deũ nolle tollere 395.e
Naturæ languor 335.b
Ne guſtes ex iis, quibus eſt nigra cauda 703.f
Nebienſis præſul 9.d
Neceſſarium quid 449.d
Nehonia filius Hacana 636
R.Nehumias 512.d
Nehumias Heccenæ filius 8.f
Nelchael 729.b
Nemamiah ibid.
Nemoroth homines ignem adorare cogebat 217.g
Neorai 636
Neſtorius hæreticus taxatur 136.c
Nekabel 623.c
נצא 566.e
Nicænæ ſynodi decreta 663.e
נרדם 458.d
נין 241.b
Niniue quando à Nino condita 258.a
Niſan menſis Martius 229.b
Nithael 729.c
Nithal Arbelenſis 636.
Nitæus Arbolenſis 5.a
Nithhaiah 629.a
Nomen Dei 725.c
Nomen duodecim literarum, & nomen quadraginta duarum literarum 81.c
Nomen Dei eſſe Meſſiam 125.a
Nomen Meſſiæ vnde 170.a
Nominis Dei Tetragrammaton literæ quid ſignificent 135.b
Nominis Dei interpretatio 81.a, b, 82, a, b
cũ Nomine Dei quatuor literarum popluo benedicere 79.b
Nomina rebus conſona eſſe debent 130.c
Nomina Dei omnia attributiua 75.f
Nomina diuina tria ex litteris huius nominis compoſita 83.d
in Nominibus ſacris mirandam latere virtutem 93.a
Nominũ impoſitio penes quos eſſet 147.f
Nun filiationem ſignificat 749.f
Numenius Pythagoricus 556.d 668.f
Numerationes decẽ quib. homini cõtingit rerum apprehẽſio 619.c
Numerum eſſe vniuerſorũ principium 588.f
Numerorum quatuor eſſe gradus 750.e

Octauianus

O

Octauianus poſt mortem Cleopatræ imperauit xliij annis 258.e
Odium gratis, quo Chriſtum Iudæi perſecuti ſunt 276.d
Ogmion Celtæ nominatũt Herculem 672.e
Olei fons è terra emanauit Romæ Chriſto nato 213.e
Oleo ſedem ne abſtergas 704.b
Ollæ veſtigium in cinere confundito 703.b
Olympum priſci intelligũt quintam eſſentiam 665.c
Omael 729.b
Onkelos. R. filius Sors Titi Imp. 9.c
Operum bonorum merces in hoc ſeculo non expectãda 353.b
Oriel Garonenſis 638.f
Originale peccatum quid 334.g
Originale peccatum nihil aliud eſt, quam ipſius originalis iuſtitiæ carentia 344.e
Originale peccatum à Meſſia expiatum 644.e
Originalis peccati magnitudo 353.d
in Originali peccato an Maria conceperit 379.f
Orpheus græcorũ primus theologus 665.d
Orpheus vetuſtiſſim⁹ vatũ 672.d
de Oſtrea & Maria Virgine ſimile 146.e
Othone mortuo Veſpaſianus in Imperatorẽ deligitur Rõ. 262.d
Ouis ſimplicitatem atque manſuetudinem ſignificauit 588.e

P

PÆdeuticus liber Pythagoræ 701.d
Pahaliah 729.b
Palma fundæ 354.e
Panis propoſitionis 548.b
Panis facierum 548.a
Panem ne frangito 704.a
Panem in corpus, & vinum in ſanguinem eius in ſacrificio vere & realiter tranſſubſtantianda fuiſſe 594.f
Panther atauus Mariæ virginis 446.b
Panther Chriſtus vocatus. ibidem.c
Paradiſus duplex 643.e
Paradiſos duos Mahomet nobis propoſuit in Alkoran 793.c
in Paradiſo carnali copula Adam & Eua potuiſſent conuenire abſque peccato 400.g
Paruuli baptizati per baptiſmi ſacramentũ redimuntur 403.a
Paſſeris in lege ſignificatio 588.e
Paſſionis Chriſti figura & vmbra 556.f
Patres apud Hebræos fere ſemper & non matres filiis nomina imponere ſolebant 147.f
Paulus Iſraelita 22.b
Paulum ad pedes Gamalielis legem didiciſſe 5.f
Paulus à diabolo colaphis percuſſus 353.c
Pe, eſt os 740.f
Peccatoris condẽnatio quæ 453.a
Peccatum originale quomodo ab Hebræis nuncupatur 335.c
Peccata Saul propter quæ occiſus eſt 350.f
Peccata Iudæorum primi templi 269.f
Peccatum Iuda & Iſrael vnum idemque 276.a
Peliel angelus 729.a
Peliel angelus Iacob erat familiaris 633.a
Pentateuchus 2.b
Pentateuchus à quo in Chaldæam linguam traductus 8.g
Pericula ſignificat acutus gladius 705.g
Perpetuum quid 565.b
Perſonarum identitas, ac diuinæ eſſentiæ vnitas indicatur 72.f
Petrus apoſtolorum princeps 121.b
Petrus niger 14.b
Phariſæi ſunt expoſitores, qui de ſuggeſtu & cathedra Moyſi ſemper inſtant operi, prædicant, & plebem hortantur 640.f
Philolaus iunior Pythagoreus 613.d
Philo Hebræorum diſertiſſimus 10.f, 7.d
Philon ex ſacerdotali genere progenitus 10.c
Philonis liber de vitis apoſtolicis 10.f
Philonis liber ſapientia Salomonis inſcribitur ibid.
Philonis Hebræi liber an hebraice inueniatur 3.d
Philonis libros ſynodus Nicena recepit 11.f
Philonem multa ſcripſiſſe de dogmatibus Chriſtianis ibid.e
Philoſophiam moralem in tribus conſiſtere 701.g
Phinees corruptum nomen 1.e
Phoronæus Græcis leges dedit 451.e
φῶς & hominem & lumen ſignificat 441.d
Phylacteria quæ fuerint 563.e
Pinhas Eleazari filius 1.e
Piſcem nemo vnquam audiuit in ſacrificiis eſſe immolatum 684.f
Piſces ne guſtato 704.e
Planetæ ſeptem hebdomadam faciunt 377.e
Platonem nihil aliud eſſe, quam Moyſen Attica lingua loquentem quidam dixit 668.f
Platinus myſteria Pythagoreorum perfectiſſime ſectari viſus eſt 691.g
Pœnitentiæ portæ nunquã clauſæ ſunt in iſto mundo 539.c
Pœnitentiæ efficacia 453.f
Pœnitentiam poſt naufragium ſecundam eſſe tabulam 537.c
Pœnitentiam Chriſtum prædicaſſe 552.e
Poeta & orator à muſico proportiones mutuatur 624.a
Poiel 729.b
Populus, in ſcriptura pro gentib. accipitur 447.a
Porcinæ carnes tempore Meſſiæ eſui mundæ futuræ erant 590.f
Porphyrii Iudæi blaſphemia cõtra Danielem 225.f
Portæ quinquaginta prudentiæ 723.a
Portenta circa Chriſti ortum cõtingentia 213.d
Præputiorum genus quadruplex 569.d
Præteritum pro futuro in ſcriptura quare ponatur 428.e
Præterito pro futuro cur prophetæ vtantur 32.f
Principia tria eſſe rerum 699.f
Prodicius Hercules 675.d
Promiſſa quæ 556.d
Promiſſiones Dei Iudæis cum conditione factas 496.c
Prophetam fuiſſe Chriſtum 451.g
Prophetæ idololatrici cultus ablationem præcipue ſemper & vbique optarunt 292.f
Prophetarum animæ abſque corporib. an dationi legis interfuerint 49.a
Prophetarum omnis lingua, de futuro tanquam de iam facto loquitur 428.g
Prophetas libros ſuos non punctaſſe 32.a
Prophetas deũ mittere ad annũciandum verbum ſuum 121.a
Prophetica lingua omnis loquitur de futuro, ac ſi iam factum ſit 32.e
Propinquorum ſymbola ſunt vngues & crines 705.g
Prouerbia Salomonis quomodo intelligenda 421.c
Prudentiam deſignat circumactio 705.f

Pſellus de diuina & humana Chriſti naturis, egregia ſcripſit 136.a
Ptolemæus Philadelphus 7.d
Ptolemæus Philometor iuſsit Commentaria in Moſen ſcribere ibid.
Ptolemæus Euergetes primus 6.g
Pueri ex matrum vteris locuti ſunt 213.e
Puerorum trium hymnus 3.d
Pullus columbæ quid ſignificet 588.e
Puncta & accẽtus apud Hebręos quando cœperint 741.c
Puncta ſenſum ſcripturæ diuerſum reddunt 31.g,&32.a
Pythagoras dictator veritatis, velut alter Apollo nominatus 676.b
Pythagoras nihil prius diſcipulos ſuos docuit, quam tacere 664.e
Pythagoram tres libros ſcripſiſſe 680.c
Pythagoram ſemper de diuinis rebus obſcure locutũ 666.f,g
de Pythagora multi varia mendacia ſcripſerunt 676.c
Pythagorici ex decem vniuerſa conſtare dicunt 687.a
Pythagorica ſymbola 686.f

Q

Quæ deciderunt, ne tollito 703.c
Quadraginta duarum literarum nomen 88.e

R

Rab & Semuel collegæ 13.g
Rabba filius Rab Aſſe 202.c
Rabban Iohanan Ben Sdachai 636.d
Rabban Gamaliel ibid.
Raban Simeon ab Hadriano Cæſare occiſus 6.a
Rabbenus Haccados miranda de Chriſto ſcripſit 6.b
R.Rahmo 504.g
R.Rahmon 522.c
R.Rabamon 203.f
R. Ramban 542.c
Rãban inſignis aſtrologus 620.d
Ramban inſignes commentarii 638.c
Raphael à medicina nomen habet 725.e
Raphael fuit præceptor Iſaaci 632.e
Rapinam ſignificãt vngues curui 705.f
Raſticellus Hercules appellatus 678.f
Raziel angelus 729.b
Rechabitarum domus 514.e
Redemtionis ſex modi 402.f
Redemtionẽ duplicẽ eſſe 402.c
Redemtor nullus niſi Deus 125.f
Rehael 729.b
Reiaiel ibid.
Reges tres Magi 213.g
Reges & principes dicuntur montes 300.g
Reges gentium ad Meſſiam adorandum venerunt 439.g
Reges decem enumerantes, qui mundum gubernarunt 284.f
de Regum genealogia libros Herodes exuſſit 201.a
Res cunctæ vniuerſaliter in quinas cõditiones diſtributę 717.b
Res ר ſignificat egeſtatem 750.f
Reſurrexiſſe quoſdam 681.c
Reſurrectio Chriſti noſtræ reſurrectionis generalis futuræ exemplum 496.f
Reſurrectio generalis mortuorum 595.f
Rhetor à logico argumentationum aſſumit locos 624.a
Riſui æque atque triſtitiæ manus non dedendas 702.g
Rochel 729.c
Roma ſub leone eſt 298.a
Roma noua 613.g
Roma, eccleſiæ caput 187.g
Romanorum Imperator ſuper vniuerſum orbem dominium habet 187.a
Ros natiuitatis quid 436.c
Ros deſignat Meſſiam 146.d
de Rore & Meſſia ſimile 146.c
Rufi Romani colloquium cum Iudæo de ſabbato 583.f

S

Sabbath liber 5.a
Sabbatum quid proprie 711.g
Sabbatum ſpirituale aliud non eſt, niſi non habere peccatum 501.f
Sabbatum requies interpretatur 582.a
Sabbatum ſæpe Chriſtum ſoluiſſe 584.d
Sabbatum ſeruare Iudæi prohibentur 162.e
circa Sabbati obſeruationem Iudæorum obiectiones 583.b
Sabbati cultum non eſſe de lege naturæ 586.c
de Sabbatico fluuio figmentum Iudæorum 583.c
Sacramentalia quæ in lege 556.f
Sacrificium quod Iſrael facturus eſt poſt Meſſiæ aduentũ 364.e
Sacrificium nouum Meſſias inſtituit 539.e
Sacrificia virtutes & bonos mores ſignificantia 588.c
Sadai quid 745.f
Sadai nuncius 633.d
Sadai nomen Dei 95.d
Sadai nomen proprie Meſſiæ competit 140.a
Sæchiah 729.b
שקל 15.f
שקרן 497.a
Sal nota modeſtiæ 702.c
Salem ne tranſgrediaris Prouer. 702.d
Salem apponere ibid.
Salii Martis gradiui ſacerdotes 690.g
R.Salomon Gallus 654.c
Salomon nulla idola effinxit 276.d
R.Salomon Gallus 720.a
contra Salomonem Deus ſatanã excitauit, vt ei non eſſet pax integra, qui pacis nomen ſolum haberet 634.e
Salus omnis imperfecta, quæ tempore frangitur 674.e
Saluare proprie ſolius Dei eſt 160.a
Saluari quid 673.e
Samgath filius Anath 336.c
Samael dæmon 771.d
Samai, & diſcipuli eius 636.b
Samæus legiſperitus 5.a
Samech ſignificat oppoſitionem 749.f
Sammai & Hillel mouerũt ſchiſmata in Iſrael 200.b
Samamei qui 655.e
Sampſon cur ſeipſum occiderit 352.f
Samuel minor 636
Samuel an apparuerit Sauli 351.c, 352.c
Samuel Nagid 871
libri Samuel videntis 638.a
Sanctus nemo dicitur niſi poſt mortem 338.f
Sancti dicti ſunt montes 300.f
Sandalphon 618.d
Sanguis ſub vini ſpecie occultatur 561
Sanguis fluuius 263.g
Sanguis lapides magnos voluit 263.g
Sanguinis effuſio 270.d
Sanhedrin extra terrã Iſrael conſtituere Iudæi nequeunt 204.f
Sanhedrin munus & poteſtas quæ 198.e
Sanhedrin, iudices ordinarii 17.c
Sanhedrin caput Iudæorũ 199.a
Sanhedrin omnes Herodes interimi fecit 201.d
Saphiri materia ex terra 392.f
Sapere quid 645.c
Saracenorũ authẽtici libri 391.b
Saracenorum libri 447.b
Saul qualia peccata fecerit 350.f
Saul impius an Samuelem adorarit

rarit 252.b
Saulem quidam poſt mortem in loco iuſtorum receptum aſſerunt 252.d
Sceptrum quando de tribu Iuda ablatum 194.a
Sceptrum Iudaicæ Academiæ quando penitus defecerit 6.a
Scientiæ boni &mali arbor 403.f
Scriptores Iudæorum authentici, qui Chriſti aduentum anteceſſerunt 6.d
Scriptura ſacra ænigmatibus & variis figuris obuoluta 37.b
Scripturæ conſuetudo diuinæ, multitudini quandoque aſcribere, quod vel ab vno ſolo factum eſt 481.d
Scripturæ populorum 447.a
Scripturæ ſacræ vſus & vtilitas 649.d
Scripturæ deprauandæ varius apud Iudæos modus 28.g
Scripturæ corticem ſolummodo conſiderant Iudæi 20.a
In ſcripturis dubia, debet ſemper humanitas in melius interpretari 352.a
Sdain, notat arma 864.
R.Seadias 427.d
Sealiah 729.b
Sealthieles duos fuiſſe 410.a
Sebaoth crucis myſterium habet 373.d.374.a
Sechel 618.c
Seculum venturum in ſacris literis tempus Meſſiæ ſignificat 552.d
Secula duo 321.f
סדרים 14.b
Sedechias quot annis regnauerit 234.f
Sediſſe apoſtolos, cum illis lauaret Chriſtus pedes 306.b
Sedium tria genera 431.c
סלה 566.e
Sela dictio variis modis accipitur 165.c
Selomon in ſacris ſcripturis vocatur Meſſias 167.e
Sem hammephoras nomen cur dicatur 84.c
R.Semaya 207.e
Semayas legiſperitus 5.a
R.Semlai 67.d
Semeia 636.c
Semeiæ prophetæ libri 658.a
R.Semuel filius Hiia 30.b
R.Semuel 211.b
Semuel propheta & ſacerdos 11.e
R.Semuel filius Nachamani 336.f
שחקים 493.b
שאול 345.b
Sephiroth 617.c
ספירה 464.e
Septentrionem ſiue ſiniſtrum antiqui allegorice ſoliti ſunt vocare, hominum malitiam, dæmonumque prauitatem 24.b
Serpens æneus 355.b
Serpens collo inuolutus inuentus in falſi prophetæ occiſione 263.g
Septuaginta interpretes 7.b
Septuaginta interpretes multa transferre omiſerunt, & multa mutauerunt 28.a
Siboleth teſſera Iephthæ in bello 685.f
Sibylla Erythrea de Chriſto prophetauit & eius cruce 154.e
R.Sichim 202.g
Siclus quid ſit 15.f
Sicli dimidium qui tenebantur ſoluere templo ibid.
de Sigillo & humana forma ſimile 677.a
Signũ duplex: prognoſticum & rememoratiuum 418.f
שיל proprie filium ſignificat 205.e
שילה 197.b
שילוח quid 194.d
Silo ſecundum Syriacam tranſlationem Onkeli Chaldæi ſignificat vnctum 633.d
Silo proprium nomen eſt loci propter Iordanem fluuium 270.b
de Silo Rabinorum ſententia 438.c
R.Simai 596.e
Simeon filius Iohai commentaria in Moſen ſcripſit 8.b
Simeon filius Nathanael 636.c
Simeon iuſtus 206.c,f
R.Simeon filius Iohai 248.e
Simeon iuſtus Chriſtum ſuſcepit in vlnis 5.e
Simeon iuſtus Hillelis filius 5.e
Simeon filius Sota 636.c
Simeon pontifex, qui & Iaddus dictus 4.c
Simon Iudæus 612
Simon Satæ filius 5.a
Sin, dentes ſignificat 788.f
Siphre liber valde apud Iudæos authenticus 35.e
Sitael 729.b
Sol immobilis ſtetit 5.b
Sol ſtetit in medio cœlo per integrum diem 398.b
Sol ponitur loco manifeſti & aperti 705.f
Soles tres circa Auguſti tempora ſub quo Chriſtus natus eſt, Romæ ſimul exorti, paulatim in eundem orbem coierunt 213.d
aduerſus Solem ne meiito 702.g
aduerſus Solem ne loquaris 702.f
Sophiſtæ garruli omnia confundunt 658.g
Spiritualia in ſcriptura ſacra ſæpe per corporalia ſignificari 149.f
Spiritus apud Hebræos fœminini generis 148.e
Spiritus ſanctus quid eſt 69.e
Spiritus ſanctus quomodo ab Hebræis nuncupatur 58.e
Spiritus ſanctus à patre & filio procedit 69.b
Spiritus ſanctus quid ſit ſecundum priſcos Hebræos 61.f
Spiritum ſanctum eſſe Deum 60.d
Stateram ne tranſilias 702.c
de Stella, Chriſto nato, apparente 213.d
in Subiecto vnoquoque quatuor debent reperiri cauſæ 392.a
Soha Ægypti ſuperioris pars 548.f
Superbia & inobedientia eſt omnium peccatorum origo 400.e
Suppliciorum apud Iudęos quatuor genera 198.f
Suſannæ, Belis & Draconis hiſtoria 3.e, & 199.a
Suſannæ hiſtoria 229
Syllogizandi artem theologiæ applicatam comparat D.Hieronymus plagis Ægypti 660.e
Syllogiſmo paſci ſtultos ſicut bos fœno 663.a
Sylueſter pontifex maximus 187.d
R. Simeon filius Gamlielis 279.a

T

Talmudiſtæ veteres legis arcana ſub figuris & ænigmatibus tradiderunt 23.b
Talmudicus codex ex quibus autoribus congeſtus 13.e
Talmudici 751
Talmud quid ſit 14.a
Talmud ex quib. ſcriptis congeſtus 4.a
Talmud ſexta pars ordo purificationum nominata 18.e
Talmud Hieroſolymitanus 13.f
Talmud prima pars ordo ſeminum appellata 14.d
Talmud ſecunda pars ordo feſtorum nuncupata 15.d
Talmud pars tertia, ordo mulierum dicta 16. & quarta pars, damnatorum vocata 16.d

Talmud pars quinta ordo ſacrificatorum vocata 17.a
Talmud à Chriſtianis an recipi debeat 22.f
Talmudiſtarum tria eſſe genera 38.b
Talmud nihil aliud eſſe quam legis explanationem ad intentionem autoris 630.e
Talmud quis fuerit autor, & quo tempore ſit conſcriptus collectuſque 14.a
Talmud Babylonicus ibid.
Talmud diuiſus in quatuor partes ibid.c
R. Tanhum 251.c
R. Tanhuma 67.a.270 d
Tamyra regina Scythiæ 232.f
Targum quid ſit 9.a
Targum Hieroſolymitana quæ 552.e
R. Tarphon 760.e 636.c
Tauri ſignificatio 588.e
Tartarus ab horribili ſono turtur, quaſi tortor, teter, terror vocatus 676.a
Tartaros duos eſſe 644.a
חל & חלחלים 3.b
Teman inſula eſt in ſinu Arabico 548.f
Templum vltimum Herodes reſtaurauit 209.d
Templum quoties profanatum Ibid.
Templum tertium in cœlo ponendum 313.g
Templum Hieroſolymitanum tertio non ædificandum 313.d
Templi miracula 207.b
in Templo vltimo quinque res defuerunt, quæ in primo fuerunt 238.f
in Templo ſecundo quinque res defuerunt 211.b
Tempori non ſubiicitur Deus 377.d
Temporum diſcurſus à mundi initio vſque ad Chriſti paſſionem 275.d
תמונה 488.f
Tenerum Meſſiam vocari 158.f
קודם pro טרם 218.f
ad Terminos vbi perueneris, ne reflectas 703.c
Terræ motum maximum tempore Herodis Aſcalonitæ in Iudæa factum fuiſſe 213.d
Terram ſtare duodecim columnis 161.a
Teth, declinatio 749.e
Tetractyn eſſe Ideam in mente diuina 666.g
Tetragrammaton nomen diuinæ trinitatis myſterium diſtincte inſinuat 85.c
Thanaim 746
Thaſſiorum Deus 670.b
Thaſſiorum hodie nihil niſi nomen extat 674.d
Thau eſt ſignum 865
Theodas falſus propheta 6.a
Theognes Megarenſis 701.c
Theologum Chriſtianum Hebraicas literas ſcire debere 608.b
Thiphereth 617.c
Thomæ locus taxatur 381.e
Thronus Chriſti ſicut ſol & luna 167 a
Thubalcaim primus malleator & faber in cuncta opera æris & ferri 630.c
Tibæi filius Iudas 5.a
Timæus Locrenſis 695.c
Titus Iudæis ſuaſit, ne ruinæ ciuitatis & templi cauſa exiſterent, ſed tantum tributũ Romanæ genti redderent 244.b
תורה 2.c
Tora quem numerũ faciat 560.d
Traditio filiorum R. Hiia 502.d
Traditiones patrum quales. 1.c
Tribulationes diuiſæ in tres diuiſiones 435 e
Trinitas perſonarum diuinæ naturæ vnitati nequaquam derogat 40.d
Trinitatis opera indiuiſa ſunt ad extra 70.b
Trinitatis myſterium quare non fuit ſub veteri lege explicite traditum 41.f
Tubal vocat Ioſephus Iberos vel Hiſpanos 319.f
Turtur felle caret 386.e
Turturis typus 588.e
Tzadok 636.c
Tzade, ſignificat latera 750.f

V

Valor, eruditione inſigni præditus 611.c
Vaſariah 729.b
Vau, ſignificat vncinum retortum 749.e
Vehuiah 629.b
Vehuel ibid
Venire Dei quid 172.c
Venus genitrix Cæſaris terſera in bello 686.f
Verbum Dei quoties dicatur 114.b
Verbum Dei eiuſdem cum Deo eſſe ſubſtantiæ 116.d
Verbũ triplex habet homo 112.e
Veritas pro filio Dei accipitur 145.a
Veſpaſianus & Titus quare venerunt contra Iudæos 262.d
Veſtibus decem fuit Deus indutus, quando mundum creauit 768 e
Veualiah 729.b
per Viam publicam ne ambules 702.f
in Via ne ſeces ligna 704.e
Vineam ſepire ex cadaueribus Iudæorum 264.a
Vinum vbi præualet, nullum latet ſecretum 503.b
Vir pugnæ vocabitur Meſſias 161.b
Virga Dei 374.e
Virtute vitia domare 672.f
Virtute ſola contra vitia pugnatur 745.e
Vita æterna à prophetis differentibus ſimilitudinibus deſignatur 333.e
Vitam omnia habentia ſuo inſtinctu ſurſum tendunt 616.c
Vitiorũ quadruplex genus 403.f
Vituli ſignificatio 588.e
R. Vla 191.f 458.b
Vlcus eſt antiquum vulnus 469.c
Vmabel 729.c
Vnguium criniumque præſegmina ne commingito nec infiſtito 703.g
Vino & pane fieri ſacrificium 702.b
Vniuerſitatis res demonſtrant ligna vuæ 706.a
Vocales Hebræos non habere, ſed quibuſdam punctis loco vocalium vti 31.f
Voluptatẽ ſignificat cantus 705.f
Vrias ſacerdos 525.c.526.c
Vriel angelus 729.b
Vulgata æditio quæ 513.a
ad Vulpium exempla venire 5.d

X

Xenophanes Parmenidis pręceptor 667.c

Z

Zaccania villa 446.a
Zacharias Barachiæ filius 425.c, 426.b
Zacharias propheta 1.e
Zachariæ mors 271.b
Zadkiel angelus 631.f.729.b
Zadok radix hæreticorum, vnde Zadokai 936.c
Zamir vermis 379.d
Zamolxis Pythagorę ſeruus 655e
Zaratas Pythagoræ præceptor 689
Ze, vocatur Deus ſanctus 476.a
Zena, pro zeua 689.a
R. Zera 505.c
צרור 355.d
Zerubabeles duos fuiſſe 410.a

FINIS.

INDEX LOCORVM

SCRIPTVRÆ SANCTÆ, QVI IN HISCE LIBRIS, AVT CITANTVR, AVT PASSIM AB AVTORIBVS EXponuntur, auctus, & emendatus.

LOCA VETERIS TESTAMENTI.

GEneſ.1. In principio creauit Deus cœlũ & terrã 641.c.310.e,52.d 70.b
Gen.1. Terra autẽ erat inanis & vacua 59.c
Gen.1. Producat terra animam viuentium ad ſpeciem ſuam 616.b
Geneſ.1. Sit lux, & fuit lux 459.g
Gen.1. Fecit Dominus duo magna luminaria 188.f
Gen. 1. Et vidit ipſum lumen, quod eſſet bonum 582.e
Gen.1. Replete aquas in maribus 347.a
Gen.1. Et dixit elohim, faciamus hominem ad imaginem noſtram 106.b.382.d
Gen.2. Et conſummauit Deus in die ſeptimo opera ſua quæ fecerat 586.a
Gen.2. Et benedixit diei ſeptimo 583.e
Gen. 2. Hæ ſunt generationes cœli & terræ in creatione eorum 359.b
Gen.2. Et germinare fecit Dominus 597.b
Gen. 2. Quia qua die comederis ex eo, morte morieris 403.e
Gen. 2. Hoc nunc os ex oſſibus meis 625.f
Gen.3. Et vidit mulier, quod bona eſſet arbor ad veſcendum 400.c
Geneſ. 3. Mulier quam dediſti mihi 422.e.341.b
Gen.3. Ecce Adam ſicut vnus ex nobis 628.c
Geneſ.3. In afflictione comedes 339.b
Geneſ. 3. Et emiſit eum Dominus de horto voluptatis 138.a
Geneſ.3. Et nunc ne mittat manum ſuam, & ſumat de ligno 623.a
Geneſ.4. Acquiſiui virum à Domino 629.d
Gen. 4. Et inſurrexit Cain contra Habel fratrem ſuum 176.e
Gen.4. Nunquid cuſtos fratris mei ego ſum 538.c
Geneſ.4. Nonne ſi bene egeris, recipies 339.f
Gen.4. Et ad te concupiſcentia eius 340.e
Gen.4. Vagus & iniquietus eris in terra 538.d
Gen. 4. Et cognouit adhuc Adam vxorem ſuam 437.e
Gen.4. Et vocauit nomen eius Seth 381.f
Geneſ.5. Hic liber generationis Adæ 594.f
Gen.5. Factum eſt omne tempus quo vixit Adam 384.b
Gen.6. Noas vir iuſtus 580.e
Gen.8. Non addam vltra maledicere terram 303.g
Gen.8. Figmentum cordis hominis malum ab adoleſcentia eius 335.d,336.g
Gen. 8. Dies & nox non quieſcent 501.a
Geneſ.9. Et Nohe inuenit gratiam 746.d
Geneſ.9. Et omne quod mouetur & viuit, erit vobis in cibum 590.a
Geneſ.9. Et non occidetur omnis caro vltra ab aquis diluuii 248.b
Gen. 9. Non erit vltra diluuium 304.a
Gen. 9. Et vixit Noas poſt diluuium trecentis & quinquaginta annis 253.f
Gen.12. Et animam quam fecerunt in Aram 254.f
Gen.14. Leuabo manus meas ad Dominum 177.c.300.g
Gen.14. Et Melchiſedec rex Salem produxit panem & vinum 131.544.a.543.c
Geneſ. 15. Ne timeas Abram 604.f
Geneſ. 15. Ego clypeus tuus & merces tua magna nimis 331.d
Gene.15. Adonai tetragrammate quid dabis mihi 744.a
Geneſ.15. Domine Deus, in quo ſciam quod poſſidebo eam 341.e
Gen. 15. Tu ibis ad patres tuos in pace 348.a
Geneſ.15. Et generatione quarta reuertetur huc 438.f
Geneſ.16. Ingredere ad ancillam meam 627.c
Geneſ. 17. Ambula coram me, & eſto perfectus 105.c
Gen.17. Et dabo pactum meum inter me & te 569.d
Geneſ.17. Non vocabitur vltrà nomen tuum Abram 321.a 522.c
Geneſ. 19. Et circumcidetis carnem præputii veſtri, & erit in ſignum Iudæis 581.d
Gen.17. Et erit fœdus meum in carne veſtra, in fœdus in æternum 564.c
Gen.17. Et præputiatus maſculus 569.g
Geneſ.17. Omnes viros domus ſuæ 587.b
Gen.17. Et Abraham filius nonagintanouem annorum erat quando circumcidit carnem præputii ſui 570.d
Gen.18. Et apparuit ei Dominus in conualle Mambre 173.a 495.c

Gen.18. Et peccatum eorum ag- grauatum eſt valde 270.c
Gen.18. Ecce, obſecro, affectaui loqui ad Dominum ego humus & cinis 32.g
Gen.18. Non deſtruam propter ipſos decem 349.c.614.b
Geneſ.19. Et dixit maior ad minorē, vt ſeruare poſſim ex patre noſtro ſemen 369.b, & 370 b
Gen.19. Veni potemus patrem noſtrum vino 347.f
Gen.22. In die tertio eleuauit Abraham oculos ſuos 490.a
Gen.22. Et accepit Abrahā ligna holocauſti 475.f 592.e 633.a
Gen.22. Vt immolaret filium ſuum 562.g
Gen.22. Ecce aries vnus retentus in denſitate per cornua ſua 526.f
Gen.22. Et vocauit Abraham nomen loci illius: Deus videat 133.a 131.e
Gen.22. Et benedicentur in ſemine tuo omnes gentes 322.c
Gen.23. Gher & habitator ego vobiſcum 524.e
Gene.24. Et omnia bona domini in manu eius 302.a
Gen.24. Alma egrediens ad hauriendum 419.c
Gen.24. Et effudit hydriam ſuā 496.e
Gen.24. Et induxit me in tabernaculum 486.d
Gene.24. Et introduxit eam Iſhac in tabernaculum Sarræ matris ſuæ 338.c, 472.a
Gen.25. Et Abraham, accepit vxorem cuius nomen Ketura 320.f
Gen.25. Et concepit Rebecca vxor ſua 746.e
Gen.25. Et collidebant ſe filii in medio eius 457.f
Gen.25. Et emiſit eos deſuper Iſhac filio ſuo, cum adhuc viueret 440.e
Gen.27. Et fuit cum ſenuit Iſhac 568.b
Gen.27. Vide odorem filii mei ſicut agri pleni 310.g
Gen.28. Et egreſſus eſt Iacob 178.b
Gen.28. Et exiuit Iacob de Berſaba 157.
Gen.28. Et accepit de lapidibus loci illius 110.g
Gen.28. Et ecce ego ero tecum 499.c
Gene.28. Tibi dabo eam, & ſemini tuo 321.a
Gen.28. Quam terribilis eſt locus iſte 313.g 314.f
Gene.30. Et venit Iacob de agro in veſpere 297.a
Gen.30. In omni feruore ouium. 216.c 218.a
Gen.31. Reuertere ad terram patrum tuorum 458.d 498.e
Gene.32. Et timuit Iacob valde & anguſtia fuit ei 499.c
Gene.33. Et compulit eum, & recepit 442.c
Gen.35. Non vocabitur nomen tuum vltra Iacob 304.d 553.b
Gen.36. Et regnauit in Edom Bela filius Beor 459.c
Gen.37. Et oderunt eum 176.e
Gen.37. Et ſurrexerunt omnes filii eius & filiæ eius ad conſolandum eum 348.c
Gene.37. Fera mala comedit ipſum 448.e
Gen.37. Quia deſcendam ad filium meum lugens in infernum 348.c
Gen.38. Fera mala comedit ipſum: direptione direptus eſt Ioſeph
Gen.38. Recognoſce quæſo creatorē tuū & ne erubeſcas 538.b
Gen.39. Ioſeph autem deſcenderat cum eo in Ægyptum 642.b
Gen.39. Et fugit extra 464.d
Gen.40. In ſomnio meo, & ecce vitis coram me 443. a 491.g
Gen.41. Ego Pharao, & abſque te non eleuabit vir manum ſuam 316.b.366.f
Gen.41. Et Pharao fuit ſomniās 414.d
Gen.41. Poſt finem duorum annorum, &c. Pharao ſomniauit 492.b.589.f
Gene.41. Et omnis terra venit in Ægyptum 302.a
Gen.42. Et Ioſeph ipſe potens factus eſt ſuper terram 490.b 452.e
Gene.42. Et dixit eis Ioſeph, in die tertio 491.a
Gen.43. Et vidit Ioſeph Beniamin fratrem ſuum 176.c
Gen.44. Et acceſſit ad eum Iudas 492.b
Gene.44. Et diximus domino meo, Eſt nobis pater ſenex, & infans ſenectutis 53.f
Gen.47. Ego deſcendam tecum in Ægyptum 487.d
Gene.47. A vulua ex aurora tibi ros natiuitatis tuæ 146.b
Gen.48. Et ego dedi tibi humerum vnum 599.b
Gene.48. In via Ephrata, ipſa eſt Bethlehem 221.f
Gene.49. Iuda te confitebuntur fratres tui 167.c.326.f.434.e
Geneſ.49. Catulus leonis Iudas. 307.f
Gen.49. Non recedet ſceptrum de Iuda, & legiſlator de med'o pedum eius, donec veniat Silo 133.g. 93 f.196.g.203.a. 284.b.197. a.434.a.154. c.193. f
Gen.49. Donec veniat Silo 600.g
Gen.49. Et ſcriba de fœmore eius 197.g
Gen.49. Ligans ad vitem ciuitatem ſuam 455.c.543.d.545.d
Gen.49. Lauabit in vino veſtimentum ſuum 184.a.465.a
Gene.49. Iſachar, aſinus fortis, vel oſſeus 189.a
Exo.2. Et porrexit virgo, & vocauit matrem ipſius infantis 420.a
Exo.3. Et ecce rubus ardens in igne & rubus non vorabatur 416.f
Exo.3. Ehieh miſit me ad vos 743.af
Exodi 3. Quoniam ego ero tecū 498.
Exo.4. Et ecce accepit Moſes vxorem ſuam & filios ſuos, & equitare fecit eos ſuper aſinū 451.b
Exo.4. Filius meus primogenitus Iſrael 168.g.495.a
Exo.6. Ego tetragrammatus & apparui Abraham 746.f
Exo.6. Et nomen Deus non notificaui eis 135.f
Exo.9. Ecce manus tetragrammati hoiah 742.g
Exo.9. Viſitans peccatum patrū ſuper filios 662.d
Exo.12. Non eſt Berith, niſi Lex 284.g
Exo.12. In decimo menſis huius 254.c.302.d
Exodi 12. Hæc eſt lex paſchæ 525.c
Exo.12. Et ſubſtantiam non confringetis in eo 546.a
Exodi.12. Et erit dies hæc vobis in memoriale 564.d
Exo.13. Sanctifica mihi omne primogenitum 123.g.168.g
Exo.13. A diebus in dies 227.f
Exo.14. Quid clamas ad me 175. b
Exo.14. Et mouit ſe angelus deorum, qui ibat ante caſtra, &c. 96.d.723.g
Exodi 14. Ecce ſanguis pacti, quod ſcidit Dominus 485.d
Exodi 15. Fortitudo mea & laus iah 744.c

Exo. 15. Dominus regnauit in ſeculum vaed 566.f
Exodi 15. Vniuerſum languoré, quem poſui in Ægypto, non ponam ſuper te 499.d
Exo. 15. Quia ego dominus medicus tuus 358.f
Exodi 15. Quis ſicut tu in fortibus tetragrammate 748.c
Exodi 16 Sabbatizauit populus in die ſeptimo 586.f
Exo. 16. Ecce ego pluam vobis panem de cœlo 451.b 541.c
Exodi 17. Num eſt ens Adonai inter vos, an non ens? 743.c
Exod. 17. Delebo memoriam Amalek 741.b
Exod. 17. Quia manus ſolius domini, & bellum dei erit 431.a
Exod. 19. Eſtote parati ad tertiũ diem, non accedatis ad mulierem 590.c
Exod. 19. Et fuit in die tertio facto mane 48.c.460 b
Exod. 19. Iam nunc venıam ad te in caligine nubis, vt audiat me populus loquentem ad te 495.c
Exod. 20. Ego dominus Deus tuus 99.g
Exod. 20. Quoniam ego Deus, Deus tuus, Deus zelator 52.b
Exod. 20. Non erunt tibi Dii alieni 555.e
Exod. 20. Memento diei ſabbati, vt ſanctifices ipſum 583.c
Exod. 20. Loquere tu nobis, & audiemus 623.c
Exodi 21. Et ſeruiet ei Leolam. 566.a
Exod. 22. Aduenam non obiurgabis 523.e
Exod. 23. Ecce ego mitto angelum meum ante te ad cuſtodiendum te in via 8 31.739 g
Exod. 14 Et ſcripſit ſuper tabulis verba pacti decem 530.a
Exod. 25. Panis facierum coram me ſemper 547.f
Exod. 31. Inter me & filios Iſrael 585.f
Exod. 31. Cuſtodient filii Iſrael ſabbatum 564.e
Exod. 31. Sabbata mea ſeruabitis quia ſignum ſunt inter me & inter vos 588.e
…559.a
Exod. 33. Ecce locus apud me, & ſtabis ſuper petram 421.f
Exod. 33. Facies meæ non videbuntur 718.c
Exod. 33. Ecce locus eſt apud me, ſtabis ſupra petram 495.a
Exod. 34. Quia cornu erat cutis faciei eius 526.f
Exod. 34. Et ſcripſit ſuper tabulis verba pacti decem 554.d
Exo. 34. Et quando dictum ſunt tibi, Tolle peccatum 538.d
Leuit. 1. Et placatus erit ei, vt parcat illi 453.b
Leuit. 4. Anima cum peccauerit, ipſa morietur 68.f
Leuit. 12. Mulier quæ ſuſceperit ſemen, & pepererit maſculum, & immunda erit 313.f
Leuit. 17. Nam ſanguis ipſe pro anima ſatisfaciet 486.a
Leuit. 17. Et effundet ſanguinem eius, & operiet ipſum humo 271.c
Leuit. 18. Quæ faciet homo, & viuet in eis 445.g
Leuit. 18. Ad mulierem in pollutione menſtruationis ſuæ ne accedas 405.c.590.e
Leuit. 20. Vir ſiue mulier in quibus fuerit ſpiritus phitonicus 349.g
Leuit. 21. Vt vel tunc humilietur cor eorum præputiatum 569.f
Leuit. 21. Quia ſacrificium Dei, carnem Dei ſui ipſi ſacrificant, erunt ſancti 550.b 549.f
Leuit. 23. Omne opus non facieus, lex ſempiterna erit generationibus veſtris 364.c
Leuit. 24. In die ſabbati præparabuntur coram Deo iugiter à filiis Iſrael fœdere ſempiterno 564 f
Leuit. 25. Numerabitis ſeptem hebdomadas annorum 277.c.& f
Leuitici 25. Et reuertimini vnuſquiſq; ad poſſeſſionem ſuam 565.f
Leuitici 25. Quando pauper factus fuerit frater tuus 178.d
Leui. 24. Et numerabis tibi ſeptem hebdomadas annorum 227.f
Leui. 26. Et deambulabo in medio veſtri & ero vobis in deũ 173.d.e.174.c.521.g
Leuit. 26. Et ambulabo in medio veſtri 173.d
Num. 1. Leuate caput totius congregationis filiorum Iſrael 144.f
Num. 3. Hæ ſunt generationes Aharon & Moſis 312.a
Num. 6. Benedicat te ſanctus benedictus 764.f
Num. 8 Et à filio quinquaginta annorum ceſſabit quidem negocium 565 e
Num. 9. Et fecerunt paſcha in primo 586.f
Num. 10. Surge domine, & diſſipentur inimici tui, & fugiant odientes te 34.g.463.f
Nume. 11. Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenioribus Iſrael 198.b
Num. 11. Exalta eum in ſinum tuum 177.c
Num. 11. Non videam malum tuum 31.c
Num. 12. Quod proiicitur de vulua matris ſuæ 36 b
Num. 12. Et figuram dei contemplatur 488.c
Num. 13. Mitte tibi viros 787.d
Num. 14. Detur nobis caput, & reuertamur in Ægyptum 492.c
Num. 14. Viuo ego, dicit Deus, ſi non vt loquuti eſtis in auribus meis; ſic faciam vobis 462.g
Num. 15. Et eritis ſancti 495.a
Num. 16 Fortiſſime El deus ſpirituum omnis carnis 728.f
Nume. 17. Et ecce floruit virga Aharon domui Leui 417.b
Nume. 18. Ne timeas ipſum 498.f
Nume. 21. Orietur ſtella ex Iacob 263.a
Num. 12. Fac tibi ſerpentem æneum, & pone eum ſuper lignum 375.b
Num. 22. Et nunc ſi malum eſt in oculis tuis, reuertar mihi 562.f

Nume. 23. Non vt homo Deus, vt mentiatur 497.b
Num. 23. Quid fecit deus, vidit oculus Balaam 179.a
Num. 24. Egreſſa eſt ſtella Iacob 434.c
Num. 28. Oblationem meam panis mei ad ignes meos odoris ſuauitatis 543.g
Nume. 32. Et dimidium tribus Manaſſe 227.e

Deut. 3. Mons bonus iſte & Libanus 568.a
Deut. 4. Non addetis ſuper verbo, quod ego præcipio vobis 28.c
Deut. 4. Ecce docui vos cæremonias & iudicia 558.d
Deut. 5. Obſerua diem ſabbati 712.a
Deut. 5. Faciens miſericordiam ad millia diligentibus eum 192.b
Deut. 6. Audi Iſrael, deus, deus noſter, deus vnus eſt 40.a
Deut. 6. Et ligabis ea in ſignum ſuper manus tuas 563.c
Deutero. 7. Seruabit dominus deus tuus pactum 192.a
Deut. 7. Et ſerua præceptum & decreta atque iudicia 554.c
Deutero. 7. Te elegit dominus deus tuus 407.d
Deut. 8. Non in ſolo pane viuit homo 550.e
Deut. 9. Neque enim propter iuſtitias tuas & æquitatẽ cordis tui ingredieris, vt poſſideas terram eorum 407.e
Deut. 10. Dii deorum, & domini dominorum 746.e
Deut. 10. Et circumcidetis præputium cordis veſtri 568.f. 569.f
Deut. 10. Deus magnus fortis & terribilis 523.a
Deuter. 10. Et diligit Gher. 524.c
Deut. 12. Immundum & mundum pariter comedentur 590.e
Deuter. 13. Quia deerit pauper de medio terræ 304.c
Deut. 15. Et erit tibi ſeruus Olam 505.e
Deut. 17. Et facies ſecundum verbum oris, quod nunciabunt tibi de loco illo 203.c
Deut. 17. De medio fratrũ tuorum pones ſuper te regem 201.b.c.d
Deut. 17. Si difficile & ambiguum apud te iudicium eſſe perſpexeris 198.c
Deut. 17. Et ſurges & aſcendes ad locum 203.f
Deut. 18. Prophetam de medio tui de fratribus tuis tanquam me ſtatuet 450.g
Deute. 23. Et non videbit in te turpitudinem, & non recedet à te 498.a
Deut. 24. Et cornua rhinocerotis cornua eius 526.f
Deut. 24. Hæc ſunt verba Habberich 329.g
Deut. 14. Si inuentus fuerit vir qui furatus animam ex filiis Iſrael 279.a
Deut. 25. Oculum pro oculo 556.b
Deut. 26. Pronuncio hodie domino tuo, quod intraui in terram quam iurauit Deus patribus veſtris 321.b. 522.b
Deut. 27. Attende & audi Iſrael hodie 746.c
Deut. 27. Maledictus vir, qui fecerit ſculptile 365.b
Deut. 28. In gentibus quoque illis non quieſces 268.f
Deut. 28. Et erunt vitæ tuæ ſuſpenſæ tibi coram 331.c
Deut. 28. Vxorem deſponſabis: & vir alius conſtuprabit eam 33. & 34
Deut. 28. Percutiet te deus inſania 238.d
Deut. 29. Hæc ſunt verba pacti 554.d
Deut. 29. Abſconditum deo noſtro attribuitur 564.a
Deut. 29. Iſta ſunt verba Berith. 249.f
Deut. 29. Et euellet eos dominus deſuper terra eorum cum furore 318.e. 511.b
Deut. 30. Ipſe eſt enim vita tua, & longitudo dierum tuorum 475.e
Deut. 30. Quoniam mandatum hoc quod præcipio vobis hodie 720.f
Deut. 30. Et conuertit Dominus Deus tuus conuerſionem tuã 307.g
Deut. 30. Et introducet te dominus Deus tuus in terram, quã poſſederunt patres tui 507.f
Deut. 31. Ecce tu dormies cum patribus tuis 518.e
Deut. 31. Noui quod poſt mortem meam corruptione corrumpemini 298.c. 500.c
Deu. 32. Generatio praua atque peruerſa nunquid Deo retribuitis hoc popule ſtulte 504.c
Deut. 32. Quia leuabo ad cœlos manum meam 491.c
Deu. 32. Nõne ipſe eſt pater tuus poſſeſſor tuus 377.g. 601.b
Deut. 32. Memento dierum ſeculi, aduerte annos generationis & generationis 448.f
Deut. 32. Ipſi me prouocauerunt in eo, qui non erat Deus 519.e
Deut. 32. Dominus ſolus deducet eum, & non erit cum eo Deus alienus 540.c
Deut. 32. Quia ignis ſucceuſus eſt in ira mea, & ardebit vſque ad infernum inferiorem 355.a
Deut. 32. Corruat vel præcipitetur vt hymber, vel vt nimbus doctrina mea 54.e
Deut. 32. Videte nunc, quia ego, ego ipſe, & non ſunt dii mecum 44.d
Deut. 32. Deum qui te naſci fecit, debilitabis 457.g
Deut. 33. Memorare dies ſeculi. 180.c
Deut. 33. Et habitabit Iſrael cõfidenter, ſolummodo oculus Iacob 562.b
Deut. 33. Non ſicut deus rectus aſcenſor cœli in adiutore tuo 493.a
Deut. 33. Primogenitus bos eius, decor eius 189.c. 191.d
Deut. 33. Legem præcepit nobis Moſes 560.d
Deut. 33. Quis populus ſanatus erit in Domino 326.b. 327. 328.
Deut. 33. Beatus tu Iſrael, quis vt tu populus ſaluatus per deum 326.d. 328.f. 472.c
Deut. 34. Non ſurrexit propheta vltra in Iſrael ſicut Moſes 357.a. 719.a
Deut. 38. Et in gentibus iſtis non quieſces 562.c

Ioſ. 2. Et abſcõdimini ibi tribus diebus 490.b
Ioſ. 6. In die ſeptimo 587.a. & b
Ioſ. 7. Peccauit Iſrael, & tranſgreſſi ſunt pactum meum 481.e
Ioſ. 7. Sicut turbaſti nos, turbet te dominus in die iſto 538.f
Ioſ. 14. Adam magnus in gigantib. 145.g
Ioſ. 22. Deus, Deus, Deus, Deus, Deus, Deus, ipſe ſcit 52.c
Ichoſ. 24. Trans flumen habitauerunt

[illegible] 505.f
Iud.5. Eliget deus nouitates,& tunc expugnabit portas 415.a
Iudic. 5. Sicut egreſſus ſolis in fortitudine ſua 603.d
Iudic.6. Et ædificauit ibi Gedeõ altare domino 131.f
Iudic. 6. Si ros fuerit ſuper vellus tantum 517.a
Iudic.9. Nunquid poſſum deſerere vinum, quod lætificat Deum & homines 544.d
Iudic.18. Ipſi & filii eius fuerunt ſacerdotes tribui Dan. 493.c
Iudic.19. Ad domum Dei vado 354.d

Ruth 2. Accede huc & comedes de pane, & tinges fruſtum tuum in aceto 481.f
Ruth vlt. Hæ ſunt generationes Peres 354.c

1.Reg.1. Et exaltatum eſt cor meũ 526 g
1.Reg.1. Et morabitur ibi leolam 565.d
1.Reg.1. Et venit vir Dei ad Eli. 497.d
1.Reg.2. Aggrega me ad vnam ſacerdotalium 525.e
1.Reg. 2. Et ſublimabit cornu Meſſiæ ſui 527.a
1.Reg.3. Antequam cognoſceret Deum 218.f
1.Reg.6. Et omnia vaſa quæ reddidiſtis ei pro delicto 211.f
1.Reg.7. Et non addiderunt vltra venire ad terminum Iſrael 304.c
1.Reg.12. Et rebellauerunt Iſrael in domum Dauid 170.d
1.Reg.15. Quæ eſt vox harum ouium 537.f
1.Reg.16. Nunquid coram domino Meſſias eius 247.d
1.Reg.17. Filius ipſius ſerui tui Iſai Bethlehemitis 221.f
1.Reg.25. Et erit anima domini mei ligata in ligatorio viuentium 354.d
1.Reg. 28. Quare turbaſti me 349.e
1.Reg. 28. Et inclinauit faciem ſuam ad terram ; & adorauit 351.f
2.Reg. 7. Et quis vt populus [illegible]
2.Reg.12. Etiam dominus tranſtulit peccatum tuum 168.f
2.Reg. 12. Et deuenit peregrinus in virum diuitem 340.b
2.Reg.16. Forſitan reſpiciet in humilitatem ſuam 32.b.33.c
2.Reg. 16. Et ingreſſus eſt Abſalom ad concubinas patris ſui ante oculos omnis vel totius Iſrael 301.d
2.Reg.17. Et ait Abſalom & omnis vir Iſrael 301.d
2.Reg. 20. Non eſt nobis pars in Dauid 542.d
2.Reg.23. Et ſicut lux matutina orietur ſol. 297.c

3.Reg.1. Nathan venit ad faciem regis, adorauitque regem ſuper faciem ſuam in terra 352.c
3.Reg.1. Ite & interrogate Baalzebub 535.d
3.Reg.6. Et totam domum operuit auro, vſque ad conſummationem totius domus 210.c.
3.Reg.9. Rex autem Selomo dilexit mulieres extraneas multas 169.c
3.Reg.10. Et regina Saba audita fama Selomonis 440.f
3.Reg. 12. Nolite vltra aſcendere in Hieruſalem 510.e
3.Reg.12. Reuertere ad deos tuos Iſrael 510.e.36.c
3.Reg.12. Nõ eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſſai 35 g 512.b
3.Reg.18. Clamate maiore: forſitan deus in diuerſorio eſt 726.b
3.Reg.18. Et factum eſt dum occideret Izebel prophetas Domini. 248.c

4.Reg.6. Et non addiderunt vltra turmæ Aram venire 304.b
4.Reg. 8. Et omnia bona Damaſci 302.a
4.Reg.16. De Achaz 418.a
4.Reg.17. Et conteſtatus eſt dominus in Iſrael 358.e
4.Reg.17. Et dereliquerunt omnia præcepta domini Dei ſui, &c. 510.f
1.Para.17. Cum compleueris dies tuos, vt vadas ad patres tuos; ſuſcitabo ſemen tuum poſt te 171.b.
1.Paral. 22. Ecce filius natus eſt tibi 168.g.
1.Paral. 22. Et ipſe erit mihi in filium, & ego illi in patrem 172
1.Paral.25. Ad exaltandum cornu 527.a
1.Para.29. Quoniam aduenę nos coram te 456.f.
1.Paral. 29. Et tu eleuas te omnibus in caput 144.f

2.Paral.3. Et domus magna tecta fuit ligno abiegno 210.b
2.Paral. 6. Non eſt homo, qui nõ peccet 344.c
2.Paral. 15. Dies multi etiam Iſraeli ſine deo vero, ſine ſacerdote docente 509.a
2.Paral.24. Et ſpiritus Dei induit Zachariam filium Iehoiadæ ſacerdotis 271.a

1.Eſræ 4. Expleto templi ſecundi opere,&c. 210.f

Nehem.12. Et ſtabunt duæ confeſſiones in domo domini 587.f

3.Eſræ 3. Reuelabitur filius meus Ieſus, cum iis qui cum eo lætabuntur 154.b

Iob 1. In toto hoc non peccauit Iob, nec attribuit fatuitatem deo 364.a
Iob 2. Adhuc tu retines perfectionem tuam 304.c
Iob 2. Pellem pro pelle 568.c
Iob 4. Nonne abſceſſit funis eorum? cum eis morientur, & non in cognitione 504.d
Iob 6. Ipſa ſunt ſicut dolores carnis meæ 550.e
Iob 6. Reſpicite ſemitas Tema, itinera Saba 440.f
Iob 6. Etiam ſuper pupillum irruitis,& mercamini ſuper proximum 437.a

Iob 7. Quare poſuiſti me obuiū tib? & ero ſuper te ad onus 35 b
Iob 7. Quid faciam tibi ô cuſtos hominum? 30.d.31.c
Iob 7. Et ero ſuper me onus? 30.d
Iob.9 Vtinam eſſet inter nos argutor 363.a
Iob.10. Pelle & carne veſtiſti me 545.f
Iob.10. Quis dabit in inferno vt occultes me 447.d
Iob.11. Nunquid vſque ad conſummationem Saddai 369.c
Iob.11. Et ſpes eorum afflictio animæ 29.b
Iob. 15. Qui ſapientes ſunt confitebuntur 538.a
Iob.18. Quare reputati ſumus ſicut beſtiæ 612.c
Iob. 18. Maior vel primogenita mors 346.c
Iob.19. Et ex carne mea videbo Deum 153.c.107.c
Iob.19. Et rurſum pelle mea circundabuntur iſta 173.a
Iob. 20. Si aſcenderit ad cœlos excellentia eius 341 g
Iob 21. Dulcia fuerunt ei prata vallis 340.b
Iob.24. Et traxit robuſtos in fortitudine 339.a
Iob 25. Fecit pacem in ſublimibus ſuis 168.a
Iob 25. Ecce in ſanctis ſuis non confidit 338.g
Iob 26. Ad quem annunciaſti verba 354.c
Iob 26. In ſpiritu eius cœlos ornauit 59.b
Iob 28. Et abſcondita producit in lucem 419.c
Iob 31. Et animam dominorum eius afflixiſti 29.c
Iob 31. Foris non hoſpitabitur gher 575.c
Iob 31. Et pro hordeo ſpinas 465.f
Iob 32. Et condemnabunt Deum 30.c
Iob 33. Spiritus Dei fecit me, & anima Sadai viuificauit me 59.a
Iob 38. Num noſti leges cœlorum 729.c

Pſal.1. Beatus vir qui ambulat in lege domini 738.a
Pſal.1. Non ſic impii, ſed tanquā gluma 518.a
Pſal.2. Confringes eos virga ferrea & tāquam vas figuli proiicies eos 507.a.455.g
Pſal. 2. Narrabo præceptum, Deus dixit ad me, filius meus es tu 495.a.189.d
Pſal.2. Conſurgent Reges terræ 191.e
Pſal.2. Oſculamini filium, ne iraſcatur 121.c
Pſal.2. Filius meus es tu, ego hodie te genui 190.a.414 g
Pſal.3. Multi inſurgūt aduerſum me 749.b
Pſal.3. Ego accubui, & dormiam, & reſurrexi 597.g
Pſal.4. Cum inuocauero, reſpondit mihi 168.e
Pſal.4. Confortamini & roboretur cor veſtrum omnes ſperātes in domino 173.a
Pſal. 5. Deus, Deus, Deus, loquutus eſt, & vocauit terram 51.f
Pſal. 8. Ex ore infantium & lactentium 341.c
Pſal. 9. Confitebor Deum in toto corde meo 336.a
Pſal. 10. Cur Deus manebis à longe 515.f
Iſa.11. Et habitabit lupus cum ariete 305.f
Pſal. 11. Deus iuſtum probat & impium 358.a
Pſal. 11. Quoniam iuſtus Deus iuſtitias dilexit 603.a
Pſal.13. Ego autem in miſericordia tua confiſus ſum: exultabit cor meum in ſalutatione tua 323.d
Pſal. 45. Thronus tuus Deus perpetuus, & æternus 110.a
Pſal.16. Dixi Deo, dominus meus es tu, bonitas mea non eſt ſuper te 338.c
Pſal. 15. Deus quis habitabit in tabernaculo tuo 560.f
Pſal. 16. Non derelinques animam meam ad infernum 345.d
Pſal. 13. Ego autem in miſericordia tua confiſus ſum 323.d
Pſal. 16. Ego in iuſtitia videbo faciem tuam 487.g
Pſal. 16. Multiplicabuntur dolores eorum 339.b
Pſal.17. Propter hoc lætatum eſt cor meum, & exultauit gloria mea 434.f.489.c
Pſal.17. Et dabis mihi ſcutum ſaluationem tuam 31.b.495.b
Pſal. 17. Ego in iuſtitia videbo faciem tuam 595.g
Pſal. 17. Et dabis mihi ſcutum ſaluationem tuam 29.g.35.c. 495.b
Pſalm. 18. Et humilitas tua, vel manſuetudo tua confortabit me 30.c
Pſal.18. Et apparuerunt impetus, vel vehementes aquarum 60.a
Pſal.19. Cœli enarrant gloriam dei 766.
Pſal.20. Mittet adiutorem tuum de ſanctuario 177.c
Pſal. 19. Exaudiat te dominus in die tribulationis 459.c
Pſal.20. Deus in fortitudine tua lætabitur rex 530.c
Pſal.21. Super ceruā autoræ 489. b
Pſal.21. Domine in virtute tua lætabitur rex 55.a.739 f
Pſal.21. Ego ſum vermis, & non vir 397.c
Pſal. 21. Quoniam pones eum benedictiones in æternum 531.c
Pſal.21 Vitam petiit à te 189.e
Pſal. 21. Et prolationem labiorum eius non prohibuiſti in perpetuum 55.a
Pſal. 22. Parabis coram me menſam 483
Pſal.22. Et à cornibus vnicorniū exaudiſti me 527.a
Pſal.22. Foderunt manus meas & pedes meos 476.b
Pſal.23 Etiam cum ambulauero in valle vmbræ mortis 356.b
Pſal 23. Attollite portas principes veſtras 354.b
Pſal.23. Dei eſt terra & plenitudo eius 124.e
Pſal. 25. Bonus & rectus Deus, propter hoc docebit errantes viam 453.b
Pſal.27. Si non credo videre bonum Dei in terra viuentium 498.g
Pſal.30. Quoniam momentum in ira eius 490.c
Pſal.31. Quam multum bonum quod recondiſti timentibus te 597.c
Pſal. 32. Congregans ſicut in vtre aquas maris 270.a
Pſal.33. Verbo Dei cœli facti ſunt 52.c.59.a
Pſal. 34. Guſtate & videte, quoniam bonus eſt Deus 595.a
Pſal. 34. Redemit Deus animam ſeruorum ſuorum 336. e
Pſal.35. Quoniam tecum eſt fons vitæ, & in lumine tuo videbimus lumen 139.d.582.e
Pſal. 36. Hominem & beſtiam ſaluabis Deus 307.c
Pſal.36. Quoniam tecum eſt fons vitæ 138.f

Pſal.36.

Pſal.36. In lumine tuo videbimus lumen 460.a 582.e
Pſal.38. Aduena enim ego tecum 456.f
Pſal.39. Dixi cuſtodiam vias meas à peccãdo in lingua mea 462.f
Pſal.39. Quoniam gher ſum ego tecum 524.e
Pſal. 40. Expectando expectationem meam 172.f
Pſal.39. Veruntamen cum imagine deambulabit vir 68.b
Pſal. 40. Et aſcendere me fecit de puteo tumultus 345.e
Pſal. 41. Beatus qui intelligit in pauperem 337.c
Pſal. 42. Omnes confractiones tuæ & fluctus tui 301.f
Pſal.44. Triumphatoris ſuper liliis 145.e, 521.a
Pſal.45. Sedes tua Deus perpetua & æterna 432.a
Pſal.44. Ipſe cognouit abſcõdita cordis 419.c
Pſal.44. Non eſt conuerſum retro cor noſtrum 447.c
Pſal.45. Audi filia & vide 27.a, 168.b
Pſal.45. Aſtitit regina ad dexterã tuam in diademate 404.f
Pſal.45. Sceptrũ directionis, ſceptrum regni tui 196.e
Pſal.45. Pro patribus tuis nati sũt tibi filii 322.e
Pſal.46. Deus nobis refugium & fortitudo 346.f
Pſal: 46. Ceſſate & cognoſcite, quia ego Deus 520.d. 184.b
Pſal.48. Ibi dolor vt parturientis 457.a
Pſal. 48. Rectificabit eam vſque in ſeculum, ſela 566 f
Pſal.49. Etiam filii Adam, etiam filii veri, ſimul diues vel pauper 345.f
Pſal. 49. Vere Deus redimet animam meam de manu inferni 344.a
Pſal. 48. Quoniam hic eſt Deus Deus noſter in ſeculum & vltra 173.a
Pſal.49. Et veniet vltra in ſempiternum, & videbit infernum 484.g
Pſal. 49. Frater non redimit 327.f
Pſal.50. Qui ſacrificet confeſſionem 326.g
Pſal.50. Ecce in peccato genitus ſum 339.c
Pſal.50. Qui ſacrificet laudem. honorabit me 325.c
Pſal.50. Et ſpiritu liberali confirma me 58.g
Pſal.50. Deus Deus Deus loquutus eſt 51.f
Pſal.50. Qui ſacrificat confeſſionem, honorabit me 538.b
Pſal.51. Ecce in peccato genitus ſum 339.c
Pſal.51. Domine labia mea aperies 587.g
Pſal.51. Cor mundum crea mihi Deus ibid.
Pſal.56. Super me Deus vota tua ſoluam confeſſiones 587.f
Pſal.55. Et tu Deus deſcẽdere eos facies in puteum 345.e
Pſal.55. Mollia ſunt facta verba eius ſuper oleum 303.d
Pſal. 57. Filii hominum dentes eorum iacula & ſagittæ 303.c
Pſal.63. Quia melior eſt miſericordia quam vita 362.b
Pſal. 54. Exaudi Deus vocem meam cum deprecor 307.d
Pſal.65. Spes omnium finiũ terræ 539.c
Pſal. 65. Tibi ſilentium eſt laus Deus in Sion. 539.b
Pſal. 66. Ad cognoſcendam in terra viam tuam in omnibus gentibus ſalutationem tuam 368.c
Pſal. 67. Benedicat nos Deus, Deus noſter, benedicat nos Deus, & metuant eum omnes fines terræ 42.b
Pſal.67. Confitebuntur te populi Deus, confitebuntur te populi omnes, terra dedit fructũ ſuum 144 c, 367.a
Pſal. 67. Lætabuntur & exultabunt gentes 367.a
Pſal.68. Odiẽtes me gratis 275.a
Pſal.68. Aſcendiſti in altum, prædatus es prædam 492.c
Pſal.69. Et ego orationem meam ad te Deus 539.d
Pſal.72. Ante ſolem filius nomen eius 141.c 222.a
Pſal.71. Et erit placenta tritici in terra 544.e
Pſal.72. Timebunt te cum ſole 180.d
Pſal.72. Ante ſolẽ genitus 222.a
Pſal.72. Reges Tarſis, & inſularum munus reddent 446.c
Pſal.72. Miſerebor ſuper pauperem 333.b
Pſal.72. Deus iudicium tuum regi da 539.f
Pſal.72. Et dominabitur à mari vſque ad mare 286.e
Pſal. 72. Coram eo procident Æthiopes 284.c
Pſal.72. Contremiſcet vt libanus fructus eius 210.e
Pſal.73. Domine in ciuitate imaginẽ ipſorum viuificabis 68.a
Pſal.74. Signa noſtra non vidimus, non eſt vltra propheta 207.c, 444.e
Pſal.75. Et omnia cornua impiorum abſcindam 526.d
Pſal. 76. Notus in Iudæa Deus 368.c, & 506.e
Pſal.77. Vt cognoſcat generatio vltima, filii naſcentur 448.g
Pſal.77. Tu es Deus faciens mirabile 368 d
Pſal.78. Et repulit tabernaculum Ioſeph 203.a
Pſal.78. Et recordatus eſt quia caro ipſi 337.e, 596.b
Pſal.79. Et perfice quam plantauit dextera tua 491.g
Pſal.80. Demolietur eam aper de ſylua 297.d
Pſal. 79. Sedens ſuper cherubin 362.g
Pſal.80. Et abacum quam plãtauit dextera tua 380.a
Pſal.80. Vitem de Ægypto tranſferes 443.a
Pſal.80. Deus exercituum conuerte nos, oſtẽde faciem tuam 490.c
Pſal. 81. Et non audiuit populus meus vocem meam 500.a
Pſal.83. Sol & ſcutum eſt dominus Deus, gratiam & gloriam dabit 111.g
Pſal.84. Laudabunt te, ſela 566.e
Pſal.85. Veritas de terra germinabit 144.c, 544.b
Pſal 85. Nunquid in ſeculum iraſceris in nos 597.d
Pſal.85. Et liberaſti animam meã ex inferno inferiore 355.b
Pſal.85. Cuſtodi animam meam, quia ſanctus ego ſum 405.a
Pſal. 85. Iuſtitia & pax oſculatæ ſunt 122.f
Pſal.85. Veritas de terra germinabit 436.c, 544.b
Pſal. 85. Miſericordia & veritas obuiauerunt 51.e
Pſal.85. Conuerte nos Deus ſalus noſtra, auerte iram tuam nobiſcum 372.b
Pſal. 85. Sicut luna præparata in æternum 603.d
Pſal.86. Non eſt ſicut tu, in diis Deus, neque ſicut opera tua 450.c
Pſal 87. Fundatio in eius montibus ſanctuarii 299.a
Pſal.86. Veritas de terra germinabit, & iuſtitia de cœlo reſpicietur 144.c
Pſal. 87. Deus narrabit in ſcriptura populorum 446.g
Pſal.87. Commemorabo Raab & Babylonem ſcientibus 440.a

Pſal.87. Diligit dominus portas Sion 203.b
Pſal. 88. Canticum pſalmi filiis Koræ victori ſuper läguorem 324.c
Pſal.88. Nunquid narrabitur in ſepulchro miſericordia tua 345.d
Pſal.88. Et cöteram à facie ipſius inimicos eius 340.d
Pſal. 88. Quorum non memor fuit adhuc 304.b
Pſal. 88. Et ponam in æternũ ſemen eius 520.e
Pſal. 89. Miſericordias Dei cantabo 361.d
Pſal. 89. Quod exprobrauerunt inimici tui Deus,quod exprobrauerunt talos Meſſiæ tui 464.d
Pſal.89.Mundus miſericordia ædificabitur 361.f
Pſal.89.Et ſubire me fecit de puteo tumultus 366.a
Pſal.89.Lætifica nos pro diebus, quibus nos afflixiſti 582.b
Pſal.89.Et tu repuliſti & abieciſti 480.c
Pſal.89. Dies annorum noſtrorum in eis ſeptuaginta anni 228.a
Pſal.89.Quis vir viuet, & non timebit mortem 347.c
Pſal. 89. Percuſſi fœdus electo meo, iuraui Dauid ſeruo meo &c. 164.a
Pſal.90.Abſcödita noſtra ad lumen vultus tui 428
Pſal. 90. Quoniam angelis ſuis mandauit de te 110.f
Pſal. 90. Cum ipſo ero ego in tribulatione 328.a
Pſal. 90. Dies annorum noſtrorum in eis ſeptuaginta anni 228.a
Pſal.91. Cum ipſo ſum ego in tribulatione 182.c,325.f
Pſal.91. Inuocabit me, & exaudiã eum, cum ipſo ero in tribulatione 346.g
Pſal.91. Habitans in velamento altiſsimus, in vmbra Saddai morabitur 140.f
Pſal.91. Exaltabo eum, quoniam cognouit nomen meum, inuocabit me, & reſpondebo ei 89.f
Pſal.92.Tu autem excelſus in æternum Deus 191.c
Pſal. 92. Iuſtus vt palma florebit 191.g
Pſal. 92.Parata ſedes tua ex tunc, à ſeculo tu es 141.e
Pſal.93.Præparatus thronus tuus ex tunc 597
Pſal.93. Domui tuæ pulchritudo ſanitatis Deus in lõgitudinem dierum 171.e
Pſal.95. Quadraginta annis faſtidio affectus fui in generatione illa 517.f
Pſal.95. Hodie ſi vocem eius audieritis 453.g,520.e
Pſal.95. Quoniam ipſe eſt Deus noſter,nos autem populus paſcuæ eius 221.b
Pſalm.97. Lux orta eſt iuſto 139.d,460.a
Pſal.99. Sedens ſuper cherubim, moueatur terra 362.f
Pſalm.100. Iubilate Deo omnis terra 368.e
Pſal.101. Miſericordiam & iudicium cantabo 361.e
Pſal.102. Scribatur hoc generationi nouiſſimæ 581.b
Pſal. 102. Et tu Deus in æternum permanes 431.b
Pſal.103. Omnia in ſapientia feciſti 115.g
Pſal. 103. Quoniam ipſe cognouit figmentum noſtrum 335.d 337.f
Pſal.103. Emittes ſpiritum tuum 59.b
Pſal.104. Pones tenebras & erit nox 297.b
Pſal.104. Qui ponit nubem curtum ſuum 493.c
Pſalm.105.Et pane cœli ſaturauit eos 542.e
Pſal.105. Et dixit vt diſperderet eos niſi Moſes electus eius ſtetiſſet 498.e
Pſal.105. Nolite tangere Meſſias meos 239.e
Pſal.105. Sedentes in tenebris & vmbra mortis 345.e
Pſal.106.Et mutauerunt gloriam meam 35.c
Pſal. 108. Vt liberentur dilecti tui 325.f
Pſalm. 110. De matrice auroræ 146.a,d,336.a
Pſal.110.Dixit Dominus Domino meo 494.b,495.b
Pſalm.110. Iurauit Deus & non pœnitebit eum 543.f
Pſal.110. Tu es ſacerdos in æternum 245.b,544.b
Pſalm. 110. Iubilate Deo omnis terra 368.e,537.e
Pſal.111. Cornu eius exaltabitur in gloria 527.a
Pſalm. 111. Principium ſapientiæ,timor Dei, intellectus bonus omnibus facientibus ea 62.b
Pſal.113.In exitu Iſrael 359.f
Pſal. 116. Quia non derelinques animam meam ad infernum 345.d
Pſal. 117. Media nocte ſurgo ad confitendum tibi 489.c
Pſal. 108. Salua dexteram tuam & exaudi me 227.b
Pſal.118. Deus mihi in adiutoribus meis 601.e
Pſal. 118. Et tetragrammatus & illuxit nobis 744.a
Pſalm.118. Lapidem reprobauerunt ædificantes , qui factus eſt in caput anguli 157.b
Pſal. 118. Omnes gentes circundederunt me 301.f
Pſal.118.Deus Dominus, & illuceſcit nobis 225.c
Pſal.119. Bonum mihi lex oris tui ſuper millia auri 866
Pſal.119. In ſeculum non obliuiſcar mandata tua 566.c
Pſal.120. Leuabo oculos meos ad montem 177.e
Pſalm.120. Adiutor meus à Domino factore cœli & terræ 177.e
Pſal. 120. Ecce non dormitabit 525.d
Pſal.121.Leuabo oculos meos ad montes 190.f
Pſal.122. Propter fratres meos & amicos 177.g,175.c,602.b
Pſal.122.In domum domini ibimus 314.g
Pſal.126. Deus cuſtodit gherim 524.c
Pſalm. 126. Dum conuerteret Deus captiuitatem Sion 188.a
Pſal.129. Supra dorſum meum araucrunt arantes 644.g
Pſal.130.De profundis vocaui te Deus 356.a
Pſal.132.Surge Deus in requiem tuam tu & arca fortitudinis tuæ 404.f
Pſal.132. Memento Deus Dauidis,& omnis afflictionis eius 324.d
Pſalm.132. Hæc requies mea in ſempiternum 404.e
Pſal.132.Ibi germinare faciã cornu Dauid 526.b
Pſal.133. Quoniam Iacob elegit ſibi Dominus 498.d
Pſalm.137. Diruite, diruite vſque ad fundamentum in ea 269.f
Pſal.136. Qui dat panem omni carni 545.a

Pſal.

Pſal. 136. Quoniam in ſeculum miſericordia eius 362.b
Pſal.139. Retro & ante formaſti me,& poſuiſti me volam tuam 372.f
Pſalm. 139. Quo ibo à ſpiritu tuo,& quo à facie tua fugiam 60.d
Pſalm. 143. Spiritus tuus bonus deducet me per viam rectam 58.f
Pſalm. 143. Et non venias in iudicium cum ſeruo tuo 343.b
Pſalm. 146. Beatus, cuius Deus Iacob in adiutorem eius 177.e
Pſal.145. Et exaltauit cornu populi ſui 145.g
Pſalm.145. Propinquus eſt Deus omnibus inuocantibus eum 176.a
Pſalm. 146. Deus erit abſoluens prohibita 590.b
Pſalm. 145. Exibit ſpiritus eius 312.a
Pſam.146. Deus abſoluet Aſurim 491.c
Pſalm.147. Non in fortitudine equi eſt voluntas eius 598.c
Pſal.147. Et exaltabit cornu populi ſui 144.g
Pſalm. 148. Filiis Iſrael populo propinquo 175 g, 177.a 601.a
Prouer. 2. Occultet rectis legem 181.f
Prouerb.2. Dominus dat ſapientiam 632.b
Prouerb. 4. Documentum bonum dedi vobis 54.b
Prouerb.4. Filius fui patri meo, tener & ſolus 158.d
Prouerb. 6. Quia lucerna eſt mandatum,& lex lux 202.a
Prouerb.8. Audite, quia principalia loquor 247.e
Prouerb. 8. Deus poſſedit me principium viæ ſuæ 113.b, 115.a, 751.c
Prouerb.9. In profundis inferni inuitati eius 347.b
Prouerb. 9. Sapientia ædificauit domum ſuam 115.f
Prouerb.10. Et expectatio iuſtorum gaudium 358 a
Prouerb. 11. Quis abſcondit frumentum 441.c
Prouerb. 13. Spes prolongata affligit cor 343.g
Prouerb. 13. Peccatores perſequetur malum 453.a
Prouerb.14. Iuſtitia exaltat gentem 512 g
Prouerb.15. Et verbum in tempore ſuo quam bonum eſt 151.g
Prouerb. 15. Reſponſatio tenera compeſcit iram 462.f
Prouerb.15. Vt declinet ab inferno inferiori 355.a
Prouer.16. Cum placuerint Deo viæ viri 336.c
Prouerb. 17. In omni tempore eſt amans amicus 175.b
Prouerb. 18. Iuſtus primus in lite ſua, venit amicus eius 382.d
Prouerb.19. Venite & comedite panem meū, & bibite vinum 545.e
Prouerb. 20. Sapidiſſimus eſt homini panis mendacii 423.a
Prouer.22. Inclina autem tuam, & audi verba ſapientum 27.a
Prouerb.22. Ne repellas terminum Olam 566.b
Prouerb. 25. Poma aurea in cancellaturis argenteis, verbum dictum ſecundum ambas facies ſuas 21.a
Prouerb. 25. Si eſurierit inimicus tuus, ciba eum pane 366.f
Prouerb.25. Claua & enſis atque ſagitta acuta 303.d
Prouerb. 25. Melius eſt ſedere in angulo tecti 320.b
Prouerb.27. Infernus & perditio non ſatiantur 344.a
Prouerb. 28. Qui abſcondit ſcelera ſua non dirigetur 537. 538.e
Prouerb. 28. Beatus homo qui ſemper eſt timoratus 498.d
Prouerb. 30. Sic eſt via mulieris adulteræ 423.b
Prouer.30. Non addas ſuper verbum illius 28.d
Prouerb. 30. Et via viri in alma 421.a. 430.a
Prouer.31. Date ebriatiuum perdito,& vinum amaro animo 304.a
Prouer. 31. Et laboris ſui non recordabitur vltra 304.a
Eccleſ.1. Omnia flumina vadunt in mare 347.a
Eccleſ.1. Nō erit memoria priorum 552.b
Eccleſ.1. Generatio vadit, & generatio venit 493.d
Eccleſ.1. Quid eſt quod fuit? ipſum quod erit 451.b, 541.c
Eccleſ.1. Cunctæ res difficiles nō poteſt vir ſermone exprimere 445.f
Eccleſ.2. Vade quæſo præſto in lætitia,& vide bonum,& ecce etiam ipſum vanitas 551.c
Eccleſ.3. Quis ſcit, an ſpiratus filiorum Adam aſcendat ſurſum 354.c
Eccleſ.4. Filum trinum non cito rumpitur 53.c
Eccleſ.4. Melior eſt puer pauper & ſapiens 336
Eccleſ.7. Quoniam non eſt homo iuſtus in terra 344.d
Eccleſ.7. Vide opus Dei, quis enim poteſt aptare id quod torſerit 356.d
Eccleſ.7. Et iuſtus periit in iuſtitia ſua. 356. f
Eccleſ.7. Alta profunditas, quis inueniet eam 613.b
Eccleſ. 8. Non eſt iuſtus in terra 318.f
Eccleſ. 9. Perpetrans peccatum vnum, perdit bonitatem multam 344.b
Eccleſ.9. Ciuitas parua, & viri in ea pauci 337.a
Eccleſ.10. Cor ſtulti in ſiniſtra illius 24.b
Eccleſ. 11. Mane ſemina ſemen tuum 320.f
Eccleſ. 11. Si annis multis vixerit homo, in omnibus lætetur 551.e
Cant.1. Indica mihi, quem dilexit anima mea 462.d
Cant.1. Exultabimus & lætabimur in te 49[illegible]
Cant.1. Oſculetur me oſculo oris ſui 123.e
Cant.1. Pulchræ ſunt genæ tuæ ſicut turres 386.d
Cant. 1. Botrus cypri dilectus meus mihi in vineis Engadi 331.a
Cant.1. Trahe me poſt te 142.c
Cant. 2. Sicut roſa inter ſpinas 387.d
Cant.2. Vox dilecti mei 302 b
Cant.2. Ecce iſte venit ſaliens ſuper montes 293.a, 30[illegible].b
Cant. 2. Ego roſa terræ campeſtris pinguiſſimæ 355.g
Can.2. Reſpondit dilectus meus 568.g
Cant.3. Egredimini & videte filię Sion regem Selomonem 167.f
Cant.3. Inuenit quem diligit anima mea 388.a
Cant.3. Papilionem portatilem fecit ſibi rex Selomo 60.f
Cant.3. In corona quia coronauit eum mater ſua 531.g
Cant.4. Tota pulchra es amica 387.a, 405.d

Can.4. Mille clypei ſuſpenſi ſuper eum 332.d
Can.4. Munera dabis de capite Amana 440.a
Can. 5. Aperi mihi ſoror mea. 168.c 182.a.387.a.520.c
Cant.5. Palatum eius dulcedinis 331.g
Cant.6. Quæ eſt iſta quæ apparet tanquam aurora 388.b,112.a
Cant.7. Reſpiciens verſus Damaſcum 454.b
Can.7. Naſus tuus ſicut turris Libani 567.f
Cant.8. Quæ dabit te ſicut fratrē mihi, lactentem vbera matris meæ 176.c
Cant.8. Soror nobis parua, & vbera non ſunt ei 211.e,239.a
Eccl.10. Si ſpiritus dominantis aſcenderit ſuper te 271.a
Eccl.24. Ab initio & ante ſecula creata ſunt 377.b
Iſa.1. Iſrael non cognouit 504.c
Iſa.1. Omne caput ad languorem 492.
Iſa. 1. Et derelinquentes Deum conſumentur 306.a
Iſa.1. Et cōteret ſceleſtos & peccatores 299.e
Iſa. 2. Paratus erit mons domus Dei in capite montium 299.b
Iſa. 2. Quia de Syon exibit lex 532.a
Iſa. 2. Et inclinabitur ſublimitas hominis 259.e
Iſa. 2. Et exaltabitur Deus ſolus in Die illa 358.f
Iſa 2. Et non leuabit gens gladiū contra gentem 304.b
Iſa.3. Dicite iuſto, quoniam bonum 358.b
Iſa.3. Rapina pauperis in domibus veſtris 272.c
Iſa.3. Corruit Iſrael, & Iuda cecidit, quia lingua eorum & opera eorum contra Deum 463.a
Iſa. 3. Ecce nomen Dei venit de longe 367.b
Iſa.3. Et ambulabant extento collo & annuebant oculis 270.b
Iſa.4. In die illa erit germen Dei in decorem vel gaudium 143.f
Iſa. 4. Quia ſuper omni gloria protectio 434.g.438.d
Iſa. 5. Vinea fuit dilecto meo in cornu filii olei 526.f
Iſa.5. Abiecerunt legem Dei exercituum 272.b
Iſa. 5. Propter hoc captiuatus eſt populus meus 604.e
Iſa. 5. Væ trahentibus peccatum 340.a.
Iſa. 5. Et ſperaui vt faceret vuas, & fecit ſpinas 466.f
Iſa. 5. Propterea captiuatus eſt populus meus ſine cognitione 504.f
Iſa. 6. Sanctus, ſanctus, ſanctus, Tetragrammatus Sabaoth 42.e
Iſa. 6. Impingua cor populi huius 181.a
Iſa 7. Pete tibi ſignum 413.g
Eſa. 7. Ecce virgo concipiet, & pariet filium, & vocabit nomen eius Emmanuel 147.d
Iſa.7. Alma concipiet 417.g.430.b
Iſa.8. Et erit ad ſanctificationem, & ad lapidem offenſionis 134.e & 134.c.502.c
Eſa.8. Et addidit Deus loqui ad me adhuc 116.f
Eſa.8. Deum exercituum ipſum ſanctificate 134.c
Iſa.8. Et conteſtatus ſum mihi teſtes fideles 426.e
Iſa.8. Et acceſſi ad propheticiſſam, & concepit & peperit filium 112.b
Iſa. 8. Butyrum & mel comedet 149.e
Iſa.9. Populus qui ambulabant in tenebris, viderunt lucem magnam 431.c
Iſa.9. Infans natus eſt nobis, filius datus eſt nobis, & principatus &c. 151.d.429.b
Iſa.9. Pater æternus princeps Salem 133 a.170.a
Iſa.9. Admirabilis, Conſiliarius, Deus 251.b
Iſa. 9. Et fuit principatus ſuper humerum eius 368.c
Iſa.9. Et iudicabit in iuſtitia pauperes 363.b.601.a
Eſa. 10. Si enim fuerit populus tuus Iſrael, ſicut arena maris 503.e
Iſa.11. Et erit in die illa radix Iſſai, qui ſtabit in ſignum populorum 128.d.530.b
Iſa.11. Et egredietur virga de ſtipite Iſſa.59. b. 303. a. 454.e 540.a
Iſa.11. Et Libanus in robuſto 217.c
Iſa. 11. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei 39.e
Iſa.11. Ad eum gentes ſtudebunt 530.e
Iſa.11. Et iudicabit in iuſtitia pauperes 157.g.196.g.707
Iſa.12. Haurietis aquas cum gaudio de fontibus ſalutis 333.f 532.c
Iſa. 13. Et erit Babylonia gloria regnorum 204.b
Iſa.14. Quomodo cecidiſti lucifer de cœlo, qui mane oriebaris 384.d
Iſ.14. Et applicabitur haghet 525.e
Iſ. 14. Ad cœlos aſcendam &c. 147.a
Iſa.16. Et præparabitur per miſericordiam thronus 362.e
Iſa.18. In tempore illo deferetur munus Deo exercituum 134.b 198.b
Iſa.29. Et fuerunt in tenebris opera eorum 297.c
Iſa.23. Quoniam ſedentibus coram Deo 179.f
Iſa.23. Et erit in die illa 111.c
Iſa.25. Ecce Deus noſter iſte, ſperauimus in eo 172.f.173.g
Iſa.25. Tunc aperientur oculi cæcorum 444.e
Iſa.25. deglutiuit mortem in ſempiternum 361.a
Iſa.26. Qui cum Ioth he, firmauit Deus ſecula 359.f
Iſa. 26. Vrbs fortitudinis nobis Ieſus, ponet muros, & ante murale 286.d
Iſa.26. Conculcabit eam pes pedum pauperis 456.a
Iſa.27. Et erit in die illa, clangetur tuba magna 562.e
Iſa.27. Ecce à pinguedine terræ erit conuerſio, & à rore cœli deſuper 150.g
Iſa.28. Quia in te confidit 340.e
Iſa.28. Percuſſimus fœdus cum morte, &c. 265.b
Iſa.28. Coanguſtatum eſt ſtratum ab extenſione 269.g
Iſa.28. Ecce ego fundaui in Sion lapidem probatum 156.f
Iſa.29. In die illa erit Deus exercituum ad diadema gaudii vel honoris 133.e
Iſa.29. & muſicatores diſcent doctrinam 54.e
Iſa. 30. Hæc eſt via, ambulate in ea 180.e
Iſa.30. Ecce nomen domini venit de longinquo 152.d
Iſa. 32. Beati vos ſeminantes ſuper omnes aquas 189.b
Iſa.32. Mittentes pedem bouis & aſini 189.b
Iſa. 32. Venerunt filii vſque ad partum, & poteſtas non eſt pariendi 457.e
Iſa. 32. Donec effundatur ſuper nos ſpiritus de excelſo 496.e
Iſa. 32. Deus legumlator noſter 196.f
Iſa.33. Qui ambulat in iuſtitiis, & loquitur æquitates 561.e

Iſa.

Iſa.33. Et quare moriemini domus Iſrael 479.a
Iſa.33. Deus iudex noſter, Deus legiſlator noſter, Deus rex noſter 462.b
Iſa. 35. Præmium Deus, ipſe veniet & ſaluabit vos 172.c
Iſa.35. Et redemti Dei redibunt, & venient in Sion 486.f
Iſa.35. Deus ipſe veniet, & ſaluabit nos 160.g
Iſaiæ 36. Ad comedendum ſtercus ſuum, & ad bibendum vrinam ſuam 33.e,d
Iſaiæ 38. Vadam ad portas inferni 355.d
Iſaiæ 40. Ecce Dominus Deus in fortitudine veniet, & brachium eius dominans cum eo 604.b
Iſa.40. Quis hæc creauit 746
Iſa.40. Et Libanus non eſt ſufficiens ad ſuccendendum 567.f
Iſa. 40. Gentes quaſi non eſſent coram eo 581 b.
Iſa.40. Abſcondita eſt via mea à domino 341.e
Iſa.41. Triturabis montes & conteres 301.b
Iſa.41. Ne timeas, quia tecum ego 116.f
Iſa. 42. Ecce ſeruus meus, ſuſcipiam eum 164.c.178.g,530.d
Iſa. 42. Et non ambulauerunt in viis eius, neque audierunt legem eius 516.f
Iſaiæ 42. Ego Deus, ipſe eſt nomen meum 160.g
Iſa. 42. Iſta verba feci eis 32.f
Iſa.43. Ne memineritis priorũ, & antiqua ne curetis 553.c
Iſaiæ 43. Populus iſte quem creaui mihi 370.c
Iſa.43. Ego Deus & non abſque me eſt ſaluator 313.c
Iſa.43. Pater tuus primus peccauit 340.g
Iſa.44. Dei ego ſum 614 g
Iſa. 44. Quoniam effundam aquas ſuper ſitientem 533.c
Iſa.44. Ego primus & nouiſſimus 205.c
Iſa. 44. Dicit Deus rex Iſrael, & redemtor eius 173.c
Iſa.44. Sic ait redemtor tuus ex vtero, ego dominus faciens omnia 117.a
Iſa.44. Quis ergo fuit mecum 114.f
Iſa. 45. Iſrael ſaluatus erit in Deo 116.d,328.f,329.a,471.b,324.d
Iſa.45. Conuertimini ad me, & ſaluabimini omnes fines terræ 316.d,& 366.g
Iſa. 45. Quia mihi flectetur omne genu 537.e
Iſa.45. Veh contradicenti fictori ſuo, teſta de teſtis terræ 283.e
Iſaiæ 45. Sic dicit Deus Meſſiæ ſuo Cyro 239.d
Iſa.45. Ipſe ædificabit ciuitatem ſuam 177.f,601.g
Iſa.45. Rorate cœli deſuper 147.a
Iſaiæ 45. Manus meæ extenderunt cœlos, & omni exercitui eorum præcepi 114.g
Iſa.46. Ego feci, & ego leuabo, ego feram & liberabo 316.c
Iſa. 48. Non à principio in abſcondito locutus ſum 48.f.50.b
Iſa.48. Priora extunc annunciaui, & de ore meo exierunt 114.d
Iſa.48. Manus quoque mea fundauit terram 114.f
Iſa.49. Dedi te in lucem gentium 367.a
Iſa.50. Induam cœlos obſcuritate, & ſaccum ponam operimentum eorum 461.f
Iſa.50. Dorſum meum dedi percutientibus 464.f
Iſa. 51. Attende ad me popule meus & mater mea mihi, intendite 168.c,531.e
Iſa.51 Reſpicite ad petram 458.a
Iſa.51. Cito clauſus ad aperiendũ, & non morietur ad corruptionem 489.f
Iſa. 52. Ecce intelliget ſeruus meus 177.c,309.d,471.g,495.b
Iſa.52. Dominus voluit propter iuſtitiam magnificare legem 524.e
Iſa.52. Quia oculo ad oculum videbunt 138.c,488 e
Iſa. 53. Et ipſe plagatus eſt propter culpas noſtras 220.e
Iſa. 53. Ipſe vulneratus eſt 472.a, 482.g
Iſa.53. Ecce intelliget ſeruus meus &c. 466.b,471.g,472.f
Iſa. 53. Oblatus eſt, & ipſe afflictus 460.e
Iſa. 53. Et aſcendet ſicut virgultum coram eo 437.b
Iſa.53. Et dominus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrum 484.c
Iſa.53. Eo quod iniquitatem non fecerit 372.c
Iſa.53. Percuſſum Deum 491.e
Iſa. 53. Et Deus obuiare fecit in eo peccatum omnium noſtrorum 545.f
Iſa.53. Videbit ſemen longæuum & voluntas Dei in manu eius proſperabitur 320.e
Iſa.53. Et in vulnere eius medicatum eſt nobis 170.b,328.c
Iſa.53. Omnes nos vt oues errauimus 343.a
Iſa. 54. Et omnes filii tui erunt docti à Deo 530.b
Iſa. 54. Sicut dies Noe iſtud mihi 253.a
Iſa 53. Diſciplina pacis noſtræ ſuper eum 170.b
Iſa.55. Attendite ad petram vnde exciſi eſtis 386 g
Iſa 55. Ecce teſtem populis dedi eum, ducem & præceptorem gentibus 245.b
Iſa.55. Eia omnes ſitientes venite ad aquas 189.b
Iſa.55. Quærite Dominum, dum inueniri poteſt 271.f
Iſa.52. Quia oculo ad oculum videbunt 596.a
Iſa.56. Et filios alienorum applicatos ad Dominum 524.b,&c
Iſaiæ 56. Et non dicat filius alieni 525.e
Iſa.56. Holocauſta eorum 524.d
Iſa.56. Ad diligendum nomen Dei, vt ſint ei in ſeruos 524.b
Iſa. 56. Cœli ſedes mihi ſunt 430.g
Iſa.56. Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam 246.e,561.f
Iſa.57. Et non ad Netſah 566.f
Iſa.57. Creans fructum labiorum pacem 522.f
Iſa. 57. Quoniam non in ſempiternum litigabo 49.b,594.c
Iſa. 57. Et vos accedite huc filij auguratricis, ſemen adulteræ 422.g
Iſa.57. Ipſe iuſtus periit 356.e
Iſa. 57. Sic ait excelſus, habitans in æternita e 491.d
Iſa.57. Et animas ego feci 49.a, 595.a
Iſa. 59. Et venit in Sion redemtor plenus 330 g
Iſa.59. Ecce non eſt abbreuiata manus Dei à ſaluando 317.a
Iſa.60. Et populi tui omnes iuſti in perpetuum hæreditabunt terram 521.d
Iſa. 60. Multitudo camelorum operiet te 441.a
Iſa.60. Qui ſunt iſti, qui vt nubes volant, & ſicut columbæ ad feneſtras ſuas 299.a
Iſa.60. Ego Deus in tempore ſuo accelerabo eam 256.c
Iſa.60. Surge, illuminare, quia venit lumen tuum 440.c
Iſaiæ 60. Omnes de Sabba venient, aurum & thus deferent

214.a
Iſa.61. Gaudens gaudebo in Deo & exultabit anima mea in Deo meo 388.c
Iſa.61. Spiritus Domini Dei ſuper me, quia vnxit Deus me 61.e
Iſaiæ 61. Nam ſicut terra producit germen ſuum 368.d
Iſa.61. Et aduenæ quoque 624.c
Iſa. 61. Et ſtabunt alieni & paſcent oues veſtras 303.c
Iſa.61. Et vocabitur tibi nomen nouum, quod os Dei nominabit 155.a
Iſaiæ 62. Donec egrediatur iuſtus eius vt ſplendor 414.g
Iſa. 62. Ecce ſaluatus tuus veniet 326.a
Iſa.63. Tu pater noſter & Abraham neſciuit nos 365.a
Iſa.63. Quare rubrum eſt veſtimentum tuum 465.c
Iſa.64. Vtinam dirumperes cœlos & deſcenderes 363.f
Iſaiæ 64. Ecce tu iratus es, & nos peccauimus in ipſis holam 342.d
Iſa.65. Et dimittetis nomen veſtrum ad iuramentum electis meis 512.f
Iſa.65. Quoniam mihi flectetur omne genu 368.f
Iſa.65. Et educam de Iacob ſemen 522.d
Iſa.65. Cuſtodite iudicium, & facite iuſtitiam 561.g
Iſa. 65. Et erit antequam inuocent, ego reſpondebo 175.g
Iſa.66. Feci vt inquireret ab eis qui non interrogauerunt 616.a
Iſa.66. Quia per ignem Deus iudicatus eſt 356.b
Iſa.66. Quia in igne Deus iudicabitur 422.f
Iſa. 66. Et erit ſemen eorum ex ſufficientia menſis in menſe ſuo 582.e
Iſa.66. Antequam parturiat, pariet, antequam veniat partus eius 216.b
Ier.2. Ecce ego iudicabor tecum, eo quod dixeris, non peccaui. 422.f
Ier.2. Quoniam meolam confregiſti iugum tuum 568.b
Ier.2. Et ego plantaui te palmitem totum ſemen veritatis 534.c
Ier.2. Deuorauit enſis veſter prophetas veſtros 270.d
Ier.2. Et paſtores culpabiles 341.f
Ier.2. Et populus meus mutauit gloriam ſuam pro eo quod non proderit 30.f
Ier.3. Frons meretricis facta eſt tibi 424.a
Ier.3. Et aſſumam vos, vnum de ciuitate & duos de cognatione 501.e
Ier.3. Non dicent vltra, arca teſtamenti Dei 342.d
Ier.4. Vocem enim quaſi parturientis audiui 216.e.457.f
Ier.4. Et benedicentur in eo gentes 531.c
Ier.4. Vidi terram & ecce inanis & vacua erat 310.f
Ier.4. Aſcendit leo de cubili ſuo 307.f
Thren. 4. Filii Sion precioſi, amicti auro 283.c
Ier.4. Nouate vobis nouale 568.c
Ier.4. Vocem tanquam parturientis audiui 216.e.545.e
Ier.5. Si à facie mea non formidabitis 114.b
Ier.5. Veruntamen hoc ad mendacium 423.e
Ier.5. Circuite vicos Hieruſalem. 513.e
Ier.5. Negauerunt Deum, & dixerunt, non eſt ipſe 505.a
Ier. 5. Et ſi viuit Deus dixerint, Veruntamen falſitatem iurabunt 436 d
Ier.5. Percuſſit eos leo de ſylua, lupus nemorum 305.g
Ier.6. Et ego præputiatus labiis. 569.f
Ier.6. A paruo vſque ad magnum eorum, omnis theſaurizans theſaurizauit 272.c
Ier.7. Et proiiciam vos deſuper facie mea 512.d
Ier.7. Templum domini 746
Ier. 7. Bonas facite vias veſtras. 313.d
Ier.7. Et ædificauerunt aras Topheth 270.b
Ier.7. Expellam vos à facie mea 506.b
Ier.8. Nunquid cadent, & non ſurgent 507.c
Ier.8. Quomodo dicitis, ſapientes nos ſumus 28.d
Ier.9. Et veritatem non loquentur 28.e
Ier.9. Et omnis domus Iſrael præputiati ſunt corde 569.f
Ier.9. Quia ego Deus, faciens miſericordiam & iudicium & iuſtitiam in terra 361.d
Ier.10. Quia beſtiæ facti ſunt paſtores 505.e
Ier.11. Et Deus exercituum, qui plantauit te, locutus eſt de te malum 335.e
Ier.12. Sanctifica eos ad diem occiſionis 501.e
Ier.12. Dimiſi domum meam, dereliqui hæreditatem meam 463.b.
Ier.14. Expectatio Iſraelis, ſaluator eius in tempore tribulationis 456.d
Ier.15. Si ſteterint Moſes & Semuel in conſpectu meo 351.a
Ier.15. Si conuerteris conuertam te, vel requieſcere te faciam, faciei meæ adſtabis 114.e
Ier.16. Cõgregatio Iſraelis Deus. 533 g
Ier.17. Solium gloriæ altitudinis à principio locus ſanctificationis noſtræ 430.d.351.e
Ier.17. Manipulus aquarum Iſraelis Deus 531.f
Ier.18. Nonne ſicut figulus iſte, potero facere vobis domus Iſrael 498.a
Ier.23. Ecce dies venient, dicit Deus & ſuſcitabo Dauid germen, &c. 126.a
Ier. 23. Nunquid Deus de prope ego 367.d
Ier.23. In diebus eius ſaluabitur Iſrael 366.g
Ier.23. Et hoc eſt nomen quo vocabunt eum, Deus iuſtus noſter 441.a
Ier. 23. In diebus eius ſaluabitur Iuda 316.d
Ier. 23. Et ſtatuam Dauidi Meſſiam iuſtum 315.g
Ier.23. Et non dicent vltra, Viuit Deus 552.c
Ier.23. Et peruertiſtis verba deorum viuentium 72.a
Ier.24. Et ponam oculos meos ſuper eos ad bonum 114.a
Ier.25. Et ſeruient omnes gentes iſtæ regi Babylonis 230.f
Ier.26. Vir quoque fuit prophetans in nomine domini Vrias 426.f
Ier.28. Propheta qui prophetat ad pacem, cum venit verbum prophetæ 497.a
Ier.29. Cum fuerint completi in Babylonia ſeptuaginta anni 234.b
Ier.30. Et ſeruient domino Deo ſuo & Dauidi regi 164.f.546.d
Ie.30. Interrogate quæſo & videte, ſi parturit maſculus 457 g
Ier.30. Vocem terroris audiuimus, fortitudinis & non pacis 458.c
Ier. 30. Et applicabo eum & adhærebit 531.e
Ier.30. Quare vidi omnis viri manus ſuper lumbos ſuos 421.d
Ier.30. Quoniam obducam cicatricem

tricem tibi 414.e
Ier.30.Et ſeruient Domino Deo ſuo, & Dauidi regi ſuo quèm ſuſcitabo 546.c,163.e
Ier.30. Ecce ego conuerto conuerſionem tabernaculorũ Iacob 215.b
Ier.31.Creauit Deus nouum ſuper terram, mulier circundabit virum 414.c
Ier.31. Et feriã cum domo Iſrael & cum domo Iuda fœdus nouũ 99.d,529.c,544.c,569.b
Ier. 31. Vadet ad requiem ſuam Iſrael 562.c
Ier.31. Et ſeminabo domũ Iſrael 522.d
Ierem.31. Reuertere virgo Iſrael 414.f
Ierem. 33. Et ſtatuam verbum bonũ, quod locutus ſum &c. 127.a
Ier.33.Niſi pactum meum (eſſet) diem ac noctem, leges cœlo & terræ non poſuiſſem 378.g
Ier. 33. Non abſcindetur Dauidi vir ſedens ſuper thronum domus Iſrael 500.d
Ier.36. Et vocauit Ieremias Baruch filium Neriæ 514.d
Ier.38. Domine mi rex, male fecerunt viri iſti 514.d
Ierem.39. Eruens eruam te, & in gladio non cades 514.e
Ierem.44. Et miſi ad vos omnes ſeruos meos prophetas 358.f
Ier. 49. Periit conſilium à filiis, fœtida facta eſt ſapientia eorum 505.a
Ierem 49. Et erit in fine dierum, reducam captiuitatem Elam 303.g
Ierem. 49. Idcirco audite conſilium Dei quod iniit de Edom 290.a
Ier.50. Redemptor eorum fortis 178.d
Ier.50. Oues perditæ fuerunt populus meus 505.e
Tren.1. Facti ſunt hoſtes eius in caput 262.b
Tren.1.Et abierunt abſque fortitudine coram perſequente 330.f
Tren.1. Quia elongatus eſt à me conſolator, conuertens animã meam. 127.144.d,165.197.a
Tren. 1. Gaude & lætare filia Edom quæ habitas in terra Hus 288.d
Tren.1.Iuſtus eſt ipſe Deus, quia os eius amaricaui 483.a
Tren. 2. Conuertit retrorſum dexteram ſuam 325.g
Tren.2.Deſtruxit Dominus, & non pepercit omnibus precioſis Iacob. 272.a
Tren.2. Quid conteſtabor tibi? 358.d
Tren.2.Confregit in ira furoris omne cornu Iſrael 527.c
Tren.3.Et tabeſcet ſuper me anima mea 29.e
Tren.3.Bonus eſt Deus expectãtibus eum. 172.f
Tre.3.Protexiſti nube te, ne trãſeat oratio 539.c
Tren.3. Sedebit ſolus & tacebit, quia baiulauit ſuper ſe 461.e
Tren.3. Ego vir videns paupertatem, in virga indignationis ſuæ me minauit 487
Tren. 4. Et magnificatũ eſt peccatum filiæ populi mei 270.c
Tren.5.Super montẽ Sion, quod deſertum eſt, vulpes ambulauerunt in eo 426.e
Tren.5.Mulieres in Sion humiliauerunt virgines in ciuitatibus Iuda 415.f
Tren.5.Quare in æternum obliuiſceris nos 507.b
Tren.5.Spiritus oris noſtri Meſſias Deus captus eſt in retibus 459.e
Tren.5. Pupilli facti ſumus abſque patre 437.b
Baruch 5.Hic eſt Deus noſter & non æſtimabitur alius in conſpectu eius 174.e
Ezech.1. Et ſuper firmamentum, quod erat imminẽs capiti eorum 432.f
Ezech.1.Et ſublimitas eorum, & ſublimitas eis 177.d,300.e
Ezech.2.Fili Adam mitto ego te ad filios Iſrael ad Goim Hanmordim 511.c
Ezech.5. Et tu fili hominis ſume tibi gladium acutum 264.d
Ezec.7. Et adducam malos gentium 508.c
Ezech.7. Et non miſerebitur oculus meus 113.f
Ezech.8. Et ipſi mittentes erunt fœtorem ad naſum ſuum 35.b,483.b
Ezech.8. Et caſtrametati ſumus ibi diebus tribus 490.b
Ezec. 9. Peccatum domus Iſrael & Iuda magnum nimis valde 270.c
Ezech.16.Sicut vulpes in deſerto prophetæ tui Iſrael fuerunt 341.e
Ezech.16.Et nõ fuiſtis ſicut meretrix 422.g
Ezech.17. Tenerum carpam, & plantabo eum ego ſuper montem altũ, & prominentẽ 158.c
Ezech. 17. Fili Adam ænigmatiza ænigma 20.f
Ezech.18. Non enim volo mortem mortui 332.a
Ezec.18. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur 453.b.562.d
Ezech. 20. Sabbata mea dedi eis 712.d
Ezech.20 Ego dedi eis præcepta non bona 567.b
Ezec.21.Et occidam ex te iuſtum & impium 248.b
Ezech.21.Proſtrati gladio fuerũt populus meus 274.b
Ezech. 22. Ecce prælati in Iſrael, quilibet ad brachiũ ſuum fuerunt ad te &c. 272.d
Ezec.23.Et ibi ſubacta ſunt vbera virginum ſuarum 314.f
Ezech.24. Sanguis enim eius fuit in medio eius 271.d
Ezech.24. Ecce ego profanabo ſanctuarium meum 506.e
Ezech.24.Fueruntque tres viri iſti in medio eius, Noas, Daniel & Iob 226.b
Ezech. 28. Ecce ſapientior es tu Daniele 226.c
Eze.33.Si volo mortẽ impii 332.a
Ezech.34.Et vos oues meæ, oues paſcuæ 522.d,290.d
Eze.34.Et ſaluabo oues meas, & non erũt vltra in prędam 166.a
Ezech.36.Effundam ſuper vos aquas mundas 496.c
Ezec.36. Et auferam cor lapideũ de carne veſtra 337.d,495.b
Ezech.36.Et dabo vobis cor carneum ibid.
Ezech.36.Et aſpergam ſuper vos aquas mundas & mundabimini ab omnibus immundiciis veſtris 534.a,535.f
Ezech.36. Et remoueri faciã cor lapideum de carne veſtra 337.d
Ezech.38. Fili hominis pone faciem tuam ad Gog terram Magog 317.d
Ezec.39. Nunc conuertam conuerſationem Iacob 308.g
Ezech.44. Porta hæc clauſa erit, non aperietur 415.d
Ezech.vlt. Circuitus decem & octo millia 318.c
Ezech.vlt.Et nomen ciuitatis ex die, Deus ibi 130.g
Da.2 Lapis, qui percuſſit ſtatuã, factus eſt mõs magnꝰ 158 285.f
Dan.2.Eius caput ex optimo cõſtabat auro, pectus & brachia 194.c
Dan.2.Et lux cũ eo 139.c,460.a
Dan.2. Nouit quid in tenebris 604.e

Dan.5. Numerauit, ponderatum eſt, diuiſum eſt 748.c
Dan. 6. Deus meus miſit angelum, & clauſit os leonum 307.d
Dan. 7. Aſpiciebam ergo in viſione noctis, & vidi cum nubibus cœli quaſi filium hominis venientem 187.a, 531.d, 601.b
Dan. 7. Et cornua decem habebat 527.b
Dan. 8. Et ecce hædus caprarũ, veniens ab occidente, ſuper faciem totius terræ 285.a
Dan. 9. Ego Daniel intellexi in libris numerum annorum 229.c, 246.a
Dan. 9. Et intellige viſionẽ hebdomades ſeptuaginta præciſam eſſe ſuper populum tuum 225.b
Dan. 10. Poſt hoc ego Daniel fui lugens tribus hebdomadibus dierum 127.d
Dan. 11. Adhuc tres reges ſtabunt in Perſide 233.b
Dan. 12. Et multi ex dormientibus in terræ puluere euigilabunt 597.f
Dan. 12. Velut ſplendor cœli 603.d
Dan. 12. Et intelligentes ſplendebunt 603.d
Dan. 12. Beatus qui expectat & pugnat ad dies mille trecentos trigintaquinque 227.g

Hoſ. 1. Non adiiciam vltra, vt miſerear domui Iſrael 316.c, 329.e
Hoſ. 1. Et congregabuntur filii Iuda 183.a, 492.d
Hoſ. 2. Et reſpondebit ibi, ſicut in diebus iuuentutis 501.f
Hoſ. 1. Et domus Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in domino Deo ſuo 116.c
Hoſ. 2. Et ſeminabo eam mihi in terra, & miſerebor eius 183.b, 523.b
Hoſ. 3. Et quærent dominum Deum ſuum, & Dauid regem ſuum 163.e
Hoſ. 3. Quia diebus multis morabuntur filii Iſrael abſque rege & abſque principe 508.e
Hoſ. 4. Super capita montium decollabunt 293.b. 302.b. 332.g
Hoſ. 4. Gloriam eorum in ignominiam commutabo 30.f
Hoſ. 5. In Deum prodigioſe egerunt 510.e
Hoſ. 6. Quia miſericordiam volui, & non ſacrificium 588.f
Hoſ. 6. Viuificabit nos poſt duos dies, & in die tertio ſuſcitabit, vel eriget nos & viuemus ante faciem eius 137.f. 490.a. 467.c
Hoſ. 6. Et veniet ſicut imber nobis 145.f
Hoſ. 6. Viſitabit nos poſt duos dies 397.c
Hoſ. 7. Veh eis, quia refugerunt à me, vaſtatio eis 446.b. 462.d
Hoſ. 9. Quia etiam veh eis incarnatio mea ex iis 34.a.e
Hoſ. 9. Propter malitiam operũ expellã eos de domo mea 506.a
Hoſ. 10. Vitis frõdoſa Iſrael 514.d
Hoſ. 11. In funibus Adam traham eos 542.b
Hoſ. 11. Ex Ægypto vocaui filium meum 443.g
Hoſ. 12. In manu prophetæ aſſimulabo 20.f
Hoſ. 13. De manu inferni redimã eos 344.a
Hoſ. 14. Ero quaſi ros Iſraeli 145.e, 521.b
Hoſ. 13. Et ego Dominus Deus tuus ex terra Ægyptiorũ 523.c
Hoſ. 14. Sanabo peruerſitatem eorum 370.g
Hoſ. 14. Conuerte Iſrael, vſque ad dominum Deũ tuum 453.d
Hoſ. 14. Ero quaſi ros Iſraeli, & germinabit ſicut lilium 146.b

Ioel. 2. Sol & luna obtenebrati ſunt 297.c
Ioel. 2. Et aquilonem elongabo à vobis & impellam eum ad terram aridam 313.b
Ioel. 3. Et effundam ſpiritum meũ ſuper omnem carnem 496.f
Ioel. 3. Sol & luna obſcurati ſunt & ſtellæ abſconderunt ſplendorem ſuum 461.g
Ioel. 3. Et fons de domo Dei exibit 451.d, 536.g
Ioel. 3. Diem Dei magnũ & horribilem 593.c
Ioel. 3. Et erit omnis qui inuocauerit in nomine Dei liberabitur 175.c
Ioel. vlt. Congregabo omnes gentes & ducam eas in valle Ioſaphat 471.a

Amos 2. Et vinum damnatorum bibet domus Dei eorũ 481.c
Amos 2. Super tribus ſceleribus Iſrael, & ſuper quatuor non conuertam eum 275.c. 464.a
Amos 3. Leo rugiit quis non timebit? 307.e
Amos 5. Num ſacrificia & oblationem obtuliſtis mihi in deſerto 586.g
Amos 5. Quærite me & viuetis 332.a
Amos 5. Cecidit nec addet reſurgere virgo Iſrael 506.a
Amos 6. Deteſtor ego ſuperbiã Iacob & palatia eius odi 506.d
Amos 6. Bibentes in phialis vinum 181.a
Amos 7. Domine Deus propitiare quæſo, quis ſtabit & Iacob? 321.a, 562.b
Amos 7. Quis ſurget Iacob 321.a
Amos 7. Et Iſrael captiuatione captiuabitur 426.c
Amos 8. Et aſcendere faciam ſuper omne dorſum ſaccum vel cilicium 204.a
Amos 8. Et occidere faciam ſolem in meridie & tenebreſcere faciam terram in die lucis 483.e
Amos 9. Qui ædificat in cœlo aſcenſiones ſuas 492.f
Amos 9. Et oculos meos ſuper eos ad malum 114.a
Amos 9. In die illa ſuſcitabo caſulam Dauid deiectam 489.b
Amos 9. Qui ædificat in cœlo aſcenſionem ſuam 422.c
Abd. 1. Et non erit reſiduum domui Iacob 435.d

Ionæ 3. Fuit Ionas in viſceribus piſcis tribus diebus 490.b

Mich. 1. Et ponent ſibi caput vnum 491.c
Mich. 1. In domo ad puluerem pulueris 32.c
Mich. 2. Aſcendit labefactans ante eos 491.f, 492.a
Mich. 2. Et tranſibit rex eorum ante eos 184.a, 492.b
Mich. 3. Propterea cauſa veſtri Sion tanquam ager arabitur 313.b, & 426.f
Mich. 4. Et iudicabit inter populos multos 196.g. 601.a
Mich. 4. Et fluent ad eum 300.b
Mich. 5. Et egreſſus eius ab æternitate, & à diebus ſeculi 380.c
Mich. 5. Et tu Bethlehem Ephrata paruula es in millibus Iuda 221.c
Mich. 5. Propterea dabit eos vſque ad tempus quo parturiens pariet 259.g
Mich. 6. Audite montes diſceptationem domini 300.g
Mich. 6. Vtique facere iudicium & diligere pietatem 561.d

Nahum 1. Deus in turbine, & in tempeſtate via eius, & miles puluis pedum eius 462.a

Nah. 1.

Nah.1. Bonus eſt Deus ad confortandum 346.f
Nah.1.Ecce ſuper montes pedes annunciantis 177.d
Nah.1. Montes compuncti ſunt ab eo, & colles fluctuauerunt 301.a
Nah.1. Et flos vel germen libani elanguit 210.f
Nah.2.Vt fulgura diſcurrēt 603.e
Nah. 2. Viſio eorum tanquam lampadarum 603.e

Habac.1.Nunquid tu, ab antiquo dominus Deus meus, ſanctus meus non morieris 35.c,36.d 463.e
Habac.1. Quia opus fiet in diebus veſtris, quod non credetis cum narrabitur 103.e
Hagg.2.Adhuc modicum vnum eſt, & ego commouebo cœlum 208.a.262.c
Hab.2. Et iuſtus in fide ſua viuet 561.g
Habac.3. Et duo cornua de materia eius ei 527.a
Habac.3. Ego autem in domino gaudebo, & exultabo in Deo Ieſu meo 154.b.399.g
Habac.3.Ego autem in Deo gaudebo, exultabo in Deo Ieſu meo 154.b

ר

Soph.1.Etiam argentum eorum, etiam aurum eorum nō valebit liberare eos 346.b
Soph.3. Expectate me, ait Deus, in die reſurrectionis meæ 598.g
Soph.3. Ad inuocandum omnes nomen Dei 293.a
Soph.3. Quoniam tunc conuertam labium electum &c. 152.d

Hag.1. Aſcendite in montem, & afferte lignum 238.g
Hag.2. Loquere ad Zerubabel filium Sealthiel ducem Iuda 521
Hagg.2. Aſcendite in montem, & afferte in lignum 211.b
Hag.2. Adhuc modicum vnum eſt, & ego commouebo cœlum 208.a

Zach.1. Et ecce vir equitans ſuper equum rufum vel ſanguineum 162.b
Zach.2.Lauda & lætare filia Sion 425.f
Zach.2.Qui enim tangit vos, tangit pupillam oculi ſui 35.a
Zach.2. Quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui 522.e
Zach.2.Et applicabuntur gentes multæ 521.f
Zach.2.Canta & lætare filia Sion 46.a.522.e.526.a
Zach.3.Quia ecce lapis, quem dedi coram Iehoſua 157.d
Zach.4.Quis tu mons magne coram Zorobabel 408.d
Zach.4.Primaria petra 380.f
Zach. 4. Quis tu mōs magne corā Zorobabel. 157.f.300.d.157.g
Zach.6.Ecce vir, germen nomen eius 143.d.145.a.437.b
Zach.8. Adhuc habitabunt ſenes, & vetulæ in plateis Ieruſalem 416.g
Zach.8.Quoniam ante dies illos merces hominis non erat 522.e
Zach.9.Equitans ſuper aſinam, 451.c.534.b
Zach.9.Pauper & equitans ſuper aſinam 189.c.451.c
Zach.9.Ecce rex tuus veniet tibi iuſtus & ſaluator ipſe, pauper ſedens ſuper aſinam 187.a 278.c.425.f.456.a.543.f
Zach.9.Etiam tu per ſanguinem pacti tui, emiſi captiuos de puteo 485.a
Zach.9. Onus verbi Dei in terra Hadrach 168.a.454.b
Zach.9. Et ſedebit Mamzer in Azoto 511.f
Zach.9.Exulta valde filia Zyion, iubila filia Ieruſalem 160.d
Zach.10.Sibilabo eis, & congregabo eos 455.f
Zach.11.Aperi libane portas tuas 207.b
Zach. 11. Appenderunt mercedem meam triginta argenteis 464.b
Zach. 12. Aſpicient in me quem transfixerunt 190.b.477.d
Zach.12. Et effundam ſuper domum Dauid 190.g.496.e
Zach.12.Et formās ſpiritum hominis in medio eius 49.d
Zach. 13. In die illa erit fons patens domui Dauid, & habitantibus Ieruſalem, in obliuionē peccatorum 374.f.534.e
Zach. 13. Et etiam prophetas & ſpiritum immunditiç transferam de terra 590.b
Zach.13. Diſperdam omnia nomina idolorum de terra 292.g
Zach 14.Et erit dies vna, & ipſa eſt nota Deo 582.
Zach.14. Et congregabo omnes gentes in Hieruſalem ad prælium 317.f
Zach 14. Et exaltabitur, & ſedebit ſub ſe 298.g

Malach.1.Non eſt mihi voluntas in vobis, ait Deus exercituum & munus non placebit de manu veſtra 589.a
Mal.1.Ecce qualis vilitas, & expirare feciſtis me 29.a.f.467.c
Mal.1. Afflixiſtis eum, ait dominus exercituum 29.c
Mal.1. Et ſi domini ego, vbi eſt timor meus 764.e
Mal.1.Et Eſau odi 341.e
Malach.1. Dilexi vos, ait dominus 524.c.541.a
Malach.2. Et quid vnus erat quærens ſemen, &c. 438.a
Malach.2.Vexaſtis Deum in verbis veſtris 463.a
Malach. 2. Quia labia ſacerdotis ſeruant ſcientiam 26.g
Malach.3. Et beatificabunt vos omnes gentes 493.e
Malach.3. Ego Deus non mutor 44.a
Malach. 3. Ecce ego mitto angelum meum, & parabit viã faciei meæ, &c. 137.c.2[illegible].a
Malach.vlt. Ecce ego mitto vobis Eliam 189.c.94.b

1.Mach. 8. De Romanorum & Iudæorum ſocietate 283.c
2.Mach. 14. Cum iam comprehēderetur, gladio ſe petiit 352.e

LOCA NOVI TESTAMENTI.

MAtth. 2. Vbi eſt qui natus eſt 442.c

Matth.4.Pœnitẽtiam agite:appropinquat enim regnum cœlorum 556.f

Matth. 5. Non veni ſoluere legem 555.c

Matth.10.Tradent enim vos in conciliis,&c. 452.b

Matth. 11. Inter natos mulierum non ſurrexit maior Ioanne Baptiſta 390.a

Matth.15.Cæci ſunt, & duces cæcorum 505.e

Matth.16.Filius hominis venturus eſt in gloria 452.b

Matth. 19. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata 556.b

Matth.19. Omnis qui reliquerit domum ibid.

Matth.23.Supra cathedram Moſis ſederunt ſcribæ & phariſæi 302.e

Matth.27.Principes ſacerdotum illudentes cum ſcribis & ſenioribus 481.d

Matth. 27. Deus meus, Deus meus, quare me dereliquiſti 479.533.a

Matth. 28. Euntes ergo docete omnes gẽtes, baptizantes eos in nomine patris, &c. 90.b

Matth. 28. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus 181.e

Marc.14. Cœpit pauere & tædere 480.c

Luc.1.Quomodo fiet iſtud, quoniam virum non cognoſco 415.c

Luc. 1. Aue Maria gratia plena 727.f

Luc.1.Ioſeph filii Dauid 411.c

Luc 6.Beati pauperes 556.e

Luc.11. Cum fortis armatus cuſtodit atrium ſuum 425 b

Luc.18.Ecce aſcendimus Hieroſolymam 452.a

Luc.19.Quia ſi cognouiſſes & tu ibid.c

Luc.22. Simon ecce ſatanas expetiuit vos 460.g

Luc.24. Qui fuit vir propheta potens in opere & ſermone 451.g

Ioan.1.Erat lux vera, quæ illuminat,&c 442.a

Ioan.1.Ecce agnus Dei, qui tollit peccata mundi 381.a

Ioan. 4. Domine, vt video propheta es tu 451 g

Ioan.5. Ego veni in nomine patris mei, & non recepiſtis me 261.a

Ioan. 8. Et ego lux in mundum veni 37.d.460.f

Ioan.8. Omnis qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati 582.a

Ioan.8.Antequam Abraham fieret, ego ſum 460.f

Ioan.19. Milites plectentes coronam de ſpinis impoſuerunt capiti eius 465.g

Rom.3. Omnes in Adam peccauerunt, & egent gratia Dei 391.g.395.c

Rom. 4. Non in circunciſione, ſed in præputio 570.b

Rom. 5. Si vnius delicto multi mortui ſunt 484.c

Rom. 11. Cæcitas ex parte contigit in Iſrael 264.g

1.Cor.15.Per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum 598.f

1.Cor 13 Fidem reputatam fuiſſe Abrahæ in præputio 570.c

Gal. 1. Scientes autem quod non iuſtificatur homo ex operibus legis 570.c

Gal.5.In Chriſto Ieſu neque circunciſio aliquid valet 581.a

Gal. 5. Quod ſi circuncidimini, Chriſtus vobis nihil proderit ibid.

Col.1.Et omnia in ipſo conſtant & ipſe caput corporis Eccleſiæ 184.b

Col.2. Expolians principatus & poteſtates 354.a

Phil. 1. Ipſum dedit caput ſuper omnem eccleſiam 184.b

1.Petr.1.Per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis 490.g

1 Petr.2.Ad quem accedentes lapidem viuum ab hominibus quidem reprobatum &c.158.b

1.Ioan .5. Tres ſunt qui teſtimonium dant in cœlo, pater, verbum & ſpiritus ſanctus 53.b

Apoc.20. Et cum finiti fuerint mille anni, ſoluitur ſatanas 320.g

LOCORVM SCRIPturarum diuinarum finis.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

FINIS OPERIS P. GALATINI ET CABALÆ IO. REVCHLINI CVM SVIS Indicibus.

Series Chartarum,

A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V X Y Z
Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk Ll M m

Omnes terniones, præter Mm *qui eſt duernio.*